ספר

תהלים

עם שני פירושים · ינוחת כאישים · טעמם כטעם לשד השמן · מעשה ידי אומן · ה"ה החכם השלם והכולל הדיין המצויין כמוהר"ר יהיאל הילל נר"ו מק"ק יאברוב · ומלפנים היתה תחנותו בק"ק עמדן יע"א כה"ה הרבני המופלג, המפורסם, החכם השלם המנוח מוהר"ר דוד זצ"ל אלט שולר ·
אשר היה המתחיל בדבר :

הפירוש
האחד נקרא בשם **מצודת דוד** בו ימצא חבורי המלות והענין :

הפירוש
השני נקרא בשם **מצודת ציון** בו ימצא פרושי המלות המסופקות:

הובא לבית הדפוס ע"י הרב המחבר נר"ו · והוגה בעיון רב ע"פ המקרא עם **מנחת שי** ע"י מדקדקים נקיאים נתיב ההגהה · כאשר עיני הקורא תחזינה מישרים :

נדפס

פה ליוורנו יע"א

באותיות **אמשטרדם** יע"א

כשנת **והתענגו** על רוב **שלום** לפ"ק:

בדפוס השותפים החכם כמוהר"ר **אברהם יצחק קאשטילו** נר"ו והמשכיל כמוהר"ר **אליעזר סעדון** נר"ו:

Con Approvazione

…SITY LIBRARY

2217
<תק"ל>

$22V 2555
4-5

א א אשרי האיש אשר ׀ לא הלך בעצת רשעים
ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים
לא ישב : ב כי אם בתורת יהוה חפצו ובתורתו יהגה
ומם ולילה : ג והיה כעץ שתול על־פלגי מים אשר
פריו ׀ יתן בעתו ועלהו לא־יבול וכל אשר־יעשה יצליח :
לא־כן הרשעים כי אם־כמץ אשר־תדפנו רוח : ה על־
כן לא־יקמו רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים :
כי

מצודת דוד

א א אשרי האיש ׳ ספורי תהלות האיש המה לומר עליו בשבחו זהו אשר לא הלך בעצת רשעים ר״ל לא היה לבו נפתה ללכת בעצתם לעשות כמוהם וכל כך היה נזהר בנפשו עד שלא עמד בדרך אשר החוטאים עוברים בו בחשבו פן יפגשוהו ויסיתוהו אחרי עצתם ובהיות כן לא בא א״כ לכלל ישיבה לשבת עמהם להשריש עצתם בלבו וללכת בה ועשה א״כ משמרת למשמרת : ב כי אם ׳ לא סוף הדבר שחדל ונזהר מעצת רשע כ״א עשה גם את הטוב כי כל חפצו היה בתורת ה׳ : ובתורתו ׳ בכל עת יחשוב להתבונן במה שהמציא מלבו טעמים וכלים ופרחים לתורה : ג והיה ׳ ובעבור זה היה גמול שכרו להיות דומה לאילן הנטוע במקום המים שמגדל פירותיו בזמנו ואף העלי׳ אינ׳ כומשי׳ בעבור מרבי׳ הלחלוחית ושפע הרטיבות כי כן האיש הזה משופע ברב טובה מבלי מחסור וכאומר הנה מגמול השכר ניכר יושר דרכו : וכל אשר יעשה ׳ ר״ל ובכל הנטיעות אשר יטעו ממנו יצליח להיות כמותו וכן מי נאי האיש הזה יהיו כמוהו : ד לא כן ׳ לא יהיו הרשעים מוצלחים כן ואף עוד להפך כי מכאובים רבים נכונים לרשע פעם בפעם כמוץ הזה הנדף בכל עת מנשיב הרוח ולא מצא מנוח : ה על כן ׳ בעבור כי נכון בידם מכאובים רבים לזה לא תהיה להם תקומה בעת בא המשפט כשתתמלא סאתם כי במכאובים ההם ינוחו עליהם אחד באחד יגשו : והחטאים ׳ מלת לא הנאמר בתחלת המקרא משמשת בשתים כאומר החוטאים לא יהיו נכללים בעדת צדיקים להיות מושגחים מה׳ כמוהם :

מצודת ציון

א א אשרי ׳ ענין השבח ותהלה כמו כי אשרוני בנות (בראשית ל׳) : לצים ׳ מלשון מליצה כי המלעיג בבני אדם או באורח יושר דרכו להטעים אמריו במיטב הדבור להכניס בלב : ב יהגה ׳ פעם תשמש ענין מחשבה כמ״ש והגיון לבי (לקמן י״ט) ופעם תשמש ענין דבור כמ״ש ולשוני תהגה (לקמן ל״ה) : ג שתול ׳ נטוע כמו שתולים בבית ה׳ (לקמן צ״ב) : על ׳ סמוך כמו והחונים עליו (במדבר ב׳) : פלגי מים ׳ אמות המים כמו נהר פלגיו (לקמן מ״ו) ע״ש שהוא מתפלג ומתפר׳ ללכת אילך ואילך : יבול ׳ יכמוש כמו כאלה נובלת עלה (ישעיה א׳) : ד כמוץ ׳ הוא פסולת התבואה כמו כמוץ יסוער מגורן (הושע י״ג) : תדפנו ׳ ענין דחיפה והכאה כמו קול עלה נדף (ויקרא כ״ו) :
יודע

ו כִּי־יוֹדֵעַ יְהוָה דֶּרֶךְ צַדִּיקִים וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים תֹּאבֵד׃
ב א לָמָּה רָגְשׁוּ גוֹיִם וּלְאֻמִּים יֶהְגּוּ־רִיק׃ ב יִתְיַצְּבוּ ׀
מַלְכֵי־אֶרֶץ וְרוֹזְנִים נוֹסְדוּ־יָחַד עַל־יְהוָה
וְעַל־מְשִׁיחוֹ׃ ג נְנַתְּקָה אֶת־מוֹסְרוֹתֵימוֹ וְנַשְׁלִיכָה מִמֶּנּוּ
עֲבֹתֵימוֹ׃ ד יוֹשֵׁב בַּשָּׁמַיִם יִשְׂחָק אֲדֹנָי יִלְעַג־לָמוֹ׃ ה אָז
יְדַבֵּר אֵלֵימוֹ בְאַפּוֹ וּבַחֲרוֹנוֹ יְבַהֲלֵמוֹ׃ ו וַאֲנִי נָסַכְתִּי מַלְכִּי
עַל־צִיּוֹן הַר־קָדְשִׁי׃ ז אֲסַפְּרָה אֶל חֹק יְהוָה אָמַר אֵלַי בְּנִי
אַתָּה׃

מצודת ציון

ו יודע. ענין השגחה וכן וידע אלהים (שמות ב׳): ב א רגשו. ענין קבוץ והמון רב וכן מרגשת פעלי און (לקמן ס״ד): ולאומים. האומות כמו ולאם מלאם יאמץ (בראשית כ״ה): יהגו. ידברו: ריק. דבר שאין בו ממש: ב ורוזנים. שרים: נוסדו. ענין עצה כמו במתיק סוד (לקמן נה) ע״ש שהעצה נעשה בסוד לבל יגולה. או לפי שהעצה להמעשה היא כהיסוד להבנין: ג ננתקה. ענין הנתק ממקומו כמו נתקו מוסרות (ירמיה ה׳): מוסרותימו. הם קשורי רצועי העול: עבותימו. חבלים עבות. בא ג׳ יתרים: ד למו. להם ר״ל עליהם: ה אלימו. אליהם: יבהלימו. מלשון בהלה: ו ואני. הוי״ו במקום אבל כמו ועבדיך באו לשבר אוכל (בראשית מ״ב): נסכתי. ענין ממשלה כמו נסיכי סיחון (יהושע י״ג): ז אל חק. את חוק וכן וירדפו אל מדין (שופטים ז׳) חוק. מלי׳ החקיקה והתיבה:

אספר

מצודת דוד

ו כי יודע ה׳. כי המקום ב״ה נותן לב לדעת ולהשגיח על דרך הצדיקים לבל יכשלו בו אבל דרך הרשעים תהיה אבודה מהשגחת ה׳ להיות נעזב אל המקרים ולא יהיו א״כ נכללים בעדת הצדיקים. ב א למה רגשו. ר״ל למה להם זאת להתקבץ ולדבר דברי ריק לא לעזור ולא להועיל: ב יתיצבו. מוסב על למה האמור במקרא שלפניו לומר למה יתיצבו המלכים והשרים בעצה אחת על ה׳ ועל משיחו ויאמר על גוג והמלכים אשר אתו שיעמדו בימי המשיח להלחם עמו וכאלו יעמדו גם על ה׳ שמשחו למלך: ג ננתקה. וכה יאמרו בעצתם ננתק מאתנו את מוסרי עולו לבל נעבוד אותו ואחז במשל לדבר בלשון הנופל בשור המושך בעול: ונשליכה. הוא כפל ענין במלות שונות לתפארת המליצה ולחזוק הדבר: ד יושב בשמים. כאומר הלא ה׳ יושב הוא בשמים ממעל ואפי׳ אלם למעלה לגבור יחשב ומכ״ש גבור למעלה וא״כ הלא ישחק על עצתם וילעג עליהם וכפל הדבר במ״ש: ה אז כאשר ימתיקו הסוד והעצה היעוצה ידבר וכו׳: ו ואני. וכה יאמר אבל אני הוא אשר המשלתי את מלך המשיח ואיך א״כ תוכלו לו לעמוד למולו וכאומר נראה דבר מי יקום שלכם או שלי: ז אספרה. אמר דוד במקום המשיח אספר את הדבר שחקוק בספר של׳ אמר אלי בני אתה כמ״ש בני בכורי ישראל (שמות ד) והמלך יחשב ככל העם: אני היום ילדתיך. ר״ל חביב אתה בעיני כבן לאב ביום הולדו:

שאלו

אַתָּה אֲנִי הַיּוֹם יְלִדְתִּיךָ׃ ח שְׁאַל מִמֶּנִּי וְאֶתְּנָה גוֹיִם
נַחֲלָתֶךָ וַאֲחֻזָּתְךָ אַפְסֵי־אָרֶץ׃ ט תְּרֹעֵם בְּשֵׁבֶט בַּרְזֶל
כִּכְלִי יוֹצֵר תְּנַפְּצֵם׃ י וְעַתָּה מְלָכִים הַשְׂכִּילוּ הִוָּסְרוּ שֹׁפְטֵי
אָרֶץ׃ יא עִבְדוּ אֶת־יְהוָה בְּיִרְאָה וְגִילוּ בִּרְעָדָה׃ יב נַשְּׁקוּ־
בַר פֶּן־יֶאֱנַף ׀ וְתֹאבְדוּ דֶרֶךְ כִּי־יִבְעַר כִּמְעַט אַפּוֹ אַשְׁרֵי
כָּל־חוֹסֵי בוֹ׃

ג א מִזְמוֹר לְדָוִד בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי ׀ אַבְשָׁלוֹם בְּנוֹ׃ ב יְהוָה
מָה־רַבּוּ צָרָי רַבִּים קָמִים עָלָי׃ ג רַבִּים
אֹמְרִים לְנַפְשִׁי אֵין יְשׁוּעָתָה לּוֹ בֵאלֹהִים סֶלָה׃ ד וְאַתָּה
יְהוָה מָגֵן בַּעֲדִי כְּבוֹדִי וּמֵרִים רֹאשִׁי׃ ה קוֹלִי אֶל־יְהוָה

אקרא

מצודת דוד

ח שאל · לזאת שאל ממני ואתן שאלתך להיות הגוים נחלתך וגו׳ : ט תרועם · תשבר אותם כמו המשבר מה בשבט ברזל : יוד ועתה · הואיל והוא מונעה מה׳ על כ״ז השכילו וקבלו מוסר ושפטי הדברו כואת : יא עבדו את ה׳. לקבל עול מלכות משיחו : וגילו · אז תשמחו בעת בוא רעדה על המורדים כי לא עליכם תביא הרעדה : יב נשקו בר · חמדו בר לבב לקבל מלכות המשיח בתם לבב לא ברמיה : פן יאנף · כי פן יחרה אף ה׳ בכם ותאבדו דרך ר״ל תהיו תועים מבלי דעת אנה תפנו : כי יבער · כאשר יבער אפו אף בשעור מעט אז תאבדו דרך : אשרי · זהו תהלות החוסי׳ בה׳ על כי מלבם השכילו לדעת אומץ כח ה׳ ועוצם זרועו ולזה חסו בו :

ג א מזמור · התפלה הזאת אמרה בזמרה : לדוד · של דוד כי הוא יסדה :
בברחו · ולפה אז ברה״ק שיחזור למלכותו ואמר התפלה הזאת בזמרה : ב מה רבו צרי · עד שאף בני קם עלי : רבים · בני אדם גדולים כשמעי ודואג ואחיתופל · ג לנפשי · על נפשי יאמרו שעד עולם לא יהיה לו תשועה מה׳ וכאשר החל לנפול לא יוסיף לקום : ד ואתה ה׳ · אבל לא כן הוא כי אתה מגן בעדי ותומך בכודי ומרים ראשי כי אחזור למלכותי : ה קולי · בשאקרא בקולי אל ה׳ ידעתי כי יענני מהר קדשו והיא ציון מקום שכינתו : סלה, עד עולם יענני ר״ל גאולת עולם תהיה כי לא אוסף עוד להיות גולה ונורח :

מצודת ציון

ח אפסי. קצות כי בקצ׳ הארץ כלו אפס וכלה : ט תרועם · תשברם כמו ורעות רוח (קהלת ה׳) : יוצר · אומן חרש ; תנפצם . ענין הפזור עם השבר והרצוץ וכן ונפוץ הכדים (שופטים ז׳) : יא ברעדה בפח׳ ורתת : יב נשקו . מל׳ תשוק׳ וחמדה : בר . מלשון ברור ונקי : יאנף · מל׳ אף וכן כי אנפת בי (ישעיה יב :)

ג א מזמור · מל׳ זמר : ג סלה · ענינו בכ״מ כמו לעולם : ד מגן · ענין מחסה כהמגן הזה המציל את הלובשו ממכת חרב וחנית : בעדי כנגדי :

הקילותי

קני

אֶקְרָא וַיַּעֲנֵנִי מֵהַר קׇדְשׁוֹ סֶלָה׃ ו אֲנִי שָׁכַבְתִּי וָאִישָׁנָה
הֱקִיצוֹתִי כִּי יְהֹוָה יִסְמְכֵנִי׃ ז לֹא־אִירָא מֵרִבְבוֹת עָם אֲשֶׁר
סָבִיב שָׁתוּ עָלָי׃ ח קוּמָה יְהֹוָה ׀ הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהַי כִּי־הִכִּיתָ
אֶת־כׇּל־אֹיְבַי לֶחִי שִׁנֵּי רְשָׁעִים שִׁבַּרְתָּ׃ ט לַיהֹוָה הַיְשׁוּעָה
עַל־עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה׃

ד א לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹת מִזְמוֹר לְדָוִד׃ ב בְּקׇרְאִי עֲנֵנִי ׀
אֱלֹהֵי צִדְקִי בַּצָּר הִרְחַבְתָּ לִּי חׇנֵּנִי וּשְׁמַע
תְּפִלָּתִי׃ ג בְּנֵי אִישׁ עַד־מֶה כְבוֹדִי לִכְלִמָּה תֶּאֱהָבוּן רִיק
תְּבַקְשׁוּ כָזָב סֶלָה׃ ד וּדְעוּ כִּי־הִפְלָה יְהֹוָה חָסִיד לוֹ יְהֹוָה
יִשְׁמַע בְּקׇרְאִי אֵלָיו׃ ה רִגְזוּ וְאַל־תֶּחֱטָאוּ אִמְרוּ בִלְבַבְכֶם

על

מצודת ציון

ו הקיצותי · ענין הערה משינה: ז שתו · שמו: ח לחי · הוא המקום הסמוך אל העין מתחת: ד א למנצח · בעלי השיר יקראו מנצחים כי דרכם לנצח זא"ז בהרמת הקול ובהכרעתו: בנגינות · מל' נגינה וזמר העשוים בהכרעת הקול: ג איש · ר"ל גדול וחשוב וכן הלא איש אתה (שמואל א' כ"ו) עד מה · עד מתי כמו עד מה ה' תאנף (לקמן ע"ט): ד הפלה · הפרש כמו והפליתי ביום ההוא (שמות ל"ג): ה רגזו · ענין תנועת

מצודת דוד

ו אני שכבתי · כשאני שוכב ונרדם מגודל הצער: הקיצותי · ר"ל הפגתי הצער בזוכרי אשר ה' יסמכני: ז לא אירא · לזה לא אירא מרוב העם אשר את אבשלום אשר שמו פניהם להלחם בי: ח קומה ה' · הואיל ובטחתי בך מהראוי שתקום להושיעני: כי הכית · הלא מעולם הכית את אויבי על הלחי ר"ל מכת בזיון וכמ"ש יתן למכהו לחי ישבע בחרפה (איכה ג') ור"ל הכאת הלחי תחשב לחרפה: שני רשעים · אשר היו חורקים עלי שנימו בחרות אפם בי הלא מעולם שברת ולזה גם עתה אל תרף ידך ממני: ט לה' הישועה · הלא התשוע' היא ביד ה' וכל יוכל להושיעני מיד' ואף על עמך תהיה ברכתך לעול' ר"ל תושיע לי לבל יוכלו להרע לי ואף עליה' תהיה ברכתך שלא יהיו נגפים גם המה וכאומר לא התפלל על מפלתם כ"א על תשועתי:

ד א למנצח · ר"ל המזמור הזה של דוד במסר לבן לוי המנצח לנגנה בנגון בנה"מ: ב בקראי · בעת אקרא לך ענני: אלהי צדקי · אתה אלהי העושה עמדי צדקה הלוא מעולם כשהיית' בצר ונדוחק העמדתני במרחב לכן גם עתה חנני: ג בני איש · אתם בני אדם גדולים עד מתי תהפכון כבודי לכלימה ר"ל במקום הכבוד הראוי אלי תכלימו אותי וכאומר הלא משפט החשובים לכבד את מי הראוי לכבוד: תאהבון ריק · מוסב על עד מה לומר עד מתי תאהבון לדבר דברי ריק וכזב מבלי הפסק: ד ודעו · תנו לב לדעת כי כמו שהבדיל ה' את כל חסיד להיות לו ולחלקו כ"כ הבדילני לחלקו וישמע בקראי אליו ולא תוכלו לי: ה רגזו · חרדו מה' ולא תחטאו בי לדבר עלי סרה: אמרו וגו' · בהיותכם

על

עַל־מִשְׁכַּבְכֶם וְדֹמּוּ סֶלָה: ו זִבְחוּ זִבְחֵי־צֶדֶק וּבִטְחוּ אֶל־
יְהוָה: ז רַבִּים אֹמְרִים מִי־יַרְאֵנוּ טוֹב נְסָה־עָלֵינוּ אוֹר פָּנֶיךָ
יְהוָה: ח נָתַתָּה שִׂמְחָה בְלִבִּי מֵעֵת דְּגָנָם וְתִירוֹשָׁם רָבּוּ:
ט בְּשָׁלוֹם יַחְדָּו אֶשְׁכְּבָה וְאִישָׁן כִּי־אַתָּה יְהוָה לְבָדָד לָבֶטַח
תּוֹשִׁיבֵנִי:

ה א לַמְנַצֵּחַ אֶל־הַנְּחִילוֹת מִזְמוֹר לְדָוִד: ב אֲמָרַי
הַאֲזִינָה יְהוָה בִּינָה הֲגִיגִי: ג הַקְשִׁיבָה
לְקוֹל שַׁוְעִי מַלְכִּי וֵאלֹהָי כִּי־אֵלֶיךָ אֶתְפַּלָּל: ד יְהוָה בֹּקֶר
תִּשְׁמַע קוֹלִי בֹּקֶר אֶעֱרָךְ־לְךָ וַאֲצַפֶּה: ה כִּי לֹא אֵל חָפֵץ
רֶשַׁע אָתָּה לֹא יְגֻרְךָ רָע: ו לֹא־יִתְיַצְּבוּ הוֹלְלִים לְנֶגֶד
עֵינֶיךָ

מצודת דוד

על משכבכם שהיא עת אשר מחשבת האדם פנויה מן הטרדה אז חשבו בלבבכם אשר הכזב הוא רע בעיני המקום ושתקו לעולם מדבר כזב: ו זבחו. הצדיקו מעשיכם ויחשב לה׳ כזבחים ואז בטחו בו כי יש תקוה ולמה תכזבו בי להחניף לשאול בעבור נבזים מתנו הנאת ממון הלא טוב לחסות בה׳: ז רבים. ראיתי רבים מתאוים ואומרים מי הוא אשר יראנו טוב ר״ל יוספים עושר רב: נסה. הרם עלינו אור פניך אתה ה׳ למלאות תאותנו: ח נתתה. הנה לא כן אני כי אתה ה׳ נתתה בלבי להיות שמח בחלקי יותר מהרבים ההם השמחים מעת שרבו דגנם ותירושם: ט בשלום. מבלי פחד אשכבה ואישן יחדיו תכופים זה לזה כי הדואג ומהפחד נעולה שנתו לבל יוכל לישן מיד כאשר ישכב אבל אני בטחתי בה׳ ולא אירא ולזה אשכב ואישן יחד סמוך זה לזה: כי אתה ה׳. המושל בכל ובידך הוא להושיב אותי בבטח מבלי פחד:

ה ב בינה הגיגי. אשר הפלתי היא בכונת הלב: ג כי אליך אתפלל. ומהראוי למלך לשמוע בקול עבדו הבוטח עליו ומבקש ממנו שאלתו: ד בוקר. בכל בוקר תשמע קולי כי בהיות הבוקר אסדר לפניך תפלתי ולא הקדמתי לה דבר הרשות ולזה אקוה אשר תשמע קולי: ה כי לא וכו׳. ולא תתן כח ביד הרשעים המריעים לי: לא יגורך. לא ידור הרע אצלך והוא דרך משל לומר שהרע שנואה למקום: ו לא יתיצבו.
עינך

מצודת ציון

הנועת הרעדה כמו שמעו עמים ירגזון (שם ט״ו): ודומו. ושתקו כמו וידום אהרן (ויקרא י׳): ז נסה. מל׳ נס וכלונס וענינו הרמה והגבהה: ח תירושם. מל׳ תירוש והוא ענין היין: ט לבדד. יחידי כמו בטח בדד (דברים ל״ג) ור״ל מבלי פחד כי המתפחד מתירא לשכב יחידי:

ה א הנחילות. מל׳ כחיל של דבורים (ב״ק קי״ד) והוא שם כלי זמר אשר קולו נשמע כשריקת הדבורים: ב האזינה. הטה אוזן לשמוע: ג הקשיבה. ענין שמיעה: שועי. צעקתי: ד ואצפה. ואקוה: ה יגורך. ידור עמך: ו הוללים. שוטים ועורבבי הדעת וכן ודעת הוללות ושכלות (קהלת א׳) און. עמל ושקר:
סוררי

עיניך שנאת כל־פעלי און: ז תאבד דברי כזב איש־
דמים ומרמה יתעב ׀ יהוה: ח ואני ברב חסדך אבוא
ביתך אשתחוה אל־היכל־קדשך ביראתך: ט יהוה ׀
נחני בצדקתך למען שוררי הושר לפני דרכך: יוד (הישר ק')
כי אין בפיהו נכונה קרבם הוות קבר־פתוח גרנם לשונם
יחליקון: יא האשימם ׀ אלהים יפלו ממעצותיהם ברב
פשעיהם הדיחמו כי־מרו בך: יב וישמחו כל־חוסי בך
לעולם ירננו ותסך עלימו ויעלצו בך אהבי שמך: יג כי־
אתה תברך צדיק יהוה כצנה רצון תעטרנו:
ו א למנצח בנגינות על־השמינית מזמור לדוד: ב
יהוה אל־באפך תוכיחני ואל־בחמתך
תיסרני

מצודת ציון

ט שוררי. ענין הבטה כמו לא תשורני עין (איוב ז'): יוד נכונה. מל' נכון וישר: קרבם. תוך לבם: הוות. שבר כמו עד יעבור הוות (לקמן נ"ז): גרונם. צואר כמו קרא בגרון (ישעיה נ"ח): יחליקון. ענין דברים רכים: יב ותסך. מל' סכך: ויעלצו. וישמחו: יג כצנה. דומה היא למגן: תעטרנו. ענין סבוב וכן עוטרים אל דוד (שמואל א' כ"ג) ע"ש שהעטרה מסבבת את הראש:

ו א השמינית. כ"ז בעלת ח' נימין:

אומלל

מצודת דוד

אינך חפץ שהרשעים יעמדו מול עיניך: ז תאבד. ידעתי שתאבד את המדבר עלי כזב בפני שאול כי מעולם יתעב ה' את האורב על דם רעהו ובמרמה ידבר עמו באהבה וכ"כ יתעב ויאבד את המדבר עלי כזב כי הלא עמי מרמה ידבר כאלו הוא לי לאוהב: ח ברוב חסדך. בעבור רוב החסד שתעשה עמדי אבוא בביתך להשתחות: ביראתך. ולא להתיהר בפני אנשים: ט נחני בצדקתך. תן בלבי ללכת בדרך צדקה ולמען הרשעים הללו המביטים ומצפים על תפלתי לבל יאמרו ידיהם רמה תן בלבי לקוות דרכך ישר בעיני ולא אכשל בה כי אז בודאי לא יוכלו לי: יוד כי אין בפיהו. אין בפה אחד מהם נכונה נראים כאוהבים והמה לאויבים: קרבם. בקרב לבם חושבים הוות לשבר אותי ובגרונם כקבר פתוח כי שואפים לבלעני כקבר הבולע את המת ובלשונם ידברו חלקלקות ואינם יוצאין מן הלב: יא האשימם. לכן האשימם במשפט ויפלו ב[illegible] המלב בעבור רוע עצתם וכפי רוב פשעיהם כן הדיחם מדחי אל דחי כי הלא בך מרדו כי הזהרת על זה: יב וישמחו. אבל החוסים בך ישמחו לעולם ואתה תסך עליהם מפני הרעה: בך. בתשועתך: יג כי אתה וכו'. סרס המקרא כי אתה ה' תברך צדיק: כצנה. כמו שהצנה מסבבת את הגוף כן תסבבנו ברצון:

ו ב ואל בחמתך. כפל הדבר במ"ש:

חנני

תיסרני: ג חנני יהוה כי אמלל אני רפאני יהוה כי נבהלו
עצמי: ד ונפשי נבהלה מאד ואת יהוה עד־מתי: ה ואתה
שובה יהוה חלצה נפשי הושיעני למען חסדך: ו כי אין
במות זכרך בשאול מי יודה־לך: ז יגעתי ׀ באנחתי
אשחה בכל־לילה מטתי בדמעתי ערשי אמסה: ח עששה
מכעס עיני עתקה בכל־צוררי: ט סורו ממני כל־פעלי
און כי־שמע יהוה קול בכיי: י שמע יהוה תחנתי
יהוה תפלתי יקח: יא יבשו ׀ ויבהלו מאד כל־איבי
ישבו יבשו רגע:

ז א שגיון לדוד אשר־שר ליהוה על־דברי־כוש בן־
ימיני

מצודת דוד

ג חנני. לבל תוסיף עוד לחרות בי כי הלא אומלל אני ודי בזה: רפאני. הוסיף לשאול ואמר רפאני מן המכות אשר עברו עלי מאז כי הלא נבהלו עצמי: ד ונפשי. ואף נפשי נבהלה וא"כ עד מתי אהיה עוד נגוע ומוכה הלא עלם הפורעניות באה לגלות אוזן למוסר והנה כבר נבהלתי וקבלתי המוסר: ה שובה ה'. לזה שוב להוציא נפשי מהצרה והושיעני למען חסדך אף אם עדיין לא נפרעתי כפי חטאי: ו כי אין במות. כי אם אמות מהצרה הבאה שוב לא אזכור שמך כי מי הוא הנותן הודאה בקבר הלא אין הוא יודוך: ז יגעתי. נעשיתי עיף ויגע במה שאני מתאנח בכל עת: אשחה. אני משיט את מטתי במי הבכי כדבר השט על פני המים: בדמעתי. אני מתיך ומרטיב ערשי בדמעות עיני וכפל הדבר במ"ש: ח עששה מכעס. מחרון האויב בלו עיני: עתקה. בעבור צרותי כהה עיני כאלו נתיישנה בזוקן וא"כ די בכל הצרות אשר כבר עברו עלי: ט סורו. לכו ממני כי לא תוכלו לי מעתה כי נתקבלה תפלתי: י שמע וכו'. כפל דבר במ"ש: יא יבושו. בראותם הצלחתי: ויבהלו. כדרך אדם התמה ונבהל בראות דבר אשר חשב לנמנע: ישובו. אז יהיו החוזרים מדעתם לבקש שלומי וברגע ההיא יבושו ולא לאחר זמן כי אמחול להם על מה שעשו בי ולא תזכרנה עוד להיות להם לבושת:

ז א שגיון לדוד. התפלל בזה על השגיאה מה שכרת כנף מעיל שאול: כוש בן ימיני. זה שאול הבא מבנימין וקראו כוש כי היה משונה

מצודת ציון

ג אומלל. ענין כריתה כמו ימולל ויבש (לקמן צ') והוא מל' מילה: ה חלצה. שלוף והוצא כמו חלץ מהם (הושע ה'): ז אשחה. ענין שטיה במים כמו כאשר יפרש השוחה לשחות (ישעיה כ"ה): ערשי. מטתי כמו ערש יצועי (לק' קל"ב): אמסה. מל' המסה והתכה: ח עששה. ענין בליה ורקבון וכן ועצמי עששו (לקמן ל"א): עתקה. ענין יישון כמו והדברים עתיקים (דה"א ד'): ז א שגיון. מל' שגיאה: שר. מל' שירה: על דברי. בעבור ענין כמו על דבר כזבי (במדבר כ"ה):

פורק

יְמִינִי׃ ב יְהוָה אֱלֹהַי בְּךָ חָסִיתִי הוֹשִׁיעֵנִי מִכָּל־רֹדְפַי
וְהַצִּילֵנִי׃ ג פֶּן־יִטְרֹף כְּאַרְיֵה נַפְשִׁי פֹּרֵק וְאֵין מַצִּיל׃
ד יְהוָה אֱלֹהַי אִם־עָשִׂיתִי זֹאת אִם־יֶשׁ־עָוֶל בְּכַפָּי׃ ה אִם־
גָּמַלְתִּי שׁוֹלְמִי רָע וָאֲחַלְּצָה צוֹרְרִי רֵיקָם׃ ו יִרַדֹּף אוֹיֵב
נַפְשִׁי וְיַשֵּׂג וְיִרְמֹס לָאָרֶץ חַיָּי וּכְבוֹדִי לֶעָפָר יַשְׁכֵּן סֶלָה׃
ז קוּמָה יְהוָה בְּאַפֶּךָ הִנָּשֵׂא בְּעַבְרוֹת צוֹרְרָי וְעוּרָה אֵלַי
מִשְׁפָּט צִוִּיתָ׃ ח וַעֲדַת לְאֻמִּים תְּסוֹבְבֶךָּ וְעָלֶיהָ לַמָּרוֹם
שׁוּבָה׃ ט יְהוָה יָדִין עַמִּים שָׁפְטֵנִי יְהוָה כְּצִדְקִי וּכְתֻמִּי עָלָי׃
י יִגְמָר־נָא רַע רְשָׁעִים וּתְכוֹנֵן צַדִּיק וּבֹחֵן לִבּוֹת וּכְלָיוֹת
אֱלֹהִים צַדִּיק׃ יא מָגִנִּי עַל־אֱלֹהִים מוֹשִׁיעַ יִשְׁרֵי־לֵב׃

אלהים

מצודת ציון

ג פורק. ענין שבירה כמו ופרסיהן יפרק (זכריה י"א): ה ואחלצה. הוציא והשלוף: ח ועליה. בעבורה: י יגמר. מל' גמר וסוף: נא. עתה: יא מגני. ענין מחסה כגבור על המגן:

ילטוש

מצודת דוד

במעשיו לשבח ככושי הזה בתמונה בשחורו: ג פן יטרוף. כשלא הושיעני יתגבר עלי האויב ופן יטרפני כאריה: פורק. ישבר אותי ולא אמצא מציל כי כולם קמו עלי: ד אם עשיתי. אם כשעשיתי את זאת לכרות כנף מעיל שאול: אם יש עול בכפי. האם עשיתיו לעשות עול לבזותו להעמידו מלובש מעיל קרוע כדרך הפחותים: ה אם גמלתי. בעוד שהיה שאול איש שלומי וכי גמלתיו אז רעה תחת טובה כאשר חשב הוא שאני לו לאויב: ואחלצה. הלא אף בעת שהיה צר עלי לרדוף אחרי בחנם על לא חמס יקרה עוד נפשו בעיני והוצאתיו מן המיתה כי הצלתיו מיד אנשי אשר בקשו להרגו כמ"ש בש"א ואומר ובנה בעבור זה כרתי מעילו להודיעו את זאת שהיה מסור בידי ולא שלחתי בו יד: ו ירדף. כאומר ואם לא כדברי כן הוא יהיה גמול ענשי שהאויב ירדוף אחר נפשי ויזרז לזולת לרדפני וישיג אותי וירמסני בארץ כל ימי חיי ואת כבודי ישפיל להיות שוכן לעולם עד העפר: ז קומה ה'. הואיל ולא חטאתי בזה קומה באפך והנשא במה שתביא עברה על צוררי (כי כשהקב"ה עושה דין ברשעים הוא מתעלה ומתנשא): ועורה אלי. עורר אלי אמוץ כח להתגבר עליהם ולעשות בהם המשפט שצוית האמור בשירת האזינו ותאחז במשפט ידי וגו' וכמ"ש לעשות בהם משפט כתוב (לקמן קמ"ט): ח ועדת. ואף אם עדת האומות הסבב לאזור אחריך להושיע לה שוב למרום בעבורה להתרחק ממנה ואל תפן אליה: ט ידין עמים. כשתדין העמים במשפט הראוי אז שפוט אותי כפי צדקי וכתומי אשר עלי ר"ל שפטני לפי המעש"ט ומן החטאים תמחה ידך: י יגמר וגו'. הרע שהרשעים עושים יקרה עליהם לכלותם מן העולם ואת הצדיק תכונן להיות עומד על כנו ובפיסו: ובוחן. הלא אתה אלהים בוחן לבות וכליות של הצדיק וידעת כי לבבו שלם עמך: יא מושיע. לפי שהוא מושיע ישרי לב:

שופט

יב אֱלֹהִים שׁוֹפֵט צַדִּיק וְאֵל זֹעֵם בְּכָל־יוֹם׃ יג אִם־לֹא יָשׁוּב
חַרְבּוֹ יִלְטוֹשׁ קַשְׁתּוֹ דָרַךְ וַיְכוֹנְנֶהָ׃ יד וְלוֹ הֵכִין כְּלֵי־מָוֶת
חִצָּיו לְדֹלְקִים יִפְעָל׃ טו הִנֵּה יְחַבֶּל־אָוֶן וְהָרָה עָמָל וְיָלַד
שָׁקֶר׃ טז בּוֹר כָּרָה וַיַּחְפְּרֵהוּ וַיִּפֹּל בְּשַׁחַת יִפְעָל׃ יז יָשׁוּב
עֲמָלוֹ בְרֹאשׁוֹ וְעַל קָדְקֳדוֹ חֲמָסוֹ יֵרֵד׃ יח אוֹדֶה יְהוָה
כְּצִדְקוֹ וַאֲזַמְּרָה שֵׁם־יְהוָה עֶלְיוֹן׃

ח א לַמְנַצֵּחַ עַל־הַגִּתִּית מִזְמוֹר לְדָוִד׃ ב יְהוָה אֲדֹנֵינוּ
מָה־אַדִּיר שִׁמְךָ בְּכָל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תְּנָה
הוֹדְךָ עַל־הַשָּׁמָיִם׃ ג מִפִּי עוֹלְלִים וְיֹנְקִים יִסַּדְתָּ עֹז לְמַעַן
צוֹרְרֶיךָ לְהַשְׁבִּית אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם׃ ד כִּי־אֶרְאֶה שָׁמֶיךָ מַעֲשֵׂה
אֶצְבְּעֹתֶיךָ

מצודת דוד

יב שופט צדיק · שופט משפט הצדיק וכועס בכל יום על המריעים לו: יג אם לא ישוב · אם הרודף את הצדיק לא ישוב מדרכו כי עוד יחדד חרבו וקשתו אשר דרך מכינה לירות בו על הצדיק: יד ולו הכין · גמול נפשו יהיה שהכין כלי מות באלה על עצמו והחצים שעשה נפועל ידיו הלה בהמת פעל אותם על הרודף ר"ל על עצמו כי הוא יהיה נהרג בהם: טו יחבל און · כמו האשה אשר ממה שיש לה חבלי לידה הדבר ההיא בעצמה הרתה והותה תלד כן הרשעים הללו בנס מעשיהם הרעים לא בהזדמן עשאום כ"א חשבו עליהם מתחלה לעשותם ונדבר הזה עצמו יהיה גמול תשלומיהן: טז בור כרה · הנה הבור אשר כרה ובתחלה חשב לחפרו על מי אזי נמולו אשר בעצמו יפול בו: יז ישוב עמלו · העמל שרצה לעשות לזולתו ישוב על ראשו: ועל קדקדו. כפל הדבר במ"ש להאמלהו: יח כצדקו · כאשר ראוי להודות על הצדקת דינו: ואזמרה · אשבח בזמר את שם ה' לומר שהוא עליון ומאד נעלה על כל התשבחות:

ח ב מה אדיר שמך · מה מאד חוזקת בכל הארץ משגיח ומושל בכל: אשר תנה · בעבור אשר גם הוד שכינתך נתון בשמים ממעל ואפילו הלא למעלה לחזק יחשב ומכ"ש גבור למעלה: ג מפי עוללים ויונקים · מן פי העוללים אשר הם שתוים במעי אמן ובהולדם נפתח פיהם ויונקים תדיר משדי אמן מן הפלא הזה יסדת יסוד מוכח לדעת עוזך כי הוא דבר שאין הטבע מחייב: למען צורריך · למען הכחיש צורריך אשר כחשו בה': להשבית · לבטל דברי האויב והמתנקם את המאמינים בה': ד כי אראה · מן הפלא הזה אראה בהנגה

מצודת ציון

יג ילטוש · יחדד כמו לוטש כל חורש (ברא' ד'): יד לדלקים · לרודפים כמו דלקת אחרי (שם ל"א): טז בשחת · בבור כמו כורה שחת (משלי כ"ו): יז קדקדו · היא אמצעית הראש שם יחלק השער אילך ואילך:

ח א הגתית · כ"ז בנאה מגת: ב תנה · כמו נתת עתיד במקו' עבר וכמוהו רבים במקר': ג עוללים · הם במעי אמן יקראו עוללים כמו בעוללים לא ראו אור (איוב ג'):

אצבעתיך ירח וכוכבים אשר כוננתה: ה מה־אנוש כי־
תזכרנו ובן־אדם כי תפקדנו: ו ותחסרהו מעט מאלהים
וכבוד והדר תעטרהו: ז תמשילהו במעשי ידיך כל
שתה תחת־רגליו: ח צנה ואלפים כלם וגם בהמות
שדי: ט צפור שמים ודגי הים עבר ארחות ימים:
י יהוה אדנינו מה־אדיר שמך בכל־הארץ:

ט א למנצח על־מות לבן מזמור לדוד: ב אודה
יהוה בכל־לבי אספרה כל־נפלאותיך:
ג אשמחה ואעלצה בך אזמרה שמך עליון: ד בשוב
אויבי אחור יכשלו ויאבדו מפניך: ה כי עשית משפטי
ודיני ישבת לכסא שופט צדק: ו גערת גוים אבדת רשע
שמם מחית לעולם ועד: ז האויב תמו חרבות לנצח

וערים

מצודת ציון

ה תפקדנו. תזכרנו וכפל הדבר במ"ש: ז שתה. שמת: ח צונה. מל' צאן: ואלפים. פרים כמו שגר אלפיך (דברים כ"ח): שדי. כמו שדה כה"א:

ט א לבן: שם אדם נלחם עם דוד וכשמת אמר עליו שירה: ג אשמחה ואעלצה. כפל הדבר במ"ש: ה משפטי ודיני. להתמדת הדבר כפל במ"ש: ז נתשת. ענין עקירה והריסה כמו לנתוש ולנתוץ (ירמיה א'):

משגב

מצודת דוד

במעשה אצבעותיך הם השמים את הירח והכוכבים אשר כוננת המה כולם מעשה ידיך. ואין העולם קדמון: ה מה אנוש. הוסיף להוכיח שה' משגיח על הכל ואמר הלא מה הוא חשיבת האדם להזכר לפני ה': ו ותחסרהו. עכ"ז בהשגחתך חסרתו רק מעט מהמלאכים בדבר החכמה והדעת ועטרתו בכבוד והדר כי הוא מתעלה על כל חי בחוש הדיבור: ז תמשילהו. המשלתו בכל הבריות: תחת רגליו. ר"ל נכנעים אליו: ט צפור שמים. הפורח למעלה לאויר השמים ועם כל זה ימשול בו האדם ויצודו בחכמה: עובר ארחות ימים. ר"ל כי האדם בחכמתו יעשה אניות ובהם עובר ארחות ימים ויכול הוא לצוד את דגי הים: י מה אדיר. מכל זה נראה שמה מאד אדיר שמך בכל הארץ משגיח ומושל בכל:

ט ג אזמרה שמך עליון. אשבחו לומר ששמו עוד עליון ונעלה על כל התשבחות: ד בשוב. כשלא יוכלו אויבי לי וישובו לאחור ויכשלו ויאבדו אז אשמחה ואעלצה שמחה כפולה בעבור הטובה הכפולה: ה כי עשית. הלא רבת פעמים עשית משפטי וישבת בכסא לשפוט אויבי: ו גערת. בעבורי גערת גוים וכו' ומחית שמם לבל יזכרו: ז האויב. אתה האויב דע שהחרבות

תמו

ועָרים נתשת אבד זכרם המה: ח ויהוה לעולם ישב כונן
למשפט כסאו: ט והוא ישפט־תבל בצדק ידין לאמים
במישרים: י ויהי יהוה משגב לדך משגב לעתות בצרה:
יא ויבטחו בך יודעי שמך כי לא עזבת דרשיך יהוה:
יב זמרו ליהוה ישב ציון הגידו בעמים עלילותיו: יג כי־
דרש דמים אותם זכר לא־שכח צעקת עניים: ענוים
יד חננני יהוה ראה עניי משנאי מרוממי משערי־מות:
טו למען אספרה כל־תהלתיך בשערי בת־ציון אגילה
בישועתך: טז טבעו גוים בשחת עשו ברשת־זו טמנו
נלכדה רגלם: יז נודע יהוה משפט עשה בפעל כפיו
נוקש רשע הגיון סלה: יח ישובו רשעים לשאולה כל־גוים
שכחי אלהים: יט כי לא לנצח ישכח אביון תקות ענוים עניים
תאבד לעד: כ קומה יהוה אל־יעז אנוש ישפטו

גוים

מצודת דוד

תמו לנצח ר"ל שמקומות החרבות שלך יכלו עד עולם ולא ישובו לקדמותן ואף הערים אשר נהרסו בחטאך המה יהיו כאובד זכרם וכפל הדבר במ"ש: ח וה' לעולם ישב. כי ה' חי לעולם וכ"כ ממשלתו וא"כ מי יבטל את אשר הרס הוא: ט והוא ישפוט. עד עולם ישפוט האומות בדין היושר והצדק כאשר ראוי להם להאביד זכרון עריהם: י משגב לדך. אבל לנשברי לב יהיה למשגב ומתי יהיה למשגב כשיהיה בעולם עת צרה: יא כי לא עזבת. כי יראו אשר לא עזבת דורשיך: יב יושב ציון. המשרה שכינתו בציון: יג כי דורש דמים. כי הוא דורש לדעת הדם אשר שפכו האומות וזוכרים הם לפניו עם שהניחו מהר לפרוע: יד מרוממי. הלא אתה מעולם מרומם אותי משערי מות: טז בשחת. בהבור אשר עשו לישראל: יז נודע ה'. כשעושה משפט בגוים אז הוא נודע ומפורסם לכל: נוקש רשע. כאשר הרשע יפול בהמוקש אשר עשה אז עד עולם יחשבו בלב פרסום המוקש: יח ישובו וגו'. לפי שהשאול מוכן להם אמר לשון ישובו כאדם השב אל ביתו המוכן לשבתו: יט כי לא לנצח. ולכך יפרע מן האומות: תאבד לעד. מלת לא משמשת בשנים כאלו אמר לא תאבד לעד: כ אל יעוז אנוש. אל יתחזקו האומות:

מצודת ציון

י משגב. חוזק: לדך. מוסגר ונחוש כמו דכאי רוח (לק' ל"ד): לעתות. מל' עת: יב עלילותיו. מעשיו: יג ענוים. שפלי הרוח: טז ברשת. פח יקוש: יז נוקש. מל' מוקש: הגיון. ענינו מחשבה כמו והגיון לבי (לקמן י"ט): יח שאולה. כן יקרא הגיהנם: כ אנוש. הוא שם משמות האדם ויורה על חולשתו שהוא מל' ואנוש הוא

ירמיה

גוים על פניך: כא שיתה יהוה מורה להם ידעו גוים
אנוש המה סלה:
י א למה יהוה תעמד ברחוק תעלים לעתות בצרה:
ב בגאות רשע ידלק עני יתפשו במזמות זו
חשבו: ג כי הלל רשע על תאות נפשו ובצע ברך נאץ
יהוה: ד רשע כגבה אפו בל ידרש אין אלהים כל מזמותיו:
ה יחילו דרכו בכל עת מרום משפטיך מנגדו כל צורריו
יפיח בהם: ו אמר בלבו בל אמוט לדר ודר אשר לא
ברע: ז אלה פיהו מלא ומרמות ותך תחת לשונו
עמל ואון: ח ישב במארב חצרים במסתרים יהרג
נקי עיניו לחלכה יצפנו: ט יארב במסתר כאריה

בסכה

מצודת ציון

(ירמי׳ י״ז): פניך · כעסך כמו פני ה׳ (לק׳ ל״ד): כא מורה · הלכה כמו ירה בים (שמו׳ ט״ו): י א תעלים · מל׳ העלמה: ב ידלק · ירדוף וכן כי דלקת אחרי (ברא׳ ל״א): במזמות · ענין מחשבה: ג הלל · ענין שבח כמו ויהללו אותה (שם י״ב): ובוצע · הגזלן כמו הוי בוצע בצע (חבקוק ב׳): נאץ · בזה כמו כי נאצו האנשים את מנחת ה׳ (ש״א ב׳): ה יחילו · יצליחו כמו לא יחיל טובו (איוב כ׳) ז אלה · שבועה כמו ושמעה קול אלה (ויק׳ ה׳): ותוך · ענין מרמה הנסתר בתוך הלב: ח לחלכה · ענינו כענין עני וחלוש ודומה לו במקראות שלאחריו: יצפנו · יסתירו כמו וצפון לצדיק (משלי י״ג):

למטיף

מצודת דוד

על פניך · ר״ל בעת כעסך: כא שיתה · תשים להם הלכה והנהגה למען ידעו שהמה לעולם אנוש ולא אל:

י א תעמוד ברחוק · כאלו תעמוד ברחוק מקום ותעלים עצמך בעת צרה: ב בגאות · בעבור רוב גאותו רודף את העני והוא בא במחשבתו אשר חשב לתפשו בו: ג כי הלל רשע · בעבור שהרשע מהלל ומשבח עצמו על שהשיג תאותו והגזלן בעת עשותו כהלות אז יתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי לא נעשה בו דבר ע״כ מלאה לב האדם לעשות רע: ד כגובה · כאשר גבהה חמתו על מי הוא חושב שאין מי דורש במעשיו וכל מחשבותיו הוא שאין אלהים בעולם לפרוע לו על מעשיו: ה יחילו · על שבכל עת יצליח בדרכיו ומשפטיך מסולק ממנו ונרחקה מועטת תחכך את שונאיו: ו אמר בלבו · לזאת חושב שלא ינטה לעולם להיות מושפל לארץ: לדור ודור · אף לאחר כמה דורות יצליח ולא יראה ברעה: ז אלה · ממלא פיו בשבועת שוא ומרמה: תחת לשונו · כפל הדבר במ״ש: ח ישב · הרשע יושב במארב החצרי׳ ולוכד את הנקי והורגו בסתר:

עיניו · צופה עצמו כמסתר עין מן העני וכאלו אין דעתו עליו לבל יחיה המר:

יארוב

בסכה יארב לחטוף עני יחטף עני במשכו ברשתו׃ י
ודכה ישח ונפל בעצומיו חלכאים׃ יא אמר בלבו שכח
אל הסתיר פניו בל ראה לנצח׃ יב קומה יהוה אל נשא
ידך אל תשכח עניים׃ יג על מה נאץ רשע אלהים
אמר בלבו לא תדרש׃ יד ראתה כי אתה עמל וכעס
תביט לתת בידך עליך יעזב חלכה יתום אתה היית
עוזר׃ טו שבר זרוע רשע ורע תדרוש רשעו בל תמצא׃
טז יהוה מלך עולם ועד אבדו גוים מארצו׃ יז תאות
ענוים שמעת יהוה תכין לבם תקשיב אזנך׃ יח לשפט
יתום ודך בל יוסיף עוד לערץ אנוש מן הארץ׃
יא א למנצח לדוד ביהוה חסיתי איך תאמרו לנפשי
נודי

מצודת דוד

ט יארוב · במקום נסתר יארוב וכאריה האורב בסוכו כן יארוב לחטוף את העני: במשכו · אמר לשון הכופל בצייד המושך חבל הרשת ללכוד את הבא בה: י ידכה ישוח · מראה עצמו כחוש וכפוף לבל ירגישו בו אבל מפיל בכחו הרב את העניים: יא אמר · כ"ז הוא על כי חושב או האל שכח מעשיו או שאינו משגיח בהם: יב קומה · לזה קום והרם ידך עליו להכות ואל תשכח העניים הנלכדים בידו: יג על מה · בעבור מה מלאו לב הרשע לנאץ את אלהים כי חושב בלבו שאינך דורש מעשיו: יד ראיתה · אבל באמת ראית מעשיו כי מעולם רואה אתה העמל והכעס מה שהרשע עושה: לתת בידך · ובידך לתת לאיש כדרכיו ולכן יעזוב העני בטחונו מכל אדם ויבטח עליך כי מעולם אתה עוזר ליתום אשר חלפה עזרתו: טו שבור · לזה שבור חוזק הרשע למען יבין כי יש אלהים שופטים: ורע · ואז אף הרגיל לעשות רע כשתדרוש רשעו לא תמצא כי יחזור למוטב כשיראה שאתה עושה דין ברשעים: טז ה' מלך וגו' · הלא מלכותך לעולם וכוחך או כוחך עתה והלא אבדו גוים מארצו בעבור מעשיהם הרעים לזה עשה כן גם עתה לאבד הרשעים: יז תאות · הלא מעולם שמעת למלאות תאות ענוים לכן גם עתה בעבם תכון להתפלל בכונת הלב שמע אליהם ומלא תאותם: יח לשפוט · לקחת משפט מיד עושקיהם: בל יוסיף · ולא יוסיף עוד העושק לערוץ ולהכאיב לבני אדם כאשר יראה כי שלם תשלם:

יא א לנפשי · איך תאמרו על נפשי הר שלכם נוח בו כצפור ר"ל מנך יבדלו הזה

מצודת ציון

לחטוף · ענין מהירת הלקיחה כמו וחטפתם לכם (שופ' כ"א): י ידכה · ענין בתישה: ישוח · מל' שחיה וכפיפה כמו שחה לעפר (תה' מ"ד): בעצומיו · בחוזקו כמו ועצם כחו (דני' ח'): יח דך · כתוש ומעונה: לערוץ · לשבור כמו אל תערץ (יהו' א'): יא ב יתר · חבל הקשת כמו [illegible] יתרים [illegible]

נוּדוּ הַרְכֶם צִפּוֹר׃ ב כִּי הִנֵּה הָרְשָׁעִים יִדְרְכוּן קֶשֶׁת כּוֹנְנוּ
חִצָּם עַל־יֶתֶר לִירוֹת בְּמוֹ־אֹפֶל לְיִשְׁרֵי־לֵב׃ ג כִּי הַשָּׁתוֹת
יֵהָרֵסוּן צַדִּיק מַה־פָּעָל׃ ד יְהוָה בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ יְהוָה
בַּשָּׁמַיִם כִּסְאוֹ עֵינָיו יֶחֱזוּ עַפְעַפָּיו יִבְחֲנוּ בְּנֵי אָדָם׃ ה יְהוָה
צַדִּיק יִבְחָן וְרָשָׁע וְאֹהֵב חָמָס שָׂנְאָה נַפְשׁוֹ׃ ו יַמְטֵר עַל־
רְשָׁעִים פַּחִים אֵשׁ וְגָפְרִית וְרוּחַ זִלְעָפוֹת מְנָת כּוֹסָם׃ ז כִּי־
צַדִּיק יְהוָה צְדָקוֹת אָהֵב יָשָׁר יֶחֱזוּ פָנֵימוֹ׃
יב א לַמְנַצֵּחַ עַל־הַשְּׁמִינִית מִזְמוֹר לְדָוִד׃ ב הוֹשִׁיעָה
יְהוָה כִּי־גָמַר חָסִיד כִּי־פַסּוּ אֱמוּנִים מִבְּנֵי
אָדָם׃ ג שָׁוְא יְדַבְּרוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ שְׂפַת חֲלָקוֹת בְּלֵב
ולב

מצודת ציון

(שופטים י״ז): לירות · להשליך כמו ירה בים (שמו׳ ט״ו): במו. כמו בתוך: אופל · חשך: ג השתות · יסודו׳ כמו והיו שתתי׳ מדוכאי׳ (ישעיה י״ט): ד עפעפיו · כן יקרא ריסי העין: ו פחים · רשתות כמו מפח יקוש (לקמן צ״א): זלעפות · רעדה כמו זלעפה אחזתני (לקמן קי״ט): מנת · חלק ומתנה כמו והיה לך למנה (שמות כ״ט):
יב ב פסו · אפסו וכלו:
גדולות

מצודת דוד

הוא נד מפני שאול כצפור הזה הנודד וסופו לפול ברשת וכן יהיה סופו לפול ביד שאול ואמר איך תאמרו כן הלא בה׳ חסיתי והוא יכול להצילני: ב כי הנה · ר״ל ואם תחשבו שעזבני ה׳ בעבור עון הריגת כהני נוב כי הלא הנה הרשעים דרכו קשת וכו׳ והוא משל על הלה״ר שאמר דואג לשאול על כהני נוב: לירות · את החצים: במו אופל · ר״ל בהסתר: לישרי לב · על כהני נוב: ג כי השתות · הרשעים הללו הרסו יסוד העולם הם כהני נוב צדיקי יסודי עולם: צדיק מה פעל · על עצמו אמר דוד הלא אני צדיק בזה ומה פעלתי אני הלא לא עשיתי מאומה: ד וה׳ בהיכל וכו׳. אף שה׳ מגביה לשבת בהיכל קדשו אשר בשמים עכ״ז משפיל עיניו לראות בארץ לבחון מעשה בני אדם ויודע שהוא בשלמי הרעה: ה צדיק יבחן · מה שאני נרדף משאול לא בזה בעבור העון רק כן דרך ה׳ להבחין את הצדיק ביסורים אם יעמוד בצדקתו להטיב אחריתו ולא משנאתו אותו מייסרו: ורשע · אבל את הרשע ישנא עם כי הדל הוא מן היסורים: ו ימטר · כי סוף הדבר יקבל גמולו משלם כי הרבה רשתות כמטר ירדו עליו מן השמים וילכד בהם: מנת כוסם · המכה למלאות כוסם יהיה מרוח זלעפות ר״ל פורעניות רב יביא עליהם: ז צדקות · איש צדקות יאהב ולא יעזבו ביד אויביו: ישר . איש ישר יראה פני ה׳ והוא ענין משל ממלך ב״ו שאת אשר יאהב הוא מרואי פניו:

יב ב הושיעה ה׳ · להציל מיד שאול: כי גמר חסיד · כלה חסיד מן העולם ולא ימצא מי למחות ביד שאול וללמד עלי זכות בפניו: פסו · כלו אנשי אמונה וידברו עלי בוז בפני שאול: ג שוא ידברו וכו׳ · מה שמדברים
רכות

וְלֵב יְדַבֵּרוּ׃ ד יַכְרֵת יְהוָה כָּל־שִׂפְתֵי חֲלָקוֹת לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת
גְּדֹלוֹת׃ ה אֲשֶׁר אָמְרוּ לִלְשֹׁנֵנוּ נַגְבִּיר שְׂפָתֵינוּ אִתָּנוּ מִי
אָדוֹן לָנוּ׃ ו מִשֹּׁד עֲנִיִּים מֵאַנְקַת אֶבְיוֹנִים עַתָּה אָקוּם
יֹאמַר יְהוָה אָשִׁית בְּיֵשַׁע יָפִיחַ לוֹ׃ ז אִמֲרוֹת יְהוָה אֲמָרוֹת
טְהֹרוֹת כֶּסֶף צָרוּף בַּעֲלִיל לָאָרֶץ מְזֻקָּק שִׁבְעָתָיִם׃ ח אַתָּה־
יְהוָה תִּשְׁמְרֵם תִּצְּרֶנּוּ מִן־הַדּוֹר זוּ לְעוֹלָם׃ ט סָבִיב רְשָׁעִים
יִתְהַלָּכוּן כְּרֻם זֻלּוּת לִבְנֵי אָדָם׃

יג א לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד׃ ב עַד־אָנָה יְהוָה תִּשְׁכָּחֵנִי
נֶצַח עַד־אָנָה תַּסְתִּיר אֶת־פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי׃
ג עַד־אָנָה אָשִׁית עֵצוֹת בְּנַפְשִׁי יָגוֹן בִּלְבָבִי יוֹמָם עַד־
אָנָה יָרוּם אֹיְבִי עָלָי׃ ד הַבִּיטָה עֲנֵנִי יְהוָה אֱלֹהָי הָאִירָה
עֵינַי

מצודת דוד

רבות המה שוא כי לא כן עם מחשבותם: בלב ולב ידברו · כאלו הלשון תדבר בשליחות לב האחד והלב השני בל עמו: ד יכרת ה׳ · התפלל שיכרת ה׳ את בעל שפתי חלקות והלשון המדברת דברים חשובים ויקרים בעדי לרמות: ה ללשוננו · בלשוננו המדברת גדולות נגביר על כולם כי נוכל לרמותם: שפתינו אתנו · הלא שפתינו ברשותינו ונוכל לדבר בהם דברי יקר הפוך מה שבלב כי מי הדון לנו לצוות לבל נדבר כ״א הדבר שבלב כי מי יודע מה בלב: ו משוד · מחמת השוד שעושים לעניים ע״י ערמוהם: מאנקת · הצועקים על השוד: אקום · להיפרע מהם: אשית בישע יפיח לו. כאלו אמר אשית ישע ביפיח לו ר״ל הושיע את הבא לאבד את הרשע בהפחת רוח בעלמא: ז אמרות ה׳ . הלא אמרות ה׳ המה טהורות ככסף הנצרף במקום מגולה נמצבה האדמה פעמים רבות שאז היא טהורה מבלי סיג וכן אמרי ה׳ לא יפול מה מהם ארצה כי כן יהיה שיתן כח ביד המאבד את הרשע: ח תשמרם · את האביונים: תצרנו. תשמור כל אחד לעולם מידי אנשי הדור ההוא: ט סביב. כי הרשעים הולכים סביבות האביון ללכדו כמו הראם הזולל אשר סובב הולך לטרוף בני אדם ולזה אין שמירה להאביון כ״א על ידיך:
יג ב עד אנה · עד מתי אהיה נד ומטולטל וכי תשכחני נצח: ג אשית עצות · אשים עצות איך להמלט מן היגון אשר בלבבי כל היום: ד הביטה. ראה בעניי וענני: האירה עיני · להתחכם בעצה מועלת להנצל מיד האויב כי פן אהיה

מצודת ציון

ד גדולות · חשובות ויקרות כמו אשה גדולה (מ״ב ד׳): ו משוד · ענין עושק: מאנקת · ענין צעקה כמו אנקת אסיר (לקמן ע״ט): ז בעליל · במקום מגולה ובמשנה בין שנרא׳ בעליל (ר״ה כ״א): לארץ · כמו בארץ: ט כרום · כמו כראם והוא מין חיה: זלות · מל׳ זולל ורעבתן: יג ב עד אנה · עד מתי: נצח · לעולם:

עֵינַי פֶּן־אִישַׁן הַמָּוֶת׃ ה פֶּן־יֹאמַר אֹיְבִי יְכָלְתִּיו צָרַי יָגִילוּ
כִּי אֶמּוֹט׃ ו וַאֲנִי ׀ בְּחַסְדְּךָ בָטַחְתִּי יָגֵל לִבִּי בִּישׁוּעָתֶךָ
אָשִׁירָה לַיהוָה כִּי גָמַל עָלָי׃

יד א לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים הִשְׁחִיתוּ
הִתְעִיבוּ עֲלִילָה אֵין עֹשֵׂה־טוֹב׃ ב יְהוָה
מִשָּׁמַיִם הִשְׁקִיף עַל־בְּנֵי־אָדָם לִרְאוֹת הֲיֵשׁ מַשְׂכִּיל דֹּרֵשׁ
אֶת־אֱלֹהִים׃ ג הַכֹּל סָר יַחְדָּו נֶאֱלָחוּ אֵין עֹשֵׂה־טוֹב אֵין
גַּם־אֶחָד׃ ד הֲלֹא יָדְעוּ כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן אֹכְלֵי עַמִּי אָכְלוּ
לֶחֶם יְהוָה לֹא קָרָאוּ׃ ה שָׁם ׀ פָּחֲדוּ פָחַד כִּי אֱלֹהִים
בְּדוֹר צַדִּיק׃ ו עֲצַת־עָנִי תָבִישׁוּ כִּי יְהוָה מַחְסֵהוּ׃ ז מִי
יִתֵּן מִצִּיּוֹן יְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּב יְהוָה שְׁבוּת עַמּוֹ
יגל

מצודת ציון

ה יכלתיו · מל' יכולת וכח :
יד א נבל · אדם פחות ונפל: עלילה · פעולה: ב השקיף · ענין הבט': ג נאלחו · נבאשו כמו נתעב ונאלח (איו' ט"ו) : גם · הוא מענין אפי' : ז בשוב · ענין הפסקה כמו בשובה ונחת (ישעי' ל') : שבות · מל' שבי :
רגל

מצודת דוד

נלכד בידו ואישן שינת המות כי יאבד נפשי : ה פן יאמר · אם לא למעני עשה פן יאמר האויב יכלתיו ורמ' ידי וצרי ישמחו כאשר אהי' נוטה לפול בארץ : ו ואני · מעול' כאשר בטחתי בחסדך היה לבי שמח בהישועה הבאה ממך : אשירה · גם עתה אשירה לה' כאשר יגמול עלי חסדו :

יד א אמר נבל · ר"ל המחריב את בה"מ אמר בלבו אין אלהים הכל לפי המקר': השחיתו · הוא ועמו (ואמר הכל בל' עבר כי במראה הנבואה רואה כאלו כבר עשוי') : התעיבו עלילה · עשו מעשים תעובים ואין בהם מי שיעשה טוב : ב השקיף · לראות במעשה העם ההוא : היש משכיל · למחות בדבר : דורש · להיות דורש וחוקר את האלהים ר"ל לדעת שיש אלהים שופטים : ג הכל סר · כולם סרו מדרך הטובה : יחדיו · כולם יחד קלקלו מעשיהם : ד הלא · ר"ל איך יאמרו אין אלהים הלא יש לדעת לפעלי האון שמה שאוכלים את עמי כמו שאוכל את הלחם הוא בעבור אשר עמי לא קראו לה' : ה שם · שהרי שם בירושלים עצמה בעת בואם עליה ם נחריב הלא פחדו שם פחד כי נפלו פגרים מתים ואחז"ל שמ"כ עצמו היה עמהם והיה מת ואחר שנשתיירו : כי אלהים · הפחד ההוא היה על כי ה' היה בהדור ההוא שהיה דור צדיק אבל בימי כ"נ היו רשעים ולזה לא עזרם ה' אבל אין דבר נופל במקרה : ו עצת עני · אתם מביישים עצת עם עני שאומר בעבור בטחנו אשר ה' מחסהו כי תכחשו לומר אין אלקים : ז מי יתן · הלואי שתבוא מהרה תשועת ישראל המוכן בציון : בשוב · בעת אשר יפקיע ה' את בני הגבי' ר"ל שיהיה ניכר לכל אשר ה' השקיעם.

יָגֵל יַעֲקֹב יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל׃
טו א מִזְמוֹר לְדָוִד יְהוָה מִי־יָגוּר בְּאָהֳלֶךָ מִי־יִשְׁכֹּן בְּהַר
קָדְשֶׁךָ׃ ב הוֹלֵךְ תָּמִים וּפֹעֵל צֶדֶק וְדֹבֵר
אֱמֶת בִּלְבָבוֹ׃ ג לֹא־רָגַל ׀ עַל־לְשֹׁנוֹ לֹא־עָשָׂה לְרֵעֵהוּ
רָעָה וְחֶרְפָּה לֹא־נָשָׂא עַל־קְרֹבוֹ׃ ד נִבְזֶה ׀ בְּעֵינָיו נִמְאָס
וְאֶת־יִרְאֵי יְהוָה יְכַבֵּד נִשְׁבַּע לְהָרַע וְלֹא יָמִר׃ ה כַּסְפּוֹ ׀
לֹא־נָתַן בְּנֶשֶׁךְ וְשֹׁחַד עַל־נָקִי לֹא לָקָח עֹשֵׂה־אֵלֶּה לֹא יִמּוֹט
לְעוֹלָם׃
טז א מִכְתָּם לְדָוִד שָׁמְרֵנִי אֵל כִּי־חָסִיתִי בָךְ׃ ב אָמַרְתְּ
לַיהוָה אֲדֹנָי אָתָּה טוֹבָתִי בַּל־עָלֶיךָ׃
ג לִקְדוֹשִׁים אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ הֵמָּה וְאַדִּירֵי כָּל־חֶפְצִי־בָם׃
ד יִרְבּוּ עַצְּבוֹתָם אַחֵר מָהָרוּ בַּל־אַסִּיךְ נִסְכֵּיהֶם מִדָּם וּבַל־
אשא

מצודת דוד

השקיפם: יגל. אז ישמחו כי הצליחו בעצתם לחסות בה' ובע"כ יודו האומות להם:
טו א מי יגור. כאלו שואלת את ה' מי הוא הראוי לדור באהלך וזהו בבה"מ כי אין כולם ראוים וכמ"ש מי בקש וכו' רמוס חצרי (ישעי' א'): ב הולך תמים. כאלו משיב ההולך בדרך תמים וכו' הוא הוא אשר יגור בה: בלבבו. אמת מחשבת לבו לדבר מלוה: לא נשא. לא הטיל על קרובו דבר חרפה: ד נבזה. אדם הנבזה הוא נמאס בעיניו ולא יחניף למי: להרע. לענות נפשו: ה על נקי. להטות דין הנקי: לא ימוט. לעולם לא ינטה לנפול כי את הטוב עשה וממילא ראוי הוא לשבת בבה"מ כי חפץ בו ה':
טז ב אמרת. אתה נפשי אמרת על ה' שהוא אדון הכל והכנעת לו: טובתי. הטובה שאתה עושה לי אינה מוטל עליך כי הכל בחסד: ג לקדושים. הכנעי עוד להאנשים הקדושים אשר המה בארץ ולהאדירים ביראת ה' כי כל חפצי בהם לי בזכותם: ד אחר מהרו. ר"ל אבל הרשעים המרבים מוהר להקריב זבחים לאל אחר ירבו עצבותם על ידיך כי תרדפם להעציב לבם ולא הכנעי להם: בל אסיך. לא אזרוק דם לע"ז כמותם ואף לא אזכור שמם בשפתי:

מצודת ציון

טו ג רגל. ענין רכילות ולה"ר כמו וירגל בעבדך (ש"ב י"ט): ד ימיר. מל' תמורה וחלוף: ה בנשך. ברבית:
טז א מכתם. מל' כתם והוא הזהב הטוב ור"ל שהיה המזמור הזה חביב לפניו ככתם: ד מהרו. ענין מתן כמו כמוהר הבתולות (שמות כ"ב):
חבלים

אֶשָּׂא אֶת־שְׁמוֹתָם עַל־שְׂפָתָי׃ ה יְהוָה מְנָת־חֶלְקִי וְכוֹסִי
אַתָּה תּוֹמִיךְ גּוֹרָלִי׃ ו חֲבָלִים נָפְלוּ־לִי בַּנְּעִמִים אַף־נַחֲלָת
שָׁפְרָה עָלָי׃ ז אֲבָרֵךְ אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר יְעָצָנִי אַף־לֵילוֹת
יִסְּרוּנִי כִלְיוֹתָי׃ ח שִׁוִּיתִי יְהוָה לְנֶגְדִּי תָמִיד כִּי מִימִינִי בַּל־
אֶמּוֹט׃ ט לָכֵן ׀ שָׂמַח לִבִּי וַיָּגֶל כְּבוֹדִי אַף־בְּשָׂרִי יִשְׁכֹּן
לָבֶטַח׃ י כִּי ׀ לֹא־תַעֲזֹב נַפְשִׁי לִשְׁאוֹל לֹא־תִתֵּן חֲסִידֶיךָ
לִרְאוֹת שָׁחַת׃ יא תּוֹדִיעֵנִי אֹרַח חַיִּים שֹׂבַע שְׂמָחוֹת אֶת־
פָּנֶיךָ נְעִמוֹת בִּימִינְךָ נֶצַח׃

יז א תְּפִלָּה לְדָוִד שִׁמְעָה יְהוָה ׀ צֶדֶק הַקְשִׁיבָה רִנָּתִי
הַאֲזִינָה תְפִלָּתִי בְּלֹא שִׂפְתֵי מִרְמָה׃
ב מִלְּפָנֶיךָ מִשְׁפָּטִי יֵצֵא עֵינֶיךָ תֶּחֱזֶינָה מֵישָׁרִים׃ ג בָּחַנְתָּ
לִבִּי

מצודת ציון

ו חבלים. כן יקראו המחוזות וכן מחבל בני יהודה (יהו' י"ט) ע"ש כי בחבל יחולק נחלה: שפרה · ענין היופי כמו אמרי שפר (ברא' מ"ט): ח שויתי · שמתי כמו תשוה רגלי (לק' י"ח): יא נעימות · ענין מתיקות וערבות:

סקדת

מצודת דוד

ה ה' מנת חלקי · הוא המנה הניתן לחלקי ר"ל בו אני מאמין: וכוסי · הוא המנה הניתן בתוך כוסי וכפל הדבר במ"ש: תומיך · תמכת בידי להניחה על הגורל ההיא ר"ל עוררת לבי להאמין בך ואמר במשל כדרך האב התומך יד בנו הקטן לו ומניחה על חלק היפה לומר את זה ברור לך: ו חבלים · המחוזות אשר נפלו בחלקי הם המיוחדים בהדברי' הנעימי' ר"ל האלהים אשר בחרתי בו הוא האל המיוחד: אף נחלת · הנחלה שבחרתי יפה היא בעיני וכפל הדבר במלות שונות: ז אשר יעצני · בעבור שיעץ אותי לקבלו לאלוה: אף לילות · כאשר הוא יעץ אותי כן אף כליותי מיסרות ויועצות אותי ע"ז בלילות שהיא עת אשר הלב פנוי ממחשבה העוררת: ח שויתי ה' · תמיד אחשב כאלו ה' עומד כנגדי ורואה מעשי: כי מימיני · כי בעבור זה יעמוד מימיני לעזור לבל אהיה נוטה לנפול: ט שמח לבי. כי תשיג תאותו: ויגל כבודי · היא הנשמה שהיא כבוד הגוף: ישכון · אחר המות בקבר: י כי לא תעזוב נפשי · לא תכלה נפשי בקבר עם הגוף: לא תתן וכו' · על הנפש יאמר וכפל הדבר במ"ש: יא תודיעני · הן בי דעה ללכת בארחת המביאה החיים הנצחיים להיות שבע בשמחות במה שאראה את פניך וכמ"ש רז"ל שהצדיקים נהנין מזיו השכינה: נעימות · ולהיות שבע עד נצח מן הנעימות הנתונות בימינך והם תענוגי עוה"ב הנאהבים והנעימים:

יז א צדק · תפלתי הנאמרה בצדק ובכונת הלב: בלא · הנאמר' בלא שפתי מרמה: ב משפטי יצא · ר"ל לא תעשה בי משפט הראוי על אשמותי כי ראה תעשה הישרים שעשיתי ולפיכן שפטני: ג בחנת לבי · לדעת

מחשבותי

לִבִּי ׀ פָּקַדְתָּ לַּיְלָה צְרַפְתַּנִי בַל־תִּמְצָא זַמֹּתִי בַּל־יַעֲבָר־
פִּי׃ ד לִפְעֻלּוֹת אָדָם בִּדְבַר שְׂפָתֶיךָ אֲנִי שָׁמַרְתִּי אָרְחוֹת
פָּרִיץ׃ ה תָּמֹךְ אֲשֻׁרַי בְּמַעְגְּלוֹתֶיךָ בַּל־נָמוֹטּוּ פְעָמָי׃ ו אֲנִי־
קְרָאתִיךָ כִי־תַעֲנֵנִי אֵל הַט־אָזְנְךָ לִי שְׁמַע אִמְרָתִי׃
ז הַפְלֵה חֲסָדֶיךָ מוֹשִׁיעַ חוֹסִים מִמִּתְקוֹמְמִים בִּימִינֶךָ׃
ח שָׁמְרֵנִי כְּאִישׁוֹן בַּת־עָיִן בְּצֵל כְּנָפֶיךָ תַּסְתִּירֵנִי׃ ט מִפְּנֵי
רְשָׁעִים זוּ שַׁדּוּנִי אֹיְבַי בְּנֶפֶשׁ יַקִּיפוּ עָלָי׃ י חֶלְבָּמוֹ סָּגְרוּ
פִּימוֹ דִּבְּרוּ בְגֵאוּת׃ יא אַשֻּׁרֵנוּ עַתָּה סְבָבוּנִי עֵינֵיהֶם יָשִׁיתוּ סבבונו ק׳
לִנְטוֹת בָּאָרֶץ׃ יב דִּמְיֹנוֹ כְּאַרְיֵה יִכְסוֹף לִטְרֹף וְכִכְפִיר יֹשֵׁב
בְּמִסְתָּרִים׃ יג קוּמָה יְהֹוָה קַדְּמָה פָנָיו הַכְרִיעֵהוּ פַּלְּטָה
נפשי

מצודת דוד

מחשבותי והשגח׳ בי בלילה והיא עת שמחשב׳ האדם בלולה: צרפתני. כצורף הזה הצורף כספו לדעת הטובה היא כן בחנת אותי ולא מצאת בי מחשבת רשע: זמותי. מחשבותי אינם עוברים דברי פי ר״ל כמחשבותי כן אמרי פי: ד לפעולות וכו׳: מה שצוית בדבר שפתיך על פעולות האדם את המעשה אשר יעשה: ארחות פריץ. אורח הפרוץ וההרוס המבטל אורח המצו׳ הנה אני שמרתיו לבלי תת למי ללכת בו לבטל אורח המצוה: ה תמוך. סמו׳ רגלי ללכת בנתיבותי׳ בכדי שלא ימעדו לנפול: ו כי תענני. כי ידעתי שתענני: ז הפלא חסדיך וכו׳. ר״ל אתה המושיע את החוסים בך הפרש חסדיך מן הקמים בימינך לעשות מול רצונך לבל עשות להם חסד: ט זו שדוני. אשר שדדו אותי: בנפש. בעבור קחת נפשי מקיפים וסובבים עלי: יוד חלבמו. על שחלבם סגרו פיהם מגודל השומן מרגב כל לזה ידברו בגאוה: יא אשורנו וכו׳. מסבבים עתה רגלינו ללכוד אותנו ושמים עיניהם לנטות בארץ אנה ואנה לארו׳ עלינו: יב דמיונו. דומה הוא כאריה החומד לטרוף: יושב במסתרי׳. מטמין עצמו לארוב לבל יראוהו: יג קדמה פניו. עד שלא ילכדני הקדימהו והפילהו לכרוע על ברכיו: פלטה. הצל נפשי מיד הרשע שהוא חרבך:

ממתים

מצודת ציון

יז ג פקדת. ענין זכרון והשגחה כמו וה׳ פקד (בראשית כ״א): ה אשרי. הרגלים הפוסעים וכן לא תמעד אשריו (לק׳ ל״ז): במעגלותיך. בנתיבותיך: נמוטו. ענין המעדה ונטי׳ לנפול כמו לעת תמוט רגלם (דברי׳ ל״ב): פעמי. רגלי כמו מה יפו פעמיך (ש״ה ז׳): ז הפלה. ענין הפרשה: ממתקוממים. מהקמים למולך: ח כאישון בת עין. כיא היא ויקרא אישון על שנראה בו צורת איש קטן. והבו״ן יורה על קוטן הדבר ושם העגלה היא בת עין והוא גלגל העין ומשם בא האור ובפל הדבר בשמות נרדפים וכמו אדמת עפר (דני׳ י״ב): יא אשרנו. רגלינו: יב יכסוף. יחמוד כמו נכסוף נכספת (בראש׳ ל״א):

שחלד

נפשי מרשע חרבך: יד ממתים ידך יהוה ממתים
מחלד חלקם בחיים וצפינך תמלא בטנם ישבעו בנים
והניחו יתרם לעולליהם: טו אני בצדק אחזה פניך
אשבעה בהקיץ תמונתך:

יח א למנצח לעבד יהוה לדוד אשר דבר ליהוה
את־דברי השירה הזאת ביום הציל־
יהוה אותו מכף כל־איביו ומיד שאול:
ב ויאמר ארחמך יהוה חזקי: ג יהוה
סלעי ומצודתי ומפלטי אלי צורי אחסה־
בו מגני וקרן ישעי משגבי: ד מהלל
אקרא יהוה ומן־איבי אושע: ה אפפוני חבלי־
מות ונחלי בליעל יבעתוני: ו חבלי
שאול סבבוני קדמוני מוקשי
מות

מצודת ציון

יד מחלד. ענין זמן כמו מה חלד (לק' פ"ט):
יח ב ארחמך. ענין אהבה וחיבה: ג ומצודתי. מגדל גבוה וחזק: צורי. חוזקי כצור וסלע וכפל דברו: וקרן. דרך המקרא לכנות החוזק בקרן ע"ש שבעלי הקרני' יתחזקו בהם בהלחמם עם מי: ה אפפוני. סבבוני כמו כי אפפו עלי (לק' מ'): חבלי. מכאובי כמו חבלי יולדה (הו' י"ג): ונחלי. מל' הולי כמו נחלה מכתך (נחום ג'): בליעל. כמו בלי עול שפרקו עול שמים:

מצודת דוד

יד ממתים. אהיה מן המתים מידך: מחלד. מחמת שכלה זמן חייהם בעבור הזקנה: חלקם. ואותן שחלקם בחיי עוה"ז ואשר תמלא בטנם מרב טוב הצפון אשר עין לא ראתה: ישבעו בנים. ומאותן אשר ישבעו בבנים הגונים ומאותן אשר יניחו יתרון עשרם לבניה' לרשת אותם אחרי מותם: טו בצדק. בעבור הצדק שעשיתי אזכה לחזות פניך ואשבעה ממראית תמונתך בעת בוא זמן הקיצה גוף' תח"ה כמ"ש ורבים מישני אדמת עפר יקיצו וכו' (דני' י"ב):
יח א ביום הציל. לעת זקנותו שניצל מכל המלחמות. או בכל עת שהיה ניצל מאיזה צרה אז ישיר השירה הזאת: ג הסלעי. ה' לי למחסה כבנין הסלעים וכמצודה: וקרן ישעי. בו תלוי לישע ועזר כמו הקרן לבעל הקרנים: ד מהולל. כשאני קורא לה' בהלל אז אני נושע מאויבי: ה אפפוני. כאשר סבבו אותי כחבלי מות וכאשר החלאים הבאים מאנשי בליעל בעתו והרדו אותי: ו חבלי. ואשר כחבלי שאול סבבוני וקדמו אותי מוקשים המביאים המיתה:

ותגעש

בצר

מָוֶת׃ ז בַּצַּר־לִי ׀ אֶקְרָא יְהוָֹה וְאֶל־
אֱלֹהַי אֲשַׁוֵּעַ יִשְׁמַע מֵהֵיכָלוֹ
קוֹלִי וְשַׁוְעָתִי לְפָנָיו ׀ תָּבוֹא בְאָזְנָיו׃ ח וַתִּגְעַשׁ
וַתִּרְעַשׁ ׀ הָאָרֶץ וּמוֹסְדֵי הָרִים
יִרְגָּזוּ וַיִּתְגָּעֲשׁוּ כִּי־חָרָה לוֹ׃ ט עָלָה
עָשָׁן ׀ בְּאַפּוֹ וְאֵשׁ־מִפִּיו
תֹּאכֵל גֶּחָלִים בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ׃ יוד וַיֵּט
שָׁמַיִם וַיֵּרַד וַעֲרָפֶל תַּחַת
רַגְלָיו׃ יא וַיִּרְכַּב עַל־כְּרוּב וַיָּעֹף וַיֵּדֶא
עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ׃ יב יָשֶׁת חֹשֶׁךְ ׀ סִתְרוֹ סְבִיבוֹתָיו
סֻכָּתוֹ חֶשְׁכַת־מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים׃ יג מִנֹּגַהּ
נֶגְדּוֹ עָבָיו עָבְרוּ בָּרָד וְגַחֲלֵי־
אֵשׁ׃ יד וַיַּרְעֵם בַּשָּׁמַיִם ׀ יְהוָֹה וְעֶלְיוֹן
יִתֵּן

מצודת דוד

ז בצר לי. בעת שהיה צר לי בהגת מהצרים ההלה אז קראתי לה׳ ושמע קולי: ושועתי לפניו. ומה שצעקתי לפניו באה באזניו וכפל הדבר במ״ש כדרך מליצת השיר: ח ותגעש. רעדו ורעשו אויבי יושבי הארץ: מוסדי הרים. הוא משל על מלכי האומות ושריהם: כי חרה לו. כאשר חרה לו לקחת מהם נקמתי: ט תאכל. תשרוף את אויבי וממנו באו גחלים ונבערו בהם: יוד ויט. נטה את השמים למטה לארץ וירד עליו להיות קרוב להם להכות בהם וכוא מדרך משל לומר שהי׳ ממהר ליפרע מהם: תחת רגליו. להיו׳ מוכן ליפרע מהם בחושך של ערפל: יא וירכב. למהר לבוא: כנפי רוח. דימה נשיבת הרוח לעפיפת העוף: יב ישת חושך. להחשיך להאויב: סביבותיו. החושך שם סביב סוכתו להיות מוכן לפניו: חשכת. החושך הזה בא מחשכת רבוי המים הנבלעים בהעננים הפרושים תחת השחקים: יג מנגה נגדו. מחמת האורה שלפניו אשר הוא רוצה להאיר ולהושיע לי: עביו עברו. היו העננים מעבירים להשליך על האויב ברד וגחלי אש: יד וירעם. נתן בשמים קול רעש לרדת משם ברד וגחלי אש:

מצודת ציון

ח ותגעש. ענין התנוד׳ והתנוע׳ כמו וכנהרות יתגעשו מימיו (ירמיה מ״ו) ט עלה עשן. הוא ענין כעס וחמר בל׳ הנופל באדם שע״י התוספת הכעס ברמה כעין עשן יוצא מנחירי האף וכן יעשן אפך (לק׳ ע״ד): יוד ערפל. אופל הענן: יא כרוב. מלאך ורז״ל אמרו כרביא (חגיג׳ י״ג) והוא תרגום של נער כי דמות אדם להנה: וירא. ענין עפיפה ופריחה כמו כאשר ידאה הנשר (דברים כ״ח):

יִתֵּן קֹלוֹ בָּרָד וְגַחֲלֵי־
אֵשׁ׃ טו וַיִּשְׁלַח חִצָּיו וַיְפִיצֵם וּבְרָקִים
רָב וַיְהֻמֵּם׃ טז וַיֵּרָאוּ ׀ אֲפִיקֵי
מַיִם וַיִּגָּלוּ מוֹסְדוֹת תֵּבֵל מִגַּעֲרָתְךָ
יְהוָה מִנִּשְׁמַת רוּחַ אַפֶּךָ׃ יז יִשְׁלַח מִמָּרוֹם
יִקָּחֵנִי יַמְשֵׁנִי מִמַּיִם רַבִּים׃ יח יַצִּילֵנִי
מֵאֹיְבִי עָז וּמִשֹּׂנְאַי כִּי־אָמְצוּ
מִמֶּנִּי׃ יט יְקַדְּמוּנִי בְיוֹם־אֵידִי וַיְהִי־
יְהוָה לְמִשְׁעָן לִי׃ כ וַיּוֹצִיאֵנִי לַמֶּרְחָב
יְחַלְּצֵנִי כִּי חָפֵץ בִּי׃ כא יִגְמְלֵנִי
יְהוָה כְּצִדְקִי כְּבֹר יָדַי יָשִׁיב
לִי׃ כב כִּי־שָׁמַרְתִּי דַּרְכֵי יְהוָה וְלֹא־
רָשַׁעְתִּי מֵאֱלֹהָי׃ כג כִּי כָל־מִשְׁפָּטָיו
לְנֶגְדִּי וְחֻקֹּתָיו לֹא אָסִיר מֶנִּי׃ כד וָאֱהִי
תָמִים עִמּוֹ וָאֶשְׁתַּמֵּר מֵעֲוֺנִי׃ כה וַיָּשֶׁב־יְהוָה לִי

כצדקי

מצודת ציון

טו רב. ענין השלכת חצים כמו רובה קשת (בראשית כ"א): טז אפיקי. הם המים הנגרים בחוזק כמו כאפיקים בנגב (תהלים קכ"ו): יז ימשני. ענין הוצאה כמו מן המים משיתיהו (שמות ב'): יט אידי. ענין צער ומקרה רע כמו הלא איד לעול (איוב ל"א): כא כבור. מלשון ברור ונקי: כג מני. ממני:

גנר

מצודת דוד

טו ויפיצם. את האויבים: וברקים רב. ירה ברקים והמם אותם: טז ויראו. היה נראה קרקעית אפיקי המים כי נבקעו המים: ויגלו. כי נבקעה הארץ: מגערתך. ממה שגערת באויב: מנשמת. מנשיבת הרוח היוצא מאפך והכל הוא דרך משל: יז ישלח. עזרתו פלא ממרום ולקחני מיד האויב: ממים רבים. האומות הרבים השוטפים כמים: יח כי אמצו. כאשר חזקו ממני במלחמה אז הצילני מידם: יט יקדמוני. פגעי היו מקדימין לבוא עלי בעת קרה לי מקרה רע בחשבם כאשר החילותי לנפול לא אקום עוד אבל ה' סמך אותי אף כי נפלתי הנה קמתי: כ למרחב. למקום רחב להנצל מידם: יחלצני. הוציאני מן המצר: כא כצדקי. כפי צדקי כי לא הרעותי את אחד מהם: כבור ידי. כפי הבור בהם: כב מאלהי. ממצות אלהי: כד עמו. עם ה': ואשתמר. שמרתי את עצמי מן הדבר הגורם לי לעון: כה וישב. ולזה השיב ה' לי כצדקי: לנגד עיניו.

ולא

כְּצִדְקִי כְּבֹר יָדַי לְנֶגֶד עֵינָיו׃ כו עִם־
חָסִיד תִּתְחַסָּד עִם־גְּבַר תָּמִים
תִּתַּמָּם׃ כז עִם־נָבָר תִּתְבָּרָר וְעִם־
עִקֵּשׁ תִּתְפַּתָּל׃ כח כִּי־אַתָּה עַם־עָנִי
תוֹשִׁיעַ וְעֵינַיִם רָמוֹת תַּשְׁפִּיל׃ כט כִּי־
אַתָּה תָּאִיר נֵרִי יְהוָה אֱלֹהַי יַגִּיהַּ
חָשְׁכִּי׃ ל כִּי־בְךָ אָרֻץ גְּדוּד וּבֵאלֹהַי
אֲדַלֶּג־שׁוּר׃ לא הָאֵל תָּמִים
דַּרְכּוֹ אִמְרַת־יְהוָה צְרוּפָה מָגֵן
הוּא לְכֹל הַחֹסִים בּוֹ׃ לב כִּי מִי אֱלוֹהַּ מִבַּלְעֲדֵי
יְהוָה וּמִי צוּר זוּלָתִי אֱלֹהֵינוּ׃ לג הָאֵל
הַמְאַזְּרֵנִי חָיִל וַיִּתֵּן תָּמִים
דַּרְכִּי׃ לד מְשַׁוֶּה רַגְלַי כָּאַיָּלוֹת וְעַל
בָּמֹתַי יַעֲמִידֵנִי׃ לה מְלַמֵּד יָדַי
לַמִּלְחָמָה וְנִחֲתָה קֶשֶׁת־נְחוּשָׁה זְרוֹעֹתָי׃ לו וַתִּתֶּן־
לִי

מצודת דוד

ולא נגד כי אדם ולהתיהר : כו עם חסיד · כי כן דרכך להתנהג בחסד עם החסיד : כז עם נבר · עם איש ברור ונקי תתנהג בברירות כי תשלם לאיש כמעשהו : כח עם עני . עם מוכנע : ועינים רמות · המתגאה ביותר : כט תאיר נרי · ר"ל תשלח לי עזרה : יגיה חשכי · יוציאני מן הצרה : ל כי בך וכו' · בבטחונך ארוץ למחנה האויב ולא אירא ובעזר אלוה אדלג על החומה לכבוש העיר : לא תמים דרכו . לגמול לאדם כמפעלו : צרופה. ככסף צרוף שאין בו סיג כן אמרת ה' והבטחתו אין בה דבר בטל : מגן . מחסה כמגן : לב כי מי אלוה . אשר בידו הכח לעשות כרצונו : לג תמים דרכי. דרכי היה תמים ושלם ולא נפקד איש מאנשי במלחמה : לד משוה · שם רגלי קלות לרוץ מהר אחר האויב כאילה זו הקלה במרוצתה : ועל במותי · העמדתני על גבהי וגדולתי : לה למלחמה · לדעת תכסיסי המלחמה : ונחתה . נתת בי כח לשבר קשת נחושה :

מצודת ציון

כו גבר · איש כמו דרך גבר בעלמה (משלי ל') : כז עקש · עקום : תתפתל. גם הוא ענין עקום כמו דור עקש ופתלתל (דברים ל"ב) : כט יגיה , יזריח ויאיר : ל אדלג. אקפץ : שור · חומה כמו בנות צעדה עלי שור (בראשית מ"ט) : לב צור · ענין חוזק : זולתי · בלתי : לג המאזרני · מלשון אזור וחגורה : חיל. כח : לד משוה · משים כמו שויתי עד בקר (ישעיה ל"ח) : לה ונחתה : מלשון חתת ושבר : מעדן ·

לִי מָגֵן יִשְׁעֶךָ וִֽימִינְךָ תִסְעָדֵנִי וְעַנְוַתְךָ
תַרְבֵּנִי׃ לז תַּרְחִיב צַעֲדִי תַחְתָּי וְלֹא
מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי׃ לח אֶרְדּוֹף אוֹיְבַי
וְאַשִּׂיגֵם וְלֹא־אָשׁוּב עַד־כַּלּוֹתָם׃ לט אֶמְחָצֵם
וְלֹא־יֻכְלוּ קוּם יִפְּלוּ תַּחַת
רַגְלָי׃ מ וַתְּאַזְּרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה תַּכְרִיעַ
קָמַי תַּחְתָּי׃ מא וְאֹיְבַי נָתַתָּה לִּי
עֹרֶף וּמְשַׂנְאַי אַצְמִיתֵם׃ מב יְשַׁוְּעוּ
וְאֵין מוֹשִׁיעַ עַל־יְהוָה וְלֹא
עָנָם׃ מג וְאֶשְׁחָקֵם כְּעָפָר עַל־פְּנֵי־רוּחַ כְּטִיט
חוּצוֹת אֲרִיקֵם׃ מד תְּפַלְּטֵנִי מֵרִיבֵי
עָם תְּשִׂימֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם עַם
לֹא־יָדַעְתִּי יַעַבְדוּנִי׃ מה לְשֵׁמַע אֹזֶן יִשָּׁמְעוּ
לִי בְּנֵי־נֵכָר יְכַחֲשׁוּ־לִי׃ מו בְּנֵי־
נֵכָר יִבֹּלוּ וְיַחְרְגוּ מִמִּסְגְּרוֹתֵיהֶם׃ מז חַי־יְהוָה וּבָרוּךְ
צוּרִי

מצודת דוד

לו ועננתך תרבני. גודל הענוה שבך להשגיח בי עשה אותי כאלו הייתי עם רב לנצח את האויב עם כי אנשי היו מתי מספר: לז תרחיב. הרחבת בסיעתך לבל ימעדו רגלי להיות נוח לפול: מא נתתה לי עורף. כי ברחו מפני ופנו אלי עורף: מב ישועו. לעזור מלכי האדמה: על ה'. כמו אל ה': מג כעפר. שיהיו דק כעפר הפורח ברוח: אריקם. אעשה אותם ריק מכל כטיט המושלך בחוצות שנשחק ונדוק ברגלי אדם והרוח מפזרם ונשאר במקום ריק ממנו: מד מריבי עם. ממלחמות עמים: תשימני לראש גוים. ויהיו מוכנעים לי ולא יוסיפו עוד להלחם עמדי: לא ידעתי. כי הם מארץ רחוקה: מה לשמע אזן. על כי ישמעו שמע לי שם גבורה יהיו נשמעים לעבודתי: יכחשו לי. ידברו אלי דברי כחש לומר באהבים המה לי כי יראה פחדי עליהם: מו יבולו. ר"ל יהיו מיוסרים במכאוב: ויחרגו. יהיו פוסחים מחמת שהיו רגליהם במסגרי כבלי ברזל: מז חי ה'

מצודת ציון

לז מעדו. ענין השמטה מן המקום: קרסולי. תרגום של כרעים הוא קרסולין: לט אמחצם. ענין שבירה ומכה כמו מחץ ראש (לק' ק"י): מא אצמיתם. אכריתם כמו אותו אצמית (לק' ק"א): מג ואשחקם. ענין כתישה כמו ושחקת ממנה הדק (שמות ל'): אריקם. מל' ריקן: מו יבולו. יכמשו: ויחרגו. הוא הפוך מל' חגר וכמו כבש כשב: צורי:

הלא

צוּרִי וְיָרוּם אֱלוֹהֵי יִשְׁעִי׃ מח הָאֵל
הַנּוֹתֵן נְקָמוֹת לִי וַיַּדְבֵּר עַמִּים
תַּחְתָּי׃ מט מְפַלְּטִי מֵאֹיְבָי אַף מִן־קָמַי תְּרוֹמְמֵנִי מֵאִישׁ
חָמָס תַּצִּילֵנִי׃ נ עַל־כֵּן אוֹדְךָ בַגּוֹיִם׀
יְהוָה וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּרָה׃ נא מַגְדִּל
יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה חֶסֶד׀
לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם׃
יט א לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד׃ ב הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד־אֵל
וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מַגִּיד הָרָקִיעַ׃ ג יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ
אֹמֶר וְלַיְלָה לְּלַיְלָה יְחַוֶּה־דָּעַת׃ ד אֵין־אֹמֶר וְאֵין דְּבָרִים
בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם׃ ה בְּכָל־הָאָרֶץ יָצָא קַוָּם וּבִקְצֵה תֵבֵל
מִלֵּיהֶם לַשֶּׁמֶשׁ שָׂם־אֹהֶל בָּהֶם׃ ו וְהוּא כְּחָתָן יֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ
ישיש

מצודת דוד

הלא ה' חי לעולם וכזאת יעשה כל הימים ויהיה ברוך לעולם בעבור זה: מח הנותן. הנוקם נקמתי מיד האויב: וידבר. מכה האומות כדבר תחת כפשי: מט מן קמי. תרומם אותי יותר מן הקמים עלי: נ על כן. בעבור התשועה הגדולה הזאת: נא מגדיל. ובזה אודך בגוים כי אספר לומר דעו שה' מגדיל ישועות ר"ל עושה ישועות גדולות למלכו ולא בתשלום גמול כ"א בחסד: ולזרעו. וכן יעשה לזרעו עד עולם:

יט ב השמים מספרים. ר"ל ע"י השמים נראה כבוד האל כאלו הם יספרו כבודו: ומעשה. הרקיע מגיד ומעיד על פלאי מעשה ידי ה': ג יום ליום. מיום אל יום יביע אומר ר"ל בכל יום כאלו יאמרו בו פלאי ה' כי בכל עת נראה בהם מפלאות המקום: ד אין אומר. הן אמת שאין בהם אמירה ודבור ולא נשמע קולם: ה בכל הארץ. אבל עכ"ז כי בניני השמים ואלו לפיות נראים בכל הארץ לזה נשמע דבריהם בקצה הארץ עם שאין בהם אמירה כי במה שמראים מפלאות ה' הרי הם כאלו אמרו: לשמש. בהם לשמש שם אוהל בהשמים כי כל מהלכו בשמים ולא יזוז משם: ו והוא. השמש הזה יוצא בשמחה להאיר על הארץ כאשר ישמח החתן בצאתו מחופתו:

מצודת ציון

מז צורי. מל' צור ר"ל חוזק: מח וידבר. מל' דבר ומגפה וכן ותדבר את כל זרע הממלכה (דה"ב כ"ב): נא מגדיל. מל' גדול:

יט ג יביע. ידבר כמו יביעון בשפתם (לקמן נ"ט): יחוה. יגיד כמו אחוה דעי (איוב ל"ב): ה קום. ר"ל הבנין כלשון הנעשה בנטיית קו המשקולת: מליהם. אמריהם כמו אין מלה בלשוני (לקמן קל"ט):

ותקופתו

יָשִׂישׂ כְּגִבּוֹר לָרוּץ אֹרַח׃ ז מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם ׀ מוֹצָאוֹ
וּתְקוּפָתוֹ עַל־קְצוֹתָם וְאֵין נִסְתָּר מֵחַמָּתוֹ׃ ח תּוֹרַת יְהוָה
תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ עֵדוּת יְהוָה נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי׃
ט פִּקּוּדֵי יְהוָה יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי־לֵב מִצְוַת יְהוָה בָּרָה מְאִירַת
עֵינָיִם׃ י יִרְאַת יְהוָה ׀ טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לָעַד מִשְׁפְּטֵי־יְהוָה
אֱמֶת צָדְקוּ יַחְדָּו׃ יא הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפַּז רָב וּמְתוּקִים
מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים׃ יב גַּם־עַבְדְּךָ נִזְהָר בָּהֶם בְּשָׁמְרָם
עֵקֶב רָב׃ יג שְׁגִיאוֹת מִי־יָבִין מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי׃ יד גַּם

מזדים

מצודת דוד

ישיש. הוא שש במהלכו כאשר ישיש הגבור לרוץ בארח כי נפלא הוא בגבורתו ולא יחת מפני כל וכן השמש בצאתו הוא ילך מהלכו באין מוחה: ז מקצה. יציאת השמש היא מקצה השמים לפי הנראה והנדמה לכל אחד באופק שלו: ותקופתו. וסבובו הוא על קצות השמים ר"ל בכל יום זורח ברוח שזרח אתמול ושוקע ברוח ששקע אתמול וכן סובב והולך יום יום: אין נסתר. אין מי שיהיה נסתר מחום השמש: ח תורת ה' תמימה. אבל תורת ה' היא יותר תמימה ר"ל שלימה בפעולותיה ומועלת יותר מן השמש: משיבת נפש. ר"ל כי השמש עם כל תועלתו לפעמים יזיק בחומו הרב עד כי יעלה האיש חולי במות אבל התורה משיבת עוד נפש האדם כי היא מגינה ומצלת מן המות: עדות. המצות יקראו עדות כי מעידים על המקיימם אשר מאמינים בה': מחכימת פתי. אבל השמש לפעמים יכהה חומו במות האדם וישתגע: ט משמחי לב. ולא כן השמש כי מכניס דאגה בלב האדם שלא יהיה בלקה ברב חומו: מאירת עינים. אבל המרבה להסתכל באור השמש עיניו כהות: י עומדת לעד. ולא כן השמש כי לפעמים יכסנו הענן: צדקו יחדיו. אינם מכחישים את זה אבל השמש כשהוא נראה בזה האופק אינו נראה בהאופק שכנגדו וכאלו מכחיש זה את זה: יא הנחמדים. לפי שהעוסק בהם אין לו דבר יצטרך אליו כי התורה תמלא לו מזהב ופז ומתוקים המה לו מדבש וכו': יב גם עבדך. ר"ל גם אני מן העומדים בהם ואני נזהר בקיומם: בשמרם עקב רב. כי יש בשמירתן גמול השכר הרבה: יג מי יבין. מי יוכל להתבונן בבלי מלוא בן שגיאה כי פעמים רבות קרה שישגה האדם בדעתו לחשוב שאין רע בדבר מה אבל לא כן הוא כי נעלם ונסתר ממנו תוכן הדבר: מנסתרות נקני. לזה אשאל אשר תכפר לי ותנקה אותי מהרע שעשיתי על כי היה נסתר ממני תוכן הדבר: יד גם

מצודת ציון

ז ותקופתו. מל' הקפה וסבוב: ח משיבת. ענין הנחה והשקטה כמו למשיב נפש (רות ד'): ט ברה. מל' ברור ונקי: יא ונופת. ענין הנטפה כמו נופת תטופנה (משלי ה'): צופים. כן יקראו חלות הדבש וכן צוף דבש (משלי ט"ז) וכפל הדבר: יב עקב. ענין שכר וגמול שהוא סוף המעשה כעקב הזה שהוא סוף הגוף וכן עקב תשמעון (דברים ז'):

יג שגגה

מזדים

מִזֵּדִים ׀ חֲשֹׂךְ עַבְדֶּךָ אַל־יִמְשְׁלוּ־בִי אָז אֵיתָם וְנִקֵּיתִי מִפֶּשַׁע
רָב׃ טו יִהְיוּ לְרָצוֹן ׀ אִמְרֵי־פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהֹוָה
צוּרִי וְגֹאֲלִי׃

כ א לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד׃ ב יַעַנְךָ יְהֹוָה בְּיוֹם צָרָה
יְשַׂגֶּבְךָ שֵׁם ׀ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב׃ ג יִשְׁלַח־עֶזְרְךָ
מִקֹּדֶשׁ וּמִצִּיּוֹן יִסְעָדֶךָּ׃ ד יִזְכֹּר כָּל־מִנְחֹתֶךָ וְעוֹלָתְךָ יְדַשְּׁנֶה
סֶלָה׃ ה יִתֶּן־לְךָ כִלְבָבֶךָ וְכָל־עֲצָתְךָ יְמַלֵּא׃ ו נְרַנְּנָה ׀
בִּישׁוּעָתֶךָ וּבְשֵׁם־אֱלֹהֵינוּ נִדְגֹּל יְמַלֵּא יְהֹוָה כָּל־מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ׃
ז עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי הוֹשִׁיעַ ׀ יְהֹוָה מְשִׁיחוֹ יַעֲנֵהוּ מִשְּׁמֵי קָדְשׁוֹ
בִּגְבֻרוֹת יֵשַׁע יְמִינוֹ׃ ח אֵלֶּה בָרֶכֶב וְאֵלֶּה בַסּוּסִים וַאֲנַחְנוּ ׀
בְּשֵׁם־יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ נַזְכִּיר׃ ט הֵמָּה כָּרְעוּ וְנָפָלוּ וַאֲנַחְנוּ
קַמְנוּ

מצודת דוד

מזדים. גם מעשות הרע במזיד מנע אותי ואמץ לבבי לבל עשותם: אל ימשלו בי. ר"ל לא יוכלו להטות לבבי אל העבירות המתיקות שיש בהגאות הזדים ההם אלא אתגבר על התאוה: אז איתם. אז אהיה תמים כי על השגיאות תכפר ומהזדים תחשוך אותי כי מפשע והוא המרד שהוא עון רב וגדול מזה אהיה נקי מעצמי כי בודאי לא אחטא במרד. ואח"כ לא ישאר בידי מאומה רע ואהיה תמים וכאומר הנה מאוד קשה להיות תמים כ"א באופן זה: טו והגיון לבי. גם מחשבות לבי מה שלא אוכל להוציא בפה גם המה יהיו לרצון לפניך:

כ א לדוד. המשורר אמר אותו בעבור דוד כשהלך למלחמה: ב ביום צרה. כאשר תלחם מול האויב: ישגבך. יחזק אותך: שם אלהי יעקב. ר"ל כמו שחזק את יעקב מול לבן ועשו ולא יוכלו לו כן לא יוכלו להזיקך לך: ג מקודש. ממקום קדשו הוא בהמ"ק שבו מקום השכינה ומשם בא העזר: ומציון וכו'. כפל הדבר במ"ש: ד יזכור. יהיו זכורים לפניו המנחות אשר הבאת: ירשנה סלה. עד עולם יקובל עולתך ברצון ותאכלם האש ויעשו דשן: ה כלבבך. כתאות לבבך: ימלא. יתקיימו עצתך: ו בישועתך. בעבור התשועה הבאה לך כולנו נרננה: ובשם. בעזר שמו נלכה בדגלים למלחמה וה' ימלא שאלתך כי תתגבר במלחמה: ז עתה ידעתי. מהנפלאות אשר נעשו עתה לדוד מהם אדע שעד הנה הושיע ה' למשיחו במה שלא היה שאול כי ידו ולא במקרה וברוב תחבולותיו היה נמלט: יענהו. אז יענהו משמי קדשו להושיעו בגבורות התשועה הבאה מימינו: ח אלה ברכב. כי הלא רואים אנחנו אשר אנשי מלחמתינו הבאים למלחמה אלה באים ברוב רכב ואלה באים ברוב סוסים אשר בהם ימצא העזר במלחמה: ואנחנו. ר"ל הלא אתנו מעט רכב וסוסים ואך אנחנו נזכיר במלחמה שם ה' וממנו נבקש העזר: ט המה וגו'. הבאים ברוב רכב וסוסים כורעים ונופלים לפנינו ואנחנו קמים

מצודת ציון

כ ד ידשנה. מל' דשן: ו נדגול. מל' דגל ונתעודד

קָמְנוּ וַנִּתְעוֹדָד׃ י יְהֹוָה הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־
קָרְאֵנוּ׃

כא א לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד׃ ב יְהֹוָה בְּעָזְּךָ יִשְׂמַח־מֶלֶךְ
וּבִישׁוּעָתְךָ מַה־יָּגֶיל מְאֹד׃ ג תַּאֲוַת לִבּוֹ
נָתַתָּה לּוֹ וַאֲרֶשֶׁת שְׂפָתָיו בַּל־מָנַעְתָּ סֶּלָה׃ ד כִּי תְקַדְּמֶנּוּ
בִּרְכוֹת טוֹב תָּשִׁית לְרֹאשׁוֹ עֲטֶרֶת פָּז׃ ה חַיִּים ׀ שָׁאַל
מִמְּךָ נָתַתָּה לּוֹ אֹרֶךְ יָמִים עוֹלָם וָעֶד׃ ו גָּדוֹל כְּבוֹדוֹ
בִּישׁוּעָתֶךָ הוֹד וְהָדָר תְּשַׁוֶּה עָלָיו׃ ז כִּי־תְשִׁיתֵהוּ בְרָכוֹת
לָעַד תְּחַדֵּהוּ בְשִׂמְחָה אֶת־פָּנֶיךָ׃ ח כִּי־הַמֶּלֶךְ בֹּטֵחַ בַּיהֹוָה
וּבְחֶסֶד עֶלְיוֹן בַּל־יִמּוֹט׃ ט תִּמְצָא יָדְךָ לְכָל־אֹיְבֶיךָ יְמִינְךָ
תִּמְצָא שֹׂנְאֶיךָ׃ י תְּשִׁיתֵמוֹ ׀ כְּתַנּוּר אֵשׁ לְעֵת פָּנֶיךָ יְהֹוָה
בְּאַפּוֹ יְבַלְּעֵם וְתֹאכְלֵם אֵשׁ׃ יא פִּרְיָמוֹ מֵאֶרֶץ תְּאַבֵּד

וזרעם

מצודת ציון

ט ונתעודד. ענין רוממות וחזוק כמו מעודד ענוים ה' (לקמן קמ"ז):

כא ג וארשת. ענין מבטא והאמירה ואין לו דומה: ו תשוה. תשים: ז תחדהו. מל' חדוה ושמחה כמו ויחד יתרו (שמות י"ח): ט תמצא. תספיק כמו ומצא להם (במדבר י"א):

שכם

מצודת דוד

קמים נתרוממנו ונתחזקנו ומזה נדע שגם עתה הושיע ה' למשיחו הוא שנמלט מיד שאול: י ה' הושיעה. כן הושיעה בכל עת: ביום קראינו. בו ביום שנקרא אליך:

כא ב בעזך. בהעוז הניתן ממך למלך המשיח הנה ישמח בו: ובישועתך. כפל הדבר במ"ש: ג תאות לבו. מה שהתאוה בלבו אתה נתת לו עם כי לא שאל עליו ואמר בל' עבר כדרך הנבואה הבאה מן המקומות על כי במראה הנבואה נראה כאלו כבר היה הדבר: וארשת. וכ"ש שכל לא מנעת ממנו מה ששאל בפיו: ד כי תקדמנו. תקדים ליתן לו ברכת טוב טרם ישאל עליו: עטרת פז. ר"ל כבוד הרבה: ה חיים שאל. אמרו רז"ל כאשר יראה משיח בן דוד שנהרג משיח בן יוסף ישאל אז על החיים וה' יבטיחו עליו: ו בישועתך. ע"י ישועתך יתגדל כבודו: ז כי תשיתהו. תשים אותו לעולם לברכה כי הכל יברכו בו לאמר יהיה כמותו: תחדהו. תשמחו בשמחת ראיית פניך: ח כי וכו'. בעבור שהמלך בטחונו בה' לזה לא ימוט: ט תמצא. תספיק מכת ידך לכל אויבך: ימינך תמצא. ר"ל תשיגם ולא יוכלו להנצל: י תשיתמו. יתמיד בהם האש כמו בתנור: לעת פניך. בעת הכעס אז יבלעם באפו ותאכלם האש: יא פרימו. בניהם:

וזרעם

וְזַרְעָם מִבְּנֵי אָדָם׃ יב כִּי־נָטוּ עָלֶיךָ רָעָה חָשְׁבוּ מְזִמָּה
בַּל־יוּכָלוּ׃ יג כִּי תְּשִׁיתֵמוֹ שֶׁכֶם בְּמֵיתָרֶיךָ תְּכוֹנֵן עַל־
פְּנֵיהֶם׃ יד רוּמָה יְהוָה בְעֻזֶּךָ נָשִׁירָה וּנְזַמְּרָה גְּבוּרָתֶךָ׃
כב א לַמְנַצֵּחַ עַל־אַיֶּלֶת הַשַּׁחַר מִזְמוֹר לְדָוִד׃ ב אֵלִי
אֵלִי לָמָה עֲזַבְתָּנִי רָחוֹק מִישׁוּעָתִי דִּבְרֵי
שַׁאֲגָתִי׃ ג אֱלֹהַי אֶקְרָא יוֹמָם וְלֹא תַעֲנֶה וְלַיְלָה וְלֹא־
דוּמִיָּה לִי׃ ד וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל׃ ה בְּךָ
בָּטְחוּ אֲבֹתֵינוּ בָּטְחוּ וַתְּפַלְּטֵמוֹ׃ ו אֵלֶיךָ זָעֲקוּ וְנִמְלָטוּ בְּךָ
בָטְחוּ וְלֹא־בוֹשׁוּ׃ ז וְאָנֹכִי תוֹלַעַת וְלֹא־אִישׁ חֶרְפַּת אָדָם
וּבְזוּי עָם׃ ח כָּל־רֹאַי יַלְעִגוּ לִי יַפְטִירוּ בְשָׂפָה יָנִיעוּ רֹאשׁ׃
ט גֹּל אֶל־יְהוָה יְפַלְּטֵהוּ יַצִּילֵהוּ כִּי חָפֵץ בּוֹ׃ י כִּי־אַתָּה
גֹחִי מִבָּטֶן מַבְטִיחִי עַל־שְׁדֵי אִמִּי׃ יא עָלֶיךָ הָשְׁלַכְתִּי
מרחם

מצודת ציון

ארעם. כפל הדבר במ״ש: יב כי נטו. על כי נטו לעשו׳ רעה אתגל׳ כמ״ש יתיצבו וכו׳ על ה׳ ועל משיחו (לעיל ב׳): חשבו מזמה. יחשבו מחשבות שא״א להם לעשותם: יג כי תשיתמו. כי בעבור זאת תשים אותו לחלק אחד שיעמדו מובדל בפאה אחת להיות למטרה לחץ: במיתריך. בחבל הקשת תכונן החצים לירות בהם: יד בעוזך. כפי גודל כחך תרים עצמך לפרוע מהתקוממו׳ בהם ואז נשירה וכו׳: כב ב אלי אלי. כפל המלה כדרך הקוראים והצועקים
כמו עננו ה׳ עננו (מ״א י״ח): רחוק וכו׳. ר״ל

מצודת דוד

יג שכם. חלק כמו שכם אחד (בראשית מ״ח): במיתריך. הוא חבל הקשת כמו על יתר (לעיל י״א): כב א אילת השחר. שם כלי זמר ידוע אז הכלם: ח יפטירו. ענין פתיחה כמו פוטר מים (משלי י״ז): י גוחי. ענין הוצאה והמשכה כמו ותגח בנהרותיך (יחזקאל ל״ב):

אבירי
דברי שאגתי המה להתפלל על מה אתה רחוק מישועתי: ג ולילה. ואף בלילה אני קורא ומתפלל: ולא דומיה לי. לא אשתוק כי כשהאדם נענה דרכו לשתוק אבל לא כשעדיין לא נענה: ד יושב. קיים ונצחי כמו ואתה ה׳ לעולם תשב (איכה ה׳) ור״ל הלא כבר אז כמו עתה ופעמים רבות היית תהלות ישראל כי היו מהללים אותך בהושיעך אותם מצרתם ומדוע א״כ תרחק עתה מישועתי: ה בטחו ותפלטמו. כאומר בטחו בך והצלתם: ז תולעת. כחי תשש כתולעת: חרפת אדם. בני אדם מחרפים עמדי את הגולה כי יאמרו לו בחרפם שהוא שפל כמוני: ובזוי עם: כל עם מבזה גולתו עמדי וכפל הדבר במ״ש: ח יפטירו. יפתחו שפתם ללעוג בי ויניעו בראש כדרך המלעיג: ט גול. הגל המגלגל ומסבב בטחונו אל ה׳ הוא מצילו: כי חפץ בו. במי שבוטח בו כראוי: י גוחי מבטן. מוציאי מבטן אמי: מבטיחי. ממך הובטחתי להשען על שדי
אמי

מֵרֶחֶם מִבֶּטֶן אִמִּי אֵלִי אָתָּה׃ יב אַל־תִּרְחַק מִמֶּנִּי כִּי־צָרָה
קְרוֹבָה כִּי־אֵין עוֹזֵר׃ יג סְבָבוּנִי פָּרִים רַבִּים אַבִּירֵי בָשָׁן
כִּתְּרוּנִי׃ יד פָּצוּ עָלַי פִּיהֶם אַרְיֵה טֹרֵף וְשֹׁאֵג׃ טו כַּמַּיִם
נִשְׁפַּכְתִּי וְהִתְפָּרְדוּ כָּל־עַצְמוֹתָי הָיָה לִבִּי כַּדּוֹנָג נָמֵס בְּתוֹךְ
מֵעָי׃ טז יָבֵשׁ כַּחֶרֶשׂ כֹּחִי וּלְשׁוֹנִי מֻדְבָּק מַלְקוֹחָי וְלַעֲפַר־
מָוֶת תִּשְׁפְּתֵנִי׃ יז כִּי סְבָבוּנִי כְּלָבִים עֲדַת מְרֵעִים הִקִּיפוּנִי
כָּאֲרִי יָדַי וְרַגְלָי׃ יח אֲסַפֵּר כָּל־עַצְמוֹתָי הֵמָּה יַבִּיטוּ יִרְאוּ־
בִי׃ יט יְחַלְּקוּ בְגָדַי לָהֶם וְעַל־לְבוּשִׁי יַפִּילוּ גוֹרָל׃
כ וְאַתָּה יְהוָה אַל־תִּרְחָק אֱיָלוּתִי לְעֶזְרָתִי חוּשָׁה׃ כא הַצִּילָה
מֵחֶרֶב נַפְשִׁי מִיַּד־כֶּלֶב יְחִידָתִי׃ כב הוֹשִׁיעֵנִי מִפִּי אַרְיֵה
וּמִקַּרְנֵי רֵמִים עֲנִיתָנִי׃ כג אֲסַפְּרָה שִׁמְךָ לְאֶחָי בְּתוֹךְ קָהָל
אֲהַלְלֶךָּ׃

מצודת ציון

יג אבירי בשן. פרים חזקים הרועים בבשן כי שם מרעה שמן וטוב: יד פצו. פתחו כמו פצו שפתי (לעיל ס"ו): טו כדונג. שעוה וכן כהמס דונג (לקמן ס"ח): טז מלקוחי. הוא מה שמתחת הלשון ומתחת ויקרא כן ע"ש שבהם לוקחים המאכל בעת הלעיסה: תשפתני. ענין עריכה כמו שפות הסיר (יחזק' כ"ד): יז מרעים. מל' רע: הקיפוני. סבבוני: כ אילותי. ענין כח וחוזק כמו כגבר אין איל (לעיל פ"ח): כא יחידתי. נשמתי שהיא יחידה מול חלקי הגוף ונסותיו וכן מכפירים יחידתי (לעיל ל"ה):

וגורו

מצודת דוד

אמי להיות נזון מחלבה: יא מרחם. מעת צאתי מרחם אמי השלכתי עליך להזמין לי די ספוקי: מבטן וכו'. כפל הדבר במ"ש: יב קרובה. ולזה מהר צריך אני להצלה: כי אין עוזר. אין בעולם עוזר בלתך: יג פרים וכו'. הוא משל על השרים והמלכים: כתרוני. סבבוני ככתר המסבב את הראש: יד פצו. פתחו פיהם לבלעני: אריה. כאריה שמתחלה טורף ואח"כ שואג בשמחת גבורתו כן האויב בולע וזמרים קול שמחה: טו נשפכתי. האיברים שבי נשפכו כמים ונתפרדו עצמותי: כדונג. הנמס מחום האש כן נמס לבי בתוך מעי: טז מדבק מלקוחי. בעבור הצער כלה הרוק שבפי וכאלו נדבק הלשון בבשר הפה: תשפתני. תערכני לשכב לעפר מות והיא הקבר: יז כלבים. נושכים ככלבים: כארי. ישברו ידי ורגלי כמו הארי המשבר עצמות הנטרף בפיו: יח אספר. מגודל הרזון בולטים עצמותי עד שאוכל לספרם ושונאי מסתכלים בי דרך בזיון ונקמה: יט יחלקו. מפשיטים מעלי וחולקים ביניהם: ועל לבושי. כפל הדבר במ"ש: כ אילותי. אתה חוזקי מהר לעזרתי: כא מיד כלב. מהרשע הנושך ככלב: כב עניתני. הנה מעולם ענית לי להצילני מסכנות האומות לזה הושיעני גם עתה: כג אספרה. אז אספר הנס ברבים:

יראי

אהללך: כד יראי יהוה הללוהו כל־זרע יעקב כבדוהו
וגורו ממנו כל זרע ישראל: כה כי לא־בזה ולא שקץ
ענות עני ולא־הסתיר פניו ממנו ובשועו אליו שמע:
כו מאתך תהלתי בקהל רב נדרי אשלם נגד יראיו:
כז יאכלו ענוים וישבעו יהללו יהוה דרשיו יחי לבבכם
לעד: כח יזכרו וישבו אל־יהוה כל־אפסי־ארץ וישתחוו
לפניך כל־משפחות גוים: כט כי ליהוה המלוכה ומשל
בגוים: ל אכלו וישתחוו כל־דשני ארץ לפניו יכרעו
כל־יורדי עפר ונפשו לא חיה: לא זרע יעבדנו יספר
לאדני לדור: לב יבאו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה:
כג א מזמור לדוד יהוה רעי לא אחסר: ב בנאות דשא
ירביצני על־מי מנחות ינהלני: ג נפשי

ישובב

מצודת דוד

כד יראי ה'. כה אומר להם אתם יראי ה' הללו אותו: כה כי לא בזה. על שלא בזה הכנעת העני: ובשועו. אבל בהצעק אל ה' שמע אליו: כו מאתך וכו'. ר"ל מה שאהללך בקהל רב זאת היא מאתך בעבור התשועה שעשית לי ולזה הנדרים שנדרתי בעת צרה אשלם נגד יראיו לפרסם הנס: כז יאכלו. מזבחי שלמי התודה אשר אביא לה': יחי. ר"ל ישמחו בלבבם לעד כי המצר כאלו לבו מת כמ"ש בנבל הכרמלי וימת לבו (ש"א כ"ה): כח יזכרו. בגודל פלאי ה' וישובו כולם אליו: כט כי לה' המלוכה. ר"ל הכל יכירו אשר לה' המלוכה והוא מושל בכל הגוים: ל כל דשני ארץ. כל מלכי האדמה כאשר יאכלו מה ר"ל כאשר יבוא להם טובה ישתחוו לה' כי יכירו שהכל בא מידו: כל יורדי עפר. כל בני אדם המעותדים לרדת בעפר הקבר: ונפשו. אבל ה' לא יחיה אף נפש אחת מהם: לא זרע יעבדנו. רק זרע ישראל אשר עבדוהו מעולם אותם יחיה והם יספרו מעשה ה' להדור שאחריהם: לב יבואו. הם יבואו ויגידו צדקתו לעם הנולד אחריהם: כי עשה. אשר עשה עמהם:

כג א ה' רועי. על כי ה' מרעה אותי א"כ בוודאי לא אהיה חסר מאומה כי הכל בידו: ב בנאות. כרועה הרחמני המרביץ עדרו במקום דשא ולפי שהמשיל לרועה אמר לי באופן ברועה: מי מנוחות. כי מים הנחים הטה לגולים

מצודת ציון

כד וגורו. יפחדו: כה שקץ. ענין תעוב: ענות. הכנעה כמו לענות מפני (שמות י"ד): כח אפסי. קצות: ל דשני. מל' דשן ושמן:

כג ב בנאות. ענין מדור כמו נאות השלום (ירמי' כ"ה): ירביצני. ענין השכבה לנוח: ינהלני. ענין הנהגה כמו נהלת בעזך (שמות ט"ו):

ישובב

ישובב ינחני במעגלי־צדק למען שמו : ד גם כי־אלך
בגיא צלמות לא־אירא רע כי־אתה עמדי שבטך ומשענתך
המה ינחמני : ה תערך לפני שלחן נגד צררי דשנת
בשמן ראשי כוסי רויה : ו אך טוב וחסד ירדפוני כל־
ימי חיי ושבתי בבית־יהוה לארך ימים :
כד א לדוד מזמור ליהוה הארץ ומלואה תבל וישבי
בה : ב כי־הוא על־ימים יסדה ועל־נהרות
יכוננה : ג מי־יעלה בהר־יהוה ומי־יקום במקום קדשו :
ד נקי כפים ובר־לבב אשר לא־נשא לשוא נפשו ולא
נשבע למרמה : ה ישא ברכה מאת יהוה וצדקה מאלהי
ישעו

מצודת ציון

ג ישובב. ענין הנחה והשקט : ד צלמות. צלו של מות ר"ל חשכת הקבר : ה דשנת. מל' דשן ושמן : רויה. ענין שביעה כמו תלמיה רוה (לק' ס"ה) :
כד א לה'. של ה' : תבל. הוא מקו' הישוב' :
ד לא נשא. לא נשבע כמו לא תשא (שמות כ') : נפשי. שם ה' כמו נשבע ה' באלהים בנפשו (עמו' ו') ואמר דבריו במקום ה' : ה ישא. יקח כמו וישאו להם נשים (רות א') :

מצודת דוד

משא"כ הרודפים כי יגרשו מימיו רפש וטיט : ג ינחני. ינהג אותי בארח יושר למען לא אכשל : למען שמו. להודיע רב השגחתו על יראיו : ד בגיא צלמות. בעמק אפל ר"ל במקום סכנה : לא אירא רע. ממקרה רעה : שבטך ומשענתך. מה שאתה מכה אותי בשבט של ייסורין ותחזור ותסמוך אותי הם הם המנחמים אותי כי בזה אראה שלא עזבתני להמקרים. ה תערוך. ועוד אני מבטיח שעוד תערוך לפני שלחן במעדנים להתענג בהם נגד צוררי ר"ל המה יראו בכבודי : דשנת. ר"ל מאז משחת ראשי בשמן המשחה להיות מלך : כוסי רויה. הבטחתני להיות כוסי שבעה ר"ל שאמלוך בכל אות נפשי ודברך הלא תקום : ו אך טוב. לא תבוא עלי עוד מאומה רע ואך הטוב והחסד ירדוף אחרי לבוא עלי : ושבתי. ישיבתי בבית ה' תהיה לאורך ימים ולא אהיה עוד מגורש ומטולטל :

כד א ומלואה. כל הדברים שהארץ מלאה מהם : ב כי הוא וכו'. ר"ל כי מה שהארץ גבוה למעלה מן הים נראה מזה שהוא ית' יסדה על הימים והכינה על הנהרות כי כדרך הטבע היתה הארץ יורדת תחת המים : ג מי יעלה. ר"ל עם שכולם המה לה' מ"מ אין כולם ראוים לבוא בהר ה' זהו בה"מ וכמ"ש מי בקש וכו' רמוס חצרי (ישעיה א') וכאלו ישאל ומי א"כ ראוי לעלות בהר ה' : ד נקי כפים. וכאלו משיב זהו הראוי מי שכפיו נקיים מממון שאינו של יושר ולבו ברור ביראת ה' ולא מפחד אדם : אשר לא נשא. עד שלא נשבע בה' לשוא ולרמות שהוא דבר המסור ללב ואין מי יכיר בו וא"כ מנע מזה מפחד המקום : ה ישא ברכה. זהו
בנושא

יִשְׁעוֹ׃ ו זֶה דּוֹר דֹּרְשָׁו מְבַקְשֵׁי פָנֶיךָ יַעֲקֹב סֶלָה׃ ז שְׂאוּ
שְׁעָרִים ׀ רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד׃
ח מִי־זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְהוָה עִזּוּז וְגִבּוֹר יְהוָה גִּבּוֹר מִלְחָמָה׃
ט שְׂאוּ שְׁעָרִים ׀ רָאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבֹא מֶלֶךְ
הַכָּבוֹד׃ י מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְהוָה צְבָאוֹת הוּא
מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה׃

כה א לְדָוִד אֵלֶיךָ יְהוָה נַפְשִׁי אֶשָּׂא׃ ב אֱלֹהַי בְּךָ בָטַחְתִּי
אַל־אֵבוֹשָׁה אַל־יַעַלְצוּ אֹיְבַי לִי׃ ג גַּם כָּל־
קֹוֶיךָ לֹא יֵבֹשׁוּ יֵבֹשׁוּ הַבּוֹגְדִים רֵיקָם׃ ד דְּרָכֶיךָ יְהוָה
הוֹדִיעֵנִי אֹרְחוֹתֶיךָ לַמְּדֵנִי׃ ה הַדְרִיכֵנִי בַאֲמִתֶּךָ ׀ וְלַמְּדֵנִי
כִּי־אַתָּה אֱלֹהֵי יִשְׁעִי אוֹתְךָ קִוִּיתִי כָּל הַיּוֹם׃ ו זְכֹר־רַחֲמֶיךָ
יְהוָה וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה׃ ז חַטֹּאות נְעוּרַי ׀ וּפְשָׁעַי
אַל

מצודת דוד

הנושא ברכה מאת ה׳ ויכול הוא לבוא לבה״מ להתפלל על הברכה: ו זה דור · זהו הדור שהמה דורשי ה׳ והמה קרואים זרע יעקב הראוי׳ לבקש פניך לעולם ולבוא לבה״מ: ז שאו. אתם שערי בה״מ הנה לכם יהיה נשיאת והרמ׳ ראש וגדולה יתירה: והנשאו. כפל הדבר לגודל ההתנשאות: פתחי עולם · כן יקראו פתחי בה״מ כי המשכן לא היתה קבוע במקום אחד אבל בה״מ קבוע היא במקומה עד עולם וכן נאמר מכון לשבתך עולמים (מ״ב ח׳): ויבוא מלך הכבוד · כי ה׳ שהוא המלך אשר בו כל הכבוד הוא יבוא בכם לבה״מ לשמוע אל הרינה ואל התפלה מן הבאי׳ בה: ח מי זה. כאומר ואם תשאלו מי זה מלך הכבוד אשיב לכם שהוא ה׳ החזק והגבור: גבור מלחמה. מתגבר הוא על הלוחמים עם ישראל: ט שאו וכו׳. כפל הדבר כדרך המשוררי׳. ויתכן שהאחד אמור על בית ראשון והאחד על בית העתיד כי בבית השני לא שרתה השכינה: י ה׳ צבאות. מושל בצבאות מעלה ומטה: סלה. עד עולם הוא מלך הכבוד:

כה א נפשי אשא · אמסור נפשי לך למנה: ב בך בטחתי · הואיל ובטחתי בך ידעתי שלא אבוש ולא ישמחו אויבי במפלתי: ג גם · אז גם כל המקוים לך לא יבושו מן המלעיגים כי יראו כי יש תקוה: הבוגדים. אבל הבוגדים ברעיהם הנם הם יבושו: ה הדריכני. ר״ל למדני לדעת אמיתת דרכך לפי שאתה מושיעי ואליך הקוה לזה למדני דרכך ואלך בה ואהיה ראוי לתשועה: ו המה · חסדיך ורחמיך:

מצודת ציון

כה א אשא · ענין מנשה ודורון כמו וישא משאות מאת פניו (ברא׳ מ״ג): ג ריקם. בחנם וכן ואחלצה צוררי ריקם (לעיל ז׳): ה הדריכני. מל׳ דרך:

יורה

י אל תזכר כחסדך זכר-לי-אתה למען טובך יהוה: ח טוב
וישר יהוה על-כן יורה חטאים בדרך: ט ידרך ענוים
במשפט וילמד ענוים דרכו: י כל-ארחות יהוה חסד
ואמת לנצרי בריתו ועדתיו: יא למען-שמך יהוה וסלחת
לעוני כי רב-הוא: יב מי-זה האיש ירא יהוה יורנו בדרך
יבחר: יג נפשו בטוב תלין וזרעו יירש ארץ: יד סוד
יהוה ליראיו ובריתו להודיעם: טו עיני תמיד אל-יהוה
כי הוא-יוציא מרשת רגלי: טז פנה-אלי וחנני כי-יחיד
ועני אני: יז צרות לבבי הרחיבו ממצוקותי הוציאני:
יח ראה עניי ועמלי ושא לכל-חטאותי: יט ראה-איבי כי-
רבו ושנאת חמס שנאוני: כ שמרה נפשי והצילני אל-
אבוש כי-חסיתי בך: כא תם-וישר יצרוני כי קויתיך:
כב פדה אלהים את-ישראל מכל צרותיו:

לדוד

מצודת ציון

ח יורה. ילמד: ט ידרך. מל' דרך: טז ועני. ר"ל מוכנע: יז ממצוקותי. מל' צוקה וצרה: יח ושא. ענין מחילה וסליחה: יט רבו. גדלו:

אמעל

מצודת דוד

ז כחסדך וכו'. אתה ה' כפי מדת חסדך זכור ר"ל זכור מעשי הטובים המביאים מדת החסד: למען טובך. עשה למען מדת טובך: ח טוב וישר ה'. ורוצה הוא להטיב לכל ע"כ מלמד הוא את החוטאים ומזהירם ללכת בדרך הנכון: ט ידרך. מדריך את הענוים לאחוז בדרכיה' במשפט הראשון ולא יסורו ממנו ומלמדם עוד לאחוז בדרכי ה' וכמ"ש רז"ל מה הוא רחום וכו': יוד לנוצרי. לשלם חסד לשומרי בריתו ועדותיו: יא למען שמך ה'. המורה על הרחמים: כי רב הוא. אף שעוני גדול ורב: יב מי זה. מי שירא מה' ונזהר בטוב אז ה' מלמדו ללכת בדרך שבחר וכמ"ש רז"ל הבא לטהר מסייעין לו: יג תלין. בשיבות וישכב בקבר תנוח נפשו בטוב ובזכותו יצליח זרעו ויירש ארץ העמים: יד ליראיו. מגלה ליראיו: ובריתו. התורה הנתונה בברית יגלה להם להודיעם: טו כי הוא וכו'. ולזה עיני אליו לבטוח בו כי יש תקוה: טז כי יחיד. ר"ל אין לי אוהב וריע כי כולם קמו עלי: יז צרות לבבי. הצרות אשר בלבבי המה מתרחבים והולכים לזה אתה הוציאני ממצוקותי: יט ושנאת חמס. ר"ל שונאי אותי כאלו הייתי איש חמס: כא תום וישר. מעשה התום והיושר שעשיתי המה ילמדו עלי זכות להיות נשמר: כי קויתיך. הואיל ואקוה לך א"כ מהראוי שאהיה נשמר בזכות מעשה התום והיושר: כב פדה וכו'. כאומר לא על עצמי בלבד אני מתפלל כ"א על כלל ישראל:

כו א לְדָוִד ׀ שָׁפְטֵנִי יְהֹוָה כִּי־אֲנִי בְּתֻמִּי הָלַכְתִּי וּבַיהֹוָה
בָּטַחְתִּי לֹא אֶמְעָד׃ ב בְּחָנֵנִי יְהֹוָה וְנַסֵּנִי
צָרְופָה כִלְיוֹתַי וְלִבִּי׃ ג כִּי־חַסְדְּךָ לְנֶגֶד עֵינָי וְהִתְהַלַּכְתִּי צרפה ק׳
בַּאֲמִתֶּךָ׃ ד לֹא־יָשַׁבְתִּי עִם־מְתֵי־שָׁוְא וְעִם נַעֲלָמִים לֹא
אָבוֹא׃ ה שָׂנֵאתִי קְהַל מְרֵעִים וְעִם־רְשָׁעִים לֹא אֵשֵׁב׃
ו אֶרְחַץ בְּנִקָּיוֹן כַּפָּי וַאֲסֹבְבָה אֶת־מִזְבַּחֲךָ יְהֹוָה׃ ז לַשְׁמִעַ
בְּקוֹל תּוֹדָה וּלְסַפֵּר כָּל־נִפְלְאוֹתֶיךָ׃ ח יְהֹוָה אָהַבְתִּי מְעוֹן
בֵּיתֶךָ וּמְקוֹם מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ׃ ט אַל־תֶּאֱסֹף עִם־חַטָּאִים
נַפְשִׁי וְעִם־אַנְשֵׁי דָמִים חַיָּי׃ י אֲשֶׁר־בִּידֵיהֶם זִמָּה וִימִינָם
מָלְאָה שֹּׁחַד׃ יא וַאֲנִי בְּתֻמִּי אֵלֵךְ פְּדֵנִי וְחָנֵּנִי׃ יב רַגְלִי
עָמְדָה בְמִישׁוֹר בְּמַקְהֵלִים אֲבָרֵךְ יְהֹוָה׃

כז א לְדָוִד ׀ יְהֹוָה ׀ אוֹרִי וְיִשְׁעִי מִמִּי אִירָא יְהֹוָה מָעוֹז
חַיַּי מִמִּי אֶפְחָד׃ ב בִּקְרֹב עָלַי ׀ מְרֵעִים
לֶאֱכֹל אֶת־בְּשָׂרִי צָרַי וְאֹיְבַי לִי הֵמָּה כָשְׁלוּ וְנָפָלוּ׃ ג אִם־
תַּחֲנֶה עָלַי ׀ מַחֲנֶה לֹא־יִירָא לִבִּי אִם־תָּקוּם עָלַי מִלְחָמָה
בְּזֹאת

מצודת דוד

כו א שפטני. לקחת משפטי מסונאי: לא אמעד. לזה מהראוי שלא אמעד: ב בחנני. לדעת מחשבותי: ג לנגד עיני. להתבונן בהם ולזה אהלך באמתך: ד לא ישבתי. שלא אלמד ממעשיהם: ועם נעלמים. העושים עבירות במקום נעלם ונסתר: ו ארחץ. ר"ל בתחלה אנקה כפי מלכלוך עון ואח"ז אסבב מזבחך להקריב בה לה׳ כי לולא הנקיון אין הקרבן מקובל ברצון: ז לשמיע. להשמיע לבני אדם בקול הודאה: ח אהבתי מעון ביתך. לבוא בה ולהללך: ט עם חטאים. כמיתת החטאים ודומה להם בענין רע: י אשר בידיהם זמה. ולזה ראוים הם למות בענין רע: יא ואני. אבל אני הלא בתומי אלך לזה פדני ממיתת החטאים: יב רגלי. הלא רגלי עמדה בדרך הישר ובקהל רב אברך לה׳ וחנני כמוהם להיות דומה להם:

כז א ה׳ אורי. הלא ה׳ מאיר לי בעת צרה א"כ ממי אירא: ב בקרוב. בעת קרבו רשעים לבוא עלי לאכול בשרי והמה לי לאויבים ובודאי לא יחזרו מדעתם אבל בעת היות עוזרי ה׳ והמה כשלו ונפלו ונמלטתי מידם:

בזאת

מצודת ציון

כו א אמעד. ענין החלקה והשמטה ממקום: ד מתי. אנשי כמו מתי מספר (בראשית ל"ד): ח מעון. מדור: ט תאסוף. ענין מיתה:

כז א מעוז. חוזק:

ונבקר

בְּזֹאת אֲנִי בוֹטֵחַ : ד אַחַת · שָׁאַלְתִּי מֵאֵת־יְהוָה אוֹתָהּ
אֲבַקֵּשׁ שִׁבְתִּי בְּבֵית־יְהוָה כָּל־יְמֵי חַיַּי לַחֲזוֹת בְּנֹעַם־יְהוָה
וּלְבַקֵּר בְּהֵיכָלוֹ : ה כִּי יִצְפְּנֵנִי · בְּסֻכֹּה בְּיוֹם רָעָה
יַסְתִּרֵנִי בְּסֵתֶר אָהֳלוֹ בְּצוּר יְרוֹמְמֵנִי : ו וְעַתָּה יָרוּם רֹאשִׁי
עַל אֹיְבַי סְבִיבוֹתַי וְאֶזְבְּחָה בְאָהֳלוֹ זִבְחֵי תְרוּעָה אָשִׁירָה
וַאֲזַמְּרָה לַיהוָה : ז שְׁמַע־יְהוָה קוֹלִי אֶקְרָא וְחָנֵּנִי וַעֲנֵנִי :
ח לְךָ · אָמַר לִבִּי בַּקְּשׁוּ פָנָי אֶת־פָּנֶיךָ יְהוָה אֲבַקֵּשׁ : ט אַל־
תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ · מִמֶּנִּי אַל תַּט־בְּאַף עַבְדֶּךָ עֶזְרָתִי הָיִיתָ אַל־
תִּטְּשֵׁנִי וְאַל־תַּעַזְבֵנִי אֱלֹהֵי יִשְׁעִי : יוד כִּי־אָבִי וְאִמִּי עֲזָבוּנִי
וַיהוָה יַאַסְפֵנִי : יא הוֹרֵנִי יְהוָה דַּרְכֶּךָ וּנְחֵנִי בְּאֹרַח מִישׁוֹר
לְמַעַן שׁוֹרְרָי : יב אַל־תִּתְּנֵנִי בְּנֶפֶשׁ צָרָי כִּי־קָמוּ בִי עֵדֵי־
שֶׁקֶר וִיפֵחַ חָמָס : יג לוּלֵא הֶאֱמַנְתִּי לִרְאוֹת בְּטוּב־יְהוָה

בארץ

מצודת ציון

ד ולבקר. ולדרוש כמו לא יבקר (ויקרא כ"ז) : ט תטשני. כמו תעזבני וכפל הדבר במ"ש : יא הורני. למדני : שוררי. ענין הבטה וכן שאשור (לקמן נ"ו) ור"ל האויבים המביטים עלי בעין רעה : יב בנפש · ברצון כמו אם יש את נפשכם (בראשית כ"ג) : ויפח. ענין דבור הבאה בהפחת רוח הפה : יג לולא · שם לא :

בארץ

מצודת דוד

ג בזאת · בהאמירה הזאת שאמרתי והיא ה' אורי וישעי : ד שבתי. שאשב בבית ה' הטוב לי מללכת למלחמה ולנצח : לחזות. לראות בנעימת תורת ה' : ולבקר. לדרוש בהיכלו בדבר מצות ה' : ה כי יצפנני. ביום בוא האויב הסתירני בסוכתו ולא יכלו לי : בצור. היה מרומם אותי להתגבר עליהם כאלו עמדתי על צור גבוה כי כן הדרך שהעומד ממעל הוא מתחזק על העומד מתחת : ו ועתה · כאומר הנה עכ"ז הייתי מוטרד במלחמה ולזה אבקש עתה ממך שראשי ירום על אויבי מסביב שלא ילחמו עוד בי : ואזבחה. ואז אזבח זבחים ואריע בשמחה יותר משר נלחמו בי ונצחתי אותם : ז קולי אקרא. קולי אשר אקרא : ח לך · בשליחותיך אמר לי לבי בקשו פני וכן אעשה כי את פניך ה' אבקש : ט אל תט · אל תטה את עבדך לנפול ביד האף הלא מעולם היית עזרתי לזה גם עתה אל תעזבני : יוד עזבוני · לא נתנו לי די מחסורי : יאספני · אסף אותי אליו לתת לי די מחסורי : יא למען שוררי · כי כשאלך בדרכי ה' ואענש עליו ישמחו שוררי ויאמרו ידיהם רמה : יב בנפש צרי · להשיב בי תאותם ורצונם : ויפח חמס · המדברים עלי דברי חמס : יג לולא · כאומר הנה כמעט היו מאבדים אותי אם לא עמדה לי זכות האמנה שהאמנתי בדבר ה' אשר הבטיחני לראות בטובו בזה העולם :

בְּאֶרֶץ חַיִּים׃ יד קַוֵּה אֶל־יְהוָה חֲזַק וְיַאֲמֵץ לִבֶּךָ וְקַוֵּה אֶל־
יְהוָה׃

כח א לְדָוִד אֵלֶיךָ יְהוָה ׀ אֶקְרָא צוּרִי אַל־תֶּחֱרַשׁ מִמֶּנִּי
פֶּן־תֶּחֱשֶׁה מִמֶּנִּי וְנִמְשַׁלְתִּי עִם־יוֹרְדֵי בוֹר׃
ב שְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנַי בְּשַׁוְּעִי אֵלֶיךָ בְּנָשְׂאִי יָדַי אֶל־דְּבִיר
קָדְשֶׁךָ׃ ג אַל־תִּמְשְׁכֵנִי עִם־רְשָׁעִים וְעִם־פֹּעֲלֵי אָוֶן דֹּבְרֵי
שָׁלוֹם עִם־רֵעֵיהֶם וְרָעָה בִּלְבָבָם׃ ד תֶּן־לָהֶם כְּפָעֳלָם
וּכְרֹעַ מַעַלְלֵיהֶם כְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם תֵּן לָהֶם הָשֵׁב גְּמוּלָם לָהֶם׃
ה כִּי לֹא יָבִינוּ אֶל־פְּעֻלֹּת יְהוָה וְאֶל־מַעֲשֵׂה יָדָיו יֶהֶרְסֵם
וְלֹא יִבְנֵם׃ ו בָּרוּךְ יְהוָה כִּי־שָׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנָי׃ ז יְהוָה ׀
עֻזִּי וּמָגִנִּי בּוֹ בָטַח לִבִּי וְנֶעֱזָרְתִּי וַיַּעֲלֹז לִבִּי וּמִשִּׁירִי אֲהוֹדֶנּוּ׃
ח יְהוָה עֹז־לָמוֹ וּמָעוֹז יְשׁוּעוֹת מְשִׁיחוֹ הוּא׃ ט הוֹשִׁיעָה ׀
אֶת־עַמֶּךָ וּבָרֵךְ אֶת־נַחֲלָתֶךָ וּרְעֵם וְנַשְּׂאֵם עַד־
הָעוֹלָם׃

מזמור

מצודת דוד

יד קוה. ואמרתי אל נפשי קוה אל ה' וחזק בהבטחתו וזכות האמונה היא היא אשר עמדה לי: וקוה וכו'. כפל הדבר להתמדתו:

כח א פן תחשה. פן כשתחשה ממני אהיה נמשל עם יורדי בור: ב בנשאי ידי. בעת התפלה: ג אל תמשכני. להיות עמהם ודומה להם בקבול הגמול: ורעה בלבבם. חושבים בלבבם לעשות רעה: ד תן להם. להרשעים הללו: ה כי לא יבינו. אינם נותנים לב להבין פעולת ה' שמשלם לרשע כרשעתו: יהרסם. ולזה יהרס אותם ולא יבנה עוד אותם לחזו' לקדמותם: ו כי שמע. אשר שאלתי לבל אהיה עם הרשעים הללו בעת קבול הגמול: ז ויעלוז לבי. בעבור העזרה: ומשירי. אודה לו בשיר מן השירים שאמרתי: ח למו. לכל ישראל בכללם: ומעוז. וחוזק ישועות של משיחו: ט נחלתך. ישראל שלקחת לך לנחלה: ורעם. רעה אותם במרעה טוב והן להם רוממות עד עולם:

מצודת ציון

בארץ חיים. זה העולם יקרא ארץ חיים: יד ויאמץ. ענין כח וחוזק:

כח א צורי. ר"ל חזקי: תחרש תחשה. ענין שתיקה כמו והחריש יעקב (שם ל"ד) וכמו עת לחשות (קהל' ג') ב בשועי. בזעקי: דביר. היא בית ק"הק: ז ויעלוז. וישמח:

הבו

בני

כט א מזמור לדוד הבו ליהוה בני אלים הבו ליהוה
כבוד ועז: ב הבו ליהוה כבוד שמו
השתחוו ליהוה בהדרת־קדש: ג קול יהוה על־המים
אל־הכבוד הרעים יהוה על־מים רבים: ד קול־יהוה
בכח קול יהוה בהדר: ה קול יהוה שבר ארזים
וישבר יהוה את־ארזי הלבנון: ו וירקידם כמו־עגל
לבנון ושרין כמו בן־ראמים: ז קול־יהוה חצב להבות
אש: ח קול יהוה יחיל מדבר יחיל יהוה מדבר קדש:
ט קול יהוה יחולל אילות ויחשף יערות ובהיכלו כלו
אמר כבוד: י יהוה למבול ישב וישב יהוה מלך לעולם:

יהוה

מצודת ציון

כט א הבו. הנו כמו הבה את אשתי (בראשית כ"ט) ור"ל תנו בפה ואמרו כמו ולא נתן תפלה (איוב א'): אלים. חזקים כמו אילי מואב (שמות ט"ו): **ג** הרעים. מל' רעם ורעש: **ה** הלבנון. שם יער בא"י: **ו** וירקידם. ענין קפיצה ודלוג: לבנון ושריון. שמות הרים: בן ראמים. ר"ל דהם קטן וכן ובן יונה (ויקרא י"ב): **ז** חוצב. ענין חטיבה וחתוך כמו חצבה עמודיה שבעה (משלי ט'): **ח** יחיל. יחולל. מל' חיל וחלחלה: **ט** אילות. נקבות האילים: ויחשף. ענין גלוי כמו המחשוף הלבן (בראשית ל'): **יוד** למבול. כמו במבול:

הנכת

מצודת דוד

כט א בני אלים. אתם בני אברהם יצחק ויעקב הבו לה' וחוזר ומפרש מהו ואמר הבו לה' כבוד ועוז ר"ל פיכם ואמרו הכבוד והעוז המה לה': **ב** כבוד שמו. הכבוד הראוי לשמו כי כל שם משמותיו מורים על כבודו: בהדרת. במקום שהוא מהודר בקדושה והוא ב"המ: **ג** קול ה'. אז ישאג קול ה' להחריד האומות המשולים לנחלי מים: הרעים. ירעם בקול: ה' על מים רבים. ה' ירעם בקול על האומות המשולים למים רבים וכפל הדבר פעמים ושלש להתמדת הדבר: **ד** בכח. ישאג בכח רב: בהדר. בעבור להדר ולפאר את ישראל להיות להם למחסה: **ה** ארזים. הוא משל על מלכי האומות: **ו** וירקידם. בתנועת הרעדה: לבנון ושריון. ר"ל המלכים האדירים: **ז** חוצב. כורת להבות אש לשלחם ע"פ הארץ והם הברקים והמה יחרידו את האומות: **ח** יחיל מדבר. ירעיד יושבי מדבר: מדבר קדש. שהיא גדולה ורחבה: **ט** ויחשוף יערות. כי ישבר ויפיל כל עצי היערות וישארו א"כ היערות מגולים ופנויים מן האילנות והכל הוא דרך משל על מפלת האומות: ובהיכלו. וכל הבאים בב"המ יאמרו הנה עתה נראה כבודו: **יוד** ה' למבול ישב. כמו בעת היה המבול ישב ה' לבדו כי הכל נשטף ונודע אז שהוא המושל בכל: וישב. ר"ל כ"כ בימי המשיח ישב הוא לבדו למלך לעולם כי האלילים כליל יחלוף:

יא יהוה עז לעמו יתן יהוה יברך את־עמו בשלום:
ל א מזמור שיר־חנכת הבית לדוד: ב ארוממך יהוה
כי דליתני ולא־שמחת איבי לי: ג יהוה
אלהי שועתי אליך ותרפאני: ד יהוה העלית מן־שאול
נפשי חייתני מיורדי־בור: ה זמרו ליהוה חסידיו והודו (מירדי ק׳)
לזכר קדשו: ו כי רגע באפו חיים ברצונו בערב ילין
בכי ולבקר רנה: ז ואני אמרתי בשלוי בל־אמוט לעולם:
ח יהוה ברצונך העמדתה להררי עז הסתרת פניך הייתי
נבהל: ט אליך יהוה אקרא ואל־אדני אתחנן: י מה־
בצע בדמי ברדתי אל שחת היודך עפר היגיד אמתך:
יא שמע־יהוה וחנני יהוה היה עזר לי: יב הפכת מספדי
למחול

מצודת דוד

יא ה׳ עוז. אז יתן ה׳ החוזק לעמו ויברכם בשלום כי לא תהיה עוד מלחמה:

ל א חנכת הבית. המזמור הזה תקן לאמרו בעת חנכת בה״מ: ב דליתני. רוממתני במה שלמה בני הבא מבת שבע בנה המקדש כי בזה ידעו הכל אשר מחלת לי על עון דבת שבע: איבי. האומרים עדיין העון הזה שמור בידי: ג שועתי. התפללתי על העון הזה: ותרפאני. היא מחילת העון שהיא רפואת הנפש וכן נאמר ושב ורפא לו (ישעיה ו׳): ד העלית. הצלתני מן המיתה ע״י מחילת העון: מירדי. מירידתי אל הבור וכפל הדבר במ״ש: ה זמרו וכו׳. בראותכם גודל חסדי ה׳: ו כי רגע. רק רגע חרה עלי באפו: חיים ברצונו. בעת נתרצה לי הבטיח כי בחיים: בערב. ר״ל כן דרכו מעולם כאשר יחטא האדם וילין עמו בערב בכי מהפרעניות הבא ובסוף מדרכו יתרצה לו ומיד לבוקר ישלח עזרתו לשמחו: ז בשלוי. כשהייתי בשלוה אמרתי לעולם לא אנטה לפול: ח ה׳ ברצונך. עתה רואה אני אשר הכל ממך כשהיית מרוצ׳ לי העמדת׳ להררי ולגדולתי להיו׳ בה העוז וכאשר הסתר׳ פניך ממני בעבור העון הייתי נבהל וחרד מהצרות הבאות: י מה בצע. מה תועלת בהישפך דמי: היודך עפר. כשהאדם שב להיות עפר וכי יודך אז וכי יגיד האמתך הלא טוב להחיותו ושב ורפא לו ואז יודה לך: יב הפכת. הלא רבות פעמים הפכת מספדי למחול והפק אשר שמתי על מתני בעבור האבל והנער הלא התרת אותו מעלי ואזרתני בשמחה לזה גם עתה חנני:

מצודת ציון

ל א חנכת. התחלת הדבר שעתיד לעמוד בה קרוי חנוך בל׳ המקרא: ב דליתני. רוממתני כמו דלו עיני למרום (ישעיה ל״ח): י מה בצע. מה תועלת והמדה כמו ומה בצע (מלאכי ג׳):

כט א מִזְמוֹר לְדָוִד הָבוּ לַיהוָה בְּנֵי אֵלִים הָבוּ לַיהוָה
כָּבוֹד וָעֹז: ב הָבוּ לַיהוָה כְּבוֹד שְׁמוֹ
הִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה בְּהַדְרַת־קֹדֶשׁ: ג קוֹל יְהוָה עַל־הַמָּיִם
אֵל־הַכָּבוֹד הִרְעִים יְהוָה עַל־מַיִם רַבִּים: ד קוֹל־יְהוָה
בַּכֹּחַ קוֹל יְהוָה בֶּהָדָר: ה קוֹל יְהוָה שֹׁבֵר אֲרָזִים
וַיְשַׁבֵּר יְהוָה אֶת־אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן: ו וַיַּרְקִידֵם כְּמוֹ־עֵגֶל
לְבָנוֹן וְשִׂרְיוֹן כְּמוֹ בֶן־רְאֵמִים: ז קוֹל־יְהוָה חֹצֵב לַהֲבוֹת־
אֵשׁ: ח קוֹל יְהוָה יָחִיל מִדְבָּר יָחִיל יְהוָה מִדְבַּר קָדֵשׁ:
ט קוֹל יְהוָה יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת וּבְהֵיכָלוֹ כֻּלּוֹ
אֹמֵר כָּבוֹד: י יְהוָה לַמַּבּוּל יָשָׁב וַיֵּשֶׁב יְהוָה מֶלֶךְ לְעוֹלָם:

יהוה

מצודת ציון

כט א הבו· הבו כמו הבה את אשתי (בראשית כ"ט) ור"ל תנו בפה ואמרו כמו ולא נתן תפלה (איוב א') : אלים· חזקים כמו אילי מואב (שמות ט"ו) : ג הרעים· מל' רעם ורעש : ה הלבנון. שם יער בא"י : ו וירקידם. ענין קפיצה ודלוג : לבנון ושריון· שמות הרים : בן ראמים· ר"ל ראם קטן וכן ובן יונה (ויקרא י"ב) : ז חוצב· ענין חטיבה וחתוך כמו חצבה עמודיה שבעה (משלי ט') : ט יחיל. יחולל. מל' חיל וחלחלה : ט אילות. נקבות האילים: ויחשוף· ענין גלוי כמו מחשוף הלבן (בראשית ל') : יוד למבול. כמו במבול :

חנכת

מצודת דוד

כט א בני אלים· אתם בני אברהם יצחק ויעקב הבו לה' וחוזר ומפרש מהו ואמר הבו לה' כבוד ועוז ר"ל שבחו ואמרו הכבוד והעוז המה לה' : ב כבוד שמו· הכבוד הראוי לשמו כי כל שם משמותיו מורים על כבודו : בהדרת. במקום שהוא מהודר בקדושה והוא בה"מ : ג קול ה'. אז ישאג קול ה' להחריד האומות הנמשלים לנחלי מים : הרעים. ירעם בקול : ה' על מים רבים· ה' ירעם בקול על האומות הנמשלים למים רבים וכפל הדבר פעמים ושלש להתמדת הדבר : ד בכח. ישאג בכח רב : בהדר. בעבור להדר ולפאר את ישראל להיות להם למחסה : ה ארזים. הוא משל על מלכי האומות : ו וירקידם. בתנועת הרעדה : לבנון ושריון. ר"ל המלכים האדירים : ז חוצב· כורת להבות אש לשלהם ע"פ הארץ והם הברקים והמה יחרידו את האומות : ח יחיל מדבר. ירעיד יושבי מדבר : מדבר קדש. שהיא גדולה ורחבה: ט ויחשוף יערות· כי ישבר ויפיל כל עצי היערות וישארו א"כ היערות מגולים ופנוים מן האילנות והכל הוא דרך משל על מפלת האומות : ובהיכלו· וכל הבאים בבה"מ יאמרו הנה עתה נראה כבודו : יוד ה' למבול ישב· כמו בעת שהיה המבול ישב ה' לבדו כי הכל נשטף ונודע אז שהוא המושל בכל: וישב· ר"ל כ"כ בימי המשיח ישב הוא לבדו למלך לעולם כי האלילים כליל יחלוף:

ה'

יא יהוה עז לעמו יתן יהוה יברך את־עמו בשלום:
ל א מזמור שיר־חנכת הבית לדוד: ב ארוממך יהוה
כי דליתני ולא־שמחת איבי לי: ג יהוה
אלהי שועתי אליך ותרפאני: ד יהוה העלית מן־שאול
נפשי חייתני מיורדי־בור: ה זמרו ליהוה חסידיו והודו מירדי ק׳
לזכר קדשו: ו כי רגע באפו חיים ברצונו בערב ילין
בכי ולבקר רנה: ז ואני אמרתי בשלוי בל־אמוט לעולם:
ח יהוה ברצונך העמדתה להררי עז הסתרת פניך הייתי
נבהל: ט אליך יהוה אקרא ואל־אדני אתחנן: י מה־
בצע בדמי ברדתי אל שחת היודך עפר היגיד אמתך:
יא שמע־יהוה וחנני יהוה היה עזר לי: יב הפכת מספדי
למחול

מצודת דוד

יא ה' עוז. אז יתן ה' החוזק לעמו ויברכם בשלום כי לא תהיה עוד מלחמה:

ל א חנכת הבית. המזמור הזה תקן לאמרו בעת חנכת בה"מ: ב דליתני. רוממתני במה ששלמה בני הבא מבת שבע בנה המקדש כי בזה ידעו הכל אשר מחלת לי על עון דבת שבע: אויבי. האומרים עדיין העון הזה שמור בידי: ג שועתי. התפללתי על העון הזה: ותרפאני. היא מחילת העון שהיא רפואת הנפש וכן נאמר ושב ורפא לו (ישעי' ו'): ד העלית. הצלתני מן המיתה ע"י מחילת העון: מירדי. מירידתי אל הבור וכפל הדבר במ"ש: ה זמרו וכו'. בראותכם גודל חסדי ה': ו כי רגע. רק רגע חרה עלי באפו: חיים ברצונו. בעת נתרצה לי הבטיח כי החיים: בערב. ר"ל כן דרכו מעולם כאשר יחטא האדם וילין עמו בערב בכי מהפורענות הבא ובשוב מדרכו יתרצה לו ומיד לבוקר ישלח עזרתו לשמחו: ז בשלוי. כשהייתי בשלוה אמרתי לעולם לא אנטה לפול: ח ה' ברצונך. עתה רואה אני אשר הכל ממך כשהיית מרוצה לי העמדת להררי ולגדולתי להיות בה העוז וכאשר הסתרת פניך ממני בעבור העון הייתי נבהל וחרד מהצרות הבאות: י מה בצע. מה תועלת בהישפך דמי: היודך עפר. כשהאדם שב להיות עפר וכי יודך אז וכי יגיד אמיתך הלא טוב להחיותו ושב ורפא לו ואז יודה לך: יב הפכת. הלא רבות פעמים הפכת מספדי למחול והשק אשר שמתי על מתני בעבור האבל והצער הלא התרת אותו מעלי ואזרתני בשמחה לזה גם עתה חנני:

מצודת ציון

ל א חנכת. התחלת הדבר שעתיד לעמוד בה קרוי חנוך בל' המקרא: ב דליתני. רוממתני כמו דלו עיני למרום (ישעיה ל"ח): י מה בצע. מה תועלת והמדה כמו ומה בצע (מלאכי ג'):
למחול

כט א מִזְמוֹר לְדָוִד הָבוּ לַיהוָה בְּנֵי אֵלִים הָבוּ לַיהוָה
כָּבוֹד וָעֹז׃ ב הָבוּ לַיהוָה כְּבוֹד שְׁמוֹ
הִשְׁתַּחֲווּ לַיהוָה בְּהַדְרַת־קֹדֶשׁ׃ ג קוֹל יְהוָה עַל־הַמָּיִם
אֵל־הַכָּבוֹד הִרְעִים יְהוָה עַל־מַיִם רַבִּים׃ ד קוֹל־יְהוָה
בַּכֹּחַ קוֹל יְהוָה בֶּהָדָר׃ ה קוֹל יְהוָה שֹׁבֵר אֲרָזִים
וַיְשַׁבֵּר יְהוָה אֶת־אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן׃ ו וַיַּרְקִידֵם כְּמוֹ־עֵגֶל
לְבָנוֹן וְשִׂרְיוֹן כְּמוֹ בֶן־רְאֵמִים׃ ז קוֹל־יְהוָה חֹצֵב לַהֲבוֹת־
אֵשׁ׃ ח קוֹל יְהוָה יָחִיל מִדְבָּר יָחִיל יְהוָה מִדְבַּר קָדֵשׁ׃
ט קוֹל יְהוָה יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת וּבְהֵיכָלוֹ כֻּלּוֹ
אֹמֵר כָּבוֹד׃ י יְהוָה לַמַּבּוּל יָשָׁב וַיֵּשֶׁב יְהוָה מֶלֶךְ לְעוֹלָם׃

יהוה

מצודת ציון

כט א הבו. הבו כמו הבה את אשתי (בראשית כ"ט) ור"ל תנו שבח ואמרו כמו ולא נתן תפלה (איוב א'): **אלים.** חזקים כמו אילי מואב (שמות ט"ו): **ג הרעים.** מל' רעם ורעש: **ה הלבנון.** שם יער בא"י: **ו וירקידם.** ענין קפיצה ודלוג: **לבנון ושריון.** שמות הרים: **בן ראמים.** ר"ל ראם קטן וכן ובן יונה (ויקרא י"ב): **ז חוצב.** ענין חטיבה וחתוך כמו חצבה עמודיה שבעה (משלי ט'): **ח יחיל יחולל.** מל' חיל וחלחלה: **ט אילות.** נקבות האילים: **ויחשוף.** ענין גלוי כמו מחשוף הלבן (בראשית ל'): **יוד למבול.** כמו במבול:

חנכת

מצודת דוד

כט א בני אלים. אתם בני אברהם יצחק ויעקב הבו לה' וחוזר ומפרש מהו ואמר הבו לה' כבוד ועוז ר"ל שבחו ואמרו הכבוד והעוז המה לה': **ב כבוד שמו.** הכבוד הראוי לשמו כי כל שם משמותיו מורים על כבודו: **בהדרת.** במקום שהוא מהודר בקדושה והוא בה"מ: **ג קול ה'.** אז ישאג קול ה' להחריד האומות המשולים לנחלי מים: **הרעים.** ירעם בקול: **ה' על מים רבים.** ה' ירעם בקול על האומות המשולים למים רבים וכפל הדבר פעמים ושלש להתמדת הדבר: **ד בכח.** ישאג בכח רב: **בהדר.** בעבור להדר ולפאר את ישראל להיות להם למחסה: **ה ארזים.** הוא משל על מלכי האומות: **ו וירקידם.** בתנועת הרעדה: **לבנון ושריון.** ר"ל המלכים האדירים: **ז חוצב.** כורת להבות אש לשלחם ע"פ הארץ והם הברקים והמה יחרידו את האומות: **ח יחיל מדבר.** ירעיד יושבי מדבר: **מדבר קדש.** שהיא גדולה ורחבה: **ט ויחשוף יערות.** כי ישבר ויפיל כל עצי היערות וישארו א"כ היערות מגולים ופנוים מן האילנות והכל הוא דרך משל על מפלת האומות: **ובהיכלו.** וכל הבאים בבה"מ יאמרו הנה עתה נראה כבודו: **יוד ה' למבול ישב.** כמו בעת שהיה המבול ישב ה' לבדו כי הכל נשטף ונודע אז שהוא המושל בכל: **וישב.** ר"ל כ"כ בימי המשיח ישב הוא לבדו למלך לעולם כי האלילים כליל יחלוף:

ה'

יא יהוה עז לעמו יתן יהוה יברך את־עמו בשלום:
ל א מזמור שיר־חנכת הבית לדוד: ב ארוממך יהוה
כי דליתני ולא־שמחת איבי לי: ג יהוה
אלהי שועתי אליך ותרפאני: ד יהוה העלית מן־שאול
נפשי חייתני מיורדי־בור: ה זמרו ליהוה חסידיו והודו מירדי
לזכר קדשו: ו כי רגע באפו חיים ברצונו בערב ילין
בכי ולבקר רנה: ז ואני אמרתי בשלוי בל־אמוט לעולם:
ח יהוה ברצונך העמדתה להררי עז הסתרת פניך הייתי
נבהל: ט אליך יהוה אקרא ואל־אדני אתחנן: י מה־
בצע בדמי ברדתי אל שחת היודך עפר היגיד אמתך:
יא שמע־יהוה וחנני יהוה היה־עזר לי: יב הפכת מספדי
למחול

מצודת דוד

יא ה' עוז. אז יתן ה' החוזק לעמו ויברכם בשלום כי לא תהיה עוד מלחמה:

ל א חנכת הבית. המזמור הזה תקן לאמרו בעת חנכת בה"מ: ב דליתני. רוממתני במה שסלחה בני הבא מבת שבע בנה המקדש כי בזה ידעו הכל אשר מחלת לי על עון דבת שבע: איבי. האומרים עדיין העון הזה שמור בידי: ג שועתי. התפללתי על העון הזה: ותרפאני. היא מחילת העון שהיא רפואת הנפש וכן נאמר ושב ורפא לו (ישעיה ו'): ד העלית. הצלתני מן המיתה ע"י מחילת העון: מירדי. מירידתי אל הבור וכפל הדבר במ"ש: ה זמרו וכו'. בראותכם גודל חסדי ה': ו כי רגע. רק רגע חרה עלי באפו: חיים ברצונו. בעת נתרצה לי הבטיח כי אחיה: בערב. ר"ל כן דרכו מעולם כאשר יחטא האדם וילין עמו בערב בכי מהפרעניות הבא ובסוף מדרכו יתרצה לו ומיד לבוקר ישלח עזרתו לשמחו: ז בשלוי. כשהייתי בשלוה אמרתי לעולם לא אנטה לפול: ח ה' ברצונך. עתה רואה אני אשר הכל ממך כשהיית מרוצה לי העמדת להררי ולגדולתי להיות בה העוז וכאשר הסתרת פניך ממני בעבור העון הייתי נבהל וחרד מהצרות הבאות: י מה בצע. מה תועלת בשישפך דמי: היודך עפר. כשהאדם שב להיות עפר וכי יודך אז וכי יגיד אמיתך הלא טוב להחיותו ושב ורפא לו ואז יודה לך: יב הפכת. הלא רבות פעמים הפכת מספדי למחול והשק אשר שמתי על מתני בעבור האבל והצער הלא התרת אותו מעלי ואזרתני בשמחה לזה גם עתה חנני:

מצודת ציון

ל א חנכת. התחלת הדבר שעתיד לעמוד בה קרוי חנוך בל' המקרא: ב דליתני. רוממתני כמו דלו עיני למרום (ישעיה ל"ח): י מה בצע. מה תועלת והמדה כמו ומה בצע (מלאכי ג'):

למחול

לְמָחוֹל לִי פִּתַּחְתָּ שַׂקִּי וַתְּאַזְּרֵנִי שִׂמְחָה׃ יג לְמַעַן ׀ יְזַמֶּרְךָ
כָבוֹד וְלֹא יִדֹּם יְהוָה אֱלֹהַי לְעוֹלָם אוֹדֶךָּ׃
לא א לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד׃ ב בְּךָ־יְהוָה חָסִיתִי אַל־אֵבוֹשָׁה
לְעוֹלָם בְּצִדְקָתְךָ פַלְּטֵנִי׃ ג הַטֵּה אֵלַי ׀
אָזְנְךָ מְהֵרָה הַצִּילֵנִי הֱיֵה לִי ׀ לְצוּר־מָעוֹז ׀ לְבֵית מְצוּדוֹת
לְהוֹשִׁיעֵנִי׃ ד כִּי־סַלְעִי וּמְצוּדָתִי אָתָּה וּלְמַעַן שִׁמְךָ תַּנְחֵנִי
וּתְנַהֲלֵנִי׃ ה תּוֹצִיאֵנִי מֵרֶשֶׁת זוּ טָמְנוּ לִי כִּי אַתָּה מָעוּזִּי׃
ו בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי פָּדִיתָה אוֹתִי יְהוָה אֵל אֱמֶת׃
ז שָׂנֵאתִי הַשֹּׁמְרִים הַבְלֵי־שָׁוְא וַאֲנִי אֶל־יְהוָה בָּטָחְתִּי׃
ח אָגִילָה וְאֶשְׂמְחָה בְּחַסְדֶּךָ אֲשֶׁר רָאִיתָ אֶת־עָנְיִי יָדַעְתָּ בְּצָרוֹת
נַפְשִׁי׃ ט וְלֹא הִסְגַּרְתַּנִי בְּיַד־אוֹיֵב הֶעֱמַדְתָּ בַמֶּרְחָב רַגְלָי׃
י חָנֵּנִי יְהוָה כִּי צַר־לִי עָשְׁשָׁה בְכַעַס עֵינִי נַפְשִׁי וּבִטְנִי׃
יא כִּי כָלוּ בְיָגוֹן חַיַּי וּשְׁנוֹתַי בַּאֲנָחָה כָּשַׁל בַּעֲוֹנִי כֹחִי וַעֲצָמַי

עששו

מצודת ציון

יב למחול. מל' מחולות ורקוד: פתחת. ענין התרת הקשר כמו פתחת למוסרי (לק' קי"ו): יג כבוד. היא הנשמה שהיא כבוד הגוף:

לא ד ותנהלני. ותנהגני: ז השומרים. המצפים כמו (ואביו שמר את הדבר (בר' ל"ז): ט הסגרתני. מסרתני כמו להסגיר לאדום (עמוס א'): י עששה. ענין בלי' ורקבון וכן למטה ועצמי עששו וקרוב הוא מל' עש יאכלם (ישעיה נ') שהוא התולעת האוכל הבגד ומפסידו: נפשי. היא הנפש המתאוה למיודעי:

מצודת דוד

יג למען יזמרך. ובעבור זה יזמר לך הנשמה ולא ישתוק מן הזמר ואודך לעולם:

לא ב אל אבושה. לזה מהראוי שלא אבוש לעולם ואף שאין בי זכות הצילני בצדקתך: ג הטה אלי. לשמוע תפלתי: לצור. דומה לסלע חזק ולבית מצודות והוא מבצר חזק: ד ולמען שמך. הגורם על הרחמים: תנחני. במקום שלא אביה נלכד: ה טמנו לי. הסתירו עלי מפול בה: ו בידך. בפקדון אתן רוחי בידך ועליך לשמרו: פדיתה. עבר במקום עתיד ור"ל הן ידעתי שנפדה אותי ממות כי אתה אל אמת להחזיר הפקדון: ז השומרים. המצפים לתשועת הע"ז: ח אשר ראית. נתת לב לראות עניי ולדעת צרות נפשי: ט ולא תסגרתני. לא מסרת אותי ביד האויב והעמד' רגלי במקום מרחב שלא אמעד: י עששה. בעבור כעס מהוגיון הצרות כאלו נרקבו עיני וכו': יא ביגון. בעבור היגון כלו ונשלמו ימי חיי וכן שנותי באנחה וכפל הדבר במ"ש: בעוני. בעבור עוני כשל כחי ונרקבו עצמי:

מכל

עששו : יב מכל־צררי הייתי חרפה ולשכני ׀ מאד ופחד
למידעי ראי בחוץ נדדו ממני : יג נשכחתי כמת מלב
הייתי ככלי אבד : יד כי שמעתי ׀ דבת רבים מגור
מסביב בהוסדם יחד עלי לקחת נפשי זממו : טו ואני ׀
עליך בטחתי יהוה אמרתי אלהי אתה : טז בידך עתתי
הצילני מיד־אויבי ומרדפי : יז האירה פניך על־עבדך
הושיעני בחסדך : יח יהוה אל־אבושה כי קראתיך יבשו
רשעים ידמו לשאול : יט תאלמנה שפתי שקר הדברות
על־צדיק עתק בגאוה ובוז : כ מה רב טובך אשר צפנת
ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם : כא תסתירם ׀
בסתר פניך מרכסי איש תצפנם בסכה מריב לשנות :

ברוך

מצודת דוד

יב מכל צוררי. מכל מה שעושים לי צוררי הייתי לחרפה להרואים כי מלעיגים עלי: ולשכני. היודעים יותר ממה שעושים לי צוררי להם אני מאודלת רפה: ופחד למיודעי. אני לפחד להם כי ברואותם צרתי יפחדו לנפשם שלא יקרה לאם כמקרי: רואי בחוץ. הרואים אותי בחוצות נדדו ממני והלכו להם כי כן דרך אדם לברוח מראות אלי קשה ודבר מגונה ונמאס: יג כמת מלב. כמו במת הנשכח מהלב: ככלי. ר"ל ככלי כל שהוא אשר כשהיא נאבדת אין אדם זוכרה: יד דבת רבים: דברי רע מרבים המפחדים אותי מסביב: בהוסדם. במה שהם מתייעצים עלי כולם יחד וחושבים לקחת נפשי ור"ל ובעבור שאני שומע כ"ז ואני כאלם לא יפתח פיו לזה אני בטוח בעיני כל כי חושבים שכלה תקותי: טו ואני. אבל אני אבטח בה' ולא אירא מהם: אלהי אתה. ותעזרני מהם: טז בידך עתותי. כל העתות שעברו עלי בין העתים לטובה בין העתים לרעה הלא המה בידך ועל פיך נעשו: הצילני מיד אויבי. כי הלא הכל בידך: יז האירה. הראה לי פנים מאירות והוא מדרך משל הנהוג בבן אדם לרעהו: יח כי קראתיך. והואיל ובך בטחתי מהראוי שלא אבוש: ידמו. יכרתו לרדת לשאול: יט תאלמנה. מהראוי שתאלמנה שפתי שקר: כ מה רב. מה מאוד רב הטוב אשר צפנת לתת ליראיך בעוה"ב ואף ברכה טובה פעלת להחוסים בך נגד בני אדם ר"ל אשר כל אדם חוזה בו: כא תסתירם. כי תסתירם בסתר

בסכה

מצודת ציון

יב למיודעי. למכירי ואוהבי כמו ומודע לבינה תקרא (משלי ז'): יד דבת. ענין אמירת דבר רע כמו ויבא את דבתם (בראשית ל"ז): מגור. פחד כמו ויגר מואב (במדבר כ"ב): בהוסדם. ענין עצה שהיא כיסוד להבנין: יח ידמו. יכרתו כמו אל תדמו בעונם (ירמיה נ"א): יט תאלמנה. מל' אלם: עתק. חזק וקשה כמו ידברו עתק (לקמן ע"ד): ובוז. ובזיון: כא מרכסי. ענין גבהות וכן והרכסים לבקעה (ישעיה מ'):

בחפזי

כב בָּרוּךְ יְהוָה כִּי הִפְלִיא חַסְדּוֹ לִי בְּעִיר מָצוֹר׃ כג וַאֲנִי ׀
אָמַרְתִּי בְחָפְזִי נִגְרַזְתִּי מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אָכֵן שָׁמַעְתָּ קוֹל תַּחֲנוּנַי
בְּשַׁוְּעִי אֵלֶיךָ׃ כד אֶהֱבוּ אֶת־יְהוָה כָּל־חֲסִידָיו אֱמוּנִים
נֹצֵר יְהוָה וּמְשַׁלֵּם עַל־יֶתֶר עֹשֵׂה גַאֲוָה׃ כה חִזְקוּ וְיַאֲמֵץ
לְבַבְכֶם כָּל־הַמְיַחֲלִים לַיהוָה׃

לב א לְדָוִד מַשְׂכִּיל אַשְׁרֵי נְשׂוּי־פֶּשַׁע כְּסוּי חֲטָאָה׃
ב אַשְׁרֵי־אָדָם לֹא יַחְשֹׁב יְהוָה לוֹ עָוֺן וְאֵין
בְּרוּחוֹ רְמִיָּה׃ ג כִּי־הֶחֱרַשְׁתִּי בָּלוּ עֲצָמָי בְּשַׁאֲגָתִי כָּל־
הַיּוֹם׃ ד כִּי ׀ יוֹמָם וָלַיְלָה תִּכְבַּד עָלַי יָדֶךָ נֶהְפַּךְ לְשַׁדִּי
בְּחַרְבֹנֵי קַיִץ סֶלָה׃ ה חַטָּאתִי אוֹדִיעֲךָ וַעֲוֺנִי לֹא־כִסִּיתִי
אָמַרְתִּי אוֹדֶה עֲלֵי פְשָׁעַי לַיהוָה וְאַתָּה נָשָׂאתָ עֲוֺן חַטָּאתִי
סֶלָה׃ ו עַל־זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל־חָסִיד ׀ אֵלֶיךָ לְעֵת מְצֹא

רק

מצודת ציון

כג בחפזי. מלשון חפזון ובהלה: נגרזתי. מל' גרזן ור"ל נכרתי כדבר הכרות בגרזן:

לב ג בלו. נרקבו: ד לשדי. ענין לחלוחית כמו לשד השמן (במדבר י"א): בחרבוני. מל' חורב ויובש בחום: קיץ. הם ימי החמה:

והורך

מצודת דוד

הגאה מפניך לראות נסתרים מגנבות כל איש רשע: מריב. מהמריבה הבאה מהלשונות: כב כי הפליא. אשר גם לי עשה חסד נפלא לחזק אותי כאלו הייתי בעיר מבצר: כג בחפזי. כשהייתי נחפז לברוח מפני שאול כמ"ש ויהי דוד נחפז (ש"א כ"ג) אז אמרתי נגרזתי מנגד עיניך כי היה קרוב מאוד להמסר ביד שאול: אכן שמעת. כי נצלתי גם אז מידו: כד אהבו. לזה אהבו את ה' כי הוא שומר אנשי אמונים: על יתר. על יתרון הגאות של עושי הגאוה: כה חזקו. כל המקוים לה' חזקו ואמצו לבבכם ותהיו בטוחים כי הלא תראו כי יש תקוה:

לב א משכיל. בזה ישכיל את העם ללמדם דעת: נשוי פשע. אשרי למי שנמחל פשעו ונכסה חטאו למען לא יזכר כי בודאי עשה תשובה הגונה: ב לא יחשוב. העון שעשה לא יחשוב לו ה' בהשגיחו מעשיו כי נמחל לו ע"י התשובה: ואין ברוחו רמיה. וזהו כשאין במחשבתו רמיה שאין עושה תשובה לרמות הבריות כ"א בלב שלם: ג כי החרשתי. ועל שגדול כ"כ כח התשובה לזה כאשר החרשתי ועמדתי בשתיקה להתבונן במעשי אז הייתי דואג על עונותי עד שבלו עצמי ומסקתי בשאגתי כל היום: ד כי יומם. ר"ל כי פחדתי פן יומם ולילה תכבד עלי מכת ידך והלחלוחית שבי יהיה נהפך ליובש כאלו היה לעולם בחורב הקיץ: ה חטאתי. לזאת הודיע חטאתי ולא אכסה בה כי אמרתי בהודה עלי פשעי ואתחרט אז תמחול עליהם לעולם כי לא יזכרו עוד: ו על זאת. בעבור זאת: לעת מצוא. כשימצא לנו

שלא

רַק לְשֵׁטֶף מַיִם רַבִּים אֵלָיו לֹא יַגִּיעוּ׃ ז אַתָּה סֵתֶר לִי
מִצַּר תִּצְּרֵנִי רָנֵּי פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי סֶלָה׃ ח אַשְׂכִּילְךָ
וְאוֹרְךָ בְּדֶרֶךְ זוּ תֵלֵךְ אִיעֲצָה עָלֶיךָ עֵינִי׃ ט אַל־תִּהְיוּ
כְּסוּס כְּפֶרֶד אֵין הָבִין בְּמֶתֶג־וָרֶסֶן עֶדְיוֹ לִבְלוֹם בַּל קְרֹב
אֵלֶיךָ׃ י רַבִּים מַכְאוֹבִים לָרָשָׁע וְהַבּוֹטֵחַ בַּיהוָה חֶסֶד
יְסוֹבְבֶנּוּ׃ יא שִׂמְחוּ בַיהוָה וְגִילוּ צַדִּיקִים וְהַרְנִינוּ כָּל־
יִשְׁרֵי־לֵב׃

לג א רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיהוָה לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה׃ ב
הוֹדוּ לַיהוָה בְּכִנּוֹר בְּנֵבֶל עָשׂוֹר זַמְּרוּ־לוֹ׃
ג שִׁירוּ־לוֹ שִׁיר חָדָשׁ הֵיטִיבוּ נַגֵּן בִּתְרוּעָה׃ ד כִּי־יָשָׁר

דבר

מצודת דוד

פלט בתשובה : רק לשטף . ר"ל לא יתפלל שלא יבוא עליו הפורעניות כלל כי במה א"כ ימורק העון ורק תפלתו תהי' שלא יבוא הרבה יחד כשטף מים רבים : ז אתה סתר לי . ויאמר בתפלתו אתה תהי' לי לסתר מן הפורעני' ותשמר אותי מן הצרות לבל יכלו אותי מן העולם : רני וכו'. לעולם תסבב אותי רינה של הצלה . ר"ל כשתבוא עלי צרה למרק העון ותילך לה ותבוא עוד ותחזור ותילך לה ואז בכל פעם שתילך ארנן רינה של הצלה וכאלו אהיה מסובב בהם לעולם : ח אשכילך . אתן שכל בלבך ואלמדך אשר בדרך הזה תלך : איעצה . אתן לך עצה בדבר אשר ראיתי בעיני בעצמי כי גם אנכי חטאתי ושבתי לה' וכזה התפללתי והנה הועילה תפלתי : ט כסוס כפרד . אטומי לב כמותם : במתג ורסן . אשר כשמקשטים אותו במתג ורסן אז מהצורך לבלום פיו לבל יקרב אליך לנשוך כי אין לו חלק בבינה לדעת שלקשטו מסימין בו ולא להכאיבו ואמר שאתה לא תהיה כן ובין תבין שהיסורים הבאים המה למרק העון ולא תבעט בהם : י רבים וכו' . כי הרשע המבעט ביסורים הנה באים עליו רבים מכאובים אבל הבוטח בה' ומשכיל לדעת שבאמה לטובתו כי בהם ימורק העון ואינו מבעט בהם החסד מה' מסבבו כי יסירם ממנו ויהיה נקי מעון : יא שמחו בה' בהחסד הבאה ממנו :

לג א בה' . במהללים' : נאוה תהלה . להם נאה להלל לה' כי המה ישכילו מה מכבוד גדלו : ג היטיבו . שירו בנגון טוב ויפה בקול תרועה : ד כי ישר . ומהראוי א"כ לספר הלולו :

מלאה

מצודת ציון

ח ואורך . ואלמדך : איעצה . מל' עצה : ט במתג ורסן . שמות כלי ברזל הבוטם בפי הבהמה להוליכה ע"י ולקשטה : עדיו . פיו כמו המשביע בטוב עדיך (לק' ק"ג) : לבלום . ענין חסימת וסגירת הפה ובדרז"ל מי שבולם עצמו בשעת מריבה (חולין פ"ט) : לג א נאוה . מל' נאה ויפה : ב נבל עשור . כמו ועשור והיא כ"ז בעלת עשר נימין :

כנס

דבר־יהוה וכל־מעשהו באמונה : ה אהב צדקה ומשפט
חסד יהוה מלאה הארץ : ו בדבר יהוה שמים נעשו
וברוח פיו כל־צבאם : ז כנס כנד מי הים נתן באוצרות
תהומות : ח ייראו מיהוה כל־הארץ ממנו יגורו כל־ישבי
תבל : ט כי הוא אמר ויהי הוא־צוה ויעמד : י יהוה
הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים : יא עצת יהוה
לעולם תעמד מחשבות לבו לדר ודר : יב אשרי הגוי
אשר־יהוה אלהיו העם בחר לנחלה לו : יג משמים
הביט יהוה ראה את־כל־בני האדם : יד ממכון־שבתו
השגיח אל כל־ישבי הארץ : טו היצר יחד לבם המבין
אל כל־מעשיהם : טז אין־המלך נושע ברב־חיל גבור
לא ינצל ברב־כח : יז שקר הסוס לתשועה וברב חילו
לא ימלט : יח הנה עין יהוה אל־יראיו למיחלים לחסדו :
יט להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב : כ נפשנו חכתה
ליהוה

מצודת ציון

ז כנס. מאסף: כנד. כדבר הנצבר כמו קמו נד אחד (יהושע ג׳): תהומות. כן יקרא רבוי המים: ח יגורו. יפחדו: יוד הפיר. ענין בטול ומניעה כמו יניא אותה והפר (במדבר ל׳): יד ממכון. מל׳ הכנה: השגיח. מל׳ השגחה בהתבוננות רב: טז חיל. לגאות עם: כ חכתה. קותה: נעמו

מצודת דוד

ה מלאה הארץ. עושה חסד עם כל הבריות: ו צבאם. הם המלאכים והגלגלים: ז כונס. אוסף מי ים אוקינוס להיות כמו נד ולצבור גבוה מן הארץ ולא ירד לבא עוד כדרך המים: נותן. כלא את התהומות באוצרות לבל יצאו לשטוף הארץ: ט ויהי. כאשר אמר כן היה: ויעמוד. כן יעמוד עד עולם: יא לעולם תעמוד. ואין מי לבטל עצתו: לדור ודור. תתקיים בכל ימי הדורות: יב אשרי הגוי. אשרי להגוי: העם. מלת אשרי משמשת בשנים כאלו אמר אשרי העם שה׳ בחר לנחלה לו: יג משמים. עם שהוא בשמים מביט לראות בארץ מעשי בני אדם: יד ממכון. מהשמים המכון לשבתו וכפל הדבר במ״ש: טו ביוצר. לפי שהוא היוצר לבם יחד זה כזה אין לא נעדר ממנו אף הוא מבין אל כל מעשיהם לזאת ישגיח על הכל: טז אין המלך. יביא ראיה שהכל בהשגחה ואמר הלא ראינו שאין המלך נושע במלחמה עם רוב החיל אשר עמו ואם היה הכל לפי הטבע ראוי היה להיות נושע בהם: יז שקר הסוס. מרוצת הסוס היא שקר להביא תשועה לבעליו: וברוב חילו. עם רוב כחו לא ימלט נפשו: יח עין ה׳. השגחת ה׳ היא על יראיו אשר יקוו לחסדו: יט להציל. ואף אם הטבע יתנגד: ברעב. בהיות רעב בעולם: כ נפשינו. ולזה חכתה

נפשינו

ליהוה עזרנו ומגננו הוא: כא כי־בו ישמח לבנו כי בשם
קדשו בטחנו: כב יהי־חסדך יהוה עלינו כאשר יחלנו
לך:

לד א לדוד בשנותו את־טעמו לפני אבימלך ויגרשהו
וילך: ב אברכה את־יהוה בכל־עת תמיד
תהלתו בפי: ג ביהוה תתהלל נפשי ישמעו ענוים וישמחו:
ד גדלו ליהוה אתי ונרוממה שמו יחדו: ה דרשתי את־
יהוה ועני ומכל־מגורותי הצילני: ו הביטו אליו ונהרו
ופניהם אל־יחפרו: ז זה עני קרא ויהוה שמע ומכל־
צרותיו הושיעו: ח חנה מלאך־יהוה סביב ליראיו ויחלצם:
ט טעמו וראו כי־טוב יהוה אשרי הגבר יחסה־בו: י יראו
את־יהוה קדשיו כי־אין מחסור ליראיו: יא כפירים רשו
ורעבו ודרשי יהוה לא־יחסרו כל־טוב: יב לכו־בנים
שמעו־לי יראת יהוה אלמדכם: יג מי־האיש החפץ חיים

אוהב

מצודת דוד

נפשינו אל ה' כי הוא לעולם עוזר לנו: כא כי בו. בישועתו ישמח לבנו כי בו בטחנו ודרכו להושיע להבוטחים בו: כב כאשר. כפי התקוה כן יהיה החסד:

לד א בשנותו. בעת ששינה את דברו לדבר מבלי חכמה. לפני אבימלך. לפי שהיה ירא ממנו לבל יכנו נפש כמ"ש בש"א ולזה דבר הוללות וסכלות להחשב שאין הוא דוד: ויגרשהו. ועי"ז צוה אבימלך לגרשו והלך לדרכו וניצל מידו: ג בה'. בתשועת ה' תתהלל נפשי וכאשר ישמעו ענוים ישועתי ישמחו גם המה: ד גדלו. ספרו גדולתו עמי: יחדיו. אני ואתם: ו הביטו אליו. לבטוח בו: ונהרו. ויבוא אליכם אורה ותשועה: אל יחפרו. כי השואל מה ואין נותנים לו יחפר ויכלם: ז זה עני קרא. כשזה הקורא הוא עני ומוכנע אז ה' שומע: ט ויחלצם. יוציאם בשליחותו של מקום: יא כפירים. ר"ל גדולים ועשירים: יג החפץ חיים. היינו עוה"ב:

אוהב

מצודת ציון

לד א טעמו. ענין דעת החכמה כמו וטעם זקנים יקח (איוב י"ב): אבימלך. זה אכיש ויקרא אבימלך כי הוא שם כולל לכל מלכי פלשתים כמו שם פרעה כולל לכל מלכי מצרים: ה מגורתי. פחדי: ו ונהרו. ענין אורה כמו ואל תופע עליו נהרה (שם ג'): ט טעמו. כן יקרא ידיעת השכל ובחינתו כמו טעמה כי טוב סחרה (משלי ל"א): י יראו. פחדו: יא רשו. מל' רש ועני: יב לכו. הוא ענין ל' זרוז כמו ועתה לכו ונהרגהו (בראשית ל"ז) והלא הוא כמו אליהם:

פני

אהב ימים לראות טוב: יד נצר לשונך מרע ושפתיך
מדבר מרמה: טו סור מרע ועשה־טוב בקש שלום
ורדפהו: טז עיני יהוה אל־צדיקים ואזניו אל־שועתם:
יז פני יהוה בעשי רע להכרית מארץ זכרם: יח צעקו
ויהוה שמע ומכל־צרותם הצילם: יט קרוב יהוה לנשברי־
לב ואת־דכאי־רוח יושיע: כ רבות רעות צדיק ומכלם
יצילנו יהוה: כא שמר כל־עצמותיו אחת מהנה לא
נשברה: כב תמותת רשע רעה ושנאי צדיק יאשמו:
כג פודה יהוה נפש עבדיו ולא יאשמו כל־החסים בו:
לה א לדוד ריבה יהוה את־יריבי לחם את־לחמי:
ב החזק מגן וצנה וקומה בעזרתי: ג והרק
חנית וסגר לקראת רדפי אמר לנפשי ישעתך אני:
ד יבשו ויכלמו מבקשי נפשי יסגו אחור ויחפרו חשבי
רעתי: ה יהיו כמץ לפני־רוח ומלאך יהוה דוחה: ו יהי־

דרכם

מצודת ציון

יז פני. ענין כעס הוא וכן אתן את פני (ויק' כ') וזהו לפי שבהפנים נראה הכעס: יט דכאי. ענין כתות ונשבר: כא מהנה. מהן: כב יאשמו. מל' שממה וכן עדרי הצאן נאשמו (יואל א'):

לה א לחם. מל' מלחמה: ג והרק. ענין הוצאת הדבר מהתערה כמו והריקותי חרב (ויק' כ"ו): ד יסוגו אחור. יחזרו אחור וכן לא נסוג אחור (תה' מ"ד): חושבי. מל' מחשבה: ה כמוץ. היא פסולת התבואה:

וחלקלקות

מצודת דוד

אוהב ימים. ר"ל אוהב ימי העולם להרבות במעש"ט לראות בטוב האמיתי בעוה"ב: טו בקש שלום. בקשתך יהיה לעשות שלום בין איש לאחיו: ורדפהו. ר"ל מאוד תאוה מחזיר אחר השלום: יח צעקו. אבל כאשר יצעקו בתפלה וישובו לה' אז ישמע להם ויצילם מצרותם: יט לנשברי לב. המכניע עצמו ושב ממעשיו: כ רבות רעות. אף אם יבוא על הצדיק רעות רבות אין תוחלתו נאבדה כי מכלם יצילנו ה': כב תמותת וכו'. הרעה שהרשע עושה היא תמית אותו ר"ל העון עצמו מקטרג עליו: כג פודה. בגמול שכר המעש"ט פודהו מן הצרה:

לה א את יריבי. עם המריבים עמדי תריב אתה בעבורי:

ב החזק. אחוז בידך מגן וכו' והוא דרך משל בלשון הנוהג באדם: ג וסגור. התיצב בדרך וסגו' לקראתם לבל ירדפו אחרי: ד יבושו. כאשר לא יוכלו לי: ה יהיו כמוץ. יהיו נעים ונדים ממקום למקום כמוץ הנד מפני הרוח: ו יהי דרכם חושך. לבל יראו להשמר

ויהיו

דַרְכָּם חֹשֶׁךְ וַחֲלַקְלַקֹּת וּמַלְאַךְ יְהוָה רֹדְפָם׃ ז כִּי־חִנָּם
טָמְנוּ־לִי שַׁחַת רִשְׁתָּם חִנָּם חָפְרוּ לְנַפְשִׁי׃ ח תְּבוֹאֵהוּ
שׁוֹאָה לֹא־יֵדָע וְרִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר־טָמַן תִּלְכְּדוֹ בְּשׁוֹאָה יִפָּל־בָּהּ׃
ט וְנַפְשִׁי תָּגִיל בַּיהוָה תָּשִׂישׂ בִּישׁוּעָתוֹ׃ יוד כָּל עַצְמוֹתַי
תֹּאמַרְנָה יְהוָה מִי כָמוֹךָ מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק מִמֶּנּוּ וְעָנִי וְאֶבְיוֹן
מִגֹּזְלוֹ׃ יא יְקוּמוּן עֵדֵי חָמָס אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתִּי יִשְׁאָלוּנִי׃
יב יְשַׁלְּמוּנִי רָעָה תַּחַת טוֹבָה שְׁכוֹל לְנַפְשִׁי׃ יג וַאֲנִי
בַּחֲלוֹתָם לְבוּשִׁי שָׂק עִנֵּיתִי בַצּוֹם נַפְשִׁי וּתְפִלָּתִי עַל־חֵיקִי
תָשׁוּב׃ יד כְּרֵעַ־כְּאָח לִי הִתְהַלָּכְתִּי כַּאֲבֶל־אֵם קֹדֵר
שַׁחוֹתִי׃ טו וּבְצַלְעִי שָׂמְחוּ וְנֶאֱסָפוּ נֶאֶסְפוּ עָלַי נֵכִים וְלֹא
ידעתי

מצודת דוד

ו יהי דרכם. חלק וימעדו רגליהם בעת ינוסו כשירדפם המלאך והוא משל לומר שיהיו נלכדים בצרות ולא יוכלו להנצל: ז חנם. על לא חמס בכפי: לנפשי. כמו לגופי וכן ברזל באה נפשו (תהלים ק"ה): ח תבואהו. תבוא עליו חושך שלא ידע להזהר: אשר טמן. כי כן הדרך להטמין ולכסות הרשת לבל יהיה נראה להשמר ממנה: תלכדו. את הפורש אותה: בשואה. בעבור החושך הבא עליו לא יראנה ויפול בה: ט בה'. בעזרת ה': יוד מי כמוך. מי מושיע כמוך: מחזק ממנו. מן האויב החזק ממנו: מגוזלו. מתי שרוצה לגזלו: יא יקומון. עדי רשע קמים להעיד בי ושואלים ומבקשים ממני להחזיר דבר אשר לא ידעתי מעולם ולא בא לידי: יב תחת. במקום הטובה שעשיתי להם: שכול לנפשי. חפצים להביא עלי את המיתה: יג בחלותם. כשהיו חולים היה לבושי שק והייתי מענה נפשי בצום בעבורם: ותפלתי. ר"ל פן יאמרו שכ"ז היה למען יכבד עוד החולי עליהם לזה אמר ותפלתי מה שהתפללתי עליהם תשוב אל חיקי ויקוים בי: יד כרע. התהלכתי כפוף ומעוכב כאלו היה רעי ואחי: כאבל אם. כאדם המתאבל על בנה כן הלכתי בקדרות שחות: טו ובצלעי. ר"ל בחליי כי אז ילאה האדם לעמוד על רגליו ביותר כ"א כחגר ופסח: נכים. אף המוכים ברגליהם נאספו עלי ור"ל כולם נאספו איש לא נעדר: ולא ידעתי. על מה נאספו הלא לא הרעותי את אחד מהם:

מצודת ציון

ו וחלקלקות. מל' חלק: ז שחת. בור: רשתם. כמו ורשתם והוא פח יקוש: ח שואה. חושך כמו אמש שואה (איוב ל'): יב שכול. ענין מיתה: יד קודר. ענין חושך כמו שמש וירח קדרו (יואל ב'): שחותי. ענין שחיה וכפיפה: טו ובצלעי. ענין חגר ופסח כמו והוא צולע (בראשית ל"ב): נכים. מוכה ברגל כמו נכה רגלים (ש"ב ד'):
קרעו

יָדַעְתִּי קָרְעוּ וְלֹא־דָמּוּ׃ טז בְּחַנְפֵי לַעֲגֵי מָעוֹג חָרֹק עָלַי
שִׁנֵּימוֹ׃ יז אֲדֹנָי כַּמָּה תִּרְאֶה הָשִׁיבָה נַפְשִׁי מִשֹּׁאֵיהֶם
מִכְּפִירִים יְחִידָתִי׃ יח אוֹדְךָ בְּקָהָל רָב בְּעַם עָצוּם
אֲהַלְלֶךָּ׃ יט אַל־יִשְׂמְחוּ־לִי אֹיְבַי שֶׁקֶר שֹׂנְאַי חִנָּם יִקְרְצוּ־
עָיִן׃ כ כִּי לֹא שָׁלוֹם יְדַבֵּרוּ וְעַל רִגְעֵי־אֶרֶץ דִּבְרֵי מִרְמוֹת
יַחֲשֹׁבוּן׃ כא וַיַּרְחִיבוּ עָלַי פִּיהֶם אָמְרוּ הֶאָח ׀ הֶאָח רָאֲתָה
עֵינֵינוּ׃ כב רָאִיתָה יְהוָה אַל־תֶּחֱרַשׁ אֲדֹנָי אַל־תִּרְחַק מִמֶּנִּי׃
כג הָעִירָה וְהָקִיצָה לְמִשְׁפָּטִי אֱלֹהַי וַאדֹנָי לְרִיבִי׃ כד שָׁפְטֵנִי
כְצִדְקְךָ יְהוָה אֱלֹהָי וְאַל־יִשְׂמְחוּ־לִי׃ כה אַל־יֹאמְרוּ בְלִבָּם
הֶאָח נַפְשֵׁנוּ אַל־יֹאמְרוּ בִּלַּעֲנוּהוּ׃ כו יֵבֹשׁוּ וְיַחְפְּרוּ ׀ יַחְדָּו
שְׂמֵחֵי רָעָתִי יִלְבְּשׁוּ בֹשֶׁת וּכְלִמָּה הַמַּגְדִּילִים עָלָי׃ כז יָרֹנּוּ
וְיִשְׂמְחוּ

מצודת ציון

קרעו. כן יקרא פתיחת הפה לשחוק וכאשר כן יקרא פתיחת חלונות כמ"ש וקרע לו חלוני (ירמיה כ"ב): ולא דמו. ולא שתקו: טז מעוג. חררה ועוגה כמו אם יש לי מעוג (מ"א י"ז): חרק. ענין שחיקת וטחינת השנים זו בזו בהתקצף כמו ויחרקו שן (איכה ב'): יז כמה. ענין זמן רב: משאיהם. ענין חושך: מכפירים. אריות כפירים: יחידתי. נשמתי: יח עצום. ענין רבוי וכן עצמו לי אלמנותיו (ירמי' ט"ו): יט לי עלי: יקרצו. ענין נדנוד העין ללעג וכן קורץ בעיניו (משלי ו'): כ רגעי. ענין נקוע כמו עורי רגע (איוב ז'): כא האח. ענין לשון שמחה כוא וכן אמר צור על ירושלים האח (יחזקאל כ"ו): כו המגדילים. מלשון גדול:

תהגה

מצודת דוד

קרעו. והמה פותחים פיהם בשחוק ואינם יכולים להתאפק ולשתוק מן השחוק: טז בחנפי. המה יתחברו עם החנפים הלועגים ומהלוצצים בבני אדם בעבור מתן החררה שמקבלים ממי שרוצה בזה וכל אחד מהם חרק עלי שניו דרך כעס וקצף: יז כמה תראה. עד מתי תראה בעניי ולא תושיע: השיבה. הצל נפשי מפסכת הצרות אשר יביאו עלי: יח אודך. ואז אודך בקהל רב: יט אויבי שקר. אויבים לי בחנם: יקרצו עין. מלת אל משמשת בשתים כאלו אמר אל יקרצו עין בדרך לעג: כ כי לא שלום ידברו. כל דבריהם בריב ומצה: ועל רגעי ארץ. על הנסתרים מפניהם בנקעי ארץ יחשבו מרמה: כא וירחיבו. בשחוק רב: ראתה עיננו. מה שחפצנו לראות: כב ראיתה. הלא ראית שמחתם עלי אל תשתוק להם מלקחת נקמתי: כג למשפטי. לעשות משפטי ולריב ריבי: כד כצדקתך. כפי מדת צדקך ולא כמעשי: כה האח נפשנו. שמחה נפשנו: בלענוהו. בלענו את דוד: כו יחדיו. כולם יחדיו וכ"א יראה בבושת חבירו: שמחי רעתי. השמחים בבוא עלי הרעה: המגדילים עלי. המתגאים ומחזיקים עצמם לגדולים ממני:

חפצי

וְיִשְׂמְחוּ חֲפֵצֵי צִדְקִי וְיֹאמְרוּ תָמִיד יִגְדַּל יְהוָה הֶחָפֵץ שְׁלוֹם
עַבְדּוֹ׃ כח וּלְשׁוֹנִי תֶּהְגֶּה צִדְקֶךָ כָּל־הַיּוֹם תְּהִלָּתֶךָ׃
לו א לַמְנַצֵּחַ לְעֶבֶד־יְהוָה לְדָוִד׃ ב נְאֻם־פֶּשַׁע לָרָשָׁע
בְּקֶרֶב לִבִּי אֵין־פַּחַד אֱלֹהִים לְנֶגֶד עֵינָיו׃
ג כִּי־הֶחֱלִיק אֵלָיו בְּעֵינָיו לִמְצֹא עֲוֺנוֹ לִשְׂנֹא׃ ד דִּבְרֵי־פִיו
אָוֶן וּמִרְמָה חָדַל לְהַשְׂכִּיל לְהֵיטִיב׃ ה אָוֶן ׀ יַחְשֹׁב עַל־
מִשְׁכָּבוֹ יִתְיַצֵּב עַל־דֶּרֶךְ לֹא־טוֹב רָע לֹא יִמְאָס׃ ו יְהוָה
בְּהַשָּׁמַיִם חַסְדֶּךָ אֱמוּנָתְךָ עַד־שְׁחָקִים׃ ז צִדְקָתְךָ ׀ כְּהַרְרֵי־
אֵל מִשְׁפָּטֶךָ תְּהוֹם רַבָּה אָדָם וּבְהֵמָה תוֹשִׁיעַ יְהוָה׃
ח מַה־יָּקָר חַסְדְּךָ אֱלֹהִים וּבְנֵי אָדָם בְּצֵל כְּנָפֶיךָ יֶחֱסָיוּן׃
ירוין

מצודת דוד

כז חפצי צדקי · החפצים שאמצא צדקה מה' : ויאמרו תמיד · בכל עת יאמרו יגדל כבוד ה' החפץ בשלום עבדו: כח צדקך · בצדקה שעשית לי : כל היום. אספר תהלתך :

לו ב נאם פשע וכו' · ר"ל חושב אני בקרב לבי שהיצה"ר מסית ואומר לרשע אין מי בעולם שיהיה פחד אלהים לנגד עיניו כי אין המקום משגיח בעולם השפל ולזה עשה מה שלבך חפץ : ג כי החליק. כי בפתויו מחליק ומיפה לו הדבר הזה בעיניו וכל כונתו למצוא בו עון להשניאו בעיני המקום כי אינו דורש שלום אליו: ד דברי פיו. והרשע נפתה לו ובפיו ידבר און ומרמה ומונע עצמו להשכיל בדבר ולחקור על האמת ולהיטיב דרכו: ה על משכבו · בעת אשר ישכב מן הטרדו': יתיצב · עם כי מתחלה הוא נלב בדרך ובהנהגה אשר איננה טובה ולא פקר עדיין לעשות הרע אבל סוף הדבר אשר לא ימאס אף ברע כי כן דרך הכניסת ליצה"ר : ו בהשמים. אבל באמת שחסדי ה' הוא גם בעולם השפל מן הארץ עד השמים ובכל שניה : אמונתך · האמנת תשלום גמול : ז צדקתך · הצדקות שאתה עושה להצדיקים גבהו ורמו כהררי אל : משפטיך. המשפטים שאתה עושה להרשעים רבו כמי תהום רבה ובכל תשגיח לשלם כפי הגמול · אדם ובהמה. אתה ה' תושיע האדם ואף הבהמה כי על הכל תשגיח: ח מה יקר. מה מאד יקר וחשוב החסד שאתה עושה : יחסיון · כי בחסדך תהיה להם למחסה :

מצודת ציון

כח תהגה · תדבר :

לו ב נאם · ענין אמירה כמו נאם האדון ה' (ישעיה א') : פשע · היצה"ר נקרא פשע כמו שנקרא חטאת וכמ"ש לפתח חטאת רובץ (בראש' ד') ד און · עמל ושקר : ו בהשמים · ר"ל עד השמים וכן באו יוכלו ויגעו בגבוליהם (איכה ד') ור"ל עד לא יוכלו : ז כהררי אל · כרוצה להגדיל דבר מה סומכו למלת אל וכן וענפיה ארזי אל (תה' פ'): רבה · גדולה:
מקור

ט יִרְוְיֻן מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ וְנַחַל עֲדָנֶיךָ תַשְׁקֵם׃ י כִּי עִמְּךָ מְקוֹר
חַיִּים בְּאוֹרְךָ נִרְאֶה אוֹר׃ יא מְשֹׁךְ חַסְדְּךָ לְיֹדְעֶיךָ וְצִדְקָתְךָ
לְיִשְׁרֵי לֵב׃ יב אַל תְּבוֹאֵנִי רֶגֶל גַּאֲוָה וְיַד רְשָׁעִים אַל
תְּנִדֵנִי׃ יג שָׁם נָפְלוּ פֹּעֲלֵי אָוֶן דֹּחוּ וְלֹא יָכְלוּ קוּם׃
לז א לְדָוִד אַל תִּתְחַר בַּמְּרֵעִים אַל תְּקַנֵּא בְּעֹשֵׂי עַוְלָה׃
ב כִּי כֶחָצִיר מְהֵרָה יִמָּלוּ וּכְיֶרֶק דֶּשֶׁא
יִבּוֹלוּן׃ ג בְּטַח בַּיהוָה וַעֲשֵׂה טוֹב שְׁכָן אֶרֶץ וּרְעֵה אֱמוּנָה׃
ד וְהִתְעַנַּג עַל יְהוָה וְיִתֶּן לְךָ מִשְׁאֲלֹת לִבֶּךָ׃ ה גּוֹל עַל
יְהוָה דַּרְכֶּךָ וּבְטַח עָלָיו וְהוּא יַעֲשֶׂה׃ ו וְהוֹצִיא כָאוֹר
צִדְקֶךָ וּמִשְׁפָּטֶךָ כַּצָּהֳרָיִם׃ ז דּוֹם לַיהוָה וְהִתְחוֹלֵל לוֹ

אל

מצודת ציון

יוד מקור. מעין הנובע: יג נפלו. כמו יפלו עבר במקום עתיד:

לז א תתחר. ענין הדמוי' וההתערב כמו ואיך תתחרה את הסוסים (ירמיה י"ב): במרעים. ברשעים: ב יבולון. מל' נבילה ורקבון: ו כצהרים. מל' זוהר ואורה והיא עת עמידת השמש אמצע השמים: ז דום. קוה כמו לשוני' דומי נפשי (לק' ס"ב): והתחולל. מל' תוחלת ותקוה:

הרף

מצודת דוד

ט ירויון. ישבעו מהטוב הבא להם מן השמים: ונחל. ומימי נחל היוצא מהעדן תשקה אותם והוא מדרך משל לרוב השפע: יוד כי עמך. בידך היא מקור החיים לתת לטוב בעיניך: באורך. באורה הבאה ממך בו לבד נראה האורה ר"ל מיוחדת ושובה היא מכל אור: יא ליודעיך. להיודעים אותך להאמין בך: יב אל תבואני. לא תבוא אלי רגל אנשי גאוה להצר לי והרשעים לא ינדדו אותי ממקומי ביד חוקה: יג שם נפלו. במקום אשר יבואו להצר לי שם נפלו ויהיו דחוים מבלי קום:

לז א אל תתחר. אל תתערב במרעים לעשות כמעשיהם: בעושי עולה. בהצלחת עושי עולה: ב כי כחציר. לא יתמידו בהצלחה כי מהר יכרתו כעשב הזה הנכרת במהרה: וכירק דשא. ירק של דשא והוא הצומח ממעל על הארץ הירוק והלא הוא הממהר לצמוח מן השורש: ג בטח בה'. לזאת אל תתערב עמהם אלא בטח בה' ועשה הטוב ואז תשכון בארץ לאורך ימים: ורעה אמונה. תהיה רועה וניזון מן האמונה שהאמנת בה' ולא עשית כמעשה הרשעים לגזול ולעשוק: ד והתענג על ה'. תהיה מעונג בתפנוקים על השענת ה' והוא יתן לך מה שישאל לבך ר"ל יספיק לך מחסורך אף בדבר התפנוקים: ה גול על ה'. גלגל דרכך על ה' ובטח עליו והוא יעשה צורכך: ו והוציא. צדקך יראה כאור כי תקבל גמול: ומשפטך. מה שהלכת בדרך משפט יראה כצהרים: ז דום לה'. קוה לה' והוחיל לו ובזה נתמיה ולא תתער' עם הרשע המצליח

ונקיט

אל־תתחר במצליח דרכו באיש עשה מזמות : ח הרף
מאף ועזב חמה אל־תתחר אך־להרע : ט כי־מרעים
יכרתון וקוי יהוה המה יירשו־ארץ : י ועוד מעט ואין
רשע והתבוננת על־מקומו ואיננו : יא וענוים יירשו־ארץ
והתענגו על־רב שלום : יב זמם רשע לצדיק וחרק עליו
שניו : יג אדני ישחק־לו כי־ראה כי־יבא יומו : יד חרב
פתחו רשעים ודרכו קשתם להפיל עני ואביון לטבוח
ישרי־דרך : טו חרבם תבוא בלבם וקשתותם תשברנה :
טז טוב־מעט לצדיק מהמון רשעים רבים : יז כי זרועות
רשעים תשברנה וסומך צדיקים יהוה : יח יודע יהוה ימי
תמימים ונחלתם לעולם תהיה : יט לא־יבשו בעת רעה
ובימי רעבון ישבעו : כ כי רשעים יאבדו ואיבי יהוה

כיקר

מצודת דוד

ובאיש העושה מחשבת רשע להוסיף הון : ח הרף מאף . התרפה מלהתחבר עם בעל אף ועזוב איש חמה ואל התערב בתוך שכל מחשבתו אך לעשות הרע : ט כי וכו' . סוף הדבר יכרתו הרשעים אבל המקוים לה' יירשו הארץ לאורך ימים : י ועוד מעט . אף כי הרשע מצליח לא יהיה לזמן רב כי כשיהיה עוד זמן מעט ואין הרשע וכאשר תתבונן להסתכל על מקומו ותראה שאיננו : יא וענוים . אבל ענוים יירשו ארץ לאורך ימים ויהיו מעונגים ברוב שלום : יב זומם . הרשע חושב רעה על הצדיק ובקצפו חורק עליו שניו : יג ה' . אבל ה' ישחק על הרשע כי ראה שבא יום מיתתו טרם יעשה הרעה ולא יספיק לעשותה : יד פתחו . ר"ל הוציאום מהתערה : להפיל . להפילו מת : טו חרבם . אבל חרבם תבוא בלב הרשעים המה : תשברנה . לבל יוכלו לירות בהם החצים : טז טוב . המעט שיש להצדיק יותר טוב מעושר רב שביד הרשעים : יז כי זרועות . לפי שיושבר חוזק הרשע ולא ישאר עשרו בידו אבל את הצדיקים סומך ה' ומה שיש בידו תתקיים : יח ימי התמימים . כמה שנים יחיו : ונחלתם . מעט מהטובה שהנחיל להם המקום יהיה שמור אצלם לעולם כל ימי חייהם : יט בעת רעה . כי לא עליהם תהיה : ישבעו . כי ה' יזמין להם די ספוקם : כ כיקר כרים . כהיקר הנעשה לכבשים אשר יפטמו אותם להשמינם למהר עת שחיטתם כן טובות הרשעים בעוה"ז לטרדם לגיהנם :

מצודת ציון

ח הרף . מל' רפיון : יב זומם . ענין מחשבה : וחורק . ענין שחיקת השנים בהתקצף : טז . המון . ענין רבוי : רבים . גדולים : יז זרועות . ענין חוזק : כ כיקר . מל' יקר :

תוגן

כלו

כִּיקַר כָּרִים כָּלוּ בֶעָשָׁן כָּלוּ: כא לֹוֶה רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם
וְצַדִּיק חוֹנֵן וְנוֹתֵן: כב כִּי מְבֹרָכָיו יִירְשׁוּ אָרֶץ וּמְקֻלָּלָיו
יִכָּרֵתוּ: כג מֵיְהוָה מִצְעֲדֵי־גֶבֶר כּוֹנָנוּ וְדַרְכּוֹ יֶחְפָּץ:
כד כִּי־יִפֹּל לֹא יוּטָל כִּי יְהוָה סוֹמֵךְ יָדוֹ: כה נַעַר הָיִיתִי
גַּם־זָקַנְתִּי וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ־לָחֶם:
כו כָּל־הַיּוֹם חוֹנֵן וּמַלְוֶה וְזַרְעוֹ לִבְרָכָה: כז סוּר מֵרָע
וַעֲשֵׂה־טוֹב וּשְׁכֹן לְעוֹלָם: כח כִּי יְהוָה אֹהֵב מִשְׁפָּט
וְלֹא־יַעֲזֹב אֶת־חֲסִידָיו לְעוֹלָם נִשְׁמָרוּ וְזֶרַע רְשָׁעִים נִכְרָת:
כט צַדִּיקִים יִירְשׁוּ־אָרֶץ וְיִשְׁכְּנוּ לָעַד עָלֶיהָ: ל פִּי־צַדִּיק
יֶהְגֶּה חָכְמָה וּלְשׁוֹנוֹ תְּדַבֵּר מִשְׁפָּט: לא תּוֹרַת אֱלֹהָיו בְּלִבּוֹ
לֹא תִמְעַד אֲשֻׁרָיו: לב צוֹפֶה רָשָׁע לַצַּדִּיק וּמְבַקֵּשׁ לַהֲמִיתוֹ:
לג יְהוָה לֹא־יַעַזְבֶנּוּ בְיָדוֹ וְלֹא יַרְשִׁיעֶנּוּ בְּהִשָּׁפְטוֹ: לד קַוֵּה
אֶל־יְהוָה וּשְׁמֹר דַּרְכּוֹ וִירוֹמִמְךָ לָרֶשֶׁת אָרֶץ בְּהִכָּרֵת

רשעים

מצודת ציון

כא חונן. חומל: כג מצעדי. דרכו ופסיעותיו: כוננו. מל׳ הכנה: כד יפול. ענין נטיה כמו ותפול מעל הגמל (בראשית כ״ד): ל יהגה. ידבר: לא תמעד. ענין החלקה והשמטה: אשוריו. רגליו שפוסע בהם:

ומתערב

מצודת דוד

כלו. כי אחר הפיחם יכלו ובעשן הגיהנם יהיו כלים: כא לוה רשע. כשלא מצאה ידו לגזול לוקח בהלואה ואינו משלם והצדיק המלוה אותו חוננו ונותנו לו במתנה לבל יענש בעבורו: כב כי מבורכיו. כי בעבור כשרון המעשה הזה יגזור אומר ויקם ואת אשר יברכם יירשו הארץ ואת אשר יקללם יכרתו: כג מה׳ מצעדי וכו׳. מצעדי הגבור בתורה המה כוננו מה׳ ר״ל ה׳ מכונן ומיישר צעדיו: ודרכו. ה׳ חפץ דרכו ומצליחו בו: כד כי יפול. אף אם יהיה נוטה לא יושלך לארץ: כה נער וכו׳. ר״ל בנערותי ובזקנותי הסתכלתי לראות הנעשה בצדיק ולא ראיתיו להיות נעזב מכל וכל וזרעו ישאלו לחם: כו כל היום. לפי שכל הימים היה חונן עניים ומלוה להם ולזה מהראוי שיהיו זרעו לברכה: כז סור מרע. לכן סור מרע ועשה טוב ותשכון במנוחה לעולם: כח אוהב משפט. לשלם לכל כגמולו לזה לא יעזוב את חסידיו ויהיו נשמרים לעולם אבל זרע רשעים יוכרתו כ״א לפי גמולו: לא לא תמעד. לזה לא תמעד אשוריו: לב צופה. מביט לארוב על הצדיק: לג בידו. ביד הרשע: בהשפטו. כאשר יהיה הרשע נשפט עם הצדיק בדבר העלילה ששם עליו לא ירשיענו במקום כי יוציא לאור משפט ויראה זכותו: לד קוה אל ה׳. אשר הוא יצילך מיד הרשעים: ושמור דרכו. מבלי לעשות

להם

רְשָׁעִים תִּרְאֶה׃ לה רָאִיתִי רָשָׁע עָרִיץ וּמִתְעָרֶה כְּאֶזְרָח
רַעֲנָן׃ לו וַיַּעֲבֹר וְהִנֵּה אֵינֶנּוּ וָאֲבַקְשֵׁהוּ וְלֹא נִמְצָא׃
לז שְׁמָר־תָּם וּרְאֵה יָשָׁר כִּי־אַחֲרִית לְאִישׁ שָׁלוֹם׃
לח וּפֹשְׁעִים נִשְׁמְדוּ יַחְדָּו אַחֲרִית רְשָׁעִים נִכְרָתָה׃
לט וּתְשׁוּעַת צַדִּיקִים מֵיְהוָה מָעוּזָּם בְּעֵת צָרָה׃ מ וַיַּעְזְרֵם
יְהוָה וַיְפַלְּטֵם יְפַלְּטֵם מֵרְשָׁעִים וְיוֹשִׁיעֵם כִּי־חָסוּ בוֹ׃
לח א מִזְמוֹר לְדָוִד לְהַזְכִּיר׃ ב יְהוָה אַל־בְּקֶצְפְּךָ תוֹכִיחֵנִי
וּבַחֲמָתְךָ תְיַסְּרֵנִי׃ ג כִּי־חִצֶּיךָ נִחֲתוּ בִי
וַתִּנְחַת עָלַי יָדֶךָ׃ ד אֵין־מְתֹם בִּבְשָׂרִי מִפְּנֵי זַעְמֶךָ אֵין־
שָׁלוֹם בַּעֲצָמַי מִפְּנֵי חַטָּאתִי׃ ה כִּי עֲוֺנֹתַי עָבְרוּ רֹאשִׁי
כְּמַשָּׂא כָבֵד יִכְבְּדוּ מִמֶּנִּי׃ ו הִבְאִישׁוּ נָמַקּוּ חַבּוּרֹתָי
מפני

מצודת דוד

לכם כמפעליהם: לה רשע עריץ. החזק ברשע: ומתערה. והוא גדל כאילן הנטוע מזמן רב והוא רטוב ומצליח ור"ל שהיה ממולא בכל טוב: לו ויעבור. פתאום עבר מן העולם והנה איננו: לז שמר תם. שמר דרך תם וראה דרך ישר ללכת בה כי יש אחרית טוב לאיש המבקש שלום כל אדם להתנהג עם כל בישרות ובתמימות: לח יחדיו. כולם כאחד: אחרית וכו'. סופם לכריתה: לט ותשועת. הגדל תשועת צדיקים היא מה' והוא מעוזם בעת צרה והוא דבר המתקיים: מ כי חסו בו. ודרך ה' להושיע את החוסים בו:

לח א להזכיר. המזמור הזה נעשה להזכיר את המדוכא ביסורין להתפלל לה' כדברים האלה: ב ובחמתך. מלת אל משמשת בשתים כאלו אמר אל בחמתך תיסרני: ג נחתו בי. כבר ירדו; כי חצי היסורים וכבר ירדה עלי מכת ידך ודי בזה: ד אין מתום. אין מקום תם ושלם בבשרי מהיסורים הבאים עלי מפני כעסך: מפני חטאתי. מהיסורים הבאים מפני חטאתי: ה עברו ראשי. המשיל מרבית העון כאלו באו במים עמוקים ועוברים את הראש ממעל: כמשא כבד. כמו שא"א לשאת משא כבד כן כבדו עונותי עד שהמה כבדים מערך הכח אשר בי ולא אוכל לשאתם והוא מל' מליצה: ו הבאישו וכו'. ר"ל
בעבור

מצודת ציון

לה ומתערה. בשרש ומעורה ומן ערות על יאור (ישעיה י"ט): אזרח. ענין אילן הנטוע מזמן רב והוא שאול מל' כגר כאזרח (ויק' כ"ד) אשר יאמר על תושב הארץ: רענן. רטוב כמו וזית עלהו רענן (ירמי' י"ז): לז אחרית. סוף: מ ויפלטם. ויצילם:

לח ב תוכיחני תיסרני. ענין פרעניות ועונש: ג נחתו ותנחת. ענין ירידה כמו כי יחת עלינו (שם כ"א): ו נמקו. ענין המסה: חבורותי. בלשון חבורה והיא מכה שנצרר הדם תחתיה:
אולתי

מפני אולתי׃ ז נעויתי שחתי עד־מאד כל־היום קדר
הלכתי׃ ח כי־כסלי מלאו נקלה ואין מתם בבשרי׃
ט נפוגותי ונדכיתי עד־מאד שאגתי מנהמת לבי׃ י אדני
נגדך כל־תאותי ואנחתי ממך לא־נסתרה׃ יא לבי סחרחר
עזבני כחי ואור־עיני גם־הם אין אתי׃ יב אהבי ורעי
מנגד נגעי יעמדו וקרובי מרחק עמדו׃ יג וינקשו
מבקשי נפשי ודרשי רעתי דברו הוות ומרמות כל־היום
יהגו׃ יד ואני כחרש לא אשמע וכאלם לא יפתח־פיו׃
טו ואהי כאיש אשר לא־שמע ואין בפיו תוכחות׃ טז כי־
לך יהוה הוחלתי אתה תענה אדני אלהי׃ יז כי־אמרתי

פן

מצודת ציון

אולתי. מל' אויל ושוטה: ז נעויתי. ענין עקום כמו והתעותו אנשי החיל (קהל' י"ב): שחותי. מל' שחי' וכפיפה: קודר. ענין שחרות: ח כסלי. הוא חלק בסדרה הסמוך להכליות וכן אשר על הכסלים (ויק' ג'): נקלה. ענין מוקד ושרפה כמו קלוי באש (שם ב'): ט נפוגותי. ענין רפיון וחלשות כמו ויפג לבו (ברא' מ"ה): יא סחרחר. ענין סבוב כמו סחרו את הארץ (ירמי' י"ד) ונכפלו העי"ן והלמ"ד הפע"ל: טז הוחלתי. ענין המתנה כמו והוחלתי לדברי' (איוב ל"ב):

גמוע

מצודת דוד

בעבור כי נמקו החבורות והנאיחו הדם והליחה לזה הבאישו את בשרי: אולתי. ר"ל עונותי כי אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות: ז נעויתי. נתעקם גופי ואלך שחוח: קודר הלכתי. אלך בחשכת הצרות: ח מלאו נקלה. המה מלאים שריפת אש חלי ואין מקום שלם בבשרי: ט נפוגותי ונדכיתי. אחזני חלשות ודכאות רוח ואני שואג מנהמת הלב לא מהספד ולחוץ: י נגדך כל תאותי. הרפואה והספקת שאני מתאוה הלא המה נגדך ובידך לעשותם: ואנחותי. ומה שאני מתאנח להתחרט על עונותי לא נסתרה ממך ומהראוי א"כ למלאות תאותי: יא לבי סחרחר. לבי מסובב ביגון ואנחה וכוחי עזב אותי והלך ממני: אין אתי. לא נשארה בהם: יב מנגד נגעי. כשאני בנגעי ובצערי יעמדו מנגד ולא קרבו אלי לעזרה: יג וינקשו. טמנו עלי מוקש: דברו הוות. ידברו בי דברי שברון רוח: יד ואני כחרש. עושה את עצמי כחרש כאלו לא אשמע: טו לא שומע. לא מבין דבריהם: תוכחות. טענות להתווכח עמהם: טז כי לך וכו'. כי המתנתי עליך אשר אתה תענה להם בעבורי ר"ל תעשה עמדי אות לטובה ותחשב לתשובה נגדם: יז כי אמרתי. ר"ל הנה לא חפצתי אני להשיב מה להם כי אמרתי פן התגבר עלי העונש וישמחו עוד יותר כי בעת מטה רגלי לבד הגדילו עצמם להתגאות עלי ומה גם אהיה נלאה בכל גופי:

לצלע

פֶּן־יִשְׂמְחוּ־לִי בְּמוֹט רַגְלִי עָלַי הִגְדִּילוּ׃ יח כִּי־אֲנִי לְצֶלַע
נָכוֹן וּמַכְאוֹבִי נֶגְדִּי תָמִיד׃ יט כִּי־עֲוֺנִי אַגִּיד אֶדְאַג מֵחַטָּאתִי׃
כ וְאֹיְבַי חַיִּים עָצֵמוּ וְרַבּוּ שֹׂנְאַי שָׁקֶר׃ כא וּמְשַׁלְּמֵי רָעָה
תַּחַת טוֹבָה יִשְׂטְנוּנִי תַּחַת רָדְפִי־טוֹב׃ כב אַל־תַּעַזְבֵנִי
יְהוָה אֱלֹהַי אַל־תִּרְחַק מִמֶּנִּי׃ כג חוּשָׁה לְעֶזְרָתִי אֲדֹנָי
תְּשׁוּעָתִי׃

לט א לַמְנַצֵּחַ לִידִיתוּן מִזְמוֹר לְדָוִד׃ ב אָמַרְתִּי אֶשְׁמְרָה
דְרָכַי מֵחֲטוֹא בִלְשׁוֹנִי אֶשְׁמְרָה לְפִי מַחְסוֹם
בְּעֹד רָשָׁע לְנֶגְדִּי׃ ג נֶאֱלַמְתִּי דוּמִיָּה הֶחֱשֵׁיתִי מִטּוֹב
וּכְאֵבִי נֶעְכָּר׃ ד חַם־לִבִּי בְּקִרְבִּי בַּהֲגִיגִי תִבְעַר־אֵשׁ
דברתי

מצודת דוד

יח לצלע נכון. אני מוכן ורגיל להיות צולע מחולשת הגוף והדברים המכאיבים אותי המה מזומנים תמיד נגדי לבוא עלי: יט כי עוני אגיד. אני בעצמי אגיד עוני כי יודע אני בעצמי שחטאתי ולזה אדאג פן יבוא העונש וישמחו עלי: כ ואיבי. אבל אויבי ימי חייהם רבו וגדלו: כא ומשלמי וכו'. גם הם ימי חייהם רבו וגדלו: תחת. במקום שאני רודף וזריז להיטיב עמהם: כב אל תעזבני. הואיל ולא אוכל בעצמי להשיב מה להם לכן אל תעזבני אתה ותחשב לתשובה על לעגם: כג חושה. מהר לעזור לי כי אתה מעולם לי לישועת וסמך על פי להמתין להיות לי לעזרה:

לט ב אמרתי. חשבתי בלבי אשמרה מנהגי מלחטוא בלשוני לדבר מה מול מדת הדין: אשמרה לפי מחסום. אשמור עצמי כאלו היה על פי מחסום אשר ימנע הדבור ר"ל עם כל הכאב הבא עלי לא אצעק להתרעם: בעוד רשע לנגדי. בזמן אשר הרשע הבא לבקרני עומד לנגדי כי אחשוב כאשר אצעק אז ישמח בצרתי: ג נאלמתי דומיה. כ"כ הרגיל עצמי בשתיקה עד שנעשיתי כאלם בעבור השתיקה: החשיתי מטוב. כי שתקתי מלדבר גם דברים טובים ונחומי' כי פן ברבות הדברים אצעק ואתרעם: וכאבי נעכר. עם כי כאבי נעכר ע"י התאפק והחריש: ד חם לבי. הלב אשר בקרבי נתחמם מאד מפני החוי: בהגיגי. כשהגא יוצא

מצודת ציון

יז במוט. ענין המעדה ונטיה לפול כמו לעת תמוט רגלם (דברי' ל"ב): הגדילו. מל' גדול: יח לצלע. ענין הגר הצולע על ירכו: נכון. מל' הכנה: יט עצמו. ענין רבוי כמו עצמו לי אלמנותיו (ירמיה ט"ו): ורבו. גדלו: כ ישטנוני. מל' שטנה ונטירת איבה כמו וישטום עשו (בראש' כ"ז):

לט א לידותון. שם כלי נגון: ב דרכי. מנהגי: מחסום. ענין דבר ההוסם בפי הבהמה שלא תיפך ולא תאכל כמו לא תחסום שור (דברי' כ"ה): ג החשיתי. ענין שתיקה כמו החשיתי מעולם (ישעיה מ"ב): נעכר. ענין השחתה כמו עכרתם אותי (בראש' ל"ד): ד בהגיגי. מל' הגיון ודבור:

דִּבַּרְתִּי בִּלְשׁוֹנִי׃ ה הוֹדִיעֵנִי יְהֹוָה ׀ קִצִּי וּמִדַּת יָמַי מַה־
הִיא אֵדְעָה מֶה־חָדֵל אָנִי׃ ו הִנֵּה טְפָחוֹת ׀ נָתַתָּה יָמַי
וְחֶלְדִּי כְאַיִן נֶגְדֶּךָ אַךְ כָּל־הֶבֶל כָּל־אָדָם נִצָּב סֶלָה׃
ז אַךְ־בְּצֶלֶם ׀ יִתְהַלֶּךְ־אִישׁ אַךְ־הֶבֶל יֶהֱמָיוּן יִצְבֹּר וְלֹא־יֵדַע
מִי־אֹסְפָם׃ ח וְעַתָּה מַה־קִּוִּיתִי אֲדֹנָי תּוֹחַלְתִּי לְךָ הִיא׃
ט מִכָּל־פְּשָׁעַי הַצִּילֵנִי חֶרְפַּת נָבָל אַל־תְּשִׂימֵנִי׃ י נֶאֱלַמְתִּי
לֹא אֶפְתַּח־פִּי כִּי אַתָּה עָשִׂיתָ׃ יא הָסֵר מֵעָלַי נִגְעֶךָ
מִתִּגְרַת יָדְךָ אֲנִי כָלִיתִי׃ יב בְּתוֹכָחוֹת עַל־עָוֺן ׀ יִסַּרְתָּ
אִישׁ וַתֶּמֶס כָּעָשׁ חֲמוּדוֹ אַךְ הֶבֶל כָּל־אָדָם סֶלָה׃

שמעה

מצודת ציון

ה מה. הוא כמו כמה: חדל. הוא הפוך מן חלד כמו כבש כשב וענינו זמן העולם: ו הבל. יש הבל שהוא ענין פרעניות וצרות כמו בהבל בא ובחושך ילך (קהלת ו'): ז בצלם. מל' צלמות וחושך: יהמיון. ענין קנין הממון כמו ומי אוהב בהמון (שם ה'): יצבור. מל' צבור ותל: אוספם. יכניסם לבית: ח תוחלתי. תקותי: יא מתגרת. מל' תגר ומלחמה כמו אל תתגרו בם (דברים ב'): כליתי. מלשון כליון: יב בתוכחות. ענין פרעניות ויסורים כמו והוכח במכאוב (איוב ל"ג):

ותמס

מצודת דוד

מפי בוערת כאש כי ההבל הם מאוד: דברתי בלשוני. מוסב על תבער אש לומר תבער כאש כשאדבר בלשוני וכפל הדבר במ"ש: ה הודיעני. הודיע לי סוף ימי מתי אמות ואם מעט המה ימי חיי הלא אבחר למות מהלי זה מלסבול צער גדול ולמות אח"ז בזמן קצר: מה היא. כמה היא וכפל הדבר במ"ש: מה חדל אני. כמה מהזמן אהיה עם יושבי חלד: ו טפחות. קצובות כדבר הנמדד בטפח: וחלדי. זמני בעולם היא כאין נגד שנותיך אשר לא יתמו: אך כל הבל וגו'. כל ההבלים הוא נגד כל אדם איש לא נעדר מפגעי הזמן: נצב סלה. הדבר הזה נצב לעולם ולא ישתנה להיות מי מבני אדם חדל מהבלי הזמן ופגעיו: ז אך בצלם וגו'. האיש הלא בחושך יהלך ולהבל וריק קונה המון עושר רב כי הוא צובר ואינו יודע מי יאספם הבית כי פן ימות ואיש אחר יאספנו: ח ועתה. הואיל וקנייני העולם הבל המה מה יהיה א"כ תקותי אל ה' ומה היא הדבר אשר אקוה מיחל לך עליה: ט מכל פשעי. ר"ל ע"כ תקותי היא שתצילני מהעונש הבא על פשעי ואל תשים אותי להיות לחרפה בעיני הנבל: י נאלמתי. הלא בבוא עלי העונש הייתי כאלם ולא התרעמתי כי אמרתי הלא אתה עשית ולא תעשה עול במשפט: יא הסר. לכן הסר מעלי הנגעים הבאים ממך עלי כי כבר כליתי ממלחמת ידך ודי בזה: יב בתוכחות. כשיעור התוכחות הראויה על העון כן תייסר את האיש בעונש הגוף אם תמס חמודות עצמו כעש הזה המכלה את הבגד: אך הבל. ההבל הזה הוא לעולם נגד כל אדם ר"ל

גל

יג שמעה תפלתי · יהוה ושועתי · האזינה אל־דמעתי אל־
תחרש כי גר אנכי עמך תושב ככל־אבותי: יד השע
ממני ואבליגה בטרם אלך ואינני:
מ א למנצח לדוד מזמור: ב קוה קויתי יהוה ויט אלי
וישמע שועתי: ג ויעלני · מבור שאון מטיט
היון ויקם על־סלע רגלי כונן אשרי: ד ויתן בפי · שיר
חדש תהלה לאלהינו יראו רבים וייראו ויבטחו ביהוה:
ה אשרי הגבר אשר־שם יהוה מבטחו ולא־פנה אל־רהבים
ושטי כזב: ו רבות עשית · אתה · יהוה אלהי נפלאתיך
ומחשבתיך אלינו אין · ערך אליך אגידה ואדברה
עצמו

מצודת דוד

כל החוטאים כולם נלקים לעולם בגופם ובחמדת עושרם אם לא ישובו לה': יג שמעה תפלתי · להצילני מן העונשים האלה: כי גר אנכי עמך · למול שנותיך אני כגר ע"פ האדמה כי מעט ימי וכן יכלו בתוכחות כאלה: תושב ככל אבותי · ר"ל כל מה שאני כתושב בארץ הוא רק ככל אבותי כי עם שהיו תושבים הנה מתו ואינם ולמול שנותיך יחשב כגר: יד השע ממני. שנה ממני מכת ידך ואתחזק עצמי בתורת ה' כאשר יוסר היסורים המונעים והטורדים: בטרם אלך · עד לא אלך בדרך כל הארץ ואינני עוד בזה העולם כי אחר המיתה נעשה האדם חפשי מן התורה והמצוה:

מ ג מטיט היון. אשר העומד בו הוא שוקע ויורד: על סלע · במקום מגולה וקשה: כונן אשורי. הכין רגלי לעמוד על עמדי ולא לשקוע עוד: ד יראו רבים · כאשר יראו בהשגחת ה' יפחדו ממנו ויבטחו בו: ה אשרי. ויאמרו אשרי וגו': ולא פנה · לבטוח בהם: ושטי כזב. הנוטים אחר ע"ז שהיא דבר כזב: ו רבות עשית. נפלאות רבות עשית והכל למעננו: אין ערוך · אין מי להעריך ולהדמות אליך: אגידה · אם אמרתי אגיד נפלאותיך לא אוכל כי רבו מלספר:

מצודת ציון

והעש. מל' עששה והמגה: כעש · שם התולעת המכלה הבגד: יג עמך. אצלך וכן אל יעצור עמך אנוש (דה"ב י"ד): תושב · הוא הפוך הגר: יד השע · פנה כמו שעו מני (ישעי' כ"ב): ואבליגה · ואתחזק כמו המבליג שוד (עמו' ה'):

מ ג שאון · חושך כמו תכס' שנאה במשאון (משלי כ"ו): היון. כמו ענין טיט וכן טבעתי ביון מצולה (לק' ס"ט) וכפל הדבר בשמות נרדפי' כמו אדמת עפר (דני' י"ב): ה רהבים · ענין גאוה והתחזקו' כמו ירהבו הנער בזקן (ישעי' ג'): ושטי. ענין נטי' כמו אל ישט אל דרכיה לבך (משלי ז'):

עצמו

עצמו מספר: ז זבח ומנחה לא־חפצת אזנים כרית לי
עולה וחטאה לא שאלת: ח אז אמרתי הנה־באתי
במגלת־ספר כתוב עלי: ט לעשות־רצונך אלהי חפצתי
ותורתך בתוך מעי: י בשרתי צדק בקהל רב הנה
שפתי לא אכלא יהוה אתה ידעת: יא צדקתך לא־כסיתי
בתוך לבי אמונתך ותשועתך אמרתי לא־כחדתי חסדך
ואמתך לקהל רב: יב אתה יהוה לא־תכלא רחמיך
ממני חסדך ואמתך תמיד יצרוני: יג כי אפפו־עלי
רעות עד־אין מספר השיגוני עונתי ולא־יכלתי לראות
עצמו משערות ראשי ולבי עזבני: יד רצה יהוה להצילני
יהוה לעזרתי חושה: טו יבשו ויחפרו יחד מבקשי
נפשי לספותה יסגו אחור ויכלמו חפצי רעתי: טז ישמו

על

מצודת דוד

ז לא חפצת. אינך חפץ שיחטא האדם ויביא קרבן: אזנים כרית לי. לשמוע אל דברי התורה אשר היא טובה בעיניך מזבח וכן נאמר הנה שמוע מזבח טוב (ש"א ט"ו): ח אז. בעת מתן התורה אמרתי הנה באתי לקבלה: במגילת ספר. כאשר כתב עלי במגילת ספר התורה שאמרתי אז נעשה ונשמע: ט לעשות. וכאשר קבלתי עלי כן חפצי לעשותה ותורתך שמורה בלבבי אשר היא מכלל המעיים: יוד בשרתי. השמעתי לרבים את דברי התורה ולא מנעתי שפתי מלהשמיע והלא אתה ה' ידעת שדברי כן הוא: יא צדקתך. הצדקה שעשית עמדי לא כסיתי בלבי מלהודיע לרבים: לא כחדתי. לא מנעתי מלספר חסדיך לקהל רב בכדי להמשיך לבם אחריך: יב אתה ה'. לכן גם אתה ה' השב גמול ולא תמנע רחמיך ממני: ואמתך. אמיתת הבטחתך: יג השיגוני. המקטרגים בעונשים מעונותי רדפו אחרי והשיגוני: ולא יכלתי לראות. כי כהו עיני מהצרות: ולבי עזבני. הלך ממני אומץ הלב: יד רצה. ובהתרצה אין מי ימחה בידך: טו יבושו. כשירצו הכלתי: יסוגו אחור. כאדם הנוס אחור על עקבו: טז ישמו. יהיו שוממים בעבור גמול אשר בשתם שמביישים אותי ואומרים

מצודת ציון

ו עצמו. ענין רבוי: ז כרית. חפרת כמו בור כרה (לעיל ז'): שאלת. בקשת: ח במגילת. ענין אגרת כמו מגלה עפה (זכריה ה'): יוד בשרתי. ענין השמעת הדשות לרבים: אכלא. אמנע כמו ויכלא הגשם (בראשית ח'): יא כחדתי. מנעתי כמו ולא כחדו מאבותם (איוב ט"ו): יג אפפו. סבבו כמו אפפוני חבלי מות (לעיל י"ח): עצמו. ענין רבוי: טו לספותה. לכלותה כמו ספתה בהמות (ירמיה י"ב): יסוגו אחור. יחזרו לאחור: טז ישומו. מל' שממון:

עקב

על־עקב בשתם האמרים לי האח ׀ האח׃ יז ישישו
וישמחו ׀ בך כל־מבקשיך יאמרו תמיד יגדל יהוה אהבי
תשועתך׃ יח ואני ׀ עני ואביון אדני יחשב־לי עזרתי
ומפלטי אתה אלהי אל־תאחר׃

מא א למנצח מזמור לדוד׃ ב אשרי משכיל אל־דל
ביום רעה ימלטהו יהוה׃ ג יהוה ׀
ישמרהו ויחיהו יאשר בארץ ואל־תתנהו בנפש איביו׃ ואשר ק'
ד יהוה יסעדנו על־ערש דוי כל־משכבו הפכת בחליו׃
ה אני־אמרתי יהוה חנני רפאה נפשי כי־חטאתי לך׃
ו אויבי יאמרו רע לי מתי ימות ואבד שמו׃ ז ואם־בא
לראות ׀ שוא ידבר לבו יקבץ־און לו יצא לחוץ ידבר׃

יחד

מצודת דוד

והאומרים עלי האח ושמחים לצרתי: יז בך. בתשועתך: אוהבי. האוהבים שיבוא להם תשועה על ידך יאמרו תמיד יגדל ה' ר"ל יבוא להם התשוע' ויהללו את ה': יח עני ואביון. אני מכניע א"ע לפניך כעני ואביון וה' יחשב לי את ההכנעה הזאת לזכות: אל תאחר. להביא התשועה:

מא ב משכיל אל דל. הנותן צדקה לדל בהשכל לבל יכלימו: ביום רעה. ובגמול זה ימלטהו ה' כשיהיה בעולם עת רעה כי לא תעבור עליו: ג ואושר. ישובח בכל הארץ הכל יאמרו אשריו: ואל תתנהו. אתה ה' כן ידעתי שלא תתנהו ברצון אויביו להשיג בו תאותם: ד ה' יסעדנו. כשיפול למשכב יסעדו ה' בהיותו על מטתו בחליו: הפכת. בעוד חליו תהפכו בכל מקום משכבו מצד אל צד כדרך המשמש את החולה אשר יצטרך למי לסעדו בזה ואמר בדרך משל: ה אני אמרתי. בעת חליי אמרתי רפאה נפשי ר"ל מחול עוני כי העון היא חולת הנפש והמחילה היא ברפואה: כי חטאתי לך. וצריך אני למחילה שהיא רפואת הנפש ומחילה תבוא רפואת הגוף והיא הסעד אשר יסעד את החולה: ו רע לי. הנה הרע מוכן לבוא עלי ומתי ימות ר"ל היו מצפים שיקרב לבוא יום מיתתי: ז ואם בא לראות. וכאשר בא מי מהם לראות בי ולבקרני היה מדבר עמי שוא כי בפיו ינחם אותי ובלבו היה מקבץ דברי און ועמל וכשיצא לחוץ אל חבריו היה מדבר האון אשר קבץ בלבו:

מצודת ציון

עקב. ענין שכר וגמול כמו עקב תשמעון (דברים ז'): האח. הוא ענין לשון שמחה: יח ואביון. הוא דל מעני כי תאב הוא לכל דבר היות הכל נמנע מאתו: תאחר. מל' איחור והמתנה:

מא ג ואושר. ישובח והוא מל' אשרי: בנפש. ברצון כמו אם יש את נפשכם (בראשית כ"ג): ד יסעדנו. מל' סעד ותמיכה: ערש. מטה: דוי. מלשון מדוה וחלי:

בליעל

יחד

ח יחד עלי יתלחשו כל־שנאי · עלי · יחשבו רעה לי :
ט דבר־בליעל יצוק בו ואשר שכב לא־יוסיף לקום :
י גם־איש שלומי · אשר־בטחתי בו אוכל לחמי הגדיל
עלי עקב : יא ואתה יהוה חנני והקימני ואשלמה להם :
יב בזאת ידעתי כי־חפצת בי כי לא־יריע איבי עלי :
יג ואני בתמי תמכת בי ותציבני לפניך לעולם : יד ברוך
יהוה · אלהי ישראל מהעולם ועד העולם אמן · ואמן :

ספר שני

מב א למנצח משכיל לבני־קרח : ב כאיל תערג על־
אפיקי־מים כן נפשי תערג אליך אלהים :
ג צמאה נפשי · לאלהים לאל־חי מתי אבוא ואראה פני
אלהים

מצודת דוד

ח יחד וכו' · ר"ל כל שונאי יחד ידברו עלי דברי
גנות בלחש ונחבאו לבל יהא נשמע לי: עלי יחשבו ·
חושבים עלי שיבוא לי הרעה : ט דבר בליעל ·
אומרים עלי דבר הבליעל שעשה הוא יצק בו את
כסלי כזה ר"ל עונו נראה אמו לי ולזה החולי אשר
שכב בה לא יקום ממנה כי מות ימות : י גם
איש שלומי · גם האיש אשר היה עמי בשלום אשר
שאכלתיו לחמי : הגדיל עלי עקב · היה מגדיל
עלי מארב לארוב על נפשי : יא ואתה ה' · אני
בחליי התפללתי ואמרתי אתה ה' חנני והקימני מחליי
זה ואשלמה להם כגמול': יב בזאת. בהתרפאני אז
אדע כי חפצת בי : יריע · תרועה של שמחה : יג
ואני בתומי · ובעבור שהלכתי אני בתמימות לזה תמכת בי בחליי והצבתני לפניך
בבריאות כל ימי חיי וכ"ז מוסב למעלה לומר כשם שתמכת בי בחליי בעבור כשרון מעשי
כן יסעוד ויסמוך את כל משכיל אל דל : יד ברוך ה' . נתן הודאה לאל בכלותו הספר
על אשר נתן בו רוח ה' לדבר בו : מהעולם ר"ל מקצה העולם עד קצהו : אמן ואמן ·
הוא כדרך העונה אמן אחר הברכה להיות מקוים :
מב א משכיל · בזה ילמדו דעת והשכל להתפלל על הגאולה : ב כאיל · כמו
האיל הצועקת על חסרון המים כשאין לה לרוות הצמאון כן
נפשי וכו' : ג צמאה נפשי · בתאוה אני לבית אלהים בתאות הצמא למים ואמר מתי
אבוא

מצודת ציון

ט בליעל. בלי עול שמים : יצוק.
מל' יציקה : י עקב . ענין
מארב כמו ואת עקבו מים (יהו'
ח') : יד אמן : הוא ענין לשון
קיום והכפל לחזק :
מב ב תערג . כן נקרא
שאגת האיל
וכמו נהם לארי ושוקק לדוב
ובלומים : אפיקי . הם המקומות
הנגרים בהם המים בחוזק :
נכסף

אלהים: ד היתה-לי דמעתי לחם יומם ולילה באמר אלי
כל-היום איה אלהיך: ה אלה אזכרה ואשפכה עלי
נפשי כי אעבר בסך אדדם עד-בית אלהים בקול-רנה
ותודה המון חוגג: ו מה-תשתוחחי נפשי ותהמי עלי
הוחלי לאלהים כי-עוד אודנו ישועות פניו: ז אלהי עלי
נפשי תשתוחח על-כן אזכרך מארץ ירדן וחרמונים מהר
מצער: ח תהום-אל-תהום קורא לקול צנוריך כל-
משבריך וגליך עלי עברו: ט יומם יצוה יהוה חסדו
ובלילה שירה עמי תפלה לאל חיי: י אומרה לאל
סלעי

מצודת דוד

להבוא לראות פני ה' בבה"מ: ד היתה לי וגו'. דמעת בכיותי המה לי במקום הלחם ר"ל ישביעו אותי כאלו אכלתי לחם כי דמעות הבכי ימנעו האכילה וכן נאמר בחנה ותבכה ולא תאכל (ש"א א'): באמור. בעבור שאויבי אמרו לי איה אלהיך אם אלהים הוא יקום ויעזרך: ה אלה. הדברים האמורים למטה אזכרה ובעבור הזכר נפשי שעלי משתפכת ורוצת לצאת: כי אעבור. בזכרי אשר עברתי לירושלים שלש פעמים בשנה בעגלות מכוסות כדרך החשובים והייתי מדדה ללכת לאט ובנחת עד בואי אל בה"מ: המון חוגג. בקול המון שמח ורוקד: ו מה תשתוחחי. כאלו מנחם נפשו ואומר לה אתה נפשי למה תלך שחוח ולמה תהמי בקול יללה קוה לה' כי עוד יבא עת שאודה לו על הישועה הבאה לי מעמו: ז אלהי. כאלו תחזור הנפש להתרעם עוד ואומרת אתה אלהי הנה נפשי עלי תשתוחח על אשר אזכור הטובה שהיה לי ממך אשר הלכנו אל בית ה' מארץ ירדן וגו' וזכר המקומות ההם על כי היו בקצה גבול א"י: ח תהום אל תהום. ר"ל ועתה הצרות המרובות כתהום קורא כ"א אל חבירו לבוא עלי כי עד שלא הלך האחת תבוא השנית וכאלו קוראים זה לזה לבוא: לקול צנוריך. ונכונה אני לשאול המים הנשפכים מן הצנורות המשמיעים קול גדול בשפכם כי רבים הם והוא משל על רוב הצרות: כל משבריך. צרות מרובות כגלי הים עוברים עלי: ט יומם יצוה. ובימים הראשונים כאשר הלכתי אל בית ה' הנה ביום צוה ה' חסדו עלי והלכתי בטח ובלילה במלון היה עמי שירה ותפלה לא' הבוחר חיי: אומרה.

ואת

מצודת ציון

ה בסך. מל' סכך ומכסה: אדדם. ענין ההלוך לאט ובנחת ובדרז"ל כאשה מדדה את בנה (שבת קכ"ח): המון. מלשון המיה: חוגג. ענין רקידת השמחה כמו אוכלים ושותים וחוגגים (ש"א ל'): ו תשתוחחי. מל' שחיה וכפיפה: ז על כן. על אשר: וחרמונים. הרי חרמון: מצער. כך שם ההר: ח תהום. מקום כניסת מים רבים: צנוריך. מל' צנור ומרוב שהמים זוחלין דרך בה: משבריך. כן יקראו גלי הים ע"ש שנראה כשוברים את הים ונשברי' מעי' וכן משברי' יתחטאו (איוב מ"א): ט שירה. מל' שיר:

סלעי

סַלְעִי לָמָה שְׁכַחְתָּנִי לָמָּה קֹדֵר אֵלֵךְ בְּלַחַץ אוֹיֵב׃
יא בְּרֶצַח ׀ בְּעַצְמוֹתַי חֵרְפוּנִי צוֹרְרָי בְּאָמְרָם אֵלַי כָּל־הַיּוֹם
אַיֵּה אֱלֹהֶיךָ׃ יב מַה־תִּשְׁתּוֹחֲחִי ׀ נַפְשִׁי וּמַה־תֶּהֱמִי עָלָי
הוֹחִילִי לֵאלֹהִים כִּי־עוֹד אוֹדֶנּוּ יְשׁוּעֹת פָּנַי וֵאלֹהָי׃
מג א שָׁפְטֵנִי אֱלֹהִים ׀ וְרִיבָה רִיבִי מִגּוֹי לֹא־חָסִיד מֵאִישׁ
מִרְמָה וְעַוְלָה תְפַלְּטֵנִי׃ ב כִּי־אַתָּה ׀ אֱלֹהֵי
מָעוּזִּי לָמָה זְנַחְתָּנִי לָמָּה־קֹדֵר אֶתְהַלֵּךְ בְּלַחַץ אוֹיֵב׃
ג שְׁלַח־אוֹרְךָ וַאֲמִתְּךָ הֵמָּה יַנְחוּנִי יְבִיאוּנִי אֶל־הַר־קָדְשְׁךָ
וְאֶל־מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ׃ ד וְאָבוֹאָה ׀ אֶל־מִזְבַּח אֱלֹהִים אֶל־אֵל
שִׂמְחַת גִּילִי וְאוֹדְךָ בְכִנּוֹר אֱלֹהִים אֱלֹהָי׃ ה מַה־תִּשְׁתּוֹחֲחִי ׀
נַפְשִׁי וּמַה־תֶּהֱמִי עָלָי הוֹחִילִי לֵאלֹהִים כִּי־עוֹד אוֹדֶנּוּ
יְשׁוּעֹת פָּנַי וֵאלֹהָי׃
מד א לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי־קֹרַח מַשְׂכִּיל׃ ב אֱלֹהִים ׀ בְּאָזְנֵינוּ
שָׁמַעְנוּ אֲבוֹתֵינוּ סִפְּרוּ־לָנוּ פֹּעַל פָּעַלְתָּ
בִימֵיהֶם

מצודת דוד

זאת בזכרי אומרה לאל חזקי למה עתה שכחתני ולמה אלך כחושך בעבור לחץ האויב: יא ברצח וכו'. ר"ל מה שחרפוני צוררי באמרם איה אלהיך דומה בעיני כאלו בחרב דקרו בעצמותי: יב מה תשתוחחי. כאלו חוזר לנחם שוב את נפשו ואומר לה מה תשתוחחי וכו': כי עוד אודנו. בעבור התשועה אשר יבוא אלי כי הלא הוא מעולם ישועות פני ואלהי וגם מהגלות הזה יושיע:

מג א שפטני. שפוט משפטי לנקום נקמתי: מאיש. מכל איש מרמה וכו': ב למה זנחתני. למה עזבתני ביד האומות ולמה אלך בחושך בעבור לחץ האויב: ג שלח אורך ואמתך. ר"ל האור לי והאמת הבטחתך להביא אותי אל הר קדשך: ד שמחת גילי. המשמח אותי בגילה ורנה: ה מה תשתוחחי. כאלו יחזור שוב לנחם נפשו ויאמר לה מה תשתוחחי נפשי וכו':

מצודת ציון

יוד סלעי. חזקי: קודר. חשוך ושחור כמו קודר שחותי (לעיל ל"ה): בלחץ. ענין דחק: יא ברצח. ר"ל בחרב שרוצחים בה:

מג א תפלטני. ענין הצלה כמו רני פלט (לעיל ל"ב): ב זנחתני. ענין עזיבה: קודר. חשוך ושחור: ג ינחוני. ענין הנהגה כמו ולא נחם אלהים (שמות י"ג):

מד ב פעל פעלת. הפעולה אשר פעלת:

בימיהם בימי קדם: ג אתה ידך גוים הורשת ותטעם
תרע לאמים ותשלחם: ד כי לא בחרבם ירשו ארץ
וזרועם לא־הושיעה למו כי־ימינך וזרועך ואור פניך כי
רציתם: ה אתה־הוא מלכי אלהים צוה ישועות יעקב:
ו בך צרינו ננגח בשמך נבוס קמינו: ז כי לא בקשתי
אבטח וחרבי לא תושיעני: ח כי הושעתנו מצרינו
ומשנאינו הבישות: ט באלהים הללנו כל־היום ושמך
לעולם נודה סלה: י אף־זנחת ותכלימנו ולא־תצא
בצבאותינו: יא תשיבנו אחור מני־צר ומשנאינו שסו
למו: יב תתננו כצאן מאכל ובגוים זריתנו: יג תמכר־
עמך בלא־הון ולא רבית במחיריהם: יד תשימנו חרפה
לשכנינו לעג וקלס לסביבותינו: טו תשימנו משל בגוים

מנוד

מצודת דוד

ג אתה ידך. בכח ידך גרשת את האומות מארצם ובמקומם נטעת את ישראל: תרע. הרעות להאומות ושלחתם מארצם: ד כי לא בחרבם. מה שירשו ישראל את הארץ לא ירשו בחרבם ובכוחם אלא אתה הושעת להם בימינך ובההארה הבאה להם מפניך כי היית מרוצה להם: ה מלכי אלהים. הלא אתה אלהים ובידך להושיע ואתה הוא מלכי וראוי למלך להושיע לעמו כאשר יש לאל ידו ולזה צוה לבוא ישועות יעקב: ו בך. בעזרתך: בשמך וכו'. כפל הדבר במ"ש: ח כי הושעתנו. לא בכח ידינו אלא ממך באה הישועה: ט באלהים. במהללי אלהים: ושמך לעולם. שמך הקיים לעול' נודה סלה אף בטרם בוא התשועה: י אף זנחת. אף בעת אשר עדיין זנחת אותנו והכלמת אותנו ולא הלא בצבאותינו להלחם מול האויב: יא תשיבנו אחור. לברוח לאחור מפני הצר: שסו למו. בוזזים לעצמם את אשר לנו: יב כצאן מאכל. כצאן המוכנים למאכל: יג ולא רבית: לא לקחת רב הון במחיריהם: יד לשכנינו. בעבור כי הם יודעים ביותר מהצרות הבאות עלינו ולזה יחרפו אותנו: טו תשימנו משל. כאשר

מצודת ציון

מד ג הורשת. גרשת: ד רציתם. מל' רצון: ו ננגח. מל' נגיחה: נבוס. ענין רמיסה ודריכה כמו כפגר מובס (ישעיה י"ד): ח הבישות. מל' בושה: ט הללנו. מל' הלול ושבח: יוד זנחת. עזבת: בצבאותינו. ענין קבוץ אנשי המלחמה: יא שסו. בזזו כמו שוסים את הגרנות (ש"א כ"ג): יב זריתנו. פזרתנו כמו וזריתי פרש (מלאכי ב'): יג הון. ממון רב: רבית. מל' רבוי: במחיריהם. ענין חליפת הדבר וערכו: יד וקלס. ענין לעג כמו וקלסה לכל הארצות (יחזקאל כ"ב):

ומגדף

מְנוֹד־רֹאשׁ בַּלְאֻמִּים׃ טז כָּל־הַיּוֹם כְּלִמָּתִי נֶגְדִּי וּבֹשֶׁת
פָּנַי כִּסָּתְנִי׃ יז מִקּוֹל מְחָרֵף וּמְגַדֵּף מִפְּנֵי אוֹיֵב וּמִתְנַקֵּם׃
יח כָּל־זֹאת בָּאַתְנוּ וְלֹא שְׁכַחֲנוּךָ וְלֹא־שִׁקַּרְנוּ בִּבְרִיתֶךָ׃
יט לֹא־נָסוֹג אָחוֹר לִבֵּנוּ וַתֵּט אֲשֻׁרֵינוּ מִנִּי אָרְחֶךָ׃ כ כִּי
דִכִּיתָנוּ בִּמְקוֹם תַּנִּים וַתְּכַס עָלֵינוּ בְצַלְמָוֶת׃ כא אִם־
שָׁכַחְנוּ שֵׁם אֱלֹהֵינוּ וַנִּפְרֹשׂ כַּפֵּינוּ לְאֵל זָר׃ כב הֲלֹא
אֱלֹהִים יַחֲקָר־זֹאת כִּי־הוּא יֹדֵעַ תַּעֲלֻמוֹת לֵב׃ כג כִּי־עָלֶיךָ
הֹרַגְנוּ כָל־הַיּוֹם נֶחְשַׁבְנוּ כְּצֹאן טִבְחָה׃ כד עוּרָה ׀ לָמָּה
תִישַׁן ׀ אֲדֹנָי הָקִיצָה אַל־תִּזְנַח לָנֶצַח׃ כה לָמָּה־פָנֶיךָ
תַסְתִּיר תִּשְׁכַּח עָנְיֵנוּ וְלַחֲצֵנוּ׃ כו כִּי שָׁחָה לֶעָפָר נַפְשֵׁנוּ
דָּבְקָה לָאָרֶץ בִּטְנֵנוּ׃ כז קוּמָה עֶזְרָתָה לָּנוּ וּפְדֵנוּ לְמַעַן
חַסְדֶּךָ׃

למנצח

מצודת ציון

יז ומגדף. ענין בזיון. ומתנקם. ר"ל מרבה להרע ומראה בעצמו כנוקם ומשלם גמול: יט נסוג אחור. ענין חזרה לאחור: אשרנו. רגלינו: מני. מן והיו"ד נוספת: כ תנים. נחשים: בצלמות. ענין חושך: כב יחקר. מלשון חקירה וחפוש: תעלומות. מל' העלמה: כג תזנח. תעזב: כה ולחצנו. ענין דחק: כו שחה. מל' שחיה וכפיפה:

שושנים

מצודת דוד

יבוא על מי צרות מרובות וגדולות ימשלו לומר שדומה הוא לצרות הבאות על ישראל: מנוד ראש. נדים בראש בדרך לעג: טז נגדי. רואה אני כלימתי: ובושת פני. מה שמביישים פני כסה אותי לגודל רבויים והוא מל' מליצה: יז מפני אויב. אשר יחרפני מפני רדיפת האויב אשר ירדפני: יח כל זאת. עם שכל זאת באה עלינו עכ"ז לא שכחנוך מלהודות לך ולא שקרנו להכזיב בתורה שקבלנו בברית: יט ותט. מלת לא משמשת בשתים כאלו אמר ולא תט ר"ל לא נטה רגלנו מן ארחך: כ כי דכיתנו. עם כי דכית אותנו במקום תנים והוא משל על האומות: כא אם שכחנו. האם שכחנו שם ה' בתמיה וכי נפרוש כפינו לאל זר: כב הלא וכו'. כי אמרתי הלא אלהים יחקר זאת ועונש יענש: כג כי עליך. אלא בעבור יראתך הורגנו והיינו נחשבים בעיני האומות כצאן המוכן לטבוח: כד עורה. לזה עורה נא להושיע ולא תהיה כמו הישן: כה תשכח. מוסב על למה לומר למה תשכח וכו': כו כי שחה. נפשנו מושפלת עד לעפר: כז קומה. לזה קום ועזור לנו ואם אין אנו ראוים פדנו למען חסדך:

מה א למנצח על־ששנים לבני־קרח משכיל שיר ידידת:
ב רחש לבי דבר טוב אמר אני מעשי
למלך לשוני עט סופר מהיר: ג יפיפית מבני אדם
הוצק חן בשפתותיך על־כן ברכך אלהים לעולם:
ד חגור־חרבך על־ירך גבור הודך והדרך: ה והדרך
צלח רכב על־דבר־אמת וענוה־צדק ותורך נוראות
ימינך: ו חציך שנונים עמים תחתיך יפלו בלב אויבי
המלך: ז כסאך אלהים עולם ועד שבט מישר שבט
מלכותך: ח אהבת צדק ותשנא רשע על־כן משחך
אלהים אלהיך שמן ששון מחבריך: ט מר־ואהלות

קציעות

מצודת דוד

מה ב רחש לבי. ר"ל לבי יחשוב מחשבת דבר טוב: אומר אני. בפתיחת דברי אני אומר שמעשה השיר בזה הוא על מלך המשיח: לשוני עט סופר מהיר. לשוני מהירה לדבר בשיר כעט של סופר מהיר: ג יפיפית. אתה מלך המשיח הנך יפה במעשיך מכל בני אדם ודברי פיך המה בחן כאלו נשפך החן אל שפתותיך ובעבור זה ברכך אלהים לעולם: ד חגור. וזאת הברכה אתה הגבור חגור חרבך על ירכך והיא הודך והדרך כי בה תגלה את האומות במלחמה: ה והדרך. ר"ל בהדר אשר יהיה לך במה שתצלח ותרכב בגבהי הממשלה זה יהיה לך בעבור האמת הענוה והצדק שבעבור שהיית עניו בצדק לא להתיהר: ותורך. לזה ימינך תלמד אותך לעשות מעשים נוראים באויביך ומבלי למוד ועזר מזולת: ו חציך. החצים אשר תשליך יהיו מחודדים ועי"ז יפלו העמים תחתיך כי החצים בהם יפלו בלב אויבי המלך (ומלת יפלו מוסב למעלה ולמטה): ז כסאך אלהים. כסא המלוכה הנתון לך מאלהים יתקיים עולם ועד: שבט. בעבור כי ממשלת מלכותך היא ממשלת מישור כי תנהוג את המלוכה בצדק ובמישור: ח על כן. בעבור כשרון מעשיך משחך אלהים למלך: שמן ששון. לפעמים יהנה העם כשימלוך עליהם מלך אם הוא לא לרצון להם ולזה אמר כאשר תהיה נמשח בשמן למלוך על העם יהיה עליך ששון מחבריך כי הכל ישמחו בך:

מצודת ציון

מה א שושנים. שם כלי נגון עשוי בתמונת שושן: ידידות. אהובות: ב רחש. ענין תנועה ונדנוד ובדרז"ל קא מרחשן שפוותיה (סנהדרין ס"ז) ומזה יאמר מנחת מרחשת (ויק' ב') לפי שמעשיו רוחשים ומנענעי': עט. קולמוס כמו בעט ברזל (איוב י"ט): ג יפיפית. מל' יפה: הוצק. מל' יציקה: ה ותורך. ותלמדך: ו שנונים. מחודדים כמו אם שנותי ברק חרבי (דברי' ל"ב): ז שבט. המושל יקרא שבט כי בידו שבט המוסר וכן לא יסור שבט מיהודה (ברא' מ"ט): ט מור ואהלות קציעות. שמות מיני בושם:

בגדותיך

קציעות כל־בגדותיך מן־היכלי שן מני שמחוך : י בנות
מלכים ביקרותיך נצבה שגל לימינך בכתם אופיר :
יא שמעי־בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך :
יב ויתאו המלך יפיך כי־הוא אדניך והשתחוי־לו :
יג ובת־צר במנחה פניך יחלו עשירי עם : יד כל־כבודה
בת־מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה : טו לרקמות
תובל למלך בתולות אחריה רעותיה מובאות לך :
טז תובלנה בשמחת וגיל תבאינה בהיכל מלך : יז תחת
אבותיך

מצודת ציון

בגרותיך. מל׳ בגד : שן . שן הפיל . מני . כמו מן והיו״ד נוספת : י ביקרותיך . מל׳ יקר : שגל . כן תקרא האשה כי מיוחד׳ למשגל וכן והשגל יושבת אצלו (נחמי׳ ב׳) : בכתם אופיר . הוא הזהב הטוב הבא ממדינת אופיר : יא בת . ר״ל עדה וכן בת בבל (לק׳ קל״ז) יב ויתאו׳ מל׳ תאוה : יג יחלו . יבקשו : יד ממשבצות . מקום מושב אבני יקר כמו משובצי׳ זהב (שמו׳ כ״ח) : טו לרקמות . מל׳ רקמה והוא כמו ברקמות וכן ישבת לכסא (לעיל ט׳) ומשפטו בכסא : תובל תובלנה . ענין הבאה כמו יובלו שי (ישעי׳ י״ח) :

תשיתמו

מצודת דוד

ט כל בגדותיך . כולם יהיו מקוטרים במיני בושם כי כן דרך הגדולים לגמר בבושם להביא להם הריח : מן היכלי שן . מן השמחה והרחבת הדעת שיש למי שיושב בהיכלי שן מן השמחה ההיא יהיה לך מן הדברי׳ אשר ישמחו אותך בהם ר״ל כל מיני שמחה שיהיו לך יהיו מעין השמחה שיש למי שיושב בהיכלי שן שהי׳ שמחה גדולה ומרוב׳ : י ביקרותיך. בהשפחות היקרות שלך בהן יהיו אף בנות מלכים : נצבה שגל . המלכה תהיה נצבה בימינך מקושטת בכתם אופיר והכל הוא משל לגודל התענוג והממשלה : יא שמעי בת . להאומות יאמר כל עדה ועדה שמעי וראי בהבנת הלב והטי אזנך לשמוע לכל אשר יצוה מלך המשיח : ושכחי עמך וכו׳. ר״ל לא תהיה בעצת האומות הנמשכי׳ אחר גוג להלחם עם מלך המשיח : יב ויתאו . אז יתאוה מלך המשיח את יופי כשרון מעשיך ואז יכונה לך כי הוא יהיה אדוניך ואת תשתחוי לו ולא יאונה לך רעה כי יכף עליך בצלו : יג ובת צור. גם עדת צור בהבאת מנחה יבקשו פניך למלאות שאלתם ועם כי המה העשירים שבכל עם ונחשבים מכולם : יד כל כבודה . כל אשה מכובדה ובת מלך היושבת פנימה בחדרה לפי רוב כבודה אשר לבושה עשוי ממשבצות זהב : טו לרקמות . בבגדי רקמה תהיה מובאה למלך המשיח : בתולות אחריה . ר״ל עם הבתולות אשר הולכת אחריה לשמשה ועם רעותיה ההולכות עמה כאחת כולן תהיינה מובאות לך והכל הוא דרך משל לומר גדולי האומות ישמשו את מלך המשיח : טז תובלנה . תהיינה מובאות מארצם בשמחה ותבאינה בהיכל מלך ר״ל בשמחה יקבלו עול מלכות המשיח : יז תחת אבותיך . אל מול המשיח יאמר תחת אבותיך המלכים יהיו בניך ר״ל כמו שבא לך המלוכה אל היוחן מזרע דוד כן בניך ירשו המלכות ממך :

תשיתמו

אבתיך יהיו בניך תשיתמו לשרים בכל־הארץ: יח אזכירה
שמך בכל־דר ודר על־כן עמים יהודך לעלם ועד:
מו א למנצח לבני־קרח על־עלמות שיר: ב אלהים לנו
מחסה ועז עזרה בצרות נמצא מאד:
ג על־כן לא־נירא בהמיר ארץ ובמוט הרים בלב ימים:
ד יהמו יחמרו מימיו ירעשו־הרים בגאותו סלה: ה נהר
פלגיו ישמחו עיר־אלהים קדש משכני עליון: ו אלהים
בקרבה בל־תמוט יעזרה אלהים לפנות בקר: ז המו
גוים מטו ממלכות נתן בקולו תמוג ארץ: ח יהוה צבאות
עמנו משגב־לנו אלהי יעקב סלה: ט לכו חזו מפעלות
אלהים אשר־שם שמות בארץ: י משבית מלחמות עד־

קצה

מצודת דוד

תשיתמו. אל מול ה' יאמר אתה ה' תשים בני מלך המשיח לשרים ומושלים בכל הארץ: יח אזכירה. בעבור כל זאת אזכיר שמך בכל דור: על כן. בעבור הגדולה כזאת אשר תגדל את מלך המשיח יודוך כל האומות עד עולם ויקבלו אותך לאלוה:

מו ב עזרה בצרות. הוא לנו לעזרה בעת צרה ומצוי לנו מאוד בכל קראינו אליו: ג בהמיר ארץ. כשתחלף הארץ מהשקט לרעד וכאשר ינטו ההרים לפול בעומק הים והוא משל על מפלת גוג והמלכי' אשר אתו: ד יהמו. מי הים יהמו ברוב גליו ויגרשו רפש וטיט וההרים ירעשו לעולם בגאות ה' ומכל זה לא נירא: ה נהר פלגיו. פלגי הנהר היוצא מבה"מ כמ"ש והנה מים יוצאים (יחזקאל מ"ז) המים ההם ישמחו יושבי עיר אלהים שהיא מקום קדוש אשר שם משכני עליון: ו אלהים בקרבה. ה' ישכון בקרב ירושלים לכן לא תמוט כי יעזור לה בעת שהבוקר יפנה לבוא ר"ל בזמן הגאולה: ז המו. הגוים יהמו מכאב לב והממלכו' ימוטו לפול כי ה' ישא בקולו ותמס הארץ ואמר בל' עבר כדרך הנבואה כמקומות רבות: ח ה' צבאות. לפי שה' יהיה עמנו ואלהי יעקב הוא לנו למשגב עד עולם ולכן יחריב האומות: ט לכו. אתה גוג והמלכים אשר אתך לכו וראו מפעלות ה' אשר יעשה שמה בארץ באבדן האומות אשר עליה: י עד קצה הארץ. כי בכל העולם לא יהיה עוד מלחמה כי כולם יעבדו למלך המשיח:

מצודת ציון

יז תשיתמו. תשים אותם:

מו א עלמות. שם כלי נגון: ג בהמיר. מל' תמורה וחליף: בלב ימים. בעומק הים שהוא חזק של הים כהלב בהגוף: ד יחמרו. מל' חומר וטיט: ה פלגיו. ענין אמת המים: ז תמוג. מל' המגה והמסה: ח משגב. ענין חוזק: ט שמות. מל' שממון: י משבית. מבטל:

ויקלן

קשת

קְצֵה הָאָרֶץ קֶשֶׁת יְשַׁבֵּר וְקִצֵּץ חֲנִית עֲגָלוֹת יִשְׂרֹף בָּאֵשׁ׃
יא הַרְפּוּ וּדְעוּ כִּי־אָנֹכִי אֱלֹהִים אָרוּם בַּגּוֹיִם אָרוּם בָּאָרֶץ׃
יב יְהוָה צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה׃
מז א לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי־קֹרַח מִזְמוֹר׃ ב כָּל־הָעַמִּים תִּקְעוּ־
כָף הָרִיעוּ לֵאלֹהִים בְּקוֹל רִנָּה׃ ג כִּי־יְהוָה
עֶלְיוֹן נוֹרָא מֶלֶךְ גָּדוֹל עַל־כָּל־הָאָרֶץ׃ ד יַדְבֵּר עַמִּים
תַּחְתֵּינוּ וּלְאֻמִּים תַּחַת רַגְלֵינוּ׃ ה יִבְחַר־לָנוּ אֶת־נַחֲלָתֵנוּ
אֶת גְּאוֹן יַעֲקֹב אֲשֶׁר־אָהֵב סֶלָה׃ ו עָלָה אֱלֹהִים בִּתְרוּעָה
יְהוָה בְּקוֹל שׁוֹפָר׃ ז זַמְּרוּ אֱלֹהִים זַמֵּרוּ זַמְּרוּ לְמַלְכֵּנוּ
זַמֵּרוּ׃ ח כִּי מֶלֶךְ כָּל־הָאָרֶץ אֱלֹהִים זַמְּרוּ מַשְׂכִּיל׃
ט מָלַךְ אֱלֹהִים עַל־גּוֹיִם אֱלֹהִים יָשַׁב ׀ עַל־כִּסֵּא קָדְשׁוֹ׃
י נְדִיבֵי עַמִּים ׀ נֶאֱסָפוּ עַם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם כִּי לֵאלֹהִים

מָגִנֵּי

מצודת ציון

וקצץ · ענין החתך וכריתה : יא הרפו . מל' רפיון :
מז ב תקעו כף . ענין הכאה כף אל כף לשמחה וכן תקעו כף עליך (נחום ג') : ד ידבר : ינהג כמו ורעו כבשים כדברם (ישעיה ה') : ה גאון . ממשלת ורוממות : י נדיבי · ענין ויתרון בממון :

נעלה

מצודת דוד

קשת ישבר · כי לא יצטרכו עוד לכלי מלחמה : עגלות . העשויות לצורך המלחמה : יא הרפו · מעתה הרפו ידכם מלהחזיק במלחמה ודעו שאנכי אלהים והכל שלי ובידי ליתנה למי שארצה : ארום · אכירם ומושל בכל הגוים ואכירם ומושל בארץ ליתנה למי שישר בעיני : יב ה' צבאות · אז יהיה ה' עמנו ואלהי יעקב יהיה לנו למשגב עד עולם :
מז ב תקעו כף . לשמוח בעת ימלוך ה' על כל הארץ : ג כי ה' וכו' · כי אז ידעו שה' עליון נורא וכו' ר"ל שהוא עליון על הכל ונורא עליהם : ד ידבר . מקלה הארץ ינהג את גוג ועמו אל ירושלים לתת אותם תחתינו :
ה יבחר לנו · ר"ל יחזיר לנו את נחלתינו ויבחר אותה לנו לשבת בה כמאז : את גאון יעקב · זה בה"מ אשר אהובה לו לעולם : ו עלה . אז יתעלה ויתרומם אלהים בתרועה כי יתקעו על הקרבנות : ה' בקול שופר. מוסב על עלה לומר עלה ה' בקול שופר וכפל הדבר במ"ש : ז זמרו אלהים · זמרו לאלהים : זמרו . כפל הדבר להתמדתו : ח זמרו משכיל . זמרו זמר העשוי בהשכל : ט על כסא קדשו · להראות ממשלתו על כל : י נדיבי עמים · הנדיבים שבכל העמים יהיו נאספים לה' וחזרו ואמרו שהם עם אלהי אברהם שכולם חשובים כנדיבים מול האומות :

מגני

מָגִנֵּי־אֶרֶץ מְאֹד נַעֲלָה׃

מח א שִׁיר מִזְמוֹר לִבְנֵי־קֹרַח׃ ב גָּדוֹל יְהוָה וּמְהֻלָּל
מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר־קָדְשׁוֹ׃ ג יְפֵה נוֹף
מְשׂוֹשׂ כָּל־הָאָרֶץ הַר־צִיּוֹן יַרְכְּתֵי צָפוֹן קִרְיַת מֶלֶךְ רָב׃
ד אֱלֹהִים בְּאַרְמְנוֹתֶיהָ נוֹדַע לְמִשְׂגָּב׃ ה כִּי־הִנֵּה הַמְּלָכִים
נוֹעֲדוּ עָבְרוּ יַחְדָּו׃ ו הֵמָּה רָאוּ כֵּן תָּמָהוּ נִבְהֲלוּ נֶחְפָּזוּ׃
ז רְעָדָה אֲחָזָתַם שָׁם חִיל כַּיּוֹלֵדָה׃ ח בְּרוּחַ קָדִים תְּשַׁבֵּר
אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ׃ ט כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן רָאִינוּ בְּעִיר־יְהוָה
צְבָאוֹת בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהִים יְכוֹנְנֶהָ עַד־עוֹלָם סֶלָה׃
י דִּמִּינוּ אֱלֹהִים חַסְדֶּךָ בְּקֶרֶב הֵיכָלֶךָ׃ יא כְּשִׁמְךָ אֱלֹהִים
כֵּן תְּהִלָּתְךָ עַל־קַצְוֵי־אֶרֶץ צֶדֶק מָלְאָה יְמִינֶךָ׃ יב יִשְׂמַח

הַר

מצודת דוד

מגיני ארץ. הם השרים והפלכים שהם למגן להחזק לתשוע' כמו ור"ל כל שרי האומות ומלכיה' בשמה לאלהים ונידו להוציא את ישראל מתחת ידיה' שלהביאם אל ארצם: מאד נעלה. הוא מאוד מעולה ומרומם מכל אשר יחפוץ יעשה:

מח ב בעיר אלהינו. ר"ל כשמסרה שכינתו בירושלי' עיר קדשו אז הוא גדול ומהולל בפי כל: ג יפה נוף. מקום יפה ומשוש לכל הארץ היא הר ציון העומדת בצפון ירושלים אשר היא קרית מלך רב וגדול הוא דוד וכה"א קרית חנה דוד (ישעיה כ"ט): ד אלהים: כשאלהים שוכן בארמנותיה אז נודע לכל שהוא לה למשגב: ה המלכים נועדו. המלכים אשר עם גוג עשו יום מועד ועברו אז לבוא על ירושלים למלחמה: ו המה ראו. והמה כאשר ראו שאלהים בארמנותיה כן תמהו וכו': ז שם בירושלים: ח ברוח קדים. אשר היא העזה שברוחות בה תשבר את האניות של חיל גוג הבאים דרך ים תרשיש: ט כאשר שמענו. את הדברים מפי הנביאים כן ראינו אותם בעיר ה' שהוא אלהינו: יכוננה. את ירושלים יכונן להיות עומדת על כנה ובסיסה עד עולם ועד: י דמינו. אתה אלהים הן קוינו אנו אל חסדך אשר תראה בקרב היכלך: יא כשמך. כמו ששמך מורה שאתה מושל בכל כן מהראוי להלל אותך בזה על קצות הארץ: צדק. עם כי היכולת בידך לא תכוה בשטף אף כ"א בצדק:

מצודת ציון

נעלה. מל' עלוי ושבח והרמה: מח ג נוף. מחוז כמו שלשת הנפת (יהושע י"ז): ירכתי. ענין צד כירך הזה שהוא בצד האדם: קרית. מלשון קריה ועיר: רב. גדול: ה נועדו. ענין הזמנה כמו בלתי אם נועדו (עמוס ג'): ו נחפזו: מל' חפזון ובהלה: ז רעדה. פחד: חיל. חלחלה: ח אניות. ספינות: י דמינו. ענין תוחלת ותקוה כמו דום לה' (לעיל ל"ז):

בנות

הַר צִיּוֹן תָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ׃ יג סֹבּוּ
צִיּוֹן וְהַקִּיפוּהָ סִפְרוּ מִגְדָּלֶיהָ׃ יד שִׁיתוּ לִבְּכֶם ׀ לְחֵילָה
פַּסְּגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ לְמַעַן תְּסַפְּרוּ לְדוֹר אַחֲרוֹן׃ טו כִּי זֶה ׀
אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ עוֹלָם וָעֶד הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַל־מוּת׃
מט א לַמְנַצֵּחַ לִבְנֵי־קֹרַח מִזְמוֹר׃ ב שִׁמְעוּ־זֹאת כָּל־
הָעַמִּים הַאֲזִינוּ כָּל־יֹשְׁבֵי חָלֶד׃ ג גַּם־בְּנֵי
אָדָם גַּם־בְּנֵי־אִישׁ יַחַד עָשִׁיר וְאֶבְיוֹן׃ ד פִּי יְדַבֵּר חָכְמוֹת
וְהָגוּת לִבִּי תְבוּנוֹת׃ ה אַטֶּה לְמָשָׁל אָזְנִי אֶפְתַּח בְּכִנּוֹר
חִידָתִי׃ ו לָמָּה אִירָא בִּימֵי רָע עֲוֹן עֲקֵבַי יְסוּבֵּנִי׃
ז הַבֹּטְחִים עַל־חֵילָם וּבְרֹב עָשְׁרָם יִתְהַלָּלוּ׃ ח אָח לֹא־

פדה

מצודת ציון

יב בנות יהודה · ערי יהודה : יד להילה. היא החומה הנמוכ׳ שלפני הגבוה וכן ויאבל חיל וחומ׳ (איכה ב׳) : פסגו · ענין הרמה וחוזק כמו עלה ראש הפסגה (דברים ג׳): טו על מות. כמו עולמית :

מט ב האזינו: הטו אוזן : חלד · אנשי הזמן . ג בני אדם . המון העם: בני איש . הגדולים שבהם כמו הלא איש אתה (ש״א כ״ו) : ד והגות . ומחשבות : ו עקבי. עקב ברגל : ז חילם. עשרם: יתהללו· ישתבחו :

כפרו

מצודת דוד

יב למען משפטיך · אשר תעשה בחיל גוג : יג סובו ציון . וראו תפארתה : ספרו מגדליה . ותראו כי רבים המה : יד שיתו . שימו לבבכם לבנין החיל ליפותה ולחזקה : פסגו. הגביהו וחזקו הארמונות: למען תספרו . מגודל יופי הבנין הנעש׳ בעז׳ה טוב: טו כי זה אלהים · העושה לנו כל זאת הוא אלהינו עד עולם ובדרך זה ינהגנו עולמית :

מט ב כל העמים: כי כולם צריכים לדעת המוסר הזה :

ג יחד. ר״ל זה כזה : ד והגות · מחשבות לבי המה דברי תבונה ר״ל מלבד הדברים הנגלים שיש במה שאדבר הנה יש נפש עוד דברים נסתרים מה שאחשוב בלבי : ה אטה למשל אזני · דברי המשל הם כמו כמשל לשאול שתו ולא יראו אור ואמר גם אני אטה אזני להם כאומר לא לזולת לבד אזכור ואזהיר כי גם את עצמי עמהם : אפתח בכנור חידתי. כי החידה היא סגורה וסתומה ואמר אפתח סתימת החידה ואפרשה עם הכנור שאזמר בה כי בהכרעת הנגון יובן הדברים : ו למה אירא · וזהו דברי למה אירא וכו׳ ר״ל על מה אירא כשיבוא הרע בעולם והלא על כי העונות אשר אני מזלזל בהם לדוסם בעקב רגלי הם הם המסבבים אותי ובעבורם אני מתפחד פן ע״י אלכד ברעה : ז הבוטחים · ר״ל א״כ כ״ש האנשים התולין בטחונם ברוב עשרם ומתהללים בה כ״ש שיש להם להתפחד כי הלא דרכם להרבות ולזול בעונות ולדוסם בעקב הרגל : ח אח וכו׳ · כאומר הנה באמת סכלות גדול הוא לבטוח בעושר כי הלא אין איש יוכל לפדות בממון את אחיו מן המיתה ואף כופר נפש עצמו לא יוכל

ליתן

פדה יפדה איש לא־יתן לאלהים כפרו : ט ויקר פדיון
נפשם וחדל לעולם : י ויחי־עוד לנצח לא יראה השחת :
יא כי יראה חכמים ימותו יחד כסיל ובער יאבדו ועזבו
לאחרים חילם : יב קרבם בתימו לעולם משכנתם
לדור ודר קראו בשמותם עלי אדמות : יג ואדם ביקר
בל־ילין נמשל כבהמות נדמו : יד זה דרכם כסל למו
ואחריהם בפיהם ירצו סלה : טו כצאן לשאול שתו
מות ירעם וירדו בם ישרים לבקר וצירם לבלות שאול
מזבל לו : טז אך־אלהים יפדה־נפשי מיד־שאול כי יקחני
סלה

מצודת דוד

ליתן : ט ויקר . לפדות את הנפש הוא דבר יקר ולא סוף דבר שיקר הוא אלא אפי' שחדל הוא לעולם ואינו נמצא כלל : י ויחי . ואף אם הרבה יפדה וכי יחיה עוד לנצח ולא יראה כלל את השחת ומהו א"כ בטחון העושר : יא כי יראה . עם כי יראה שכל בני העולם עומדין למיתה החכם יהיה או סכל ובמותם יעזבו עושרם לאחרים אשר לא עמלו בו : יב קרבם . עכ"ז יחשבו בקרב לבם אשר בתיהם תתקיים לעולם : קראו . קוראים שמם על אדמתם לומר שהיא אדמת פלוני כאלו יהיו לנצח ותהיה בידם : יג ואדם ביקר . הלא אין האדם בטוח ביקר עשרו שילין עמו עד הבוקר וא"כ מה היא העושר : נמשל . הבוטח בעשרו הוא במשל לבהמות ודומים אליהם בחסרון הדעת והענין כפול לדמיון גמור : יד זה דרכם . כן מנהגם להחזיק לעצמם את הכסילות הזאת להתהלל עם העושר ולבטוח בו : ואחריהם . אף בניהם הבאים אחריהם גם המה ירצו לעולם באמרי פי אבותיהם להתהלל עם העושר : טו כצאן . ועומדים המה למיתה לבלות הנפש עם הגוף וכמו הצאן הנאסף אל הדיר הנאספות עם נפשותם כן יאספו כולם להשימם בשאול והמות ישברם מכל וכל כי נקבר תכלה הנפש עם הגוף : וירדו . אף בחייהם כאשר יבוא עתם ימשלו בם הישרים כבוא עת בקרם וזריחתם : וצורם . וחזקם יובא להרקב בשאול ולא ישאר מהם מאומה לא מהגוף ולא מהנפש : מזבול לו . מן המדור שלו יובא אל השאול : טז מיד שאול . לבל תכלה נפשי עם הגוף נקבר : כי יקחני סלה . את נפשי יקח להיות גנוזה עמו למעלה עד עולם :

מצודת ציון

ח כפרו . פדיון נפשו : ט ויקר . דבר אשר הקשה מציאתו קרוי יקר וכן ודבר ה' היה יקר (ש"א ג') : י השחת . בור הקבר : יא ובער . שוטה : חילם . עשרם : יג ביקר . מל' יקר : נדמו . מל' דמיון : יד כסל . מל' כסילות : למו . להם : טו שתו . שמו : ירעם . ישברם כמו תרועם בשבט (לעיל ב') : וירדו . וימשלו כמו וירד מיעקב (במדבר כ"ד) : וצורם . מל' צור ור"ל חזקם : לבלות . מל' בלוי ורקבון : מזבול . ענין מדור כמו בית זבול לך (מ"א ח') :

מבואו

סֶלָה׃ יז אַל־תִּירָא כִּי־יַעֲשִׁר אִישׁ כִּי־יִרְבֶּה כְּבוֹד בֵּיתוֹ׃
יח כִּי לֹא בְמוֹתוֹ יִקַּח הַכֹּל לֹא־יֵרֵד אַחֲרָיו כְּבוֹדוֹ׃
יט כִּי־נַפְשׁוֹ בְּחַיָּיו יְבָרֵךְ וְיוֹדֻךָ כִּי־תֵיטִיב לָךְ׃ כ תָּבוֹא
עַד־דּוֹר אֲבוֹתָיו עַד־נֵצַח לֹא יִרְאוּ־אוֹר׃ כא אָדָם בִּיקָר
וְלֹא יָבִין נִמְשַׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ׃

נ א מִזְמוֹר לְאָסָף אֵל ׀ אֱלֹהִים יְהֹוָה דִּבֶּר וַיִּקְרָא־אָרֶץ
מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־מְבֹאוֹ׃ ב מִצִּיּוֹן מִכְלַל־
יֹפִי אֱלֹהִים הוֹפִיעַ׃ ג יָבֹא אֱלֹהֵינוּ וְאַל־יֶחֱרַשׁ אֵשׁ־לְפָנָיו
תֹּאכֵל וּסְבִיבָיו נִשְׂעֲרָה מְאֹד׃ ד יִקְרָא אֶל־הַשָּׁמַיִם מֵעָל
וְאֶל־הָאָרֶץ לָדִין עַמּוֹ׃ ה אִסְפוּ־לִי חֲסִידָי כֹּרְתֵי בְרִיתִי
עֲלֵי־זָבַח׃ ו וַיַּגִּידוּ שָׁמַיִם צִדְקוֹ כִּי־אֱלֹהִים ׀ שֹׁפֵט הוּא
סלה

מצודת ציון

נ א מבואו. שקיעתו כמו כי בא השמש (בראשית כ"ח): ב מכלל. מל' כל ור"ל כלול בכל היופי וכן לבושי מכלול (יחזקאל כ"ג): הופיע. האיר וזרח: ג יחרש. ישתוק: תאכל. תשרף: נשערה. מל' סערה:

ואעידה

מצודת דוד

יז אל תירא. אל תדאג בעבור קנאת העשיר: יח הכל. כלל וכלל לא וכן ולרש אין כל (ש"ב י"ב): לא ירד. אל הקבר: יט כי נפשו. הוא לבד ברך נפש עצמו בימי חייו ואמר שלום יהיה לי אבל לא נתברך מזולת אבל אתה כאשר תטיב מעשיך להיטיב לך בעוה"ב אז הכל יודוך: תבוא וכו'. כאשר תבוא להשכיל אף עד גמול דור אבותיו אשר ג"כ היתה כל המגמה לאסוף הון אז תבין כי עד נצח לא יראו אור עוה"ב: כא אדם ביקר. ר"ל אף תבין כי האדם אשר הוא ביקר העושר ולא יבין לבל ישים בה כל חמדתו ולבטוח בה הוא נמשל לבהמות ודומים הם באבדון הדעת דמיון גמור:

נ א אל אלהים ה'. אל הגדול על כל אלהים הם מלאכי מעלה אשר שמו ה' הוא דבר וקרא אל יושבי הארץ מן קצה המזרח עד המערב:
ב הופיע. האיר והוציא את הקול מציון הכלול בכל היופי: ג ואל יחרש. על מה שעשו האומות לישראל: תאכל. לשרוף את האומות: נשערה. ר"ל ברוח סערה יפיץ אותם: ד מעל. אשר הם ממעל ר"ל שרי מעלה של או"ה: ואל הארץ. אל האומות יושבי הארץ: לדין עמו. לעשות בהם דין עמו לקחת מהם נקמתם: ה אספו לי. ויאמר להם הביאו ואספו אלי את חסידי אשר כרתי עמם ברית בדם זבח כמ"ש הנה דם הברית (שמות כ"ד): ו ויגידו השמים. אז יגידו מלאכי שמים את צדקו ויאמרו עתה ראינו מה שלא שפט עד הנה הוא על כי הוא שופט לעולם לא כמלך ב"ו אשר ימהר לקחת משפט בחשבו פן למחר ימות:

ואדברה

סֶלָה: ז שִׁמְעָה עַמִּי וַאֲדַבֵּרָה יִשְׂרָאֵל וְאָעִידָה בָּךְ
אֱלֹהִים אֱלֹהֶיךָ אָנֹכִי: ח לֹא עַל־זְבָחֶיךָ אוֹכִיחֶךָ וְעוֹלֹתֶיךָ
לְנֶגְדִּי תָמִיד: ט לֹא־אֶקַּח מִבֵּיתְךָ פָר מִמִּכְלְאֹתֶיךָ
עַתּוּדִים: י כִּי־לִי כָל־חַיְתוֹ־יָעַר בְּהֵמוֹת בְּהַרְרֵי־אָלֶף:
יא יָדַעְתִּי כָּל־עוֹף הָרִים וְזִיז שָׂדַי עִמָּדִי: יב אִם־אֶרְעַב
לֹא־אֹמַר לָךְ כִּי־לִי תֵבֵל וּמְלֹאָהּ: יג הַאוֹכַל בְּשַׂר
אַבִּירִים וְדַם עַתּוּדִים אֶשְׁתֶּה: יד זְבַח לֵאלֹהִים תּוֹדָה
וְשַׁלֵּם לְעֶלְיוֹן נְדָרֶיךָ: טו וּקְרָאֵנִי בְּיוֹם צָרָה אֲחַלֶּצְךָ
וּתְכַבְּדֵנִי: טז וְלָרָשָׁע אָמַר אֱלֹהִים מַה־לְּךָ לְסַפֵּר חֻקָּי
וַתִּשָּׂא בְרִיתִי עֲלֵי־פִיךָ: יז וְאַתָּה שָׂנֵאתָ מוּסָר וַתַּשְׁלֵךְ
דברי

מצודת דוד

ז ואדברה. את דברי: ישראל. אתה ישראל שמע ואעידה בך: אלהים אלהיך אנכי. ועליך לשמוע דברי: ח לא על זבחיך. לא אוכיח אותך על המנעך להקריב זבחים ולא אוכיח אותך שיהא תמיד לנגדי עולותיך כי אין חפצי בהם כי טוב אשר לא תדור: ט לא אקח. לא צויתי לקחת מביתך פר להקריב לפני: ממכלאותיך. מוסב על לא אקח: י כל חיתו יער. עם שאינם בידך הלא המה בידי: בהמות בהררי אלף. הבהמות המצויות ברבוי ההרים ולא ידעתם. ורז״ל אמרו שעל שור הבר יאמר וכמ״ש הנה בהמות אשר עשיתי עמך (איוב מ׳) והוא נזון בכל יום במרעה אלף הרים: יא ידעתי. מה שאינם ידועים לך: וזיז שדי. הבריות הזזים ממקום למקום ע״פ השדה המה עמדי וברשותי: יב לא אומר לך. להאכיל אותי לשבור הרעבון והוא מל׳ מליצה: ומלואה. הבריות הממלאים את העולם: יג האוכל. וכי אני אוכל בשר בהמות חזקות ושמנות וכי אשתה דם עתודים ומה לי א״כ בהבאת הקרבנות: יד זבח וכו׳. הזבח המקובל לאלהים הוא מה שמתודה על פשעיו בעת הבאתו כי אז יעורר לבו לתשוב בעבור פשעיו היה הוא ראוי למות והביא נפש תחת נפש: ושלם. ואם נדרת מה שלם לה׳ אבל טוב אשר לא תדור: טו וקראני. וכאשר כן העשה אז כשתקרא אלי בעת צרה אוציאך ממנו ואתה תספר כבודי ברבים על התשוע׳ הבאה לך ממני: טז ולרשע. אבל לרשע שאינו מתודה על פשעיו בעת הבאת הקרבן ולא שב מהם אליו יאמר אלהים מה לך לספר חוקי ר״ל לעשות מצותי מבלי כוונת הלב כאשר יספר האדם ספורי דברים מבלי כוונה מכוונת: ותשא בריתי. את דברי התורה הכתובה בברית חשא לבד על פיך לדבר בהם מן השפה ולחוץ ובלא לב תדבר: יז ואתה. הלא בלב אתה שונא המוסר והשלכת דברי אחרי גוך כדרך שמשליך האדם

מצודת ציון

ז ואעידה. ענין התראה שדרכה להיות בעדים: ט ממכלאותיך. מל׳ בית הכלא והוא גדרות הצאן: י אלף. ענין מרובה אחז הכתוב: יא וזיז. ר״ל הזז ממקום למקום וכן וזיז שדי ירענה (לקמן פ׳): יג אבירים. חזקים: טו ואחלצך. ואוציאך:
ותירץ

דבר

דְּבָרַי אַחֲרֶיךָ׃ יח אִם־רָאִיתָ גַנָּב וַתִּרֶץ עִמּוֹ וְעִם מְנָאֲפִים
חֶלְקֶךָ׃ יט פִּיךָ שָׁלַחְתָּ בְרָעָה וּלְשׁוֹנְךָ תַּצְמִיד מִרְמָה׃
כ תֵּשֵׁב בְּאָחִיךָ תְדַבֵּר בְּבֶן־אִמְּךָ תִּתֶּן־דֹּפִי׃ כא אֵלֶּה
עָשִׂיתָ ׀ וְהֶחֱרַשְׁתִּי דִּמִּיתָ הֱיוֹת־אֶהְיֶה כָמוֹךָ אוֹכִיחֲךָ
וְאֶעֶרְכָה לְעֵינֶיךָ׃ כב בִּינוּ־נָא זֹאת שֹׁכְחֵי אֱלוֹהַּ פֶּן־
אֶטְרֹף וְאֵין מַצִּיל׃ כג זֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי וְשָׂם דֶּרֶךְ
אַרְאֶנּוּ בְּיֵשַׁע אֱלֹהִים׃

נא א לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד׃ ב בְּבוֹא־אֵלָיו נָתָן הַנָּבִיא
כַּאֲשֶׁר־בָּא אֶל־בַּת־שָׁבַע׃ ג חָנֵּנִי אֱלֹהִים
כְּחַסְדֶּךָ כְּרֹב רַחֲמֶיךָ מְחֵה פְשָׁעָי׃ ד הַרְבֵּה כַּבְּסֵנִי
מֵעֲוֺנִי וּמֵחַטָּאתִי טַהֲרֵנִי׃ ה כִּי־פְשָׁעַי אֲנִי אֵדָע וְחַטָּאתִי
נֶגְדִּי תָמִיד׃ ו לְךָ לְבַדְּךָ ׀ חָטָאתִי וְהָרַע בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי
לְמַעַן

מצודת ציון

יח ותירץ. מל' ריצה ורדיפה: יט תצמיד. ענין חבור כמו צמיד פתיל (במד' י"ט): כ דופי. דברי גנות: כא והחרשתי. שתקתי: דמית. מל' דמיון ומחשבה: אוכיחך. מל' ויכוח. ואערכה. ענין סדור: כב נא. עתה: כג ושם. מל' שימה:

נא ד הרב. הרבה: חטאתי

מצודת דוד

דבר אשר לא יחפוץ לראותו: יח ותרץ עמו. להתחבר אליו: חלקך. בחרת חלקך לשבת עם מנאפים: יט ברעה. לדבר הרע בעיני ה': תצמיד. תחבר עם המרמה כי לא נפרדה המרמה מלשונך: כ תשב. כאשר תשב בין אנשים תדבר דופי אף באחיך ואפי' בבן אמך שהוא ודאי אחיך: כא והחרשתי. מלהודיע לך על כל אלה ולזה תדמה ותחשוב אשר אני כמוך לאהוב את הרע: אוכיחך. אבל דע אשר אתוכח עמך ואערוך לפניך את מעשיך ועל כולם תקבל גמול בעוה"ב: כב בינו נא זאת. את אשר כל מעשי האדם שמורים הם לעוה"ב: פן אטרוף. לעונש בעוה"ב ואז אין דבר להציל עצמו בו כי אפי' התשובה לא תועיל אז: כג זובח תודה. הזובח קרבן ומתודה עליו הנה מעון הוא מכבד אותי בזה: ושם דרך. המשים דרכו ר"ל לא יעשה מעשיו בדרך מקרה והזדמנות אבל ישים עיניו ולבו על דרכו להבין הטובה היא אם רעה: בישע אלהים. עם שאמר אראנו ובאלו במקום ידבר אמר בישע אלהים ו"ל אמר בישעי כי כן דרך המקרא וכן ואל משה אמר עלה אל ה' (שמות כ"ד):

נא ב בבוא. להוכיחו בדבר ה' כשבא אל בת שבע: ד הרב. הרבה ומאוד כבסני: ה אני ארע. מכיר אני שפשעתי ותוהא אני עליו: נגדי תמיד. לזכור בו ולדאוג עליו: ו לך לבדך. וניכך א"נ לפתול משא"כ אם כיפ בפשע לאדם: בעיניך. נפל בדבר בת"ש:

למען

לְמַעַן תִּצְדַּק בְּדָבְרֶךָ תִּזְכֶּה בְשָׁפְטֶךָ׃ ז הֵן־בְּעָווֹן חוֹלָלְתִּי
וּבְחֵטְא יֶחֱמַתְנִי אִמִּי׃ ח הֵן־אֱמֶת חָפַצְתָּ בַטֻּחוֹת וּבְסָתֻם
חָכְמָה תוֹדִיעֵנִי׃ ט תְּחַטְּאֵנִי בְאֵזוֹב וְאֶטְהָר תְּכַבְּסֵנִי
וּמִשֶּׁלֶג אַלְבִּין׃ י תַּשְׁמִיעֵנִי שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה תָּגֵלְנָה עֲצָמוֹת
דִּכִּיתָ׃ יא הַסְתֵּר פָּנֶיךָ מֵחֲטָאָי וְכָל־עֲוֺנֹתַי מְחֵה׃ יב לֵב
טָהוֹר בְּרָא־לִי אֱלֹהִים וְרוּחַ נָכוֹן חַדֵּשׁ בְּקִרְבִּי׃ יג אַל־
תַּשְׁלִיכֵנִי מִלְּפָנֶיךָ וְרוּחַ קָדְשְׁךָ אַל־תִּקַּח מִמֶּנִּי׃ יד הָשִׁיבָה
לִּי שְׂשׂוֹן יִשְׁעֶךָ וְרוּחַ נְדִיבָה תִסְמְכֵנִי׃ טו אֲלַמְּדָה פֹשְׁעִים
דְּרָכֶיךָ

מצודת דוד

למען וכו'. מתחילה נעשה למען תהיה צדק בדברך שאמרת שלא אעמוד בנסיון כזה וכמ"ש רז"ל: תזכה וכו'. מוסב על מלת למען כאומר ועתה מחול לי למען תהיה זכאי בשפטך את הרשעים הממאנים לשוב על כי יראו שמחלת לי בתשובה: ז הן בעון חוללתי. כי אז"ל שדוד היה בן תמורה כי אביו חשב שנא על שפחתו ובא על אשתו ולזה אמר הלא נבראתי בעון ולזה מאוד נבר כי היצה"ר להחטיאני בדבר העון אשר היא מעין העון אשר נבראתי בה: ובחטא יחמתני אמי. כשנתחממה אמי כשנתעברה ממני היה בחטא וכפל הדבר במ"ש: ח הן אמת וכו'. הלא חפץ אתה להיות נדרש באמת אף במחשבות הכליות וא"כ לא יפה עשה אני במחשבתו עם כי לא חטא בפועל: ובסתום. בהכליות הסתומים הודעתני החכמה ר"ל כמוני כמות כל האדם תלויה החכמה בהכליות ולזה רע מאוד מחשבה רעה כי היא נעשה בכליות מקום נביעת החכמה ולפי גודל החטא הגדיל בי היצה"ר: ט תחטאני. לזה תסיר החטא כמו שמסירין הטומאה עם הזאת האזוב והיה טהור מטומאת החטא: תכבסני. ר"ל מחול לי לבל ישאר רושם עון והיה לבן יותר מן השלג מבלי רושם עון כלל: י תשמיעני ששון ושמחה. השמיעני סלחתי ויהיו לי שמחה וששון ואז תגלנה העצמות אשר דכית בדבר הנבואה הקשה הבאה אלי: יא הסתר פניך. לבל יעמדו מול פניך לקטרג בי: יב לב טהור. לבל אחטא עוד: ורוח נכון. רוח ישר וכפל הדבר במ"ש: יג אל תשליכני. למאס בי ולעזבני אל המקריים: ורוח קדשך. רוח הקודש אשר בי מאז: יד השיבה. שלא לי ששון ישועה כמאז: תסמכני. סמוך אותי ברצון נדבת כמתן כמשפט לאוהבי ה': טו אלמדה. אז אוכל ללמד את דרכיך את הפושעים ולהזהירם על התשובה ולומר להם ראו מה עלתה בי ע"י התשובה:

מצודת ציון

ז חוללתי. נבראתי כמו ואל שרה תחוללכם (ישעיה נ"א): יחמתני. מל' חמימה: ח בטוחות. בכליות הטוחות ומכוסות בחלב וכן מי שת בטוחות חכמה (איוב ל"ח): ט תחטאני. תסיר חטאי וכן ובכל תבואתי תשרש (שם ל"א) ור"ל הסיר השורש: באזוב. שם עשב מה: דכית. ענין כתיתה: יד נדיבה. מל' נדיב האוהב לתת מתן ומתנה:

דְּרָכֶיךָ וְחַטָּאִים אֵלֶיךָ יָשׁוּבוּ׃ טז הַצִּילֵנִי מִדָּמִים ׀ אֱלֹהִים
אֱלֹהֵי תְּשׁוּעָתִי תְּרַנֵּן לְשׁוֹנִי צִדְקָתֶךָ׃ יז אֲדֹנָי שְׂפָתַי
תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ׃ יח כִּי ׀ לֹא־תַחְפֹּץ זֶבַח וְאֶתֵּנָה
עוֹלָה לֹא תִרְצֶה׃ יט זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה לֵב־
נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה אֱלֹהִים לֹא תִבְזֶה׃ כ הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת־
צִיּוֹן תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָםִ׃ כא אָז תַּחְפֹּץ זִבְחֵי־צֶדֶק
עוֹלָה וְכָלִיל אָז יַעֲלוּ עַל־מִזְבַּחֲךָ פָרִים׃
נב א לַמְנַצֵּחַ מַשְׂכִּיל לְדָוִד׃ ב בְּבוֹא ׀ דּוֹאֵג הָאֲדֹמִי
וַיַּגֵּד לְשָׁאוּל וַיֹּאמֶר לוֹ בָּא דָוִד אֶל־בֵּית
אֲחִימֶלֶךְ׃ ג מַה־תִּתְהַלֵּל בְּרָעָה הַגִּבּוֹר חֶסֶד אֵל כָּל־הַיּוֹם׃
ד הַוּוֹת תַּחְשֹׁב לְשׁוֹנֶךָ כְּתַעַר מְלֻטָּשׁ עֹשֵׂה רְמִיָּה׃
ה אָהַבְתָּ רָּע מִטּוֹב שֶׁקֶר ׀ מִדַּבֵּר צֶדֶק סֶלָה׃ ו אָהַבְתָּ
כל

מצודת ציון

יח ואתנה. מל' מתן ומתנה:
כא וכליל. הוא מנחת כהן כמ"ש כליל תהיה (ויק' ו') לפי שכלו נשרף:
נב ב האדומי. מתגורר בין האדומים:
ד הוות. שבר: כתער. סכין שמגלחין בו: מלוטש. מחודד:

מצודת דוד

אליך ישובו. ע"י דברי אשר ידעתי כי ישובו: טז מדמים. סלח עונש דמי בגמול העון הזה ואז תרנן לשוני צדקתך שעשית עמדי: יז תפתח. במה שתמחול לי תפתח פי להגיד תהלתך לרבים ולהעיר לבם על התשובה: יח כי לא תחפוץ. אין עיקר חפצך בזבח ומתן: יט זבחי. רוח נשברה היא הזבח המרוצה ולא תבזה א"כ לב הנשבר והנדכה: כ היטיבה. חזר גם להתפלל על בני הגולה ואמר ראה לבותם הנשברים והטיב ברצונך את ציון שתבנה ותכונן: כא אז תחפוץ וכו'. כי אז תמלא הארץ דעה ולא יחטאו עוד להביא חטאות ואשמות ונקר' זבחי צדק יזבחו והם שלמים ועולות הבאים בנדבה ומבלי חטא: אז יעלו וכו'. כפל הדבר במ"ש:

נב א משכיל. בו ישכיל את העם להזהר מלה"ר: ג הגבור. אתה דואג הגבור בתורה מה תשתבח עצמך ברעה שעשית לי בחושבך שמעתה הכל ימנעו מלתת לי צידה ואביה נלכד ביד שאול: חסד. וכי לא ידעת שחסד אל הוא בכל עת ויצילני ברחמיו: ד תחשוב לשונך. לפי שהלשון תגלה מחשבת הלב אמר תחשוב לשונך: עושה רמיה. שחותך הבשר עם השער וכן אתה מגלחך כי הגדת לכהני נוב: ה מטוב. מלדבר טוב: שקר. מוסב על מלת אהבת לומר אהבת לדבר שקר מלדבר צדק שהיא דבר המתקיים לעולם:

כָּל־דִּבְרֵי־בָלַע לְשׁוֹן מִרְמָה׃ ז גַּם־אֵל יִתָּצְךָ לָנֶצַח יַחְתְּךָ
וְיִסָּחֲךָ מֵאֹהֶל וְשֵׁרֶשְׁךָ מֵאֶרֶץ חַיִּים סֶלָה׃ ח וְיִרְאוּ צַדִּיקִים
וְיִירָאוּ וְעָלָיו יִשְׂחָקוּ׃ ט הִנֵּה הַגֶּבֶר לֹא יָשִׂים אֱלֹהִים
מָעוּזּוֹ וַיִּבְטַח בְּרֹב עָשְׁרוֹ יָעֹז בְּהַוָּתוֹ׃ י וַאֲנִי כְּזַיִת
רַעֲנָן בְּבֵית אֱלֹהִים בָּטַחְתִּי בְחֶסֶד־אֱלֹהִים עוֹלָם וָעֶד׃
יא אוֹדְךָ לְעוֹלָם כִּי עָשִׂיתָ וַאֲקַוֶּה שִׁמְךָ כִי־טוֹב נֶגֶד
חֲסִידֶיךָ׃

נג א לַמְנַצֵּחַ עַל־מָחֲלַת מַשְׂכִּיל לְדָוִד׃ ב אָמַר נָבָל
בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים הִשְׁחִיתוּ וְהִתְעִיבוּ עָוֶל
אֵין עֹשֵׂה־טוֹב׃ ג אֱלֹהִים מִשָּׁמַיִם הִשְׁקִיף עַל־בְּנֵי־אָדָם
לִרְאוֹת הֲיֵשׁ מַשְׂכִּיל דֹּרֵשׁ אֶת־אֱלֹהִים׃ ד כֻּלּוֹ סָג יַחְדָּו
נֶאֱלָחוּ אֵין עֹשֵׂה־טוֹב אֵין גַּם־אֶחָד׃ ה הֲלֹא יָדְעוּ פֹּעֲלֵי
אָוֶן

מצודת דוד

ו דברי בלע. הם דבר הנאמר בבליעה ובחשאי: ז גם אל. כמו שעל ידך נהרג שאול כהני נוב כן גם אותך יתצך האל: מאהל. מביתך: ושרשך. יעקור שרשך מארץ חיים ועד עולם מבלי תקומה: ח ויראו. יוסיפו יראת ה': ועליו. על דואג ילעגו: ט הנה הגבר. יאמרו בלעגם הנה זהו הגבר אשר לא שם את אלהים חזקו ובטחונו ראו מה עלתה בו: יעוז בהותו. היה מחזק עצמו במה שדבר הוות על כהני נוב כי בזה מצא חן בעיני שאול: י ואני. אבל אני אהיה כשרש בבית אלהים כזית רענן כי אני בטחתי בחסד אלהים עולם ועד ותצילני מדואג: יא כי עשית. כאשר שאלתי: ואקוה שמך. אשר תעשה עמדי עוד חסד כי הלא טוב אתה נגד חסידיך ולזה אקוה אשר גם תצילני בחסדך:

נג א משכיל. המזמור בהשכל רב: ב אמר נבל. טיטוס המחריב את הבית אמר בלבו אין אלהים הכל לפי המקרה ואמר בלי ענר כדרך הנבואה במקומות רבות: השחיתו. הוא ועמו השחיתו ועשו עול התעוב ואין בהם מי יעשה טוב: ג השקיף. לראות מעשה העם ההיא: היש משכיל. למחות בדבר: דורש. לדרוש ולחקור את אלהים לדעת אשר השגחתו בכל: ד כולו סג. כל העם חזרו לאחור ונהפכו מדרך הטוב ויחדיו נבאשו ר"ל קלקלו מעשיהם: ה הלא ידעו. ר"ל

איך

מצודת ציון

ז יחתך. מל' התוך: ויסחך. ענין הריסה ועקירה כמו בית גאים יסח ה' (משלי ט"ו): י רענן. לחה ורטובה: נג א מחלת. שם כלי נגון: ב נבל. אדם פחות ונבזה: ג השקיף. ענין הבטה בכוונת הלב: ד סג. ענין חזרה לאחור כמו והוסג אחור משפט (ישעיה נ"ט): נאלחו. נבאשו כמו נתעב ונאלח (איוב ט"ו):

בסוב

און אכלי עמי אכלו לחם אלהים לא קראו : ו שם פחדו־
פחד לא היה פחד כי־אלהים פזר עצמות חנך הבישתה
כי־אלהים מאסם : ז מי יתן מציון ישעות ישראל בשוב
אלהים שבות עמו יגל יעקב ישמח ישראל :
נד א למנצח בנגינת משכיל לדוד : ב בבוא הזיפים
ויאמרו לשאול הלא דוד מסתתר עמנו :
ג אלהים בשמך הושיעני ובגבורתך תדינני : ד אלהים
שמע תפלתי האזינה לאמרי־פי : ה כי זרים קמו עלי
ועריצים בקשו נפשי לא שמו אלהים לנגדם סלה : ו הנה
אלהים עזר לי אדני בסמכי נפשי : ז ישוב הרע לשררי
באמתך הצמיתם : ח בנדבה אזבחה־לך אודה שמך
יהוה

מצודת ציון

ז בשוב. ענין הנחה ומשיבת נעו: שבות. מל׳ שביה:
נד ב הזיפים. אנשי מקום זיף: ז לשוררי. ענין הבטה וראיה: הצמיתם. ענין כריתה כמו לבקרים אצמית (לקמן ק״א): אריד

מצודת דוד

איך יאמרו אין אלהים הלא יש לדעת לפועלי האון שמה שאוכלים את עמי באין מותה כאוכל את הלחם הכ״ז הוא בעבור אשר עמי לא קראו לה׳: ו שם פחדו. כי הלא שם בירושלים עצמה בעת בוא סנחריב וצר עליה הלא פחדו פחד אשר לא הי׳ כפחד הזה מעולם על כי כולם נפלו פגרים מתים: כי אלהים. כאשר אלהים פזר עצמות החונים עליך ירושלים: הבישותה. ומה שאתה טיטוס בייסת את ישראל בהרג ואבדן זה היה בעבור כי ה׳ מאסם אז ברוע מעלליהם ולא בא במקרה: ז מי יתן. הלואי שתבוא מהרה תשועת ישראל שהשוכן בציון: בשוב. בעת אשר יקבץ ה׳ את בני השביה ר״ל שבכל יכירו אשר מאת ה׳ היה ההשקטה: יגל יעקב. אז ישמחו כי גאולה שלימה תהיה:
נד ב מסתתר. מתחבא אצלינו: ג תדינני. תדין דיני לקחת נקמתי: ה כי זרים. אנשי הזיפים המה זרים משאול ואינם מבני משפחתו ועכ״ז קמו לי למסרני בידו: ועריצים. אנשים החזקים ממני מבקשים נפשי ואין בי כח לעמוד כנגדם: לא שמו. ומעולם אין פחד אלהים לנגדם ולא ימשכו ידם ממני מיראת ה׳: ו הנה אלהים. עם כי אין הכח בידי אבל הנה ה׳ הוא עוזר לי והוא יהיה בעזרת סומכי נפשי: ז ישיב הרע. הרע הזה בעצמו ישיב לאויבי המסתכלים בי לרעה: באמתך. בעבור שאתה אל אמת לשלם לאיש כגמולו לזה הכריתם כאשר חשבו לי: ח בנדבה. ברוח נדיבה ועובה ר״ל בשמחת הלב אזבחה לך קרבנות:

כי

יְהוָה כִּי־טוֹב׃ ט כִּי מִכָּל־צָרָה הִצִּילָנִי וּבְאֹיְבַי רָאֲתָה
עֵינִי׃

נה א לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מַשְׂכִּיל לְדָוִד׃ ב הַאֲזִינָה
אֱלֹהִים תְּפִלָּתִי וְאַל־תִּתְעַלַּם מִתְּחִנָּתִי׃
ג הַקְשִׁיבָה לִּי וַעֲנֵנִי אָרִיד בְּשִׂיחִי וְאָהִימָה׃ ד מִקּוֹל
אוֹיֵב מִפְּנֵי עָקַת רָשָׁע כִּי־יָמִיטוּ עָלַי אָוֶן וּבְאַף יִשְׂטְמוּנִי׃
ה לִבִּי יָחִיל בְּקִרְבִּי וְאֵימוֹת מָוֶת נָפְלוּ עָלָי׃ ו יִרְאָה וָרַעַד
יָבֹא בִי וַתְּכַסֵּנִי פַּלָּצוּת׃ ז וָאֹמַר מִי־יִתֶּן־לִּי אֵבֶר כַּיּוֹנָה
אָעוּפָה וְאֶשְׁכֹּנָה׃ ח הִנֵּה אַרְחִיק נְדֹד אָלִין בַּמִּדְבָּר סֶלָה׃
ט אָחִישָׁה מִפְלָט לִי מֵרוּחַ סֹעָה מִסָּעַר׃ י בַּלַּע אֲדֹנָי פַּלַּג
לְשׁוֹנָם כִּי־רָאִיתִי חָמָס וְרִיב בָּעִיר׃ יא יוֹמָם וָלַיְלָה
יסובבה

מצודת דוד

כי טוב. כי שמך הוא טוב: ט כי מכל וכו'. כי טובה כפולה עשה עמדי אותי הציל מכל צרה אשר חשבו אויבי לעשות לי ועוד ראתה עיני באויבי מה שחפצה לראות בהם:

נה ב ואל תתעלם. אל תעלים עצמך מלשמוע תחינתי:

ג אריד. כשאני מילל בעת ספור התלאות והומה אני עליהם: ד מקול. מפני קול שאגת האויב ומפני צרה אשר הרשע מביא עלי: כי ימיטו. כמה מטים עלי און ר"ל עמל ויגיעה: ובאף. בעבור האף שיש להם עלי נוטרים לי שנאה ולא להשיב גמול כי לא עשיתי להם רעה: ה לבי יחיל. לזאת יפחד לבי ואימה של מיתה נפל עלי: ו תכסני. ברעד כסה כל גופי לגודל הרגזו והוא ענין מליצה: ז מי יתן. הלואי היה לי כנפים לעוף בהם כי אז הייתי פורח למרחוק לשכון שם להנצל מאויבי: ח ארחיק. הייתי מרחיק עצמי לנודד מהם ואף ללון במדבר לעולם: ט אחישה. ממהר הייתי להציל נפשי מרודפי הדומים לנסיעת הרוח וסערה: י בלע. השחת אויבי ופלג לשונם לבל ישמע איש שפת רעהו ויבוטל עצתם הרעה: כי ראיתי. רואה אני מה שמרבים לעשות חמס וריב בתוך העיר אשר המה בה:

מצודת ציון

נה ג אריד. ענין בכיה ויללה כמו זכור עניי ומרודי (איכה ג'): בשיחי. ענין ספור התלאות כמו ולפני ה' ישפוך שיחו (לק' ק"ב): ד עקת. הוא תרגום של צרה וכן שמת מועקה (לק' ס"ו): ישטמוני. ענין נטירת איבה כמו וישטום עשו (בראש' כ"ז): ה יחיל. מל' חיל ורעד: ו פלצות. רעדה כמו פלצו' בעתתני (ישעי' כ"א): ז אבר. כנף כמו המבינת' יאבר נץ (איוב ל"ט): ט אחישה. אמהר: מפלט. הצלה: סעה. ברוח יאמר ל' הסעה שנא' ורוח נסע (במד' י"א): י בלע. השחת: פלג. חלוק:

ימים

יְסוֹבְבֻהָ עַל־חוֹמֹתֶיהָ וְאָוֶן וְעָמָל בְּקִרְבָּהּ׃ יב הַוּוֹת
בְּקִרְבָּהּ וְלֹא־יָמִישׁ מֵרְחֹבָהּ תֹּךְ וּמִרְמָה׃ יג כִּי לֹא־
אוֹיֵב יְחָרְפֵנִי וְאֶשָּׂא לֹא מְשַׂנְאִי עָלַי הִגְדִּיל וְאֶסָּתֵר מִמֶּנּוּ׃
יד וְאַתָּה אֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי׃ טו אֲשֶׁר יַחְדָּו
נַמְתִּיק סוֹד בְּבֵית אֱלֹהִים נְהַלֵּךְ בְּרָגֶשׁ׃ טז יַשִּׁימָוֶת
עָלֵימוֹ יֵרְדוּ שְׁאוֹל חַיִּים כִּי־רָעוֹת בִּמְגוּרָם בְּקִרְבָּם׃
יז אֲנִי אֶל־אֱלֹהִים אֶקְרָא וַיהוָה יוֹשִׁיעֵנִי׃ יח עֶרֶב וָבֹקֶר
וְצָהֳרַיִם אָשִׂיחָה וְאֶהֱמֶה וַיִּשְׁמַע קוֹלִי׃ יט פָּדָה בְשָׁלוֹם
נַפְשִׁי מִקְּרָב־לִי כִּי־בְרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי׃ כ יִשְׁמַע אֵל
וְיַעֲנֵם וְיֹשֵׁב קֶדֶם סֶלָה אֲשֶׁר אֵין חֲלִיפוֹת לָמוֹ וְלֹא יָרְאוּ
אֱלֹהִים

ישי מות ק׳

מצודת ציון

יב ימיש. יסיר כמו לא משו מקרב המחנה (שם י"ד): תוך. מרמה כצפון תוך הלב: יג ואשא. ואסבול: יד כערכי. אל ערך ושוה: אלופי. שר שלי כמו אל תבטחו באלוף (מיכה ז׳): טו ברגש. ענין הקבוץ כמו למה רגשו גוים (לעיל ב׳): טז ישיא. ענין חוב כמו לא ישיא אויב בו (לקמן פ"ט): חיים. בריאים כמו עד חיותם (יהושע ה׳): במגורם. ענין מדור: יט מקרב. ממלחמה כמו מכלי קרב (קהלת ט׳): כ ויענם. ויכניעם כמו לענות מפני (שמות י"ד): למו. להם:

וקרב

מצודת דוד

יא יסובבה. בכל עת יסובב החמס והריב על חומות העיר והוא מענין שלילה לומר כ"כ נתרבו עד שצר להם המקום ויסבבו על החומות: יב לא ימיש. לא הוסר מרחוב העיר תוך ומרמה ועושי׳ אפי׳ בפרהסיא: יג כי לא אויב. המחרף אותי אין מראה עצמו לי לאויב שאוכל לסבול חרפתו אף המגדיל פיו לדבר בי רע אין מראה עצמו לי לשונא שאוכל להסתיר עצמי ממנו כי בקל יוכל האדם לסבול חרפת האויב ולהסתיר עצמו מרעת השונא מאותם הידועים לו: יד ואתה. אמר זה כנגד אחיתופל הלא אתה כערכי ר"ל יודע אתה כל מסתרי המדינה כמוני: אלופי ומיודעי. ואתה שר מהשרים שלי והייתי מודיע לך מצפון לבבי כי אמרתי שאוהב אתה לי וא"כ מאוד קשה על חרפתך ולהיות נשמר מרעתך: טו נמתיק סוד. שנינו יחד היינו מתחכמים בדבר עצה להוציאה לאור במיטב הענין: ברגש. בקבוץ ובחבורה אחת: ישי מות. ה׳ יחייב עליהם את המות ר"ל על אחיתופל ורעיו: חיים. פתאום כשהם בריאים לא מתוך חולי למען יכירו הכל שבא בגמול: כי רעות. ראוים הם למיתה פתאומית כי רעות במגורם ולתוספת ביאור אמר בקרבם: יח ערב וכו׳. בכל שלש התפלות אספר התלאות ואהמה עליהם: יט פדה בשלום. מעולם פדה נפשי להסיבה בשלום מהמלחמות הבאות עלי עם כי הנלחמי׳ עמדי היו בעם רב ואני במתי מספר: כ ישמע. כן עתה ישמע אל חרפתי ויכניע את מחרפי: ויושב קדם. ה׳ היושב בשמים אשר ברא מזמן קדום הוא יכניעם עד עולם: אשר. על אשר

שאינם

אֱלֹהִים׃ כא שָׁלַח יָדָיו בִּשְׁלֹמָיו חִלֵּל בְּרִיתוֹ׃ כב חָלְקוּ ׀
מַחְמָאֹת פִּיו וּקְרָב־לִבּוֹ רַכּוּ דְבָרָיו מִשֶּׁמֶן וְהֵמָּה פְתִחוֹת׃
כג הַשְׁלֵךְ עַל־יְהוָה ׀ יְהָבְךָ וְהוּא יְכַלְכְּלֶךָ לֹא־יִתֵּן לְעוֹלָם
מוֹט לַצַּדִּיק׃ כד וְאַתָּה אֱלֹהִים ׀ תּוֹרִדֵם ׀ לִבְאֵר שַׁחַת
אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא־יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם וַאֲנִי אֶבְטַח־בָּךְ׃
נו א לַמְנַצֵּחַ ׀ עַל־יוֹנַת אֵלֶם רְחֹקִים לְדָוִד מִכְתָּם בֶּאֱחֹז
אוֹתוֹ פְלִשְׁתִּים בְּגַת׃ ב חָנֵּנִי אֱלֹהִים כִּי־
שְׁאָפַנִי אֱנוֹשׁ כָּל־הַיּוֹם לֹחֵם יִלְחָצֵנִי׃ ג שָׁאֲפוּ שׁוֹרְרַי
כָּל־הַיּוֹם כִּי־רַבִּים לֹחֲמִים לִי מָרוֹם׃ ד יוֹם אִירָא אֲנִי
אֵלֶיךָ אֶבְטָח׃ ה בֵּאלֹהִים אֲהַלֵּל דְּבָרוֹ בֵּאלֹהִים בָּטַחְתִּי
לא

מצודת דוד

שאינם נותנים אל לבם שיוחלפו ויעברו מן העולם ולא ירא מאלהים: כא שלח ידיו. על אחיתופל אמר הנה בי שלח ידו אשר אני איש שלומו וחלל הברית אשר כרת עמי: כב חלקו. דברי פיו המה רכים וחלקים יותר מהמאה אבל בלבו חושב להלחם בי: רכו וכו'. כפל הדבר במ"ש: והמה פתחות. כי בהם מרמה אותי להיות לו הכנה להצר לי: כג השלך. אמר דוד לנפשו השלך משאך על ה' וכן יהיה כי הוא יסבול משאך ר"ל בטח עליו שהוא יקל משאך מעליך וכן יהיה כי לא לעולם יעזוב את הצדיק להיות נוטה: כד תורידם. את אחיתופל ורעיו כי הם אנשי דמים ולכן לא יגיעו לחיות חצי ימיהם הקצובים להם: אבטח בך. להנצל מידם:

נו א על יונת אלם. בעבור כי היה אז כיונה פותה אין לב והיא כאלמה ואף היה אז רחוק מארצו והיה מן הנמנע לברוח: מכתם. המזמור הזה היה חביב בעיניו ככתם פז: באחוז אותו. כאשר אחזוהו פלשתים בגת להרגו על אשר הרג בפלשתים בהיותו עם שאול: ב שאפני אנוש. בני אדם רוצים לבלוע אותי וכל הימים ילחץ אותי הלוחם בי כי כי ברחתי מפני שאול פגעו בי פלשתים ואין לי מקום מנוס: ג שאפו שוררי. המסתכלים בי לרעה חושקים לבלעני: מרום. ר"ל אתה ה' היושב בשמי מרום ראה כי רבים לוחמים עמי והם שאול ופלשתים: ד יום אירא. אבל ביום שאגדל מוראי אבטח אליך כי בידך להצילני מיד כולם: ה באלהים. ר"ל אבטח באלהים והללנו על דברו שהבטיח לי המלוכה ועל כי בטחתי באלהים לא אירא עוד כי מה יעשה אדם לי הלא לא יוכל לבטל הבטחת ה':

מצודת ציון

כב וקרב. ומלחמה: פתחות. חרבות כמו ואת ארץ נמרוד בפתחיה (מיכה ה'): כג יהבך. ענין משא כן פי' רז"ל (ר"ה כ"ו): יכלכלך. יסבלך כמו ומי יכילנו (יואל ב'): כד שחת. קבר:

נו ב שאפני. ענין בליעה כמו שאפה רוח (ירמיה ב'): לוחם. מלשון מלחמה: ילחצני. מלשון לחץ ודחק:

יגורו

לא אירא מה־יעשה בשר לי: ו כל־היום דברי יעצבו
עלי כל־מחשבתם לרע: ז יגורו יצפינו המה עקבי
ישמרו כאשר קוו נפשי: ח על־און פלט־למו באף עמים
הורד אלהים: ט נדי ספרתה אתה שימה דמעתי
בנאדך הלא בספרתך: י אז ישובו אויבי אחור ביום
אקרא זה־ידעתי כי־אלהים לי: יא באלהים אהלל דבר
ביהוה אהלל דבר: יב באלהים בטחתי לא אירא מה־
יעשה אדם לי: יג עלי אלהים נדריך אשלם תודת לך:
יד כי הצלת נפשי ממות הלא רגלי מדחי להתהלך לפני
אלהים באור החיים:

נז א למנצח אל־תשחת לדוד מכתם בברחו מפני־שאול
במערה: ב חנני אלהים חנני כי בך
חסיה

מצודת ציון

ז יגורו. יאספו כמו יגורו עלי עזים (לק׳ נ״ט): יצפונו. יסתירו לארוב כמו נצפנה לנקי (משלי א׳): עקבי. מהלך רגלי: ח הורד. מל׳ ירידה: ט בנאדך. שם כלי משקה כמו נאד החלב (שופ׳ ד׳):

גוות

מצודת דוד

ו דברי יעצבו. על ידיהם כל דברי המה דברי עצבון ולער כי כל מחשבותם עלי לרעה ודואג אני בזה: ז יגורו יצפנו. יאספו ויסתירו עצמם לארוב עלי ושומרים פסיעות רגלי כאשר יקוו ללכוד נפשי ר״ל כאשר רואים שיש מקום ללכדני אז יארבו עלי: ח על און. וכי מהראוי שיהיה להם פלטה והצלה על האון שעושים לי: באף. לזה הורידם באף האומות וידי לא תהיה בהם: ט נודי. הלא ידועות וספורות לפניך מרבית הנדודים אשר נדוד מפניהם: בנאדך. להיות שמורים אצלך והלא המה ידועות וספורות לפניך ושמרם לשלם להם גמול על כולם: י אז ישובו. כשישובו אויבי אחור בו ביום שאקרא אליך אז אדע בזה כי אלהים לי לעזרה ולא במקרה בא: יא באלהים. ר״ל בין מתנהג עמי במדת אלהים שהוא דין אהלל דברו ובין מתנהג עמי במדת ה׳ שהוא רחמים אהלל דברו ואברך על הרעה כמו על הטובה. יב באלהים בטחתי. אף במדת הדין בטחתי שלא יעשה בי כלה ומה א״כ יעשה אדם לי: יג עלי. מוטל עלי לשלם הנדרים שנדרתי בעת צרה ואשלם בתודה והלל: יד כי הצלת. על אשר הצלת נפשי ממות ואף הלא הצלת גם רגלי מלהיות נדחים עוד מדחי אל דחי בכדי להתהלך לפני אלהים בבית מקדשו ולעסוק באור החיים בתורה ובמצות כי לא תהיה עוד מוטרד להיות נדחה ומורדף:

נז א אל תשחת. על כי היה קרוב להיות נלכד אז ביד שאול התפלל ואמר אל תשחיתני: במערה. לסתר עצמו במערה: ב חנני
אלהים

חסיה נפשי ובצל־כנפיך אחסה עד יעבר הוות:
ג אקרא לאלהים עליון לאל גמר עלי: ד ישלח משמים
ויושיעני חרף שאפי סלה ישלח אלהים חסדו ואמתו:
ה נפשי בתוך לבאם אשכבה להטים בני־אדם שניהם
חנית וחצים ולשונם חרב חדה: ו רומה על־השמים
אלהים על כל־הארץ כבודך: ז רשת הכינו לפעמי
כפף נפשי כרו לפני שיחה נפלו בתוכה סלה: ח נכון
לבי אלהים נכון לבי אשירה ואזמרה: ט עורה כבודי
עורה הנבל וכנור אעירה שחר: י אודך בעמים אדני
אזמרך בלאמים: יא כי־גדל עד־שמים חסדך ועד־
שחקים אמתך: יב רומה על־שמים אלהים על כל־
הארץ כבודך:

למנצח

מצודת דוד

אלהים חנני. הכפל לחזק כדרך הצועק שכופל דבריו: עד יעבור. כאומר הן ידעתי אף אחר שאנצל עתה מידו ירדוף שוב אחרי ואני אחסה בך עד אשר יעבור ההוות מכל וכל: ג עליון. היושב בשמים ממעל וידו על העליונה: גומר. המשלים לגמור מה שהבטיח עלי: חרף שאפי סלה. מחרפי חרפי יושיעני לעולם: ואמת. ואמיתת הבטחתו: ה נפשי בתוך לבאים. נפשי שוכנת בין בני אדם הטורפים כלבאים ואני שוכב בין אנשים השורפים כלהב אש ושניהם כחנית וחצים: חרב. ממית בלה"ר כחרב חדה: ו רומה. ר"ל עשה בהם נקם ובזה ירומם תפארתך על השמים ועל הארץ יראה כבודך כי כשה' עושה דין ברשעים הוא מתרומם ומתנשא: ז רשת. הנקם יהיה שהרשת אשר הכינו במקום מדרך רגלי וכ"א מהם כפף נפשי להורידני בה וחפרו לפני בור שאפול בה אני הנה בהמוקש הזה עצמם יפלו בתוכה לעולם: ח נכון. לבי נכון לבטוח באלהים וכמו שנכון לבי כן יעזור לי ואשירה על התשועה: ט עורה. אז אדבר אל נשמתי עורה כבודי לדבר בשיר ועורה הנבל וכנור לנגן בהם בעת אשירה בשחר להודות לה': י אודך בעמים. לפרסם הנסים: יא כי גדול וכו'. החסד והאמת הנעש' לי גדלה עד השמים ומהראוי לפרסם אותו: יב רומה. אז ירומם תפארתך על השמים ויראה כבודך על כל הארץ בעבור גודל התשועה:

האמנם

מצודת ציון

נז ב הוות. שבר: ד שאפי. ענין בליעה: ה לבאים. שם משמות האריה: להטים. ענין להב כמו אש לוהט (לק' ק"ד): חדה. חדודה: ז רשת. פח יקוש: לפעמי. לפסיעותי: נפלו. כמו יפלו עבר במקום עתיד: ט כבודי. היא הנשמה שהיא כבוד הגוף:

האמנם

נח א לַמְנַצֵּחַ אַל־תַּשְׁחֵת לְדָוִד מִכְתָּם׃ ב הַאֻמְנָם אֵלֶם
צֶדֶק תְּדַבֵּרוּן מֵישָׁרִים תִּשְׁפְּטוּ בְּנֵי אָדָם׃
ג אַף־בְּלֵב עוֹלֹת תִּפְעָלוּן בָּאָרֶץ חֲמַס יְדֵיכֶם תְּפַלֵּסוּן׃
ד זֹרוּ רְשָׁעִים מֵרָחֶם תָּעוּ מִבֶּטֶן דֹּבְרֵי כָזָב׃ ה חֲמַת־לָמוֹ
כִּדְמוּת חֲמַת־נָחָשׁ כְּמוֹ־פֶתֶן חֵרֵשׁ יַאְטֵם אָזְנוֹ׃ ו אֲשֶׁר לֹא־
יִשְׁמַע לְקוֹל מְלַחֲשִׁים חוֹבֵר חֲבָרִים מְחֻכָּם׃ ז אֱלֹהִים
הֲרָס־שִׁנֵּימוֹ בְּפִימוֹ מַלְתְּעוֹת כְּפִירִים נְתֹץ ׀ יְהוָה׃ ח יִמָּאֲסוּ
כְמוֹ־מַיִם יִתְהַלְּכוּ־לָמוֹ יִדְרֹךְ חִצָּו כְּמוֹ יִתְמֹלָלוּ׃ ט כְּמוֹ
שַׁבְּלוּל

מצודת ציון

נח ב האמנם · באמת : ג עולתי
מל' עולה : תפלסון · ענין יושר ושעה"ו יקרא מטה המשקל בשם פלס כי מיישר המשקל וכן פלס מעגל רגליך (משלי ה') : ה חמת . ארס כמו חמת תנינים יינם (דברים ל"ב) : פתן · מין נחש רע : יאטם · יסתום כמו אוטם אזנו (משלי כ"א) : ו חובר חברים . היודע לחש וכן וחובר חבר (דברים י"ח) : ז מלתעות · הם השנים הגדולים והוא מתהפך כמו ומאכלות מתלעותיו (משלי ל'): ח ימאסו · ימססו ובאה הא"לף במקום אות הכפל וכן אשר בזאו (ישעיה י"ח) משפטו בוזו : יתמוללו · יוכרתו כמו ימולל ויבש (לק' צ'):
שבלול

מצודת דוד

נח ב האמנם . כשבא דוד אל המעגל במקום שהיה שאול שוכב שם ולקח משם חנית המלך וצפחת המים והלך לו ומרחוק קרא ואמר הלא תענה אבנר וכו' כמ"ש בש"א ולזה אמר האמנם נאלמתם מלדבר צדק שיש לכם לדבר והמישרים שיש לכם לשפוט בני אדם כי הלא עתה הוכלו לבראות לשאול שאינני אויבו שהרי היה מסור בידי ולא הרגתיו : ג אף בלב . לא סוף הדבר שלא למדתם זכות אלא אף בכוונת הלב תפעלו העול בארץ : תפלסון · ביישרו את החמס אשר בידכם לומר על החמס שישר הוא : ד זורו . הרשעים הללו נעשו זרים לה' מעת צאתם מן הרחם : תעו · המדברים עלי כזב תעו מדרך הטובה מעת צאתם מבטן : ה חמת למו · בכעסם מטילים ארס כדמיון ארס הנחש והוא ענין על"ז: כמו פתן חרש · המה כמו פתן אשר לעולם רעתו לא יועיל לו הלחש כאלו היה חרש ואוטם אזנו לבל ישמע כי כן הרשעים הללו לא יועיל גם המוסר כאלו היו חרשים וכו' : ו אשר וגו'. בעבור רוע טבעו לא ישמע לקול מלחשים ואף אם החובר חברים הוא מחוכם מאוד בדבר הלחש עכ"ז לא ישמע לקול לחשו : ז שנימו · של הרשעים הללו : כפירים · העורפים ככפירים : ח ימאסו . יהיו נמסים כמים וילכו לאבדון : ידרוך · המקום ידרוך עליהם חציו ויהי כדברים הנכרתים יום מהר : ט כמו שבלול · כשבלול הזה אשר דרכו להיות נמס והולך בזרוח עליו השמש וכמו הנפל של אשה אשר אינם רואים השמש כן הרשעים הללו לא יראו השמש ר"ל אור הישועה :

שבלול תמס יהלך נפל אשת בל-חזו שמש: י בטרם
יבינו סירתיכם אטד כמו-חי כמו-חרון ישערנו: יא ישמח
צדיק כי-חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע: יב ויאמר
אדם אך-פרי לצדיק אך יש-אלהים שפטים בארץ:
נט א למנצח אל-תשחת לדוד מכתם בשלח שאול
וישמרו את-הבית להמיתו: ב הצילני
מאיבי אלהי מתקוממי תשגבני: ג הצילני מפעלי און
ומאנשי דמים הושיעני: ד כי הנה ארבו לנפשי יגורו
עלי עזים לא-פשעי ולא-חטאתי יהוה: ה בלי-עון ירצון
ויכוננו עורה לקראתי וראה: ו ואתה יהוה אלהים
צבאות אלהי ישראל הקיצה לפקד כל-הגוים אל-תחן
כל-בגדי און סלה: ז ישובו לערב יהמו ככלב ויסובבו-

עיר

מצודת דוד

י בטרם. עד לא יבינו ענפי הקוצים להיות מתקשי' כמ"ש אילן הקוץ ר"ל עד לא יבינו בני הרשעים להרשיע כאביהם. כמו חי. כמו דבר הנעקר ע"י אדם בריא וכמו הנעקר בחרון אף כי אז לא ישאר מאומה כן יעקרם ה' ברוח סערה לבל ישאיר שארית: יא כי חזה. כאשר יראה נקמת ה': פעמיו ירחץ. בדרך הלוכו ירחץ רגליו בדם הרשע הנשפך בארץ: יב ויאמר אדם. אז יאמר כל אדם אך סוף הדבר הוא אשר יש פרי ותשלום גמול לצדיק ויש אלהים שופטים לשפוט את הרשע ברשעתו ואם ייטיב לו ברשעתו אך סוף הדב' לקבל גמול:

מצודת ציון

ט שבלול. שם שרץ מה: תמס. מלשון המסה: י סירותיכם. ענפי הקוצים כמו על סירים סבוכים (נחום א'): אטד. הוא מלכת אילן הקוץ וכן ויאמר האטד אל העצים (שופ' ט'): חי. ענין בריאות כמו עד חיותם (יהושע ה'): ישערנו. מל' סערה ושם היא בשי"ן: יא חזה. ראה: פעמיו. רגליו אשר צועד בהם:

יביעון

נט א וישמרו. לשמור בית דוד שלא יברח בלילה להמיתו בבוקר כמ"ש בש"א: ב ממתקוממי. מהאנשים הקמים עלי תחזקני: ד יגורו. יתאספו עלי בני אדם חזקים לתפסני ואני לא חטאתי להם כאשר ידעת אתה ה': ה בלי עון. לא העויתי להם והמה רצים ומכינים עצמם ללכדני לכן עורה לקראתי וראה בעניי: ו הקיצה. ר"ל כמו שאתה מעורר עצמך לפקוד את הגוים לשלם גמול מבלי חנינה כן אל תתן חנינה לעולם לאלו הבוגדים העושים און: ישובו לערב. ר"ל ביום ילשינו עלי ולערב פנים לביתי לשמרני וכאשר נמלטתי סבבו בעיר לחפש אחרי ויהמו בקולם בעת החפוש ככלב הזה הסובב ומחפש והומה:

הרבות

עיר : ח הנה · יביעון בפיהם חרבות בשפתותיהם כי־מי
שמע : ט ואתה יהוה תשחק־למו תלעג לכל־גוים :
י עזו אליך אשמרה כי־אלהים משגבי : יא אלהי חסדו
יקדמני אלהים יראני בשררי : יב אל־תהרגם · פן־ישכחו
עמי הניעמו בחילך והורידמו מגננו אדני : יג חטאת־
פימו דבר־שפתימו וילכדו בגאונם ומאלה ומכחש יספרו :
יד כלה בחמה כלה ואינמו וידעו כי־אלהים משל ביעקב
לאפסי הארץ סלה : טו וישבו לערב יהמו ככלב ויסובבו
עיר : טז המה ינועון לאכל אם־לא ישבעו וילינו :
יז ואני אשיר עזך וארנן לבקר חסדך כי־היית משגב לי

ומנוס

מצודת ציון

נט ח יביעון. ידברון כמו יביע אומר (לעיל י״ט) : י אשמרה · ענין המתנה כמו ואביו שמר את הדבר (ברא׳ ל״ז) : יא בשוררי: ענין ראיה והבטה : יב הניעמו. מל׳ נע ונד : בחילך. בכוחך : מגננו . מבטח לנו . בנבור דמגנו : יג בגאונם . מל׳ גאוה : ומאלה · מקללה : ומכחש · רזון : טז ינועון. מל׳ נע ונד : וילינו : מל׳ תלונה : יז ומנוס · מל׳ ניסה ובריחה :

סוסן .

מצודת דוד

ח חרבות · הל״הר שמדברים בפיהם כאלו יתכו חרבות ביד שאול להמיתני כי יאמרו מי שומע ולא ירא מאלהים : ט תשחק למו · ה׳ אתה שוחק על דבריהם כמו שאתה לועג לכל הגוים החושבים רע על ישראל : י עוזו · מפני רוב חוזקו של שאול אמתין על תשועתך כי אתה משגבי אבל בידי אין כח לעמוד נגדו : יא אלהי חסדי · ה׳ העושה לי חסד מעולם יקדים לי החסד טרם ילכדני : יראני . מה שלבי חכץ לראות יראני בהמסתכלים בי לרעה : יב פן ישכחו · כי המת נשכח מן הלב ולא יזכרו בהם ליקח מהם מוסר : הניעמו בחילך. אלא בכוחך הרב הניעם ממקום למקום והורידם מנכסיהם אתה ה׳ מגננו כי אז יזכרו ויקחו מהם מוסר : יג חטאת פימו · את זה עשה להם בעון חטאת פיהם וכו׳ ויהיו נלכדים בעבור גאותם : ומאלה . ומרוב הקללה אשר יבוא עליהם ומרוב הכחש והרזון אשר יבואום יספרו הבריות זה לזה את כל הקורות להם ויהיה הדבר זכור ויקחו מהם מוסר : יד כלה · את הרשעים בהם : ואינמו : ולא יהיו עוד בעולם : מושל ביעקב . להושיע את החוסי׳ בו : לאפסי. מוסב על וידעו וכו׳ לומר לקצות הארץ ידעו לעול׳ שאתה מושל ביעקב: טו וישובו · הרשעים ההם יענשו מדה במדה כמו שסבו לערב לשמרני וסבבו בעיר לחפש אחרי כן יחזרו על פתחי בתים לעת ערב ויסובבו העיר לבקש מזון ויהמו מכאב לב : טז המה . בבהמה יהיו נעים לבקש אוכל וכאשר לא ישבעו כי לא מצאו די אכלם אז יתלוננו ויהמו מכאב לב : יז ואני אשיר · כאשר הושע אספר עוזך בשיר ובכל בוקר ארנן חסדך .

ומנוס

ומנוס ביום צר־לי : יח עזי אליך אזמרה כי־אלהים
משגבי אלהי חסדי :

ס א למנצח על־שושן עדות מכתם לדוד ללמד :
ב בהצותו ׀ את ארם נהרים ואת־ארם
צובה וישב יואב ויך את־אדום בגיא־מלח שנים עשר
אלף : ג אלהים זנחתנו פרצתנו אנפת תשובב לנו :
ד הרעשתה ארץ פצמתה רפה שבריה כי־מטה :
ה הראית עמך קשה השקיתנו יין תרעלה : ו נתתה
ליראיך נס להתנוסס מפני קשט סלה : ז למען יחלצון
ידידיך הושיעה ימינך ועננו : ח אלהים ׀ דבר בקדשו
אעלזה

מצודת דוד

ומנוס · אמר דרך משל מחד' הכס לאוהבו להמלט: יח עוזי · אתה חזקי ולכן אזמרה לך : אלהי חסדי. העושה לי חסד מעולם :

ס א עדות מכתם · המזמור הזה היה אהוב ... לו : כעדי מכתם פז : ללמד . עשויה ללמד דעת את העם איך הכל בא בהשגחה : ב בהצותו . כשנלחם עם ארם וכו'; וישב יואב. כשהיה דוד נלחם עם ארם יצא אדום לעזור לארם ושב יואב מן המערכה ללכ' לקראת אדום לבל יעבור להתחב' עם ארם וערכו עמו מלחמה והכה יואב בהם : ג פרצתנו · ר"ל כמו עיר שנפרץ חומתה אז באים לתוכה מכל רוח כן באה המלחמה עלינו מכל צד : אנפת . הנה עד עתה כעסת עלינו ומעתה העמד אותנו בהשקט ומנוחה : ד הרעשתה · הנה הרעשת ארצנו ובקעת אותה עתה רפא נא שבריה כי נטה לעפר בתכלית השפלות : ה הראית · עד הנה הראית לעמך נפילה קשה והשקיתנו יין תרעלה המטמטם את הלב לרוע תכונתו והוא משל על מרבית הצרו': ו נתת · מעתה תתן ליראיך הרמה להתרומם בעולם : מפני קשט סלה · בעבור לאמת לעולם דבריך שאמרת להושיב עמך בשלום על אדמתם : ז למען יחלצון · בכדי שיפרקו ידידיך ויהיו נחלצין מהצרות לזאת הושיעה לי בימינך ועננו : ח דבר בקדשו · ברוח קדשו דבר ע"י נביאיו אשר אמלוך ואשמח במלכותי

מצודת ציון

ס א שושן . שם כלי נגון עשוי כתמונ' שושן : עדות . ענין קשוט ועדי וכן את הנזר ואת העדות (מ"ב י"א) : ב בהצותו · ענין ריב ומלחמה כמו בהצותם על ה' (במד' כ"ו) : ג זנחתנו . עזבתנו : אנפת . מל' אף וחמה : תשובב · ענין הנחה והשקט : ד פצמתה · ענין בקיעה ובדרז"ל בין פניס להבירו (שבת פ"ב) : ה תרעלה . מל' ערל והטוס כמו ערלה אזנם (ירמיה ו') : ו נתתה . כמו תתן עבר במקום עתיד ורבי' כמוהו: נס להתנוסס מל' נס ונלוקס והוא ענין הרמה והגבהה כנס הגבוה : קשט · ענין אמת ותמיד כמו קשט אמרי אמת (משלי כ"ב) : ז יחלצון · ענין שליפה והוצאה :

שכם ואמשול

אֶעְלֹזָה אֲחַלְּקָה שְׁכֶם וְעֵמֶק סֻכּוֹת אֲמַדֵּד׃ ט לִי גִלְעָד ׀
וְלִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי יְהוּדָה מְחֹקְקִי׃ י מוֹאָב ׀
סִיר רַחְצִי עַל־אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי עָלַי פְּלֶשֶׁת הִתְרוֹעָעִי׃
יא מִי יוֹבִלֵנִי עִיר מָצוֹר מִי נָחַנִי עַד־אֱדוֹם׃ יב הֲלֹא־אַתָּה
אֱלֹהִים זְנַחְתָּנוּ וְלֹא־תֵצֵא אֱלֹהִים בְּצִבְאוֹתֵינוּ׃ יג הָבָה־
לָּנוּ עֶזְרָת מִצָּר וְשָׁוְא תְּשׁוּעַת אָדָם׃ יד בֵּאלֹהִים נַעֲשֶׂה־
חָיִל וְהוּא יָבוּס צָרֵינוּ׃

סא א לַמְנַצֵּחַ ׀ עַל־נְגִינַת לְדָוִד׃ ב שִׁמְעָה אֱלֹהִים רִנָּתִי
הַקְשִׁיבָה תְּפִלָּתִי׃ ג מִקְצֵה הָאָרֶץ ׀
אֵלֶיךָ אֶקְרָא בַּעֲטֹף לִבִּי בְּצוּר־יָרוּם מִמֶּנִּי תַנְחֵנִי׃ ד כִּי־
הָיִיתָ

מצודת ציון

ח שכם סוכות. הם שמות מקומות: ט מחקקי. כן יקראו השרים ע״ש שהם נותנים החוקים וכן ומחוקק מבין רגליו (בראשית מ״ט): י סיר. קדרה: נעלי. מל׳ מנעול העשוי לסגור בו כמו מנעוליו ובריחיו (נחמיה ג׳): ור״ל כבלי ברזל הסוגרים את הרגל: עלי. בעבורי: התרועעי. מל׳ תרועה: יא יובילני. ענין הבאה כמו לרקמות תובל למלך (לעיל מ״ה): מצור. מבצר חזק שאין לכבשה מבלי מצור: נחני. ענין הנהגה: יב זנחתני. עזבתני: יד חיל. כח וחוזק: יבוס. ענין דריכה ורמיסה:

סא א נגינת. [illegible] כלי נגון: ג בעטף. זה הלשון יאמר על האדם המעונה ומדוכא בצרתו שבוא

מצודת דוד

ואפשול ממשל רב: אחלקה. מקומות האומות אחלק לישראל ואמדד להם לחלקים: ט לי גלעד. כי רפאה בר״הק שבימי רחבעם יוחלק מלכות ישראל ואמר בימי יהיו כולם תחת ממשלתי: מעוז ראשי. מוזק לראשי לשמרו מן האויב: מחוקקי. יהיו שרים שלי ונכנעים אלי: י מואב סיר רחצי. ר״ל אעשה עמהם כל חפציי כרצוני כקדרה המוכן לרחוץ בו: אשליך נעלי. אשים ברגליהם כבלי ברזל לשגרם בהם: עלי פלשת התרועעי. בעבורי יריעו פלשתים תרועת מלך ותהיה התרועה למעני לקבל עליהם עול מלכותי: יא מי יובילני. מי הוא המביא אותי אל עיר מבצר לכבוש אותה ולבוא בתוכה ומי הוא אשר נחני עד אדום להכניעם ולהרוג בהם: יב הלא אתה אלהים זנחתנו. וכי הלא כ״א ממך אלהים אשר עד הנה זנחתנו ולא יצאת בצבאותינו ר״ל כמו מה שהייתו מאז נראה היה בעבור אשר זנחתנו וכו׳ כן המושע בא ממך ולא בדרך מקרה: יג הבה. אתה תן לנו עזרה מצר אבל תשועת אדם היא שוא ואין בה תועלת: יד באלהים. בעזרת אלהים נעשה גבורה להתחזק על האומות והוא הוא ירמוס צרינו:

סא ג מקצה הארץ. כשהיה נלחם עם ארם אמר כשאני בקצה הארץ רחוק מא״י כאשר לבי מעוטף בצרות אקרא אליך שתנחה אותי בצור הרם ממני ר״ל שתגלה מלכים החזקים ממני: ד כי היית. מעולם היית

מחסה

הָיִיתָ מַחְסֶה לִי מִגְדַּל־עֹז מִפְּנֵי אוֹיֵב׃ ה אָגוּרָה בְאָהָלְךָ
עוֹלָמִים אֶחֱסֶה בְסֵתֶר כְּנָפֶיךָ סֶּלָה׃ ו כִּי־אַתָּה אֱלֹהִים
שָׁמַעְתָּ לִנְדָרָי נָתַתָּ יְרֻשַּׁת יִרְאֵי שְׁמֶךָ׃ ז יָמִים עַל־יְמֵי־
מֶלֶךְ תּוֹסִיף שְׁנוֹתָיו כְּמוֹ־דֹר וָדֹר׃ ח יֵשֵׁב עוֹלָם לִפְנֵי
אֱלֹהִים חֶסֶד וֶאֱמֶת מַן יִנְצְרֻהוּ׃ ט כֵּן אֲזַמְּרָה שִׁמְךָ לָעַד
לְשַׁלְּמִי נְדָרַי יוֹם ׀ יוֹם׃

סב א לַמְנַצֵּחַ עַל־יְדוּתוּן מִזְמוֹר לְדָוִד׃ ב אַךְ אֶל־אֱלֹהִים
דּוּמִיָּה נַפְשִׁי מִמֶּנּוּ יְשׁוּעָתִי׃ ג אַךְ־הוּא
צוּרִי וִישׁוּעָתִי מִשְׂגַּבִּי לֹא־אֶמּוֹט רַבָּה׃ ד עַד־אָנָה ׀
תְּהוֹתְתוּ עַל־אִישׁ תְּרָצְּחוּ כֻלְּכֶם כְּקִיר נָטוּי גָּדֵר הַדְּחוּיָה׃

אך

מצודת דוד

מחסה לי כמגדל חזק: ה אגורה. וכ"כ אגורה באהלך עד עולם להיות נסתר בה מפני האויב והוא ענין מליצה: אחסה וכו'. כפל הדבר במ"ש: ו שמעת. מעולם שמעת לנדרי אשר נדרתי בעת מלחמי מול האויב כי נתקבל ברצון ונתת ארץ האויב להיות ירושת ישראל יראי שמך: ז ימים. לזה גם עתה שמע לי ותוסיף ימים על הימים שאני בהם עתה ולא אמות ביד האויב ושנותי יהיו כשני כל הדורות והם שבעים שנה: מלך. על עצמו אמר וכן כי אין המלך יוכל אתכם (ירמיה ל"ח) וצדקיה אמר על עצמו: ח לפני אלהים. בבה"מ מבלי לכת לארץ העמים להלחם בם: חסד ואמת. חסדי המקום ואמיתת הבטחתו יהיה מזומן לשמרו מן האויב מבלי מלחמה: ט כן. ר"ל כמו שאני מזמר כאשר אכלה המלחמה כן אזמר לעד כאשר לא תבוא עלי מלחמה כלל: לשלמי. בעת השלם נדרי בכל יום אזמר אז לשמך כי מוטב לי לידור נדרים בכל יום על שלא באה עלי המלחמה מלידור בעת המלחמה שאנצל מן האויב ולנצח אותו:

סב ב אך וכו'. לא שמתי תוחלתי באדם אך אל אלהים תקוה נפשי כי מעולם ישועתי ממנו: ג אך הוא צורי. ולא זולתו: משגבי. ועל שהוא משגבי לזה לא אמוט נטיה רבה מבלי תקומה: ד עד אנה. עד מתי תחשבו הוות ענין כל איש ואיש: תרצחו. יהי רצון שתרצחו כולכם ובתחלה תהיו ככותל הנטוי לפול וכגדר הנדחה ממקומה כן תהיו בתחלה בפחד ואימה ובסוף תמותו ע"י רציחה:

מצודת ציון

שהוא כאלו מעוטף קצתו בקצתו וכן תפלה לעני כי יעטוף (לק' ק"ב): ח מן. ענין הזמנה כמו וימן ה' דג (יונה ב'):

סב א ידותון. שם כלי נגון: ב דומיה. ענין תקוה כמו דמינו אלהים חסדך (לעיל מ"ח): ד תהותתו. מל' הוות ושבר: כקיר גדר. ענין כותל בית וחצר:

ה אך משאתו יעצו להדיח ירצו כזב בפיו יברכו
ובקרבם יקללו סלה: ו אך לאלהים דומי נפשי כי־
ממנו תקותי: ז אך־הוא צורי וישועתי משגבי לא אמוט:
ח על־אלהים ישעי וכבודי צור־עזי מחסי באלהים:
ט בטחו בו בכל־עת עם שפכו־לפניו לבבכם אלהים
מחסה־לנו סלה: י אך הבל בני־אדם כזב בני־איש
במאזנים לעלות המה מהבל יחד: יא אל־תבטחו בעשק
ובגזל אל־תהבלו חיל כי־ינוב אל־תשיתו לב: יב אחת
דבר אלהים שתים־זו שמעתי כי עז לאלהים: יג ולך־
אדני חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו:

מזמור

מצודת דוד

ה אך משאתו. ר"ל הן לא הרעותי את אחד מהם אך כ"א מהם בעבור רוממתו וגאותו יעצו ביניהם להדיחני מן העולם ורוצים הם בתכזב הנאמר עלי בפני שאול: בפיו. כ"א מהם מברך אותי בפיו מן השפה ולחוץ אבל בקרב לבם מקללים אותי לעולם אף בעת שמברכים אותי בפה: ו אך וכו'. איככי חושש להם אך נפשי תקוה לאלהים כי מעולם בא לי תקותי ממנו: ח על אלהים. ר"ל בא על אלהים מושיעי ולהאדיר אותי בכבודי כי הוא הבטיחני על המלוכה ועליו לקיים: צור עוזי. הוא מחזק כוחי וגוב מחסה בו: ט עם. אתם בני עמי בטחו בו בכל עת ושפכו לבבכם לפניו בתפלה כי הוא מחסה לנו מעולם: י אך הבל בני אדם. הבטחון על בני אדם הוא הבל וכזב ודבר שאינו מתקיים: במאזנים לעלות. הוא ענין מליצה לומר אם נחשוב לעלות במאזני משקל כמה יהיו ר"ל הבטחון של כל בני אדם או נראה שהמה קלים ופחותים מדברי הבל והוא מקרא הפוך וכאילו אמר המה יחד מהבל: יא בעושק. להרבות הון בעושק: אל תהבלו. אל תבטחו בהבל להרבות הון בגזל כי לא תתקיים העושר ההיא ונפל כדבר כמ"ש: חיל כי ינוב. אם תראו עושר הבא בגזל נושא ומתרבה אל תשימו לב לבטוח בעושר כזאת כי לא לעולם תהיה: יב אחת. התורה אחת דבר אלהים וממנה למדתי שתי דברים: כי עוז. בהאחת למדתי אשר לאלהים הוא העוז וידו בכל משלה: יג ולך ה' החסד. והשנית למדתי ממנה שה' עושה חסד עם בני אדם: כי אתה תשלם. ר"ל מדבר הוה כשמע שתי הדברים כי אחת ב' דברת אשר מגלה לאיש כמעשהו וכמ"ש ואם תלכו עמי קרי וכו' והלכתי אף אני עמכם בקרי (ויקרא כ"ו) וכן על כל הדברים שבאדם חוטא אתה משלם לו מדה במדה ואם לא היה ידו בכל המשלה היה א"א לפעמים הן הנמנע כדבר מהדברים לשלם מדה במדה ואשר בעלמו נמנע מדרכו לעשות כפי עם בקדם כי זה המעלה מדה במדה הוא חסד

גדול

מצודת ציון

ה משאתו. ענין הרמה: כזב. ענין דבר הנפסק כמו אשר לא יכזבו מימיו (ישעיה נ"ח): יא בעושק. ענין גזל: תהבלו. מל' הבל: חיל. עושר: ינוב. מל' תנובה והצלחה:

אשחרך

סג א מִזְמוֹר לְדָוִד בִּהְיוֹתוֹ בְּמִדְבַּר יְהוּדָה: ב אֱלֹהִים
אֵלִי אַתָּה אֲשַׁחֲרֶךָּ צָמְאָה לְךָ נַפְשִׁי כָּמַהּ
לְךָ בְשָׂרִי בְּאֶרֶץ־צִיָּה וְעָיֵף בְּלִי־מָיִם: ג כֵּן בַּקֹּדֶשׁ חֲזִיתִךָ
לִרְאוֹת עֻזְּךָ וּכְבוֹדֶךָ: ד כִּי־טוֹב חַסְדְּךָ מֵחַיִּים שְׂפָתַי
יְשַׁבְּחוּנְךָ: ה כֵּן אֲבָרֶכְךָ בְחַיָּי בְּשִׁמְךָ אֶשָּׂא כַפָּי: ו כְּמוֹ
חֵלֶב וָדֶשֶׁן תִּשְׂבַּע נַפְשִׁי וְשִׂפְתֵי רְנָנוֹת יְהַלֶּל־פִּי: ז אִם־
זְכַרְתִּיךָ עַל־יְצוּעָי בְּאַשְׁמֻרוֹת אֶהְגֶּה־בָּךְ: ח כִּי־הָיִיתָ
עֶזְרָתָה לִּי וּבְצֵל כְּנָפֶיךָ אֲרַנֵּן: ט דָּבְקָה נַפְשִׁי אַחֲרֶיךָ בִּי
תָּמְכָה יְמִינֶךָ: י וְהֵמָּה לְשׁוֹאָה יְבַקְשׁוּ נַפְשִׁי יָבֹאוּ
בְּתַחְתִּיּוֹת

מצודת דוד

גדול כי אז יבין האדם וישכיל לדעת שלא בא במקרה כ"א מה' על דרך העונש וימהר לשוב מחטאיו וכ"ז חוזר למעלה לומר מהו בטחון האדם הלא טוב לחסות בה' הואיל וידו בכל משלה ועושה חסד:

סג א במדבר יהודה. נסתר מפני שאול: ב אלי אתה. מעולם אתה אלי לכן אדרשך: צמאה. מתאוה אני לך כצמא אל המים: בארץ ציה. כמו ההולך בארץ ציה ועיף מקום שאין שם מים כי אז מאוד יתאוה לה: ג כן בקודש. כמו הצמא כן התאוה לחזות אותך במקום הקודש ולראות עוזך שבות הארון עם הכבוד אשר ישכן עליו: ד כי טוב חסדך מחיים. ר"ל כי כל חסדך מנתינת החיים הוא למען ישבחונך שפתי בעודי כי לולא זאת למה לי חיים ולזה אתאוה להיות במקום המקודש למען אשבחך שם: ה כן אברכך בחיי. ר"ל וכאשר אשב במקום המקודש אעשה כן ואברכך כל ימי חיי ואשא כפי בהזכרת שמך להתפלל אליך: ו כמו חלב ודשן. כמו שתשבע הנפש מהאוכלי חלב ודשן כן תשבע נפשי אם יהלל פי את ה' בהרבה לשונות של רננות: ז אם זכרתיך. באמת זכרתיך בהיותי על יצועי ובאשמורות הלילה כשאני מקיץ מהשינה מחשב אני בך: ח כי היית. על כי היית לי לעזרה ובעבור החסיון בצל כנפיך ארנן לך: ט דבקה. על כי דבקה נפשי ללכת אחריך לזה תמכה בי ימינך לבל אמוט: י והמה. ושאול ואנשיו מבקשים להשמם את נפשי [illegible]: יבואו. לזה יבואו בתחתיות הארץ מושפלים עד עפר:

מצודת ציון

סג א אשחרך. ענין דרישה כמו שוחר טוב (משלי י"א): כמה. ענין חשק ותאוה ואין לו דומה: ציה. שממה: ועיף. ר"ל יבשה וכאלו תתאוה למים כאדם היעף: ג חזיתך. ראיתיך: ו חלב. מיטב כמו ואכלו את חלב הארץ (בראשית מ"ה): ודשן. ושומן: ושפתי. ענין אמירה כמו שפה אחת (שם י"א): ז אם. ר"ל באמת כמו כי אם תם הכסף (שם מ"ז): יצועי. מלשון מצעות המטה: באשמורות. הם שלש חלקי הלילה ודרך האדם להקיץ אז משינתו: י לשואה. ענין שממה

בתחתיות הארץ׃ יא יגירהו על ידי חרב מנת שעלים
יהיו׃ יב והמלך ישמח באלהים יתהלל כל הנשבע בו
כי יסכר פי דוברי שקר׃
סד א למנצח מזמור לדוד׃ ב שמע אלהים קולי בשיחי
מפחד אויב תצר חיי׃ ג תסתירני מסוד
מרעים מרגשת פעלי און׃ ד אשר שננו כחרב לשונם
דרכו חצם דבר מר׃ ה לירות במסתרים תם פתאם
ירהו ולא ייראו׃ ו יחזקו למו דבר רע יספרו לטמון
מוקשים אמרו מי יראה למו׃ ז יחפשו עולת תמנו חפש

מחפש

מצודת ציון

מחמה: יא יגירהו. ענין הגלה ושפיכה כמו וכמים הנגרים (ש״ב ד׳): מנת. מל׳ מנה ומתן: יב יסכר. הוא כמו יסגר וכן ויסכרו מעינות (ברא׳ ח׳):

סד ב בשיחי. ענין ספור התלאות: ג מסוד. ענין עצה הנעשה בסוד: מרגשת. ענין הקבוץ כמו למה רגשו גוים (לעיל ב׳): ד שננו. חדדו כמו חציך שנונים (לעיל מ״ה): ה לירות. להשליך כמו ירה בים (שמות ט״ו): ו למו. להם: ז עולת. עלילות: תמנו. כמו תממו וכן חסדי ה׳ כי לא תמנו (איכה ג׳) והוא מל׳ תם והשלמה:

יתגודדו

מצודת דוד

יא יגירהו. הפגרים יגירו וישפכו דמם ע״י חרב ויהיו למנה לשועלים ולחית השדה: יב והמלך. על עצמו אמר שהוא ישמח בתשועת ה׳ וגם כל הנשבע בה׳ יתהלל בתשועתו כי הנשבע בה׳ הוא מאמין בו ויתהלל א״כ בהתשועה הבאה לו ממנו כי ישתבח עצמו על שהשכיל לדעת שה׳ הוא האלהים: כי יסכר. כאשר יסגר פי המדבר עלי שקר בפני שאול ברצותו שלא יוכל לי ולאנשי ואז השמח אני ואנשי הנשבעים בה׳:

סד ב שמע אלהים קולי. אמרו ז״ל שאמרו דוד בעבור דניאל על שהושלך לגוב אריות על ידי תחבולות השרים ולפי שהיה מזרעו אמר כמדבר בעדו: בשיחי. בעת אספר תלאות: מפחד אויב. הם שרי מלך דריוש: ג מסוד. מעצת הרשעים שרי המלך: מרגשת. מהקבוץ שקבצו יחד להתיעץ בדבר: ד שננו. חדדו לשונם כחרב להבאיש אותי בעיני המלך: דרכו. הכינו לשונם כחץ הדרוך על הקשת בעת הדרכו: דבר מר. להמית אותי בגוב אריות: ה לירות. להשליך החץ במסתר על התם ופתאום ישליכו ולא ייראו מה׳: ו יחזקו למו. היו מחזקים ביניהם את הדבר הרע והעצה הרעה ויספרו זה לזה להטמין מוקש על דניאל ואמרו מי יראה מחשבתם ר״ל שאמרו אין המלך מרגיש שכל עצתם היא על דניאל: ז יחפשו. היו מחפשים למצוא עלילה להמיתו וכאשר תמו את החפוש חפוש מחפשים ותמנו העצה היא ב״א מסתיר בקרבו בעומק הלב לבל ירגיש בה:

ויורם

מחפש וקרב איש ולב עמק : ח וירם אלהים חץ פתאום
היו מכותם : ט ויכשילוהו עלימו לשונם יתנודדו כל־
ראה בם : י וייראו כל־אדם ויגידו פעל אלהים ומעשהו
השכילו : יא ישמח צדיק ביהוה וחסה בו ויתהללו כל־
ישרי־לב :

סה א למנצח מזמור לדוד שיר : ב לך דמיה תהלה
אלהים בציון ולך ישלם־נדר : ג שמע
תפלה עדיך כל־בשר יבאו : ד דברי עונת גברו מני
פשעינו אתה תכפרם : ה אשרי תבחר ותקרב ישכן
חצריך נשבעה בטוב ביתך קדש היכלך : ו נוראות
בצדק תעננו אלהי ישענו מבטח כל־קצוי־ארץ וים
רחקים : ז מכין הרים בכחו נאזר בגבורה : ח משביח

שאון

מצודת דוד

ח ויורם. וסוף הדבר היה שה' השליכם לנגוב האריות תמורת דניאל ומכותם באה פתאום כחץ הממית : ט ויכשילוהו. לשונם הביאו מכשול על עצמם וכל הרואה יתנודד עליהם בראש דרך לעג : י ויראו. מאז והלאה כל אדם יפחד לנפשו מעשו' בזאת ויספרו זה לזה פועל אלהים וישכילו מעשהו איך נלכדו בשחת אשר טמנו : יא ישמח. בתשועת ה' : וחסה בו. ע"ז יחסה בו בכל עת : ויתהללו. ישבחו א"ע על שהשכילו לדעת שה' הוא האלהים :

סה ב לך דומיה תהלה וכו'. ר"ל אתה ה' השוכן בציון בדומי' נחשבת לך לתהלה כי אין להגביל את תהלתך ולכן אין להרבות בתארים : ולך ישולם נדר. כי תושיע להנודרים בעת צרה וישלם א"כ הנדר : ג שומע תפלה. על כי אתה שומע תפלה לזה יבואו אליך כל בשר להתפלל לפניך : ד גברו מני. ר"ל עם כי אין בהזכיות להכריע את העונות עכ"ז תכפרם בחסדך : ה אשרי תבחר. אשרי להעם אשר תבחר ותקרב להיות שוכן בחצריך והנה נשבעה בטוב והשפעה הבאה מביתך והיכלך הקודש : ו נוראות בצדק. בצדקתך תענני בדבר הנוראות והנפלאות אשר תעשה עמנו : מבטח. הלא אתה המבטח של כל היושבים בקצות הארץ ועל הימים הרחוקים כי כולם יבטחו בך : ז מכין. הוא מכין מטר רב לרוות ההרים ברב כחו כי הוא נאזר ומגור בגבורה : ח משביח. משקיט ומשפיל המיית הים וגליו וכ"כ משביח המיית לאומים הבומים לבלותינו :

מצודת ציון

ט יתנודדו. מל' נדידה : סה ב דמיה. שתיקה : ג עדיך. אליך כמו תיגע עדיך (איוב ד') : ח משביח. משקיט ומשפיל כמו בשוא גליו אתה תשבחם (לקמן פ"ט) :

שאון.

שְׁאוֹן יַמִּים שְׁאוֹן גַּלֵּיהֶם וַהֲמוֹן לְאֻמִּים׃ ט וַיִּירְאוּ ׀ יֹשְׁבֵי
קְצָוֺת מֵאוֹתֹתֶיךָ מוֹצָאֵי־בֹקֶר וָעֶרֶב תַּרְנִין׃ י פָּקַדְתָּ הָאָרֶץ
וַתְּשֹׁקְקֶהָ רַבַּת תַּעְשְׁרֶנָּה פֶּלֶג אֱלֹהִים מָלֵא מָיִם תָּכִין דְּגָנָם
כִּי־כֵן תְּכִינֶהָ׃ יא תְּלָמֶיהָ רַוֵּה נַחֵת גְּדוּדֶיהָ בִּרְבִיבִים
תְּמֹגְגֶנָּה צִמְחָהּ תְּבָרֵךְ׃ יב עִטַּרְתָּ שְׁנַת טוֹבָתֶךָ וּמַעְגָּלֶיךָ
יִרְעֲפוּן דָּשֶׁן׃ יג יִרְעֲפוּ נְאוֹת מִדְבָּר וְגִיל גְּבָעוֹת תַּחְגֹּרְנָה׃
יד לָבְשׁוּ כָרִים ׀ הַצֹּאן וַעֲמָקִים יַעַטְפוּ־בָר יִתְרוֹעֲעוּ אַף־
יָשִׁירוּ׃

סו א לַמְנַצֵּחַ שִׁיר מִזְמוֹר הָרִיעוּ לֵאלֹהִים כָּל־הָאָרֶץ׃
ב זַמְּרוּ כְבוֹד־שְׁמוֹ שִׂימוּ כָבוֹד תְּהִלָּתוֹ׃
אמרו

מצודת ציון

שאון. המייה: י פקדת. ענין זכרון והשגחה: ותשקקה. מל' השקאה: פלג. אמת המים: יא תלמיה. ערוגות כמו על תלמי שדי (הושע י'): רוה. ענין שביעה: ברביבים. הוא המטר הדק כמו וכרביבי' עלי עשב (דברים ל"ב): תמוגגנה. מל' המגה והמסה: יב ומעגליך. מל' מעגל ודרך והם העננים שהם לדרך השמים ונאמר וחוג שמים יתהלך (איוב כ"ב) ולזה יקראו העננים מעגליו: ירעפון. ענין הזלה ושפיכה כמו יערוף כמטר לקחי (דברים ל"ב): דשן. שומן: יג נאות. ענין מדור: יד כרים. כבשים: יעטפו. מל' עטיפה ולבישה: בר. תבואה כמו לשבר בר במצרים (בראשית מ"ב): יתרועעו. מל' תרועה:

עלוה

מצודת דוד

ט מאותתיך. ע"י אותות הברקים והרעמים יפחדו ממך יושבי קצות הארץ: מוצאי. המאורו' היוצאים להאיר בבוקר ובערב היא לילה היא תעורר לב הבריות לרנן לך כאשר יראו שלא ישנו את תפקידם: י פקדת. בעת תשגיח בארץ להשקותה אז תעשיר אותה ברבה מטר: פלג אלהים. אמת המים הבאה לה מאלהים היא מלאה מים: תכין. ובזה תכין דגנם כי כן דרכך להכין הדגן ע"י רבוי המטר: יא תלמיה רוה. במה שתשביע תלמי השדה יהיה נחת לגדודיה הם הבריות המתהלכים בארץ: ברביבים. ע"י הרביבים תמוגג והרטב את האדמה ובזה תברך צמחה: יב עטרת. תעטר את השנה שהשפעת בה טובך כי תהיה מעוטרת בתבואה ופירות: ומעגליך. העננים יזלו גשמי ברכה: יג נאות מדבר. המקומות היבשות כמדבר יזלו גם המה דשן להצמיח הרבה תבואה: וגיל וכו'. הגבעות תהיינה חגורות בגיל ר"ל רב תבואה יגלו בהן: יד לבשו כרים הצאן. הכבשים שבצאן ילבשו בשר ושומן בעבור המרעה הטוב: יעטפו בר. יהיו מכוסים בתבואה מבלי מקום פנוי: יתרועעו. כל הבריות יריעו תרועת שמחה:

סו א הריעו. בעת בוא מלך המשיח יריעו כל העמים תרועת מלך לקבל את ה' לאלוה: ב כבוד שמו. כפי הכבוד הראוי לשמו: שימו. הללוהו

בכבוד

ג אמרו לאלהים מה־נורא מעשיך ברב עזך יכחשו־לך
איביך: ד כל־הארץ ישתחוו לך ויזמרו־לך יזמרו שמך
סלה: ה לכו וראו מפעלות אלהים נורא עלילה על־בני
אדם: ו הפך ים ליבשה בנהר יעברו ברגל שם נשמחה־
בו: ז משל בגבורתו עולם עיניו בגוים תצפינה הסוררים
אל־ירימו למו סלה: ח ברכו עמים אלהינו והשמיעו
קול תהלתו: ט השם נפשנו בחיים ולא־נתן למוט
רגלנו: י כי־בחנתנו אלהים צרפתנו כצרף־כסף:
יא הבאתנו במצודה שמת מועקה במתנינו: יב הרכבת
אנוש לראשנו באנו באש ובמים ותוציאנו לרויה:
יג אבוא ביתך בעולות אשלם לך נדרי: יד אשר־פצו
שפתי ודבר־פי בצר־לי: טו עלות מחים אעלה־לך עם־
קטרת

מצודת דוד

בכבוד הראוי לו וכפל הדבר במ"ש: ג אמרו לאלהים. אמרו על אלהים: מה נורא. מה מאוד נוראים ונפלאים מעשיך: ברוב. בעבור רוב חזקך יכחשו לך אויביך לאמר שהמה אוהביך: ד יזמרו שמך סלה. לעולם יזמרו לשמך ולא יחזרו לסורם: ה לכו. אז יאמרו ישראל זה לזה לכו וראו וכו': נורא עלילה. מעשיו נוראים בעבור בני אדם והם ישראל: ו הפך ים. בעת יצאו ממצרים: בנהר יעברו ברגל. בימי יהושע עברו בירדן ברגלם: בו. בהישועה הבאה ממנו: ז מושל. עתה הנה מושל בגבורתו על כל העולם ועיניו צופים בגוים להשב להם גמול: הסוררים. הסרים מדרך הטוב לא יהיה להם עוד התרוממות עד עולם: ט השם וכו'. ולא יכולתם לכלות אותנו: למוט רגלינו. להיות נופלים באין תקומה כי אם כליתם אותנו אז הייתם מקבלים עתה עונש רב מרבה להכיל: י כי בחנתנו. הצרות אשר באו עלינו המה היו לבחון אותנו אם נהיה עומדים באמונת ה': צרפתנו. כמו הצורף מסיר סיג הכסף ע"י הצרוף כן נתמרקו עונינו ע"י הצרות: יא הבאתנו במצודה. אף כי ישבנו במאסר הוספת עוד להשים במתנינו דבר המעיק ומיצר: יב הרכבת אנוש. הם מלכי האומות: ותוציאנו. אבל עכ"ז סוף הדבר הוצאת אותנו לרויה ולא כלינו בידם: יג אבוא. ולכן אבוא לביתך בעולות וגו': יד אשר פצו וכו'. לנדור לה':

מצודת ציון

סו ה עלילה. מל' מעללים ופעולות:
ז תצפינה. מל' צפיה והבטה:
ט למוט. מל' נטיה ומעידת הרגל:
יא במצודה. ר"ל במאסר של מבצר חזק כמו יביאוהו במצודות (יחזק' י"ט):
מועקה. צרה וצוקה כמו מעיק תחתיכם (עמוס ב'):
יב לרויה. לשביעה:
יד פצו. פתחו:
טו מחים. שמנים ובעלי מוח:
אכן

קְטֹרֶת אֵילִים אֶעֱשֶׂה בָקָר עִם־עַתּוּדִים סֶלָה: טז לְכוּ־שִׁמְעוּ
וַאֲסַפְּרָה כָּל־יִרְאֵי אֱלֹהִים אֲשֶׁר עָשָׂה לְנַפְשִׁי: יז אֵלָיו פִּי־
קָרָאתִי וְרוֹמַם תַּחַת לְשׁוֹנִי: יח אָוֶן אִם־רָאִיתִי בְלִבִּי לֹא
יִשְׁמַע · אֲדֹנָי: יט אָכֵן שָׁמַע אֱלֹהִים הִקְשִׁיב בְּקוֹל תְּפִלָּתִי:
כ בָּרוּךְ אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא־הֵסִיר תְּפִלָּתִי וְחַסְדּוֹ מֵאִתִּי:
סז א לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מִזְמוֹר שִׁיר: ב אֱלֹהִים יְחָנֵּנוּ וִיבָרְכֵנוּ
יָאֵר פָּנָיו אִתָּנוּ סֶלָה: ג לָדַעַת בָּאָרֶץ דַּרְכֶּךָ
בְּכָל־גּוֹיִם יְשׁוּעָתֶךָ: ד יוֹדוּךָ עַמִּים · אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים
כֻּלָּם: ה יִשְׂמְחוּ וִירַנְּנוּ לְאֻמִּים כִּי־תִשְׁפֹּט עַמִּים מִישֹׁר
וּלְאֻמִּים · בָּאָרֶץ תַּנְחֵם סֶלָה: ו יוֹדוּךָ עַמִּים · אֱלֹהִים
יוֹדוּךָ עַמִּים כֻּלָּם: ז אֶרֶץ נָתְנָה יְבוּלָהּ יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים
אֱלֹהֵינוּ: ח יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים וְיִירְאוּ אוֹתוֹ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ:

למנצח

מצודת ציון

יט אכן. באמת:
סז ד מישור. מל ישר:
תנחם. תנהגם: ז יבולה׳ פריה וצמחה:
ח אפסי׳ קצות:

יפולו

מצודת דוד

טו קטורת אלים׳ הקטרת אימורי אלים: סלה. לעולם מבלי הפסק כי הב״המ האחרון לא אחרב עוד: טז לכו שמעו. אמר דוד אל יפנו לבכם מלהאמין כי שמעו וכו׳ את אשר עשה לנפשי ומזה תאמינו שגם לכם יעשה כזאת: יז אליו פי קראתי. בעת הייתי בצרה: ורומם. רוממות ה׳ היתה תחת לשוני ר״ל ספרתי רוממות האל: יח און וכו׳. אף כשראיתי בלבי עון ר״ל אף אם חשבתי לעשות עון מה עכ״ז לא ישמע ה׳ ר״ל עשה עצמו כאלו לא ישמע ולא יודע מחשבתי כי אינו מצרף מחשבה רעה למעשה ולא דחה את תפלתי בעבור המחשבה ההיא: כ לא הסיר תפלתי׳ לא דחה תפלתי מלפניו בעבור רוע המחשבה ההיא: וחסדו. מוסב על לא הסיר לומר לא הסיר חסדו מאתי וחוזר למעלה לומר מזה תדעו כאשר שמע אלי כן ישמע אליכם והצ״ו מן הגולה:

סז ב יחננו. יעשה עמנו חנינה: יאר פניו. יראה לנו פנים מאירות ושוחקות: ג לדעת׳ בכדי שיהא נודע בכל הארץ דרכך שאתה משלם גמול למאמיני׳ בך: בכל גוים. התשועה שתעשה לעמך יהיה נודע בכל גוים: ד יודוך אז יודוך כל האומות בראותם שאתה מקפת שכר המאמינים בך: ה לאומים׳ האומות שלא הרעו לישראל ישמחו אז בראותם אשר תשפוט העמים במישור ר״ל בדין הראוי לפי הגמול ולכן ישמחו על אשר נמנעו מלעשות רע לישראל: ולאומים. את האומות ההם תנהגם בארץ לעולם לטייל בה להרכה ולרחבה בשקט ושאנן: ו יודוך׳ גם בעבור זה יודוך כיראתו ש״ף לא״ה תשיב לכ״א כגמולו: ז ארץ. אז תתן הארץ את יבולה:

ר״ל על כי … ויברכנו

סח א לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד מִזְמוֹר שִׁיר׃ ב יָקוּם אֱלֹהִים יָפוּצוּ
אוֹיְבָיו וְיָנוּסוּ מְשַׂנְאָיו מִפָּנָיו׃ ג כְּהִנְדֹּף
עָשָׁן תִּנְדֹּף כְּהִמֵּס דּוֹנַג מִפְּנֵי־אֵשׁ יֹאבְדוּ רְשָׁעִים מִפְּנֵי
אֱלֹהִים׃ ד וְצַדִּיקִים יִשְׂמְחוּ יַעַלְצוּ לִפְנֵי אֱלֹהִים וְיָשִׂישׂוּ
בְשִׂמְחָה׃ ה שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ שְׁמוֹ סֹלּוּ לָרֹכֵב
בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו׃ ו אֲבִי יְתוֹמִים וְדַיַּן
אַלְמָנוֹת אֱלֹהִים בִּמְעוֹן קָדְשׁוֹ׃ ז אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים
בַּיְתָה מוֹצִיא אֲסִירִים בַּכּוֹשָׁרוֹת אַךְ סוֹרְרִים שָׁכְנוּ צְחִיחָה׃
ח אֱלֹהִים בְּצֵאתְךָ לִפְנֵי עַמֶּךָ בְּצַעְדְּךָ בִישִׁימוֹן סֶלָה׃
ט אֶרֶץ רָעָשָׁה אַף־שָׁמַיִם נָטְפוּ מִפְּנֵי אֱלֹהִים זֶה סִינַי

מפני

מצודת דוד

יברכנו אלהים לזה יפחדו ממנו כל היושבים בקצות הארץ בראותם שהוא משגיח ומשיב גמול:

סח ב יקום. לנקום נקמת עמו: אויביו. אויבי ישראל נקראים אויבי המקום: ג כהנדוף עשן. כמו העשן הנדחף ממקומו ברוח קל כן תנדוף האויב בסיבה קלה: ה שירו לאלהים. ר"ל היו בטוחים על התשועה ומעתה שירו עליה: סלו. רוממו לה' הרוכב על השמים הנקראים ערבות: ביה שמו. ר"ל היו בטוחים בתשועה בעבור כי עתה יה שמו ואין השם שלם עד הזמן ההוא ותבוא א"כ התשועה למען שמו ולזה מעתה עלזו ושמחו לפניו: ו אבי יתומים וגו' במעון קדשו. ר"ל רק כי אלהים יושב במעון קדשו בשמים ממעל מ"מ משגיח הוא בתחתונים ואוהב ולדיין לישראל הנקראים יתומים ואלמנות כמ"ש יתומים היינו וכו' אמותינו כאלמנות (איכ' ה'): ז מושיב יחידים. ר"ל בהיותכם במצרים יחידים מפוזרים בכל הארץ אחד הנה ואחד הנה הלא בעת בוא הגאולה כנס המקום אתכם בשעה אחת לרעמסס והושיב אתכם בבית אחד כלומר בכנסיה אחת: מוציא. האסירים במאסר הגלות היה מוציא בעת הכושר אשר ייטיב להולכי דרכים לא חמה ולא צנה כי כן הוא בימי ניסן: אך סוררים. רק אנשי מצרים הסוררים הם לבדם נשארו שוכנים בארץ למאון ויובש בעבור רוב המכות שהכה בהם אבל אתם הייתם מלאים כל טוב ובטוחים תהיו שכ"כ יהיה לעתיד: ח בצאתך. בעמוד הענן להורותם הדרך: בישימון סלה. במדבר שהוא מעולם מקום שממון ואין שם דרך סלולה: ט ארץ. האומות יושבי הארץ: שמים. שרי מעלה נטפו זיעה מגודל חרדה: זה סיני. ר"ל זה

מצודת ציון

סח ב יפוצו. ענין פזור: ג כהנדוף. ענין דחיפה כמו עלה נדף (ויק' כ"ו): כהמס. מלשון המסה והמגה: דונג. שעוה: ד יעלצו. ענין שמחה: ה סלו. ענין הרמה והגבהה כמו סולו סולו המסילה (ישעי' ס"ב): ו במעון. ענין מדור: ז בכושרות. מל' כשר: צחיחה. ענין למאון ויובש כמו לצחיח סלע (יחזקאל כ"ד): ח בצעדך. מלשון צעד ופסיעות: בישימון. מל' שממה:

חניף

מִפְּנֵי אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: י גֶּשֶׁם נְדָבוֹת תָּנִיף אֱלֹהִים
נַחֲלָתְךָ וְנִלְאָה אַתָּה כוֹנַנְתָּהּ: יא חַיָּתְךָ יָשְׁבוּ־בָהּ תָּכִין
בְּטוֹבָתְךָ לֶעָנִי אֱלֹהִים: יב אֲדֹנָי יִתֶּן־אֹמֶר הַמְבַשְּׂרוֹת צָבָא
רָב: יג מַלְכֵי צְבָאוֹת יִדֹּדוּן יִדֹּדוּן וּנְוַת־בַּיִת תְּחַלֵּק שָׁלָל:
יד אִם־תִּשְׁכְּבוּן בֵּין שְׁפַתָּיִם כַּנְפֵי יוֹנָה נֶחְפָּה בַכֶּסֶף וְאֶבְרוֹתֶיהָ
בִּירַקְרַק חָרוּץ: טו בְּפָרֵשׂ שַׁדַּי מְלָכִים בָּהּ תַּשְׁלֵג
בְּצַלְמוֹן: טז הַר־אֱלֹהִים הַר־בָּשָׁן הַר גַּבְנֻנִּים הַר־בָּשָׁן:
יז לָמָּה תְּרַצְּדוּן הָרִים גַּבְנֻנִּים הָהָר חָמַד אֱלֹהִים לְשִׁבְתּוֹ

אף

מצודת דוד

האלהים הנגלה לישראל על הר סיני: י גשם נדבות. כשבאו לארץ הזלת עליה גשמי נדבה ר"ל לא כגמול המעשה כ"א בנדבה: נחלתך ונלאה. כשהיתה נחלתך עיפה וצמאה למטר אז אתה ה' כוננתה אותה במטר רב: יא חיתך. עדתך ישבו בהארץ ההיא: בטובתך. במדת טובך הכנת המטר לגדל התבואה להשביע נפש העני: יב ה' יתן. ר"ל כמו שעשה עמנו לשעבר כן יקיים אומר הנביאים המבשרות לכנסת ישראל הגדול והרב: יג מלכי צבאות. וזהו הבשור' שמלכי צבאות האומו' יהיו נדודים מא"י: ונות בית. הכנסיה הדרה מעולם בבתי הארץ ההיא תחלק לעצמה שלל מלכי הצבאות ההמה: יד אם תשכבון. ר"ל אף אם מצרות הגלות תהיו נבוכים ומעורבים כשוכב בין מקום שפיתת הקדרות: כנפי יונה. מ"מ תהיו נאים כמו כנפי יונה הנראה כמחופה בכסף ובזהב המוכא בנוטה מעט לגוון הירוק ר"ל סוף הדברים לגאולה שלימה ורב טוב: טו בפרש. אז כאשר יפרוש שדי לגרש מלכי האומות מא"י: בה. בהארץ ההיא תתלבן כשלג אתה העדה היושבת בגולה בצלמות: טז הר אלהים וכו'. הר סיני אשר ירד עליו אלהים הוא לכם הר בשן ר"ל כמו אשר בשן הוא דשן ושמן ומקום מרעה כן הוא לכם הר סיני כי זכות התורה שקבלתם שמה היא הרועה אתכם ומגין עליכם: הר גבנונים וכו'. הר בית ה' שהוא מקטני ההרים הוא לכם הר בשן כי זכות המקדש מוסדת לכם ורועה אתכם כהר בשן שהוא מקום מרעה: יז למה תרצדון. אתם מלכי

האומות

מצודת ציון

י תניף. ענין הזלה והטפה כמו נופת צופים (לעיל י"ט): ונלאה. כמו ונלאה והוא ענין עייפות כמו ונלאיתי כלכל (ירמי' כ'): יא חיתך. עדתך וכן וחית פלשתים (ש"ב כ"ג): יב המבשרות. מל' בשורה: צבא רב. חיל רב: יג ידדון. מלשון נדידה: ונות. מלשון נוה ומדור: יד שפתים. היא מקום עריכת ומושב הקדרות כמו שפות הסיר (יחזק' כ"ד): נחפה. מכוסה: ואברותיה. כנפיה כמו אבר כיונה (לעיל נ"ה): בירקרק. גוון ירוק: חרוץ. מין זהב טוב כמו ומחרוץ תבואתה (משלי ג'): טו בפרש. מל' הפרשה ופרוד: תשלג. מל' שלג: בצלמון. מל' צלמות ור"ל חושך: טז הר בשן. הוא מקום דשן ושמן כמ"ש שמעו וכו' פרות הבשן (עמוס ד'): גבננים. מל' גב וגובה והנוני"ן באים להקטין כמו כפתיגון אסיך (ש"ב י"ג): יז תרצדון. כמו תרקדון

אף־יהוה ישכן לנצח: יח רכב אלהים רבתים אלפי
שנאן אדני בם סיני בקדש: יט עלית למרום ׀ שבית
שבי לקחת מתנות באדם ואף סוררים לשכן ׀ יה
אלהים: כ ברוך אדני יום ׀ יום יעמס־לנו האל ישועתנו
סלה: כא האל ׀ לנו אל למושעות וליהוה אדני למות
תוצאות: כב אך־אלהים ימחץ ראש איביו קדקד שער
מתהלך באשמיו: כג אמר אדני מבשן אשיב אשיב
ממצלות ים: כד למען ׀ תמחץ רגלך בדם לשון כלביך
מאיבים מנהו: כה ראו הליכותיך אלהים הליכות אלי

מלכי

מצודת דוד

האומות המשולים מול המקום להרים קטנים למה תרקדון בהיכלו הלא הוא ההר אשר חמד ה' לשבת בו ואף ישכון שם לנצח ולא ישאר בידכם: יח רכב אלהים. מוסב למעלה לומר גם בעבור זה היו בטוחים כי סוף הדבר יהיה גאולה שלימה כי רבה חיבתך לפני המקום כי הלא מלאכי רכבו המה הרבה רבבות שרים וה' שוכן בם אף בעת בואו בקדושתו להר סיני ליתן התורה כי גם המלאכים ירדו עמו ובכל עת המה קרובים לשכינה: יט עלית למרום. ועכ"ז אתה ישראל עלית למרום ר"ל רמה ידך להתגבר עליהם לקבל את התורה ושבית אותם מיד המלאכים ולקחת אותה למתנה להיות מצויה בבני אדם ולא בין מלאכי מעלה: ואף סוררים. אף כי הרבו לסור מאחרי ה' עכ"ז נתרצה להם ובא על המשכן לשכון בה: כ ברוך ה'. ראוי לנו לומר ברוך ה' אשר בכל יום טוען לנו ור"ל ברכותיו או טובותיו וקצר כדבר המובן מאליו: האל. הוא האל המושיע לנו עד עולם: כא אל למושעות. הוא לנו אל להושיע ולא להביא הרעה עם כי בידו הרבה מיני הוצאות הנפש מן הגוף להביא המיתה מ"מ לא יביאם עלינו: כב אך וכו'. אך במיני המיתות ההם ימחץ ראש אויביו ולא ראשינו: קדקד שער. כן נקרא גובה הראש כי שם נחלק שער הראש אילך ואילך ומוסב על ימחץ לומר בהם ימחץ קדקד של מי שהוא מתהלך ואוחז באשמיו ולא שב מהם: כג אמר ה'. כבר הבטיח לנו להשיב אותנו מבין האומות המשולים לפרי הבשן הרועים במרעה שמן: ממצולות ים. ר"ל מעומק הגלות: כד למען תמחץ. ההשבה תהיה באופן עשות נקמה בגוים למען יהיו רגליך נראים כאלו הם מחוצים על כי הדרוך בדם הרוגיהם ותלכלך רגליך בדמם: מנהו. הכנת מזון כ"א מלשון כלביך יהיה מדם האויבים כי ילוקק דמם בלשונו: כה ראו. ר"ל ראוים המה לזה כי כאשר ראו

הליכותיך

מצודת ציון

תרקדון: יח אלפי. שרים וגדולים כמו אלופי יהודה (זכרי' י"ב): שנאן. כן יקראו מלאכי מרום: כ יעמס. ענין הטענת משא כמו אבן מעמסה (שם): כב ימחץ. ענין רציצה ופציעה כמו מחצת ראש (חבקוק ג'): כג ממצולות ים. מעומק הים: כד מנהו. ענין הכנת מזון כמו מן הוא (שמות י"ו):

שרים

מלכי בקדש׃ כו קדמו שרים אחר נגנים בתוך
עלמות תופפות׃ כז במקהלות ברכו אלהים אדני
ממקור ישראל׃ כח שם בנימן צעיר רדם שרי יהודה
רגמתם שרי זבלון שרי נפתלי׃ כט צוה אלהיך עזך
עוזה אלהים זו פעלת לנו׃ ל מהיכלך על ירושלם לך
יובילו מלכים שי׃ לא גער חית קנה עדת אבירים ׀
בעגלי עמים מתרפס ברצי־כסף בזר עמים קרבות
יחפצו

מצודת ציון

כו שרים. משוררים: עלמות. נערות: תופפות. מל׳ תוף והוא כלי שיר: כח רודם. ענין ממשלה כמו רדה בקרב אויביך (לק׳ ק״י): רגמתם. ענין השלכת אבנים: ל יובילו. יביאו: שי. תשורה כמו יובל שי לה׳ (ישעיה י״ח): לא גער. ענין צעקת נזיפה: אבירים. חזקים: מתרפס. ענין רמיסה כמו ברגלה רפסה (דני׳ ז׳): ברצי. מל׳ רצוי: בזר. כמו פזר כי בומ״ף מתחלף וכן ורכוש להם יבזור (שם י״א): קרבות. מלחמות כמו ביום קרב (לקמן ע״ח):

יאתיו

מצודת דוד

הליכותיך אל תוך הים בעמוד הענן: בקדש. השוכן בשמי קדש: כו קדמו שרים. כאשר נמשכו אהרן והלכו בחרבה ומצרים נטבעו אז השרים הקדימו לשורר משה את השירה ואחריהם נגנו המנגנים בכלי נגון לנעם הקול: בתוך עלמות. גם מרים וחברותיה ביניהן היו תופפות לנגן בהם להודות על הנס: כז במקהלות. בקהל רב ברכו את ה׳: ממקור ישראל. המברכים היו אלו הבאים ממקור ישראל ר״ל מזרע ישראל (כינה הזרע במי המקור ודוגמתו וממי יהודה יצאו (ישעי׳ מ״ח): כח שם. בעבור הירידה אל הים שירדו שם זכה בנימין צעיר השבטי׳ לצאת ממנו שאול המלך להיות רודה ומושל בישראל כי הם ירדו תחלה אל הים ובעבור זה זכו למלוכה כן אז״ל: רגמתם. היו רוגמים עליהם באבנים כי היו מתקנאים בהם: שרי זבולון וכו׳. וכן גם המה רגמום באבנים ומוסב למעלה לומר ראוים המה לנס כי אינם כפויי טובה ומודים על הנס: כט צוה אלהיך. כבר צוה אלהיך העוז והחוזק אשר יבוא לך: עוזה אלהים זו. ר״ל העוז הזו תבא מאלהים אשר עשה על הים הנה זה בעבור כבר פעלתה לנו על הגאולה היא כי כל עניני הגאולה שמורה ומוכנת להיות דוגמת גאולת מצרים: ל מהיכלך. מכבוד היכלך אשר היא על ירושלים יהיה הסיבה אשר המלכים יביאו לך מנחה: לא חית קנה. הוא עשו הדומה לחיה הדר בין הקנים אשר ביער והמה עדה מחזקה בין עגלי האומות ר״ל החזקה שבהם: מתרפס. נעשה נרמס ר״ל מוכנע וירוד בעבור רצוי הכסף כי מבלעדי הכסף אין לרצויו להכניע זדון לבו: בזר עמים. בזדון לבו מפזר עמים ובכל זמן חפצים במלחמה:

ואתיו

יְהַפֵּצוּ: לב יֶאֱתָיוּ חַשְׁמַנִּים מִנִּי מִצְרָיִם כּוּשׁ תָּרִיץ יָדָיו
לֵאלֹהִים: לג מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ אֲדֹנָי
סֶלָה: לד לָרֹכֵב בִּשְׁמֵי שְׁמֵי־קֶדֶם הֵן יִתֵּן בְּקוֹלוֹ קוֹל עֹז:
לה תְּנוּ עֹז לֵאלֹהִים עַל־יִשְׂרָאֵל גַּאֲוָתוֹ וְעֻזּוֹ בַּשְּׁחָקִים:
לו נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ אֵל יִשְׂרָאֵל הוּא נֹתֵן ׀ עֹז
וְתַעֲצֻמוֹת לָעָם בָּרוּךְ אֱלֹהִים:
סט א לַמְנַצֵּחַ ׀ עַל־שׁוֹשַׁנִּים לְדָוִד: ב הוֹשִׁיעֵנִי אֱלֹהִים כִּי
בָאוּ מַיִם עַד־נָפֶשׁ: ג טָבַעְתִּי ׀ בִּיוֵן
מְצוּלָה וְאֵין מָעֳמָד בָּאתִי בְמַעֲמַקֵּי־מַיִם וְשִׁבֹּלֶת שְׁטָפָתְנִי:
יָגַעְתִּי

מצודת דוד

לב יאתיו. כאשר ינער בעשו ותבוא הגאולה אז הגדולים ממצרים יבואו עם תשורה לה' בהודאה על מפלת עשו כי לאויבים המה לו: תריץ ידיו. הרגלים יהיו מריצים את הידים להביא נהם תשורה לה' (כי בריצת הרגלים גם הידים ירוצו בכללות הגוף): לג שירו. כאשר ישבר שבט המכה הוא עשו המפזר העמים: לד בשמי שמי. בשמים אשר מעל השמים אשר ברא בימי קדם: הן יתן. הן הוא הנותן קול חזק להפחיד כל בני עולם. לה תנו עוז. אמרו שכל החוזק הוא לה' לבדו ובעבור ישראל הראה גאותו וכחו נראה בשחקים בהלוך הכוכבים ומזלות אשר לא ישנו את תפקידם: לו ממקדשיך: מן הכבוד השוכן במקדש תבוא היראה לבני אדם כי משם יצאו כל הנפלאות: אל ישראל. חוזקן של ישראל הוא ומעולם נותן עוז וחוזק לעם הידוע הנבחר לו ובעבור זה יהיה אלהים ברוך:

סט ב עד נפש. המשיל עומק הגלות למים שוטפים הבאים עד הצואר והנפש קרובה לצאת: ג ואין מעמד. אין שם מקום קשה להאחר עומד והרד א"כ מטה מטה: במעמקי מים. ר"ל הנה הבא במים עמוקים הוא מסוכן אף אם אינם רודפים ושוטפים והבא במים שוטפים הוא מסוכן אף אם לא בא במקום העומק ומכ"ש הבא במים שוטפים ובמקום עמוק שהוא מסוכן ביותר וכן כאו עלי צרות כפולות ומכורות:

מצודת ציון

לב יאתיו. יבואו כמו אתא בוקר (ישעיה כ"א): חשמנים. ענינו גדולים וחשובים וכן חשמני ובניו: מני. כמו מן: תריץ. מל' ריצה ורדיפה: לה תנו. אמרו כמו נתנו לדוד רבבות (ש"א י"ח) ויתכן שהוא מל' שם יתנו צדקות ה' (שופ' ה'): לו ותעצומות. מל' עצמה וחוזק:

סט א שושנים. שם כלי נגון עשויה בצורת שושנה: ג ביון. הוא הרפש שבקרקעית המים: מצולה. עומק המים: ושבולת. הוא מרוצת המים כמו משבולת הנהר (ישעיה כ"ז):

נחר

בקראי

ד יגעתי בקראי נחר גרוני כלו עיני מיחל לאלהי:
ה רבו משערות ראשי שנאי חנם עצמו מצמיתי איבי
שקר אשר לא־גזלתי אז אשיב: ו אלהים אתה ידעת
לאולתי ואשמותי ממך לא־נכחדו: ז אל־יבשו בי קויך
אדני יהוה צבאות אל־יכלמו בי מבקשיך אלהי ישראל:
ח כי־עליך נשאתי חרפה כסתה כלמה פני: ט מוזר
הייתי לאחי ונכרי לבני אמי: י כי־קנאת ביתך אכלתני
וחרפות חורפיך נפלו עלי: יא ואבכה בצום נפשי ותהי
לחרפות לי: יב ואתנה לבושי שק ואהי להם למשל:
יג ישיחו בי ישבי שער ונגינות שותי שכר: יד ואני תפלתי

מצודת ציון

ד נחר. ענין יובש כמו ושכן חררים (ירמיה י"ז): מיחל. מל' תוחלת ותקוה: ה עצמו. חזקו והוא מל' עצם שהוא קשה וחזק: מצמיתי. ענין כריתה כמו לצמיתות (לקמן ק"א): ו לאולתי. מל' אויל ור"ל עבירו' כי אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות: נכחדו. נמנעו מלדעת אותם: ז בי. ר"ל על ידי: ט מוזר. מל' זר: י נפלו. חנו ושכנו כמו על פני כל אחיו נפל (בראשית כ"ה): יג ישיחו. ענין ספור דברים:

מצודת דוד

ד בקראי. בעבור רוב הקריאה על קושי השעבוד: נחר. כצועק הרבה מתייבש רטיבת הגרון: כלו עיני. המקוה לדבר מה ואינה באה קרוי בלשון המקרא כליון עינים: ה משערות. יותר מחשבון שערות ראשי: שנאי חנם. כי לא הרעותי את אחד מהם: עצמו. הכורתים אותי נתחזקו והמה אויבי' לי על שקר ובחנם: אשר לא גזלתי. הדבר אשר לא גזלתי מעולם בע"כ אשיב אז כאשר יעלילו עלי: ו אתה ידעת לאולתי. כאומר הלא אינם מרובים כ"כ להיות מיוסר ביותר: ואשמותי וכו'. כפל הדבר במ"ש: ז אל יבושו. כי אם לא תענה לי יבושו א"כ כל המקוים לך בראותם שלא הועיל לי תוחלתי: אל יכלמו. כפל הדבר במ"ש: ח כי עליך. החרפה שאני נושא היא בעבורך כ"א התחברתי עמהם למעול בך הייתי אהוב להם: כסתה. כפל הדבר במ"ש: ט מוזר. בעבורך אני נחשב לזר לאחיו הם בני ישמעאל: לבני אמי. הם בני עשו שהמה לי אחים גם מן האם: י קנאת ביתך. על כי המה מתקנאים בהפארת בהמ"ק לזה אוכלים אותי ועוד יוסיפו לחרפני בדברים: יא ואבכה. וכאשר אבכה בעת תהיה נפשי בצום: ותהי. הבכיה תהיה לי לחרפה באמרם אם לא מהם בכה מדוע לא ישמע קול בכיות: יב ואתנה. וכאשר אתן לבושי שק בעבור התשובה המה מביאים ממני משל בדרך לעג: יג ישבי שער. השופטים היושבים בשערי העיר אף המה ישיחו בי עם שאין מדרך החשובים לדבר דברים של מה בכך: ונגינות. שותי השכר ינגנו בדברי הקורות אותי בדרך לעג ובזיון: יד ואני תפלתי. אבל אני אתפלל לפניך ואינני פונה ללעגם:

לך יהוה עת רצון אלהים ברב־חסדך ענני באמת ישעך:
טו הצילני מטיט ואל־אטבעה אנצלה משנאי וממעמקי־
מים: טז אל־תשטפני שבלת מים ואל־תבלעני מצולה
ואל־תאטר־עלי באר פיה: יז ענני יהוה כי־טוב חסדך
כרב רחמיך פנה אלי: יח ואל־תסתר פניך מעבדך כי־
צר־לי מהר ענני: יט קרבה אל־נפשי גאלה למען איבי
פדני: כ אתה ידעת חרפתי ובשתי וכלמתי נגדך כל־
צוררי: כא חרפה שברה לבי ואנושה ואקוה לנוד ואין
ולמנחמים ולא מצאתי: כב ויתנו בברותי ראש ולצמאי
ישקוני חמץ: כג יהי־שלחנם לפניהם לפח ולשלומים
למוקש: כד תחשכנה עיניהם מראות ומתניהם תמיד
המעד: כה שפך־עליהם זעמך וחרון אפך ישיגם:
כו תהי־טירתם נשמה באהליהם אל־יהי ישב: כז כי־

אתה

מצודת דוד

עת רצון וכו׳ · ר״ל ברב חסדך יהיה עת רצון ועננו בישע אמת ומתקיים: טו מטיט · הוא משל על הגלות: ואל אטבעה · להיות נשקע ונאבד בגולה: וממעמקי מים · ר״ל והרי היא כאלו הנצל ממעמקי מים: טז ואל תאטר · עם שכבר נפלתי לבאר המים אל תסגר עלי פיה לבל אוכל לעלות ר״ל אם אני בגולה לא אשתקע בה: יח מהר ענני · על כי בצרה כבר הונשה: יט למען אויבי · לבל יאמרו ידם רמה: כ נגדך · ר״ל רואה אתה כל המצירים לי: כא ואנושה · בעבור שברון לב נחליתי: לנוד · לבוא מי לנחם אותי ולנודד בראש כדרך המנחמים: ולמנחמים · כפל הדבר במ״ש: כב ויתנו וכו׳ · המשיל עצמו למי שהוא רעב ללחם וצמא למים ומאכילין אותו עשב מר ומשקין אותו חומץ מתחוסף מכאוב על מכאובו כי כן ישיב האויב בנית ידו להכות ולייסר: כג יהי שולחנם · לזה יענשו אשר שלחנם שהיא לפניהם יהיה למוקש ופח ר״ל מה שיחשבו לטובה יהפך לרעה: ולשלומים · מה שיקוו לשלום יהפך עוד למוקש וכפל הדבר במ״ש: כד ומתניהם · בעבור כי יחסך מאור עיניהם

מצודת ציון

יד באמת · ענינו דבר מקוים: טז תאטר · ענין סתימה וסגירה ודוגמתו אטר יד ימינו (שופ׳ ד׳): כא ואנושה · ענין חולי כאוב כמו ויאנש הילד (ש״ב י״ב): כב בברותי · ענינו אכילה מועטת כמו הבראי הבריה (שם י״ג): ראש · שם עשב מר כמו ראש ולענה (דברים כ״ט): כג לפח · לרשת: כד המעד · ענין השמטה והחלקה: כה זעמך · כעסך: כו טירתם · ארמון כמו טירת כסף (ש״ה ה׳): נשמה · שממה:

אתה אשר הכית רדפו ואל מכאוב חלליך יספרו:
כח תנה עון על עונם ואל יבאו בצדקתך: כט ימחו
מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו: ל ואני עני וכואב
ישועתך אלהים תשגבני: לא אהללה שם אלהים בשיר
ואגדלנו בתודה: לב ותיטב ליהוה משור פר מקרן
מפריס: לג ראו ענוים ישמחו דרשי אלהים ויחי
לבבכם: לד כי שמע אל אביונים יהוה ואת אסיריו לא
בזה: לה יהללוהו שמים וארץ ימים וכל רמש בם:
לו כי אלהים יושיע ציון ויבנה ערי יהודה וישבו שם
וירשוה: לז וזרע עבדיו ינחלוה ואהבי שמו ישכנו בה:
ע א למנצח לדוד להזכיר: ב אלהים להצילני יהוה
לעזרתי חושה: ג יבשו ויחפרו מבקשי
נפשי

מצודת ציון

לב משור פר. כפל המלה במלות נרדפות לתוספת ביאור וכן אדמת עפר (דניאל י"ב): מפריס. פרסות הרגל: לה רומש. הלוך הבריות קרוי הרגל קרוי רמישה בלשון המקרא:
ע ב חושה. מהר: ג ויחפרו. מל' חרפה בהפוך:
יסוגו

מצודה דוד

יתענו בחליהם: כז כי אתה וכו'. כאלו אמר כי מי אשר אתה הכית רדפו אותו גם המה להוסיף מכאוביו: ואל מכאוב וכו'. יספרו זה לזה בעבור להגדיל מכאוב על חללי ה' ר"ל הקרובים להיות חללים כי החלל לא ירגיש ואין לו מכאוב: כח תנה עון. חשוב העון הזה להצטרף על העונות שכבר עשו: ואל וכו'. ר"ל אל העשה עמהם צדקה: כט ימחו. אם כבר כתובים המה בספר חיים בעבור זכות מה אזי ימחו משמה ואם עדיין אינם כתובים לא יהיו נכתבין עם הצדיקים לחיים: ל ואני עני. עם שאני עני ובעל מכאוב ואין כח בידי להתחזק מעצמי מ"מ הישועתך תשגבני: לב ותיטב. תהלתי ייטב לה' יותר מקרבן שור פר: מקרין מפריס. ר"ל בעל קרנים גדולים ופרסות רחבות שהוא יפה למראה ובעל בשר: לג ראו. כאשר יראו הענוים אשר בוטב תפלתי: דרשי. וכאשר יראו דרשי אלהים: ויחי. אז יחיה לבבכם והוא ענין שמחה כי הדואג לבו מת: לד כי שומע. השמחה תהיה על כי ראו כי שומע ה' אל אביונים: ואת אסיריו. ר"ל עם כי נאסרו בדבר ה' על כי מרדו בו מ"מ לא בזה את תפלתם: לה יהללוהו. בעבור זה יהללוהו צבא השמים ויושבי הארץ: ימים. שוכני ימים: לו כי אלהים וכו'. כאשר אלהים יושיע את ציון וכו': וישבו. אנשי יהודה ישבו שם: לז עבדיו. שם אבות כי בזכותם ינחלו זרעם את הארץ: ואוהבי שמו. של המקום ב"ה הם ישכנו בה:
ע א להזכיר. יאמר בו להזכיר את המקום למהר להושיע: ב להצילנו. מלת
חושה

נַפְשִׁי יִסֹּגוּ אָחוֹר וְיִכָּלְמוּ חֲפֵצֵי רָעָתִי׃ ד יָשׁוּבוּ עַל־עֵקֶב
בָּשְׁתָּם הָאֹמְרִים הֶאָח׀ הֶאָח׃ ה יָשִׂישׂוּ וְיִשְׂמְחוּ׀ בְּךָ כָּל־
מְבַקְשֶׁיךָ וְיֹאמְרוּ תָמִיד יִגְדַּל אֱלֹהִים אֹהֲבֵי יְשׁוּעָתֶךָ׃
וַאֲנִי׀ עָנִי וְאֶבְיוֹן אֱלֹהִים חוּשָׁה־לִּי עֶזְרִי וּמְפַלְטִי אַתָּה
יְהוָה אַל־תְּאַחַר׃

עא א בְּךָ־ יְהוָה חָסִיתִי אַל־אֵבוֹשָׁה לְעוֹלָם׃ ב בְּצִדְקָתְךָ
תַּצִּילֵנִי וּתְפַלְּטֵנִי הַטֵּה־אֵלַי אָזְנְךָ וְהוֹשִׁיעֵנִי׃
ג הֱיֵה לִי׀ לְצוּר מָעוֹן לָבוֹא תָּמִיד צִוִּיתָ לְהוֹשִׁיעֵנִי כִּי־
סַלְעִי וּמְצוּדָתִי אָתָּה׃ ד אֱלֹהַי פַּלְּטֵנִי מִיַּד רָשָׁע מִכַּף
מְעַוֵּל וְחוֹמֵץ׃ ה כִּי־אַתָּה תִקְוָתִי אֲדֹנָי יֱהֹוִה מִבְטַחִי
מִנְּעוּרָי׃ ו עָלֶיךָ׀ נִסְמַכְתִּי מִבֶּטֶן מִמְּעֵי אִמִּי אַתָּה גוֹזִי
בְּךָ תְהִלָּתִי תָמִיד׃ ז כְּמוֹפֵת הָיִיתִי לְרַבִּים וְאַתָּה
מחסי

מצודת דוד

סופה האמור בסוף המקרא מוסב גם על לבצילני: ג יבושו · בראותם כי לא יכלו לי : יסוגו · דרך הנכלם לחזור לאחוריו לבל יראה מי בושתו : ד ישובו · בבושת פנים בעבור שכר הבושה שעשו לי אשר אמרו תמיד האח לשמוח על צרתי : ה בך · בישועתך : ויאמרו וגו' · האוהבים ומצפים לישועתך יהיו נושעים בכל עת ויאמרו תמיד בעת התשועה מאוד יגדל אלהים : ו ואני עני · אני מוכנע כעני ואביון לזה אתה אלהים חושה לי למלאות שאלתי : עזרי · מעולם אתה עזרי ומפלטי לזה גם עתה אל תאחר :

עא א בך · על כי חסיתי בך מהראוי שלא אבוש לעולם : ב בצדקתך · ולא לפי גמול המעשה : הטה וגו' · להאזין תפלתי : ג לצור מעון · להיות דומה לצור העשוי בו מקום מדור המוכן לבוא בו תמיד להסתר : צוית · הנה מעולם צוית למלאכיך להושיעני כי אתה לי למעוז כסלע ומצודה מיפות יעולה לזה ים עתה אל תרף ידך : ה אתה תקותי · אליך אקוה ואתה לי למבטח מנעורי : ו מבטן · מעת באתי מבטן אמי : אתה גוזי · אתה הוצאתני מרחם אמי ולזה תמיד ... : ז במופת · עם כי הייתי כמופת לרבים ר"ל בצרות הבאות עלי רמה היו לאות ולמופת

מצודת ציון

יסוגו אחור · יחזרו אחור כמו ולא נסוג ממך (לק' פ') : עקב · בשכר כמו והיה עקב תשמעון (דברים ז') : האח · הוא ענין ל' שמחה : ו ומפלטי · ענין הצלה : תאחר · מל' איחור והמתנה :

עא א חסיתי · בטחתי : ג מעון · מדור : ומצודתי · ענין חוזק : ד וחומץ · חומס וגוזל כמו אשרו חמוץ (ישעי' א') : ו גוזי · ענין הוצאה כמו ויגז שלוים (במדבר י"א) שהוציאם מן הים :
מוכני

מחסי־עז: ח ימלא פי תהלתך כל־היום תפארתך:
ט אל־תשליכני לעת זקנה ככלות כחי אל־תעזבני:
י כי־אמרו אויבי לי ושמרי נפשי נועצו יחדו: יא לאמר
אלהים עזבו רדפו ותפשוהו כי־אין מציל: יב אלהים אל־
תרחק ממני אלהי לעזרתי חישה: יג יבשו יכלו שטני
נפשי יעטו חרפה וכלמה מבקשי רעתי: יד ואני תמיד
איחל והוספתי על־כל־תהלתך: טו פי יספר צדקתך
כל־היום תשועתך כי לא ידעתי ספרות: טז אבוא
בגברות אדני יהוה אזכיר צדקתך לבדך: יז אלהים
למדתני מנעורי ועד־הנה אגיד נפלאותיך: יח וגם עד־
זקנה ושיבה אלהים אל־תעזבני עד־אגיד זרועך לדור
לכל־יבוא גבורתך: יט וצדקתך אלהים עד־מרום אשר־
עשית

מצודת ציון

יג שוטני. מל׳ שטן וקטרוג: יעטו. יתעטפו כמו עוטה אור כשלמה (לק׳ ק״ד): יד איחל: אקוה:

ומתהומות

מצודת דוד

ולמופת להפחיד בני אדם שלא יחטאו שבל יקרה להם כמקרי: ואתה מחסי עוז. אבל אתה מחסי עוז ולא כלו אותי הצרות ההמה: ח ימלא פי. ובעבור זה ימלא וכו׳: כל היום. מוסב על ימלא פי לומר כל היום ימלא פי לספר תפארתך: ט לעת זקנה. לבל יאמרו כל מה שנתחזקתי לשעבר היה בכח ידי ולא ה׳ פעל כל זאת ולזה לא נשאר בחזקו בעת הזקנה כי תם כוחו: יא לאמר. כה יאמרו אלהים עזבו ר״ל כשעזב הוא אל המקרה ולזה רדפוהו כי אין לו מציל לא בכח יד ה׳ ולא בכח ידו כי מעתה תם כוחו: יב אלהים. לזה אתה אלהים אל תרחק ממני אם כוחי כלה הלא ידך לא תקצר: יג יבושו. אז יבושו בראותם כי ה׳ עמדי: יכלו. לא יוסיפו להשטין עוד בראותם כי לא יועילו: יעטו. יהיו מסובבים בכלימה כהלבוש הזה המעטף גוף האדם מסביב: יד ואני תמיד איחל. על כי ידעתי אשר תמלא תוחלתי: על כל תהלתך. אשר הללתיך מאז אוסף עוד: טו כי לא ידעתי ספרות. לא ידעתי מספר ידוע לתשועתך לומר אגמור לספר כולם והיא כי אין להם מספר ולכן אספר כל היום: טז אבוא. בכל מקום בואי הנה אבוא בעזר גבורות ה׳ ולזה אזכיר לבד צדקתך הואיל ואין לי עזר כ״א ממך: יז למדתני. נתת לי בינה מנעורי להכיר נפלאותיך ומאז ועד הנה אספרם: יח עד אגיד. ר״ל בכדי שאוכל להגיד ולהראות בעצמי כח זרועך להדור הבא למען יודע גבורתך לכל הדורות הבאים כי האבות יספרו לבניהם: יט וצדקתך. הא׳ אגיד לומר הצדקה אשר עשית עמדי נגרה לפעלה עד מרום ולא בגבול עשית מה שעשית: אלהים. ר״ל כי אלהים אתה בעל

היכולת

עשית גדלות אלהים מי כמוך: כ אשר הראיתנו ׀
צרות רבות ורעות תשוב תחיינו ומתהמות הארץ תשוב
תעלני: כא תרב ׀ גדלתי ותסב תנחמני: כב גם־אני ׀
אודך בכלי־נבל אמתך אלהי אזמרה לך בכנור קדוש
ישראל: כג תרננה שפתי כי אזמרה־לך ונפשי אשר
פדית: כד גם־לשוני כל־היום תהגה צדקתך כי־בשו כי־
חפרו מבקשי רעתי:

עב א לשלמה ׀ אלהים משפטיך למלך תן וצדקתך לבן־
מלך: ב ידין עמך בצדק ועניך
במשפט: ג ישאו הרים ׀ שלום לעם וגבעות בצדקה:
ד ישפט ׀ עניי־עם יושיע לבני אביון וידכא עושק:

ייראוך

מצודת דוד

היכולת ומי כמוך למחות בידך: כ אשר הראיתני. הצרות הבאות עלי הנה אתה הראיתני אותם ומידך באו ואין ביד מי למנעם וגם אתה תשיב תחייני ואין ביד מי למחות: כא תרב. לא הגלה בלבד כ"א עוד תרבה גדולתי ובזה תסובב לי נחמה על הצרות אשר עברו עלי: כב גם אני. כמו שתרבה גדולתי כן ארבה גם אני להודות בנבל על אמתך ולזמר בכנור: כג תרננה שפתי. בחתוך הדבור כי בפה אזמר לך: ונפשי. גם נפשי אשר פדית תרנן גם היא כפי רוחניותה: כד צדקתך. לומר מה שעשית הוא בצדקה ולא בגמול: כי בושו. בראותם כי עוד הרבית גדולתי כוסף על הגלה הרעה ובעבור זאת אספר צדקתך כל היום:

עב א לשלמה. ר"ל התפלה הזו התפלל על שלמה בנו: אלהים משפטיך וכו'. דוד צפה ברוה"ק שעתיד שלמה בנו לשאול מה' לב מבין לעשות משפט לזה התפלל עליו ואמר אתה אלהים תן לו לב לעשות משפט התורה: וצדקתך. תן לו מהון זה בצדקה: לבן מלך. לשלמה שהוא בן מלך: ב ועניך במשפט. ולא יהדר פני העשיר הדן עמו: ג ישאו הרים. ר"ל יצמיחו רב התבואה המביא שלום כי בעת השובע אין עין אדם צרה בחבירו: וגבעות. גם המה ישאו שלום בעבור צדקת המשפט: ד עניי עם. אף כי מתפשם בדבר מועט יתן לב לשפוט: לבני אביון יושיע. ויותר בעבור העוני והקוטן: וידכא עושק. הבא לעשקם:

ייראוך

מצודת ציון

כ ומתהומות. ענין עומק כמו: כא תרב. תרבה: כד תהגה. תדבר כמו לא יהגו בגרונם (לק' קט"ו): חפרו. ענין כלימה:
עב ד וידכא. ענין שבר וכתיתה: עושק. גזלן וחמסן:

גז

ה ייראוך עם־שמש ולפני ירח דור דורים: ו ירד כמטר
על־גז כרביבים זרזיף ארץ: ז יפרח־בימיו צדיק ורב
שלום עד־בלי ירח: ח וירד מים עד־ים ומנהר עד־אפסי־
ארץ: ט לפניו יכרעו ציים ואיביו עפר ילחכו: י מלכי
תרשיש ואיים מנחה ישיבו מלכי שבא וסבא אשכר
יקריבו: יא וישתחוו־לו כל־מלכים כל־גוים יעבדוהו:
יב כי־יציל אביון משוע ועני ואין־עזר לו: יג יחס על־
דל ואביון ונפשות אביונים יושיע: יד מתוך ומחמס יגאל
נפשם וייקר דמם בעיניו: טו ויחי ויתן־לו מזהב שבא
ויתפלל

מצודת ציון

ו גז. מל׳ גזיזה: רביבים. טיפי המטר היורד כחץ והוא מל׳ רובה קשת (ברא׳ כ״א): זרזיף. ענין טיפה ובדרז״ל זרזיפי דמיא (יומא פ״ז): ז בלי. מל׳ בליה והפסד: ח וירד. ענין ממשלה כמו וירדו בדגת הים (ברא׳ א׳): אפסי. קצות: ט ציים. ספינות כמו וצי אדיר (ישעיה ל״ג): ילחכו. ענין הלקיקה בלשון כמו כלחוך השור (במד׳ כ״ב): י אשכר. תשורה ודורון כמו השיבו אשכרך (יחזק׳ כ״ז): יד תוך. ענינו מחשבה רעה בטמונה בתוך הלב:

כסת

מצודת דוד

ה ייראוך. בימיו ייראו ממך ישראל בעת זריחת השמש ולפני הארת הירח ר״ל בכל עת: דור דורים. ר״ל וכן יהיה כל ימי הדורות כי שלמה יכוון לב אנשי דורו אל המקום והם יכוונו לב בניהם וכן לעולם: ו ירד כמטר. תוכחת מוסרי שלמה ירד בחדרי לבות בני אדם לעשות פרי כאשר ירד המטר על הדשא הנגוז מעל והשרשי׳ נשארו מתחת אשר המטר היא סיבה למהר הצמיחה במהירות נפלא: זרזיף ארץ. הנוטף בארץ בעומק המחרישה: ז יפרח. יתגדל ויעלה מעלה מעלה: ורוב שלום. יהיו לו רוב שלום ויתמיד עד בלות הירח ר״ל עד עולם: ח וירד. ימשול מים הדרומי הנקרא ים האדום עד ים הצפוני הוא ים אוקינוס: ומנהר. היוצא מן העדן שהוא תחילת המזרח: עד אפסי ארץ. עד סוף המערב: ט ציים. האנשים בספינות הבאי׳ ממרחק: עפר ילחכו. ר״ל יכפפו קומתם עד לארץ להשתחוות לו כמו המלחך העפר שכופף קומתו עד לארץ: י ואיים. יושבי איי הים: מנחה ישיבו. לפי שיהיה תמידי פעם אחר פעם לזה אמר לשון השבה וכן והשיב וכו׳ מאה אלף כרים (מ״ב ג׳): יב כי יציל. הטובה הזאת יהיה לו בזכות אשר יציל האביון המשועו אשר ישעק מפני נוגשיו: ועני. גם את העני יציל ואת כל מי אשר אין לו עוזר: יג יחוס. יהיה רחם על דל ואביון: יושיע. מיד הקמים עליהם: יד יגאל נפשם. לבל יוכלו בידי שונאי הרעות ועושי החמס: וייקר. דם האביונים יהיה יקר וחשוב בעיניו ויתן לב להציל ממות נפשם: טו ויחי. על כי יהיה נפש האביון יקרה בעיניו לזה יחיה אותו [illegible] ועבדיו כי יתן לו מן הזהב הבא משבא:

ויתפלל

ויתפלל בעדו תמיד כל-היום יברכנהו: טז יהי פסת-בר
בארץ בראש הרים ירעש כלבנון פריו ויציצו מעיר
כעשב הארץ: יז יהי שמו לעולם לפני-שמש ינין
שמו ויתברכו בו כל-גוים יאשרוהו: יח ברוך יהוה
אלהים אלהי ישראל עשה נפלאות לבדו: יט וברוך
שם כבודו לעולם וימלא כבודו את-כל-הארץ אמן
ואמן: כ כלו תפלות דוד בן-ישי:

ספר שלישי

עג א מזמור לאסף אך טוב לישראל אלהים לברי לבב:
ב ואני כמעט נטוי רגלי כאין שפכה אשרי:
כי

מצודת דוד

ויתפלל. ובעבור זה יתפלל תמיד בעדו ויברך אותו כל היום: טז פסת בר. רבוי תבואה ילקח בארץ: בראש הרים. התבואה אשר תצמח בראש ההרים הנה מגודל הפירות ומרב הרוח המצויה בהרים ירעשו הפירות כמו רעש עצי הלבנון: ויציצו מעיר. אנשי העיר יפריחו ממנה כעשב הארץ ר"ל יפרו וירבו ויתפשטו בארץ: יז יהי שמו. יזכר שמו לעולם: לפני שמש. לעולם כל ימי עמידת השמש יהיה נקרא שמו בשם שררה: ויתברכו בו. המברך את בנו יאמר בברכתו ישימך אלהים כשלמה: יאשרוהו. בעבור חכמתו וכשרון מעשיו: יח ברוך ה'. המקום יהא מבורך על הטובה שיעשה לשלמה: לבדו. כי אין מי לעשות נפלאות כמוהו: יט שם כבודו. שמו הראוי לכבודו: וימלא כבודו. כל בני עולם יכירו כבודו: אמן ואמן. הדבר הזה יאומן וכפל המלה לחזוק הענין: כ כלו. נשלמו תפלת דוד כי המזמור הזה אמר סמוך למיתתו בעת שהמליך את שלמה ולא הוסיף לומר עוד ולא נכתב בסוף הספר כי רצה להשלים את הספר בההלולים בעבור רוב השבחים האמורים בה.

עג א אך טוב וגו'. ר"ל הן השכלתי לדעת שהאלהים הוא אך טוב לישראל ולברי לבב שבהם ולא להרשעים כי הצלחתם בוודאי לא לטובה יחשב: ב ואני כמעט. עם כל זה על לבי כמעט היו רגלי נטויים מדרך ה' כאין: מעט

מצודת ציון

טז פסת. ענין רבוי והוא מלשון פשה תפשה (ויק' י"ג) ועם הוא בסמ"ך: בר. תבואה כמו לשבר בר (ברא' מ"ב): ויציצו. ענין פריחה כמו ויצץ ציץ (במד' י"ז): יז ינין. ענין שם שררה כמו ואחריתו יהיה מנון (משלי כ"ט) יאשרוהו. ענין שבח ותהלה כמו אשרי האיש (לעיל א'):

עג א לברי. ברור ונקי מעבירה ועון:

ב אשרי. הרגלים שפוסע בהן כמו לא תמעד אשוריו (לעיל ל"ז):

בהוללים

ג כי קנאתי בהוללים שלום רשעים אראה: ד כי אין
חרצבות למותם ובריא אולם: ה בעמל אנוש אינמו
ועם אדם לא ינגעו: ו לכן ענקתמו גאוה יעטף שית
חמס למו: ז יצא מחלב עינמו עברו משכיות לבב:
ח ימיקו וידברו ברע עשק ממרום ידברו: ט שתו
בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ: י לכן ישיב עמו
הלם ומי מלא ימצו למו: יא ואמרו איכה ידע אל ויש
דעה בעליון: יב הנה אלה רשעים ושלוי עולם השגו
חיל

מצודת ציון

ג בהוללים. ענין סכלות כמו והתהוללו הרכב (ירמי' מ"ו): ור"ל רשעים כי אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות: ד חרצובות. קשרים ואסרים כמו פתח חרצובות רשע (ישעיה נ"ח) ור"ל התלואים ומכאובות: ובריא. מל' בריאות: אולם. ארמון: ו ענקתמו. מל' ענק והוא עדי הצואר: יעטף. מל' עטיפה ומכסה: שית. ענין שימה: ז משכיות. ענין הבטה וכן מי כאן לשכוי בינה (איוב ל"ח) והוא הלב המביט וחושב הנולדות ומושכלות וקרוב הוא ללשון ארמי כי מלפה (ברא' ל') תרגומו סכותא: ח ימיקו. מלשון המקה והמסה: י הלום. הנה כמו אל תקרב הלום (שמות ג'): ימצו. מל' מציצה: למו. להם: יב השגו. גדלו כמו כארז בלבנון ישגה (תה' צ"ב):

חיל

מצודת דוד

מועטת מאפס זמן היו אסורי בספקים מעבודת ה' וכפל הדבר במ"ש לגודל הקרוב: ג בהוללים. בהצלחת ההוללים כי עיני ראו שלום הרשעים: ד למותם. לעת בוא זמן מותם אין להם תחלואים ויסורים וכ"א בריא הוא כבנין אולם: ה בעמל אנוש. בעת בוא עמל על אנשי' אין הוא בכלל העמל ואינם מנוגעים עם שאר בני אדם: ו ענקתמו. מעל' גאוה סביב לוארו כענק הזה המסבב הצואר: יעטף. יכסה עצמו במסתור לארוב על האנשים לשית ולקחת החמס לעצמו: ז יצא. מרוב שומן ידמה שיצאו עיניה' כאילו אין להם עינים כי בעובי שומן הפנים יתכסו העינים: עברו. מצאו הצלחות מרובו' עד כי עברו ליותר מאשר עלה בלבם להיות צופים ומביטים עליה: ח ימיקו. ימסו בני אדם במעשיה' ובכל עת ידברו ברע ועושק וכל מחשבת' בהלה: ממרום ידברו. מדברים כלפי מעלה כפרעה וסנחריב והדומים: ט שתו. שמו פיהם לדבר מול יושב שמים: ולשונם. אף כי לשונם תהלך בארץ מתחת השמים יעיזו פניהם לדבר מול יושב שמים: י לכן. בעבור רוב שלות הרשעים עם גודל רשעתם: הלום. הנה ר"ל למעשה הרשעים הרע: ומי מלא. מיכוס מלא תרעלות ימצו וישתו ר"ל מאוד דעותיהם כמשכות אחר מעשה הרשעים: איכה ידע אל. מעשה בני אדם: ויש דעה. לדעת הכל וכפל הדבר במ"ש: יב הנה אלה. רשעים הם והמה בשלוה מעולם וגדלו עושר רב:

אך

חיל: יג אך־ריק זכיתי לבבי וארחץ בנקיון כפי: יד ואהי
נגוע כל־היום ותוכחתי לבקרים: טו אם־אמרתי אספרה
כמו הנה דור בניך בגדתי: טז ואחשבה לדעת זאת
עמל היא בעיני: יז עד־אבוא אל־מקדשי־אל אבינה
לאחריתם: יח אך בחלקות תשית למו הפלתם
למשואות: יט איך היו לשמה כרגע ספו תמו מן־בלהות:
כ כחלום מהקיץ אדני בעיר צלמם תבזה: כא כי יתחמץ
לבבי וכליותי אשתונן: כב ואני־בער ולא אדע בהמות
הייתי עמך: כג ואני תמיד עמך אחזת ביד ימיני:

בעצתך

מצודת דוד

יג אך ריק. לריק ובחנם הייתי זך הלבב מבלי הרהור עון ובחנם רחצתי כפי להיות מנוקים מגזל ושאר עבירות: יד ואהי. והנה מעשה הטוב הועילו להיות נגוע בכל עת ולבוא עלי תוכחת יסורים בכל בוקר כי הלא להרשעים אין מחסור ואני מוכה ומעונה: טו אספרה כמו. לספר הדבר כמו שהיא ר"ל כל מה שיש להרהר: הנה דור. הנה הספור יסית שאף בני הדור ההוא שהמה בניך ר"ל מאמינים בך. הנה בשמעם מה שיש להרהר אעשה אותם לבוגדים ולזה לא ארבה עוד לדבר: טז ואחשבה. אהרהר במחשבתי לדעת ולהבין את זאת על כי נראה בעיני שהדבר הזה הוא עמל ולא משפט יושר: יז עד אבוא. לא הבנתי דרכי ה' עד אשר באתי אל המקדש אל הכהנים המתבודדים שם בעיון החכמה ואת פיהם שאלתי ואדע מליץ יענוני ואבינה לאחרית הרשעים שאינה טובה: יח אך בחלקות. כל טובתם המה אך לתשלום גמול מעט מעשה הטוב שעשו למען החליק דרכם שימעדו מהר לבוא בחשכת הצרות ולא יהיה להם זכות מה להגן. יט איך. כל רואיהם יתמהו עליהם ויאמרו איך נעשו שממה ברגע וכלו מן הצרות המבהילים: כ כחלום. כמו החלום שמעת היקיצה הלך והלך לו כן יכלו פתאום: בעיר. במקום רואים תבזה צלמם ודמותם: כא כי יתחמץ לבבי. כי בעוד היה לבי כעוס על הדבר ובעוד אחדד כליותי להרהר: כב ואני בער. עדיין הייתי בער ולא אדע מדוע דרך רשעים צלחה: עמך. בהנהגה אשר עמך הייתי כבהמה כי לא הבנתיה: כג ואני תמיד עמך. ועם כל זה הייתי תמיד עמך ולא זזתי ממך וכאלו אחזת ביד ימיני ללכת אחריך:

מצודת ציון

חיל. עושר כמו חיל גוים (ישעי' ס'): יח תשית. תשים: למשואות. ענין חושך כמו שואה ומשואה (איוב ל'): יט ספו. ענין כליון כמו ספתה בהמות (ירמיה י"ב): בלהות. הוא הפוך מן בהלות: כ צלמם. דמותם: כא יתחמץ. מל' חומץ ובא בדרך השאלה על הכעס: אשתונן. מל' שנון וחדוד: כב בער. שוטה וסכל:

גלה

כד בַּעֲצָתְךָ תַנְחֵנִי וְאַחַר כָּבוֹד תִּקָּחֵנִי׃ כה מִי־לִי בַשָּׁמָיִם
וְעִמְּךָ לֹא־חָפַצְתִּי בָאָרֶץ׃ כו כָּלָה שְׁאֵרִי וּלְבָבִי צוּר־
לְבָבִי וְחֶלְקִי אֱלֹהִים לְעוֹלָם׃ כז כִּי־הִנֵּה רְחֵקֶיךָ יֹאבֵדוּ
הִצְמַתָּה כָּל־זוֹנֶה מִמֶּךָּ׃ כח וַאֲנִי קִרֲבַת אֱלֹהִים לִי טוֹב
שַׁתִּי בַּאדֹנָי יְהוִֹה מַחְסִי לְסַפֵּר כָּל־מַלְאֲכוֹתֶיךָ׃

עד א מַשְׂכִּיל לְאָסָף לָמָה אֱלֹהִים זָנַחְתָּ לָנֶצַח יֶעְשַׁן אַפְּךָ
בְּצֹאן מַרְעִיתֶךָ׃ ב זְכֹר עֲדָתְךָ קָּנִיתָ
קֶּדֶם גָּאַלְתָּ שֵׁבֶט נַחֲלָתֶךָ הַר־צִיּוֹן זֶה שָׁכַנְתָּ בּוֹ׃
ג הָרִימָה פְעָמֶיךָ לְמַשֻּׁאוֹת נֶצַח כָּל־הֵרַע אוֹיֵב בַּקֹּדֶשׁ׃
ד שָׁאֲגוּ צֹרְרֶיךָ בְּקֶרֶב מוֹעֲדֶךָ שָׂמוּ אוֹתֹתָם אֹתוֹת׃

יודע

מצודת ציון

כו כלה. ענין תאוה: שארי. בשרי כמו אם יבין שאר לעמו (לק׳ ע״ח): כז הצמתה. ענין כריתה כמו. עצמו מצמיתי (לעי׳ מ״ט): זונה. ענין הסרה ובעש״ז נקראת המנאפת בשם זונה על אשר סרה מדרכי בעליה: כח מלאכותיך. מל׳ מלאכה ומעשה:

עד א זנחת. עזבת כמו זנח ה׳ מזבחו (איכה ב׳): יעשן. הוא ענין כעס כי ע״י חמום הכעס נראה יוצא מהנחירים כעין עשן ואמר בלשון הנופל. באדם כדי לשבר את האוזן: ג פעמיך. הרגלים שפוסעים בהן וכן פעמי דלים (ישעי׳ כ״ו): למשואות. ענין חוסף: ד שאגו. לעקו: מועדיך. מל׳ וועד ואסיפה: נסנך

מצודת דוד

כד בעצתך. כאלו נהגת אותי ללכת בעלתך: ואחר. אחר כל זה תקח אותי הכבוד ר״ל בעבור שלא זזתי ממך השגתי את הכבוד בהנהגת הדבר לאמיתו: כה מי לי. עתה רואה אנכי כי אין מי בגבה השמים נכרע או להטיב: ועמך. לא חפצתי לשתף עמך את מי בארץ כי אין דומה לך: כו כלה. בשרי ולבבי יתאוו לה׳: צור לבבי. כי אלהים הוא חוזק לבבי וחלקי לעולם: כז רחקיך. הרחוקים ממך יאבדו כאשר מעול׳ הכרת כל הסר ממך: כח ואני וכו׳. יש לי קרבת אלהים כי הקרב שמתי אליו: שתי. שמתי מחסי בה׳: לספר. לעסוק בספרי מעשיך הנוראים והנפלאים ולא לעסוק בדברי זולת:

עד א זנחת לנצח. למה עזבת את ישראל זה זמן רב על פנראה׳ כאלו כן יהיה לעולם: יעשן. למה יעשן אפך בישראל שבמה הלאן אתה רועם: ב קנית קדם. אשר קנית לך לעם מזמן קדום מאז גאלתם ממצרי׳ והבאתם אל הר ציון ששכנת בו והוא מקרא קצר: ג הרימה פעמיך. הרם רגליך ללכת להחשיך על גלו את כל האויב העושה הרעה בב״המק׳ והוא כפוך כמו כל אויב הרע בקדש וכן כל תשא עון (הושע י״ד) ומשפטו כל עון תשא: ד בקרב מועדיך. בתוך בה״מ מקום שהיו נועדים שם כל ישראל והשכינה עמהם: שמו אותתם אותת. אמרו שהאות שלהם הוא
אות

ה יִוָּדַע כְּמֵבִיא לְמָעְלָה בִּסְבָךְ־עֵץ קַרְדֻּמּוֹת׃ ו וְעַתּ*
פִּתּוּחֶיהָ יָּחַד בְּכַשִּׁיל וְכֵילַפֹּת יַהֲלֹמוּן׃ ז שִׁלְחוּ בָאֵשׁ
מִקְדָּשֶׁךָ לָאָרֶץ חִלְּלוּ מִשְׁכַּן־שְׁמֶךָ׃ ח אָמְרוּ בְלִבָּם נִינָם
יַחַד שָׂרְפוּ כָל־מוֹעֲדֵי־אֵל בָּאָרֶץ׃ ט אוֹתֹתֵינוּ לֹא רָאִינוּ
אֵין־עוֹד נָבִיא וְלֹא־אִתָּנוּ יֹדֵעַ עַד־מָה׃ י עַד־מָתַי אֱלֹהִים
יְחָרֶף צָר יְנָאֵץ אוֹיֵב שִׁמְךָ לָנֶצַח׃ יא לָמָּה תָשִׁיב יָדְךָ
וִימִינֶךָ מִקֶּרֶב חוֹקְךָ כַלֵּה׃ יב וֵאלֹהִים מַלְכִּי מִקֶּדֶם פֹּעֵל
יְשׁוּעוֹת בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃ יג אַתָּה פוֹרַרְתָּ בְעָזְּךָ יָם שִׁבַּרְתָּ
רָאשֵׁי תַנִּינִים עַל־הַמָּיִם׃ יד אַתָּה רִצַּצְתָּ רָאשֵׁי לִוְיָתָן

תתננו

מצודת דוד

אות אמת כי עד לא הלך נ"נ על ירושלים עשה אותות לדעת אם ילך כמ"ש שאל בתרפים ראה בכבד (יחזק' כ"א) ובא לו האות ללכת ואמר שבבשה אמר שיש ממשות באלה האותות: ה יודע וכו' כל מי שהביא קרדומו בסבך עצי הלבנון להטוב ארזים להביאם לבנין בה"מ היה נודע לו כאלו מביא למעלה לפני כסא הכבוד כי למעלה רבה היה נחשב בעיניו: ו ועתה. בעת החורבן כל פתוחי הזהב שעל הקירות היו הצרים הולמים ומשברים בכשיל וכילפות: ז שלחו באש מקדשך. כמו שלחו אש במקדשך: לארץ. מקום שכינת שמך חללו והשפילו עד לארץ: ח נינם יחד. כל שריהם בעצה אחת: כל מועדי אל. כל המקומות המיועדות לה' והם בה"מ ובה"מד: ט אותותינו. עדיין לא ראינו אותות הגאולה ואין עוד נביא לגלות הזמן: ולא אתנו. אין מי אתנו יודע עד מתי יתאחר: י יחרף צר. באומרו מבלי יכולת ה' הביאם ביד האויב: ינאץ. וכי ינאץ האויב את שמך לנצח בתמיה ולמה תאחר זמן הגאולה: יא תשיב ידך. לאחור לבל תכות בו את האויב: כלה. ימינך כלה מקרב חיקך והוציאה משם והכה הכה בו את האויב: יב מקדם. מעולם הוא מלכי והוא פועל הישועה: יג בעזך. בכוחך פוררת הים לי"ב גזרים לכל שבט שביל לעצמו כן אמרו ז"ל: על המים. כי נתקשו מי הים כסלעים ובין המצרים נזרקים עליהם ונשבר ראשם: יד ראשי לויתן. פרעה

מצודת ציון

ה בסבך. הענף נקרא סבך ע"ש שמסתבכים ונאחזים זה בזה כמו נאחז בסבך (בראשית כ"ב): קרדמות. גרזנים: ו פתוחיה. ענינו החפירה והחקיקה של צורות ודקלים כמו פתוחי חותם (שמות כ"ח): בכשיל וכלפות. שמות כלים עשויים לשבר בהם האבנים: יהלומון. ענין הכאה ושבירה כמו יהלמני צדיק (לק' קמ"א): ז שלחו. ענין הכתה והבערה: חללו. מל' חולין: ח נינם. ענין פרדה כמו ינין שמו (לעיל ע"ב): ט עד מה. עד מתי וכן עד מה ה' תאנף לנצח (לק' ע"ט): י ינאץ. ענין בזיון: יא כלה. ר"ל מנע: יג פוררת. ענינו הרצוץ להתיכות רבות כמו פור התפוררה ארץ (ישעי' כ"ד): תנינים. הם מצרים כמ"ש בהם התנים הגדול הרובץ וכו' (יחזק' כ"ט): יד רצצת. ענין שבירה לחתיכות: לויתן. זהו פרעה כי

התנים

תתננו מאכל לעם לציים: טו אתה בקעת מעין ונחל
אתה הובשת נהרות איתן: טז לך יום אף־לך לילה
אתה הכינות מאור ושמש: יז אתה הצבת כל־גבולות
ארץ קיץ וחרף אתה יצרתם: יח זכר־זאת אויב חרף
יהוה ועם־נבל נאצו שמך: יט אל־תתן לחית נפש תורך
חית עניך אל־תשכח לנצח: כ הבט לברית כי מלאו
מחשכי־ארץ נאות חמס: כא אל־ישב דך נכלם עני
ואביון יהללו שמך: כב קומה אלהים ריבה ריבך זכר
חרפתך מני־נבל כל־היום: כג אל־תשכח קול צורריך
שאון קמיך עלה תמיד:

למנצח

מצודת דוד

נשליטיו של פרעה הנקרא לויתן: תתננו מאכל. נתת עושרם לבזה לעם ישראל שהלכו במדבר מקום ציה ושממה: טו אתה בקעת. את הסלע והוצאת להם מעין ונחל: נהרות איתן. זה הים והירדן ר"ל עשית להם נסים מופלאים במקום היובש הפעת מים ומקום המים הובשת: טז לך יום. ר"ל אתה ברואם: אתה הכינות. להיות על כנם ולא ישנו הפקידם: מאור. הוא הירח הנקרא מאור הקטן (בראשית א׳): יז כל גבולות הארץ. להיות כל אחוז במקום הראוי לו: יח זכר. ר"ל הלא אתה מושל בכל בידך ותשגיח על הכל זכור גם זאת מה שהאויב מחרף את ה׳ ונקום ממנו: ועם נבל. כפל הדבר במ"ש: יט לחית. לעדת האומות אל תמסור נפש ישראל: חית עניך. עדת ישראל שהמה עניים ומוכנעים: כ הבט. ראה הברית אשר כרת לאבותינו לגאול בניהם: מחשכי ארץ. המקומות שאנו יושבי בהם במחשכת הגלות נתמלאו מדורי חמס ר"ל האויב יושב ביננו וחומס: כא דך. המדוכא בגולה אל ישוב נכלם בעת תפלתו ויקבלם ברצון ואז העני והאביון יהללו את שמך בעבור זה: כב ריבך. כי למולך קמו לגדף: כל היום. מה במחרף בכל עת: כג עולה תמיד. אשר היא עולה תמיד לחרף כלפי מעלה:

מצודת ציון

התנים הוא: לויתן. כמ"ש את התנינים הגדולים (בראשית א׳) והוא הלויתן ובת זוגו: לציים. מל׳ ציה ושממה: טו הובשת. מל׳ יבש: איתן. ענין חוזק כמו איתן מושבך (במדבר כ"ד): טז הכינות. מל׳ כן ונכון: יז הצבת. העמדת: קיץ. ימות החמה: וחורף. ימות הגשמים: יח נאצו. ענין בזיון: יט לחית. ענין עדה וקבוץ וכן ותית פלשתים (ש"ב כ"ג): תורך. מל׳ תור והיא כנסת ישראל והמשילה לתור כמו שהמשילה ליונה כמ"ש יונתי בחגוי הסלע (ש"ה ב׳): כ מחשכי. מל׳ חושך: נאות. מדור: כב מני. כמו מן: כג שאון. ענין המיה:

מועד

עה א למנצח אל־תשחת מזמור לאסף שיר: ב הודינו
לך אלהים הודינו וקרוב שמך ספרו
נפלאותיך: ג כי אקח מועד אני מישרים אשפט:
ד נמגים־ארץ וכל־ישביה אנכי תכנתי עמודיה סלה:
ה אמרתי להוללים אל־תהלו ולרשעים אל־תרימו קרן:
ו אל־תרימו למרום קרנכם תדברו בצואר עתק: ז כי
לא ממוצא וממערב ולא ממדבר הרים: ח כי־אלהים
שפט זה ישפיל וזה ירים: ט כי כוס ביד־יהוה ויין חמר
מלא מסך ויגר מזה אך־שמריה ימצו ישתו כל רשעי־
ארץ:

מצודת דוד

עה א אל תשחת. ר"ל בזה המזמור יתרצה לה' לבל ישחית את ישראל בהיותם בגולה: ב הודינו. בכל עת אנו מודים לה': וקרוב שמך. וכן בכל עת קרוב אנו שמך להציל ולהושיע: ספרו. ר"ל כאשר אבותינו ספרו נפלאותיך: ג כי אקח מועד. ר"ל לא אשפוט מישרים בהקראי לבד. כ"א אקח זמן קבוע על הדבר: ד נמוגים. כאשר רצו האומות לקבל התורה והיו נמוגים מוסדי הארץ וכל יושביה כי היו קרובים לחזור לתוהו ובוהו: אנכי וגו'. הנה אנכי תכנתי עמודי הארץ להעמיד. על עומדה עד עולם כי אני קבלתי התורה: ה אמרתי. לזה אמרתי לרשעי או"ה אל תרשיעו את ישראל להעבירם על דת כי פן יחזור העולם לתוהו: אל תרימו קרן. למשול ממשלה רב על ישראל להטותם: ו אל תרימו. אל תתגאו עם הממשלה ואל תדברו כלפי מעלה בחוזק הצואר ר"ל בגאוה רבה: ז כי לא וגו' הרים. ר"ל ההרמה לא באה לכם מרוח מוצא השמש ולא ממערב ולא ממדבר כי הינה באה מאליה: ח כי שופט. הכל בא במשפט לפי הדין ישפיל את זה וירים את זה: ט כי כוס. אל תחשבו שעד עולם תהיו ברמה לא כן הוא כי מוכן הוא בידה' כוס עם יין משונה ממולא במזיגה לפי הראוי (המשיל הפורענות לשתיית היין המבלבל דעת האדם): ויגר מזה. מהכוס הזה יזיל וישפוך לכל הרשעים: אך שמריה. סרס המקרא לומר אך כל רשעי ארץ ימצו וישתו כל הכוס עם השמרי' אבל לא הצדיקים:

מצודת ציון

עה ג מועד. זמן: ד נמוגים. מל' המסה והמסס: תכנתי. מל' כן נכסים: ה להוללים. תהולו. ענין סכלות ורשע כמו קנאתי בהוללים (לעיל ע"ג): קרן. ענין ממשלה והתחזקות ע"ש שהקרן הוא לחוזק לבעלי הקרן: ו עתק. ענין חוזק כמו ידברו עתק (לקמן צ"ד): ז הרים. מל' הרמה: ט חמר. משובח בטעם כמו תשתה חמר (דברים ל"ב): מסך. ענין מזיגה כמו מסכה יינה (משלי ט'): ויגר. ענין הולכה ושפיכה כמו מוגרים במורד (מיכה א'): שמריה. היא הנופל בקרקעית הכוס אחר כלות המשקה: ימצו. מל' מציצה:

אגדע

ואני

אָרֶץ: י וַאֲנִי אַגִּיד לְעֹלָם אֲזַמְּרָה לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: יא וְכָל־
קַרְנֵי רְשָׁעִים אֲגַדֵּעַ תְּרוֹמַמְנָה קַרְנוֹת צַדִּיק:
עו א לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינֹת מִזְמוֹר לְאָסָף שִׁיר: ב נוֹדָע בִּיהוּדָה
אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל גָּדוֹל שְׁמוֹ: ג וַיְהִי בְשָׁלֵם
סֻכּוֹ וּמְעוֹנָתוֹ בְצִיּוֹן: ד שָׁמָּה שִׁבַּר רִשְׁפֵי־קָשֶׁת מָגֵן וְחֶרֶב
וּמִלְחָמָה סֶלָה: ה נָאוֹר אַתָּה אַדִּיר מֵהַרְרֵי־טָרֶף:
ו אֶשְׁתּוֹלְלוּ׀ אַבִּירֵי לֵב נָמוּ שְׁנָתָם וְלֹא־מָצְאוּ כָל־אַנְשֵׁי־
חַיִל יְדֵיהֶם: ז מִגַּעֲרָתְךָ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב נִרְדָּם וְרֶכֶב וָסוּס:
ח אַתָּה׀ נוֹרָא אַתָּה וּמִי־יַעֲמֹד לְפָנֶיךָ מֵאָז אַפֶּךָ:
ט מִשָּׁמַיִם הִשְׁמַעְתָּ דִּין אֶרֶץ יָרְאָה וְשָׁקָטָה: י בְּקוּם־
לַמִּשְׁפָּט

מצודת דוד

י ואני. אבל אני אגיד לעולם צדקתו אשר יעשה עמנו: יא וכל קרני. אז יותן הכח בידי ואכרית כל ממשלות הרשעים ולא יתרוממו עוד כי מעתה תרוממנה קרנות הצדיק וממשלתו:

עו ב נודע. אז בעת מפלת סנחריב יהיה אלהים נודע ומפורסם ביהודה: בישראל. כפל הדבר במ"ש: ג ויהי בשלם. אז ידעו הכל אשר סוכו ומדורו של המקום הוא בציון ובירושלים: ד שמה. סביבות ירושלים שבר ובטל להב ברזילי חצי הקשת: מגן וחרב. גם שבר מגן וחרב ואת המלחמה עד עולם מבלי תקומה: ה נאור אתה. אתה הוא המנהיר והמכיל ויותר חזק מההרים אשר בהם חיות הטורפים והוא משל על חיל סנחריב: ו אשתוללו. חיל סנחריב שהיו אבירי לב למלחמה נעשו שוטים לבלי דעת לערוך מלחמה ונרדמו בשינה וכל אנשי החיל לא מצאו ידיהם לערוך מלחמה והוא ענין מליצה לומר שכולם נפלו פגרים מתים: ז מגערתך. מגערת בחיל סנחריב נרדם ונשתקע [illegible] הרכב והסוס: ח ומי יעמוד. מי יוכל להתקיים: מאז אפך. משעה שחרה אפך משא"כ מחרון אף מב"ו שלפעמים אין כחו: ט משמים. כאשר השמעת מן השמים דין משפט סנחריב אז כל יושבי הארץ יראו מישראל ושקטו מלהלחם בהם: י בקום. בעת קום אלהים לעשות משפט עמו לנקום [illegible] נקמתם שינה אז להושיע כל ענוי הארץ לעולם כי בזה יפחדו מלהרע להם:

חמת

מצודת ציון

יא אגדע. ענין כריתה וחתוך כמו שקמים גדעו (ישעי' ט'):

עו ג בשלם. היא ירושלי' כמ"ש ומלכי צדק מלך שלם (בראש' י"ד): ומעונתו. מל' מעון ומדור: ד רשפי. גחלים כמו רשפיה רשפי אש (ש"ה ח'). והוא מושאל לזוהר ברזל החצים וכמו שיאמר להב חרב וברק חנית (נחו' ג'): ה נאור. מל' אורה: אדיר. חזק: ו אשתוללו. ענין סכלות כמו מוליך יועצים שולל (איוב י"ב): נמו. מל' תנומה: ז ורכב. הוי"ו יתירה: ט ושקטה. ענין מנוחה:

שאריה

למשפט אלהים להושיע כל ענוי ארץ סלה: יא כי חמת
אדם תודך שארית חמת תחגר: יב נדרו ושלמו ליהוה
אלהיכם כל סביביו יובילו שי למורא: יג יבצר רוח
נגידים נורא למלכי ארץ:

עז א למנצח על ידיתון לאסף מזמור: ב קולי אל אלהים
ואצעקה קולי אל אלהים והאזין אלי: (ידותון ק')
ג ביום צרתי אדני דרשתי ידי לילה נגרה ולא תפוג
מאנה הנחם נפשי: ד אזכרה אלהים ואהמיה אשיחה
ותתעטף רוחי סלה: ה אחזת שמרות עיני נפעמתי ולא
אדבר

מצודת דוד

יא חמת אדם. החמה אשר בני אדם כועסים על ישראל היא כמביא ההודאה לה' כי סוף הדבר אשר חרבם תבוא בלבם ויודו ישראל לה': שארית חמות. ובעבור זאת החגור מסביב לאסור ולקשור שארית החמה ר"ל לא יכעסו עוד מעתה: יב נדרו. אתם בני ישראל נדרו נדרים ושלמו אותם לה': כל סביביו. האומות היושבים סביבות ירושלים בשומעם מפלת סנחרב יביאו מנחה בעבור המורא של ה' ופחד גאונו: יג יבצור. כי כאשר ימניע הגאוה והכעס של המושלים אז הוא נורא ומאוים למלכי ארץ כי יפחדו שלא יקרה להם כמקרם:

עז א על ידותון. בעבור הדתות והדינין העוברים על ישראל: או הוא שם כלי נגון: ב קולי. אשים קולי אל אלהים ואצעק אליו וכאשר אשים קולי יאזין באזניו לשמוע אלי: ג ביום צרתי. בעת בוא הצרה דרשתי את ה': ידי. ר"ל מכתי תזל עלי כל הלילה ואינה נחלשת ולכן ממאנת נפשי לקבל תנחומין: ד אזכרה. כשאני זוכר בכובד הגלות לבי הומה: אשיחה. אספר תלאותי ורוחי כפופה ומעוכה זה זמן רב: ה אחזת. מגודל התוגה לא אוכל לישן כאלו אחזת מכסי העין השומרים אותו מן האבק ולא אוכל א"כ לסגרם כדרך הישן: נפעמתי. הני נשבר ומוכה עד שלא אוכל לדבר:

מצודת ציון

יא שארית. מל' שיור: תחגור. מל' חגירה: יב יובילו. יביאו כמו לרקמות תובל למלך (לעיל מ"ה): שי. תשורה ודורון: יג יבצור. ענין מניעה כמו ועתה לא יבצר מהם (בראשית י"א): רוח. ענינו כעס וגאוה כמו ומושל ברוחו (משלי ט"ז): נגידים. שרים ומושלים:

עז ג ידי. לפי שהמכה מכה ביד קרוי מכה בלשון יד: נגרה. ענין הזלה ושפיכה כמו ויגר מים (לעיל ע"ה) תפוג. ענין רפיון וחלישות כמו תפוג תורה (חבקוק א'): מאנה. מל' מיאון: ד אשיחה. ענין ספור התלאות כמו ישפוך שיחו (לק' ק"ב): ותתעטף. ענינו כפוף ומעוכה כי מגודל הצרה נראה כאלו מעוטף קומתו בקומתו בעבור הכפיפה: ה נפעמתי. ענין שבירה והכאה כמו ותתפעם רוחי (דניאל ב') והוא מל' פעמון שמקשקש ומכה:

אֲדַבֵּר׃ ו חִשַּׁבְתִּי יָמִים מִקֶּדֶם שְׁנוֹת עוֹלָמִים׃ ז אֶזְכְּרָה
נְגִינָתִי בַּלָּיְלָה עִם־לְבָבִי אָשִׂיחָה וַיְחַפֵּשׂ רוּחִי׃ ח הַלְעוֹלָמִים
יִזְנַח ׀ אֲדֹנָי וְלֹא־יֹסִיף לִרְצוֹת עוֹד׃ ט הֶאָפֵס לָנֶצַח חַסְדּוֹ
גָּמַר אֹמֶר לְדֹר וָדֹר׃ י הֲשָׁכַח חַנּוֹת אֵל אִם־קָפַץ בְּאַף
רַחֲמָיו סֶלָה׃ יא וָאֹמַר חַלּוֹתִי הִיא שְׁנוֹת יְמִין עֶלְיוֹן׃
יב אזכיר מַעַלְלֵי־יָהּ כִּי־אֶזְכְּרָה מִקֶּדֶם פִּלְאֶךָ׃ יג וְהָגִיתִי
בְכָל־פָּעֳלֶךָ וּבַעֲלִילוֹתֶיךָ אָשִׂיחָה׃ יד אֱלֹהִים בַּקֹּדֶשׁ
דַּרְכֶּךָ מִי־אֵל גָּדוֹל כֵּאלֹהִים׃ טו אַתָּה הָאֵל עֹשֵׂה פֶלֶא הוֹדַעְתָּ
בָעַמִּים עֻזֶּךָ׃ טז גָּאַלְתָּ בִּזְרוֹעַ עַמֶּךָ בְּנֵי־יַעֲקֹב וְיוֹסֵף סֶלָה׃
יז רָאוּךָ מַּיִם ׀ אֱלֹהִים רָאוּךָ מַּיִם יָחִילוּ אַף יִרְגְּזוּ תְהֹמוֹת׃

זרמו

מצודת ציון

ז ויחפש. ענין חקירה: ח יזנח. ענין עזיבה: לרצות. מל' רצון: ט האפס. ענין כליון כמו אפס כסף (בראשית מ"ז): גמר. ענין השלמה: י חנות. מל' רנינה: קפץ. ענין סגירה כמו לא תקפוץ את ידך (דברים ט"ו): יא חלותי. מל' חיל ורעדה: שנות. מל' השתנות: יג והגיתי אשיחה. ענין דבור ואמירה: יז יחילו ירגזו. ענין רתת ורעדה: תהומות. עומק הים:

זרמו

מצודת דוד

ו חשבתי. אני חושב בימים הטובים שהיו לי מימי קדם: שנות עולמים. כפל הדבר במ"ש: ז בלילה. היא העת שמחשבות האדם פנוים ואז אזכור מה שהייתי מנגן בבה"מ. ואני מדבר עם לבבי ורוחי יחפש לדעת מה יהיה סוף הדבר: ח הלעולמים. וכי עד עולם יעזוב ה' אותי וכי לא יוסיף להיות עוד מרוצה לי כאשר היה בימי קדם: ט האפס. וכי כלה חסדו עד עולם וכי השלים אמרי הבחנות לדור דורים ר"ל וכי עד עולם יהיו כלים הבטחות נבל יתקיימו: י השכח. וכי שכח ה' להחון אותנו וכי בעבור האף שחרה בנו סגר את רחמיו עד עולם בתמיה: יא ואומר. השיב אמרי אלי אין זה כ"א להביא עלי חיל ורעד לסוב מחטאתי ובעבור זה היתה השתנות בימין עליון מאשר שהיתה לעבר ואחרי בכוח רועצת האויב: יב אזכור. כי אזכור מעשה ה' אשר לא קצרה ידו: מקדם פלאך. הפלאות שעשית לי מימי קדם: יג והגיתי. אני מחשב בכל פעלך ובהם הדבר והמה לי למשיב נפש: יד אלהים. אתה אלהים הן ידעתי כי דרכך לקדש שמך לעשות דין ברשעי א"ה אף ידעתי שאין אל גדול כאלהים שיהיה הכח בידו למחות מלנקום נקם: טו אתה האל ולא אחר: הודעת. פרסמת עוזך בין העמים: טז בזרוע. בכוח זרועך גאלת את עמך ממצרים: בני יעקב ויוסף. כי יעקב ילדם ויוסף כלכלם ברעב לזה נקראים ע"ש שניהם: סלה. ר"ל גאולה שלימה עד עולם ולא חזרו להשתעבד בהם: יז ראוך מים. כאשר ראו ך מי הים חלו ורעדו ונסו ממקומם: תהומות. עומק המים רגזו ופחדו וכפל הדבר במ"ש:

זרמו

יח זרמו מים עבות קול נתנו שחקים אף חצציך יתהלכו:
יט קול רעמך בגלגל האירו ברקים תבל רגזה ותרעש
הארץ: כ בים דרכך ושביליך במים רבים ועקבותיך לא
נדעו: כא נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן:
עח א משכיל לאסף האזינה עמי תורתי הטו אזנכם
לאמרי פי: ב אפתחה במשל פי אביעה
חידות מני קדם: ג אשר שמענו ונדעם ואבתינו ספרו
לנו: ד לא נכחד מבניהם לדור אחרון מספרים תהלות
יהוה ועזוזו ונפלאתיו אשר עשה: ה ויקם עדות ביעקב
ותורה שם בישראל אשר צוה את אבותינו להודיעם
לבניהם

מצודת דוד

יח זרמו מים עבות · העננים נטפו מים כזרם בעת עברם בים להומם את מצרים: קולי · זה קול הרעם: חציך · הם הברקים שהם כחצים של מקום: יט בגלגל · קול רעם בא בגלגלי מרכבו' פרעה כמ"ש ויסר את אופן מרכבותיו (שמות י"ד): האירו · הברקים היה גדולים עד שהאירו בכל העולם וכל הארץ רגזה ורעשה: כ בים דרכך · עשית דרכך בים: ושביליך · כפל הדבר במ"ש: לא נודעו · לא היו ניכר מדרך עקבות הרגל כי מיד חזר המים לאיתנו לכסות על המצרים: כא נחית כצאן · כמו הרועה מנהיג הצאן כן נהגת עמך ע"י משה ואהרן (וחזר לתחלת הענין לומר כשאזכור כל אלה אדע כי לא מקוצר יד לא גאלתנו כ"א לעורר לבנו לתשובה):

עח ב אפתחה במשל פי · אפתח פי לדב' במשל והמשל הוא מ"ש ואש נשקה ביעקב וכדומה: חידות . דברים סתומים קשה ההבנה והוא מ"ש ויתן לשבי עוזו כי אילו לא נאמר במזמור שלקחו הפלשתים את הארון לא היינו יודעים מה הוא: מני קדם · מה שנעשה מימי קדם: ג אשר שמענו . מפני הדור שלפנינו: ונדעם · שאמת כן היא: ואבותינו ספרו לנו · ואין מדרך האב להשריש בלב בנו ספורי שקר: ד מבניהם . מבני אבותינו אשר לא בא להם הקבלה מהאבות: לדור אחרון . למען הספרו לדור האחרון את תהלות ה' וכו': ה ויקם . העמיד עדות התורה ביעקב להיות מתקיים לעולם בעבור אשר צוה את אבותינו להודיע לבניהם:

מצודת ציון

יח זרמו · ענין שטף המים כמו מזרם הרים (איוב כ"ד): עבות · עננים כמו עב קל (ישעי' י"ט): שחקים · רקיעי': חציך · מל' חץ: יט בגלגל · אופן העגלה: כ ושבילך · ענין מסלה ודרך: ועקבותיך · עקב הרגל: כא נחית · נהגת:

עח א האזינה · ענין הקשבה:

ב אביעה · ענין אמירה כמו יום ליום יביע אומר (לעיל י"ט): ד נכחד · ענין מניעה כמו ולא כחד ממנו (ש"א ג'): ועזוזו · מל' עוז וחוזק:

כסלם

לִבְנֵיהֶם׃ ו לְמַעַן יֵדְעוּ דּוֹר אַחֲרוֹן בָּנִים יִוָּלֵדוּ יָקֻמוּ
וִיסַפְּרוּ לִבְנֵיהֶם׃ ז וְיָשִׂימוּ בֵאלֹהִים כִּסְלָם וְלֹא יִשְׁכְּחוּ
מַעַלְלֵי־אֵל וּמִצְוֺתָיו יִנְצֹרוּ׃ ח וְלֹא יִהְיוּ כַּאֲבוֹתָם דּוֹר
סוֹרֵר וּמֹרֶה דּוֹר לֹא־הֵכִין לִבּוֹ וְלֹא־נֶאֶמְנָה אֶת־אֵל רוּחוֹ׃
ט בְּנֵי־אֶפְרַיִם נוֹשְׁקֵי רוֹמֵי־קֶשֶׁת הָפְכוּ בְּיוֹם קְרָב׃ י לֹא
שָׁמְרוּ בְּרִית אֱלֹהִים וּבְתוֹרָתוֹ מֵאֲנוּ לָלֶכֶת׃ יא וַיִּשְׁכְּחוּ
עֲלִילוֹתָיו וְנִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר הֶרְאָם׃ יב נֶגֶד אֲבוֹתָם עָשָׂה
פֶלֶא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׂדֵה־צֹעַן׃ יג בָּקַע יָם וַיַּעֲבִירֵם וַיַּצֶּב־
מַיִם כְּמוֹ־נֵד׃ יד וַיַּנְחֵם בֶּעָנָן יוֹמָם וְכָל־הַלַּיְלָה בְּאוֹר אֵשׁ׃
טו יְבַקַּע צֻרִים בַּמִּדְבָּר וַיַּשְׁקְ כִּתְהֹמוֹת רַבָּה׃ טז וַיּוֹצִא
נוֹזְלִים מִסָּלַע וַיּוֹרֶד כַּנְּהָרוֹת מָיִם׃ יז וַיּוֹסִיפוּ עוֹד לַחֲטֹא־
לוֹ לַמְרוֹת עֶלְיוֹן בַּצִּיָּה׃ יח וַיְנַסּוּ־אֵל בִּלְבָבָם לִשְׁאָל־אֹכֶל
לְנַפְשָׁם

מצודת דוד

ו דור אחרון. למען ידעו בני הדור שאחריהם ויספרו לבניהם ובניה' לבניה' עד סוף כל הדורו': ז וישימו. ע"י ספורי הנפלאות ישימו בטחונם בה' ולא ישכחו פלאי מעשיו למען ישמרו מצותיו: ח באבותם. המה אנשי דור המדבר שהיו סוררים מדרך ה' ומורדים בו: לא הכין לבו. אל דבר ה': ולא נאמנה. לא האמינו בו: ט בני אפרים. ר"ל עם כי ראו אשר בני אפרים שעל כי בטחו בכוחם כי היו מזויינים נושאי חנית ומורים בקשת לזה מהרו את הקץ לצאת ממצרים קודם הזמן וסופם הפכו עורף לנוס ביום קרב והרגום אנשי גת כמ"ש בד"ה: י לא שמרו. עכ"ז לא שמרו אנשי דור המדבר את ברית ה ולא לקחו מוסר מבני אפרים: יב נגד אבותם. אר"ל האבות באו על הים והראם הקב"ה הפלא מעשה באנשי ארץ מצרים שנטבעו שמה: שדה צוען. יושבי שדה צוען והיא מארץ מצרי' וכפל הדבר במ"ש כדרך המליצה: יג ויצב. העמיד המים בנאים להיות כמו תל גבוה ולא ירדו כדרכם: טו יבקע צורים. להוציא את המים: וישק. השקה אותם די ספוקם כאלו שתו בתהומות אשר כל א' רבה וגדולה: טז ויורד. הסלע הוריד המים כמי הנהרות: יז ויוסיפו. אחר כל הנסי' האלו הוסיפו עוד לחטוא: יח בלבבם. ר"ל מה שחשבו על הבשר לא

מצודת ציון

ז כסלם. בטחונם כמו אם שמתי זהב כסלי (איוב ל"א): ח סורר. סר מדרך הישר: ומורה. ענין מורד ומסרב: ט נושקי. מזויינים כמו נושקי קשת ומגן (דה"ב י"ז): רומי. ענין השלכה כמו פרש ורומה קשת (ירמיה ד') קרב. מלחמה כמו המלמד ידי לקרב (לק' קמ"ד): יג נד. גבור ותל כמו נצבו כמו נד (שמות ט"ו): יד וינחם. נהגם: טו צרים. סלעים: טז נוזלים. מל' הזלה ונטיפה: יז למרות. למרוד: בצי': במדב' שהיא

לְנַפְשָׁם׃ יט וַיְדַבְּרוּ בֵּאלֹהִים אָמְרוּ הֲיוּכַל אֵל לַעֲרֹךְ
שֻׁלְחָן בַּמִּדְבָּר׃ כ הֵן הִכָּה־צוּר וַיָּזוּבוּ מַיִם וּנְחָלִים
יִשְׁטֹפוּ הֲגַם־לֶחֶם יוּכַל תֵּת אִם־יָכִין שְׁאֵר לְעַמּוֹ׃ כא לָכֵן
שָׁמַע יְהוָה וַיִּתְעַבָּר וְאֵשׁ נִשְּׂקָה בְיַעֲקֹב וְגַם־אַף עָלָה
בְיִשְׂרָאֵל׃ כב כִּי לֹא הֶאֱמִינוּ בֵּאלֹהִים וְלֹא בָטְחוּ בִּישׁוּעָתוֹ׃
כג וַיְצַו שְׁחָקִים מִמָּעַל וְדַלְתֵי שָׁמַיִם פָּתָח׃ כד וַיַּמְטֵר
עֲלֵיהֶם מָן לֶאֱכֹל וּדְגַן־שָׁמַיִם נָתַן לָמוֹ׃ כה לֶחֶם אַבִּירִים
אָכַל אִישׁ צֵידָה שָׁלַח לָהֶם לָשֹׂבַע׃ כו יַסַּע קָדִים בַּשָּׁמָיִם
וַיְנַהֵג בְּעֻזּוֹ תֵימָן׃ כז וַיַּמְטֵר עֲלֵיהֶם כֶּעָפָר שְׁאֵר וּכְחוֹל
יַמִּים עוֹף כָּנָף׃ כח וַיַּפֵּל בְּקֶרֶב מַחֲנֵהוּ סָבִיב לְמִשְׁכְּנֹתָיו׃
כט וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׂבְּעוּ מְאֹד וְתַאֲוָתָם יָבִא לָהֶם׃ ל לֹא־זָרוּ

מתאותם

מצודת דוד

הוא עליה תוכן הכוונה כ"א בלבבם היה לנסות את ה': יט היוכל. האם יוכל אל לערוך במדבר שלחן מלא להאכילם בשר. כ הן. אמרו הן ראינו כי הכה צור וזבו המים וזה לבד ראינו לזה נכסף לדעת אם גם יוכל תת את הלחם ר"ל הבשר כמ"ש את קרבני לחמי (במד' כ"ח): אם יכין שאר. כפל הדבר במ"ש: כא ויתעבר. נתמלא עברה וזעם: ואש נשקה. נבערה כאש חמתו וכפל הדבר במ"ש וכפל עוד לומר וגם אף וכו': כב כי לא האמינו. שיוכל למלאות משאלותם: ולא בטחו. מבלי נסיון: כג ויצו. הלא כבר צוה השחקים וכו': כד וימטר. וכבר המטיר המן וראו א"כ שידו לא תקצר: ודגן שמים. הוא המן וכפל הדבר במ"ש: כה לחם אבירים. להם מן השמים הקרואים אבירים שהוא ענין חוזק וכן נאמר עליהם חזקים כראי מוצק (איוב ל"ז): אבל איש. כאומר הלא דבר תימא היה שאיש נברא מהאדמה אכל לחם שמים: לשובע. ר"ל להשביעם מכל מין שירצו כי טעמו במן כל המטעמים ושאלו א"כ הבשר שלא כהוגן: כו יסע. עכ"ז הסיע ונשב רוח קדים מן השמים: תימן. רוח דרום כי הרוח היתה ממקצוע דרומית מזרחית: כז כעפר. מרובה כעפר: עוף כנף. עוף בעל כנף: כח בקרב מחנהו. למען לא יטריחו ללכת אחריהם למרחוק: סביב למשכנותיו. כפל הדבר במ"ש: כט ותאותם. כדבר הנסיון אשר נסו את ה': ל לא זרו. עם כי לא נעשו זרים מתאותם כי המקום מילא משאלותם ועוד אכלם בפיהם אוכלים ומתענגים בהם:

מצודת ציון

שהיא ציה ושממה: יט לערוך. ענין סדור: כ התת. מל' נתינה. שאר. בשר כמו אכלו שאר עמי (מיכה ג'): כא ויתעבר. מל' עברה וזעם: נשקה. מל' היסק והבערה: כה אבירים. חזקים: צידה. מזון: כו בעוזו. בחזקו:

במטמוניהם

מִתַּאֲוָתָם עוֹד אָכְלָם בְּפִיהֶם׃ לא וְאַף אֱלֹהִים ׀ עָלָה
בָהֶם וַיַּהֲרֹג בְּמִשְׁמַנֵּיהֶם וּבַחוּרֵי יִשְׂרָאֵל הִכְרִיעַ׃ לב בְּכָל־
זֹאת חָטְאוּ־עוֹד וְלֹא הֶאֱמִינוּ בְּנִפְלְאוֹתָיו׃ לג וַיְכַל־בַּהֶבֶל
יְמֵיהֶם וּשְׁנוֹתָם בַּבֶּהָלָה׃ לד אִם־הֲרָגָם וּדְרָשׁוּהוּ וְשָׁבוּ
וְשִׁחֲרוּ־אֵל׃ לה וַיִּזְכְּרוּ כִּי־אֱלֹהִים צוּרָם וְאֵל עֶלְיוֹן
גֹּאֲלָם׃ * לו וַיְפַתּוּהוּ בְּפִיהֶם וּבִלְשׁוֹנָם יְכַזְּבוּ־לוֹ׃
לז וְלִבָּם לֹא־נָכוֹן עִמּוֹ וְלֹא נֶאֶמְנוּ בִּבְרִיתוֹ׃ לח וְהוּא
רַחוּם ׀ יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא־יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא־
יָעִיר כָּל־חֲמָתוֹ׃ לט וַיִּזְכֹּר כִּי־בָשָׂר הֵמָּה רוּחַ הוֹלֵךְ וְלֹא
יָשׁוּב׃ מ כַּמָּה יַמְרוּהוּ בַמִּדְבָּר יַעֲצִיבוּהוּ בִּישִׁימוֹן׃
מא וַיָּשׁוּבוּ וַיְנַסּוּ אֵל וּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל הִתְווּ׃ מב לֹא־זָכְרוּ
את

מצודת ציון

לא במשמניהם. מל' שמן: הכריע. ענין הנפילה על ברכיה: לד ושחרו. ענין דרישה כמו שוחר טוב (משלי י"א): מ במה. ענין מספר מרובה: יעציבוהו. מל' עצבון: מא התוו. ענין סימן ואות כמו והתוית תו (יחזקאל ט'): ואוריהם

מצודת דוד

לא ואף. עכ"ז לעומת זה עלה בהם אף ה' בעת ההיא: במשמניהם. בהמסובים שבהם: ובחורי. הנבחרים שבהם כרעו ונפלו: לב בכל זאת. אף אחרי ראותם שהמיקים מהם גמול עכ"ז חטאו עוד בדבר המרגלים: לג ויכל. עי"ז כלה ימיהם בהבל ובבהלה כי היו נעים ונדים במדבר ומתו שמה: לד אם הרגם. כאשר אמר להרגם במדב' חזרו ודרשו לה': לה ויזכרו. היו זוכרים בפיה' אשר אלהים הוא חזקם: לו ויפתוהו. אבל לא היה בלב שלם רק חשבו לפתות את ה' בפיהם ויכזבו לפני בלשונם: לז ולבם. אבל לבם לא היה נכון עם ה': לח והוא רחום. עכ"ז ה' הוא רחום ומכפר העון ולא ישחית האדם בעבור עונו ומרבה להשיב אפו מן החוטא פעמים רבות ואינו מעורר כל החמה הראוי לעורר על החוטא: לט ויזכור. על כי יזכור שהאדם הוא בשר וטבעו לרדוף אחר התאוה ובזה יחטא והנה רוח הולך. אחז"ל זה היצה"ר שהולך מן האדם בשינת מיתה ולא ישוב עוד אליו ולזה ירבה להסית את האדם עודו חי: מ כמה. פעמים רבות מרו בו במדבר ובמעשיהם העציבו לפניו במדבר שממה וכפל הדבר במ"ש: מא וישובו וינסו. חזרו ונסו את ה' במי מריבה: התוו. שאלו ממנו סימן ואות: מב את ידו. את חוזק ידו שהראה ביום אשר פדם ממצרים:

אֶת־יָדוֹ יוֹם אֲשֶׁר־פָּדָם מִנִּי־צָר׃ מג אֲשֶׁר־שָׂם בְּמִצְרַיִם
אֹתוֹתָיו וּמוֹפְתָיו בִּשְׂדֵה־צֹעַן׃ מד וַיַּהֲפֹךְ לְדָם יְאֹרֵיהֶם
וְנֹזְלֵיהֶם בַּל־יִשְׁתָּיוּן׃ מה יְשַׁלַּח בָּהֶם עָרֹב וַיֹּאכְלֵם וּצְפַרְדֵּעַ
וַתַּשְׁחִיתֵם׃ מו וַיִּתֵּן לֶחָסִיל יְבוּלָם וִיגִיעָם לָאַרְבֶּה׃ מז יַהֲרֹג
בַּבָּרָד גַּפְנָם וְשִׁקְמוֹתָם בַּחֲנָמַל׃ מח וַיַּסְגֵּר לַבָּרָד בְּעִירָם
וּמִקְנֵיהֶם לָרְשָׁפִים׃ מט יְשַׁלַּח־בָּם · חֲרוֹן אַפּוֹ עֶבְרָה וָזַעַם
וְצָרָה מִשְׁלַחַת מַלְאֲכֵי רָעִים׃ נ יְפַלֵּס נָתִיב לְאַפּוֹ לֹא־
חָשַׂךְ מִמָּוֶת נַפְשָׁם וְחַיָּתָם לַדֶּבֶר הִסְגִּיר׃ נא וַיַּךְ כָּל־בְּכוֹר
בְּמִצְרָיִם רֵאשִׁית אוֹנִים בְּאָהֳלֵי־חָם׃ נב וַיַּסַּע כַּצֹּאן עַמּוֹ
וַיְנַהֲגֵם כַּעֵדֶר בַּמִּדְבָּר׃ נג וַיַּנְחֵם לָבֶטַח וְלֹא פָחָדוּ וְאֶת־
אוֹיְבֵיהֶם כִּסָּה הַיָּם׃ נד וַיְבִיאֵם אֶל־גְּבוּל קָדְשׁוֹ הַר־זֶה
קָנְתָה יְמִינוֹ׃ נה וַיְגָרֶשׁ מִפְּנֵיהֶם · גּוֹיִם וַיַּפִּילֵם בְּחֶבֶל
נַחֲלָה וַיַּשְׁכֵּן בְּאָהֳלֵיהֶם שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ נו וַיְנַסּוּ וַיַּמְרוּ אֶת־
אלהים

מצודת דוד

מו ויגיעם · היא התבואה הבאה ע"י עבודה ויגיעה וכפל הדבר במ"ש: מח לרשפים · רשפי אש שהיתה מתלקחת בתוך הברד: נ יפלס · היה מיישר שביל להוליך דרך בו את אפו עליהם: נא ראשית אונים · הם הבכורים כמו כחי וראשית אוני (בראשית מ"ט): חם. הוא מצרים הבא מחם: נב כעדר. כמו שהרועה מנהיג העדר במקום מרעה כן נהגם במדבר ולא חסרו דבר: נד גבול קדשו · זה א"י: הר וכו'. זה בה"מ אשר קנתה ימינו להיות שלו לשכון שמה: נה גוים. אלו שבעה אומות: ויפילם. הפיל גורל לתת לכל שבט חלקו במדידת חבל כי כן הדרך למדוד הקרקע בחבל: באהליהם · של שבעה האומות: נו וינסו וימרו: בימי השופטים:

כקשת

מצודת ציון

מד יאוריהם · הם נהרות העשויות בידי אדם: ונוזליהם. מל' נוזלה ושפיכה ר"ל מים היורדים מעצמן: מה ערוב. תערובות מיני חיות: וצפרדע. שם שרץ המים: מו לחסיל. מין ארבה: יבולם. מל' יבול והתבואה וכן ונתנה הארץ יבולה (ויק' כ'): מז יהרוג · הוא לשון מושאל על השבירה: ושקמותם · מין אילן תאנה כמו ובולס שקמים (עמוס ז'): בחנמל · הוא מין ברד: מח ויסגר. ענין מסירה כמו לא תסגיר עבד (דברים כ"ג): בעירם · בהמתם: נ יפלס. ענין ישר כמו פלס מעגל רגליך (משלי ד') ומשה"ז נקרא קנה המאזנים בשם פלס כי מיישר המשקל: נתיב. שביל ודרך: לא חשך · לא מנע: וחיתם · ונפשותם: הסגיר. ענין מסירה: נא אונים. ענין כח כמו מצאתי און לי (הושע י"ב): נה בחבל · הוא קו המדה:

ויסגו

אלהים עליון ועדותיו לא שמרו׃ נז ויסגו ויבגדו כאבותם
נהפכו כקשת רמיה׃ נח ויכעיסוהו בבמותם ובפסיליהם
יקניאוהו׃ נט שמע אלהים ויתעבר וימאס מאד בישראל׃
ס ויטש משכן שלו אהל שכן באדם׃ סא ויתן לשבי עזו
ותפארתו ביד־צר׃ סב ויסגר לחרב עמו ובנחלתו התעבר׃
סג בחוריו אכלה־אש ובתולתיו לא הוללו׃ סד כהניו
בחרב נפלו ואלמנתיו לא תבכינה׃ סה ויקץ כישן אדני
כגבור מתרונן מיין׃ סו ויך־צריו אחור חרפת עולם נתן
למו׃ סז וימאס באהל יוסף ובשבט אפרים לא בחר׃
סח ויבחר את־שבט יהודה את־הר ציון אשר אהב׃ סט ויבן
כמו־רמים מקדשו כארץ יסדה לעולם׃ ע ויבחר בדוד

עבדו

מצודת דוד

נז כקשת רמיה. מורה בקשת הרמאי מראה עצמו כמורה לצד זה וברגע חוזר ומהפך עצמו לירות בצד אחר אל מקום הכוונה כן ישראל עבדו את ה׳ כל ימי השופט ובמות השופט נהפכו כרגע לעבוד עכו״ם: ס ויטוש משכן שלו. בימי עלי הכהן: אוהל. את האוהל אשר שכן בה בין בני אדם: סא ויתן לשבי עוזו. זה הארון אשר נשבה ביד פלשתים: סג בחוריו. אנשי המלחמה: אכלה אש. בערה בהם אש חמת ה׳ ומתו במלחמה: לא הוללו. לא באו לבית החופה כי הבחורים מתו במלחמה: סד כהניו. הם חפני ופנחס בני עלי ויתר הכהנים נושאי הארון: לא תבכינה. כי טרדו לבכות על לקיחת הארון ולמול זה לא היה נחשב צער אלמנותם למאומה: סה ויקץ כישן. כי עד הזמן ההיא החריש המקום מענוש את ישראל על מעשיהם כאלו היה ישן ובעת ההיא גברו העונות והקיץ משינתו לעשות בהם נקם: מתרונן. המתעורר משכרות היין ע״י צעקה ורנון: סו ויך. הכה הצרים מאחוריהם כי נסו מפני פלשתים ורדפו אחריהם והכום מאחוריהם כדרך הרודף להנרדף: חרפת עולם. זהו לקיחת הארון: סז וימאס. מאז מאס במשכן שילה שהיתה בנחלת אפרים בן יוסף: ובשבט אפרים. הוא הוא וכפל הדבר במ״ש: סח ויבחר. להיות בנחלתו מקום המקדש: אשר אהב. מימים רבים כי שם נעקד יצחק: סט כמו רמים. ר״ל בנה בנין עדי עד כמו השמים הרמים ויסדה להיות לעולם כמו הארץ: ע ויבחר בדוד. למלוך על ישראל:

ממכלאות

מצודת ציון

נז ויסגו. ענין החזרה לאחור: נח בבמותם. מלשון במה: יקניאוהו. מל׳ קנאה והכעסה כמו הם קנאוני בלא אל (דברים ל״ב): ס ויטוש. ענין עזיבה: סב ויסגר. מסר: סג הוללו. בית החופה נקרא בדרז״ל הלולא (כתובות ח׳) ע״ש שמהללים ומשבחים שמה את החתן ואת הכלה:

ממכלאות

עַבְדּוֹ וַיִּקָּחֵהוּ מִמִּכְלְאֹת צֹאן׃ עא מֵאַחַר עָלוֹת הֱבִיאוֹ
לִרְעוֹת בְּיַעֲקֹב עַמּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל נַחֲלָתוֹ׃ עב וַיִּרְעֵם כְּתֹם
לְבָבוֹ וּבִתְבוּנוֹת כַּפָּיו יַנְחֵם׃
עט א מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּנַחֲלָתֶךָ טִמְּאוּ
אֶת־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ שָׂמוּ אֶת־יְרוּשָׁלִַם לְעִיִּים׃
ב נָתְנוּ אֶת־נִבְלַת עֲבָדֶיךָ מַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמָיִם בְּשַׂר
חֲסִידֶיךָ לְחַיְתוֹ־אָרֶץ׃ ג שָׁפְכוּ דָמָם כַּמַּיִם סְבִיבוֹת
יְרוּשָׁלִָם וְאֵין קוֹבֵר׃ ד הָיִינוּ חֶרְפָּה לִשְׁכֵנֵינוּ לַעַג וָקֶלֶס
לִסְבִיבוֹתֵינוּ׃ ה עַד־מָה יְהוָה תֶּאֱנַף לָנֶצַח תִּבְעַר כְּמוֹ־
אֵשׁ קִנְאָתֶךָ׃ ו שְׁפֹךְ חֲמָתְךָ אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּךָ
וְעַל מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרָאוּ׃ ז כִּי אָכַל אֶת־
יעקב

מצודת דוד

מכלאות צאן. ממה שהיה תמיד עם הצאן בדיר שלהם: מאחר עלות. ממה שהלך אחר המניקות לרעותן הביאו להיות מלך רועה ישראל: עב כתום לבבו. כפי התמימות לבו ירעה אותם: ובתבונות כפיו. עם כי התבונה היא בלב אמר כפיו לפי שבהם ינהג הרועה ויראה כאלו התבונה בכפיו ודומה לו שכל את ידיו (בראש' מ"ח) ור"ל שעשה בהשכל וכ"ז חוזר לראשית המאמר לומר את כל זה יספרו לבל יאחזו במעשה אבותם שמרו בה' כ"א יאחזו במעשה דוד שזכה למלוכה בעבור כשרון דרכו:

עט א אלהים. אתה אלהים איך תתאפק על אשר באו גוים בנחלתך: טמאו. כי שימוש נאף בה עם זונה: לעיים. כן דרך החרבות להיות מלאים מגלי אבנים: ב נתנו וכו'. כי לא באום לקבורה: ג ואין קובר. כי הנשארים פחדו לצאת ממקום מחבואם ולקברם: ד היינו חרפה. השכנים מחרפים אותנו: ה עד מה. עד מתי יהיה כן וכי תאנף לנצח וכי תבער קנאתך כמו אש שהולך ושורף עד תומו: ו שפוך. הסר החמה מאתנו ושפוך אותה על הגוים אשר לא ירצו לדעת אותך: ז אכל. כלו והשמידו:

מצודת ציון

ע ממכלאות. מל' בית הכלא ומאסר והוא דיר הצאן שהמה כלואים בה: עא עלות. מגדלות עולליהן ר"ל מניקות: עב ינחם. ינהגם:

עט א לעיים. ענינו תל וגל כמו לעי השדה (מיכה א'): ב לחיתו. הוי"ו יתירה וכן ואיתו ארץ למינה (בראש' א'): ד וקלס. ענין לעג וחרפה כמו וקלסה לכל הארצות (יחזק' כ'): ה תאנף. מל' אף וחימה: ו אל הגוים. על הגוים:

על

נוהו

יַעֲקֹב וְאֶת־נָוֵהוּ הֵשַׁמּוּ׃ ח אַל־תִּזְכָּר־לָנוּ עֲוֺנֹת רִאשֹׁנִים
מַהֵר יְקַדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ כִּי דַלּוֹנוּ מְאֹד׃ ט עָזְרֵנוּ ׀ אֱלֹהֵי
יִשְׁעֵנוּ עַל־דְּבַר כְּבוֹד־שְׁמֶךָ וְהַצִּילֵנוּ וְכַפֵּר עַל־חַטֹּאתֵינוּ
לְמַעַן שְׁמֶךָ׃ י לָמָּה ׀ יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם יִוָּדַע
בַּגּוֹיִם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דַּם־עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ׃ יא תָּבוֹא לְפָנֶיךָ
אֶנְקַת אָסִיר כְּגֹדֶל זְרוֹעֲךָ הוֹתֵר בְּנֵי תְמוּתָה׃ יב וְהָשֵׁב
לִשְׁכֵנֵינוּ שִׁבְעָתַיִם אֶל־חֵיקָם חֶרְפָּתָם אֲשֶׁר חֵרְפוּךָ אֲדֹנָי׃
יג וַאֲנַחְנוּ עַמְּךָ ׀ וְצֹאן מַרְעִיתֶךָ נוֹדֶה לְּךָ לְעוֹלָם לְדֹר
וָדֹר נְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ׃

פ א לַמְנַצֵּחַ אֶל־שֹׁשַׁנִּים עֵדוּת לְאָסָף מִזְמוֹר׃ ב רֹעֵה
יִשְׂרָאֵל ׀ הַאֲזִינָה נֹהֵג כַּצֹּאן יוֹסֵף יֹשֵׁב
הַכְּרוּבִים הוֹפִיעָה׃ ג לִפְנֵי אֶפְרַיִם ׀ וּבִנְיָמִן וּמְנַשֶּׁה עוֹרְרָה
את

מצודת דוד

נוהו השמו. החריבו מדורו זהו בה"מ: ח אל תזכר וכו'. אם אנחנו עתה נשוב אליך: מהר. במהירות רב תקדים לנו רחמיך. כי דלונו מאד. בתכלית העוני ואין לנו כח לסבול עוד: ט על דבר. בעבור כבוד שמך לבל יחולל בין האומות: למען שמך. במורא שאתה רחום וחנון: י למה וכו'. למה תניחני בגלות שיאמרו הגוים איה אלהיהם אם אלהים הוא יריב ריב עמו: יודע. לזאת יודע הנקם בגוים אשר מהר לעינינו עודנו חיים: יא אנקת. צעקת האסור בגולה: הותר. התר קשרי הנמכרים להוציאם להריגה: יב והשב. כמו שעשו לנו כן השב גמול פורעניות אל שכנינו: שבעתים. שבעה פעמים כגמולם: אל חיקם. הפורעניות תבוא אל חיקם ולא יטה לכאן ולכאן: חרפתם. גמול חרפתם אשר חרפוך: יג ואנחנו. ואז אנחנו שהננו עמך וכו' נודה לך לעולם בעבור זה ונספר תהלתך להדורות הבאים:

פ ב רועה. אתה רועה ישראל קשוב תפלתינו: נוהג. אתה הנוהג את יוסף כרועה המנהיג את הצאן ולפי שיוסף כלכל את השבטים במצרים לכן נקראו על שמו: יושב. אתה הוא היושב על הכרובים שעל הארון הופיעה והאר לנו ישועה: ג לפני אפרים וכו'. ר"ל לצורך גאולתם עורר את גבורתך וכו':

השיבנו

מצודת ציון

ט על דבר. בעבור כמו ועל דבר כזבי (במד' כ"ה): יא אנקת. ענין צעקה ואנחה כמו באנוק חלל (יחזק' כ"ו):

פ א אל ששנים. על שושנים והוא כלי נגון עשוי בצורת שושנה: עדות. מלשון עדי וקשוט וכן את הנזר ואת העדות (מ"ב י"א) ור"ל המזמור הזה היה לקשוט ולפאר לאסף: ב הופיעה. ענין הארה כמו הופיע מהר פארן (דברים ל"ג):

ולכה

אֶת־גְּבוּרָתֶךָ וּלְכָה לִישֻׁעָתָה לָּנוּ׃ ד אֱלֹהִים הֲשִׁיבֵנוּ
וְהָאֵר פָּנֶיךָ וְנִוָּשֵׁעָה׃ ה יְהוָה אֱלֹהִים צְבָאוֹת עַד־מָתַי
עָשַׁנְתָּ בִּתְפִלַּת עַמֶּךָ׃ ו הֶאֱכַלְתָּם לֶחֶם דִּמְעָה וַתַּשְׁקֵמוֹ
בִּדְמָעוֹת שָׁלִישׁ׃ ז תְּשִׂימֵנוּ מָדוֹן לִשְׁכֵנֵינוּ וְאֹיְבֵינוּ יִלְעֲגוּ־
לָמוֹ׃ ח אֱלֹהִים צְבָאוֹת הֲשִׁיבֵנוּ וְהָאֵר פָּנֶיךָ וְנִוָּשֵׁעָה׃
ט גֶּפֶן מִמִּצְרַיִם תַּסִּיעַ תְּגָרֵשׁ גּוֹיִם וַתִּטָּעֶהָ׃ י פִּנִּיתָ לְפָנֶיהָ
וַתַּשְׁרֵשׁ שָׁרָשֶׁיהָ וַתְּמַלֵּא־אָרֶץ׃ יא כָּסּוּ הָרִים צִלָּהּ וַעֲנָפֶיהָ
אַרְזֵי־אֵל׃ יב תְּשַׁלַּח קְצִירֶהָ עַד־יָם וְאֶל־נָהָר יוֹנְקוֹתֶיהָ׃
יג לָמָּה פָּרַצְתָּ גְדֵרֶיהָ וְאָרוּהָ כָּל־עֹבְרֵי דָרֶךְ׃ יד יְכַרְסְמֶנָּה
חֲזִיר מִיָּעַר וְזִיז שָׂדַי יִרְעֶנָּה׃ טו אֱלֹהִים צְבָאוֹת שׁוּב נָא

הַבֵּט

מצודת דוד

ד השיבנו. מהגולה לארצינו: והאר. הראה לנו פנים מאירות ושוחקות ונהיה נושעים: ה עשנת. כעסת למאס תפלת עמך: ו לחם דמעה. במקום לחם האכלתם דמעה כי דמעת הבכי מונע תאות האכילה וכאלו משביע כדבר מאכל: תשקמו. השקה אותם בדמעות מלוא שליש ר״ל הדמעות הרוה למאוד: ז מדון. בעלי דין ומריבה: ט גפן. ישראל הנמשל לגפן הלא אותה הוסעת והוצאת ממצרים: תגרש. מא״י גרשת שבעה אומות ונטעת אותה במקומם: י פנית לפניה. את האומות ההם ושרשת שרשיה של ישראל ותמלא את הארץ ממנה: יא צלה. של עדת ישראל: וענפיה. של העדה הנה היו ארזים חזקים ר״ל משלו על כל הארץ וגדלו למעלה: יב תשלח. פשטה ענפיה עד ים פלשתים והוא האורך: ואל נהר. זה נהר פרת והוא הרוחב: יג למה. עתה למה תחשב לאויב ופרצת גדריה וכל עוברי דרך מלקטים פריה ר״ל למה נתתם להפקר לכל: יד יכרסמנה. עשו הנמשל לחזיר מיער למה יכרית ויכלה אותה: וזיז. החיות הזזים בשדה כ״א ירעה בה ויאכל פריה: טו שוב נא. שוב עתה אלינו:

ופקוד

מצודת ציון

ג ולכה. כמו ולך: ה עשנת. כמו תעשן והוא ענין כעס כמו יעשן אפך (לעי׳ ע״ד): ו שליש. שם מדה גדולה וכן וכל בשליש (ישעי׳ מ׳): ז למו. להם ר״ל עליהם: י פנית. ענין הסרה ופנוי מן המקום: יא צלה. מל׳ צל: אל. ענין חוזק כמו ביד אל גוים (יחזק׳ ל״א): יב תשלח. ענין התפשטות כמו ותשלח פארות (שם י״ז): קצירה. ענפיה כמו ועשה קציר כמו נטע (איוב י״ד): יונקותיה. ענפים יונקים ורכים כמו ויעל כיונק (ישעיה נ״ג): יג פרצת. ענין שבירה: גדריה. כתליה: וארוה. ענין לקיטה כמו אריתי מורי (ש״ה ה׳): יד יכרסמנה. ענין כריתה וכליון כי יחסלנו הארבה (דברים כ״ח) תרגומו ירושלמי ארי יקרסם יתיה גובא ובמשנה שדה שקרסמוה נמלים (מנחות ע״ב) והקו״ף והכ״ף מתחלפים כי הם ממוצא אחד:

ובנה

הַבֵּט מִשָּׁמַיִם וּרְאֵה וּפְקֹד גֶּפֶן זֹאת׃ טז וְכַנָּה אֲשֶׁר־נָטְעָה
יְמִינֶךָ וְעַל־בֵּן אִמַּצְתָּה לָּךְ׃ יז שְׂרֻפָה בָאֵשׁ כְּסוּחָה
מִגַּעֲרַת פָּנֶיךָ יֹאבֵדוּ׃ יח תְּהִי־יָדְךָ עַל־אִישׁ יְמִינֶךָ עַל־
בֶּן־אָדָם אִמַּצְתָּ לָּךְ׃ יט וְלֹא־נָסוֹג מִמֶּךָּ תְּחַיֵּנוּ וּבְשִׁמְךָ
נִקְרָא׃ כ יְהוָה אֱלֹהִים צְבָאוֹת הֲשִׁיבֵנוּ הָאֵר פָּנֶיךָ
וְנִוָּשֵׁעָה׃
פא א לַמְנַצֵּחַ עַל־הַגִּתִּית לְאָסָף׃ ב הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים
עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב׃ ג שְׂאוּ־זִמְרָה
וּתְנוּ־תֹף כִּנּוֹר נָעִים עִם־נָבֶל׃ ד תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר
בַּכֵּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ׃ ה כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי
יַעֲקֹב׃ ו עֵדוּת ׀ בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ בְּצֵאתוֹ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם שְׂפַת

לא

מצודת דוד

ופקוד. השגיח על הגפן הזאת: טז וכנה. מקום מושב הגפן אשר ימינך נטעה בה את הגפן והיא א"י: ועל בן. ר"ל אף השגח על א"י ועל הבן אשר חזקת לך והוא ישראל: יז שרופה באש. הלא הגפן ההיא שרופה היא באש וכרותה ממקומה והמה הולכים ואבודים מגערת כעסך: יח תהי ידך. מעתה תהי ידך להגן על איש שהושעת בימינך: ועל בן וכו'. הוא כפל ענין במ"ש כי היא היא על ישראל יאמר: יט ולא נסוג. לא נשוב אחור ממך: תחיינו. ר"ל הוציאנו מן הגלות ונקרא אז בשמך להודות לך:

פא ב הרנינו. בפה: עוזנו. שבוא לנו למעוז וחוזק: הריעו. בשופר: ג שאו זמרה. הרימו בפה קול זמר ותנו קול על התוף וכנור שקולו נעים: ד בחודש. בהתחלת החודש ר"ל ביום הראשון תקעו שופר: בכסה. בזמן המיועד להיות בו יום חג והוא ר"ה: ה כי חק. התקיעה ההיא היא חוק גזרת המקום על ישראל כי הוא יום המשפט ובזה התקיעה לזרז על התשובה לזכות במשפט: ו עדות. ביום הזה שמו עדי הזהב על יוסף כמ"ש וישם רביד הזהב על צוארו (ברא' מ"א) כי אחז"ל בר"ה יצא יוסף מבית האסורים: בצאתו. בעת שיצא למשול על ארץ מצרים: שפת. אז היה יוסף מתפאר לומר שפת

לשון

מצודת ציון

טז וכנה. מל' כן ובסיס: אמצתה. מל' אומץ וחוזק: יז כסוחה. ענין כריתה כי לא תזמור (ויק' כ"ה) תרגומו לא תכסח וכן קוצים כסוחים (ישעי' ל"ג): יט נסוג. ענין החזרה לאחור כמו ונסוג מאחר אלהינו (ישעי' נ"ט):

פא א הגיתית. כלי נגון הבא מגת:

ג נעים. ענין מתיקות וערבות: ד בכסה. ענין זמן מיועד כמו ליום הכסא יבוא (משלי ז') ובה"א תמורת האל"ף: ו עדות. מל' עדי וקשוט וכן את הנזר ואת העדות (מ"ב י"א): שפת. לשון עם ועם כמו שפה אחת (ברא' י"א):

מסכל

לֹא־יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע: ז הֲסִירוֹתִי מִסֵּבֶל שִׁכְמוֹ כַּפָּיו מִדּוּד
תַּעֲבֹרְנָה: ח בַּצָּרָה קָרָאתָ וָאֲחַלְּצֶךָּ אֶעֶנְךָ בְּסֵתֶר רַעַם
אֶבְחָנְךָ עַל־מֵי מְרִיבָה סֶלָה: ט שְׁמַע עַמִּי וְאָעִידָה בָּךְ
יִשְׂרָאֵל אִם־תִּשְׁמַע־לִי: י לֹא־יִהְיֶה בְךָ אֵל זָר וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה
לְאֵל נֵכָר: יא אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם
הַרְחֶב־פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ: יב וְלֹא־שָׁמַע עַמִּי לְקוֹלִי וְיִשְׂרָאֵל
לֹא־אָבָה לִי: יג וָאֲשַׁלְּחֵהוּ בִּשְׁרִירוּת לִבָּם יֵלְכוּ
בְּמוֹעֲצוֹתֵיהֶם: יד לוּ עַמִּי שֹׁמֵעַ לִי יִשְׂרָאֵל בִּדְרָכַי
יְהַלֵּכוּ: טו כִּמְעַט אוֹיְבֵיהֶם אַכְנִיעַ וְעַל צָרֵיהֶם אָשִׁיב יָדִי:
טז מְשַׂנְאֵי יְהוָה יְכַחֲשׁוּ־לוֹ וִיהִי עִתָּם לְעוֹלָם: יז וַיַּאֲכִילֵהוּ
מחלב

מצודת דוד

לשון אשר לא ידעתי מעולם הנה עתה אשמע ואבין כי אחז"ל שבא גבריאל ולמדו שבעים לשון לפי שכתוב בנימוסי מצרים שאין למשול בהם כ"א מכיר בכולן: ז הסירותי. אמר במקום ה' בזה היום הסירותי מסבל שכמו של ישראל כי אחז"ל בר"ה בטלה העבודה מאבותינו במצרים: כפיו. העברתי כפיו מן הדוד ממה שהיה מבשל לאדוניו ועשה לו מלאכת עבד: ח בצרה. בעת הצרה כשקראת אלי הוצאתיך משמה: אענך. ענתיך במה שהייתי מסתיר מהם הרעם בעת עברכם בים והיה על המצרים לבדם שנא' קול רעמך בגלגל (לעיל ע"ז): אבחנך. ר"ל עם כי היה בחון וידוע לפני שתחטא במי מריבה עכ"ז ענתיך בעברך במי הים: סלה. ר"ל וכ"כ עד עולם דרכי להושיע בעת צרה עם כי נגלה לפני שיחטא בדומה לה: ט שמע עמי. אמרתי אז שמע עמי והנה אתרה לשמוע אמרי: ישראל. ר"ל כי אם תשמע לי אתה ישראל: יא אנכי. ר"ל הנה הלא אני המעלך מארץ מצרים וידי בכל משלה ולזה הרחב פיך לשאול ממני כל חפצך ואמלאם אם תשמע לי: יב ולא שמע. אבל עמי לא שמע לקולי: לא אבה. לא רצה לשמוע לי: יג ואשלחהו. שלחתים מארצם ללכת בגולה על כי הלכו בשרירות לבם ובעצתם הרעה: יד לו עמי. אם היה עמי שומע לי וכו': טו כמעט. כשעור מעט זמן חיש מהר הייתי מכניע אויביהם והייתי משיב ידי על הצרים להכות ולחזור ולהכות: טז משנאי ה'. שונאי ישראל הנחשבים לשונאי ה' היו אז מכחשים לו לומר שאינם שונאים על כי יפחדו מהעונש: ויהי עתם. עת הטובה ההיא היתה לעולם מבלי הפסק: יז ויאכילהו. אז היה

מצודת ציון

ז מסבל. ענין טעינת משא כמו והנושאים בסבל (נחמי' ד'): שכמו. כתפיו: מדוד. כלי בשול כקדרה וכיוצא וכן והכה בכיור או בדוד (ש"א ב'): ח ואחלצך. ענין הוצאה ושליפה כמו חלוץ הנעל (דברי' כ"ה): אענך. מל' עניה ותשובה: אבחנך. מל' בחינה: ט ואעידה. ענין התראה כי ע"פ רוב מתרין בעדים שלא יכחש: יב לא אבה. לא רצה: יג בשרירות. במראית כמו אשורנו ולא קרוב (במד' כ"ד): יד לו. כמו אם וכן לו החייתם אותם (שופטים ח'):
מחלב

מחלב חטה ומצור דבש אשביעך:

פב א מזמור לאסף אלהים נצב בעדת־אל בקרב אלהים
ישפט: ב עד־מתי תשפטו־עול ופני
רשעים תשאו־סלה: ג שפטו־דל ויתום עני ורש הצדיקו:
ד פלטו־דל ואביון מיד רשעים הצילו: ה לא ידעו
ולא יבינו בחשכה יתהלכו ימוטו כל־מוסדי ארץ: ו אני
אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם: ז אכן כאדם
תמותון וכאחד השרים תפלו: ח קומה אלהים שפטה
הארץ כי־אתה תנחל בכל־הגוים:

שיר

מצודת ציון

יז מהלב. ענין מיטב כמו ואכלו את חלב הארץ (בראשית מ"ה): פב ב תשאו. ענין הגבהה וכן שאת פני רשע (משלי י"ח): ד פלטו. ענין הצלה: ה ימוטו. מל' נטיה:

דמי

מצודת דוד

ה' מאכיל אותו ממיטב החטים והיה משביעו דבש הזב מן הצור וכן הוא אומר ויניקהו דבש מסלע (דברים ל"ב) והוא דרך משל לומר שהיה רב שפע במקום יובש ושממה אם היו הולכים בדרכי המקום:

פב א בעדת אל. בתוך הדיינים השופטים לראות אם עושים משפט אמת: בקרב וגו' ישפט. בקרב הדיינים וכאלו ישפוט עמהם וכפל הדבר לחזוק: ב עד מתי. הואיל וכן א"כ עד מתי תשפטו עול ולעולם תשאו פני הרשעים להחניפם בדבר המשפט: ג שפטו. לא כן עשו כ"א שפטו דל ויתום במשפט הראוי ולא תרחמו עליהם במשפט: הצדיקו. בעת המשפט אם הוא צדיק בריבו ולא תאמרו אזכה במשפט את העשיר בעל דינו שלא לביישו ואח"ז אודיעו שהדין עם שכנגדו: ד פלטו. מיד הבא לעשקם: ה לא ידעו. אין הדיינים נותנים לב לדעת ולהבין חומר העון והרי הם כההולך בחשיכה ואינו יודע במה יכשל: ימוטו. הלא בעבור קלקול הדין ימוטו מוסדי הארץ והיא קרובה לנפול כי על שלשה דברים העולם עומד והדין אחד מהם כן אז"ל: ו אני אמרתי. אמר דוד ה' הנה כאשר צויתי אתכם על הדינים אמרתי אז שבעבורם תהיו כמלאכים ולא תשלוט בכם המיתה: ובני עליון. כפל הדבר במ"ש: ז אכן. באמת הואיל ואין אתם נזהרים בה תמותו כמיתת אדם הראשון על שלא נזהר במצותי: וכאחד השרים. העושקים דלים הנלכדים אביונים כי ע"פ רוב יד השרים במעל הזה: ח שפטה הארץ. הואיל ואין דין למטה שפוט אתה דין עני ואביון: כי אתה תנחל וכו'. הלא אף בכל גויי הארץ תאהב הענוים דכאי הרוח ובנחלתם לך לנחלה לזה שפוט את משפטם:

פג א שיר מזמור לאסף: ב אלהים אל דמי לך אל
תחרש ואל תשקט אל: ג כי הנה אויביך
יהמיון ומשנאיך נשאו ראש: ד על עמך יערימו סוד
ויתיעצו על צפוניך: ה אמרו לכו ונכחידם מגוי ולא
יזכר שם ישראל עוד: ו כי נועצו לב יחדו עליך ברית
יכרתו: ז אהלי אדום וישמעאלים מואב והגרים: ח גבל
ועמון ועמלק פלשת עם ישבי צור: ט גם אשור נלוה
עמם היו זרוע לבני לוט סלה: י עשה להם כמדין
כסיסרא כיבין בנחל קישון: יא נשמדו בעין דאר היו
דמן לאדמה: יב שיתמו נדיבמו כערב וכזאב וכזבח
וכצלמנע כל נסיכמו: יג אשר אמרו נירשה לנו את
נאות אלהים: יד אלהי שיתמו כגלגל כקש לפני רוח:

כאש

מצודת דוד

פג ב אל דמי לך. לא יהיה לך דמיה על מה שא״ה מריעים לישראל: אל תחרש. אל תשתוק ואל תנוח מלהפרע מהם: ג יהמיון. לכלות את ישראל: נשאו ראש. מרימים ראש ועולים מעלה מעלה: ד יערימו סוד. מערימים עצה בסוד לבל יגלה ועצתם לחשוב רע על ישראל הצפונים ונסתרים בצלך לבטוח בך: ה אמרו. אומרים זה לזה נכריתם מהיות עוד גוי ולא יזכרו עוד: ו עליך. כרתו ביניהם ברית לקום עליך להשחית עמך: ז אהלי אדום. והם בני אדום יושבי אוהלים: והגרים. המה בני הגר שילדה מבעל אחר לא מאברהם: ט גם אשור. עם כי ראו גבורת ה' במחנה סנחריב מ״מ לא לקחו מוסר וחיבר עצמו עמהם והיו מעולם לעזור לבני לוט המה עמון ומואב הנלחמים בישראל: י כמדין. שנפלו בידי גדעון כמ״ש בשופטים: כסיסרא כיבין. שנשטפו בנחל קישון בימי דבורה וברק: יא נשמדו בעין דאר. על מדין הוא חוזר: היו דומן. היו למדרך כף הרגל כדומן שע״פ האדמה: יב שיתמו. שים הנדיבים שבהם כעורב וכו' והם היו שרי מדין: יג אשר. על אשר אמרו נירש מקום המקדש והיא מדור אלהים: יד כגלגל. הוא הגלגל ברוח

הקוצים

מצודת ציון

פג ב דמי. ענין שתיקה כמו לך דומיה תהלה (לעיל ס״ה): ג יהמיון. מל' המיה: ד יערימו. מלשון ערמה: ה ונכחידם. ענין כריתה כמו ותכחד מן הארץ (שמות ט'): ט נלוה. ענין חבור כמו הפעם ילוה אישי (בראש' כ״ט): יא דומן. זבל ואשפה כמו כדומן על פני השדה (מ״ב ט'): יב נסיכמו. ענין שררה כמו נסיכי סיחון (יהושע י״ג): יג נירשה. מל' ירושה: נאות. מדור: יד שיתמו. ענין שימה: כקש. הוא תבן הדק:

וכלהבה

טו כְּאֵשׁ תִּבְעַר־יָעַר וּכְלֶהָבָה תְּלַהֵט הָרִים׃ טז כֵּן תִּרְדְּפֵם
בְּסַעֲרֶךָ וּבְסוּפָתְךָ תְבַהֲלֵם׃ יז מַלֵּא פְנֵיהֶם קָלוֹן וִיבַקְשׁוּ
שִׁמְךָ יְהוָה׃ יח יֵבֹשׁוּ וְיִבָּהֲלוּ עֲדֵי־עַד וְיַחְפְּרוּ וְיֹאבֵדוּ׃
יט וְיֵדְעוּ כִּי־אַתָּה שִׁמְךָ יְהוָה לְבַדֶּךָ עֶלְיוֹן עַל־כָּל־הָאָרֶץ׃
פד א לַמְנַצֵּחַ עַל־הַגִּתִּית לִבְנֵי־קֹרַח מִזְמוֹר׃ ב מַה־יְּדִידוֹת
מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ יְהוָה צְבָאוֹת׃ ג נִכְסְפָה וְגַם־
כָּלְתָה׀ נַפְשִׁי לְחַצְרוֹת יְהוָה לִבִּי וּבְשָׂרִי יְרַנְּנוּ אֶל אֵל־חָי׃
ד גַּם־צִפּוֹר׀ מָצְאָה בַיִת וּדְרוֹר׀ קֵן לָהּ אֲשֶׁר־שָׁתָה
אֶפְרֹחֶיהָ אֶת־מִזְבְּחוֹתֶיךָ יְהוָה צְבָאוֹת מַלְכִּי וֵאלֹהָי׃
ה אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה׃ ו אַשְׁרֵי אָדָם

עוז

מצודת ציון

טו וכלהבה. שלהבת: תלהט. ענין שריפה כמו אש לוהט (לק' ק"ד): טז בסערך ובסופתך. ענין רוח חזקה וגדולה: יז קלון. ענין בזיון והוא מל' קלוי באש (ויק' ב') כי המתביישים פניו מאדימות כאלו נשרף באש או הוא מל' קלות: יח ויחפרו. ענין בושה כמו וחפרה הלבנה (ישעי' כ"ד):

פד א הגתית. כלי נגון הנקרא גת: ב ידידות. אהובות: ג נכספה. ענין תאוה כמו נכסו' נכספתה (ברא' ל"א): כלתה. אף הוא ענין תאוה וחשק כמו כלתה לתשועת' נפשי (לק' קי"ט): ד ודרור. שם עוף מה: קן. כן נקרא מדור העוף כמו כי יקרא קן צפור (דברים כ"ב): שתה. שמה: אפרוחיה. בניה הקטנים כמו אפרוחים או בצים (שם):

מצודת דוד

הקוצים המתגלגל ע"י הרוח: טו תבער יער. כי אש שהעצים סמוכים זה לזה לכן כשבוער בו האש הולך ושורף הכל: תלהט הרים. כי הרוח המצוי בהרים עושה בה להב ואין כח לכבותו: טז כן תרדפם. לכלות הכל אבלי שארית: יז ויבקשו. אז יתחרטו על מעשיהם ויבקשו שמך: יח יבושו. אבל לא יועילו בבקשת' כי יבושו ויבהלו עד עולם: יט וידעו. אז ידעו הכל כי אתה לבדך שמך ה' המורה שהממשלה בידך ואין זולתך ואתה הוא העליון על כולם ור"ל שאפי' אלה למעלה לגבור יחשב ומכ"ש גבור למעלה:

פד ב מה ידידות. מה מאוד אהובות ונחמדו' משכנותיך: ג נכספה. בגולה יאמרו נפשי מתאוות לבוא לחצרות ה' ולבי ובשרי יתאוו לרנן בה אל ה': ד גם צפור. יתאונן על החורבנה ואומר שגם לצפור מצאה בית במקו' המזבח ודרור מצאה בה לעצמ' קן אשר שמה שם אפרוחיה: את מזבחותיך. עם מזבחותיך ר"ל על המזבחות: ה אשרי יושבי. אשרי לזה שיהיה בבנינה ויהיה מיושבי ביתך ויהללוך עוד שם עד עולם:

עוז־לו בך מסלות בלבבם: ז עברי בעמק הבכא מעין
ישיתוהו גם־ברכות יעטה מורה: ח ילכו מחיל אל־חיל
יראה אל־אלהים בציון: ט יהוה אלהים צבאות שמעה
תפלתי האזינה אלהי יעקב סלה: י מגננו ראה אלהים
והבט פני משיחך: יא כי טוב־יום בחצריך מאלף בחרתי
הסתופף בבית־אלהי מדור באהלי־רשע: יב כי שמש
ומגן יהוה אלהים חן וכבוד יתן יהוה לא ימנע־טוב
להלכים בתמים: יג יהוה צבאות אשרי אדם בטח בך:
פה א למנצח לבני־קרח מזמור: ב רצית יהוה ארצך
שבת שבות יעקב: ג נשאת עון עמך
כסית כל־חטאתם סלה: ד אספת כל־עברתך השיבות

מחרון

מצודת דוד

ו עוז לו בך. המשים עוזו ומבטחו בך: מסילות בלבבם. בכל עת חושבים בלבבם המסילות העולות לבית ה': ז עוברי. להיות עולה ברגל עם העוברים דרך עמק הבכא שגדלים שם התותים וכן ממול בכאים (ש"ב ה'): מעין ישיתוהו. בעבורם ישים שם ה' מעינות מים למען ימצאו לשתות: יעטה מורה. המורה להם את הדרך אשר ילכו בו יהיה עטוי ומעוטף בברכות כי כל ההולכים יברכוהו כי על מבועי מים ינהלם: ח ילכו וכו'. ירבו העולים עד כי ילכו מלבא אנשים אל לבא אנשים ויפגשו כתות רבות אשר ילכו להיות נראים אל פני ה' בציון: י מגננו. ב"המ שהוא לנו למגן ומחסה ראה אותו וזכור לו: והבט. שאה פני דוד משיחך ולמענו עשה שלא יהיה בחנם טרחתו על ב"המ: יא כי טוב וכו'. לזה אני מתאוה לראות בבנינה כי יותר טוב לי לשבת בחצריך יום מלשבת אלף שנים בארץ העמים ועם יהיו בשלוה: בחרתי. יותר אבחר לחסות בכף השער של בית ה' מלדור דירה שלימה בבית האומות: יב כי שמש. כי מעולם תמיד לנו כשמש ותגן עלינו לזה מובטח אני כי עוד יתן לנו חן וכבוד ולא ימנע את הטוב מלתתו להולכים בדרך תמים:

פה ב רצית. כמו שרצית את ארצך מאז והשבת השבת יעקב מגלות בבל: ג נשאת. כי מחלת עונם וכסית חטאתם עד עולם לא יזכר: ד אספת. הכנסת עברתך לבל תגעש נגדם: השיבות. חזרת מחרון אפך:

שובנו

מצודת ציון

ו מסילות. מל' מסילה ושביל: ז יעטה. ענין עטיפה ולבישה כמו כבגד יעטה (לק' ק"ט): מורה. מל' הוראה ולמוד יגיד בדבר שיהיה: יא הסתופף. מל' סף ומזוזה: מדור. מל' דירה:

פה ב רצית. מל' רצון: ג נשאת. ענין מחילת העון: ד אספת. ענין הכנסה כמו ואין איש מאסף (שופ' י"ט): עברתך. מל' עברה וכעס:

תאנף

מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ׃ ה שׁוּבֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְהָפֵר כַּעַסְךָ עִמָּנוּ׃
ו הַלְעוֹלָם תֶּאֱנַף־בָּנוּ תִּמְשֹׁךְ אַפְּךָ לְדֹר וָדֹר׃ ז הֲלֹא אַתָּה
תָּשׁוּב תְּחַיֵּנוּ וְעַמְּךָ יִשְׂמְחוּ־בָךְ׃ ח הַרְאֵנוּ יְהוָה חַסְדֶּךָ
וְיֶשְׁעֲךָ תִּתֶּן־לָנוּ׃ ט אֶשְׁמְעָה מַה־יְדַבֵּר הָאֵל יְהוָה כִּי
יְדַבֵּר שָׁלוֹם אֶל־עַמּוֹ וְאֶל־חֲסִידָיו וְאַל־יָשׁוּבוּ לְכִסְלָה׃
י אַךְ קָרוֹב לִירֵאָיו יִשְׁעוֹ לִשְׁכֹּן כָּבוֹד בְּאַרְצֵנוּ׃ יא חֶסֶד־
וֶאֱמֶת נִפְגָּשׁוּ צֶדֶק וְשָׁלוֹם נָשָׁקוּ׃ יב אֱמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמָח
וְצֶדֶק מִשָּׁמַיִם נִשְׁקָף׃ יג גַּם־יְהוָה יִתֵּן הַטּוֹב וְאַרְצֵנוּ תִּתֵּן
יְבוּלָהּ׃ יד צֶדֶק לְפָנָיו יְהַלֵּךְ וְיָשֵׂם לְדֶרֶךְ פְּעָמָיו׃
פו א תְּפִלָּה לְדָוִד הַטֵּה־יְהוָה אָזְנְךָ עֲנֵנִי כִּי־עָנִי וְאֶבְיוֹן
אָנִי׃ ב שָׁמְרָה נַפְשִׁי כִּי־חָסִיד אָנִי הוֹשַׁע
עַבְדְּךָ אַתָּה אֱלֹהַי הַבּוֹטֵחַ אֵלֶיךָ׃ ג חָנֵּנִי אֲדֹנָי כִּי־אֵלֶיךָ
אֶקְרָא כָּל־הַיּוֹם׃ ד שַׂמֵּחַ נֶפֶשׁ עַבְדֶּךָ כִּי אֵלֶיךָ אֲדֹנָי
נַפְשִׁי

מצודת ציון

ו תאנף. מל' אף וחמה: ט לכסלה. מל' כסיל ור"ל לחטוא: יא נפגשו. ענין פגיעה: נשקו. מל' נשיקה: יב נשקף. ענין הבטה: יג יבולה. תבואתה ופריה: יד פעמיו. רגליו כמו פעמי הכן (לק' קי"ט):
האזינה

מצודת דוד

ה שובנו. כן תשיבנו מגלות אדום והפר כעסך אשר עמנו: הלעולם. וכי עד עולם תכעוס בנו וכי תמשוך אפך לסוף כל הדורות: ז הלא אתה. הלא סוף הדבר תשוב תחיינו מן הגלות וישמחו עמך בישועתך: ח הראנו. לזה הראה לנו חסדך במהרה בימינו: ט אשמעה. הנני שומע אני מה ידבר האל אשר ידבר שלום אל עמו ומבטיחם שלא ישובו לחטוא עוד: י אך קרוב. ר"ל אין הדבר קשה כי קרוב לפני ה' וקלה בעיניו להביא ליראיו ישעו ולשכון כבוד בארצינו: יא חסד ואמת. החסד והאמת פוגשים זה בזה ר"ל באחד תלוי בחבירו כשנדבר אמת תבוא חסד אל: נשקו. פגשו זה בזה ונשקו יחד ר"ל תלויים המה זה בזה כשנעשה צדק תבוא השלום: יב אמת. כשתתרבה האמת בארץ אז יהיה הצדק נשקף מן השמים להראות ע"פ הארץ: יג גם ה' וכו'. ר"ל מלבד גמול המעש' יתן גם את הטוב מה שהבטיח בחסדו: יד צדק. כל איש יהלך לפניו הצדק ר"ל שיהיה הצדק תמיד נוכח עיניו וישים פעמיו לדרך הצדק ללכת אחריה וכפל הדבר לחזק:
פו א הטה. לשמוע תפלתי וענני: כי עני. אני מוכנע כעני: ב כי חסיד אני. וזהו במה ששומע חרפתו ובידו לנקום נקם ומעביר על מדותיו: הושע וכו'. מקרא מסורס והוא כמו אתה אלהי הושע עבדך הבוטח עליך: ד נפשי אשא. אני נושא נפשי להשען עליך ולהשען בך:

נַפְשִׁי אֶשָּׂא׃ ה כִּי־אַתָּה יְהֹוָה טוֹב וְסַלָּח וְרַב־חֶסֶד לְכָל־
קֹרְאֶיךָ׃ ו הַאֲזִינָה יְהֹוָה תְּפִלָּתִי וְהַקְשִׁיבָה בְּקוֹל תַּחֲנוּנוֹתָי׃
ז בְּיוֹם צָרָתִי אֶקְרָאֶךָּ כִּי תַעֲנֵנִי׃ ח אֵין־כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים ׀
אֲדֹנָי וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ׃ ט כָּל־גּוֹיִם ׀ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ יָבוֹאוּ ׀
וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ אֲדֹנָי וִיכַבְּדוּ לִשְׁמֶךָ׃ י כִּי־גָדוֹל אַתָּה
וְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת אַתָּה אֱלֹהִים לְבַדֶּךָ׃ יא הוֹרֵנִי יְהֹוָה ׀
דַּרְכֶּךָ אֲהַלֵּךְ בַּאֲמִתֶּךָ יַחֵד לְבָבִי לְיִרְאָה * שְׁמֶךָ׃ יב אוֹדְךָ ׀ כא״ל תלא א
אֲדֹנָי אֱלֹהַי בְּכָל־לְבָבִי וַאֲכַבְּדָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם׃ יג כִּי־חַסְדְּךָ
גָּדוֹל עָלָי וְהִצַּלְתָּ נַפְשִׁי מִשְּׁאוֹל תַּחְתִּיָּה׃ יד אֱלֹהִים ׀
זֵדִים קָמוּ עָלַי וַעֲדַת עָרִיצִים בִּקְשׁוּ נַפְשִׁי וְלֹא שָׂמוּךָ לְנֶגְדָּם׃
טו וְאַתָּה אֲדֹנָי אֵל־רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת׃
טז פְּנֵה אֵלַי וְחָנֵּנִי תְּנָה־עֻזְּךָ לְעַבְדֶּךָ וְהוֹשִׁיעָה לְבֶן־אֲמָתֶךָ׃
יז עֲשֵׂה־עִמִּי אוֹת לְטוֹבָה וְיִרְאוּ שֹׂנְאַי וְיֵבֹשׁוּ כִּי־אַתָּה יְהֹוָה
עֲזַרְתַּנִי וְנִחַמְתָּנִי׃

לבני

מצודת דוד

ז כי תענני. בטוח אני שתענה לי: ח באלהים. גם שרי מעלה: ואין כמעשיך. אין בעול׳ מעשה נפלא כמעשיך: ט יבואו וכו׳. כי לעתיד יאמינו הכל בה׳: י כי גדול. אז ידעו אשר אתה גדול ועושה נפלאות לבדך: יא אהלך. למען אלך גם אני באמתך ר״ל ללכת באמת כמוך: יחד לבבי. עשה לי לב אחד ומחשבה אחת ליראה את שמך ולא אהיה תלוי ומסופק: יג גדול עלי. הגדלת עמי חסד: משאול תחתיה. היא הגיהנם וזהו במה שבשר׳ ע״י נתן הנביא שנמחל לו העון דבת שבע: יד ולא שמוך. לא שמו יראת אלהים נגד פניהם: טז לבן אמתך. ר״ל אני מוכנע כבן אמה יליד בית: יז אות לטובה. סימן להודיע לכל שהפץ אתה בטובתי: ויבושו. בראותם כי אתה עמדי: כי אתה וכו׳. ר״ל הלא מעולם עזרתני ונחמתני ע״י נתן הנביא בבשור׳ מחילת העון דבת שבע לזה בקלתי עשה לי גם אות לטובה להודיע לכל:

מצודת ציון

פו ו האזינה. הטה אזן לשמוע: והקשיבה. ענין שמיעה: יא הורני. ענין למוד: יחד. מלשון חד ואחד: יג תחתיה. ענין עומק ושפלות: יד עריצים. חזקים כמו ט נערץ (לק׳פ״ט): יז אות. סימן ומופת:

רהב

פז א לִבְנֵי־קֹרַח מִזְמוֹר שִׁיר יְסוּדָתוֹ בְּהַרְרֵי־קֹדֶשׁ: ב אֹהֵב
יְהוָה שַׁעֲרֵי צִיּוֹן מִכֹּל מִשְׁכְּנוֹת יַעֲקֹב:
ג נִכְבָּדוֹת מְדֻבָּר בָּךְ עִיר הָאֱלֹהִים סֶלָה: ד אַזְכִּיר רַהַב
וּבָבֶל לְיֹדְעָי הִנֵּה פְלֶשֶׁת וְצוֹר עִם־כּוּשׁ זֶה יֻלַּד־שָׁם:
ה וּלְצִיּוֹן יֵאָמַר אִישׁ וְאִישׁ יֻלַּד־בָּהּ וְהוּא יְכוֹנְנֶהָ עֶלְיוֹן:
ו יְהוָה יִסְפֹּר בִּכְתוֹב עַמִּים זֶה יֻלַּד־שָׁם סֶלָה: ז וְשָׁרִים
כְּחֹלְלִים כָּל־מַעְיָנַי בָּךְ:

פח א שִׁיר מִזְמוֹר לִבְנֵי קֹרַח לַמְנַצֵּחַ עַל־מָחֲלַת לְעַנּוֹת
מַשְׂכִּיל לְהֵימָן הָאֶזְרָחִי: ב יְהוָה אֱלֹהֵי יְשׁוּעָתִי
יוֹם־צָעַקְתִּי בַלַּיְלָה נֶגְדֶּךָ: ג תָּבוֹא לְפָנֶיךָ תְּפִלָּתִי הַטֵּה
אָזְנֶךָ

מצודת ציון

פז ד רהב. הוא מצרים כמ"ש רהב הם שבת (ישעי' ל') ויקראהו כן ע"ש גאותם והוא מל' ירהבו הנער בזקן (שם ג'): ליודעי. ענינו אהוב והכיר כמו ומודע לבינה תקרא (משלי ז'): ושרים. מל' שירה: כחוללים. שם כלי נגון כמו תוף וחליל (ישעי' ה'): מעיני. מל' עיון ומחשבה:

פח א מחלת. שם כלי נגון: לענות. להרים הקול בשיר כמו וענו הלוים וכו' קול רם (דברים כ"ז):

איל

מצודת דוד

פז א יסודתו. יסוד השיר הזה הוא לדבר בשבח הררי קדש והם ציון וירושלים: ב מכל משכנות. כי אף שכל הארץ הטובה היא למקום מ"מ שערי ציון אהוב לפניו יותר מהכל: ג נכבדות. וזהו לפי שמדובר בך אמרות נכבדות כי הסנהדרין יושבים בה ועוסקים בתורה ולזה נקרא עיר אלהים עד עולם: ד אזכיר. אמרו במקום ה' לעתיד אזכיר את מצרים ובבל על יודעי ואהובי להביאם אל ציון הנה כן אזכיר פלשת וכו' להביאם שמה כי יאמר הלא זה יולד שם בציון ר"ל תולדות אבותיו מציון הוא ולזה החזירוהו למקומו: ה ולציון יאמר. המדבר יספר את ציון ויהיה נאמר לה הנה הובא כל איש ואיש אשר יולד בה: והוא. מי שבידו לכונן הוא יכונן אותה להיות עליון וממעל על כל ערי המדינות: ו ה' יספור וכו'. בעת יכתוב את העמים לקבול הדין הראוי יספור אז את ישראל הנבלעים בתוכם ויברור אותם לעצמו ויאמר הלא זה מילדי העברים מעולם מימי אבותיו אשר נולדו בציון ולי המה ולא יוכללו בדין העמים: ז ושרים. אז ישוררו כמו המנגנים בחלילים ויאמרו כל עיוני והבטתי ותוחלתי המה בך:

פח א להימן. המזמור הזה נמסר להימן שהוא יאמרו על הדוכן: ב יום צעקתי. עם כי צעקתי בתפלה כל היום מ"מ גם בלילה אערוך תחינתי לפניך:

כי

אזנך לרנתי: ד כי־שבעה ברעות נפשי וחיי לשאול
הגיעו: ה נחשבתי עם־יורדי בור הייתי כגבר אין־איל:
ו במתים חפשי כמו חללים ׀ שכבי קבר אשר לא־זכרתם
עוד והמה מידך נגזרו: ז שתני בבור תחתיות במחשכים
במצלות: ח עלי סמכה חמתך וכל־משבריך עניתי סלה:
ט הרחקת מידעי ממני שתני תועבות למו כלא ולא
אצא: י עיני דאבה מני עני קראתיך יהוה בכל־יום
שטחתי אליך כפי: יא הלמתים תעשה־פלא אם־רפאים
יקומו ׀ יודוך סלה: יב היספר בקבר חסדך אמונתך
באבדון: יג היודע בחשך פלאך וצדקתך בארץ נשיה:

ואני

מצודת דוד

ד כי שבעה. כי רבו הרעות עד שנפשי שבעה מהם והוא ענין מליצה: וחיי. ימי חיי קרבו לרדת אל השאול: ה נחשבתי. מגודל התלאות נחשבתי עם הנפשים אשר כבר ירדו לקבר: אין איל. שלא היה לו כח מעולם: ו במתים חפשי. אני נמנה בין המתים שהמה חפשים ממקרי העולם ועמלו: עוד. עדיין לא זכרתם כי לא באה זמן התחיה: והמה. עדיין המה כרותים ממכת ידך: ז שתני. שמת אותי בגלות המר הדומה לבור תחתיות העמוק למאוד: במצולות. בעומק המים והוא משל לצרות שונות: ח וכל. עם כל משבריך ענית אותי לעולם ר"ל זה זמן רב: ט הרחקת. הוקח לב אוהבי להתרחק ממני כי נהפכו לאויבים: שתני. שמת אותי להיות מתועב בעיניהם: כלא. אני כמו בבית הכלא ומוסגר ולא אוכל לצאת: י עיני דאבה. עששה עיני מן גודל העוני: שטחתי. פרשתי כפי כדרך המתפללים: יא הלמתים. ר"ל הלא כמות מקוטי השעבוד וכי להמתים תעשה העשה הנפלאות שהבטחת: אם רפאים. אם המתים שנרפו ונחלשו ע"י מלאך המות אם המה יודוך לעולם על נפלאותיך: יב היסופר. נפל דברו רנת כעמים כדרך הגוזים ומקוננים: באבדון. הוא הקבר שבו נאבד האדם מזה העולם: יג היודע. וכי יהיה נודע פלאך ע"י כשנהיה בחשכת הקבר וכי נספר צדקתך בארץ נשיה והוא הקבר:

מצודת ציון

ה איל. ענין כח כמו אלי גוים (יחזק' ל"א): ו עוד. כמו עדיין וכן עוד היום גדול (בראשית כ"ט): נגזרו. נכרתו כמו נגזרנו לנו (יחזק' ל"ז): ח וכל. הוי"ו במקום עם וכן ויוסף היה במצרים (שמות א') ור"ל עם יוסף שהיה במצרים: משבריך. הם גלי הים הנראים כמשברים מי הים וכן משבריו יתחטאו (איוב מ"א): ענית. מל' עניי: ט מיודעי. אוהבי כמו אלופי ומיודעי (לעיל נ"ה): למו. להם: י דאבה. ענין עצבון כמו ולדאבון נפש (דברים כ"ח): שטחתי. ענין פריסה כמו משטח חרמים (יחזק' כ"ו): יג נשיה. ענין שכחה. כמו נשני אלהים (בראשית מ"א):

תוכח

יד וַאֲנִי אֵלֶיךָ יְהוָה שִׁוַּעְתִּי וּבַבֹּקֶר תְּפִלָּתִי תְקַדְּמֶךָּ׃
טו לָמָה יְהוָה תִּזְנַח נַפְשִׁי תַּסְתִּיר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי׃ טז עָנִי אֲנִי
וְגֹוֵעַ מִנֹּעַר נָשָׂאתִי אֵמֶיךָ אָפוּנָה׃ יז עָלַי עָבְרוּ חֲרוֹנֶיךָ
בִּעוּתֶיךָ צִמְּתוּתֻנִי׃ יח סַבּוּנִי כַמַּיִם כָּל־הַיּוֹם הִקִּיפוּ עָלַי
יָחַד׃ יט הִרְחַקְתָּ מִמֶּנִּי אֹהֵב וָרֵעַ מְיֻדָּעַי מַחְשָׁךְ׃
פט א מַשְׂכִּיל לְאֵיתָן הָאֶזְרָחִי׃ ב חַסְדֵי יְהוָה עוֹלָם
אָשִׁירָה לְדֹר וָדֹר · אוֹדִיעַ אֱמוּנָתְךָ בְּפִי׃
ג כִּי־אָמַרְתִּי עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה שָׁמַיִם · תָּכִן אֱמוּנָתְךָ בָהֶם׃
ד כָּרַתִּי בְרִית לִבְחִירִי נִשְׁבַּעְתִּי לְדָוִד עַבְדִּי׃ ה עַד־עוֹלָם
אָכִין זַרְעֶךָ וּבָנִיתִי לְדֹר־וָדוֹר כִּסְאֲךָ סֶלָה׃ ו וְיוֹדוּ שָׁמַיִם
פִּלְאֲךָ יְהוָה אַף־אֱמוּנָתְךָ בִּקְהַל קְדֹשִׁים׃ ז כִּי מִי בַשַּׁחַק
יַעֲרֹךְ

מצודת ציון

טו תזנח. תעזוב: טז אמיך. מל' אימה ופחד: אפונה. מל' פנוי: יז בעותיך. מל' בעת וחרדה כמו פלצות בעתתני (ישעי' כ"א): צמתתוני. ענין כריתה כמו יצמיתם ה' (לק' צ"ד): יח הקיפו. ענין סבוב: יט מיודעי. אהבי: מחשך. מל' חושך:

יערך

מצודת דוד

יד ואני. הלא אני שועתי אליך להוציאני מן הגולה ובכל בוקר הקדים תפלתי לבוא לפניך: טו למה. ר"ל הואיל ואני מתפלל לפניך למה א"כ תעזוב נפשי ביד האויב: טז וגוע מנוער. מעת נערותי אני בגויעה ר"ל זמן ארוך אני בגולה ומעט הן ימי השלוה: נשאתי וכו'. ר"ל אהיה פנוי מעסקי בעורה נשיאת הפחד: יז בעותיך. החרדה הבאה ממך היא כרתה אותי: יח סבוני. החרון והחרדה מסבבים אותי כמים המסבבים גוף העומד בהם: יחד. החרון והחרדה: יט הרחקת. כי לא באו אלי לנחמני: מיודעי מחשך. כאלו המה במקום חושך שלא אראה אותם:

פט ב חסדי ה'. החסד שעשה ה' עמנו אשירה לעולם ולכל דור אודיע בפי מה שהאמנת את דבריך: כי אמרתי. כי אומר אני החסד אל יהיה בנוי ומתוקן עד עולם: שמים. בימי עמידת השמים תהיה תכון אמונתך: ד כרתי. ר"ל וזהו החסד שאמר כרתי ברית לבחירי וחוזר ומפרש נשבעתי לדוד עבדי: ה אכין זרעך. להיות נכונים למלוכה: כסאך סלה. כסא המלכות הנתון לך לרשת לזרעך יהיה עד עולם כי אף שתבוטל בימי הגולה הנה תשוב בימי המשיח ולא תופסק עוד: ו ויודו. אז גם השמים יודו על הפלאים שתעשה בימי המשיח ואף אמונת הבטחתך יסופר בקהל קדושים המה בני ישראל:

ועוד

יערך ליהוה ידמה ליהוה בבני אלים: ח אל נערץ בסוד־
קדשים רבה ונורא על־כל־סביביו: ט יהוה ׀ אלהי
צבאות מי־כמוך חסין ׀ יה ואמונתך סביבותיך: י אתה
מושל בגאות הים בשוא גליו אתה תשבחם: יא אתה
דכאת כחלל רהב בזרוע עזך פזרת אויביך: יב לך שמים
אף־לך ארץ תבל ומלאה אתה יסדתם: יג צפון וימין
אתה בראתם תבור וחרמון בשמך ירננו: יד לך זרוע
עם־גבורה תעז ידך תרום ימינך: טו צדק ומשפט מכון
כסאך חסד ואמת יקדמו פניך: טז אשרי העם יודעי
תרועה יהוה באור־פניך יהלכון: יז בשמך יגילון כל־
היום

מצודת דוד

ז יערך לה'. יערוך עצמו להיות דומה לה' להבטיח ולקיים: ידמה וכו'. כפל הדבר במ"ש: ח אל נערץ. כי הוא אל אמיץ בחבורת עדת קדושים רבה וגדולה הם מלאכי מעלה: על כל סביביו. הם המלאכים המסבבים כסא כבודו: ט חסין יה. אתה ה' החזק מאוד: ואמונתך. האמונה היא מעולם סביבותיך ולא תתפרד ממך: י בגאות הים. בחוזק הים וגאונו: בשוא. בהתרומם גליו אתה תשקיטם ותשפיל': יא כחלל רהב. כמו החלל המדוכא כן דכאת רהב הם מצרים הקרוי רהב: פזרת אויביך. הם מלכי כנען: יב לך שמים. שלך השמים: ומלואה. הבריות הממלאים את העולם: יג וימין. הוא דרום כי מזרח נקרא קדם והעומד קדמת פניו לקדם מול השמש ימינו א"כ לדרום ומערב קרוי אחור כי אז אחוריו למערב: בשמך ירננו. ר"ל פלאי גבהם יעוררו הבריות לרנן בפלאי שמך: יד זרוע עם גבורה. ר"ל זרועך נטויה על כל ובכולם תעשה גבורות: תרום ימינך. להיות עליון על כל: טו מכון. הכנת כסאך היא בצדק ובמשפט לא לפי כח הזרוע: יקדמו פניך. יקדימו לבוא לפניך להנהיג בהם את בני העולם: טז יודעי תרועה. היודעים להתחבר ולהדבק במקום: באור פניך. המה ילכו באור השגחה הבאה מפניך: יז בשמך. בתשועת שמך יגילון כל הימים:

מצודת ציון

פט ז יערך. מל' ערך ושווי: אלים. חזקים כמו אל גוים (יחזק' ל"א) ור"ל מלאכי מעלה: ח נערץ. ענין חוזק כמו כגבור עריץ (ירמי' כ'): בסוד. ענין חבורה ואסיפה כמו ועל סוד בחורים (שם ו'): ט חסין. ענין חוזק כמו וחסון הוא כאלונים (עמוס ב'): י תשבחם. תשקיטם ותשפילם כמו משביח שאון ימים (לעיל ס"ה): יא דכאת. ענין כתיתה ושבירה: יג תבור וחרמון. שמות הרים גבוהים. טז תרועה. ענין התחברות וריעות וכן ותרועת מלך בו (במד' כ"ג): יז יגילון. מל' גילה ושמחה:

בחזון

תפארת

היום ובצדקתך ירומו: יח כי־תפארת עזמו אתה וברצונך
תרים קרננו: יט כי ליהוה מגננו ולקדוש ישראל מלכנו:
כ אז דברת־בחזון לחסידיך ותאמר שויתי עזר על־גבור
הרימותי בחור מעם: כא מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי
משחתיו: כב אשר ידי תכון עמו אף־זרועי תאמצנו:
כג לא־ישיא אויב בו ובן עולה לא יעננו: כד וכתותי
מפניו צריו ומשנאיו אגוף: כה ואמונתי וחסדי עמו ובשמי
תרום קרנו: כו ושמתי בים ידו ובנהרות ימינו: כז הוא
יקראני אבי אתה אלי וצור ישועתי: כח אף־אני בכור
אתנהו עליון למלכי־ארץ: כט לעולם אשמור־לו חסדי
ובריתי נאמנת לו: ל ושמתי לעד זרעו וכסאו כימי
שמים: לא אם־יעזבו בניו תורתי ובמשפטי לא ילכון:
לב אם־חקתי יחללו ומצותי לא ישמרו: לג ופקדתי בשבט

פשעם

מצודת ציון

כ בחזון. במראה נבואה: הרימותי. מל' הרמה והתנשאות: כב תאמצנו. מל' אומץ וכח: כג ישיא. ענין הלואה כמו כי תשה ברעך (דברים כ"ד): יעננו. מל' עינוי: כד וכתותי. ענין כתיתה ושבירה: אגוף. מל' מגפה: כז וצור. ענין חוזק: לג ופקדתי. ענין חסרון כמו ויפקד מקום דוד (ש"א כ'): בשבט. ר"ל מוסר פרעניות:

חכוב

מצודת דוד

יח תפארת. אתה הוא המפאר חוזק ובעת תמלא רצון תרום קרן ממשלתינו: יט כי לה' וכו'. כאשר היה מגננו לה' אז תרומם קרן ר"ל כאשר היו המלכים המגינים על עמם יראי ה' אז מסלא ממשלה רב: ולקדוש וכו'. כפל הדבר במ"ש: כ אז. בעת המלכת אותם דברת בחזון לחסידך הוא שמואל הנביא: שויתי. ר"ל נתתי לדוד כח וממשלה: בחור. הנבחר שבכולן הרימותי מתוך העם להמליכו: כא מצאתי. אותו מצאתי בבני ישי ומשחתיו על ידך: כב תכון עמו. תהיה נכונה עמו לעזרה: תאמצנו. להתגבר עוד על סונאיו: כג לא ישיא. לא יהיה לו כנושה לקחת עשרו: כה עמו. יהיו תמיד עמו: ובשמי. בעזר שמי: כו ידו. ממשלתו יהיה בהולכי ימים ובנהרות למרחקי ארץ: כז אבי אתה. ר"ל כל בטחונו יהיה עלי כבטחון הבן על האב: כח בכור אתנהו. להיות גדול על כל מלכי האדמה כמו הבכור על שאר הבנים: עליון וכו'. כפל הדבר במ"ש לתוספת ביאור: כט ובריתי. הברית שכרתי לו תהיה נאמנ' ומקויימת: ל ושמתי וכו'. שיהיו גם המה בממשלה ההיא: וכסאו. כסא זרעו: לא אם יעזבו. אבל אם יעזבו בניו תורתי: לג ופקדתי. אז אחסר מהם המלוכה בעבור פרעניות. גמול פשעם:

ובנגעים

פִּשְׁעָם וּבִנְגָעִים עֲוֺנָם׃ לד וְחַסְדִּי לֹא־אָפִיר מֵעִמּוֹ וְלֹא
אֲשַׁקֵּר בֶּאֱמוּנָתִי׃ לה לֹא־אֲחַלֵּל בְּרִיתִי וּמוֹצָא שְׂפָתַי לֹא
אֲשַׁנֶּה׃ לו אַחַת נִשְׁבַּעְתִּי בְקָדְשִׁי אִם־לְדָוִד אֲכַזֵּב׃
לז זַרְעוֹ לְעוֹלָם יִהְיֶה וְכִסְאוֹ כַשֶּׁמֶשׁ נֶגְדִּי׃ לח כְּיָרֵחַ יִכּוֹן
עוֹלָם וְעֵד בַּשַּׁחַק נֶאֱמָן סֶלָה׃ לט וְאַתָּה זָנַחְתָּ וַתִּמְאָס
הִתְעַבַּרְתָּ עִם־מְשִׁיחֶךָ׃ מ נֵאַרְתָּה בְּרִית עַבְדֶּךָ חִלַּלְתָּ
לָאָרֶץ נִזְרוֹ׃ מא פָּרַצְתָּ כָל־גְּדֵרֹתָיו שַׂמְתָּ מִבְצָרָיו מְחִתָּה׃
מב שַׁסֻּהוּ כָּל־עֹבְרֵי דָרֶךְ הָיָה חֶרְפָּה לִשְׁכֵנָיו׃ מג הֲרִימוֹתָ
יְמִין צָרָיו הִשְׂמַחְתָּ כָּל־אוֹיְבָיו׃ מד אַף־תָּשִׁיב צוּר חַרְבּוֹ

ולא

מצודת דוד

ובנגעים. איסורים בנגעים כמו עונש: לד וחסדי. אבל לא אפיר חסדי מכל וכל לקחת ממנו המלוכה לעולם כי תשוב לזרעו בימי המשיח: באמונתי. במה שהבטחתיו באמונה: לה לא אחלל בריתי. מכל וכל לכלות המלוכה מזרעו: לו אחת וכו'. שבועה מיוחדת נשבעתי בקדושתי והיא תקום ולא תשתנה: אם לדוד אכזב. גם ולא אמר והרי היא כאלו אמר כך וכך יהיה אם אכזב לדוד ואמר לשון הנופל באדם וכן אם יבואון אל מנוחתי (לק' צ"ה) ורבים כמוהו: לז זרעו לעולם יהיה. בממשלת המלוכה כי אם יופסק זמן מה תשוב עוד בימי המשיח: וכסאו כשמש. עד עולם כימי השמש יהיה כסאו נגדי להשגיח בו: לח כירח. כימי הירח כן זרעו יכון עד עולם על כסא המלוכה: ועד בשחק. והיא קבועה לו בשחק לעד נאמן עד עולם שתתמיד בו המלוכה עד עולם כימי הירח וככל הדבר לחזוק: לט ואתה זנחת. והנה בעבור העון עזבת אותו ומאסת בו כאשר אמרת ופקדתי בשבט פשעם: התעברת. נתמלאת עברה עם משיחך זה צדקיה שנמסר ביד נ"נ על המרה בדבר ה': מ נארתה. הרחקת הברית שעם דוד וחללת נזרו להשליכו לארץ: מא פרצת וכו'. וכל הרעה בא בו ר"ל נתת אותו להפקר: מחתה. להיות מושבר והרוס: מב כל עוברי דרך. כדבר ההפקר אשר כל מוצאה רומסה ודורכה: מד אף תשיב וכו'. עם כי חרבו היתה לטושה ומחודדה להכות בו את האויב הנה השבת החדוד לאחוריו לבל יוכל להכות בו את האויב וגם לא הקמת אותו במלחמה להנצל הוא מיד האויב ר"ל אף אם היה לפי הטבע מקום להתגבר הוא על האויב נלחמו עמו ממרום ולא נתגבר וגם נפל עוד:

השבת

מצודת ציון

לו אכזב. מל' כזב ושקר: לט התעברת. מל' עברה וזעם: מ נארתה. ענין הרחקה כמו נאר מקדשו (איכה ב'): נזרו. כתרו: מא גדרותיו. ענין כותל מחיצה: מחתה. מושבר כמו חתת קשתותם (ירמיה נ"א): מב שסהו. ענין רמיסה כמו מי נתן למשיסה (ישעיה מ"ב): מד צור. ענין חדוד כמו חרבות צורים (יהו' ה'): מה

השבת

וְלֹא הֲקֵמֹתוֹ בַּמִּלְחָמָה׃ מה הִשְׁבַּתָּ מִטְּהָרוֹ וְכִסְאוֹ לָאָרֶץ
מִגַּרְתָּה׃ מו הִקְצַרְתָּ יְמֵי עֲלוּמָיו הֶעֱטִיתָ עָלָיו בּוּשָׁה
סֶלָה׃ מז עַד־מָה יְהוָה תִּסָּתֵר לָנֶצַח תִּבְעַר כְּמוֹ־אֵשׁ
חֲמָתֶךָ׃ מח זְכָר־אֲנִי מֶה־חָלֶד עַל־מַה־שָּׁוְא בָּרָאתָ כָל־
בְּנֵי־אָדָם׃ מט מִי גֶבֶר יִחְיֶה וְלֹא יִרְאֶה־מָּוֶת יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ
מִיַּד־שְׁאוֹל סֶלָה׃ נ אַיֵּה ׀ חֲסָדֶיךָ הָרִאשֹׁנִים ׀ אֲדֹנָי
נִשְׁבַּעְתָּ לְדָוִד בֶּאֱמוּנָתֶךָ׃ נא זְכֹר אֲדֹנָי חֶרְפַּת עֲבָדֶיךָ
שְׂאֵתִי בְחֵיקִי כָּל־רַבִּים עַמִּים׃ נב אֲשֶׁר חֵרְפוּ אוֹיְבֶיךָ ׀
יְהוָה אֲשֶׁר חֵרְפוּ עִקְּבוֹת מְשִׁיחֶךָ׃ נג בָּרוּךְ יְהוָה לְעוֹלָם
אָמֵן ׀ וְאָמֵן׃

תפלה

מצודת דוד

מה השבת. בטלת אותו מזוהר כללתו והפלת כסאו לארץ: מו ימי עלומיו. ימי הנערות ר"ל ימיו הטובים הקצרת והעטפת עליו בושה לעולם ר"ל זה זמן רב: מז עד מה. ר"ל אם אמנם עשית כדין מ"מ עד מתי נהיה בגולה וכי תסתר פניך ממנו לנצח בתמיה: תבער. וכי תבער חמתך כהאש הזה השורף הכל: מח זכר אני. בכל עת אני זוכר וחושב מה היא הזמן שיש לי בזה העולם הלא היא מעט ופן אמות ולא אראה הישועה: על מה שוא. למה בחנם בראת כל בני אדם אם ימות ולא יראה הישועה: מט מי גבר יחיה. מי הוא האדם אשר ישאר חי ולא יראה המיתה וימלט נפשו לעולם מן השאול: נ איה חסדיך. ר"ל הואיל וכולנו עומדים למיתה איה הם חסדיך שהבטחת לנו בימים הראשונים אשר נשבעת לדוד באמונה להשיב המלוכה לזרעו ר"ל למה תאחר הגאולה זמן רב הלא אנו מתים יום יום ואיה ההכד הלא לא נראה בימינו: נא חרפת עבדיך. החרפה שאנו סובלים מא"ה: שאתי. מה שאני נושא בחיקי וסובל חרפת כל העמים הרבים: נב אשר חרפו וכו'. וחוזר ומפרש אשר חרפו התאחרות משיחך שמתאחר לבוא ואומרים שלא יבוא לעולם: נג ברוך ה'. כאומר עם כי אני מתרעם על איחור הגאולה מ"מ ברוך ה' לעולם: אמן ואמן. ר"ל אמת הוא שהמקום הוא ברוך ומהולל וכפל המלה לחזוק:

מצודת ציון

השבת. ענין בטול כמו שבת נוגש (ישעיה י"ד): מטהרו. ענין זוהר וזכות כמו וכעצם השמים לטוהר (שמות כ"ד): מגרתה. ענין הפלה כמו ויפול רוכבו אחור (בראשית מ"ט) תרגומו ויתמגר: מו עלומיו. נעוריו כמו בן מי זה העלם (ש"א י"ז): העטית. ענין עטוף ולבישה כמו ועל שפם יעטה (ויק' י"ג) מח חלד. ענין זמן כמו האזינו כל יושבי חלד (לעיל מ"ט): שוא. על חנם וכן שוא שקד שומר (לק' קכ"ז): נא כל רבים עמים. כמו כל עמים רבים: נב עקבות. ענין התאחרות וכן לא יעקבם (איוב ל"ז) ע"ש שהעקב הוא אחרית הרגל וסופו:

מפון

תפלה

ספר רביעי

צ א תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ־הָאֱלֹהִים אֲדֹנָי מָעוֹן אַתָּה הָיִיתָ
לָּנוּ בְּדֹר וָדֹר׃ ב בְּטֶרֶם ׀ הָרִים יֻלָּדוּ
וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ וְתֵבֵל וּמֵעוֹלָם עַד־עוֹלָם אַתָּה אֵל׃ ג תָּשֵׁב
אֱנוֹשׁ עַד־דַּכָּא וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי־אָדָם׃ ד כִּי אֶלֶף שָׁנִים
בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר וְאַשְׁמוּרָה בַלָּיְלָה׃
ה זְרַמְתָּם שֵׁנָה יִהְיוּ בַּבֹּקֶר כֶּחָצִיר יַחֲלֹף׃ ו בַּבֹּקֶר יָצִיץ
וְחָלָף לָעֶרֶב יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ׃ ז כִּי־כָלִינוּ בְאַפֶּךָ וּבַחֲמָתְךָ
נבהלנו

מצודת דוד

צ א תפלה למשה. י"א מזמורים שמכאן עד לדוד מזמור משה אמרם ודוד יסדם בספרו: איש האלהים. ר"ל שהיה נביא: ה' מעון. אתה לנו למחסה בכל דור ודור כמו המדור המגין מזרם וממטר: ב בטרם. עד לא ילדו ונבראו ההרים ועד לא חוללת הארץ ותבל ומטרם שהיה העולם ועד סוף ימי העולם בכל עת אתה אל ר"ל חזק ובעל היכולת: ג תשב אנוש. אתה משיב את האדם מן רוב אומץ חזקו עד אשר יהיה מדוכא ביסורים המחלישים כח ובזה כאלו תאמר לבני אדם שובו מדרכיכם הרעים על כי אין יסורים בלא עון: ד כי אלף שנים. ר"ל ע"י היסורים כאילו תאמר להאדם הלא הף אם תחיה אלף שנים הלא יהיו בעיניך כיום אתמול כאשר יעבור כי אחר שעבר הזמן מה לו אם היה זמן מרובה או זמן מועט הלא הלך לו ואיננו: ואשמורה בלילה: וכמו משמרה אחת ממשמרות הלילה כי לאחר שעבר הזמן מספר האחד ואלף שנים לאחת תחשב: ה זרמתם. מרוצת חייהם המה כחלום השינה כי בהקיצו אין דבר מדברי החלום כן אין ממש בחיי האדם: בבוקר. ר"ל בימי הנעורים לבד. מחדש ומחליף כח כחציר בזה שרק בבוקר יחליף כח: ו בבוקר יציץ. אם בבוקר יציץ ומחליף כח הלא לערב בימי הזקנה ימולל ויבש ודומה הוא לחציר הכתייבש אחר שזרחה החמה עליו כל היום: ז כי כלינו. עתה ידבר על לשון בני הגלות שיאמרו אם חיי כל אדם הוא כבל אף אם המה בשלוה כל שכן אנחנו בגלות אשר כלינו באפך שאנפת בנו על עונותינו: ובחמתך. הוא כפול במ"ש:

מצודת ציון

צ א מעון. מדור כמו השקיפה ממעון קדשך (דברים כ"ו): ב ותחולל. ענין יצירה כמו הן בעון חוללתי (לעיל נ"א): ארץ ותבל. כשהם סמוכים יורה ארץ על המקום הבלתי מיושבת ותבל על מקום המיושבת: ד ואשמורה. היא חלק משלשה חלקי הלילה וקרואה השמורה בלשון מקרא: ה זרמתם. ענין מרוצת המים כמו כזרם מים (ישעיה כ"ח) והושאל למרוצת השנים: יחלוף. ענין התחדשות כמו יחליפו כח (שם מ"א): ו יציץ. יפריח: ימולל. ענין כריתה כמו כי אמילם (לק' קי"ח): ויבש. ר"ל וכבר נעשה יבש וכן ואתה קלפת ונחטא (ישעי' ס"ד):

עלמנו

נִבְהָלְנוּ׃ ח שַׁתָּ* עֲוֺנֹתֵינוּ לְנֶגְדֶּךָ עֲלֻמֵנוּ לִמְאוֹר פָּנֶיךָ׃
ט כִּי כָל־יָמֵינוּ פָּנוּ בְעֶבְרָתֶךָ כִּלִּינוּ שָׁנֵינוּ כְמוֹ־הֶגֶה׃
י יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרֹת ׀ שְׁמוֹנִים
שָׁנָה וְרָהְבָּם עָמָל וָאָוֶן כִּי־גָז חִישׁ וַנָּעֻפָה׃ יא מִי־יוֹדֵעַ עֹז
אַפֶּךָ וּכְיִרְאָתְךָ עֶבְרָתֶךָ׃ יב לִמְנוֹת יָמֵינוּ כֵּן הוֹדַע וְנָבִא
לְבַב חָכְמָה׃ יג שׁוּבָה יְהוָה עַד־מָתָי וְהִנָּחֵם עַל־עֲבָדֶיךָ׃
יד שַׂבְּעֵנוּ בַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וּנְרַנְּנָה וְנִשְׂמְחָה בְּכָל יָמֵינוּ׃
טו שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה׃ טז יֵרָאֶה אֶל־
עֲבָדֶיךָ פָעֳלֶךָ וַהֲדָרְךָ עַל־בְּנֵיהֶם׃ יז וִיהִי ׀ נֹעַם אֲדֹנָי
אֱלֹהֵינוּ

מצודת ציון

ח עלמנו. מל' העלם וחסרון ידיעה: ט פנו. מל' פניה: הגה. ענין דבור כמו ולפוני ההגה (לעיל ל"ה) י ורהבם. ענין התחזקות כמו ירהבו הנער בזקן (ישעי' ג'): גז. ענין כריתה ותלישה כמו גזי נזרך (ירמי' ז'): חיש. מהר כמו חושה לעזרתי (לעיל ל"ח): יב ונביא. מל' הבאה: טז והדרך. מל' הדר ויופי: יז נועם. ענין מתיקות וערבות כמו ולחם סתרי' ינעם (משלי ט'):

מצודת דוד

ח שתה. שמת עונותינו כנגדך לזכור בהם ולפרוע עליהם גמול: עלמנו. השגיאות שהמה נעלמים מאתנו תשימם מול מאור פניך לזכור גם בהם ולשלם גמול גם עליהם: ט פנו. הלכו להם בעברה וזעם הבאה מעמך: כלינו. אנחנו בעונותינו גורמים כליון שנותינו להיות כמשך זמן דבור בעלמא: י בהם. במספר יהיו שבעים שנה: ואם בגבורות. ואם בהתגברות כח הטבע יהיו שמונים שנה: ורהבם. רק התוקף והאומץ של השני' ההם המה יגיע ולער: כי גז. לפי שלא יארכו ימי האומץ כי מהר יוכרת ויעוף א"כ האומץ שהיה בתחילה גרמא להוסיף הצער בהעדרו: יא מי יודע. בימים מועטים כאלה מי יוכל לדעת חוזק אפך על מה היא ולהיות נשמר ממנה: וכיראתך. כאשר יראתך בעלמה מלדעת איך יירא את ה' כן נעלמה עברתך מלדעת על מה אתה מתמלא עברה וזהו כי אין להשיג בימים מעוטים כאלה: יב למנות. לפי מנין ימינו שהמה קצרים כן הודע נא דרכיך ר"ל לפי ערך מעט השנים בן תרבה לנו חכמה לדעת הכל במעט זמן ואז נביא גם אנו לבב חכמה ר"ל אם התן לנו הרבה חכמה אז נחשב לתור בה לבוא אל תוכן עומק הדבר: יג שובה ה'. שוב מחרון אפך עד מתי תחרה עוד: והנחם. חשוב על עבדיך מחשבה אחרת להיות מרוצה להם: יד בבוקר. בכל בוקר: ונרננה. בהודות והלל: ונשמחה וגו'. כי תסיב להיטיב לנו בעבור רוב ההודאה והלל וכן יהיה הולך והוזר חלילה כל הימים: טו כימות. כמנין הימים אשר ענית אותנו וכפי השנים אשר ראינו רעה וכפל הדבר במ"ש: טז יראה. פועל ידיך יהיו נראים אל עבדיך וגם על בניהם אחריהם תהיה ההדר מעמך: יז ויהי נועם. נעימות ה' ושיג עלינו:

יתלונן

כוננה

אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ
כּוֹנְנֵהוּ׃
צא א יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן׃ ב אֹמַר לַיהוָה
מַחְסִי וּמְצוּדָתִי אֱלֹהַי אֶבְטַח־בּוֹ׃ ג כִּי הוּא
יַצִּילְךָ מִפַּח יָקוּשׁ מִדֶּבֶר הַוּוֹת׃ ד בְּאֶבְרָתוֹ יָסֶךְ לָךְ
וְתַחַת־כְּנָפָיו תֶּחְסֶה צִנָּה וְסֹחֵרָה אֲמִתּוֹ׃ ה לֹא־תִירָא
מִפַּחַד לָיְלָה מֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם׃ ו מִדֶּבֶר בָּאֹפֶל יַהֲלֹךְ
מִקֶּטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם׃ ז יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶךָ
אֵלֶיךָ לֹא יִגָּשׁ׃ ח רַק בְּעֵינֶיךָ תַבִּיט וְשִׁלֻּמַת רְשָׁעִים
תִּרְאֶה׃ ט כִּי־אַתָּה יְהוָה מַחְסִי עֶלְיוֹן שַׂמְתָּ מְעוֹנֶךָ׃
י לֹא־תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה וְנֶגַע לֹא־יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ׃ יא כִּי
מלאכיו

מצודת דוד

כוננה עלינו · הכן עלינו להיות מהוקן בידינו ולא יארע לנו תקלה בעת נעשה את המעשה: כוננהו · הכן את המעשה ההיא שלא יארע בה תקלה והפסד מה:

צא א יושב וכו׳. אמר בלשון קריאה אל מול היושב אתה היושב בסתר עליון ר״ל המתבודד בעבודת ה׳ ובעיון סתרי תורתו: בצל וכו׳. אתה המתלונן וכו׳ וכפל הדבר במ״ש: ב אומר לה׳ · אומר אני לך בעבור ה׳ אשר הוא מחסי וכו׳: ג כי הוא יצילך. אשר הוא יצילך מפח הלוכד ומדבר המשבר: ד באברתו · בכנפיו יסוכך ויגן עליך: אמתו. אמיתת הבטחתו היא כצנה וסוחרה: ה לא תירא · יען כי יסוך עליך לא תירא מפחד השדים השולטים בלילה: מחץ. מהשד המעופף ביום כחץ: ו מדבר · מן המזיק דבר ההולך באופל: מקטב · מן המזיק קטב השודד נפשות בעת הצהרים: ז יפול. אף אם בעת הדבר יפלו אנשים רבים מצדך ומימינך מ״מ אליך לא יגש הדבר ההוא ולא יזיק לך: ח רק וכו׳ · מיתת האנשים תביט רק בעיניך והראה תשלומין הרשעים הנופלים אבל לא יגע בך לרעה: ט כי אתה · כאשר תאמר אתה ה׳ מחסי ועל אל עליון תשים מעונך ר״ל תבטח בו כאדם הבוטח במדורו לחסות בו מזרם וממטר: י לא תאונה. אז לא תזדמן לך רעה ונגע וכו׳. כפל הדבר במ״ש:

מצודת ציון

צא א יתלונן. ענין התמד׳ וכן צדק ילין בה (ישעי׳ א׳): ב ומצודתי. ענין מבצר חזק: ג מפח מרשת: יקוש · מל׳ מוקש: הוות · ענין שברון כמו הוה על הוה (יחזקאל ז׳): ד באברתו. בכנפיו: צנה. דומה היא למגן: וסחרה · לבוש מברזל הסבבת הגוף סחור סחור: ו באופל · בחושך: מקטב · נקרא כן מענין כריתה כמו אהיה קטבך שאול (הושע י״ג): ישוד. מל׳ שדידה וגזלה: ט מעונך. מל׳ מעון ומדור: י תאונה. ענין הזדמנות כמו והאלהים אנה לידו (שמות כ״א):

מַלְאָכָיו יְצַוֶּה־לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל־דְּרָכֶיךָ׃ יב עַל־כַּפַּיִם
יִשָּׂאוּנְךָ פֶּן־תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ׃ יג עַל־שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ
תִּרְמֹס כְּפִיר וְתַנִּין׃ יד כִּי בִי חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׂגְּבֵהוּ
כִּי־יָדַע שְׁמִי׃ טו יִקְרָאֵנִי ׀ וְאֶעֱנֵהוּ עִמּוֹ־אָנֹכִי בְצָרָה
אֲחַלְּצֵהוּ וַאֲכַבְּדֵהוּ׃ טז אֹרֶךְ יָמִים אַשְׂבִּיעֵהוּ וְאַרְאֵהוּ
בִּישׁוּעָתִי׃

צב א מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת׃ ב טוֹב לְהֹדוֹת לַיהוָה
וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן׃ ג לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ
וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת׃ ד עֲלֵי־עָשׂוֹר וַעֲלֵי־נָבֶל עֲלֵי הִגָּיוֹן
בְּכִנּוֹר׃ ה כִּי שִׂמַּחְתַּנִי יְהוָה בְּפָעֳלֶךָ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן׃
ו מַה־גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְהוָה מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ׃ ז אִישׁ־
בער

מצודת ציון

יא לך. אליך: יב תגוף. ענין הכאה כמו ונגפו אשה הרה (שמות כא): יג שחל. שם משמות האריה: ופתן. מין נחש: כפיר. ארי בחור: ותנין. מין נחש: יד אשגבהו. ענין התחזקות: טו אחלצהו. ענין הוצאה ושליפה:

צב ד הגיון. ענין דבור: ז בער. שוטה כבהמה והוא מל' אנחנו ובעירנו (במדבר כ'):

ויציצו

מצודת דוד

יב על כפים. המלאכים ההם ישאו אותך על כף ידם ולא יעזבוך ללכת בארץ רגלי כי פן תכה רגליך באבן המוטל בארץ והוא משל על גודל השמירה וההשגחה: יג תדרוך. תרמוס עליהם ברגליך ולא יזיקו אותך: יד כי בי חשק. כה יאמר ה' הואיל וחשק בי לכן אצילהו מן החיות הממיתים: כי ידע שמי. הואיל והוא יודע ומכיר שמי להיות חרד מפני: טו יקראני. לכן כאשר יקרא אלי אענה אותו: עמו אנכי בצרה. בעת בוא צרה בעולם אהיה עמו להצילו ממנו: אחלצהו. אוציא אותו מן הצרה ועוד ארבה כבודו: טז אשביעהו. יהיו שבע מהם לגודל הרבוי: ואראהו. בעיניו יראה בימיו תשועת ה':

צב א ליום השבת. המזמור הזה הוקבע לזמר על הדוכן בשבת: ב טוב להודות לה'. טוב וישר לנו להודות לה' ולזמר לשמך העליון על כל: ג בבוקר. בכל בוקר: ואמונתך. קיום הבטחתך נגיד בכל הלילות: ד עלי עשור. נזמר על כלי נגון בעלת עשרה נימין: עלי הגיון בכנור. על השיר שבדבור הפה ננגן בכנור לנעם הקול כדרך המנגנים: ה בפעלך. במעשה הנפלאות שעשית לי: במעשה וכו'. כפל הדבר במ"ש: ו עמקו. הם דברים עמוקים ואין להבינם: ז איש בער וכו'. והוזר ומכרם וכסיל לא יבין את זאת והיא האמורה למטה:

בפרוח

בער לא ידע וכסיל לא־יבין את־זאת: ח בפרח רשעים
כמו עשב ויציצו כל פעלי און להשמדם עדי־עד:
ט ואתה מרום לעלם יהוה: י כי הנה איביך יהוה
כי־הנה איביך יאבדו יתפרדו כל־פעלי און: יא ותרם
כראים קרני בלתי בשמן רענן: יב ותבט עיני בשורי
בקמים עלי מרעים תשמענה אזני: יג צדיק כתמר יפרח
כארז בלבנון ישגה: יד שתולים בבית יהוה בחצרות
אלהינו יפריחו: טו עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים
יהיו: טז להגיד כי־ישר יהוה צורי ולא־עלתה בו: עולתה
צג א יהוה מלך גאות לבש לבש יהוה עז התאזר אף־
תכון תבל בל־תמוט: ב נכון כסאך מאז

מעולם

מצודת דוד

ח בפרוח. במה שהרשעים מפריחים כמו עשב וכו' לא יבין אשר הכוונה היא להשמדם עד עולם כי משלם להם מעט שכר צדקתם לטרדם מעוה"ב: ט ואתה. כי אתה מרום לעולם ובכל עת ידך על העליונה והם לא תפרע מהם בחייהם תפרע מהם אחרי מותם: י כי הנה וכו'. וחוזר ומפרש כי הנה אויביך יאבדו ר"ל האבדון נכון בידם וימק בשרם ויתפרדו עצמותם: יא ותרם. אבל קרני הרומם כקרני הראם: בלותי. אהיה נבלל ברחשי בשמן לח ודשן והוא משל על רבוי התענוג: יב ותבט עיני. עיני תראה מפלה באויב כמניע בי בעין רעה: בקמים. נפת יקומו עלי מרעים תשמענה אזני מה שתפצה לשמוע והוא אבדן המרעים: יג כתמר יפרח. יעשה פרי בבנים ובבנות כתמר הזה הפורח להוציא פירות: ישגה. יתגדל ויעלה מעלה מעלה כקומת הארז אשר בלבנון: יד שתולים. יהיו נטועים וקבועים בבית ה' לומדי התורה והחכמה: בחצרות. כפל הדבר במ"ש: טו עוד ינובון. בימי זקנתם ירבו עוד תנובה והצלחה ויהיו דשנים ורטובים: טז להגיד. למען יוודע לכל כי ישר ה' ואין בו עולה ברעותם כי סוף הדבר שמקבל כ"א גמול מעשיו:

צג א ה' מלך. בימי המשיח יאמר הנה ה' מלך ולבש גאות להתגאות על הכל: לבש ה' עוז. לבש כח והתאזר בו ר"ל עשה הרבה כמהו: אף תכון. אז יכירו הכל כי אף העולם אתה הכנת לבל תהי נוטה לפול: ב מאז. מעת בראת

מצודת ציון

ח ויציצו. יפריחו: יא כראים. שם חיה ראם: בלותי. מל' בלילה וערבוב: רענן. ענין לחות ודשן כמו והיה עלהו רענן (ירמי' י"ז): יב בשורי. ענין בנטה כמו אשורנו ולא קרוב (במד' כ"ג): יג ישגה. יתרבה גדלו כמו ישגה אחו (איוב ח'): יד שתולים. נטועים: טו ינובון. מל' תנובה והצלחה: דשנים. שמנים: ורעננים. ענין לחות ורטיבות כמו והיה עלהו רענן (ירמי' י"ז): צג א התאזר. מל' אזור וחגירה:

דכיס

מעולם אתה: ג נשאו נהרות יהוה נשאו נהרות קולם
ישאו נהרות דכים: ד מקלות מים רבים אדירים
משברי־ים אדיר במרום יהוה: ה עדתיך נאמנו מאד
לביתך נאוה־קדש יהוה לארך ימים:

צד א אל־נקמות יהוה אל נקמות הופיע: ב הנשא
שפט הארץ השב גמול על־גאים: ג עד־מתי
רשעים יהוה עד־מתי רשעים יעלזו: ד יביעו ידברו עתק
יתאמרו כל־פעלי און: ה עמך יהוה ידכאו ונחלתך
יענו: ו אלמנה וגר יהרגו ויתומים ירצחו: ז ויאמרו לא
יראה־יה ולא־יבין אלהי יעקב: ח בינו בערים בעם
וכסילים מתי תשכילו: ט הנטע אזן הלא ישמע אם־
יצר עין הלא יביט: י היסר גוים הלא יוכיח המלמד
אדם

מצודת ציון

ג דכים · מל' דכא ושברון והם הגלים הקרואים משברים כמ"ש וכל משבריך (לעיל פ"ח) ע"ש שמשברים מי הים: ד אדירים. חזקים: משברי ים. הם גלי הים: ה נאוה · מל' נאה ויופי כמו נאוה כירושלים (ש"ה ו'):

צד א הופיע. ענין הארה כמו הופיע מהר פארן (דברים ל"ג): ג יעלוזו · ישמחו: ד יביעו. ענין אמירה כמו יום ליום יביע אומר (לעיל י"ט): עתק. דבר חזק כמו יצא עתק מפיכם (ש"א ב'): יתאמרו. מל' התרוממות וכן את ה' האמרת (דברים כ"ו): ה ידכאו. ענין כתישה ושבירה: יענו · מל' עינוי: להשקיט

מצודת דוד

בריאת העולם: מעולם · מטרם בריאת העולם אתה הוא: ג נשאו וכו' · וחוזר ומפרש שנשאו קול רם ועל האומות יאמר שנשאו קול על ישראל לירא ולהפחידם: דכים · שעיפת גליהם: ד מקולות. אבל יותר מקולות מים וכו' ויותר מן משברי ים יחזק ה' היושב במרום ולא יכלו לו: ה עדותיך. דברי הנביאים המעידים על התשועה המה נאמנים מאוד ויהיה לביתך נוי ויופי קדושה ותתמיד לאורך ימים ולא תהרס עוד:

צד א אל נקמות ה' · אתה ה' היכול כל הנקמות לכן אתה האל הופיע נקמה דקחת נקם מא"ה: ב הנשא. הראה רוממותיך והשב גמול על האומות הגאים: ג עד מתי. וחוזר ומפרש עד מתי יעלוזו וישמחו: ז ולא יבין · אינו נותן לב להתבונן במעשיהם: ח בינו · אתם השוטים שנעשה תכו לב להבין: ט הנוטע · הלא בוודאי הנוטע אוזן הוא ישמע כי. אם היתה השגת השמע נעלמה ממנו איך ברא האוזן כלי השמע: אם יוצר עין · אם מכם הוא יוצר העין הלא בוודאי לא נעלמה ממנו השגת הראות: י היוסר. המייסר את הגוים במבול ובהפלגה הלא יוכיח אתכם אף אתם הרבים: המלמד. הלא הוא

אָדָם דָּעַת׃ יא יְהוָה יֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹת אָדָם כִּי־הֵמָּה הָבֶל׃
יב אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר־תְּיַסְּרֶנּוּ יָּהּ וּמִתּוֹרָתְךָ תְלַמְּדֶנּוּ׃
יג לְהַשְׁקִיט לוֹ מִימֵי רָע עַד יִכָּרֶה לָרָשָׁע שָׁחַת׃ יד כִּי
לֹא־יִטֹּשׁ יְהוָה עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ לֹא יַעֲזֹב׃ טו כִּי־עַד־צֶדֶק
יָשׁוּב מִשְׁפָּט וְאַחֲרָיו כָּל־יִשְׁרֵי־לֵב׃ טז מִי־יָקוּם לִי עִם־
מְרֵעִים מִי־יִתְיַצֵּב לִי עִם־פֹּעֲלֵי אָוֶן׃ יז לוּלֵי יְהוָה עֶזְרָתָה
לִּי כִּמְעַט ׀ שָׁכְנָה דוּמָה נַפְשִׁי׃ יח אִם־אָמַרְתִּי מָטָה רַגְלִי
חַסְדְּךָ יְהוָה יִסְעָדֵנִי׃ יט בְּרֹב שַׂרְעַפַּי בְּקִרְבִּי תַּנְחוּמֶיךָ
יְשַׁעַשְׁעוּ נַפְשִׁי׃ כ הַיְחָבְרְךָ כִּסֵּא הַוּוֹת יֹצֵר עָמָל עֲלֵי־חֹק׃
כא יָגוֹדּוּ עַל־נֶפֶשׁ צַדִּיק וְדָם נָקִי יַרְשִׁיעוּ׃ כב וַיְהִי יְהוָה

לִי

מצודת דוד

הוא המלמד לאדם דעת ובהבטה מועטת יבין מעשיכם ועליהם הוכח יוכיח: יא כי המה הבל. אצל חכמת המקום להבל תחשב ויובן א"כ בהבטה מועטת: יב אשרי הגבר. אשרי להצדיקים המעונים תחת ידכם אשר ה' הוא המיסרו על ידיכם ובזה מלמד אותנו מתורתו ר"ל בזה מגלה אוזן לעשות את דברי התורה: יג להשקיט. בכדי להשקיט לו מן ימי רע הם ימי גיהנם: עד יכרה. עד יתן לב לראות חפירת השחת להוריד בה את הרשע לגיהנם כי כשהאדם בהרווחה נותן לב לראות מפלת שונאו ולא כן כשאינו בהרווחה: יד לא יטוש. לא יעזוב עד עולם: טו ישוב משפט. משפט יסורים עליו יבוא וישוב ויבוא על כי ישאר מוצדק וזכאי: ואחריו. אחרי כלות המשפט ישובו כולם להיות ישרי לב כי העון נתמרק ולא יוסיפו עוד לחטוא בראותם כי המשפט מעותד לבוא: טז מי יקום לי. מי הוא המקים אותי בהלחמי עם מרעים הלא אין לאל ידי: יז לולי. אם לא היה לי ה' לעזרה היתה נפשי שוכנת בשעה מועטת במקום השתיקה והוא הקבר: יח אם אמרתי. כאשר אני רואה עצמי בסכנה ואחשוב כבר מטה רגלי לנפול הנה חסדך ה' יסעד אותי להשאר עומד: יט ברוב. בעת בוא בקרבי רבוי מחשבות מתוגה וצער על אריכת הגלות הנה תנחומיך הנאמרים מפי הנביאים הם ישעשעו וישמחו נפשי: כ היחברך. וכי יתחבר עמך להיות דומה לך הכסא של מלכי או"ה העושים הוות המשברים ורוצצים את האביונים: יוצר עמל. בורא ומחדש דברי עמל: עלי חוק. להיות להם חק קבוע: כא יגודו. יתחברו גדודים על נפש הצדיק לקחת זה: ירשיעו. מחייבים בדינם המקולקל: כב ויהי ה'

אבל

מצודת ציון

יג להשקיט. ענין הנחה: יכרה. ענין חפירה כמו בור כרה (לעיל ז'): שחת. בור: יז דומה. ענין שתיקה כמו נאלמתי דומיה (לעיל ל"ט): יח מטה. מל' נטיה: יסעדני. מל' סעד וסמיכה: יט שרעפי. ענין מחשבה וכן בחנני ודע שרעפי (לק' קל"ט): ישעשעו. מל' שעשוע ושמחה כמו ושעשע יונק (ישעיה י"א): כ הוות. ענין שברון:

למשגב

לִי לְמִשְׂגָּב וֵאלֹהַי לְצוּר מַחְסִי׃ כג וַיָּשֶׁב עֲלֵיהֶם ׀ אֶת־
אוֹנָם וּבְרָעָתָם יַצְמִיתֵם יַצְמִיתֵם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃
צה א לְכוּ נְרַנְּנָה לַיהוָה נָרִיעָה לְצוּר יִשְׁעֵנוּ׃ ב נְקַדְּמָה
פָנָיו בְּתוֹדָה בִּזְמִרוֹת נָרִיעַ לוֹ׃ ג כִּי אֵל
גָּדוֹל יְהוָה וּמֶלֶךְ גָּדוֹל עַל־כָּל־אֱלֹהִים׃ ד אֲשֶׁר בְּיָדוֹ
מֶחְקְרֵי־אָרֶץ וְתוֹעֲפוֹת הָרִים לוֹ׃ ה אֲשֶׁר־לוֹ הַיָּם וְהוּא
עָשָׂהוּ וְיַבֶּשֶׁת יָדָיו יָצָרוּ׃ ו בֹּאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרָעָה נִבְרְכָה
לִפְנֵי־יְהוָה עֹשֵׂנוּ׃ ז כִּי הוּא אֱלֹהֵינוּ וַאֲנַחְנוּ עַם מַרְעִיתוֹ
וְצֹאן יָדוֹ הַיּוֹם אִם־בְּקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ׃ ח אַל־תַּקְשׁוּ לְבַבְכֶם
כִּמְרִיבָה כְּיוֹם מַסָּה בַּמִּדְבָּר׃ ט אֲשֶׁר נִסּוּנִי אֲבוֹתֵיכֶם

בחנוני

מצודת דוד

אבל ה' היה לי למשגב להצילני מידם: כג וישב. עליהם ישיב האון והעמל שחשבו לעשות לי: וברעתם. ברעה עצמה שחשבו עלי בה יכריתם ה': יצמיתם ה'. כאומר אף אם יתמהמה בוודאי יכריתם ולא יהיו נקיים מן ההכרתה:

צה א לכו נרננה לה'. לעתיד יזרזו זה את זה ויאמרו לכו נרננה וכו': ב נקדמה. נקדים עצמינו לבוא מול פניו בהודאת שפתים להודות לו על הטובה הבאה: ג אלהים. הם מלאכי מעלה: ד מחקרי ארץ. דברים הנעלמים בארץ אשר יחקרו בדעת להבינם: ותועפות. גבהי ההרים המה לו: ה והוא עשהו. תקנו על מקומו להיות נקוה במקום אחד: ו נשתחוה. הוא שטוח כל הגוף בארץ: ונכרעה. הוא כפיפת הראש וקצת הגוף: נברכה. הוא כריעת הברכים על הארץ: עושנו. המגדל והמרומם אותנו: עם מרעיתו. שהוא רועה ומנהיג אותנו: וצאן ידו. ר"ל כמו הרועה כרחמני אשר ינהג בצאן עם נטיית היד ולא במקל: היום. ר"ל כיום ההוא ינהיג אתכם כן כאשר בקולו תשמעו: ח אל תקשו לבבכם. להרהר אחרי ה' כמו בני מריבה: כיום. כמו בני מסה במדבר וכפל הדבר במ"ש כי היא היא. כמ"ש ויקרא שם המקום מסה ומריבה וכו' (שמות י"ז): ט אשר נסוני. אם היכולת בידי ליתן להם מים

מצודת ציון

כב למשגב. לחוזק:
כג אונם. מל' און ועמל ועם שהוי"ו נחה וכן ועולתה קפצה פיה (איוב ה'): שהוי"ו נחה עם שהיא נעה בכל מקום: יצמיתם. ענין כריתה. כמו לצמיתת (ויק' כ"ה):

צה א לכו. הוא ענין זרוז כמו ועתה לכו ונהרגהו (בראשית ל"ז) והלא בא הלום: נריעה. מל' תרועה: ד מחקרי. מל' חקירה וחפוש: ותועפות. ענין גבהות ע"ש העוף אשר יעופף בגובה האויר: ה עשהו. ענין תקון כמו וימהר לעשות אותו (בראשית י"ח): ו עושנו. ענין הרמה וגדולה כמו הוא עשך ויכוננך (דברים ל"ב): ז אם. כאשר וכן ואם יהיה היובל (במדבר ל"ו): ח תקשו. מל' קשה:

אקוט

בחנוני גם־ראו פעלי: י ארבעים שנה ׀ אקוט בדור
ואמר עם תעי לבב הם והם לא־ידעו דרכי: יא אשר־
נשבעתי באפי אם־יבאון אל־מנוחתי:

צו א שירו ליהוה שיר חדש שירו ליהוה כל־הארץ:
ב שירו ליהוה ברכו שמו בשרו מיום־ליום
ישועתו: ג ספרו בגוים * כבודו בכל־העמים נפלאותיו:
ד כי גדול יהוה ומהלל מאד נורא הוא על־כל־אלהים:
ה כי ׀ כל־אלהי העמים אלילים ויהוה שמים עשה:
ו הוד־והדר לפניו עז ותפארת במקדשו: ז הבו ליהוה
משפחות עמים הבו ליהוה כבוד ועז: ח הבו ליהוה
כבוד שמו שאו־מנחה ובאו לחצרותיו: ט השתחוו
ליהוה בהדרת־קדש חילו מפניו כל־הארץ: י אמרו

בגוים

מצודת דוד

מים כמה שנא' שם: בחנוני גם ראו פעלי · אף אחר שראו פעלי במצרים ועל הים ובמדבר עכ"ז לא האמינו בי וחזרו ובחנו אותי: י אקוט בדור · היה לי קטטה באנשי הדור ההוא ואמרתי זהו העם אשר לבבם תועה מאחרי: והם · אחר כל הקטטה לא ידעו הם את דרכי: יא אשר נשבעתי · אשר בעבור זה קצפתי עליהם ונשבעתי בחרון אפי שלא ינוחון אל מנוחתי זה א"י: אם יבואון. ענין שבועה הוא ונוסח · ולא אמר והרי הוא · כאדם האומר כך וכך יהיה אם אעשה הדבר הזה וכן אם לדוד אכזב (לעיל פ"ט):

צו א שירו לה' · לעתיד שירו על הישוע' הבאה: ב בשרו מיום ליום: בכל יום בשרו זה לזה על תשועה חדשה: ד על כל אלהים. הם השמש והירח וכל צבא השמים שהיו האומות עובדים להם וקבלום לאלוה: ה אלילים · כי למול ה' כמובם כאין: וה' · אבל ה' עשה את השמים וצבאיו בכללו א"כ גם המה מעשה ידי ה': ז הבו לה': וחוזר ומפרש הבו לה' כבוד ועוז ר"ל ספרו כבודו ועוזו: ח כבוד שמו. כבוד הראוי לשמו: שאו · סבלו מנחה על הכתף ובואו עמה לחצרותיו והוא בה"מ: ט בהדרת קדש · בבה"מ המהודר בקדושה: י אמרו בגוים · בין כל האומות אמרו זה לזה ה' מלך ר"ל עתה הראה מלכותו:

מצודת ציון

י אקוט. מל' קטטה ומריבה: תועי. ענין הטיה מדרך הישר כמו תעיתי כשה אובד (לקמן קי"ט):

צו ה אלילים. הוא מל' אל ולא ר"ל דבר מבלי תועלת וכן רופאי אליל (איוב י"ג): ז הבו. תנו ור"ל תנו בפה ואמרו כמו ולא נתן תפלה (שם א'): ט חילו · מל' חיל ורעד:

יעלזו

בְגּוֹיִם יְהוָה מָלָךְ אַף־תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל־תִּמּוֹט יָדִין עַמִּים
בְּמֵישָׁרִים: יא יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ יִרְעַם הַיָּם
וּמְלֹאוֹ: יב יַעֲלֹז שָׂדַי וְכָל־אֲשֶׁר־בּוֹ אָז יְרַנְּנוּ כָּל־עֲצֵי־
יָעַר: יג לִפְנֵי יְהוָה כִּי בָא כִּי בָא לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ יִשְׁפֹּט־
תֵּבֵל בְּצֶדֶק וְעַמִּים בֶּאֱמוּנָתוֹ:

צז א יְהוָה מָלָךְ תָּגֵל הָאָרֶץ יִשְׂמְחוּ אִיִּים רַבִּים: ב עָנָן
וַעֲרָפֶל סְבִיבָיו צֶדֶק וּמִשְׁפָּט מְכוֹן כִּסְאוֹ:
ג אֵשׁ לְפָנָיו תֵּלֵךְ וּתְלַהֵט סָבִיב צָרָיו: ד הֵאִירוּ בְרָקָיו
תֵּבֵל רָאֲתָה וַתָּחֵל הָאָרֶץ: ה הָרִים כַּדּוֹנַג נָמַסּוּ מִלִּפְנֵי
יְהוָה מִלִּפְנֵי אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ: ו הִגִּידוּ הַשָּׁמַיִם צִדְקוֹ וְרָאוּ
כָל־הָעַמִּים כְּבוֹדוֹ: ז יֵבֹשׁוּ כָּל־עֹבְדֵי פֶסֶל הַמִּתְהַלְלִים
בָּאֱלִילִים הִשְׁתַּחֲווּ־לוֹ כָּל־אֱלֹהִים: ח שָׁמְעָה וַתִּשְׂמַח

צִיּוֹן

מצודת ציון

יב יעלוז. ישמח: שדי. כמו שדה:
צז ב וערפל. הוא עב הענן: ג ותלהט. ענין להב ושרפה כמו אש לוהט (לק' ק"ד): צריו. אויביו: ד ותחל. מל' חלחלה: ה כדונג. כשעוה: נמסו. ענין התכה והמסה: ז המתהללים. מל' הלול ושבח:

בנות

מצודת דוד

אף תכון. ר"ל עתה נראה שהעולם אינו מוכן לכל אחד כי נוטה לפול: ידין. הוא ידון את העמים במשפט מישור והראוי: יא ישמחו השמים. ענין מליצה הוא על רוב השמחה שתהיה אז בעולם וכן ביום רעה נאמר שמש וירח קדרו (יואל ב'): ירעם. ישמיע קול רעם לגודל השמחה: ומלאו. הברואים הממלאים אותו: יב וכל אשר בו. הברואות המצויות בשדה: יג לפני ה'. השמחה תהיה לפני ה' על כי בא וחוזר ומפרש שבא לשפוט יושבי הארץ: באמונתו. באמת לפי הראוי:
צז א ה' מלך. לעתיד כאשר תתגלה מלכותו אז תתגלה השמחה בעולם: איים. יושבי איי הים: ב ענן וערפל. הוא משל להסתר הנהגות שיהיו מונעים לעונש בהם את הרשעים: מכון כסאו. הכנת כסאו תהיה בצדק ובמשפט לשלם לכ"א כגמולו: ד האירו. הברקים יהיו גדולים עד שיאירו לכל העולם: ראתה. כשתראה הארץ להב הברקים אז תחיל ותרעד: ה הרים. הוא משל על מלכי האומות: ו השמים. מלאכי השמים יספרו הצדק שעשה לישראל: ז המתהללים. המשבחים את עצמם בעבודת אלילים והמה אלילים מבלי תועלת: כל אלהים. ר"ל אף המלאכים הנעבדים לאלהים הם ישתחוו לה' על כי עשה משפט בעובדיהם: ח שמעה. כאשר תשמע ציון נקמות האויב אז תשמח:

למען

ציון ותגלנה בנות יהודה למען משפטיך יהוה : ט כי
אתה יהוה עליון על־כל־הארץ מאד נעלית על־כל־אלהים :
י אהבי יהוה שנאו רע שמר נפשות חסידיו מיד רשעים
יצילם : יא אור זרע לצדיק ולישרי־לב שמחה : יב שמחו
צדיקים ביהוה והודו לזכר קדשו :

צח א מזמור שירו ליהוה שיר חדש כי־נפלאות עשה
הושיעה־לו ימינו וזרוע קדשו : ב הודיע
יהוה ישועתו לעיני הגוים גלה צדקתו : ג זכר חסדו
ואמונתו לבית ישראל ראו כל־אפסי־ארץ את ישועת
אלהינו : ד הריעו ליהוה כל־הארץ פצחו ורננו וזמרו :
ה זמרו ליהוה בכנור בכנור וקול זמרה : ו בחצצרות
וקול שופר הריעו לפני המלך יהוה : ז ירעם הים
ומלאו תבל וישבי בה : ח נהרות ימחאו־כף יחד הרים
ירננו

מצודת דוד

למען משפטיך · בעבור עשית משפטיך : ט נעלית . אתה מעולה ומשובח על כל אלהים הם צבא השמים הנעבדים לאלהות : י אוהבי · אתם אוהבי ה' שנאו עושי הרע ולא תפחדו מהם כי הנה ה' שומר נפשות חסידיו ויצילם מיד הרשעי' ההם : יא לצדיק . לצורך הצדיק יש אור זרוע ר"ל כמו הזורע דבר מה הנה יותר תוציא השדה ממה שזרע כן הרבה שכר מוכן לצדיק יותר ממה שקבל שכרו מיד : ולישרי לב שמחה · לישרי לב זרוע שמחה ונכפל הדבר במ"ש : יב בה' . בתשועת ה' : לזכר. לזכרון שם קדשו :

צח א הושיעה לו ימינו · ר"ל אינו צריך תשועה מזולתו כי ימינו הושיעה לו : ב הודיע · טרם בוא התשועה פרסמה ע"י הנביאים ועתה גלה צדקתו לעיני כל : ג זכר · ה' זכר לישראל את החסד שהבטיח באמונתו : אפסי ארץ · היושבים בקצות הארץ : ה בכנור וכו' · ר"ל בכנור לבד גם בכנור עם קול זמרה יחד לבסם את הקול : ז ירעם · ישמיע קול רעש לשמחה : ומלואו . הבריות הממלאים אותו : ח ימחאו כף . יכו כף אל כף כדרך השמחים והוא ענין מליצה להורות על רוב השמחה : יחד. כל ההרים ירננו יחד :

מצודת ציון

ח בנות יהודה · כפרני יהודה כמו קנת ואת בנותיה (במדבר ל"ב) :
צח ד פצחו · פתחו פה כמו פצחו רננו יחדיו (ישעיה נ"ב) : ו בחצוצרות . שם כלי נגון : ח ימחאו · ענין הכאה לשמחה כמו יען מחאך יד (יחזקאל כ"ה) :
ירננו

יְרַנֵּנוּ׃ ט לִפְנֵי־יְהוָה כִּי־בָא לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ יִשְׁפֹּט־תֵּבֵל
בְּצֶדֶק וְעַמִּים בְּמֵישָׁרִים׃

צט א יְהוָה מָלָךְ יִרְגְּזוּ עַמִּים יֹשֵׁב כְּרוּבִים תָּנוּט הָאָרֶץ׃
ב יְהוָה בְּצִיּוֹן גָּדוֹל וְרָם הוּא עַל־כָּל־הָעַמִּים׃
ג יוֹדוּ שִׁמְךָ גָּדוֹל וְנוֹרָא קָדוֹשׁ הוּא׃ ד וְעֹז מֶלֶךְ מִשְׁפָּט
אָהֵב אַתָּה כּוֹנַנְתָּ מֵישָׁרִים מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בְּיַעֲקֹב ׀ אַתָּה
עָשִׂיתָ׃ ה רוֹמְמוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו
קָדוֹשׁ הוּא׃ ו מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן ׀ בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי
שְׁמוֹ קֹרְאִים אֶל־יְהוָה וְהוּא יַעֲנֵם׃ ז בְּעַמּוּד עָנָן יְדַבֵּר
אֲלֵיהֶם שָׁמְרוּ עֵדֹתָיו וְחֹק נָתַן־לָמוֹ׃ ח יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אַתָּה
עֲנִיתָם אֵל נֹשֵׂא הָיִיתָ לָהֶם וְנֹקֵם עַל־עֲלִילוֹתָם׃ ט רוֹמְמוּ
יהוה

מצודת ציון

צט א ירגזו · ענין רעדה כמו רגזו ואל תחטאו (לעיל ד׳): ה להדום . הוא שרפרף הכסא הנתון תחת רגלי היושב כמו הדום לרגליך (לק׳ ק״י): ח עלילותם · מעשיהם כמו אשר עולל לי (איכה א׳):

דבר

מצודת דוד

ט לפני ה׳ . השמחה תהיה לפני ה׳ על כי בא לשפוט : במישרים . במשפט היושר הראוי לכל אחד ואחד :

צט א ה׳ מלך . כאשר תתגלה מלכותו ירעדו העמים : יושב . מלכני היושב על הכרובים שעל הארון תהיה הארץ נוטה לנפול ר״ל ליושבי הארץ תאחז חלחלה : ה׳ בציון . ה׳ אשר מעונתו בציון הוא גדול ורם על הכל וממנו יחרדו : ג יודו שמך . כולם יודו לשמך כי גדול וכו׳ : ד ועוז מלך . העוז הוא למלך אשר אוהב המשפט : מישרים . התורה שהיא מישרים אתה כוננת : משפט וצדקה · משפטי התורה ודבריה המצודקים הכתובים ביעקב מעשה ידיך המה : ה להדום רגליו . הוא בה״מ ואחז במשל כאלו ממכון שבתו השמים יורדים רגליו לנוח בבה״מ : קדוש הוא . כי הוא קדוש ואלה הקדושה בהדום רגליו : ו משה ואהרן · ר״ל ראו גודל קדושתו כי הלא משה ואהרן היו מהגדולים ומהמיוחדים במשרתי ה׳ ושמואל היה מהגדולים ומהמיוחדים בקוראי שמו : קוראים . הם היו קוראים לה׳ והוא היה עונה להם : ז בעמוד ענן . עם עמוד הענן בא ודבר אליהם על אשר שמרו עדותיו והחוק אשר נתן להם : ח אתה עניתם · עם כי אתה ענית להם בכל עת קראם וביאנורם היית נושא עון ישראל ועכ״ז נוקם היית על מעלליהם ולא וותרת להם כלום כי משה ואהרן מתו על מי מריבה ושמואל לא האריך ימים על אשר לא הדריך את בניו כראוי ומכל זה נראה גודל קדושתו שאינו נושא פנים : ט רוממו , לזה רוממו וכו׳ :

לבר

יהוה אלהינו והשתחוו להר קדשו כי־קדוש יהוה אלהינו :
ק א מזמור לתודה הריעו ליהוה כל־הארץ : ב עבדו
את־יהוה בשמחה באו לפניו ברננה : ג דעו
כי־יהוה הוא אלהים הוא עשנו ולא אנחנו עמו וצאן ולו
מרעיתו : ד באו שעריו בתודה חצרתיו בתהלה הודו
לו ברכו שמו : ה כי־טוב יהוה לעולם חסדו ועד־דר
ודר אמונתו :
קא א לדוד מזמור חסד־ומשפט אשירה לך יהוה אזמרה :
ב אשכילה בדרך תמים מתי תבוא אלי
אתהלך בתם־לבבי בקרב ביתי : ג לא־אשית לנגד
עיני דבר־בליעל עשה־סטים שנאתי לא ידבק בי : ד לבב
עקש יסור ממני רע לא אדע : ה מלושני בסתר רעהו מלשני
אותו

מצודת דוד

להר קדשו. הוא בית המקדש שעל הר המוריה :

ק א לתודה. זה המזמור יאמר המביא תודה על הנס הנעשה לו : הריעו וכו'. על כי תראו מפלאות ה' בהנס הנעש' לי : ג הוא אלהים. ר"ל הוא בעל היכולת : הוא עשנו. הוא גדלנו ורוממנו וכן ישמח ישראל בעושיו (לק' קמ"ט) : ולו אנחנו. מיוחדים אנחנו לו להיות נקראים עמו וצאן מרעיתו : ד בואו. בעת יהיה נעשה לכם נס בואו שעריו בקרבן תודה והללו אותו : ה לעולם חסדו. חסד ה' הוא דבר המתקיים עד עולם ולא כן חסד ב"ו : אמונתו. האמנת הבטחתו קיימת עד כלות כל הדורות :

קא א חסד ומשפט. כאשר אשירה לך על החסד כן אשירה לך על המשפט ולא אהרהר אחר מדה"ד : ב אשכילה. אתן לב על דרך התמים ומתאוה אני לה לאמר מתי תבוא אלי ואקיימנה כי כל חפצי שיזדמן מצוה לידי : בקרב ביתי. ר"ל בהצנע כמו בפרהסיא : ג לא אשית. לא אסתכל בדברי רשע : עשה. מעשה סטים שנאתי ולא ידבק בי מה מהם : ד לבב עקש. מי שלבו עקש יסור מפני ולא אתחבר עמו : רע. איש רע לא ידעתי מיודעי ואוהבי : ה מלשני. המלשין בסתר על רעהו אכרית אותו :

מצודת ציון

קא ג דבר בליעל. מעשה איש בליעל : סטים. ענינו דברים הסרים מדרך הנכוחה כמו אל ישט אל דרכיה (משלי ז') : ד עקש. עקום : ה מלשני. מל' מלשין והיו"ד יתירה :
אצמית

אוֹתוֹ אַצְמִית גְּבַהּ־עֵינַיִם וּרְחַב לֵבָב אֹתוֹ לֹא אוּכָל׃
ו עֵינַי ׀ בְּנֶאֶמְנֵי־אֶרֶץ לָשֶׁבֶת עִמָּדִי הֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ תָּמִים הוּא
יְשָׁרְתֵנִי׃ ז לֹא־יֵשֵׁב ׀ בְּקֶרֶב בֵּיתִי עֹשֵׂה רְמִיָּה דֹּבֵר
שְׁקָרִים לֹא־יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי׃ ח לַבְּקָרִים אַצְמִית כָּל־רִשְׁעֵי־
אָרֶץ לְהַכְרִית מֵעִיר־יְהוָה כָּל־פֹּעֲלֵי אָוֶן׃

קב א תְּפִלָּה לְעָנִי כִי־יַעֲטֹף וְלִפְנֵי יְהוָה יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ׃
ב יְהוָה שִׁמְעָה תְפִלָּתִי וְשַׁוְעָתִי אֵלֶיךָ תָבוֹא׃
ג אַל־תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ ׀ מִמֶּנִּי בְּיוֹם צַר לִי הַטֵּה־אֵלַי אָזְנֶךָ בְּיוֹם
אֶקְרָא מַהֵר עֲנֵנִי׃ ד כִּי־כָלוּ בְעָשָׁן יָמָי וְעַצְמוֹתַי כְּמוֹקֵד
נִחָרוּ׃ ה הוּכָּה־כָעֵשֶׂב וַיִּבַשׁ לִבִּי כִּי־שָׁכַחְתִּי מֵאֲכֹל
לַחְמִי׃ ו מִקּוֹל אַנְחָתִי דָּבְקָה עַצְמִי לִבְשָׂרִי׃ ז דָּמִיתִי
לִקְאַת

מצודת ציון

אצמית · ענין כריתה כמו ונרעתם ימיתם (לעיל נ״ד): אוכל · מל׳ יכולת:
קב א יעטוף · מלשון עטיפה ולבישה: שיחו · ענין ספור התלאות כמו אשיחה במר נפשי (איוב ז׳) ד כמוקד · הוא מקום הבערת האש כמו על מוקדה (ויק׳ ו׳): נחרו. ענין יובש כמו נחר מפוח (ירמי׳ ו׳): לקאת

מצודת דוד

גבה עינים: הוא בעל גאוה: ורחב לבב · המתאוה ומתאוה לכל דבר: אותו לא אוכל · לא אוכל לסבול אותו כי המעשים האלה מגונים בעיני: ו עיני · נותן אני את עיני בנאמני ארץ לשבת הם עמדי: ז לא ישב. אין אני מניח לשבת בביתי איש עושה מעשה רמיה: לא יכון. לא יהיה נכון לשבת נגד עיני: ח לבקרים. בכל בוקר בזריזות רב אכרית כל רשעי ארץ בכדי להכרית וכו׳ עד שלא ישאר אחד:
קב א תפלה לעני · התפלה הזאת היא לישראל בהיותם בגולה עם עני: כי יעטוף · כאשר יהיה כפוף ומעונה כאלו הוא מתעטף בצערו ובקלונו: ולפני · כאשר ידבר צרותיו ויספר תלאותיו לפני ה׳: אל תסתר · בכל תרחם בצרתי: מהר ענני · בו ביום שאקרא לך: ד כלה בעשן. ימי הטובים כלו מהר עם העשן ודומה לו הכלה במהרה: כמוקד נחרו · נתייבשו כמקום המוקד: ה הוכה כעשב · כמו עשב המתייבש ונשבר מחום השמש כן לבי נשבר כי בענוי׳ החזקה שכחתי לאכול מאכלי והנני תלוש ומעונה: ו דבקה · כי מקול האנחה משמן בשרי ירזה ודבקה לעצמותי: ז דמיתי. דומה אני לקאת היושבת במדבר המשמעת קול יללה ואל הכוס השוכן בחרבות כי כן גם אני אזעק בקול מר ואשב שומם ויחידי:

קדתי

לקאת מדבר הייתי ככוס חרבות : ח שקדתי ואהיה
כצפור בודד על גג : ט כל היום חרפוני אויבי מהוללי
בי נשבעו : י כי אפר כלחם אכלתי ושקוי בבכי מסכתי :
יא מפני זעמך וקצפך כי נשאתני ותשליכני : יב ימי כצל
נטוי ואני כעשב איבש : יג ואתה יהוה לעולם תשב
וזכרך לדר ודר : יד אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה
כי בא מועד : טו כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה
יחננו : טז וייראו גוים את שם יהוה וכל מלכי הארץ
את כבודך : יז כי בנה יהוה ציון נראה בכבודו : יח פנה
אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם : יט תכתב
זאת לדור אחרון ועם נברא יהלל יה : כ כי השקיף
ממרום

מצודת דוד

ח שקדתי. מהרתי לנדוד ואהיה כצפור הנודד מאפרוחים ויושב בדד על הגג: ט מהוללי. המלעיגים עלי נשבעו בי ואומרים דרך שבועה אם עשיתי כזאת אהיה כהיהודים המהוללים: י כי אפר. אני אוכל את האפר כדרך האוכלים את הלחם ר"ל בגודל התוגה נהפך בפי טעם הלחם לטעם האפר: בבכי מסכתי. כי בעת השתיה יפול בכוס דמעות עיני והרי הוא מזוג בדמעת עיני: יא כי נשאתני. מתחילה רוממת אותי ואח"ז השלכתני לארץ וכפולה הצער מצד שלא הייתי בגדולה מעולם: יב ימי כצל נטוי. ימי הטובים חלפו והלכו להם במעט סיבה כצל הזה הנוטה ממקומו מבלי יגע בו מי: ואני. עתה כי יבש מבלי להלוחה טובה כעשב הנתייבש ביום השמש בחום כלו: יג ואתה. אבל אתה לעולם תשב ותתקיים וזכרך אז כמו עתה: יד אתה תקום. מה הגלה מעמך שאתה תקום ותרחם את ציון כי מעתה עת לחנן אותה כי בא הזמן: טו כי רצו. כי עבדיך ישראל רוצים ומחבבים אבני המקום ההיא ועפרה נשאה חן בעיניהם ומאוד יתאוו להשיב אליה: טז וייראו. אז ייראו הגוים ומלכיהם את שם כבודך: יז כי בנה. בראותם אשר בנה ה' את ציון ונראה הוא שם בכבודו: יח פנה. כי פנה אל תפלת ישראל המעורר תפלה בתמידות: יט תכתב זאת. הגאולה הזאת תהיה כתובה לזכרון לדור האחרון בגדי פעם הגבורה אז יהלל יה על הגאולה

הבית

מצודת ציון

ז לקאת כוס. שמות עופות ומצויות במדבר ובחרבות: ח שקדתי. ענין מהירות כמו כי שוקד אני (שם א׳): בודד. בדד ויחידי: ט מהוללי. ר"ל המתלוצצים בי כעל כסיל ובער והוא מל׳ הוללות וסכלות (קהלת א׳): י ושקוי. מל׳ משקה: מסכתי. ענין מזיגה כמו מסכה יינה (משלי ט׳): יח הערער. מל׳ הערה ר"ל המעורר בתפלה: כ השקיף. ענין הבטה:

קדשו

ממרום קדשו יהוה משמים אל־ארץ הביט: כא לשמע
אנקת אסיר לפתח בני תמותה: כב לספר בציון שם
יהוה ותהלתו בירושלם: כג בהקבץ עמים יחדו וממלכות
לעבד את־יהוה: כד ענה בדרך כחו קצר ימי: כה אמר
אלי אל־תעלני בחצי ימי בדור דורים שנותיך: כו לפנים
הארץ יסדת ומעשה ידיך שמים: כז המה יאבדו ואתה
תעמד וכלם כבגד יבלו כלבוש תחליפם ויחלפו: כח ואתה
הוא ושנותיך לא יתמו: כט בני־עבדיך ישכונו וזרעם
לפניך יכון:

קג א לדוד ברכי נפשי את־יהוה וכל־קרבי את־שם
קדשו

מצודת ציון

כא אנקת. ענין צעקת אנחה כמו באנק חלל (יחזק' כ"ו): לפתח. ענין התרת הקשר כמו מוסר מלכים פתח (איוב י"ב): כה תעלני. ענין סלוק כמו כעלות גדיש בעתו (שם ה'): כו לפנים. מתחלה כמו וזאת לפנים בישראל (רות ד'): כז יבלו. ענין רקבון וכמישה כמו ועלהו לא יבול (לעיל א'): כח הוא. ר"ל דבר העומד בהויתו ומתקיים: יתמו. מל' תם והשלמה: כט יכון. מל' הכנה:

קג א קרבי. יאמר האיברי' הפנימיים כמו וקרבי לקיר חרש (ישעיה ט"ז):

עונכי

מצודת דוד

היא: כא אנקת אסיר. צעקת ישראל האסור בגולה: לפתח. להתיר קשרי האסירים להוליכם למיתה: כב לספר בציון. למען יספר בציון וכו': כג בהקבץ. בעת יתקבצו עמים וממלכות לעבוד את ה': כד ענה. את זה יספרו לומר הנה מאז ענה האויב כחי בדרך בהיותי הולך בגולה ובזה קצר ימי: כה אומר. והייתי אומר בתפלה הלא אלי אתה אל תסלקני מן העולם בחצי ימי: בדור וכו'. ר"ל בכל ימי הדורות בזמן השנים המקובצת להיות בגולה אל תסלקם ביד האויב בחצי ימיהם וכאומר לא על עצמי בלבד אני מתפלל כ"א על כל הדורות: כו לפנים. אתה יסדת את הארץ מתחלה מאין ליש וכן השמים מעשה ידיך: המה. וא"כ קדמת להם: כז המה יאבדו. סוף הדבר יהיה שהמה יאבדו ואתה תעמוד וא"כ גם תאחר להם: כלבוש. שפושט האדם ומחליפו באחר כן תחליף את העולם כמ"ש הנני בורא שמים חדשים וארץ חדשה (ישעיה ס"ה): ויחלופו. ר"ל כאשר תעשה כן תקום: כח ואתה הוא. אבל אתה דבר העומד בהויתו ומתקיים ואין תשלום זמן לשנותיך: כט בני עבדיך. בני אברהם יצחק ויעקב ישובו לארצם וישכנו בה וזרעם יהיו נכון לפניך עד עולם ולא יוסיפו עוד ללכת בגולה ומוסב למעלה לומר את זה יספרו לא"ה לומר כזה וכזה התפללתי והנה רואים כי שמע אלי:

קג א וכל קרבי. איברי הפנימים גם המה יברכו את שם קדשו:

כל

קָדְשׁוֹ׃ ב בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה וְאַל־תִּשְׁכְּחִי כָּל־גְּמוּלָיו׃
ג הַסֹּלֵחַ לְכָל־עֲוֺנֵכִי הָרֹפֵא לְכָל־תַּחֲלֻאָיְכִי׃ ד הַגּוֹאֵל
מִשַּׁחַת חַיָּיְכִי הַמְעַטְּרֵכִי חֶסֶד וְרַחֲמִים׃ ה הַמַּשְׂבִּיעַ בַּטּוֹב
עֶדְיֵךְ תִּתְחַדֵּשׁ כַּנֶּשֶׁר נְעוּרָיְכִי׃ ו עֹשֵׂה צְדָקוֹת יְהוָה
וּמִשְׁפָּטִים לְכָל־עֲשׁוּקִים׃ ז יוֹדִיעַ דְּרָכָיו לְמֹשֶׁה לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל עֲלִילוֹתָיו׃ ח רַחוּם וְחַנּוּן יְהוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־
חָסֶד׃ ט לֹא־לָנֶצַח יָרִיב וְלֹא לְעוֹלָם יִטּוֹר׃ י לֹא כַחֲטָאֵינוּ
עָשָׂה לָנוּ וְלֹא כַעֲוֺנֹתֵינוּ גָּמַל עָלֵינוּ׃ יא כִּי כִגְבֹהַּ שָׁמַיִם
עַל־הָאָרֶץ גָּבַר חַסְדּוֹ עַל־יְרֵאָיו׃ יב כִּרְחֹק מִזְרָח מִמַּעֲרָב
הִרְחִיק מִמֶּנּוּ אֶת־פְּשָׁעֵינוּ׃ יג כְּרַחֵם אָב עַל־בָּנִים רִחַם
יְהוָה עַל־יְרֵאָיו׃ יד כִּי־הוּא יָדַע יִצְרֵנוּ זָכוּר כִּי־עָפָר
אֲנָחְנוּ׃ טו אֱנוֹשׁ כֶּחָצִיר יָמָיו כְּצִיץ הַשָּׂדֶה כֵּן יָצִיץ׃
טז כִּי רוּחַ עָבְרָה־בּוֹ וְאֵינֶנּוּ וְלֹא־יַכִּירֶנּוּ עוֹד מְקוֹמוֹ׃

וחסד

מצודת דוד

ב כל גמוליו. גמול טובה שגמל עמך: ה כנשר. כמו הנשר מחדש כנפיו מעשר שנים לעשר שנים וחוזר הוא לימי נעוריו כן תתחדש ימי נעוריך באמוץ כח ובבריאות: ו ומשפטים. עושה משפט לכל עשוקים לנקום נקמתם מיד עושקיהם: ז יודיע. דרכו טובו הודיע למשה: לבני וכו'. כפל הדבר במ"ש: ח רחום וכו'. ר"ל ואלו הם דרכי טובו רחום וכו': ט לא לנצח יריב. אף אם יריב עם החוטאים מ"מ לא לנצח יריב כי ישוב ירחם: י לא כחטאינו. אף גמול העונש לא יעשה בערך החטא: יא כגבוה. כערך רוב גבהות השמים על הארץ כן הוא רוב התגברו' חסדו על יראיו כי אף אם חטאו יראים יחשבו מול האומות: יב הרחיק. כי מעביר ראשון ראשון ומוחל עליהם: יד יצרנו. יצירתינו אשר היא מעפר וסופה להפרד מכל וכל מתאוות הגוף: זכור. ותמיד זכור לפניו שאנחנו עפר וכפל הדבר במ"ש: טו אנוש. ר"ל עם כי ימי האדם חולפים מהרה כחציר המתייבש מהר מחום השמש: כציץ. כמו פרחי השדה הכלים במעט זמן כן הוא פריחת האדם והצלחתו: טז כי רוח. כאשר עברה בו רוח קימעא של זעם אז איננו עוד בעולם ואם שב הוזר למקומו לא היו מכירים בו אנשי מקומו כי

מצודת ציון

ג עונכי. עונך והיו"ד יתירה וכן תחלואיכי חייכי המעטרכי נעוריכי בכולם היו"ד יתירה והיא דרך צחות הלשון: ד המעטרכי. מל' עטרה: ה עדיך. הפה תקרא כן כמו עדיו לבלום (לעיל ל"ב): ו עשוקים. מל' עושק וגזל: עלילותיו. מעשיו: יטור. ענין שמירת האיבה בלב כמו לא תקום ולא תטור (ויק' י"ט): י גמל. ענין תשלום השכר:

עושה

יז וחסד יהוה מעולם ועד־עולם על־יראיו וצדקתו לבני
בנים: יח לשמרי בריתו ולזכרי פקדיו לעשותם:
יט יהוה בשמים הכין כסאו ומלכותו בכל משלה:
כ ברכו יהוה מלאכיו גברי כח עשי דברו לשמע בקול
דברו: כא ברכו יהוה כל־צבאיו משרתיו עשי רצונו:
כב ברכו יהוה כל־מעשיו בכל־מקמות ממשלתו ברכי
נפשי את־יהוה:

קד א ברכי נפשי את־יהוה יהוה אלהי גדלת מאד הוד
והדר לבשת: ב עטה־אור כשלמה נוטה
שמים כיריעה: ג המקרה במים עליותיו השם־עבים
רכובו המהלך על־כנפי־רוח: ד עשה מלאכיו רוחות
משרתיו אש להט: ה יסד־ארץ על־מכוניה בל־תמוט
עולם

מצודת ציון

קד ב עוטה. ענין עטיפה כמו כנגד יעטה (לק' ק"ט): כשלמה. כמלבוש: כיריעה. כוילון: ג המקרה. ענין כסוי הבית כמו המקרה במים קרוהו (נחמיה ג'): עליותיו. מל' עליה והוא חדר ממעל לחדר: עבים. עננים: ד לוהט. שורף ומתלהב כמו ותלהטהו מסביב (ישעיה מ"ב):

יחפזון

מצודת דוד

בפני מלכם וכאומר אם כן הוא פן יאמר האדם היה א"כ חסד כחל: יז וחסד. כאומר לא כן הוא כי חסד ה' הוא על יראיו מהעולם הזה עד עולם הנשמות ושמורה לו החסד על העולם ההוא: וצדקתו. צדקת ה' על יראיו שמורה היא לבני בנים ולא יבוטל א"כ החסד לא בעוה"ז ולא בעוה"ב: יח לשמרי. מוסב למעלה לומר לבני הבנים אשר הם שומרי בריתו: ולזכרי וכו'. כפל הדבר במ"ש: יט ה' בשמים. ר"ל על כי הכין כסאו בשמים ממעל לכן אף לזה משלה מלכותו בכל כי אף הם הלא למעלה לגבור יחשב ומכ"ש גבור למעלה: כ לשמוע. ר"ל לא יעשו בעבור קבול שכר כי עושים דברו בעבור לשמוע בקול דברו וזהו כל מגמתם: כא כל צבאיו. צבא השמים כוכבים ומזלות: כב בכל מקומות. אשר הם בכל מקומות ממשלתו והוא כל העולם:

קד ב עוטה. מלביש את העולם באור כשלמה המעטף גוף האדם: נוטה שמים. סביב הארץ כאהל הנוטה ביריעה: ג המקרה. עשה תקרת עליותיו במים והם המים העליונים אשר מעל השמים שהם כתקרה לעליה: רכובו. להיות מרכבו לכל אשר יחפוץ ישים כרוכב את מרכבו: המהלך. מוליך העננים במרוצה על ידי הרוח הנושב ועובר כבעל כנף: ד מלאכיו רוחות. עושה הרוחות להיות שלוחיו: ה על מכוניה. על כנה ובסיסה לבל תהיה נוטה לפול עד עולם:

עוֹלָם וָעֶד׃ ו תְּהוֹם כַּלְּבוּשׁ כִּסִּיתוֹ עַל־הָרִים יַעַמְדוּ־
מָיִם׃ ז מִן־גַּעֲרָתְךָ יְנוּסוּן מִן־קוֹל רַעַמְךָ יֵחָפֵזוּן׃ ח יַעֲלוּ
הָרִים יֵרְדוּ בְקָעוֹת אֶל־מְקוֹם זֶה ׀ יָסַדְתָּ לָהֶם׃ ט גְּבוּל־
שַׂמְתָּ בַּל־יַעֲבֹרוּן בַּל־יְשׁוּבוּן לְכַסּוֹת הָאָרֶץ׃ י הַמְשַׁלֵּחַ
מַעְיָנִים בַּנְּחָלִים בֵּין הָרִים יְהַלֵּכוּן׃ יא יַשְׁקוּ כָּל־חַיְתוֹ
שָׂדָי יִשְׁבְּרוּ פְרָאִים צְמָאָם׃ יב עֲלֵיהֶם עוֹף־הַשָּׁמַיִם יִשְׁכּוֹן
מִבֵּין עֳפָאיִם יִתְּנוּ־קוֹל׃ יג מַשְׁקֶה הָרִים מֵעֲלִיּוֹתָיו מִפְּרִי
מַעֲשֶׂיךָ תִּשְׂבַּע הָאָרֶץ׃ יד מַצְמִיחַ חָצִיר ׀ לַבְּהֵמָה
וְעֵשֶׂב לַעֲבֹדַת הָאָדָם לְהוֹצִיא לֶחֶם מִן־הָאָרֶץ׃ טו וְיַיִן ׀
יְשַׂמַּח לְבַב־אֱנוֹשׁ לְהַצְהִיל פָּנִים מִשָּׁמֶן וְלֶחֶם לְבַב־אֱנוֹשׁ
יִסְעָד׃ טז יִשְׂבְּעוּ עֲצֵי יְהוָה אַרְזֵי לְבָנוֹן אֲשֶׁר נָטָע׃

אשר

מצודת דוד

ו תהום. כסית את התהום לבל יעלה וישטוף את העולם כמו שמכסים דבר מה במלבוש: על הרים. יש מימי הים על ההרים ואינם נשפכים למטה כדרך המים: ז מן גערתך. כשאמרת יקוו המים נסו אל המקום שהמה שם: מן קול רעמך. עת השמעת להם קולך שהיה כקול רעש מהרו אז ללכת אל מקומם: ח יעלו הרים. בעת נסו הלכו בדרך מהלכם על ההרים חוץ ממנהג המים ואחר ירדו אל בקעות ולא נשארו למעלה כמנהג המים רק הלכו אל המקום הזה אשר יסדת להם: גבול שמת. חול הים שמת להם לגבול לבל יעברו הגבול ההוא לבל ישובו למקומם לכסות הארץ כאשר בתחלה: י בנחלים. שלא יפסק מימיהם והמה שוטפים והולכים בין ההרים להשקות אותם: יא ישקו. הנחלים ההם משקין את חית השדה המצויים בין ההרים והפראים ישברו את צמאם במימיהם ר"ל יבטלו הצמאון בשתיית המים: יב עליהם. אצל הנחלים ההם ישכנו העופות: מבין עפאים. מבין עלי האילנות המצויים אצל הנחלים משם יתנו קול שיר: יג מעליותיו. הם העננים שהמה למעל הבתים: מפרי מעשיך. הם פרי העננים והוא הגשם וכפל הדבר במ"ש: יד לבהמה. למאכל בהמה: לעבודת האדם. מצמיח עשב למלאכת האדם כמיני צבעים וכדומה: להוציא. מצמיח להוציא לחם וכו': טו ויין. מצמיח היין המשמח לב שותהו: להצהיל. מצמיח השמן להאיר פני האדם ע"י כשירבה לאכול שמנו ולמשוח בו: ולחם. מצמיח הלחם להסעיד לב האדם מחולשתו: טז ישבעו. מן המטר ישבעו עצי ה' וחוזר ומפרש ארזי הלבנון אשר נטע בם אילנים ר"ל שאין מדרך האדם לנוטעם וגדלים מאליהם ומעשה ה' המה:

מצודת ציון

ז יחפזון. מל' חפזון ומהירות: יב עפאים. עלים כמו עפיה שפיר (דני' ד'): טו להצהיל. ענין אורה כמו צהלה ושמחה (אסתר ח'): יסעד. ימען:

יז אֲשֶׁר־שָׁם צִפֳּרִים יְקַנֵּנוּ חֲסִידָה בְּרוֹשִׁים בֵּיתָהּ׃ יח הָרִים
הַגְּבֹהִים לַיְּעֵלִים סְלָעִים מַחְסֶה לַשְׁפַנִּים׃ יט עָשָׂה יָרֵחַ
לְמוֹעֲדִים שֶׁמֶשׁ יָדַע מְבוֹאוֹ׃ כ תָּשֶׁת־חֹשֶׁךְ וִיהִי לָיְלָה
בּוֹ־תִרְמֹשׂ כָּל־חַיְתוֹ־יָעַר׃ כא הַכְּפִירִים שֹׁאֲגִים לַטָּרֶף
וּלְבַקֵּשׁ מֵאֵל אָכְלָם׃ כב תִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ יֵאָסֵפוּן וְאֶל־
מְעוֹנֹתָם יִרְבָּצוּן׃ כג יֵצֵא אָדָם לְפָעֳלוֹ וְלַעֲבֹדָתוֹ עֲדֵי־
עָרֶב׃ כד מָה־רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְהוָה כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ
מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ׃ כה זֶה הַיָּם גָּדוֹל וּרְחַב יָדָיִם שָׁם־
רֶמֶשׂ וְאֵין מִסְפָּר חַיּוֹת קְטַנּוֹת עִם־גְּדֹלוֹת׃ כו שָׁם אֳנִיּוֹת
יְהַלֵּכוּן לִוְיָתָן זֶה־יָצַרְתָּ לְשַׂחֶק־בּוֹ׃ כז כֻּלָּם אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּן
לָתֵת

מצודת דוד

יז אשר שם. על ארזי הלבנון יעשו הצפרים לעצמן קן ומקום מדור וכאלו נברא הארזים לתועלת הצפרים: ברושים ביתה. מקום מדורה על הברושים וכאלו נבראו לתועלתה: יח ליעלים. למדור היעלים וכן סלעים להיות מחסה לשפנים ור״ל על הכל ישגיח לתת לכ״א לפי טבעו ומנהגו: יט למועדים. למנות ע״י מועדי ה׳ לפי עת חדושה: ידע מבואו. יודע הוא דרך בואו ולא ישנה סדר מהלכו ולא כן הירח כי פעמים בא בארוכה פעמים בקצרה כמ״ש רז״ל: כ תשת. שמת את החושך ועשית נכונו להיות בלילה: בו. בעת הלילה תלך חית היער על כי בלילה אינם מצויים בני אדם כמו ביום: כא הכפירים. אז ישאגו הכפירים למצוא טרף: ולבקש. שואגים לבקש מאל מאכלם: כב יאספון. יאספו עצמם ללכת למקום מעונם: ואל מעונתם. רובצים במקום מדורם ולא יצאו ביום החונה: כג יצא. אז בזרוח השמש עת שבו החיות למקומם יצא אדם אל השדה לעשות מלאכתו ויתעכב שמה עד הערב עת ישובו החיות ללכת: כד מה רבו. מה מאוד רבו: כולם. כל מעשיך עשית בחכמה: קנינך. כל הדברים הממלאים את העולם שלך המה וקנוים לך: כה זה הים. הים הזה הידוע והנראה גדול הוא באורך ורחבת מקום: שם רמש. שם יש רמש והוא בריות ואין מספר להם: חיות וגו׳. כי כל מה שיש בישבה יש בים: כו שם אניות יהלכון. והוא מפלאות ה׳ אשר נתן חכמה בלב מנהיגי הספינה להשיטה אל המקום הנרצה: לויתן זה. זה הלויתן הידוע גדול בגלגו קומתו יצרת להיות משחק ומטייל בכביר הכוח ולא ישא קול הבריות והמה לו למאכל: כז כולם. כל

מצודת ציון

יז צפרים. הוא שם כולל לכל העופות: יקננו. מל׳ קן ומדור: כ תרמוש. ענין הלוך והנועה ממקום למקום כמו ובכל החיה הרומשת (בראשית ח׳): כב ואל מעונתם. כמו ובמעונת׳ ובמכון ואל הארון מתן (שמות כ״ב) ומשכנו ובמדורו: ירבצון. היא שכיבה לנוח: כד מה רבו. מלת מה באה להפלגת הדבר כמו מה רב טובך (לעיל ל״א): כז ישברון. ענין תקוה כמו שברי על ה׳ (לק׳ קמ״ו):

תוסף

הבריות

לָתֵת אׇכְלָם בְּעִתּוֹ׃ כח תִּתֵּן לָהֶם יִלְקֹטוּן תִּפְתַּח יָדְךָ
יִשְׂבְּעוּן טוֹב׃ כט תַּסְתִּיר פָּנֶיךָ יִבָּהֵלוּן תֹּסֵף רוּחָם יִגְוָעוּן
וְאֶל־עֲפָרָם יְשׁוּבוּן׃ ל תְּשַׁלַּח רוּחֲךָ יִבָּרֵאוּן וּתְחַדֵּשׁ פְּנֵי
אֲדָמָה׃ לא יְהִי כְבוֹד יְהוָה לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְהוָה בְּמַעֲשָׂיו׃
לב הַמַּבִּיט לָאָרֶץ וַתִּרְעָד יִגַּע בֶּהָרִים וְיֶעֱשָׁנוּ׃ לג אָשִׁירָה
לַיהוָה בְּחַיָּי אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי׃ לד יֶעֱרַב עָלָיו שִׂיחִי
אָנֹכִי אֶשְׂמַח בַּיהוָה׃ לה יִתַּמּוּ חַטָּאִים · מִן־הָאָרֶץ
וּרְשָׁעִים · עוֹד אֵינָם בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה הַלְלוּיָהּ׃
קה א הוֹדוּ · לַיהוָה קִרְאוּ בִּשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים
עֲלִילוֹתָיו׃ ב שִׁירוּ־לוֹ זַמְּרוּ־לוֹ שִׂיחוּ
בְּכׇל

מצודת דוד

הבריות שבעולם יקוו אליך לתת מאכלם לכל א׳ בזמן הצריך לו: כח תתן · אתה התן להם מזונם אשר ילקטון ואתה תפתח ידך והמה ישבעון טוב ור״ל פעמים בצמצום עד ילקטו מעט מעט ופעמים ברוחה עד ישבעון טוב: כט תסתיר פניך · הנה בעת תסתיר מהם פניך מהם פניך מכל וכל אז יאחזם בהלה ופחד: תוסף. כאשר תאסף רוחם של מקום גניזתם אז יגועון וישובו לעפרם אשר נבראו ממנה: ל תשלח. וכאשר תשלח רוח החיוני בסגרי המתים בזמן התחיה אז יבראון כבתחילה ותחדש בהם פני האדמה (ועם כי בראשונה יאמר על כל חי עתה ידבר על האדם לבד שהוא מבחר הברואים): לא יהי כבוד · כבודו יתמיד כל ימי עולם על כי נראה פלאי ברואיו והשגחתו על כל: ישמח ה׳ במעשיו · כי לב״ו ינוח לפעמים עלבון במעשה ידיו כאשר היינה לדעתו אבל לא כן במקום ב״ה: לב ותרעד · מאחר כ״ו אשר לפעמים ירעד הוא ממעשה ידיו: ויעשנו · יהיו שרופים ויעלו העשן: לג בחיי. בעת אני חי: בעודי. בעוד אני בקיומי וכפל הדבר במ״ש: לד יערב · יומתק עליו תפלתי לקבלה ברצון ואשמח אני בישועתו: לה יתמו · תפלתי היא שיתמו החטאים ר״ל שבני אדם יתגברו על יצרם ולא יעשו חטאים וא״כ לא יהיו עוד רשעים בעולם: ברכי · כאשר כן יהיה תברך נפשי את ה׳ וגם אתם כולכם הללו יה על זאת:

קה א בשמו · המיוחד לו לבדו המורה על גדולתו: הודיעו · פרסמו בין העמים פלאי מעשיו: ב שירו לו · בפה: זמרו לו · בכלי שיר: שיחו · דברו בתמידות בכל נפלאותיו: ג התהללו · שבחו א״ע להתפאר בשם קדשו אשר יורה על יכלתו: ישמח לב · למען שיפתח לב כ״א מעבקשי ה׳ בשמעו כל אלה:

מצודת ציון

כט תוסף · כמו תאסף והוא ענין מית׳ והכנסת הרוח אל מקום גניזתו: לד יערב · ענין מתיקות כמו וערבה לה׳ מנחת (מלאכי ג׳): שיחי. דבורי כמו מה אהרן (איוב י״ב): לה יתמו · מל׳ תם והשלמה: אינם · אין להם:

ליצחק

נעוזן

כָּל־נִפְלְאוֹתָיו׃ ג הִתְהַלְלוּ בְּשֵׁם קָדְשׁוֹ יִשְׂמַח לֵב
מְבַקְשֵׁי יְהוָה׃ ד דִּרְשׁוּ יְהוָה וְעֻזּוֹ בַּקְּשׁוּ פָנָיו תָּמִיד׃
ה זִכְרוּ נִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר־עָשָׂה מֹפְתָיו וּמִשְׁפְּטֵי־פִיו׃ ו זֶרַע
אַבְרָהָם עַבְדּוֹ בְּנֵי יַעֲקֹב בְּחִירָיו׃ ז הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
בְּכָל־הָאָרֶץ מִשְׁפָּטָיו׃ ח זָכַר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צִוָּה
לְאֶלֶף דּוֹר׃ ט אֲשֶׁר כָּרַת אֶת־אַבְרָהָם וּשְׁבוּעָתוֹ
לְיִשְׂחָק׃ י וַיַּעֲמִידֶהָ לְיַעֲקֹב לְחֹק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם׃
יא לֵאמֹר לְךָ אֶתֵּן אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן חֶבֶל נַחֲלַתְכֶם׃
יב בִּהְיוֹתָם מְתֵי מִסְפָּר כִּמְעַט וְגָרִים בָּהּ׃ יג וַיִּתְהַלְּכוּ
מִגּוֹי אֶל־גּוֹי מִמַּמְלָכָה אֶל־עַם אַחֵר׃ יד לֹא־הִנִּיחַ אָדָם
לְעָשְׁקָם וַיּוֹכַח עֲלֵיהֶם מְלָכִים׃ טו אַל־תִּגְּעוּ בִמְשִׁיחָי
וְלִנְבִיאַי אַל־תָּרֵעוּ׃ טז וַיִּקְרָא רָעָב עַל־הָאָרֶץ כָּל־מַטֵּה־
לֶחֶם

מצודת ציון

קה ט לישחק. כמו ליצחק: יא חבל. מחוז וחלק כמו חבל בני יהודה (יהו' י"ט): יב מתי מספר. אנשי המספר: יד לעשקם. מל' עושק וגזל: טז מטה. על כי הדרך להשען על

מצודת דוד

ד ועזו. דרשו להראות לכם עזו ויכלתו: ה ומשפטי פיו. המשפטים שעשה בא"ה במאמר פיו: ו זרע אברהם. אתם זרע אברהם עבדו ובני יעקב הנבחרים לה' מזרעו של אברהם מבין בני ישמעאל ועשו: ז הוא וכו'. ר"ל מי שמשפטיו שולטים בכל הארץ הוא אלהינו: ח זכר. הברית שכרת זוכר לעולם: דבר צוה. הברית היה על הדבר אשר גזר ואמר לשמור החסד לאלף דור כמ"ש שומר הברית והחסד וכו' לאלף דור (דברים ז'): ט אשר כרת. על הדבר אשר עליו כרת ברית עם אברהם ועליו היתה השבועה ליצחק: י ויעמידה. הברית הזה העמידה ליעקב לחוק קבוע: לישראל וכו'. כפל הדבר במ"ש: יא לך אתן. ולא לישמעאל ועשו עם שהמה מזרעם: חבל נחלתכם. מה שיהיה עתה חבל נחלתכם: יב בהיותם. בעוד היותם אנשי מספר בחשבון היותר מעט והיו בה כגרים בארץ: יג ויתהלכו. לא ישבו במקום אחד אבל הלכו מגוי האחד אל גוי האחר וממלכה זו וכו' ודרך בני המדינה לעשוק הגרים הבאים לדור בלי קבע: יד ויוכח. למענם הוכיח כמכתוב את מלך מצרים ומלך פלשתים על כי לקחו את שרה (ועם כי לא הוכיח את אבימלך בעבור יצחק אמר עליהם לפי שזה היה סיבה שלא נגע אבימלך ברבקה אשתו): טו אל תגעו. בהמכתוב שהיה כאלו אמר אל תגעו וכו' ולאבימלך נאמר בפירוש: במשיחי. ר"ל בגדולי ונסיכי וכן למשיחו לכורש (ישעיה מ"ה): ולנביאי. כי האבות היו נביאים: אל תרעו. אל תעשו רעה: טז ויקרא. ובאשר קרא רעב לכל הארץ ושבר כל

לחם שבר: יז שלח לפניהם איש לעבד נמכר יוסף:
יח ענו בכבל רגליו ברזל באה נפשו: יט עד־עת בא־
דברו אמרת יהוה צרפתהו: כ שלח מלך ויתירהו משל
עמים ויפתחהו: כא שמו אדון לביתו ומשל בכל־קנינו:
כב לאסר שריו בנפשו וזקניו יחכם: כג ויבא ישראל
מצרים ויעקב גר בארץ־חם: כד ויפר את־עמו מאד
ויעצמהו מצריו: כה הפך לבם לשנא עמו להתנכל
בעבדיו: כו שלח משה עבדו אהרן אשר בחר־בו:
כז שמו־בם דברי אתותיו ומפתים בארץ חם: כח שלח
חשך ויחשך ולא מרו את־דבריו: כט הפך את־מימיהם
לדם וימת את־דגתם: ל שרץ ארצם צפרדעים בחדרי
מלכיהם

מצודת דוד

כל משען לחם: יז שלח לפניהם. לפני יעקב ובניו הנזכרים למעלה באמר זרע וגו' בני יעקב בחיריו לפניהם שלח את יוסף ונמכר לעבד: יח ענו בכבל רגלו. ענו אותו לשום רגלו בכבל ונפשו באה בכבלי ברזל (ועם כי גופו בא בברזל אמר נפשו כי גם הנפש מעונה בענוי הגוף; או נפשו הוא כמו גופו וכן וריקה נפשו (ישעי' כ"ט): יט עד עת. ישב במאסר עד עת בוא דבר פתרון החלום לפרעה: אמרת ה'. אז אמרת ה' צרפה אמרי יוסף ר"ל דבר ה' היה בפיו לפתור החלום בפתרון ברור מבלי סיג וסיגים: כ שלח. בעבור החלום שלח פרעה להתירו ממאסרו: מושל וגו'. כפל הדבר במ"ש: כא שמו. פרעה שם את יוסף להיות האדון על ביתו: כב לאסור. המשילו ממשל רב לאסור שריו בנפשו וברצונו מבלי מוחה: וזקניו יחכם. ללמד חכמה עם זקני פרעה: כג ויבוא וגו'. בא ישראל למצרים: בארץ חם. הוא מצרים הבא מחם וכפל הדבר במ"ש: כד ויפר. הפרה והרבה את עמו: ויעצמהו. חזקו יותר מן צריו הם אנשי מצרים: כה הפך לבם. המקום הפך לב מצרים לשנוא את עמו: להתנכל. לחשוב בעבדיו מחשבה רעה וערמה: כז שמו בם. משה ואהרן שמו במצרים: כח ויחשך. החשיך את הארץ: ולא מרו. האותות לא מרו דבר ה' ובאשר צוה כן היה וכן נעשה: ל שרץ ארצם. ר"ל מימי הנילוס: בחדרי. אף בחדרי מלכיהם:

מצודת ציון

על המטה הנשען מלת מטה על המשענה: יח ענו. מל' ענוים: בכבל. בשלשלאות כמו בכבלי ברזל (לק' קמ"ט): כ ויפתחהו. ענין התרת קשרי המאסר כמו מוסר מלכים פתח (איוב י"ב): כב בנפשו. ברצונו כמו אל תתנני בנפש צרי (לעיל כ"ז): כה להתנכל. ענין מחשבה רעה וערמה כמו ויתנכלו אותו להמיתו (בראשית ל"ז): כח מרו. ענין מרד וסרוב: ל שרץ. ענין התולדה עם הרבוי: צפרדעים. הוא שרץ המים:

חוגס

מלכיהם

מלכיהם: לא אמר ויבא ערב כנים בכל־גבולם:
לב נתן גשמיהם ברד אש להבות בארצם: לג ויך גפנם
ותאנתם וישבר עץ גבולם: לד אמר ויבא ארבה וילק
ואין מספר: לה ויאכל כל־עשב בארצם ויאכל פרי
אדמתם: לו ויך כל־בכור בארצם ראשית לכל־אונם:
לז ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל: לח שמח
מצרים בצאתם כי־נפל פחדם עליהם: לט פרש ענן
למסך ואש להאיר לילה: מ שאל ויבא שלו ולחם
שמים ישביעם: מא פתח צור ויזובו מים הלכו בציות
נהר: מב כי־זכר את־דבר קדשו את־אברהם עבדו:
מג ויוצא עמו בששון ברנה את־בחיריו: מד ויתן להם
ארצות גוים ועמל לאמים יירשו: מה בעבור ישמרו
חקיו ותורתיו ינצרו הללויה:
קו א הללויה הודו ליהוה כי־טוב כי לעולם חסדו:
ב מי ימלל גבורות יהוה ישמיע כל־
תהלתו

מצודת ציון

לו אונם. ענין כח כמו מרוב אונים (ישעי' מ'): לז כושל. ענין נפילת ההתגברות ורפוי הכח ויאמר כן גם על הרבות העוני: לט למסך. כן יקרא הסכך אשר ממעל גם המחיצה לפנים כמו ואת מסך הפתח (שמו' כ"ו) והענן בלכתם הלך לפניהם ובנוחם סככם ממעל: מ שליו. מין עוף שמן: מא ויזובו. נטפו: מד ועמל. עושר האדם נקרא עמל כי בא בעמל רב וביגיעה: קו ב ימלל. מל' מלה ודבור:
פקדני

מצודת דוד

מלכיהם: לב נתן גשמיהם ברד. במקום הגשם ירד הברד: אש להבות. אש מתלהב ובוער ירד עם הברד כמ"ש ותהלך אש ארצה (שמות ט'): לג ויך. הברד הכה עלי גפנם ותאנתם: לד וילק. וגם אין ילק ואין מספר להם: לו ראשית. הראשון מכל בניהם הבאים מכוחם וכפל הדבר במ"ש: לז ואין בשבטיו. בכל בני שבטיו לא היה מי כושל בעוני: לח פחדם. של ישראל נפל על מצרים: לט למסך. להיות סוכך עליהם: ואש. פרש יעמוד אש להאיר את הלילה: מ שאל. ישראל שאל בשר והביא שליו: ולחם שמים. הוא המן: מא הלכו בציות. במקום ציה ומדבר הלכו המים כמו נהר: מב כי זכר. ה' זכר את דבר קדשו אשר הבטיח את אברהם עבדו: מה בעבור. כל הטובה הזה עשה לה' למען ישמרו חוקיו וכו': הללוי'. לזה הללו את יה על הטובה שעשה לאבותינו: קו א כי טוב. כי הוא טוב ומאתו לא תצא רעה כי עד עולם עושה חסד: ב מי
ימלל

תְּהִלָּתוֹ׃ ג אַשְׁרֵי שֹׁמְרֵי מִשְׁפָּט עֹשֵׂה צְדָקָה בְכָל־עֵת׃
ד זָכְרֵנִי יְהוָה בִּרְצוֹן עַמֶּךָ פָּקְדֵנִי בִּישׁוּעָתֶךָ׃ ה לִרְאוֹת ׀
בְּטוֹבַת בְּחִירֶיךָ לִשְׂמֹחַ בְּשִׂמְחַת גּוֹיֶךָ לְהִתְהַלֵּל עִם־
נַחֲלָתֶךָ׃ ו חָטָאנוּ עִם־אֲבוֹתֵינוּ הֶעֱוִינוּ הִרְשָׁעְנוּ׃ ז אֲבוֹתֵינוּ
בְמִצְרַיִם ׀ לֹא־הִשְׂכִּילוּ נִפְלְאוֹתֶיךָ לֹא זָכְרוּ אֶת־רֹב חֲסָדֶיךָ
וַיַּמְרוּ עַל־יָם בְּיַם־סוּף׃ ח וַיּוֹשִׁיעֵם לְמַעַן שְׁמוֹ לְהוֹדִיעַ
אֶת־גְּבוּרָתוֹ׃ ט וַיִּגְעַר בְּיַם־סוּף וַיֶּחֱרָב וַיּוֹלִיכֵם בַּתְּהֹמוֹת
כַּמִּדְבָּר׃ י וַיּוֹשִׁיעֵם מִיַּד שׂוֹנֵא וַיִּגְאָלֵם מִיַּד אוֹיֵב׃ יא וַיְכַסּוּ־
מַיִם צָרֵיהֶם אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתָר׃ יב וַיַּאֲמִינוּ בִדְבָרָיו
יָשִׁירוּ תְּהִלָּתוֹ׃ יג מִהֲרוּ שָׁכְחוּ מַעֲשָׂיו לֹא־חִכּוּ לַעֲצָתוֹ׃
יד וַיִּתְאַוּוּ תַאֲוָה בַּמִּדְבָּר וַיְנַסּוּ־אֵל בִּישִׁימוֹן׃ טו וַיִּתֵּן לָהֶם
שֶׁאֱלָתָם וַיְשַׁלַּח רָזוֹן בְּנַפְשָׁם׃ טז וַיְקַנְאוּ לְמֹשֶׁה בַּמַּחֲנֶה
לאהרן

מצודת דוד

ימלל. מי יוכל לספר כל גבורות ה' ומי יוכל להשמיע כל תהלתו: ג אשרי שמרי משפט. אשרי אלה השומרים משפטי התורה ועושים צדקה בכל עת כי זה יחשב להלול אל המקום כי הרודף אחר התורה יורה בזה גדולת הנותן את התורה: ד זכרני. התפלל דוד על עצמו ואמר זכור גם אותי כשתביא מרוצה לעמך ופקדני לטובה בעת בוא ישועתך: ה להתהלל. להשתבח עם ישראל נחלתך לומר ראו כי בנו בחר ה' ואפס בלעדינו: ו חטאנו עם אבותינו. כמו שאבותינו חטאו כן אנחנו חטאנו: ז במצרים. בהיותם במצרים: לא השכילו. לא נתנו לב להשכיל הנפלאות שעשית במצרים: בים סוף. עודם בים מרו בה' ואמרו כשם שאנו עולים מצד זה כך מצרים עולים מצד אחר וירדפו אחרינו: ח למען שמו. שלא יחולל כי פן יאמרו מבלתי יכולת וכו': ט בתהומות. בעומק הים הוליכם בחרבה כבמקום מדבר מבלי מים: י ויושיעם. בזה הושיעם מיד מצרים: יב ויאמינו. אז האמינו בדבר ה' ושוררו שירת הים כאשר ראו את מצרים מת על שפת הים: יג מהרו. בזמן מועט שכחו מעשה ה' והתלוננו במרה על מרירת המים: לא חכו. לא המתינו עד ישמעו עצת ה' מה היא כאשר באמת המתיק להם המים: יד ויתאוו תאוה. זהו מה שאמרו מי יאכילנו בשר: וינסו. אם יוכל למלאות שאלתם: טו ויתן וכו'. הוריד להם השליו: וישלח רזון. לא נעשו שמנים מאכילת השליו כי אדרבה נעשו עוד רזים וכחושים והוא משל על הפרעניות הבאה עליהם בעבור זה: טז ויקנאו

מצודת ציון

ד פקדני. ענין השגחה וזכרון: ז וימרו. מרדו וסרבו: ט ויחרב. ענין יובש: יב חכו. ענין המתנה כמו לכן חכו לי (צפניה ג'): יד בישימון. במדבר שממה: טו רזון. מל' רזות וכחשות: טז ויקנאו. ענין כעס כמו הם קנאוני (דברים ל"ב):

תלהט

לאהרן קדוש יהוה׃ יז תפתח־ארץ ותבלע דתן ותכס
על־עדת אבירם׃ יח ותבער־אש בעדתם להבה תלהט
רשעים׃ יט יעשו־עגל בחרב וישתחוו למסכה׃ כ וימירו
את־כבודם בתבנית שור אכל עשב׃ כא שכחו אל
מושיעם עשה גדלות במצרים׃ כב נפלאות בארץ חם
נוראות על־ים־סוף׃ כג ויאמר להשמידם לולי משה
בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית׃
כד וימאסו בארץ חמדה לא־האמינו לדברו׃ כה וירגנו
באהליהם לא שמעו בקול יהוה׃ כו וישא ידו להם
להפיל אותם במדבר׃ כז ולהפיל זרעם בגוים ולזרותם
בארצות׃ כח ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים׃
כט ויכעיסו במעלליהם ותפרץ־בם מגפה׃ ל ויעמד פינחס

ויפלל

מצודת דוד

הכעיסו למשה במחנה בפרסום רב וגם קרח ועדתו שקנאו למשה ולאהרן: יח בעדתם. הם החמשים ומאתים איש מקריבי הקטורת: להבה וכו'. כפל הדבר במ"ש: יט בחורב. במקום אשר קבלו התורה: כ וימירו. חלפו כבוד המקום בתבנית שור: כבודם. כבוד המקום אשר שכינה בתוכם: אוכל עשב. הזכירו בגנותו שמלכלך העשב בגרונו ואוכלו: כג ויאמר. חשב ה' להשמיד: לולי משה. אם לא היה משה עומד בפרץ וכו' ואחז במשל כעומד במקום פרצת הגדר לבלי תת לבוא דרך בה ור"ל בהפלתו בעל החמה ולולי הוא היה משמידם: כד וימאסו. ע"י תלונת המרגלים: לדברו. שהבטיח לרשת אותם: כה לא שמעו. לא האמינו בקול דברו: כו וישא ידו. נשא ידו בשבועה עליהם להפיל וכו': כז ולהפיל וכו'. כי אז נגזר עליהם הגלות ונקבע בכיה לדורות: בארצות. ר"ל בארצות הגוים: כח ויצמדו. חברו עצמם לבעל פעור ואכלו זבחי ע"ז שהיא דבר שאין בה חיות כמת: כט ותפרץ. המגפה נתחזקה בהם כי רבים מתו: ל ויעמוד. קם מתוך העדה ועשה דין ומשפט בזמרי ועי"ז נעצרה המגפה:

ותחשב

מצודת ציון

יח תלהט. ענין להבה: יט למסכה. דבר הניתך ממתכת כמו אלהי מסכה (שמות ל"ד): כ וימירו. מל' תמורה וחלוף: כה וירגנו. ענין תלונה ותרעומת כמו דברי נרגן (משלי י"ח): כז ולזרותם. לפזרם כמו תזרה לרוח (יחזק' ה'): כח ויצמדו. ענין דבוק וחבור כמו צמיד פתיל (במד' י"ט): כט ותפרץ. ענין בתוקף כמו מה פרצת (בראשית ל"ח):

ויפלל

ויפלל ותעצר המגפה: לא ותחשב לו לצדקה לדר ודר
עד־עולם: לב ויקציפו על־מי מריבה וירע למשה
בעבורם: לג כי־המרו את־רוחו ויבטא בשפתיו: לד לא־
השמידו את־העמים אשר אמר יהוה להם: לה ויתערבו
בגוים וילמדו מעשיהם: לו ויעבדו את־עצביהם ויהיו להם
למוקש: לז ויזבחו את־בניהם ואת־בנותיהם לשדים:
לח וישפכו דם נקי דם־בניהם ובנותיהם אשר זבחו לעצבי
כנען ותחנף הארץ בדמים: לט ויטמאו במעשיהם ויזנו
במעלליהם: מ ויחר־אף יהוה בעמו ויתעב את־נחלתו:
מא ויתנם ביד־גוים וימשלו בהם שנאיהם: מב וילחצום
אויביהם ויכנעו תחת ידם: מג פעמים רבות יצילם
והמה ימרו בעצתם וימכו בעונם: מד וירא בצר להם
בשמעו

מצודת דוד

לא ותחשב. המשפט הזה נחשבה לו לזכות ולצדקה להיות שמור עד עולם כי בעבור זה נתכהן וכמ"ש והיתה וכו' כהונת עולם (במד' כ"ה): לב ויקציפו. אח"ז הכעיסו את ה' במי מריבה ובעבורם נעשה רעה למשה למות במדבר: לג כי המרו. כי ישראל מרו בדבר ה': ויבטא. ודבר משה בשפתיו לקרותם ממרים ואמר שמעו נא המורים (שם כ') ועי"ז נענש: לד לא השמידו. ובבואם לארץ לא השמידו את העמים אשר צוה ה' להשמידם: לו ויהיו. האומות ההם היו להם למוקש כי הם הכשילום בהסתת עבודת העצבים: לז לשדים. אשר היו עובדים להם: לח ותחנף הארץ. יושב הארץ נתחייב והרשע בעבור רוב הדמים הנשפך בה לע"ז: לט ויזנו. סרו מה' ברוע מעלליה': מא ויתנם ביד גוים. בימי השופטים: מב ויכנעו. היו נכנעים תחת ידי אויביהם: מג פעמים וכו'. ע"י השופטים וכמ"ש והיה ה' עם השופט וכו' (שופ' ב'): ימרו. במות השופט מרו המה בה' בעצתם הרעה וכמ"ש והיה במות השופט ישובו והשחיתו (שם): וימכו בעונם. בעבור עונם נעשו שפלים ועניים:

מצודת ציון

ל ויפלל. ענין דין ומשפט כמו ונתן בפלילים (שמות כ"א): ותעצר. ענין מניעה: לב ויקציפו. מל' קצף: לג המרו. מרדו וסרבו: רוחו. ענין דבור כמו וברוח שפתיו (ישעי' י"א): ויבטא. ענין אמירה כמו לבטא בשפתים (ויק' ה'): לה ויתערבו. מל' תערובת: לו עצביהם. כן יקראו הע"ז כי מעציב לב עובדיו צועקים אליו ואינם נענים: לח ותחנף. אתחייבת וארשיעת כן תרגומו וכן ותחניף את הארץ (במד' ל"ה): לט ויזנו. ענין הסרה ועש"ז תקרא המנאפת זונה כי סרתה מדרכי הצניעות: מ ויתעב. מל' תועבה: מב וילחצום. מל' לחץ ודחק: מג ימרו. מרדו וסרבו: וימכו. ענין דלות: מד וירא. ראה בצרתם בעת

בְּשָׁמְעוֹ אֶת־רִנָּתָם׃ מה וַיִּזְכֹּר לָהֶם בְּרִיתוֹ וַיִּנָּחֵם כְּרֹב
חֲסָדָיו׃ מו וַיִּתֵּן אוֹתָם לְרַחֲמִים לִפְנֵי כָּל־שׁוֹבֵיהֶם׃
מז הוֹשִׁיעֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהֹדוֹת לְשֵׁם
קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ׃ מח בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
מִן־הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן הַלְלוּיָהּ׃

ספר חמישי

קז א הֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ ב יֹאמְרוּ
גְּאוּלֵי יְהוָה אֲשֶׁר גְּאָלָם מִיַּד־צָר׃ ג וּמֵאֲרָצוֹת
קִבְּצָם מִמִּזְרָח וּמִמַּעֲרָב מִצָּפוֹן וּמִיָּם׃ ד תָּעוּ בַמִּדְבָּר
בִּישִׁימוֹן דָּרֶךְ עִיר מוֹשָׁב לֹא מָצָאוּ׃ ה רְעֵבִים גַּם־צְמֵאִים
נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַטָּף׃ ו וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בַּצַּר לָהֶם
מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יַצִּילֵם׃ ז וַיַּדְרִיכֵם בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה לָלֶכֶת אֶל־
עִיר

מצודת ציון

דלות ושפלות כמו ואם מך הוא (ויק' כ"ו): מו שוביהם. מל' שבי:
קז ו ממצוקותיהם. מל' צוקה [צ]רה: ז וידריכם. ענין הלוך: סוקקה

מצודת דוד

שמעו את תפלתם: מה בריתו. אשר כרת עם אבותינו ואמר ואף גם זאת בהיותם וגו' לכלותם להפר בריתי (ויק' כ"ו): וינחם. על הרעה כרוב חסדיו ולא כפי מעשיהם: מו לרחמים. להיות שוביהם מרחמים עליהם לבל יכבידו העול: מז הושיענו. ר"ל כמו שנתת אותנו לרחמים בחסדך הגדול כן הושיענו מן הגולה וקבצנו מן הגוים אל ארצינו להודות שמה לשם קדשך: להשתבח. לשבח את עצמינו בתהלתך כי לפי רוב התהלה שלך כן ירבה שבחינו אשר בחרת בנו מכל העמים: מח ברוך וגו'. ר"ל נאמר בהודאה ברוך ה' וגו': מן העולם. מתחלת העולם עד סוף העולם: ואמר כל העם. ר"ל כל העם אשר לא ידעו לברך יענו ויאמרו אמן ר"ל אמת הדבר שהוא ברוך ולזה הללו את יה כאומרים אם אנו לא נדע איך להלל אתם היודעים הללו יה:

קז ב יאמרו. גאולי ה' יאמרו הודו וגו' על אשר גאלם מיד צר: ג ומארצות. האנשים אשר קבצם מארצות המזרח וגו' לשוב למקומם: ומים. מאיי הים: ד תעו. פעמים תעו במדבר שממה ולא מצאו דרך ההולך לעיר מיושבת: ה רעבים. והיו רעבים וצמאים מחסרון לחם ומים: תתעטף. כשאדם הוא נצרך הוא מדוכה וכפוף וכאלו הוא עטוף בבגדיו: ו בצר להם. בעת היה צר להם: ממצוקותיהם. הציל אותם מן המצוקה ההיא: ז וידריכם. נתן בלבם לדרוך בדרך ישרה:

ויזמ

עִיר מוֹשָׁב׃ ח יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם׃
ט כִּי־הִשְׂבִּיעַ נֶפֶשׁ שֹׁקֵקָה וְנֶפֶשׁ רְעֵבָה מִלֵּא־טוֹב׃ י יֹשְׁבֵי
חֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת אֲסִירֵי עֳנִי וּבַרְזֶל׃ יא כִּי־הִמְרוּ אִמְרֵי־אֵל
וַעֲצַת עֶלְיוֹן נָאָצוּ׃ יב וַיַּכְנַע בֶּעָמָל לִבָּם כָּשְׁלוּ וְאֵין עֹזֵר׃
יג וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בַּצַּר לָהֶם מִמְּצֻקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם׃
יד יוֹצִיאֵם מֵחֹשֶׁךְ וְצַלְמָוֶת וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יְנַתֵּק׃ טו יוֹדוּ
לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם׃ טז כִּי־שִׁבַּר דַּלְתוֹת
נְחֹשֶׁת וּבְרִיחֵי בַרְזֶל גִּדֵּעַ׃ יז אֱוִלִים מִדֶּרֶךְ פִּשְׁעָם
וּמֵעֲוֺנֹתֵיהֶם יִתְעַנּוּ׃ יח כָּל־אֹכֶל תְּתַעֵב נַפְשָׁם וַיַּגִּיעוּ
עַד־שַׁעֲרֵי מָוֶת׃ יט וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בַּצַּר לָהֶם
מִמְּצֻקוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם׃ כ יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיִרְפָּאֵם וִימַלֵּט
מִשְּׁחִיתוֹתָם׃ כא יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי
אָדָם׃ כב וְיִזְבְּחוּ זִבְחֵי תוֹדָה וִיסַפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִנָּה׃

יורדי

מצודת דוד

ח יודו · האנשים האלה יודו לה' על חסדיו ויספרו נפלאותיו לבני אדם לפרסם הנס : ט כי השביע . בעבור כי השביע נפש המתאוה בהיותו תועה : מלא טוב · כאשר באו אל עיר מושב : י יושבי . האנשים היושבים במקום חושך והמה אסורים בקשרים המענים ובכבלי ברזל : יא כי המרו . ובגמול כעונש בא על כי המרו אמרי אל : יב ויכנע . ולכן הכניע לבם בעמל המאסר וכשלו בצרה ולא מצאו עוזר : יד ינתק . יעתק מהם קשרי מאסרם ר"ל פטרם ממאסרם . כאלו העתיק הקשרים : טז כי שבר . על כי שבר וכו' ר"ל הוציאם ממאסרם כאלו שבר דלתות בית הסוהר וגדע הבריחים : יז אוילים · האנשים האוילים אשר מהטו דרך פשעם ומעונותיהם המה מעונים בחלי ומכאוב : יח תתעב · בעוד החולה ממאס באכילה : ויגיעו · קרובים המה למות : כ ישלח דברו . לא ברפואות הרופאים שהמה נסמכים כ"א מרפא במאמרו : משחיתותם משחת הקבר שהיא קרוב להם : כב זבחי תודה · קרבן תודה הבא על הנס :

יודו

מצודת ציון

ט שוקקה · ענין תאוה כמו ונפשו שוקקה (ישעי' כ"ט) : י וצלמות · צל של מות והוא ענין חושך כחשכת הקבר : יא המרו · מל' מרי ומרד : נאצו · ענין בזיון : יד ומוסרותיהם · ענין קשור הרצועות : ינתק · ענין העתק כמו נתקתי מוסרותיך (ירמי' ב') : טז ובריחי · כעין מטה לרוחב הדלתות לסגרם : גדע · ענין כריתה כמו שקמים גודעו (ישעי' ט') : יז אוילים · ר"ל הטפשים : כ משחיתותם · מל' שחת ובור :

במצולה

כג יוֹרְדֵי הַיָּם בָּאֳנִיּוֹת עֹשֵׂי מְלָאכָה בְּמַיִם רַבִּים׃
כד הֵמָּה רָאוּ מַעֲשֵׂי יְהוָה וְנִפְלְאוֹתָיו בִּמְצוּלָה׃
כה וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סְעָרָה וַתְּרוֹמֵם גַּלָּיו׃
כו יַעֲלוּ שָׁמַיִם יֵרְדוּ תְהוֹמוֹת נַפְשָׁם בְּרָעָה תִתְמוֹגָג׃
כז יָחוֹגּוּ וְיָנוּעוּ כַּשִּׁכּוֹר וְכָל־חָכְמָתָם תִּתְבַּלָּע׃
כח וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בַּצַּר לָהֶם וּמִמְּצוּקֹתֵיהֶם יוֹצִיאֵם׃
כט יָקֵם סְעָרָה לִדְמָמָה וַיֶּחֱשׁוּ גַּלֵּיהֶם׃ ל וַיִּשְׂמְחוּ כִי־
יִשְׁתֹּקוּ וַיַּנְחֵם אֶל־מְחוֹז חֶפְצָם׃ לא יוֹדוּ לַיהוָה חַסְדּוֹ
וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם׃ לב וִירוֹמְמוּהוּ בִּקְהַל־עָם וּבְמוֹשַׁב
זְקֵנִים יְהַלְלוּהוּ׃ לג יָשֵׂם נְהָרוֹת לְמִדְבָּר וּמֹצָאֵי מַיִם
לְצִמָּאוֹן׃ לד אֶרֶץ פְּרִי לִמְלֵחָה מֵרָעַת יֹשְׁבֵי בָהּ׃

ישם

מצודת ציון

כד במצולה. עומק הים: כו התמוגג. מל' המגה והמסה: כז יחוגו. ענין רקוד ותנועה חזקה כמו כמון חוגג (לעיל מ"ב): תתבלע. ענין השחתה כמו בלע ה' ולא חמל (איכה ב'): כט לדממה. ענין שתיקה כמו קול דממה (מ"א י"ט): ויחשו. ענין שתיקה כמו עת לחשות (קהל' ג'): ל מחוז. גבול וכן ועם שחול עשיכו חוזה (ישעיה כ"ח): לג לצמאון. למקום צמא ויובש:

לאגם

מצודת דוד

כג יורדי הים. האנשים היורדים בים בספינות (ועל כי שפת הים היא ממעל וממנה יורדים למטה אל הים לזה אמר יורדי הים): עושי מלאכה. היא תחבולות הפנות הרוח אל המקום הנרצה: כה ויאמר. כאשר יאמר ה' תעמוד רוח סערה והיא תרומם גלי הים: כו יעלו שמים. אנשי הספינ' עולי' למעלה לצד השמים וחוזרים ויורדים עד התהום כי הגלים מגביהים הספינה למעלה ואח"ז מורידים אותה למטה עם אנשיהם: ברעה. ברעת הפחד תמוג נפשם: כז יחוגו. והמה נעים ונדים בתוך הספינה בעבור גודל תנועת הספינה עד שא"א לעמוד במקום עמדם וכדרך השכור: וכל חכמתם. אשר למדו והשכילו בהנהג' הספינה כל החכמה יהיה נשחת כי לא יועילו בחכמה: כט יקם סערה לדממה. ר"ל הסערה שהקים ישיבנה לדממה וגלי הים לא יהמו עוד: ל וישמחו. אנשי הספינה ישמחו כאשר ישתקו הגלים: וינחם. והמקום ינהגם אל הגבול אשר חפצו ללכת אליו: לב בקהל עם. בקבוץ עם רב: לג ישם נהרות. ר"ל מלבד הנסים האלה יעשה עוד פלאים דבר וחלופו כי ישם נהרות להיות מקום יובש כמדבר: ומוצאי וכו'. כפל הדבר במ"ש: לד ארץ פרי. והא הארץ העושה פרי תהיה נהפך להיות עפרה מלוח בל יעשה פרי: מרעת. ר"ל לא על חנם יעשה בזאת כ"א בעבור רעת יושביה וגמול הוא משלם:

יש׳ם

לה יָשֵׂם מִדְבָּר לַאֲגַם־מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה לְמֹצָאֵי מָיִם: לו וַיּוֹשֶׁב
שָׁם רְעֵבִים וַיְכוֹנְנוּ עִיר מוֹשָׁב: לז וַיִּזְרְעוּ שָׂדוֹת וַיִּטְּעוּ
כְרָמִים וַיַּעֲשׂוּ פְּרִי תְבוּאָה: לח וַיְבָרְכֵם וַיִּרְבּוּ מְאֹד
וּבְהֶמְתָּם לֹא יַמְעִיט: לט וַיִּמְעֲטוּ וַיָּשֹׁחוּ מֵעֹצֶר רָעָה וְיָגוֹן:
מ ׆ שֹׁפֵךְ בּוּז עַל־נְדִיבִים וַיַּתְעֵם בְּתֹהוּ לֹא־דָרֶךְ:
מא וַיְשַׂגֵּב אֶבְיוֹן מֵעוֹנִי וַיָּשֶׂם כַּצֹּאן מִשְׁפָּחוֹת: מב יִרְאוּ
יְשָׁרִים וְיִשְׂמָחוּ וְכָל־עַוְלָה קָפְצָה פִּיהָ: מג מִי־חָכָם וְיִשְׁמָר־
אֵלֶּה וְיִתְבּוֹנְנוּ חַסְדֵי יְהוָה:

קח א שִׁיר מִזְמוֹר לְדָוִד: ב נָכוֹן לִבִּי אֱלֹהִים אָשִׁירָה
וַאֲזַמְּרָה אַף־כְּבוֹדִי: ג עוּרָה הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר
אָעִירָה שָּׁחַר: ד אוֹדְךָ בָעַמִּים ׀ יְהוָה וַאֲזַמֶּרְךָ בַּלְאֻמִּים:

כי

מצודת דוד

לה ישם מדבר. מקום יושב כמדבר ישים למקום מוצאי מים: וארץ ציה. כפל הדבר במ"ש: לו ויושב שם. ובמקום ההוא מושיב אנשים שהיו רעבים עד הנה מבלי מצוא מקום להחיות נפשם: ויכוננו. והם יכוננו את המקום ההוא להיות עיר מושב לבל תחסר כל בה: לז ויעשו. השדות והכרמים: פרי תבואה. הכרמי׳ יעשו פרי והשדו׳ תבואה: לט וימעטו. ר"ל וכן בהפוך כי בעונם ימעטו וישוחו עד לעפר מן הרעה אשר תהיה עצור׳ ועצובה אצלם ומן היגון אשר תהיה עליהם: מ שופך. פעמי׳ יביא בזיון הרבה על נדיבי׳: ויתעם. עושה אותם תועים ללכת באורח תוהו לא בדרך ישר ר"ל שוגים בדעתם: מא וישגב. ר"ל וכן בהפוך כי מחזק את האביון מן העוני שהיה בו ומוליד משפחות רבות כעדרי הצאן: מב יראו ישרים. הטובה הבאה להאביון: וישמחו. בראותם השגחת המקום: וכל עולה. כל איש עולה יסגור פיו וינום מלדבר על כי ירא׳ מפלאות ההשגחה: מג מי חכם. מי אשר נשאו לבו בחכמה וישמור בלבו אלה הדברים יהיו מתבוננים אליו חסדי ה׳ ר"ל בסוף אלה הדברים על הכל יהיו נגלים אליו חסדי ה׳ ויבין אותם:

קח ב אלהים. אתה אלהים הנה לבי נכון עמך להאמין בך ולזה אשירה ואזמרה לך: אף כבודי. אף נשמתי תשיר לה׳ כפי רחביותה:
ג עורה. אמר בדרך מליצה אתה הנבל וכנור עורה את עצמך לזמר לה׳ בעת אעירה

אותך

מצודת ציון

לה לאגם. שם מקום כניסת המים: ציה. שממה: לט וישוחו. ענין שפלות וכפיפה כמו תחתיו שחחו עוזרי רהב (איוב ט׳): מעוצר. ענין העכבה כמו נעצרה נא אותך (שופ׳ י״ג): מב קפצה. סגרה כמו אם קפץ באף רחמיו (לעיל ע״ז): קח ג שחר. בוקר: ד בלאומים. באומות:

יתלכון

ה כִּֽי־גָדוֹל מֵעַל־שָׁמַיִם חַסְדֶּךָ וְעַד־שְׁחָקִים אֲמִתֶּךָ׃
ו רוּמָה עַל־שָׁמַיִם אֱלֹהִים וְעַל כָּל־הָאָרֶץ כְּבוֹדֶךָ׃ ז לְמַעַן
יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי׃ ח אֱלֹהִים ׀
דִּבֶּר בְּקָדְשׁוֹ אֶעְלֹזָה אֲחַלְּקָה שְׁכֶם וְעֵמֶק סֻכּוֹת אֲמַדֵּד׃
ט לִי גִלְעָד ׀ לִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי יְהוּדָה מְחֹקְקִי׃
י מוֹאָב ׀ סִיר רַחְצִי עַל־אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי עֲלֵי־פְלֶשֶׁת
אֶתְרוֹעָע׃ יא כִּי יֹבִלֵנִי עִיר כִּבְצָר מִי נָחַנִי עַד־אֱדוֹם׃
יב הֲלֹא־אֱלֹהִים זְנַחְתָּנוּ וְלֹא־תֵצֵא אֱלֹהִים בְּצִבְאֹתֵינוּ׃
יג הָבָה־לָּנוּ עֶזְרָת מִצָּר וְשָׁוְא תְּשׁוּעַת אָדָם׃ יד בֵּאלֹהִים
נַעֲשֶׂה־חָיִל וְהוּא יָבוּס צָרֵינוּ׃

למנצח

מצודת ציון

ז יחלצון. ענין הוצאה: ח שכם. ענין חלק כמו כי תשיתמו שכם (לעיל כ"א): ט מחוקקי. השרים נקראים מחוקקים כי הם ישימו החוקים: י סיר. קדרה: נעלי. מל' מנעול הסוגר: עלי פלשת. כמו על פלשת: אתרועע. מל' תרועה: יא יובילני. ענין הבאה: נחני. נהג אותי: יב זנחתנו. עזבתנו: בצבאותינו. בצבא היוצא במלחמה: יג הבה. תנה: יד חיל. כח ואומץ: יבוס. ענין רמיסה ודריסה כמו כפגר מובס (ישעיה י"ד):

תחרם

מצודת דוד

אותך בשחר: ה מעל שמים. חסדך עולה מעל השמים ר"ל שהוא יותר גדולה מעיך גבהות השמים: אמתך. אמתת הבטחתך גדולה כערך גבהות השחקים: ו רומה. הרם עצמך להנשא על השמים ר"ל הראה לכל שאתה יושב בשמים ממעל ומשלה ידך בתחתונים כי אפי' אתה למעלה לגבור ישבך ומכ"ש גבור למעלה: ועל. הראה על כל הארץ כבודך: ז למען. בכדי שישראל ידידיך ינצלו מסבלות העמים הושיעה אותו בימינך וענה לי: ח דבר בקדשו. ברוח קדשו דבר על ידי נביאיו שאעלוז ואשמח במלכותי כי אנצח את האומות: אחלקה. מקומות האומות אחלק הלקים לישראל בחבל המדה: ט לי גלעד. כי ראה ברוה"ק שבימי רחבעם תחולק המלוכה לכן אמר בימי יהיו כולם אחת ממשלתי: מעוז ראשי. החוזק לשמור ראשי מן האויב: מחוקקי. יהיו השרים שלי הכל ממני: י סיר רחצי. ר"ל נעשה בהם כל חפצי כרצוני כמו דבר המוכן לרחוץ בו: אשליך נעלי. אשים ברגליהם כבלי ברזל לסגור בהם: עלי פלשת. על פלשתים אריע בקול להרוס ולהפחידם: יא מי יובילני. מי הוא הנותן כח בידי לכבוש עיר מבצר ומי נחני עד אדום להרוג בהם: יב הלא אלהים. הלא כל זה הוא ממך אלהים אשר זנחתנו עד הנה ולא יצאת בצבאותינו ר"ל כמו הנראה שהיינו בה אז היתה על אשר זנחתנו כן התשועה היא ממך ולא בדרך מקרה: יג הבה. אתה תן לנו עזרה מן הצר הצורר כי תשועת אדם היא שוא ואין בה תועלת: יד באלהים. בעזר אלהים נעשה כח להתחזק על האומות והוא ירמוס את הצרים לנו:

אלהי

קט א לַמְנַצֵּחַ לְדָוִד מִזְמוֹר אֱלֹהֵי תְהִלָּתִי אַל־תֶּחֱרַשׁ׃
ב כִּי פִי רָשָׁע וּפִי־מִרְמָה עָלַי פָּתָחוּ דִּבְּרוּ
אִתִּי לְשׁוֹן שָׁקֶר׃ ג וְדִבְרֵי שִׂנְאָה סְבָבוּנִי וַיִּלָּחֲמוּנִי חִנָּם׃
ד תַּחַת־אַהֲבָתִי יִשְׂטְנוּנִי וַאֲנִי תְפִלָּה׃ ה וַיָּשִׂימוּ עָלַי רָעָה
תַּחַת טוֹבָה וְשִׂנְאָה תַּחַת אַהֲבָתִי׃ ו הַפְקֵד עָלָיו רָשָׁע
וְשָׂטָן יַעֲמֹד עַל־יְמִינוֹ׃ ז בְּהִשָּׁפְטוֹ יֵצֵא רָשָׁע וּתְפִלָּתוֹ
תִּהְיֶה לַחֲטָאָה׃ ח יִהְיוּ־יָמָיו מְעַטִּים פְּקֻדָּתוֹ יִקַּח אַחֵר׃
ט יִהְיוּ־בָנָיו יְתוֹמִים וְאִשְׁתּוֹ אַלְמָנָה׃ י וְנוֹעַ יָנוּעוּ בָנָיו
וְשִׁאֵלוּ וְדָרְשׁוּ מֵחָרְבוֹתֵיהֶם׃ יא יְנַקֵּשׁ נוֹשֶׁה לְכָל־אֲשֶׁר־
לוֹ וְיָבֹזּוּ זָרִים יְגִיעוֹ׃ יב אַל־יְהִי־לוֹ מֹשֵׁךְ חָסֶד וְאַל־יְהִי
חוֹנֵן לִיתוֹמָיו׃ יג יְהִי־אַחֲרִיתוֹ לְהַכְרִית בְּדוֹר אַחֵר יִמַּח
שמם

מצודת דוד

קט א אלהי תהלתי. אתה אלהי תהלתי שאני מהלל לך בכל עת: אל תחרש. אל תחשוק מלהפרע מן המציקים לי: ב ופי מרמה. פי איש מרמה: עלי פתחו. לדבר עלי סרה: לשון שקר. הראים עצמם כאוהבים לבל אבין כשמר מהם: ג ודברי שנאה. אבל בלב סבבו אותי בדברי שנאה ולוחמי' עמדי בחנם כי לא גמלתי להם רעה מעולם: ד תחת אהבתי. במקום האהבה שאני אוהב אותם המה כוטרים עלי שנאה בלב: ואני תפלה. עכ"ז אני איש תפלה להם כמ"ש ואני בחלותם לבושי שק וכו' (לעיל ל"ה): ה תחת טובה. במקום טובה: ו הפקד. לכן הפקד עליו רשע כמותו ולא יחמול עליו: על ימינו. להיות נכון אצלו לקטרג עליו: ז בהשפטו. כשיהיה נשפט על מעשיו יצא חייב: תהיה לחטאה. לא תחשב לזכות כ"א למזכרת עון לומר עליו בשמים איך מלאה לבו לשאול צרכיו מה ואין לבו שלם עמו: ח פקודתו. עשרו וקנינו שהוא פקיד וממונה עליהם: י ונוע ינוע. יהיו נעים ונדים לשאול פת לחם גם ישאלו וידרשו אחר ממקום מושבותם בבתיהם החריבו' ר"ל גם על הפתחים ישאלו גם במושבותם מעוברי דרך: יא ינקש. הנושה בו ישים פח יקוש ללכוד לעצמו את הכל והנכרים ממנו שאינם ראויים לירשו ישללו עשרו: יב אל יהי. לא יהיה לו שום אוהב להיות מושך עליו חסד ולא יהיה מי אשר יחנן ליתומיו: יג יהי אחריתו. בנו יהיה לכריתה ובדור האחר אחר בנו ר"ל בדור השלישי ימח שם

מצודת ציון

קט א תחרש. ענין שתיקה כמו החרש יחריש (במד' ל'): ד ישטנוני. מל' שטנה וענינו איבה ושנאה: ו הפקד. ענין מנוי וגזרות: יא נושה. המלוה כמו והנושה בא לקחת (מ"ב ד'): ויבוזו. מל' בזה ושלל: יגיעו. העושר הבא ע"י עמל ויגיעה: יג אחריתו. בנו וכן ולא לאחריתו (דניאל י"א): ימח. ענין מחיקה:
ונכחם

הקב

שְׁמָם: יד יִזָּכֵר עֲוֹן אֲבֹתָיו אֶל־יְהוָה וְחַטַּאת אִמּוֹ אַל־
תִּמָּח: טו יִהְיוּ נֶגֶד־יְהוָה תָּמִיד וְיַכְרֵת מֵאֶרֶץ זִכְרָם:
טז יַעַן אֲשֶׁר לֹא זָכַר עֲשׂוֹת חָסֶד וַיִּרְדֹּף אִישׁ־עָנִי וְאֶבְיוֹן
וְנִכְאֵה לֵבָב לְמוֹתֵת: יז וַיֶּאֱהַב קְלָלָה וַתְּבוֹאֵהוּ וְלֹא־
חָפֵץ בִּבְרָכָה וַתִּרְחַק מִמֶּנּוּ: יח וַיִּלְבַּשׁ קְלָלָה כְּמַדּוֹ וַתָּבֹא
כַמַּיִם בְּקִרְבּוֹ וְכַשֶּׁמֶן בְּעַצְמוֹתָיו: יט תְּהִי־לוֹ כְּבֶגֶד יַעְטֶה
וּלְמֵזַח תָּמִיד יַחְגְּרֶהָ: כ זֹאת פְּעֻלַּת שֹׂטְנַי מֵאֵת יְהוָה
וְהַדֹּבְרִים רָע עַל־נַפְשִׁי: כא וְאַתָּה יְהוִה אֲדֹנָי עֲשֵׂה־אִתִּי
לְמַעַן שְׁמֶךָ כִּי־טוֹב חַסְדְּךָ הַצִּילֵנִי: כב כִּי־עָנִי וְאֶבְיוֹן
אָנֹכִי וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי: כג כְּצֵל כִּנְטוֹתוֹ נֶהֱלָכְתִּי

נִנְעַרְתִּי

מצודת ציון

יז ונכאה. ענין שבירה כמו ונכאי רוח (ישעיה ס״ו): יח כמדו. ענין מלבוש כמו מדו בד (ויק׳ ו׳): יט יעטה. ענין עטיפה וכן עוטה אור כשלמה (לעיל ק״ד): ולמזח. ענין חגורה כמו ומזיח אפיקים רפה (איוב י״ב): כ שוטני. אויבי ושונאי:

ננערתי

מצודת דוד

אבל זהו כי ימותו אביהם וישכחו מן הלב: יד יזכר עון אבותיו. יהיה נזכר לו עון אבותיו לענשו בעבורם וכמ״ש פוקד עון אבות על בנים (שמות כ׳): אל תמח. אלא יהיה נזכר על כנה: טו יהיו נגד ה׳. לקטרג עליו ובעבור זה יכרית זכרם מן הארץ: טז יען. בעבור אשר לא זכר לעשות חסד למי שצריך אל החסד ורדף העניים ונשברי לב להמית אותם: יז ויאהב קללה. אהב לעשות דברים אשר הקללה מיוחדת לבוא עליהם ולכן תבוא עליו הקללה המיוחדת: ולא חפץ בברכה. לא רצה לעשות דברים אשר הברכה מיוחדת לבוא עליהם ולכן תהיה הברכה ההיא רחוקה ממנו: יח וילבש. יהיה מעוטף בקללה כמדו המעטפת את כל גופו: ותבוא. הקללה תבוא בקרבו בשפע רב כמים: וכשמן. עם כי השמן היא למעלה על הגוף עכ״ז בזה היא בעצמות כן הקללה הרד גם אל חדרי בטן אל עצמו ובשרו: יט כבגד יעטה. הקללה יהיה על גופו מסביב כבגד העוטה כל הגוף: ולמזח. יחגור הקללה תמיד להיות לו למזח: כ זאת פעלת. זהו גמול פעולת שטני מאת ה׳ וגמול הדוברים רע על נפשי: כא עשה אתי. חסד ואמת: למען שמך. למען יוגדל שמך: כי טוב חסדך. כאשר חסדך טוב לכל כן הצילני גם אני: כב כי עני. אני נכנע ומושפל בעני ואביון ולבי נעשה חלל בקרבי מגודל הפחד והדאגה: כג כצל כנטותו. כמו הצל וחוזר ומפרש כמו נטיית הצל שהולך בהר ממקום למקום כי״ח ע״י נטיית הדבר המוטה הצל כן נהלכתי אני ר״ל מהלכי לא באה מעצמי וברצוני כ״א ע״י מבריחים הלכתי גולה ומטולטל:

ננערתי

נִנְעַרְתִּי כָּאַרְבֶּה׃ כד בִּרְכַּי כָּשְׁלוּ מִצּוֹם וּבְשָׂרִי כָּחַשׁ
מִשָּׁמֶן׃ כה וַאֲנִי הָיִיתִי חֶרְפָּה לָהֶם יִרְאוּנִי יְנִיעוּן רֹאשָׁם׃
כו עָזְרֵנִי יְהוָה אֱלֹהָי הוֹשִׁיעֵנִי כְחַסְדֶּךָ׃ כז וְיֵדְעוּ כִּי־יָדְךָ
זֹּאת אַתָּה יְהוָה עֲשִׂיתָהּ׃ כח יְקַלְלוּ־הֵמָּה וְאַתָּה תְבָרֵךְ
קָמוּ וַיֵּבֹשׁוּ וְעַבְדְּךָ יִשְׂמָח׃ כט יִלְבְּשׁוּ שׂוֹטְנַי כְּלִמָּה
וְיַעֲטוּ כַמְעִיל בָּשְׁתָּם׃ ל אוֹדֶה יְהוָה מְאֹד בְּפִי וּבְתוֹךְ
רַבִּים אֲהַלְלֶנּוּ׃ לא כִּי־יַעֲמֹד לִימִין אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיעַ מִשֹּׁפְטֵי
נַפְשׁוֹ׃

קי א לְדָוִד מִזְמוֹר נְאֻם יְהוָה לַאדֹנִי שֵׁב לִימִינִי עַד־
אָשִׁית אֹיְבֶיךָ הֲדֹם לְרַגְלֶיךָ׃ ב מַטֵּה עֻזְּךָ
יִשְׁלַח יְהוָה מִצִּיּוֹן רְדֵה בְּקֶרֶב אֹיְבֶיךָ׃ ג עַמְּךָ נְדָבֹת
ביום

מצודת דוד

נגערתי כארבה. ננערתי ממקום למקום כמו הארבה שאין לו קן מיוחד ונגער מגדר לגדר: כד מצום. בעבור הלום כשלו ברכי ונחלשו: משמן. מהיות בה שומן: כה ואני. בעבור ארכית הלום המה מחרפים אותי בלעג ובזיון: יראוני. כאשר יראוני יניעון עלי בראשם בדרך לעג: כז וידעו. אז ילכו לדעת ולהבין כי ידך עשתה זאת התשועה ולא באה במקרה: כח יקללו המה. אף אם המה מקללים אתה תהפכם לברכה ועם כי קמו עלי מה בכך הלא קמו ויבושו כי לא יוכלו לי ואני אשמח במפלתם: כט בשתם. הבושת אשר תבוא עליהם יעטף אותם מסביב כעטיפת המעיל: לא כי יעמוד. כאשר יעמוד לימין האביון להושיעו מיד הרשעים השופטים לקחת נפשו במשפט המקולקל:

קי א נאם ה' לאדוני. אחז"ל כאשר לקח אברהם את אמרפל והמלכים אשר אתו שאלו מלכי הא ומות את אליעזר עבדו האיך במתי מספר לקח אברהם עם רב כזה והשיב להם ה' אמר לאדוני אברהם שב בבטחון לתשועת ימיני ולא תפקוד עד אשים אויביך מרמס לרגליך כהדום הזה: ב מטה עוזך. מטען כוחך ישלח ה' מציון ר"ל לא תבלחם בכוחך כ"א בכוח ה' השוכן עתה בציון: רדה. תמשול בקרב אויביך: ג עמך נדבות. בעת אשר יבואו עמך במלחמה הנה יבואו בנדבה לבם ולא בעבור קבל שכר מה והם

מצודת ציון

כג ננערתי. ענין הטרוד והתנועה החזקה כמו הכני נערתי (נחמיה ה') שר"ל הייתי מנענע הכני בתנועה חזקה: כד כחש. ענין רזות: כה יניעון. מלשון תנועה: כט כמעיל. שם מלבוש מה:

קי א הדום. הוא שרפרף הכסא הנתון תחת רגלי היושב כמו ולהשתחוות להדום רגליו (לעיל צ"ט): ב מטה. ר"ל משען כמטה שנשענין עליה: רדה. ענין ממשלה כמו וירד מים עד ים (לעיל ע"ב):

ביום חילך בהדרי־קדש מרחם משחר לך טל ילדתיך׃
ד נשבע יהוה ולא ינחם אתה־כהן לעולם על־דברתי
מלכי־צדק׃ ה אדני על־ימינך מחץ ביום־אפו מלכים׃
ו ידין בגוים מלא גוית מחץ ראש על־ארץ רבה׃
ז מנחל בדרך ישתה על־כן ירים ראש׃
קיא א הללויה אודה יהוה בכל־לבב בסוד ישרים
ועדה׃ ב גדלים מעשי יהוה דרושים
לכל־חפציהם׃ ג הוד־והדר פעלו וצדקתו עמדת לעד׃
זכר

מצודת ציון

ג חילך. מל' חיל וכח׃ משחר. ענין דרישה כמו משחרי לטרף (איוב כ"ד)׃ ד על דברתי. על ענין כמו על דברת בני האדם (קהלת ג') והיו"ד יתירה׃ ה מחץ. ענין הכאה ופליעה כמו מחצתי ואני ארפא (דברים ל"ב)׃ ו גויות. גופות בני אדם כמו ושבט לגו כסילים (משלי כ"ו)׃ רבה. גדולה׃ קיא א בסוד. ענין עצה כי נעשית בסוד לבל יגלה׃ והוא מל' יסוד שהעצה למעשה היא כמו היסוד לבנין׃

טרף

מצודת דוד

אנשי צבר אשכול וממרא׃ ביום חילך. ביום המלחמה אשר תלחם בכח ואמלות הלב׃ בהדרי קדש. והוא בגמול על שאתה מהודר בקדושה׃ מרחם. מעת לאתך. מרחם אמך אתה דרוש לי למלאות שאלתך׃ לך טל ילדותך. מה שהכרתני מעת הילדות יהיה לך לנייח נפש כטל הזה שהוא נוח לכל׃ ד ולא ינחם. לאזור משבועתו ולחשוב מחשבה אחרת׃ אתה כהן. השבועה היתה אשר אתך אלא הכהונה׃ על דברתי. על ענין מלכי צדק ר"ל כמו מלכי צדק שנאמר בו ומלכי צדק וכו' והוא כהן (בראש' י"ד)׃ ה ה' על ימינך. כאלו אל מול אברהם ידבר לומר על כי היה ה' על ימינך לעזר מחץ והכה ביום הראות אפו ואגרת מלחמתו את המלכים האלה ולא בכח הזרוע׃ ו ידין בגוים. ה' הוא עשה דין ומשפט בהגוים ההם עד שמקום המלחמה היה מלא גויות מפגרים מתים׃ מחץ ראש. הוא הכה ראש כ"א על ארץ תכלה רבה עד לא יוסיף לקום׃ ז מנחל בדרך ישתה. היה שבע מדם הרוגיהם כמו השותה מים די שבעו מנחל השוטף בדרך שבני אדם הולכים שאין מי ימחה בידו כי מימיו מרובים והוא במקום המופקר לכל כן מן השמים הפקירו לו דמם והרבה להכות בהם׃ על כן. על כי מן השמים הפקירו לו דמם לכן היה מרים ראש לנצח אותם אבל לא בכח ידיו התגבר עליהם׃

קיא א הללויה. אתם כולכם הללויה ואף אני אודה את ה' בכל לבב׃ בסוד. בעצת ישרים ובני העדה ר"ל כפי אשר יורו ישרי הלב ויתר העם׃ ב גדולים מעשי ה'. עם כי מעשי ה' המה גדולים ר"ל עשויים בחכמה נפלאה עכ"ז המה דרושים ונמצאים לכל החפצים להתבונן בהם׃ ג עומדת לעד. היא דבר המתקיימת לעולם אשר"כ צדקת בשר ודם׃

זכה

ד זֵכֶר עָשָׂה לְנִפְלְאוֹתָיו חַנּוּן וְרַחוּם יְהוָה׃ ה טֶרֶף נָתַן
לִירֵאָיו יִזְכֹּר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ׃ ו כֹּחַ מַעֲשָׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ לָתֵת
לָהֶם נַחֲלַת גּוֹיִם׃ ז מַעֲשֵׂי יָדָיו אֱמֶת וּמִשְׁפָּט נֶאֱמָנִים
כָּל־פִּקּוּדָיו׃ ח סְמוּכִים לָעַד לְעוֹלָם עֲשׂוּיִם בֶּאֱמֶת וְיָשָׁר׃
ט פְּדוּת שָׁלַח לְעַמּוֹ צִוָּה־לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ קָדוֹשׁ וְנוֹרָא
שְׁמוֹ׃ י רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת יְהוָה שֵׂכֶל טוֹב לְכָל־עֹשֵׂיהֶם
תְּהִלָּתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד׃

קיב א הַלְלוּיָהּ אַשְׁרֵי־אִישׁ יָרֵא אֶת־יְהוָה בְּמִצְוֹתָיו חָפֵץ
מְאֹד׃ ב גִּבּוֹר בָּאָרֶץ יִהְיֶה זַרְעוֹ דּוֹר
יְשָׁרִים יְבֹרָךְ׃ ג הוֹן־וָעֹשֶׁר בְּבֵיתוֹ וְצִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד׃

זרח

מצודת דוד

ד זכר עשה לנפלאותיו. כמ"ש במן קח צנצנת וכו' והנח אותו וכו' למשמרת (שמות ט"ז) למען יהיה לזכרון: חנון.. כי הוא חנון ורחום ולזה עשה זכרון על הנסים למען ייטיבו דרכם ויקבלו שכר: ה טרף. זה המן שכלכל בו אנשי דור המדבר: יזכור. כי זכר לעולם הברית אשר כרת את אברהם להביאם לארץ ולזה אף כי מרו בו לא הפרו דבר: ו הגיד לעמו. הבטיח לעמו להראות כח מעשיו להוריש שבעת האומות ולתת להם נחלת הגוים ההם ולזה הגיד שלא יאמרו במקרה בא: ז מעשי ידיו אמת. מה שגרש הגוים ההם היה לאמת הבטחתו לאברהם ובמשפט היה כי האומות נגרשו בעונם: נאמנים. כי כל פקודיו המה נאמנים ולא ימצא בהם דבר עול: ח סמוכים. פקודיו המה סמוכים ונשענים להתקיים לעולם כי המה עשוים באמת ויושר ואין א"כ מקום שיהיו בטלים בשום זמן: ט פדות. להפדותם ממצרים: צוה. על כי צוה להם התורה הנהוגה בבריתו המתקיימת לעולם ובעבור קבלתה שלח הפדות: קדוש וכו'. ולזה קדשם במצותיו למען תהיה יראת ה' על פניהם: י ראשית חכמה. הנכון הוא שבתחילת למוד החכמה ישריש האדם בלבו יראת ה' ולשכל טוב יחשב לכל העושי' כן כי אז תהיה תהלתו עומדת לעד להיות מהולל בחכמה כי תהיה מתקיימת משא"כ אם לא הקדים היראה אל החכמה וכמ"ש רז"ל:

קיב א הללויה אשרי וכו'. כללו את יה ואמרו בהלול אשרי איש וכו' כי הדבר הזה יחשב הלול לה': ירא וכו'. מלעבור על ל"ת: במצותיו וכו'. לקיים מצות העשיין: ב גבור. לא זה בלבד שאשרי לו כי גם לזרעו ייטיב ויהיה כ"א גבור בארץ ואף כל אנשי הדור של הישרים יהיו מבורכים כי מכריעים את העולם לזכות: ג הון ועושר. עם כי יקבל גמול טוב בזה העולם ויהיה הון ועושר בביתו עכ"ז שכר צדקתו עומדת לעד והשמורה לו לעוה"ב:

מצודת ציון

ה טרף. ענין מזון כמו הטריפני לחם חוקי (משלי ל') והושאל מזון החיה הבאה ע"י טרף:

יכלכל

זרח

ד זָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹר לַיְשָׁרִים חַנּוּן וְרַחוּם וְצַדִּיק׃ ה טוֹב־
אִישׁ חוֹנֵן וּמַלְוֶה יְכַלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט׃ ו כִּי־לְעוֹלָם
לֹא־יִמּוֹט לְזֵכֶר עוֹלָם יִהְיֶה צַדִּיק׃ ז מִשְּׁמוּעָה רָעָה לֹא
יִירָא נָכוֹן לִבּוֹ בָּטֻחַ בַּיהוָה׃ ח סָמוּךְ לִבּוֹ לֹא יִירָא עַד
אֲשֶׁר־יִרְאֶה בְצָרָיו׃ ט פִּזַּר ׀ נָתַן לָאֶבְיוֹנִים צִדְקָתוֹ
עֹמֶדֶת לָעַד קַרְנוֹ תָּרוּם בְּכָבוֹד׃ י רָשָׁע יִרְאֶה ׀ וְכָעָס
שִׁנָּיו יַחֲרֹק וְנָמָס תַּאֲוַת רְשָׁעִים תֹּאבֵד׃

קיג א הַלְלוּיָהּ ׀ הַלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה׃
ב יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם׃
ג מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְהוָה׃ ד רָם עַל־
כָּל־גּוֹיִם ׀ יְהוָה עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ׃ ה מִי כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ
הַמַּגְבִּיהִי

מצודת ציון

קיב ה יכלכל · ענין ספוק הצורך כמו וכלכלו את המלך (מ"א ד') : סמוך. ענין השענה: ט קרנו · חזקו וממשלתו : י יחרוק · ענינו שחיקת ושחיקת השנים אלו באלו כהתקצף האדם על חבירו כמו ויחרקו שן (איכה ב') :

קיג ג ממזרח שמש · ממקום זריחת השמש : עד מבואו . עד מקום שקיעתו והוא פאת המערב :

המגביהי

מצודת דוד

ד זרח בחושך · בעת בוא חשכת הניזקים יזרח המקום אור לישרים כי הוא חנון וכו' ולא ינכה להם מה שקבלו גמול בעוה"ז : ה טוב · לזה טוב להאיש אשר חונן עניים ומלוה להם בעת דחקם ודבריו ביתו מכלכל במשפט הראוי ויחס על נכסיו כי בהיות כן כפולה זכותו על כי מקמץ לעצמו ומפזר לעניים : ו לא ימוט · לא יהיה נוטה לנפול : לזכר עולם · אף בעוה"ב יוזכר לצדיק ויקבל טוב גמול : ז משמועה רעה . עת ישמע בעולם שמועה רעה לא יירא ממנה ולבו תהיה נכון בטוח בה' שלא תגע בו הרעה : ח סמוך · ר"ל יהיה לבו סמוך בה' ולא יירא עד יתן לב לראות בהרעה בבאה על צריו כי כשהאדם הוא בפחד אינו נותן לב לראות נקמת צריו : ט פזר · בעבור שפזר הממון אשר נתן להאביונים יהיה שכר צדקתו שמורה לעוה"ב וגם בעוה"ז תרום ממשלתו בכבוד : י רשע . כאשר יראה הרשע את זאת יכעוס בעצמו לגודל הקנאה ויחרוק שניו כדרך המתקצף ולבבו ימס בקרבו בבעבור הקנאה אולם תאותו תהיה אבודה ולא יוכל למלאות' לעשות כן לצדיק ההוא מאומ' רע:

קיג א הללויה · וחזר ופי' הללו עבדי ה' אבל לרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי: ב יהי · ר"ל אמרו בההלול יהי שם וכו' :

ג ממזרח · מפי היושבים במזרח וכו' מפי כולם מהולל שם ה': ד כבודו . משכן כבוד שכינתו הוא על השמים : ה מי כה' . מי עניו כמוהו כי אף אם אמנם הוא מגביה

המגביהי לשבת: ו המשפילי לראות בשמים ובארץ:
ז מקימי מעפר דל מאשפת ירים אביון: ח להושיבי
עם־נדיבים עם נדיבי עמו: ט מושיבי עקרת הבית אם־
הבנים שמחה הללויה:

קיד א בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לעז:
ב היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו:
ג הים ראה וינס הירדן יסב לאחור: ד ההרים רקדו
כאילים גבעות כבני־צאן: ה מה־לך הים כי תנוס הירדן
תסב לאחור: ו ההרים תרקדו כאילים גבעות כבני־
צאן: ז מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב:

ההפכי

מצודת דוד

א"ע לשבת מעל השמים: ו המשפילי · הוא משפיל עיניו להשגיח על כל הנעשה בשמים ובארץ בין למול רוממותו אף השמים נחשב לאין: ז מקימי · בהשגחתו מקים את הדל מן העפר: מאשפות · כפל הדבר במ"ש: ח להושיבי · ועוד מרבה בטובם עד יושיבנו עם נדיבים ואחז"ל עם נדיבי עמו והמה המעולים שבנדיבים: ט מושיבי · הוא מושיב את העקרה בבית כי בעודה עקרה שנאה הבית מעט מעט באין פעם בדירתה להפג צערה וה' בהשגחתו פותח רחמה ותלד והשב בבית ותהיה א"כ אם הבנים שמחה בהיותה יושבת בביתה עם בניה: הללויה · בעבור כל זה הללו את יה:

קיד א בצאת · בעת יצאו ישראל ממצרים: בית יעקב · כפל הדבר במ"ש: ב היתה · בעת היא נהיה יהודה עם קדושו וישראל בכללם עם ממשלתו: הים ראה · את ישראל באים אל תוך הים ונס ממקומו ונעשה חרבה: הירדן · בימי יהושע סיבב הירדן לחזור לאחור בבלי לכת דרך מהלכו: ד ההרים רקדו · בשעת מתן תורה רקדו ההרים כאילים לגודל החרדה: מה לך הים. כאלו שואל אל הים מה לך כי תנוס מדוע זה תנום ומדוע תסוב הירדן לאחור: ו ההרים. מה לכם ההרים כי תרקדו וכו': ז מלפני. כאילו ישיבו לומר אנו נסים וכו' מלפני פני אדון המחולל את הארץ: מלפני וכו' · כפל הדבר במ"ש:

מצודת ציון

ה המגביהי · היו"ד יתירה וכן המשפילי מקימי להושיבי מושיבי ואמרו כי תוספת היו"דין היא מנהגות הלשון: ז מאשפות · ענין דומן וזבל:

קיד א לעז · כל שפת לשון עם זולת לשון הקודש תקרא לועז. ובמשנה קורין אותה ללועזות בלעז (מגילה י"ח): ג יסוב · אל אחור: ד רקדו · קפצו: ז חולי · ענין יגיעה כמו באין תהומות חוללתי (משלי ח') ובי"ת נוספת:

ההופכי

ההופכי

הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם־מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ־מָיִם׃
קטו א לֹא לָנוּ יְהוָה לֹא לָנוּ כִּי־לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל־
חַסְדְּךָ עַל־אֲמִתֶּךָ׃ ב לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם
אַיֵּה־נָא אֱלֹהֵיהֶם׃ ג וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ
עָשָׂה׃ ד עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם׃ ה פֶּה־לָהֶם
וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ׃ ו אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא
יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם וְלֹא יְרִיחוּן׃ ז יְדֵיהֶם ׀ וְלֹא יְמִישׁוּן
רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא־יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם׃ ח כְּמוֹהֶם יִהְיוּ
עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם׃ ט יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיהוָה
עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא׃ י בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ בַיהוָה עֶזְרָם
וּמָגִנָּם הוּא׃ יא יִרְאֵי יְהוָה בִּטְחוּ בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם
הוּא׃ יב יְהוָה זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ

את

מצודת ציון

ח ההופכי. היו"ד יתירה: אגם מים. הוא מקום כניסת המים: חלמיש. הוא סלע קשה כמו ומן מחלמיש צור (דברים ל"ב): למעינו. מל' מעין והוי"ו יתירה:
קטו ב נא. עתה: ד עצביהם. כן נקרא בע"ז: ו יריחון. מל' ריח: ז ימישון. מל' משוש ונגיעה בדבר מה וכן אולי ימושני אבי (בראשית כ"ז): יהגו. ענינו קול לפצוף וכן אהגה כיונה (ישעיה ל"ח) ור"ל אפי' קול לפצוף בעלמא אין בהם: בגרונם. בגופם: ח כמוהם. דומה:

מצודת דוד

ח ההופכי. ההופך את הצור להיות אגם מים: חלמיש. כפל הדבר במ"ש:
קטו א לא לנו. לא למען צדקותינו עשה רק תן כבוד לשמך להיות מכובד בעבור החסד וקיום האמת שתעשה עמנו: ב איה נא. איה עתה אלהינו מדוע לא יריב ריב עמו כמאז: ג ואלהינו. אבל אלהינו יושב בשמים ואפי' אלם למעלה לגבור יחשב ומכ"ש גבור למעלה ולזה עושה כל אשר חפץ. וככחו אז כחו עתה ומוסב למעלה לומר תן כבוד לשמך ורמה ידך למען יסכר פיהם: ד עצביהם. הן עצביהם אין בהם ממש כי עשויים הם מכסף וזהב. מעשה ידי אדם ולא אלהים המה: ה פה להם. אף כי יש להם פה הלא לא ידברו וכו: ז ידיהם. עם כי ידיהם עשויים כמשפט הלא לא ימששו בהם: ח כמוהם. קלל את העושים אותם לאלהים ואמר שיהיו כמוהם לבל ידברו וכו': כל. וכן יהיה כל הבוטח בהם: ט ישראל. אבל ישראל הוא בוטח בה' כי מעולם הוא עוזרם ומגינם ר"ל הוא לנו למחסה כמו מגן על הלובשו: יא יראי ה'. המה הגרים: יב ה' זכרנו. ה' אשר זכרנו מעולם הוא יברך בעבור ומפרש את מי יברך ואמר יברך את

בית

אֶת־בֵּית אַהֲרֹן׃ יג יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְהוָה הַקְּטַנִּים עִם־הַגְּדֹלִים׃
יד יֹסֵף יְהוָה עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל־בְּנֵיכֶם׃ טו בְּרוּכִים אַתֶּם
לַיהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃ טז הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַיהוָה
וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־אָדָם׃ יז לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ וְלֹא
כָּל־יֹרְדֵי דוּמָה׃ יח וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם
הַלְלוּ־יָהּ׃

קטז א אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹלִי תַּחֲנוּנָי׃ ב כִּי־
הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי אֶקְרָא׃ ג אֲפָפוּנִי
חֶבְלֵי־מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא׃
ד וּבְשֵׁם־יְהוָה אֶקְרָא אָנָּה יְהוָה מַלְּטָה נַפְשִׁי׃ ה חַנּוּן
יְהוָה וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם׃ ו שֹׁמֵר פְּתָאיִם יְהוָה דַּלּוֹתִי
ולי

מצודת דוד

בית ישראל וכו׳: יד יוסף. בכל עת יוסף עליכם ברכה: טו ברוכים. אתם תהיו ברוכים לה׳ העושה שמים וארץ ור״ל יברך אתכם ויחזור ויברך: טז השמים. עם כי השמים המה שמים לה׳ מיוחד למכון שבתו מ״מ ישגיח בארץ ונתנה לבני אדם למי שיישר בעיניו ותהיו אתם לברכה בקרב הארץ: יז לא המתים. ר״ל העומדים למות מיתת עולם לא יהללו את יה על הטובה הבאה כי לא עליהם תהיה: ולא וכו׳. כפל הדבר במ״ש: ואנחנו. אבל אנחנו העומדים לחיים ולקבול טובה נברך את יה מעתה ועד עולם על הברכות והטובות הנוספות בכל עת ולזה הללו את יה בכל זמן:

קטז א אהבתי. סים המקרא אהבתי ה׳ כי הוא ישמע את קולי ואת תחנוני וא״כ מהדין עלי לאהבו: ב ובימי אקרא. בכל ימי אשר אקרא אליו יטה אוזן לשמוע: ג אפפוני. כאשר סבבו אותי מכאובי מות ומצאו אותי צרות השאול ומצאתי צרה ויגון וכפל הדבר במ״ש לרוב הצרות והתקרבם: ד ובשם ה׳. וכאשר קראתי אז בשם ה׳ ואמרתי אנא ה׳ מלטה נפשי: ה חנון ה׳. כי אתה ה׳ חנון וצדיק ואתה אלהינו מרחם: ו שומר. הלא אתה ה׳ שומר פתאים עם שאין בהם דעת לשמור את עצמם דלותי. כשהייתי דל ועני הוא יושיע לי:

מצודת ציון

יז דומה. הוא הקבר שהוא מקום דממה ושתיקה ונשמת הרשע כאלו תרד אל הקבר עם הגוף ותחבר עם הגוף ונקרא יורד דומה בעבור זה:

קטז ג אפפוני. ענין סבוב כמו אפפו עלי רעות (לעיל מ׳): חבלי. ענין מכאוב כמו צירים וחבלים (ישעיה י״ג): ומצרי. מל׳ צרה: ד אנה. ענין בקשה והודאה כמו אנא חטא העם (שמות ל״ב) וההא היא במקום האל״ף: ו פתאים. מל׳ פתי וסכל:

למנוחיכי

ולי יהושיע׃ ז שובי נפשי למנוחיכי כי־יהוה גמל
עליכי׃ ח כי חלצת נפשי ממות את־עיני מן־דמעה את־
רגלי מדחי׃ ט אתהלך לפני יהוה בארצות החיים׃
י האמנתי כי אדבר אני עניתי מאד׃ יא אני אמרתי
בחפזי כל־האדם כזב׃ יב מה־אשיב ליהוה כל־
תגמולוהי עלי׃ יג כוס־ישועות אשא ובשם יהוה
אקרא׃ יד נדרי ליהוה אשלם נגדה־נא לכל־עמו׃
טו יקר בעיני יהוה המותה לחסידיו׃ טז אנה יהוה כי־
אני עבדך אני־עבדך בן־אמתך פתחת למוסרי׃ יז לך
אזבח

מצודת ציון

ז למנוחיכי. היו"ד יתירה: ח חלצת. ענין הוצאה ושליפה כמו בצרה קראת ואחלצך (לעיל פ"א): יא בחפזי. מל' חפזון: כוזב. משקר: יב תגמולוהי. תגמוליו על דרך לשון ארמי עלוהי כמו עליו: יד נא. כמו עתה וחוזר הוא על מלת אשלם: טו יקר. ענינו קשה וכן ויקר פדיון נפשם (לעיל מ"ט): טז אנה. הוא כענין הודאה בין הודאה על החסד ובין הודאה ובקשה על חטא כמו אנא חטא העם הזה (שמות ל"ב): פתחת. ענין התרת הקשר: למוסרי. קשורי רצועי המאסר כמו מוסר מלכים פתח (איוב י"ב):

מצודת דוד

ז שובי. ר"ל כאשר קראתי לה' בהדברים האלה אמרתי לנפשי בהבטחה אתה נפשי שובי למנוחה שלך כי ה' גמל טוב עליך מאז וכן גם עתה תתקבל התפלה: ח כי חלצת. כי מעולם הוצאת נפשי מן המות ומנעת את עיני מן דמעה ואת רגלי הסרת שלא יהיו דחוים ממקום אל מקום להיות נעים ונדים: ט אתהלך. ומעתה אתהלך לפני ה' וגו' ר"ל בא"י ובין החיים לא כמו לשעבר שהייתי מגורש מא"י מפני שאול וקרוב הייתי לשכון בין המתים: י האמנתי. אמונה גדולה היתה בלבי כי הייתי מדבר כאשר הייתי מעונה מאוד בתכלית הסכנה: יא אני אמרתי. חוזר ומפרש מתי היה ומה דבר, ואמר הנה אמרתי בעת הייתי נחפז לברוח מפני שאול כמ"ש ויהי דוד נחפז ללכת וגו' (ש"א כ"ג) ועם כי אז הייתי קרוב למות עכ"ז אמרתי אז כל אדם האומר שלא תהיה לי המלוכה הוא מכזב ומשקר וזו היא האמונה גדולה: יב מה אשיב. מה מנחה אשיב לה' בעבור כל תגמוליו אשר גמל עלי: יג כוס. אשא לבה"מ כוס מלא נסכים על הישועות אשר עשה לי ואקרא אז בשם ה': יד נדרי. הנדרים שנדרתי בעת צרה אשלם עתה נגד כל עמו לפרסם הנס: טו יקר. כן ראיתי כי יקר וקשה הדבר לפני המקום להביא המות על חסידיו בלא עתם ולזה הרבה לי נסים: טז אנה. הנני מודה לה' על החסד שעשית לי על כי אני עבדך ר"ל החסד היה בעבור שאני מוכן לעבדך ולא בגמול המעשה: בן אמתך. ר"ל מוכנע אני ביותר כבן האמה יליד בית ולזה פתחת קשרי מוסרי:

אזבח זבח תודה ובשם יהוה אקרא : יח נדרי ליהוה
אשלם נגדה־נא לכל־עמו : יט בחצרות · בית יהוה
בתוככי ירושלם הללויה :

קיז א הללו את־יהוה כל־גוים שבחוהו כל־האמים :
ב כי גבר עלינו · חסדו ואמת־יהוה
לעולם הללויה :

קיח א הודו ליהוה כי־טוב כי לעולם חסדו : ב יאמר־
נא־ישראל כי לעולם חסדו : ג יאמרו־נא
בית־אהרן כי לעולם חסדו : ד יאמרו נא יראי יהוה כי
לעולם חסדו : ה מן־המצר קראתי יה ענני במרחב יה :
ו יהוה לי לא אירא מה־יעשה לי אדם : ז יהוה לי
בעזרי ואני אראה בשנאי : ח טוב לחסות ביהוה מבטח
באדם : ט טוב לחסות ביהוה מבטח בנדיבים : י כל־
גוים סבבוני בשם יהוה כי אמילם : יא סבוני גם־סבבוני
בשם

מצודת דוד

יז זבח תודה · כי קרבן תודה בא על הנס : יט בחצרות. אתם העומדים בחצרות בית ה' אשר הם בתוך ירושלים הללו את יה בשמעכם הנס הנעשה לי :

קיז א הללו · זה יאמר על לעתיד אתם כל הגוים כולכם הללו את יה :
ב כי גבר. על אשר גבר חסדו עלינו והוא לעולם אל אמת כי קיים לנו הבטחתו ולזה הללו את יה וחדלו מן הע"ז :

קיח א כי טוב. כי הוא טוב ועושה חסד לעולם : ב יאמר נא. עתה בעת הגאולה יאמר ישראל בהודות לה' אשר לעולם חסדו :
ד יראי ה'. המה הגרים : ה מן המצר · ר"ל זהו החסד כי באשר קראתי לו מן המצר והדחק ענה לי ה' והעמיד אותי במרחב : ו ה' לי · כאשר היה ה' לי לעזרה לא אירא ממי כי מה יעשה אדם לי אם ה' עמדי : ז ה' לי בעוזרי. כאשר היה ה' לי בעזור עוזרי אז יראה בנקמת שונאי : ט בנדיבים יעש כי הם המעולים שבבני אדם : י כל גוים. הם חיל גוג : בשם ה' · ר"ל אשבע בשם ה' אשר אכריתם : יא סבוני וכו' ר"ל עם כי רבת פעמים יאספו ויסבבו אותי עכ"ז אשבע בשם ה' אשר אכריתם :

מצודת ציון

יט בתוככי. היו"ד יתירה :
קיח ה המצר. מל' צר ודחק :
י אמילם : ענין כריתה כמו ימולל ויבש (לעיל צ) :

בשם יהוה כי אמילם : יב סבוני כדבורים דעכו כאש
קוצים בשם יהוה כי אמילם : יג דחה דחיתני לנפל
ויהוה עזרני : יד עזי וזמרת יה ויהי־לי לישועה : טו קול
רנה וישועה באהלי צדיקים ימין יהוה עשה חיל :
טז ימין יהוה רוממה ימין יהוה עשה חיל : יז לא־אמות
כי־אחיה ואספר מעשי יה : יח יסר יסרני יה ולמות לא
נתנני : יט פתחו־לי שערי־צדק אבא־בם אודה יה :
כ זה־השער ליהוה צדיקים יבאו בו : כא אודך כי עניתני
ותהי־לי לישועה : כב אבן מאסו הבונים היתה לראש
פנה : כג מאת יהוה היתה זאת היא נפלאת בעינינו :

זה

מצודת ציון

יב כדבורים. שם המין מעופות הדבש : דעכו. ענין כיבוי וקפיצ' והוא כבוי האש שמשלהב' קופצת מעלה וכן ידעך נרו (משלי כ') : יד עזי. ענין חוזק והיו"ד יתירה : וזמרת. מל' זמר ושבח : ויהי לי. כמו היה לי וכן ויעזוב את עבדיו (שמות ט') ומשפטו עזב : כא עניתני. מל' עניה ותשובה : כב פנה. זויות : כג נפלאת. מכוסה ונעלם כמו והוא פלאי (שופ' י"ג) :

נגילה

מצודת דוד

יב סבוני כדבורים. אף כי סבבו אותי כדבורים האלו אשר יסבבו כלי מלא הדבש : דועכו. אף אם כבו נחלתי כאש מעלי הקוצים שכבים מהר ור"ל אף אם הרגו רבים מישראל עכ"ז אנצח בשם ה' אשר אכריתם : יג דחה דחיתני. אף אם הם דחו אותי לנפול בארץ עכ"ז ה' עזרני ולא יוכלו לי : יד עזי וזמרת יה. העוז והשבח של המקום היה לי לישועה ר"ל התשועה היתה למען הראות חוזקו ולמען אומר שבחו : טו קול רנה. ויהיה נשמע באהלי צדיקים קול רנה וישועה ויאמרו ימין ה' עושה חיל וכח : טז ימין ה' רוממה. ימין ה' אשר היא מעולם רוממה הימין ההיא עתה עושה חיל : יז לא אמות. ביד הקמים עלי כי עוד אחיה וכו' : יח יסור. הן יסור ייסר אותי ביסורים למרק העון אבל לא ימסור אותי למיתה ביד הקמים עלי : יט פתחו. לזאת פתחו לי שערי ב"המ ואבוא בם ואודה יה על פדות נפשי : כ זה השער לה'. כאלו זה השער של ה' עשוי הוא לביאת צדיקים באים בו להלל לה' ואבוא בהם גם אני להודות לה' : כא כי עניתני. כי ענית לי בעת קראי לך והיית לי לישועה : כב אבן מאסו. עם כי היינו כמו האבן אשר מאסו הבונים לתתו בבנין עתה אנו כאבן הפינה בראש הזויות (כי הדרך לתת האבן המשובחת ביותר בפנה הכותל להיות נראה משתי הרוחות) ור"ל עם כי היינו מבוזים מכל עתה אנו המכובדים מכל : כג מאת ה' וגו'. ולא בכוח ידינו היא נפלאת. הדבר הזאת נפלאה היא בעינינו ולא נוכל לדעת איך היתה גאולה שלימה כ"כ מה שלא יורה על ענין הטבע :

כד זה־היום עשה יהוה נגילה ונשמחה בו: כה אנא יהוה
הושיעה נא אנא יהוה הצליחה נא: כו ברוך הבא בשם
יהוה ברכנוכם מבית יהוה: כז אל ׀ יהוה ויאר לנו
אסרו־חג בעבתים עד־קרנות המזבח: כח אלי אתה
ואודך אלהי ארוממך: כט הודו ליהוה כי־טוב כי לעולם
חסדו:

קיט א אשרי תמימי־דרך ההלכים בתורת יהוה:
ב אשרי נצרי עדתיו בכל־לב ידרשוהו:
ג אף לא־פעלו עולה בדרכיו הלכו: ד אתה צויתה
פקדיך לשמר מאד: ה אחלי יכנו דרכי לשמר חקיך:
ו אז לא־אבוש בהביטי אל־כל־מצותיך: ז אודך בישר
לבב

מצודת דוד

כד זה היום. יום הגאולה הוא עשה ה' ולזה נגילה ונשמחה בו כי בוודאי לעולם תהיה לא כמעשה ב"ו שאינו מתקיים: כה אנא ה'. אבקש את ה' הושיעה עתה והצליחה עתה: כו ברוך הבא. ברוך יהיה הבא לבה"מ להקריב קרבנות בעבור שם ה': ברכנוכם. ברכנו אתכם בברכה הבאה מבית ה' ר"ל מהמוכן בה: כז אל ה'. ה' הוא חזק ואמיץ והוא האיר לנו מאפלת הגלות לזאת אסרו הקרבן בעבותות להיות נשמר עד יבוא זמן השחיטה לתת הדם על קרנות המזבח (כי עיקר הקרבן הוא זריקת הדם): כח אלי אתה. הלא אתה אוזקי מעולם ולזה אודך וארוממך: כט הודו. אתם בוכנכם הודו לה' כי טוב הוא כי עשה חסד לעולם:
קיט א אשרי תמימי דרך. אשרי להולכים בדרך תמים ומהו הדרך אמר ההולכים בתורת ה' כי אין זולתה דרך תמים: ב בכל לב ידרשוהו. לדעת תוכן הדבר ואמתתו: ג אף וכו'. ר"ל אף אם לא פעלו עולה והיו בשב ואל תעשה לא היה די להם בזה כ"א עוד הלכו בדרכי התורה והמצוה לקיימם בקום ועשה: ד אתה. הלא אתה ה' צוית פקדיך ואין ראוי א"כ להקל בהם רק נכון הוא לשמור מאוד: ה אחלי. אבקש מה' שיהיו דרכי נכונים לשמור חוקיך ר"ל לסייע אותי מן השמים: ו אז. כשיהיו דרכי נכונים אז לא אבוש בהביטי על כל מצותיך כי מי שלא קיים המצות הוא בוש ונכלם כשרואה המצות ההם כתובים בתורה:
בלמדי

מצודת ציון

כד נגילה. מל' גילה ושמחה: כז אסרו. קשרו: חג. הקרבן תקרא חג על כי רוב הקרבנות באים בחג: בעבותים. בחבלים עבות: קרנות. הם הבליטות שבראש המזבח:
קיט א תמימי. מל' תם: ב נוצרי. שומרי: עדותיו. הם המצות שהם לעדות על חדוש העולם כשבת ומועדים וכיוצא: ה אחלי. ענין בקשה כמו אחלי אדוני לפני הנביא (מ"ב ה'):
תשגני

לבב בלמדי משפטי צדקך: ח את־חקיך אשמר אל־
תעזבני עד־מאד:
ט במה יזכה־נער את־ארחו לשמר כדברך: י בכל־
לבי דרשתיך אל־תשגני ממצותיך: יא בלבי צפנתי
אמרתך למען לא אחטא־לך: יב ברוך אתה יהוה
למדני חקיך: יג בשפתי ספרתי כל משפטי־פיך:
יד בדרך עדותיך ששתי כעל כל־הון: טו בפקודיך
אשיחה ואביטה ארחתיך: טז בחקתיך אשתעשע לא
אשכח דברך:
יז גמל על־עבדך אחיה ואשמרה דברך: יח גל־עיני
ואביטה נפלאות מתורתך: יט גר אנכי בארץ אל־תסתר
ממני

מצודת דוד

ז בלמדי. כשאלמד משפטי צדקך אדע אז איך אודך ביושר לבב: ח עד מאוד. הוא הפוך כאלו אמר אם חוקיך אשמור עד מאוד ר"ל מחשבתי לשמור מאוד חוקיך לכן אל תעזבני לבל יהיה לי שום מניעה: ט במה. באיזה ענין יעשה את ארחו זכאי נקי ירגיל עצמו מנעוריו לילך בחורת עיסור: לשמור כדברך. ר"ל לא יאמר אי אפשי בעבירה אלא יאמר אפשי בו אבל אשמור לדבר ה': י אל תשגני. אל תסיבני סבה מלהבין מצותיך ר"ל תן בלבי בינה להבין על בוריה: יא בלבי צפנתי. שמורים הם בלבי למען לא אחטא לך כי אם שכחתי אז מהם אהיה נלכד בחטא בבלי דעת: יב ברוך. אומר אני ברוך אתה ה' על נתינת חוקיך ואשאל ממך שתלמדני אותם ר"ל תן בלבי בינה להבינם: יג בשפתי. כי משפטי התורה ספרתי בשפתי ללמדם לזולת א"כ כשתלמדני אועיל גם לזולתי: יד בדרך. שמחתי בהיותי הולך בדרך עדותיך כמו השמח על רבוי הון: טו ואביטה. אביט בכוונת הלב ולא מן השפה ולחוץ כ"א לקיים וללכת בארחותיך: טז אשתעשע. בכל עת אני משתעשע בהם למען לא אשכח מה מהם: יז גמול. ר"ל גמול חסד על עבדך שאחיה למען אשמור דבריך ולא בעבור תאוות עוה"ז: יח גל עיני. פתח עיני להבין מתורתך דברים נפלאים ומכוסים: יט גר. הלא אני בארץ כגר הזה שמעט זמן יושב במקום גרותו וסופו הוא אל מקום מולדתו כן שני חיי מעטים וסופי אני לשוב למקור נשמתי ולזה אל תסתיר ממני כלתי מצותיך אלמדם במעט ימי:

מצודת ציון

י תשגני. מל' שגגה ומשגה: יא צפנתי. ענין הטמנה: טו אשיחה. ענין דבור: טז אשתעשע. ענינו התעסקות בדבר מה לשמוח כמו ושעשע יונק (ישעיה י"א): יח גל. מל' גלוי:

גרסה

לְמִצְוֹתֶיךָ: כ גָּרְסָה נַפְשִׁי לְתַאֲבָה אֶל־מִשְׁפָּטֶיךָ בְכָל־
עֵת: כא גָּעַרְתָּ זֵדִים אֲרוּרִים הַשֹּׁגִים מִמִּצְוֹתֶיךָ: כב גַּל
מֵעָלַי חֶרְפָּה וָבוּז כִּי עֵדֹתֶיךָ נָצָרְתִּי: כג גַּם יָשְׁבוּ שָׂרִים
בִּי נִדְבָּרוּ עַבְדְּךָ יָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ: כד גַּם־עֵדֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי
אַנְשֵׁי עֲצָתִי:
כה דָּבְקָה לֶעָפָר נַפְשִׁי חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ: כו דְּרָכַי סִפַּרְתִּי
וַתַּעֲנֵנִי לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ: כז דֶּרֶךְ פִּקּוּדֶיךָ הֲבִינֵנִי וְאָשִׂיחָה
בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ: כח דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה קַיְּמֵנִי כִּדְבָרֶךָ:
כט דֶּרֶךְ שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי וְתוֹרָתְךָ חָנֵּנִי: ל דֶּרֶךְ אֱמוּנָה
בָחָרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ שִׁוִּיתִי: לא דָּבַקְתִּי בְעֵדְוֹתֶיךָ יְהוָה אַל־
תְּבִישֵׁנִי: לב דֶּרֶךְ־מִצְוֹתֶיךָ אָרוּץ כִּי תַרְחִיב לִבִּי:
הורני

מצודת דוד

כ גרסה. נפשי נשברה מרוב התאוה בכל עת אל משפטיך: כא גערת. ר"ל כי ראיתי אשר מעולם גערת בזדים ארורים אשר הם שוגים ממצותיך בעבור זדון לבם אשר לא למדו ולזה התאוה אל משפטיך ללמדם ולעשותם: כב גל. העבר מעלי חרפה ובזיון כי שמרתי התורה ואיני בדין להתבזות למען יגדל כבוד התורה: כג גם ישבו. לא לבד באקראי ידברו בי כי גם ישבו דרך קבע אבל אני לא אדבר בם כ"א אשיח בחוקיך: כד גם עדותיך. לא לבד אשיח בהם דרך עראי כי גם שעשועי המה בכל עת ויהיו לאנשי עצתי לדבר בהם בהתמידות כאדם עם יועציו: כה דבקה. הנה נפשי ודבקה על לעפר ואפחד ממות חייני מהצרה כדברך עלי ע"י נתן הנביא: כו דרכי. עניני הייתי מספר לפניך לשאול לך עצה עליהם כמ"ש וישאל דוד בה' (ש"ב ה'): ותענני. ענית לי על שאלתי: למדני. לכן אשאל גם זאת ספר ולמדני חכמת התורה ועניני גם עתה ומלא משאלותי: כז דרך פקודיך. ר"ל מסתרי המצות ועיקרם: ואשיחה. ואדבר עוד לזולתי ללמד בדברים הנפלאים והמכוסים מבהם: כח דלפה. מרוב תוגה נמס נפשי עד שנוטפת טיפין טיפין והוא ענין מליצה והפלגה: קיימני כדברך. קיימני בחיים כדבריך ע"י נתן הנביא: כט הסר ממני. לבל אתאוה ללכת בה: ותורתך. חנני ללכת בדרך תורתך: ל שויתי. שמתי דברי משפטיך לנגד עיני ללכת בהם: לא דבקתי. על כי דבקתי בעדותיך לכן אתה ה' אל תביאני לידי בושה: לב ארוץ. ר"ל בזריזות רב אעשה מצותיך כי ידעתי אשר בעבורם תרחיב לבי בתענוגי עוה"ב:

ואצרנה

מצודת ציון

כ גרסה. ענין שבירה כמו ויגרס בחצץ שני (איכה ג): לתאבה. כמו לתאוה: כא השוגים. מל' שוגג ומשגה: כב גל. גלגל והסב: ובוז. בזיון: כח דלפה. ענין הטפה כמו דלף טורד (משלי כ"ז): מתוגה. מל' יגון: לב ארוץ. מל' ריצה ורדיפה:
הורני

לג הוֹרֵנִי יְהוָה דֶּרֶךְ חֻקֶּיךָ וְאֶצְּרֶנָּה עֵקֶב: לד הֲבִינֵנִי
וְאֶצְּרָה תוֹרָתֶךָ וְאֶשְׁמְרֶנָּה בְכָל־לֵב: לה הַדְרִיכֵנִי בִּנְתִיב
מִצְוֹתֶיךָ כִּי־בוֹ חָפָצְתִּי: לו הַט־לִבִּי אֶל־עֵדְוֹתֶיךָ וְאַל אֶל־
בָּצַע: לז הַעֲבֵר עֵינַי מֵרְאוֹת שָׁוְא בִּדְרָכֶךָ חַיֵּנִי: לח הָקֵם
לְעַבְדְּךָ אִמְרָתֶךָ אֲשֶׁר לְיִרְאָתֶךָ: לט הַעֲבֵר חֶרְפָּתִי אֲשֶׁר
יָגֹרְתִּי כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ טוֹבִים: מ הִנֵּה תָּאַבְתִּי לְפִקֻּדֶיךָ
בְּצִדְקָתְךָ חַיֵּנִי:

מא וִיבֹאֻנִי חֲסָדֶךָ יְהוָה תְּשׁוּעָתְךָ כְּאִמְרָתֶךָ: מב וְאֶעֱנֶה
חֹרְפִי דָבָר כִּי־בָטַחְתִּי בִּדְבָרֶךָ: מג וְאַל־תַּצֵּל מִפִּי דְבַר־
אֱמֶת עַד־מְאֹד כִּי לְמִשְׁפָּטֶךָ יִחָלְתִּי: מד וְאֶשְׁמְרָה תוֹרָתְךָ
תָמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: מה וְאֶתְהַלְּכָה בָרְחָבָה

כי

מצודת ציון

לג הורני. ענין למוד כמו את מי יורה דעה (ישעיה כ"ח): עקב. ענין סוף ואחרית ע"ש שהעקב הוא סוף הגוף ובעבור זה יקרא גם השכר בלשון עקב כמ"ש והיה עקב תשמעון (דברים ז') כי השכר הוא סוף המעשה: לה בנתיב. ענין שביל ומסילה: לו בצע. אהבת הממון כמו שנאי בצע (שמות י"ח): לט יגרתי. ענין פחד כמו ויגר מואב (במד' כ"ב):

הנל

מצודת דוד

לג ואצרנה עקב. אשמרנה עד סוף ימי מבלי הפסק: לד הבינני. דרכי התורה: לה הדריכני. ר"ל מן השמים יסייע לי לדרוך בנתיב מצותיך: כי בו חפצתי. והבא לטהר מסייעין לו: לו הט לבי. תן בלבי להיות נוטה אל התורה ולא אל אהבה לאסיפת הממון: לז העבר עיני. מנע עיני מלראות דבר שוא ואיסור כי פן אחמוד בה ואכשל: בדרכך חייני. החיה את נפשי בהסתכלות דרכיך לאמוד אליהם: לח הקם. תקיים לעבדך הבטחת אמרתך אשר היא מצות ליראתך כי ע"י ההבטה אוכל לירוא את ה': לט הרפתי. חרפת העון אשר אפחד ממנו העבר נא ומחול עליו כי הלא טובים משפטיך בעשות חסד עם המשפט: מ הנה תאבתי. אני מתאוה לעשות פקודיך ואם לא עשותי כולם עכ"ז חייני כפי צדקתך אשר הצ"ק מחשבה טובה למעשה: מא ויבאני. יבוא לי חסדך ותהיה נושע ע"י תשועתך כאשר אמרת ע"י נתן הנביא: מב ואענה. אשיב למחרפי דבר ר"ל דברי חריף כאשר דבר אלי: כי בטחתי בדבריך. אשר הבטחת כי לא יוכל לי ולכן הדבר ולא אירא: מג ואל תצל. אל תסיר מפי דבר אמת ועד מאוד לא תסור ר"ל כלל וכלל לא אהיה נוטה מדבר הוראת אמת במשפטי התורה: כי למשפטיך יחלתי: כי אני מייחל ומקוה לעשות משפטיך ולזה אין מהראוי להיות נכשל בהם: ואשמרה. תן בלבי לשמור: לעולם ועד. כל ימי היותי על האדמה: מה ברחבה. במקום רחב ר"ל לא אכשל בדבר משפטי התורה כההולך במקום רחב שאינו

נות

כי פקדיך דרשתי : מו ואדברה בעדתיך נגד מלכים
ולא אבוש : מז ואשתעשע במצותיך אשר אהבתי :
מח ואשא כפי אל־מצותיך אשר אהבתי ואשיחה בחקיך :
מט זכר־דבר לעבדך על אשר יחלתני : נ זאת נחמתי
בעניי כי אמרתך חיתני : נא זדים הליצני עד־מאד
מתורתך לא נטיתי : נב זכרתי משפטיך מעולם יהוה
ואתנחם : נג זלעפה אחזתני מרשעים עזבי תורתך :
נד זמרות היו־לי חקיך בבית מגורי : נה זכרתי בלילה
שמך יהוה ואשמרה תורתך : נו זאת היתה־לי כי
פקדיך נצרתי :
נז חלקי יהוה אמרתי לשמר דבריך : נח חליתי פניך
בכל

מצודת דוד

כוח להכלים: כי פקודיך דרשתי · ובהרמוז פחדיר עיני בהם : מו נגד מלכים. גם הנגתי התורה : ולא אבוש. כי יהיו דברי צודקים אין בהם נפתל: מז ואשתעשע · אהיה משתעשע במצותיך אשר אהבתי אותם ר״ל בעבור גודל האהבה אשתעשע עמהם בכל עת: מח ואשא כפי · ארים ידי אל מצותיך לקחתם לי ולעשותם על אשר אהבתי אותם: ואשיחה · אדבר ואלמד בהם: מט זכר דבר. זכר לעבדך את הדבר וחוזר ומפרש לומר על אשר יחלתני ר״ל הדבר שהבטחת לי להיות אני מיחל ומקוה לו: נ זאת · ההבטחה היא מנחמת אותי בעת עניי: כי אמרתך. אשר אמרת להושיעני היא תחיה את רוחי ולא אוסיף עצב: נא הליצני · עם כי זדים מתלוצצים בי עד מאוד בעבור עסקי בתורה תמיד עכ״ז מתורתך לא נטיתי ולא אחוש להם: נב משפטיך. הנעשים מעולם באנשי רשע: ואתנחם. בזה אתנחם על דאגת הצלחת הזדים כי ידעתי שיקבלו גמולם: נג זלעפה · עם כי אחזתני רעד מאנשי רשע העוזבים את התורה כי כולם קמו עלי: נד זמירות. ר״ל בכל המקומות שהייתי גר שם היו נחשבים לי חוקיך כשיר וזמר ר״ל למדתי בשמחת הלב וכדרך המזמר: נה זכרתי בלילה · עת היות המחשבות פנויות זכרתי שמך המורה על הממשלה ולכן בטחתי בו ואשמרה תורתך ולא הייתי פונה לטרדת ההצלה מן אנשי הרשע: נו זאת. ר״ל הגדולה הזאת שאני עתה בה היא באה לי על אשר שמרתי פקודיך: נז חלקי ה׳. אמרתי לכל ה׳ הוא חלקי ובו אני מאמין והוא מושיעי למען גם כל הפושע ישמור דבריך:

מצודת ציון

מג הצל. ענין הסרה וכן אשר הציל אלהים מאבינו (בראשית ל״א): נג זלעפה. ענין בעת ורעדה כמו ורוח זלעפות (לעיל י״א): נח חליתי. ענין בקשה כמו ויחל משה (שמות ל״ב):
חשתי

בכל־לב חלני כאמרתך׃ נט חשבתי דרכי ואשיבה
רגלי אל־עדתיך׃ ס חשתי ולא התמהמהתי לשמר
מצותיך׃ סא חבלי רשעים עודני תורתך לא שכחתי׃
סב חצות־לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך׃
סג חבר אני לכל־אשר יראוך ולשמרי פקודיך׃ סד חסדך
יהוה מלאה הארץ חקיך למדני׃
סה טוב עשית עם־עבדך יהוה כדברך׃ סו טוב טעם
ודעת למדני כי במצותיך האמנתי׃ סז טרם אענה אני
שגג ועתה אמרתך שמרתי׃ סח טוב־אתה ומטיב
למדני חקיך׃ סט טפלו עלי שקר זדים אני בכל־לב
אצר פקודיך׃ ע טפש כחלב לבם אני תורתך
שעשעתי

מצודת ציון

ס חשתי. ענין מהירות כמו ימהר יחישה מעשהו (ישעיה ה'): התמהמהתי. ענין התעכבות כמו אם יתמהמה חכה לו (חבקוק ב'): סא חבלי. ענין סיעה וחבורה כמו חבל נביאים (ש"א י'): עודני. ענין בזה ושלל כמו בבוקר יאכל עד (בראשית מ"ט): סז אענה. מל' עינוי: סט טפלו. ענין חבור כמו ותטפל על עוני (איוב י"ד): ע טפש. ענין שומן כי השמן לב העם הזה ישעיה

מצודת דוד

נח כאמרתך. ע"י נתן הנביא: נט חשבתי דרכי. כאשר אחשב איזה דרך אלך אשיב רגלי אל דרך עדותיך: ס חשתי. במהירות רב ולא בהעכבה שך לשמור מצותיך: סא חבלי רשעים. חבורות רשעים שללו אותי ועם כל הצער הזה לא שכחתי תורתך: סב על משפטי צדקך. על משפט הצדק שעשית ברשעים שונאי נפשי: סג חבר אני. אני אוהב ורע לכל היראים ממך: סד חוקיך למדני. ר"ל מכל החסדים עשה עמדי החסד הזה אשר תלמדני חוקיך: סה טוב. מעולם עשית טוב עם עבדך: ה' כדברך. אתה ה' הלא עשית כדברך שהבטחת לי ולא נפל דבר ארצה: סו טוב טעם. כטוב אשר בטעמי התורה והדעת אשר בהם למדני ר"ל כמו שהטבת לעשות לי בדבר ישועה ורחמים כן עשה לי גם את זאת: כי במצותיך האמנתי. אני מאמין במצותיך שאתה צויתם ולזה אתאב אני לדעת טוב טעמם: סז טרם אענה. טרם עניתי עצמי בלמוד התורה כמחשבת כה אז הייתי אני שוגג בדבר קיום המצות כי לא ידעתים על אמיתתם אבל עתה אחרי למדי את כל דברי התורה שמרתי אמרתך ולא אשגה עוד: סח טוב אתה. גם בלא בקשה על הטובה: ומטיב. להמבקש את הטובה: למדני. ר"ל ואת זו אני מבקש למדני חוקיך לדעת מסתרי התורה: סט טפלו. הזדים חברו עלי שקר ר"ל תלו בי דבר שקר לומר שאין תוכי כברי ומעשי המה בשקר אבל לא כן הוא כי אני בכל לב אשמור פקודיך וכברי כן תוכי: ע טפש. לבם נעשה

שמן

שַׁעֲשָׁעְתִּי׃ עא טוֹב־לִי כִי־עֻנֵּיתִי לְמַעַן אֶלְמַד חֻקֶּיךָ׃
עב טוֹב־לִי תוֹרַת־פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכָסֶף׃
עג יָדֶיךָ עָשׂוּנִי וַיְכוֹנְנוּנִי הֲבִינֵנִי וְאֶלְמְדָה מִצְוֺתֶיךָ׃ עד יְרֵאֶיךָ
יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ כִּי לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי׃ עה יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי־
צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ וֶאֱמוּנָה עִנִּיתָנִי׃ עו יְהִי־נָא חַסְדְּךָ
לְנַחֲמֵנִי כְּאִמְרָתְךָ לְעַבְדֶּךָ׃ עז יְבֹאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאֶחְיֶה כִּי־
תוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי׃ עח יֵבֹשׁוּ זֵדִים כִּי־שֶׁקֶר עִוְּתוּנִי אֲנִי
אָשִׂיחַ בְּפִקּוּדֶיךָ׃ עט יָשׁוּבוּ לִי יְרֵאֶיךָ וְיֹדְעֵי עֵדֹתֶיךָ׃
פ יְהִי־לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא אֵבוֹשׁ׃
פא כָּלְתָה לִתְשׁוּעָתְךָ נַפְשִׁי לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי׃ פב כָּלוּ עֵינַי
לְאִמְרָתֶךָ לֵאמֹר מָתַי תְּנַחֲמֵנִי׃ פג כִּי־הָיִיתִי כְּנֹאד

בקיטור

מצודת דוד

שמן כחלב כי ישעשעו בהענוגות הזמן אבל אני תורתך היא שעשעתי המתשת עוד את הכח : עא טוב לי · טובה היא בעיני אשר הייתי מענה עצמי בלמוד התורה המתשת כח למען אלמד הוכן עומק חוקיך כי הרעה הזה הטבה הוא : עב טוב לי · התורה טובה בעיני מאלפי וכו' וכאומר אם רבים ירבו עמל ומעניש נפשם לקנות הון כ"ש שיש לענות הנפש בעבור קנין התורה : עג ויכוננוני · ר"ל עשו אותי כלי מוכן לקבל הבינה לכן הבינני ואלמד : עד יראוני . בהגדולה שאני עומד בה וישמחו גם המה כי באה לי על אשר יחלתי לדברך ואלה גם המה מן המיחלים לה' ומעותדי' לגדולה: עה צדק משפטיך · המשפטים העשית בי בצדק בעה : ואמונה · ובאמונה ענית אותי בעינוי נפש:
עו יהי נא . עתה יהי חסדך עלי לנחמני כאשר אמרת אל עבדך בידי נתן הנביא : עז כי תורתך שעשועי · וראוי אני לרחמים : עח כי שקר עותוני . בשקר תולים בי עון אשר לא כן כי אני אשיח בפקודיך ועסק התורה הלא מצלת מן העון : עט ישובו לי · כאשר יבשו הזדים וילכו להם ישובו אלי יראיך אשר סרו ממני בעת באו הזדים לקנתר : פ תמים · בכונה הגונה לשמה : למען לא איבוש . כאשר יפקוד אל היודע תעלומות : פא כלתה · נפשי תתאוה לתשועתך כי אקוה לדברך שהבטחת על הישועה : פב כלו עיני . עיני צופים והנם כלו על אחור אמרת הבטחתך : לאמר · כי אומר אני מתי תנחם אותי : פג כי הייתי · אף כי הייתי כחוש ותש כח כנאד התלוי בעשן ומתייבש כנ

מצודת ציון

(ישעי' ו') תרגומו טפש לבא ומזה קראו לכסיל טפש : עד יחלתי · קויתי : עח עותוני . אל' עון : פא כלתה . ענין תאוה וחשק כמו נכספה וגם כלתה נפשי (לעיל פ"ד) : פב כלו עיני · המתאוה לדבר מה ומתאחרת לבוא נקרא בלשון המקרא כליון עינים כמו ועיניך רואות וכלות וכו' (דברי' כ"ח): פג כנאד . שם כלי ישימו בו היין :

בקיטור

בְּקִיטוֹר חֻקֶּיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃ פד כַּמָּה יְמֵי עַבְדֶּךָ מָתַי
תַּעֲשֶׂה בְרֹדְפַי מִשְׁפָּט׃ פה כָּרוּ לִי זֵדִים שִׁיחוֹת אֲשֶׁר לֹא
כְתוֹרָתֶךָ׃ פו כָּל מִצְוֹתֶיךָ אֱמוּנָה שֶׁקֶר רְדָפוּנִי עָזְרֵנִי׃
פז כִּמְעַט כִּלּוּנִי בָאָרֶץ וַאֲנִי לֹא עָזַבְתִּי פִקֻּדֶיךָ׃ פח כְּחַסְדְּךָ
חַיֵּנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדוּת פִּיךָ׃
פט לְעוֹלָם יְהוָה דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם׃ צ לְדֹר וָדֹר אֱמוּנָתֶךָ
כּוֹנַנְתָּ אֶרֶץ וַתַּעֲמֹד׃ צא לְמִשְׁפָּטֶיךָ עָמְדוּ הַיּוֹם כִּי הַכֹּל
עֲבָדֶיךָ׃ צב לוּלֵי תוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי׃
צג לְעוֹלָם לֹא אֶשְׁכַּח פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם חִיִּיתָנִי׃ צד לְךָ אֲנִי
הוֹשִׁיעֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃ צה לִי קִוּוּ רְשָׁעִים לְאַבְּדֵנִי
עֵדֹתֶיךָ

מצודת ציון

בקיטור. ענין עשן כמו כקיטור הכבשן (בראשית יט): פה כרו. חפרו: שיחות. בורות כמו כרו לפני שוחה (לעיל נז): צה קוו. מלשון תקוה:

כלותי

מצודת דוד

עכ"ז לא שכחתי חוקי': פד כמה. ר"ל וכי תרבה עוד ומתי תעשה ברודפי משפט כי כן המדה ולא תרבה הנקמה: פה כרו לי. הזדים חפרו עלי בורות להפול בהם ר"ל יעצו עלי מחשבות רעות: אשר לא כתורתך. כי התורה אמרה ואהבת לרעך כמוך (ויק' יט): פו כל מצותיך. כל המצות הלא המה לעשות האמונה לשם המצוה והם רדפוני לשקר כי ר"ל לא זכות אומרים שאני איש עון ועל כן אין להם כוונתם בעבור מצו' ה' לבער הרע כ"א לשקר בי ולכן עזרני להתגבר עוד עליהם: פז כמעט. בשעור זמן מועט היה לכלות אותי בארץ ר"ל מאוד היה הדבר קרוב: ואני לא עזבתי פקודיך. ר"ל עם כי פעמים רבות הייתי קרוב למות בידם ולמה היה לפעמים בידי עכ"ז לא עזבתי פקודיך ומנעתי לשלוח יד בהם: פח כחסדך. אף אם אין בי זכות: ואשמרה וגו'. ולא בעבור הנאת עצמו: פט לעולם ה'. אתה ה' עד עולם נצב דברך בשמים ר"ל רק אם מערכת השמים וכסיליהם יורו להרע או להיטב הנה גזרת דבריך עומדת בשמים ומבטל הוראתם: צ אמונתך. אמונת וקיום הבטחתך היא לדור ודור עם כי מערכת השמים יורו החליף: כוננת ארץ. הלא אתה כוננת הארץ והיא עומדת על פיך ומי הוא שיאמר לך מה תעשה בה כרצונך: צא למשפטיך עמדו היום. ר"ל בכל יום ויום עומדים מערכת השמים וכסיליהם לעשות משפטיך כפי הגזור ועם הוראתם יהיה בהפוך כי הכל הם עבדיך ונכנעים המה לגזירת המקום: צב לולי תורתך שעשועי. אם לא היתה עסק תורתך משמח אותי אז הייתי נאבד בעבור רוב עניי וכו' אמר הלא התורה משמחת לב והיא תוסיף אומץ בכלכל נאבלי עוני דבר שאין הטבע מורה עליו אף כי לדבר אלך להלעיג על הטבע והנהגת העולם: צג כי בם. בעבור שמירת הפקודים נתת לי חיים: צד לך אני. עיני תלויים אליך להושיעני כי דרשתי לשמור פקודיך: צה לי קוו. עלי קוו הרשעים לאבדני מן העוה"ב כי יעירו נפשי

למען

עֵדֹתֶיךָ אֶתְבּוֹנָן׃ צו לְכָל־תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה
מִצְוָתְךָ מְאֹד׃
צז מָה־אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ כָּל־הַיּוֹם הִיא שִׂיחָתִי׃ צח מֵאֹיְבַי
תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֺתֶךָ כִּי לְעוֹלָם הִיא־לִי׃ צט מִכָּל־מְלַמְּדַי
הִשְׂכַּלְתִּי כִּי עֵדְוֺתֶיךָ שִׂיחָה לִי׃ ק מִזְּקֵנִים אֶתְבּוֹנָן כִּי
פִקּוּדֶיךָ נָצָרְתִּי׃ קא מִכָּל־אֹרַח רָע כָּלִאתִי רַגְלָי לְמַעַן
אֶשְׁמֹר דְּבָרֶךָ׃ קב מִמִּשְׁפָּטֶיךָ לֹא־סָרְתִּי כִּי־אַתָּה הוֹרֵתָנִי׃
קג מַה־נִּמְלְצוּ לְחִכִּי אִמְרָתֶךָ מִדְּבַשׁ לְפִי׃ קד מִפִּקּוּדֶיךָ
אֶתְבּוֹנָן עַל־כֵּן שָׂנֵאתִי ׀ כָּל־אֹרַח שָׁקֶר׃
קה נֵר־לְרַגְלִי דְבָרֶךָ וְאוֹר לִנְתִיבָתִי׃ קו נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה
לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃ קז נַעֲנֵיתִי עַד־מְאֹד יְהֹוָה חַיֵּנִי
כִדְבָרֶךָ

מצודת דוד

למען לא אסכיל בתורה אבל עכ"ז אתבונן בעדותיך בעומק עמקיהם: צו לכל תכלה. לכל דבר אשר יש להם תכלה הנה בעין השכל ראיתי את הקץ אבל מצותך רחבה היא מאוד ואין עומדי לבוא עד סוף התכלית מסתורה ר"ל בוודאי אין לה תכלה כי גם היא לה הייתי רואה הקץ בעין השכל כמו שראיתי בכל בעלי התכלית: צז מה אהבתי. מה מאוד אהבתי התורה עד שכל היום היא מאמר פי: צח מאויבי. מצותיך תחכם אותי להיות יותר חכם מאויבי הרשעים כי היא לי לעולם ר"ל אני עוסק בה בתמידות ולזה מחכמת אותי: צט השכלתי. מכולם קבלתי השכל כי ע"י כולם היה דבורי בעדותיך ובזה הבנתי דבר מתוך דבר: ק מזקנים אתבונן. אהיה בעל בינה יותר מזקנים כי שמרתי פקודיך וכל למודי היה לעשות ולקיים ולזה ביותר אתן לב להתבונן בהם לעשות הדבר בתקון: קא כלאתי. מנעתי רגלי מללכת בדרך רע ולא הירחה הבריות ב"א למען השמור דבריך שהזהרת עליו: קב לא סרתי. ר"ל משפטי דין אמת כי אתה למדתני לבל אכשל בדבר: קג מה נמלצו. מה מאוד נחשבו אמרתך לחכי לדברי מליצה ומה ערבים לי יותר מערבות הדבש לפי: קד מפקודיך אתבונן. מאשר אתבונן בפקודיך ע"כ שנאתי אורח שקר וכמ"ש רז"ל המאור שבה מחזיר למוטב: קה נר לרגלי. כמו הנר מציל הוא בחשכת הלילה מכל מכשול לבל תגוף הרגל כן דברך מציל אותי מכל מכשול עבירה: ואור וגו'. כפל הדבר במ"ש: קו נשבעתי וגו'. ר"ל כדי לזרז את עצמי נשבעתי לשמור וגו' וקיימתי את השבועה: קז נעניתי. נעשיתי מוכנע עד מאוד לכן חייני כדברך שאמרת עלי

ע"י

מצודת ציון

קא כלאתי. מנעתי כמו ויכלא הגשם (בר"א ח): קב הורתני. ענין למוד: קג נמלצו. מל' מליצה: לחכי. מל' חך: קה לנתיבתי. ענין שביל ומסילה: קז נעניתי. ענין הכנעה כמו לענות מפני (שמות י"ד):

פס

כִּדְבָרֶךָ׃ קח נִדְבוֹת פִּי רְצֵה־נָא יְהוָה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי׃
קט נַפְשִׁי בְכַפִּי תָמִיד וְתוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃ קי נָתְנוּ
רְשָׁעִים פַּח לִי וּמִפִּקּוּדֶיךָ לֹא תָעִיתִי׃ קיא נָחַלְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ
לְעוֹלָם כִּי־שְׂשׂוֹן לִבִּי הֵמָּה׃ קיב נָטִיתִי לִבִּי לַעֲשׂוֹת
חֻקֶּיךָ לְעוֹלָם עֵקֶב׃
קיג סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי וְתוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי׃ קיד סִתְרִי וּמָגִנִּי
אָתָּה לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי׃ קטו סוּרוּ מִמֶּנִּי מְרֵעִים וְאֶצְּרָה
מִצְוֹת אֱלֹהָי׃ קטז סָמְכֵנִי כְאִמְרָתְךָ וְאֶחְיֶה וְאַל־תְּבִישֵׁנִי
מִשִּׂבְרִי׃ קיז סְעָדֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה וְאֶשְׁעָה בְחֻקֶּיךָ תָמִיד׃
קיח סָלִיתָ כָּל־שׁוֹגִים מֵחֻקֶּיךָ כִּי־שֶׁקֶר תַּרְמִיתָם׃ קיט סִגִים
השבת

מצודת ציון

קי פח. רשת הלוכד: תעיתי. הסר מדרך הישר והולך בדרך אחר קרוי תועה: קיב עקב. ענין סוף כעקב שהוא סוף הגוף: קיג סעפים. ענין מחשבה כמו על שתי הסעיפים (מ"א י"ח): קטו מרעים. רשעים: קטז משברי. ענין תוחלת ותקוה כמו שברו על ה' (תה' קמ"ו): קיז ואשעה. ענין ספור כי ויספר תרגומו ואשתעי וכן ונשתעה ונראה יחדיו (ישעי' מ"א): קיח סלית. ענין רמיסה כמו סלה כל אבירי (איכה א'): שוגים. אלו שגגה: תרמיתם. ענין ערמה כמו ותרמית לבם (ירמי' י"ד): קיט סיגים. כסיגים והוא פסולת הכסף:

השבת

מצודת דוד

ע"י נתן הנביא: קח נדבות פי. דברי רצוי מה שפי מתנדב קבלם ברצון ולמדני משפטיך: קט נפשי בכפי. אף שנפשי היא תמיד בסכנה כמו המחזיק דבר מה בכפו שהיא קרובה לפול כשיפתח כפו ועכ"ז לא שכחתי תורתך בטרדות הסכנה: קי נתנו. אף כי נתנו פח בדרכי מ"מ לא תעיתי מדרך פקודיך לעשות בהם נקם: קיא נחלתי. אני מחזיק לעולם בתורה והיא לי לנחלה כי המצות שבהם ישישו לבי: קיב נטיתי לבי. התעכבתי בזמן: לעולם עקב. עד עולם עד סוף ימי וכפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דני' י"ב): קיג סעפים. כל המחשבות שנאתי אבל תורתך אהבתי וכל מחשבותי בה: קיד סתרי. אתה לי למסתור ולמגן כי אקוה לדברך אשר הבטחתני על זה: קטו סורו וכו'. לבל תסיתו אותי למרע כי חפץ אני לשמור מצות אלהי: קטז סמכני. סמוך אותי כהבטחתך שאחיה ואל תבייש אותי מן תקותי כי המקוה לדבר מה ונמנע ממנו חשב לו לבושת: קיז סעדני. משאתה תסעד אותי אהיה בוודאי נושע ותמיד אספר חוקיך כי יסירו מפני טרדות התלאות: קיח סלית. רמסת כל השוגים מעשות חוקיך ר"ל עם כי יאמרו שגגה היתה: כי שקר תרמיתם. כי יודע אתה בערמתם שקר ולא בשגגה נעשה כי מזידין המה: קיט סיגים. כמו הסיגים אשר נפרשים במה בכור הצורף כן השבת מן העולם כל הרשעים ולכן בראותי משפטם

אהבתי

השבת כל־רשעי־ארץ לכן אהבתי עדתיך : קכ סמר
מפחדך בשרי וממשפטיך יראתי :
קכא עשיתי משפט וצדק בל־תניחני לעשקי : קכב ערב
עבדך לטוב אל־יעשקני זדים : קכג עיני כלו לישועתך
ולאמרת צדקך : קכד עשה עם־עבדך כחסדך וחקיך
למדני : קכה עבדך־אני הבינני ואדעה עדתיך : קכו עת
לעשות ליהוה הפרו תורתך : קכז על־כן אהבתי
מצותיך מזהב ומפז : קכח על־כן כל־פקודי כל ישרתי
כל־ארח שקר שנאתי :
קכט פלאות עדותיך על־כן נצרתם נפשי : קל פתח
דבריך יאיר מבין פתיים : קלא פי־פערתי ואשאפה כי
למצותיך

מצודת דוד

אהבתי עדותיך : קכ סמר · כי בשרי נתקשה ועמדה כמסמר מפחדך הרב ויראתי מן המשפט ולכן אהבתי עדותיך : קכא כל תניחני. בל תעזוב אותי להיות נמסר ביד עושקי : קכב ערוב · היטיב והבטח עבדך לטוב שלא יעשקוני זדים : קכג עיני כלו · עיני צופים לישועתך ולקיום אמרת צדקך והנה כלים כי מתאחרת לבוא : קכד כחסדך · ולא כפי מעשי : וחקיך למדני · ר״ל זה החסד תעשה עמדי : קכה עבדך אני . ר״ל חפצי לעבוד אותך ולכן הבינני וכו׳ ואעבוד לך : קכו עת לעשות · יש עת קבוע לעשות לה׳ משפט ברשעים אשר הפרו תורתך : קכז על כן · בעבור שיודע אני שהגיע עת המשפט לכן אהבתי וכו׳ : קכח על כן וכו׳. בעבור עת המשפט אני אומר כל הפקודים כולם ישרים המה ושנאתי כל אורח שקר : קכט פלאות עדותיך. המצות המה מכוסים ולא נודע מתן שכרן על כן את כולם נצרתם נפשי כי מי יודע איזה יכשר לקבל עליו שכר הרבה : קל פתח דבריך. פתיחת דבריך יאיר עיני הלב ר״ל כאשר יתחיל האדם להתבונן בתורה יאירו עיניו ויוסף תבונה בכל עת : מבין. היא נותנת בינה לפתיים : קלא פי פערתי · כפתחתי ט

מצודת ציון

השבת · ענין בטול : קכ סמר. מל׳ מסמר ויתד ועניינו התקשות וכן תסמר שערת בשרי (איוב ד׳) : קכא לעושקי · מל׳ עושק וגזל : קכב ערוב . ענין מתיקות כמו קולך ערב (ש״ה ב׳) ור״ל היטיב והבטח וכן ה׳ עשקה לי ערבני (ישעיה ל״ח) : קכג עיני כלו · תאוה במתאחרת קרוי כליון עינים : קכז ומפז · הוא הזהב הטוב : קכח ישרתי. מל׳ ישר : קכט פלאות · מכוסה ונעלם כמו והוא פלאי (שופ׳ י״ג) : קל פתיים. כסילים : קלא פערתי. ענין פתיחה כמו ופערה פיה (ישעיה ה׳) : ואשאפה · ענינו הכנסת אל בית הבליעה כמו שאפה רוח (ירמיה ב׳) :

יאבתי

ונהמה

למצותיך יאבתי : קלב פנה־אלי וחנני כמשפט לאהבי
שמך : קלג פעמי הכן באמרתך ואל־תשלט־בי כל־און :
קלד פדני מעשק אדם ואשמרה פקודיך : קלה פניך האר
בעבדך ולמדני את־חקיך : קלו פלגי־מים ירדו עיני על
לא־שמרו תורתך :
קלז צדיק אתה יהוה וישר משפטיך : קלח צוית צדק
עדתיך ואמונה מאד : קלט צמתתני קנאתי כי־שכחו
דבריך צרי : קמ צרופה אמרתך מאד ועבדך אהבה :
קמא צעיר אנכי ונבזה פקדיך לא שכחתי : קמב צדקתך
צדק לעולם ותורתך אמת : קמג צר־ומצוק מצאוני
מצותיך

מצודת ציון

יאבתי. כמו אהבתי והוא ענין אהבה: קלג פעמי. ענין צעדה והלוך: און. ענין דבר שאין בו ממש והם המעשים והעונות: קלו פלגי מים. אמות המים ויקראו כן ע"ש שדרכם להתפלג ולהתפרד ללכת אילך ואילך: קלט צמתתני. ענין כריתה כמו יצמיתם ה' (לעיל צ"ד): קנאתי. ענין כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים ל"ב): קמ צרופה. ענין הזכות והטוהר מבלי פסולת ומושאל הוא מלשון צרוף כסף: קמא צעיר. ענינו קטן ושפל: קמג ומצוק. מל' צוקה וצרה:
בנסף

מצודת דוד

ולאהוה למתוק הפליאה אל דיה הבליעה כי מאוד אני מתאוה להם: קלב כמשפט. כראוי להגן לאוהבי שמך: קלג פעמי. רגלי הכן ללכת באמרתך: ואל תשלט. לא אתן כח ביד האון להיות שולטת עלי להמשך אחריה: קלד מעושק אדם. מיד עושקות של אדם: ואשמרה. כי לא יהיה לי סבות מונעות: קלה פניך האר. ר"ל הראה לי פנים מאירות ושוחקות והוא ענין רצון וחיבה ונאמר בלשון משאל מבני אדם לחבירו: קלו פלגי מים וכו'. היה תואר על העונות ואמר עיני מורידים דמעה כנחל על אשר לא שמרו התורה והלכו כפי הנראה להם: קלז וישר משפטיך. כ"א ממשפטיך הוא ישר: קלח צוית וכו'. ר"ל עדותיך אשר צוית המה צדק ואמונה מאוד: קלט צמתתני. הכעס כרתה אותי כי צרי שכחו דברך והדבר הזה מכעיס אותי: קמ צרופה. אמרתך צרופה מסיג ופסולת לכן אהבה אותה: קמא צעיר. ר"ל אף כי בעבור שמירי המצות יחשבני האויבים לצעיר ונבזה עכ"ז לא שכחתי פקודיך ולא אבעט עליהם: קמב צדקתך. ר"ל כי אמרתי הלא הצדקה שאתה עושה לשומרי פקודיך המה קיימים לעולם ועוד הלא תורתך היא אמת מבלי ספק ואיך אשכחה בעבור בזיון האויב: קמג צר. לזה אף אם מצאו אותי צר ומצוק לא עזבתי מצותיך בהם שעשועי ובהם אשעה:

צדק

מצותיך שעשעי : קמד צדק עדותיך לעולם הבינני
ואחיה :
קמה קראתי בכל־לב ענני יהוה חקיך אצרה :
קמו קראתיך הושיעני ואשמרה עדתיך : קמז קדמתי
בנשף ואשועה לדבריך יחלתי : קמח קדמו עיני אשמרות
לשיח באמרתך : קמט קולי שמעה כחסדך יהוה
כמשפטך חיני : קנ קרבו רדפי זמה מתורתך רחקו :
קנא קרוב אתה יהוה וכל־מצותיך אמת : קנב קדם ידעתי
מעדתיך כי לעולם יסדתם :
קנג ראה עניי וחלצני כי־תורתך לא שכחתי : קנד ריבה
ריבי וגאלני לאמרתך חיני : קנה רחוק מרשעים ישועה
כי

מצודת דוד

קמד צדק עדותיך. עדותיך הנאמרים בצדק קיימים המה לעולם כי הצדק לא יבוטל בשום פעם לכן הבינני ואחיה ע"י בהוי' עו"הב עד עולם כאשר המה קיימים עד עולם: **קמה** הקיך. ר"ל הלא קריאתי היא לזכני לשמור חוקיך ומהראוי א"כ שתענני: **קמו** ואשמרה כי אהיה פנוי מטרדת האויב: **קמז** קדמתי בנשף. קדמתי לכל אדם לעמוד בנשף ולצעק לך בתפלה כי אני מיחל ומקוה לקיום דבריך ומתפלל הני עליהם: **קמח** קדמו עיני. עיני קדמו להפתח מתרדמת השינה שני אשמורות קודם אור היום: לשיח. לעסוק בתורה: **קמט** כמשפטיך. במנהגך לעשות חסד: **קן** קרבו וכו'. ר"ל רודפי הזמה קרבו אל הזמה והשיגו אותה אבל מתורתך רחקו כי לא רדפו אחריה: **קנא** קרוב אתה ה'. לכל קוראיך: וכל מצותיך אמת: ר"ל האמת עם המצות שהם עצמם ישלמו גמול והאמנים המה על הדבר: **קנב** קדם. ר"ל ראשית כל הידיעות הבנתי מעדותיך אשר יסדתם לעולם ולא תבוטל כי בראותי שכולם צדק ויושר אמרתי אין א"כ יבוטל הצדק בשום פעם: **קנג** וחלצני. הוציאני מן העוני: כי תורתך וכו'. וא"פ מהראוי שתוציאני מן העוני: **קנד** ריבה ריבי. אתה תריב עם שונאי הריב שיש לי לריב: לאמרתך. חייני לקיים אמרתך ולא בעבור הנאות עוה"ז:

מצודת ציון

קמז בנשף. בלילה כמו את נשף חשקי (ישעי' כ"א): ואשועה. ואצעק: **קמח** אשמרות. חלק מחלקי הלילה קרוי אשמורה כמו ויהי באשמורת הבוקר (שמות י"ד): **קן** זמה. ענין דבר תעוב ומעשה רעה כמו זמה עשו (ויקרא כ'): **קנג** וחלצני. ענין הוצאה ושליפה כמו וחלוץ הנעל (דברים כ"ה):

ותתקוממה

כִּי־חֻקֶּיךָ לֹא דָרָשׁוּ׃ קנו רַחֲמֶיךָ רַבִּים ׀ יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶיךָ
חַיֵּנִי׃ קנז רַבִּים רֹדְפַי וְצָרָי מֵעֵדְוֺתֶיךָ לֹא נָטִיתִי׃
קנח רָאִיתִי בֹגְדִים וָאֶתְקוֹטָטָה אֲשֶׁר אִמְרָתְךָ לֹא שָׁמָרוּ׃
קנט רְאֵה כִּי־פִקּוּדֶיךָ אָהָבְתִּי יְהוָה כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי׃ קס רֹאשׁ־
דְּבָרְךָ אֱמֶת וּלְעוֹלָם כָּל־מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ׃
ש קסא שָׂרִים רְדָפוּנִי חִנָּם וּמִדְּבָרְיךָ פָּחַד לִבִּי׃ קסב שָׂשׂ אָנֹכִי
עַל־אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב׃ קסג שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי וַאֲתַעֵבָה
תּוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי׃ קסד שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ׃ קסה שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל׃
קסו שִׂבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וּמִצְוֺתֶיךָ עָשִׂיתִי׃ קסז שָׁמְרָה
נַפְשִׁי עֵדֹתֶיךָ וָאֹהֲבֵם מְאֹד׃ קסח שָׁמַרְתִּי פִקּוּדֶיךָ וְעֵדֹתֶיךָ
כִּי כָל־דְּרָכַי נֶגְדֶּךָ׃

תקרב

מצודת ציון

קנח ואתקוטטה · ענין מריבה כמו הקוט נדור (לעיל צ"ה): קסב שלל רב . בזה רבה וגדולה: קסג ואתעבה . מל' תעוב: קסו שברתי · ענין תקוה כמו שברו על ה' (לק' קמ"ו):

מצודת דוד

קנה כי חקיך לא דרשו . ולאנס ראויים לחשוף לכן רחקה מהם: קנו כמשפטך . כמנהגך לרחם על הבריות: קנז לא נטיתי . עם כי רבו מרדותי מן האויבי' הרודפים: קנח ואתקוטטה · הייתי מריב עמהם על אשר לא שמרו התורה: קנט אהבתי . אני אוהב אותם וחפץ בעשייתם ואף אם לא עשיתי כולם עכ"ז חייני כחסדך כאשר דרכך מעולם לגרף מחשבה טובה למעשה: קס ראש דברך . תחלת דברך שאמרת בהר סיני אנכי ה' אלהיך היא אמת: ולעולם וכו' . ולכן יעמדו לעולם כל משפט צדקך ולא תבוטל בסוף זמן הואיל והמצווה הוא ה' האלהים הקיים לעד: קסא שרים וכו' . אף כי השרים רדפוני בחנם על לא חמס ובידי הלא היה לנקום נקם אבל מדברך פחד לבי ולא שלחתי בהם יד: קסב על אמרתך . על קיום אמרתך: כמוצא. כאדם המוצא שלל רב: קסג תורתך · על כי אשר אהבתי תורתך והיא הזהירה על השקר: קסד שבע. ר"ל פעמים רבות וכן שבע יפול צדיק וקם (משלי כ"ד): על משפטי צדקך · בעבור משפטי הצדק שנתת לנו: קסה לאוהבי תורתך · יהיה לאוהבי תורתך: ואין למו · לא יבוא להם מכשול: קסו שברתי . ר"ל לא טרדו אותי צרת האויב כי קויתי לישועתך ועשיתי מצותיך ולא רפו ידי מהם בעבור טרדת הצרה: קסז ואהבם מאוד · ר"ל שמרתי המצוה מאהבה ולא מיראת העונש בלבד: קסח כי כל דרכי נגדך . ר"ל כי יודע אני אשר כל דרכי המה

בגדר

קסט תִּקְרַב רִנָּתִי לְפָנֶיךָ יְהוָה כִּדְבָרְךָ הֲבִינֵנִי: קע תָּבוֹא
תְּחִנָּתִי לְפָנֶיךָ כְּאִמְרָתְךָ הַצִּילֵנִי: קעא תַּבַּעְנָה שְׂפָתַי
תְּהִלָּה כִּי תְלַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ: קעב תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ כִּי
כָל־מִצְוֹתֶיךָ צֶּדֶק: קעג תְּהִי־יָדְךָ לְעָזְרֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ
בָחָרְתִּי: קעד תָּאַבְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וְתוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי:
קעה תְּחִי־נַפְשִׁי וּתְהַלְלֶךָּ וּמִשְׁפָּטֶךָ יַעְזְרֻנִי: קעו תָּעִיתִי
כְּשֶׂה אֹבֵד בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ כִּי מִצְוֹתֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי:

קך א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל־יְהוָה בַּצָּרָתָה לִּי קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי:
ב יְהוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת־שֶׁקֶר מִלָּשׁוֹן
רְמִיָּה: ג מַה־יִּתֵּן לְךָ וּמַה־יֹּסִיף לָךְ לָשׁוֹן רְמִיָּה: ד חִצֵּי
גִבּוֹר

מצודת דוד

נגדך כי אתה משגיח בכל: קסט תקרב. תפלתי תקרב אליך והתפלה היא שתבין לי התורה כדברך ר"ל כפי אמתת כוונת דברך: קע כאמרתך. כאשר אמרת לי בהבטחה ע"י נתן הנביא: קעא כי תלמדני. כאשר תלמדני חקיך אז תאמרנה שפתי תהלה: קעב תען. בהרמת קול תדבר לשוני אמרתך כי המה דברים צודקים ומראוי לדבר גם בפרסום רב ובקול גדול: קעג תהי ידך. תהא ידך מוכנת לעזרני: קעד תאבתי. אני מתאוה וחושק לישועתך ויהיה אז תורתך שעשועי כי לא אטרד בטרדת האויב: קעה ותהללך. למען תהללך לא בעבור הנאות עוה"ז: ומשפטיך. המשפטים אשר הספיע בבוגדי המה יעזרוני מידם ואהיה א"כ פנוי להללך: קעו תעיתי כשה אובד. ר"ל כמו השה הזה כשהוא אובד מן העדר אינו יודע לחזור על שיבקשו הרועה כן תועה אני בדעתי ולא אדע מעצמי כל תוכן כשרון הדרך לכן בקש אתה את עבדך והורהו הדרך אשר ילך בה כי לא שכחתי מצותיך והבא לטהר הלא מסייעין לו מן השמים:

קך א שיר המעלות. אלה חמשה עשר שירי המעלות אמרם דוד לשיאמרו אותם הלוים בחמש עשרה המעלות העולות מעזרת נשים לעזרה אמשים שיר אחד על מעלה אחת: אל ה' וכו'. ר"ל בעת הייתי בצרה כניתי אל ה' אני קראתי אליו והוא ענה לי: ב ה' הצילה. אתה ה' גם עתה הצילה נפשי מהבעלי שפת שקר ומאנשי לשון רמיה: ג מה יתן לך וכו'. אתה לשון רמיה מה הוא השמירה אשר יתן עוד עליך ומה יוסיף עוד הלא כבר נתונה אתה לכנים מחומת השפתים והשנים ואם אלו לא הועילו לשמרך יתר כוסיף עוד שמירה: ד חצי גבור. דומה אתה לחצים שנונים שביד הגבור שהורג עמהם ברחוק מקום כן אתה פה תאמר

מצודת ציון

קעא תבענה. ענין אמירה כמו יביע אומר (תהלים י"ט): קעב תען. ענין הרמת קול כמו וענו הלוים וגו' קול רם (דברים כ"ז): קעד תאבתי. ענין תאוה:

שנונים

גִּבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים׃ ה אוֹיָה־לִי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ
שָׁכַנְתִּי עִם־אָהֳלֵי קֵדָר׃ ו רַבַּת שָׁכְנָה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם
שׂוֹנֵא שָׁלוֹם׃ ז אֲנִי־שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה לַמִּלְחָמָה׃
קכא א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן יָבוֹא
עֶזְרִי׃ ב עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם
וָאָרֶץ׃ ג אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ׃ ד הִנֵּה
לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל׃ ה יְהוָה שֹׁמְרֶךָ יְהוָה
צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ׃ ו יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ
בַּלָּיְלָה׃ ז יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ׃
ח יְהוָה יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם׃

שיר

מצודת ציון

קך ד שנונים. חדודים כמו שננו כחרב לשונם (לעיל ס״ד): ה משך. שם אומה ונזכרת בתורה והמה עמה באומות הנזכרים וקדר הם ממלכות ישמעאל ורוב הגולה המה ביניהם:

קכא א למעלות. כמו המעלות והלמ״ד במקום הה״א הידיעה: אל ההרים. כמו על ההרים: מאין. מאיזה מקום וכן מאין אתם (ברא׳ כ״ט): ג למוט. מל׳ נטיה ומעידה: ינום. מל׳ תנומה והיא שנה מועטת וקלה:

מצודת דוד

לדבר ולהרוג את העומד ממרחק: עם גחלי רתמים. דומה אתה עם גחלים מעצי רותם כי עם שהם נראים כבוים מבחוץ בוערים המה מבפנים כן אתה תדבר חלקות ונסתר הדבר עליו לה״ר: ה אויה לי. אמר על לשון בני הגלות אשר יתאוננו על מרבית לה״ר שביניהם ויאמרו אויה לי איך לא אקח מוסר הלא זה הדבר אשר בעבורה הייתי בגולה כגר אצל בני משך ושכנתי בגולה אצל הקדרים יושבי אהלים: ו רבת. זמן רב שכנה נפשי עם האומות שונאי השלום: ז אני שלום. אני נפשי שלום וכאשר אדבר עליהם שלום המה מתעוררים למלחמה:

קכא א אשא עיני. דרך המצפה על העוזרים לעלות על ההרים ונושא עיניו למרחוק לראות מאין יבואו: ב עזרי. ר״ל בגלות מצאתי עזר רק מה׳ וכו׳: ג אל יתן. כאלו האחד יאמר לחבירו דרך נחמה הנה עזרה טובה היא כי לא יתן רגליך לנטיה ומעידה ולא ינום שומרך ר״ל לא יסור השגחתו ממך: ד הנה לא ינום. כי הנה מעולם אינו מסיר השגחתו: ה ה׳ צלך. כמו הצל מגין מחום השמש כן יגן על ימינך לעשות בה חיל: ו יומם. ביום לא יזיק לך חום השמש ובלילה לא יזיק לך לאור הירח המביא הצנונים: ח צאתך. שלא תכשל בלכתך בדרך ובבואך:

שמחתי

קכב א שיר המעלות לדוד שמחתי באמרים לי בית
יהוה נלך : ב עמדות היו רגלינו בשעריך
ירושלם : ג ירושלם הבנויה כעיר שחברה לה יחדו :
ד ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל להודות
לשם יהוה : ה כי שמה ישבו כסאות למשפט כסאות
לבית דוד : ו שאלו שלום ירושלם ישליו אהביך :
ז יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך : ח למען אחי
ורעי אדברה נא שלום בך : ט למען בית יהוה אלהינו
אבקשה טוב לך :

קכג א שיר המעלות אליך נשאתי את עיני הישבי בשמים :
ב הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני
שפחה

מצודת דוד

קכב א שמחתי. הוא מאמר בני הגולה שאומרים הן אמת שמחתי בעת שהיו אומרים לי נלך אל בית ה' בזמן הרגל : ב עמדות. מרוב האדם הבאים והיוצאים היינו מתעכבים ועומדים בשעריך זמן מה עד אשר נוכל לבוא בה : ג ירושלים. זאת ירושלים אשר היא בנויה בכל מיני פאר כעיר אשר חוברה לה יחדיו כל הבנינים לכללה בכל מיני פאר ויופי : ד שעם. אשר שם עלו השבטים שהם שבטי יה ר"ל עם ה' : עדות לישראל. העליה הזאת היתה עדות לישראל שהשכינה שוכן בה לגודל המון הכנסיה או כי היתה מכילה את כל ההמון הזה ולא היה צר להם המקום : להודות לשם ה'. ומהראוי היה להודות לה' על הדבר הפלא : ה כי שמה. ר"ל ראויה היתה להשראת שכינה כי שמה ישבו כסאות רבות לעשות משפט והם כסאות הסנהדרין ואף שם היו כסאות לבית דוד הדנין דין אמת : ו שאלו. לזאת שאלו מה' שלום ירושלים להיות בנויה כמאז : ישליו אוהביך. כאלו לירושלים ידבר לומר גם האוהבים אותך יהיו בשלוה : ז יהי שלום וגו'. ר"ל לא יעבור עליה האויב ולא ינתוץ את הארמונות : ח למען אחי ורעי. כאלו כ"א מבני הגולה אומר לא בעבור עצמי בלבד אתפלל על שלום העיר כ"א גם בעבור אחי ורעי והמה כל בני ישראל : ט למען בית ה'. ולמען המקדש אשר יבנה בה אבקשה טוב לך :

קכג א אליך נשאתי וגו'. להיות נושא ומביט לעזרה : היושבי. אתה היושב בשמים : ב אל יד. נושאים אל יד אדוניהם ליתן להם דבר מה ואינם מסלקות עד אשר יתן להם :

מצודת ציון

קכב ו ישליו. מל' שלוה : ז בחילך. היא החומה הנמוכה אשר היא מחוץ להחומה הגבוהה וכן ויאבל חל וחומה (איכה ב) : בארמנותיך. ענין היכלות ופלטרין :

קכג א היושבי. היו"ד יתירה :

נגרמה :

כי

שפחה אל־יד גברתה כן עינינו אל־יהוה אלהינו עד
שיחננו : ג חננו יהוה חננו כי־רב שבענו בוז : ד רבת
שבעה־לה נפשנו הלעג השאננים הבוז לגאיונים :
קכד א שיר המעלות לדוד לולי יהוה שהיה לנו יאמר־
נא ישראל : ב לולי יהוה שהיה לנו בקום
עלינו אדם : ג אזי חיים בלעונו בחרות אפם בנו :
ד אזי המים שטפונו נחלה עבר על־נפשנו : ה אזי עבר
על־נפשנו המים הזידונים : ו ברוך יהוה שלא נתננו
טרף לשניהם : ז נפשנו כצפור נמלטה מפח יוקשים
הפח נשבר ואנחנו נמלטנו : ח עזרנו בשם יהוה עשה
שמים וארץ :
קכה א שיר המעלות הבטחים ביהוה כהר־ציון לא־ימוט
לעולם

מצודת ציון

ב גברתה · הוא אשת האדון כמו מפני שרה גברתי (בראשית ט"ז): ד השאננים · ענינו השקט והמנוחה כמו שאנן מואב (ירמי' מ"ח): לגאיונים · היא מלה מורכבת מל' גאות ומל' יונה וגזל כמו ואיש לא יונה (יחזקאל י"ח):

מצודת דוד

ג כי רב · דאג לנו בזיון הרבה עד כשבע ממנו לגודל הרבוי והוא ענין מליצה: ד רבת · הרבה שבעה נפשינו מן הלעג של האומות היושבים שאנן והשקט: הבוז · מן הבזיון אשר היה לגאיונים ר"ל אשר האומות הגאים והמונים מבזין אותנו וכפל הדבר במ"ש למרבית הבזיון:

קכד א לולי ה' · אם לא ה' אשר היה עמנו: יאמר וכו' ·

ספט

סים המקרא יאמר נא ישראל לולי ה' וכו': ב בקום · בעת אשר קם עלינו אדם להרוג ולאבד:

ג אזי · אם לא היה ה' עמנו אזי היו בולעים אותנו חיים וזהו ענין מליצה על כי הכלב לאכול לא ימתין עד יבושל כי אם אוכלו חי ואמר כאלו מרוב תאותם לבלעני היו ממהרים לבלוע חי: בחרות · בעת חרה אפם בנו: ד המים · דימה המון העמים לשטיפת מים רבים: נחלה · כנחל מים היה עובר על נפשינו: ה הזדונים · השוטפים בזדון ורשע וכפל הדבר פעמים ושלש להתחזקות וכדרך במליצה בכל מקום: ו ברוך ה'. אבל ברוך ה' שלא עזב אותנו להיות טרף לשניהם: ז כצפור. כמו הצפור אשר נמלטה מרשת המוקש לכלכל בה: הפח נשבר. ר"ל האומות נפלו ועי"ז נמלטנו מידם ועל שהמשיל לצפור אמר לשון הנופל בכללות הצפור: ח עזרנו · העזר שלנו בא לנו בהזכרת שם ה' העושה שמים וארץ ולא בא העזר בכח ידינו:

קכה א הבוטחים בה' · אותם הבוטחים בה' המה כהר ציון אשר לא ינטה ממקומו

לְעוֹלָם יֵשֵׁב׃ ב יְרוּשָׁלַ͏ִם הָרִים סָבִיב לָהּ
וַיהוָה סָבִיב לְעַמּוֹ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם׃ ג כִּי לֹא יָנוּחַ שֵׁבֶט
הָרֶשַׁע עַל גּוֹרַל הַצַּדִּיקִים לְמַעַן לֹא־יִשְׁלְחוּ הַצַּדִּיקִים
בְּעַוְלָתָה יְדֵיהֶם׃ ד הֵיטִיבָה יְהוָה לַטּוֹבִים וְלִישָׁרִים
בְּלִבּוֹתָם׃ ה וְהַמַּטִּים עֲקַלְקַלּוֹתָם יוֹלִיכֵם יְהוָה אֶת־פֹּעֲלֵי
הָאָוֶן שָׁלוֹם עַל־יִשְׂרָאֵל׃

קכו א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב יְהוָה אֶת־שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ
כְּחֹלְמִים׃ ב אָז יִמָּלֵא שְׂחוֹק פִּינוּ וּלְשׁוֹנֵנוּ
רִנָּה אָז יֹאמְרוּ בַגּוֹיִם הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִם־אֵלֶּה׃
ג הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ הָיִינוּ שְׂמֵחִים׃ ד שׁוּבָה יְהוָה
את

מצודת דוד

ממקומו ולעולם ישב על כנו: ב ירושלים. כמו ירושלים שההרים מסבבים לה כן ה' סביבות עמו הבוטחים בו להגן עליהם עד עולם: ג כי לא ינוח. אם הרשעים מושלים זמן מה על הצדיקים הנה לא לזמן מרובה ינוח ממשלת הרשע על נחלת הצדיקים הנתון לגורלם: למען. בכדי שלא ישלחו הצדיקים גם המה את ידיהם לאחוז בעולה בראותם ממשלת הרשע זמן מרובה: ד ולישרים בלבותם. לאותם שהם טובים ביושר לבב ולא לרמות: ה והמטים. אבל אותם שהמה מטים עצמם אחר דרך עקלקלות ר"ל שכל טובתם הוא לרמות את הבריות: יוליכם. אותם יוליך ה' לאבדון עם פעלי האון ודומה להם עם שעדיין לא פעלי האון ויהיה א"כ שלום על ישראל כי יאבדו טרם פעלו האון עם רמיית טובתם:

קכו א בשוב. לעתיד כאשר ישיב ה' מן הגלות את השבויי' מבני ציון יאמרו אז הנה כל הצרות שעברו ברי הם כאלו חלמנו חלום ר"ל לרוב הטובה שיהיה להם אז ידמה להם שלא היו הצרות באמת כ"א בחלום ראו כאלו מצירים להם: ב הגדיל ה'. ר"ל הגדולות האלה היא מה' ולא באה במקרה: ג הגדיל ה' לעשות עמנו. כאלו ישיבו ישראל לומר הן אמת שה' הגדיל לעשות עמנו ובעבור בטחון הישועה ההיא היינו שמחים מאז עוד היותנו בגולה: ד שובה ה'. עודם בגולה יאמרו השב בני השביה למקומם ונהיה כאפיקים בנגב ר"ל כמים הנגרים בחוזק במקום נגובה ויבשה:

הזורעים

מצודת ציון

קכה ג שבט. ענין ממשלה על כי ביד המושל שבט המוסר לייסר המחויב וכן לא יסור שבט מיהודה (בראשית מ"ט): גורל. הנחלה שנפל לגורלם ולחלק' ועל כי ע"פ רוב מחלקים נחלה בגורל אמר לשון גורל: ה והמטים. מל' נטיה: עקלקלותם. ענין עקמימות כמו ארחות עקלקלות (שופטים ה'): קכו א בשוב. מל' השבה: שבות. מל' שבי: ד שובה. מל' השבה:

שביתנו

את־שביתנו כאפיקים בנגב׃ ה הזרעים בדמעה ברנה
יקצרו׃ ו הלוך ילך ׀ ובכה נשא משך־הזרע בא־יבוא
ברנה נשא אלמתיו׃

קכז א שיר המעלות לשלמה אם־יהוה ׀ לא־יבנה בית
שוא עמלו בוניו בו אם־יהוה לא ישמר־
עיר שוא ׀ שקד שומר׃ ב שוא לכם ׀ משכימי קום
מאחרי־שבת אכלי לחם העצבים כן יתן לידידו שנא׃

הנה

מצודת ציון

שביתנו. מל' שבי: כאפיקים. ענינו מים הנגרים בחוזק כמו אפיקי מים (לעיל מ"ב): בנגב. ענין יובש כמו ארץ הנגב נתתני (יהו' ט"ו): ו משך. מל' משיכה והולכה: אלומותיו. ענין אגודות תבואה כמו מאלמים אלומים (בראש' ל"ז):

קכז א שקד. ענין המהירות והשתדלות כמו שקדו ושמרו (עזרא ח'): ב מאחרי. מל' איחור ועכבה: שבת. מלשון ישיבה: לידידו. מל' ידידות: שנא. כמו שנה בה"א:

אשפתו

מצודת דוד

ה הזורעים. אמר הזורעים במקום הנגוב ההוא הלא זרעו בדמעה בחשבם כן לא יצמח ויפסידו הזרע: ברנה יקצורו. כשנמצא אפיקי המים והצמיחה הנה יקצרו התבואה ברנה: ו נושא משך הזרע. ר"ל בעת שהיה נושא משיכת והולכת הזרע על השדה הלא ילך ויבכה מפחדו פן לא תצמח: בא יבא. אבל יבוא לביתו ברנה בעת ישא האלומות מן השדה אשר ברכו ה': והנמשל בו. אפיקי המים והוא כפל ענין במ"ש ור"ל כן כאשר הנחנו עם כי בגולה אנו זורעים מעשה המצות בדמעה על כי חושבים אבדנו פח"ו אבדה תקותינו. ובהכנס כל מעשה המצות הנה כאשר בא יבא זמן הגאולה אז נקבל הגמול בשמחה מרובה:

קכז א לשלמה. אמר זה על שלמה כי לפי הנראה אשר בעת יבנה את בה"מ ישא את בת פרעה ואמר עליו מה תועלת א"כ בבנין: כי אם ה' לא יבנה הבית ר"ל אם המקום לא יחפוץ בבנין על מעשיך אשר לא טובים א"כ הלא לחנם עמלו בו הבונים כי לא תתקיים: אם ה' לא ישמור עיר. בעבור המעשים הרעים: שוא שקד שומר. הלא לחנם היא מהירת והתמדת השומר בשמירת העיר כי בוא יבוא האויב בעירה ויחרב הבית: ב שוא לכם. וכמו כן טרחתם לכם בחנם אתם המשכימים לקום לעשות מלאכתכם ומאחרים לשבת בעסק המלאכה למעט בטחונכם בה' והמה אוכלים הלחם הבא בעצב רב וביגיעת המלאכה: כן יתן. הלא כן יתן ה' די מחסורו למי שמנדד שנה מעיניו ועוסק אז במלאכת שמים ור"ל כמו שמרבית שמירת העיר אין בו תועלת רב כי הכל תלוי בהצלחת המקום כן מרבית יגיעת המלאכה אין בו תועלת כי בזולת יגיעה רבה נותן המקום די ספוקו למי שעמל בתורה:

הנה

ג הִנֵּה נַחֲלַת יְהוָה בָּנִים שָׂכָר פְּרִי הַבָּטֶן: ד כְּחִצִּים בְּיַד־
גִּבּוֹר כֵּן בְּנֵי הַנְּעוּרִים: ה אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר מִלֵּא אֶת־
אַשְׁפָּתוֹ מֵהֶם לֹא־יֵבֹשׁוּ כִּי־יְדַבְּרוּ אֶת־אוֹיְבִים בַּשָּׁעַר:
קכח א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אַשְׁרֵי כָּל־יְרֵא יְהוָה הַהֹלֵךְ בִּדְרָכָיו:
ב יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ:
ג אֶשְׁתְּךָ כְּגֶפֶן פֹּרִיָּה בְּיַרְכְּתֵי בֵיתֶךָ בָּנֶיךָ כִּשְׁתִלֵי זֵיתִים
סָבִיב לְשֻׁלְחָנֶךָ: ד הִנֵּה כִי־כֵן יְבֹרַךְ גָּבֶר יְרֵא יְהוָה:
יְבָרֶכְךָ

מצודת דוד

ג הנה נחלת ה'. ר"ל ואם ירבה לעמול במלאכה להרבות הון להנחיל לבניו אחריו הלא הנה הבנים עצמם המה נחלת ה' ונתנם לאשר ישר בעיניו ואם לא יתרצה לה' מאין לו בנים להנחילם את ההון: שכר פרי הבטן. הבנים שהמה פרי הבטן המה באים בשכר המעשה ומיד ה' וכפל הדבר במ"ש: ד כחצים ביד גבור. ר"ל ונאמת שכר גדול הוא זה כי כמו החצים אשר המה ביד גבור עם שהחצים הרגו את מי עכ"ז הלא נראה לכל שלא החצים הם הממיתים כ"א הגבור אשר ירה אותם. כן הבנים שהאדם מלמד בנערותו בעוד כח בידו להדריכם בדרך ישרה הנה עם כי הבנים הם ההולכים בדרך ישרה עכ"ז נראה לכל שכל זה המה מעשה ידי אביהם להתפאר: ה אשר מלא וכו'. ר"ל אשר הרבה בנים כאלה ולפי שהמשילם לחצים אמר בהם לשון הנופל בחצים שהדרך למלאותם בתוך הנרתק: לא יבושו. לא יבואו לידי בושה כאשר ידברו במקום מושב החכמים כי יתחכמו לדבר בהשכל ובדעת: את אויבים. ר"ל עם אותם החולקים עמהם בדבר חכמת התורה הנראים כאלו היו אויבים להם לפי המחלוקת:

קכח א ירא ה'. מלעבור על ל"ת: ההולך בדרכיו. לקיים את העשין: ב כי תאכל. כאשר האכל יגיע כפיך ולא תהנה מאחרים לחלוק עמהם בשכר הבורא אז אשריך וטוב לך כי אז תקבל אתה כל שכרך משלם אין מחסור: ג כגפן וכו'. תהיה כגפן המגדל פירות העומד בירכתי הבית הקרוב אליו להשגיח בו לזבלו ולהשקותו בעתו שאז הפירות מרובות וטובות כן אשתך תלד לך בנים מרובים וטובים: כשתילי זתים. העומדים ניפים כל ימות השנה כן בניך לא יבהלו לעולם מראות פניהם ויהיו סביב לשלחנך ולא יהיו מסובים על שלחן אחרים: ד הנה כי כן. הנה אשר כן בברכות האלו יבורך וכו':

מצודת ציון

ה אשפתו. הוא הנרתק אשר ישימו בו את החצים וכן אשפתו כקבר פתוח (ירמיה ה'): בשער. דרך החכמים והשופטים לשבת בשער וכן נאמר שלום שפטו בשעריכם (זכריה ח'):

קכח ג בירכתי. ענ
כא
עבר וצד כירך הזה שהוא בצד האדם וכן על ירך המזבח (ויק' כ"ד): כשתילי זיתים. כנטיעות של זיתים כמו והיה כעץ שתול (לעיל א'):

יכלו

ה יברכך יהוה מציון וראה בטוב ירושלם כל ימי חייך:
ו וראה־בנים לבניך שלום על־ישראל:

קכט א שיר המעלות רבת צררוני מנעורי יאמר־נא
ישראל: ב רבת צררוני מנעורי גם לא־
יכלו לי: ג על־גבי חרשו חרשים האריכו למענותם:
ד יהוה צדיק קצץ עבות רשעים: ה יבשו ויסגו אחור
כל שנאי ציון: ו יהיו כחציר גגות שקדמת שלף יבש:
ז שלא מלא כפו קוצר וחצנו מעמר: ח ולא אמרו
העברים ברכת־יהוה אליכם ברכנו אתכם בשם יהוה:
שיר

מצודת ציון

קכט ב יכלו. מל' יכולת: ג גבי. כן נקרא אחורי הגוף כמו וכל בשרם וגביהם (יחזק' י"ד): למענותם. הוא הקו אשר יחרוש החורש באורך השדה וחוזר וחורש אצלו כמדתו עד כלות השדה וכן כבחצי מענה צמד שדה (ש"א י"ד): ד קצץ. ענין כריתה וחתוך כמו וקצץ פתילים (שמות ל"ט): ה ויסגו אחור. ענין חזרה לאחור כמו לא נסוג אחור (ש"ב א'): ו כחציר. כעשב: שקדמת. מל' קודם: שלף. ענין הליפה והוצאה ממקומו כמו שלף איש נעלו (רות ד'): ז וחצנו. שולי הבגד יקרא חוצן וכן גם חצני נערתי (נחמי' ה'): מעמר. אגודת השבלים כמו ושכחת עומר (דברי' כ"ד):

מצודת דוד

ה יברכך ה'. כי יברכך ה' מציון מקור שפע הברכות כולן: וראה. ותהיה רואה בטובת ירושלים בעת בנינה: ו שלום. וראה שאמר בתחילת המקרא עומדת במקום שנים וכאלו אמר וראה שלום על ישראל ר"ל תהיה רואה בשלום ישראל כאשר ישבו על אדמתם:

קכט א רבת צררוני. לעתיד יאמרו ישראל הן רבת פעם צררו אותי מעת נעורי: ב רבת וכו'. ר"ל אף כי רבים קמו עלי מ"מ גם כולם לא יכלו לי לעשות בי כלה: ג על גבי. החורשים את האדמה חרשו על גבי והאריכו עוד מענית כמחרישה ר"ל הכבידו עול כבד וזמן מרובה: ד ה' צדיק. אבל ה' הצדיק קצץ חבלי העבותות של האומות מה שאסרו אותי בהם ר"ל התיר מעלי מאסר הגלות: ה יבושו. ברואותם שיצאתי מתחת ידיהם: ויסגו אחור. דרך המתבייש לחזור לאחוריו כדרך בוש: ו כחציר גגות. כעשב הגדל על הגגות שקודם התלישה נתייבש מחום השמש ולפי מעט הלחלוחית בהעפר אשר תחתיה: ז שלא מלא. ר"ל שלא בא לכלל קצירה למלאות הקוצר את כפו מהם כדרך הקוצרים שממלאים מלא הכף וקוצרים בבת אחת: וחצנו מעמר. מוסב על שלא מלא שאמר בתחילת המקרא לומר שלא מלא חצנו ר"ל לא מלא כנף בגדו מן העומרים כי לא קצרוהו כלל: ח ולא אמרו. דרך העוברים נגד הקוצרים לומר להם ברכת ה' אליכם וברכנו אתכם וגו' אבל על חציר הגגות לא
אמרו

קל א שיר המעלות ממעמקים קראתיך יהוה: ב אדני
שמעה בקולי תהיינה אזניך קשבות לקול
תחנוני: ג אם־עונות תשמר־יה אדני מי יעמד: ד כי־
עמך הסליחה למען תורא: ה קויתי יהוה קותה נפשי
ולדברו הוחלתי: ו נפשי לאדני משמרים לבקר שמרים
לבקר: ז יחל ישראל אל־יהוה כי־עם־יהוה החסד והרבה
עמו פדות: ח והוא יפדה את־ישראל מכל עונותיו:
קלא א שיר המעלות לדוד יהוה לא־גבה לבי ולא־
רמו עיני ולא־הלכתי בגדלות ובנפלאות
ממני

מצודת דוד

אמרו העוברים. כאמר כי לא די לכלל קצירה ונקציר הזה יהיו שונאי ציון כייבלו מן העולם עד לא יגיעו לימי הזקנה:

קל א ממעמקים · מתוך עומק הצרות קראתי לך ה': ג אם עונות תשמור · אם לא תמחול והשמור אותם להפרע עליהם גמול מי יוכל לעמוד ולהתקיים כי הלא רבו מאד: ד כי עמך הסליחה · ולא מסרת סליחות העון לאחד מהמלאכים כמ"ש כי לא ישא לפשעכם (שמות כ"ג): למען תורא · כי אם מסר המליץ כמלאך היה נפתה לב האדם לומר המלאך יתפייס לנו הואיל ולא לו הטלנו ויסא הוא את העון והיה ממעט ביראת המקום: ה קויתי ה' · קויתי אל ה': קוה נפשי · כפל הדבר להתמדתו: ולדברו הוחלתי · אני מייחל ומקוה לדברי הבטחתו: ו נפשי לה' · נפשי מקוה לה' יותר מאשר יקוו שומרי החומות לאור הבקר ללכת לישן: או נפשי היא אל ה' מן הנכנסים השומרים ומצפים לבקר אור הנגה ולה ר"ל נפשי היא כאחת הנפשות האלה: שומרים לבקר · כפל הדבר להתמדתו: ז יחל ישראל · אתה ישראל קוה אל ה' כי עמו החסד: והרבה · הלא פדה אותך רבות פעמים וכמו כן יפדה אותך גם עתה כי לא יחסר לו פדות כי הרבה עמו: ח והוא יפדה את ישראל וכו' · ר"ל הנה גם העון לא יעכב הגאולה כי הוא יפדה את ישראל מן העונות כי כבר נתמרק העון בקושי השעבוד והלך לו והרי הוא פדוי מן העון:

קלא א לא גבה לבי · במחשבת הלב לא הייתי מתגאה: ולא רמו עיני · במעשה להשתרר ביותר להרים עין למעלה כדרך גבהי הרוח: ולא הלכתי בגדולות · לא עשיתי דברים גדולים ונפלאים כבנינים נאים ומגדלים גבוהים להראות גדולה וכבוד כדרך שהמלכים עושים:

מצודת ציון

קל ב קשבות · ענין שמיעה: ד תורא · מל' מורא: ו משומרים · מל' שומר · או הוא ענין תקוה והמתנה כמו ואביו שמר את הדבר (בראשית ל"ז):

קויתי

מִמֶּנִּי : ב אִם־לֹא שִׁוִּיתִי וְדוֹמַמְתִּי נַפְשִׁי כְּגָמֻל עֲלֵי אִמּוֹ
כַּגָּמֻל עָלַי נַפְשִׁי : ג יַחֵל יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה מֵעַתָּה וְעַד־
עוֹלָם :

קלב א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת זְכוֹר־יְהוָה לְדָוִד אֵת כָּל־עֻנּוֹתוֹ :
ב אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַיהוָה נָדַר לַאֲבִיר יַעֲקֹב :
ג אִם־אָבֹא בְּאֹהֶל בֵּיתִי אִם־אֶעֱלֶה עַל־עֶרֶשׂ יְצוּעָי :
ד אִם־אֶתֵּן שְׁנָת לְעֵינָי לְעַפְעַפַּי תְּנוּמָה : ה עַד־אֶמְצָא
מָקוֹם לַיהוָה מִשְׁכָּנוֹת לַאֲבִיר יַעֲקֹב : ו הִנֵּה־שְׁמַעֲנוּהָ
בְאֶפְרָתָה מְצָאנוּהָ בִּשְׂדֵי־יָעַר : ז נָבוֹאָה לְמִשְׁכְּנוֹתָיו

נשתחוה

מצודת ציון

קלא ב שויתי. מלשון שוה:
ודוממתי. מל' דמיון: כגמול. ענינו תינוק הנעתק מקרוב מדדי האם כמו ויגדל הילד ויגמל (שם כ"א):

קלב ב לאביר. ענין חוזק כמו ומשך אבירים בכחו (איוב כ"ד): ג ערש. מטה כמו ערשו ערש ברזל (דברים ג'): יצועי. שם מציעות המטה כמו אז חללת יצועי (בראשית מ"ט): ד לעפעפי. הוא חיסון העין: תנומה. היא שינה קלה: לפרדס:

מצודת דוד

ממני. ר"ל יותר מהצורך ומהראוי לי: ב אם לא. הוא ענין שבועה. כאומר אם לא עשיתי כן יבוא עלי עונש כזה וכזה ולא אמר: שויתי ודוממתי. השקטתי נפשי לחכות כגמול מפרי אמו שכל בטחונו על אמו כן כל בטחוני בה': כגמול עלי נפשי. כנפש חסר עלי ונקראתי היא כתינוק הנגמל וכפל הדבר להתמדתו: יחל ישראל. ר"ל ממני ראו וכן עשו גם אתם וקוו אל ה' מעתה ועד עולם:

קלב א זכור ה' לדוד. המפלל על עצמו שיזכור לו ענוי נפשו אשר טרח למצוא מקום לבנות בית המקדש: ב לאביר יעקב. לחזקו ותקפו של יעקב והוא המקום ב"ה ותלה ביעקב לפי שהוא היה תחילה להנודרים: ג אם אבוא. הוא ענין שבועה וכזה ולא אמר וכו': באהל ביתי. באהל המוכן לבית שבתי הראוי למלך: ערש יצועי. מטה המוצעת כפי הראוי לי: ד אם אתן שנת. ר"ל להיות ישן להתענג יותר מההכרח להחיות את הנפש וגם זה הוא ענין שבועה וכו': לעפעפי. כפל הדבר במ"ש: ה עד אמצא. עד אשר אדע איה המקום המוכן לבה"מ: ו הנה שמענוה באפרתה. עוד בהיותי באפרת מקום מולדתי כי היא בית לחם כמ"ש בדרך אפרת היא בית לחם (בראשית מ"ח) ואמר כי מאז שמענו כי עתיד להיות מקום נבחר לבה"מ אבל לא ידענו מקומו איה: מצאנוה בשדה יער. ועתה הנה מצאנו את המקום בשדי יער הוא גורן ארונה היבוסי והיה גם שם עצי יער כי הוא המקום שנעקד עליו יצחק ונאמר וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו (שם כ"ב) שנאחז בענפי עצי היער: ז נבואה. אמרו בזמן ההוא ודבנו העמים נבואה למשכנותיו:

להדום

נשתחוה להדם רגליו: ח קומה יהוה למנוחתך אתה
וארון עזך: ט כהניך ילבשו צדק וחסידיך ירננו:
י בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך: יא נשבע
יהוה לדוד אמת לא ישוב ממנה מפרי בטנך אשית
לכסא לך: יב אם ישמרו בניך בריתי ועדתי זו אלמדם
גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך: יג כי בחר יהוה
בציון אוה למושב לו: יד זאת מנוחתי עדי עד פה אשב
כי אויתיה: טו צידה ברך אברך אביוניה אשביע לחם:
טז וכהניה אלביש ישע וחסידיה רנן ירננו: יז שם
אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי: יח אויביו אלביש
בשת

מצודת דוד

להדום רגליו. ב"ה קרוי הדום רגלי ה' ואמר זה על שם שכאלו מושבו בשמים ממעל ורגליו מונחים למטה בב"ה: ח קומה ה'. לכן קומה והשרה שכינתך אל מקום המנוחה כי עד הנה היה מתהלך מאוהל אל אוהל וממשכן וכו' אבל המקום הזה תהיה מקום מנוחה וקבועה עד עולם: אתה וארון עוזך. שכינתך תשרה שם עם הארון אשר בראותו לכל את עוזך וכח זרועך בפלשתים בעת לקחו אותו בשבי כמ"ש בס"ש: ט ילבשו צדק. בגדי כהונה נקראים בגדי צדק כי הם מכפרים ומצדיקים את החוטאים: וחסידיך ירננו. הלוים ירננו בשיר: י בעבור וכו'. על עצמו אמר עשה זאת בעבורי וכפל דברו ואמר עוד אל תשב ריקם את פני משיחך לבל שמוע תפלתו: יא נשבע וכו' אמת. ר"ל שבועה אמתית ולא יחזור מהשבועה והשבועה היא שהבטיחו לומר מזרעך אשים מלך לשבת על הכסא שלך: יב זו אלמדם. אשר אלמדם ביד הנביאים: גם בניהם. של בניך עד עולם ישבו לכסא המלוכה: יג כי בחר וכו'. ר"ל הואיל וה' בחר את ציון ודוד הלא טרח והכין את המקום ההיא לזה יתגלגל בגמול שכרו את המלכות לו ולזרעו עד עולם: יד זאת מנוחתי. וכה אמר ה' זאת תהיה מנוחתי עדי עד ופה אשב כי מתאוה אני לה: טו צידה. מן המקום ההיא אשפיע לברך מזון עדתי ולהשביע אביוני עמי: טז אלביש ישע. ר"ל ע"י לבישת בגדי כהונה תבוא הישועה כי המה מכפרים ובאה ע"י התשועה: וחסידיה. הלוים ירננו בשיר: יז שם. בציון אצמיח קרן ממשלה לדוד ר"ל שם יתרבה ויתגדל ממשלתו בכל עת: ערכתי נר. כפל ערכתי נר ר"ל הדרה והרבה והמשל רב: יח אלביש בושת. יהיו מעוטפים בבושה כלבוש הזה המסבב את כל הגוף:

מצודת ציון

להדום. הוא כרפיד הכסא הנתון תחת רגלי האדם כשהוא יושב ולכן יאמר לרגליך (לעיל ק"י): יג אוה אויתיה. מל' תאוה וחשק כמו ונפשו אותה ויעש (איוב כ"ג): יז קרן. המלה היא הושאל לממשלה ולהתחזקות ע"ש שבעלי הקרנים יתחזקו בהם בהלחמם עם מי: ערכתי. ענין סדור:

יצץ

ועליו

בֹּשֶׁת וְעָלָיו יָצִיץ נִזְרוֹ׃

קלג א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד הִנֵּה מַה־טּוֹב וּמַה־נָּעִים
שֶׁבֶת אַחִים גַּם־יָחַד׃ ב כַּשֶּׁמֶן הַטּוֹב עַל־
הָרֹאשׁ יֹרֵד עַל־הַזָּקָן זְקַן־אַהֲרֹן שֶׁיֹּרֵד עַל־פִּי מִדּוֹתָיו׃
ג כְּטַל חֶרְמוֹן שֶׁיֹּרֵד עַל־הַרְרֵי צִיּוֹן כִּי שָׁם צִוָּה יְהוָה אֶת־
הַבְּרָכָה חַיִּים עַד־הָעוֹלָם׃

קלד א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הִנֵּה בָּרְכוּ אֶת־יְהוָה כָּל־עַבְדֵי
יְהוָה הָעֹמְדִים בְּבֵית־יְהוָה בַּלֵּילוֹת׃ ב שְׂאוּ
יְדֵכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת־יְהוָה׃ ג יְבָרֶכְךָ יְהוָה מִצִּיּוֹן עֹשֵׂה
שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃

הללויה

מצודת ציון

יח יציץ. מל' נצנוץ וענינו הארה וזריחה וכן ונוצצים כעין נחושת קלל (יחזק' א'): נזרו. כתרו כמו את הנזר (מ"ב י"א): קלג א נעים. ענין ערבות ומתיקות: ב מדותיו. מלבושיו כמו מדו בד (ויקר' ו'): לסגלתו

מצודת דוד

ועליו. על דוד יאיר ויזרח כתר המלכות ר"ל תרבה גדולתו למעלה:

קלג א הנה מה טוב. מה מאוד טוב ומה מאוד נעים הדבר כאשר ישבו על אדמתם כל בית ישראל הקרואים אחים לגודל האחוה שביניהם: גם יחד. ויהיו גם יחד במלכות אחת ולא יחלקו לשתי ממלכות עוד: ב כשמן הטוב. והרי הדבר דומה כשמן המשחה הנתון על הראש בשפע רב עד כי ירד משם על הזקן והוא זקן אהרן שהיה הראשון להנמשחים בשמן המשחה: שיורד. אשר ירד עוד על פי מלבושיו בנפילה בית הצואר ור"ל כמו שמן המשחה עם כי היה נתון על הראש לבד מ"מ נחה השמן ממנו על מקומות מחולפות על כי היה דבוקות זו בזו כן אם כל בני ישראל במלכות אחת וראש אחד להם תתחלק אז השפע לכולם באמצעות המלך המקבל השפע בראשונה: ג כטל חרמון. כמו טל היורד מהר חרמון על הררי ציון הסמוכים אצלו כן נחה השפע באמצעות המלך ליתר העם: כי שם. בציון צוה ה' את הברכה והחיים עד העולם ר"ל בציון באה השפע ותחל ראשונה על המלך המולך בה וממנו יושפע על בני העם ולכן טוב הדבר שיהיו לאחדים:

קלד א העומדים וכו'. להלל את ה' בב"המ: ב שאו. הרימו ידכם לה' בקדושה לברך אותו כי כן דרך המברכים להרים ידיהם למעלה: ג יברכך וכו'. סוף המקרא יברכך ה' עושה וכו' מציון ר"ל אם תברכו את ה' אז גם הוא יברך אתכם מציון כי משם נשפעים כל הברכות והטובות כי היא מקום השראת השכינה:

בלגוים

קלה א הַלְלוּיָהּ · הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה הַלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה׃
ב שֶׁעֹמְדִים בְּבֵית יְהוָה בְּחַצְרוֹת בֵּית
אֱלֹהֵינוּ׃ ג הַלְלוּיָהּ כִּי־טוֹב יְהוָה זַמְּרוּ לִשְׁמוֹ כִּי נָעִים׃
ד כִּי־יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ׃ ה כִּי אֲנִי יָדַעְתִּי
כִּי־גָדוֹל יְהוָה וַאֲדֹנֵינוּ מִכָּל־אֱלֹהִים׃ ו כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ
יְהוָה עָשָׂה בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ בַּיַּמִּים וְכָל־תְּהֹמוֹת׃ ז מַעֲלֶה
נְשִׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה מוֹצֵא־רוּחַ
מֵאוֹצְרוֹתָיו׃ ח שֶׁהִכָּה בְּכוֹרֵי מִצְרָיִם מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה׃
ט שָׁלַח · אוֹתֹת וּמֹפְתִים בְּתוֹכֵכִי מִצְרָיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל־
עֲבָדָיו׃ י שֶׁהִכָּה גּוֹיִם רַבִּים וְהָרַג מְלָכִים עֲצוּמִים׃
יא לְסִיחוֹן · מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וּלְכֹל מַמְלְכוֹת
כְּנָעַן׃ יב וְנָתַן אַרְצָם נַחֲלָה נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ׃
יְהוָה

מצודת דוד

קלה א הללויה הללו וכו׳ · סיים המקרא כאלו אמר הללו יה ומי יהלל ואמר הללו עבדי ה׳ אתם הללו את שם ה׳ אבל לרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי : ב שעומדים וכו׳ · להתפלל בה לה׳ : ד בחר לו יה · ה׳ בחר לעצמו את יעקב : לסגלתו · להיות לו כאוצר נחמד : ה כי אני ידעתי וכו׳ · ולכן אני מעורר לבות בני אדם להללו : ואדנינו · מוסב על מלת גדול לומר ואדנינו גדול מכל אלהים הם מלאכי מעלה : ז מקצה הארץ · ר״ל כאשר המה נראים למראה העין שהם בשפולי הרקיע בקצה הארץ משם עולה אותם ברום הרקיע אל המקום אשר ירצה להמטיר שמה : ברקים · לעת בוא המטר מבריק ברקים ואחז המטר מכבה אותם : מוצא · הוא מוציא את הרוח ממקום אוצריו : ח שהכה · בא האל אשר הכה בכורי מצרים ובהמתן בין טפה של בכור וכו׳ : ט בתוככי מצרים · ולא אלו המכות על ישראל שהיו בארצם : י גוים רבים · הם שבעת האומות : יא לסיחון · הרג לסיחון וכו׳ והזכירם בפרט לרוב החזקם ואח״כ כלל כל מלכי כנען יחד : יב ארצם · של המלכים ההם נתן נחלה ותזר ופירש שנתן נחלה לישראל עמו :

מצודת ציון

קלה ד לסגלתו · ענין אוצר נחמד כמו וסגולת מלכים (קהלת ב׳) : ו תהמות · עומק המים : ז נשיאים · עננים יצ״ש שמנשאים עצמן למעלה וכן נשיאים ורוח וגשם אין (משלי כ״ה) : ט בתוככי · היו״ד יתירה והוא כמו בתוכך וכאלו ידבר למצרים לנוכח : יא לסיחון · את סיחון כמו הרגו לאבנר (ש״ב ג׳) :

יג יהוה שמך לעולם יהוה זכרך לדר־ודר: יד כי־ידין
יהוה עמו ועל־עבדיו יתנחם: טו עצבי הגוים כסף וזהב
מעשה ידי אדם: טז פה־להם ולא ידברו עינים להם
ולא יראו: יז אזנים להם ולא יאזינו אף אין־יש־רוח
בפיהם: יח כמוהם יהיו עשיהם כל אשר־בטח בהם:
יט בית ישראל ברכו את־יהוה בית אהרן ברכו את־
יהוה: כ בית הלוי ברכו את־יהוה יראי יהוה ברכו את־
יהוה: כא ברוך יהוה מציון שכן ירושלם הללויה:

קלו א הודו ליהוה כי־טוב כי לעולם חסדו:
ב הודו לאלהי האלהים כי לעולם חסדו:
ג הודו לאדני האדנים כי לעולם חסדו:
ד לעשה נפלאות גדלות לבדו כי לעולם חסדו:
ה לעשה השמים בתבונה כי לעולם חסדו:

לרקע

מצודת ציון

יז יאזינו · ענין שמיעה והוא מל' אוזן:

לרוקע

מצודת דוד

יג ה' שמך לעולם · ר"ל כאשר כחו מאז כן כחו עד עולם: זכרך · היא היא כי בשמו יזכר וכפל הדבר לחזק: יד כי ידין · כי עוד יבוא זמן אשר ידין ה' דין עמו לנקום נקמתם מיד האומות: יתנחם · יחשוב מחשבה אחרת להיטיב להם: טו עצבי הגוים · אבל הע"ז אשר האומות עובדים להם הלא המה מכסף וזהב והמה מעשה ידי אדם ואין ממש בהם: טז פה להם · ר"ל אם המה עשו להם פה מה בכך הלא לא ידברו בו: יז אף אין יש רוח · אפי' רוח החיוני כבהמה אין בפיהם: יח כמוהם · בקללה אמר שהאומנים העושים את הע"ז יהיו כמו הע"ז לבלי ידברו וגו' וכן יהיו כל הבוטח בהם: יט ברכו · על שהבדיל אתכם מן האומות התועים: בית אהרן וגו' · ר"ל כל אחד ברכו לפי ערך מעלתו: כ יראי ה' · אלו הגרים: כא מציון · המשפיע אור שכינתו מציון השוכן בירושלים: הללויה · הללו את יה בזה ההלול לומר ברוך ה' מציון וגו':

קלו א כי לעולם חסדו · כי החסד ה' הוא דבר המתקיים לעולם ולא כן חסדו של ב"ו: ב האלהים · הם מלאכי מעלה: ג האדונים · הם צבא השמים ונסיליהם שהם אדונים למזול צהרן וה' הוא אדון עליהם ולכל אשר יחשוב יעם: ד לעושה · מוסב על מלת הודו לומר הודו לעושה נפלאות גדולות וגם כולם: לבדו · ואינו צריך לעזר מגבהי מעלה:

ו לְרֹקַע הָאָרֶץ עַל־הַמָּיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
ז לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
ח אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ לְמֶמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
ט אֶת־הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמֶמְשְׁלוֹת בַּלָּיְלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
י לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יא וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יב בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יג לְגֹזֵר יַם־סוּף לִגְזָרִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יד וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
טו וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְיַם־סוּף כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
טז לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יז לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יח וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יט לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

ולעוג

מצודת דוד

ו על המים . והוא נגד הטבע כי טבע המים לעלות ממעל לארץ : ח את השמש . ר"ל הודו לעושה את השמש למשול ביום וקבע לו תחומו ולא יעבור : י בבכוריהם . ביד בכוריהם כי כאשר שמעו הבכורים ממכת בכורות עמדו על אבותיהם והרגו בהם לאמר לשלח את ישראל : יא ויוצא . ר"ל הודו לאשר הוציא את ישראל מתוך מצרים : יב ביד . ר"ל הודו לאשר הוציא ביד חזקה ובזרוע נטויה והמשילו לגבור שנוטה בידו מול האויב בהלחמו עמו ואמר הודו לו על שהוציאם ביד רמה ולא כעבדים הבורחים : יג לגזרים . לקרעים הרבה לכל שבט שביל לעצמו : יד והעביר . הודו לאשר העביר את ישראל בתוך הים : טו ונער . הודו לאשר נער וטרד בתנועה חזקה את פרעה וכו' : טז למוליך . ר"ל היו מוליכם בדרך הישר ע"י עמוד הענן : יח ויהרוג . הודו לאשר הרג מלכים אדירים של כנען והם המלכים הגדולים שזכר וכפל הדבר במ"ש : יט לסיחון . הודו לאשר הרג לסיחון וכו' ובעבור חזקו פרטו לעצמו :

מצודת ציון

קלו ז לרוקע . ענין שטיחה ופרישה כמו וצורף בזהב ירקענו (ישעי' מ') : יג לגוזר . ענין כריתה וחתוך כמו גזרו את הילד (מ"א ג') : טו ונער . ענין תנועה חזקה כמו הלכי נערתי (נחמי' ה') : וחילו . מל' חיל וצבא :

ויפרקנו

כ ולעוג מלך הבשן כי לעולם חסדו:
כא ונתן ארצם לנחלה כי לעולם חסדו:
כב נחלה לישראל עבדו כי לעולם חסדו:
כג שבשפלנו זכר לנו כי לעולם חסדו:
כד ויפרקנו מצרינו כי לעולם חסדו:
כה נתן לחם לכל־בשר כי לעולם חסדו:
כו הודו לאל השמים כי לעולם חסדו:

קלז א על נהרות בבל שם ישבנו גם־בכינו בזכרנו
את־ציון: ב על־ערבים בתוכה תלינו
כנרותינו: ג כי שם שאלונו שובינו דברי־שיר ותוללינו
שמחה שירו לנו משיר ציון: ד איך נשיר את־שיר־
יהוה

מצודת ציון

כד ויפרקנו. הוא תרגום של ישועה וכן ופורק אין מידם (איכה ה'):

קלז ב ערבים. שם אילן סרק הגדל אצל הנחלים כמו וערבי נחל (ויקרא כ"ג): תלינו. מל' תליה: ג שובינו. מל' שבי: ותוללינו. מל' הוללות ולעג וכן מהוללי בי נשבעו (לעיל ק"ב):

על

מצודת דוד

כ ולעוג. הודו לאשר הרג גם לעוג וכו' ונעבור הוקי פרט גם אותו: כא ונתן. הודו לאשר גם נתן את ארצם לנחלה עם כי לא שאלו רק לעבור בגבולו: כב נחלה. הודו לאשר נתנם נחלה לכל ישראל עבדו כי לקיים שבועתו לאבות היה די אם היה נותנם להצדיקים שבדור: כג שבשפלנו. הודו לאשר זכר אותנו בעוד היינו בתכלית השפלות במצרים בזויים ומלוכלכים בעבודת פרך: כד ויפרקנו. הודו לאשר פרק והושיע לנו מצרינו: כה נותן. הודו לנותן לחם לכל הבריות ומשגיח על הכל: כו לאל השמים. לאל היושב בשמים העליון על כל:

קלז א על נהרות בבל. דוד נבא ברוה"ק אשר יגלה נ"נ את ישראל לבבל ואמר בלשון גלוים אשר יקוננו ויספרו את קורות אותם בדרך ויאמרו הנה בהיותינו על נהרות בבל שם ישבנו ישיבת הרחוקים לגולים מוטה לארץ וגם בכינו על כי זכרנו את ציון החורבה והשוממה: ב על ערבים. על אילני ערבים שבבבל תלינו הכנורות שהיינו מנגנים בהם בבהמ"ק וכוונת היה להעלימם מן העין תוך ענפי האילנות למען לא ירמוס האויב: ג כי שם. ר"ל טעם העלמתם היה כי שם שאלו השבאים מאתנו לנגן על הכנורות דברי שיר: ותוללינו. המהתלים והמלעיגים בנו שאלו דברי שמחה ואמרו לנו שירו לנו מן השיר אשר שוררתם בציון: ד איך נשיר. ר"ל אמרנו אז בלבנו איך נשיר את שיר ה' על אדמת נכר שאיננו מקום המקדש ולפי שפחדנו פן יכופו אותנו לשורר לזה העלמנום מן העין ואמרנו

שנאבדו

יהוה על אדמת נכר: ה אם־אשכחך ירושלם תשכח
ימיני: ו תדבק לשוני לחכי אם־לא אזכרכי אם־לא
אעלה את־ירושלם על ראש שמחתי: ז זכר יהוה
לבני אדום את יום ירושלם האמרים ערו ערו עד היסוד
בה: ח בת־בבל השדודה אשרי שישלם־לך את־גמולך
שגמלת לנו: ט אשרי שיאחז ונפץ את־עלליך אל־
הסלע:

קלח א לדוד אודך בכל־לבי נגד אלהים אזמרך:
ב אשתחוה אל־היכל קדשך ואודה את־
שמך על־חסדך ועל־אמתך כי־הגדלת על־כל־שמך
אמרתך

מצודת דוד

שנהגדו בדרך: ה אם אשכחך. ידבר בלשון בני הגולה שיאמרו אם אשכחך ירושלים אז הימין שלי תשכח את כוחה ואת תנועתה: ו תדבק. תהיה לשוני דבוקה לחכי לבל אוכל לדבר אם לא אזכור אותך תמיד ואם לא אעלה את זכרון ירושלים בראש שמחתי ר"ל בתחילת השמחה אשים לה זכרון לבל אשכחה בעת תוקף השמחה: ז זכור וכו׳. לשלם להם גמול עליה: את יום ירושלים. מה שעשו בעת חורבן ירושלים אשר אמרו לבבלים החריבו והשחיתו עד שתגלו היסוד אשר בה והסיתו אותם לעקור הכל: ח השדודה. אשר סופך להיות שדודה ע"י דריוש המדי: אשרי שישלם. אשרי לזה אשר ישלם לך את גמולך הראוי לך כפי אשר גמלת לנו: ט אשרי שיאחז. אשרי לזה אשר יאחז בידו את עולליך וירטשם על פני הסלע ויהיו נקמת ה׳:

מצודת ציון

ז על ראש. כמו בראש וכן ממדתם על תרבכם (יחזק׳ ל"ג) ומשפטו בחרבכם: ערו. ענין חורבן והשחתה כמו ערות יסוד (חבקוק ג׳): ח בת בבל. עדת בבל: השדודה. מל׳ שדידה וגזל: שגמלת. לפעמים יאמר לשון גמול על התחלת עשיית הרעה וכן ואם גומלים אתם עלי (יואל ד׳): ט ונפץ. ענין השבירה עם הרצון והפזור כמו ונפוץ הכדים (שופטים ז׳): עולליך. בניך הקטנים כמו עוללים ויונקים (לעיל ח׳):

תרהבני

קלח א נגד אלהים. הם השופטים והחכמים כמו עד האלהים יבא דבר שניה׳ (שמו׳ כ"ב): ב ועל אמתך. על שאמת אמרי הבטחתך לקבל שבים: כי הגדלת על כל שמך אמרתך. כי הנה כל שמות המקום ב"ה מורים על מרבית גדולתו והמורה במלך גדול הלא אחת דתו להמית ואין מועיל שוב פיוס ולזה אמר כי אתה הגדלת על כל גם שיש לך המורים על הגדולה ומאשימים את החוטא עכ"ז הנה על כולם הגדלת אמרתך שהבטחת לקבל שבים ועם כי מלך גדול אתה:

אמרתך׃ ג ביום קראתי ותענני תרהבני בנפשי עז׃
ד יודוך יהוה כל-מלכי-ארץ כי-שמעו אמרי-פיך׃
ה וישירו בדרכי יהוה כי גדול כבוד יהוה׃ ו כי-רם יהוה
ושפל יראה וגבה ממרחק יידע׃ ז אם-אלך בקרב צרה
תחיני על אף איבי תשלח ידך ותושיעני ימינך׃ ח יהוה
יגמר בעדי יהוה חסדך לעולם מעשי ידיך אל-תרף׃
קלט א למנצח לדוד מזמור יהוה חקרתני ותדע׃
ב אתה ידעת שבתי וקומי בנתה לרעי
מרחוק׃ ג ארחי ורבעי זרית וכל-דרכי הסכנתה׃
ד כי אין מלה בלשוני הן יהוה ידעת כלה׃ ה אחור
וקדם

מצודת ציון

קלח ג תרהבני. ענין התחזקות כמו ורהבם עמל ואון (תהלים צ׳): ו יידע. יוסר כמו ויודע בהם אנשי סוכות (שופטים ח׳): ח יגמור. מלשון גמר והשלמה: בעדי. עלי: תרף. מלשון רפיון:

קלט ב בנתה. מלשון בינה: לרעי. ענין מחשבה כמו ורעיון לבו (קהלת ב׳): ג ארחי. דרכי: ורבעי. ענין רביצה והוא השכיבה לנוח כי ותרבץ תחת בלעם (במדבר כ״ב) תרגומו ורבעת וקרוב לו לא תרביע כלאים (ויקרא י״ט): זרית. ענין סבוב והוא מלשון זר זהב (שמות כ״ה): הסכנתה. ענין הרגל כמו ההסכן הסכנתי (במדבר כ״ב): ד מלה. ענין דבור:

צרתני

מצודת דוד

ג תרהבני. חזקתני לשום בנפשי עוז ואמצות להתחזק בעבודתך: ד כי שמעו. כאשר שמעו אמרי פיך שאתה מקבל שבים אז יודוך: ה וישירו. לא ישירו שירי שחוק ושטות כ״א ישירו בדרכי ה׳ בהנהגת מדותיו: כי גדול וכו׳. וראוי א״כ לשיר בדרכיו: ו כי רם ה׳. עם שהוא רם מאוד מ״מ יראה את השפל וישגיח בו להקימו: וגבוה. עם כי מושבו בגבהי השמים מ״מ ממרחק ייסר את החוטאים: ז תחייני. ר״ל תצילני מהצרה: על אף אויבי. על כי בערה בהם אפם וחמתם לבלעני לזה תשלח עליהם מכת ידך ותושיע לי בימינך: ח יגמור בעדי. כאשר החל להראות חסדו כן יגמור בעדי ר״ל ישלים חסדו עלי לעולם: מעשי ידיך. הלא אני מעשה ידיך כי אתה המלכתני לזה אל תרף ידיך ממני ואחוז בי:

קלט א חקרתני. חקרת מחשבות לבי ותדע אותם: ב שבתי. וקומי. מחשבות שבתי וקומי: בנתה. תבין לרעיון לבי מזמן רחוק ר״ל משעה שנבראתי: ג ארחי ורבעי. דרכי ורבצי סבבת וגדרת להם חוק וגבול ולא יעבור: הסכנתה. ר״ל אתה יודעם כאדם המורגל בדבר שיודע כל בה: ד כי אין מלה. כאשר המלה עדיין איננה בלשוני ולא התחלתי לדבר הן אתה ה׳ ידעת כל המלה טרם דברתיה: ה אחור וקדם. צרת עלי מסביב מאחור ומקדם לבל אברח ושמת עלי כפך

לבבות

וְקֶדֶם צַרְתָּנִי וַתָּשֶׁת עָלַי כַּפֶּכָה׃ ו פלאיה דַעַת מִמֶּנִּי
נִשְׂגְּבָה לֹא־אוּכַל לָהּ׃ ז אָנָה אֵלֵךְ מֵרוּחֶךָ וְאָנָה מִפָּנֶיךָ
אֶבְרָח׃ ח אִם־אֶסַּק שָׁמַיִם שָׁם אָתָּה וְאַצִּיעָה שְּׁאוֹל
הִנֶּךָּ׃ ט אֶשָּׂא כַנְפֵי־שָׁחַר אֶשְׁכְּנָה בְּאַחֲרִית יָם׃
י גַּם־שָׁם יָדְךָ תַנְחֵנִי וְתֹאחֲזֵנִי יְמִינֶךָ׃ יא וָאֹמַר אַךְ־חֹשֶׁךְ
יְשׁוּפֵנִי וְלַיְלָה אוֹר בַּעֲדֵנִי׃ יב גַּם־חֹשֶׁךְ לֹא־יַחְשִׁיךְ מִמֶּךָ
וְלַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר כַּחֲשֵׁיכָה כָּאוֹרָה׃ יג כִּי־אַתָּה קָנִיתָ
כִלְיֹתָי תְּסֻכֵּנִי בְּבֶטֶן אִמִּי׃ יד אוֹדְךָ עַל כִּי נוֹרָאוֹת
נִפְלֵיתִי נִפְלָאִים מַעֲשֶׂיךָ וְנַפְשִׁי יֹדַעַת מְאֹד׃ טו לֹא־נִכְחַד
עָצְמִי

מצודת דוד

לכן ר"ל אני תמיד בידך ואין לי מנוס והמשל הדבר לאנשי חיל הצרים על עיר מסביב לבלי תת יוצא ומכים בהם כרצונם: ו פליאה דעת ממני. מכוסה ממני ידיעת הגלה ממך: נשגבה. דבר תחבולת ההגלה חזקה וקשה מאוד לא אוכל לדעת: ז אנה. איה המקום אשר אלך אליה להסתר מרוח כעסך ואנה אברח ממך והוא ענין מליצה והפלגה: ח אם אסק. אם אעלה אל השמים הלא אתה שם ואם אעשה לי משכב בשאול מתחת לארץ הלא הנך גם שם: ט אשא כנפי שחר. אם אמרתי אשא כנפים לעוף הים מהר בקלה הים כשחר הזה המבהיק ברגע אחת עד קצה העולם: י גם שם. הלא גם באחרית הים ידך תנחני וימינך תאחזני להוליך אותי אשר תלך וא"כ הנני מידך לידך: יא ואומר. ואם אומר אך חשכת הלילה יחשיך בעדי ובו אסתר: ולילה. הנה הלילה האיר בעדני ותראני בלילה כמו ביום: יב גם חושך. כי גם החושך לא יחשיך דבר ממך והלילה יאיר בלילה כיום: כחשכה כאורה. שוים הם לפניך זה כזה ואין הפרש ביניהם: יג קנית כליותי. הלא כליותי קנוים המה לך כי אתה בראתם עם כי המה במקום היותר נסתר בגוף ואיך א"כ יסתר ממך כל דבר: תסכני. עודי בבטן אמי במקום חושך סככת אותי בבשר ועור ואיך א"כ יחשיך ממך כל חושך: יד על כי נוראות נפליתי. על אשר עלילות נוראות נפליתי ר"ל פלאי יצירתי אותה בעלילות נוראות וגדולות: נפלאים מעשיך. מעשיך המה מכוסים ולא ידעתים אף כי נפשי היא מכללת ויודעת מאד דברים מושכלים עכ"ז פלאי מעשיך איננה יודעת: טו לא נכחד עצמי

מצודת ציון

ה צרתני. מל' מצור וסגור: ותשית. ענין שימה: ו פליאה. מכוסה כמו והוא פלאי (שופטי' י"ג): נשגבה. חזקה: אוכל. מל' יכולת: ז אנה. להיכן: מרוחך. ענין כעס כמו אל תבהל ברוחך (קהלת ז'): ח אסק. אעלה כמו והוסק דניאל מן גובא (דני' ו'): ואציעה. מל' מצע ומשכב: הנך. הנה אתה: י תנחני. ענין הנהגה: יא ישופני. ענין חושך כמו על הרי נשף (ירמיה י"ג): בעדני. בעדי: יג קנית. יש קנין שאין בו מכירה כמו קונה שמים (בראשית י"ד): תסכני. מל' סכך וכסוי: יד נפליתי. מל' פלא ודבר מכוסה: טו לא נכחד. לא נעלם

עָצְמִי מִמֶּךָּ אֲשֶׁר־עֻשֵּׂיתִי בַסֵּתֶר רֻקַּמְתִּי בְּתַחְתִּיּוֹת אָרֶץ׃
טז גָּלְמִי ׀ רָאוּ עֵינֶיךָ וְעַל־סִפְרְךָ כֻּלָּם יִכָּתֵבוּ יָמִים יֻצָּרוּ
וְלֹא אֶחָד בָּהֶם׃ יז וְלִי מַה־יָּקְרוּ רֵעֶיךָ אֵל מֶה עָצְמוּ
רָאשֵׁיהֶם׃ יח אֶסְפְּרֵם מֵחוֹל יִרְבּוּן הֱקִיצֹתִי וְעוֹדִי עִמָּךְ׃
יט אִם־תִּקְטֹל אֱלוֹהַּ ׀ רָשָׁע וְאַנְשֵׁי דָמִים סוּרוּ מֶנִּי׃
כ אֲשֶׁר יֹמְרוּךָ לִמְזִמָּה נָשֻׂא לַשָּׁוְא עָרֶיךָ׃ כא הֲלוֹא־מְשַׂנְאֶיךָ
יְהוָה ׀ אֶשְׂנָא וּבִתְקוֹמְמֶיךָ אֶתְקוֹטָט׃ כב תַּכְלִית שִׂנְאָה

שנאתים

מצודת ציון

נעלם כמו לא נכחד מאדוני (שם מ"ז): עצמי. ענין עצמות הדבר ותכונתו כמו הגישו עצמותיכם (ישעי' מ"א): עשתי. מל' עשיה: רקמתי. דימה יצירת הולד בבשר וגידים למעשה הרקמה שנעשה על פנים רבים ומהלכים משתנים: טז גלמי. ענין דבר שלא נגמרה מלאכתו וכדרז"ל גולמי כלי עץ (חולין כ"ה): יז יקרו. מל' יקר וחשוב: רעיך. מל' רעיון ומחשבה: עצמו. ענין רבוי כמו עצמו לי אלמנותיו (ירמיה ט"ו): יט אם תקטול. אשר תהרוג: כ ימרוך. ענין רוממות וכן את ה' האמרת (דברים כ"ו) ונאה היו"ד במקום האל"ף וכן ובכבודם תתימרו (ישעי' ס"א): למזימה. ענין דבר תועבה ומעשה רעה וכן זמה היא (ויק' כ') נשוא. ענין הרמה: עריך. שונאיך כמו ויבי עירך (ש"א כ"א):

נחנני

מצודת דוד

עצמי ממך. לא נעלם ממך עצמות גופי ותכונתו בעוד אשר נעשתי בסתר בבית הרחם ונרקמתי בתחתיות הארץ ר"ל במקום השפל במדור התחתון שבמעי האם: טז גלמי. בעוד הייתי גולם אחד בלא תחוך איברים ולא נשלמה עדיין צורתי הנה אז ראו אותה עיניך: כולם יכתבו. כל המקרים כולם ידועים לך כאלו כתובים לפניך בספר: ימים יצרו. אף כי יהיו בימים אשר יוצרו לאחר זמן: ולו אחד בהם. כי לפניו אחד הוא בכל אלה כי אין לפניו הפרש אם כבר נעשה אם שיהיה לאחר זמן הכל אחד: יז ולי מה יקרו. מה מאוד יקרו לפני מחשבותיך ומה מאוד עצמו ורבו ראשי הדברים וכללותיהם: יח אספרם. אוך אספרם והמה רבים מחול הים ואף אם הייתי כל הימים בהקיצה מבלי שנה ואפי' בעודי בעולם אהיה אני עמך בשמים ולא אטרד בטרדות הגופיות עכ"ז א"א לספרם: יט אם תקטול. ר"ל אם אמנם הכל גלוי לך ועכ"ז ירשיעו הרשעים לומר כבון הדבר אשר תקטול את הרשע ואנשי שופכי דמים אשר אמרתי אותם לאמר להם סורו ממני ולא ארצה לשבת עמהם: כ אשר יומרוך למזימה. הם מרוממים אותך למען עשות את הזמה ר"ל שאומרים הנה רם ה' ואין זה כבודו להשגיח בעולם השפל וכל עצם כוונת מחשבתם לעשות את הזמה: נשוא לשוא עריך. אחת מלושא ומרומה בפי שונאיך למען עשות את השוא ואינם מרוממים אותך בעבור כבודך וכפל הדבר במ"ש כדרך המליצה: כא משנאיך. המשניאים מלותיך בעיני הבריות בדברי רשע כאלה: ובתקוממיך. בהתאבכים הרשעים האלה הקמים עליך להכחיש את ההשגחה: אתקוטט. אעשה עמהם מריבה וקטטה: כב תכלית שנאה. ר"ל סוף

השנאה

שנאתים לאויבים היו לי: כג חקרני אל ודע לבבי
בחנני ודע שרעפי: כד וראה אם־דרך עצב בי ונחני
בדרך עולם:
קמ א למנצח מזמור לדוד: ב חלצני יהוה מאדם רע
מאיש חמסים תנצרני: ג אשר חשבו
רעות בלב כל־יום יגורו מלחמות: ד שננו לשונם כמו־
נחש חמת עכשוב תחת שפתימו סלה: ה שמרני יהוה
מידי רשע מאיש חמסים תנצרני אשר חשבו לדחות
פעמי: ו טמנו־גאים פח לי וחבלים פרשו רשת ליד־
מעגל מקשים שתו־לי סלה: ז אמרתי ליהוה אלי אתה

האזינה

מצודת דוד

הנאה שאין למעלה הימנה: לאויבים. נחשבו בעיני כאלו היו אויבי ומבקשי רעתי עם כי לא עשו לי מאומה רע: כג ודע. עד שתדע מחשבות לבבי: בחנני וכו'. כפל הדבר במ"ש: כד אם דרך עוצב בי. אם המחשבות דורכים בדרך המרגיז ומעציב למקום: ונחני. ר"ל אם כן הוא נחני בדרך שכל בני עולם הולכים בה. טוב לי המיתה משאחטא עוד:

קמ ב מאדם רע. מיד אדם רע: מאיש חמסים. מאיש עושה חמסים: ג יגורו. יאספו עלי מלחמות: ד שננו לשונם. חדדו לשונם והכינו אותה לדבר לה"ר כמו נחש שמחדד לשונו כשבא לנשוך: חמת עכשוב. ארס של עכשוב יש לעולם תחת שפתיהם ר"ל אין פוסקין מלדבר לה"ר: ה אשר חשבו. חושבים מחשבות להיות רגלי נדחים מדחי אל דחי לברוח מפני אויבי: ו טמנו. הטמינו עלי הרשת לבל אהיה נשמר ואלכד בה: וחבלים. גם חבלי הפח העשויים לסגור פי הפח גם אותם הטמינו לבל ארגיש. כלל ור"ל מאוד הסתירו עצה ללכדני: פרשו רשת ליד מעגל. במקום מעגלי ושבילי פרשו הרשת למען אפול בה וכמ"ש ודעו את מקומו אשר תהיה רגלו שם (ש"א כ"ג): שתו לי סלה. ר"ל מבלי הפסק אף אם לא הצליחו בראשונה חזרו שוב לארוב: ז אמרתי. אני

אמרתי

מצודת ציון

כג בחנני. ענין חקירה היא כצורף הבוחן כסף לחקור הטובה היא: שרעפי. ענין מחשבה כמו ברב שרעפי בקרבי (לעיל צ"ד): כד ונחני. והנהגני: בדרך עולם. המיתה נקראת כן כמו הנה אנכי הולך בדרך כל הארץ (מ"א ב') וכמו כי הולך האדם אל בית עולמו (קהלת י"ב):

קמ ב חלצני. ענין הוצאה ושליפה: ג יגורו. ענין אסיפה כמו יגורהו בחרמו (חבקוק א'): ד שננו. חדדו: חמת. ארס כמו חמת זוחלי עפר (דברים ל"ב): עכשוב. הוא מין פתן ונחש: ה פעמי. רגלים שהם פוסעים בהם כמו פעמי דלים (ישעי' כ"ו): ו וחבלים. מיתרי הפח: ליד. למקום: מעגל. שביל ומסילה כמו ינחני במעגלי צדק (לעיל כ"ג): שתו. שמו:

סכותה

האזינה יהוה קול תחנוני׃ ח יהוה אדני עז ישועתי
סכתה לראשי ביום נשק׃ ט אל־תתן יהוה מאויי רשע
זממו אל־תפק ירומו סלה׃ י ראש מסבי עמל שפתימו
יכסומו׃ יא ימוטו עליהם גחלים באש יפלם במהמרות
בל־יקומו׃ יב איש לשון בל־יכון בארץ איש־חמס רע
יצודנו למדחפת׃ יג ידעת* כי־יעשה יהוה דין עני
משפט אבינים׃ יד אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים
את־פניך׃

קמא א מזמור לדוד יהוה קראתיך חושה לי האזינה
קולי בקראי־לך׃ ב תכון תפלתי קטרת
לפניך משאת כפי מנחת־ערב׃ ג שיתה יהוה שמרה
לפי

מצודת ציון

ח סכותה. מל' סכך וכסוי: ט מאויי. מל' תאוה וחשק: זממו. מחשבתו. כמו כאשר זמם (דברים י"ט): תפק. ענין הוצאה כמו ויפק רצון מה' (משלי ח'): יא ימוטו. מל' נטיה: במהמורות. כמו ובמהמורות וענינו פחתות עמוקות ובדרז"ל בראשונה היו קוברין אותם במהמורות וכו' (ירושלמי מ"ק פ"א): יד את פניך. לפניך:

קמא א חושה. ענין מהירות כמו לעזרתי חושה (לעיל כ"ב):

דל

מצודת דוד

אמרתי בתפלה הלא מעולם אתה אלי וחזקי האזינה גם עתה בקול תחנוני: ח סכותה. מעולם סככת על ראשי בעת באו עלי בכלי נשק הם כלי זיין: ט אל תתן. לכן גם עתה אל תמלא תאות הרשע החפץ לראות ברעתי: זממו אל תפק. אל תוציא מחשבתו אל הפועל ועל ידי כן יהיו מחשבותיו מרוממים ממנו לבל יוכל להשיגם: י ראש מסבי. ראשי המסבבים לנגדי והוא דואג האדומי: עמל שפתימו. השקר שמדברים עלי הוא וסיעתו השקר הזה יכסה אותם ר"ל מה שרוצים לעשות ליבוא עליהם: יא ימוטו. הגחלים יהיו מטים עצמם לנפול עליהם: באש יפילם. העמל שזכר הוא יפילם באש ובגומות עמוקות לבל יוכלו קום: יב איש לשון. מהראוי שהאיש בעל לה"ר בל יהיה נכון בארץ על כנו ובסיסו: רע. הרע שהוא עושה הוא יצוד אותו עד יהיה נדחף מרעה אל רעה: יג ידעתי. כן ידעתי בסוף הדבר אשר יעשה ה' דין עני לנקום נקמתו: יד אך צדיקים. הצדיקים לבד הם יודו לשמך והישרים ישבו לפניך להללך ולא כן הרשעים האלה כי ילכו לאבדון ולא יזכירו בשם ה':

קמא א קראתיך. כאשר אקרא לך מהר לשמוע: ב תכון. תפלתי תהיה נכונה לפניך כהקטרת קטרת: משאת כפי. נשיאת כפי לפניך בתפלה תחשב כמנחת ערב ובאת עולת תמיד של בין הערבים: ג שיתה. שים שמירה

לפי

לפי נצרה על דל שפתי: ד אל תט לבי לדבר רע להתעולל עללות ברשע את אישים פעלי און ובל אלחם במנעמיהם: ה יהלמני צדיק חסד ויוכיחני שמן ראש אל יני ראשי כי עוד ותפלתי ברעותיהם: ו נשמטו בידי סלע שפטיהם ושמעו אמרי כי נעמו: ז כמו פלח ובקע בארץ נפזרו עצמינו לפי שאול: ח כי אליך יהוה אדני עיני בכה חסיתי אל תער נפשי: ט שמרני מידי

פח

מצודת דוד

לפי לבל אדבר דבר שאינו הגון: נצרה. שמור אותה על הרמת שפתי למען לא ירופו לדבר וכפל הדבר במ"ש לגודל השמירה: ד לדבר רע. לעשות דבר רע: להתעולל. לעשות מעשים ברשע עם אנשים פועלי און והדומה להם: ובל אלחם. בל אתאוה לאכול מנעמי מאכלם ר"ל שלא ימשך לבי אל תאות העולם כמו שנמשך לבם: ה יהלמני צדיק. מנעמיהם לא יערבו לי אבל אם הצדיק יכני לייסר דרכי יערב לי ויחשב לי לחסד: ויוכיחני. ואם יכה אחור פני בתוכחה בלא ע"י הוכחתו לא יסור בראשי השמן כמשפט בראשי המלכים למלוכה ר"ל הלא ע"י אשאר במלוכה וא"כ טוב לי הוכח הצדיק ממנעמי מאכלי הרשעים: כי עוד. כי בעודי בעולם הי' תפלתי בעבור רעות הרשעים שיצילני מאל ממעשיהם הרעים ואיך א"כ יערבו לי מנעמיה': ו נשמטו. ר"ל עם כי שופטיהם נשמטו ממני במקום סלע הוא סלע המחלקות שסיבב דוד קרוב להיות נתפס ביד שאול ושריו ובא מלאך אל שאול והחזירו על כי פשטו פלשתים בארץ כמ"ש בש"א והמר דוד הלא אז ראו שה' עמדי: ושמעו. כשכרתי כנף בגד שאול במערה וכשלקחתי החנית מראשותיו דברתי אז עמהם דברים נעימים ונכרים שאינני מבקש רעת שאול כמ"ש בש"א והלא שמעו אמרי אשר נעמו: ז כמו פולח. עכ"ז הוסיפו לרדוף אחרי והנה אני ואנשי כמו המבקע עצים בארץ שאז הבקעים מתפזרים אנה ואנה במרחב הארץ כן נפזרו עצמינו על ידיהם לרדת אל פי השאול והוא ענין הגלגה ולומר שמאוד היו קרובים למיתה: ח אל תער נפשי. אל תשפיך נפשי והוא ענין הליכה כי יציאת הנפש מן הגוף היא כאלו נשפכת

מצודת ציון

ג דל. ענין הרמה כמו דלו עיני למרום (ישעיה ל"ח): ד להתעולל עלילות. ענין פועל ומעלל כמו אשר עולל לי (איכה א'): אישים. אנשים: אלחם. מל' לחם וענינו מאכל כי כל דבר מאכל נקרא בשם לחם: במנעמיהם. מל' נעימות וענינו מתוק וערב: ה יהלמני. ענין הכאה המשבר כמו והלמה סיסרא (שופטים ה'): יני. ענין הסרה ומניעה כמו כי הניא אביה (במדבר ל'): ו נשמטו. ענין הסרה ממקומו כמו שמטו הבקר (ש"ב ו'): שופטיהם. הם שרי שאול ששפטו עליו המיתה כי חשבוהו למורד במלכות: ז פולח ובוקע. הם אחת בשמות נרדפים כמו יפלח כליותי (איוב ט"ז) וכן דרך המקרא לכפול בשמות נרדפים כמו הדעת יעפה (דניאל ט'): ח תער. ענין שפיכה והרקה כמו ותער כדה (בראשית כ"ד

פַח יָקְשׁוּ לִי וּמֹקְשׁוֹת פֹּעֲלֵי אָוֶן: י יִפְּלוּ בְמַכְמֹרָיו רְשָׁעִים
יַחַד אָנֹכִי עַד־אֶעֱבוֹר:

קמב א מַשְׂכִּיל לְדָוִד בִּהְיוֹתוֹ בַמְּעָרָה תְפִלָּה: ב קוֹלִי
אֶל־יְהוָה אֶזְעָק קוֹלִי אֶל־יְהוָה אֶתְחַנָּן:
ג אֶשְׁפֹּךְ לְפָנָיו שִׂיחִי צָרָתִי לְפָנָיו אַגִּיד: ד בְּהִתְעַטֵּף
עָלַי רוּחִי וְאַתָּה יָדַעְתָּ נְתִיבָתִי בְּאֹרַח־זוּ אֲהַלֵּךְ טָמְנוּ
פַח לִי: ה הַבֵּיט יָמִין וּרְאֵה וְאֵין־לִי מַכִּיר אָבַד מָנוֹס
מִמֶּנִּי אֵין דּוֹרֵשׁ לְנַפְשִׁי: ו זָעַקְתִּי אֵלֶיךָ יְהוָה אָמַרְתִּי
אַתָּה מַחְסִי חֶלְקִי בְּאֶרֶץ הַחַיִּים: ז הַקְשִׁיבָה אֶל־רִנָּתִי
כִּי־דַלּוֹתִי מְאֹד הַצִּילֵנִי מֵרֹדְפַי כִּי אָמְצוּ מִמֶּנִּי: ח הוֹצִיאָה
מִמַּסְגֵּר נַפְשִׁי לְהוֹדוֹת אֶת־שְׁמֶךָ בִּי יַכְתִּרוּ צַדִּיקִים כִּי
תִגְמֹל

מצודת ציון

(קמא) י במכמריו • ענינו פח ורשת כמו ויאספהו במכמרתו (חבקו׳ א׳):

קמב ג שיחי • ענין ספור התלאות:

ד בהתעטף • כשהאדם בצרה הוא מעונה וכפוף וכאלו מעוטף קצת הגוף בגלתו ורוחו בקרבו גם היא כאלו תתעטף: נתיבתי • ענין שביל ומסילה: ה הבט ימין • כמו הבט ימין ושמאל כי מהאחד יובן האחר והוא דרך קצרה: ז אמצו • חזקו: ח יכתירו • מל׳ כתר:

דכא

מצודת דוד

ממנו: ט יקשו לי. אשר הכינו לי למוקש: ומוקשות. שמר מידי מוקש מלכד הפח ר״ל הרבה מיני עצות רעות חשבו עלי: י יפלו במכמוריו • כולם יפלו כ״א ברשתו אשר טמן עלי: יחד • כולם יחד זה כזה איש לא נעדר: אנכי עד אעבור. סרס המקרא עד אנכי אעבור ר״ל הם יפלו בפח טרם אשר אעבור אני במקום הפח וכשאעבור אני לא יהיה עוד הפח פרוש כי הם יהיו נלכדים בה ולא אני בדרך משל מן לכידת העוף:

קמב א בהיותו במערה • כשכרת כנף שאול ואז התפלל תפלה הזאת: ב קולי. בקולי אזעק לה׳: ג אשפוך • ר״ל ארבה לספר התלאות הבאות עלי: ד בהתעטף. בעת תתעטף רוחי בעבור רוב הצרות ועם כל זה ידעת נתיבתי אשר אלך בעת ההיא כי לא אלך לעשות למי מהם שום רע ועכ״ז באורח זו אשר אהלך טמנו פח ללכדני עם כי לא הלכתי להרע להם: ה הבט • כשאביט ימין ושמאל ורואה אנכי אם יש לי מכיר אבל אין לי מכיר לחשוב עלי לדבר טוב לפני שאול: אבד מנוס. אין לי לאן לנוס לעזרה: ו בארץ החיים • ר״ל לא אמות בידי שאול ותהיה חלקי מיושבי בארץ החיים בזה העולם: ז כי דלותי. נעשיתי דל ומוכנע: כי אמצו ממני • ואין בי כח לעמוד נגדם אם לא תצילני אתה: ח הוציאה ממסגר. ממקום המצוק שאני שמה ונסגר בה: להודות. למען אודה שמך: בי יכתירו וכו׳.

באתבר

תגמל עלי׃
קמג א מזמור לדוד יהוה ׀ שמע תפלתי האזינה אל־
תחנוני באמנתך ענני בצדקתך׃ ב ואל־
תבוא במשפט את־עבדך כי לא־יצדק לפניך כל־חי׃
ג כי רדף אויב ׀ נפשי דכא לארץ חיתי הושיבני במחשכים
כמתי עולם׃ ד ותתעטף עלי רוחי בתוכי ישתומם לבי׃
ה זכרתי ימים ׀ מקדם הגיתי בכל־פעלך במעשה ידיך
אשוחח׃ ו פרשתי ידי אליך נפשי ׀ כארץ־עיפה לך
סלה׃ ז מהר ענני ׀ יהוה כלתה רוחי אל־תסתר פניך
ממני ונמשלתי עם־ירדי בור׃ ח השמיעני בבקר ׀ חסדך
כי־בך בטחתי הודיעני דרך־זו אלך כי־אליך נשאתי
נפשי

מצודת דוד

כאשר תגמול עלי טוב אז הצדיקים יתפארו בי ויסיפו אותי עטרה לראשם אבל עתה עודי מעונה ונרדף מי יפנה אלי ומי יחשב אותי:

קמג א באמנתך. לאמת ולקיים הבטחתך עלי: ענני בצדקתך. אם אין בידי זכות ענני בצדקתך: ב במשפט. לעשות עמדי כפי גמולידי: כי לא יצדק. אם תשלם כפי הגמול אין מי בעולם שיהיה צדיק לפניך לזאת הנח את המשפט ועשה צדקה: ג כי רדף. ר״ל ובזה תפלתי היא על אשר רדף אויב נפשי: דכא וגו׳. כתת חיי להורידה לארץ: הושיבני. האויב הושיב אותי במקום חושך כמו המתים אשר מעולם השוכבים במחשכת הקבר: ד ותתעטף וגו׳. רוחי שעלי תתעטף ובתוכי תהיה לבי משתומם ומתמה: ה זכרתי. כשאני זוכר הימים שהיו לי מימי קדם וכאשר אחשב בכל פעלך הראשונים וכאשר אדבר במעשה ידיך: ו פרשתי. אז אפרוש ידי בתפלה כי נפשי תתאוה לפעלך לעולם מבלי הפסק כארץ העיפה וצמאה המתאוות למים ור״ל כמו שהיה מאז כן מתאוות שיהיה לעולם: ז כלתה רוחי. לגודל התאוה כמעט כלתה רוחי מן הגוף ויצאה לה: ונמשלתי. ר״ל כי כאשר תסתר פניך אהיה נמשל ליורדי בור: ח בבוקר. ר״ל בהשכמה בזריזות רב: דרך זו אלך. הדרך אשר אלך בה להנצל מיד האויב: נשאתי נפשי. אני נושא נפשי למעלה להשיג כך ולבטוח עליך:

מצודת ציון

קמג ג דכא. ענין שבר וכתיתה: חייתי. היא הנפש כמ״ש ויהי האדם לנפש חיה (בראשית ב׳): ד ישתומם. ענין תמהון ומשתאה כמו ואשב וגו׳ משמים בתוכם (יחזקאל ג׳): ה הגיתי. ענין מחשבה כמו והגיון לבי (לעיל י״ט): אשוחח. מלשון שיחה ודבור: ו עיפה. לפי שהעיף הוא צמא למים לזה אמר לשון עיפה בדרך משלה על הארץ הצמאה שלא ירד בה המטר:
רוחך

נפשי: ט הצילני מאיבי יהוה אליך כסתי: י למדני
לעשות רצונך כי אתה אלוהי רוחך טובה תנחני בארץ
מישור: יא למען שמך יהוה תחייני בצדקתך תוציא
מצרה נפשי: יב ובחסדך תצמית איבי והאבדת כל
צררי נפשי כי אני עבדך:

קמד א לדוד ברוך יהוה צורי המלמד ידי לקרב
אצבעותי למלחמה: ב חסדי ומצודתי
משגבי ומפלטי לי מגני ובו חסיתי הרודד עמי תחתי:
ג יהוה מה אדם ותדעהו בן אנוש ותחשבהו: ד אדם
להבל דמה ימיו כצל עובר: ה יהוה הט שמיך ותרד

גע

מצודת דוד

ט אליך כסיתי. לא גליתי דיני לבני אדם כי אין תשועת אדם ולזה כסיתי מעולם לגלות אליך לבדך: י למדני. תן בלבי לעשות רצונך כי אתה אלהי ומידך להטות לבבי אליך: רוחך טובה. רצונך הטובה תנהג אותי בארץ מישור ר״ל שלא אכשל בעבירה כמו ההולך במקום ישר שאינו נכשל: יא למען שמך. למען יקודש ויגדל שמך: בצדקתך. אף אם אין בידי זכות מ״מ בצדקתך תוציא נפשי מצרה: יב כי אני עבדך. ועל האדון לנקום נקמת עבדו מיד הקמים עליו:

קמד א המלמד ידי. כל הנצחון שאני עושה במלחמה לא בא בכח ידי כי ה׳ הוא המלמד ידי למלחמה: אצבעותי. כפל הדבר במ״ש: ב חסדי. הוא העוש׳ עמדי חסד והוא לי למבצר חוזק והוא משגבי: ומפלטי. ומציל אותי ולתוספת ביאור אמר לי: מגיני. הוא לי מחסה כמגן: הרודד. השוטח עמי להיות מוטל תחתי ונכנעי׳ לי ועל משפחת בית שאול ואמר שהיו מבני עמו והיו לו לאויבים ואח״ז נפלו בידו ומשל בהם: ג ה׳ מה אדם ותדעהו. אתה ה׳ במה נחשב האדם עם שאתה מכירו: ותחשבהו. עם שאתה מחשיב אותו בעולם: ד להבל דמה. הלא הוא דומה אל ההבל היוצא מן הפה שאין בו ממש: כצל עובר. ימיו עוברים מהרה כצל הזה שאין עומד זמן רב במקום אחד כי כאשר ינטה השמש עובר יצא ממקומו ואמר זה על שאול במה נחשב הוא בכל הגדול׳ והכבוד שהיה לו הלא פתאום נאבד מן העולם ואיננו: ה הט שמיך. כאומר אם משאול פגעה

מצודת ציון

רוחך. ענין רצון כמו הנני נותן בו רוח (ישעי׳ ל״ז): יב תצמית. תכרית כמו ונצמתם הצמיתם (לעיל נ״ד):

קמד א צורי. מלשון צור וסלע ור״ל חוזקי: לקרב. ענין מלחמה כמו קרבות יחפצו (לעיל ס״ח): ב הרודד. ענין שטיחה ורקוע כי וירקעו את פחי הזהב (שמות ל״ט) ות״א ורדידו וכן לרד לפניו גוים (ישעיה מ״ה): ג ותדעהו. הוא ענין הכרה כמו ואדעך בשם (שמות ל״ג) כי המכיר למי הוא יודעו ומכירו: ד דמה. מל׳ דמיון:

ברוק

סרה

גע בהרים ויעשנו: ו ברוק ברק ותפיצם שלח חציך
ותהמם: ז שלח ידיך ממרום פצני והצילני ממים רבים
מיד בני נכר: ח אשר פיהם דבר־שוא וימינם ימין
שקר: ט אלהים שיר חדש אשירה לך בנבל עשור
אזמרה־לך: י הנותן תשועה למלכים הפוצה את־דוד
עבדו מחרב רעה: יא פצני והצילני מיד בני־נכר אשר
פיהם דבר־שוא וימינם ימין שקר: יב אשר בנינו
כנטעים מגדלים בנעוריהם בנותינו כזוית מחטבות תבנית
היכל: יג מזוינו מלאים מפיקים מזן אל־זן צאוננו מאליפות
מרבבות

מצודת דוד

הדין מכ"ש במלכי האומות ולזה הט שמיך למטה ורד עליו ותגע בהרים הם מלכי האומות ויעלו עשן כי תבער בהם אש ה' והוא ענין מליצה לומר שיענש אותם במשפט הראוי: ו ותפיצם. מגודל החרדה: חציך. הם הרעמים: ז פצני. בידך פלטני והצילני ממים רבים ולתוספת ביאור אמר מיד בני נכר הם האומות אשר קמו עליו: ח אשר פיהם. על אשר פיהם ידבר שוא וכח ימינם הוא מזומן לעשות שקר ולא נברו לאמונה ולא כן אני ולזה הצילני מידם: ט אשירה לך. כשתצילני מידם: בנבל עשור. חסר הוי"ו ומשפטו בנבל ובעשור והוא שם כלי נגון בת עשרה יתרים: י הנותן. אתה הוא הנותן תשועה למלכים כי עם כל חוזק המלכים צריכים המה לתשועתך: הפוצה את דוד. עם כי דוד עצמו אמרו עכ"ז אמר כאחר המדבר וכן וישלח ה' וכו' ואת שמואל (ש"א י"ב) ולא אמר ואותי עם כי שמואל עצמו אמרו: מחרב רעה. היא חרב שאול הקרויה רעה על כי לא חשך מלרדוף אחריו כי היה בטוח שדוד לא ישלח בו יד כי משיח ה' הוא: יא פצני. כמו שפצית אותי מחרב שאול כן הצילני מיד בני נכר אשר דוברים שוא ועושי' שקר ולא כן אני: יב אשר בנינו. ר"ל ראוים אנו להצלה על אשר בנינו המה כנטיעי האילנות נאים ומתוקנים מפום עבירה: מגודלים בנעוריהם. כי כן המה מגודלים ביראת חטא מימי נעוריהם וכמ"ש חנוך לנער וכו' גם כי יזקין לא יסור ממנה (משלי כ"ב): בנותינו כזוית. כמו זויות הבנין העשויות מאבנים מחוטבות ביושר רב עד אשר ידמו לאבן אחת והמה דמות תבנית אבני בנין היכל מלך שהמה מחוטבו' מאוד ור"ל כמו זויות כאלה נראים יפה מבלי מקום מעוקם כן בנותינו לא נמצא בהן דבר מעוקם ושום נדנוד עבירה ופריצות: יג מזוינו. הדרך לאחר החנות שממלאי' האוצר וכשהיא רבה נותנים אותה גם בזויו' ולזה אמר מזוינו מלאים וכו' ר"ל בעבור

מצודת ציון

ו ברוק ברק. ר"ל שלח את הברק: ותפיצם. ענין פזור: ותהמם. מל' מהומה: ז פצני. ענין פתיחה כמו פציתי פי (שופטים י"א) ור"ל פתח אותי מן המאסר והסגנה: יב מחטבות. ענין כריתה וחתוך כמו מחוטב עציך (דברים כ"ט): תבנית. דמות: יג מזוינו. מל' זויות: מפיקים. מוציאים כמו ויפק רצון (משלי ח'): מזן. מל' הזנה ומזון:
אלופינו

מְרֻבָּבוֹת בְּחוּצוֹתֵינוּ׃ יד אַלּוּפֵינוּ מְסֻבָּלִים אֵין פֶּרֶץ וְאֵין
יוֹצֵאת וְאֵין צְוָחָה בִּרְחֹבֹתֵינוּ׃ טו אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ
אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְהוָה אֱלֹהָיו׃

קמה א תְּהִלָּה לְדָוִד אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה
שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד׃ ב בְּכָל־יוֹם אֲבָרְכֶךָּ
וַאֲהַלְלָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד׃ ג גָּדוֹל יְהוָה וּמְהֻלָּל מְאֹד
וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר׃ ד דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ
יַגִּידוּ׃ ה הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאֹתֶיךָ אָשִׂיחָה׃
ו וֶעֱזוּז נוֹרְאוֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ וּגְדלּוֹתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה׃ ז זֵכֶר רַב־
טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ׃ ח חַנּוּן וְרַחוּם יְהוָה אֶרֶךְ
אַפַּיִם

מצודת דוד

זה רצו' לומ' זוי' חדרי התבוא' מלאי' מתבוא' עד אשר יוציאו מהם לפרנס' משעת אסיף מזון שנה זו עד שעת אסיף מזון שנה שאחריה ולא יחסר כל ימות השנה: צאננו מאליפות. הצאן יתרבו בחוצותינו לאלפים ולרבבות: יד אלופינו מסובלים. השורים שלנו יהיו בעלי סבל עבותה משא כבד ר"ל יהיו שמנים ובעלי בשר וכאלו יחשב עליהם למשא: אין פרץ. לא יבוא פרצה לא בנו ולא בבהמתינו: ואין יוצאת. לא יהא נפש מהם יוצאת בשבי: ואין צווחה. לא ישמע נשמע ברחובותינו קול צוחה בעבור בהלה ופחד מה כי לא תהיה כזו: טו אשרי העם. משובח העם שככה הרבה טובה יש בידו ומשובח העם שה' הוא אלהיו אשר בידו להשפיע טובה מרובה בגמול המעשה כי ידו לא תקצר:

קמה א תהלה לדוד. לפי שבמזמור הזה אין בו שום שאלה ובקשה כ"א שבחי המקום לזה אמר תהלה לדוד כי אין בו כ"א תהלה ושבח: ארוממך. אספר רוממתך: ב בכל יום. ר"ל לפי הראוי בכל יום מעין המאורע: ג ומהולל מאד. יותר ממה שמהללין אותו כי אין חקר לדעת גדולתו שיהללו כפי מה שהוא: ד דור לדור. דור זה ישבח מעשיך לדור הבא אחריו: וגבורתיך יגידו. כפל הדבר במ"ש: ו ועזוז וכו'. ר"ל כמו שבני אדם מספר גדולתך כן כולם יאמרו חוזק מעשיך הנוראים: ז רב טובך. מרבית טובך: וצדקתך. וזכרון צדקתך ירננו: ח חנון. נותן מתנת חנם: ארך אפים. אינו ממהר לכעוס:

מצודת ציון

יד אלופינו. הם השורים וכן שגר אלפיך (דברים ז'): מסובלים. ענין סבילת משא כמו נושא סבל (נחמיה ד'): פרץ. מל' פרצה: צוחה. ענין הצעקה על הצרה וכן וצוחת ירושלים עלתה (ירמי' י"ד): טו אשרי. ענין שבח כמו אשרי האיש (לעיל א'):

קמה ה אשיחה. מלשון שיחה ודבור: ו ועזוז. מל' עוז וחוזק: ז יביעו. ידברו כמו יום ליום יביע אומר (לעיל י"ט):

וזוקף

וגדל

אפים וגדל־חסד: ט טוב־יהוה לכל ורחמיו על־כל־
מעשיו: י יודוך יהוה כל־מעשיך וחסידיך יברכוכה:
יא כבוד מלכותך יאמרו וגבורתך ידברו: יב להודיע
לבני האדם גבורתיו וכבוד הדר מלכותו: יג מלכותך
מלכות כל־עלמים וממשלתך בכל־דור ודר: יד סומך
יהוה לכל־הנפלים וזוקף לכל־הכפופים: טו עיני־כל
אליך ישברו ואתה נותן־להם את־אכלם בעתו: טז פותח
את־ידך ומשביע לכל־חי רצון: יז צדיק יהוה בכל־
דרכיו וחסיד בכל־מעשיו: יח קרוב יהוה לכל־קראיו
לכל אשר יקראהו באמת: יט רצון־יראיו יעשה ואת־
שועתם ישמע ויושיעם: כ שומר יהוה את־כל־אהביו
ואת כל־הרשעים ישמיד: כא תהלת יהוה ידבר־פי
ויברך כל־בשר שם קדשו לעולם ועד:
קמו א הללויה הללי נפשי את־יהוה: ב אהללה יהוה
בחיי אזמרה לאלהי בעודי: ג אל־תבטחו

בנדיבים

מצודת דוד

וגדל חסד. עושה חסדים גדולים: ט לכל. לרעים ולטובים: על כל מעשיו. על כל הבריות שבעולם: י כל מעשיך. ר"ל מכל מעשה ה' נראה לו הודאה ושבח: יברכוכה. יברכו אותך: יב להודיע. כוונת דבורם יהיה כדי לפרסם לבני אדם גבורות ה' וכו': יג כל עולמים. על כל העולמות: בכל דור ודור. ממשלתך עומדת בכל ימי הדורות: יד סומך וכו'. לבל יגיעו עדי ארץ: לכל הכפופים. לאשר כבר כפפו קומתם עדי ארץ: טו אליך ישברו. לאכול די מחסורם: בעתו. לכל אחד בעת הצריך לו: טז פותח. אתה פותח את ידך ומשביע לכל חי לפי רצונו ותאותו: יז צדיק. נותן צדקה למי שאין לו זכיות: יח באמת. ר"ל בלב שיהיה פיו ולבו שווים ולא יכחש הלב מאמר פיו: כא ויברך כל בשר. ר"ל גם כל בשר יברכו וכו' כמוני:

קמו א הללויה. אתם כולכם הללו את יה וגם אתה נפשי הללי את ה': ב אהללה. נפה: בחיי. בעוד אני חי: אזמרה. בכלי נגון: בעודי. בעוד אני בקיומי:

מצודת ציון

יד וזוקף. ענין הרמה: הכפופים. ענין השחיה למטה וכן ה' זוקף כפופים (לק' קמ"ו): טו ישברו. ענין תקוה כמו כולם אליך ישברון (לעיל ק"ד): יט שועתם. צעקתם:

עשתנותיו

שאין

בִּנְדִיבִים בְּבֶן־אָדָם · שֶׁאֵין לוֹ תְשׁוּעָה׃ ד תֵּצֵא רוּחוֹ יָשֻׁב
לְאַדְמָתוֹ בַּיּוֹם הַהוּא אָבְדוּ עֶשְׁתֹּנֹתָיו׃ ה אַשְׁרֵי שֶׁאֵל
יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ שִׂבְרוֹ עַל־יְהוָה אֱלֹהָיו׃ ו עֹשֶׂה · שָׁמַיִם
וָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם הַשֹּׁמֵר אֱמֶת לְעוֹלָם׃
ז עֹשֶׂה מִשְׁפָּט · לָעֲשׁוּקִים נֹתֵן לֶחֶם לָרְעֵבִים יְהוָה מַתִּיר
אֲסוּרִים׃ ח יְהוָה · פֹּקֵחַ עִוְרִים יְהוָה זֹקֵף כְּפוּפִים יְהוָה
אֹהֵב צַדִּיקִים׃ ט יְהוָה · שֹׁמֵר אֶת־גֵּרִים יָתוֹם וְאַלְמָנָה
יְעוֹדֵד וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים יְעַוֵּת׃ י יִמְלֹךְ יְהוָה · לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ
צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ׃

קמז א הַלְלוּיָהּ · כִּי־טוֹב זַמְּרָה אֱלֹהֵינוּ כִּי־נָעִים נָאוָה
תְהִלָּה׃ ב בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַ͏ִם יְהוָה נִדְחֵי
יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס׃ ג הָרוֹפֵא לִשְׁבוּרֵי לֵב וּמְחַבֵּשׁ לְעַצְּבוֹתָם׃
מונה

מצודת דוד

ג שאין לו · שאין בידו תשועה: ד תצא · כי כאשר תצא ממנו רוח החיוני אז ישוב אל האדמה אשר נלקח ממנה וביום ההוא אבדו כל מחשבותיו כי איננו להוציאם אל הפועל ומה א"כ בטחונו: ה שברו · מלת אשרי משמשת בשתים לומר אשרי לפי אשר שברו על ה': ו עושה שמים וכו' · וא"כ ידו בכל משלה ויכול הוא להושיע בכל מקום: השומר · הוא השומר אמתת הבטחתו עד עולם: ז לעשוקים · נוקם נקמתם מיד עושקיהם: מתיר · פותח קשרי האסירים במאסר וישלחם חפשי: ח זוקף כפופים · האנשים הכפופים לארץ בשפל המצב המקום ב"ה זוקף אותם לעמוד זקיף ברום המעלה: ט יעות · עושה דרכם מעוות ומעוקם למען יכשלו ר"ל נותן בלבם ללכת בדרך הרע להם: י ימלוך וכו' · וחזר ופי' אלהיך השוכן בציון הוא ימלוך לדור ודור: הללויה · לכן אתם כולכם הללו את יה:

מצודת ציון

קמו ד עשתנותיו · מחשבותיו כמו יתעשת האלהים לנו (יונה א'): ה שברו · תקותו: ז לעשוקים · לגזולים: ח פוקח · ענין פתיחה כמו לפקוח עינים עורות (ישעיה מ"ב): ט יעודד · ענין הרוממות והחוזק כמו ונחנו קמנו ונתעודד (תהלים כ'): יעות · מלשון עוות ועקום:
קמז א נאוה · ענין נאה ויפה כמו לישרים נאוה תהלה (לעיל ל"ג): ב יכנס · מלשון הכנסה והאסיפה וכן והמסכה צרה כהתכנס (ישעיה כ"ח): ג ומחבש · ענין קשירה

קמז א כי טוב · כי זאת טוב: זמרה אלהינו · זמרה לאלהינו: כי נעים וכו' · על כי הוא נעים לזה נאה לו תהלה: ב בונה · הוא הבונה לעתיד את ירושלים ואת ישראל הנדחים בקצה הארץ יכנס אליה: ג הרופא · הוא הרופא

ד מונה מספר לכוכבים לכלם שמות יקרא: ה גדול
אדונינו ורב־כח לתבונתו אין מספר: ו מעודד ענוים
יהוה משפיל רשעים עדי־ארץ: ז ענו ליהוה בתודה
זמרו לאלהינו בכנור: ח המכסה שמים בעבים המכין
לארץ מטר המצמיח הרים חציר: ט נותן לבהמה לחמה
לבני ערב אשר יקראו: י לא בגבורת הסוס יחפץ לא־
בשוקי האיש ירצה: יא רוצה יהוה את־יראיו את־
המיחלים לחסדו: יב שבחי ירושלם את־יהוה הללי
אלהיך ציון: יג כי־חזק בריחי שעריך ברך בניך בקרבך:
יד השם־גבולך שלום חלב חטים ישביעך: טו השלח

אמרתו

מצודת דוד

הרופא למי שלבו נשבר מרוב התוגה: ומחבש. עושה תחבושת לעצבותם ר"ל מעביר העצבון: ד מונה וכו'. ר"ל יודע הוא מספרם וקרא להם שמות לכ"א שם הנאה לו: ה לתבונתו. לדברים שיש בהם תבונה הנפלאים אשר אין מספר להם כי רבו מאוד. ז ענו. הרימו קול לה' בהודאה על הטובה: ח הרים. לפי שא"א לחרוש ולזרוע שם בעבור הגובה לזה מצמיח שם חציר למאכל בהמה: ט לחמה. חציר ההרים: לבני עורב וכו'. נותן מזון לבני עורב הקטנים אשר יצעקו בעבור חסרון המזון וזהו על כי המה לבנים בקטנותם חושבים אבותיה' שאינם בניהם בעבור שנוי מראות הכולות ואינם חוששים לזונם והקב"ה מזמין להם יתושים מתוך צואתם ואוכלים אותם: י לא בגבורת. אינו חופץ במי שתולה בטחונו בגבורת הסוס לרוץ ולרדוף במלחמה: ולא בשוקי. לא ירצה במי שבוטח בחוזק שוקיו לרוץ רגלי: יא רוצה. רק רוצה ה' ביראיו וחוזר ומפרש שהם המיחלים לחסדו ואינם בוטחים בעצמם, בחוזק השוק או בגבורת הסוס כי הבוטח באלו מסיר יראת ה' מעל פניו: יב שבחי ירושלים. יושבי ירושלים: ציון. אתם יושבי ציון הללי את אלהיך: יג כי חזק. ולא יוכל האויב לכנוס מעתה: ברך. הוא ברך את הבנים אשר בקרבך ר"ל שיהיו הבנים מרובים ויתגברו על האויב: יד השם גבולך. בגבולך שם שלום כי לא תבוא עליך מלחמה: חלב וגו'. ולא יאכלם האויב:

מצודת ציון

קשירת המטלית על המכה כמו ולנשברת חבשם (יחזק' ל"ד): ד מונה. מל' מנין: ו מעודד. ענין רוממות וחזוק: עדי ארץ. עד ארץ: ז ענו. ענין הרמת קול כמו וענו הלוים וכו' קול רם (דברים כ"ז): ח בעבים. בעננים: חציר. דשא ועשב: י בשוקי. שוק הרגל: יא המיחלים. המקוים: יג בריחי. ענין מטה ישימו אותו ברוחב השער לסגרו: יד חלב. מיטב כמו ואכלו את חלב הארץ (ברא' מ"ה):

ירוץ

אמרתו

אמרתו ארץ עד־מהרה ירוץ דברו׃ טז הנתן שלג כצמר
כפור כאפר יפזר׃ יז משליך קרחו כפתים לפני קרתו
מי יעמד׃ יח ישלח דברו וימסם ישב רוחו יזלו־מים׃
יט מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל׃ כ לא עשה
כן לכל־גוי ומשפטים בל־ידעום הללויה׃
קמח א הללויה הללו את־יהוה מן־השמים הללוהו
במרומים׃ ב הללוהו כל־מלאכיו
הללוהו כל־צבאו׃ ג הללוהו שמש וירח הללוהו כל־
כוכבי אור׃ ד הללוהו שמי השמים והמים אשר
מעל

מצודת ציון

טו ירוץ. ענין מהירות ההליכה: טז כפור. כעין שלג נופל הוא בשחר בימי הקור וכן וכפור שמים מי ילדו (איוב ל"ח): יז קרחו. הוא הגליד הנקפה ונקרש ע"פ המים בימי הקור וכן מבטן מי יצא הקרח (שם): כפתים. ענין חתיכות כמו פתות אותה פתים (ויק' ב'): קרתו. מל' קור וצנה: יח וימסם. מל' המסה והמגה: ישב. מל' נשיבה ונשיפה כמו כי רוח ה' נשבה בו (ישעיה מ'): יזלו. מל' הזלה ונטיפה: כ בל. ענינו כמו לא:

לעד

מצודת דוד

טו אמרתו. הוא המטר הבא במאמר פיו: עד מהרה. כאשר ישלחנו ירוץ מהרה לעשות שליחותו: טז כצמר. לבן כצמר ועם שהצמר הוא פחות מאד בלובן עכ"ז המשילו לצמר על כי אין מה בארץ יותר לבן מהצמר להמשיל אליו וכן וקולו כקול מים רבים (יחזק' מ"ג) וכמוהו רבים: כפור. הוא הנופל מן השמים בשחר בזמן הקור המפוזר ע"פ האדמה כאפר המפוזר ולפי שאין הכפור לבן כמו השלג לכן דמהו לאפר: יז משליך קרחו כפתים. ר"ל מקרים כל פני המים וכאלו השליך חתיכות קרח לכסות כל רוחב המים וארכו: לפני קרתו. לפני הקור הבא בגזרתו מי יוכל להתקיים אם לא יתחמם בדברים המחממים: יח ישלח דברו. ר"ל ישלח המטר או חום השמש והם ממסים את השלג והכפור והקרח וכשהוא מנשב רוחו ימסו ויזלו מים: יט מגיד וכו'. מוסב על מלת שבחי שאמר בתחלת הענין לומר שבחי את ה' על שהוא מגיד דברי התורה ליעקב: חוקיו וכו'. כפל הדבר במ"ש: כ לא עשה כן. ליתן להם דבר התורה ולא הודיע להם המשפטים כ"א לישראל לבדם: הללויה. לזה הללו את יה:

קמח א הללויה. הללו את יה ואמרו הללו את ה' מן השמים ר"ל מן השמים ישמע קול ההלול: הללוהו. הללו אותו בשמי מרום וכפל הדבר במ"ש: ב כל מלאכיו. בתחלה אמר דרך כלל שיהללו לה' בשמי מרום ועתה פרטם מי הם אשר יהללו: כל צבאיו. הם הגלגלים והמזלות: ג כוכבי אור. הם המה כוכבי לכת המאירים יותר מאור הכוכבים: ד שמי השמים. הם השמים העליונים אשר מעל השמים:

מעל

מעל השמים: ה יהללו את־שם יהוה כי הוא צוה
ונבראו: ו ויעמידם לעד לעולם חק־נתן ולא יעבור:
ז הללו את־יהוה מן־הארץ תנינים וכל־תהמות: ח אש
וברד שלג וקיטור רוח סערה עשה דברו: ט ההרים
וכל־גבעות עץ פרי וכל־ארזים: י החיה וכל־בהמה
רמש וצפור כנף: יא מלכי־ארץ וכל־לאמים שרים
וכל־שפטי ארץ: יב בחורים וגם־בתולות זקנים עם־
נערים: יג יהללו את־שם יהוה כי־נשגב שמו לבדו
הודו על־ארץ ושמים: יד וירם קרן לעמו תהלה לכל־
חסידיו לבני ישראל עם קרבו הללויה:
קמט א הללויה שירו ליהוה שיר חדש תהלתו בקהל
חסידים: ב ישמח ישראל בעשיו

בני

מצודת דוד

מעל השמים. מעל השמים התחתונים: ה יהללו. כולם יהללו את שם ה' כי הוא צוה שיהיו נבראים והנה נבראו: ו ויעמידם. הוא מעמיד אותם לעולם: חוק נתן. לכל אחד נתן חוק מתי ישמש זה ומתי ישמש זה ולא יעבור החוק ההוא: ז הללו וכו'. ר"ל אמרו מן הארץ ישמע קול ההלול: תנינים. עתה פרט מי הם אשר יהללו בארץ ואמר התנינים וכל השוכנים בתהומות: ח עושה דברו. המקיים גזרתו לעקור ארזים ולהפך כפיגוה וכדומה: ט וכל גבעות. הם ההרים הנמוכים: עץ פרי. אילני פירות: י רמש. הם קטני החיה: וצפור כנף. כל עוף בעל כנפים: יג יהללו. כולם יהללו את שם ה': כי נשגב. כי לבד שמו הוא חזק ואין בכולם ערוך אליו: הודו. הדרו נראה על ארץ ושמים: יד וירם. הוא ירומם קרן ממשלה לעמו וירבה תהלה לכל חסידיו של בני ישראל עם הקרוב לה': הללויה. ולזה מעתה הללו את יה:

קמט א תהלתו. שבחו יספר בקהל חסידים. ב בעושיו.

בעזר

מצודת ציון

קמח ו לעד לעולם. כפל המלה בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (דני' י"ב): חק. ענינו כמו גזרה: תנינים. הן מין דגים גדולים: תהומות. עומק הים: ח וקיטור. הוא האד העולה מן הארץ ודומה הוא לעשן: י רמש. ענין הזזה ממקום למקום וכן שם רמש ואין מספר (לעיל ק"ד): יא לאומים. אומות: יד קרן. השאילו המלה הזאת להחוזק וממשלה על כי בעלי הקרן יתחזקו בו בהלחמם עם מי:

קמט ב בעושיו. בהמגדל ומרומם אותו כמו הוא עשנו (לעיל ק'): יגילו. ישמחו:

במחול

בני־ציון יגילו במלכם: ג יהללו שמו במחול בתף
וכנור יזמרו־לו: ד כי־רוצה יהוה בעמו יפאר ענוים
בישועה: ה יעלזו חסידים בכבוד ירננו על־משכבותם:
ו רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם: ז לעשות
נקמה בגוים תוכחות בלאמים: ח לאסר מלכיהם בזקים
ונכבדיהם בכבלי ברזל: ט לעשות בהם ׀ משפט כתוב
הדר הוא לכל־חסידיו הללויה:

קן א הללויה ׀ הללו־אל בקדשו הללוהו ברקיע עזו:
ב הללוהו בגבורתיו הללוהו כרב גדלו:
ג הללוהו בתקע שופר הללוהו בנבל וכנור: ד הללוהו
בתף ומחול הללוהו במנים ועגב: ה הללוהו בצלצלי־

שמע

מצודת ציון

ג במחול בתוף וכנור. שמות כלי נגון: ד יפאר. מל' פאר ויופי: ה יעלזו. ישמחו: ו בגרונם. בצוארם: פיפיות. חדוד החרב נקרא פה כמו ולה שני פיות (שופ' ג'): ז תוכחות. ענין משפט יסורים כמו והוכח במכאוב (איוב ל"ג): ח לאסור. ענין קשירת המאסר: בזקים. ענין כבלים ושלשלאות כמו והוא אסור באזקים (ירמיה מ'): בכבלי. כעין שלשלאות: ט הדר. ענין יופי:

קן א עוזו. ענין חוזק: ד במנים ועגב. שמות כלי נגון: ה בצלצלי שמע. הם שני כלי נחושת ומקישין זה בזה ומשמיעין קול גדול בהקשתן וכמ"ש במצלתים נחושת להשמיע (דה"א ט"ו) ומצלות הקיש בן ארזא בגלגל (תמיד פ"ז):

בגלגלי

מצודת דוד

בעזור מי שהגדיל אותו: ד כי רוצה. עתה נראה לכל כי רוצה ה' בעמו ואת הענוים יפאר בישועה: ה בכבוד. בעבור הכבוד הבאה להם: על משכבותם. על מנוחתם כי על המשכב ינוח האדם ור"ל ירננו לה' כשיהיו בארצם במנוחה: ו רוממות אל בגרונם. בגרונם יספרו רוממות האל וזה תהיה לחרב פיפיות בידם ר"ל ע"י זה יגברו על האויב כאלו אחזו בידם חרב בעלת שתי פיות החדודה משתי הצדדים: ח ונכבדיהם. המכובדים שבהם: ט משפט כתוב. המשפט הכתוב ע"י יחזקאל כמ"ש ונתתי את נקמתי באדום וכו' (יחזק' כ"ה) ואף שבימי דוד עדיין לא היה כתוב מ"מ אמר כתוב לפי שבימי הגאולה כבר יהיה כתוב: הדר הוא. המשפט הזה יהיה להדר לכל חסידיו כי הם יעשו המשפט: הללויה. לכן הללו את יה:

קן א הללויה. הללו את יה ואמרו הללו את האל במקום קדשו והוא עולם המלאכים: ברקיע עזו. הוא עולם הגלגלים כי שם נראה עוזו וחזקו של המקום: ב בגבורותיו. בספרון גבורותיו: כרוב גדלו. ר"ל כמו שגדולתו מרובה כן הללוהו הרבה: ה בצלצלי שמע. בכלי נגון הנקרא מצלתים המשמיעים קול למרחוק:

בגלגלי

שְׁמַע הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה: ו כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ:

חזק

סכום פסוקי ספר תהלים אלפים וחמש מאות ועשרים ושבעה:

מצודת דוד

בצלצלי תרועה · המשמיעים קול הרועה: ו כל הנשמה וכו׳ הללויה · סוף המקרא לומר הללו את יה ואמרו כל מי שיש בו נשמה ונפש מהכלת תהלל את יה:

חזק

מצודת ציון

בצלצלי תרועה. הם המצלצלות המשמיעים הרעשת קול תרועה כי צלצל הוא ענין הרעשת קול וכן לקול צללו שפתי (חבקוק ג׳) שהיא הרעשה מועטת:

חזק

קודש לה׳
שמשון יעקב

ספר

משלי

עם שני פירושים · ינוחח כאישים · טעמם כטעם לשד השמן · מעשה ידי אומן · ה"ה החכם השלם והכולל הדיין המצויין כמוהר"ר יחיאל הילל נר"ו מק"ק יאברוב · ומלפנים היתה תהנותו בק"ק עמדן יע"א כה"ה הרבני המופלג, המפורסם, החכם השלם המנוח מוהר"ר דוד זצ"ל אלטשולר . אשר היה המתחיל בדבר :

הפירוש

האחד נקרא בשם מצודת דוד בו ימצא חבורי המלות והענין :

הפירוש

השני נקרא בשם מצודת ציון בו ימצא פרטי המלות המסופקות:

הובא לבית הדפוס ע"י הרב המחבר נר"ו · והוגה בעיון רב ע"פ המקרא עם מנחת שי ע"י מדקדקים נקיים בטיב ההגהה · כאשר עיני הקורא תחזינה מישרים :

נדפס

פה ליוורנו יע"א

באותיות אמשטרדם יע"א

כשנת והתענגו על רוב שלום לפ"ק:

בדפוס השותפים החכם כמוהר"ר אברהם יצחק קאשטילין נר"ו. והמשכיל כמוהר"ר אליעזר סעדון נר"ו :

Con Approvazione

א א משלי שלמה בן־דוד מלך ישראל: ב לדעת
חכמה ומוסר להבין אמרי בינה:
ג לקחת מוסר השכל צדק ומשפט
ומישרים: ד לתת לפתאים ערמה לנער דעת ומזמה:
ה ישמע חכם ויוסף לקח ונבון תחבלות יקנה: ו להבין
משל ומליצה דברי חכמים וחידתם: ז יראת יהוה
ראשית דעת חכמה ומוסר אוילים בזו: ח שמע בני
מוסר

מצודת דוד

א א משלי שלמה. ר״ל אלה הם המשלים אשר אמר שלמה כי את התורה המשיל לאשה טובה והמינות לזונה וכן ברוב הדברים אחז בדרך משל: **ב לדעת.** תועלת הדברים להודיע לבני אדם חכמה ומוסר ואחז במשל למען הבין לזולת דברי בינה כי הוא מנוא נדו׳ לקלות ההבנה: **ג לקחת.** ללמוד מוסר מחוכם: **צדק.** היא עבודת השם: **ומשפט.** מה שבין אדם לחבירו: **ומישרים.** בדבר המדות והנהגת האדם: **ד לתת.** הדברים באמרים פה יועילו לתת לפותים התחכמות להסיר פתיות מלבם: **לנער.** למי שהוא רך בשנים אשר יעשה מעשיו בבלי דעת ובבלי מחשבה קודמת הדברים ההם יועילו לו לקנות דעת ומחשבה ר״ל מעתה יחשוב בדבר עד לא יעשנה: **ה ישמע חכם.** ר״ל וגם לחכם יועילו הדברים כי כשישמעם יוסיף עוד ללמוד מדעתו והנבון יקנה ע״י תחבולות וגם דברים עמוקים בעיון רב בדקות המחשבה: **ו להבין משל ומליצה.** ר״ל הדברים האלה באמרים על שני דרכים להבין את המשל ר״ל מה שהמשיל על המליצה וגם את המליצה עצמה כשאמר בהמליצה להאמר מזונה ולאשה להמשיל על המינות הנה יש להבין בה להיות נזהר ממינות גם מאשה זונה ולאוספת ביאור אמר דברי חכמים וחידותם ר״ל הדברים האמורים בפה מלא והרמוזים בדרך חידה: **ז יראת ה׳.** עתה החל לדבר דבריו ואמר יראת ה׳ וכו׳ ר״ל בראשית למוד הדעת יקנה יראת ה׳ כי הנואלים ורשעים בזו את החכמה והמוסר ולא יקנה יראת ה׳ בראשיתה מה תועלת בלמודה ולא יבוא אותה וימאס בה: **ח שמע.** בני מוסר אביך כי בוודאי הפן הוא בתקנתך:

מצודת ציון

א ג לקחת. ענין ידיעה ולמוד כמו לקח טוב נתתי לכם (לק׳ ד׳): **ד ערמה.** ענין התחכמות כמו ערום יערם הוא (ש״א כ״ג): **ומזמה.** ענין מחשבה כמו זממה שדה ותקחהו (לק׳ ל״א): **ה תחבלות.** ענינו דקות העיון כמו ובתחבלות עשה מלחמה (לק׳ כ׳): **יקנה.** ענינו ל׳ קנין אף אם אין שם מוכר כמו קונה שמים וארץ (ברא׳ י״ד) ורבים כמוהו: **ו ומליצה.** ענינו אמרים נאים המקובלים על הלב: **וחידתם.** ענינו דברים סתומים קשה ההבנה: **ז אוילים.** ר״ל רשעים כי אין אדם עובר עבירה אא״כ נכנס בו רוח שטות:

מוסר אביך ואל־תטש תורת אמך: ט כי׀ לוית חן הם
לראשך וענקים לגרגרתך: י בני אם־יפתוך חטאים
אל־תבא: יא אם־יאמרו לכה אתנו נארבה לדם נצפנה
לנקי חנם: יב נבלעם כשאול חיים ותמימים כיורדי בור:
יג כל־הון יקר נמצא נמלא בתינו שלל: יד גורלך תפיל
בתוכנו כיס אחד יהיה לכלנו: טו בני אל־תלך בדרך
אתם מנע רגלך מנתיבתם: טז כי רגליהם לרע ירוצו
וימהרו לשפך־דם: יז כי־חנם מזרה הרשת בעיני כל־
בעל כנף: יח והם לדמם יארבו יצפנו לנפשתם:

כן

מצודת ציון

ח תטוש. ענין עזיבה כמו כי לא יטוש ה' את עמו (ש"א י"ב): תורת. ענין למוד והוראה: ט לוית. ענין חבור ודבוק כמו הפעם ילוה אישי (בראשית כ"ט): וענקים. ענינו עדי הצואר כמו ולבד מן הענקות (שופטים ח'): לגרגרותיך. מל' גרון וצואר: י תבא. ענין רצון כמו לא אבה יבמי (דברים כ"ה): יא נארבה. השב במארב לארוב: נצפנה. ענין הסתר: יד כיס. אמתחת ושק: יז מזורה. ענין פזור ופריש' כמו מזרה בעיניו כל רע (לקמן כ'): בעל כנף. הצפרים שיש להם כנפים:

חכמות

מצודת דוד

תורת אמך. מה שאמך מלמדך: ט כי לוית חן. המוסר והלמוד הזה הם לראשך חבור של חן ועדי ענקים סביב לצוארך: י אם יפתוך. ללכת אחר עצתם: אל תבא. אל תרצה: יא לדם. לשפוך דם: נצפנה. נסתיר לארוב על דם נקי לשפוך חנם על לא חמס בכפו וכפל הדבר במ"ש כדרך המליצה ולהתמדת הפתוי: יב כשאול. כמו השאול בולע כל הגוף כן נבלע הכל כשהם בחיים ר"ל בעודם בחוזק בעושר: ותמימים. נבלע אותם כשהם שלמים במרבית ההון וכמו היורד לבור שיורד בו שלם בכל איבריו והיא היא וכפל הדבר במ"ש: יג כל הון. הן נמצא אצלנו כל הון יקר ואת ביתנו נמלא מהשלל אשר נקח ממנו: יד גורלך. ויוסיפו לומר לך אם תרצה אתה תפיל את הגורל אשר תרצה לברר לכל א' חלקו: כיס. אם תרצה יהיה כיס אחד לכולנו ר"ל נאכל ונשתה בשותפות מדמי הגזלה: טו בדרך אתם. ר"ל בדרך אשר אתם אשר הם הולכים בה שלא תלמוד ממעשיהם: מנתיבתם. מהדרך שהם הולכים בה: טז לרע ירוצו. ר"ל עם כי לא ניכר לעין שהדרך הזה הוא רע מ"מ סוף כונתם על הרעה וימהרו לשפוך דם כאשר תמצא ידם: יז כי חנם. ר"ל כמו שנדמה בעיני כל בעל כנף שעל חנם פרושה הרשת ואין הכוונה כי אם ללכדם ומתוך כן יורד בתוכה לאכול מהזרעונים אשר בה: יח והם. הבל נאמת פורשי הרשת לא בחנם פרשוה כי הם יארבו לדמי העופות ומסתירים עצמם לקחת נפשותם וללכוד פרשוה:

כן

יט כן ארחות כל־בצע בצע את־נפש בעליו יקח׃
כ חכמות בחוץ תרנה ברחבות תתן קולה׃ כא בראש
המיות תקרא בפתחי שערים בעיר אמריה תאמר׃
כב עד־מתי פתים תאהבו פתי ולצים לצון חמדו להם
וכסילים ישנאו־דעת׃ כג תשובו לתוכחתי הנה אביעה
לכם רוחי אודיעה דברי אתכם׃ כד יען קראתי ותמאנו
נטיתי ידי ואין מקשיב׃ כה ותפרעו כל־עצתי ותוכחתי
לא אביתם׃ כו גם־אני באידכם אשחק אלעג בבא
פחדכם׃ כז בבא כשאוה פחדכם ואידכם כסופה
יאתה בבא עליכם צרה וצוקה׃ כח אז יקראנני ולא
אענה

מצודת דוד

יט כן ארחות. כן הדרך של הגזלן לעשות תחבולות לכל ירגיש מי בו להשמר ממנו ואח״ז יגזול העושר וגם יקח נפש בעל העושר למען לא יודע: כ חכמות. הלא כל חכמה מהחכמות הנה בחוץ במקום פרסום: כא בראש המיות. ברחב מקום שנשמע שם המיית בני אדם: בפתחי שערים. מקום הנכנסים והיוצאים: בעיר. בכל עיר ועיר תאמר כל הכמה את אמריה והוא ענין מליצה וכאומר הלא התורה גלויה לכולם ומזהירה על קיומה: כב ולצים. מוסב על עד מתי האמור בתחלת המקרא וכן והכסילים וכו׳: כג לתוכחתי. לשמוע תוכחתי: אביעה. הלא אדבר לכם רוח פי ר״ל הנה אני מזהיר לכם בכל עת: אודיעה וכו׳. כפל הדבר במ״ש: כד יען. לכן הואיל ומאנתם לשמוע מה שקראתי: נטיתי. כדרך אדם המרמז בנטיית היד להקשיב מאמריו: ואין מקשיב. אין מי מקשיב: כה ותפרעו. בטלתם עצתי ולא רציתם לקבל תוכחתי: כו גם אני. לכן גם אני לא אחוש עליכם ואשחק בבוא אידכם: כז כבוא. בעת בוא לכם פחד כחוסף ואידכם כרוח סערה ולתוספת ביאור אמר בבוא עליכם צרה וצוקה: כח אז. בבוא הצרה יקרא ני. יקראו אלי:

מצודת ציון

יט ארחות. ענין הנהגה ודרך: בוצע בצע. ענין גזל כמו מה תקות חנף כי יבצע (איוב כ״ז): כ תרנה. ענין הכרזה והשמעת קול כמו ויעבור הרנה במחנה (מ״א כ״ב): כב פתים. כמו פתאים ר״ל שוטים הנפתים מהר: כג אביעה. אדבר כמו יביע אומר (תהלים י״ט): כה ותפרעו. ענין בטול והסבתה כמו למה משה ואהרן תפריעו וכו׳ (שמות ה׳): לא אביתם. לא רציתם: כו באידכם. ענין צער ומקרה רע כמו הלא איד לעול (איוב ל״א): כז כשואה. כחופף כמו אמש שואה ומשואה (שם): יאתה. ענין ביאה כמו מצפון זהב יאתה (שם ל״ז): כח ישחרנני. ענין דרישה כמו לשחר פניך (לק ז׳):

נאלו

אענה ישחרנני ולא ימצאנני: כט תחת כי־שנאו דעת
ויראת יהוה לא בחרו: ל לא־אבו לעצתי נאצו כל־
תוכחתי: לא ויאכלו מפרי דרכם וממעצתיהם ישבעו:
לב כי משובת פתים תהרגם ושלות כסילים תאבדם:
לג ושמע לי ישכן־בטח ושאנן מפחד רעה:
ב א בני אם־תקח אמרי ומצותי תצפן אתך: ב להקשיב
לחכמה אזנך תטה לבך לתבונה: ג כי אם
לבינה תקרא לתבונה תתן קולך: ד אם־תבקשנה
ככסף וכמטמונים תחפשנה: ה אז תבין יראת יהוה ודעת
אלהים תמצא: ו כי־יהוה יתן חכמה מפיו דעת ותבונה:
ז וצפן לישרים תושיה מגן להלכי תם: ח לנצר ארחות
משפט

מצודת דוד

כט תחת. בעבור אשר שנאו דעת: ל לא אבו. לא רצו לשמוע עצתי: נאצו. בזו התוכחה: לא ויאכלו. ר"ל כמו הנוטע אילן אוכל הוא מפירותיו כן יקבלו פרי גמול דרכם ויהיו שבעים מגמול עצתם כי יקבלו הגמול משלם: לב משובת. ר"ל מה שבחרו לשבת בהשקט ומרגוע מבלי מורא עול מורא המרגוע ההיא תהרוג אותם כי יקבלו גמול: ושלות. היא היא וכפל הדבר במ"ש: לג ושומע לי. זהו סוף דברי החכמה שאמרה אבל השומע לי ישכון בטח מן פחד רעה ר"ל בטוח יהיה שלא תבוא עליו פחד רעה:

ב א בני. אמר שלמה במקום ה' לבן אהוב לי אם תקח אמרי בלבך: תצפון. לשמרם מן השכחה: ב להקשיב. ר"ל אמרי המה להקשיב אזנך לחכמה ולהטות לבך לתבונה: ג כי אם. כאשר תקרא לבינה להתקרב אליה: ד ככסף. כהמבקש את הכסף: ה ודעת אלהים. הם רזי התורה: ו יתן חכמה. יתן לך חכמה מפיו ר"ל יגלה לך מסתרי החכמה כאלו מפיו יאמר לך: ז יצפון. ה' מסתיר רזי התורה ושומרם לתתם לישרים בלבותם ומגן הוא להולכי תום דרך להצילם ממכשול הטעות: ח לנצור. להשכילו לשמור ארחות משפט כי הוא ישמור דרך חסידיו לבל יטו מדרך המשפט:

מצודת ציון

ל נאצו. הוא לשון מושאל על בזיון וכן כי נאצו האנשים את מנחת ה' (ש"א ב'): לב משובת. ענינו השקט והמרגוע כמו בשובה ונחת תושעון (ישעי' ל'): לג ושאנן. ענין השקט כמו לעשתות שאנן (איוב י"ב): ב ד ובמטמונים. אוצרות הטמונים:

ז תושיה. התורה נקראת תושיה על שם כי ישנה לעולם ולא תשוב לאין כאשר הדברים שבעולם ורז"ל אמרו ע"ש שמתשת גוף האדם הלומדה:

מעגל

אז

משפט ודרך חסידו ישמר : ט אז תבין צדק ומשפט
ומישרים כל־מעגל־טוב : י כי־תבוא חכמה בלבך
ודעת לנפשך ינעם : יא מזמה תשמר עליך תבונה
תנצרכה : יב להצילך מדרך רע מאיש מדבר תהפכות :
יג העזבים ארחות ישר ללכת בדרכי־חשך : יד השמחים
לעשות רע יגילו בתהפכות רע : טו אשר ארחתיהם
עקשים ונלוזים במעגלותם : טז להצילך מאשה זרה
מנכריה אמריה החליקה : יז העזבת אלוף נעוריה
ואת־ברית אלהיה שכחה : יח כי שחה אל־מות ביתה
ואל־רפאים מעגלתיה : יט כל־באיה לא ישובון ולא־
ישיגו

מצודת דוד

ט אז. ר"ל כאשר תחפש אחר החכמה ובעבור זה ישבילך ה' אז תבין וכו' : כל מעגל טוב. תבין מהו המעגל היותר טוב : י כי תבוא . כאשר תבוא החכמה בלבך והדעת תהיה נעים לנפשך להתאוות לה בחשק נפלא : יא מזמה . אז מחשבת החכמה תשמור עליך : יב מדרך רע . היא דרך מינות : מאיש . מפתויי איש המדבר תהפוכות ר"ל המהפך דברי התורה אחר דעתו המשובשת : יג העוזבים . ר"ל עוזבים דרך האמיתי להעמיד דרכי מינות : יד השמחים . כאשר יעשו הרע ישמחו ולא ידאגו כדרך המאמין בהשגחה ושכר ועונש סוף אם בא לידו דבר עבירה בהסתת היצה"ר מלא הוא מדאגה מאימת הדין : בתהפוכות . בעת ימצאו מקום להפוך הכונה אחר רוע מחשבתם : טו ארחתיהם עקשים . ר"ל אין סברה ישרה בכל דרכי למודם : טז להצילך . מוסב למעלה לומר החכמה תשמור עליך להציל לך מאשה זרה היא אשת איש שהיא זרה לך : מנכריה . מהאשה הנכריה ההיא אשר מחלקת אמריה בפתוי והסתה : יז אלוף נעוריה . בעל נעוריה : ואת ברית . כי גם הנשים נכנסו בברית ה' לקיים מצות ה' ולא תמעול מעל באישה : יח כי שחה . בית הזונה היא מקום מדרון לרדת בה אל המיתה ומעגלותיה ההולכים אל ביתה הולכים המה אל מקום הרפאים הם המתים שנרפו ונחלשו וכורתם אם ור"ל הבא אל ביתה יכשל בה ויאבד נפשו : יט כל באיה . כל הבאים אליה לא ישובון מדרכם הרע כי קשה מאוד לפרוש ממנה ולא ישיגו עוד מעגלי ארחות חיים ונאמר אף למשל על דרכי המינות כי קשה מאוד לפרוש ממנה אחר שהורגל בה :

למען

מצודת ציון

ט מעגל . שביל ודרך כמו פרשו רשת ליד מעגל (תהלים ק"מ) : י ינעם . ענין מתיקות וערבות : טו עקשים . עקומים : ונלוזים . נוטים מדרך היושר וכן ונלוז דרכיו בוזהו (לק' י"ד) : יז אלוף . שר כמו אלופי ומיודעי (תהלי' נ"ה) ור"ל הבעל : יח שחה . ענין כפיפה והשפלה כמו וישח אדם (ישעי' ב') :

יותרו

ישיגו ארחות חיים: כ למען תלך בדרך טובים וארחות
צדיקים תשמר: כא כי־ישרים ישכנו־ארץ ותמימים
יותרו בה: כב ורשעים מארץ יכרתו ובוגדים יסחו
ממנה:
ג א בני תורתי אל־תשכח ומצותי יצר לבך: ב כי
ארך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך:
ג חסד ואמת אל־יעזבך קשרם על־גרגרותיך כתבם על־
לוח לבך: ד ומצא־חן ושכל־טוב בעיני אלהים ואדם:
ה בטח אל־יהוה בכל־לבך ואל־בינתך אל־תשען:
ו בכל־דרכיך דעהו והוא יישר ארחתיך: ז אל־תהי
חכם בעיניך ירא את־יהוה וסור מרע: ח רפאות תהי
לשרך ושקוי לעצמותיך: ט כבד את־יהוה מהונך

ומראשית

מצודת ציון

כא יותרו · מל' נותר: כב יסחו · ענין עקירה ממקום כמו ויסחך מאוהל (תהלים נ"ב):
ג ג לוח · נסר והוא ענין מליצה ומשלה:
ח לשרך · הוא הטבור כמו שרך אגן הסהר (ש"ה ז): ושקוי · ר"ל המוח המשקה העצמות

מצודת דוד

כ למען תלך · מוסב למעלה לומר החכמה השמור עליך מזה למען תלך בדרך טובים אשר ימנעו ללכת בדרך הזה: וארחות וגו' · כפל הדבר במ"ש: כא ישכנו ארץ · יהיו שוכנים בארצם עד עולם: יותרו בה · בעת יגרשו ממנה הרשעים אז המה ישארו בה:
ג א בני · אמר במקום ה' אתה ישראל התניב לי כבן לאב הנני מזהירך תורתי אל תשכח: ב ושנות חיים · ר"ל שנות השקט ושלוה: יוסיפו לך · התורה והמצות הם יוסיפו לך כי הם ילמדו עליך זכות: ג אל יעזבך · לא תהיה נעזב מהם כי אחוז בם: קשרם · ר"ל בכל עת תהא מדבר בם והושב בענינם: ד ומצא חן · ובזה תמצא חן ותהיה ידוע למשכיל בשכל טוב בעיני וגו': ה אל תשען · אל תחשוב שבזכות הצלחת הואיל ונעשה הדבר בבינה כי הכל ביד ה' ולא ביד בינת האדם: ו בכל דרכיך · בכל ענייניך דע את ה' ר"ל תן דעתך לחשוב לעשות מעשיך למען יבוא בדבר תועלת לקיים דבר ה' ואז הוא יוליכך בדרך מישור והצליח בם: ז אל תהי חכם בעיניך · להקל בדבר הנחסר לעשות גדר ושימור באומרך שאין חכם כמותך צריך גדר אלא ירא את ה' פן עם כל חכמתך תכשל וסור מרע הרחק מאד ועשה גדר: ח רפאות · ר"ל הלא הגדר לא יזיק כי עוד יועיל ותהיה רפאות וגו' ר"ל יחזק אותך בקיום המצות: ט מהונך · להפריש ממנו צדקה:

ומראשית

ומראשית כל־תבואתך׃ י וימלאו אסמיך שבע ותירוש
יקביך יפרצו׃ יא מוסר יהוה בני אל־תמאס ואל־תקץ
בתוכחתו׃ יב כי את אשר־יאהב יהוה יוכיח וכאב את־
בן ירצה׃ יג אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה׃
יד כי טוב סחרה מסחר־כסף ומחרוץ תבואתה׃ טו יקרה
היא מפניים וכל־חפציך לא ישוו־בה׃ טז ארך ימים [מפנינים]
בימינה בשמאולה עשר וכבוד׃ יז דרכיה דרכי־נעם
וכל־נתיבותיה שלום׃ יח עץ־חיים היא למחזיקים בה
ותמכיה מאשר׃ יט יהוה בחכמה יסד־ארץ כונן שמים

בתבונה

מצודת דוד

ומראשית. לאחר תרומות ומעשרות: י וימלאו. ר"ל לא תחסר כלום בעבור זה כי הברכה ישולח בהם ועוד תוסיף: ותירוש. היין אשר ביקבים יתרבו: יא מוסר. אם בא לך מה' מוסר יסורים אל תמאס בהם אלא קבלם באהבה: ואל תקוץ: כפל הדבר במ"ש: יב יוכיח. לגלות אזנו לייסר דרכו: וכאב. וכמו האב אשר יכוון בהכאה לרצות את בנו להיטיב דרכו ולא לנקום נקם: יג ואדם. מוסב על אשרי לומר אשרי לאדם אם מוציא את התבונה מן החכמה ר"ל מבין דבר מתוך דבר: יד כי טוב. סחר החכמה טובה מסחר כסף כי כשמי נוטל מחיר הכסף לא ישאר א"כ הכסף בידו ולא המחיר ביד האחר ולא כן בדבר החכמה כי אם מי לומד עם אחר חכמה א' במחיר למוד חכמה אחרת א"כ שניהם ביד כל אחד וא': תבואתה. פרי החכמה ור"ל מה שמבין מדעתו מתוך דבר החכמה שלמד הנה טובה היא מחרוץ: טו יקרה. בטובה היא מפנינים הם המרגליות: וכל הפציך. כל הדברים שאתה חפץ ורוצה בהם לא יהיו שוין בשוויה: טז אורך ימים. ר"ל על ידה ישיג אורך ימים ועושר וכבוד. ורז"ל אמרו למיימינים בה לעסוק לשמה היא לו לאורך ימים וכ"ש עושר וכבוד אבל למשמאילים בה לעסוק שלא לשמה עכ"ז ישיגו עושר וכבוד: יז דרכי נועם. ר"ל לא יבוא בשום צד מכשול בדבר קיום דברי התורה: וכל וכו'. כפל הדבר במ"ש: יח למחזיקים בה. להאוחזים בה היא להם לעץ חיים כי בעבורה ישיגו החיים: ותומכיה. התומך אותה בנכסים הוא מאושר: יט בחכמה. באמצעות חכמת התורה ברא העולם:

בתבונה

מצודת ציון

השלמות: י אסמיך. הם אוצרות התבואה כמו את הברכה באסמיך (דברי' כ"ח): יקביך. הם הבורות אשר היין יורד בהם כמו וגם יקב חצב בו (ישעיה ה'): יפרצו. ענין ההתחזקות ברבוי כמו פרצה לרוב (דה"א ד'): יא תקוץ. ענין מאוס כמו קצתי בחיי (בראש' כ"ז): יב ירצה. מל' רצוי ופיוס: יג יפיק. יוציא כמו ויפק רצון (לק' ח'): יד ומחרוץ. הוא הזהב הטוב כמו בירקרק חרוץ (תהלי' ס"ח): טו מפנינים. הם המרגליות: יח מאושר. משובח כמו אשרי האיש (שם א'):

ירעפו

בִּתְבוּנָה׃ כ בְּדַעְתּוֹ תְּהוֹמוֹת נִבְקָעוּ וּשְׁחָקִים יִרְעֲפוּ־
טָל׃ כא בְּנִי אַל־יָלֻזוּ מֵעֵינֶיךָ נְצֹר תֻּשִׁיָּה וּמְזִמָּה׃
כב וְיִהְיוּ חַיִּים לְנַפְשֶׁךָ וְחֵן לְגַרְגְּרֹתֶיךָ׃ כג אָז תֵּלֵךְ לָבֶטַח
דַּרְכֶּךָ וְרַגְלְךָ לֹא תִגּוֹף׃ כד אִם־תִּשְׁכַּב לֹא־תִפְחָד
וְשָׁכַבְתָּ וְעָרְבָה שְׁנָתֶךָ׃ כה אַל־תִּירָא מִפַּחַד פִּתְאֹם
וּמִשֹּׁאַת רְשָׁעִים כִּי תָבֹא׃ כו כִּי־יְהוָה יִהְיֶה בְכִסְלֶךָ
וְשָׁמַר רַגְלְךָ מִלָּכֶד׃ כז אַל־תִּמְנַע־טוֹב מִבְּעָלָיו בִּהְיוֹת
לְאֵל יָדֶיךָ לַעֲשׂוֹת׃ כח אַל־תֹּאמַר לְרֵעֲיךָ ׀ לֵךְ וָשׁוּב
וּמָחָר אֶתֵּן וְיֵשׁ אִתָּךְ׃ כט אַל־תַּחֲרֹשׁ עַל־רֵעֲךָ רָעָה וְהוּא־
יוֹשֵׁב לָבֶטַח אִתָּךְ׃ ל אַל־תָּרוֹב עִם־אָדָם חִנָּם אִם־לֹא
גְמָלְךָ רָעָה׃ לא אַל־תְּקַנֵּא בְּאִישׁ חָמָס וְאַל־תִּבְחַר

בכל

מצודת ציון

כ ירעפו. יטיפו כמו יערוף כמטר לקחי (דברים ל״ב): כא ילוזו. ענין נטיה והסרה: כג תגוף. ענין הכאה כמו פן תגוף באבן רגליך (תהלים צ״א): כד וערבה. ענין מתיקות כמו וערבה לה׳ מנחת (מלאכי ג׳): כה ומשואת. ענין חושך כמו אמש שואה ומשואה (איוב ל״ח): כו בכסלך. ענין בטחון ותקוה כמו אשר יקוט כסלו (שם ח׳): כז לאל. ענין כח וממשלת: כט תחרש. ענין מחשבה כמו חורשי און (שם ד׳):

נלוז

מצודת דוד

בתבונה. בתבונת התורה: כ בדעתו. בדעת התורה נבקעו תהומות הם המעיינות הנובעים מתחת: ושחקים. מוסב על בדעתו לומר בדעת התורה יטיפו השמים טל: כא אל ילוזו. הואיל וחשובה היא כ״כ מראה ואל יסורו מנגד עיניך: נצור תושיה ומזמה. ר״ל שמור התורה במעשה ובמחשבה: כב ויהיו. שמירת המעשה והמחשבה יהיו סיבה להביא חיים לנפשך ולהלביש לגרונך בחן: כג אז. כשתהיה נשמר במעשה ובמחשבה אז תלך לבטח בדרכיך כי אין מחריד: לא תגוף. לא תכשל בדבר מכשול התוללים בדרך ר״ל לא תאונה אליך רעה: כד וערבה שנתך. כדרך הישן בטוח מבלי פחד: כה אל תירא. כי לא תבוא עליך: כי תבוא. כאשר תבוא חשכת הרשעים לא תירא מזה כי לא תיגע בך לרעה: כו בכסלך. במה שתבטח ותקוה אליו והוא ישמור רגליך מן הלכידה: כז מבעליו. מבעל הטובה ר״ל ממי שראוי לקבל הטובה: בהיות. בעת היות כח בידך לעשות הטובה: כח לרעך. המבקש הטובה: לך ושוב. לך היום ושוב למחר ואז אתן שאלתך: ויש אתך. דבר הטובה יש עמך ותוכל לתת מיד: כט והוא. הלא הוא יושב אתך לבטח ר״ל בוטח בך כאיש על רעהו ולמה תחשוב עליו רעה: ל גמלך רעה. גם תחילת המעשה נקרא במקרא בל׳ גמול וכן ואם גומלים אתם עלי (יואל ד׳): לא באיש חמס. בהצלחת איש חמס:

נלוז

בכל־דרכיו: לב כי תועבת יהוה נלוז ואת־ישרים סודו:
לג מארת יהוה בבית רשע ונוה צדיקים יברך: לד אם־
ללצים הוא יליץ ולעניים יתן־חן: לה כבוד חכמים ינחלו
וכסילים מרים קלון:
ד א שמעו בנים מוסר אב והקשיבו לדעת בינה: ב כי
לקח טוב נתתי לכם תורתי אל־תעזבו:
ג כי־בן הייתי לאבי רך ויחיד לפני אמי: ד וירני ויאמר
לי יתמך־דברי לבך שמר מצותי וחיה: ה קנה חכמה
קנה בינה אל־תשכח ואל־תט מאמרי־פי: ו אל־תעזבה
ותשמרך

מצודת דוד

לב נלוז. הסר והנוטה מדרך הישר: ואת. עם ישרים מעמיק סוד עצתו מאהבתו אותו וכמ"ש ויאמר ה' המכסה אני מאברהם וכו' (ברא' י"ח): לג מארת ה'. ר"ל העושר אשר בבית הרשע קללת ה' היא כי שמורה לרעתו ותחשב א"כ לקללה: יברך. מוסב על ה' לומר שהוא יברך את אשר בנוה הצדיקים ר"ל לברכה תחשב כי ישפיעו מטוב לדל ויקבלו גמול: לד אם ללצים. ר"ל לכל אחד משלם גמול במד' שמדד אם ללצים המלעיגים בבני אדם יסבב סיבה אשר יתלוצצו בהם בבוא יום אידם ולענוים אשר הם שפלי רוח ומכבדים לכל אדם יתן חנם בעיני הכל ויכבדו להם: לה ינחלו. נוחלים לעצמם הכבוד: מרים. כ"א מפריש הקלון לחלקו:

ד א שמעו בנים. אתם ישראל בני אל חי שמעו למוסר האב שבשמים המדבר על הבינה והקשיבו לדעת אותה: ב כי לקח טוב. וכה יאמר במוסרו הלא נתתי לכם למוד טוב ומהוגן אל תעזבו את התורה הזאת: ג כי בן. אמר שלמה אל תחשבו שאני שונא את בריות ולזה אני מזהירם מן הדברים שנפשו של אדם חומדתן אל תאמרו כן כי הלא בן אהוב הייתי לאבי ומפונק ויחיד לאמי: ד ויורני. ועם כל אהבתו אלי למדני בדברים האלה ואמר לי דברי תוכחתי יסעדו לבך למען תשאר עומדת ביראת ה' שמור מצותי. המלות אשר אני דובר אליך בשם ה': וחיה. בשמירתם תשיג החיים: ה קנה. ראה שתהא החכמה והבינה קנוים לך ומצוים אצלך ואל תשכחם: מאמרי פי. מדברי אזהרותי: ו אל תעזבה. אל תעזוב את התורה וגם היא תשמרך מכל מכשול:

מצודת ציון

לב נלוז. הנוטה מדרך הישר: לג מארת. מל' ארור: ונוה. מדור כמו נוה איתן (ירמיה מ"ט): לה מרים. מל' תרומה והפרשה: קלון. בזיון והוא מל' קלוי באש (ויקרא ב') כי בעבור הבזיון יתאדם הפנים כאלו נקלה באש. או הוא מל' קלות:

ד א והקשיבו. ענין שמיעה והאזנה: ד וירני. ענין למוד כמו את מי יורה דעה (ישעיה כ"ח):

ותשמרך אהבה ותצרך׃ ז ראשית חכמה קנה חכמה
ובכל קנינך קנה בינה׃ ח סלסלה ותרוממך תכבדך כי
תחבקנה׃ ט תתן לראשך לוית־חן עטרת תפארת
תמגנך׃ י שמע בני וקח אמרי וירבו לך שנות חיים׃
יא בדרך חכמה הריתיך הדרכתיך במעגלי־ישר׃
יב בלכתך לא־יצר צעדך ואם־תרוץ לא תכשל׃
יג החזק במוסר אל־תרף נצרה כי־היא חייך׃ יד בארח
רשעים אל־תבא ואל־תאשר בדרך רעים׃ טו פרעהו
אל־תעבר־בו שטה מעליו ועבור׃ טז כי לא ישנו אם־
לא ירעו ונגזלה שנתם אם־לא יכשולו׃ יז כי לחמו
לחם רשע ויין חמסים ישתו׃ יח וארח צדיקים כאור

נגה

מצודת דוד

ז ראשית חכמה. בראשית למוד החכמה ראה שתהא קנויה לך ר"ל מעת תתחיל ללמוד למוד אותה דרך קבע שתהא שקוע בך: ובכל קנינך. שיוחדת בכל הדברים הקנויים לך ושקועים אצלך תהיה קניית הבינה: ח סלסלה. תהא ממשמש בה בקביעות ותרומם אותך: כי תחבקנה. כאשר תחבק אותה להיות דבוקה בך: ט לוית חן. תדבק לראשך חבורי החן: תמגנך. תמסור לך עטרת תפארת: י שמע בני. ענין חיבה הוא זה לומר מחיב אתה לי כי בני אתה וחפץ אני בתקנתך: שנות חיים. ר"ל שנים טובים ושלוים: יא הריתיך. אני מלמדך ללכת בדרך חכמה: הדרכתיך. אני מוליכך בדרך ישר: יב לא יצר. לא יגיע צר מקום הפסיעות ואף אם תרוץ בו לא תכשל ור"ל לא תכשל במעשיך: יג אל תרף. אל תרפה ידך ממנה: טו פרעהו. בטל הדרך ההוא ואל תעבר בו נטה מעליו ועבור ממנו: טז כי לא ישנו. ההולכים בדרך ההוא לא יוכלו לישן אם לא עשו הרעה: אם לא יכשילו. את אחרים וכפל הדבר במ"ש: יז לחם רשע. ר"ל באה מגזל: חמסים. הבאה מחמס: יח וארח צדיקים. האורח שהצדיקים הולכים בו הוא כאור היום המזהיר והולך ומאיר בכל פעם יותר עד אשר יכון היום בשלימותו והוא חצות היום ר"ל בכל עת ישכילו יותר להתענג על דעת התורה:

מצודת ציון

ח סלסלה. ענין משמוש כמו כבוצר על סלסלות (ירמיה ו׳) ובדרז"ל מסלסל בשערו (נזיר ג׳): ט תמגנך. ענין מסירה כמו אשר מגן צריך (בראשית י"ד): יא הריתיך. ענין למוד: יב צעדך. פסיעותך: תרוץ. ענין מהירת ההליכה: יד תאשר. ענין הלוך ופסיעות כמו ואשרו בדרך בינה (לקמן ט׳): טו פרעהו. ענין בטול והסבתה כמו ותפרעו כל עצתי (לעיל ב׳): שטה. ענין הטיה והסרה כמו אל ישט אל דרכיה (לקמן ז׳):

נוגה

באפלה

נגה הולך ואור עד־נכון היום : יט דרך רשעים כאפלה
לא ידעו במה יכשלו : כ בני לדברי הקשיבה לאמרי
הט־אזנך : כא אל־יליזו מעיניך שמרם בתוך לבבך :
כב כי־חיים הם למצאיהם ולכל־בשרו מרפא : כג מכל־
משמר נצר לבך כי ממנו תוצאות חיים : כד הסר ממך
עקשות פה ולזות שפתים הרחק ממך : כה עיניך לנכח
יביטו ועפעפיך יישרו נגדך : כו פלס מעגל רגלך וכל־
דרכיך יכנו : כז אל־תט־ימין ושמאול הסר רגלך מרע :
ה א בני לחכמתי הקשיבה לתבונתי הט־אזנך :
ב לשמור מזמות ודעת שפתיך ינצרו : ג כי
נפת תטפנה שפתי זרה וחלק משמן חכה : ד ואחריתה
מרה

מצודת דוד

יט כאפלה. כהולכים בדרך החשכה ולא ידעו במה יוכלו להכשל להיות נשמר ממנו ר"ל שוגים בדעתם ותועים מדרך האמת ואינם יודעים ממה להזהר : כב למצאיהם · המוצא חכמות התורה המה לו לחיים ומרפא לכל בשרו : כג מכל משמר · יותר מכל הדברים שאתה משמרים שמור לבך מלחשוב בעון כי עיקר הלאות חיים נמצא מן הלב ואיך תחשוב בו דבר המאבד את החיים : כד הסר ממך · ר"ל אל תעשה דבר פיאה בו מקום לבני אדם לרנן אחריך וירמזו הרנון בעקימת הפה ונטיית השפתים כדרך המרננים ברמז : כה לנוכח · ראה בהתבוננות יתירה הכלית המעשה אשר תעשה ואז עפעפיך יוליכך בדרך הישר : כו פלס · ראה לישר מעגל רגלך ולא תלך כפי מקרי והזדמן ואז יהיו כל דרכיך נכונים : כז אל תט. בכל דבר אל תטה עצמך ימין ושמאל מדרך האמצע הבל מרע הסר רגלך מכל וכל :

ה א בני לחכמתי הקשיבה · עוד זה מדברי דוד שאמר לשלמה בנו שמע לחכמה אשר למדתיך : ב לשמור. הזהר לשמור המחשבות ושפתיך ינצורו לדבר דעת : ג כי נופת. ר"ל מאוד צריך להיות נזהר לבל יפותה כי אמרי הזונה המה ערבים ומתוקים כנופת צופים והמה חלקים יותר משמן והוא גם למשל על המינות : ד ואחריתה

מצודת ציון

יח נוגה · ענין בהירה כמו מנוגה נגדו (תהלים י"ח) : הולך ואור · ר"ל בכל פעם יותר וכן וירח יקר הולך (איוב ל"א): כא אל יליזו · אל ינטו : כד ולזות. ענין נטיה ועקימה : כה ועפעפיך · אישון העין : כו פלס · ענין יושר ועפ"ז נקרא מטה המאזנים פלס ומאזני וכו' (לקמן ט"ז) לפי שבו מיישר המשקל :

ה ג נופת . ענין הזלה והטפה וכן ונופת צופים (תהלים י"ט) ותהסר מלא צופים והוא מונח מעצמו שר"ל כהזלת חלות הדבש: תטפנה · תרד טיפין : חכה · ר"ל

מרה כלענה חדה כחרב פיות : ה רגליה ירדות מות
שאול צעדיה יתמכו : ו ארח חיים פן תפלס נעו מעגלתיה
לא תדע : ז ועתה בנים שמעו לי ואל תסורו מאמרי
פי : ח הרחק מעליה דרכך ואל תקרב אל פתח ביתה :
ט פן תתן לאחרים הודך ושנתיך לאכזרי : י פן ישבעו
זרים כחך ועצביך בבית נכרי : יא ונהמת באחריתך
בכלות בשרך ושארך : יב ואמרת איך שנאתי מוסר
ותוכחת נאץ לבי : יג ולא שמעתי בקול מורי ולמלמדי
לא הטיתי אזני : יד כמעט הייתי בכל רע בתוך קהל
ועדה : טו שתה מים מבורך ונזלים מתוך בארך :

יפוצו

מצודת ציון

ר"ל מאמר' הבאה בנגיעת הלשון כ"ך : ד כלענה. שם עשב מר : ה צעדיה. ענין פסיעות והלוך : ו תפלס. תיישר : נעו. מל' נע ונד : מעגלותיה. דרכיה : יא ושארך. גם הוא נאמר על הבשר כמו אם יכין שאר לעמו (תהלי' ע"ח) וכפל דברו בשמות נרדפי' כמו אדמת עפר (דני' י"ב) : יב נאץ. מושאל הוא על הבזיון וכן נאצו כל תוכחתי (לעיל א') : יג מורי. מל' הוראה ולמוד : טו ונוזלים. ענין נטיפה : בארך. באר הנובע :

יפלו

מצודת דוד

אבל אחרית הפתוי מרה כלענה וממית הנפשות כחרב פיות בו שני חדודים אנה ואנה : ה רגליה. ר"ל מדרך רגלי הפתוי מביא המיתה : יתמוכו. תומכים ומחזקים את השאול שיהיה רגליה. כופל במ"ש : ו פן תפלס. פן תיישר לה להדמות אליה אורח חיים ר"ל חכמת התורה : נעו. דע לך כי נעו המעגלות שלה מן אורח חיים ורחקו ממנ' ולא תדע להם שום דמיון והשואה כי לא קרב זה אל זה : ז ועתה. מוסב למעלה לומר הואיל והמעשה שנגש דוד אבי הזהירני בדברים האלה עם כי הייתי חביב לו לזאת אתם בני גם כן שמעו לי וגו' כי לא מבנא' הבריות אני מזהיר על כל אלה : ח מעליה. מן הזרה האמור למעלה : ט הודך. ההוד הנאות לך מן השמים אתן במעשיך לאחרים כי תהיה נלקח ממך ותנתן לאחרים והמות בפני שנותיך והנותרים תמסור לאכזרי והוא שר של גיהנם ר"ל אשר מסיר בידו לכל הבלו : י פן ישבעו זרים. הזרים ממך אשר אינם ראוים ליורשך הם ישבעו כחך והוא העושר הבא בכוח והאמלות וכן ככורש נתנו לאוצר (עזרא ב') : ועצביך. העושר הבא בעצבון ויגיעה וכפל הדבר במ"ש : יא באחריתך. באחרית ימיך ביום המיתה כאשר יכלה בשרך אז תנהום מכאב לב : יב נאץ לבי. מאס לבי לבזותה : יד כמעט הייתי. כעבור בנאה קטנה כשיעור היותר מעט הייתי עתה בכל רע בתוך קהל רב ועדה גדולה בפרהסיא רב : טו שתה מים. ר"ל תשמש באשתך ולא בזרה : ונוזלים וגו'. כפל הדבר במ"ש :

יפוצו

טז יפוצו מעינתיך חוצה ברחבות פלגי־מים׃ יז יהיו־לך
לבדך ואין לזרים אתך׃ יח יהי־מקורך ברוך ושמח
מאשת נעוריך׃ יט אילת אהבים ויעלת־חן דדיה ירוך
בכל־עת באהבתה תשגה תמיד׃ כ ולמה תשגה בני
בזרה ותחבק חק נכריה׃ כא כי נכח ׀ עיני יהוה דרכי־
איש וכל־מעגלתיו מפלס׃ כב עוונותיו ילכדנו את־
הרשע ובחבלי חטאתו יתמך׃ כג הוא ימות באין מוסר
וברב אולתו ישגה׃

ו א בני אם־ערבת לרעך תקעת לזר כפיך׃ ב נוקשת
באמרי־פיך נלכדת באמרי־פיך׃ ג עשה זאת
איפוא

מצודת דוד

טז יפוצו. אז יפוצו מעינותיך חוצה עד כי ילכו ברחובות פלגי מים ר"ל הזכה לבנים אשר יצא שמעם למרחוק: יז יהיו לך לבדך. הבנים האלה יהיו שלך לבדך ואתה תתכבד בהם ואין לזרים חלק אתך אבל בני הזרה אינם מיוחדים לך לבד: יח יהי מקורך ברוך. אשתך תהא ברוכה ותבונה בעיניך ושמח מאהבת אשת נעוריך: יט אילת אהבים. תהיה בעיניך כאילה האהובה על הזכר ביותר על כי רחמה צר: ויעלת חן. היא תהיה מעלת חן בעיניך: בכל עת. ר"ל בכל עת ההכרח והצורך: באהבתה תשגה תמיד. ר"ל אף באהבתה למשגה תחשב גם תמיד תהיה וכמ"ש רז"ל אל תרבה שיחה עם האשה באשתו אמרו וכו': כ ולמה תשגה. ר"ל אם באשתו תחשב התמידות למשגה למה תקל ראש לשגות בזרה: כא כי נוכח. ר"ל ופן תאמר מי רואני לזה אמר דע כי מול עיני ה' דרכי איש ומיישר מעגלותיו אל הגמול ר"ל משלם מדה במדה לדעת שבגמול באה ולא במקרה: כב עונותיו. עונות הרשע הם ילכדו אותו ולהוספת ביאור אמר את הרשע: ובחבלי. בהחבלים הנעשים מחטאתו בהם יהיה נשען כאשר יתלוהו בהם ר"ל העון עצמו יקטרג עליו ויפרע ממנו: כג באין מוסר. בעבור שלא לקח מוסר ובעבור רוב אולתו אשר ישגה בהם:

מצודת ציון

טז יפצו. ענין פזור: פלגי מים. אמות המים: יט אילת. נקבת האיל: ירוך. ענין שביעה: תשגה. מל' משגה וחטא:

איפוא

ו א אם ערבת. ערבות ממון בשביל אחר: לזר. בעבור הזר תקעת כפיך והוא ענין קיום וחוזק על הערבות: ב נוקשת. הנה דע שבאת למוקש ונלכדת בה ע"י אמרי פיך: ג עשה זאת איפוא בני. ר"ל עתה עשה זאת בני והנצל מיד המלוה כי באת בידו ונתחייבת לו:

לך

אֵיפוֹא ׀ בְּנִי וְהִנָּצֵל כִּי בָאתָ בְכַף־רֵעֶךָ לֵךְ הִתְרַפֵּס וּרְהַב
רֵעֶיךָ׃ ד אַל־תִּתֵּן שֵׁנָה לְעֵינֶיךָ וּתְנוּמָה לְעַפְעַפֶּיךָ׃
ה הִנָּצֵל כִּצְבִי מִיָּד וּכְצִפּוֹר מִיַּד יָקוּשׁ׃ ו לֵךְ־אֶל־נְמָלָה
עָצֵל רְאֵה דְרָכֶיהָ וַחֲכָם׃ ז אֲשֶׁר אֵין־לָהּ קָצִין שֹׁטֵר
וּמֹשֵׁל׃ ח תָּכִין בַּקַּיִץ לַחְמָהּ אָגְרָה בַקָּצִיר מַאֲכָלָהּ׃
ט עַד־מָתַי עָצֵל ׀ תִּשְׁכָּב מָתַי תָּקוּם מִשְּׁנָתֶךָ׃ י מְעַט
שֵׁנוֹת מְעַט תְּנוּמוֹת מְעַט ׀ חִבֻּק יָדַיִם לִשְׁכָּב׃ יא וּבָא־
כִמְהַלֵּךְ רֵאשֶׁךָ וּמַחְסֹרְךָ כְּאִישׁ מָגֵן׃ יב אָדָם בְּלִיַּעַל
אִישׁ אָוֶן הוֹלֵךְ עִקְּשׁוּת פֶּה׃ יג קֹרֵץ בְּעֵינָו מֹלֵל
בְּרַגְלָו מֹרֶה בְּאֶצְבְּעֹתָיו׃ יד תַּהְפֻּכוֹת ׀ בְּלִבּוֹ חֹרֵשׁ רָע

בכל

מצודת דוד

לך התרפס · היה לו למרמס ברגל ר"ל הכנע עצמך לפניו: ורהב רעך · החזק והפציר רעך על עצמך: ד אל תתן שנה · ר"ל אל תתעצל בדבר: הנצל כצבי · ראה להנצל במהירות כצבי הממהר לברוח מיד הלוכדו כשימצא מנוס: מיד יקוש · מיד מוקש הפח: ו עצל · אתה העצל לך אל הנמלה וראה מנהגה ולמוד ממנה חכמה: ז אשר אין לה קצין · להכריחה על מעשיה להכין מאכלה לבל תגזול מחברתה: ח תכין · ועכ"ז מעצמה בחכמתה תכין לחמה בקיץ עת ימצא ע"פ השדה וממנה למוד להכין הכל בעוד לאל ידיך: י מעט שנות · הן תאמר אישן מעט ואח"ז אנום מעט ואח"ז אשכב בחבוק ידים לנוח כי כן דרך השוכב לחבק ידיו זה בזה: יא ובא כמהלך · בעבור זה יבוא לך עניות בפתאום כאורח המהלך בדרך הבא פתאום לבית מלונו ולא נודע טרם בואו: ומחסורך · דבר המחסר עושרך מהרה יבוא כאיש המלובש במגן לרדוף אחר המלחמה שאין דרכו להתעכב בדרך מהלכו: יב אדם בליעל · מי שפורק מעליו עול מקום הוא איש און והולך עקשות פה ר"ל מעקם פיו לרמוז לה"ר: יג קורץ בעיניו וכו' · ענין כולם הם רמיזות לה"ר: יד תהפוכות בלבו · מחשבות לבו להפך הדבר מכמות שהיא: חורש רע · חושב רע בכל עת ומגרה מחלוקת בין

אחים

מצודת ציון

ו ג איפוא · כמו עתה וכן מה לך אפוא (ישעיה כ"ב): התרפס · ענין דריסה ורמיסה כמו ושארא ברגלה רפסה (דני' ז'): ורהב · ענין התחזקות כמו ירהבו הנער בזקן (ישעיה ג'): ו נמלה · שם בריה קטנה: ז קצין · שר ומושל: ח אגרה · ענין אסיפה כמו אוגר בקיץ (לק' י'): י תנומות · היא שינה קלה: יא ראשך · ענין עוני ודלות כמו ראש עשה כף רמיה (שם): יב בליעל · בלי עול ר"ל שפורק עול שמים: יג קורץ · ענין הנדנוד לרמוז הלעג והוא מלשון קרץ מצפון (ירמיה מ"ו) כי ברוב הנדנוד כאלו כורת ומשבר העינים: מולל · הוא מל' מלה ודבור ר"ל כאלו מדבר ברגליו דבר הלעג: מורה · כאלו מלמד דבר הלעג באצבעותיו:

מדנים

בכל־עת מדנים ישלח : טו על־כן פתאם יבוא אידו
פתע ישבר ואין מרפא : טז שש־הנה שנא יהוה ושבע
תועבות נפשו : יז עינים רמות לשון שקר וידים שפכות
דם־נקי : יח לב חרש מחשבות און רגלים ממהרות
לרוץ לרעה : יט יפיח כזבים עד שקר ומשלח מדנים
בין אחים : כ נצר בני מצות אביך ואל־תטש תורת
אמך : כא קשרם על־לבך תמיד ענדם על־גרגרתך :
כב בהתהלכך · תנחה אתך בשכבך תשמר עליך
והקיצות היא תשיחך : כג כי נר מצוה ותורה אור
ודרך חיים תוכחות מוסר : כד לשמרך מאשת רע
מחלקת לשון נכריה : כה אל־תחמד יפיה בלבבך ואל־

תקחך

מצודת דוד

אנשים ר"ל כיון שהרע עול אנשים בודאי את כל אלה יעשה : טו ואין מרפא · לא יהיה רפואה לשברו : טז ושבע · השביעית היא תועבת נפשו ר"ל שנואה מכולן : יז עינים רמות · זה המתגאה המרים עיניו כלפי מעלה לא כדרך שפלי הרוח אשר ישפילו עיניהם להסתכל כלפי מטה : יח לב חורש · המשים לבו לחשוב מחשבות און : לרוץ לרעה · לעשותם במהירות עד לא יתנחם : יט יפיח וגו' · ר"ל עד שקר המדבר כזבים ונאמנות היא : בין אחים · בין אוהבים יגרה מחלוקת בספור לה"ר והיא השביעית הקשה מכולן כי בזה הורג שלשה את עצמו והמקבלו והנאמר עליו : כ מצות אביך · כי הלא בודאי חפץ בתקנתך : תורת אמך : מה שהיא מלמדך : כב תנחה אותך · תנהג אותך בדרך הישר : תשמור עליך · מפחדי לילה : היא תשיחך · תדבר עמך כחבר טוב המדבר עם חבירו להשתעשע עמו : כג כי נר מצוה · המצוה שאדם עושה מאירה לו כנר והלומד תורה היא לו כאור טוב והשומע תוכחת מוסר היא לו דרך המביא חיים : כד לשמרך · כי המוסר יועיל לשמרך מאשה זונה : מחלקת · מהחלקלקות פתויי נכריה והוא כפל ענין במ"ש : כה ואל תקחך · אל תקח לנגד להיות נמשך אחריה ע"י רמיזי עפעפיה :

מצודת ציון

יד מדנים · מל' מדון ומריבה : ישלח · ענין גרוי ופתוי כמו ושן בהמות אשלח בם (דברים ל"ב) : טו אידו · ענין צער ומקרה רע : פתע · הוא כמו פתאום : יט יפיח · ענין דבור ע"ש שנאמר בהפחת הפה : כ תטוש · ענין עזיבה : כא ענדם · ענין קשירה כמו אענדנו עטרות לי (איוב ל"א) : גרגרתיך · מל' גרון ולוע : כב תנחה · תנהג : והקיצות · ענין הערה מהשינה : תשיחך · מל' שיחה ודבור :

ככר

תקחך בעפעפיה: כו כי בעד־אשה זונה עד־ככר
לחם ואשת איש נפש יקרה תצוד: כז היחתה איש
אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה: כח אם־יהלך איש על־
הגחלים ורגליו לא תכוינה: כט כן הבא אל־אשת רעהו
לא־ינקה כל־הנגע בה: ל לא־יבוזו לגנב כי יגנוב
למלא נפשו כי ירעב: לא ונמצא ישלם שבעתים את־
כל־הון ביתו יתן: לב נאף אשה חסר־לב משחית נפשו
הוא יעשנה: לג נגע־וקלון ימצא וחרפתו לא תמחה:
לד כי־קנאה חמת־גבר ולא יחמול ביום נקם: לה לא־ישא
פני כל־כפר ולא יאבה כי תרבה־שחד:
ז א בני שמר אמרי ומצותי תצפן אתך: ב שמר מצותי

וחיה

מצודת ציון

כו ככר לחם · כן נקרא לחם עגול: כז היחתה · ענינו שאיבת אש ממקומו כמו לחתות אש מיקוד (ישעי' ל'): בחיקו. ר"ל בבגדו שמול החיק: כח תכוינה · ענין שריפה כמו כויה תחת כויה (שמות כ"א): לג וקלון · בזיון: תמחה · ענין מחיקה: לד קנאה · כעס: חמת · מל' חמה וכעס: לה כופר ושוחד · ענינם כמו פדיון: ז א תצפון · תסתיר במטמון:

מצודת דוד

כו כי בעד אשה זונה · בעבור חמדת אשה זונה בא האדם לידי העוני עד כי ישאל ככר לחם: תצוד · בחלקת אמריה תצוד את הנפש אשר היתה יקרה ונקיה מעון: כז היחתה · וכי אפשר שיחתה איש בחיקו את האש ולא תשרפנה בגדיו: כח אם יהלך · וכי יהלך איש על גחלים ולא תשרפנה רגליו: כט כן הבא · כן הוא הבא אל אשת רעהו כי כל הנוגע בה לא ינקה מעונש הראוי: ל לא יבוזו · אין מרבים לבזות את הגנב כאשר יגנוב למלא נפשו כי רעב הוא וגנב לסבול הרעבון וכמעט לאנוס יחשב: לא ונמצא. וכאשר ימצא יוכל לתקן בתשלומין ואם יתן שבע פעמי' כשעור הגניבה אז הדל ממנו בעל הגניבה: את כל הון · ר"ל הלא לא יתן יותר מכל הון ביתו אבל לא נגע עד הנפש: לב נואף אשה · אבל המנאף עם אשה הוא חסר לב והרוצה להשחית נפשו עשה יעשה כזאת הואיל ואין לו הכרח כגונב מרעב: לג נגע וקלון ימצא. מן השמים ימצא נגע כי על נ"ע הנגעים באים ומן הבריות ימצא קלון: לא תמחה · לא תהיה נשכחת: לד כי קנאה · הנקמה תעורר חמת הבעל ולא יחמול עליו ביום אשר ימצא ידו לנקום נקם ותהיה א"כ הדבר במוחו ולא תשכח: לה לא ישא · לא יהא נושא פנים של כל מין ממיני הכופר לעבור הקלף בעבורו: ולא יאבה · לא ירצה לחמול אם תרבה שוחד והוא כפל הענין במ"ש:

וחיה

וחיה ותורתי כאישון עיניך : ג קשרם על־אצבעתיך
כתבם על־לוח לבך : ד אמר לחכמה אחתי את ומדע
לבינה תקרא : ה לשמרך מאשה זרה מנכריה אמריה
החליקה : ו כי בחלון ביתי בעד אשנבי נשקפתי :
ז וארא בפתאים אבינה בבנים נער חסר־לב : ח עבר
בשוק אצל פנה ודרך ביתה יצעד : ט בנשף־בערב יום
באישון לילה ואפלה : י והנה אשה לקראתו שית
זונה ונצרת לב : יא המיה היא וסררת בביתה לא־
ישכנו רגליה : יב פעם בחוץ פעם ברחבות ואצל
כל־פנה תארב : יג והחזיקה בו ונשקה לו העזה פניה
ותאמר

מצודת דוד

ז ב וחיה. בעבורם תחיה: ותורתי. מוסב על מלת שמור לומר שמור תורתי כאישון עיניך: ד אמור וכו'. ר"ל תהא רגיל בחכמה כאדם באחותו: ומודע. כפל הדבר במ"ש: ה לשמרך. למען תשמרך מאשה הזרה מאך שאינה מותרת לך: אמריה החליקה. אשר תחליק אמרי פתויה: ו כי בחלון ביתי. דרך חלון ביתי והאשנבי נשקפתי אל החוץ והוא ענין מליצה לומר שהשכלתי בחכמה לדעת מעשה הבריות: ז וארא בפתאים. ראיתי בחבורת הפתאים והנה הבנתי והכרתי בין הבנים ההם נער חסר לב: ח עובר. כי ראיתיו עובר בשוק אצל פנתה של הזרה ולפי שנאמר למעלה לשמרך מאשה זרה קצר כאן וסמך על המבין: ט בנשף. בעת הנשף למען לא יראוהו אנשים: בערב וכו'. הוא כפל ענין בדרך המליצה: י והנה אשה. ראיתי והנה אשה באה לקראתו: שית זונה. ר"ל בתקון זונה: ונצרת לב. בוחנת מצור על לבות בני אדם לכנס תחת ידה: יא הומיה היא. משמעת קול המיה למען ימשכו הזונים אחר קולה: וסוררת. מדברת דברי סרה ונאוף: לא ישכנו. אינם שוכנים בביתה כדרך הנשים: יב פעם בחוץ. פעם הולכת בחוץ פעם ברחובות לרדוף אחר מאהביה: תארוב. תשב במארב עד אשר יעברו דרך הפנה ההיא: יג והחזיקה. ראיתי שהאשה היא החזיקה הנער ונשקה לו: העזה.

מצודת ציון

ב כאישון. הוא בת העין ובעבור קטנות צורת האדם הנראה בה קרוי אישון כמו האמינון אחיך (ש"ב י"ג) שבאה תוספת הנו"ן להקטינו ולהשפילו: ד ומודע. ענינו כמו קרוב על כי הקרוב ידוע לאדם ומכירו כמו ולנעמי מודע לאישה (רות ב'): ו אשנבי. ענין חלון כמו בעד האשנב (שופ' ה'): נשקפתי. ענין הבטה ולפי שהמביט לחוץ נראה גם הוא למביט בו לזה אמר נשקפתי וכן בעד החלון נשקפה (שם): ח פנה. זוית: יצעד. ענין פסיעה והלוך: ט בנשף. ענין חושך כמו אך חושך ישופני (תהלי' קל"ט): באישון לילה. באחרית הלילה כמו באישון חושך (לק' כ'): י שית. ענין שימה ותקון: ונצרת. מל' מצור וכן נוצרים

ותאמר לו : יד זבחי שלמים עלי היום שלמתי נדרי :
טו על־כן יצאתי לקראתך לשחר פניך ואמצאך :
טז מרבדים רבדתי ערשי חטבות אטון מצרים : יז נפתי
משכבי מר אהלים וקנמון : יח לכה נרוה דדים עד־
הבקר נתעלסה באהבים : יט כי אין האיש בביתו הלך
בדרך מרחוק : כ צרור הכסף לקח בידו ליום הכסא
יבוא ביתו : כא הטתו ברב לקחה בחלק שפתיה
תדיחנו : כב הולך אחריה פתאם כשור אל־טבח יבוא
וכעכס אל־מוסר אויל : כג עד יפלח חץ כבדו כמהר

צפור

מצודת ציון

שערים נאים (ירמי' ד') : טו לשחר . ענין דרישה : טז מרבדים . מלבושות נאים לקשוט כמו מרבדים עשתה לה (לקמן ל"א) : ערשי . מטתי כמו ערש יצועי (תהלים קל"ב) : חטבות . ענין כריתה וחתוך כמו חוטבי עצים (יהו' ט') : אטון . תרגום של מחריכם (שמות כ"ז) הוא אטוניהון : יז נפתי . ענין הזלה ונתכה כמו נופת תטופנה (לעיל ה') : מר אהלים וקנמון . שמות מיני בושם : יח נתעלסה . ענין שמחה כמו כחיל תמורתו ולא יעלוס (איוב כ') : כ צרור . ענין קשור וכן צרור כספו בשקו (בראשי' מ"ב) : הכסא . ענינו זמן קבוע כמו בכסה ליום חגנו (תהלים פ"א) : כא לקחה . ענין למוד והרגל כמו הלוקחים לשונם (ירמיה כ"ג) : כב וכעכס . הוא מין נחש וכן ברגליהם תעכסנה (ישעי' ג') : כג יפלח . ענין בקוע כמו פולח ובוקע (תהלי' קמ"א) : כבדו .

מצודת דוד

חזקה פניה ולא נכלמה : יד זבחי שלמים עלי . אמרה היה עלי זבחי שלמים והנה היום שלמתי נדרי והבאתים ויש א"כ עמדי בשר השלמים : טו על כן . הואיל ויש עמדי בשר להאכיל לזה יצאתי לקראתך לשחר פניך לבוא אלי והנה מצאתיך : טז מרבדים . קשטתי מטתי בקשוט נראה : חטבות . בדי המטה המה הטובות ביופי רב ומכוסים המה במיתרי פשתן הבא ממצרים הנאות ביותר : יז נפתי . התכתי על משכבי מור וכו' להביא הריח : יח נרוה . נשבעה באהבים עד הבוקר ונשמחה בה : יט כי אין האיש . אל תפחד מבעלי כי איננו בביתו כי הלך בדרך רחוק : כ צרור הכסף . אל תחוש פן בלילה יבוא מדרכו כי לקח בידו צרור כספו ויתאחר בדרך עד כי יאפס הכסף לקנות בכולם סחורות רבות : ליום הכסא . בזמן המיועד אשר קבע יבוא הנה והזמן עדיין לא בא : כא הטתו . אמר שלמה הן ראיתי שהיא הטתה אותו אחר דעתה ברוב הרגל דבריה אשר היא למודה לפתות בני אדם ובחלקת מאמר שפתיה הדיחה אותו מדרך הישר : כב הולך . והרי הוא הולך אחריה פתאום כמו השור הבא מעצמו אל מקום המטבח : וכעכס . וכאשר הרוץ בנחש מהרס בפעמונים המקום ליסר האויל כאשר כן הוא מהר נמשך אחריה : כג עד יפלח . עד אשר נכפל בה וישלח חץ כבדו כי מאבד עולמו על ידה :

במסר [illegible]

צפור אל־פח ולא־ידע כי־בנפשו הוא׃ כד ועתה בנים
שמעו־לי והקשיבו לאמרי־פי׃ כה אל־ישט אל־דרכיה
לבך אל־תתע בנתיבותיה׃ כו כי־רבים חללים הפילה
ועצמים כל־הרגיה׃ כז דרכי שאול ביתה ירדות אל־
חדרי־מות׃

ח א הלא־חכמה תקרא ותבונה תתן קולה׃ ב בראש־
מרומים עלי־דרך בית נתיבות נצבה׃ ג ליד־
שערים לפי־קרת מבוא פתחים תרנה׃ ד אליכם
אישים אקרא וקולי אל־בני אדם׃ ה הבינו פתאים
ערמה וכסילים הבינו לב׃ ו שמעו כי־נגידים אדבר

ומפתח

מצודת דוד

במהר. והרי הוא כצפור הממהר לעוף אל הפח בעבור הבאה מועטת לאכול. מהזרעונים אשר נה והינו יודע כי האכילה ההיא היא באבדן נפשו כן הוא מאבד עולמו בעבור הנאת שעה: כד ועתה בנים. הואיל ושמעתם שכן הוא לזאת שמעו לי ואל תהיו כמוהו: כה אל ישט. אל יסור לבך אל הדרך ההולך לבית הזונה ואל תתע מדרך היושר ללכת בנתיבותיה: כו הפילה.. הזונה שמהלקת אמריה: ועצומים. מספר עצים ורב: כז ביתה. דרך ההולך אל ביתה היא דרך שאול וירדות אל חדרי מות כי בקל יתפתה ומאבד עולמו:

מצודת ציון

הכנף שהמרה תלויה בה: פח. רשת: כה ישט. ענין נטיה והסרה: תתע. מל תועה: כו הללים. הרוגים: ח ב בית. מקום: ג ליד. למקום: לפי קרת. לפתח העיר: תרנה. ענין הכרזה כמו בחוץ תרנה (לעיל א׳): ד אישים. אנשים: ו נגידים. שרים וחשובים:

יהגה

ח א הלא חכמה תקרא. ר״ל מעלת בחכמה הלא נכרת מאלה עצמה וכאלו היא תאמר אמריה להמשך אחריה: ב בראש מרומים. כאלו עומדת בראש ההרים הרמים להשמיע קולה למרחוק: עלי דרך. כנגד הדרך מקום יתפרשו ממנו נתיבות רבות ומצוים שם אנשים רבים עוברים ושבים: ג ליד שערים. וסמוך הוא אל מקום השערים אשר לפתח הקריה: מבוא פתחים. ר״ל עמוד המה נבוא בפתחיה כי השערים המה פתוחים ועומדים ולזה רבים נכנסים ויוצאים בהם: תרנה. שמה מכרזת החכמה את אמריה וכ״ז הוא ענין מליצה לומר הלא שבחה ידוע וכאלו מכרזת בפרסום רב: ד אליכם. ואלה אמריה אליכם אישים וכו׳: ה ערמה. ההתחכמות והתחבולות להערים להסיר הפתיות: הבינו לב. תנו בינה אל הלב: ו נגידים. ר״ל דברים חשובים ונכבדים:

לג ב ומפתח

ומפתח שפתי מישרים: ז כי־אמת יהגה חכי ותועבת
שפתי רשע: ח בצדק כל־אמרי־פי אין בהם נפתל
ועקש: ט כלם נכחים למבין וישרים למצאי דעת:
י קחו־מוסרי ואל־כסף ודעת מחרוץ נבחר: יא כי־טובה
חכמה מפנינים וכל־חפצים לא ישוו־בה: יב אני־חכמה
שכנתי ערמה ודעת מזמות אמצא: יג יראת יהוה
שנאת רע גאה וגאון ודרך רע ופי תהפכות שנאתי:
יד לי־עצה ותושיה אני בינה לי גבורה: טו בי מלכים
ימלכו ורוזנים יחקקו צדק: טז בי שרים ישרו ונדיבים
כל־שפטי צדק: יז אני אהבי אהב ומשחרי ימצאנני:
יח עשר־וכבוד אתי הון עתק וצדקה: יט טוב פריי

מחרוץ

מצודת ציון

ז יהגה. ידבר: ח נפתל. עקמימות כמו ועם עקש תתפתל (תהלי' י"ח): ט נכחים. ענין יושר כמו עשות נכחה (עמוס ג'): י מחרוץ. מין זהב טוב: יב מזמות. מחשבות: יג גאה וגאון. ענין שניהם גאוה: יד ותושיה. תשות כח: טו ורזנים. שרים: יחוקקו. מל' חוק וגזרה: טז ישרו. יעשו שררה וממשלה: יז אהב. כמו אוהב: יח עתק. חזק כמו יביעו ידברו עתק (תהלים צ"ד):

נסכתי

מצודת דוד

ומפתח שפתי. מה ששפתי פותחים לדבר המה דברים מישרים וכפל הדבר במ"ש: ז ותועבת וכו'. דברי רשע מתועבת שפתי מלדבר: ח בצדק. כל אמרי פי נאמרים בצדק: ט למבין. למי שיש לו בינה להבין אמרים: י ואל כסף. ר"ל היו רצים לקחת מוסר תוכחתי מלקחת את הכסף: יא וכל חפצים. כל הדברים שאדם חפץ ורוצה בהם לא ידמו אליה: יב שכנתי ערמה. אני שוכן בערמה ר"ל א"א לעשות תחבולות להערים להנצל מיד היצה"ר המסית בזולת חכמת התורה: ודעת. אני ממציא להודיע המחשבות העוזרים על הנצלה מיד המסית וכפל הדבר במ"ש: יג יראת ה'. תוכן יראת ה' היא לשנוא את הרע והם הגאות ודרכי עבירה והפכך אמרי פיו ממחשבות לבו: שנאתי. ר"ל את כל אלה שנאתי גם אני: יד לי עצה. בי ימצא עצה להנצל מיד היצה"ר המסית: ותושיה. ר"ל ע"י יותש כח היצה"ר: אני בינה. אני הנותן בינה להלחם למולו: לי גבורה. ע"י יתגבר עליו וכפל הדבר פעמים הרבה כדרך המליצה ולחזוק הענין: טו בי מלכים ימלכו. ע"י תתקיים מלכותם אם יתנהגו במשפט התורה: יחוקקו צדק. ע"י יעשו חוקים צדיקים וישרים: טז בי שרים. ע"י תתקיים ממשלת השרים והנדיבים שבכל השופטים כי כאשר ילכו בחוקת התורה תמשך ממשלתם: יז אוהבי אהב. אוהב אני את האוהבים אותי: ומשחרי. הדורשים להבין אמרי ימצאו בי טעמים הרבה: יח אתי. ע"י ישיג עושר וכבוד: הון עתק וצדקה.

מֵחָרוּץ וּמִפָּז וּתְבוּאָתִי מִכֶּסֶף נִבְחָר׃ כ בְּאֹרַח־צְדָקָה
אֲהַלֵּךְ בְּתוֹךְ נְתִיבוֹת מִשְׁפָּט׃ כא לְהַנְחִיל אֹהֲבַי יֵשׁ
וְאֹצְרֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא׃ כב יְהוָה קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ קֶדֶם
מִפְעָלָיו מֵאָז׃ כג מֵעוֹלָם נִסַּכְתִּי מֵרֹאשׁ מִקַּדְמֵי־אָרֶץ׃
כד בְּאֵין־תְּהֹמוֹת חוֹלָלְתִּי בְּאֵין מַעְיָנוֹת נִכְבַּדֵּי־מָיִם׃
כה בְּטֶרֶם הָרִים הָטְבָּעוּ לִפְנֵי גְבָעוֹת חוֹלָלְתִּי׃ כו עַד־לֹא
עָשָׂה אֶרֶץ וְחוּצוֹת וְרֹאשׁ עַפְרוֹת תֵּבֵל׃ כז בַּהֲכִינוֹ שָׁמַיִם
שָׁם אָנִי בְּחֻקוֹ חוּג עַל־פְּנֵי תְהוֹם׃ כח בְּאַמְּצוֹ שְׁחָקִים
מִמָּעַל בַּעֲזוֹז עִינוֹת תְּהוֹם׃ כט בְּשׂוּמוֹ לַיָּם ׀ חֻקּוֹ וּמַיִם
לֹא יַעַבְרוּ־פִיו בְּחוּקוֹ מוֹסְדֵי אָרֶץ׃ ל וָאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אָמוֹן

ואהיה

מצודת דוד

ישיג הון חזק ורב וצדקה תכון לו מה' כי לא יקופח שכר תורתו לעוה"ב בעבור ההון שהשיג: יט פריי. מתן שכר התורה: ותבואתי. מוסב על מלת טוב לומר ותבואתי טוב מכסף נבחר ומעול' וכפל הדבר במ"ש: כ אהלך. אני מוליך את האדם בדרך צדקה וכו': כא יש. ר"ל יש אתי טובה הרבה להנחיל את אוהבי ואמלא את אוצרותיהם מן הטובה: כב ה' קנני. ברא אותי להיות קנויה לו וכן קונה שמים (בראשי' י"ד): ראשית דרכו. בתחילת הבריאה: קדם. קודם מעשיו: מאז. מכבר ר"ל מזמן רב: כג מעולם. מימות עולם אני נסוכה ומושלת: מראש. אני מן הראשונים המקודמים לבריאת הארץ כי אז"ל שבעה דברים קדמו לבריאת העולם והתורה אחת מהם: כד באין תהומות. בעוד לא היו תהומות נבראתי אני: כה בטרם. עד לא נטבעו ונקבעו ההרים בארץ ולפני הגבעות נבראתי אני: כו עד לא. מוסב על חוללתי לומר חוללתי עד לא עשה הארץ והחוציה והתחלת עפר האדמה המיושבת מבני אדם וכפל דברו כדרך המליצה: כז בהכינו. בעת הכינו את השמים הייתי שם אני כי נבראתי קודם להם: בחקו. בעת חקק עגול הארץ לכסות ע"פ התהום: כח באמצו. בעת חיזק את השחקים אשר המה ממעל ובעת חיזק את מעינות התהום: כט בשומו. בעת שם לים חוק וגבול אשר מי הים לא יעברו פי ה' ללכת מהגבול ולהלאה: בחוקו. בעת חקק יסודי הארץ וכ"ז מוסב על שם אני האמור במקרא שלפני פניו: ל ואהיה. הייתי מגודלת

אצלו

מצודת ציון

כג נסכתי. ענין ממשלה כמו נסיכי סיחון (יהו' י"ג): כד חוללתי. ענין בריאה כמו ותחולל ארץ (תהלי' צ'): נכבדי מים. רבוי המים כמו בעם כבד (במד' י"ח): כה הטבעו. מל' טביעה: כו תבל. כן נקרא' הארץ המיושב' מבני אדם: כז בחקו. מל' חקיקה: חוג. הוא העגול הנעשה ע"י כלי ולו ב' ראשים יעמיד ראש האחד במקום עמדו והשני יסבב סביבו ונעשה עגול וכן היושב על חוג הארץ (ישעי' מ'): כח באמצו. מל' אומץ וחוזק: בעזוז. מל' עוז: ל אמון. ענין גדול הילד וההתעסקות בו כמו והיו מלכים אמניך (שם מ"ט):

שעשעים

ואהיה שעשעים יום · יום משחקת לפניו בכל־עת :
לא משחקת בתבל ארצו ושעשעי את־בני אדם : לב ועתה
בנים שמעו־לי ואשרי דרכי ישמרו : לג שמעו מוסר
וחכמו ואל־תפרעו : לד אשרי אדם שמע לי לשקד
על־דלתתי יום · יום לשמר מזוזת פתחי : לה כי מצאי
מצאו מצאי חיים ויפק רצון מיהוה : לו וחטאי חמס נפשו כל־
משנאי אהבו מות :

ט א חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה :
ב טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה
שלחנה : ג שלחה נערתיה תקרא על־גפי מרמי קרת :
ד מי־פתי יסר הנה חסר־לב אמרה לו : ה לכו לחמו
בלחמי

מצודת ציון

שעשועים · ענין ההתעסקות לשחוק : לג ואל תפרעו · אל תבטלו כמו תפריעו את העם (שמות ה׳) : לד לשקוד · ענין מהירות כמו כי שוקד אני (ירמי׳ א׳) : לה ויפק · ויוציא כמו יפיק תבונה (לעיל ג׳) : ט א חצבה · ענין כריתה וחתוך כנופל באבנים : ב מסכה · ענין מזיגת היין במים כמו למסוך שכר (ישעי׳ ה׳) : ערכה · ענין סדור : ג גפי · ענין כנף ובדרז״ל עד בין הגפים (חולין מ״ו) ור״ל במקום גבוה שהעוף יפרוש שם בכנפיו : קרת · עלי׳ קריה ועיר : ה לחמו · אכלו להם

מצודת דוד

אצלו והייתי לו לשעשוע בכל יום ובכל עת הייתי משחקת ומשמחת לפניו כבת האהובה לאביה : לא משחקת · אני הייתי המשמחת לרבים בתבל ארצו ושעשועי היא עם בני אדם ר״ל כמה שמחים בי ואני בהם : לב ועתה בנים · הואיל ואני הטובה כ״כ תפרעו בהשמעו לי ואשרי לאלו אשר ישמרו דרכי : לג שמעו · בתחילה שמעו המוסר להיות יראת ה׳ על פניכם ואח״כ למדו חכמה ואז בודאי לא תבטלו את החכמה הואיל והקדם לה היראה : לד לשקוד · למהר לבוא אל דלתותי בכל יום ולשבת בקבע במזוזת פתחי כדרך השומר היושב ומשמר בקבע : לה ויפק · ומוציא רצון מה׳ ר״ל ה׳ יהיה מרוצה לו : לו וחטאי · אבל החוטא לי וממאס בי הוא בעצמו גוזל נפשו כי מאבדה : כל משנאי וכו׳ · כפל הדבר במ״ש : ט א חכמות · כל אחת מהחכמות בנתה בית לעצמה : חצבה · בנויה על הרבה עמודים והלובים המה זה כזה בהשוואה במורה והוא דבר הנחמד לעין הרואה : ב טבחה · שחטה זבחים ומזגה יינה ואף ערכה שלחנה להאכיל להקרואים : ג תקרא · כל אחת תקרא ע״י נערותיה על גבהי מרום העיר להשמיע הקול למרחוק : ד מי פתי · ותאמר מי פתי שאין בו תבונה להבין מה כל יסור ממקומו ויבוא הנה וכן תקרא להסר לב מכל וכל ותאמר לו : ה לכו לחמו · אם אין נכם מכל עצמיכם בואו

הנה

בלחמי ושתו ביין מסכתי: ו עזבו פתאים וחיו ואשרו
בדרך בינה: ז יסר לץ לקח לו קלון ומוכיח לרשע
מומו: ח אל-תוכח לץ פן-ישנאך הוכח לחכם ויאהבך:
ט תן לחכם ויחכם-עוד הודע לצדיק ויוסף לקח:
י תחלת חכמה יראת יהוה ודעת קדשים בינה: יא כי-בי
ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים: יב אם-חכמת חכמת
לך ולצת לבדך תשא: יג אשת כסילות הומיה פתיות
ובל-ידעה מה: יד וישבה לפתח ביתה על-כסא מרמי
קרת: טו לקרא לעברי-דרך המישרים ארחותם:
טז מי-פתי יסר הנה וחסר-לב ואמרה לו: יז מים-גנובים
ימתקו

מצודת דוד

כנה והכלו בלחמי ושתו היין אשר מזגתי אני והוא ענין מליצה לומר הלא חכמת התורה היא נחמדת מאירת עינים ומוכנת דער להגוגים בה וכאלו מכרזת ואומרת כל הרוצה ללמוד יבוא וילמוד ואם נצון לבו משכל אני אשכילו דעה: ו עזבו. לזאת אתם פתאים עזבו דרכיכם ותחיו ולכדו מעתה בדרך בינה: ז יוסר לץ. ר"ל אבל את הלץ ואת הרשע לא אוכיח כי המוכיח את הלץ לוקח לעצמו קלון כי יתלוצץ בו ויבזהו והמוכיח לרשע מביא מום על עצמו כי ישיב לו אף אתה כמוני ופוגם בכבודו ולזה אין לי עסק עמהם: ח פן ישנאך. כי הוא חכם בעיניו ודרכו ישרה לפניו: ויאהבך. כי הוא חפץ בתקון מדותיו ולומד מכל אדם: ט תן לחכם. ר"ל אמור לו דברי חכמה ויחכם מדעתו עוד יותר: הודע לצדיק. מאמרות הצדק: ויוסף לקח. מדעתו יוסף ללמוד לעשות משמרת למשמרת: י תחלת. יראת ה' היא תחלת החכמה כי היראה מביאתו לידי חכמה: ודעת קדושים. לקדש עצמו במותר לו מביא לידי בינה: יא כי בי. בעבור עסק התורה ירבו ימיך והימים האלה יוסיפו לך שנות חיים כי ברבות הימים תרבה במעש"ט ויתוסף לך בזה שנות חיים בעוה"ב: יב חכמת לך. החכמה תהיה לך לתועלת: ולצת. ואם תתלוצץ במכשים אתה לבדך תשא עונש: יג אשת כסילות. הנה אשה סכלה תהמה בקולה והיא פתיות ואינה יודעת מאומה ותהמה בבלי דעת: יד לפתח ביתה. לראות העוברים דרך עליה: מרומי קרת. על כסא העומד במרום העיר להשמיע קולה למרחוק: טו לעוברי דרך. להעוברים שם דרך מהלכם ההולכים בארח מישור בדרכי ה' והוא ענין מליצה לומר שהנפש המתאוה תסית לעבירה ומראה ערבות והענוג העבירה: טז מי פתי. מי הוא הפתי המחסר נפשו מטובה יסור ממקומו ויבוא הנה ואשכילו הכמה כי מניעת ערבות העבירה תחשב בעיניה לסכלות: וחסר לב. מי אשר בחסר לב ימנע עצמו מטובה והוא כפל ענין במ"ש: ואמרה לו. גם תאמר לו: יז מים גנובים. הלא מים גנובים יותר ימתקו

מכאשר

מצודת ציון

לחם ולתוספת ביאור אמר בלחמי וכן מסיף פארה (ישעי' י): ו ואשרו. ולכדו כמו ואשר בדרך לבך (לק' כ"ג):

יִמְתָּקוּ וְלֶחֶם סְתָרִים יִנְעָם׃ יח וְלֹא־יָדַע כִּי־רְפָאִים שָׁם
בְּעִמְקֵי שְׁאוֹל קְרֻאֶיהָ׃
י א מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה בֵּן חָכָם יְשַׂמַּח־אָב וּבֵן כְּסִיל תּוּגַת
אִמּוֹ׃ ב לֹא־יוֹעִילוּ אוֹצְרוֹת רֶשַׁע וּצְדָקָה
תַּצִּיל מִמָּוֶת׃ ג לֹא־יַרְעִיב יְהוָה נֶפֶשׁ צַדִּיק וְהַוַּת
רְשָׁעִים יֶהְדֹּף׃ ה רָאשׁ עֹשֶׂה כַף־רְמִיָּה וְיַד חָרוּצִים
תַּעֲשִׁיר׃ ה אֹגֵר בַּקַּיִץ בֵּן מַשְׂכִּיל נִרְדָּם בַּקָּצִיר בֵּן מֵבִישׁ׃
ו בְּרָכוֹת לְרֹאשׁ צַדִּיק וּפִי רְשָׁעִים יְכַסֶּה חָמָס׃ ז זֵכֶר

צדיק

מצודת ציון

יז ינעם. ענין מתיקות וערבות: י א תוגת. מלשון יגון ועצבון: ג והות. ענין שבר כמו יפול בהותו (תהלים נ"ב) : יהדוף. ענין דחיפה כמו כהנדוף עשן (שם ס"ח) : ד ראש. עני כמו רש ועושר (לק' ל') : כף. כף המאזנים : חרוצים. ענינו תנועה וזריזות כמו אז תחרץ (ש"ב ה') : ה אוגר. ענין אסיפה כמו אגרה בקציר (לעיל ו') : נרדם. מל' תרדמה והיא שינה עמוקה :

מצודת דוד

משאינם גנובים ולחם גנוב הנאכל במסתור הלא למאוד ינעם ר"ל אין טעם ההיתר דומה לטעם האיסור ומדוע א"כ מנעת עצמך מהם: יח ולא ידע. הנמשך אחריה אין נותן לב לדעת כי שם הוא מקום הרפאים הם המתים שנרפו ונחלשו ע"י המיתה ר"ל הנמשך אחר התאוה הוא מעותד למות ע"י : בעמקי. בעומק הגהינם ירדו הקרואים ממנה ובאים לה :

י א משלי שלמה. לפי שעד כה דבר בשבח התורה וכאלו היא תאמר אמריה ועתה חזר לדבר דבריו כאשר ייסר איש את בנו לכן נאמר סוף משלי שלמה כאלו הוא ספר אחר : ישמח אב. בראותו יושב במושב חכמים : תוגת אמו. כי הכסיל יתמיד לשבת בית עם אמו ובכל עת רואה שטותו ועצבונה מרובה :

ב אוצרות רשע. האוצרות הנאספות ברשע לא יועילו בעת בוא יום הפקודה כי לא יפדה נפשו בממון : וצדקה. אבל הצדקה מצלת מן המיתה : ג לא ירעיב. כי מזמין לו די מחסורו : והות. השבר שהרשעים עושים היא יהדוף אותם ר"ל העבירה עצמה משלמת לו גמול רע : ד ראש. הכף רמיה עושה את האדם לרש ר"ל בשוקל בכף רמיה לרמות הבריות ייעני בעבור זה : ויד חרוצים. אבל היד של הזריזים המתנועעים ומוטרחים על מזונם ואין עסקיהם לרמות הנה היד ההיא תעשיר את בעליה : ה אוגר. ר"ל בן משכיל דרכו לאסוף גרנו בימי הקיץ ועושה כל דבר בזמנו : בן מביש. אבל הכסיל אחר כל דבר בושה כמלא כי דרכו להיות נרדם בעת הקציר ואין עושה שום דבר בזמנו : ו ברכות. לראש צדיק יבואו ברכות : יכסה חמס. החמס שעושים יכסה את פיהם למען יחנקו בה ר"ל העבירה עצמה נפרעת ממנו : ז זכר צדיק. זכרון הצדיק היא לברכה כי בכל עת תזכרו בו יתברכו בו :

ירקב

צדיק לברכה ושם רשעים ירקב : ח חכם־לב יקח מצות
ואויל שפתים ילבט : ט הולך בתם ילך בטח ומעקש
דרכיו יודע : י קרץ עין יתן עצבת ואויל שפתים ילבט :
יא מקור חיים פי צדיק ופי רשעים יכסה חמס : יב שנאה
תעורר מדנים ועל כל־פשעים תכסה אהבה : יג בשפתי
נבון תמצא חכמה ושבט לגו חסר־לב : יד חכמים יצפנו־
דעת ופי־אויל מחתה קרבה : טו הון עשיר קרית עזו
מחתת דלים רישם : טז פעלת צדיק לחיים תבואת
רשע

מצודת דוד

ירקב. על כי אין רצון הבריות לזכרו נשכח שמו כאלו נרקב : ח יקח מצות. יקיים בכל עת ולא יהלל מלקחת אבל האויל מייגע הוא את השפתים לבד לומר הרבה ואין עושה מאומה : ט בתום. בתמימות לב : ומעקש. המעקם דרכיו ללכת ברמיה הוא יוסבר וידוכא : י קורץ עין. המרמז בעין לעשות רעה למי אז דבר זה יתן עצבון בלב הנרמז עליו כי לא ישקוט עד יגמור הדבר הואיל ולא הוציא בשפתיו לא נח חמתו אבל אויל המדבר בשפתיו לעשות הרעה אז נעשה עיף ויגע מעשות הדבר ההוא כי נח חמתו בגזום דבריו : יא מקור חיים. פי צדיק הוא מקור הנובע חיים כי בצדק אמרי פיו מביא חיים בעולם אבל פי רשעים ידבר מרמה לכסות על מחשבת החמס שבלבבו : יב שנאה. השנאה שיש לאדם על מי היא מעוררת מדנים לעשות מריבה ולהקפיד על דבר קל אבל אהבת האדם לחבירו תכסה על כל דבר פשע לבל יקפיד אף על דבר קשה : יג בשפתי נבון. כאשר ישאלו מה מהנבון תמצא בתשובת אמרי שפתיו גם חכמת השכל גם שבט מוסר לגו חסר לב כי בדבריו יגנה מעשה חסר לב ותחשב לו לשבט המוסר : יד יצפנו דעת. אף הדעת מסתירים לבל הגלות כ״א להראוים לה בחושבם פן יהיה למוקש למי שלא יבינם על האמת אבל פי כסיל תגיד דבר אשר המחתה קרובה ומעותדת לבוא בעבורה והיכן חושש : טו הון עשיר. ממון העשיר היא לו למחסה כעיר מבצר ועל העשיר בתורה ידבר : מחתת. שברון הדלים בתורה היא עניותם כי בעבור חסרון התורה ישברו מהר : טז פעלת. מעשה הצדיק היא סיבה לחיים אבל פרי מעשה הרשע היא סיבה להחסיר ימי חייו :

מצודת ציון

ח ילבט. ענין עייפות ובטלון וכן ועם לא יבין ילבט (הו׳ ד׳) : ט יודע. ענין שבירה כמו ויודע בהם את אנשי סוכות (שופ׳ ח׳) : י קורץ. ענין נדנוד ורמיזה כמו קורץ בעיניו (לעיל ו׳) : יא מקור. מעין : יב מדנים. מל׳ מדון ומריבה : יג לגו. לגוף כמו גוי נתתי למכים (ישעי׳ נ׳) : יד מחתה. ענין שבירה כמו שמת מבצריו מחתה (תהלים פ״ט) : טו קרית. מל׳ קריה ועיר : רישם. ענין עוני : טז תבואת. מל׳ תבואה ופירות : לחטאת. ענין חסרון כמו קולע וכו׳ ולא יחטיא (שופ׳ כ׳) : יז מתעה

רשע לחטאת: יז ארח לחיים שומר מוסר ועוזב תוכחת
מתעה: יח מכסה שנאה שפתי־שקר ומוצא דבה הוא
כסיל: יט ברב דברים לא יחדל־פשע וחושך שפתיו
משכיל: כ כסף נבחר לשון צדיק לב רשעים כמעט:
כא שפתי צדיק ירעו רבים ואוילים בחסר־לב ימותו:
כב ברכת יהוה היא תעשיר ולא־יוסף עצב עמה:
כג כשחוק לכסיל עשות זמה וחכמה לאיש תבונה:
כד מגורת רשע היא תבואנו ותאות צדיקים יתן: כה כעבור
סופה ואין רשע וצדיק יסוד עולם: כו כחמץ לשנים
וכעשן לעינים כן העצל לשלחיו: כז יראת יהוה תוסיף
ימים

מצודת ציון

יז מתעה. כמו תועה. או מתעה בפשו: יח דבה. ענין לעז שהוא שם רע ברבים דוברים ומספרים בו כמו דבתם רעה (בראשית ל"ז): יט וחושך. ענין מניעה כמו ולא חשכת (שם כ"ב): כא ירעו. מל' מרעה ור"ל יאכילו: כג זמה. ענין מעשה הרעה: כד מגורת. ענין פחד כמו ויגר מואב (במדבר כ"ב): כה סופה. זה סערה:

מצודת דוד

יז שומר מוסר. ר"ל שמירת המוסר היא אורח לחיים: מתעה. הוא תועה מדרך החיים: יח מכסה שנאה. המכסה השנאה בלב ואינה עוזבה גורר עוד עבירה לדבר שפתי שקר להראות עצמו כאוהב: ומוציא דבה. מי שאינו מכסה השנאה ומראה כעסו להוציא לעז על חבירו שיהיו אנשים דוברים בו הלא לכסיל יחשב כי הכל יאמרו כל הפוסל במומו פוסל: יט ברוב. במרבית הדברים לא יחדל מהם דבר פשע כי א"א להזהר בכולם על כי מרובים המה: וחושך. המונע אמרי שפתיו מכל וכל הוא משכיל: כ לשון צדיק. המוכיח לבני אדם היא ככסף נבחר אבל לב הרשעים היא קטנה כשעור היותר מעט ר"ל אין להם לב להבין כ"א מעט מזער: כא ירעו רבים. רבים אוכלים מפרי שפתיו כי יורה להם הדרך אשר ילכו בה לטוב להם: ואוילים. אבל האוילים אשר לא שמעו אליו ימותו בעבור חסרון לבם שלא שמעו דבריו: כב ברכת ה'. הברכה שנותן ה' היא מעשרת את האדם וגם הברכה היא לא יצטרך להוסיף עוד עצבון ויגיעה להרבות הון כי יהיה די לו בהברכה הבאה: כג כשחוק. כמו השחוק הוא דבר נקל כן נקל לכסיל לעשות זמה וכ"כ נקל לאיש תבונה לעשות דבר חכמה: כד מגורת. מה דבר אשר יפחד הרשע היא תבוא עליו ודבר הטובה אשר תאוה לה הצדיק יתן לו מי שבידו ליתן והוא המקום ב"ה: כה כעבור סופה. מיד כאשר יעבור הסופה ר"ל כאשר תבוא הפורענות יוכרת הרשע ואין לו אבל הצדיק דומה הוא ליסוד העולם שאינו זז ממקומו: כו כחומץ. כמו החומץ מזיק הוא לשנים וכו' כן מזיק העצל למשלחו כי הוא סומך עליו והוא מתעצל בדבר: כז תוסיף ימים. למי שפוחד בה:

[illegible]

יָמִים וּשְׁנוֹת רְשָׁעִים תִּקְצֹרְנָה׃ כח תּוֹחֶלֶת צַדִּיקִים שִׂמְחָה
וְתִקְוַת רְשָׁעִים תֹּאבֵד׃ כט מָעוֹז לַתֹּם דֶּרֶךְ יְהוָה
וּמְחִתָּה לְפֹעֲלֵי אָוֶן׃ ל צַדִּיק לְעוֹלָם בַּל־יִמּוֹט וּרְשָׁעִים
לֹא יִשְׁכְּנוּ־אָרֶץ׃ לא פִּי־צַדִּיק יָנוּב חָכְמָה וּלְשׁוֹן תַּהְפֻּכוֹת
תִּכָּרֵת׃ לב שִׂפְתֵי צַדִּיק יֵדְעוּן רָצוֹן וּפִי רְשָׁעִים
תַּהְפֻּכוֹת׃
יא א מֹאזְנֵי מִרְמָה תּוֹעֲבַת יְהוָה וְאֶבֶן שְׁלֵמָה רְצוֹנוֹ׃
ב בָּא־זָדוֹן וַיָּבֹא קָלוֹן וְאֶת־צְנוּעִים חָכְמָה׃
ג תֻּמַּת יְשָׁרִים תַּנְחֵם וְסֶלֶף בֹּגְדִים וְשַׁדָּם׃ ד לֹא־יוֹעִיל (ישדם)
הוֹן בְּיוֹם עֶבְרָה וּצְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת׃ ה צִדְקַת תָּמִים
תְּיַשֵּׁר דַּרְכּוֹ וּבְרִשְׁעָתוֹ יִפֹּל רָשָׁע׃ ו צִדְקַת יְשָׁרִים
תַּצִּילֵם

מצודת דוד

ושנות. אף השנים הקצובים לו תקצרנה כי פוחתין לו מהן: כח תוחלת. תקות צדיקים היא להם לשמחה כי באה ושמחים בה על אשר היו מקווים לה אבל תקות הרשעים תהיה אבודה ולא תבוא ויצר על התוחלת: כט מעוז. דרך ה' הוא לחוזק לאיש תם בעבור כי הלך בו והוא למחתה ושבר לפועלי און על אשר לא הלכו בו ור"ל מלמדת זכות על התם וחובה על הרשעים: ל לעולם. אף אם הוא מוט לא לעולם ימוט כי יתחזק ויקום: לא ישכנו. לזמן מרובה אף אם פעמים מצליח היא לפי שעה: לא ינוב וגו'. ר"ל במאמרי פיו יוכלל חכמה ומוסר ומרמז לומר שפי תהפכות תכרת ר"ל המהפך חכמת התורה למינות יוכרת: לב ידעון רצון. יודעים לרצות לה': תהפכות. מוסב על ידעון לומר ידעון תהפוכות להפך דבר ה' למינות כי כל עסקם בזה והורגלו בדבר:
יא א מאזני מרמה. העשוי להכריע הכף אשר ירצה לרמות הקונים: ואבן שלמה. אבן משקל שהוא בשלימותו מבלי חסרון הוא לרצון לה': ב בא זדון. כאשר בא איש זדון בא עמו קלון כי יבזו את הבריות וגם צנועים בא חכמה: ג תומת. תמימות הישרים תנהיגם בדרך הטוב להם: וסלף. עקמימות הבוגדים ישודד מהם נפשותם: ד ביום עברה. ביום בוא כעס מאת המקום לא יועיל העושר לכופר הנפש כי הנגזר עליו בו יבוא למרבית ההון אבל צדקה מצלת מן המיתה: ה תישר. הצדקה שעושה היא מוליכה אותו בדרך הישר הטוב לו: וברשעתו. ברשעה עצמה שהכין הרשע לזולת

מצודת ציון

ל ימוט. ל' נטיה: ישכנו. ענינו חניה בהשקט: לא ינוב. ענין דבור כמו בורא ניב שפתים (ישעיה נ"ז): יא א מאזני. כלי המשקל: ב קלון. בזיון: צנועים. המסתתרים עצמם מרוב ענותנותם: ג וסלף. ענין עקום כמו ויסלף דברי צדיקים (שמות כ"ג): ישדם. מל' שדידה וגזלה:
ונהות

תַּצִּילֵם וּבְהַוַּת בֹּגְדִים יִלָּכֵדוּ׃ ז בְּמוֹת אָדָם רָשָׁע
תֹּאבַד תִּקְוָה וְתוֹחֶלֶת אוֹנִים אָבָדָה׃ ח צַדִּיק מִצָּרָה
נֶחֱלָץ וַיָּבֹא רָשָׁע תַּחְתָּיו׃ ט בְּפֶה חָנֵף יַשְׁחִת רֵעֵהוּ
וּבְדַעַת צַדִּיקִים יֵחָלֵצוּ׃ י בְּטוּב צַדִּיקִים תַּעֲלֹץ קִרְיָה
וּבַאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה׃ יא בְּבִרְכַּת יְשָׁרִים תָּרוּם קָרֶת
וּבְפִי רְשָׁעִים תֵּהָרֵס׃ יב בָּז־לְרֵעֵהוּ חֲסַר־לֵב וְאִישׁ תְּבוּנוֹת
יַחֲרִישׁ׃ יג הוֹלֵךְ רָכִיל מְגַלֶּה־סּוֹד וְנֶאֱמַן־רוּחַ מְכַסֶּה
דָבָר׃ יד בְּאֵין תַּחְבֻּלוֹת יִפָּל־עָם וּתְשׁוּעָה בְּרֹב יוֹעֵץ׃
טו רַע־יֵרוֹעַ כִּי־עָרַב זָר וְשֹׂנֵא תוֹקְעִים בּוֹטֵחַ׃ טז אֵשֶׁת־
חן

מצודת דוד

ו ובהות · ענין שבירה כמו תהו' הות (תהלים נ"ה) : ז אונים : בנים הבאים מכחו כמו כחי וראשית אוני (בראשית מ"ט) : ח נחלץ · ענין הוצאה ושליפה כמו וחלצה נעלו (דברים כ"ה) : י תעלוץ · תשמח : יב יחריש · ישתוק : טו רע ירוע · ענין השבר והרצוץ כמו תרועם בשבט ברזל (תהלים ב') :

מצודת ציון

בה בעלמה יפול הוא : ו תצילם . הצדקה תציל היושרים מרעה : ובהות . בהשבר שהכינו הבוגדי' לזולת ילכדו הם בעצמם בה : ז תאבד תקוה · תקות הבוטחים בו : ותוחלת . תקות בניו אבדה כי לא היה בו זכות להגן על הבנים : ח צדיק · כשנגז' צרה על הצדיק ובעבור הזכות בטלה הגזרה אז כשנחלץ הצדיק מן הצרה יבוא רשע במקומו אל הצרה ההיא כי אין מדת הדין מתפייס עד יבוא אחר תחתיו : ט בפה חנף · בדברי חנופה ישחית את רעהו המחניף לו כי ילכדו להמשך אחר דעתו : ובדעת . בעבור דעת התורה יוציאו מלבם דברי

ועריצים

החונף ואינם נמשכים אחריו : י תעלוץ קריה · כי משפיעים לזולתם מהטובה אשר חלק ה' להם : רנה · כי בעודם בחייהם הרעו לבריות : יא בברכת · בשמח בואת הברכה לישרים ורק המה למעלה ויכניעו את בני העיר בהברכה ישרה אז הרומם עי"ז : ובפי · אבל כאשר הברכה היא בפי כסילים ורק המה למעלה ועל פיהם יהיה כל דברי העיר אז תהרס עי"ז : יב בז · המבזה לחבירו הוא חסר לב : ואיש . אם מי שמבזין אותו הוא איש הבונו' אז יחריש ולא יענהו על כל דבריו ולא יחוש לדברי חסר לב : יג מגלה סוד · המגלה סוד חבירו הרי הוא הולך רכיל ואף אם לא ספר הדברים לפני מי שנאמר עליו כי הדרך מכרח אית ליה ויגולה הדבר גם אליו : ונאמן רוח . מי שרוחו נאמנה לה' הוא מעלים כל דבר וגם לא נאמר בסוד : יד באין . כאשר לא ימצאו תחבולות בדבר המלחמה אז יפול העם ביד שונאיו אולם ברוב יועץ קרובה התשועה : טו רע ירוע · ישבר ויתרוצץ על אשר היה ערב בעבור איש זר אשר לא ידעוהו אם הוא נאמן אבל השונא לתקוע כפיו בערבות מכל וכל בטוח הוא משבירה ורציצה : טז אשת חן · אשה המושאת חן בעבור פארה משפיע דרכה להחזיק את

בכבוד

חֵן תִּתְמֹךְ כָּבוֹד וְעָרִיצִים יִתְמְכוּ־עֹשֶׁר׃ יז גֹּמֵל נַפְשׁוֹ
אִישׁ חָסֶד וְעֹכֵר שְׁאֵרוֹ אַכְזָרִי׃ יח רָשָׁע עֹשֶׂה פְעֻלַּת־
שָׁקֶר וְזֹרֵעַ צְדָקָה שֶׂכֶר אֱמֶת׃ יט כֵּן־צְדָקָה לְחַיִּים
וּמְרַדֵּף רָעָה לְמוֹתוֹ׃ כ תּוֹעֲבַת יְהוָה עִקְּשֵׁי־לֵב וּרְצוֹנוֹ
תְּמִימֵי דָרֶךְ׃ כא יָד לְיָד לֹא־יִנָּקֶה רָּע וְזֶרַע צַדִּיקִים
נִמְלָט׃ כב נֶזֶם זָהָב בְּאַף חֲזִיר אִשָּׁה יָפָה וְסָרַת טָעַם׃
כג תַּאֲוַת צַדִּיקִים אַךְ־טוֹב תִּקְוַת רְשָׁעִים עֶבְרָה׃ כד יֵשׁ

מפזר

מצודת דוד

הכבוד. אלא הילך מתנה ועוזבת סמוכות לה הכבוד בהוספת כשרון מעשים: ועריצים. בעלי כח רב דרכם לעשות סמוכות אל העושר לבל יהיה אבוד מהם: יז גומל נפשו. מי שגומל טוב לנפשו המתאוות לתת לה די מחסורה ההכרחי להחיותה ולא עמידה במלב הבריאות. הוא נקרא איש חסד כי כאשר יחמול על נפשו כן יחמול על נפש זולת אבל העוכר. בשר עצמו ומרעיב עצמו כי יחוס על הממון כ"ש שהוא אכזרי על זולת: יח פעולת שקר. ר"ל פעולתו משקרת בו ולא תשאר בקיומה: וזורע. הזורע צדקה שכרו בא באמת ר"ל פעולתו היא גמול הצדקה הבה באה ומתקיים: יט כן צדקה. אמיתת הצדקה ר"ל הנתונה לשמה היא סבה להשיג החיים אבל המרדף עם הצדקה את הרעה לרמות בה את הבריות למען יחזיקו לצדיק היא עוד סיבה למותו כי לא תחשב לזכות כ"א לחובה: כ עקשי לב. מראה לאדם יושרו ומחשבות לבו לעקשות: תמימי דרך. התם בדרכו ומשוה מסתרו לנגלהו הוא ירצה לה': כא יד ליד. מידו של מקיים יבא הגמול ליד המחויב ולא ינקה הרע מזנו כי לא תשוב ריקם אבל זרע צדיקים לפעמים נמלטו מן הרעה אשר ישולח עליהם בעבור זכות כשרון מעשה האבות: כב נזם זהב. כמו אלו ישימו נזם זהב באף חזיר הנה לא תשמור העדי הזה להתקשט בה אבל תלכלך אותה בנוחה כן דרך אשה יפה אשר סרה מאתה טעם ועצת החכמה כי לא תשמור יפיה להמוחד לה כ"א להבהסר לה ונאמר למשל על מי שמלא חכמה והיא משתמש בה לחכמת התורה כ"א לרמות הבריות וכדומה: כג אך טוב. מכל התאוות בוהרים רק תאות מעשה הטוב ועונשים הסתר: עברה. כל תקותם למצוא דבר מה לכעוס ולהתקצף על מי: כד יש מפזר. ר"ל ימצא

מצודת ציון

ועריצים. חזקים כמו עריצי גוים (יחזקאל כ"ח): יז ועוכר. ענין השחתה ובלבול כמו עכרתם אותי (בראשית ל"ד): שארו. בשרו כמו אם יכין שאר (תהלים ע"ח): יח אמת. ענינו דבר מקוים וכן ודבריך יהיו אמת (ש"ב ז'): יט כן. ענינו כמו אמת וצדק כמו כן בנות צלפחד דוברות (במדבר כ"ז): כ עקש. ענין עקום: כב נזם. עדי יושם על האף וכן את הנזם (שמות ל"ה): טעם. ענינו העצה ותוכן הדבר כמו וטעם זקנים יקח (איוב י"ב): כד וחושך. ומונע:

ברכה

דבר

מפזר ונוסף עוד וחושך מישר אך־למחסור׃ כה נפש־
ברכה תדשן ומרוה גם־הוא יורא׃ כו מנע בר יקבהו
לאום וברכה לראש משביר׃ כז שחר טוב יבקש רצון
ודרש רעה תבואנו׃ כח בוטח בעשרו הוא יפל
וכעלה צדיקים יפרחו׃ כט עוכר ביתו ינחל־רוח ועבד
אויל לחכם־לב׃ ל פרי־צדיק עץ חיים ולקח נפשות
חכם׃ לא הן צדיק בארץ ישלם אף כי־רשע וחוטא׃

אהב

מצודת ציון

כה ברכה. כלשון ברכה עניינו הוספת טובה: תדושן. מל' דשן ושמן: ומרוה. ענין שביעה כמו כגן רוה (ישעיה נ"ח): כו בר. תבואה כמו לשבר בר (בראשית מ"ב): יקבהו. יקללוהו כמו לכה קבה לי (במדבר כ"ג): לאום. אומה כמו ולאום מלאום יאמץ (בראשית כ"ה): משביר. ענין מכירת תבואה כמו לשבר בר (בראשית מ"ב): כז שוחר. ענין דרישה כמו ושחרו אל (תהלים ע"ח): כט רוח. עניינו כעס כמו הניחו את רוחי (זכריה ו'): לא אף כי. עניינו כמו כל שכן וכן אף כי הם אכלתהו (יחזקאל ט"ו):

נער

מצודת דוד

דבר אשר מפזרו בענין זה יתוסף עוד יותר ואם ימנע מליתן ממנו אף הראוי לא יהיה סיבה לקיום הדבר כ"א להחסירו. והוא פזרון הממון לצדקה כי המפזר וכו': כה נפש ברכה. המפלא הוספת טובה לזולת גם היא תדושן: ומרוה. המשביע את העניים גם הוא ישבע טוב: כו מונע בר. המחדל למכור תבואתו בעת הצורך ומשמרה עד זמן היוקר יקללוהו בני לאומו וברכה באה לראש המוכר שבר בעת הצורך כי הכל יברכוהו והוא נאמר למשל על השפעת החכמה לזולת: כז שוחר טוב. הדורש אחר טובות בני אדם ורוצה בהם יבקש בזה רצון מה' כי ע"ז ירוצה לו: ודורש. אבל הדורש אחר רעת בני אדם ובזה הוא הפך אזי הרעה ההיא תבוא עליו: כח הוא יפול. ולא יועיל לו עשרו אבל הצדיקים הבוטחים בה' יפרחו כעלי האילן: כט עוכר ביתו. הבעל אשר בעבור עצלותו עוכר ומשחית בני ביתו כי לא מצאה ידו לתת להם די מחסורם הנה בזה יתרבה המריבה והכעס ואלו ינחל לעצמו רוח הכעס וסוף הדבר יהיה אשר האויל הזה יהיה עבד להכם לב להחיות נפש עצמו: ל פרי צדיק. מעשה הצדיק היא כעץ המגדל חיים כי ע"י מעשיו בא החיים: ולוקח. הלוקח לעצמו נפשות להדריכם בדרך הישר והרי היא כאלו קנאם כמ"ש ואת הנפש אשר עשו בחרן (בראשית י"ב) הלוקח הזה לחכם יחשב: לא הן וכו'. כאומר למה ינעה הרשע על הצלחת פעמו הלא יראה כי אף הצדיק ישולם על העבירה הבידו עונשו בחרון על לא ימות וכ"ש הרשע המחזיק ברשעו והוטא עוד בזדון קל וחומר מעשיו אם קודם המיתה אם לאחריה:

אוהב

יב א אהב מוסר אהב דעת ושנא תוכחת בער: ב טוב
יפיק רצון מיהוה ואיש מזמות ירשיע: ג לא־
יכון אדם ברשע ושרש צדיקים בל־ימוט: ד אשת־חיל
עטרת בעלה וכרקב בעצמותיו מבישה: ה מחשבות
צדיקים משפט תחבלות רשעים מרמה: ו דברי רשעים
ארב־דם ופי ישרים יצילם: ז הפוך רשעים ואינם ובית
צדיקים יעמד: ח לפי־שכלו יהלל־איש ונעוה־לב יהיה
לבוז: ט טוב נקלה ועבד לו ממתכבד וחסר־לחם:
י ידע צדיק נפש בהמתו ורחמי רשעים אכזרי: יא עבד
אדמתו ישבע־לחם ומרדף ריקים חסר־לב: יב חמד רשע

מצוד

מצודת דוד

יב א אוהב. האוהב את המוסר הוא אוהב דעת כי בשמעו את המוסר יקנה דעת מה שלא כמו מאז אבל השונא תוכחת הוא בער ושוטה כי ישאר באולתו: ב טוב. איש טוב מוציא רצון מה' להביא טובה על כל העולם: ואיש מזימות. הבעל מחשבות לבו הוא ירשיע את כל העולם כי מריעם לחובה: ג לא יכון. האדם לא יהיה נכון במעשה הרשע ר"ל לא יעמוד על כנו ונכסיו עם ההון מאסף ברשע אבל שורש צדיקים לא יהיה נוטה לפול ר"ל אף אם יפול לא ימוט עד השורש כי יחזור ויקום: ד עטרת בעלה. ר"ל בעלה מתפאר במעשיה: מבישה. האשה הנמצא בה כל דבר בושה היא לבעלה כרקבון בעצמותיו: ה משפט. לעשות משפט אמת להציל העשוק מיד עשקו: מרמה. לעשות מרמה: ו ארב. לארוב על דם נקי בעדות שקר: יצילם. יצילו את הנידונים כי ירבו לחקור עד יוכחשו זה מזה: ז הפוך. כאשר יהפכו הרשעים אז אינם בעולם ויאבד זכר למו אבל בית הצדיקים יתקיים לעד: ח לפי שכלו. כל איש ישובח לפי שעור שכלו הם רב יהיה מעט אבל מי שלבו נעוה מחכמה יהיה לבזיון: ט טוב. יותר טוב למי שנוהג קלות בעצמו ונוהג עבד לעצמו לעשות מלאכתו להתפרנס בה ממי שמחזיק עצמו למכובד ובזה הוא לעבוד עבודתו ובעבור זה יחסר לחמו: י יודע צדיק. הצדיק נותן לב לדעת אף רצון בהמתו למלאות תאותה כי קנוי אצלו מדת הרחמנות אבל הרשעים אף הרחמנות שיש בהם היא אכזריות כי לפרקים העין ירחמו ולא כן בלבם: יא עובד אדמתו. בחרישה וזריעה: ומרדף ריקים. הרודף אחר דברים שאין בהם תועלת הוא חסר לב כי טוב לעסוק אז בעבודת האדמה: יב חמד. הרשע חומד לפרוש במצודת הרעים אשר יתחזקו בם לעשות חמס אבל הצדיקים אינם צריכים לעזר מזולתם כי שרשם יתן פרים הראוי ר"ל ממעשיהם יתחזק להיטיב לעצמו:

מצודת ציון

יב א בער. שוטה ע"ש שנמשל כבהמה והוא מל' בהמתנו ובעירנו (במדבר כ'): ז ואינם. ואין להם: ח ונעוה. מל' נע כאשר יאמר מן נע נעוה:

מלוד

נפש

מצוד רעים ושרש צדיקים יתן: יג בפשע שפתים מוקש
רע ויצא מצרה צדיק: יד מפרי פי־איש ישבע־טוב וגמול
ידי־אדם ישוב לו: טו דרך אויל ישר בעיניו ושמע לעצה
חכם: טז אויל ביום יודע כעסו וכסה קלון ערום:
יז יפיח אמונה יגיד צדק ועד שקרים מרמה: יח יש בוטה
כמדקרות חרב ולשון חכמים מרפא: יט שפת־אמת
תכון לעד ועד־ארגיעה לשון שקר: כ מרמה בלב־
חרשי רע וליעצי שלום שמחה: כא לא־יאנה לצדיק
כל־און ורשעים מלאו רע: כב תועבת יהוה שפתי־שקר
ועשי אמונה רצונו: כג אדם ערום כסה דעת ולב

כסילים

מצודת ציון

יב מצוד. ענינו מגדל חזק כמו יביאהו במצדות (יחזקאל י"ט): יז יפיח. ענין דבור כי בא בהפחת רוח הפה: יח בוטה. ענין דבור כמו לבטא בשפתים (ויק' ה'): כמדקרות. ענין תחיבה בדבר מה כמו כל הנמצא ידקר (ישעי' י"ג): יט ארגיעה. מל' רגע: כ חורשי. ענין מחשבה: כא יאונה. ענין הזדמנות כמו לא תאונה אליך רעה (תהלי' צ"א):

פרוצים

מצודת דוד

יג בפשע. בעבור פשע שפתים שמדבר סרה יבוא עליו מוקש רע אבל הצדיק בנועם אמריו יוצא מהצרה הבאה: יד מפרי. ר"ל אם מאמרי פי איש בד"ת ישבע בעבורם טוב כ"ש הוא שגמול מעשה ידיו ישיב לו המקום אם טוב ואם רע: טו ישר בעיניו. כי מחזיק עצמו לחכם: ושומע. כאומר אבל לא כן הוא כי השומע לעצת זולתו לחכם יחשב: טז ביום. בו ביום שכועס על מי ביום הזה יודע כעסו ויתפרסם בעולם כי מיד יתקוטט עמו ויבזהו אבל הערום עם כי יכעס כוסה הוא את הקלון ולא יבזה את רעהו מיד בפרסום: יז יפיח אמונה. המורגל לדבר דבריו באמונה כ"ש בעדותו יגיד צדק אבל עד המורגל לדבר שקרים עם כי המה בדברים של מה בכך עכ"ז קרוב הדבר אשר גם בדבר עדות מרמה בפיו והרבה יש לחקור בדבריו: יח יש בוטה. יש מי יבטא בשפתיו ויזיק בזה כאלו מדקיר בחרב והוא המדבר לה"ר ומוציא שם רע: ולשון. אבל אמרי לשון חכמים המה עוד לתרפא כי במתק אמרי נועם יסית האדם לתשובה ושב ורפא לו: יט תכון לעד. מתקיימת עד עולם אבל לשון שקר לא תתקיים כ"א עד רגע הוא עת האמירה כי לאח"ז יתברר השקר: כ מרמה וכו'. בלב החושב רע תמצא מרמה והוא מצר ודואג שלא יגלה אבל היועצים על השלום עוד ישמחו אם יגלה: כא לא יאונה. אין שום עבירה מזדמן לצדיק להיות נכשל בה אבל הרשעים נתמלאו מרע כי עבירה גוררת עבירה עד אין תכלית: כב שפתי שקר. שפתים המדברים שקר: רצונו. הם לרצון לו: כג כיסה דעת. רצ דברי חכמה לא יגלה כ"א לצריכים לה: ולב

כסילים

כסילים יקרא אולת: כד יד־חרוצים תמשול ורמיה
תהיה למס: כה דאגה בלב־איש ישחנה ודבר טוב
ישמחנה: כו יתר מרעהו צדיק ודרך רשעים תתעם:
כז לא־יחרך רמיה צידו והון־אדם יקר חרוץ: כח בארח־
צדקה חיים ודרך נתיבה אל־מות:
יג א בן חכם מוסר אב ולץ לא־שמע גערה: ב מפרי
פי־איש יאכל טוב ונפש בגדים חמס: ג נצר פיו
שמר נפשו פשק שפתיו מחתה־לו: ד מתאוה ואין
נפשו

מצודת דוד

כסילים. מי שלבו לב כסילים יקרא ויפרסם אף דברי אולת: כד יד חרוצים. מי שהוא זריז במעשיו להרויח במעשה ידיו סופו תרום קרנו וימשול ר"ל ידו משלה לו אבל יד רמיה ר"ל המרויח ברמיה תהיה למסה וירד מטה מטה: כה דאגה. כשבא דאגה בלב איש ימעט ויספיל אותה מכמות שהיא ודבר טוב הוא אם יוכל לעצור כח לשמח עוד את הדאג' ולחשוב כי לטובה בא מה שבא: כו יותר. הצדיק יש לו יתרון ומעלה מרעהו שאינו צדיק אבל דרך רשעים המצלחת היא מתעה את הרשעים לאחוז בדרכם ולא יפנו אל היתרון ההוא: כז לא יחרוך. דרך הצייד לחרוך ראשי כנפי העופות לבל יעופו מתנו אבל הרמאי לא יחרכם על כי המה נראים יפים כאשר כנפיהם שלימים ונוח לרמות את הלוקחי' ובעבור זה יאבד הכל כי יעופו להם והוא למשל על הקופץ יד מלתת מה מהונו לצדקה כי יפסיד את כל ההון: והון. אבל ההון של אדם יקר המפריש מהונו לדל ההון ההוא חרוץ ר"ל מובחר שבזהבים המתקיים לזמן מרובה ולא יפסד כשאר מיני מתכות ור"ל עשרו מתקיימת: כח בארח. ההולך בארח צדקה ימצא חיים: ודרך. בדרך נתיב הצדקה לא ימצא את המות וכפל הדבר במ"ש:

מצודת ציון

כד חרוצים. זריזים: למס. מל' המסה והמגה: כה ישחנה. מל' שחיה והשפלה כמו שחו רעי' (לק' י"ד): כז יחרוך. ענין שריפה כמו ושער ראשהון לא התחרך (דני' ג'): יקר. השוב ונכבד: חרוץ. הוא מין זהב טוב כמו בירקרק חרוץ (תהלים ס"ח): כח נתיבה. ענין שביל ומסלה:
יג ג פושק. ענין פתיחה והרחבה כמו ותפשקי רגליך (יחזקאל י"ו): מחתה. ענין שבר:
חרוצים

יג א בן חכם. אם נראה חכמה באדם בוודאי שמע מוסר האב ולזה נתחכם ואם נראה שהוא לץ בוודאי לא קבל גערת האב שהוכיחו: מפרי. מפירות דברי התורה ישבע טוב בעוה"ז והקרן שמור לעוה"ב ונפש בוגדים תשבע גמול החמס: ג נוצר פיו. מלדבר דבר הנגשר: פושק. המרחיב שפתיו לדבר כל העולה על לבו היא לו למחתה:

נפשו עצל ונפש חרצים תדשן: ה דבר־שקר ישנא צדיק
ורשע יבאיש ויחפיר: ו צדקה תצר תם־דרך ורשעה
תסלף חטאת: ז יש מתעשר ואין כל מתרושש והון
רב: ח כפר נפש־איש עשרו ורש לא־שמע גערה: ט
אור־צדיקים ישמח ונר רשעים ידעך: י רק־בזדון יתן
מצה ואת־נועצים חכמה: יא הון מהבל ימעט וקבץ על־
יד ירבה: יב תוחלת ממשכה מחלה־לב ועץ חיים
תאוה באה: יג בז לדבר יחבל לו וירא מצוה הוא

ישלם

מצודת ציון

ד תרוצים. זריזים: תדושן. ענין שומן: ה יבאיש. ר"ל ימאס כדבר הנבאש: ויחפיר. ענין בושה כמו וחפרה הלבנה (ישעי' כ"ד): ו תסלף. ענינו מעוקל ומעוק' כמו וסלף בוגדי' ישדם (לעיל י"א): ז מתרושש. מל' רש ועני: ח כופר. פדיון: גערה. צעקת נזיפה: ט ידעך. ענין ניתור וקפיצה זהו כבוי הנר כי השלהב' קופצת מהפתילה וכן ידעך נרו (לק כ'): י מצה. ענין מריבה כמו הן לריב ומצה תצומו (ישעי' נ"ח): יא על יד. ביד וכן עמדתם על חרבכם (יחזק' ל"ג) ומשפטו בחרבכם: יב מחלה. מל' חולי ומכאוב: יג יחבל. מל' חבלה ומכה:

איהן

מצודת דוד

ד נפשו עצל. נפשו של עצל היא מתאוה לכל ואין לה כי לרוב עצלותו לא ישיג דבר אבל נפש הזריזים תדושן כי ישיגו תאותם כרוב הזריזות: ה ישנא. הצדיק שונא לקבל דבר שקר ול״הר אבל הרשע מקבל הוא מיד. וימאס את האומר עליו ויחפיר אותו: ו צדקה. הצדקה עצמה תשמור זכות ותצור את התם דרך זה המכוון לצדקה בתמימו' לא להתיהר: ורשעה. הרשעה עצמה תוליך את בעל החטאת בדרך מעוקל להכשל בה: ז יש. ר"ל לפעמים יראה המתעסק להתעשר ואין לו כל מאומה והמתעסק להעני את עצמו ישיג בזה הון רב כי המרבה הון בגזל ייעני והממעיט ההון בצדקה יעשיר: ח כופר. בהעושר יוכל איש לפדות נפשו כאשר יתן ממנו לדל וזהו כאשר הרש לא שמע גערה ולא הכלימו בעת הנתינה: ט אור. נשמת הצדיק תשמח בג"ע אבל נשמת הרשע תהיה כבויה ולא תאיר: י רק בזדון. מי שמעשיו רק בזדון וברשע הוא יתן מריבה בין בני אדם ועם החכמים העושים מעשיהם בעצה ונמלכין עמהם תמצא החכמה כי לא תבוא מריבה על ידם: יא הון מהבל. הון הבא מהבל ר"ל לא מיגיעי כפים כ"א בגזל וחמס ההון ההוא ימעט בכל עת ולא תתקיים אבל הקובץ הון על יד ר"ל עם מלאכת היד ההון ההוא יתרבה: יב תוחלת. המייחל לדבר מה והיא נמשכה ומתאחרת בבוא היא לו לכאב לב וכאשר באה התאוה היא לו לעץ המגדל חיים ורפאת מכאב הלב: יג בז לדבר. המבזה מה ממצות ה' הוא חובל בעצמו אבל הירא מן המצוה ומגדל מעלתה ישולם לו שכר גם בעבור זה:

מקיר

יְשַׁלֵּם׃ יד תּוֹרַת חָכָם מְקוֹר חַיִּים לָסוּר מִמֹּקְשֵׁי מָוֶת׃
טו שֵׂכֶל־טוֹב יִתֶּן־חֵן וְדֶרֶךְ בֹּגְדִים אֵיתָן׃ טז כָּל־עָרוּם
יַעֲשֶׂה בְדָעַת וּכְסִיל יִפְרֹשׂ אִוֶּלֶת׃ יז מַלְאָךְ רָשָׁע יִפֹּל
בְּרָע וְצִיר אֱמוּנִים מַרְפֵּא׃ יח רֵישׁ וְקָלוֹן פּוֹרֵעַ מוּסָר
וְשׁוֹמֵר תּוֹכַחַת יְכֻבָּד׃ יט תַּאֲוָה נִהְיָה תֶּעֱרַב לְנָפֶשׁ
וְתוֹעֲבַת כְּסִילִים סוּר מֵרָע׃ כ הָלוֹךְ אֶת־חֲכָמִים וחכם
וְרֹעֶה כְסִילִים יֵרוֹעַ׃ כא חַטָּאִים תְּרַדֵּף רָעָה וְאֶת־
צַדִּיקִים יְשַׁלֶּם־טוֹב׃ כב טוֹב יַנְחִיל בְּנֵי־בָנִים וְצָפוּן
לַצַּדִּיק חֵיל חוֹטֵא׃ כג רָב־אֹכֶל נִיר רָאשִׁים וְיֵשׁ נִסְפֶּה
בלא

הולך ק׳
יחכם ק׳

מצודת דוד

יד מקור · היא כמקור הנובע חיים כי תלמדו לסור מהמוקשים המביאים את המיתה והם העונות : טו שכל טוב · השכל הטוב שיש לאדם הוא יתן אותו לחן בעיני כל ועכ״ז דרך הבוגדים הוא חזק מאוד ולא יועיל בעל השכל עם שכלו ורב חנו להסירם מהדרך ההוא : טז כל ערום · מעשה הערום המה בדעת ובכוונה מיוחדת ועם כי לא יבינו כל אבל הכסיל פורש אולתו למען יכירו הכל כי אולת היא : יז מלאך רשע · שליח רשע המשנה מדברי משלחו לרעה הוא בעצמו יפול ברעה ההיא אבל ציר מאנשי אמונים ירפא עוד את דבר השליחות אם ירחה בדבר חולשה אלך מה ירפאנה במתק הלשון : יח ריש · עניות ובזיון מעותדים לבוא על המבטל המוסר אבל השומר בלבו דברי התוכחות יכובד מן הבריות : יט תאות נהיה · כאשר נשברה תאות האדם בעניני הגוף אז תערב לנפש המשכלת כי אז תשכיל אבל הרשעים דבר תעוב הוא להם כאשר המה סרים מן הרע מהסרון התאוה כי יותר יחפצו שיתאוו לעבירה ויעשוה : כ יחכם · כי ילמד מהם : ורועה · המחבר עצמו לכסילים להיות לו לרעים ישובר וירוצץ עמהם כי ילמוד מהם וגמולו ישיב לו : כא תרדף רעה · ברעה שעושים החטאים הוא תרדף אותם עד השמדם כי תקטרג עליהם : ואת צדיקים · הזכות שעם הצדיקים הוא ישלם להם שכר טוב כי ימליץ טובה עליהם : כב טוב · איש טוב ינחיל נחלתו אף לבני בניו אבל עושר החוטא הוא צפון לצדיק ואפילו לבניו לא ינחיל : כג רב אוכל ·

מצודת ציון

טו איתן · ענין חוזק כמו איתן מושבך (במדב׳ כ״ד) : טז יפרוש · מל׳ פרישה ושטיחה : יז מלאך · ענין שליח כמו מלאך שלוח אליהם (יחזק׳ כ״ג): וציר · גם הוא ענין שליח כמו וציר בגוים שולח (עובדי׳ א׳) : יח פורע · ענין בטול : יט נהיה · ענין שבירה כמו נהייתי ונחליתי (דני׳ ח׳) : תערב · ענין מתיקות כמו וערבה לה׳ מנחת (מלא׳ ג׳) : כ ירוע · ענין שבירה ורציצה כמו תרועם בשבט ברזל (תהלים ב׳) : כב וצפון · ענין הסתרה : חיל · עושר : כג ניר · ענין חרישה כמו נירו לכם ניר (ירמי׳ ד׳): ראשים · מל׳ רש ועני : נספה · ענין מיתה כמו אני נאסף אל עמי (ברא׳ מ״ט) :
מוסך

בלא משפט: כד חושך שבטו שונא בנו ואהבו שחרו
מוסר: כה צדיק אכל לשבע נפשו ובטן רשעים
תחסר:
יד א חכמות נשים בנתה ביתה ואולת בידיה תהרסנו:
ב הולך בישרו ירא יהוה ונלוז דרכיו
בוזהו: ג בפי־אויל חטר גאוה ושפתי חכמים תשמורם:
ד באין אלפים אבוס בר ורב־תבואות בכח שור: ה עד
אמונים לא יכזב ויפיח כזבים עד שקר: ו בקש־לץ
חכמה ואין ודעת לנבון נקל: ז לך מנגד לאיש כסיל

ובל

מצודת ציון

כד חושך. מונע: שחרו. ענינו ימי הילדות שהוא בתחילת הימים והושאל מל' שחר הבוקר וכן הילדות והשחרות הבל (קהל' י"א):

יד ב ונלוז. ענין הטיה והסרה כמו ונלוזים במעגלותם (משלי ב'):

ג חוטר. מטה כמו ויצא חוטר מגזע ישי (ישעי' י"א): ד אלפים. שורים כמו שגר אלפיך (דברים ז'): אבוס. אוצר התבואה כמו פתחו מאבוסיה (ירמי' נ'): בר. ברור ונקי: ה ויפיח. ענין דבור: ז מנגד. ממרחק כמו כי מנגד תראה את הארץ (דברים ל"ב):

ונל

מצודת דוד

ברבה מאכל בא לעולם ע"י חרישת העניים החורשים בשדה תבואה. והנה העשירים אשר לא עמלו בו יאכלום וכ"כ יש מי אשר נאסף מן העולם בלא משפט מות כי לא עשה דבר אשר יומת בעבורו ונתפס הוא בעון אחר: כד חושך. המונע מבנו שבט מוסר הנה לשנאה יחשב כי סופו יבא להרבות רעה וימות בעונו: ואהבו. האוהב את בנו מייסרו בעת השחר ר"ל בילדותו עת יוכל לנטותו לכל אשר יחפוץ: כה לשובע. אינו חפץ במעדנים ורק בדבר המשביע את הנפש אבל הרשעים יתענגו באכילת מעדנים מתוקים וערבי' ותמיד בטנו חסרה כי רווחה לנשימה בכיתה ויוכל עוד למלאותה:

יד א חכמות נשים. כל אחת מהחכמות שבנשים בנתה ביתה ר"ל מעמדת ביתה על בסיסה: תהרסנו. מהרסת ביתה בידיה: ב הולך בישרו. ההולך בדרך ישר הוא ירא את ה' והמסיר דרכיו מן היושר יבזה את ההולך ביושרו כי מחשיבו לכסיל: ג חוטר גאוה. גאוה זקופה כמקל: תשמורם. מלדבר גאות: ד באין אלפים. בהעדר הבקר יהיה אוצר התבואה ברור ונקי ר"ל במקום שאין ת"ת אין הוראה מצויה: ורב. הרבה תבואות באה ע"י כח השור שיחרוש בשדה ר"ל המקבל עליו עול תורה כשור לעול ימצא ע"י הוראה הרבה: ה עד אמונים. העד אשר יתמיד לדבר אמונה בודאי לא יכזב בדבר העדות אבל הרגיל לדבר כזבים ואם המה בדברים של מה בכך מ"מ הואיל ורגיל בכך יעיד ג"כ שקר ויש לחקור הרבה בדבריו: ו ואין. לא ימצא בלבו חכמ' כי השמן לבו אבל לנבון נקל למצוא דעת כי הורגל בה: ז לך מנגד.

לך.

ובל־ידעת שפתי־דעת: ח חכמת ערום הבין דרכו
ואולת כסילים מרמה: ט אולים יליץ אשם ובין ישרים
רצון: י לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא־יתערב זר:
יא בית רשעים ישמד ואהל ישרים יפריח: יב יש דרך
ישר לפני־איש ואחריתה דרכי־מות: יג גם־בשחק
יכאב־לב ואחריתה שמחה תוגה: יד מדרכיו ישבע
סוג לב ומעליו איש טוב: טו פתי יאמין לכל־דבר
וערום יבין לאשרו: טז חכם ירא וסר מרע וכסיל
מתעבר ובוטח: יז קצר־אפים יעשה אולת ואיש מזמות
ישנא

מצודת דוד

לך ממרחק לכסיל: ובל ידעת · או בל תדע שפתי דעת כאומר או הרחק ממנו או סופך להיות כמוהו: ח חכמת ערום · יסוד חכמת הערום היא להבין דרכו לבל יעשה כפי ההזדמן ויסוד אולת הכסילים היא לעשות המרמה שסבב כי לא יעשו גם המה כפי ההזדמן: ט יליץ אשם · האדם שמביא היא חלוץ עליו להתכפר על מעלו אבל בין ישרים יש איש רצון ה' ומבלי קרבן: י לב יודע · לבו של האדם הוא יודע ומרגיש במרירות נפשו בעמל התורה ואין זולתו מרגיש בצערו של זה ולכך בשמחתו בעת קבול השכר לא יתערב זר לחלוק בו כי לבדו יקבל שכרו משלם: יא בית · ר"ל עם שהוא בבנין חזק וכדרך הבית: ואהל · עם שהוא עראי כדרך האהל מ"מ יפריח ויעלה מעלה מעלה: יב ישר לפני איש · נראה בעיניו כי ישר הוא: ואחריתה · אבל סוף הדבר הוא מדרכי מות: יג גם בשחוק · אף בעבור רבוי השחוק עם כי לא עבר בזה על מצות ה' מ"מ יכאב לבו בעת יקבל הגמול על שפנה לבו לבטלה: ואחריתה · ר"ל אף כי סופה של השמחה תהפך לתוגה: יד סוג לב · הלב הנסוג מה' ישבע מדרכיו כי גמולו כמפעלו: ומעליו · בעת יקבל הגמול יהיה איש טוב נפרד מעליו לבל יהיה נלקה עמו: טו לכל דבר · לדברי ל"הר כנאמר לו: לאשורו · לדרכו האמיתי ר"ל לאמיתת הענין: טז חכם ירא · החכם יפחד מדבר המפחיד ונשמר ממנו ולזה הוא סר מן הרעה ולא תבוא עליו אבל הכסיל מתמלא עברה להתקצף על כל ובוטח בעצמו שלא יאונה לו רעה ולא כן הוא יקשר בדבר המוכן מעצמו: יז קצר אפים · מי שאינו מאריך אפו וממהר לכעוס היא לו לאולת: ואיש מזימות · הכוסס אחר מחשבות לבו לבל יפלם דבר הטובה היא אם רעה יהיה שנוא לכל לטובים ולרעים:

מצודת ציון

ובל · הוי"ו היא במקום או כמו אביו ואמו קלל (ויק' כ'): ט יליץ · מל' מליצה: אשם · קרבן אשם: י יתערב · מל' תערובות: יג תוגה · מל' יגון ועצבון: יד סוג · ענינו ההחזרה לאחור כמו והוסג אחור משפט (ישעי' נ"ט): טו לאשורו · ענין דרך ופסיעות כמו באשורו אחזה רגלי (איוב כ"ג): טז מתעבר · מל' עברה וכעס:

[illegible]

ישנא : יח נחלו פתאים אולת וערומים יכתרו דעת :
יט שחו רעים לפני טובים ורשעים על־שערי צדיק :
כ גם־לרעהו ישנא רש ואהבי עשיר רבים : כא בז־לרעהו
חוטא ומחונן עניים אשריו : כב הלוא יתעו חרשי רע ענוים ק׳
וחסד ואמת חרשי טוב : כג בכל־עצב יהיה מותר ודבר
שפתים אך למחסור : כד עטרת חכמים עשרם אולת
כסילים אולת : כה מציל נפשות עד אמת ויפח כזבים
מרמה : כו ביראת יהוה מבטח־עז ולבניו יהיה מחסה :
כז יראת יהוה מקור חיים לסור ממקשי מות : כח ברב־
עם

מצודת ציון

יט שחו. ענין כפיפה והשפלה כמו וישח אדם (ישעי׳ ב׳): כב יתעו. הונח על הרוצה ללכת בדרך זה והולך באחר והושאל לכל התועה בדעתו: חורשי. ענין מחשבה: כג עצב. גם העמל נקרא עצב כי עצב בעמלו: מותר. יתרון והרוחה:

ובאפס

מצודת דוד

יח נחלו. ר״ל אוחזים באולתם כאדם בנחלתו: יכתירו. אוחזים בדעת ועושים אותה כתר לראשם ויתפארו בה: יט שחו. בסוף הדבר יהיו הרשעים כפופים ונכנעים לפני הטובים והרשעים יסבבו על שערי בית צדיק לשאול לחם: כ גם לרעהו. לעני כמותו עם כי הדרך להיות אהבה בשוים בדבר המדברים: רבים. מן עניים בין עשירים: כא בז לרעהו. המבזה לרעהו הוא חוטא: ומחונן. המרחם לענוים מכינה והכנה אשרי לו: כב הלא יתעו. החושבים רע הלא תועים הם בדעתם כי יחשבו על הוללת ובאמת עליהם השוב אבל החושבים טוב היא חסד ואמת כי בעבור מחשבתם הטובה ימשך עליהם חסד ואמת מחשבתם על מי אשר חשבו כפוב עליו: כג בכל עצב. בכל דבר עצבון ועמל יגיעת המלאכה יהיה לאדם יתרון וריוח אבל דבר שפתים העמל בו היא אך למחסור כי ברוב דברים לא יחדל פשע: כד עשרם. אם מלאו עושר מעטרת אותם כי יוכל לכל הפארתם ונדיבות לבם נותנם לאביונים די המחסור ובפנים יפות: אולת וכו׳. ר״ל במעשה אולתם יוכר האולת הטמונה בלבם כי בעבור היות כל מעשיהם אולת נראה מזה כי יש עוד הרבה אולת תקועה בלבם ויגולה בעת הזדמן: כה מציל וכו׳. עד אמת הוא מציל נפשות כי אם יעיד להרוג הרוצח אז יציל מידו נפשות בני אדם ואם יעיד לפטרו אז יציל נפש הנדון: ויפיח. המדבר כזבים מציל בכזביו את איש מרמה כי מסייע לו בעדותו: כו ביראת ה׳. בהיות האדם ביראת ה׳ היא לו מבטח עוז וגם לבניו יהיה מחסה לחסות בצל זכותו: כז מקור. יראת ה׳ היא מקור הנובע חיים כי היראה תזהירו לסור ממוקשי מות הם עונות ופשעים: כח ברב. הדרת מלך נראה בעבור רוב העם אשר אתו:

ובאפס

עָם הַדְרַת־מֶלֶךְ וּבְאֶפֶס לְאֹם מְחִתַּת רָזוֹן׃ כט אֶרֶךְ אַפַּיִם
רַב־תְּבוּנָה וּקְצַר־רוּחַ מֵרִים אִוֶּלֶת׃ ל חַיֵּי בְשָׂרִים לֵב
מַרְפֵּא וּרְקַב עֲצָמוֹת קִנְאָה׃ לא עֹשֵׁק דָּל חֵרֵף עֹשֵׂהוּ
וּמְכַבְּדוֹ חֹנֵן אֶבְיוֹן׃ לב בְּרָעָתוֹ יִדָּחֶה רָשָׁע וְחֹסֶה בְמוֹתוֹ
צַדִּיק׃ לג בְּלֵב נָבוֹן תָּנוּחַ חָכְמָה וּבְקֶרֶב כְּסִילִים תִּוָּדֵעַ׃
לד צְדָקָה תְרוֹמֵם־גּוֹי וְחֶסֶד לְאֻמִּים חַטָּאת׃ לה רְצוֹן־מֶלֶךְ
לְעֶבֶד מַשְׂכִּיל וְעֶבְרָתוֹ תִּהְיֶה מֵבִישׁ׃

טו א מַעֲנֶה־רַּךְ יָשִׁיב חֵמָה וּדְבַר־עֶצֶב יַעֲלֶה־אָף׃

לשון

מצודת דוד

ובאפס · וכשאין עמו עם רב אזי נראה הדרתו במה שהרוזנים יחתו ויפחדו מפניו והוא למשל לומר הדרת המקום הוא כשרבים עושים את המצוה ואם מעוטים המה אם יעשוהו ביותר שאת ובכונה רצויה גם המהדרים את המקום : כט ארך אפים · מי שאינו ממהר לכעוס הוא רב תבונה אבל קצר רוח הממהר לכעוס הוא מרים האולת על התבונה כי ע"י הכעס החכמ' מסתלקת ונותר הוא א"כ באולת יותר מן החכמה : ל חיי בשרים · מי שיש לו לב רפוי ואינו מקשה לבו לנטור קנאה הוא לו לחיי בשרים כי לא ידאג איך ובמה ינקום נקם אבל המקשה לבו ונוטר קנאה היא סבה להביא רקבון בעצמותיו להתמדת הדאגה : לא חרף עשהו · כי בעבור חולשתו עשקו וחושב הוא שאין ביד המקום שעשהו להצילו מיד עשקו אבל החונן את האביון הוא מכבד את המקום שעשהו : לב ברעתו · בעת בוא רעה על הרשע הוא נדחה מה' ולא יוסיף לבטוח עוד בו אבל מי שיחסה בה' אף בהיותו קרוב למיתה יחשב לצדיק : לג תנוח · תמצא מנוחה ולא יודיענה למי שאינו ראוי לה : ובקרב · מעט החכמה אשר היא בקרב הכסילים תודע לכל כי מכריזה ברבים אסתרא בלגינא קיש קיש קריא : לד תרומם גוי · אלו ישראל כי המה יתרוממו בעבור הצדקה : וחסד לאומים · חסד מעשה הצדקה של האומות יחשב עוד לחטאת כי גוזלים מזה ונותנים לזה : לה רצון מ"ך · בנקל ירצה המלך לעבד משכיל כי אף אם יכעוס עליו ירצה לו בעבור רוב שכלו אבל על עבד המביש בו כל דבר בושה לפי רב הסכלות עליו עברתו שמורה נצח :

טו א מענה רך · הכועס על מי והוא משיב לו מענה רך בזה משיב חמתו מעליו אבל אם ישיב דבר המעציב תעלה את האף להתגבר יותר :

מצודת ציון

כח ובאפס · ענינו כמו באין וכן אפס בלעדי (שם מ"ה) : לאום · אומה : מחתת · שבר ופחד : רזון · ענינו כמו שר וכן האזינו רוזנים (שופ' ה') : ל חיי · ענין רפואה כמו וימרחו על השחין ויחי (ישעי' ל"ח) : מרפא · מל' רפיון עם שהיא באל"ף כמו על כן הוא מרפא (ירמי' ל"ח) : קנאה · ענינו כעס וכן קנאוני בלא אל (דברים ל"ב) : לה ועברתו · מל' בערה וכעס :

טו א מענה · מל' עניה ותשובה :

ישיב

ישיב

ב לשון חכמים תיטיב דעת ופי כסילים יביע
אולת: ג בכל-מקום עיני יהוה צפות רעים וטובים:
ד מרפא לשון עץ חיים וסלף בה שבר ברוח: ה אויל
ינאץ מוסר אביו ושמר תוכחת יערים: ו בית צדיק
חסן רב ובתבואת רשע נעכרת: ז שפתי חכמים יזרו
דעת ולב כסילים לא-כן: ח זבח רשעים תועבת יהוה
ותפלת ישרים רצונו: ט תועבת יהוה דרך רשע ומרדף
צדקה יאהב: י מוסר רע לעזב ארח שונא תוכחת
ימות: יא שאול ואבדון נגד יהוה אף כי-לבות בני-
אדם: יב לא-יאהב לץ הוכח לו אל-חכמים לא ילך:

לב

מצודת ציון

ב תיטיב. ענין תקון כמו והיטב את ראשה (מ"ב ט'): יביע. ענין דבור כמו יביע אומר (תהלי' י"ט) והוא מושאל ממעין הנובע מים רבים: ג צפות. ענין הבטה וראיה: ד מרפא. מל' רפיון: וסלף. ענין עקום ועוות: ברוח. ענינו רצון וכן הבני נותן בו רוח (ישעי' ל"ז): ה יערים. מל' ערמה והשכל: ו חוסן. ענין חוזק כמו וחסון הוא כאלוני' (עמו' ב'): נעכרת. מל' עכירה ובלבול כמו עכרתם אותי (ברא' ל"ד): ז יזרו. ענין פזור כמו יזורה על נוהו גפרית (איוב י"ח): יא אף כי. ענינו כמו כל שכן וכן אף כי אש אכלתהו (יחזק' ט"ו): נכאה

מצודת דוד

ב תיטיב דעת. תתקן את הדעת כי אף אמרי דעת ידבר בתקון במרוץ ובמלות קצרות אבל פי כסילי' אף דברי אולת ירבו באמרים כמעין הנובע: ג בכל מקום. אף אם יסתרו במסתרים מ"מ צופות עיני ה' לראות מעשה הרעים והטובים ולא נכחד ממנו: ד מרפא לשון. מי שלשונו רפויה ולא ידבר קשות ורק ידבר רכות היא לו לעץ המגדל חיים אבל המעקם בלשונו לדבר קשות בא שבר ברצונו כי לא יקובל דברו ולא ימולא רצונו: ה ינאץ. ימאס את המוסר ומאן לקבלו: ושומר. השומר בלבו את התוכחה יתחכם בסופו: ו חוסן רב. מחוזק הוא מאוד ולא תחרב: ובתבואת. בעת בוא בו הרשע נעכרת הבית ההוא: ז יזרו דעת. המה מפזרים את הדעת ללמד לכל: לא כן. ר"ל לא כן יחפצו ללמוד כאשר החכמים חפצים ללמד: ח תועבת ה'. בעודין לא שבו מרשעם ולא התפללו על המחילה: ותפלת ישרים. השבים מחילה בעת הבאה הובא התפלה ההיא היא לרצון לה': ט דרך רשע. ההולך לעשות רשע ועם שלא עשה: ומרדף. הרודף לעשות צדקה אף אם נאנס ולא עשה מ"מ יאהב לה': י מוסר רע. יסורים רעים מוכנים לעוזב אורח הנכונה והראויה: יא שאול. הקבר והגיהנם המה נגד ה' ויודע כל אשר בהם ומכ"ש שיודע הוא כל מחשבות לבות בני אדם: יב לא יאהב. נעבור אשר יאהב בהוכחה לזה לא ילך אל חכמים

יג לב שמח ייטב פנים ובעצבת־לב רוח נכאה: יד לב
נבון יבקש־דעת ופני כסילים ירעה אולת: טו כל־ימי
עני רעים וטוב־לב משתה תמיד: טז טוב־מעט ביראת
יהוה מאוצר רב ומהומה בו: יז טוב ארחת ירק ואהבה־
שם משור אבוס ושנאה־בו: יח איש חמה יגרה מדון
וארך אפים ישקיט ריב: יט דרך עצל כמשכת חדק
וארח ישרים סללה: כ בן חכם ישמח אב וכסיל אדם
בוזה אמו: כא אולת שמחה לחסר־לב ואיש תבונה
יישר־לכת: כב הפר מחשבות באין סוד וברב יועצים
תקום

מצודת דוד

הכמים מפחדו פן יוכיחנו: יג לב שמח. שמחת הלב תיטיב מאור הפנים וזהרו ובעבור עצבת לב נשברה הרוח ויסבל בעיני עצמו: יד יבקש דעת. יחזור אחר הדעת ללמדה: ירעה. ישפה את האולת כרֵיע וחבר להיות רגיל עמה: טו כל ימי עני רעים. עם כי מלוי לו די מחסורו כי יתקנא בעשירי העם ירעה עינו בשלהם אבל מי שיש לו לב טוב לבל ירע עינו בזולתו ישמח בחלקו וימיו נדמים לו תמיד כימי משתה ושמחה: טז טוב מעט. יותר טוב מעט הון הבא ביראת ה' מאוצר מאוצר רב ובו מהומת קול בני אדם צועקים על העושק אשר בו: יז ארחת. סעודה של ירק במקום שאוהבין אותו טובה יותר מסעודת שור הפטום על האבוס ובמקום ששונאין אותו: יח איש חמה. מי שדרכו לכעוס יגרה מריבה עם בני אדם אבל המאריך אף ואינו ממהר לכעוס ישקיט בזה את המריבה: יט דרך עצל. במקום אשר ידרוך העצל ידמה לו כאלו גדר של קוצים לפניו ומעכבו ללכת כי לגודל העצלות ימצא מניעות לכל מעשיו אבל אורחות ישרים הוא להם דרך סלולה ומבוששה כי ימלאו זרדים לבטל כל המניעות: כ ישמח אב. בראותו במושב החכמים: בוזה אמו. כי דרך נשים לנהוג של בניהן ולהניע מהם שבט מוסר והבריות מבזין אותה לומר ארור שזה גדל: כא אולת. כאשר ישמח חסר לב אולתו יחשב בעיניו לשמחה ואיש תבונה ישמח כאשר ילך בדרך הישר: כב הפר. מחשבות האדם יופר ויבוטל בשלא יועץ עצמו עם יועצים להעתיק סוד אבל ע״י

מצודת ציון

יג נכאה. נשברה כמו ונכאה לבב (תהלי׳ ק״ט): יז ארחת. ענין האכילה התמידית בכל יום כמו וארחתו ארחת תמיד (מ״ב כ״ה): אבוס. שם המקום שמפטמין בו הבהמות כמו וחמור אבוס בעליו (ישעיה א׳): יח יגרה. מל׳ תגר והרהור כמו ואל תתגר בם מלחמה (דברי׳ ב׳): מדון. מל׳ דין ומריבה: יט במשכת. ענין גדר כמו הסר משוכתו (ישעי׳ ה׳): חדק. מין קוצים כמו טובם כחדק (מיכה ז׳): סללה. ר״ל מתוקנת בו הדרך להסיר אבני המכשול ודוגמתו סלסלה ותרוממך (לעיל ד׳): כב סוד. ענין עצת מדרכו להיות בסוד לבל יודע אך שהעצה הוא לפעמים כיסוד לבנין

במענה

תקום: כג שמחה לאיש במענה־פיו ודבר בעתו מה־
טוב: כד ארח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול
מטה: כה בית גאים יסח ׀ יהוה ויצב גבול אלמנה:
כו תועבת יהוה מחשבות רע וטהרים אמרי־נעם:
כז עכר ביתו בוצע בצע ושונא מתנת יחיה: כח לב
צדיק יהגה לענות ופי רשעים יביע רעות: כט רחוק
יהוה מרשעים ותפלת צדיקים ישמע: ל מאור־עינים
ישמח־לב שמועה טובה תדשן־עצם: לא אזן שמעת
תוכחת חיים בקרב חכמים תלין: לב פורע מוסר

מואס

מצודת ציון

כג במענה. ענין אמירה כמו ומה' מענה לשון (לק' ט"ז): כה יסח. ענין עקירה כמו ונסחתם מעל האדמה (דברים כ"ח): כז בוצע בצע. הגוזל הון כמו ובוצע ברך (תהלים י') וכמו מה בצע (בראשית ל"ז): כח יהגה. יחשוב כמו והגיון לבי (תהלים י"ט): לענות. מל' עניה ותשובה: ל תדשן. ענין שומן: לא תלין. ענין התמדה כמו צדק ילין בה (ישעיה א'): לב פורע. ענין הסבה ובטול כמו ותפרעו כל עצתי (לעיל א'):

מערכי

מצודת דוד

הרבה יועצים תקום המחשבה: כג שמחה. כל איש ישמח באמרי פיו כי יומתק לו עצת נפשו אבל דבר בעתו מה מאוד הוא טוב ור"ל אף אם לא יהיה עצת נפשו בהשכל ואף אם הצליח בהעצה הזאת בדבר כיוצא בו מ"מ אין כל העתים שוות ואולי היועצים יגלו אזנו לאמר לא עת עתה לעשות כזאת: כד אורח. שמורה אורח חיים לנפש המשכיל ללכת למעלה עד תשוב אל האלהים למען הסר הנפש מלרדת אז אל שאול מטה והוא הגיהנם אבל תשוב אל מקורה אשר חוצבה ממנו: כה ויצב. במקומו יעמיד גבול אלמנה גם כי תשש כוחה ואפס עוזרה: כו מחשבות רע. המדבר רכות ומחשבותיו לרעה: וטהורים. ראויים אמרי נועם להיות טהורים מבלי תערובות מחשבה רעה: כז עוכר וכו'. הבוצע בצע להרבות לו ישחית ביתו כי בא זה ואיבד את זה אבל השונא אף מתנות כי ישען בה' אז המקום יתן לו עוד חיים מה שאין ביד אדם לתת: כח יהגה. טרם יענה יחשוב בלבו מה יענה וע"כ דבריו מעטים אבל פי רשעים ירבה לדבר רעות כמעין הנובע כי ידבר כל העולה על רוחו ואינו חושש: כט רחוק וכו'. מלשמוע את תפלתם: ל מאור עינים. הארת עינים בדבר המסופק ישמח לב כי אין בעולם שמחה כהתרת הספקות: שמועה טובה. בדבר חדושי התורה: לא אזן שומעת. אוזן אשר תשמע התוכחת במניעה סופה תהיה כרוך אחר החכמה ותלין בקרב חכמים לשמוע דבר חכמה: לב פורע. המבטל את המוסר הוא מואס נפשו כי מהנראה שאינו חושש בה:

קונה

מוֹאֵס נַפְשׁוֹ וְשׁוֹמֵעַ תּוֹכַחַת קוֹנֶה לֵּב׃ לג יִרְאַת יְהוָה
מוּסַר חָכְמָה וְלִפְנֵי כָבוֹד עֲנָוָה׃
טז א לְאָדָם מַעַרְכֵי־לֵב וּמֵיְהוָה מַעֲנֵה לָשׁוֹן׃ ב כָּל־
דַּרְכֵי־אִישׁ זַךְ בְּעֵינָיו וְתֹכֵן רוּחוֹת יְהוָה׃
ג גֹּל אֶל־יְהוָה מַעֲשֶׂיךָ וְיִכֹּנוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ׃ ד כֹּל פָּעַל
יְהוָה לַמַּעֲנֵהוּ וְגַם־רָשָׁע לְיוֹם רָעָה׃ ה תּוֹעֲבַת יְהוָה כָּל־
גְּבַהּ־לֵב יָד לְיָד לֹא יִנָּקֶה׃ ו בְּחֶסֶד וֶאֱמֶת יְכֻפַּר עָוֹן
וּבְיִרְאַת יְהוָה סוּר מֵרָע׃ ז בִּרְצוֹת יְהוָה דַּרְכֵי־אִישׁ גַּם־
אוֹיְבָיו יַשְׁלִם אִתּוֹ׃ ח טוֹב מְעַט בִּצְדָקָה מֵרֹב תְּבוּאוֹת
בְּלֹא מִשְׁפָּט׃ ט לֵב אָדָם יְחַשֵּׁב דַּרְכּוֹ וַיהוָה יָכִין צַעֲדוֹ׃
קסם

מצודת דוד

קונה לב - יקנה בזה לב הבן ומשכיל: לג מוסר חכמה - היראה תחשב למוסר להאזין חכמה ור"ל היראה היא סיבה לחכמה וקודמת לה וכן לפני כבוד ע"כ היה הענוה כי הענוה היא סבה להביא את הכבוד א"כ היא לפניו:

טז א לאדם - ביד האדם לערוך הדברים בלבו בסדר נאות אבל מה' בא העזר לסדר אמריו בלשון לבל יכשל בהם: ב זך בעיניו - כי איננו רואה חובה לעצמו: ותוכן ה' - הוא בתוך רוחו של כל אדם ויודע הוא אם דרכיו זכאים אם לא: ג גול - סבב מעשיך אל ה' להיות מבוא לעבודתו ואז יכונו ויתקיימו מחשבותיך: ד כל - הכל ברא ה' למען קלוסו וגם טובת הרשע וכח הזרוע שנתן בו הוא להיות מוכן לרצועה מרדות ביום בוא הרעה להיות שבט אפו וא"כ גם זה הוא למענהו: ה יד ליד - מידו של מקום יבוא הגמול ליד המחוייב ולא ינקה ממנה כי לא תשוב ריקם: ו בחסד - בעבור החסד והאמת אשר יעשה האדם יכופר העון ובלבד שיהיה סור מרע בעבור יראת ה' לא מיראת הבריות: ז ברצות - כאשר ירצה ה' דרכי האיש בהיותם ישרים אז גם אויביו ישלים עמו ומכ"ש שלא יתעוררו עליו אויבים חדשים: ח טוב - יותר טוב הון מעט הבא בצדק מריבוי תבואות הכספים בלא משפט כ"א בגזל ובעושק: ט יחשב דרכו - באיזה דרך יהלך: יכין - מכין פסיעותיו ללכת במקום שירצה הוא:

מצודת ציון

טז א מערכי - ענין סדור: מענה - ענין אמירה: ב זך - ברור ונקי כמו שמן זית זך (שמות כ"ז): ותוכן - מלשון תוך: ג גול - גלגל וסבב: ז ישלים - מל' שלום:
קסס

י קֶסֶם עַל־שִׂפְתֵי־מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט לֹא יִמְעַל־פִּיו: יא פֶּלֶס
וּמֹאזְנֵי מִשְׁפָּט לַיהוָה מַעֲשֵׂהוּ כָּל־אַבְנֵי־כִיס: יב תּוֹעֲבַת
מְלָכִים עֲשׂוֹת רֶשַׁע כִּי בִצְדָקָה יִכּוֹן כִּסֵּא: יג רְצוֹן
מְלָכִים שִׂפְתֵי־צֶדֶק וְדֹבֵר יְשָׁרִים יֶאֱהָב: יד חֲמַת־מֶלֶךְ
מַלְאֲכֵי־מָוֶת וְאִישׁ חָכָם יְכַפְּרֶנָּה: טו בְּאוֹר־פְּנֵי־מֶלֶךְ
חַיִּים וּרְצוֹנוֹ כְּעָב מַלְקוֹשׁ: טז קְנֹה־חָכְמָה מַה־טּוֹב
מֵחָרוּץ וּקְנוֹת בִּינָה נִבְחָר מִכָּסֶף: יז מְסִלַּת יְשָׁרִים סוּר
מֵרָע שֹׁמֵר נַפְשׁוֹ נֹצֵר דַּרְכּוֹ: יח לִפְנֵי־שֶׁבֶר
גָּאוֹן וְלִפְנֵי כִשָּׁלוֹן גֹּבַהּ רוּחַ: יט טוֹב שְׁפַל־רוּחַ אֶת־
עֲנִיִּים

מצודת ציון

י קסם. ענין נחוש כמו קוסם קסמים (דברים י"ח): ימעל. ענין בגידה ושקר: יא פלס. ענין יושר כמו פלס מעגל רגליך (לעיל ד') והושאל על מעלי המאזנים כי הוא מיושר המשקל: כיס. אמתחת ושקיק: יד יכפרנה. ענין העברה וקנוח ועפ"ז יקראו המזרקים כפורי זהב (עזרא א') כי הכהן מקנח ידו מן הדם בשפת המזרק: טו מלקוש. כן נקרא המטר המאוחר כמו יורה ומלקוש (דברים י"א): יח גאון. ענינו ממשלה כמו גאון יעקב (עמוס ו'): כשלון. ענין מעדות ונפילת הכח:

אלא

מצודת דוד

י קסם. אמרי המלך ברורים כאלו היה קסם על שפתיו כי אין דבר נפחד מאת המלך לפי שכל האנשים יזהרו למצוא חן בעיניו ולזה ימצא בכל דבר מי מגלה אוזן המלך לזה לא ימעול פיו במשפט לעוות הדין מחשש מעות ושגגה: יא פלס. אשר יש ביד ה' פלס ומאזנים לשקול בהם משפט תשלומין ומעשהו בדבר התשלומין הוא כמו כל אבני כיס הם אבני המשקל הנתונים באמתחת ויש בם גדולי המשקל וקטני המשקל וכן ישקול המקום תשלומין לכ"א לפי הגמול: יב תועבת. דבר תעוב הוא למלכים לעשות רשע כי בעבור מעשה הצדק יכון כסאו ולזה ימאס הרשע להעמיד הכסא על כנו: יג שפתי צדק. אמרי צדק: יאהב. אל המלכים: יד מלאכי מות. החמה היא כאלו ישולח בה מלאכי מות: יכפרנה. יעביר את החמה במתק אמרי פיהו: טו באור. כשהמלך מאיר פניו למי ומראה פנים צהובות ושוחקות היא לו לחיים כי הרבה טובה ביד המלך: ורצונו. רצון המלך הוא כעב המביא מלקוש הבא במטר המאוחר היורד על הקציר ועל המלילות: טז מה טוב. מה מאוד הוא טוב יותר מחרוץ והוא מין זהב טוב: וקנות בינה. קנין בינה: יז מסלת. דרך הישרים הוא לסור מרע כי יתבוננו בדרכם פן יבואו לידי מכשול עון והרוצה לשמור נפשו ישמור דרכו לבלי לבא כפי המזדמן: יח לפני שבר. טרם יבוא שבר על הרשע בא לו מתחלה גאון וממשלה רב כי בזה יכפל הצער: גבה רוח. על רוב הטובה הבאה לו טרם הכשלון ונכפל הדבר במ"ש: יט טוב. יותר טוב להיות שפל רוח להתחבר עם הענוים אף אם מעט ירויח ממחלק שלל רב מאשר ירויח עם הגאים כי כן ילמד

ממעשיהם

עֲנָוִים מֵחַלֵּק שָׁלָל אֶת־גֵּאִים: כ מַשְׂכִּיל עַל־דָּבָר יִמְצָא־
טוֹב וּבוֹטֵחַ בַּיהוָה אַשְׁרָיו: כא לַחֲכַם־לֵב יִקָּרֵא נָבוֹן
וּמֶתֶק שְׂפָתַיִם יֹסִיף לֶקַח: כב מְקוֹר חַיִּים שֵׂכֶל בְּעָלָיו
וּמוּסַר אֱוִלִים אִוֶּלֶת: כג לֵב חָכָם יַשְׂכִּיל פִּיהוּ וְעַל־
שְׂפָתָיו יֹסִיף לֶקַח: כד צוּף־דְּבַשׁ אִמְרֵי־נֹעַם מָתוֹק לַנֶּפֶשׁ
וּמַרְפֵּא לָעָצֶם: כה יֵשׁ דֶּרֶךְ יָשָׁר לִפְנֵי־אִישׁ וְאַחֲרִיתָהּ
דַּרְכֵי־מָוֶת: כו נֶפֶשׁ עָמֵל עָמְלָה לּוֹ כִּי־אָכַף עָלָיו פִּיהוּ:
כז אִישׁ בְּלִיַּעַל כֹּרֶה רָעָה וְעַל־שְׂפָתָיו כְּאֵשׁ צָרָבֶת:
כח אִישׁ תַּהְפֻּכוֹת יְשַׁלַּח מָדוֹן וְנִרְגָּן מַפְרִיד אַלּוּף: כט אִישׁ
חמס

מצודת דוד

המתגאים: כ משכיל. המתבונן ומצפה לסוף הדבר ימצא טוב כי יצליח ואם אחר כל ההתבוננות יבטח בה' אשרי לו: כא לחכם לב. לאיש שלמד חכמה מרבו סופו יקרא נבון כי יתחכם להבין דבר מתוך דבר: ומתק. המתמיק אמרים לזולת למען יערב לו לשמוע מקובל על הלב הנה יועיל גם לעצמו כי בזה יוסיף ללמוד להבין תוכיות הדבר: כב שכל. השכל הוא לבעליו כמעין הנובע חיים כי בעבורו בא לו החיים: ומוסר. היסורים הבאים על האוילים הם בעבור אולתם: כג ישכיל פיהו. ילמד את פיו להמתיק אמרים וכאשר יהיו שגורים על שפתיו יוסיף עוד ללמוד להבין תוכיות הדבר א"כ באה ההשכלה מן הלב אל הפה וחוזרת לבוא מן הפה אל הלב עד אין תכלית: כד צוף דבש. המתמיק אמרים בנעימות רב המה ערבים לשומעיהם כחלות הדבש והמה מועילים לנפש ולגוף כי בזה ימשוך לבות בני אדם אחר דעתו אף בדברי המוסר אף לדבר הנערך: כה לפני איש. לפי ראות עיניו: ואחריתה. אחרית הדרך ההיא הולך אל דרכי מות: כו עמלה לו. טורח המלאכה יעמוד לו לצרכו כאשר פיו יכוף אותו לחבוש המאכל אז יהיה לו למלא תאותו: כז כורה רעה. דרכו לחפור ולחפש תחבולות לעשות רעה לבני אדם וגם ירבה לדבר דברי חרופים ומכעיסים כאלו על שפתיו אש שורפת: כח איש תהפוכות. המהפך אמרים ממה שאמרו הוא מגרה מריבה בין הבריות: ונרגן. המתלונן אחר מעשה בני אדם מפריד מן האנשים אף השר אשר עליהם כי מורדים בו וגם הוא נהפך להם לאויב:

יפנה

מצודת ציון

יט שלל. הון רב: כד צוף דבש. חלות דבש וכן ונופת צופים (תהלים י"ט): לעצם. ר"ל לגוף כי העצמות הם מעמידי הגוף: כו אכף. מל' כפיה ונגישה וכן ואכפי עליך לא יכבד (איוב ל"ג): כז כורה. חופר כמו בור כרה (תהלים ז'): צרבת. ענין שריפה כמו ונצרבו בה כל פנים (יחזק' כ'): כח ונרגן. ענין תלונה כמו ותרגנו באהליכם (דברים א'): אלוף. שר כמו ואל תבטחו באלוף (מיכה ז'):

עולה

חמס יפתה רעהו והוליכו בדרך לא־טוב: ל עצה
עיניו לחשב תהפכות קרץ שפתיו כלה רעה: לא עטרת
תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא: לב טוב ארך אפים
מגבור ומשל ברוחו מלכד עיר: לג בחיק יוטל את־
הגורל ומיהוה כל־משפטו:
יז א טוב פת חרבה ושלוה־בה מבית מלא זבחי־ריב:
ב עבד־משכיל ימשל בבן מביש ובתוך
אחים יחלק נחלה: ג מצרף לכסף וכור לזהב ובחן
לבות יהוה: ד מרע מקשיב על־שפת־און שקר מזין

על

מצודת ציון

ל עוצה. ענין סתימה כמו ויעצם את עיניכם (ישעי' כ"ט): קורץ. ענין נדנוד לרמז כמו קורץ בעיניו (לעיל ו'): כלה. ענין גמר והשלמה: לב ברוחו. ענין כעס: לג יוטל. ענין השלכה:

יז א פת. חתיכה לחם כמו פתות אותה פתים (ויק' ב'): חרבה. יבשה: ג מצרף וכור. שמות הכלים אשר יתיכו בהם הזהב והכסף: ד מזין. כמו מאזין ר"ל מקשיב באזנו:

האת

מצודת דוד

כט יפתה רעהו. לאחוז גם הוא בדרכי החמס ומוליכו בדרך לא טוב למלאות הבר לעצמו: ל עוצה. הסותם עיניו לחשוב להפך אמריו (כי דרך המעמיק לחשוב מה יסתום את עיניו לבל יבלבלו ההבט דברים הנראים): קורץ. המדבר בשפתיו לרמז לו"הר: כלה רעה. הנה זה גמר הרעה אשר חשב עליה כי רמזה ועשה מעשה: לא עטרת וכו'. ההולך בדרך צדקה תמצא בו עטרת תפארת שיבה כי יראה ימים בגדולה ותפארת: לב מגבור. כי הגבור לא יתגבר כ"א במעשה הגבורה והמאריך אף יתגבר על כל כעס ואל תעשה: ומושל ברוחו. מי שכובש לכבוש כעסו הוא טוב מגבור הלוכד עיר מבצר וכפל הדבר במ"ש: לג בחיק. דרך מטילי הגורל להניח פתקין בחיק או זולתו במקום נסתר ומשם יקחום להניחם על המנות לדעת מה למי ואמר בזה אל תהרהרו על הגורל לומר שבא בקרי והזדמן כי בעוד הטילו פתקי הגורל אל החיק עד לא הוציאם כבר נגזר משפט הדבר מה' וזכה כ"א בחלקו אשר חלק לו אלוה ממעל:

יז א טוב. יותר טוב לאכול פת חרבה בשלוה משיהיה לו מלוא הבית בשר זבחים בריב וקטטה: ב בבן מביש. בבן האדון אשר הוא מלא מדברי בושת: יחלק נחלה. העבד הזה יקח חלק נחלה בתוך האחים כאלו היה אחד מהם: ג מצרף. הכסף והזהב כאשר מי ירצה לדעת כמה יש בהם מן הסיגים יקח ממנו במשקל ידוע וישימו בכור והסיג ישרף ונשאר הכסף והזהב נקי ובזה יבחן, הכל אבל לבות בני אדם יבחנם ה' הטובה היא אם רעה: ד מרע. איש רע מקשיב לשמוע דבר און

ושקר

עַל־לְשׁוֹן הַוֺּת׃ ה לֹעֵג לָרָשׁ חֵרֵף עֹשֵׂהוּ שָׂמֵחַ לְאֵיד
לֹא יִנָּקֶה׃ ו עֲטֶרֶת זְקֵנִים בְּנֵי בָנִים וְתִפְאֶרֶת בָּנִים
אֲבוֹתָם׃ ז לֹא־נָאוָה לְנָבָל שְׂפַת־יֶתֶר אַף כִּי־לְנָדִיב
שְׂפַת־שָׁקֶר׃ ח אֶבֶן־חֵן הַשֹּׁחַד בְּעֵינֵי בְעָלָיו אֶל־כָּל־
אֲשֶׁר יִפְנֶה יַשְׂכִּיל׃ ט מְכַסֶּה־פֶּשַׁע מְבַקֵּשׁ אַהֲבָה וְשֹׁנֶה
בְדָבָר מַפְרִיד אַלּוּף׃ י תֵּחַת גְּעָרָה בְמֵבִין מֵהַכּוֹת
כְּסִיל מֵאָה׃ יא אַךְ־מְרִי יְבַקֶּשׁ־רָע וּמַלְאָךְ אַכְזָרִי
יְשֻׁלַּח־בּוֹ׃ יב פָּגוֹשׁ דֹּב שַׁכּוּל בְּאִישׁ וְאַל־כְּסִיל בְּאִוַּלְתּוֹ׃

משיב

מצודת דוד

ושקר וכן בהפוך כי איש שקרן מאזין לשמוע לשון הוות לשבור בני אדם ולהרע להם ור"ל אהובים המה זה לזה ולא יתפרדו: ה חרף עשהו · כי בלעגו כאלו יאמר שלחסרון דעתו העני ולא ה' פעל כל זאת: שמח לאיד. השמח על הקלת חבירו לא ינקה מן התקלה ההיא כי תבוא גם עליו: ו בני בנים · אף בני הבנים ישימו עטרה לראשם להתפאר בהם אם הגונים הם אבל הבנים אין דרכם כ"א להתפאר באבותם כי יותר מחוייבים בכבוד אביהם מכבוד אבי אביהם. ולזה עיקר התפארם באביהם: ז לא נאוה · לא נאה בעיני הנבל דברי מעלה ויתרון ולא יחפוץ בהם וכ"ש שלא נאה שפת שקר בעיני מי שנדבה לבו בחכמה כי יותר ימאס החכם בשקר משימאס הנבל בדברי מעלה: ח אבן חן וכו' · השוחד הוא בעיני בעליו המקבלם כאבן המסוגל להרבות חן הנושאו כי כמו כן ישא הנותן חן בעיני המקבל ואל כל אשר יפנה ישכיל למצוא טעם וראיה להצדיק את הנותן: ט מכסה · אם יחטא איש לאיש והוא מכסה על פשעיו ולא יזכירם הנה בזה מבקש אהבה ר"ל היא סבה להיות מתאהב על הבריות: ושונה בדבר · המספר הפשע ושונה בו לספרו פעם לבל ישכחה מפריד מעצמו אלופו של עולם כי יעבור על לא תטור: י תחת · גערת המוכיח היא מטלת אימה בלב המבין יותר ממה שיחרד הכסיל אם יוכה מאה מכות: יא אך מרי · מי שכל דבריו אך למרות בה' הוא מבקש רעה לעצמו בעוה"ז ומלאך אכזרי ישולח בו לדונו אחרי מותו: יב פגוש · הוטב יפגוש באיש דוב שכול מבניו אשר דרכו להרוג אשר יכנוס בעבור מרירות הלב ועכ"ז יותר טוב שיפגוש הוא בו משיפגוש בו איש כסיל בעת ידבר אולת

להכית

מצודת ציון

הות · ענין שבר ורעה כמו מדבר הוות (תהלי' צ"א): ה לאיד · ענין תקלה ומקרה רע כמו הלא איד לעול (איוב ל"א): ז נאוה · מל' נאה וכן נאוה תהלה (תהלי' קמ"ז): לנבל · אדם פחות ונבזה: ח אבן חן. יש אבני יקר המרבים חן למי שנושאם ואמרו שכן סגולת המרגליות: ט ושונה. מל' שנים: אלוף · שר ומושל: י תחת · ענין כחד ושבר כמו אל תערוץ ואל תחת (יהושע א'): יא ישולח · ענין גרוי ושסוי כמו ושן בהמות אשלח בם (דברים ל"ב): יב פגוש · ענין פגיעה: שכול · מי שבניו מתים קרוי שכול כמו לא תהיה משכלה (שמו' כ"ג):

תמוש

יג מֵשִׁיב רָעָה תַּחַת טוֹבָה לֹא תָמִישׁ רָעָה מִבֵּיתוֹ:
יד פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן וְלִפְנֵי הִתְגַּלַּע הָרִיב נְטוֹשׁ:
טו מַצְדִּיק רָשָׁע וּמַרְשִׁיעַ צַדִּיק תּוֹעֲבַת יְהוָה גַּם־שְׁנֵיהֶם:
טז לָמָּה־זֶּה מְחִיר בְּיַד־כְּסִיל לִקְנוֹת חָכְמָה וְלֶב אָיִן:
יז בְּכָל־עֵת אֹהֵב הָרֵעַ וְאָח לְצָרָה יִוָּלֵד: יח אָדָם חֲסַר־
לֵב תּוֹקֵעַ כָּף עֹרֵב עֲרֻבָּה לִפְנֵי רֵעֵהוּ: יט אֹהֵב פֶּשַׁע
אֹהֵב מַצָּה מַגְבִּיהַּ פִּתְחוֹ מְבַקֶּשׁ־שָׁבֶר: כ עִקֶּשׁ־לֵב לֹא
יִמְצָא־טוֹב וְנֶהְפָּךְ בִּלְשׁוֹנוֹ יִפּוֹל בְּרָעָה: כא יֹלֵד כְּסִיל
לְתוּגָה לוֹ וְלֹא־יִשְׂמַח אֲבִי נָבָל: כב לֵב שָׂמֵחַ יֵיטִב

גהה

מצודת ציון

יג תמוש · ענין הסרה כמו לא ימיש (שם י״ג): יד פוטר · ענין פתיחה כמו פטר רחם (שם): התגלע · כמו התגלה בה״א וכן בכל תושיה יתגלע (לק׳ י״ח): נטוש · עזוב: טז מחיר · ענינו דמי הדבר וערכו כמו ובלא מחיר יין וחלב (ישעי׳ נ״ה): יט מצה · ענין מריבה כמו כן לריב ומצה תלומו (שם נ״ח): פתחו · על פתח הפה יאמר וכן נאמר משכבת חיקך שמור פתחי פיך (מיכה ז׳): כא לתוגה · מל׳ יגון:

גהה

מצודת דוד

להסית לעבירה: יג תחת טובה · במקו׳ הטובה שעשה לו: לא תמוש וכו׳ · כי לא ימלא מי משתדל להצילו מהרעה האויל ואינו משלם כמו הגמול: יד פוטר מים וכו׳. התלת המריבה היא כפותח חור בגדר שפת המי׳ והמים יוצאין דרך בו ובחור הולך ומתרחב כי כן דרך המדון שהולך וגדל: ולפני · עד לא נתגלה המדון לבני האדם נטוש את הריב כי אחר שנתגלה ימצאו מתחרחרי׳ ולא במהרה תשקט: טו מצדיק וכו׳ · ואף רק בדברים כי שקראוי לגנות מעשה הרשע ולשבח מעשה הצדק: טז למה זה · ר״ל הכסיל המוליך מחיר כסף למורים לקנו׳ חכמה למה לו זה המחיר ומה הועיל בה ואם לקנות הבינה לעצמו הלא אין לו לב משיג דברים מושכלים: יז אוהב הרע · ר״ל אהבת הרעים היא בכל עת בין ביום טובה בין בעת צרה אבל אהבת האח איננה תמידה כ״כ ורק בבוא צרת על אחיו אז ישוב להשתדל בו כי עצמו ובשרו הוא וא״כ הרי הוא כאלו האח נולד לתועלת צרה: יח תוקע כף · דרך חסר לב להקוע כף בערבות ממון לפני רעהו ר״ל בשביל רעהו: יט אוהב · מי שאוהב לפשוע בחבירו הלא יאהב מצה כי יעשה מריבה עמו: מגביה · המרים קול פתחי פיו כדרך גסי הרוח הוא מבקש שבר כי שעותדת לבוא עליו בעבור הגאוה: כ עקש לב · המחשב עקשות: ונהפך בלשונו · המהפך עצמו בלשונו לדבר תמימות ובקרבו ישים ארבו הוא עצמו יפול ברעה אשר חשב לזולת: כא לתוגה לו · ילד דבר להיות לו לתוגה: כב ייטיב גהה · בשמחה תיטיב לגוף כדבר רפואה וכברון רוח תייבש גוף בעצמות:

מזוז

גהה ורוח נכאה תיבש גרם: כג שחד מחק רשע יקח
להטות ארחות משפט: כד את פני מבין חכמה ועיני
כסיל בקצה ארץ: כה כעס לאביו בן כסיל וממר
ליולדתו: כו גם ענוש לצדיק לא טוב להכות נדיבים
על ישר: כז חושך אמריו יודע דעת וקר רוח איש
תבונה: כח גם אויל מחריש חכם יחשב אטם שפתיו
נבון:

יח א לתאוה יבקש נפרד בכל תושיה יתגלע: ב לא
יחפץ כסיל בתבונה כי אם בהתגלות
לבו: ג בבוא רשע בא גם בוז ועם קלון חרפה:

מים

מצודת דוד

כג שוחד וכו׳ · הרשע יקח שוחד מחיק הנותן בסתר רב למען הטות ארחות משפט לזכותו בדין: כד את פני · החכמה מצויה לפני המבין כי ילמד מכל אדם אבל הכסיל ישוטטו עיניו בקצה הארץ כי יחשוב אין מי במקומו ללמוד ממנו כ״א מהחכמים היושבים ממרחק: כה כעס · בן כסיל הוא מכעיס לאביו וממרר לאמו אשר ילדתו: כו גם ענוש וכו׳ · ר״ל מי שהוא לא טוב יאמר כ״כ בצדק עד אשר גם יענש לצדיק על צדקו ויוסיף להכות נדיבי׳ על מעשה טוב כי בעיניו נראה חטא: כז חושך אמריו · המונע דברים בטלים הוא יודע דעת: יקר · מי שרוח פיו הוא יקר וחשוב וימעט בהם הוא איש תבונה וכפל הדבר במ״ש: כח גם אויל מחריש · מי שיוכל להשתיק גם את האויל שלא יוסיף לדבר אולתו המחרים הזה לחכם יחשב כי דבר גדול עשה: אטם · הסותם שפתי האויל ר״ל המבדיל אותו ממאמריו יקרא נבון וכפל הדבר במ״ש:

יח א לתאוה וכו׳ · ת״ח הנפרד לפרוש מן התורה כי יבקש ללכת אחר תאות הלב הנה בכל מקום שעוסקים בתורה תגלה חרפתו על כי מאז היה עמהם ופירש מהם: ב בתבונה · להוסיף בינה על מה שבידו: בהתגלות · להשמיע לרבים מעט חכמה שבידו להתפאר בה: ג בא גם בוז · כי דרכו לבזות בני אדם: ועם קלון · עם אדם שיש בו קלון רב יבוא עמו חרפה כי דרכו לחרף בקלונו ולפסול במומו:

מצודת ציון

כב גהה · כמו כגהה ותחסר ב״ף הדמיון ועניינו רפואה כמו ולא יגהה מכם מזור (הושע ה׳): נכאה · שבורה כמו ונכאה לבב (תהלים ק״ט): גרם · עצם כמו תשבר גרם (איוב כ״ה): כה וממר · מל׳ מרירות: כז חושך · מונע: כח אוטם · ענין סתימה כמו אוטם אזנו (ישעיה ל״ג):

יח א תושיה · כן נקראת התורה ובוא מל׳ יש כי ישנה לעולם ולא תשוב לאין כיתר הדברים: יתגלע · כמו יתגלה בה״א: ג בוז · בזיון:

ד מים עמקים דברי פי־איש נחל נבע מקור חכמה:
ה שאת פני־רשע לא־טוב להטות צדיק במשפט:
ו שפתי כסיל יבאו בריב ופיו למהלמות יקרא:
ז פי־כסיל מחתה־לו ושפתיו מוקש נפשו: ח דברי
נרגן כמתלהמים והם ירדו חדרי־בטן: ט גם מתרפה
במלאכתו אח הוא לבעל משחית: י מגדל־עז שם
יהוה בו־ירוץ צדיק ונשגב: יא הון עשיר קרית עזו
וכחומה נשגבה במשכיתו: יב לפני־שבר יגבה לב־איש
ולפני כבוד ענוה: יג משיב דבר בטרם ישמע אולת

היא

מצודת ציון

ו למהלומות · ענין הכאה המשברת כמו והלמה סיסרא (שופ' ה'): ח נרגן · מתלונן כמו ונרגן מפריד אלוף (לעיל ט"ז): כמתלהמים · ענין הכאה המשברת והוא הפוך מן הלם: יא קרית · מל' קריה ועיר: במשכיתו · ענינו ברציף ברצפת אבנים

מצודת דוד

ד מים עמוקים וכו' · ר"ל דברי איש אשר הדברים שאינם מחכמת התורה המה כמים עמוקי' אשר הרוצה לשתות מהם יצטרך לדלותם בכלי כי המים לא יבואו מעצמם אל פי השותה וכן יותר הדברים שאינם מחכמת התורה ע"כ מעצמו יטרח להבינם כי המה לא יסייעו לו אבל חכמת התורה היא כנחל הנובע אשר מעצמה תמשך אל פי השותה אם יתקרב לו וכן חכמת התורה תשכיל את העוסקים בה: ה שאת · בנושא פני הרשע לזכותו במשפט הנה כפולה חטאתו כי נשא פני הרשע והטה משפט הצדיק אשר שניהם לא טובים ומלות לא טוב חוזר למעלה ולמטה: ו יבואו בריב · לא ידבר בנחת ובשלוה כ"א במריבה והרמת קול ופיו יקרא לעצמו הכאות גדולות המשברות כי בעבור אמרים כאלה יוכה מאנשים: ז מחתה לו · מביא על עצמו מחתה ושבר: מוקש נפשו · מביאים מוקש לנפשו: ח דברי נרגן · דברי המתלונן המה קשים כמכות המשברות ועוד הם יורדים חדרי בטן אבל המכות המה ממעל על הגוף ואחז בדרך מליצה כאומר הנה המכות אשר הם ממעל נוח לרפאותם משא"כ מכות בחדרי בטן וכן קשה לרפאות דברי המתלונן: ט גם מתרפה · אפי' המתעצל במלאכת התורה ורפויה היא בידו הוא אח וחבר למי שמשחית את דברי התורה בדעות כוזבות כי סופו יהיה כמוהו כאשר ישכח דברי התורה: י מגדל · מעוז שם ה' היא כמגדל חזק ועוד יותר כי המחזק במגדל הנה יושב בו כלוא ולא יפנה ללכת אנה ואנה אבל במעוז שם ה' ירוץ הצדיק בכל מקום שירצה ומתחזק שם: יא הון · העושר היא לו לקריה עוז כי לפעמים יתחזק בו לפדות נפשו ממות: במשכיתו · העושר אשר בחדרי משכיתו היא לו כחומה חזקה וכפל הדבר במ"ש: יב יגבה לב · כי המקום מגדלו בעבור יגבה לבו נמשך השפל לשברו גבוה הלב: ולפני כבוד ענוה · כי הכבוד הוא גמול הענוה ה"פ הענוה תקדם להכבוד: יג בטרם ישמע ·

היא־לו וכלמה: יד רוח־איש יכלכל מחלהו ורוח
נכאה מי ישאנה: טו לב נבון יקנה־דעת ואזן
חכמים תבקש־דעת: טז מתן אדם ירחיב לו ולפני
גדלים ינחנו: יז צדיק הראשון בריבו יבא־רעהו
וחקרו: יח מדינים ישבית הגורל ובין עצומים יפריד:
יט אח נפשע מקרית־עז ומדונים כבריח ארמון:
כ מפרי פי־איש תשבע בטנו תבואת שפתיו ישבע:
כא מות וחיים ביד־לשון ואהביה יאכל פריה: כב מצא
אשה מצא טוב ויפק רצון מיהוה: כג תחנונים ידבר־

רש

מצודת דוד

עד לא יבין דברי השואל: היא לו · להמשיב יוחשב לאולת ולכלימה כי לא ישיב כהוגן וכראוי: יד רוח איש · רוח השכלי אשר באיש יסבול ויחזיק חולי הגוף כי היא מנהגת את הגוף בבריאתו ורק כי בחליו אבל כשהרוח עצמה נכאה ושבורה בעצב ויגון מי ישאנה כי אין הגוף נושא אותה להחזיקה כ"א היא את הגוף: טו לב נבון · מי שיש לו לב נבון הנה מעצמו יקנה הדעת בבינת הלב אבל החכמים שאין בידם אלא מה ששמעו הנה אזנם תבקש ותחזור אחר הדעת לשמוע מזולת כי אין להם בינה להבין מעצמם: טז מתן אדם · הנכ"ך בעסקיו ללכת לפני גדולים המתן שנותן ירחיב לו הדרך והוא מנהג אותו לפני הגדולים: יז צדיק · הבא ראשון בריב ידמה לצדיק בריבו כי יוכל להטעים דבריו ולהכניס בלב השומע ולא תמר מי נחליף וכאשר יבוא רעהו ויאמר החלוף ידמהו לשקרן וירבה לחקור בדבריו: יח מדינים · הגורל יבטל המריב בדבר חלוקת דבר מה כי ע"י הגורל יבורר חלק כ"א וא': ובין עצומים · בין המתחזקים במריבה יפריד הגורל ולא יריבו עוד מעתה: יט אח נפשע · אח הנפשע מאחיו מ"מ בבוא עליו צרה יחזיק במעוז אחיו הפושע יותר מקרית עוז והמריבה שביניהם לא תתמיד והרי היא כבריח המבריח לנעול שערי ארמון המלך אשר לא יתמיד להיות נועל כי אנשים רבים רגילים לבוא בשער המלך: כ מפרי · מאמרי פיו תשבע בטנו ר"ל הגמול כהמפעל הטובה היא אם רעה: הבואת · האמרים הבאים משפתיו ישבע וכפל הדבר במ"ש: כא ביד לשון · בכח הלשון אשר המות והחיים אם תדבר בד"ת יחיה ואם בל"הר ימות: ואוהביה · האוהב להרבות בה אמרים יאכל פריה אם טוב ואם רע: כב מצא טוב · כי היא עוזרתו בעמלו: ויפק רצון מה' · כי מצילתו מן החטא: כג התחנונים · עם פי העני ידבר

מצודת ציון

הבנים והוא מלשון סכך וכסוי כמו ואבן משכית (ויקרא כ"ו): יד יכלכל · ענין סבלנות והחזקה כמו השמים וכו' לא יכלכלוך (מ"א ח'): מחלהו · מל' חולי: נכאה · שבורה: טז מתן · מתנה ודורון: יח ישבית · יבטל כמו שבת נוגש (ישעי' י"ד): יט כבריח · הוא כעין מקל משימים לרוחב הדלת לסגרו: ארמון · היכל המלך: כב ויפק · יוציא כמו יפיק

רש ועשיר יענה עזות׃ כד איש רעים להתרועע ויש
אהב דבק מאח׃

יט א טוב רש הולך בתמו מעקש שפתיו והוא כסיל׃
ב גם בלא־דעת נפש לא־טוב ואץ
ברגלים חוטא׃ ג אולת אדם תסלף דרכו ועל־יהוה
יזעף לבו׃ ד הון יסיף רעים רבים ודל מרעהו יפרד׃
ה עד שקרים לא ינקה ויפיח כזבים לא ימלט׃ ו רבים
יחלו פני־נדיב וכל־הרע לאיש מתן׃ ז כל אחי־רש
שנאהו אף כי מרעהו רחקו ממנו מרדף אמרים לא־

המה

מצודת ציון

חנונה (לעיל ג׳): כג עזות. חזקות וקשות: כד להתרועע. מל׳ רוע ושבר:

יט ב ואץ. ענין מהירות כמו ולא אץ לבוא (יהו׳ י׳): ג תסלף. תעקם כמו וסלף בג׳ (לעי׳ י״א): יזעף. יכעס כמו זעף ה׳ אשא (מיכ׳ ז׳): ה ויפיח. ענין אמירה: ו רבים. גדולים וחשובים כמו רבי המלך (ירמי׳ מ״א): יחלו. יבקשו כמו ויחל משה (שמות ל״ב):

נחוב

מצודת דוד

דבריו בתחנונים ובהכנעה ועכ״ז ישיב לו העשיר דברי עזות: כד איש רעים. האיש יאהב את הרעים למען יתרועעו עמו ויתחברו אליו כי לפעמים ימצא אוהב הדבק לאהובו באהבת נפש יותר מן האח ולזה יחפוץ בחברתם בעבור הטובה שבאה לפעמים:

יט א הולך בתומו. שאינו מרמה בפיו להוסיף הון והרי הוא בעניו: מעקש. ממי שהוא מעקש בשפתיו לרמות בני אדם והוא הלא לכסיל יחשב כי לא יצליח בה: ב גם בלא דעת. אפי׳ העושה עבירה בלא דעת וכונה מ״מ בודאי לא טובה נפשו כי לא יחוש לבדוק כל און: ואץ. הממהר ברגלים ללכת אל המקום חסר נשאו לבו הנה לחוטא יחשב כי מהרתו להתבונן תחלה פן יבוא מזה דבר פשע:

ג אולת. האולת שבאדם עושה היא מעקמת דרכו כי ע״י אולתו נכשל ולבו לא כן ידמה כי יזעף על ה׳ לאמר אחר סלוחיו: ד הון. העושר יוסיף לבעליו רעים רבים כי הוא אהוב לכל בין לעניים בין לעשירי׳ אבל הדל נפרד הוא אפי׳ מרעהו הדל כמוהו: ה לא ינקה. עם כי לא כחש בב״ד ולא קבל ענשו לא ינקה מדין של מעלה: לא ימלט. כי בעבור שרגיל לדבר כזב סופו להעיד שקר ולא ימלט מן העונש כאמור: ו רבים. גדולי העם מחלים פני הנדיב להשיג נדבת לבו וכל הרעים יתחברו לאיש הנותן מתן: ז אף כי. אם אחיו שהם עצמו ובשרו שנאוהו כ״ש שכ״א מרעיו רחק ממנו עד כי רחקו כולם: מרדף. אף כי ירדף אמרים להשתעשע עמהם בדברים בעלמא לא ישמעו לו והמה לו שבמו חוקיו ואין פונה להם:

קנה

המה: ח קנה־לב אהב נפשו שמר תבונה למצא־
טוב: ט עד שקרים לא ינקה ויפיח כזבים יאבד:
י לא־נאוה לכסיל תענוג אף כי־לעבד משל בשרים:
יא שכל אדם האריך אפו ותפארתו עבר על־פשע:
יב נהם ככפיר זעף מלך וכטל על־עשב רצונו: יג הות
לאביו בן כסיל ודלף טרד מדיני אשה: יד בית והון
נחלת אבות ומיהוה אשה משכלת: טו עצלה תפיל
תרדמה ונפש רמיה תרעב: טז שמר מצוה שמר נפשו
בוזה דרכיו יומת: יז מלוה יהוה חונן דל וגמלו ישלם־ ימות ק׳
לו: יח יסר בנך כי־יש תקוה ואל־המיתו אל־תשא
נפשך: יט גרל־חמה נשא ענש כי אם־תציל ועוד גדל ק׳
תוסף

מצודת דוד

ח קונה לב. לפי שהדעה הוא בלב אמר קונה לב ור"ל קונה הדעה הוא אוהב נפשו והשומר תבונה בלבו לבל ישכחה היא סיבה למצוא טוב: ט לא ינקה. אף אם לא הוזם לא ינקה מדין של מעלה: יאבד. סופו לאבדון כי יבוא לידי עדות שקר: י לא נאוה וגו׳. כי בהיותו מתענג בטוב יחזיק בכסילות: אף כי. כ"ש שלא נאה שהעבד ימשול בשרים כי עוד יכריח כולם אחר רוע הכנתו אשר קנה בעבדותו: יא שכל. השכל שבאדם היא מאריך אפו כי הוא מייסרו שלא לבא לריב מהר: ותפארתו. התפארת הנאמר בו היא שיאמרו עליו שהוא עובר ומוחל למי שפשע נגדו: יב נהם וגו׳. כעס המלך יחריד כנהמת כפיר אריות ורצון המלך היא טובה כטל היורד על העשב כי ביד המלך להשפיל רם ולרומם: יג הות. בן כסיל יסבב הוה לאביו: ודלף. כמו טפות המטר הדולף לתוך הבית אשר יטריד את בני הבית ללכת ממנו כן מריבות האשה יטרידו את בעלה להתרחק ממנה: יד נחלת. ינחל האדם מאבותיו: ומה׳ וגו׳. כי אין הדבר תלוי ביד אבותיו: טו עצלה. העצלות תפיל על בעליה שנה עמוקה כדרך היושב בטל: ונפש רמיה. המתאוה להיות נזון מן המרמה ולא ממעשה ידיו סופה תרעב כי לא בכל עת יוכל לרמות: טז בוזה דרכיו. המבזה את הדרכים הראוים אליו ימות בלא עתו: יז מלוה וגו׳. החונן את הדל בתת לו צדקה הוא כמלוה את ה׳ והנה יפרע לו דמי ההלואה ויוסיף עוד לשלם לו גמול על טובת ההלואה: יח כי יש תקוה. ר"ל אל תסיר ידך מלייסרו אף אם תראה שאין בה תועלת כי יש תקוה אולי ברבות המוסר יועיל: ואל המיתו וגו׳. הנה אל תשא נפשך להמיתו על רוע מעשיו: יט גדל חמה. מי שהוא

מצודת ציון

י נאוה. נאה ויפה: יב נהם. כן נקרא צעקת הארי וכן ארי נוהם (לק׳ כ״ח): זעף. כעס: יג הות. שברון לב: ודלף. ענין טפטוף כמו דלפה עיני (איוב ט״ז): טורד. ענין גרושין כמו ולך טרדין (דניאל ד׳):

ילין

גדל

תוסף׃ כ שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם
באחריתך׃ כא רבות מחשבות בלב־איש ועצת יהוה
היא תקום׃ כב תאות אדם חסדו וטוב רש מאיש
כזב׃ כג יראת יהוה לחיים ושבע ילין בל־יפקד רע׃
כד טמן עצל ידו בצלחת גם־אל־פיהו לא ישיבנה׃
כה לץ תכה ופתי יערם והוכיח לנבון יבין דעת׃
כו משדד־אב יבריח אם בן מביש ומחפיר׃ כז חדל־
בני לשמע מוסר לשגות מאמרי־דעת׃ כח עד בליעל
יליץ משפט ופי רשעים יבלע־און׃ כט נכונו ללצים
שפטים

מצודת ציון

כג ילין. ענין התמדה כמו צדק ילין בה (ישעיה א׳): יפקד. ענין זכרון והשגחה: כד בצלחת. שם כלי בשול כמו ובדודים ובצלחות (דה"ב ל"ה): כו משדד. מל׳ שדידה וגזלה: ומחפיר. ענין בושה: כז לשגות. מל׳ שגגה ומשגה: כח יליץ. מל׳ מליצה:

כומה

מצודת דוד

גדל חמה ישא עונש על חמתו כי בוודאי יעשה רע על מי אשר יכעס כי אם תציל אותו מידו הנה עוד תוסיף חמתו כי כן דרך גדלי החמה ואם תעמוד מנגד יעשה מעשהו ומעותד הוא אל העונש: כ למען תחכם באחריתך. הרי לך חכמה בראשית ימיך: כא רבות. לפעמים יחשוב האדם מחשבות רבות שונות זו מזו ואין אחד מהם מתקיים אך הדבר אשר יעץ ה׳ היא תקום ועם לא היתה מן המחשבות שחשב הוא: כב תאות. מה שהבריות יתאוו אל בן אדם הוא בעבור החסד שהבטיח להם אל שעשיר המנעים חסד וכזב הנה הרש טוב ממנו כי על כי לא מצאה ידו אין דרכו להבטיח ואין מביא אנשים לידי כליון עינים: כג לחיים. היא סיבה לחיים ויתמיד בשביעה ולא יזכר אל הרע ר"ל לא תבוא עליו רע: כד טמן עצל. הנה העצל יתעצל במלאכה וכל היום עוסק באכילה וידיו טמונים בצלחת לקחת התבשיל המתדבק בו והנה סופו שגם אל פיהו לא ישיב ידיו כי לא ימלא עוד לאכול ולהכניס אל פיו: כה לץ תכה. כאשר תכה את המתלוצץ על החכמה עם שלא תועיל לו הכאה כפתי כמהוסר הבינה יתחכם בעבור זה אבל לנבון אף דברי החכמה יועילו לו ויבין דעת יותר ממה שבידו: כו משדד אב וגו׳. הבן שהוא מביש ומחפיר פני אביו גורם שאביו שגרש לאמו על אשר הדריכתו בדרך הזה וכשגב יבזבז בכפיו לתת לה כתובתה והרי הבן הזה גזל את אביו דמי הכתובה ומבריח את אמו ממנו: כז חדל בני וגו׳. לפעמים ימצא מסית לשגות מאמרי דעת בראיות כוזבות ויפתה אמריו במוכר השכל למען יאמינו בו עד כי ישוב להדיח מאמרי דעת ואמר חדל בני לשמוע המוסר שלהבא להסית לשגות מאמרי דעת ולא תאמר את הטוב אקבל ואת הרע לא אקבל כי תהיה נלכד בפחיו: כח יליץ משפט. במשפט יהפך הפדיו במיטב המליצה למען יקובלו על הלב ויאמינו לו: יבלע און. דברי האון

יתמר

שפטים ומהלמות לגו כסילים:
כ א לץ היין המה שכר וכל־שגה בו לא יחכם: ב נהם
ככפיר אימת מלך מתעברו חוטא נפשו:
ג כבוד לאיש שבת מריב וכל־אויל יתגלע: ד מחרף
עצל לא יחרש ישאל בקציר ואין: ה מים עמקים עצה ישאל ק׳
בלב־איש ואיש תבונה ידלנה: ו רב־אדם יקרא איש
חסדו ואיש אמונים מי ימצא: ז מתהלך בתמו צדיק
אשרי בניו אחריו: ח מלך יושב על־כסא־דין מזרה
בעיניו כל־רע: ט מי־יאמר זכיתי לבי טהרתי מחטאתי:

אבן

מצודת דוד

יאמר בבליעה לבל ירגישו שעלם הכוונה על דבר שאון ההיא כי יחשבו שלפי תומו ידבר: **כט** שפטים · משפט ייסורים: ומהלומות · מכות המשברות נכונו לגוף הכסילים:

כ א לץ היין · שותה היין הוא לץ ושותה השכר יהמה וילעג בשכרותו וכל השוגה בשאר עסקיו בעבורו הנה לא יתחכם אף כי מעט היין ישקת את האדם: **ב** נהם · כנהמת הכפיר כן מאוים פחד המלך על מי אשר יכעס עליו והמכעיסו מחסר נפשו כי ישתכן בעצמו: **ג** כבוד · הבטלה מן המריבה הוא כבוד לאיש וכל אויל יתגלה בעת המריבה כי כאשר ירבה אמרים יגולה אולתו לכל: **ד** מחורף · מסיבת צנת החורף לא יחרוש העצל את שדהו ובעת הקציר שואל תבואה. ואיננה כי לא צמחה שדהו אויל ולא הרשה: **ה** מים עמוקים · דרך החכם להסתיר עצתו בעומק הלב ויקשה לזולתו להשיגה והרי היא כמים עמוקים שא"א לשאוב המים התחתונים אבל איש תבונת ידלנה כי מתחלה ישאוב העליוני׳ ויוכל לשאוב אח"ז את התחתונים ור"ל מתחלה יחקור הדברים המסתעפים עד אשר יבין את העצה הטמונה בלב: **ו** רב אדם. רוב בני אדם יקרא כל איש החסד שעושה עם הבריו׳ ויתפאר בזה אבל מי ימצא בהם איש אמונים כי כולם ישקרו: **ז** אשרי בניו. אשרי לבניו אחרי מותו כי יחסו בצל זכותו: **ח** מלך. כאשר יושב ה׳ על כסא דין הוא מפוזר ושטוח בעיניו כל רעת האדם אף אם עשאוהו בסתר: **ט** מי יאמר · ר"ל הואיל והכל גלוי לפניו מי יוכל להכחיש ולומר הנה לבי זכה ובהירה מבלי סיג עון ואני כבר טהרתי עצמי מחטאתי כי עשיתי תשובה עליה:

מצודת ציון

כ א הומה · ענין צעקה: שוגה · מל׳ סגנה: **ב** נהם · כן נקרא שאגת האריה: אימת · מלשון אימה ופחד: מתעברו · מלשון עברה וכעס: חוטא · ענין חסרון כמו קולע באבן אל השער׳ ולא יחטיא (שופ׳ כ׳): **ג** יתגלע · כמו יתגלה בה"א: **ה** ידלנה · ענין שאיבה כמו דלה דלה לנו (שמות ב׳): **ח** מזרה · ענין פריסה ושטיחה כמו כי חנם מזורה הרשת (לעיל א׳): **ט** זכיתי · מל׳ זך ונקי בלי חטא

אבן

י אבן ואבן איפה ואיפה תועבת יהוה גם־שניהם: יא גם
במעלליו יתנכר־נער אם־זך ואם־ישר פעלו: יב אזן
שמעת ועין ראה יהוה עשה גם־שניהם: יג אל־תאהב
שנה פן־תורש פקח עיניך שבע־לחם: יד רע רע יאמר
הקונה ואזל לו אז יתהלל: טו יש זהב ורב־פנינים
וכלי יקר שפתי־דעת: טז לקח־בגדו כי־ערב זר ובעד
נכרים חבלהו: יז ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא־
פיהו

מצודת ציון

י איפה. שם מדה בת ג' סאים: יא במעלליו. במעשיו כמו אשר עולל לי (איכה א'): יתנכר. מל' נכר וזר: יג תורש. מל' רש ועני: פקח. פתח כמו עיניו פקח (איוב כ"ז): יד ואזל. ענין הליכה כמו אזלו מים מני ים (שם י"ד): טו פנינים. הם המרגליות: טז חבלהו. ענין משכון כמו אם חבל תחבול (שמות כ"ב): יז ערב. ענין מתיקות כמו וערבה לה' מנחת (מלאכי ג'): חצץ. אבנים דקים כמו ויגרס בחצץ שני (איכה ג'):

ולקוחה

מצודת דוד

י אבן ואבן. העושה שני אבני משקל גדולה וקטנה ומרבה את הגדולה ושוקל בקטנה הנה תועבת ה' גם שניהם כי גם הגדולה עשויה רק לרמות ולא לשקול בה: יא גם במעלליו וכו'. ר"ל גם הנער בשנים אף בעת יעשה מעלליו מדעת עצמו לא מצות אנשים מלומדה מ"מ יוכל הוא להתנכר ולהביא ספק בלבות בני אדם אם פעלו זך וישר כי כקטן כגדול עלולים המה לרמות ולהתנכר במעשיו לבל יכירו בו האמת: יב אוזן שומעת. ר"ל גוף האוזן וחוש השמע אשר היא שומעת וכן גוף העין וחוש הראיה אשר בה רואה הלא ה' ברא גם שניהם כגופים והחושים וכל פעל ה' למענהו ולעבודתו: יג פן תורש. כי בעת השינה תבטל מן המלאכה: פקח. פתח עיניך למעט בסגירת העינים בשנה ואז תשבע לחם ונאמר למשל על עסק התורה: יד רע רע. דרך הקונה חפץ לבזותו בפני המוכר ויבכול אחריו לומר היות רע למען ימכרנו בזול וכאשר יקנהו והולך לו אז יתהלל לפאר את עצמו לומר שיודע לקנות חפצים בזול ונאמר למשל על הקונה חכמת התורה מתוך צער ודוחק אשר יתרעם אז על קושי הדוחק אולם לאח"ז יתהלל בעצמו על הצער שסבל כי לסוף צערא אגרא: טו יש זהב. הנה יש בעולם די זהב והרבה פנינים א"כ הואיל ויש הרבה מהם אין בהם חשיבות כ"כ אבל שפתי דעת הם ככלי יקר ר"ל ככלים העשוים מאבני יקר שהחשיבות רב בהם מצד עצמם ומלאכת תבניתם והמה דברים שאינם מצוים: טז לקח בגדו. קח למשכון את בגד הערב ולא תחוש בזה כי מעצמו נעשה ערב בעבור הזר והכניס עצמו בזה: ובעד נכריה. כפל הדבר לומר בין ערב עבור איש בין בעבור אשה עניה סוערה: יז ערב. ימתק לפי האיש מאכל גזול אבל אחרית הדבר אשר יהפך בפיו לחצץ המשברות את השנים והוא משל לומר ר"ל עוד ירזה משמן בשרו:

מחשבות

פיהו תצן: יח מחשבות בעצה תכון ובתחבלות עשה
מלחמה: יט גולה־סוד הולך רכיל ולפתה שפתיו לא
תתערב: כ מקלל אביו ואמו ידעך נרו באישון חשך:
כא נחלה מבחלת בראשנה ואחריתה לא תברך:
כב אל־תאמר אשלמה־רע קוה ליהוה וישע לך:
כג תועבת יהוה אבן ואבן ומאזני מרמה לא־טוב:
כד מיהוה מצעדי־גבר ואדם מה־יבין דרכו: כה מוקש
אדם ילע קדש ואחר נדרים לבקר: כו מזרה רשעים
מלך

מצודת דוד

יח מחשבות בעצה. מחשבות הנעשות בעצת יועצים תכון ותתקיים ואם תלחם נאי עשה מלחמ' בהתחכמות רב כי בודאי גם שכנגדך הרבה מחשבות בעצה ולזה מהצורך להתחכם ביותר: יט גולה סוד וכו'. לא תתערב להתחבר עם מי שטבעו לגלות הסוד ולא יוכל לעמוד על עצמו להסתיר דבר מה ולא עם מי שהולך רכיל בכוונה מיוחדת ולא עם מי שדברי שפתיו המה פתיות חסר בעבור הסכלות יגלה הסוד לתומו: כ ידעך נרו. יכובה נשמתו בשחרות החושך ר"ל בבוא יום הגמול עת אחיר נשמת הצדיק ולפי שדימה את הנשמה לנר דימה עת הגמול לעת צורך האורת הנר: כא נחלה מבהלת. נחלה הבאה לאדם בראשיתה בבהלה ובחפזון ושהאדם עם כי תשמח בעליה הנה אחריתה לא תבורך כי שלטה בה עינא בישא ואין בה סימן ברכה: כב אשלמה רע. למי שפשע נגדי לבל יוסיף עוד מי לפשוע בי: קוה. אך קוה אל ה' והוא יושע לך מיד הבאים לפשוע בך: כג אבן ואבן. אבן משקל גדולה וקטנה מראה את הגדולה ושוקל בקטנה: ומאזני. מאזנים העשוים לרמות בהם לשקול בפחות לא טוב בעיני ה' וכפל הדבר במ"ש: כד מה'. מדרכי כף רגלי האדם היא מה' אבל האדם עצמו מה יבין דרכו ר"ל לא ידע כלל כמו ונחנו מה (שמות ט"ז): כה מוקש אדם. מכשול מוקש עבירה משחית קדושת האדם והקנתו לבקר אחר נדרים ולזבוח לה' לכפר על נפשו: כו מזרה. מלך חכם דרכו לפזר את הרשעים לבל יהיו בחבורה אחת להחזיק עצת רשע ומשיב להם גמול מדה בנגדה כאופן המתגלגל ושב למקומו כן ישיב הגמול את המעשה למען יוסרו:

מצודת ציון

יט ולפותה. מל' פתי ושוטה: תתערב. מל' תערובות: כ ידעך. ענין ניתר וקפילה כמו דועכו כאש קוצים (תהלי' קי"ח) והיא כבוי הנר כי השלהבת נדחק ונקפץ מן הפתילה: באישון. ענין שחרות ושופך וכן באישון לילה (לעיל ז'): כד מצעדי. מדרך הרגל כמו ויהי כי צעדו (ש"ב ו'): כה ילע. ענין השחתה ובלבול כמו על כן דברי לעו (איוב ו'): לבקר. ענין דרישה וחפוש כמו לא יבקר (ויק' י"ג): כו מזרה. ענין פזור כמו מזרה ישראל יקבצנו (ירמ' ל"א):

אופן

מֶלֶךְ חָכָם וַיָּשֶׁב עֲלֵיהֶם אוֹפָן׃ כז נֵר יְהוָה נִשְׁמַת אָדָם
חֹפֵשׂ כָּל־חַדְרֵי־בָטֶן׃ כח חֶסֶד וֶאֱמֶת יִצְּרוּ־מֶלֶךְ וְסָעַד
בַּחֶסֶד כִּסְאוֹ׃ כט תִּפְאֶרֶת בַּחוּרִים כֹּחָם וַהֲדַר זְקֵנִים
שֵׂיבָה׃ ל חַבֻּרוֹת פֶּצַע תַּמְרִיק בְּרָע וּמַכּוֹת חַדְרֵי־
בָטֶן׃

כא א פַּלְגֵי־מַיִם לֶב־מֶלֶךְ בְּיַד־יְהוָה עַל־כָּל־אֲשֶׁר
יַחְפֹּץ יַטֶּנּוּ׃ ב כָּל־דֶּרֶךְ־אִישׁ יָשָׁר
בְּעֵינָיו וְתֹכֵן לִבּוֹת יְהוָה׃ ג עֲשֹׂה צְדָקָה וּמִשְׁפָּט נִבְחָר
לַיהוָה מִזָּבַח׃ ד רוּם־עֵינַיִם וּרְחַב־לֵב נִר רְשָׁעִים
חַטָּאת׃ ה מַחְשְׁבוֹת חָרוּץ אַךְ־לְמוֹתָר וְכָל־אָץ אַךְ־
לְמַחְסוֹר׃ ו פֹּעַל אֹצָרוֹת בִּלְשׁוֹן שָׁקֶר הֶבֶל נִדָּף

מבקשי

מצודת דוד

כז נר ה'. כמו שדרך האדם לחפש בחושך ע"י הנר כן חופש ה' כל מחשבות חדרי בטן ע"י נשמת האדם כי היא יודעת הכל ומעידה עליו כדין: כח חסד ואמת. אשר יעשה המלך הם שומרים אותו כי בזה מרוצים אוהביו ושומרים נפשו: וסעד. בחסד שעשה תמך כסא מלכותו לעמוד על עמדו: כט תפארת. כמו שכח הבחורים הוא להם לתפארת כן שיבת הזקנים היא להם להדר: ל חברות פצע. החבורות ופצעים הם המזככים באיש רע להעביר ממנו עבירת העון כי בזאת יקבל הגמול ותלך העון: ומכות. גם מכות בחדרי בטן יזכו העון:

כא א פלגי מים. כמו פלגי מים המה ביד האדם להטותם אל מקום הנרצה ע"י חפירות וחריצים כן לב המלך ביד ה' להטותו אל כל אשר יחפץ: ב ישר בעיניו. כי אינו רואה חובה לעצמו: ותוכן ה'. הוא בתוך לבו ויודע הוא אם ישר דרכו אם לא: ג עשה. עשיית צדקה ומשפט נבחר בעיני ה' מהבאת זבח: ד רום עינים. דרך גסי הרוח להרים עיניהם כלפי מעלה לא כענוים המשפילים עיניהם למטה לארץ: ורחב לבב. ענין בקשת תענוגים הרבה והתאוה להם: ניר רשעים. הדברים האלה הלא המה מחשבות הרשעים ויחשבו להם לחטאת: ה למותר. אין בהם דבר בטל אך להביא יתרון מה: וכל אץ. הממהר במעשיו אין בהם דבר ריוח אך להביא עוד חסרון מה: ו פועל. המקבץ אוצרות ע"י

לשון

מצודת ציון

אופן. גלגל: ל תמרוק. ענין זכוך ובהירות כמו מרקו הרמחים (שם מ"ו):

כא א פלגי מים. אמות המים:

ב ותוכן. מל' חוך: ד ניר. ענין חרישה כמו נירו לכם ניר (שם ד') ונוא מושאל המחשב' כמו שהושאל לה לשון חרישה כמ"ש אל תחרוש על רעך רעה (לעיל ג'): ה חרוץ. זריז וישר: אץ. ענין מהירות כמו ולא אץ לבוא (יהו' י'): נדף. ענין דחיפה ומוכה כמו תדפנו רוח (תהלים א'):

יגורם

מבקשי־מות׃ ז שד־רשעים יגורם כי מאנו לעשות
משפט׃ ח הפכפך דרך איש וזר וזך ישר פעלו׃
ט טוב לשבת על־פנת־גג מאשת מדונים ובית חבר׃
י נפש רשע אותה־רע לא־יחן בעיניו רעהו׃ יא בענש־
לץ יחכם־פתי ובהשכיל לחכם יקח־דעת׃ יב משכיל
צדיק לבית רשע מסלף רשעים לרע׃ יג אטם אזנו
מזעקת־דל גם־הוא יקרא ולא יענה׃ יד מתן בסתר
יכפה־אף ושחד בחק חמה עזה׃ טו שמחה לצדיק
עשות משפט ומחתה לפעלי און׃ טז אדם תועה

מדרך

מצודת דוד

לשון שקר המה הבל נדף כי לא יתקיימו בידו ויבקשו עוד את המות כי המה סיבה למות על ידם: ז שוד. הגזל שלמו יביא עליהם פחד כי מאנו לעשות משפט להשיב הגזל לבעליו: ח הפכפך. המתהפך במעשיו פעם לכך ופעם בהפוך הנה פעם דרך איש לו ופעם הוא זר מן הדרך אבל האיש הזך פעלו ישר בכל עת מבלי השתנות: ט על פנת גג. מבלי מחסה מזרם וממטר ויחידי מבלי חבורת אנשים: מאשת. מלשבת עם אשת מדינים אף בבית חבורת אנשים: י אותה רע. אין מעשה הרשע על כי יטעה לחשוב שמעשיו טובים אבל יודע הוא ברעתה ונפשו חשקה לה ולזה לא יוחן בעיניו רעהו רשע כמותו כי אם השנה לטובה היה א"כ מהראוי לאהוב לרעהו כמשפט אנשי הצדק: יא בענש. בעת בוא עונש על הלץ אם לא יועיל לעצמו מועיל הוא לפתי המשולל הבינה כי יתחכם על כי יפחד לנפשו: ובהשכיל. אבל לחכם אף בלמדו דברי השכל הוא עצמו יקבל תועלת ויקח דעת נוסף על מה שבידו: יב משכיל צדיק. כאשר הצדיק עומד בבית רשע הצדיק הזה מצליח ביתו של הרשע כי נתברך בגללו והוא סיבה לסלף את הרשעים לעשות רע כי יחשוב בעבורו נתברך ביתו ומעשיו טובים בעיני ה': יג אוטם. הסותם אזנו משמוע צעקת דל אשר יצעק מפני נוגשיו גמולו שגם הוא יקרא בעת צרתו לעזרה ואין מי ישיב לו: יד מתן. הנותן מתן בסתר למי שחרה אפו בו הנה המתן הזה יכפה את האף ולא יהיה נראה עוד: ושחד בחק. הנותן שחד בחק ר"ל בהסתר אז יכפה בזה חמה עזה וחזקה וכפל הדבר במ"ש: טו שמחה. הצדיק ישמח בעת יעשה משפט ועשיית המחתה היא שמחה לפעלי און:

מצודת ציון

ז יגורם. מל' מגור ופחד וכן מגורת רשע (לעיל י'): ט פנת. זוית: חבר. חבורת אנשים וכן חבר כהנים (הושע ו'): י יחן. מל' חן: יב משכיל. ענין הצלחה כי המצליח במעשיו נראה להבריות שעשה בהשכל: מסלף. מעקם כמו ויסלף דברי בוגד (לק' כ"ב): יג אוטם. סותם: יד יכפה. ענין כסוי ובדרז"ל כפה עליהם הר כגיגית (שבת פ"ח): טו ומחתה. ענין שבר:

רפאים

מדרך השכל בקהל רפאים ינוח: יז איש מחסור אהב
שמחה אהב יין־ושמן לא יעשיר: יח כפר לצדיק רשע
ותחת ישרים בוגד: יט טוב שבת בארץ־מדבר מאשת
מדונים וכעס: כ אוצר נחמד ושמן בנוה חכם וכסיל
אדם יבלענו: כא רדף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה
וכבוד: כב עיר גברים עלה חכם וירד עז מבטחה:
כג שמר פיו ולשונו שמר מצרות נפשו: כד זד יהיר
לץ שמו עשה בעברת זדון: כה תאות עצל תמיתנו
כי־מאנו ידיו לעשות: כו כל־היום התאוה תאוה

וצדיק

מצודת ציון

טז רפאים. הם המתים שנרפו ונחלשו: כ בנוה. במדור: יבלענו. מל' בליעה: כב ויורד. מל' ירידה והשפלה: כד יהיר. גס ברוח כמו גבר יהיר (חבקוק ב'): בעברת. מל' עברה וכעס: כה מאנו. לא רצו:

יחשוך

מצודת דוד

טז מדרך השכל. מדרך התורה: בקהל. ר"ל אחר המיתה כשיהיה בקהל המתים אז ינוח ולא יתעה עוד אבל כל ימי חייו הוא מוסיף והולך לתעות בכל יום יותר: יז איש מחסור וגו'. האוהב שמחה מאכל ומשתה יהיה איש מחסור ר"ל חסר מכל טובה: אהב יין וגו'. כפל הדבר במ"ש: יח כופר. אם נגזר מיתה על הצדיק ובשלה הנגזרת אין מדה"ד מתפייס עד כי יותן רשע לפדיון נפשו: ותחת וגו'. כפל הדבר במ"ש: יט בארץ מדבר. במקום שאין אנשים: מאשת. מלשבת במקום מיושב עם אשת מדינים והמרדת כעס: כ אוצר וגו'. דרך החכם לאצור באוצרו דברים נחמדים ושמן טוב להתקיים לעת הצורך אבל הכסיל שבבני אדם בעודו בכפו עד לא הניחו מידו יבלענו ולא יחוס אם לא ימצא לעת הצורך: כא רודף. הרודף לעשות צדקה וחסד עם הבריות ימצא גם הוא מה' חיים וצדקה וכבוד: כב עיר גבורים. בא לספר בחכמה מהגבורה ואמר הנה החכם עלה לעיר גבורים ונלחם והוריד חוזק בטחונה אשר החזיקו במבצר העיר: כג שומר פיו. מלהרבות בדברים: שומר וגו'. כי אם ירבה אמרים לא יחדל מדבר פשע ותוטא נפשו: כד זד יהיר. איש זדון המתגאה בדבור הנה שמו הנעלם הוא לץ כי בעבור הגאוה ילעג ויתלוצץ בבני אדם אבל העושה רע בעברת הגאוה הנה שמו איש זדון: כה תאות. התאוה שהעצל מתאוה לנוח על משכבו היא תמית אותו כי מאנו ידיו לעשות מלאכה להתפרנס בה ומה א"כ יאכל והרי הוא מת ברעב: כו כל היום. העצל הזה יתאוה בכל עת למלאות נפשו הריקה והצדיק יתן לו מהונו ויחון ויתן ולא ימנע הנתינה ממנו אם כי פשע בנפשו:

זבח

וְצַדִּיק יִתֵּן וְלֹא יַחְשֹׂךְ׃ כז זֶבַח רְשָׁעִים תּוֹעֵבָה אַף כִּי־
בְזִמָּה יְבִיאֶנּוּ׃ כח עֵד־כְּזָבִים יֹאבֵד וְאִישׁ שׁוֹמֵעַ לָנֶצַח
יְדַבֵּר׃ כט הֵעֵז אִישׁ רָשָׁע בְּפָנָיו וְיָשָׁר הוּא יָכִין דרכיו׃
ל אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה וְאֵין עֵצָה לְנֶגֶד יְהוָה׃ לא סוּס
מוּכָן לְיוֹם מִלְחָמָה וְלַיהוָה הַתְּשׁוּעָה׃
כב א נִבְחָר שֵׁם מֵעֹשֶׁר רָב מִכֶּסֶף וּמִזָּהָב חֵן טוֹב׃
ב עָשִׁיר וָרָשׁ נִפְגָּשׁוּ עֹשֵׂה כֻלָּם יְהוָה׃
ג עָרוּם רָאָה רָעָה ויסתר וּפְתָיִים עָבְרוּ וְנֶעֱנָשׁוּ׃
ד עֵקֶב עֲנָוָה יִרְאַת יְהוָה עֹשֶׁר וְכָבוֹד וְחַיִּים׃ ה צִנִּים
פחים

(יבין ק׳ · דרכו ק׳ · ונסתר ק׳)

מצודת דוד

כז זבח רשעים. אשר עושים ברשעתם בעת יזבחו הקרבן כי לא שבו לה׳ הנה הקרבן ההוא תועבה: אף כי. וכ״ש שתועבה היא כאשר יביאנו במחשבה רעה לרמות את הבריות להחשיבו לצדיק ונותן לאלהים: כח ואבד. אף אם לא יומת בב״ד ולא קבל העונש מ״מ יאובד בידי שמים: ואיש שומע. ר״ל ועם כי יאבד העד ההוא בעבור עונש כזביו הנה דבריו לא נאבדו להשכח מן הלב כי כל איש השומע דברו יספרם עד עולם בחשבו כי אמת הוא: כט העז. הרשע מראה עזותו בעת כעסו ולא יתבונן במעשיו אבל הישר יבין דרכו בכל עת אף בזמן הכעס: ל אין חכמה. לא יועיל שום חכמה ועצה לבטל גזרת המקום: לא סוס. עם כי מוכן הסוס למלחמה לנוס בו בעת ירדפוהו מ״מ ביד ה׳ היא התשועה ואם לא יהיה נושע מעמו שקר הסוס לתשועה:

כב א נבחר. שם טוב נבחר מעושר רב וחן טוב נבחר מכסף וזהב: ב עשיר. מוסב למעלה לומר לזה נבחר שם וחן מעושר כי העושר לא ישובח והעוני לא יגונה כי מה׳ יצא הדבר בגזרה היורדת מן השמים ופגשה בהם בזה העושר ובזה העוני כפי הגזרה כי ה׳ עושה כל אלה ולא בעבור רוב החכמה העשיר העשיר אבל השם והחן באה בבחירת האדם עצמו: ג ראה רעה. הערום הואה ברעה המעותדת לבוא ונסתר ממנה ר״ל שומר עצמו מן הרעה טרם בואה אבל הפתאים עברו דרך הרעה ולא נשמרו והשיגה אותם העונש והפסד: ד עקב. סוף הענוה היא יראת ה׳ ר״ל הענוה תסבב היראה כי כשיכיר בשפלות עצמו יגדיל רוממות המקום ותבוא בלבו יראת הרוממות ויצא עושר וכבוד וחיים: ה צנים

מצודת ציון

כו יחשוך. ענין מניעה: כז בזמה. במחשבה רעה כמו זמה היא (ויק׳ י״ח): כט בפניו. בכעסו וכן ופניה לא היו לה (ש״א א׳) כי הכעס נראה בפני האדם:

כב ב נפגשו. ענין פגיעה כמו רש ואיש תככים נפגשו (לק׳ כ״ט): ג ונענשו. גם הפסד הממון קרוי בלשון עונש כמו וענשו אותו מאה כסף (דברים כ״ב): ד עקב. ענינו סוף ואחרית ע״ש שהעקב הוא סוף הרגל: ה הצנים. קוצים כמו ולצנינים בצדיכם

פחים

פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם: ו חנך
לנער על־פי דרכו גם כי־יזקין לא־יסור ממנה: ז עשיר
ברשים ימשול ועבד לוה לאיש מלוה: ח זורע עולה
יקצור־און ושבט עברתו יכלה: ט טוב־עין הוא יברך
כי־נתן מלחמו לדל: י גרש לץ ויצא מדון וישבת דין
וקלון: יא אהב טהור־לב חן שפתיו רעהו מלך:
יב עיני יהוה נצרו דעת ויסלף דברי בגד: יג אמר
עצל ארי בחוץ בתוך רחבות ארצח: יד שוחה עמקה
פי

מצודת דוד

פחים. קוצים ופחי יקושים נמצאים בדרך עקש ר"ל המעקש דרכיו יתייסר בקוצים וילכד בפח אבל השומר נפשו וסר מדרך העקש הנה ירחק מצנים ופחים ולא עליו יהיו: ו חנוך. התחל והרגל את הנער בעודו נער להוליכו בעבודת ה' לפי דרך חכמתו אם מעט ואם הרבה וכשיהיה מורגל בעבודת ה' אז גם כי יזקין לא יסור ממנה כי יתן לב להשכיל בחסרון המעשה ההיא: ז עשיר. העשיר בדעת ימשול בעניי הדעת וכן עבד לוה לאיש מלוה ר"ל כמו שהלוה הוא מוכנע להמלוה על כי לוה לו די מחסורו כן ימשול החכם בסכלי הדעת על כי יספיק להם משאלותם בדבר החכמה: ח זורע. כמו הזורע בר פה הנה יקצור המין שזרע כן הגמול לפי המעשה: ושבט עברתו. שבט חמתו שהיה מכה ורודה בה הנה יכלה ר"ל יפסיד היכולת והממשלה: ט טוב עין. הנותן לעני בעין יפה יבורך מה' כי הלא נתן מלחמו לדל ואם עוד יבורך בנכסיו ישפיע עוד יותר ולא ירע לבבו בתתו: י גרש לץ. גרש ממך את הלץ ויצא המריבה כי דרך הלץ לחרחר ריב: וישבת. אז יבוטל דין וקלון כי כשיהיה ריב יגשו למשפט וירבו לבזות זא"ז וכשאין מחרחר ישבות הכל: יא אוהב. מי שאוהב איש טהור לב מבלי סיג עון ויאהב את מי שיש חן באמרי שפתיו על כי בדעת ידבר הנה המלך הוא רעהו כי כן דרך המלך לאהוב אנשים כאלה: יב עיני ה'. המקום ישגיח בשמירת אנשי הדעת ויעות לקלקל דברי עצת הבוגד אשר ידבר ללכוד אנשי הדעת ולא יוכל להם: יג אמר עצל. בעבור העצלות לא יצא מפתח ביתו לעשות מלאכתו ויבדה מלבו לאמר הנה הארי בחוץ ויטרוף נפשי ובתוך הרחובות שהיה נראה מן הלסטים המצויים שם: יד שוחה. כחפירה עמוקה אשר הנופל בה קשה לו לעלות כן הוא בהלכד בפתויי פי זרות בית המינות אשר יקשה אחר לפרוש ממנה:

מצודת ציון

בצדיהם (במד' ל"ג): ו חנוך. הוא ענין התחלה לדבר שעתיד לעמוד בו כמו ולא חנכו (דברים כ'): ח ושבט עברתו. הושאל לשון שבט על העברה והזעם וכן אשור שבט אפי (ישעי' י'): י וישבת. ענין הבטול כמו שבת נוגש (שם י"ד): יב ויסלף. ויעקם: יד שוחה. בור כמו נפחת עבו (תהלי' כ'): זרות. מל' זר: זעום. ענין כעס:

פסית

פִּי זָרוֹת זְעוּם יְהוָה יִפָּל־שָׁם׃ טו אִוֶּלֶת קְשׁוּרָה בְלֶב־
נָעַר שֵׁבֶט מוּסָר יַרְחִיקֶנָּה מִמֶּנּוּ׃ טז עֹשֵׁק דָּל לְהַרְבּוֹת
לוֹ נֹתֵן לְעָשִׁיר אַךְ־לְמַחְסוֹר׃ יז הַט אָזְנְךָ וּשְׁמַע דִּבְרֵי
חֲכָמִים וְלִבְּךָ תָּשִׁית לְדַעְתִּי׃ יח כִּי־נָעִים כִּי־תִשְׁמְרֵם
בְּבִטְנֶךָ יִכֹּנוּ יַחְדָּו עַל־שְׂפָתֶיךָ׃ יט לִהְיוֹת בַּיהוָה
מִבְטַחֶךָ הוֹדַעְתִּיךָ הַיּוֹם אַף־אָתָּה׃ כ הֲלֹא כָתַבְתִּי לְךָ
שָׁלִשׁוֹם בְּמֹעֵצוֹת וָדָעַת׃ כא לְהוֹדִיעֲךָ קֹשְׁטְ אִמְרֵי
אֱמֶת לְהָשִׁיב אֲמָרִים אֱמֶת לְשֹׁלְחֶיךָ׃ כב אַל־תִּגְזָל־דָּל

כי

מצודת דוד

זעום ה׳ · מי שה׳ זעם עליו והפך במיתתו הוא נכשל בה כי לא יאיר עיניו בתחלת הפתוי להבין סכלות הדבר וכזביו : טו אולת קשורה · דבוק הוא במעשה האולת כאלו קשורה בלבו אבל שבט המוסר ירחיק ממנו את האולת : טז עושק דל · דבר בהווה על כי אין העשיר מניח לגזול הימנו כי חזקה ידו : להרבות לו · בחושבו שבזה יתרבה הונו : נותן לעשיר · וכן הנותן מתן לעשיר : אך למחסור · בשתי אלה לא יבוא יתרון כי אם חסרון בעשרו כי הגזל יאבד עוד את שלו ובאת מתן לעשיר בעצמו מחסר עשרו והמקום לא ימלא החסרון כי לא עשה מצות ה׳ במתן ההיא : יז ולבך · ר״ל לא שמיעת האוזן בלבד כי גם לבך שים לדעת התורה להבינה ולזכרה : יח כי נעים · נעים תהיה כאשר תשמרם בלבך הנתון בבטן וכאשר כל דברי התורה יחדיו יהיו נכונים על שפתיך מבלי שגיאה ובלבול ולזה שים לבך להם כי השומע מבלי הבנת הלב לא יוכל להוציא דבר מבלי שגיאה ואף מהר ישכחם : יט הודעתיך היום . בהדברים האלה הודעתיך עתה להיות מבטחך בה׳ ופנה מכל עסקך להעמיק בדברי חכמים בכל לב : אף אתה · ר״ל עם שאתה רק לומד לעצמך ואינך גדול כהמלמד לאחרים מ״מ אף אתה בטח בה׳ כי יש תקוה גם לך : כ הלא כתבתי · ר״ל ופן תאמר איך אבטח בה׳ לפנות לבבי מכל עסקי להעמיק בדברי מלמדי שאת שוגים גם המה בדברי התורה ואין מקום לבטוח בה׳ ולקבל שכר ולז״א הלא כתבתי לך בספר התורה דברים חשובים ונכבדים אמורים במועצות ודעת : כא להודיעך · ר״ל דברי התורה היא עשויים המה להודיעך אמיתת אמרי אמת לדעת להבדיל בין האמת ובין השקר ולא תירא א״כ עוד פן ידיחוך בשגגתם כי תוכל להשיב אמרי אמת והשובה אמרת למטעים ומגרשים אותך מדרך האמת :

מצודת ציון

יז תשית · תשים כמו שת לי אלהים זרע (בראשית ד׳) : יח נעים · ענין מתיקות וערבות : כ שלישים · שרים ונכבדים כמו ומבחר שלישיו (שמות ט״ו) ור״ל דברים חשובים ונכבדים וכן שמעו כי נגידים אדבר (לעיל ח׳) : במועצות · מל׳ עצה : כא קשט · ענין אמת כמו מפני קושט סלה (תהלים ס׳) : לשלחיך · ענין טרוד וגרושין כמו הן ישלח איש (ירמיה ג׳):

וקבע

כי דל-הוא ואל-תדכא עני בשער: כג כי-יהוה יריב
ריבם וקבע את-קבעיהם נפש: כד אל-תתרע את-בעל
אף ואת-איש חמות לא תבוא: כה פן-תאלף ארחתו*
ולקחת מוקש לנפשך: כו אל-תהי בתקעי-כף בערבים
משאות: כז אם-אין-לך לשלם למה יקח משכבך
מתחתיך: כח אל תסג גבול עולם אשר עשו אבותיך:
כט חזית איש מהיר במלאכתו לפני-מלכים יתיצב בל-
יתיצב לפני חשכים:

כג א כי-תשב ללחום את-מושל בין תבין את-אשר
לפניך: ב ושמת שכין בלעך

* ארחתו

אם

מצודת ציון

כג וקבע. ענין גזל כמו היקבע אדם אלהים (מלאכי ג'): כד תתרע. מל' ריע וחבר: כה תאלף. תלמד כמו כי יאלף עונך פיך (איוב ט"ו): כו משאות. ענין הלואה כמו משאת מאומה (דברים כ"ד): כח תסג. ענין ההחזרה לאחור כמו אחור מסיג גבול (שם כ"ז): כט חזית. ענין ראיה כמו ואחזה אגלין (לקמן כ"ד): חשוכים. שפלים ופחותים כי כמו שנקראים השרים חורים מל' חיור ולובן כן יקראו הפחותים חשוכים מל' חושך ושחרות:

כג ב שכין. כמו סכין בסמ"ך וכן התמלא בשכות עורו (איוב מ'): בלועך. ענין בליעה וכן יעלעו דם

מצודת דוד

כב כי דל הוא. ר"ל בעבור כי דל הוא ואין לאל ידו לעמוד לנגדך: ואל תדכא. אל תכתת העני בשער המשפט כאשר ישפוט עמך: כג כי ה'. ר"ל אם אין לאל ידו לריב ריבו הנה ה' יריב ריבם ומן קובעיהם יקבע את הנפש כי ימות ויאבד נפשו: כד אל תתרע. אל תתחבר עם בעל אף ולא תבוא בדרך אחד עם בעל חמה וכפל הדבר במ"ש: כה פן תאלף. פן תלמוד דרכו ותקח בזה מוקש לנפשך: כו בתוקעי כף. בחברת אנשים התוקעים כף זה בעבור זה להיות ערב בחוב בשעבוד מקוים: בערבים. בחברת אנשים הנעשים ערבים על ההלואות וכפל הדבר במ"ש: כז אם אין וכו'. ר"ל אם לא יהיה לך לשלם למה תגרום שהמלוה יקח ממך מצעות משכבך: כח אל תסג. דרך לעשות דבר לסימן בין שדה האיש לשדה רעהו לדעת גבול השדות ואמר סימן הגבול אשר מעולם אשר עשו אבותיך אל תחזיר לאחור אל תוך שדה רעך להרחיב את גבולך: כט חזית. כאשר תראה איש מהיר וזריז במלאכתו דע כי סופו יעמוד לפני מלכים לשמשם ולא יבוא למקום זה לעמוד ולשמש לפני שפלים ופחותים:

כג א כי תשב ללחום. כאשר תשב לאכול לחם עם המושל בה הוא בעל הסעודה: בין תבין. תן דעתך להבין את הדברים אשר לפניך להתבונן בהם אם עינו יפה או רעה: ב ושמת. ר"ל אולי

תתבונן

אם־בעל נפש אתה׃ ג אל־תתאו למטעמותיו והוא
לחם כזבים׃ ד אל־תיגע להעשיר מבינתך חדל׃ ה
התעיף עיניך בו ואיננו כי עשה יעשה־לו כנפים כנשר
ועיף השמים׃ ו אל־תלחם את־לחם רע עין ואל־תתאו
למטעמתיו׃ ז כי ׀ כמו־שער בנפשו כן־הוא אכול
ושתה יאמר לך ולבו בל־עמך׃ ח פתך־אכלת תקיאנה
ושחת דבריך הנעימים׃ ט באזני כסיל אל־תדבר כי־
יבוז לשכל מליך׃ י אל־תסג גבול עולם ובשדי יתומים
אל־תבא׃ יא כי־גאלם חזק הוא־יריב את־ריבם אתך׃

הביאה

מצודת דוד

התבונן בדבר וייטיב לך להשים סכין בבית הבליע' מלהתאכל עמו: אם בעל נפש אתה. אם יש לך נפש משכלת למאוס ברע: ג אל תתאו. אל תתאוה למאכליו המוטעמים וטובים: והוא. ר"ל מאכלו כוזבת בפעלתו כי דרך המאכל להבריא גוף האדם ולא כן הבא מבעל עין רעה: ה אל תיגע. להרבות עסק להרבות הון: מבינתך חדל. ר"ל ואם מבלי עצתי חדל מזה מבינת עצמך כי מה תועלת במרבית ההון: ה התעיף. ר"ל מה בצע בעושר וכי הוא דבר המתקיים הלא פעמים אבודה בשעה קלה עודך מניע עינך להסתכל בו ואיננו כי פתאום יאבד וכאלו עשה לעצמו כנפים לעוף ממך חיש מהר כנשר הזה הממהר לעוף לנגד השמים ונכסה מהעין: ו אל תלחם. אל תאכל לחם ולהוספת ביאור פירש ואמר את לחם וכו': ז כמו שער. כמו המשער בעצמו דבר מה שאין בזה שום ממש כ"א דמיון ומחשבה בעלמא כן המאכיל הזה אף כי יאמר לך אכול ושתה הנה לבו בל עמך ולא יחפוץ באכלך באמת ואין ממש בדבריו: ח פתך. הפת שנתן לך הבר אכלת סופה הקיאנה מגופך כי הביט עליך בעין רעה בעת אכלך והנה שחת דבריך הנעימים אשר דברת עמו רכות והחזקת טובה והודית על האכילה כי למפרע היו בחנם הואיל ותקיא המאכל: ט אל תדבר. מה מדברי החכמה כי להשרין דעתו יבזה מאמריך הנאמרים בהשכל: י אל תסג. אל תחזיר לאחור סימן הגבול הנעשה מעולם לקחת מה מגבול רעך: אל תבוא. לחקור תבואתם לעצמך בחשבך אין לאל ידם לעמוד לנגדך: יא כי גואלם חזק. אם המה יתומים הלא ה' הגואל אותם הוא חזק והוא יריב עמך את ריבם:

מצודת ציון

דם (שם ע"ל) והבי"ת היא בי"ת השמוש: ג למטעמותיו. דברים מוטעמים ומשובחים כמו ועשה לי מטעמים (בראשית כ"ז): ד תיגע. מל' יגיעה: ה התעיף. מל' עפיפה ותנועה: ז שער. מל' השערה ואומדן כמו מאה שערים (שם כ"ו): ח תקיאנה. הוא החזרת המאכל לחוץ וכן קיא צואה (ישעי' כ"ח): ט מליך. מאמריך כמו אין מלה בלשוני (תהלים קל"ט):

משאול

יב הביאה למוסר לבך ואזנך לאמרי־דעת: יג אל־תמנע
מנער מוסר כי־תכנו בשבט לא ימות: יד אתה בשבט
תכנו ונפשו משאול תציל: טו בני אם־חכם לבך ישמח
לבי גם־אני: טז ותעלזנה כליותי בדבר שפתיך
מישרים: יז אל־יקנא לבך בחטאים כי אם־ביראת
יהוה כל־היום: יח כי אם־יש אחרית ותקותך לא תכרת:
יט שמע־אתה בני וחכם ואשר בדרך לבך: כ אל־
תהי בסבאי־יין בזללי בשר למו: כא כי־סבא וזולל
יורש וקרעים תלביש נומה: כב שמע לאביך זה ילדך
ואל־תבוז כי־זקנה אמך: כג אמת קנה ואל־תמכר

חכמה

מצודת ציון

יד משאול · מגיהנם: טו ותעלזנה · ענין שמחה כמו ועלזו חסידים (תה' קמ"ט): כליותי · תאות השמחה היא בכליות: יח כי אם יש · כי אשר יש: יט ואשר · ענין מצעדים ופסיעות כמו ואשרו בדרך בינה (לעיל ט'): כ בסבאי · ענין רבוי השתיה: בזללי · ענין רבוי האכילה כמו סורר ומורה וכו' זולל וסובא (דברי' כ"א): נומה · מלי' תנומה ושנה:

מצודת דוד

יב הביאה · הכנע לבך לשמוע אל המוסר ואזנך וכו': יג מוסר · הכאת שבט מוסר: כי תכנו · אם תכנו בשבט הלא לא ימות בזה ורק הוא נער בעלמא: יד אתה · הנה אתה תצערו בהכאת השבט ובזה תצילו מן השאול כי יכשיר מעשיו ומוטב לו לצער השבט מלצער השאול: טו אם חכם · כאשר יחכם לבך על כי תשמע אמרי אלה הנה אז ישמח לבי גם אני בשמחת לבבך הואיל ומידי באה לך החכמה: טז בדבר · בעת ידברו שפתיך מישרים לייסר עוד את זולת: יז בחטאים · בהצלחת החוטאים: כי אם · ר"ל רק עסוק כל היום ביראת ה' ואל תפן אל הצלחתם כי פלך טובה משלהם: יח כי אם וכו' · ר"ל כי שלך היא דבר אשר יש לה אחרית כי הזכות יעמוד לך באחרית הימים ותקות הגמול לא תכרת וזות תבוא: יט וחכם · למוד חכמה: ואשר · אז תוכל ללכת בדרך לבך כי לבב חכמה לא יסיתך לעבירה: כ בסובאי יין · בחבורת סובאי היין לשתות הרבה: למו · ר"ל להכאת עצמם לא לענג שמחות וי"ט וחוזר גם על היין: כא יורש · יהיה רש ועני: וקרעים · התנומה הזאת מלבשת בעליה בגדים קרועים כי המתמיד בתנומה יורש גם הוא ולא ימצא ידו ללבוש בגדים שלמים: כב זה ילדך · ר"ל הלא זה ילדך ובודאי יפשון בתקנתך: כי זקנה · אף אם זקנה אמך לא תבוז אמריה לומר לא בסני עצמא הף כי דרך נשים לה להרבות אמרים מבלי השכל: כג אמת קנה · למוד תורה בשכר אם לא מצאת ללמוד בחנם ועכ"ז אל תמכור ללמדה לאחרים בשכר כ"א ללמוד בחנם:

חכמה ומוסר ובינה: כד גול יגול אבי צדיק יולד
חכם וישמח בו: כה ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך:
כו תנה בני לבך לי ועיניך דרכי תצרנה: כז כי
שוחה עמקה זונה ובאר צרה נכריה: כח אף היא
כחתף תארב ובוגדים באדם תוסף: כט למי אוי למי
אבוי למי מדונים למי שיח למי פצעים חנם למי
חכללות עינים: ל למאחרים על היין לבאים לחקור
ממסך: לא אל תרא יין כי יתאדם כי יתן בכיס עינו
יתהלך

מצודת דוד

חכמה וכו׳ · את הלב לא תלמוד בשכר כי התמה הורה שבע״פ ואסור לקחת עליה׳ שכר אבל לקרוא מקרא יוכל לקבל שכר כן הרז״ל: **כד** ויולד · המוליד את החכם ר״ל המלמד ומוליד חכמה בלב התלמיד: **כה** ישמח וגו׳ · מוסב על האמור למעלה אמת קנה לומר הלא גיל יגיל וכו׳ לזה קנה אמת וישמח אביך וכו׳: יולדתך · המלמדך המוליד החכמה בלבך: **כו** תנה · הכן לבבך להבין אמרי ואז עיניך דרכי תצורנה פי׳ תשכיל פהוא דרך הישר: **כז** כי שוחה · ר״ל כי באמרי תבין שהזונה היא כבור עמוק שקשה מאוד לעלות ממנ׳ כי כן קשה להפרד מן הזונה אחר שנכשל בה ונאמר למשל על האפיקורסות: נכריה. זונה נכריה אשר לא מבנות ישראל הנה היא כבאר צרה ודחוקה שא״א להתהפך בה מצד אל צד להתחכ׳ לעלות ממנה: **כח** אף היא. עם כי אינה מבנות ישראל ואינה רגילה כ״כ עם היהודים מ״מ כאשר הוכל לחטוף מי תמצא אז תארוב עליו וע״י פתויה הולכת ומוספת בוגדים בבני אדם ומוסב למעלה לומר כאשר תבין כ״ז ע״י אמרי ידעתי שעיניך דרכי תצורנה ולא תכשל בזה: **כט** למי אוי. למי מיוחד צעקת אוי ואבוי והם צעקת יללה: מדינים. דין ומריבה עם הנכסים: שיח. ר״ל רבוי דברים בלא השכל ובלא סדר: פצעים חנם · דרך השיכור להתקוטט ולפצוע בחבירו וכאשר יחזור חבירו ויפצע בו נראה כאלו פצעו על חנם כי זה שפצע תחלה לא מדעת עשה כי היה מבולבל ביינו: חכלילות עינים · אדמימות עינים מרוב שתיית היין והוא דבר נגלה: למאחרים · כל הדברים האלה מיוחדים המה למאחרים שבת על היין ולהבאים לחקור אחר יין שמזיגו יפה: **לא** אל תרא יין · אל תתן עיניך ביין אשר יתאדם במראיתו והוא נחמד ומשובח: כי יתן · כי מי אשר יתן מראיתו עינו וחפצו בכוס היין הולך הוא במישרים ר״ל אין דרך מעוקם

מצודת ציון

כד גיל · ענין שמחה: **כח** כחתף · כמו כחטף בטי״ת ועניינו מהירות הלקיחה כמו וחטפתם לכם (שופ׳ כ״א): **כט** שיח · ענין דבור כמו יערב עליו שיחי (תהלי׳ ק״ד): פצעים · הכות המוציאות דם כמו פצע תחת פצע (שמו׳ כ״א): חכלילות · אדמימות כמו חכלילי עינים מיין (ברא׳ מ״ט): **ל** למאחרים · מל׳ אחור ועכוב: ממסך · ענין מזיגה והוא תערובת המים ביין כמו מסכה יינה (לעיל ט׳): **לא** יתאדם · מל׳ אודם:

ונלבעוני

יתהלך במישרים׃ לב אחריתו כנחש ישך וכצפעני
יפרש׃ לג עיניך יראו זרות ולבך ידבר תהפכות׃
לד והיית כשכב בלב־ים וכשכב בראש חבל׃
לה הכוני בל־חליתי הלמוני בל־ידעתי מתי אקיץ אוסיף
אבקשנו עוד׃
כד א אל־תקנא באנשי רעה ואל־תתאו להיות
אתם׃ ב כי־שד יהגה לבם ועמל
שפתיהם תדברנה׃ ג בחכמה יבנה בית ובתבונה
יתכונן׃ ד ובדעת חדרים ימלאו כל־הון יקר ונעים׃
ה גבר־חכם בעוז ואיש־דעת מאמץ־כח׃ ו כי בתחבלות

תעשה

מצודת ציון

לב וכצפעוני · הוא מין נחש: לג זרות · מל' זר ונכר: לה חליתי · מל' חולי: הלמוני · ענינו מכות המשברות כמו יהלמני צדיק (תהלים קמ"א): אקיץ · אעיר מן השנה: כד ב יהגה · יחשוב כמו והגיון לבי (שם י"ט): ה מאמץ · מחזק:

נרגן

מצודת דוד

לפניו על כולם יחשוב כי ישרים המה כי לא יבחין עוד מעתה: לב אחריתו · ר"ל אם בעת השתיה יערב לחך הלא אחריתו מרה והרי היא כנחש הנושך בעקב איש ולא ירגיש ואחריתו ישגא מאוד כי יבטבט ונופח עד הקדקד: יפריש · המפריש חיי האדם ממנו ע"י ארסו וכפל הדבר במ"ש: לג יראו זרות · דברים שאינם באמת כי מרוב השכרות ידמה שרואה דבר מה ואין כל מאומה: תהפוכות · הפוך השכל והאמת: לד בלב ים · אנשי הספינה ההולכת באמצע הים בשכרות חוק דרכם להיות שוכבים בעבור חוזק תנועת הספינה: בראש חבל · הוא התורן הספינה שכל החבלים תלוים בו והשוכב שם דעתו מבולבל מפני ראיית הים ומהירת התנועה: לה הכוני · עודך מתכמס יהיו שפתיך דובבות על המשכב לאמר מה בכך שהכוני בעת השכרות הלא לא חליתי ומה בכך שהלמו אותי בהכאות הלא לא הרגשתי ולזאת מתי אקיץ מהתנומה ואוסיף שוב לבקש את היין ולזה הזהיר בה מאוד כי קשה לפרוש ממנה:

כד א באנשי רעה · בהצלחת אנשי רעה: להיות אתם · לעשות כמעשיהם: ב כי שוד · כי מחשבותם על הגזל ומדברים עמל ע"כ הרחק מהם כי מעשיהם מגונים: ג בחכמה · בעבור עסק החכמה יבנה בית האדם ובעבור התבונה יתכונן ויתקיים הבית: ד ובדעת · בעבור הדעת ימלאו החדרים כל הון וכו': ה בעוז · עומד בחזקו בדבר יראת ה': ואיש דעת · בעל דעת העדיף מחכם הוא מאמץ כח בהירה ומוסיף והולך: ו כי בתחבולות · ע"י תחבולות הדעת תוכל לעשות מלחמה מול היצה"ר המסית לעבירה:

ותשועה

תעשה־לך מלחמה ותשועה ברב יועץ: ז ראמות
לאויל חכמות בשער לא יפתח־פיהו: ח מחשב להרע
לו בעל־מזמות יקראו: ט זמת אולת חטאת ותועבת
לאדם לץ: י התרפית ביום צרה צר כחכה: יא הצל
לקחים למות ומטים להרג אם־תחשוך: יב כי־תאמר
הן לא־ידענו זה הלא־תכן לבות ׀ הוא־יבין ונצר נפשך
הוא ידע והשיב לאדם כפעלו: יג אכל־בני דבש כי־
טוב ונפת מתוק על־חכך: יד כן ׀ דעה חכמה לנפשך
אם־מצאת ויש אחרית ותקותך לא תכרת: טו אל־
תארב רשע לנוה צדיק אל־תשדד רבצו:

כי

מצודת דוד

ותשועה. התשועה ממנו הנה באה ברבות תועלת היועץ וגדולתו בדעת ולזה תאמץ כח בכל פעם כאשר יתחכם בדעת החכמה: ז ראמות וגו'. החכמות המה לאויל כאבן יקר אשר תקשה השגתו ואויל מהם לזה לא יפתח פיו בשער מקום שבת החכמים כי לא למד מאומה: ח מחשב להרע. עם כי לא עשה הרעה סוף יגולה קלונו ויקראו לו בעל מחשבות רעות: ט זמת. מחשבת אולת ורשע נחשבת לחטאת עם כי לא עשה מעשה: ותועבת וגו'. ר"ל הליצנות מתעבת את האדם בעיני כל עם כי אין בה כ"א עקימת שפתים: י התרפית. אם היית מרפה ידיך מהנרך מלעזור לו ביום צרתו אזי יהיה כוחך צר ורחוק מלעזור לעצמך בבוא צרה עליך: יא הצל וגו'. מוסב על אם תחשוך האמור בסוף המקרא לומר אם תחשוך להציל את הלקוחים למות ומטים להרג: יב כי תאמר. כי תבוא לומר הן לא ידענו אם לקוחים המה למות: הלא. ר"ל הלא לא יועילו דבריך כי הלא ה' שהוא בוחן לבות בני אדם הוא יבין אם ידעת אם לא ידעת: ונוצר וגו'. כפל הדבר במ"ש: והשיב. הוא ישיב גמול האדם כפעלו ואם ידעת והתרפית יהיה צר כוחך מדה במדה: יג אכול. כמו שתאכל דבש כי טוב הוא וכמו שתאכל טיפין מדבר מתוק על חכך: יד כן דעה. כ"כ דע חכמה לתקן נפשך אם מצאת אותה ויש לך לב משיג: ויש אחרית. ר"ל וטובה היא מן הדבש כי בזה יש אחרית טוב אבל הדבש לפעמים יזיק באחרונה: ותקותך. הבטחת תקוה בעבורה הנה לא תכרת כי בוא יבוא וכפל הדבר במ"ש: טו אל תארוב רשע. אתה הרשע בראותך כי מטה יד הצדיק אל תארוב על מדורו ואל תגזול מקום רבצו

מצודת ציון

ו ברוב. ענינו גדולה וחשיבות כמו ורבי המלך (ירמיה מ"א): ז ראמות. שם אבן יקר וכן ראמות וגבים (איוב כ"ח): י התרפית. מל' רפיון: כחכה. כמו כחך: יא ומטים. מל' נטיה: תחשוך. תמנע: יב תוכן. מל' תוך: יג ונופת. ענין הזלה ונטיפה כמו ונופת צופים (תהלים י"ט): חכך. מל' חך: טו תשדד. מלשון שדידה וגזלה: רבצו. מקום רבצו

טז כי שבע יפול צדיק וקם ורשעים יכשלו ברעה:
יז בנפל אויביך אל־תשמח ובכשלו אל־יגל לבך: יח פן
יראה יהוה ורע בעיניו והשיב מעליו אפו: יט אל־תתחר
במרעים אל־תקנא ברשעים: כ כי לא־תהיה אחרית
לרע נר רשעים ידעך: כא ירא־את־יהוה בני ומלך עם־
שונים אל־תתערב: כב כי־פתאם יקום אידם ופיד
שניהם מי יודע: כג גם־אלה לחכמים הכר־פנים
במשפט בל־טוב: כד אמר לרשע צדיק אתה יקבהו
עמים יזעמוהו לאמים: כה ולמוכיחים ינעם ועליהם

תבא

מצודת ציון

רגלו והוא המקום אשר ישכב שמה לנוח כמו כרע רבץ כאריה (ברא' מ"ט): יט תתחר. ענין התערבות להדמות כמו ואיך תתחרה את הסוסים (ירמיה י"ב): כ ידעך. ענין ניתור וקפיצה כמו דועכו כאש קוצים (תהלים קי"ח) וזהו כבוי הנר שקופץ השלהבת מן הפתילה: כא שונים. מל' השתנות וחלוף כמו ודתיהם שונות (אסתר ג'): תתערב. מל' ערובות: כב אידם. ענין שבר ומקרה רע כמו שמח לאיד (לעיל י"ז): ופיד. ענינו כמו איד וכן אם בפידו להן שוע (איוב ל'): כד יקבהו. יקללהו כמו מה אקוב (במד' כ"ג): יזעמוהו. מל' זעם וכעס: לאומים. אומות: כה ינעם. מלשון נעימות

מצודת דוד

רגלו בחוסנך כאשר החל לנפול לא יוסיף לקום: טז כי שבע. כי אף אם הצדיק נופל שבע פעמים יחזור ויקום אבל הרשעים הם הנכשלים מבלי תקומה בבוא עליהם הרעה: יז ובכשלו וכו'. כפל הדבר במ"ש: יח ורע בעיניו. על שאתה שמח בתקלתו: והשיב מעליו. ר"ל עליך ישיב האף מעליו כי אתה יותר ועליך יחול: יט אל תתחר. אל תתערב עם המרעים לעשות כמעשיהם ואל תקנא בהצלחת הרשעים: כ לא תהיה אחרית. ר"ל לא תהיה האחרית כמו הראשית כי סופם לאבדון ויוכבה נר נשמתם: כא ירא וכו'. אמר בני מתחילה ירא את ה' ואח"כ את המלך לעולם יראת ה' קודמת: ועם שונים. עם המחליפים את הדבר שמקדימין מצות המלך לדבר ה' עמהם אל תתערב: כב יקום אידם. שבר של העוברים על מצות ה' לקיים דבר המלך: ופיד שניהם. עונש העובר על מצות ה' ועונש המלך המכריח לזה: מי יודע. מהו העונש להיות נסתר ממנה: כג גם אלה לחכמים. ר"ל עם כי נראה בהדברים האלה כל חכם יבין מדעתו ואין מהצורך להזהירו מ"מ המורה תמה גם לחכמים והם יוסיפו לקח להבין הוכחות הדברים: הכר פנים. ר"ל אף לעשות משפט אמת ולומר להיות זכאי הנה הכרתי פניך לזכותך הנה לא טוב ידבר כי יש בדבר ח"ה לפני הזכאי: כד יקבהו עמים. כי כאשר יראה הרשע שקורא אותו צדיק יתחזק עוד יותר לעשות רעה לכל האומה בכלל ולזה יקללו כולם את הקורא צדיק: יזעמוהו לאמים. כפל הדבר במ"ש: כה ולמוכיחים.

אבל

תבוא ברכת־טוב׃ 26 כו שפתים ישק משיב דברים נכחים׃
27 כז הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך אחר ובנית
ביתך׃ 28 כח אל־תהי עד־חנם ברעך והפתית בשפתיך׃
29 כט אל־תאמר כאשר עשה־לי כן אעשה־לו אשיב לאיש
כפעלו׃ 30 ל על־שדה איש־עצל עברתי ועל־כרם אדם
חסר־לב׃ 31 לא והנה עלה כלו קמשונים כסו פניו
חרלים וגדר אבניו נהרסה׃ 32 לב ואחזה אנכי אשית
לבי ראיתי לקחתי מוסר׃ 33 לג מעט שנות מעט תנומות

מעט

מצודת דוד

אבל להמוכיחים את הרשע יונעם הדבר לומר לו בתוכחותיהם הלא באמת צדיק אתה רק בדברים אחרים תשגה לזאת הסר ממך גם את אלו: ועליהם. על המוכיחים ההם תבוא ברכת טוב כי הטיבו לעשות כי אם יאמרו לו בפה מלא רשע אתה פן יעיז פניו לומר שהדין עמדו אבל בדברים כאלה ימשוך לבבו אליו לשמוע בקולו: כו שפתים ישק. כי עתה בדברם כדברים האלה אז הרשע הזה ישק שפה העליונה בתחתונה ולא יפתחם לדבר עזות מול המוכיחים ואדרבה יהיה עוד משיב להם דברים נכוחים לומר גם בדברים האלה אעשה כאשר אמרתם: כז הכן. בתחלה הכן מלאכתך בחוץ והם מלאכת שדה וכרם: ועתדה. הזמן לך בשדה די מחסורך אח"ז בנה ביתך לשבת בו כי אם לא תכין די מחסורך לא תוכל שבת בית כי תהיה נודד ללחם: כח עד חנם. ר"ל לדבר שלא ידעתו ועם כי היא בדבר חנם שאין בדבר היזק ממון: ברעך. בעבור אמונת רעך ר"ל על כי ידעת שדבריו אמת: והפתית. ר"ל אף אם בשום פעם פתית אתה לרעך בשפתיך לעשות כזאת עכ"ז אתה לא תעשה כן: כט אל תאמר. אל תחשוב אשיב לאחים הזה כפעלו כאשר האמין לי והעיד כן אאמין לו: ל על שדה וכו'. הוא ענין מליצה לומר הנה התבוננתי במעשה העצל: לא כלו. על כל השדה עלה קוצים כי בעבור העצלות לא חרש כראוי להתיך שרשי הקוצים לבל יגדלו: וגדר. גדר האבנים שהיה סביב נהרסה כי העצל סר השגחתו: לב ואחזה. וכאשר ראיתי אני את כל זה שמתי לבי להבין מה העצלות עושה וכאשר ראיתי לקחתי מוסר לעזוב דרך העצלות: לג מעט שנות. ר"ל ראיתי כי דרך העצל למעט בשנה ובתנומה וכו':

מצודת ציון

נעימות ויופי: כו ישק. מל' נשיקה ור"ל חבור השפתים וכן צדק ושלום נשקו (תהלים פ"ה) שר"ל חלוים ומחוברים זה בזה: נכוחים. אמיתים וישרים כמו ונכוחה לא תוכל לבוא (ישעיה נ"ט): כז ועתדה. ענין הזמנה כמו התעתדו לגלים (איוב ט"ו): לא קמשונים חרולים. מיני קוצים כמו קמוש וחוח במבצריה (ישעיה ל"ד) וכמו תחת חרול יספחו (איוב ל'): וגדר. כותל: נהרסה. מל' הריסה ונפילה: לב ואחזה. ענין ראיה כמו חזית איש מהיר (לעיל כ"ב): לג תנומות. היא השינה הקלה:

מהלך

מעט חבק ידים לשכב: לד ובא מתהלך רישך ומחסריך
כאיש מגן:
כה א גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי
חזקיה מלך יהודה: ב כבד אלהים
הסתר דבר וכבד מלכים חקר דבר: ג שמים לרום
וארץ לעמק ולב מלכים אין חקר: ד הגו סיגים מכסף
ויצא לצרף כלי: ה הגו רשע לפני מלך ויכון בצדק
כסאו: ו אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדלים

אל

מצודת ציון

מתהלך · הראוי כמתהלך וחסר הכ"ף: רישך · מלשון רש ועני:

כה א העתיקו · כותב הדברים מספר אל ספר יקרא מעתיק לפי שנראה כאלו מעתיק ומסיר הדברים משם לכתבם באחר ועם כי נשארו גם בראשון מ"מ נראה הוא כאלו מסיר משם:

ב חקור · ענין חפוש ודרישה:

ג לרום · מל' רמה וגבהות:

ד הגו · ענין הסרה כמו כאשר הוגה מן המסלה (ש"ב כ'):

סיגים · הוא פסולת הכסף:

יהפך

מצודת דוד

חבק ידים · דרך השוכב לנוח מחבק ידיו זה בזה:

לד ובא · ר"ל אם כן תעשה אז אף אם פעם יבוא לך העוני לא תתמיד כי תלך לה כדרך המתהלך בדרך שאינו מתעכ' זמן רב במקום אח': ומחסורך · אף אם יבוא לך חסרון מה בעוזר לא יתעכב החסרון וכדרך האיש המלובש במגן לרדת אל המלחמה שאין דרכו להתעכב במקום מן המקומות וכפל הדבר במ"ש:

כה א גם אלה · יראה כי מתחלת הספר עד הנה היה מועתק ביד הכל ומכאן עד סופו לא היה מועתק כ"א בידי אנשי חזקיה מלך יהודה אשר העתיקו הדברים האלה מספרי שלמה אשר נזדמן להם ולזה אמר גם אלה משלי שלמה ר"ל עם כי לא נמצאו ביד הכל מ"מ גם אלה דבריו אשר העתיקו אנשי חזקיה והמה נאמנים על הדבר שמפי שלמה יצאו:

ב כבוד אלהים · כבוד ה' היא להסתיר דבר גדולת רוממתו כי א"א לבוא עד התכלית ומוטב להמעיט מלהרבות וכמ"ש לך דומיה תהלה (תהלי' ס"ה) אבל כבוד מלכים היא לחקור דבר גדולת רוממתם הואיל ואפשר לבוא עד התכלית א"כ המתעים יחשב כאלו כבר בא עד התכלית ומוטב להרבות מלהמעיט:

ג אין חקר · ר"ל אלו שלשה הדברים דומים זה לזה שא"א לחקור ולדעת רום השמים ועומק הארץ ורוחב לב המלך כי הרבה משפטי' באים לפניו ושאר עניני בני אדם וצריך לתת לב לכולם:

ד הגו · כמו כאשר יוסר הסיגים מן הכסף יצא אז לצורף כלי מהודר כי יוכל אז לעקמו ולישרו כפי צורך המלאכה:

ה הגו רשע · כ"כ כאשר יוסר הרשע העומד לפני המלך יהיה אז כסאו נכון בצדק משא"כ כשהרשע לפניו עומד ומטעה את המלך לעוות את הצדק:

ו אל תתהדר · אל תעשה עצמך הדר ויפה התגאה במלבושי פאר כאשר תעמוד לפני המלך ואל תדחוק עצמך לעמוד במקום הגדולים

אל־תעמד: ז כי טוב אמר־לך עלה הנה מהשפילך
לפני נדיב אשר ראו עיניך: ח אל־תצא לרב מהר פן
מה־תעשה באחריתה בהכלים אתך רעך: ט ריבך ריב
את־רעך וסוד אחר אל־תגל: י פן־יחסדך שמע ודבתך
לא תשוב: יא תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבר
על־אפניו: יב נזם זהב וחלי־כתם מוכיח חכם על־אזן
שמעת: יג כצנת־שלג ביום קציר ציר נאמן לשלחיו
ונפש אדניו ישיב: יד נשיאים ורוח וגשם אין איש
מתהלל

מצודת דוד

שהגדולים והחשובים עומדים שם: ז כי טוב. יותר טוב לך לשבת במקום השפלי׳ והאומר יאמר לך עלה הנה לשבת במקום הגדולים משתגביה לשבת ויאמר לך השפל ורד לפני הנדיב ואל תשב במקומו: אשר ראו. אשר כן ראו עיניך שיקרה כזאת אשר אומרים להעולה רדה: ח אל תצא. אל תתגרה במריבה מהר עד אשר תחקור אם יש בזה דבר אשמה על שכנגדך כי פן לא תדע מה תעשה באחרית המריבה בעת יכלים אותך רעך לומר הלא אין אשמה בידי והנה השכלת עשו להתקוטט עד לא חקרת האמת: ט ריבך ריב. אף אם מצאת בו אשמה אחר החקירה מ״מ ריב ריבך רק עמו לבזות אותו לבד אבל לא תגלה סוד של אחר להטיל פגם באבותיו בדברים שאינם ידועים לכל כי מה לך ולהם לבזותם: י פן יחסדך. פן כל השומע יחרפך לקרות לך הולך רכיל: ודבתך. הדבה אשר הוצאת מפיך לא תוכל להשיב אחור ותתחרט ולא תוכל לתקן: יא תפוחי זהב. כמו ציורי תפוחי זהב החקוקים על מכסה של כסף שהוא דבר מפואר כן הוא דבר המדובר על אופניו ר״ל דבר הראוי לענינו והוזרת אליו כאופן העגלה המתגלגל וחוזר למקומו: יב נזם זהב. כמו נזם זהב עם עדי קבוצת הכתם שהנזם יפה היא לעדי הכתם ולא נלעדה כן יפה היא תוכחת החכם על אוזן השומעת כי אם אין שומע לה לא ניכר יפיה: יג כצנת. כמו קרירת השלג היא לנחת אם מי ימלאנו בעת הקציר להקר בו את הגוף כן ציר נאמן הוא לנחת למשלחו ומשיב לנפשו: יד נשיאים. כמו אם ינשאו עננים ויסבב הרוח ויצפו אז על המטר ולא יבוא שאז מרזבה לצער המצפים כן איש המשבח עצמו בתת מתן למי וישקר באמרו כי בזה ירבה נפש

מצודת ציון

י יחסדך. ענין חרפה כמו חסד הוא (ויק׳ כ׳): ודבתך. על הרוב יאמר על דברי גנאי ומעצמו יובן: יא במשכיות. מל׳ סכך וכסוי וכן ואבן משכית (שם כ״ו): אפניו. מל׳ אופן עגלה: יב נזם. שם תכשיט הנתון על האף: וחלי. ענין עדי והכשיט כמו ותעד נזמה וחליתה (הו׳ ב׳): כתם. זהב יקר וטוב וכן בכתם אופיר (תהלי׳ מ״ה): יג כצנת. מל׳ צנה וקור ובדרז״ל בזה צונן (פסחים ע״ו): ציר. שליח כמו וציר בגוים שולח (עובדיה א׳): ישיב. ענין השקט והנחה כמו בשובה ונחת (ישעי׳ ל׳): יד נשיאים. עננים ע״ש שמנשאים עצמם למעלה: מתהלל

מתהלל במתת־שקר: טו בארך אפים יפתה קצין ולשון
רכה תשבר־גרם: טז דבש מצאת אכל דיך פן־תשבענו
והקאתו: יז הקר רגלך מבית רעך פן־ישבעך ושנאך:
יח מפיץ וחרב וחץ שנון איש ענה ברעהו עד שקר:
יט שן רעה ורגל מועדת מבטח בוגד ביום צרה: כ מעדה־
בגד ביום קרה חמץ על־נתר ושר בשרים על לב־רע:
כא אם־רעב שנאך האכלהו לחם ואם־צמא השקהו
מים: כב כי גחלים אתה חתה על־ראשו ויהוה ישלם־
לך

מצודת דוד

המלכה: טו בארך אפים. אם הקצין יכעוס על מי והוא מאריך אפו לסבול הכעס ולא ישיב אמרים אז בעבור זה יפותה מאנו הקצין ותנוח חמתו: ולשון רכה. ואם יוסיף לדבר למולו רכות אז הדבר הזה השבר ותבטל קושי הכעס מכל וכל: טז דבש. כמו אם מצאת דבש מהראוי הוא שתאכל ממנו מעט להיות די לך להשיב הנפש כי כשתאכל הרבה כדי שביעה פן תקיא את הכל ותאבד גם המעט שאכלת בתחילה: יז הוקר. כן עשה רגליך יקרים והבואים מבלי יבואו תדיר בבית רעך כי פן ישבע מראית פניך וישנא אותך כי האוהב הנראה לפרקים אהוב ביותר וכשיתמיד להראות תאבד האהבה הראשונה: יח מפיץ וגו'. המעיד בחבירו עדות שקר הורגו בלשונו בכלי קרב: יט שן רעה. כמו שן הנשבר בעת שיטחון בו המאכל וכמו רגל השומטת ומחלקת בעת ירוץ בדרך כן הוא מבטח הבוגד בבוא עת צרה והיא העת הצריך אל הבטחון והוא בוגד אז בו כשן ורגל הבוגדים בעת הצורך: כ מעדה. כמו המעלה על גופו בגד מקושט ביום קרה ונאמר הוא למראה העין אבל אין בזה שום תועלת להגן מהקור וכמו השופך חומץ על נתר שבעבור רכות הנתר וחוזק החומץ יושדק הרקים ממעל אבל לא יגבר כח החומץ לחלקו חלקים מפורדים כן הוא השר בשירי שמחה על לב נשבר במלאה לא תוגה כי אף אם יפתח פיו לצחק בשחוק מ"מ הצער שמור בלבו ולא הלך לו: כא האכילהו. נתן תאוה לו שמחה: כב כי גחלים. במה שתאכיל אותו יחר לו כאלו חתית מיקוד גחלים

מצודת ציון

מתהלל. מל' הלול ושבח: במתת. מל' מתנה: טו קצין. שר ומושל כמו קצין תהיה לנו (שם ג'): גרם. עצם כמו חמור גרם (בראשי' מ"ט) ור"ל הקושי: טז והקאתו. ענין החזרת המאכל מן הגוף וכן ושפק מואב בקיאו (ירמי' מ"ח): יז הקר. מל' יקר: יח מפיץ. שם כלי המשבר וכן מפץ אתה לי (שם נ"א): שנון. ענין חדוד: ענה. מעיד כמו לא תענה (שמות כ'): יט רועה. ענין שבירה כמו תרועם בשבט ברזל (תהלי' ב'): מועדת. ענין החלקה והשמטה כמו ולא מעדו קרסולי (שם י"ח): כ מעדה. מל' עדי וקשוט: קרה. מל' קרירות: נתר. מין אדמה רכה עשוי לכבס בו כמו אם תכבסי בנתר (ירמי' ב'): רע. מושבר כמו שן רועה: כב חותה. ענינו שאיבת האש מהיקוד

לך: כג רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון סתר:
כד טוב שבת על־פנת־גג מאשת מדונים ובית חבר:
כה מים קרים על־נפש עיפה ושמועה טובה מארץ מרחק:
כו מעין נרפש ומקור משחת צדיק מט לפני רשע:
כז אכל דבש הרבות לא־טוב וחקר כבדם כבוד:
כח עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצר לרוחו:
כו א כשלג בקיץ וכמטר בקציר כן לא־נאוה לכסיל

מצודת דוד

בחלים לחת על ראשו כי יבוש מאוד על אשר תגמול לו טובה על הרעה ועם כי תחשב זה לנקמה מ״מ ישלם לך ה׳ שכר צדקה: **כג** רוח צפון. כמו שרוח צפוני מוליד את הגשם כן ל״הר הנאמ׳ בסתר מוליד פנים של זעם מן האמור עליו על האומר: **כד** על פנת גג. מגלי מהשה ויחידי מבלי חברת אנשים: מאשת. מלשבת בית עם אשת מדנים ואף במקום חבורת אנשים: **כה** מים קרים וכו׳. שני אלו הנאמן שוה והם מים קרים הנשפכים על נפש העיפה מרוב החום ושמועה טובה הבאה לאדם ממרחק: **כו** מעין נרפש. כמו מעין הנרמס והנדרך ברגל שהבא נעכר המים ולא ישתוהו מעתה: ומקור משחת. הנשחת ברמיסת הרגל וכפל הדבר במ״ש: צדיק. וכן כאשר ימוט הצדיק לנפול לפני הרשע היא סיבה לבל יבקשו עוד תורה מפיו באמרם אם לעצמו לא הועיל מה יועיל לזולת: **כז** אכול דבש. לאכול דבש הרבה לא טוב כי מעוטו יפה ורובו קשה אבל מרבית חקירת כבודם של צדיקים לכבוד יחשב ר״ל מהראוי להרבות לחקור חכמתם שהיא כבודם ותפארתם: **כח** עיר פרוצה. כמו עיר שנפרצה חומתה ולא נבנית חומה במקום הפרצה הנה בזה נתקלקלה שמירת העיר כי כל הרוצה בא בה כן איש אשר לא יוכל למנוע רוח אמרי פיו כי בזה מקולקל שמירת נפשו וכמ״ש שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו (לעי׳ כ״א) א״כ מי שלא שמר רוח אמרי פיו מקולקל שמירת הנפש:

כו א בשלג. כמו אם יורד השלג בעת שטיחת התאנים ומטר בעת הקציר שהמה דברים שאינם נאים כי מפסידים התאנים והתבואה כן לא נאה לכבד את הכסיל שאז ישתבח שאין יתרון להחכם:

מצודת ציון

מהיקוד כמו לחתות אש מיקוד (ישעי׳ ל׳): **כג** תחולל. ענין בריאה והולדה כמו הן בעון חוללתי (תהלי׳ נ״א): נזעמים. מל׳ זעם וכעס: **כד** פנת. זוית: **כו** נרפש. ענין רמיסה כמו ברגליכם תרפשון (יחזק׳ ל״ד): מט. מלשון נטיה: **כח** פרוצה. ענין שבירה: מעצר. ענין מניעה כמו ותעצר המגפה (במד׳ י״ז): לרוחו. ענין דבור כמו וברוח שפתיו (ישעי׳ י״א) ע״ש שבא ברוח הפה:

כו א בקיץ. הוא עת שטיחת התאנים ליבש כמו וקיץ וחורף (ברא׳ ח׳): נאוה. נאה כמו נאוה תהלה (תהלי׳ ל״ג):

לכסיל כבוד: ב כצפור לנוד כדרור לעוף כן
קללת חנם לא תבוא: ג שוט לסוס מתג לחמור ושבט
לגו כסילים: ד אל־תען כסיל כאולתו פן־תשוה־לו
גם־אתה: ה ענה כסיל כאולתו פן־יהיה חכם בעיניו:
ו מקצה רגלים חמס שתה שלח דברים ביד־כסיל:
ז דליו שקים מפסח ומשל בפי כסילים: ח כצרור אבן
במרגמה

מצודת ציון

ב כדרור. הוא עוף ונקרא דרור ע"ש שמקננת בבתים כאלו היתה חפשית מבני אדם כי דרור הוא ענין חירות כמו וקראתם דרור (ויק' כ"ה): ג שוט. שרביט ושבט כמו קול שוט (נחום ג'): מתג. הוא כעין רסן עשוי להנהיג בו כמו במתג ורסן עדיו (תהלי' ל"ב): לגו. לגוף כמו אחרי גוך (יחזק' כ"ג): ה תען. מל' עניה ותשובה: תשוה. מל' השואה ודמיון: ו מקצה. מל' קצצה וכתיתה: חמס. דברי סרה וקרוב לענין נחמסו עקביך (ירמיה י"ג) שהוא הסרה: ז דליו. ענין הרמה כמו דלו עיני למרום (ישעיה ל"ח): שוקים. שוקי הרגלים: מפסח. מחגר: ח כצרור. ענין קשירה כמו צרור כספו (ברא' מ"ב):
במרגמה

מצודת דוד

ב כצפור. כמו צפור הפורח מקנו להיות נודד להשיג מאכלו וכמו הדרור הפורח מקני לעוף השמים הנה הם חוזרי' לקנם כן קללת חנם חוזרים ונחים אל המקלל עצמו מפיו יצאו ואל קרבו יבואו: ג שוט. הנה שוט הוכן להכות בו הסוס להטותו הדרך ומתג הוכן לחמור למשכו בו אל מקום הנרצה ושבט הוכן לגוף הכסילים לייסרו לעזוב אולתו כי לא יוסר בדברים: ד אל תען. אל תשיב לכסיל כאשר ידבר אולתו בדברי ריב ומצה כי כשתשיב לו תהיו דומים בעיני השומעים כי אין הפרש בין מאריך למאמריו ויחשבו גם אותך לכסיל כמוהו כי בודאי לא יחשבו שניהם לחכמים כי אין דרך החכמים להתקוטט זה בזה (וקצר הכתוב ולא פירש לומר בדברי ריב ומצה כי מסוף המקרא יובן שהוא בדבר שלדברי שניהם דומים): ה ענה. השב תשובה לכסיל כאשר ידבר אולתו בדבר התורה והראה לו טעותו כי פן יחזיק עצמו לחכם כי יאמר שלא מצאת מענה ולכך ענהו ולא ולא תחשב בזה כמוהו כי הכל יראו שדבריו אולת ודברך בהשכל (וקצר הכתוב גם בזה הואיל ומעניו יובן מסוף המקרא): ו מקצה וכו'. הרוצה לאחוז מרגוע לרגליו ושולח אמריו ביד כסיל הנה הכסיל לא בדעת ידבר ומהפך הכוונה ונע"כ צריך הוא לכתת רגליו לרוץ מהרה לתקן מה שקלקל הכסיל ושותה עוד חמס כי חבירו יוסיף עליו בעבור דברי השליח האמרים בלי דעת כי יחשוב שמן יצאו מפי המשלח: ז דליו. כמו שהשוקים מן הפסח המה גבוהים זה מזה ולזה יפסח וכן המשל בפי הכסילים לא השוה אל הנמשל: ח כצרור. כמו הצורר אבן בכלי הקלע שזמן מועט ישאר בתוכו כי הוא עומד לזרוק כן הנותן לכסיל כבוד כי מעט זמן ישאר בכבודו כי מהר יבזה את עצמו במעשה כסילות:

חוח

במרגמה כן־נותן לכסיל כבוד: ט חוח עלה ביד־שכור
ומשל בפי כסילים: י רב מחולל־כל ושכר כסיל
ושכר עברים: יא ככלב שב על־קאו כסיל שונה
באולתו: יב ראית איש חכם בעיניו תקוה לכסיל
ממנו: יג אמר עצל שחל בדרך ארי בין הרחבות:
יד הדלת תסוב על־צירה ועצל על־מטתו: טו טמן
עצל ידו בצלחת נלאה להשיבה אל־פיו: טז חכם עצל
בעיניו משבעה משיבי טעם: יז מחזיק באזני־כלב עבר

מתעבר

מצודת דוד

ט חוח. כמו הקוץ העולה ביד שכור שהוא נוקב כפיו ומזיק בו לאחרים כן המשל אשר בפי הכסילים יזיק לעצמו ולאחרים: י רב. איש ריב ירבה חללים כל הקרב ואין מי יגש אליו אבל ישכור את הכסיל ואת העוברים על דת למען יהיו הם בחברתו להכות עמהם את הבריות: יא ככלב. כמו הכלב אשר דרכו לחזור ולאכול את המאכל אשר קאה מגופו ולא יבין כי בעבור רוע המאכל קאה אותו ומה לו לאכלו שוב כן הכסיל שונה לעשות שוב אולתו אשר נכשל על ידו ולא יבין: יב ראית. כאשר תראה איש חושב עצמו בעיניו לחכם ולא כן הוא הנה יש תקוה להמחזיק עצמו לכסיל יותר ממנו כי הוא ילמד ויתחכם אבל המחזיק עצמו לחכם לא יחפוץ ללמוד מזולת: יג אמר עצל. לרוב העצלות יגזם לומר איך אלך הלא שחל בדרך וכו' ואהיה נטרף: יד הדלת. כמו הדלת תסבב עצמה על הציר הנה והנה ולא תצא ממנה כן העצל יתהפך על מטתו ולא יקום: טו טמן. הנה העצל יתעצל במלאכה וכל היום עוסק באכילה וידיו טמונים בצלחת לקנח התבשיל המתדבק בו והנה בסופו יהיה נלאה ועיף להשיב ידו אל פיו להשים בה המאכל והוא ענין מליצה לומר שיחסר לחמו ואחלו נלאה להשים המאכל אל פיו: טז חכם עצל. העצל הוא חכם בעיני עצמו יותר משבעה רואי פני המלך היודעים להשיב טעם על כל אשר ישאלום כי בעבור העצלות יתחכם למצוא טעם על בטול המלאכה: יז מחזיק. כמו האוחז באזני כלב הנה הוא גרם לעצמו נשיכת הכלב כן המתמלא עברה וזעם להתעבר ולהכעס על הריב אשר אין נוגע אליו כי כאשר יוזק מדבר הזה הוא גרם לעצמו:

מצודת ציון

במרגמה. כן יקרא הקלע על כי בו רוגמים ומשליכים האבנים והוא מל' באבן ירגמו (ויקר' כ'): ט חוח. מין קוץ כמו החוח אשר בלבנון (מ"ב י"ד): י רב. מל' מריבה: מחולל. מל' חלל והרג: עוברים. ר"ל בעלי עבירה עוברים על דת: יא קאו. מל' הקאה: שונה. מל' שנים: יג שחל. שם משמות האריה: יד צירה. הוא רגל הדלת הנתון בתוך המפתן וכן נאמר בדרך שאלה נהפכו עליה ציריה (ש"א ד'): טו בצלחת. שם כלי בשול כמו ובדודים ובצלחות (דה"ב ל"ה): נלאה. ענין עייפות כמו ונלאו מצרים (שמות ז'):

כמתלהלה

כמתלהלה

מִתְעַבֵּר עַל־רִיב לֹּא־לוֹ: יח כְּמִתְלַהְלֵהַּ הַיֹּרֶה זִקִּים
חִצִּים וָמָוֶת: יט כֵּן־אִישׁ רִמָּה אֶת־רֵעֵהוּ וְאָמַר הֲלֹא־מְשַׂחֵק
אָנִי: כ בְּאֶפֶס עֵצִים תִּכְבֶּה־אֵשׁ וּבְאֵין נִרְגָּן יִשְׁתֹּק מָדוֹן:
כא פֶּחָם לְגֶחָלִים וְעֵצִים לְאֵשׁ וְאִישׁ מִדְוָנִים לְחַרְחַר־
רִיב: כב דִּבְרֵי נִרְגָּן כְּמִתְלַהֲמִים וְהֵם יָרְדוּ חַדְרֵי־בָטֶן:
כג כֶּסֶף סִיגִים מְצֻפֶּה עַל־חָרֶשׂ שְׂפָתַיִם דֹּלְקִים וְלֶב־רָע:
כד בִּשְׂפָתָו יִנָּכֵר שׂוֹנֵא וּבְקִרְבּוֹ יָשִׁית מִרְמָה: כה כִּי־
יְחַנֵּן קוֹלוֹ אַל־תַּאֲמֶן־בּוֹ כִּי שֶׁבַע תּוֹעֵבוֹת בְּלִבּוֹ: כו תִּכַּסֶּה

שנאה

מצודת דוד

יח כמתלהלה. כמו המתיגע לזרוק ניצוצות של אש הלוהבים טרם יבואו אל מי שזורקם ולא יזיקו אותו הנה עכ"ז לא יגע לריק כי כוונתו לאמן ידו לזרוק בו חצים ולבנים הממיתים: יט כן איש. כן המרמה את רעהו וכאשר ירגיש בדבר ישיב לומר הלא לשחוק עשיתי וכוונתי היתה לגלות לך הנה ידוע תדעו שלא כן הוא והשמרו ממנו כי דעתו לרמות כאשר ימצא ידו: כ באפס וכו'. שני אלו שוין המה כמו כשאין עצים תכבה האש מעצמה כן כשאין נרגן המחרחר ריב ישתוק המריבה מעצמו: כא פחם. כמו הפחמים מוכנים המה להבעיר האש כן איש מדון מוכן הוא לחרחר ריב: כב דברי נרגן. דברי מתלונן המה קשים כמכות המשברות ועוד המה יורדים חדרי בטן אבל המכות המה על הגוף ממעל וכאומר הנה המכות אשר המה ממעל נוח לרפאות ולא כן מכות חדרי בטן וכן קשה לרפאות דברי המתלונן: כג כסף סיגים. כמו המצפה כלי חרס בכסף המעורב בסיגים הנה כאשר יראה הרואה כי סיגים המה יתן לב לבחון בפנימיותה וימצאה חרס כן השפתים הרודפים אחר אהבת הבריות ובלבו יחשוב מרמה הנה כאשר ימצא בשפתיו שום רע ואם מעט היא ידוע תדעו שבלבו מלאה זדון: כד בשפתיו. בחלקלקות שפתיו יעשה השונא עצמו כאלו הוא נכרי מן השנאה ואינה עמדו אבל בקרב לבו ישים המרמה ואינה עוזבה: כה כי יחנן. אם ישא קולו בתחנונים אל תאמן בו כי שבע תועבות בלבו: כו תכסה. כאשר תתכסה השנאה בחושך ר"ל העושה דבר השנאה והרעה במקום שאין אנשים רואים הנה סוף הדבר תגלה רעתו בקהל רב ואז יקבל גמול הרעה:

מצודת ציון

יח כמתלהלה. ענין יגיעה ועייפות כמו ותלה ארץ מצרים (בראשית מ"ז): היורה. ענין השלכה כמו ירה בים (שמות ט"ו): זקים. ניצוצות כמו מאזרי זקות (ישעיה נ'): כ באפס. הוא כענין לא כמו ואפס כמוני (שם מ"ז): נרגן. מתלונן: כא פחם. הם גחלים כבוים כמו נופח באש פחם (שם נ"ד): לחרחר. להבעיר אש המריבה והחרון והוא מל' והעצמות יחרו (יחזק' כ"ד): כב כמתלהמים. ענין הכאה המשברת והוא הפוך מן יהלמני צדיק (תהלים קמ"א): כג סיגים. הוא פסולת הכסף: מצופה. מחופה: דולקים. ענין רדיפה כמו דלקת אחרי (בראשית ל"א): כה שבע. ר"ל הרבה וכן שבע יפול צדיק (לעיל כ"ד):

כורה

שִׂנְאָה בְּמַשָּׁאוֹן תִּגָּלֶה רָעָתוֹ בְקָהָל׃ כז כֹּרֶה־שַׁחַת בָּהּ
יִפֹּל וְגֹלֵל אֶבֶן אֵלָיו תָּשׁוּב׃ כח לְשׁוֹן־שֶׁקֶר יִשְׂנָא דַכָּיו
וּפֶה חָלָק יַעֲשֶׂה מִדְחֶה׃
כז א אַל־תִּתְהַלֵּל בְּיוֹם מָחָר כִּי לֹא־תֵדַע מַה־יֵּלֶד יוֹם׃
ב יְהַלֶּלְךָ זָר וְלֹא־פִיךָ נָכְרִי וְאַל־
שְׂפָתֶיךָ׃ ג כֹּבֶד־אֶבֶן וְנֵטֶל הַחוֹל וְכַעַס אֱוִיל כָּבֵד
מִשְּׁנֵיהֶם׃ ד אַכְזְרִיּוּת חֵמָה וְשֶׁטֶף אָף וּמִי יַעֲמֹד לִפְנֵי
קִנְאָה׃ ה טוֹבָה תּוֹכַחַת מְגֻלָּה מֵאַהֲבָה מְסֻתָּרֶת׃
ו נֶאֱמָנִים פִּצְעֵי אוֹהֵב וְנַעְתָּרוֹת נְשִׁיקוֹת שׂוֹנֵא׃ ז נֶפֶשׁ

שבעה

מצודת דוד

כז כורה · החופר בור לרגלי חבירו סופו הוא עצמו יפול בה וכן הגולל אבן על חבירו סופו הסיב אליו וכפל הדבר במ"ש ור"ל החורש רעה על חבירו הוא עצמו יוכשל ברעתו: כח לשון שקר · איש לשון שקר ישנא את הנדכאים בשקריו ואף אם לא גמלוהו רע כי יחשוב שחייבים המה לו על כי נדכאו בשקריו אבל פה חלק ידחה את השנאה היא ר"ל אם ידברו אליו חלקלקות לפרסם בעצמם כאלו אינם יודעים מדברי שקריו לא השנא' היא נדחית מעצמה.

כז א אל תתהלל · אל תשתבח עצמך במה שתבטיח לעשות ביום מחר כי לא תדע מה דבר יקרה כי אם יקרה דבר אשר לא תוכל עשותו: ב יהללך · ר"ל רק בדבר שכבר עשית יהללוך זר וכו': נכרי וכו' · הוא כפול במ"ש: ג כובד · הנה האבן יש לה כובד רב וגם החול משאה רב אמנם כעס האויל כבד לשאת ולסבול יותר משניהם כי מחסרון הדעת ירבה לכעוס: ד אכזריות · החמה מביא לידי אכזריות והאף יביא לשטוף ולאבד ומלפני בעל קנאה מי יוכל לעמוד ולהתקיים כי קשה היא עוד יותר מהחמה והאף כי בעל הקנאה יבחר ברע כשהיה גם לזולתו משיבחר הטוב גו ולזולתו: ה תוכחת מגולה · רק המוכיח בפרסום ומכלים לאוהב מ"מ טובה היא אם כלה מאהבה המסותרת בלב המוכיח וכוונתו לייסר דרכי האוהב ולא לקנתור ו נאמנים · האוהב הפוצע לאהובו למען ייסר לכת הנה הפצעים הם נאמנים הם

מצודת ציון

כ"ד): כו במשאון · בתוסף כמו אמש שואה ומשואה (איוב ל'): כז כורה · חופר כמו בור כרה (תהלי' ז'): שחת · בור כמו ויפול בשחת (שם): וגולל · מל' גלגול וסבוב: כח דכיו · ענין שבירה וכתיתה כמו או דכו במדוכה (במדבר י"א): מדחה · מל' דחיה:

כז א תתהלל · מלשון הלול ושבח: ילד · ענינו מקרה וכן אלה תולדות יעקב (ברא' ל"ז) ולפי שהזמן מוליד הקורות אמר ילד יום: ג ונטל · ענין משא כמו נטילי כסף (צפני' א'): ו פצעי · הם מכות המוציאות דם: ונעתרות · ענין רבוי כמו ועתר ענן הקטורת (יחזק' ח'):

חבום

שבעה תבוס נפת ונפש רעבה כל־מר מתוק: ח כצפור
נודדת מן־קנה כן איש נודד ממקומו: ט שמן וקטרת
ישמח־לב ומתק רעהו מעצת נפש: י רעך ורעה אביך
אל־תעזב ובית אחיך אל־תבוא ביום אידך טוב שכן
קרוב מאח רחוק: יא חכם בני ושמח לבי ואשיבה
חרפי דבר: יב ערום ראה רעה נסתר פתאים עברו
נענשו: יג קח־בגדו כי־ערב זר ובעד נכריה חבלהו:
יד מברך רעהו בקול גדול בבקר השכים קללה תחשב
לו: טו דלף טורד ביום סגריר ואשת מדונים נשתוה:

צפניה

מצודת ציון

ז תבוס · ענין רמיסה כמו יבוס צרינו (תהלים ס) : נופת. ענין הזלה והטפה וכן ונופת צופים (שם י"ט) וחסר מלת צופים והוא מובן מעצמו : ח מן קנה · מן מדורה: ט וקטורת. ענין בשמים: י אידך · מלשון איד ומקרה רע: יב נענשו · גם הפסד ממון נקרא עונש וכן וענשו אותו מאה כסף (דברים כ"ב) : יג חבלהו · ענין משכון כמו אם חבול תחבול (שמות כ"ב): יד מברך · ענין התפארות כמו אשר המתברך בארץ (ישעיה ס"ה) : טו דלף · ענין טפטוף כמו דלפה עיני (איוב ט"ז) : טורד · ענין גרושין כמו ולך טרדין (דני' ד') : סגריר · מל' סגירה: נשתוה · מלשון השואה

מצודת דוד

כי עם שליאותם יהועילו לה כי בעבורם ייטיב דרכו אבל מן השבעה אפילו הנשיקות מרובות המה והנם למשא הואיל ואין בהם תועלת : ז תבוס · בעבור שבעה תרמוס אף נופת צופים : כל מר · כל דבר מר נחשב לה למתוק : ח כצפור · כמו שיקשה לצפור מה שנודדת מקנה כן יקשה לאיש הנדידה ממקומו : ט ישמח · כ"א משמח את הלב : ומתק · וכן ישמח אמרי מתק מחבירו הבאים מעצת נפש ולא לבחניף ולרמות : י רעך · האוהב אותך וגם את אביך אהב ומהנראה שנשרשה האהבה ולזה אל תעזוב אהבתו וגם תבטח לומר הנה בבוא עלי יום איד אבוא אל בית אחי לשאול מעמו עזרה כי יותר טוב שכן הקרוב עמך בכל עת ברעים אהובים מהאח הרחוק מאך ולא יתחבר עמך : יא חכם בני · כן אמר שלמה לבנו התחכם בני ושמח לבבי ואוכל להשיב דבר חרפה לאשר יחרפני כ"א תהיה שכל בע"כ אשים יד לפה כי אפשר שלא יגלה מומיך : יב ערום · כשראה הערום הרעה המעותדת לבוא נסתר ממנה ר"ל שמר עצמו מן הרעה טרם בואה אבל הפתאים עברו דרך הרעה ולא נשמרו והשיגה אותם הרעה ובא להם העונש והפסד: יג קח בגדו · קח בגד הערב למשכון ולא תחוס בזה כי מעצמו נעשה ערב בעבור הזר והכניס עצמו בזה : ובעד נכריה · כפל הדבר במ"ש ולומר בין ערב בעבור איש בין בעבור אשה עניה סוחרה : יד מברך · המשבח רעהו בקול גדול בפרסום רב בכל בוקר בהשכמה ר"ל בתמידות ובזריזות הנה לקללה תחשב לו כי כאשר ישבחוהו בנדיבות לב רבים יחלו פניו ומחסרים עשרו : טו דלף ·

הנה

טז צפניה צפן־רוח ושמן ימינו יקרא: יז ברזל בברזל
יחד ואיש יחד פני־רעהו: יח נצר תאנה יאכל פריה
ושמר אדניו יכבד: יט כמים הפנים לפנים כן לב האדם
לאדם: כ שאול ואבדה לא תשבענה ועיני האדם לא
תשבענה: כא מצרף לכסף וכור לזהב ואיש לפי
מהללו: כב אם תכתוש־את־האויל במכתש בתוך
הריפות בעלי לא תסור מעליו אולתו: כג ידע תדע פני

צאנך

מצודת דוד

הנה טפטוף המטר לא יטריד בני הבית כ״א ביום הוא המטר אשר דרך בני אדם להיות נסגרים בתוך הבית כי אז יטפטף המטר אל הבית ויטריד בני הבית ממקום למקום אבל כשאין מטר אין מטפטף ואין טרוד אבל אשת מדינים נשתוה בכל העתים להטריד את בעלה: טז צפניה. החושב להסתיר הדבר מפני הבריות דומה הוא לאסתיר את הרוח לכלוא אותו כי אז ירגישו בקולו בפלאות וכן בעלת מדנים כל עוד שירצה להסתיר את הדבר היא מוספת והולכת: ושמן. כמו המושח עצמו בשמן אם ירצה להעלים לא יוכל כי ידו הימנית אשר ימשח בו היא תכריז על המשיחה כי היא נותנת ריח בגל הקרב וכן א״א להעלים מריבת האשה: יז ברזל. כמו הלוטש ברזל הסכין באחר נעשית חדה ומנונה כן יחדד איש פני רעהו ר״ל א״א כיושבים יחד ועוסקים בתורה הנה מחדדים זה את זה: יח נוצר. כמו השומר אילן תאנה הנה יאכל פריה נוסף על השכר כן השומר אדוניו יאכל פרי גמול מעשיו כי עוד יכובד מן האדון נוסף על התשלומין: יט כמים. כמו דרך המים מראה את הפנים נדומה להפנים המסתכל בה אם שוחקות שוחקות ואם עצבות עצבות כן לב האדם לאדם אם לבו טוב על חבירו ייטיב גם לבו ואם רעה תרע גם היא: כ שאול. הקבר והגיהנם אינם שבעים מלקבל הנפשות וכן עיני האדם לא תשבענה מן העושר וחושק להרבות עוד: כא מצרף. בכסף והזהב כאשר ירצו לדעת הצורפים המה וכמה יש בהם מן הסיג הנה יקחו מהם במשקל ידוע וישימו בכור והסיג ישרף והשאר נקי ובזה יבחן הכל והאיש יבחן לפי מהללו במה שמשבחים אותו בני אדם כן הוא: כב אם תכתוש. אם תשים את האויל במכתש בתוך החטים הנכתשים ועמהם תכתוש אותו ביד המכתש עכ״ז לא תסור ממנו אולתו כי לא יבינה: כג ידוע. יש לך לדעת בכל מה פני צאנך אם הם בריאים:

מצודת ציון

הפוחה ודמיון: יז יחד. ענין חדידה ושנון: כ שאול. בור הקבר: ואבדון. הגיהנם: כא מצרף וכור. שמות כלי הצורפים: כב תכתוש. ענין כתישה וטחינה: במכתש. שם הכלי שכותשים בו: הריפות. מל׳ רפיון ור״ל החטים הנגרפים ונקלפים מקליפותיהן וכן ותשטח עליו הריפות (ש״ב י״ז): בעלי. הוא יד המכתש שדוכין בו וכן והעלות ובפות (דה״ב כ״ד):

צֹאנֶךָ שִׁית לִבְּךָ לַעֲדָרִים׃ כד כִּי לֹא לְעוֹלָם חֹסֶן וְאִם־נֵזֶר
לְדוֹר דּוֹר׃ כה גָּלָה חָצִיר וְנִרְאָה־דֶשֶׁא וְנֶאֶסְפוּ עִשְּׂבוֹת
הָרִים׃ כו כְּבָשִׂים לִלְבוּשֶׁךָ וּמְחִיר שָׂדֶה עַתּוּדִים׃
כז וְדֵי ׀ חֲלֵב עִזִּים לְלַחְמְךָ לְלֶחֶם בֵּיתֶךָ וְחַיִּים
לְנַעֲרוֹתֶיךָ׃
כח א נָסוּ וְאֵין־רֹדֵף רָשָׁע וְצַדִּיקִים כִּכְפִיר יִבְטָח׃
ב בְּפֶשַׁע אֶרֶץ רַבִּים שָׂרֶיהָ וּבְאָדָם מֵבִין יֹדֵעַ
כֵּן יַאֲרִיךְ׃ ג גֶּבֶר רָשׁ וְעֹשֵׁק דַּלִּים מָטָר סֹחֵף וְאֵין לָחֶם׃
עֹזְבֵי

מצודת דוד

שית לבך לעדרים. לתת להם די מחסוריהם וכפל הדבר במ"ש: כד כי וכו'. ר"ל עם כי ככיר מלאה ידך מ"מ גם מזה אל תנח ידיך כי לא לעולם יתקיים חוזק העושר ותהיה אז נוסע בעדרי הצאן: ואם נזר. וכי נזר העושר היא דבר המתקיים לכל ימי הדורות וכפל הדבר במ"ש: כה גלה. לפעמים נגלה החציר ונראה דשא ולפעמים נאספו וכלו עשבות הרים לזה תן דעתך להבין לבל חסר לא תמצא: כו כבשים. גיזת הכבשים יהיה על צורך מלבושך והעתודים יהיו לך בערך שדה כי כמו תבואת השדה נקצרת בכל שנה ושנה והארץ לעולם עומדת כן גיזת העתודים תתמיד והעתודים קיימים ומעדרין בקנותיהם ומולידים וולדות הרבה ולכן המה קיימים לבעליהם: כז ודי חלב עזים. יהיה לך די מחסורך חלב עזים למאכלך ולמאכל אנשי ביתך ובזה ימצא חיים לנערותיך ולא ימותו ברעב. והוא משל לומר אף אם חכמת בדברים עיונים למוד גם דברי פשוטים בלי העיון ותוכל לעסוק בהם לעת תחלש כח העיוני וללמד עם מי אשר קצרה דעתו להשכיל דברים עיונים ותהיה אותו בדברים פשוטים:

מצודת ציון

כג שית. ענין שימה: כד חוסן. ענין חוזק ויאמר על העושר וכן חוסן ויקר יקחו (יחזק' כ"ב): נזר. כתר: כה ונאספו. ענין כליון כמו אסף אסיפם (ירמיה ח): כו ומחיר. ענין ערך הדבר ושוויו כמו יקחו במחיר (דה"ב א'): עתודים. עזים זכרים: כז ודי. ענין ספוק הצורך: ללחמך. למאכלך: ללחם ביתך. כמו וללחם ביתך בוי"ו: כח א ככפיר. שם מהמות האריה: ג סוחף. ענין סטיפה וגריפה כמו נסחף אביריך (ירמי' מ"ו)

כח א נסו וגו'. על הרשעים יפול פחד אלהים וינוסו מבלי מי ירדוף אף אחר אחד מהם לשיפחדו כולם כי רודף אין ועבי"ז יבוא המורך בלבם אבל הצדיקים כ"א מהם אף בהיותו יחידי יהיה בוטח ושאנן במשענת ה' ככפיר הבוטח בכחו: ב בפשע. בעבור פשע עם הארץ ירבו שריה וכ"א עוסק עם הארץ והנה נשחתה: ובאדם. בעבור אדם מבין יודע דעת להשיבם מפשעם יאריך המקום קיום הארץ אף בהיות כן שרבים שריה כי לא ירעו ולא ישחיתו: ג ועושק דלים. דבר בהווה כי העשיר אין מניחו לגזול עשרו כי חזק הוא ממנו: מטר. הרי הוא כמטר

סוחף

ד עזבי תורה יהללו רשע ושמרי תורה יתגרו בם:
ה אנשי־רע לא־יבינו משפט ומבקשי יהוה יבינו כל:
ו טוב־רש הולך בתמו מעקש דרכים והוא עשיר: ז נוצר
תורה בן מבין ורעה זוללים יכלים אביו: ח מרבה הונו
בנשך ובתרבית לחונן דלים יקבצנו: ט מסיר אזנו משמע
תורה גם־תפלתו תועבה: י משגה ישרים בדרך רע
בשחותו הוא־יפול ותמימים ינחלו־טוב: יא חכם בעיניו
איש עשיר ודל מבין יחקרנו: יב בעלץ צדיקים רבה

תפארת

מצודת דוד

הסוחף בחזקה ונורף הזרעים ואין לחם רק כי דרך המטר להגלות התבואה מ"מ לפעמים עוד יכסיד כן הרש הזה חושב להרבות הונו בגזל ועוד יבוא לו חסרון: ד עוזבי תורה · אלו שאחזו בתורה ועזבוה יהללו עוד את הרשע א"כ המה גרועים ממנו כי הרשע יודע בעצמו שלא טובים מעשיו אבל יעשום לתאבון אבל הם מהללים מעשיו וא"ש רז"ל שנה ופירש יותר מכולם: יתגרו בם · יעשו מריבה עם הרשעים רק הם רבים המה לא יחליפו הואם: ה לא יבינו משפט · רק בבוא עליהם משפט פורעניות לא יבינו שבגמול בא כי חושבים הכל למקרה: יבינו כל · כל דבר הבא מן השמים יבינו למה בא ועל מה בא ואינם תולים שום דבר במקרה: ו הולך בתומו · שאינו מרמה בפיו לאסוף הון והרי הוא בעניו: מעקש · ממי שמעקם דרכיו לרמות הבריות להרבות הון והרי הוא עשיר: ז נוצר · השומר את התורה יאמרו עליו שהוא בנו של איש מבין ובעבור הבינה הזהיר את בנו לשמור התורה א"כ מכבד את אביו במעשיו אבל המחבר עצמו לזוללים לרדוף אחר התאוה ויעזוב בזה את התורה הנה בזה יכלים את אביו כי יאמרו הבריות אביו היה סכל ולא למדו מעולם דעת התורה: ח מרבה הונו · המרבה הונו בנשך ותרבית הנה לא לעצמו יקבץ ההון כי המקום יקח ממנו ויתננה למי שחונן את הדלים: ט מסיר וכו' · על כי אינו מקשיב דברי התורה ולכן ישולם מדה במדה כי המקום ב"ה מתעב תפלתו ואינו מקשיבה ולא לרצון תהיה: י משגה · המכשיל את הישרים לשגות ללכת בדרך שגגה הנה המכשיל עצמו יפול בהסכנה ההיא אבל התמימים המוליכים בדרך ישר גם הם ינחלו טוב: יא חכם · העשיר מחזיק עצמו לחכם אבל לא כן הוא כי אף הדל אם הוא מבין יחקור בדברי החכמה יותר ממנו כי אין החכמה שכה אל העושר: יב בעלוץ · בעת ישמחו

מצודת ציון

מ"ו): ד יתגרו · מל' חבר ומריבה: ז ורועה · ענין חבור ורעות: זוללים · מרבים באכילה: ח הונו · מלשון הון ועושר: בנשך ותרבית · נשך בכסף ותרבית באוכל וכן נאמר את כספך וכו' בנשך ובמרבית וגו' אוכלך (ויק' כ"ה): לחונן · מל' חנינה ומתנה: י משגה · מל' שגגה: בשחותו · מל' שחת: ובור · וכ"ל: תפלה ושכנה: יב בעלוץ · ענין שמחה כמו תעלוץ קריה (לעיל י"א): רבה · גדולה כמו על ארץ רבה (תהלים ק"י):

יתופא

תִּפְאָרֶת וּבְקוּם רְשָׁעִים יְחֻפַּשׂ אָדָם׃ יג מְכַסֶּה
פְשָׁעָיו לֹא יַצְלִיחַ וּמוֹדֶה וְעֹזֵב יְרֻחָם׃ יד אַשְׁרֵי אָדָם
מְפַחֵד תָּמִיד וּמַקְשֶׁה לִבּוֹ יִפּוֹל בְּרָעָה׃ טו אֲרִי־נֹהֵם וְדֹב
שׁוֹקֵק מוֹשֵׁל רָשָׁע עַל עַם־דָּל׃ טז נָגִיד חֲסַר תְּבוּנוֹת
וְרַב מַעֲשַׁקּוֹת שֹׂנֵא בֶצַע יַאֲרִיךְ יָמִים׃ יז אָדָם עָשֻׁק
בְּדַם־נָפֶשׁ עַד־בּוֹר יָנוּס אַל־יִתְמְכוּ־בוֹ׃ יח הוֹלֵךְ תָּמִים
יִוָּשֵׁעַ וְנֶעְקַשׁ דְּרָכַיִם יִפּוֹל בְּאֶחָת׃ יט עֹבֵד אַדְמָתוֹ יִשְׂבַּע־
לָחֶם וּמְרַדֵּף רֵקִים יִשְׂבַּע־רִישׁ׃ כ אִישׁ אֱמוּנוֹת רַב־
בְּרָכוֹת וְאָץ לְהַעֲשִׁיר לֹא יִנָּקֶה׃ כא הַכֵּר־פָּנִים לֹא־טוֹב
וְעַל־פַּת־לֶחֶם יִפְשַׁע־גָּבֶר׃ כב נִבֳהָל לַהוֹן אִישׁ רַע עָיִן

ולא

מצודת ציון

יחופש · ענין בקור ודרישה : יד ומקשה · מל' קשה וחוזק : טו נוהם ושוקק · שאגת הארי נקראת נהימה ושאגת הדוב שקיקה : טז נגיד · שר ומושל : מעשקות · מל' עושק וגזל : בצע · עושק וגזל : יז עשוק · גזול ונ[illegible] [illegible] : יתמכו · ענין סעד : יח ונעקש · ענין עקום : כ ואץ · ענין מהירות כמו ולא אץ לבוא (יהושע י) : כא גבר · איש : וגרה

מצודת דוד

הצדיקים על כי גדלה הצלחתם וכל דבר נעשה על פיהם אז רבה תפארת המקום כי לא ישמע בה קול נוגש ומעשקות אבל בעת יקומו רשעים למשול בה אז יחופש האדם כי הרשעים המה יחפשום לעשוק הונם : יג מכסה · המכחש פשעיו לומר לא עשיתי מאומה רע : ומודה ועוזב · המודה פשעו ועוזב אותו ולא יפשע עוד ירוחם מה' ומעביר פשעיו : יד מפחד תמיד · מהדבר המפחיד ונשמר ממנו : ומקשה · המחזיק לבו ולא יחת מדבר המפחיד ולא נשמר ממנו הנה הוא יפול ברעה ההיא : טו ארי · כמו שאגת הארי והדוב מפחיד את הבריות כן מפחיד ממשלת הרשע על עם דל כי דר בו להזיק חסומי הכח : טז נגיד · כאשר יהיה המושל חסר תבונה ירבה מעשקות אבל השונא הבצע מאריך ימים כי הכסיל לא יבין את זאת : יז אדם עשוק · מי שנפשו עשוקה בעון שפיכת דמים הנה עד כי ימות ויקבר ינוס מפחד רודפים ולא ימצא מי יתמוך בידו כי מאוד הרשיע לעשות : יח יושע · מן הצרות הבאות חסר תבונה : באחת · בבוא צרה אחת נופל בה בלי תקומה : יט עובד אדמתו · בחרישה וזריעה : ומרדף · ההולך אחר דברים ריקים שאין בהם תועלת יתרבה בו העוני עד כי ישבע ממנו לגודל ברבוי והוא ענין מליצה : כ איש אמונות · המתעסק באמונה ולא ירמה את הבריות מעותד הוא לרב ברכות אבל הממהר להעשיר את עצמו ולא יחדל מרמות לא יהיה נקי מהגמול הראוי : כא הכר · לא טוב לדיין להכיר פני האחד ולכבדו כי בזה יבטלו טענות בעל דינו בחשבו שדעת הדיין קרובה אליו ויאמין לו ויזכהו בדין : ועל פת לחם · ר"ל היתכן שבעבור מתנה מועטת שחושב הדיין לקבל מאת שמכיר לו פנים יפשע בנפשו להוציא המשפט מעוקל : כב נבהל · הנבהל

ולא־ידע כי־חסר יבאנו׃ כג מוכיח אדם אחרי חן ימצא
ממחליק לשון׃ כד גוזל ׀ אביו ואמו ואמר אין־פשע
חבר הוא לאיש משחית׃ כה רחב־נפש יגרה מדון ובטח
על־יהוה ידשן׃ כו בוטח בלבו הוא כסיל והולך בחכמה
הוא ימלט׃ כז נותן לרש אין מחסור ומעלים עיניו
רב־מארות׃ כח בקום רשעים יסתר אדם ובאבדם
ירבו צדיקים׃

כט א איש תוכחות מקשה־ערף פתע ישבר ואין
מרפא׃ ב ברבות צדיקים ישמח העם
ובמשל רשע יאנח עם׃ ג איש־אהב חכמה ישמח אביו
ורעה זונות יאבד־הון׃ ד מלך במשפט יעמיד ארץ

ואיש

מצודת דוד

הנבהל להרבות הון בודאי הוא רע עין כי ירע עיניו לתת צדקה מהונו ולא יתן לב לדעת שבעבור מניעת הצדקה יבוא חסרון בעשרו: כג מוכיח · המוכיח את מי ומפרישו מן העבירה הנה אחר שפירש מן העבירה ימצא המוכיח חן בעיני המוכח יותר ממי שדיבר עמו חלקלקות ויפה מעשיו בעיניו: כד אין פשע · כי הלא הכל שלי המה אחרי מותם: חבר הוא · מ"מ הוא חברו של האיש המשחית נכסים אחרים וגוזל רבים כי סופו יהיה כמוהו לגזול משל אחרים: כה רחב נפש · המתאוה למלאות נפשו בכל דבר בשפע רב לרחבו לאחר רחב בעבור דואג הלבב על כי יחסר לו בכל עת והוא דואג ועצב בעבור התאוה ובעבור המריבה ומשמן בשרו ירזה אבל הבוטח בה' שהוא יזמין לו די מחסורו ולא יוסיף עצב הרי הוא נעשה דשן ושמן: כו בוטח בלבו · העומד בעצה ובוטח בתחבולות לבו הוא כסיל אבל ההולך בדרך החכמה לבטוח בה' הוא ימלט מן הצרה: כז אין מחסור · לא יחסר עשרו בעבור שויר הצדקה אבל המעלים עיניו מן הרש ועושה עצמו כאלו לא יראהו בבואו אצלו הנה יבוא בעשרו מארה קללות ויורד לטמיון: כח בקום · בעת יקומו הרשעים למשול בעם אז יסתר כל אדם מאימתו מהם כי יפחדו מהם ובעת יאבדו הרשעים אז ירבו הצדיקים כי יתאספו בעיר ממקום מחבואם:

כט א איש תוכחות · הצריך אל התוכחה ומקשה ערפו ולא יאבה לשמוע ישבר פתאום ואין מי ירפא לו: ב ברבות · בעת גדלו הצדיקים ומושלים בעם אז ישמחו כי בעבורם יהיו מושגחים מה': ג ורועה · בחובר רעה לזונות מאבד הון הבית ולא ישמח עוד את אביו: ד במשפט · בעבור

מצודת ציון

כה יגרה · מל' תגר ומריבה: ידושן · מל' דשן ושמן וכן ירויון מדשן ביתך (תהלים ל"ו): כז ומעלים · מל' העלמה: מארות · מל' ארור:

כט ב ברבות · ענין גדולה כמו ורבי המלך (ירמיה מ"א): יאנח · מל' אנחה: ג ורועה · מלשון

וְאִישׁ תְּרוּמוֹת יֶהֶרְסֶנָּה׃ ה גֶּבֶר מַחֲלִיק עַל־רֵעֵהוּ רֶשֶׁת
פּוֹרֵשׂ עַל־פְּעָמָיו׃ ו בְּפֶשַׁע אִישׁ רָע מוֹקֵשׁ וְצַדִּיק יָרוּן
וְשָׂמֵחַ׃ ז יֹדֵעַ צַדִּיק דִּין דַּלִּים רָשָׁע לֹא־יָבִין דָּעַת׃
ח אַנְשֵׁי לָצוֹן יָפִיחוּ קִרְיָה וַחֲכָמִים יָשִׁיבוּ אָף׃ ט אִישׁ־
חָכָם נִשְׁפָּט אֶת־אִישׁ אֱוִיל וְרָגַז וְשָׂחַק וְאֵין נָחַת׃ י אַנְשֵׁי
דָמִים יִשְׂנְאוּ־תָם וִישָׁרִים יְבַקְשׁוּ נַפְשׁוֹ׃ יא כָּל־רוּחוֹ
יוֹצִיא כְסִיל וְחָכָם בְּאָחוֹר יְשַׁבְּחֶנָּה׃ יב מֹשֵׁל מַקְשִׁיב
עַל־דְּבַר־שָׁקֶר כָּל־מְשָׁרְתָיו רְשָׁעִים׃ יג רָשׁ וְאִישׁ תְּכָכִים
נִפְגָּשׁוּ

מצודת ציון

מל׳ ריעות וחבור: ד תרומות. ענין הפרשה כמו ויקחו לי תרומה (שמות כ״ה): ה פעמיו. רגליו כמו פעמיו ירחץ בדם הרשע (תהלי׳ נ״ח): ז דין. משפט יסורים: ח יפיחו. ענין נפיחה כמו נופח בפחם (ישעיה נ״ד): קריה. עיר: יא רוחו. ענינו כעס וכן הניחו את רוחי (זכרי׳ ו׳): ישבחנה. ענין השפלה והשקטה כמו משביח שאון ימים (תהלים ס״ה): יג תככים. מל׳ הכאה ושבירה:

נפגשו

מצודת דוד

בעבור המשפט אשר יעשה בין העם יתקיים המדינה כי יחדלו מעושק ידיהם כי הכל יביא במשפט אבל כשהמלך הוא איש אוהב תרומות ר״ל אשר יפרישו לו חלק מן העושק עוזב המשפט הוא מהרס את המדינה כי יתרבו העושקים: ה גבר מחליק. מי שמחליק את הדרך למען ימעדו בה רגלי רעהו ויפול לארץ הנה בזה פורש רשת על פעמי עצמו ר״ל הוא עצמו יוכשל ברעה אשר חשב על זולתו: ו בפשע. בעבור פשע איש רע יבוא לו מוקש אבל הצדיק שלא הלך בדרכיו ירונן ויהיה שמח כי לא עליו תהיה המוקש: ז דין דלים. ייסורי הדלים ודוחק עניים: לא יבין. לא יתן לב להבין ולדעת מחסורם: ח יפיחו. ילהיבו העיר בלהבת אש המחלוקת כמו הרוח המפיח באש להעלות השלהבת כי דרכם לחרחר ריב בין אנשים: ישיבו אף. דרכם לתווך השלום ולהשיב אף האיש מאחיו: ט איש חכם. כאשר החכם יבוא במשפט עם איש אויל הנה מאוד יקשה להחכם כי בין כעס עליו בין שחק עמו לא מצא נחת כי בעת כעס אחז גם האויל בכעס ובעת שחק גבה לבו בעבור זה וכאלו הזהיר להתרחק מן האויל: י אנשי דמים. שופכי דמים: יבקשו נפשו. דורשים נפש התם להיטיב עמה: יא כל רוחו. דרך הכסיל בעת יכעס הוא מוציא מן השפה ולחוץ כל כעסו בקול שאון והחכם יבוא באחרונה וישקיט כעסו וישפילנה במענה לשון חכמה ובמתק שפתי דעת: יב מושל. כאשר המושל מקשיב דבר שקר ומקבל לה״ר אז כל משרתיו מתהפכים לרשעים כי למען ימצאו חן בעיניו מספרים לו לה״ר והוטאים נפשותם: יג רש וגו׳. ר״ל בין הרש מעודו בין הנולד בעושר ואח״ז הוכה ונשבר בחלי העוני לא במקרה בא כי מה׳ יצא הדבר בגזרה היורדת מן השמים ונפגשה בהם והם נפגשו מן הגזרה וכן מאיר וגו׳ ר״ל וכן כאשר יעשיר העני או הנולד בעושר העובה בחלי העוני כאשר יחזור לקדמותו לא במקרה יבוא כי ה׳ הוא המאיר

עיני

נִפְגָּשׁוּ מֵאִיר־עֵינֵי שְׁנֵיהֶם יְהוָה׃ יד מֶלֶךְ שׁוֹפֵט בֶּאֱמֶת
דַּלִּים כִּסְאוֹ לָעַד יִכּוֹן׃ טו שֵׁבֶט וְתוֹכַחַת יִתֵּן חָכְמָה
וְנַעַר מְשֻׁלָּח מֵבִישׁ אִמּוֹ׃ טז בִּרְבוֹת רְשָׁעִים יִרְבֶּה־פָּשַׁע
וְצַדִּיקִים בְּמַפַּלְתָּם יִרְאוּ׃ יז יַסֵּר בִּנְךָ וִינִיחֶךָ וְיִתֵּן מַעֲדַנִּים
לְנַפְשֶׁךָ׃ יח בְּאֵין חָזוֹן יִפָּרַע עָם וְשֹׁמֵר תּוֹרָה אַשְׁרֵהוּ׃ יט
בִּדְבָרִים לֹא־יִוָּסֶר עָבֶד כִּי־יָבִין וְאֵין מַעֲנֶה׃ כ חָזִיתָ
אִישׁ אָץ בִּדְבָרָיו תִּקְוָה לִכְסִיל מִמֶּנּוּ׃ כא מְפַנֵּק מִנֹּעַר
עַבְדּוֹ וְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה מָנוֹן׃ כב אִישׁ־אַף יְגָרֶה מָדוֹן וּבַעַל
חֵמָה רַב־פָּשַׁע׃ כג גַּאֲוַת אָדָם תַּשְׁפִּילֶנּוּ וּשְׁפַל־רוּחַ
יִתְמֹךְ

מצודת דוד

עיני שניהם. מחשכת העוני כי ברעה ובטובה הכל בגזרה ולא במקרה: יד באמת. ולא ישא פני בעל דינו ואם הוא עשיר: טו שבט ותוכחת. שבט מוסר והתוכחה כל אחד מהם יתן חכמה בלב הפתאים אבל הנער המשולח ללכת בדרכי לבו וימנעו ממנו שבט ותוכחת וישאר סכל ודאי הבל מבייש אמו לומר שהיא מנעה המוסר ממנו כי כן דרך הנשים לפנק על בניהן א"כ הוא גורם לבייש את אמו כי לא נמצא בו חכמה: טז ברבות. בעת גדלו הרשעים ומושלים בעם יתרבה הפשע כי תחותם על הפשע והצדיקים שלא חטאו בפשע יראו במפלתם וישמחו על אשר לא נמשכו אחריהם: יז ויניחך. יתן לך מנוחה ולא תדאג בעבורו ועוד יתן מעדנים לנפשך ר"ל תשמח עוד במעשיו: יח באין חזון. בהעדר נבואה ישובש העם מקבלת המוסר אבל השומר עסק התורה אשרי לו כי המאור שבו מחזיר למוטב: יט בדברים. ר"ל בדברים לבד זולת השבט לא יקבל מוסר כי אף שיבין דברי המוסר אין מענה בפיו לומר אעזוב דרכי: כ חזית. אם ראית איש הממהר בעניניו בלי דעת אז יש להכסיל תקוה להצליח בעניניו יותר ממנו אם יעשה בישוב הדעת: כא מפנק. המענג את עבדו מנעוריו עודו לא נטה שכמו לסבול עול עבודות הנה באחרית ימיו יהיה הוא שר ושליט על האדון כי יגבה לבו ויחדל מן המלאכה ויהיה מוטל על האדון לתת לו די מחסורו: כב איש אף. הכעסן דרכו לחרחר ריב עם הבריות: רב פשע. כי בעת הכעס לא יבחין בתקון מעשיו וכמ"ש רז"ל הכועס אפילו שכינה אינה חשובה בנגדו: כג תשפילנו. הגאוה עצמה תהיה סבה להשפיל

מצודת ציון

נפגשו. ענין פגיעה: טו משולח. נעזב על רצון עצמו כמו קן משולח (ישעיה ט"ז): טז ברבות. ענין גדולה: יז מעדנים. דברים המעודנים כמו מעדני מלך (בראשית מ"ט): יח יפרע. ענין הסבה ובטול כמו ותפרעו כל עצתי (לעיל א): יט מענה. מלשון עניה ותשובה: כ אץ. ענין מהירות כמו ולא אץ לבוא (יהושע י): כא מפנק. ענין עונג ועדון כמו מעדני מלך (בראשית מ"ט) ת"א תפנוקי מלכין: מנון. ענין שר ושליט כמו לפני שמש ינון שמו (תהלים ע"ב): כב יגרה. ענינו התחלת המריבה

אותו

יתמך כבוד: כד חולק עם־גנב שונא נפשו אלה ישמע
ולא יגיד: כה חרדת אדם יתן מוקש ובוטח ביהוה
ישגב: כו רבים מבקשים פני־מושל ומיהוה משפט־
איש: כז תועבת צדיקים איש עול ותועבת רשע
ישר־דרך:
ל א דברי אגור בן־יקה המשא נאם הגבר לאיתיאל
לאיתיאל ואכל: ב כי בער אנכי
מאיש.

מצודת ציון

המרידה: כד אלה · שבועה כמו ושמעה קול אלה (ויק׳ ה׳): כו משפט · ענינו דבר הרצוי וכן על העמוד משפט (מ״ב י״א):

ל א אגור · ענין אסיפה כמו אוגר בקיץ (לעיל י׳): בן · בעל בינה: יקה · מל׳ הקאה: המשא · הנבואה: נאום · ענין אמירה: לאיתיאל · מלה מורכבת משתי תיבות אתי אל והלמ״ד היא כמו בעבור וכן עתה סוך לפלס (לקמן כ״ח): ואכל · מל׳ יכולת: ב בער · סכל בלי דעה כמו בהמה והוא מל׳ אבהגו ובעירנו (במד׳ כ׳):

נירד

מצודת דוד

אותו: יתמוך · שופן הוא את הכבוד שלא תפול ממנו: כד אלה ישמע · ר״ל לזאת שונא נפשו כי הלא ישמע משביעין שיבואו היודעי ויעידו על הגניבה ועל כי חלק עמו לא יגיד וישא עונו ומאבד נפשו: כה חרדת אדם · החרדה שיחרד אדם לבל תבוא עליו מקרה רע הוא יוסף לו עוד מוקש על כי לבו כל עמו קרוב הוא להיות נכשל בדבר קל אבל הבוטח בה׳ ולא יחרד ביותר הנה יחזק רק מהמקרה אשר הדבקתו מאז: כו מבקשים · ישאלו ויבקשו ממנו ליתן להם סדרה מה כאלו הדבר מסור בידו אבל לא כן הוא כי מה׳ כל משפט איש כמ״ש רז״ל אפי׳ ריש גרגותא מן שמיא מנו ליה: כז תועבת · כמו שאיש עול הוא מתועב לצדיקים כן איש ישר דרך הוא מתועב לרשע:

ל א דברי אגור בן וכו׳ · ר״ל אלה הם דברי שלמה אשר אגר ואסף את הבינה ובעבור מרבית הבינה הקיא את הנבואה כי נטלה ממנו: נאם הגבר · ר״ל על כי דברי הגבר הוא שלמה היו לומר בעבור איתי אל וחוזר ומפרש לומר שאמר בעבור איתי אל ואוכל ר״ל ה׳ עמדי והוא נתן לי חכמה מפיו ולזה אוכל לעשות מה שלבי חפץ להרבות נשים וכסף וזהב כי עכ״ז לא אסור לבבי מה׳ כי אין חכם כמוהו צריך גדר ושמור א״כ שלא כי סמך על אם שם רב הבינה אמר הרבה נשים וכו׳ ולא יסור וכו׳ ולבסוף נאמר בו נשיו הטו את לבבו (מ״א י״א) ואח״ז נאמר ויתאנף וכו׳ כי נטה לבבו וכו׳ הנראה אליו פעמים וכאומר מה שנראה אליו פעמים כבר נראה אבל מעתה לא הוסיף נראות לו עוד בעון כי נטה לבבו מה׳ א״כ מרבית תוספת הבינה היתה סבה נסתלק הנבואה: ב כי בער אנכי · ר״ל ואלה דבריו שאמר עתה רואה אני שאני נבער מדעת איש נתון לי בינת אדם כי הנה למד ה׳ מלפסתי וחכמת [illegible]:

ולא

מאיש ולא־בינת אדם לי׃ ג ולא־למדתי חכמה ודעת
קדשים אדע׃ ד מי עלה־שמים וירד מי אסף־רוח
בחפניו מי צרר־מים בשמלה מי הקים כל־אפסי־ארץ
מה־שמו ומה־שם־בנו כי תדע׃ ה כל־אמרת אלוה
צרופה מגן הוא לחסים בו׃ ו אל־תוסף על־דבריו פן
יוכיח בך ונכזבת׃ ז שתים שאלתי מאתך אל־תמנע
ממני

מצודת דוד

ג ולא למדתי. הריני כאלו לא למדתי חכמה: ודעת. ולא האמור בתחלה המקרא משמשת בשתים כאלו אמר ולא דעת קדושים אדע ר"ל לא הבנתי דעת אמרי קודש כמה שאמר הכתוב ולא ירבה לו נשים ולא יסור וגו' (דברים י"ז) כי אין הכוונה לומר כשירבה שלא יסור כאלו היה הדבר תלוי ומסופק אלא הכוונה היא לומר שבודאי יסור ואין חכמה נגד תורת משה: ד מי עלה. מי מלבד משה עלה השמים כמו שעלה משה השמים וירד בשלום. ור"ל משה עלה לקחת התורה מיד המלאכים: מי אסף. כאשר זרק משה פיח הכבשן נתפזר על כל הארץ כאלו אסף הרוח בחפניו לפזרם על ידו ואמר מי אסף עוד כמוהו: מי צרר. כשנבקע הים עמדו המים היורדים ולא הלכו בדרכם כאלו צרר אותם בשמלה ומי צרר עוד כמוהו: מי הקים. כי עד לא נתנה התורה היתה הארץ מתמוטטת לפול וכאשר קבל משה את התורה הקים קצות הארץ לעמוד על עמדה ומי הקים עוד את הארץ כמוהו: מה שמו. הוא ענין פליאה כאומר לזולת אם היה מי כמוהו אמור נא מה שמו או אם שכחת שמו אמור שם בנו אם תדע שהיה מי מאז דוגמתו ור"ל ומאחר שלא היה מעולם מי יערוך אליו איך מלאה לבי לנטות מדבריו ע"פ אומדן הדעת ואמר כמתרעם על עצמו והודה על הראשונות ומלמד דעה לבל יאחז מי דרכו להשען על חכמתו: ה כל אמרת. עתה רואה אני אשר כל אמרת אלוה היא צרופה ומזוקקת מבלי סיג ומכשול והוא למגן ולמחסה להציל מן מכשול טעות את החוסים בו ולא החוסים בחכמתם כמוני כי אם לא השיתי במשען חכמתי לומר ארבה ולא אסור לא הייתי נכשל בעבירה כי לו אם הכוונה היא שהדבר תלוי ומסופק מ"מ אין לשען בחכמה ולסור ממנה: ו אל תוסף. הואיל ואמרתו צרופה מבלי סיג ומכשול טעות לזה אל תוסף מה עליהם פן כשיתברר בדברך ימצאה נכזב ומוטעה ואיך א"כ תחובר לאמרת אלוה הצרופה: ז שתים. עתה ידבר מול המקום ואמר שני דברים אני שואל ממך ואל תמנעם ממני בטרם אמות ר"ל כל ימי חיי לא יהיו מנועים ממני:

מצודת ציון

וירד. מל' ירידה. או הוא ענין ממשלה ושלטנות כמו וירד מים עד ים (תהלי' ע"ב): בחפניו. ענינו מלא כפות הידים כמו ומלוא חפניו קטורת (ויק' י"ו): צרר. ענין קשירה כמו צרור כספו (ברא' מ"ב): בשמלה. בבגדין: אפסי. קצות: ומה. הוי"ו היא במקום או: ה צרופה. זקוק מסיג כמו לשוא צרף צרוף (ירמי' ו'): ו יוכיח. ענין בירור דברים כמו לכו נא ונוכחה (ישעיה א'): בך. ר"ל בדברך: ונכזבת. מל'

מִמֶּנִּי בְּטֶרֶם אָמוּת: ח שָׁוְא וּדְבַר־כָּזָב הַרְחֵק מִמֶּנִּי
רֵאשׁ וָעֹשֶׁר אַל־תִּתֶּן־לִי הַטְרִיפֵנִי לֶחֶם חֻקִּי: ט פֶּן
אֶשְׂבַּע וְכִחַשְׁתִּי וְאָמַרְתִּי מִי יְהוָה וּפֶן־אִוָּרֵשׁ וְגָנַבְתִּי
וְתָפַשְׂתִּי שֵׁם אֱלֹהָי: י אַל־תַּלְשֵׁן עֶבֶד אֶל־אֲדֹנוֹ פֶּן־
יְקַלֶּלְךָ וְאָשָׁמְתָּ: יא דּוֹר אָבִיו יְקַלֵּל וְאֶת־אִמּוֹ לֹא יְבָרֵךְ:
יב דּוֹר טָהוֹר בְּעֵינָיו וּמִצֹּאָתוֹ לֹא רֻחָץ: יג דּוֹר מָה־
רָמוּ עֵינָיו וְעַפְעַפָּיו יִנָּשֵׂאוּ: יד דּוֹר חֲרָבוֹת שִׁנָּיו וּמַאֲכָלוֹת
מְתַלְּעֹתָיו לֶאֱכֹל עֲנִיִּים מֵאֶרֶץ וְאֶבְיוֹנִים מֵאָדָם:

לעלוקה

מצודת ציון

מ' כזב: ח הטריפני. ענין מזון כמו טרף נתן ליראיו (תהלי' קי"א) והוא מושאל אל מזון המה הבא ע"י טרף: חוקי. הקצוב לי כמו ואכלו את חוקם (בראשי' מ"ז): ט ותפשתי. ענין אחיזה: י תלשן. מלשון מלשינות ולה"ר: ואשמת. מל' שממה כמו עדרי הצאן נאשמו (יואל א'): יב ומצאתו. מל' צואה וטנוף: יג רמו. גבהו: ועפעפיו. ריסי העין: יד חרבות. מלשון חרב: ומאכלות. הם סכינים כמו ויקח את המאכלת (בראשית כ"ב): מתלעותיו. הם השנים הפנימים וכן מתלעות עול (איוב כ"ט):

לעלוקה

מצודת דוד

ח שוא ודבר כזב. היא היא וכפל הדבר בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (דני' י"ב): הרחק. ר"ל תן בלבי לדבר אמת ולמאס בשקר: הטריפני. פרנסני מאכל קצוב די הספוק להחיות הנפש ולא יותר: ט פן אשבע. ר"ל כי כשיהיה לי עושר רב פן אשבע ביותר ואתגאה ואכחש בה' לומר מי ה' כלומר אין אלהים: ופן אורש. ואם אהיה עני פן כשאהיה רש ביותר אגנוב הון למלאות נפשי המתאוות ואתפוש בפי להזכיר את שם ה' להשבע בו על שקר: י אל תלשן. אל תדבר לה"ר על העבד לפני אדוניו ודבר בהווה כי דרך לה"ר לאמרו לפני מי שהנאמר עליו מוכנע לו ויירא מפניו: פן יקללך. פן העבד יקללך ותהיה לשמה (וגם אף כי לא יקללו ענש יענש מ"מ מאחרין ליפרע ע"י הצועק ומקלל): יא דור וכו'. מוסב למעלה לומר אף הדור פרוץ אשר יקלל אביו וכו' ופן תחשוב להלשין ביניהם למען יהיה חרב איש ברעהו ויאבדו בעונם עכ"ז אזהיר לך אל תלשן: לא יברך. לא יזכירה בלשון ברכה אלא בלשון קללה: יב דור טהור. אף אם הדור הזה מחזיק עצמו לטהור ונקי מעון ועכ"ז לא נרחץ מטנוף המעשים כי המחזיק עצמו לחוטא מהרהר פעם בתשובה ולא כן המחזיק עצמו לטהור: יג דור מה רמו. אף אם הדור הזה מה מאד רמו עיניו וכו' ר"ל המה גסי הרוח: יד דור חרבות. אף אם הדור הזה שניו דומים לחרבות ומתלעותיו למאכלות לאכול בהם את העניים לכלותם מן הארץ ולהשחית את האביונים מבני אדם ר"ל אוכלים בכל פה ומשחיתים אביונים עד כי לא יחשבו מן בני האדם וגדלה א"כ רעתם עד מאוד ואף אם כל אלה בהם עכ"ז אל תלשן ביניהם:

לעלוקה

טו לעלוקה שתי בנות הב הב שלוש הנה לא תשבענה
ארבע לא־אמרו הון: טז שאול ועצר רחם ארץ לא־
שבעה מים ואש לא־אמרה הון: יז עין תלעג לאב
ותבז ליקהת אם יקרוה ערבי־נחל ויאכלוה בני־נשר:
יח שלשה המה נפלאו ממני וארבע לא ידעתים:
יט דרך הנשר בשמים דרך נחש עלי צור דרך אניה

בלב

מצודת דוד

טו לעלוקה. דימה בור הקבר לעלוקה כי מוצצת וסופחת כל הבריות הללו כדרך העלוקה המוצצת את הדם: שתי בנות. הם ג"ע וגיהנם הג"ע אומרת תן לי צדיקים והגיהנם אומרת תן לי רשעים והוא ענין מליצה כאלו יאמר שלא יחשוב הצדיק כי יצר לו המקום בג"ע ולא יחשוב הרשע אשר הגיהנם כבר נתמלאה מפה אל פה ולא ימצא לו מקום כי לא כן הוא כי כל אחת מתאוות עוד על אנשים כי הנה רחבות ידים וכ"א יבוא אל מקומו: שלוש הנה. ר"ל עם כי כלם הנה המשפטים הנראים אשר לא תשבענה מלשפוט בפועל ולא יקוצו במשפט עכ"ז יש עוד אחרית הרביעי' אשר אקח עוד משפט ומרבית מיני היסורין שהנה לא יאמרו די לנו לעשות המשפט כי לא ירפו ידיהם ממנה: טז שאול. הוא הקבר אשר לא תשבע מקברים מתים אשר ימותו בהורים או בהצלחתם לעיניהם: ועוצר רחם. כמה נמצא אשר נעצרה רחם אשה ולא תוליד בנים והמה הולכים ערירים: ארץ. רבות פעמים ירד הגשם בשעור מועט ואין די בו להשביע לתחת הארץ ובני אדם כלים ברעב והנה שלשת המשפטים האלה מתמידות: ואש. ר"ל אחר מות האדם נשפט הוא במיני אש הגיהנם והיא שורפה והולכת כי לא תכבה ולא תאמר די: יז עין תלעג. העין המלעגת ברמיזותיה על מוסר האב ומבזה לקבולי תוכחות האם ובדרך המליצה כדרך בנים לה: יקרוה. גמול ענשו הוא שהעורבים המצויים אצל הנחל המה ינקרו העין יבוא העורב האכזרי שנאמר לבני עורב אשר יקראו (תהלי' קמ"ז) ויפרע במי שבראה אכזריות להלעיג על האב והאם הולם המה לא יאכלו את העין כי אכזרים המה ולא יהנו מן האכזר: ויאכלוה. בני הנשר הרחמנים שנאמר כנשר יעיר קנו וגו' (דברי' ל"ב) הם יאכלו את העין ויהנו מן האכזר: יח שלשה המה. ר"ל כמו שאלה השלשה המה נפלאו ונעלמו ממני לבלי דעת דרך מהלכם אחר שהלכו כן דבר הרביעי' לא ידעתי אותם להכיר בדבר אחר שנעשה: יט דרך הנשר. הדרך שהלך בו הנשר כאשר פרח נגד אויר השמים אין לדעת אותו כי פרח באויר ואין הדרך ניכר: דרך

מצודת ציון

טו לעלוקה. היא תולעת הגדלה בנהרות המוצצת דם עד כי נתמלא כל גופה ובדרז"ל סכנת עלוקה (ע"ז י"ב): הב. תן כמו הבה לי בנים (בראשי' ל'): הנה. הוא כמו שמה לזכרים: הון. ענין די והרבה וכן יאמר על רבוי הממון: טז ועוצר רחם. מניעת ההריון וכן כי עצר עצר ה' בעד כל רחם (בראשי' כ'): יז ליקהת. ענין קבוץ ואסיפה כמו ולו יקהת עמים (שם מ"ט): יקרוה. ענין נקירה כמו וינקרו את עיניו (שופטי' ט"ז): יח נפלאו. ענין העלמה כמו כי יפלא ממך (דברים י"ז):

בלב

בלב־ים ודרך גבר בעלמה׃ כ כן ׀ דרך אשה מנאפת
אכלה ומחתה פיה ואמרה לא־פעלתי און׃ כא תחת
שלוש רגזה ארץ ותחת ארבע לא־תוכל שאת׃ כב תחת
עבד כי ימלוך ונבל כי ישבע־לחם׃ כג תחת שנואה
כי תבעל ושפחה כי־תירש גברתה׃ כד ארבעה הם
קטני־ארץ והמה חכמים מחכמים׃ כה הנמלים עם לא־
עז

מצודת ציון

יט בלב ים. חוזק הדבר נקרא לב וכן לב השמים (שם ד׳) והוא מושאל מלב בעל חי שהוא חזקו: ודרך. הבעילה תקרא בשם דרך כן אחז״ל (קדושין ב׳): בעלמה. הרבה שנים תקרא עלמה ואם היא בתולה כמו הנה העלמה הרה (ישעי׳ ז׳): כ ומחתה. מל׳ מחיה וקנוח כמו מחה והסך על פניו (מ״ב כ״א): כא רגזה. חרדה: שאת. מל׳ משא וסבל: כג גברתה. האדונית שלה: כה הנמלים. שם בריה קטנה: עם. יאמר כן בדרך השאלה וכן עדת דבורים (שופ׳ י״ד):

מצודת דוד

נחש. הדרך שהלך בו הנחש על הסלע אין לדעת אותו כי אין מדרך הרגל ניכר על הסלע אף כי הנחש הולך על גחון ועקבותיו לא נודעו: דרך אניה. הדרך שהלך בו הספינה בתוך חוזק עומק הים אין לדעת אותו כי מיד כשהלך ממקום מהלכה תשיב המים לאיתנו ולא יוכר: ודרך גבר. נוסף להם דבר הרביעי והוא דרך נאוף גבר בעלמה ר״ל בבעולה שלאחר המעשה לא יוכר הדבר גם בשניהם בנואף ובנואפת משא״כ בבתולה כי יוכר בה בהסרת בתולים: כ כן דרך. ר״ל כי כן הוא הדרך של האשה המנאפת מסתרת ונוהה ומקנחת פיה של מטה אחר הזנות והכחש לומר לא פעלתי און הואיל ואין מי מכיר ואמר כמשל כאלו אכלה דבר מה ומקנחת פיה לבל יהיה נראה אם אכלה וכאלו יגנה אותם לומר בלא על כי ידמו בדבר הנסתר הל שלשת האלה אלמה לגם לעשות מעשיהם והנה מהן לא יראו עם כי אין כל דבר נעלם ממנו: כא תחת. בעבור שלשה דברים ירגזו יושבי הארץ ובעבור הרביעי לא יוכלו לסבול הרוגז והחרדה כי רב הוא: כב תחת עבד. האחד הוא בעבור העבד כאשר ימלוך כי לא יידע הכסיסי המלוכה ובשגעון ינהג: ונבל. השנית כאשר הנבל ישבע לחם כי רבים לומדים מעשיו באמרם הלא לא יחסר לחמו ובעבור זה יהרבה הרוגז והחרדה: כג תחת שנואה. השלישית היא בעבור אשה השנואה במעשיה זונה ומנאפת כאשר תנשא לבעל כי אז תוכל לחלות הריונה בבעלה ותרבה לפתות אנשים לזנות עמה ובעבור זה יתרבה הרוגז והחרדה: ושפחה. הרביעית היא כאשר שפחה יורשת ממשלת גברתה ותשוב הגבירת מברחת נה ובעבור פחיתת מעלתה וסכלות דעתה לא תשכיל לכבד את מי הראוי לכבוד ויתרבה החרדה עד לאחור כי זהו דבר קשה יותר מכולם ואף מעבד כי ימלוך הואיל והיא אשה קלה דעתה ובל ידעה מה: כד קטני ארץ. בריות קטנות אשר בארץ: מחוכמים. ר״ל עם כי המה קטני ארץ ואין שכמה גדולה ראוי להם לפי צורך השגת די מזונם מ״מ המה מחוכמים מה׳ בהשגחה פרטיות למען ילמדו דעת את העם:

ויכינו

עַז וַיָּכִינוּ בַקַּיִץ לַחְמָם׃ כו שְׁפַנִּים עַם לֹא־עָצוּם וַיָּשִׂימוּ
בַסֶּלַע בֵּיתָם׃ כז מֶלֶךְ אֵין לָאַרְבֶּה וַיֵּצֵא חֹצֵץ כֻּלּוֹ׃
כח שְׂמָמִית בְּיָדַיִם תְּתַפֵּשׂ וְהִיא בְּהֵיכְלֵי מֶלֶךְ׃ כט שְׁלֹשָׁה
הֵמָּה מֵיטִיבֵי צָעַד וְאַרְבָּעָה מֵיטִבֵי לָכֶת׃ ל לַיִשׁ גִּבּוֹר
בַּבְּהֵמָה וְלֹא יָשׁוּב מִפְּנֵי־כֹל׃ לא זַרְזִיר מָתְנַיִם אוֹ־תָיִשׁ
ומלך

מצודת דוד

כה ויכינו. עם כל חולשתם יתחזקו להכין מאכלם בעת הקיץ עת מציאת התבואה בשדה ולהעמין על ימות החורף והמה מלמדים דעת את העצלים להכין די מחסורם בעוד היות לאל ידם: כו וישימו. עם כל חולשתם יתחזקו לעשות לעצמם מקום מדור בתוך הסלע כי יחפרו די מעט מעט עד כי ירחיבו מקום לשבת והמה מלמדים דעת את העם לבל יעזבו חכמת התורה על כי ארוכה מארץ מדה אלא יפנה מעט מעט עד כי ינמור את כלה: כז מלך אין לארבה. להנהיגם יחד באסיפה אחת כדרך הנהגת המלך ועכ"ז נוחרים מעצמם ללכת יחד באסיפה אחת ולא יפרדו אלה מאלה והאסיפה היא להם רב התועלת כי אם הלכו יחידים היו בני אדם לדים אותם אבל בהם יחד רבי המספר כולם אדלים מהם הואיל וא"א ללכוד את כולם וילמדו דעת את העם אשר אף אם לא מצאו מנהיג להיות מתאחדים על ידו בהסכמה אחת מ"מ הם מעצמם יתאחדו ואיש אחיו יעזורו: כח בידים. במעשה ידים אלכוד די מחסורה כי אורגת כעין יריעות והזבובים נסבכים ונלכדים בהם והמה לה למאכל ואף כי היא בהיכלי מלך מקום כמצא שם הרבה מטעמים עכ"פ אבחר לאכול ממעשה ידיה ותלמד דעת להיות האדם כזון מיגיע כפו ולא ליהנות משל אחרים: כט שלשה המה. כמו שאלה השלשה המה נוגלים והולכים בטוב ר"ל בבטחון והצלחה כן הרביעי הוא מן המטיבים ללכת ודומה להם בבטחון והצלחה: ל ליש. האריה הוא הגבור שבכל הבהמות והחיות (כי חיה בכלל בהמה שנאמר וזאת הבהמה וכו' איל צבי ויחמור (דברים י"ד): ולא ישוב. נרדפו אחר מי לא ישוב לאחוריו עד ישיג ויטרף טרף: לא זרזיר מתנים. הוא כלב הציידים שהוא דק במתניו כאלו חגור באזור וירוץ עד מהרה ללכוד חיות בבטחון גדול ומצליח בדרכו: או תיש. גם הוא מיטיב צעד כי הוא קל המרוץ וילך בעדר תחלה כמ"ש כעתודים לפני צאן (ירמיה נ') וינטח במרוצתו ומתגבר על כל:

מצודת ציון

(שופ' י"ד): כו שפנים. שם בריה הם: עצום. חזק: כז חוצץ. מאוסף ומקובץ וכן נקרא אסיפת הבנים קטנים כמ"ש ויגרם בחצץ (איכה ג'): כח שממית. היא עכביש: תתפש. מל' תפישה ולכידה: כט צעד. ענין הלוך ופסיעה כמו כי צעדו (ש"ב ו'): ל ליש. שם משמות אריה וכן ליש אובד (איוב ד'): לא זרזיר. ר"ל חגור כי ויעשו להם חגורות (ברא' ג') תרגומו זרזין: תיש. הוא

וּמֶלֶךְ אַלְקוּם עִמּוֹ׃ לב אִם־נָבַלְתָּ בְהִתְנַשֵּׂא וְאִם־זַמּוֹתָ יָד לְפֶה׃ לג כִּי מִיץ חָלָב יוֹצִיא חֶמְאָה וּמִיץ־אַף יוֹצִיא דָם וּמִיץ אַפַּיִם יוֹצִיא רִיב׃

לא א דִּבְרֵי לְמוּאֵל מֶלֶךְ מַשָּׂא אֲשֶׁר־יִסְּרַתּוּ אִמּוֹ׃
ב מַה־בְּרִי וּמֶה־בַּר־בִּטְנִי וּמֶה בַּר־נְדָרָי׃

אל

מצודת ציון

הוא זכר העזים: אלקום. מלה הבאה מורכבת משנים אל קום ר״ל אין עומד: עמו. נגדו כמו ואין עמך להחזיק (דה״ב כ): לב בהתנשא. מלשון התנשאות ורוממות: זמות. ענין מחשבה: לג מיץ. מל׳ מצילה וסחיטה כמו וימץ טל מן הגזה (שופטים ו׳): חמאה. הוא שומן החלב: אף. חוטם: אפים. מל׳ אף והימה: לא א למואל. מלה הבאה מורכבת משנים למו אל ר״ל אל ה׳ כמו וידמו למו עצתי (איוב כ״ט): משא. נבואה: יסרתו. מל׳ מוסר: ב ברי. הוא תרגום של בני:

מלך

מצודת דוד

ומלך אלקום עמו. כן הרשע ייטיב לכת כמוהם והוא מלך גבור אשר אין עומד נגדו במלחמה כי הלך ילך בבטחון רב ויצליח בכל אשר יפנה ולמול דעת שאין למלך ללכת בטח למלחמה ולעזוב הדבר אל המקרה אם לא כשימצא בעצמו גבורה אז ילבש ויצליח הי״פ הרוב כמו אלו שע״י שמוצאים גבורה בעצמם הולכים בטח ומצליחים: לב אם נבלת. אם נעשית נבל ר״ל אם חרפך מי ובדבורו עשה אותך לנבל עכ״ז אתה אתה בהתנשאותך ר״ל אל תשיבנו בקשות ובקטטה כדבר אחד הנבלים רק שמור שאתה פיך כדרך אנשי המעלה: ואם זמות. אם תהיה מלא ממחשבת קשות וקטטה שים יד לפה לסתמו בחזקה: לג כי מיץ. כי כמו שמצילת וסחיטת החלב מוציא חמאה ומצילת האף מוציא דם כן מצלת הכעס מוציא ריב ר״ל התעוררות הכעס מוציא הוא את הריב ולזה סתום פיך ואל תעורר כעס המנבל אותך כי עוד יוסיף לריב ולדבר בך דברי נבלה:

לא א דברי למואל מלך. ר״ל אלה דברי המלך אשר כוון אל ה׳ ומשיחו: משא וכו׳. ר״ל בזה יספר את דברי המוסר אשר יסרתו אמו אשר נהגה בעיניו כמשא דבר ה׳ ואמרו ז״ל כשהתחתן שלמה עם בת פרעה ביום חנוכת ב״המ הכניסה לו כמה מיני זמר והיה נעור כל הלילה והיה ישן למחרתו עד ד׳ שעות על היום ומפתחות העזרה היו מראשותיו ולא יכלו להקריב התמיד ונכנסה אמו וגלו והיתה מייסרתו בהדברים האלה: ב מה ברי. אתה בני אשר הגדלתיך מה זאת תעשה: ומה בר בטני. לפי שפעמים יקרא בן למי שלא ילדו כ״א גדלו כמ״ש חמשת בני מיכל בת שאול (ש״ב כ״א) ומירב ילדתם ילדים ומיכל גדלם לזה הוסיפה לומר בר בטני לומר הנה בבטני הייתה א״כ אני ילדתיך וגם גדלתיך ומאוד שומרת אני בתקנתך: ומה בר נדרי. מה תעשה זאת אתה בר נדרי ר״ל מרוב אהבתי בך היו כל נדרי עמך כמשפט האוהב שכל נדריו ושבועותיו המה בחיי האהוב:

אל

ג אל־תתן לנשים חילך ודרכיך למחות מלכין: ד אל
למלכים ׀ למואל אל למלכים שתו־יין ולרוזנים או שכר:
ה פן־ישתה וישכח מחקק וישנה דין כל־בני־עני: ו תנו־
שכר לאובד ויין למרי נפש: ז ישתה וישכח רישו
ועמלו לא יזכר־עוד: ח פתח־פיך לאלם אל־דין כל־
בני חלוף: ט פתח־פיך שפט־צדק ודין עני ואביון:
י אשת חיל מי ימצא ורחק מפנינים מכרה: יא בטח
בה

מצודת דוד

ג אל תתן. ר"ל אל תהיה כרוך ברוב תשמיש עם הנשים (כי רב התשמיש מחליש כח הזכר ומגבריה הנקבה וכאלו נותן מכחו להנקבה): ודרכיך. אל תתן דרכיך למחות ולהשחית דרכי המלכים ר"ל אל הנהגת משפט הראוי אל המלכים להיות זהירים במעשיהם על צד השווי והנכון: ד אל למלכים למואל. אין דבר זה הגון למלכים אשר המה אל ה' ומשיחיו: אל למלכים. אין הגון למלכים שתיית יין ולרוזנים כשהוא אין ראוי שכר וכפל הדבר במ"ש: ה פן ישתה. פן כשישתה ישתכר וישכח דבר המחוקק בתורה ועי"ז ישנה דין העניים וכפולה א"כ חטאתו כי גוזל העניים ומעוות הדין: ו לאובד. למי שהוא אובד ברב העוני: למרי נפש. למי שנפשו מרה לו בעבור מרבית העמל והיגיעה: ז ישתה. כי כאשר ישתה ישתכר וישכח רישו ועניו והעמל אשר המר לנפשו לא יזכר עוד בה בעת השכרות כי היין מפיג הצער: ח פתח פיך. אל תשתה היין ותהיה נרפה מיושבת ופתח פיך בעבור האלם ר"ל אם מי יבוא לדין ויהיה כאלם לבלי דעת לסדר טענותיו אתה פתח פיך בעבורו לסדור טענותיו: אל דין. גם פתח פיך אל דין כל בנים הסכלים המחליפים דבריהם ממה שבלבם בעבור סכלותם ופתח פיך להישירם אל הכוונה הנרצה להם כאשר יאות לעשות לשופטי צדק להוציא הדין לאמיתו: ט פתח פיך. בדרישות וחקירות ושפט צדק ודון דין עני ואביון ולא יפקד מהם משפטם בעבור הולשתם עם החזק בעל דינם: י אשת חיל. כהתימו לחבר משירי אמו חזר לשבח אשה חיל לכבוד אמו למען היות לה לזכרון: מי ימצא. מי יוכל למצוא אשת חיל כי היא דבר יקר ומלתא דנא שכיחא: ורחוק. ר"ל דמי רוב ממכר'ה שווית רחוק משל שווי הפנינים כי היא רווחת יותר והוא ענין מליצה: יא בטח. כשאין האיש בביתו יבטח בה שתשמור כל אשר בבית ובמקום שהוא שם לא יחסר מלשלול שלל כי לא יהיה

מצודת ציון

ג חילך. כורך כמו ביום חילך (תהלים ק"י): למחות. מל' מחיה ומחיקה: מלכין. נו"ן במקום מ"ם וכן לקץ הימין (דני' י"ב): ד ולרוזנים. ענין מושלים ושרים: אי. כמו אין וכן ימלט אי נקי (איוב כ"ב): שכר. יין ישן: ה מחוקק. מל' חקיקה וכתיבה: וישנה. מל' השתנות וחלוף: ז רישו. מל' רש ועני: ח לאלם. הלמ"ד היא במקום בעבור וכן לאיתיאל (לעיל ל'): חלוף. מל' התחלפות ותמורה: י אשת חיל. ר"ל זריזה וישרה: מפנינים. הם המרגליות: יא שלל

בָּהּ לֵב בַּעְלָהּ וְשָׁלָל לֹא יֶחְסָר׃ יב גְּמָלַתְהוּ טוֹב וְלֹא־רָע
כֹּל יְמֵי חַיֶּיהָ׃ יג דָּרְשָׁה צֶמֶר וּפִשְׁתִּים וַתַּעַשׂ בְּחֵפֶץ
כַּפֶּיהָ׃ יד הָיְתָה כָּאֳנִיּוֹת סוֹחֵר מִמֶּרְחָק תָּבִיא לַחְמָהּ׃
טו וַתָּקָם׀ בְּעוֹד לַיְלָה וַתִּתֵּן טֶרֶף לְבֵיתָהּ וְחֹק לְנַעֲרֹתֶיהָ׃
טז זָמְמָה שָׂדֶה וַתִּקָּחֵהוּ מִפְּרִי כַפֶּיהָ נָטְעָ כָּרֶם׃ יז חָגְרָה
בְעוֹז מָתְנֶיהָ וַתְּאַמֵּץ זְרוֹעֹתֶיהָ׃ יח טָעֲמָה כִּי־טוֹב סַחְרָהּ
לֹא־יִכְבֶּה בַלַּיְלָה נֵרָהּ׃ יט יָדֶיהָ שִׁלְּחָה בַכִּישׁוֹר וְכַפֶּיהָ
תָּמְכוּ פָלֶךְ׃ כ כַּפָּהּ פָּרְשָׂה לֶעָנִי וְיָדֶיהָ שִׁלְּחָה לָאֶבְיוֹן׃
כא לֹא־תִירָא לְבֵיתָהּ מִשָּׁלֶג כִּי כָל־בֵּיתָהּ לָבֻשׁ שָׁנִים׃
כב מַרְבַדִּים עָשְׂתָה־לָּהּ שֵׁשׁ וְאַרְגָּמָן לְבוּשָׁהּ׃ כג נוֹדָע

בשערים

מצודת ציון

יא ושלל. ענין בזת המלחמה: טז זממה. חשבה כמו כאשר זממתי (זכרי' ח'): יח טעמה. ענין עצה כמו וטעם זקנים יקח (איוב י"ב): יט שלחה. ענין הושטה כמו שלח אצבע (ישעי' נ"ח): בכישור. הוא הכלי שהפשתן כרוך בו ואין לו דומה: תמכו. ענין השענה: פלך. הוא הכלי שבו המטוה ודומה לו ומחזיק בפלך (ש"ב ג'): כב מרבדים. מצעות כמעות וכן מרבדים רבדתי (משלי ז'): שש. פשתן מטווה: וארגמן. צבוע צבע אדום

מצודת דוד

יהיה נבהל ומהר לביתו מפחד חסרון מה בבית: יב גמלתהו טוב. בכל ימי חייה כאשר בעלה היטיב עמה גמלה לו טוב לעומת הטובה אבל את הרע לא גמלה לו כמפעלו: יג דרשה. בעצמה חפשה אחר צמר ופשתים לטוות אותן עם כי אין על האשה אלא לטוות ולא לחזור אחריהן: בחפץ כפיה. לא עשתה מלאכתה ע"י כפיה ונכפה כ"א ברצון כפיה וכאלו הכפים עצמן רוצים במלאכה: יד כאניות סוחר. כספינות הסוחרים ההולכים למרחוק כן היא הביאה מאכלה ממרחק כי אספה סס מסחר להיות ניזונ' מזה לא מעל הבעל לזונה: טו בעוד לילה. קודם אור היום: ותתן. מחלקת מזון לבני ביתה וחוק מזון הקצוב תחלק לנערותיה: טז זממה. כאשר חשבה על השדה ונתנה עיניה בה לא תשקוט עד אשר תקנה: מפרי כפיה. משכר מעשה ידיה נטעה כרם: יז חגרה וכו'. חגרה מתניה בכח ובגבורה ר"ל היתה מתגבר' בעצמה לעשות מלאכת': ותאמץ. חזקה זרועותיה במלאכה והוא כפל ענין במ"ש: יח טעמה וכו'. כאשר ידעה בעצמה כי טוב סחרה למצוא בה ריוח אז לא יהיה נרה כבוי בלילה ועוסק' בסחורה אף בלילה: יט ידיה. עם כי הוטבת בסחורה מ"מ לא זזה ידה ממלאכת נשים ותושיט ידיה לאחוז בכישור ולתמוך בפלך והם כלי הטוויה: כ פרשה. לקחת מידה מהנחה ולא קפצה יד: שלחה. הושיטה לתת ליד מי שבלם לקחת בעצמו: כא לא תירא. לא תפחד בעבור אנשי ביתה מקרירות השלג כי כ"א מאנשי ביתה מלובש במלבוש צבוע שני תולעת כי צבע השני שהוא אדום עושי לחמם אחר: כב מרבדים. מצעו' נאות עשתה לעצמה ולובשת מלבושי שש וארגמן הבר עשתה ממעשה ידיה: כג נודע. בעבור

בַּשְּׁעָרִים בַּעְלָהּ בְּשִׁבְתּוֹ עִם־זִקְנֵי־אָרֶץ׃ כד סָדִין עָשְׂתָה
וַתִּמְכֹּר וַחֲגוֹר נָתְנָה לַכְּנַעֲנִי׃ כה עֹז־וְהָדָר לְבוּשָׁהּ
וַתִּשְׂחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן׃ כו פִּיהָ פָּתְחָה בְחָכְמָה וְתוֹרַת
חֶסֶד עַל־לְשׁוֹנָהּ׃ כז צוֹפִיָּה הֲלִיכוֹת בֵּיתָהּ וְלֶחֶם עַצְלוּת
לֹא תֹאכֵל׃ כח קָמוּ בָנֶיהָ וַיְאַשְּׁרוּהָ בַּעְלָהּ וַיְהַלְלָהּ׃
כט רַבּוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חָיִל וְאַתְּ עָלִית עַל־כֻּלָּנָה׃ ל שֶׁקֶר
הַחֵן וְהֶבֶל הַיֹּפִי אִשָּׁה יִרְאַת־יְהוָה הִיא תִתְהַלָּל׃ לא תְּנוּ־
לָהּ מִפְּרִי יָדֶיהָ וִיהַלְלוּהָ בַשְּׁעָרִים מַעֲשֶׂיהָ׃

חזק

סכום פסוקי ספר משלי תשע מאות וחמשה עשר

מצודת דוד

בעבור מלבושי כפאר שעשתה לבעלה הוא נודע וניכר בין חביריו בעת יושב עמהם בשערי' מקום ישיבת הזקנים והחשובים כמ"ש ועלתה ינאמתו השערה (דברים כ"ה) : **כד** סדין וכו' · מלבד מה שעשתה לצרכה עשתה למכור לתגרים : **כה** עוז והדר · מלבושה חזק ודבר המתקיים ומהודר ביופי : ותשחק · כל ימיה תשמח על הכבוד שיהיה לה ביום מותה : **כו** פיה פתחה · כל אמריה המה בחכמה : ותורת חסד . למוד של חסד על לשונה ר"ל מלמדת ומזרזת לעשו' חסד עם הבריות : **כז** צופיה · מבטת בהליכות אנשי ביתה ומייסרת דרכם בצניעות וביראת ה' : ולחם עצלות · ר"ל לא תשהה באכילתה להתעכב בה זמן הרבה כדרך העצל אלא תמהר בה וחוזרת למלאכתה : **כח** קמו · בעבור כ"ז קמו בניה ובעלה ומשבחים ומהללים אותה : **כט** רבות · וכה יאמרו הן אמת יש הרבה בנות אשר קנו וכנסו הון רב במעשה ידיהן אבל את גדלת לעלות על כלהן : **ל** שקר החן · חן האשה ויפיה הם שקר והבל ר"ל אין בהלה תועלת רב עד להלל את האשה בהלה אבל אשת יראת ה' היא הראוי' להללה בזה : **לא** תנו לה · לזאת תנו לה מפרי ידיה ר"ל שלמו לה גמול מעשיה להללה ולשבחה : ויהללוה וכו' · ר"ל כשרון מעשיה יהללו אותה בשערים מקום מושב החשובים ואין א"כ מהצורך לפרסם שבחה כי מעשיה הם המגידים עליה והם המהללים אותה : וכל הענין אמורה גם למשל על הנפש המשכלת

מצודת ציון

ארוס ושמו ארגמן כמו ותכלת וארגמן וכו' ושש (שמות כ"ה): **כד** סדין · מין מלבוש עשוי להתעטף : וחגור · חגורה ואזור : לכנעני · תגר כמו בת איש כנעני (ברא' ל"ח) : **כז** צופיה · ענין הבטה כמו צופה רעים וטובים (לעיל ט"ו) : **כח** קמו · ענין התעוררות לדבר מה כמו קום נא שבה (ברא' כ"ז) : ויאשרוה · ענין שבח והלול כמו אשרי האיש (תהלי' א') : **כט** עשו · ענינו קנין ונכסים כמו ואת הנפש אשר עשו בחרן (ברא' י"ב): חיל · עושר : עלית · מל' עליון : **ל** שקר והבל · ענינם דבר שאין בו ממש : תתהלל · מלשון הלול ושבח :

חזק

המשכלת שהיא עזר לבעליה כאשה לבעלה: י אשת חיל מי ימצא· מי הוא המוצא
נפש משכלה על שלימותה לדעת ולהבין מעצמו כל דבר חכמה והשכל וכאומר הלא
זה קשה במציאות אבל כמצא אין ואחבולה לדעת הכל והיא על כי מכירת פעולתה
רחוקה היא מסחר הפנינים ואין לה ערך ודמיון עמה כי מוכר הפנינים יקח המחיר
ובמה יוצאים מתחת ידו אבל המלמד חכמה לזולת במחיר למוד חכמה אחרת בשחרו
שתיבן ביד כל אחד ואחד א"כ בעל נפש יוכל להשכיל בזה חכמות מרובות : יא
בטח· בעל נפש משכלת יבטח בה ולא יחסר מלשלול שלל החכמות מן הזולת כי יש
מה ללמד תמורתן: יב גמלתהו· הנפש המשכלת תדריך בעליה בנתיב ישר לטוב לו
ולא תסיתו ללכת ארחות עקלקלות לרע לו וכל הימים לא יארע לו תקלה על ידה: יג
דרשה· הן תשכיל לחקור מצפוני טעמי המצות שהטמן משיב עליהם כלבישת שעטנז
למר ופשתים יחדיו והדומים ועם כי לא השכילה עד התכלית עכ"ז תעשם בהפלה מבלי
התרשלות: יד היתה· תשכיל דברים עיונים קשה ההבנה ע"פ הלעוה ארוכות
וראיות מחולפות כספינה הזאת המביאה סחורה מארץ מרחק : טו ותקם· כודכה
כבוכה ומשוטטת בדבר המחקר עוד חשכו נגוהות ההיקש וזהרי ההשכלה תמצא אז
בדרך עיונה דברים מושכלים בהכמות אחרות : טז זממה· על מה שתכסוף
להשכיל תשכיל ותשיג ותתחכם עוד להבין דבר מתוך דבר ועושת עוד לימים וכרמים :
יז חגרה· זריזה היא ומשתדלת מאד לחקור ולהעמיק בדברים מושכלים : יח
טעמה· כאשר תחל לחקור במושכלות ותמצא מוצא הדבר אז לא תרפה ידיה ולא
תשקוט עד תבוא אל התכלית ולא יעלרנה עומק המושג כי תתחכם להאיר המאפל
לארך וללבן: יט ידיה· כשתחלש כח העיוני תטייל בדברי קלי העיון : כ כפה·
תמתיק אמריה במליצה נאותה להבני חכמה והשכל בלבות חלושי הדעת ודלי ההבנה:
כא לא· איננה מתפחדת מרוע המקרים ומהמרות המתרגשות כי הזכות והמעש"ע
שבידה המה לה למגן ומחסה: כב מרבדים· על כי הרגלתה מעשים ישרים ונכוחים
תתעדן בדשן בעולם הגמול : כג נודע· בעל הנפש היפה נודע הוא בשערי גן
העדן ולא יגיפו הדלתות מפניו אף הוא נודע בשנתו בחבורת ישיבה של מעלה כי יבינו
לו מקום שבת נרחב : כד סדין· חקרה והשכילה מדעתה דברים נפלאים ומאורה
תשפיע להניק לזולת במחיר מושכלות אחרות : כה עוז· מעשה המצות עשתה
במיטב הענין ונכונה רצויה לכן עוד בהיותה על האדמה תשמח בזכרה עת הפרדה מן
הגוף כי תבטח במעלה לשוב אל מקור הקדש אשר ממנו נחצבה : כו פיה· אין
עסקה ב"א בהתחלו' החכמה ותשפיע לזולת אף בחסד בלי תשלום גמול אם לא מצאה
ידו ליתחכמה לתתה לה תמורת חכמתה : כז צופיה· בכל עת מגעה ומעלת על
זכרונה בינות עולם כי כה דיתה האמתי הנכחי לזאת לא תתעצל בפקידת החכמ' עודה
בארץ: כח קמו· המלאכים שנראה בקיום המצות ובעליה הדן כל בנחמוה כולם
כאחד מהללים ומפארים אותה : כט רבות· הן אמת אשר בכל החכמות למיניהם
ימצא בהם דברים טובים אבל תועלת הכמת התורה גברה על כולן : ל שקר·
העיונים הדקים והתחכמות החקירות הנפלאות בשאר החכמות אין
תועלתן רב מול חכמת התורה כי כמוהם כאין נגדה :
לא תנו· אל הנפש המשכלת בחכמת התורה
יש שכר בעמלה והיא המלמדת
מעשים הגונים לא
כן שאר
החכמות כולן לכן היא העולה על כלנה:

ספר

איוב

עם שני פירושים · ינוחח כאישים · טעמם כטעם לשד השמן · מעשה ידי אומן · ה"ה החכם השלם והכולל הריין המצויין כמוהר"ר **יחיאל הילל** נר"ו מק"ק **יאברוב** · ומלפנים היתה תחנותו בק"ק **עמדן** יע"א בה"ה הרבני המופלג. המפורסם. החכם השלם המנוח מוהר"ר **דוד** זצ"ל **אלטשולר** · אשר היה המתחיל בדבר :

הפירוש	הפירוש
האחד נקרא בשם **מצודת דוד** בו ימצא חבורי המלות והענין :	השני נקרא בשם **מצודת ציון** בו ימצא פירושי המלות המסופקות:

הובא לבית הדפוס ע"י הרב המחבר נר"ו · והוגה בעיון רב ע"פ המקרא עם **מנחת שי** ע"י מדקדקים בקיאים בטיב ההגהה · כאשר עיני הקורא תחזינה מישרים :

נדפס

פה **ליוורנו** יע"א

כאותיות **אמשטרדם** יע"א

בשנת **והתענגו** על רוב שלום לפ"ק:

בדפוס השותפים החכם כמוהר"ר **אברהם יצחק קאשטילון** נר"ו והמשכיל כמוהר"ר **אליעזר סעדון** נר"ו :

Con Approvazione

קודש לה'
למנוחת נפש הס'
שמשון יעקב יוסף
סלימאן
נע

א א אִישׁ הָיָה בְאֶרֶץ־עוּץ אִיּוֹב שְׁמוֹ וְהָיָה ׀ הָאִישׁ
הַהוּא תָּם וְיָשָׁר וִירֵא אֱלֹהִים וְסָר מֵרָע׃
ב וַיִּוָּלְדוּ־לוֹ שִׁבְעָה בָנִים וְשָׁלוֹשׁ בָּנוֹת׃ ג וַיְהִי מִקְנֵהוּ
שִׁבְעַת אַלְפֵי־צֹאן וּשְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי גְמַלִּים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת
צֶמֶד־בָּקָר וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת אֲתוֹנוֹת וַעֲבֻדָּה רַבָּה מְאֹד וַיְהִי
הָאִישׁ הַהוּא גָּדוֹל מִכָּל־בְּנֵי־קֶדֶם׃ ד וְהָלְכוּ בָנָיו וְעָשׂוּ
מִשְׁתֶּה בֵּית אִישׁ יוֹמוֹ וְשָׁלְחוּ וְקָרְאוּ לִשְׁלֹשֶׁת אַחְיֹתֵיהֶם
לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת עִמָּהֶם׃ ה וַיְהִי כִּי הִקִּיפוּ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה
וַיִּשְׁלַח אִיּוֹב וַיְקַדְּשֵׁם וְהִשְׁכִּים בַּבֹּקֶר וְהֶעֱלָה עֹלוֹת מִסְפַּר
כֻּלָּם כִּי אָמַר אִיּוֹב אוּלַי חָטְאוּ בָנַי וּבֵרֲכוּ אֱלֹהִים בִּלְבָבָם
כָּכָה יַעֲשֶׂה אִיּוֹב כָּל־הַיָּמִים׃ ו וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹאוּ בְּנֵי
הָאֱלֹהִים

מצודת דוד

א א עוץ. יתכן שהיא ארם נהרים כי נחור היה אדון בארץ כמ"ש אל ארם נהרים אל עיר נחור (בראש' כ"ד) ועוץ היה בכור נחור כמ"ש את עוץ בכורו (שם כ"ב) וע"כ קראו שם הארץ ע"ש בנו הבכור כי לו משפט הממשלה: תם וישר. עם הבריות: ב שבעה בנים. אף זה יחשב לברכה שהיו בניו הזכרים כפולים מהנקבות ועוד יותר: ג צמד בקר. חשב הבקר זוגות לפי שהדרך לחרוש בבקרי' וא"א לחרוש בפחות משנים וכאחד חשיבי אבל גמלים והאתונות עומדים לרכיבה ולהטעין משאות והאחד ראוי לה: ועבדה רבה. תוצאות האדמה נקרא עבדה על כי תוציא צמחה ע"י עבודה שעובדין בחרישה וקצירה וכן נאמר ביצחק ועבדה רבה (בראש' כ"ו): גדול. בעושר ונכסים: מכל בני קדם. ר"ל מכל אנשי ארצו כי ארם היה בפאת המזרח כמ"ש ארם מקדם (ישעי' ט'): ד והלכו. לפי שהדבר היה תמידי נופל בו לשון עבר אף לשון עתיד וכמ"ש למטה ככה יעשה איוב וכו': בית איש. בבית כל איש ביומו הקבוע לו: ושלחו. בכל יום היו שולחים להזמין האחיות על המשתה: ה כי הקיפו. כי עשו ימי המשתה בחוזר חלילה ואמר בכל פעם שהקיפו ר"ל אחר יום המשתה של האחרון שבהם שהיה עתיד הראשון להתחיל שוב בתחלה: ויקדשם. הזמינם לבוא אליו להיישירם בדרכי ה': מספר כלם. לפי מספר הבנים והבנות: אולי. שמא בעבור טוב לב מהמשתה חטאו וגדפו בלבבם כלפי מעלה ולזה הביא עולות כי היא מכפרת על הרהור הלב: ככה. כמשפט הזה עשה כל הימים: ו ויהי היום. ר"ל היום המוכן לשיבואו בו לפני המקום

מצודת ציון

א ג צמד. זוג וכן ויקח צמד בקר (ש"א י"א) על פי דרכם ללכת מצומדים ומחוברים יחד: ה הקיפו. סבבו כמו הקף פעם אחת (יהו' ו'): ויקדשם. ענין הזמנה כמו התקדשו למחר (במד' י"א): וברכו. לשון כנוי כלפי מעלה: ו בני האלהים

האלהים להתיצב על־יהוה ויבוא גם־השטן בתוכם׃
ז ויאמר יהוה אל־השטן מאין תבא ויען השטן את־יהוה
ויאמר משט בארץ ומהתהלך בה׃ ח ויאמר יהוה אל־
השטן השמת לבך על־עבדי איוב כי אין כמהו בארץ
איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע׃ ט ויען השטן
את־יהוה ויאמר החנם ירא איוב אלהים׃ י הלא־את
שכת בעדו ובעד־ביתו ובעד כל־אשר־לו מסביב מעשה
ידיו ברכת ומקנהו פרץ בארץ׃ יא ואולם שלח־נא
ידך וגע בכל־אשר־לו אם־לא על־פניך יברכך׃ יב ויאמר
יהוה אל־השטן הנה כל־אשר־לו בידך רק אליו אל־

מצודת ציון

האלהים. הם המלאכי' הקרובי' אל השכינה להיות מבני ביתה וכן ויריעו כל בני אלהים (לק' ל"ח): על ה'. סמוך לו וכן והחונים עליו (במד' ב') ואמר בלשון בני אדם: השטן. מלאך מקטרג: ז משוט. ענין ההליכה אנה ואנה כמו שטו העם ולקטו (שם י"א): י שכת. ענין גדר כמו הסר משוכתו (ישעיה ה'): יא וגע. מל' נגיעה: על פניך. בעבור כעסך וכן אתן את פני (ויקרא כ') וזהו על כי בהפנים יוכר הכעס: יברכך. לשון כנוי כלפי מעלה: ומלאך

מצודת דוד

המקום מלאכי מעלה מלמדי זכות וחובה והוא יום ר"ה שהוא יום המשפט: בני האלהים. הם מלמדי הזכות: גם השטן. ללמד חוב ולקטרג על הבריות: ז מאין תבוא. מאיזה מקום אתה בא ולפי שאין רשות לקטן לדבר עד שיתחיל עמו הגדול לזה פתח עמו ושאלו: משוט. בא אני מן השטיטה בארץ ומן ההתהלכות שבה וכפל הדבר במלות שונות לומר היטב חפשתי לראות מעשה בני האדם וכאומר הנה מלאתי אבילות פשעי בני אדם: ח השמת. וכי שמת לבך לקטרג גם על איוב אשר בתמ' אין כמוהו וכו' וכאומר הלא מידו לא מצאת מאומה רע: ט החנם. וכי בחנם ירא איוב מה' מבלי הקדמת סבה: י השכת בעדו. הגנת עליו כאלו גדרת עליו ועל ביתו מסביב לבל תגע אל הרעה לקרוב אליהם: ומקנהו פרץ. בעבור רוב המקנה ידמו כאלו פרצו גדרם ר"ל כאלו לא יכילם מקום נגדר כי מלאו פני תבל:

יא ואולם. ובאמת נסה ושלח עתה בו מכת ידך וגע בבני ביתו ועשרו לאבדם ממנו: אם לא. הוא ענין לשון שבועה וג' זה ולא אמר ובריו הוא כאלו אמר אם לא כן יהיה יבוא עלי כך וכך וכן אם לא שויתי ודוממתי (תהלים קל"א): על פניך. בעבור כעסך עליו בדבר אבדן בני ביתו והעושר יברך כלפי מעלה: יב הנה וכו'. מסורים המה בידך לאבדם הכל אבל לא תשלח ידך אל גופו להכות גם בו:

תשלח ידך ויצא השטן מעם פני יהוה: יג ויהי היום
ובניו ובנתיו אכלים ושתים יין בבית אחיהם הבכור:
יד ומלאך בא אל־איוב ויאמר הבקר היו חרשות
והאתנות רעות על־ידיהם: טו ותפל שבא ותקחם
ואת־הנערים הכו לפי־חרב ואמלטה רק־אני לבדי
להגיד לך: טז עוד ׀ זה מדבר וזה בא ויאמר אש
אלהים נפלה מן־השמים ותבער בצאן ובנערים ותאכלם
ואמלטה רק־אני לבדי להגיד לך: יז עוד ׀ זה מדבר
וזה בא ויאמר כשדים שמו ׀ שלשה ראשים ויפשטו על־
הגמלים ויקחום ואת־הנערים הכו לפי־חרב ואמלטה
רק־אני לבדי להגיד לך: יח עד זה מדבר וזה בא
ויאמר בניך ובנותיך אכלים ושתים יין בבית אחיהם
הבכור: יט והנה רוח גדולה באה ׀ מעבר המדבר

ויגע

מצודת דוד

ויצא השטן · לאבד בני ביתו עם כל העושר: יג ויהי היום · כאשר בא היום שחזרו לאכול בבית הבכור אז אירע מה שאירע וכונת השטן הי' להקניט את איוב ביותר בחושבו הלא זה היום בבוקר העליתי עולות מספר כולם כמ"ש למעלה ויהי כי הקיפו וכו' וא"כ מנוקים המה מעון ומדוע א"כ מתו ובעבור זה ירבה לנדף: יד ומלאך בא · אחד מנעריו בא לבשרו הרעה: על ידיהם · אצלם בסמוך להם: טו ותפול שבא · עם שבא חנתה עליהם ולקחה הכל לעצמה: ואת הנערים · החורשים עם הבקר והרועים האתונות: להגיד לך · כי אם רצ"ל שאחר שגמר דבריו מת גם הוא והרי הוא כאלו אמר הנה לא נמלטתי כ"א להגיד לך ולא להשאר חי: טז עוד זה · כשהיה עוד הראשון מדבר דבריו בא זה השני ואמר הנה אש חזקה וגדולה נפלה מן השמים והתחילה להבעיר בצאן ובנערים שומרי הצאן ושרף את כולם: יז כשדים · חיל כשדים הלכו עצמן על שלשה חלקים ופשטו בעבור הגמלים לקחת לעצמן בדרך שולי המקנה אשר יתפזרו מסביב לאסף המקנה: ואת הנערים · המה רועי הגמלים: יח עד זה · כמו בעוד זה: אכלים · היו אוכלים וכו':

מצודת ציון

יד ומלאך · שליח: טו ותפול · ענין חניה כמו נופלים בעמק (שופ' ז'): ואמלטה · ענין הצלה: טז אש אלהים · דרך המקרא כשרוצה להגדיל דבר מה סומכו למלת השם וכן הררי אל (תהלים פ'): יז ראשים · חלקים כמו וראש אחד בא (שופ' ט'): ויפשטו · מל' התפשטות ושטיחה: יט מעבר · מפאת פנות

ויגע

ויגע בארבע פנות הבית ויפל על־הנערים וימותו
ואמלטה רק־אני לבדי להגיד לך׃ כ ויקם איוב
ויקרע את־מעלו ויגז את־ראשו ויפל ארצה וישתחו׃
כא ויאמר ערם יצתי מבטן אמי וערם אשוב שמה יהוה
נתן ויהוה לקח יהי שם יהוה מברך׃ כב בכל־זאת לא־
חטא איוב ולא־נתן תפלה לאלהים׃
ב א ויהי היום ויבאו בני האלהים להתיצב על־יהוה
ויבוא גם־השטן בתכם להתיצב על־יהוה׃
ב ויאמר יהוה אל־השטן אי מזה תבא ויען השטן את־
יהוה ויאמר משט בארץ ומהתהלך בה׃ ג ויאמר
יהוה אל־השטן השמת לבך אל־עבדי איוב כי אין כמהו
בארץ איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע ועדנו מחזיק
בתמתו ותסיתני בו לבלעו חנם׃ ד ויען השטן את־
יהוה

מצודת דוד

יט ויגע בארבע פנות. עם כי באה מעבר אחד הקיף את כל הבית מסביב: על הנערים. המה בניו ומשרתיהם ולא זכר הבנות כי כ"ש הוא היות הנקבות המה חלושי כח ביותר: כ ויקרע. בעבור הצער והאבל: ויגז את ראשו. תלש שער ראשו וקצר כדבר המובן: וישתחו. אל ה' לברך על הרעה: כא ערום וכו'. ר"ל כמו שיצאתי מבטן אמי ערום מבלי עושר כן אשוב אל הקבר זולתם וכאומר מה לי להתרעם על אבדן הבנים והעושר הלא לא נולדו עמי ואשוב א"כ כמו שנולדתי ולתוספת ביאור אמר הלא ה' נתן לי והוא לקח את שלו ומה לי להתרעם עליו: שמה. ר"ל אל מקום הידוע המוכן לכל ולא הוצרך לפרש כי מובן הוא מאליו וכן על כל המעשה שם (קהלת ג'): כב בכל זאת. עם כי באו עליו צרות תכופות הוה על הוה מ"מ לא חטא להתרעם אחר ה' ולא אמר עליו דברי תפלה:

ב א ויהי היום. היום המוכן לשיבואו בו מלאכי הזכות והחובה: ב אי מזה. היה כמקום אשר תאמר מזה אני בא: ג ועודנו. עם כי הוכה בצער על דבר עודו אוחז בתמימתו: והסיתני.

מצודת ציון

פנות. זויות: כ מעילו. שם מלבוש הוא: ויגז. ותלש כמו קרחי וגזי (מיכה א'): כא יצאתי. כמו יצאתי באל"ף: כב נתן. ענינו האמירה על הדבר וכן נתנו לדוד רבבות (ש"א י"ח) ויתכן שהוא מל' שם יתנו צדקות ה' (שופ' ה'): תפלה. ענין דבר גרוע שאין בו טעם וכן ובנביאי שמרון ראיתי תפלה (ירמיה כ"ג):

ב ג ועודנו. ועודו הוא: והסיתני. מל' הסתה ופתוי: לבלעו. להשחיתו

דבר

יְהוָה וַיֹּאמַר עוֹר בְּעַד־עוֹר וְכֹל אֲשֶׁר לָאִישׁ יִתֵּן בְּעַד
נַפְשׁוֹ׃ ה אוּלָם שְׁלַח־נָא יָדְךָ וְגַע אֶל־עַצְמוֹ וְאֶל־בְּשָׂרוֹ
אִם־לֹא אֶל־פָּנֶיךָ יְבָרְכֶךָּ׃ ו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן הִנּוֹ
בְיָדֶךָ אַךְ אֶת־נַפְשׁוֹ שְׁמֹר׃ ז וַיֵּצֵא הַשָּׂטָן מֵאֵת פְּנֵי
יְהוָה וַיַּךְ אֶת־אִיּוֹב בִּשְׁחִין רָע מִכַּף רַגְלוֹ עַד־קָדְקֳדוֹ׃
ח וַיִּקַּח־לוֹ חֶרֶשׂ לְהִתְגָּרֵד בּוֹ וְהוּא יֹשֵׁב בְּתוֹךְ־הָאֵפֶר׃
ט וַתֹּאמֶר לוֹ אִשְׁתּוֹ עֹדְךָ מַחֲזִיק בְּתֻמָּתֶךָ בָּרֵךְ אֱלֹהִים
וָמֻת׃ י וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ כְּדַבֵּר אַחַת הַנְּבָלוֹת תְּדַבֵּרִי גַּם
אֶת־הַטּוֹב נְקַבֵּל מֵאֵת הָאֱלֹהִים וְאֶת־הָרָע לֹא נְקַבֵּל
בְּכָל־זֹאת לֹא־חָטָא אִיּוֹב בִּשְׂפָתָיו׃ יא וַיִּשְׁמְעוּ שְׁלֹשֶׁת
רֵעֵי אִיּוֹב אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת הַבָּאָה עָלָיו וַיָּבֹאוּ אִישׁ

ממקומו

מצודת דוד

דבר בלשון בני אדם ור"ל קטרגת עליו להשחיתו בחנם מבלי עון כ"א לנסותו: ד עור בעד עור. ר"ל קיום הדברים אם דרך אנשים לתת עור בעד עור שאם יבוא מי להכותו בעור פניו הלא ישים ידו על פניו לקבל ההכאה בעור היד ואם כן הוא במקצת גופו אל קצתו כ"ש הוא שיתן האיש את כל אשר לו בעד נפשו וכאומר הנה איוב יחשוב שמא נגזר עליו המיתה ונאבד כל אשר לו תמורת נפשו ויעמד חי ולזה מקבל בסבר פנים יפות: ה אל עצמו ואל בשרו. במכאובי הגוף עצמו הקשה מאבדן הבנים והעושר: אל פניך. כמו על פניך ור"ל בעבור כעסך יברך כלפי מעלה: ו הנו בידך. הנה הוא בידך להכותו בעצמו ובבשרו להכאיבו אך שמור את נפשו לבל תצא מגודל הכאב: ז ויצא. להכות את איוב: בשחין רע. הכואב ביותר: מכף רגלו וכו'. ר"ל בכל שטח הגוף: ח ויקח חרש. איוב לקח בידו שברי חרס לחכך בהם מקומות השחין: בתוך האפר. לקרר חמימות השחין: ט עודך. עדיין אתה מחזיק בתמימתך וכאלו אמרה אל תחזק עוד אלא ברך את ה' ובעון זה תמות מיד והנה טוב לך שתמות מחיות ביסורים מכאיבים כאלה: י כדבר וכו'. תדברי כדברי אחת מנשי הנבלות: גם את הטוב. ר"ל אם אמנם שדי הרע לנו הנה עוד יבוא מועד אשר נקבל גם את הטוב ולא נוסיף לקבל עוד את הרע: בכל זאת. עם כי נלקה בגופו ובממונו מ"מ לא חטא בשפתיו לברך את ה' כאשר השיאתו אשתו: יא וישמעו. מן המספרים: איש ממקומו. כ"א בא ממקומו אל מקום איוב ובבואתם שם נאספו

מצודת ציון

להשחיתו כמו בלע ה' (איכה ב'): ז מכף רגלו. כמו שנקרא תוך היד כף כן נקרא תחתית הרגל: קדקדו. הוא אמצעית הראש מקום יחולק שם השער אילך ואילך: ח להתגרד. ענין חכוך ובדרז"ל גורד כדרכו ואינו חושש (שבת קמ"ו): ט ברך. לשון כנוי כלפי מעלה: י הנבלות. פחותות וגרועות:

ויועדו

ממקמו אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי
ויועדו יחדו לבוא לנוד־לו ולנחמו: יב וישאו את־
עיניהם מרחוק ולא הכירהו וישאו קולם ויבכו ויקרעו
איש מעלו ויזרקו עפר על־ראשיהם השמימה:
יג וישבו אתו לארץ שבעת ימים ושבעת לילות ואין־
דבר אליו דבר כי ראו כי־גדל הכאב מאד: יד אחרי
כן פתח איוב את־פיהו ויקלל את־יומו:
ג א ויען איוב ויאמר: ב יאבד יום אולד בו והלילה
אמר הרה גבר: ג היום ההוא יהי חשך אל־
ידרשהו אלוה ממעל ואל־תופע עליו נהרה: ד יגאלהו
חשך וצלמות תשכן־עליו עננה יבעתהו כמרירי יום:

הלילה

מצודת ציון

יא ויועדו · מל' וועד ואסיפה: ג א ויען · ענינו הרמת קול וכן וענו הלוים וכו' קול רם (דברים כ"ז): ב אולד · אמר דבריו כאלו ידבר קודם הלידה: ג תופע · זורח כמו הופיע מהר פארן (שם ל"ג): נהרה · אורה כמו ונהורא עמה שרא (דני' ב'): ד יגאלהו · כמו יגעלהו בעי"ן וענינו טנוף ולכלוך וכן לחם מגואל (מלאכי א'): וצלמות · צלו של מות הוא חשכת הקבר: יבעתוהו · מל' בעתה ופחד: כמרירי · ענין חמימה כמו כתנור

מצודת דוד

יחד לבוא אל איוב הביתה לנודד עליו בראשו וכדרך המיצר בצרת האוהב ואף לנחמו בדברי תנחומין: יב ולא הכירהו · כי נשתנה מראה פניו בעבור רוב הצרות והמכאובות: ויקרעו איש · כ"א קרע מעילו וזרקו עפר למעלה מראשיהם לאויר השמים כי כן היה להם מנהג אבלות וצער: יג לארץ · על הקרקע לצער בצערו: ואין דובר · אין מי בהם דובר אליו דבר כי ראו אשר גדל הכאב מאד ולא מצאו עדיין מקום לנחמו: יד אחרי כן · כאשר חלפו שבעת הימים: ויקלל את יומו · אשר נולד בו בחושבו שכל מקרי האדם המה מוגבלים ומסודרים לפי מערכות הכוכבים בעת הלידה וההריון ולזה הוכח גם הוא במכאוב כי לא מצא בעצמו עון אשר יחטא ואשם ולכן ממרירות לב קלל יומו על כי בו הורו מערכות הכוכבים בו לרעה:

ג ב יאבד · היום אשר נולדתי בו יהיה אבוד ר"ל בכל שנה בהגיע היום ההוא יהיה בו חושך עד שיהיה אבוד ממנו שם יום: והלילה אמר הורה גבר · ר"ל וכ"כ תהיה אבודה הלילה אשר המשכיל לדעת מתי היתה זמן העבור אמר בחושבו בלילה עובר אבי את אמי (כי זמן הלידה נראה וידוע לכל אבל זמן העבור לא יבין בה"א המשכיל בחכמה): ג אל ידרשהו · להשפיע בו טובה ממעל: ואל תופע · לא תזריח בו אורה: ד יגאלהו · חשך וצלמות ילכלך ויטנף אותו ותשכן עליו חשכת הענן: יבעתהו ·

יפחידהו

ה הַלַּיְלָה הַהוּא יִקָּחֵהוּ אֹפֶל אַל־יִחַדְּ בִּימֵי שָׁנָה בְּמִסְפַּר
יְרָחִים אַל־יָבֹא׃ ו הִנֵּה הַלַּיְלָה הַהוּא יְהִי גַלְמוּד אַל־
תָּבֹא רְנָנָה בוֹ׃ ז יִקְּבֻהוּ אֹרְרֵי־יוֹם הָעֲתִידִים עֹרֵר
לִוְיָתָן׃ ח יֶחְשְׁכוּ כּוֹכְבֵי נִשְׁפּוֹ יְקַו־לְאוֹר וָאַיִן וְאַל־יִרְאֶה
בְּעַפְעַפֵּי־שָׁחַר׃ ט כִּי לֹא סָגַר דַּלְתֵי בִטְנִי וַיַּסְתֵּר עָמָל
מֵעֵינָי׃ י לָמָּה לֹּא מֵרֶחֶם אָמוּת מִבֶּטֶן יָצָאתִי וְאֶגְוָע׃

מדוע

מצודת דוד

יפחדהו תוקף חמימות היום ר"ל האידים העולים בסיבת תוקף החום יחשכו אורו: ה הלילה ההוא. אשר עיבר בו אבי את אמי: יקחהו אופל. האופל יקח אותו לחלקו וישמש בו: אל יחד. אל יתאחד בימי שנה להתחבר עמהם להיות כמותם ואל יבוא בימי מספר החדשים וכפל הדבר במ"ש: ו יהי גלמוד. כ"כ יגדל בו החשך עד שיהיה יחידי ר"ל לא ילכו בו חבורות אנשים יחד לטייל ולא תבוא בו א"כ רננה כי דרך חבורות אנשים ההולכים יחד לטייל אשר ישירו וירננו בדרך מהלכם אבל כשלא ילכו בו חבורות לא ישמע בו רננה: ז יקבהו וכו'. הספדנים המעוררים בהספדם את יום מיתת המת אשר יספדוהו ומוכנים המה לעורר האבלות ולמדו לשונם לאורר ולקלל המה יקבו את הלילה ההוא: ח כוכבי נשפו. אף הכוכבים הגדולים הנראים בתחלת הלילה ובסופו גם המה יהיו חשוכים בלילה ההוא עם כי אורם רב על שלא ימנע הראותם בעבור קלות האורה אשר היא בתחלת הלילה ובסופו: יקו. הלילה ההוא יקוה שיבוא אחריו אור השמש ולא יהיה כי לא תזרח השמש ביום שלאחריו והפי' בבקיעת השחר וזהו לא יראה הלילה ההוא כי לא יאיר אחריו אור השחר: ט כי לא סגר. ר"ל בעבור זה יהיו מקוללים כן על אשר לא ספטו אז מערכת השמים לסגור דלתי בטני הוא הטבור אשר דרך בו יבוא המאכל להולד כ"א היה נסגר הייתי אז מת במעי אמי והיה א"כ נסתר מעיני העמל אשר אני עתה בו: י למה לא מרחם אמות. כאומר ואם בעבור סבת אמי נעצרתי אז במעיה למה לא מתי מיד בצאתי מן הרחם: מבטן. כאשר יצאתי מבטן היה לי לגוע ולמות וכפל הדבר במ"ש:

מצודת ציון

כתנור נכמרו (איכה ה') ובא בהכפל למ"ד הפע"ל על משקל סגריר (משלי כ"ז): ה אופל. חשך עב: יחד. מל' אחד: ו גלמוד. יחידי כמו עדת חנף גלמוד (לק' ט"ו): ז יקבהו. ענין קללה כמו לכה קבה לי (במד' כ"ג): העתידים. המוכנים כמו להיות עתידים ליום הזה (אסתר ג'): עורר. מל' התעוררות: לויתן. ענין אבלות ובירושלמי לא תעורר אשה לויתה במועד (מ"ק פרק משקין): ח נשפו. תחלת הלילה וסופו שניהם קרואים נשף ובדר"ז תרי נשפי הוו וכו' (ברכות ג') והוא ענין חשך כמו בנשף בערב יום (משלי ז'): בעפעפי. הוא אישון העין והושאל לבקיעת אור השחר והוא האור הנוצץ בפאת המזרח טרם יגלה השמש שהוא נראה כפתיחת העין: י אמות. אמר דבריו כאלו ידבר עד לא יולד: ואגוע. ואמות כמו כי גוע אהרן (במד' כ'):

קדמוני

יא מדוע קדמוני ברכים ומה שדים כי אינק: יב כי
עתה שכבתי ואשקוט ישנתי אז ינוח לי: יג עם מלכים
ויעצי ארץ הבנים חרבות למו: יד או עם שרים זהב
להם הממלאים בתיהם כסף: טו או כנפל טמון לא
אהיה כעללים לא ראו אור: טז שם רשעים חדלו רגז
ושם ינוחו יגיעי כח: יז יחד אסירים שאננו לא שמעו
קול נגש: יח קטן וגדול שם הוא ועבד חפשי מאדניו:
יט למה יתן לעמל אור וחיים למרי נפש: כ המחכים
למות

מצודת ציון

יא קדמוני · בא לפני כמו ולא יקדמנה מגן (ישעיה ל"ז): ומה · ענינו כמו למה וכן מה יתאונן אדם (איכה ג'): יג למו · לעצמם: טז טמון · מכוסה ונסתר: כעוללים · כן יקרא התינוק הרך כמו עוללי טפוחים (שם ב') וכן יקרא במעי האם: יז שאננו · מל' שאנן והשקט: נוגש · מלשון נגישה וכפיה: יח חפשי · ענין חרות כמו יצא לחפשי חנם (שמות כ"א): יט למה יתן · פי' שבידו ליתן וקצר בדבר המובן מאליו וכמוהו רבים: כ המחכים · המקוים כמו וחכיתי לה'

מצודת דוד

יא מדוע קדמוני · מדוע באו לפני ברכי המילדת לקבל אותי בצאתי מן הרחם כמשפט המילדת הלא טוב היה לי לפול בארץ ולמות: ומה שדים · למה נמצאו שדים לאמי להניק אותי הלא טוב היה לי בהעדרם כי מיד הייתי מת ברעב: יב כי עתה · אם כן היה הייתי א"כ עתה שוכב בקבר בהשקט וכאשר הייתי ישן בקבר אז היה לי מנוחה וכפל הדבר במ"ש: יג עם מלכים · הייתי א"כ שוכב עם מלכים ודומה להם כי לא ניכר בקבר יתרון לזה על זה: הבונים וכו' · דרך המלכים והגדולים לבנות ערים חרבות ושוממות למען היות להם לזכרון: יד או עם שרים · או הייתי שוכב דומה לשרים בעלי הזהב ובאומר בנה בקבר לא היה ניכר יתרון עני לא לבעלי הממשלה ולא לבעלי העושר אבל עתה אל פי אדמה ואבוה: טו או כנפל טמון · מוסב על למה האמור בתחילת הענין לומר או למה כנפל טמון לא אהיה ר"ל למה לא הייתי נפל והוא הנופל מרחם קודם זמנו עד לא כלו חדשיו בעוד לא נתפשטו איבריו ועדיין הוא מקופל וטמון קלתו בקלתו: כעוללים וכו' · הם הנפלים אשר לא ראו אור העולם וכפל הדבר במ"ש: טז שם · ר"ל מה שאתאוה לשכון בקבר הוא בעבור כי שם חדלו הרשעים מרגוז ולא יוסיפו להתרגז ולכעוס על אנשי' ומנחו א"כ שוכני הקבר מרגוע מן הרשעים: יגיעי כח · אותם שהיה כחם יגע ועיף מן בעמל הנה שם ישכבו במנוחה: יז יחד · האסורים שהיו במאסר עד לא מתו הנה שם כולם יחד בהשקט ושאנן ואין מי ישמע שם קול נוגש המכריח לעבודת המלך: יח קטן וכו' · ר"ל שם שוה הקטן להגדול ואין יתרון לזה על זה ושם נעשה העבד חפשי מאדניו כי לא יעבדנו עוד: יט למה יתן · ר"ל והואיל אם כן הקבר הוא מקום מנוחה ומרגוע למה יתן אור העולם לאשר נפשו עמל בצרה ולמה יתן חיים וכו' וכפל הדבר במ"ש: כ המחכים · הלא

למות ואיננו ויחפרהו ממטמונים : כא השמחים אלי־גיל
ישישו כי ימצאו־קבר : כב לגבר אשר־דרכו נסתרה
ויסך אלוה בעדו : כג כי־לפני לחמי אנחתי תבא
ויתכו כמים שאגתי : כד כי פחד פחדתי ויאתיני ואשר
יגרתי יבא לי : כה לא שלותי ולא שקטתי ולא־נחתי
ויבא רגז :

ד א ויען אליפז התימני ויאמר : ב הנסה דבר
אליך

מצודת דוד

הלא המה אשר יקוו למות ומדוע איננו ואף כי יחפשו אחריו יותר מאשר מטמונים : כא השמחים . הנה האנשים שלימי הדעת השמחים אל דבר אשר ראוי ונכון לגיל בו הלא המה ישישו כאשר ימצאו קבר וסיבת מות : כב לגבר . מוסב למעלה לומר הלא ישישו כאשר ימצאו קבר לגבר אשר דרכו נסתרה ממנו שיש לו קושי המזל לבל יוכל לעשות דרכו לגמור מעשהו אשר החל ואלוה עשה גדר בעד דרכו לבל יוכל לעבור בו ובעבור זה ישישו שלימי הדעת כאשר ימצאו לו קבר כי יאמרו טוב מותו מחייו והואיל וכן הוא למה יתן א"כ לעמל אור : כג כי לפני לחמי . למה לי חיים הלא מר לי מאד כי אף לפני מאכלי תבוא אנחתי ולא הלכה הנער בשמחת התענוג המאכל ושאגותי המה תכופים מבלי הפסק כמים הנגרים ויורדים : כד כי פחד . הפחד אשר פחדתי בעת שלותי פן יבואו עלי הרעות הנה הנה כן באו עלי : ואשר יגרתי . כפל הדבר במ"ש : כה לא שלותי . מעולם לא ישבתי בשלוה ובהשקט ובנחת כי יראתי מן הרעה הבא ומתרגש בעולם והנה בא עלי הרוגז והחרדה (העולה מהמענה היא שהיה איוב נבוך בדעתו ומסתפק לומר שכל מקרי האדם המה מוגבלים ומסודרים לפי מערכת השמים אשר יורו בעת ההריון והלידה ולזה קלל יום הולדתו וליל עיבורו אף יתרעם מול המקום המסדר את ההנהגה הזאת לומר מדוע לא סדר אשר מי שיהיה ראוי להולד בכמו זה המערכה בנולד הוא שיגמר או ברחם האם או בצאתו ולא יראה ברעה כי טוב לו המות) :

ד' ב הנסה . האם ראוי ונכון שכאשר המנסה נסה לומר בדבר רעה מן הרעות
כבצית

מצודת ציון

לה' (ישעיה א') : ויחפרהו . מל' חפירה ור"ל יחפשו כי המחפ' חופר בקרקע : ממטמונים . מאוצרות כי הדרך להניחם במקום טמון ונסתר : כא אלי גיל . אל גיל : כב ויסך . ענין גדר כמו אתה שכת בעדו (לעיל א') : כג ויתכו . ענין שפיכה ויציקה כמו עד נתך מים (ש"ב כ"א) : שאגותי . צעקתי : כד כי פחד . אשר פחד וכן כי גוע אהרן (במדבר כ') : ויאתיני . בא עלי כמו אתא בקר (ישעיה כ"א) : יגורתי . ענין פחד כמו ויגר מואב (במד' כ"ב) : יבוא לי . כמו בא לי : כה נחתי . מל' נחת ומנוחה :

ד א ויען . מלשון עניה ותשובה :

ב הנסה . מל' נסיון והיא בה"א התימה :

תלאה

אֵלֶיךָ תִּלְאֶה וַעְצֹר בְּמִלִּין מִי יוּכָל: ג הִנֵּה יִסַּרְתָּ
רַבִּים וְיָדַיִם רָפוֹת תְּחַזֵּק: ד כּוֹשֵׁל יְקִימוּן מִלֶּיךָ וּבִרְכַּיִם
כֹּרְעוֹת תְּאַמֵּץ: ה כִּי עַתָּה תָּבוֹא אֵלֶיךָ וַתֵּלֶא תִּגַּע
עָדֶיךָ וַתִּבָּהֵל: ו הֲלֹא יִרְאָתְךָ כִּסְלָתֶךָ תִּקְוָתְךָ וְתֹם
דְּרָכֶיךָ: ז זְכָר־נָא מִי הוּא נָקִי אָבָד וְאֵיפֹה יְשָׁרִים
נִכְחָדוּ: ח כַּאֲשֶׁר רָאִיתִי חֹרְשֵׁי אָוֶן וְזֹרְעֵי עָמָל יִקְצְרֻהוּ:
ט מִנִּשְׁמַת אֱלוֹהַּ יֹאבֵדוּ וּמֵרוּחַ אַפּוֹ יִכְלוּ: י שַׁאֲגַת
אריה

מצודת ציון

תלאה. ענין עייפות ויגיעה כמו את כל התלאה (שמות י"ח): ועצור. ענין מניעה ועכבה כמו שרים עצרו במלים (לקמן כ"ט): ג רפות. מל' רפיון: ד כושל. ענין נפילה הלא והחלשות: כרעות. היא הנפילה על הברכים: תאמץ. תחזק: ה ותלא. כמו ותלאה: עדיך. אליך כמו ועדיכם אתבונן (לק' ל"ב): כסלתך. ענין בטחון ותקוה כמו אשר יקוט כסלו (לק' ח'): ותום. הוי"ו באה במקום עם וכן ויוסף היה במצרים (שמות א') ור"ל עם יוסף שהיה במצרים: ז נא. עתה: ואיפה. איה פה: נכחדו. נכרתו כמו ותכחד מן הארץ (שם ט'): ח עמל. ענינו עול: ט מנשמת. ענין נשיבה וכן מנשמת רוח אפו (ש"ב כ"ב): יכלו. מל' כליון:

בהל

מצודת דוד

לעשות מיד עיף וינע מלאות מחזיק בתוכחך ולכן מי יוכל להתאפק לעצור בדברים מבלי להשיב: ג הנה יסרת. הנה אמר הלא אתה יסרת רבים אשר הרבו לדברים כלפי מעלה: וידים רפות. הידים שהיו רפות באמונת השם אתה היית מחזק באמרי מוסר: ד כושל. האיש הכושל היו מליך מקימים אותו וברכים הכורעות לנפול אתה היית מאמץ ר"ל כל מי שהיה נבוך בהשגחת המקום בעבור מה שהגיעהו מהרעות ובחושבו שבאה מאל המערכה ולא בהשגחה הנה מאז היית אתה מעמידו על האמת לומר שבא בהשגחה ומאד העונש על הפשע והנה שבו כולם והודו לדבריך: ה כי עתה. וכאשר עתה הבוא אליך מה מהרעות נעשית כלאה ועיף להזיק עצמך וכאשר נגעה אליך הרעה נעשית מבוהל ומבלי דעת מיושב לדבר לדברי רוח: ו הלא יראתך. הלא עתה נראה למפרע שכל יראתך היתה למען בטחונך בה להשיג מבוקשך ע"י ולא מדעת שלימה מיראת הרוממות: תקותך ותום דרכיך. תקותך היתה עם תום דרכיך ר"ל לא היתה תום דרכיך מאהבתה אותה אבל מחשבת השגת תקותך היתה עמה כי הלא עתה באבדן תקותך תסר היראה: ז זכר נא. עתה התחיל לסתור דבריו ואמר תן עתה לבך לזכור מי הוא הנקי הנאבד מאז ועד ואיה הם הישרים אשר נכחדו מבלי תקומה: ח כאשר. מוסב למעלה לומר מי הוא נקי אבד וכו' להיות דומה כאשר ראיתי אשר חורשי און וזורעי עמל שהם יקצרו פרי זרעם ר"ל כמו החורש להכין השדה לזריעה ואח"כ זורע הלא יקצור הזורע שזרע כן חושב הרע ועושהו מקבל הגמול משלם ויאבד לנצח: ט מנשמת. מנשיבת הבל פיו יאבדו ר"ל במעט שבה ובדבור קל בהבהבת רוח בלאט: ומרוח וכו'. כפל הדבר במ"ש: י שאגת אריה. עם כי

היה

אַרְיֵה וְקוֹל שָׁחַל וְשִׁנֵּי כְפִירִים נִתָּעוּ׃ יא לַיִשׁ אֹבֵד
מִבְּלִי־טָרֶף וּבְנֵי לָבִיא יִתְפָּרָדוּ׃ יב וְאֵלַי דָּבָר יְגֻנָּב
וַתִּקַּח אָזְנִי שֵׁמֶץ מֶנְהוּ׃ יג בִּשְׂעִפִּים מֵחֶזְיֹנוֹת לָיְלָה
בִּנְפֹל תַּרְדֵּמָה עַל־אֲנָשִׁים׃ יד פַּחַד קְרָאַנִי וּרְעָדָה וְרֹב
עַצְמוֹתַי הִפְחִיד׃ טו וְרוּחַ עַל־פָּנַי יַחֲלֹף תְּסַמֵּר שַׂעֲרַת
בְּשָׂרִי׃ טז יַעֲמֹד וְלֹא־אַכִּיר מַרְאֵהוּ תְּמוּנָה לְנֶגֶד עֵינָי
דְּמָמָה וָקוֹל אֶשְׁמָע׃ יז הַאֱנוֹשׁ מֵאֱלוֹהַּ יִצְדָּק אִם
מֵעֹשֵׂהוּ

מצודת דוד

היה להם שאגת אריה וקול שחל לאיים ולהפחיד את הבריות ושני כפירים לאכלם בכל פה הנה בסופם המה נתעו לבלי דעת למצוא הצלה מהרעה הבאה עליהם: יא ליש. עם כי היה גבור כאריה סופו אובד הוא מבלי מצוא טרף ומזון להחיות נפשו ומת ברעב ובניו יתפרדו הנה והנה לבקש אכלם ומוסב למעלה לומר מי הוא נקי אבד כאשר ראיתי אבדן הרשעים מבלי תקומה ואם היה הכל מצד המערכת ולא בהשגחה ראוי היה להיות מקרה אחד לצדיק ולרשע: יב ואלי דבר יגונב. הנה באה אלי דבר נבואה בגניבה ועל כי לא היה מבני ישראל לא באה אליו הנבואה בדרך ישרה ממקור הקדש כ"א בדרך עקלקלות ע"י כוחות הטומאה ויתייחס כאלו גנוב הוא מן הקדושה: ותקח אזני. קבלה אזני מן הנבואה משהו מועט ולא כולו אף לא חלק גדול: יג בשעיפים. בעת היו המחשבות מלאות מחזיונות לילה ר"ל מראיית הדמיונות הנראים בלילה על המשכב והיא תחלת הלילה שאז הרעיונים מלאים מדמיונות שהרהרו ביום: בנפול. בעת אשר התרדמה נופלת על אנשים כי בתחלת הלילה האדם נלאה ועיף ממלאכת היום והתרדמה נופלת עליו וכפל הדבר במ"ש לתוספת ביאור ולהפארת המליצה: יד פחד. אז בעת ההיא קרה לי פחד וגם רעדה והפחד ההיא הפחיד את הרוב מעצמותי ואחזם חיל ורתת: טו ורוח וכו'. המלאך הדובר חלף ועבר לפני: תסמר. קבוצת שערת בשרי תעמד ותתקשה כמסמר בדרך המתפחד ונבעת: טז יעמוד. עם כי בעת חלף לפני היה עומד זמן מה עם כ"ז לא הייתי מכיר מראהו אף כי היתה תמונת פניו לנגד עיני: דממה וקול אשמע. שמעתי קול נמוך מאד כאלו היתה מורכבת משתיקה וקול: יז האנוש. והנה שמעתיו אומר

מצודת ציון

י שחל וכפירים ליש ולביא. המה שמות האריה זכר ונקבה אך שזה גדול מזה: נתעו. מלשון תועה וענינו מי שאינו יודע מה לעשות: יא יתפרדו. יתפזרו: יב שמץ. ענין מעט ומשהו וכן ורב שמץ דבר (לקמן כ"ו): יג בשעיפים. ענין מחשבה וכן לכן שעיפי ישיבוני (לקמן כ'): מחזיונות. ענין ראיה כמו ואתה תחזה (שמות י"ח): תרדמה. היא שנה עמוקה: טו ורוח. ר"ל המלאך: יחלוף. יעבור כמו חלף הלך לו (ש"ה ב'): תסמר. מלשון מסמר ויתד ור"ל נתקשה כמסמר וכן סמר מפחדך בשרי (תהלים קי"ט): טז ולא אביר. הוי"ו היא כטעם אעפ"כ וכן הגמלים וגו' ויכינו וגו' (מלאכי ג'): תמונה. צורה: דממה. על דמיה ושתיקה:

ואמין

אומר

מַעֲשֵׂהוּ יִטְהַר־גָּבֶר׃ יח הֵן בַּעֲבָדָיו לֹא יַאֲמִין וּבְמַלְאָכָיו
יָשִׂים תָּהֳלָה׃ יט אַף ׀ שֹׁכְנֵי בָתֵּי־חֹמֶר אֲשֶׁר בֶּעָפָר
יְסוֹדָם יְדַכְּאוּם לִפְנֵי־עָשׁ׃ כ מִבֹּקֶר לָעֶרֶב יֻכַּתּוּ מִבְּלִי
מֵשִׂים לָנֶצַח יֹאבֵדוּ׃ כא הֲלֹא־נִסַּע יִתְרָם בָּם יָמוּתוּ וְלֹא
בְחָכְמָה׃

ה א קְרָא־נָא הֲיֵשׁ עוֹנֶךָּ וְאֶל־מִי מִקְּדֹשִׁים
תִפְנֶה

מצודת ציון

יח יאמין. ענינו קיום וכן יתד במקום נאמן (ישעיה כ"ב): תהלה. ענין אורה כמו בהלו נרו (לק' כ"ט): יט אף שכני. תחסר מלת כי וכאומר אף כי והוא ענין כ"ש כמו אף כי אש אכלתהו (יחזק' ט"ו): חומר. טיט: עש. ענין הבלוי וההפסד כמו עששה מכעס (תהלים ו'): כא יתרם. ענין רבוי ותוספת:

כעס

מצודת דוד

אומר האנוש מאלוה יצדק ר"ל האם אפשר שיהא האדם מוצדק בסדר ההנהגה יותר מן המקום ב"ה ואם הגבר יהיה טהור במפעליו יותר מה' אשר עשהו וכאומר הלא אף האדם השלם המסדר הנהגה מה הנה לא יסדרה באופן יהיה מקרה אחד לרע ולטוב ואיך א"כ יחשוב מי שהמקו' ב"ה מסר הכל ביד הנהגת מערכת השמים עד כי יהי' מקרה אחד לצדיק ולרשע ויצדק א"כ האנוש מאלוה: יח הן בעבדיו. הנה בעבדיו המלאכים עם כי ירבו מאנוש בשלימות רב עכ"ז לא נתן בהם קיום בעצמם לבל יצטרכו בכל עת השפעה שוה עליהם: ובמלאכיו. מלת לא משמשת בשנים כאלו אמר ובמלאכיו לא ישים תהלה והוא כפל ענין במ"ש לומר הנה לא שם במלאכיו עצמם להיות בהם אורה משלהם כי הכל בא ממנו בכל עת וא"כ הוא שלם אחד מן מלאכי מעלה ואין לו ערך ודמיון עמהם: יט אף שוכני. ומכ"ש שהוא שלם מבני אדם השוכנים בבתי חומר ר"ל בעולם השפל אשר יסוד שלהם הוא בעפר הארץ שהוא סבה לדכא אותם לפני הבלוי והרקבון המושל בהם לא כמלאכי מעלה השוכנים בעולם הענין אשר לא יקרה להם הבלוי וההפסד וכאומר הלא משכנות עולם השפל ומקריו המה סבות מונעות ההשגה והשלימות ולזה אינם אפי' כמלאכי מעלה וכ"ש הוא מאד רחקו מערך שלימות המקום ב"ה ואיך יחשוב מי אשר יצדק אנוש מאלוה: כ מבוקר וכו'. כל היום המה כתותים ומדוכאים ומבלי משים בו הכתיתה כ"א אולת אדם תסלף דרכו ותובל בעצמו: לנצח יאבדו. וכן בכל יום המה כתותים ואבודים ואיה א"כ שלימות האדם אם אין בו דעת אף נשמור עצמו: כא הלא נסע וכו'. יתרון החכמה אשר ניתן בהם יותר מאשר בע"ח הלא נסע והלך מהם כי המקריים המהווים מזולתם ומעצמם המה יסבבו להשליך החכמה מנגד ולזה ימותו ולא ימצאו הכמה ר"ל יהיה לבם צפון מחכמה עד כי ימותו ובהיות כן איה א"כ שלימות האדם להשוב אשר יצדק מאלוה:

ה א קרא נא. כהתימו לספר דברי המלאך אמר לאיוב פן תאמר איזה דרך הלך הרוח לדבר בך ומדוע לא דבר בי לזה אמר דע לך כי נבאת בעיני ה' על כי בעטת ביסורין ובחון הדבר וקרא עתה אל בשמים ותראה האם

תִּפְנֶה: ב כִּי לֶאֱוִיל יַהֲרָג־כָּעַשׂ וּפֹתֶה תָּמִית
קִנְאָה: ג אֲנִי רָאִיתִי אֱוִיל מַשְׁרִישׁ וָאֶקּוֹב נָוֵהוּ פִתְאֹם:
ד יִרְחֲקוּ בָנָיו מִיֶּשַׁע וְיִדַּכְּאוּ בַשַּׁעַר וְאֵין מַצִּיל: ה אֲשֶׁר
קְצִירוֹ רָעֵב יֹאכֵל וְאֶל־מִצִּנִּים יִקָּחֵהוּ וְשָׁאַף צַמִּים חֵילָם:
ו כִּי לֹא־יֵצֵא מֵעָפָר אָוֶן וּמֵאֲדָמָה לֹא־יִצְמַח עָמָל: ז כִּי
אָדָם לְעָמָל יוּלָּד וּבְנֵי־רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ עוּף: ח אוּלָם אֲנִי
אֶדְרֹשׁ אֶל־אֵל וְאֶל־אֱלֹהִים אָשִׂים דִּבְרָתִי: ט עֹשֶׂה גְדֹלוֹת
וְאֵין

מצודת דוד

ומי אשר יענה לך ר"ל מי ממלאכי מרום תפנה להמליץ טוב בעבורך הלא נמאסת בעיני כולם ולזה לא ידברו בך מאומה: ב כי לאויל. לפוטה במוחך יהרוג הכעס אשר יכעוס בבוא הרעה כי בעבור זה לא ימצא מלמד זכות ומשיב דבר: ופותה. הנפתה בלבו אחר תאוות העולם המדומות תמית הקנאה אשר יקנא בהצלחות הרשעים ומרבה להתרעם על ה' כי מאבד עולמו באין מליץ יושר: ג אני ראיתי. אבל אני כאשר ראיתי את האויל משלח שרשיו להתפשט בארץ בחוזק רב הנה לא קנאתי בהצלחתו אבל פתאום טרם יבוא במחשבתי בהרהור קנאה הייתי שופט ברעיוני לגזור אומר בסוף הדבר אשר יהיה נוהו מקולל: ד ירחקו. כי בניו יהיו מרוחקים מתשועת אדם כי בעון אביהם לא ימצאו מרחמים: וידכאו בשער. במקום פרסום בשער העיר יהיו מדוכאים מפני אדם ואין מי יציל: ה אשר קצירו. נכון בידו אשר קציר שדהו יאכל כל מי אשר ירעב ויתאוה לו: ואל מצנים יקחהו. יקחו את הקציר מבין הקוצים ולא ימהרו לקחת כמות שהם עם הקוצים כנוהג דבר אשר יפחד מן הרואים כ"א יברר האוכל לקחתו לעין כל ולא ימצא מי ימחה בידו: ושאף צמים. כ"א מן הצמאים אשר האויל הזה הצמיאו בקחת ממנו עשרו הנה בסוף הגבר ידו וכ"א יחזור ויבלע את עושר עצמם מה שגזל זה וכל אחד יקח את שלו: ו כי לא יצא וכו'. ר"ל הלא עינינו רואות אשר נתהוה בעולם עמל ואון והנה אינם צומחים ויוצאים מן האדמה לבוא מאליהם במקרה כ"א באים לשלם גמול המפעל ולזה כאשר ראיתי האויל משריש שפטתי שהוא הראוי להיות מן המקבלים העמל ואון כי לו נאה כי לו יאה: ז כי אדם. הלא האדם נברא להיות עמל על טרפו לא לקחת מזולתו דבר אשר לא עמל בו: ובני רשף. וכאשר ניצוצי רשפי אש הוחק טבעם להגביה עצמם לעוף למעלה כן משפט האדם לעמול על טרפו וזה האויל לא כן עשה לזה יקבל גמולו משלם: ח אולם. באמת אם הייתי אני מדוכא ביסורין לא הייתי מתרעם כמוהו אבל דורש הייתי אל ה' להתחנן לפניו: ואל וכו':

מצודת ציון

ב כעש. כמו כעס בסמ"ך: ופותה. פי' פתוי: ה מצנים. ענין קוצים וכן צנים פחים (משלי כ"ב): ושאף. ענין בליעה והשאפה אל הפה כמו שאפה רוח (ירמי' ב'): צמים. כמו צמאים: חילם. עשרם: ו און. ענין שבר: ז רשף. גחלת אש כמו רשפיה רשפי אש (ש"ה ח'):

וקדרים

ואין חקר נפלאות עד־אין מספר: י הנתן מטר על־
פני ארץ ושלח מים על־פני חוצות: יא לשום שפלים
למרום וקדרים שגבו ישע: יב מפר מחשבות ערומים
ולא תעשינה ידיהם תושיה: יג לכד חכמים בערמם
ועצת נפתלים נמהרה: יד יומם יפגשו־חשך וכלילה
ימששו בצהרים: טו וישע מחרב מפיהם ומיד חזק אביון:

ותהי

מצודת ציון

יא וקדרים. ענין שחרות כמו שמש וירח קדרו (יואל ב'): שגבו ישע. כמו שגבו בישע: יב תושיה. מל' יש: יג נפתלים. עקשים כמו אין בהם נפתל (משלי ח'): יד יומם. ביומם: יפגשו. יפגעו: ימששו. ענין החפוש בידים להשמר ממכשול כמו כאשר ימשש העור (דברים כ"ח):

קפצה

מצודת דוד

כפל הדבר במ"ש: ט עושה גדולות. כי הוא עושה גדולות וא"א לחקור אותם ולדעתם וכאומר לזה הייתי דורש לה' כי בידו להושיע ומשול במערכת השמי' ולכל אשר יחפוץ יטם עם כי נראה כאשר תפוש המערכת כן היא ע"פ הרוב מ"מ הכל בידו ועם כי לא נדע פתרון הדבר הוא בעבור כי קצרה דעת האדם וכאשר אין חקר לכל הגדולות שעושה המקום ב"ה: עד אין מספר. לגודל רבוים: י הנותן מטר. עם כי רבות פעמים לא יורה הטבע על המטר עכ"ז יתן הוא זולת הטבע בהשגחה פרטיות: ושולח וכו'. כפל הדבר במ"ש: יא לשום. בכדי להשים למרום נגבהי המעלה את השפלים אסירי הלחם כי בהיות המטר האדמ' תתן יבולה ורוח להם ונראה גם בזה גודל ההשגחה: וקודרים. הנשחרים מעקת הרעבון נתחזקו בישע אלהים וכפל הדבר במ"ש: יב מפר. בהשגחתו מפר מחשבות חכמים המתחכמים בערמות ותחבולות: תושיה. כל מה אשר יש עם מחשבותיהם לעשות: יג בערמם. בדבר הערמה אשר חשבו לעשות לזולת בזה עצמה לוכד אותם ויפול בשחת יפעל: ועצת נפתלים. עצת העקשים נעשית במהרה כי תשיב על עצמם והוא ענין מליצה לומר הואיל והוא ייעצה ואליו תשוב א"כ נעשית במהירות רב כי האדם קרוב אל עצמו ואין לעצה מרחק ללכת: יד יומם. באור היום יפגשו את החשך ר"ל בדבר ברור הנראה לעין כל תסכל עצתם ויתעו בה: וכלילה. כמו ההולך בחשכת הלילה אשר דרכו למשש ביד לבל יוכשל בדבר מה כן ימששו בעת הצהרים ור"ל אף בדבר המובן בתחילת המחשבה יהיה טח עיניהם מראות מהשכל לבותם וכפל הדבר במ"ש: טו ויושע. ובסכול דעתם יושיע ה' את מי אשר היה עצתם עליו ויהיה נושע מחרב והוא מפיהם של הרשעים ההם אשר חשבו לבלעם פיהם כי ישגו ולא ידעו מה יעשו להשיג תוחלתם: ומיד חזק. בזה יושיע האביון מיד החזק ממנו וכפל הדבר במ"ש:

ותהי

טז ותהי לדל תקוה ועלתה קפצה פיה׃ יז הנה אשרי
אנוש יוכיחנו אלוה ומוסר שדי אל־תמאס׃ יח כי הוא
יכאיב ויחבש ימחץ וידו תרפינה׃ יט בשש צרות
יצילך ובשבע לא־יגע בך רע׃ כ ברעב פדך ממות
ובמלחמה מידי חרב׃ כא בשוט לשון תחבא ולא־
תירא משד כי יבוא׃ כב לשד ולכפן תשחק ומחית
הארץ אל־תירא׃ כג כי עם־אבני השדה בריתך וחית
השדה השלמה־לך׃ כד וידעת כי־שלום אהלך ופקדת
נוך

מצודת דוד

טז ותהי · בשביל דעת הרשע תהיה למלאות תקות הדל אשר ייחל עליה : ועולתה · והנה העולה סתמה פיה ולא תוכל להרע לו ונראה א״כ מג״ז גודל ההשגחה : יז הנה · הואיל והכל בא בהשגחה הנה אשרי להאדם אשר יוכיחנו אלוה במשפט יסורין כי בזה ימורק העון להטיב אחריתו וגם אתה אל תמאס מוסר שדי : יח כי הוא יכאיב · ביסורין הוא מכאיב ובהם עצמן עושה התבושת ורפואה כי בהם ממורק העון והלך לו : וידיו · הידים אשר ימחץ בהם הם עצמם מרפאים בזה את המחוץ מחלי העון וכפל הדבר במ״ש : יט בשש צרות · הנה דע לך אשר בעבור היסורין הבאים עליך נתמרק העון ועוד לא יוסיפו הצרות לגעת בך כי יצילך ה׳ בעת יבואו בעולם אחת משש הצרות האמורות למטה : ובשבע · ונדבר השביעית אשר לא תחשב לצרה כמוהם מ״מ לא יגע בך הרע ההוא : כ ברעב · בעת בוא רעב בעולם יפדך ה׳ שלא תמות מחסרון האוכל ובמלחמה יפדך מיד חרב האויב : כא בשוט לשון · בעת יתרבה ל״הר בעולם ותשוטט הלשון לדבר רכיל אתה תהיה נחבא ונסתר ממנה כי לא תדבר עליך ולא תירא א״כ מהשוד והאבדון הבא ע״י ל״הר : כב לשוד · לעת בוא שודד לגזול הון או בעת בוא כפן ר״ל עת יחסרו התבואות לייקר השער הנה תשחק ותלעג בהלה כי לא יגעו בך לרעה : ומחית הארץ · בעת יהיה משלחת החיות לא תירא מהם והרי הם ששה צרות במספר רעב ומלחמה ול״הר שודדים כפן חית הארץ : כג כי עם אבני השדה · אשר עם אבני מכשול המושלכים ע״פ השדה יהיה כאלו כרת ברית עמהם לבל תגוף באבן רגליך והיא השביעית אשר לא תחשב לצרה כששת הראשונים : וחית השדה · הוא ענין מליצה לומר כאלו חית השדה היו השלוחים בדבר לתווך השלום בינך ובין אבני השדה וכאלו הם השלימו לך את האבנים בהם : כד וידעת · בכל מקום שתהיה תהא יודע ומובטח אשר השלום באהלך : ופקדת ·

מצודת ציון

טז קפצה · ענין סתימה וכן וכל עולה קפצה פיה (תהלים ק״ז) : יח ויחבש · מלשון חתבושת ורפואה כמו לחבוש לנשברי לב (ישעיה ס״א) : ימחץ · ענין הכאה כמו מחץ ראש (תהלים ק״י) : כא בשוט · ענין הליכה אנה ואנה כמו משוט בארץ (לעיל א׳) : כב ולכפן · ענין הסיפה וכן כפנה שרשיה (יחזקאל י״ז) ובדרז״ל יש כפופיא (שבת ס׳) ועם היא הכוך : כד ופקדת · ענין זכרון

נוך ולא תחטא׃ כה וידעת כי רב זרעך וצאצאיך
כעשב הארץ׃ כו תבוא בכלח אלי קבר כעלות גדיש
בעתו׃ כז הנה זאת חקרנוה כן היא שמענה ואתה
דע לך׃
ו א ויען איוב ויאמר׃ ב לו שקול ישקל כעשי והותי
במאזנים ישאו יחד׃ ג כי עתה מחול ימים
יכבד על כן דברי לעו׃ ד כי חצי שדי עמדי אשר
חמתם

מצודת ציון

זכרון והשגחה כמו פקד פקדתי (שמות ג׳): תחטא. ענינו חסרון כמו קולע וכו׳ ולא יחטיא (שופ׳ כ׳): כו בכלח. עת זקנה וכן עלימו אבד כלח (לעיל ל׳): אלי קבר. אל קבר: כעלות. ענין סלוק כמו אל תעלני בחצי ימי (תהלים ק״ב): גדיש. כרי מן עמרי תבואה: ו ב לו. ענינו כמו אם וכן לו החייתם אותם (שופ׳ ח׳): כעשי. כמו כעסי בשי״ן: והותי. ענין שברון רוח כמו הוה על הוה (יחזק׳ ז׳): ג לעו. ענין

מצודת דוד

תזכור ותשגיח במדורך כי לך תהיה ולא תהיה נחסר ממך להמסר ביד אחר: כה וידעת. תהיה יודע ובטוח אשר הרבה יהיה זרעך וצאצאיך וגו׳. כפל הדבר במ״ש: כו תבוא בכלח. בעת הזקנה תבוא אל הקבר כמו שמסלקין את הגדיש מן השדה בעת שהתייבש כל צרכו כן תסולק מן העולם בעת ימלאו ימיך: כז הנה זאת. המענה הזאת חקרנוה בשכל ודעת וכן היא באמת לזאת שמע אותה להבינה היטב: ואתה דע לך. כאומר הנה עשיתי את שלי ואתה דע לך בנפשך אם תבחר אמרי אם תחדל (העולה מהמענה היא שבתחלה אליפז שהכל בא בהשגחה והביא ראיה מאבדן הרשעים מבלי תקומה ולא כן יאבדו הצדיקים ויסכל דעת איוב במה שיחשוב שהכל מסור ביד מערכת השמים ומקרה א׳ לצדיק ולרשע כי ישיב אמרים הלא בחוק האדם הפלא יחשב דבר כזה לעול עם שאינו אלא כמלאכי מעלה וג״ש שאין לו ערך עם שלימות המקום ב״ה ואיך א״כ יעלה על הדעת שיש עול זה בחוקו ית׳ ועם כי נראה פגרות הרשעים בא כאשר השפוט המערכה ח״ו בא בהשגחה ובעבור קוצר הדעת לא נדע פתרון הדבר ויוכיח עוד על ההשגחה מבחינת המטר זולת הטבע ומהבהל הרשעים בראותם אשר חשבו לזולת ומסכול דעתם בדבר הנראה לעין כל ויספוט על יסורי הצדיקים אשר יבואו למרק מעט העון אשר בידם למען ישגא אחריתם ויחזה עתה לאיוב לבל יבעט ביסורין כי באו למרק העון לטוב לו כל הימים):

ו ב כעשי והותי. הוא היה כי בעבור שברון הרוח יכעס האדם בעצמו ור״ל אם היו שוקלין אותם לשומם במאזני משקל ולשאתם יחד עם הדבר הנאון לעומתם וכדרך השוקלין: ג כי עתה. אז היה עתה נודע לכל אשר הותי יכבד מחול הימים אם ישומם לעומתם: על כן. בעבור גודל המכאוב לזה דברי המה מגומגמים לקרבות בתרעומת׳ ולהסתפק בהשגחה ולומר פעם כך ופעם בהפוך:

ד כי חצי שדי

חמתם שתה רוחי בעותי אלוה יערכוני׃ ה הינהק־
פרא עלי־דשא אם יגעה־שור על־בלילו׃ ו היאכל
תפל מבלי־מלח אם־יש־טעם בריר חלמות׃ ז מאנה
לנגוע נפשי המה כדוי לחמי׃ ח מי־יתן תבוא שאלתי
ותקותי יתן אלוה׃ ט ויאל אלוה וידכאני יתר ידו
ויבצעני׃ י ותהי־עוד נחמתי ואסלדה בחילה לא יחמול
כי

מצודת דוד

אלו היסורין הבאים משדי מחמידים לשבת עמדי (עם כי איוב חשב שבא הכל מצד המערכה עכ"ז אמר דבריו אל מול דעת אליפז שהכל בא מה' בהשגחה): אשר חמתם. היא הליחה המעופשת הזלה משחין הרע ואחז במשל מדרך הפרסים אשר ימשחו חציהם בארס הנחש: בעותי. החרדות הבאות מאת המקום עורכים מלחמה עמי: ה הינהק. וכי יצעק הפרא כאשר יעמוד על הדשא ולא יחסר מאכלו וכי יצעק השור כשעומד על האבוס הבלולה במזון וכאומר הלא בהמה שוטה לא יצעק בחנם ומכ"ש איש כמוני: ו היאכל. וכי יאכל אדם בשר בהמה ודג כשהן חיין ולא יהיו מלוחין כל צרכן כי אין דרך לאכלם כ"א ע"י מרבית המליחה לא זולת: בריר חלמות. ברוק הבריאות כי ברוק החולה יש טעם מאחר מחמת מרבית המרות אשר תגבר בו אבל ברוק הבריא אין טעם כלל וכאומר וכי אקבל ממך אמרים ריקים מבלי טעם חכמה: ז מאנה. השחין אשר מעולם מאנה נפשי לנגוע בה בעבור מאוסה המה דומים כחליי בשרי ר"ל השחין אשר מאסתי לנגוע בה מהתענג ומרוך לבב והשחין אשר עתה בי הנה ילמוד זה לזה ואיך א"כ אתרחק מבשר עצמי ומדוע א"כ לא אצעק מרה: ח מי יתן. לזאת הלואי תבוא שאלתי ויתן אלוה הדבר שאני שואל ומקוה לה: ט ויואל. וירצה אלוה וידכא אותי מן העולם ויפתח ידו להכות בי עד יבצעם את ימי חיי: י ותהי עוד נחמתי. חזר לנחם את עצמו ואמר הנה עוד לי נחמה מה עם כי אני נכוה ברעד הכורי אשר לא יחמול עלי מ"מ אהנה מעט על כי לא מנעתי אמרי קדוש ואין לי להתרעם על

עצמי

מצודת ציון

ענין מגומגם ונשחת כמו ושתו ולעו (עובד' א'): ד חמתם. הרפס כמו חמת תנינים (דברי' ל"ב): בעותי. מלשון בעתה וחרדה: ה הינהק. כן נקרא קול צעקת הפרא והוא מל' ונאק נאקות (יחזק' ל') בחלוף ה"א בא"לף וכן בין שיחים ינהקו (לק' ל'): יגעה. כן יקרא קול צעקת השור כמו הלוך וגעו (ש"א ו'): בלילו. מל' בלבול וערבוב: ו תפל. ענינו דבר שאינו מתוקן כל צרכו וכן טחים אותו תפל (יחזקאל י"ג): בריר. רוק הפה כמו ויורד רירו (ש"א כ"א): חלמות. ענין בריאות וחוזק כמו ותחלימני והחייני (ישעיה ל"ח): ז מאנה. מל' מיאון: כדוי. מל' מדוה וחלי: לחמי. כן יקרא הבשר וכן ולחמם כגללים (צפניה א'): ט ויואל. וירצה כמו ויואל משה (שמות ב'): יתר. מלשון התרה ופתיחה: ויבצעני. ענין השלמה כמו וידיו תבצענה (זכרי' ד'): י ואסלדה. ענין חמום וכויה ובדרז"ל יד סולדת בהן (שבת מ'): בחילה. מל' חלחלה ורעדה:

כהה ני'

כי־לא כחדתי אמרי קדוש׃ יא מה־כחי כי־איחל ומה־
קצי כי־אאריך נפשי׃ יב אם־כח אבנים כחי אם־בשרי
נחוש׃ יג האם אין עזרתי בי ותשיה נדחה ממני׃
יד למס מרעהו חסד ויראת שדי יעזוב׃ טו אחי בגדו
כמו־נחל כאפיק נחלים יעברו׃ טז הקדרים מני־קרח
עלימו יתעלם־שלג׃ יז בעת יזרבו נצמתו בחמו נדעכו
ממקומם׃ יח ילפתו ארחות דרכם יעלו בתהו ויאבדו׃

הביטו

מצודת ציון

כחדתי · ענין מניעה והעלמה כמו לא כחדו (ישעיה ג׳): יא איחל · מל׳ תוחלת והקוה: יג ותושיה · מל׳ יש: יד למס · מל׳ המסה והמגה: חסד · ענינו חרפה כמו חסד היא (ויק׳ כ׳): טו כאפיק · ענינו זרם מרוצת המים כמו כאפיקים בנגב (תהלי׳ קכ״ו): טז הקודרים · ענין שחרות והוסך כמו שמש וירח קדרו (יואל ב׳): מני · מן: קרח · הוא הגליד הנקפה מהקור כמו משליך קרחו כפתים (תהלים קמ״ז): יתעלם · מל׳ העלם ומכוסה: יז יזרבו · כמו יצרבו כי זסשר״ץ מתחלפים והוא מענין חמוס כמו צרבת השחין (ויקרא י״ג): נצמתו · ענין כריתה כמו לצמית (תהלי׳ ק״א): נדעכו · ענין ניתר וקפילה כמו דעכו כאש קוצים (שם קי״ח): יח ילפתו · ענין אחיזה כמו וילפת שמשון (שופ׳ ט״ז): בתוהו · במקום שממה:

מצודת דוד

עצמי לומר שאני גרמתי לי הרעה מצד העונש: יא מה כחי · עתה חוזר להשיב על מה שאמר אליפז הנה באחוב היסורים ימורק העון ויטבת אחריתו וע״ז אמר לו מה כחי כי אקוה לטובה הלא כבר תש כחי עד מאד עד שא״א לי לחזור לאיתני: ומה קצי · מהו קץ ימי אשר אאריך לעכב נפשי אצלי ר״ל הלא מעטים המה ומה לי בטובה אשר תבוא לאחר זמן על ימים מעטים: יב אם כח אבנים · וכי כחי כאבנים וכי בשרי חזקה כנחושת על שאוכל לשאת מכאובים כאלו ולחזור לקדמותי: יג האם · וכי גם זאת יבוא לי שלא יהיה בי עזר מה הראוי עתה לי וביא תנחומות הוהבים: ותושיה · וכי יהיה נדחה ממני כל מה אשר יש עם מחשבותי כי תשחק על אמרי ותלעג למו: יד למס · היתכן אשר לאיש שנמס בשרו מגודל המכאוב יהי׳ לו עוד חרפה מרעהו ויעזוב יראת שדי כי הלא אין פחד שדים לנגד עיניו לומר הלא די לו בהמכאוב ולמה עוד אקניטו: טו אחי · רעי בגדו בי כמו נחל אשר ירבה לנגוד באכסיו: כאפיק · כזרם נחלים אשר יעברו ממקומם וילכו להם וכפל הדבר במ״ש: טז הקדרים · כי הנחלים הקדרים מהתחלת ימי הקרח היא עת ירדו מי הנחלים ויחשכו הנחלים לרוב עומק המים והשלג היורד על הנחלי׳ הנה מתעלם ומתכסה בהם לרוב עומקם וחשכותם: יז בעת יזרבו · בימי הקיץ בעת יתחממו נכרתו ממקומם ואיכה כי נתייבשו הנחלים: בחומו · בזמן שיחומו שנגלו ממקומם וכפל הדבר במ״ש: יח ילפתו · המים ההם יאחזו ארחות דרכם

יט הביטו ארחות תמא הליכת שבא קוו־למו: כ בשו
כי־בטח באו עדיה ויחפרו: כא כי־עתה הייתם לו
תיראו חתת ותיראו: כב הכי־אמרתי הבו לי ומכחכם
שחדו בעדי: כג ומלטוני מיד־צר ומיד עריצים תפדוני:
כד הורוני ואני אחריש ומה־שגיתי הבינו לי: כה מה־
נמרצו אמרי־ישר ומה־יוכיח הוכח מכם: כו הלהוכח
מלים תחשבו ולרוח אמרי נואש: כז אף־על־יתום
תפילו

מצודת דוד

ר"ל לא נודע למי אנה הלכו ורק הם לבדם יודעים ארחות דרכם מהם כשיבשו בחמה מהם נבלעו בארץ וכל המים עלו בתוהו מקום שאין שם אנשים להנות מהם והרי הם אבודים מאנשים: יט הביטו. המים ההם הביטו ארחות תמא ללכת שמה ודרך ההולך לשבא עשוהו לעצמן קו ישר ללכת בו והוא ענין מליצה לומר לא נודע איה הם כאלו הלכו בדרך רחוק מאוד לתמא ולשבא: כ בושו כי בטח. הנה כ"א אשר בטח לשתות ממי הנחלים ההם בושו כאשר באו למקום הנחל ולא מצאו מים: באו. כאשר באו אליה הנה נחפרו ונכלמו כי אין מים וכפל הדבר במ"ש: כא הייתם לו. דומים אתם להנחל הזה כי כמו שהנחל בגד באנשיו והלך לו בזמן החום אשר היא העת המצטרך ביותר למים כן אתם בגדתם בי בעת צרה עת המצטרך לתנחומות האוהבים: תראו חתת. כאשר ראיתם השבר הבאה עלי תפחדו לומר האמת מול המקום ב"ה שלא יקרה לכם כמקרי: כב הכי אמרתי. האם אמרתי תנו לי מה מן ההון: ומכחכם. ממון שלכם הבאה בעמל וכח ממנו תנו שוחד בעבורי כ"א אמרתי בזאת היה מקום לחשוב כי בעבור הבלת ההון תרשיעו אותי על לא חמס: כג ומלטוני. ע"י השוחד מלטו אותי מיד הצר ופדו אותי מיד העריצים וכאומר הלא אין מקום לאמר שוחד ואין מחשבותי עליו ומדוע א"כ תרשיעו אותי: כד הורוני. למדו אותי מה פשעי ואני אחריש לשמוע אמריכם והבינו לי מהו הדבר אשר שגיתי בו לשתאמרו שבאו היסורין למרק העון: כה מה נמרצו. מה מאד חזקו אמרי יושר אבל מה יועיל הויכוח אשר מכם אם לא נאמרה ביושר: כו הלהוכח. ר"ל וכי להתוכח תחשבו אשר מלים בעלמא יספיק להם אבל לא כן הוא כי אמרי נואש לרוח הם חשובים ואין בהם תועלת: כז אף על יתום. מתוך דבריכם נראה

שהינם

מצודת ציון

יט קוו. מלשון קו וחבל: כ עדיה. אליה כמו תגע עדיך (לעיל ד'): ויחפרו. ענין בושה: כא חתת. שבר כמו חתתה קשתותם (ירמיה נ"א): כב הבו. תנו: כג צר. שונא: עריצים. חזקים: כד הורוני. למדני כמו את מי יורה דעה (ישעיה כ"ח): כה נמרצו. נתחזקו כמו וחולי נמרץ (מיכה ב'): ומה. הוי"ו היא במקום אבל: יוכיח. ענין ברור דברים כמו והוכיח בדברים (מ"ב י"ט): כו נואש. ענין דבר שאין בו ממש ואין לחשוב עליו וכן ותאמרי נואש (ירמיה ב'):

ותכרו

תפילו ותכרו על־ריעכם: כח ועתה הואילו פנו־בי
ועל־פניכם אם־אכזב: כט שבו נא אל־תהי עולה ושבי
עוד צדקי־בה: ל היש־בלשוני עולה אם־חכי לא־
יבין הוות:

ז. א הלא־צבא לאנוש על־ארץ וכימי שכיר ימיו:
ב כעבד ישאף־צל וכשכיר יקוה
פעלו: ג כן הנחלתי לי ירחי־שוא ולילות עמל מנו־
לי: ד אם־שכבתי ואמרתי מתי אקום ומדד־ערב
ושבעתי

מצודת דוד

רקמנים ואפי' על היתום תפילו המכשול ולא תחושו עליו ותחפרו בור על ריעכם לנפול בו ואל תחמולו: כה ועתה. הואיל ואין ממש בדבריכם התרצו לפנות אל אמרי לשמוע אליכם והראו אם אדבר לפניכם כזב ודבר שאין בו ממש: כט שובו נא. התעכבו כאן לבחון דברי והראו אשר לא תמצא בה עולה: ושובו עוד. להתעכב יותר לבחון היטב ותראו שאני צדיק בדבר והדין עמדי: ל היש. וכי יש בלשוני עולה ר"ל וכי שמעתם ממני מאז דברי עולה: אם חכי. וכי חכי לא יבין מה הם דברי הוות וכאומר הלא ידעתם אותי מאז שאינני מדבר עולה בזדון הלב ולא בעבור הסכלות ושגה שמעו אמרי:

ז א הלא צבא וכו'. עתה החל אמריו לומר הלא זמן לאנוש ר"ל הלא קץ וזמן יש לאדם על הארץ ויגיעיו מוגבלים וקצובים כימי שכיר: ב כעבד. כמו העבד העמל במלאכה כל היום אשר יתאוה ללכת ערב לנוח ממלאכתו וכמו השכיר אשר יקוה עת השלמת פעלו: ג כן הנחלתי. כן אני מנחיל לעצמי ירחי שוא ר"ל מצפה אני מתי יעבור החדש אולי יקל חליי בחדש הבא ורוצה אני לנחול מהרה את החדשים אולם היא לשוא כי לא הוקל חליי: ולילות עמל. ר"ל וכ"כ בדבר הלילות עם כי אצפה מתי יעברו לילות העמל אשר הזמינו לי ר"ל בכל לילה מהלילו' אצפה מתי תעבור ככה לשוא תוחלתי: ד אם שכבתי. כאשר אשכב בלילה אמרתי מתי אקום ותנוד הערב ותלך לה כי אולי יקל חליי ביום וכאשר לא הוקל אצפה בכל שעה מהיום מתי תנוד השעה ותלך לה כי אולי יקל בשעה האחרת והרי אני שבע כל היום ממחשבות נדידה עד הערב וכן הוזר בלילה וכאומר הלא כדרכי כן דרך כל סובלי יסורים וימי האדם הלא קצובים המה וא"כ החושב כן ספק הוא נקרב עת המיתה כי
ייטיב

מצודת ציון

כז ותכרו. ותחפרו כמו בור כרה (תהלים ז'): כח הואילו. התרצו כמו ויואל משה (שמות ב'): ועל פניכם. לפניכם כמו על פני (שם כ'): כט שובו. התעכבו כמו לא ישבו בארץ ה' (הו' ט'): ל הוות. דברי רשע ושבר:

ז א צבא. קץ וזמן וכן חליפות וצבא עמי (לק' י'): ב ישאף. יתאוה כמו אל תשאף הלילה (לק' ל"ו): ג מנו. הזמינו כמו וימן ה' דג (יונה ב'): ד ומדד. מל' נדידה:
נשף

ושבעתי נדדים עדי־נשף: ה לבש בשרי רמה וגיש
עפר עורי רגע וימאס: ו ימי קלו מני־ארג ויכלו באפס
תקוה: ז זכר כי־רוח חיי לא־תשוב עיני לראות טוב:
ח לא־תשורני עין ראי עיניך בי ואינני: ט כלה ענן
וילך כן יורד שאול לא יעלה: י לא־ישוב עוד לביתו
ולא־יכירנו עוד מקומו: יא גם אני לא אחשך־פי אדברה
בצר רוחי אשיחה במר נפשי: יב הים־אני אם־תנין כי־
תשים

מצודת דוד

ויטיב לו מחיי צער ויסורר בזה דעת אליפז שאמר שהכל בא בהשגחה והרשעי' יאבדו בעונם וימותו אבל הצדיקים ימורק מעט עונם ע"י היסורים כי בהיות כן שגלה הכל בהשגחה יחשב עוד יותר לעול כי המית טוב' היא מחיי צער ורעה א"כ גמול הצדיקים מגמול הרשעים: ה לבש · הנה מרוב פצעי הנגעים עלתה הרמה על בשרי והיא כאלו לבושה מהם ומגוש עפר הארץ כמ"ש למעל' והוא יושב בתוך האפר ועפר ואפר אחד הוא: עורי · עור בשרי נתבקע ונמס: ו ימי קלו · מהרו ללכת בקלות יותר מן הארג אשר ימהר ללכת בקלות בין חוטי השתי: ויכלו · יהיו כלים מבלי תקוה כי לא אקוה עוד לחזור לקדמותי כי נחליתי מאד עד שא"א לשוב לאיתני: ז זכור · חזר פניו כלפי מעלה ואמר הנה ה' אם כן הדבר כמ"ש אליפז שבאו היסורים למרק העון להיטיב האחרית עד מה זה אהיה מעונה תן דעתך לזכור אשר ימי חיי עפים מהר כמו הרוח ואם תמתין עוד הנה שוב לא תשוב עיני לראות טוב כי אמות טרם בוא הטובה: ח לא תשורני · העין הרואה אותי עתה לא תראה אותי עוד כי אמות ואקבר וכאשר תשים עיניך בי להיטיב לי לא אהיה עוד בעולם: ט כלה ענן · ר"ל לא אקוה שתשוב ותחייני לראות בטוב כי כמו הענן כלה הוא והולך לו ולא ישוב זה הענן בעצמו כן היורד אל הקבר לא יעלה עוד ממנה ומזה אחז"ל שכפר בתח"ה: י מקומו · אנשי מקומו לא יכירו אותו עוד כי לא ישוב אליהם וכפל הדבר במ"ש: יא גם אני וכו' · כאומר הואיל ואין היסורי' חדלי' ממני ולא אקוה עוד לראו' טוב לכן לא אחדל גם אני מהמ' פי ואדברה בעבור צר רוחי וכאשר סבלתי הגדתי: אשיחה וכו' · כפל הדבר במ"ש: יב הים אני · וכי אני דומה אל הים או אל הלויתן אשר שמת עלי משמר להיות כלוא ביסורים מבלי צאת מהם כעת מן העתים כאשר שמת את החול לים להיות לו למשמר לבל יעברנהו וכאשר חבשת את הלויתן בכבכי ים לבל יצא בשוט עפם שלא יחריב העולם:

מצודת ציון

נשף · ערב כמו בנשף הערבי (ישעי' כ"א): ה וגוש עפר · חתיכת עפר ובדרז"ל גזרו על גושה (שבת ט"ו): רגע · נתבקע כמו ועל רגעי ארץ (תהלי' ל"ה): וימאס · מל' המסה: ו ארג · כן יקרא הכלי אשר יוליך האורג בין חוטי השתי: באפס · מבלי: ח תשורני · תראני כמו אשורנו ולא קרוב (במד' כ"ד): יא אחשך · אמנע ואחדל: אשיחה · מל' שיחה ודבור: יב תנין · זהו הלויתן כת"י:

תָּשִׂים עָלַי מִשְׁמָר׃ יג כִּי־אָמַרְתִּי תְּנַחֲמֵנִי עַרְשִׂי יִשָּׂא
בְשִׂיחִי מִשְׁכָּבִי׃ יד וְחִתַּתַּנִי בַחֲלֹמוֹת וּמֵחֶזְיֹנוֹת תְּבַעֲתַנִּי׃
טו וַתִּבְחַר מַחֲנָק נַפְשִׁי מָוֶת מֵעַצְמוֹתָי׃ טז מָאַסְתִּי לֹא־
לְעֹלָם אֶחְיֶה חֲדַל מִמֶּנִּי כִּי־הֶבֶל יָמָי׃ יז מָה־אֱנוֹשׁ כִּי
תְגַדְּלֶנּוּ וְכִי־תָשִׁית אֵלָיו לִבֶּךָ׃ יח וַתִּפְקְדֶנּוּ לִבְקָרִים
לִרְגָעִים תִּבְחָנֶנּוּ׃ יט כַּמָּה לֹא־תִשְׁעֶה מִמֶּנִּי לֹא־תַרְפֵּנִי
עַד־בִּלְעִי רֻקִּי׃ כ חָטָאתִי מָה אֶפְעַל ׀ לָךְ נֹצֵר הָאָדָם

למה

מצודת ציון

יג ערשי. מטתי כמו ערשו ערש ברזל (דברי׳ ג׳): ישא. תבער ותלהט כמו ותשא הארץ מפניו (נחו׳ א׳): בשיחי. ענינו ספור התלאות כמו מרוב שיחי וכעסי (ש״א א׳): יד וחתתני. ענין שבר כמו תרגום חתת (לעיל ו׳): ומחזיונות. ענין ראיה כמו ואתה תחזה (שמות י״ח) ור״ל הדמיונות הנראים בחלום וכפל הדבר במ״ש: תבעתני. מל׳ בעתה וחרדה: טו מעצמותי. האברים יקראו עצמות כי הם המעמידים אותם: יז תשית. תשים: יח ותפקדנו. תשגיח בו כמו ופקדת נוך (לעי׳ ה׳): לבקרים. בכל בקר וכן חדשים לבקרים (איכה ג׳): יט תשעה. תחדל כמו השע ממני ואבליגה (תהלי׳ ל״ט):

למפגע

מצודת דוד

יג כי אמרתי. אם אמרתי ערשי תנחמני כי משכב השינה משכח הצער: ישא בשיחי משכבי. משכב הלילה תבער ותלהט בשיחי לכלותה וכפל הדבר במ״ש: יד וחתתני. אבל גם התנחומין הזה לא עלתה בידי כי בעת השינה שברת אותי בחלומות רעים והחרדת אותי מן החזיונות הקשו׳ כי רואה אני בחלומי כל מקרי היום על כי תמיד אהרהר בהם כי כן הדרך לראות בחלום הרהורי היום: טו ותבחר וכו׳. נפשי תבחר למות ממיתת חנק ותבחר המות יותר משיהיה עם עצמותי: טז מאסתי. אמאס חיי כי לא לזמן ארוך אחיה ומהו הטובה אשר אוכל לקבל בזמן קצר לזאת חדל ממני את החיים כי הלא הבל ימי ואין בהם ממש כי מעטים המה: יז מה אנוש. עד הנה אמר דבריו לפי דעת אליפז שהכל בא בהשגחה ועתה בא לחוות דעתו וכאומר איך אאמין שהכל בא בהשגחה וכי מה הוא האדם אשר תחשיב אותו לגדול ומכובד על שתשגיח בו וכי תשים אליו לבך הלא קטן הוא ובזוי מאד: יח ותפקדנו. וכי תשגיח בו בכל בקר וכי תבחון מעשיו בכל רגע וכי זו היא כבודך: יט כמה. כאומר ולו אף אם תשגיח בו ומגלגל העונש באו עלי היסורים מה זה תכבד עלי ידך כמה הרבה מן הזמן אשר לא תחדל ממני מלהכות בי ולא תתן לי רפיון אף זמן מועט מכך שעור בליעת הרוק: כ חטאתי. ועוד אף אם לו חטאתי מה אני עד שאוכל לפגום בך ועוד הלא אתה נוצר האדם ולמה בראתני להיות נכון לשאתה תפגע בי מכת ידך וכאומר הלא בתחילת בריאתי ידעת כי כן היה וא״כ בראתני להנקש בי להיות כמטרה לחץ:

ואהיה

למה שמתני למפגע לך ואהיה עלי למשא : כא ומה ׀
לא־תשא פשעי ותעביר את־עוני כי־עתה לעפר אשכב
ושחרתני ואינני :
ח א ויען בלדד השחי ויאמר : ב עד־אן תמלל־
אלה ורוח כביר אמרי־פיך : ג האל יעות
משפט ואם־שדי יעות־צדק : ד אם־בניך חטאו־לו
וישלחם ביד־פשעם : ה אם־אתה תשחר אל־אל ואל־
שדי

מצודת דוד

ואהיה עלי למשא. תקון סופרים הוא והראוי ואהיה עליך למשא ומוסב על למה שמתני כאומר למה בראתני להכנס בי ולהיות עליך למשא לפנו' מה בקדושתך הלא טוב היה העדרי. ובלא תקון יאמר שאומר הנה קצתי בחיי ולא אוכל לסבול את עצמי ואני עלי למשא והוא מענין לשון מליצה: כא ומה וכו'. ועוד הלא כבר קבלתי די הגמול ומעתה למה לא תמחול פשעי להביא עלי הטובה גמול הצדק: כי עתה. ר"ל הלא עתה בזמן קרוב אשכב לעפר כמתי עולם וכאשר תשחר אותי לשלם לי גמול הצדק לא אהיה עוד בעולם ויקופח א"כ שכרי (העולה מהמענה בהיא לסתור דעת אליפז שאמר שהכל בא בהשגחה וגמול ישלם כי יטיב אשרים אם כן היא יהיה עוד עול נוסף כי גמול היסורים אשר ישולם להצדיקים על מעט העון רעה היא מגמול הנדון אשר ישולם לרשעים ויביא ראיה מבעלי המכאוב אשר יצפו יום יום בהעברת הזמן וימי האדם הלא קצובים כמה ויתאוו א"כ בהתקרב עת המות ויוסיף לומר שאין כבוד המקום להשגיח בשפלים והוכיח בדברים לומר אף אם ישגיח ואף אם יפשע ואשם מה יפעל בו ולמה ברא אותו ויתרעם עוד לומר הלא די לו בעונש שקבל עד כה ומתי יקבל גמול הצדק וכי יקופח שכרו):

ח ב עד אן. עד מתי תדבר אלה הדברים הלא אמרי פיך יחשבו לכעס חזק: ג האל. וכי האל יעות משפט מבלי תת עונש להרשעים כפי הגמול וכי יעות הצדק לבלי תת גמול שכר הצדיקים ואיך תאמר שמסר הכל בידי מערכת הכוכבים והיה א"כ כצדיק כרשע: אם בניך. ר"ל ראה שאין הדברים באים במקרה כ"א בהשגחה לפי הגמול כי כאשר בניך חטאו בעשותם משתה תמיד המביא לידי קלות ראש הנה אז גרשם מן העולם במקום פשעם כי בבית המשתה מתו במקום פרעו שם במשפט: ה אם אתה וכו'. ר"ל ומזה השכיל לדעת כאשר אתה תדרוש

מצודת ציון

ב למפגע. ענין הכאה עד מות כמו גש פגע בו (ש"ב א'): כא ומה. ולמה וכן מה יתאונן (איכה ג'): שחרתני. תדרוש אותי כמו שוחר טוב (משלי י"א): ח ב ורוח. ענינו כעס כמו הניחו את רוחי (זכריה ו'): כביר. חזק כמו אל כביר (לקמן ל"ו): ד וישלחם. גרשם כמו שלח מעל פני (ירמי' ט"ו) והוי"ו היא במקום אז וכן אם בחקתי תלכו וכו' ונתתי וכו' (ויק' כ"ו) ור"ל אז נתתי וכו': ביד. במקום כמו יד אבשלום (ש"ב י"ח):

זך

שַׁדַּי תִּתְחַנָּן׃ ו אִם־זַךְ וְיָשָׁר אָתָּה כִּי־עַתָּה יָעִיר עָלֶיךָ
וְשִׁלַּם נְוַת צִדְקֶךָ׃ ז וְהָיָה רֵאשִׁיתְךָ מִצְעָר וְאַחֲרִיתְךָ
יִשְׂגֶּה מְאֹד׃ ח כִּי־שְׁאַל־נָא לְדֹר רִישׁוֹן וְכוֹנֵן לְחֵקֶר
אֲבוֹתָם׃ ט כִּי־תְמוֹל אֲנַחְנוּ וְלֹא נֵדָע כִּי צֵל יָמֵינוּ עֲלֵי־
אָרֶץ׃ י הֲלֹא־הֵם יוֹרוּךָ יֹאמְרוּ לָךְ וּמִלִּבָּם יוֹצִאוּ מִלִּים׃
יא הֲיִגְאֶה־גֹּמֶא בְּלֹא בִצָּה יִשְׂגֶּא־אָחוּ בְלִי־מָיִם׃ יב עֹדֶנּוּ
בְאִבּוֹ לֹא יִקָּטֵף וְלִפְנֵי כָל־חָצִיר יִיבָשׁ׃ יג כֵּן אָרְחוֹת
כָּל־שֹׁכְחֵי אֵל וְתִקְוַת חָנֵף תֹּאבֵד׃ יד אֲשֶׁר־יָקוֹט כִּסְלוֹ

וּבֵית

מצודת ציון

ו זך. מל' זכות ובהירות: ז מצער. מעט כמו הלא מצער הוא (בראשית י"ט): ישגה. יגדל כמו כארז בלבנון ישגה (תהלים צ"ב): ט תמול. אתמול: יא היגאה. היגדל כמו כי גאו המים (יחזקאל מ"ז): בצה. טיט הלא כמו הטבעו בבוץ רגליך (ירמיה ל"ח): אחו. שם צמח מה וכן ותרעינה באחו (בראשית מ"א): יב באבו. ר"ל בלחלוחו הראוי לו לפי טבע הצמח ההוא וכן באבי הנחל (שה"ש ו') ור"ל בצמחי הנחל: יקטף. יכרת וישבר כמו רך אקטוף (יחזקאל י"ז): יג חנף. כן יקרא הרשע על כי מחניף ליצרו וממלא תאויו: יד יקוט. יוכרת כמו ונקטו בפניהם (שם ו'): כסלו. בטחונו כמו יראתך כסלתך (לעיל ד'):

עכביש

מצודת דוד

לפי שירחמך ותתחנן אליו להעיר אזמתך: ו אם זך. ר"ל אם תעשה בזכות ויושר הלב לא ברמיה הנה לא יקופח שכרך כי עתה יעורר רחמיו ויעשה נות צדקך שלם ותמים לאלה כל מחסורך כי גמול הוא משלם: ז ראשיתך מצער. הטובה שהיה לך בראשית יאיך תחשב למעט כי הטובה שיהיה לך באחרית יאיך יגדל מאד עד שלמולם תחשב למעט הטובה שהיה לך מאז: ח כי שאל נא. עתה שאל דבר לדורות הקודמים והכן דעתך אל מה שחקרו אבותיהם ונמסרו להם: ט כי תמול. צעירים אנחנו לימים כאלו ביום אתמול נולדנו ולא נדע כל הקורות להביא ראיה מן המוחש: כי צל ימינו. כמו הצל אשר לא יעמוד זמן רב במקום אחד כי ינטה ממקומו בעבור הלוך השמש כן אנחנו מקרוב נולדנו ולא עבר עלינו זמן רב: י יורוך. ילמדו אותך ויאמרו לך מה שקבלו מאבותם אשר חקרו מהדברים אשר נתפרסם להם מן החוש: ומלבם. אף מלב עצמם יוציאו דברים אשר חקרו בשכלם ע"פ הדברים אשר קבלו מאבותם: יא היגאה. והנה כה יאמרו לך וכי יגדל גומא בלא טיט הלא וכי יגדל צמח האחו בלי מים הלא אין דרכם לגדל אלא במקום המים לבוא בהם מרבית הלחלוחית ושפע הרטיבות: יב עודנו באבו. כשהוא עדיין בלחלוחו הראוי הנה אז לא ישבר אבל כאשר פסקה הלחלוחית דרכו להתייבש טרם כל חציר כי רב הלחלוחית שבו היא סבה להתייבש מהר כאשר תסור ממנו: יג כן ארחות. כן הוא דרך של כל שוכחי השם עם כי בעת הצלחתם המה ממולאים בטובה אבל כאשר ינוס הסבה תקות כל אשר אבדה אף קל מהר:
יד אשר יקוט.

אשר

וּבֵית עַכָּבִישׁ מִבְטַחוֹ׃ טו יִשָּׁעֵן עַל־בֵּיתוֹ וְלֹא יַעֲמֹד
יַחֲזִיק בּוֹ וְלֹא יָקוּם׃ טז רָטֹב הוּא לִפְנֵי־שָׁמֶשׁ וְעַל גַּנָּתוֹ
יֹנַקְתּוֹ תֵצֵא׃ יז עַל־גַּל שָׁרָשָׁיו יְסֻבָּכוּ בֵּית אֲבָנִים
יֶחֱזֶה׃ יח אִם־יְבַלְּעֶנּוּ מִמְּקֹמוֹ וְכִחֶשׁ בּוֹ לֹא רְאִיתִיךָ׃
יט הֶן־הוּא מְשׂוֹשׂ דַּרְכּוֹ וּמֵעָפָר אַחֵר יִצְמָחוּ׃ כ הֶן־אֵל
לֹא יִמְאַס־תָּם וְלֹא יַחֲזִיק בְּיַד־מְרֵעִים׃ כא עַד־יְמַלֵּה שְׂחוֹק
פִּיךָ וּשְׂפָתֶיךָ תְרוּעָה׃ כב שֹׂנְאֶיךָ יִלְבְּשׁוּ בֹשֶׁת וְאֹהֶל
רְשָׁעִים אֵינֶנּוּ׃

ויען

מצודת דוד

אשר אז יוכרת בטחונו והרי היא כאריגת העכביש שאינה מתקיימת: טו ישען. עם כי הוא נשען על חוזק ביתו להתחזק בו הנה לא יעמוד בידו ועם כי יאחוז בו בחוזקה לא יתקיים בידו כי יאבד ממנו בעת יכלה די גמול מעט מעשה הטוב שעשה וא"כ מרבית הטובה סיבה היא לו לרעה לקרב את האבדון כאשר מרבית הלחלוחית של הגומא והאחו סבה היא להם להתייבש מהר: טז רטוב הוא. ר"ל ונדבר רעות הצדיקים ימשילו לומר הנה בעץ רענן אשר הוא רטוב אף בעמדו מול השמש וענפיו מתפשטים על כל הגן אשר הוא נטוע בו: יז על גל. ושרשיו נאחזים אצל גל המים ועומד בגבול של בית אבנים והוא דבר הגורם פאר לאילן: יח אם יבלענו. אם מי ישחיתו לעקרו ממקומו: וכחש בו. ר"ל שיעקרו עם כל שרשיו לבל ישאיר שארית מה עד שהאילן יכחש במקומו לומר לא ראיתיך מעול' על כי לא נשא' שם זכרון מה והוא ענין מליצה: יט הן הוא משוש דרכו. ר"ל עם כי נראה שהשחית את האילן הנה לא כן הוא כי זהו שמחת דרכו של האילן כי מעפר אחר אשר עתה ינטע בו יצמחו לו יונקות באופן יותר שלם כי כן דרך קצת מן הצמחים אשר תהייה יותר שלימות כאשר יעקרו ממקומם וינטעו במקום אחר א"כ הרעה הזה הטובה היא וכן רעת הצדיקים לטובה תחשב ועם כי לא נדע האיך הוא בעבור סכלות הדעת: כ הן אל. כי האל לא ימאס תם להרע לו על לא תכליתו טוב וכאשר לא יחזיק ביד מרעים להטיב להם על לא תכלית רע: כא עד ימלה. ר"ל וכן לא ימאס בך וישגא אחריתך עד אשר ימלא פיך שחוק ותרועה שמחה בעבור רוב הטובה: כב שנאיך. השמחים לאידך ואוהבי רעתך הם ילבשו בושת כאשר יראו אותך בטובה: ואוהל. אבל אוהל הרשעים היא תאבד ואין לו לשוב לקדמותו ולא כן אהלך כי תשוב ותכונן כמאז (העולה מהמענה היא בדעת בלדד כדעת אליפז שהכל בא בהשגחה ויוכיח מאבדן בניו בבית המשתה

במקום

מצודת ציון

עכביש. שממית: טז רטוב. מלוחלח: יונקתו. ענפיו הרכים כמו ויעל כיונק לפניו (ישעי' נ"ג): יז גל. ענין כמו גלת מים (יהושע ט"ו): יסבכו. יתאחזו כמו עד סירים סבוכים (נחו' א'): יחזה. ענין גבול כמו מחוז חפצם (תהלי' ק"ז): יח יבלענו. ישחיתנו: יט דרכו. ענין סדר והנהגה: כא ימלה. כמו ימלא באל"ף:

יתפלצון

ט א וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר׃ ב אָמְנָם יָדַעְתִּי כִי־כֵן וּמַה־
יִּצְדַּק אֱנוֹשׁ עִם־אֵל׃ ג אִם־יַחְפֹּץ לָרִיב עִמּוֹ
לֹא־יַעֲנֶנּוּ אַחַת מִנִּי־אָלֶף׃ ד חֲכַם לֵבָב וְאַמִּיץ כֹּחַ מִי־
הִקְשָׁה אֵלָיו וַיִּשְׁלָם׃ ה הַמַּעְתִּיק הָרִים וְלֹא יָדָעוּ אֲשֶׁר
הֲפָכָם בְּאַפּוֹ׃ ו הַמַּרְגִּיז אֶרֶץ מִמְּקוֹמָהּ וְעַמּוּדֶיהָ יִתְפַלָּצוּן׃
ז הָאֹמֵר לַחֶרֶס וְלֹא יִזְרָח וּבְעַד כּוֹכָבִים יַחְתֹּם׃ ח נֹטֶה
שָׁמַיִם לְבַדּוֹ וְדוֹרֵךְ עַל־בָּמֳתֵי יָם׃ ט עֹשֶׂה־עָשׁ כְּסִיל
וְכִימָה וְחַדְרֵי תֵמָן׃ י עֹשֶׂה גְדֹלוֹת עַד־אֵין חֵקֶר וְנִפְלָאוֹת

עד

מצודת ציון

ט ו יתפלצון. יתרדון כמו ותפלצני פלצות (שם כ"א): ז לחרס. לשמש כמו מלמעלה החרס (שופ' ח'): יחתום. יסגיר כמו כי חתום הוא (ישעי' כ"ט):

ויחלוף

מצודת דוד

במקום הרשע שם המשפט ויאמר דעתו בתשובות הרשעים במה לתכלית רע כמו מרבית הצלחות מקצת הצמחים ואף רעת הצדיקים לטובה תחשב כמו עקירת קצת הצמחים והכונה לא נדע הליך מקוצר הדעת ואף ינחם את איוב לומר כי ישגא אחריתו):

ט ב אמנם וגו'. בא להשיב על דברי בלדד ואמר אם אמרת האל יעות משפט וגו' הנה באמת ידעתי גם אני כי כן הוא ובעבור זה שפטתי שהכל בא מצד המערכה אבל כל תלונתי מזה הגמול כאשר יצדק אנוש עם אל ללכת בדרכיו הלא גם הוא נעזב להנהגת המערכה והיה כצדיק כרשע ומקרה אחד לשם: ג אם יחפוץ. אם הצדיק ירצה להתווכח עם המקום על קפחון שכרו הלא לא ישיב לו אף תשובה אחת מן אלף שאלותיו: ד חכם לבב. ועוד הלא הוא חכם לבב ואמיץ כח בתכלית השלימות ומי הוא אשר דבר קשות אליו ונשאר בשלום כי הלא גבר עליו אם בחכמה אם בכח ובעבור זה אי הוא אשר לא ירעד להתווכח עמו (ועם כי היה מסתפק בהשגחה הנה על הרוב ידבר אבל יודע היה אשר בידו הכח לסדר המערכה כאשר ירצה): ה המעתיק. הלא הוא המעתיק את ההרים ממקומם והמון האנשים לא ידעו מי הוא אשר הפכם באפו כי נעלמה מהם סבות הפיכתם: ו המרגיז. הוא המרעיד את הארץ לנוד ממקומה ועמודי הארץ יתרדון כי כאשר תעצר הרוח בבטן הארץ תרעד עמודיה הם תחתיות הארץ ואף פני האדמה ממעל: ז האומר. הוא הגוזר על השמש שלא יזרח ואינו זורח וסוגר מול הכוכבים לבל יאירו בעולם ועל ימי המבול יאמר כי לא שמשו אז המזלות: ח נוטה שמים. עם כי הוא מקיף כל העולם פרשו הוא לבדו: ודורך. דורך על גבהי הים לבל ישטפו לכסות הארץ כי מי אוקיינוס גבוהו מן הארץ כן אחז"ל: ט עשה כסיל וכימה. שמות מזלות הן: וחדרי תימן. יש בפאת הדרום חדרים אצור בהם רוח סופה כמ"ש מן החדר תבוא סופה (לקמן ל"ז): י עד אין חקר. עד שא"א לחקור החריבה להבינם:

אג

עַד־אֵין מִסְפָּר׃ יא הֵן יַעֲבֹר עָלַי וְלֹא אֶרְאֶה וְיַחֲלֹף וְלֹא־
אָבִין לוֹ׃ יב הֵן יַחְתֹּף מִי יְשִׁיבֶנּוּ מִי־יֹאמַר אֵלָיו מַה־
תַּעֲשֶׂה׃ יג אֱלוֹהַּ לֹא־יָשִׁיב אַפּוֹ תַּחְתָּו שָׁחֲחוּ עֹזְרֵי רָהַב׃
יד אַף כִּי־אָנֹכִי אֶעֱנֶנּוּ אֶבְחֲרָה דְבָרַי עִמּוֹ׃ טו אֲשֶׁר אִם־
צָדַקְתִּי לֹא אֶעֱנֶה לִמְשֹׁפְטִי אֶתְחַנָּן׃ טז אִם־קָרָאתִי
וַיַּעֲנֵנִי לֹא־אַאֲמִין כִּי־יַאֲזִין קוֹלִי׃ יז אֲשֶׁר־בִּשְׂעָרָה יְשׁוּפֵנִי
וְהִרְבָּה פְצָעַי חִנָּם׃ יח לֹא־יִתְּנֵנִי הָשֵׁב רוּחִי כִּי יַשְׂבִּעַנִי
מַמְּרֹרִים׃ יט אִם־לְכֹחַ אַמִּיץ הִנֵּה וְאִם־לְמִשְׁפָּט מִי

יועידני

מצודת דוד

עד אין מספר. לגודל רבויים: יא הן יעבור. אף כי בכל עת יעבור אצלי כי מלא כל הארץ כבודו אבל לא אראנו: ויחלוף. עם כי יחלוף לפני לא אבונן תמונתו: יב הן יחתוף. הוא חוטף את האדם בכח ובמהירות ומי ישיבנו ממעשיו מי יאמר אליו למה תעשה כזאת: יג אלוה לא ישיב אפו. ר"ל לא ימנע מוכה בידו אשר בעבור זה ישיב אפו ממי שכעס עליו כי תחת רגליו כפפו קומתם כל העוזרים בהתחזקות ובגאוה ולא יעמדו נגדו למחות בידו: יד אף כי אנכי. ומכ"ש הלא כמוני איך אשיב אמרי לו איך אבחרה לברר דברי עמו (ואף כי רבות פעמים אמר ברצונו להתווכח עמו הנה מכאב לב יתהפך במליו פעם יאמר כך ופעם כך וכדרך בני אדם): טו אשר אם צדקתי. עם כי צדקתי לא אדע איך לדבר עמו להשיב אמרי לו כי הן קצרתי מאד למולו: למשופטי אתחנן. ובי אתחנן להשפט אותי הלא מערכת השמים הם שכפו עלי היסורים ומה יועיל א"כ התחנון: טז אם קראתי. אם כשאקרא אל ה' וישיב לי עכ"ז לא אאמין בעצמי אשר שמע קולי וזהו מדרך הפלגה לומר כ"כ הדבר נמנע בעיני עד שאכחיש גם את עצמי: יז אשר בשערה. הלא הוא אשר כתת אותי ברוח סערה והרבה פצעי בחנם על לא חמס בכפי ואם הייתי נחשב בעיניו היה מבטל המערכה בעבורי (ואף כי תלה היסורים במשפט המערכה עכ"ז יחשב כאלו המקום כתת אותו כי הוא נתן הממשלה ביד המערכה): יח לא יתנני. איננו מניח אותי להשיב נשימתי אלי כי כל היום ימר לנפשי עד ישביעני מן המרירות: יט אם לכח. ר"ל הנה הרעות מסבבות עלי אם הוא מצד הכח והתוקף שיש בו בזולת שמירת המשפט הן ידעתי כי אמיץ הוא וגדול יוכל ולא יבצר ממנו אבל אם הוא

מצד

מצודת ציון

יא ויחלוף. ענין העברה כמו חלף הלך לו (ש"ה ב'): יב יחתוף. כמו יחטוף בטי"ת וענינו מהירות הלקיחה וכן כחתף יארב (משלי כ"ג): יג שחחו. כפפו כמו וישח אדם (ישעי' ב'): רהב. ענין גאוה והתחזקות כמו ורהבם עמל (תהלי' צ'): טו למשופטי. כמו לשופטי: יז בשערה. כמו בסערה בסמ"ך: ישופני. יכתת אותי כמו הוא ישופך ראש (ברא' ג'): פצעי. היא מכה המוציאה דם: יח יתנני. ענין עזיבה וכן ולא נתן סיחון (במד' כ"א): רוחי. על הנשימה יאמר:

יועידני

יוֹעִידֵנִי׃ כ אִם־אֶצְדָּק פִּי יַרְשִׁיעֵנִי תָּם־אָנִי וַיַּעְקְשֵׁנִי׃
כא תָּם־אָנִי לֹא־אֵדַע נַפְשִׁי אֶמְאַס חַיָּי׃ כב אַחַת הִיא
עַל־כֵּן אָמַרְתִּי תָּם וְרָשָׁע הוּא מְכַלֶּה׃ כג אִם־שׁוֹט יָמִית
פִּתְאֹם לְמַסַּת נְקִיִּם יִלְעָג׃ כד אֶרֶץ ׀ נִתְּנָה בְיַד־רָשָׁע
פְּנֵי־שֹׁפְטֶיהָ יְכַסֶּה אִם־לֹא אֵפוֹא מִי־הוּא׃ כה וְיָמַי קַלּוּ
מִנִּי־רָץ בָּרְחוּ לֹא־רָאוּ טוֹבָה׃ כו חָלְפוּ עִם־אֳנִיּוֹת
אֵבֶה כְּנֶשֶׁר יָטוּשׂ עֲלֵי־אֹכֶל׃ כז אִם־אָמְרִי אֶשְׁכְּחָה
שִׂיחִי אֶעֶזְבָה פָנַי וְאַבְלִיגָה׃ כח יָגֹרְתִּי כָל־עַצְּבֹתָי יָדַעְתִּי

כִּי

מצודת ציון

יט יועידני. ענינו עת קבוע וכן מי כמוני ומי יועידני (ירמי' מ"ט): כג שוט. שרביט כמו שוט לסוס (משלי כ"ו): למסת. מל' המסה והמסה: כו יטוש. ימהר ויפרח כי כנשר חש לאכול (חבקוק א') תרגומו דטאים למיכל: כז שיחי. ספור התלאות: פני. כעסי כמו אתן את פני (ויק' כ'): ואבליגה. אתחזק כמו המבליג שוד (עמו' ה'): כח יגורתי. אאסוף כמו אוגר בקיץ (משלי י'):

איגע

מצודת דוד

מצד המשפט כאשר יאמרו חברי מי הוא אשר יקבע לי יום מיועד ונקרבה יחד למשפט לברר הדין עם מי: כ אם אצדק. היתכן אם אמנם אני צדיק במעשי ופי יעשה אותי לרשע בתמיה וכי בעבור אמרי פי אחשב לרשע הלא מעשי אני תם ויושר והוא עשה אותי לעקש בהבאת היסורים על לא חמס ועי"ז הנה נעשיתי עקש להרהר ולהתרעם: כא תם אני. עם כי אני תם ויושר ולא ימצא בי עון עכ"ז לא אכיר בי נפשי התאוית כי הריני כמת ובעבור זה אמאס חיי כי טוב לי המיתה: כב אחת היא. בזה ישיב על מה שאמר בלדד שרעות הצדיקים היא לטובה ולא כן רעות הרשעים וע"ז אמר הנה מין אחת הם ודרך אחת להם ואיך א"כ ישתנו בפעולתם ע"כ אמרתי שהרעה מכלה התם והרשע זה כזה כי אין טובה באה מן הרעה: כג אם שוט. ר"ל ואף לפי דברך אשר שבט המכה ימית פתאום את הרשע כאשר יקבל די גמול מעט מעשה הטוב שעשה ולא כן ימהר להמית את הצדיק הלא גם זאת עיר לטובה יחשב להרשע כי הוא שוחק ומלעיג על המסת הנקיים באריכות ימי היסורין וטובה בעיניו המיתה הפתאומית: כד ארץ נתנה. הנה הרשע בעודו כל הארץ אלו היתה לעשות בה חפצו לגזול ולעשוק ולרב חוזק הכח שופטי הארץ יעלימו עין ממנו וכאלו יכסה פניהם לבל ישכילו במעשיו: אם לא. ר"ל אם תאמר לא כן הוא איה פה האיש ומי הוא אשר יכזב אמרי: כה וימי. אבל אני עם כל צדקתי הנה מהרו ימי ללכת בקלות רב יותר מהאדם הרץ וברחו ממני וכאלו לא ראו טובה כי הכל נשכח עתה בבוא מרבית הרעה: חלפו. עברו עם האניות ההולכות על נהר אבה הממהרות ללכת: כנשר. עפו מהר כנשר הממהר לעוף בעבור השגת האוכל: כז אם אמרי. אם אחשב אשכח יללתי וספור תלאותי ואעזוב כעסי ואתחזק להתאפק מלצעוק ומלהתרעם: כח יגורתי. אאסוף כל העצבון אשר לי לאגרס תוך הלב מבלי לצעוק.

עוד

כי־לא תנקני : כט אנכי ארשע למה־זה הבל איגע :
ל אם־התרחצתי במו שלג והזכותי בבור כפי : לא אז
בשחת תטבלני ותעבוני שלמותי : לב כי־לא־איש
כמוני אעננו נבוא יחדו במשפט : לג לא יש־בינינו
מוכיח ישת ידו על־שנינו : לד יסר מעלי שבטו ואמתו
אל־תבעתני : לה אדברה ולא איראנו כי־לא־כן אנכי
עמדי :

י א נקטה נפשי בחיי אעזבה עלי שיחי אדברה במר
נפשי : ב אמר אל־אלוה אל־תרשיעני
הודיעני

מצודת דוד

עוד הנה עכ"ז ידעתי שלא תנקה אותי מן היסורין ולא תראה א"כ מאומה : **כט** אנכי ארשע · ר"ל אף אם רשעתי למה זה הבל איגע להתחנן לפניו כי מה אועיל הלא כ"כ אני מדוכא ומעונה עד שא"א לי לחזור לקדמותי : **ל** אם התרחצתי · אף אם ארחץ עצמי במי שלג ואנקה כפי בבורית המנקה ר"ל גם אשיב לה' ואעביר מעלי לכלוך העון : **לא** אז בשחת · ר"ל התשובה לא יועיל כ"א להביא עלי המיתה לטבול אותי ולהורידני אל שחת הקבר ולאשר שלמותי יתעבו אותי כי יפשטו אות׳ מעלי בהוריד אותי שאול׳ וכאומ׳ אף את הטוב׳ הבאה אוכל לקבל אבל לא אקוה לחזור לקדמותי : **לב** כי לא איש כמוני · אין המקום ב"ה איש כמוני שאשיב לו נבוא יחדיו במשפט לברר הדין עם מי כי אם אלו היה מהאפשר להתווכח עמו או אפשר ישאו זכותי בע"כ היה מפליא נסיו להחזירני לקדמותי משא"כ ע"י תשובה כי אז יהי׳ די בטובת המיתה : **לג** לא יש · אין בינינו מברר דברים אשר ישים יד ממשלתו על שנינו להיות נשמעים לו : **לד** יסר · אם יסיר מעלי פגעו המכה בי הם היסורין ולא תבעת אותי פחדו : **לה** אדברה · אז אדבר דברי להתווכח על מה הביא הרעה עלי על לא חמס בכפי ולא אירא ממנו כי לא ימצא בידי דבר פשע כי לא כן הנני עם עצמי כאשר אני בעיניכם אשר תחשבוני לרב פשע אשר לא כן הוא :

י א נקטה נפשי · מגודל הכאב נכרתה נפשי בעת עודני חי ולזה אטען על עצמי משא כבוד תלאותי ואדבר במרירות נפשי :
באומר

מצודת ציון

כט איגע · מל' יגיעה : **ל** והזכותי · מל' זכות ובהירות : בבור · שם עשב המנקה וקרוי בורית ויקרא גם אשל כדרז"ל (שבת צ׳) : **לא** בשחת · בבור : תטבלני · מל' טבילה ור"ל תורידני : שלמותי · מלבושי : **לג** מוכיח · מברר אמרים כמו אשר הוכיח ה' (בראש' כ"ד) : **לד** ואמתו · מל' אימה ופחד :

י א נקטה · נכרתה כמו אשר יקוט כסלו (לעיל ח') : אעזבה · ענין עזיבת משא וכן עזוב תעזוב עמו (שמות כ"ג) :
תעשוק

הוֹדִיעֵנִי עַל מַה־תְּרִיבֵנִי׃ ג הֲטוֹב לְךָ ׀ כִּי־תַעֲשֹׁק כִּי־
תִמְאַס יְגִיעַ כַּפֶּיךָ וְעַל־עֲצַת רְשָׁעִים הוֹפָעְתָּ׃ ד הַעֵינֵי
בָשָׂר לָךְ אִם־כִּרְאוֹת אֱנוֹשׁ תִּרְאֶה׃ ה הֲכִימֵי אֱנוֹשׁ יָמֶיךָ
אִם־שְׁנוֹתֶיךָ כִּימֵי גָבֶר׃ ו כִּי־תְבַקֵּשׁ לַעֲוֺנִי וּלְחַטָּאתִי
תִדְרוֹשׁ׃ ז עַל־דַּעְתְּךָ כִּי־לֹא אֶרְשָׁע וְאֵין מִיָּדְךָ מַצִּיל׃
ח יָדֶיךָ עִצְּבוּנִי וַיַּעֲשׂוּנִי יַחַד סָבִיב וַתְּבַלְּעֵנִי׃ ט זְכָר־נָא
כִּי־כַחֹמֶר עֲשִׂיתָנִי וְאֶל־עָפָר תְּשִׁיבֵנִי׃ י הֲלֹא כֶחָלָב
תַּתִּיכֵנִי וְכַגְּבִנָּה תַּקְפִּיאֵנִי׃ יא עוֹר וּבָשָׂר תַּלְבִּישֵׁנִי
וּבַעֲצָמוֹת

מצודת ציון

ג תעשוק. ענין גזל: הופעת. הארת וזרחת: ח עצבוני. מל' עצבון: ויעשוני. ענין כתישה כמו הנני עושה את כל מעניך (צפני' ג'): י תתיכני. מל' התכה ויציקה וכן כהתוך כסף (יחזק' כ"ב): תקפיאני. כאשר דבר צלול יתהפך להיות עב ודבר גוש נקרא הקפאה כמו קפאו תהומות (שמות ט"ו):
תסוככני

מצודת דוד

אני אומר אל אלוה אל תעשה אותי לרשע להביא עלי מן הרעות כמשפט הראוי לרשע הודע לי על מה תריב עמדי לדון אותי כמשפט הרשע מה פשעי: ג הטוב לך. וכי טוב בעיניך אשר תעשוק גוף האדם על לא חמס: כי תמאס. מוסב על הטוב לך לומר וכי טוב לך אשר תמאס פועל ידיך הלא מחוק הפועל לאהוב מעשה ידיו ולא למאוס: ועל עצת רשעים. וכי טוב לך שתופיע על עצת רשעים ר"ל שיגיע אליהם זוהר בהצלחה עד שישלימו וכאומר מדוע תעשוק הצדיק ותעשה אשר לרשע אשר שניהם לא יצדקו: ד העיני בשר לך. וכי יש לך עינים דומים לעיני ב"ו שאינו רואה בהם תעלומות לב כי הלא רואה אתה כל תעלום ויודע אתה מי הצדיק ומי הרשע ומדוע תחליף משכורתם: אם כראות. כפל הדבר במ"ש: ה הכימי. ר"ל ואף אם טעיתי למה זה מהרת בתשלומי הגמול וזאת"ו אחד באחד ינגשו וכי ימיך כלים כימי אנוש אשר בעבור זה ימהר יחיש לשלם כל הגמול בחשבו פן ימות עד לא ישלים לשלם כל הגמול אבל אתה הלא חי וקיים לעד ובכל עת אני בידך: אם שנותיך וכו'. כפל הדבר במ"ש: ו כי תבקש. אשר תבקש על עוני ותדרוש על חטאתי לתפוש אחר כולם לגרפם יחד לשלם על הכל כאחד מבלי הפסק בנתיים כאלו לא הייתי מסור בידך בכל עת: ז על דעתך. ר"ל הנה לפעמים ימהר האדם לשלם גמול הרע בחשבו פן יעזוב דרכו ואז ימנעהו הנסים מלנקום ממנו מעתה ולזה אמר הנה ממהרת לשלם הכל על כי יודע אתה שלא ארשע עוד מעתה אבל הלא אין מציל מידך ומי ימנע בידך לעשות בכל עת כחפצך הן לנקום נקם הן לרחם: ח ידיך עצבוני. ומדוע א"כ מכות ידיך העציבו אותי וכתשו אותי ובאו כולם יחד סביבי והשחית אותי בהם ומה זה מהרת: ט זכר נא. תן עתה דעתך לזכור שעשית אותי ביוצר העושה מלאכתו בחומר ועתה תתחקק להשיבני אל העפר לבטל פעולתך הנפלאה: י הלא כחלב. בעת היצירה מתחילה התכתני כחלב לברור הצלול מזרע אבי ואמי ואח"ז הקפאת אותי כגבינה כי היא התחלת היצירה: יא עור ובשר.
אח"ז

וּבַעֲצָמוֹת וְגִידִים תְּשֹׂכְכֵנִי׃ יב חַיִּים וָחֶסֶד עָשִׂיתָ עִמָּדִי
וּפְקֻדָּתְךָ שָׁמְרָה רוּחִי׃ יג וְאֵלֶּה צָפַנְתָּ בִלְבָבֶךָ יָדַעְתִּי
כִּי־זֹאת עִמָּךְ׃ יד אִם־חָטָאתִי וּשְׁמַרְתָּנִי וּמֵעֲוֺנִי לֹא תְנַקֵּנִי׃
טו אִם־רָשַׁעְתִּי אַלְלַי לִי וְצָדַקְתִּי לֹא־אֶשָּׂא רֹאשִׁי שְׂבַע
קָלוֹן וּרְאֵה עָנְיִי׃ טז וְיִגְאֶה כַּשַּׁחַל תְּצוּדֵנִי וְתָשֹׁב תִּתְפַּלָּא־
בִי׃ יז תְּחַדֵּשׁ עֵדֶיךָ נֶגְדִּי וְתֶרֶב כַּעַשְׂךָ עִמָּדִי חֲלִיפוֹת
וְצָבָא עִמִּי׃ יח וְלָמָּה מֵרֶחֶם הֹצֵאתָנִי אֶגְוַע וְעַיִן לֹא־
תִרְאֵנִי׃

מצודת דוד

אח"ז הלבשת אותי ממעל להאיברים הפנימים בלבוש עור ובשר לשומרם מהנזק כי בהם תלוי עיקר חיות האדם: תשככני. כסית איברי הפנימים בעצמות וגידים המקשרים יחד את העצמות להיות מסובכים ונאחזים אלו באלו: יב חיים וחסד. בעת היה עשית עמדי החיים לתת בי רוח החיוני ולא בעבור גמול מה כי עדיין לא עשיתי מאומה אבל בחסד עשית זאת: ופקודתך. מצותך שמרה רוחי בקרבי לבל תצא עם כי הגוף היה כנאד מלא נקבים: יג ואלה. ואם סבת אלה הדברים ואופן עשייתם צפנת בלבבך ואין זולתך מי ישיג אותם עכ"ז את זה ידעתי אשר הדבר הזאת היה עמך אתה בראת אתה יצרת ואיך א"כ תחבל מעשה ידיך הנעשה בחכמה נפלאה ובשלימות רב: יד אם חטאתי. הנה אם חטאתי הנה ראוי אשר שמרתני זה זמן רב במאסר המכאובים האלו ולא תנקני עדיין מכאתי העון: טו אם רשעתי. לזאת משפט שאין הבדל בין הרשע ובין הצדיק בין אם רשעתי אללי לי בין אם צדקתי לא ארום ראש בין כך ובין כך אני שבע מקלון חרפת רעי ומראיית עניי ושפלותי כ"א היה הבדל בין צדיק לרשע אף אם לו רשעתי מ"מ הלא כבר קבלתי די הגמול והריני מנוקה מעון ומה זה לא ילכו היסורין: טז ויגאה. מי יתן והיה הרעה גדולה עלי כ"כ עד שתצוד אותי בה כשחל הזה אשר יצוד דבר מה אשר ימיתהו פעם אחת ולא ישנה וכן אתאוה להיות נשחת ברעה עד לכלה אבל תשוב לצוד אותי פעם אחר פעם ותראה בי פלאות לשמור הנפש ולא תתן אותה לרדות שחת: יז תחדש. בכל עת תחדש נגדי עדים אשר יעידו לך על רוע מפעלי ועל רעיו יאמר אשר ירשיעו אותו: ותרב. ע"ז תרבה כעסך עלי כי ארבה להשיב אמרים וברוב דברים לא יחדל פשע: חליפות. והמה מחליפים עצמם פעם ידבר זה ופעם זה ואת כולם אשיב: וצבא עמי. לא ימהרו ללכת אבל יתעכבו עמי משך זמן ומרבים דברים ובע"כ אשיב על כל דבריהם: יח ולמה. אם ככה אתה עושה לי למה הוצאתני מרחם אמי היה לי לגווע ברחם ולא הי' עין רואה אותי על כי הייתי נקבר

מצודת ציון

יא תשוככני. מל' סכך וכסוי ובא בשי"ן: יב ופקודתך. ומצותך: יג צפנת. הסתרת: טו אללי. מל' יללה ובאה האל"ף במקום היו"ד כמו ישי ואישי (דה"א ב'): טז ויגאה. ויגדל כמו הגאה גאה (לעיל ח'): יז כעשך. כמו כעסך בסמ"ך: וצבא. ענין זמן כמו הלא צבא לאנוש (לעיל ז'): יח אגוע. אמות:

אוכל

תראני : יט כאשר לא־הייתי אהיה מבטן לקבר אובל :

כ הלא מעט ימי יחדל ישית ממני ואבליגה מעט :

כא בטרם אלך ולא־אשוב אל־ארץ חשך וצלמות :

כב ארץ עפתה כמו אפל צלמות ולא סדרים ותפע כמו־
אפל :

יא א ויען צפר הנעמתי ויאמר : ב הרב דברים לא־
יענה ואם־איש שפתים יצדק : ג בדיך
מתים יחרישו ותלעג ואין מכלם : ד ותאמר זך לקחי
ובר

מצודת דוד

מ״ד : יט כאשר וכו׳ · אז הייתי כאלו לא הייתי כי הייתי מובל מן הבטן אל הקבר והרי היא כאלו לא נבראתי מעולם : כ הלא מעט ימי · והם נבראתי בעבור לקבל רוב הטובה הלא ימי מעטים המה ומתי אקבל הטובה ולזה חדל היסורין ושים אותם ממני ואתחזק מעט זמן : כא בטרם אלך · בטרם אמות ואלך בדרך אשר לא אשוב והיא אל ארץ החשך וצלמות חשכת הקבר : כב ארץ עפתה וכו׳ · החושך שלה היא כמו חשכת אפלה והיא צלו של מות ואין שם סדרי מערכות הכוכבים ומזלות : ותופע · אף מקום המאיר ומזהיר שבה היא כחשכת אפלה · ולזה חדל ממני היסורים עד לא אלך אל המקום ההוא (העולה מהמענה היא לסתור דעת בלדד שאמר שהכל בא בהשגחה וטובות הרשעים לרעה ורעות הצדיקים המה לטובה כי יטיב אחריתם לומר איך יתכן אם הפה מין האמת ודרך אמת להם רשמו בפעולתם ואם בעבור המיתה הפתאומית הבאה לרשע הלא עוד לטובה יחשב ויבחר בזה מלהיות מיוסר כמו הצדיק אף יתלונן למה זה ימהר לאבדם כל גמול ברשע הלא כאשר הוא בידו בכל עת וירבה אחריו לאל איך לא יחוס מלאבד פועל ידיו הנעשה בחכמה נפלאה ובשלימות רב) :

יא ב הרוב דברים · וכי מי שמרבה דברים לא יהיה לו תשובה עליהם וכי לא ימצא מענה גם על מרבית הדברים : ואם איש שפתים · וכי מי שיודע להמליץ אמריו במיטב הדבור וכי בעבור זה יצדק : ג בדיך · הדברים אשר אתה בודה מלבך יספיקו את האנשים לבל ימחו בתרעומתך כי חושבים שכן דברת ובאמת אינך ובעבור זה תוסיף להלעיג מול המקום על כי אין מי מכלים אותך עליהם : ד ותאמר זך לקחי · תאמר אל מול המקום הנה למוד הרגל דרכי
היא

מצודת ציון

יח אובל · מובא כמו והוא לקברות יובל (לק׳ כ״א) : כב עפתה · חשכה וכן תעופה כבוקר תהיה (לקמן י״א) : סדרים · ענין מערכות (ויקרא כ״ד) ת״א סדרין : ותופע · ענין זריחה כמו הופיע מהר פארן (דברים ל״ג) :

יא ב יענה · מלשון עניה ותשובה :

ג בדיך · כזב הבדוי מן הלב כמו מלבך אתה בודאם (נחמיה ו׳) : מתים · אנשים כמו מתי מספר (בראשית ל״ד) : ד לקחי · ענין הלמוד והרגל כמו הלוקחים לשונם (ירמיה כ״ג) :
ובר

ובר הייתי בעיניך: ה ואולם מי־יתן אלוה דבר ויפתח
שפתיו עמך: ו ויגד־לך ׀ תעלמות חכמה כי־כפלים
לתושיה ודע ׀ כי־ישה לך אלוה מעונך: ז החקר אלוה
תמצא אם עד־תכלית שדי תמצא: ח גבהי שמים מה־
תפעל עמקה משאול מה־תדע: ט ארכה מארץ מדה
ורחבה מני־ים: י אם־יחלף ויסגיר ויקהיל ומי ישיבנו:
יא כי־הוא ידע מתי־שוא וירא־און ולא יתבונן: יב ואיש

נבוב

מצודת דוד

היא זכה וברורה וגם בעיניך אני בר ונקי ר"ל יודע אתה שבדין עמדי ותשפוק גמולי: ה ואולם. אבל באמת מי יתן שידבר נך אלוה ויפתח שפתיו להתווכח עמך: ו תעלומות חכמה. סודות מסתרי החכמה אשר יתחייבו הבאת העונש על כל חטא אשר יחטא האדם: כי כפלים לתושיה. אשר לפי חכמת התורה ראוי עוד לך כפלים מן המכאוב אשר בא עליך אבל לא יוותר כלום כי דע אשר הוא הלוה לך מה מעוניך ותקבל עליהם גמול לאח"ז ועתה כמס בהלואה אצלך: ז החקר. מה תתרעם על רעות הצדיק וטובות הרשע וכי אתה תמצא חקר משפט ה' וכאומ' וכי יודע אתה מי הוא הראוי להקרא צדיק ומי לרשע יחשב כי הכל היא לפי שעור מדרגת הכנת האדם כי מי שהכנתו מרובה וקצר בעבודת אלהים לא לצדיק יחשב ומי שהכנתו המעט הנה גל ונגר לרב יחשב ומי הוא היודע העלומות לב מי הכנתו מרובה ומי הכנתו מועטת ואלו ישפוט על ייסורי איוב שבאו על אשר קצר בחכמה ומרובה היתה הכנתו: עד הכלית. כאומר אף אם חכמת לדעין מה וכי תמצא עד התכלית: ח גבהי שמים. הנה סדור אלוה בתשלום הגמול לרעים ולטובים הלא המה רמו כגבהי שמים ומה א"כ תפעל למו לעמוד על אמיתתם והלא היא עמוקה משאול מה תוכל לדעתה: ט ארוכה. מדת הסדור ההיא ארוכה מן הארץ ורחבה מן הים המקיף את העולם ואיך א"כ אפשרי להשיג בחכמת הלב: י אם יחלוף. לזאת אף אם ימצאו מרבית אנשים אשר ישוו בדבר המעל ועכ"ז יענשו בעונשים מתחלפים את מי מהם יכרית מן העולם ואת מי יסגיר במאסר היסורים ואף מהם יקהיל להאסף אל מסגר לכלאם בה הנה עכ"ז אין מי להשיב על גמול תשלומיו: יא כי הוא ידע. ר"ל אם לפי דעת האדם ישוו כולם בדבר המעל הוא על כי אינו יודע שעור הכנת כ"א ואחז הכל המקו' ב"ה יודע הוא אנשי שוא ר"ל מי הם אשר מעלו בשקר כי הבינו המעל וזדו בעצמם לעשותם מתאות הלב ומי הוא אשר ראה און בלבו וטעה במחשבתו לומר שאין כאן מעל ואלו יכול היה לעמוד על האמת כי שעור הכנתו היתה מרובה אבל הכר ...

מצודת ציון

ובר. ברור ונקי: ו לתושיה. כן נקראה חכמת התורה והוא מל' יש על כי ישנה לעולם ולא תחזור לאין כמאמר הדברים: ישה. ילוה כמו אשר ישה ברעהו (דברים ט"ו): י יחליף. יעביר מן העולם וכן עד בוא חליפתי (לק' י"ד): ויקהיל. יאסף כמו ויקהל משה (שמות ל"ה):

נבוב

ויודע

נָבוּב יִלָּבֵב וְעַיִר פֶּרֶא אָדָם יִוָּלֵד: יג אִם־אַתָּה הֲכִינוֹתָ
לִבֶּךָ וּפָרַשְׂתָּ אֵלָיו כַּפֶּךָ: יד אִם־אָוֶן בְּיָדְךָ הַרְחִיקֵהוּ
וְאַל־תַּשְׁכֵּן בְּאֹהָלֶיךָ עַוְלָה: טו כִּי־אָז ׀ תִּשָּׂא פָנֶיךָ מִמּוּם
וְהָיִיתָ מֻצָק וְלֹא תִירָא: טז כִּי־אַתָּה עָמָל תִּשְׁכָּח כְּמַיִם
עָבְרוּ תִזְכֹּר: יז וּמִצָּהֳרַיִם יָקוּם חָלֶד תָּעֻפָה כַּבֹּקֶר תִּהְיֶה:
יח וּבָטַחְתָּ כִּי־יֵשׁ תִּקְוָה וְחָפַרְתָּ לָבֶטַח תִּשְׁכָּב: יט וְרָבַצְתָּ
וְאֵין מַחֲרִיד וְחִלּוּ פָנֶיךָ רַבִּים: כ וְעֵינֵי רְשָׁעִים תִּכְלֶינָה

ומנוס

מצודת ציון

יב נבוב. חלול וריק כמו נבוב לוחות (שם כ"ז): ילבב. מל' לב ר"ל יקנה לב: ועיר. כן נקרא החמור בקטנותו וכן עיר בן אתונות (זכרי' ט'): פרא. חמור הבר: טו מוצק. חזק כדבר הנוצק ממתכת: יז חלד. זמן כמו וחלדי כאין נגדך (תהלי' ל"ט): תעופה. ענין חשך: יט ורבצת. ענין השכיבה לנוח: וחלו. ישחלו ויבקשו: רבים. גדולים כמו ורבי המלך (ירמיה מ"א): כ תכלינה. המתאוה לדבר ואינה באה קרוי בל' מקרא כליון עינים:

ומנוס

מצודת דוד

ויודע מי הוא אשר לא יתבונן כלל כי צפון לבו משכל ועשה העמל מחסרון הדעת ועל כולם יבוא במשפט ולפיכך ישיב משפט לכ"א לפי הראוי לו כי באמת לא ישוו בדבר המעל: יב ואיש נבוב. ר"ל גם הסכל הריק מחכמה עם כי עשה העמל מחסרון הדעה עכ"ז ענש יענש כי ראוי לאיש נבוב וריק מחכמה לקנות לב להשתדל בחכמה להשכיל דרכי ה' כי כל אדם כאשר יולד הוא כעיר פרא מבלי חכמה וכאשר יכין לבו הנה ישכיל וא"כ ראוי לכל איש נבוב להכין לבו להרגיל בחכמה: יג אם אתה. הסתכין לבך ר"ל אם תרחיב לבך בחכמה לשעור מרבית כוונתך ותפרוש כפיך אל ה' להעביר עונך על מה שעברת עד הנה בחכמה ובעבודת אלהים לפי רוב ההכנה: יד אם און. אם יש בידך דבר עבירה הרחיקהו ממך ועזוב אותה ואל תשכן באהליך עולה כי שלח תשלחנה ממך: טו כי אז. כאשר כן תעשה אז תרום פניך למעלה ומבלי מום ר"ל לא תלך עוד שחוח ופנים למטה ואף מכחושך ירופא ותהיה מבלי מום: והיית מוצק. ומאז והלאה תהיה חזק ולא תירא מפחד כי לא יקרב אליך: טז עמל תשכח. העמל שהיה לך תשכח בעבור רוב הטובה ורק מעט תזכר בזכרונך כמים העוברים שמקומם אשר זכרונם ישאר מעט בלב האנשים ולזה ירום לבך ולא תלך עוד שחוח: יז יקום חלד. יקום לך זמן מאיר יותר מעת הצהרים: תעופה. עת החושך תהפך להיות מאיר כאור הבוקר: יח ובטחת. תשב בטח כי יש תקוה לשבת בטח כאשר כן תעשה: וחפרת. כאלו חפרת סביבך חפירה עמוקה לבל קרוב אליך כן תשכב לבטח מבלי מחריד: יט ורבצת. וכאשר תרבץ לנוח אין מי יחרידך: רבים. גדולי העם יחלו פניך למלאות משאלותם בהיות לאל ידיך: כ ועיני רשעים. אבל הרשעים עם גודל הצלחתם סוף תכלינה עיניהם כי לא ישיגו תאותם וכאשר יבואו ימי הפקודה יאבד מהם המנוס כי לא ימצאו מי לנוס אליו לעזרה:

ותקותם

וּמָנוֹס אָבַד מִנְהֶם וְתִקְוָתָם מַפַּח־נָפֶשׁ׃

יב א וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר׃ ב אָמְנָם כִּי אַתֶּם־עָם וְעִמָּכֶם
תָּמוּת חָכְמָה׃ ג גַּם־לִי לֵבָב ׀ כְּמוֹכֶם לֹא־
נֹפֵל אָנֹכִי מִכֶּם וְאֶת־מִי־אֵין כְּמוֹ־אֵלֶּה׃ ד שְׂחֹק לְרֵעֵהוּ ׀
אֶהְיֶה קֹרֵא לֶאֱלוֹהַּ וַיַּעֲנֵהוּ שְׂחוֹק צַדִּיק תָּמִים׃ ה לַפִּיד
בּוּז לְעַשְׁתּוּת שַׁאֲנָן נָכוֹן לְמוֹעֲדֵי רָגֶל׃ ו יִשְׁלָיוּ אֹהָלִים ׀

לשדדים

מצודת דוד

ותקותם. ר״ל מוכנים הם לאבדון נפש וכאלו יקוו לה כי בודאי כן יהיה (העולה מהמענה הזאת שדעת צופר כדעת אליפז ובלדד שהכל בא בהשגחה אולם כמות המעשה תחלק לפי שעור מדרגת הכנת האנשים ומי שהכנתו מרובה וקצר בחכמה יחשב לרשע ומי שהכנתו מועטת אף המעט לרב יחשב עד כי ימלא מדרגת אנשים ישוו בדבר המעל בעיני העם ויתחלפו בגמול עונשם ויחפוש על ייסורי איוב על כי קצר בחכמה לפי שיעור הכנתו):

יב ב אמנם. האמת כי אתם הרבים ולמולי תחשבו לעם כי נשארתי לבדי ואין מי יחזיק בידי אבל ובעבור כי אתם הרבים תמות החכמה עמכם ר״ל וכי כל החכמה היא בכם עד שאם תמותו תמות גם היא ולא תשאר בעולם: ג גם לי לבב. הנה לא כן היא כי גם לי יש לב מבין כמו לכם ואנכי נופל במעלה להיות גרוע ופחות מכם: ואת מי. ועם מי מהאנשים אין לב מבין כמו שיש עם אלה הידיעות וכי חכמה גדולה יש בכם אשר לא תמצא בשאר האנשים: ד שחוק לרעהו. על כי הרבה צופר לבזותו אמר הנה אני אהיה לשחוק וללעג למחשבתו אשר בעבור גודל הצלחתו אשר ישיג כל תאותו כאלו בכל אשר יקרא לשאול מאלוה יענה וישיב לו לשאלתו שאלתו לזה נבזה לכו עד כי ישחוק עלי אשר אני באמת צדיק תמים: ה לפיד בוז וכו׳. כי כן הדרך אשר למחשבות איש שאנן ושקט מרוב כל יחשב כלפיד הבזוי את מי אשר הוא נכון שימעדו רגליו לפול ולזה הרבה צופר לשחק בי: ו ישליו. אבל לא מרוב חכמה ויושר לבב רבה הצלחתו כי הלא ראינו אשר אהלי השודדים המה בשלוה ומשכנות בטוחות כמלאים למרגיזי אל לאשר יעבוד האליל אשר לא יפיס ממקומו ומביא אותו בידו ועכ״ז אלה ישמחו ולו יעבוד וא״כ אף מהצלחת צופר אין ראיה על החכמה ויושר הלבב:

ואולם

מצודת ציון

ומנוס. מל׳ ניסה ובריחה: מנהם. מהם: מפח נפש. לאבדון נפש ע״ש שבריונה הנפש נפחת ולאת מן הגוף וכן ונפש בעליה הפחתי (לעיל ל״א):

יב ג לא נופל. לא פחות וגרוע וכן נופלים מערלים (יחזקאל ל״ב): ד לרעהו. מלשון רעיון ומחשבה כמו בנת לרעי מרחוק (תהלים קל״ט): ה לפיד. הוא כעין שמנדלים בו האש ונשרף גם הוא כ״ז כלפיד יבער (ישעיה ס״ב) ועל כי לא יצלח למלאכה ובזוי הוא מאד אמר לפיד בוז: לעשתות. למחשבות כמו אבדו עשתונותיו (תהלים קמ״ו): שאנן. שוקט ובוטח כמו שאנן מואב (ירמיה מ״ח): למועדי. ענין החלקה והשמטה לנפול כמו ולא מעדו קרסולי (תהלים י״ח): ו ישליו. מל׳ שלוה:

בטוחות

לשדדים ובטחות למרגיזי אל לאשר הביא אלוה בידו :
ז ואולם שאל־נא בהמות ותרך ועוף השמים ויגד־לך :
ח או שיח לארץ ותרך ויספרו לך דגי הים : ט מי לא־
ידע בכל־אלה כי יד־יהוה עשתה זאת : י אשר בידו
נפש כל־חי ורוח כל־בשר־איש : יא הלא־אזן מלין
תבחן וחך אכל יטעם־לו : יב בישישים חכמה וארך
ימים תבונה : יג עמו חכמה וגבורה לו עצה ותבונה :
יד הן יהרוס ולא יבנה יסגר על־איש ולא יפתח : טו הן
יעצר במים ויבשו וישלחם ויהפכו ארץ : טז עמו עז
ותושיה

מצודת ציון

ובטוחות · ר"ל משכנות בטוחות ועלר כדבר המונן : ז ותורך · ותלמדך : ח שיח · מל' שיחה ודבור : יב בישישים · הזקן הרבה יקרא ישיש והוא מל' יש כי עמדה בו הישות ימים רבים : יד יפתח · ענין התרה מן המאסר : טו יעצור · ענין מניעה

מצודת דוד

ואולם · אבל אכמת מה לך ואם בהודעת העלמת חקר אלוה לא צריכא לך כי באמת שאל נא הבהמות וכ"א שלמדך העלם חקר אלוה ר"ל מפליאת יצירת היצורים ומהחכמה אשר בהם אשר יתחלפו אלה מאלה מכל זה נוכל להשכיל שלא נמצא חקר אלוה וכאלו הם יורו ויגידו את זאת : ח ותורך · ר"ל מטבעי ארבעת היסודות וכל הדברים הנמצאים בארץ המורכבים מהם מאלה הוכל להבין העלם חקר אלוה : ט מי לא ידע בכל אלה · מי הוא הסכל אשר לא ישכיל לדעת העלמת חקר אלוה באמצעות אלה הדברים וזולם מאמריך : כי יד ה' וגו' · כי הלא יד ה' עשתה כל זאת ומהם הלא יוקח ראיה על עומק חכמתו שאין חקר לה : י אשר בידו וגו' · מוסב למקרא שלפניו לומר הוא האלהים אשר בידו וגו' : ורוח וגו' · זכר לעצמו רוח האדם על כי היא בעולה על כלנה : יא הלא אזן · האזן השומעת תבחן הדברים ממי נאמרו והחך הטועם הוא יטעם לו טעם המאכל המר הוא אם מתוק כי בו ניתן הרגש הזה ויובן א"כ הרבה מן הדברים ע"פ החוש : יב בישישים חכמה · ובעבור זה ימצא הרבה מן החכמה בלב הישישים כי בעבור רוב הימים ראו הרבה בחוש ומהם יקחו התחלה להבין דבר מתוך דבר : וארך · הבי"ת מן בישישים משמשת בשתים כאלו אמר ובאורך ימים תבונה והוא כפל ענין במ"ש ועל כי איפר היה צעיר ממנו לימים אמר איך התפאר בחכמה לאולי ואני ישיש וזקן ממך : יג עמו · ובעבור רוב השנים ידעתי א"כ שלעד שעם ה' תכלית החכמה והגבורה : לו עצה · הוא המשכיל לתת עצה ובידו התבונה : יד הן יהרוס · כאשר יחפוץ להשגיח הלא ישדד המערכה וכשהוא מהרס דבר מה הנה לא יבנה בזולת רצונו : יסגור · כאשר יסגור המאסר על איש הנה לא יפתח בזולת רצונו : טו הן יעצור · ימנע הנביעה במים ונעשה המקום יבש : וישלחם · ופעם ירבה מימיהם וישלחם לשטוף פני האדמה ומהפכים הארץ כי מאבדים הרבה : טז עמו עוז · בידו
החוזק

ותושיה לו שגג ומשגה: יז מוליך יועצים שולל ושפטים
יהולל: יח מוסר מלכים פתח ויאסר אזור במתניהם:
יט מוליך כהנים שולל ואיתנים יסלף: כ מסיר שפה
לנאמנים וטעם זקנים יקח: כא שופך בוז על־נדיבים
ומזיח אפיקים רפה: כב מגלה עמקות מני־חשך ויצא
לאור צלמות: כג משגיא לגוים ויאבדם שטח לגוים

מצודת דוד

החוזק והתשות את מי להזק ואת מי להתיש כח זרועו: לו שוגג. יודע הוא שגגת האדם עם כי לא ידע האדם בנפשו: ומשגה. יודע הוא הדבר אשר האדם משגה בו את זולתו עם כי לא ידעהו הזולת: יז מוליך. חכמי לב בעלי עצה מוליך בדרך שולל ויסכל דעת השופטים עם כי מאד חכמו: יח פתח. מתיר קשור המלכים ר"ל מסיר קשרי רצועות העול אשר שמו על העם: ויאסר. וכאשר יהפוך יקשור האזור במתניהם ר"ל יאמץ כוחם כי האזור במתניו הוא מחזק ומזרז: יט מוליך כהנים. השרים מוליך בדרך שולל ויעות החזקים בעלי הכח לבל ילחמו בדרך הנימוס והראוי: כ לנאמנים. להמדברים בעלי המליצה יסיר מאמר שפתותם עד לא יוכלו לדבר מה בלבבם ומהזקנים בעלי המדע יקח מיטב הוכן המאמרים: כא שופך. פעם יביא בוז הרבה על נדיבים כמים הנשפכים ומרפה חגורת החזקים ר"ל יתיש כוחם כי החגור הוא מזרז ובאלם נשרפה החגור: כב מגלה. ר"ל מלמד האדם דעת להשכיל דברים עמוקים קשה ההבנה: צלמות. ר"ל דברים הנעלמים ביותר מוציא לאור כי יחנן האדם דעה ויאיר עיניו להבין דבר מתוך דבר: כג משגיא. הוא מגדיל את הגוים בממשל רב והוא מאבדם: שוטח. הוא יפרסם ע"פ האדמה במרחב רב והוא ינהיגם מארצם ללכת גולה:

מצודת ציון

מניעה: יז שולל. ענין סטות כמו אשתוללו אבירי לב (תהלים ע"ו): יהולל. ענין סכלות וכן וקוסמי' יהולל (ישעי' מ"ד): יח מוסר. קשרי רצועת העול כמו מוסרי צוארך (שם נ"ב): פתח. מתיר: ויאסור. קושר כמו הסוס אסור (מ"ב ז'): אזור. חגורה כמו ואזור עור (שם א'): יט כהנים. שרים כמו ובני דוד כהנים (ש"ב ח'): ואיתנים. והזקים כמו איתן מושבך (במד' כ"ד): יסלף. יעות כמו ויסלף דברי צדיקים (שמות כ"ג): כ לנאמנים. הוא מל' ויגאמו נאם (ירמיה כ"ג) שהוא ענין דבור והנ"ון האחרונה נוספת לסימן שם תואר כמו רחמן והפלוסופים בלשונותם היונעי' חכמת הדבור וקראו נאמנים: וטעם. ענין תוכן הדבור כמו בשנותו את טעמו (תהלי' ל"ד): כא ומזיח. חגורה וכן ולמזח תמיד יאגרה (שם ק"ט): אפיקים. חזקים כמו אפיקי נחושה (איוב מ'): רפה. מלשון רפיון: כב צלמות. צלו של מות הוא חשכת הקבר: כג משגיא. מגדיל כמו כארז בלבנון ישגה (תהלים צ"ב): שוטח. פורש כמו וישטחו להם שטוח (במדבר י"א):

וינחם : כד מסיר לב ראשי עם הארץ ויתעם בתהו לא
דרך : כה ימששו חשך ולא אור ויתעם כשכור :
יג א הן כל ראתה עיני שמעה אזני ותבן לה : ב
כדעתכם ידעתי גם אני לא נפל אנכי מכם :
ג אולם אני אל שדי אדבר והוכח אל אל אחפץ :
ד ואולם אתם טפלי שקר רפאי אלל כלכם : ה מי יתן
החרש תחרישון ותהי לכם לחכמה : ו שמעו נא תוכחתי
ורבות שפתי הקשיבו : ז הלאל תדברו עולה ולו
תדברו רמיה : ח הפניו תשאון אם לאל תריבון : ט הטוב
כי

מצודת ציון

וינחם · וינהיגם כמו לך נחה (שמות ל"ב) : כה ימששו · ענין החפוש בידים הנה והנה להשמר ממכשול כמו כאשר ימשש העור (דברים כ"ח): יג ב לא נופל · לא פחות וגרוע : ד טופלי · ענין חבור ודבוק כמו והטפול על עוני (לק' י"ד): אליל · אל ולא וכן יקראו בע"ז אלילים בעבור זה : כהת!

מצודת דוד

כד מסיר · טעם מסיר חכמת לב ראשי העם המנהיגים אותם והמה יתעו את העם ללכת בעצת תוהו לא בדרך ישר ועצה נכונה : כה ימששו · והמה ממששים בידיהם במקום החשך אשר ילכו בו ולא ילכו במקום האורה ר"ל פונים ללכת בעצת תוהו ולא יפנו אל מול העצה הנכונה : ויתעם · ה' מתעה אותם להיות מגולגלים בדעתם כמו השכור :

יג א הן כל אלה · כל הדברים האלה שאמרתי הנה ראתה עיני הדברים הנראים ושמעה אזני הדברי' הנשמעים ובין העין ובין האזן הבינה לכל אחת מהנה שבדבר ה' נעשה : ב כדעתכם · כשיעור ידיעתכם ידעתי גם אני לא פחות וגרוע אנכי מכם בדבר הידיעה ומה זה תספרו לפני מפלאות ה' : ג אל שדי אדבר · לא אחפץ מעתה להתווכח עמכם כ"א אל שדי אדבר ועמו אחפץ להתווכח : ד ואולם · אבל מכם אין לי תועלת כי אתם מחברים יחד דברי שקר כי תאספו עלי עון רב אשר לא כן היא ובהיות כן אתם כולכם רופאי אליל ר"ל מה שתנחמו אותי לומר כשאשוב לה' ישגא אחריתי הלא אבל היא כי אין בי עון לשוב עליו : ה ותהי לכם לחכמה · כי בדבריכם נראה סכלות לכל לזאת שתקו ואולי יחשוב מי שאתם חכמים : ו שמעו · הבינו עתה ויכוח אמרי : ורבות · הוא הויכוח וכפל הדבר במ"ש : ז הלאל · וכי בעבור להצדיק את האל תדברו עולה לתלות בי עון רב : ולו · וכי בעבורו תדברו רמיה בתמיה, וכי הגון הדבר : ח הפניו · וכי תשאו פניו להחניף לו כאשר תריבון בעבורו : וכי רצינו בזה : ט הטוב · וכי יהיה טוב לכם כאשר יחקור אתכם במשפט על הדברי' האלה וכי תהתלו בו לומר אז לפניו מהתלות הנה לכבודך דברנו כל אלה וכאשר יהתל

אים

כִּי־יַחְקֹר אֶתְכֶם אִם־כְּהָתֵל בֶּאֱנוֹשׁ תְּהָתֵלּוּ בוֹ׃ י הוֹכֵחַ
יוֹכִיחַ אֶתְכֶם אִם־בַּסֵּתֶר פָּנִים תִּשָּׂאוּן׃ יא הֲלֹא שְׂאֵתוֹ
תְּבַעֵת אֶתְכֶם וּפַחְדּוֹ יִפֹּל עֲלֵיכֶם׃ יב זִכְרֹנֵיכֶם מִשְׁלֵי־
אֵפֶר לְגַבֵּי־חֹמֶר גַּבֵּיכֶם׃ יג הַחֲרִישׁוּ מִמֶּנִּי וַאֲדַבְּרָה־
אָנִי וְיַעֲבֹר עָלַי מָה׃ יד עַל־מָה ׀ אֶשָּׂא בְשָׂרִי בְשִׁנָּי
וְנַפְשִׁי אָשִׂים בְּכַפִּי׃ טו הֵן יִקְטְלֵנִי לא אֲיַחֵל אַךְ־דְּרָכַי
אֶל־פָּנָיו אוֹכִיחַ׃ טז גַּם־הוּא־לִי לִישׁוּעָה כִּי־לֹא לְפָנָיו
חָנֵף יָבוֹא׃ יז שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ מִלָּתִי וְאַחֲוָתִי בְּאָזְנֵיכֶם׃
יח הִנֵּה־נָא עָרַכְתִּי מִשְׁפָּט יָדַעְתִּי כִּי־אֲנִי אֶצְדָּק׃ יט מִי־

הוא

מצודת דוד

איש ברעהו: י הוכח. דעו שיוכיח אתכם אם תחניפו לו לשאת פניו בסתר במעמקי הלב כי יודע הוא תעלומות לב אשר בזדון תדברו ולא משגגה: יא הלא שאתו. שריפת להב אשו תבעת אתכם ופחדו וכו' ואיך תוכלו להצטדק במשפט: יב זכרניכם. ר"ל הלא בני אדם כולכם וזכרניכם משולים לזכרון האפר וגופכם דומה לגוף החומר ומה זה לא יראתם מפחד המשפט: יג החרישו. לזאת פתקו מעתה מלדבר מה ממני לתלות בי עון רב ואני אדבר דברי ואף אם יעבור עלי מהרעות מה שיעבור אם רב ואם מעט ר"ל לא אחדל מלדבר מפחד יראת העונש: יד על מה. בעבור מה ר"ל מה הוא העון אשר בעבורו אשא כל בשרי בשני כי כל הבשר נלקה ונסחה ולא נותר מהם כ"א לבד הבשר הדבק בשניו כמ"ש ואתמלטה בעור שני (לק' י"ט): ונפשי. ועל מה נפשי קלה להפרד ממני כאלו היתה בכפי אשר מיד בהפתח היד תפול ממנה: טו הן יקטלני. ר"ל אל תחשבו שצעקתי יורה שבעבור אשר אחשב שאבדה תוחלתי סרה ממני בעבור זה יראת ה' כי לא כן הוא כי אף אם יקטלני עוד אקוה לו לעדן את נפשי בתענוג הרוחני ומדוע א"כ תסור ממני היראה וכל דברי לא להתריס כנגדו אך חפצי לברר דרכי לפניו לפלס אותם: טז גם הוא. והן ידעתי כי מלבד זכיותי אשר רבו וילמדו עלי זכות יהיה גם הוא לי לישועה בעבור יושר אמרי כי תפלו באמת ולא להחניפו לומר לפניו הן צדקת כי אתכם תעשה ואם לא כן הוא כי בעל חנף לא יבוא לפניו כי שנוא הוא לו: יז שמעו. הבינו אמרי ויכנסו באזניכם: יח ערכתי משפט. סדרתי אמרים לטעון במשפט וידעתי אשר אצדק על פיהם: יט מי הוא יריב. ר"ל מי הוא אשר ירב לבו לגשת לריב עמדי להשתיקני מבלי טענות צודקות:

מצודת ציון

ט כהתל. ענין לעג כמו התלת בי (שופטים ט"ז): יא שאתו. להב אשו כמו ותשא הארץ מפניו (נחום א'): תבעת. מל' בעתה וחרדה: יב לגבי. ענין גוף כמו על גבי חרשו (תהלים קכ"ט): טו אל פניו. לפניו: יז ואחותי. אמרי כמו יחוה דעת (שם י"ט):

העלם

הוא יריב עמדי כי־עתה אחריש ואגוע: כ אך־שתים
אל־תעש עמדי אז מפניך לא אסתר: כא כפך מעלי
הרחק ואימתך אל־תבעתני: כב וקרא ואנכי אענה או־
אדבר והשיבני: כג כמה לי עונות וחטאות פשעי
וחטאתי הדיעני: כד למה־פניך תסתיר ותחשבני לאויב
לך: כה העלה נדף תערוץ ואת־קש יבש תרדף:
כו כי־תכתב עלי מררות ותורישני עונות נעורי: כז ותשם
בסד רגלי ותשמור כל־ארחתי על־שרשי רגלי תתחקה:
כח והוא כרקב יבלה כבגד אכלו עש:

אדם

מצודת ציון

כה העלה. עלה אילן: נדף. כתוש כמו כקש נדף (ישעיה מ״א): תערוץ. תשבור כמו לערוץ הארץ (שם ב׳): קש. תבן דק: כו מרורות. מלשון מרי וסרבנות: ותורישני. מלשון ירושה: כז בסד. עצים חקוקים עשוים להסגיר בהם רגלי התפוש וכן וישם בסד רגלי (לקמן ל״ג) ובדרז״ל סדנא בסדניה יתיב (פסחים כ״ח): שרשי רגלי. הם עצמות הרגל שהם העיקר להם: תתחקה. מל׳ חקיקה: כח יבלה. מל׳ בליה ורקבון: עש.

כן

מצודת דוד

כי עתה. אם אחריש עתה בעבור טענות הכוזבות אשר יגידו הרעים הלא אמות ואגוע מכאב מניעת הדברים: כ אך שתים. סב פניו כלפי המקום ואמר אך אל תעשה עמדי שתי הדברים האמורות למטה ואז לא אסתר מפניך כי אמלא מגמה להתווכח: כא כפך. האחת היא אשר בעת הויכוח הרחק מעלי מכת ידך לבל יטרדוני והשני אשר אז אל תפחד אותי אימתך שלא יפתחו טענותי: כב וקרא. אז קרא לאמר מה פשעי ואני אשיב לך או אדבר אני יושר דרכי ואתה תשיב לי: כג כמה. מספר העונות וההטאות אשר תחשב לי כמה הם אף הודיעני מה הם פשעי והטאתי כי אני לא ידעתי מאומה בידי לא פשע ולא חטאת: כד למה פניך תסתיר. אתה כמשל מדרך האדם המצוה לייסר את מי ומסתיר פניו לבל יראה בו שלא יכמרו רחמיו עליו: ותחשבני. ואתה חושב אותי לך לאויב ומורד עד אשר תשתדל מאוד בהבאת הרעות עלי: כה העלה. וכי תערוץ עלה נדף וכי תרדוף את קש יבש וכי זהו כבודך והלא אני כאחד מהם: כו כי תכתוב. כל המרי והמרד הנמצא בי תכתוב עלי בספרך למען לא ישכח ואף העונות שעשיתי בנעורי עוד לא הייתי שלם בשכלי הנה אתה מוריש אותם לי לקבל בגמול גם עליהם כאשר ידקדק האדם אחר הדומה לו: כז ותשם בסד רגלי. עם כי שמת רגלי בכבלי עצים סגורים הוספת עוד לשמור כל ארחותי לבל אברח והלא רגלי סגורים ואיך אוכל לברוח ועוד אוסיף להכאיב אותי כי אחקוק נקבי עצי הסד מכוונים לפי מדת שרשי רגלי הם עצמות הרגל וכמה דוחקים בשר הרגל ומצערים ביותר ור״ל הנה תייסר אותי במכאוב על מכאוב אשר לא אוכל לשאת: כח והוא.

הלא

יד א אדם ילוד אשה קצר ימים ושבע רגז: ב כציץ
יצא וימל ויברח כצל ולא יעמוד: ג אף־
על־זה פקחת עינך ואתי תביא במשפט עמך: ד מי־
יתן טהור מטמא לא אחד: ה אם חרוצים ימיו מספר־
חדשיו אתך חקו עשית ולא יעבר: ו שעה מעליו
ויחדל עד־ירצה כשכיר יומו: ז כי יש לעץ תקוה אם־
יכרת ועוד יחליף וינקתו לא תחדל: ח אם יזקין בארץ
שרשו ובעפר ימות גזעו: ט מריח מים יפרח ועשה
קציר

מצודת דוד

אלא הגוף הנרדף ממך הלא יבלה ויושחת כדבר הנרקב וכבגד אשר אכלו התולעת וכי כבודך הוא זו לרדוף אחר בריה שפלה כזאת:

יד א **אדם וכו'.** הלא האדם הוא ילוד מאשה. ור"ל מקורו מושחת כי היא טמאה מלאה צואה ופיה מלאה דם ואף הוא קצר ימים ומרובה בחרדות עד כי ישבע מהם לגודל רבוים: ב **כציץ.** דומה הוא לציץ אשר יוכרת מיד כאשר יצא ולא יעמוד זמן רב: **ויברח.** מהר יברח מן העולם כצל הזה אשר לא יעמוד זמן רב במקום אחד כי כאשר יפנה השמש כן ינטה הצל ממקומו: ג **אף על זה.** רק על בריה שפלה כזה פתחת עיניך להשגיח במעשיו ולדקדק אחריו ויותר מזה שגם אותי שאני מנוקה מעון הביא עמך במשפט לענשני על אשר קצרתי בחכמה לפי שעור הבנתי וכאשר אמר צופר: ד **מי יתן וכו'.** אפשר שהנולד מן הטמא יטהר כ"כ עד שיתמיד בכל עת להרחיב לבו בחכמה והלא אבי ואמי שניהם היו טמאים מעמי הארצות לא רק האחד להיות זה וזה נודע כ"א שניהם היו טמאים זה כזה ומאד קשה להיות הנולד מהם טהור כ"כ: ה **אם חרוצים.** אם אמנם ימי האדם המה קצובים וכרותים במדה ומספר חדשיו המה עמך כי אתה שמת להם מספר ועשית לו חוק קבוע עד כמה יחיה ולא יעבור הגבול: ו **שעה.** לזאת הסר מעליו מכות ידיך ויחדל מהם במעט ימיו עד אשר יבואו ימי הזקנה וירצה במיתת זיקנה כשכיר הרוצה בהשלמת היום ומקוה לה: ז **כי יש לעץ תקוה.** הלא האדם הוא כנופל וגרוע מעץ השדה כי לעץ יש תקוה לחזור לקדמותו אף אם יכרת עוד יחליף לחדש ענפים אחרים מהשורש ולא יפסק ממנו ענפיו הרכים: ח **אם יזקין.** אף אם יזקין שרשו בארץ עד בלא ישאר בו לחלוחית: **ובעפר וכו'.** כפל הדבר במ"ש: ט **מריח מים.**

מצודת ציון

כן שמו של התולעת האוכל הבגדים וכן כבגד יאכלם עש (ישעי' נ"א):

יד א **רוגז.** חרדה כמו מרגיז הארץ (שם י"ד): ב **כציץ.** כפרח: **וימל.** ויוכרת כמו ימולל ויבש (תהלי' צ'): ג **פקחת.** פתחת כמו פקח עיניך (משלי כ'): ה **חרוצים.** כרות במדה וקצוב כמו אתה חרצת (מ"א כ'): ו **שעה.** הסר כמו השע ממני (תהלי' ל"ט): ז **וינקתו.** ענפיו הרכים: ח **גזעו.** גם הוא ענין שורש כמו מגזע ישי (ישעיה י"א):

קציר

ט

מ"פ

קציר כמו־נטע : י וגבר ימות ויחלש ויגוע אדם ואיו :
יא אזלו־מים מני־ים ונהר יחרב ויבש : יב ואיש שכב
ולא יקום עד־בלתי שמים לא יקיצו ולא יערו משנתם :
יג מי יתן בשאול תצפנני תסתירני עד־שוב אפך תשית
לי חק ותזכרני : יד אם ימות גבר היחיה כל־ימי צבאי
איחל עד־בוא חליפתי : טו תקרא ואנכי אענך למעשה
ידיך תכסף : טז כי־עתה צעדי תספור לא־תשמר על־
חטאתי : יז חתם בצרור פשעי ותטפל על־עוני :

ואולם

מצודת ציון

ט קציר · ענף כמו הולא קצירה (תהלי׳ פ׳) : יא אזלו · הלכו כמו ואוזל לו אז יתהלל (משלי כ׳) : יחרב · גם הוא ענין יובש כמו חרבו המים (בראשית ח׳) : יב בלתי · ענינו כמו בלא : יקיצו יעורו · ענין שניהם התעוררו׳ מן השנה : יג תצפינני · מל׳ צפון והסתר : חוק : זמן קבוע : יד צבאי · זמני כמו הלא צבא לאנוש (לעיל ז׳) : איחל · מל׳ תוחלת וקוה : חליפתי · ענין העברה מן העולם וכן אם יחלוף ויסגיר (לעיל י״א) : טו תכסף · תחמוד כמו נכסוף נכספת (בראשית ל״א) : טז צעדי · פסיעותי : תשמור · תמתין כמו ואביו שמר את הדבר (שם ל״ז) : יז חתום · ענין סגירה : בצרור · ענין קשור כמו צרור כספו (שם מ״ב) : ותטפל · ותחבר כמו טופלי שקר (לעיל י״ג) :

יבול

מצודת דוד

מ״מ כשיבוא עליו מעט מים ומיד כשירוח את המים יחזור ויפרח ויגדל ענף כאלו נטעו זה מקרוב : י וגבר · אבל גבר כאשר ימות הלא מאד נחלש כי לא יחזור עוד לקדמותו וכאשר יגוע איו הוא הלא לא ישוב עד עולם : יא אזלו · כמו כאשר ילכו להם המים מן הים והנהר הנמשך ממנו הלא יחרב ויבש ולא ישוב בו המים מעצמו בזולת מי הים : יב ואיש · וכן כאשר ימות האיש לא יקום עוד : עד בלתי שמים · עד יבלו ויפסדו השמים ר״ל עד עולם לא יקיצו המתי׳ ולא יעורו מן השנה : יג מי יתן · ר״ל אם היה מהאפשר להחיות אחר המיתה הייתי שאלתי מי יתן שתסתירני בשאול עד ישיב אפך ממני ותשים לי חוק מתי ישיב אפך ממני ואז תזכרני להוציאני משם להחיות ע״פ התרמה : יד אם ימות · אבל אין זה אפשרות כי אשר ימות האיש האם יחזור ויחיה אך כל ימי הזמן הניתן לי אקוה להשאר חי עד בוא עת חליפתי ולא לאח״ז : טו תקרא · מי יתן אשר תקרא לאמר מדוע חייבתני ואנכי אשיב להתווכח עמך והן ידעתי כי תחמוד אלי הואיל ואני מעשה ידיך ולמה א״כ תמאס בי הם רצא זכותי : טז כי עתה · עדם אשר מעשה הטוב שעשיתי הנה תספור צעדי לדקדק אחרי בכל פסיעה ופסיעה׳ ולא תמתין מלהפרע על חטאתי ר״ל לא תפרע מעט מעט כ״א על הכל ביחד : יז חתום · ועכ״ז סגורים פשעי בקשור מעולה ולא יכוסה נגד מפס ע״י היסורים אשר שלחו ובגדרו עלי ; ותטפול · ועוד התחבר על עוני דבר עון אשר אין ראוי לענש עליו

יח ואולם הר־נופל יבול וצור יעתק ממקמו : יט אבנים ׀
שחקו מים תשטף־ספיחיה עפר־ארץ ותקות אנוש
האבדת : כ תתקפהו לנצח ויהלך משנה פניו ותשלחהו :
כא יכבדו בניו ולא ידע ויצערו ולא־יבין למו : כב אך־
בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל :
טו א ויען אליפז התימני ויאמר : ב החכם יענה דעת־
רוח וימלא קדים בטנו : ג הוכח בדבר
לא

מצודת דוד

כי הורישני עונות נעורי אבל אתה תספור מעשה כעוב אשר עשיתי הן ידעתי כי תכסוף אלי : יח ואולם · ובאמת כמו הר הנופל אשר נעשה כלה ומופסד כי לא יוסיף לקום וכמו הצור אשר יעתק ממקום גדולו הנה לא ישוב לצמוח מעתה כאשר מאז : יט אבנים · וכמו אבנים אשר המים שוחקים מה מהם כאשר יעברו עליהם בתמידות הנה המעט הנשחק לא תשוב למקומו : תשטף ספיחיה · וכמו הספיחים של עפר הארץ אשר המה מעל הנה בבוא שטף מים הלא בקל השטף אותם ולא יוחזרו למקומם : ותקות אנוש · ודומה להם האבדת תקות האדם כי לא יקוה לשוב לקדמותו אחר המיתה : כ תתקפהו · האבדון תאחוז אותו בחוזק רב באחיזה המתקיימת עד נצח והרי הוא הולך אחוז בה ואין עוזר לו : משנה פניו · והיא משנה פניו ותשלח אותו שלוח עולמי ולא ישוב עוד : כא יכבדו · הן אם בניו יהיו מכובדים לא ידע מזה והן אם יומעטו בכבוד לא יבין את זאת : כב אך בשרו עליו · אך עודו חי כאשר בשרו עוד עליו אז יכאב מדבר המכאיב וכשהיתה נפשו אצלו אז התאבלה בעבור צער ורוע המקרה אבל לאחר המית' לא ירגיש עוד בדבר מהדברים ויאמר בזה אם אמנם כן היא סוף האדם שעה ממנו במעט ימי חיין כי די לו בזה (העולה מהמענה ההיא כי יסכל אמרי לומר לומר עליו כי מעט השיג מן החכמה וכי הוא יודע יותר ממנו אף יגנה רעיו בכללם על אשר יחנפו לה' ותולים בו עון רב אשר לא כן ויחזור דעת לומר שאמר שבאו עליו היסורים על כי קצר בחכמה לפי שעור מדרגת הכנתו כי ישיב אמרים הלא כ"ז הוא בעבור כי נולד הוא מטמא ולכן א"א להיות מוטהר כ"כ ולא יתכן שיענש המקום ע"ז כי אינה דבר אפשרי.) :

טו ב החכם · היתכן לחכם שישיב הודעת דברי רוח וימלא בטנו עם מחשבות רוח קדים ודברים שאין בהם ממש : ג הוכח · לתוספת ביאור יפרש אמריו לומר וכי ראוי להתווכח בדבר שאין בו תועלה ותאמר מלים אשר אין
בהם

מצודת ציון

יח יבול · מל' בליה והפסד : יט שחקו · טחנו כמו ושחקת ממנה הדק (שמות ל') : ספיחיה · הם הגדילים מהגרעינין הנופלו' מאליהם בעת הקציר כמו ספיח קצירך (ויק' כ"ה) : כ תתקפהו · ענין האחיזה בחוזקה כמו ואם יתקפו האחד (קהל' ד') : משנה · מל' שנוי : כא ויצערו · וימעטו כמו הלא מצער היא (בראש' י"ט) :
יסכון

לא יסכון ומלים לא־יועיל בם: ד אף־אתה תפר יראה
ותגרע שיחה לפני־אל: ה כי יאלף עונך פיך ותבחר
לשון ערומים: ו ירשיעך פיך ולא־אני ושפתיך יענו־
בך: ז הראישון אדם תולד ולפני גבעות חוללת:
ח הבסוד אלוה תשמע ותגרע אליך חכמה: ט מה־
ידעת ולא נדע תבין ולא־עמנו הוא: י גם־שב גם־
ישיש בנו כביר מאביך ימים: יא המעט ממך תנחומות
אל

מצודת ציון

טו ג יסכון. ענין הנאה וכן לא יסכן גבר (לק' ל"ד): ומלים. ואמרים: ד תפר. תבטל: ותגרע. מל' גרעון: שיחה. ענין אמירת התפלה וכן ויצא יצחק לשוח בשדה (בראשית כ"ד): ה יאלף. ילמד כמו פן תאלף ארחותיו (משלי כ"ב): ו יענו. יעידו כמו לא תענה (שמות כ'): ז גבעות. הרים: חוללת. נבראת כמו ותחולל ארץ (תהלים צ'): י כביר. הרבה כמו מוער לא כביר (ישעיה ט"ז):
להט

מצודת דוד

בהם תועלת כי מה לנו בזה הויכוח אם תחכם מאתנו או אנו ממך: ד אף אתה. ר"ל הלא אף אתה עם רוב חכמתך תפר היראה כי במה שתאמר שהכל בא מצד המערכה תפר היראה מהמון העם ואף אתה מגרע וממעט התפלה לפני האל כי אם בהיות הכל מצד המערכה אין מקום לתפלה והנה מעותך רבה מאד: ה כי יאלף. אמרי פיך ילמד את עונך לזולת ר"ל דבר העון אשר בך אשר תחשוב כי שוא עבוד אלהים הנה הענין הזה תלמד לזולת לאמור כן גם הוא: ותבחר. אבל בחרת לשון ערמה להסתיר הדבר במתק אמרי המליצה ולא תאמרנה בפה מלא ונתהפך במלים אולם מתוך הדברים נראה הכוונה: ו ירשיעך פיך. אמרי פיך יגידו רשעותך ולא אצטרך אני לאומרה ודברי שפתיך יעידו בך על העון אשר בידך: ז הראשון. ר"ל מה אבוז לדברי צופר על כי הוא צעיר לימים ואתה ישיש וכי ראשון נולדת לאדם וכי נבראת לפני הגבעות עד שלא תוקדם לך מי מבני אדם וכאומר מהו אשר הוא צעיר לימים הלא יתכן שקבל האמריו ממי שקדם לך אשר שפט גם הוא מן האמת אשר ראה ברוב הימים: ח הבסוד. והם תתפאר למולו במרבית הידיעה הבאה מפאת החכמה האם התבוננת בסוד אלוה להבין מסתוריו: ותגרע. וכי הגרעת את החכמה מיתר האנשים לקחתה אליך וכאומר וכי כל החכמה לקחת לעצמך לך לבדך ואין צורך אחך: ט מה ידעת. מהו החכמה אשר ידעת אתה ואנחנו לא נדע ומה הדבר אשר תבין ואין הבינה ההיא עמנו: י גם שב. כאומר ואם תתפאר בחכמה עם הזקנה הלא אף בנו יש גם איש שיבה גם ישיש הזקן הרבה יותר מאביך ועם כי צופר היה צעיר לימים הנה אמר זה על בלדד או על עצמו: יא המעט. מה תתרעם על היסורים על כי עשית מה מן הטוב והישר וכי מעט היא ממך תנחומין מן האל על מכאוב היסורים מן הטוב וההצלחה שהיה לך מאז אשר קבלת בהם די גמול מעשה הטוב שעשית והנה דבר העון הנמצא בך
עדיין

אֵל וְדָבָר לָאַט עִמָּךְ׃ יב מַה־יִּקָּחֲךָ לִבֶּךָ וּמַה־יִּרְזְמוּן
עֵינֶיךָ׃ יג כִּי־תָשִׁיב אֶל־אֵל רוּחֶךָ וְהֹצֵאתָ מִפִּיךָ מִלִּין׃
יד מָה־אֱנוֹשׁ כִּי־יִזְכֶּה וְכִי־יִצְדַּק יְלוּד אִשָּׁה׃ טו הֵן בִּקְדֹשָׁו בקדשיו ק׳
לֹא יַאֲמִין וְשָׁמַיִם לֹא־זַכּוּ בְעֵינָיו׃ טז אַף כִּי־נִתְעָב וְנֶאֱלָח
אִישׁ־שֹׁתֶה כַמַּיִם עַוְלָה׃ יז אֲחַוְךָ שְׁמַע־לִי וְזֶה־חָזִיתִי
וַאֲסַפֵּרָה׃ יח אֲשֶׁר־חֲכָמִים יַגִּידוּ וְלֹא כִחֲדוּ מֵאֲבוֹתָם׃
יט לָהֶם לְבַדָּם נִתְּנָה הָאָרֶץ וְלֹא־עָבַר זָר בְּתוֹכָם׃ כ כָּל־
יְמֵי רָשָׁע הוּא מִתְחוֹלֵל וּמִסְפַּר שָׁנִים נִצְפְּנוּ לֶעָרִיץ׃

קול

מצודת דוד

עדיין היא עמך: נסתר וטמון ולא נקית עדיין ממנה ועתה הנה תקבל גם גמול הרעה כאשר קבלת גמול מעשה הטוב והנה הטובה מאז תחשב לתנחומין על הרעה הבאה עתה עליך: יב מה יקחך. מה מלמדך לבך לבוא בהשגחה ומה תרמוז להשריש בלב אנשים דעה כוזבת: יג כי תשיב. אשר תשיב רוח פיך אל ה׳ ותוציא מלין למולו: יד מה אנוש. מהו האדם אשר יזכה במעשיו עד שיאמר שאין מעוות משפטו לעצמו על לא דבר: וכי יצדק. בתמיה והוא כפל ענין במ״ש: טו הן בקדשיו. הנה במלאכיו הקדושים לא נתן בהם קיום בעצמם לבל יצטרכו בכל עת השפעת אלוה: ושמים. לכאורה השמים עם כי זכים ובהירים המה הנה בעיניו לא יזכו וא״כ לכולם ישיג החסרון למולו: טז אף כי. כ״ש האדם הנתעב במעשיו והנגאל במעלליו ומרבה לעשות עול כדרך השותה את המים אשר ירבה לשתות די ספוקו על כי אין דרך לתת בעדו מחיר ואם כל אלה כן א״כ כ״ש הוא שיש לו חסרון רב מול שלמות המקום ואיך א״כ יצדק: יז אחוך. אגיד לך דבר ושמע אלי וזה אשר ראיתי בעיני אספר לך: יח אשר חכמים יגידו. מוסב למעלה לומר אספר לך מה שראיתי בחוש הדבר אשר יגידו החכמים ולא מנעו מלספר מה שקבלו מאבותם: יט להם לבדם. החכמים ההם משלו ברוב חכמתם ע״כ העולם כאלו להם לבדם נתנה הארץ ולא עבר בתוכם לגור עמהם איש זר אשר היינו מהם וכאומר הואיל וקבלו הדבר מאבותם ואין דרך האב להשריש דבר כזב בלב הבן והמקבלים היו חכמים גדולים משכילים לבחון האמת היא או כזב ואף עיני כן ראו בחוש א״כ בודאי אמת נכון הדבר: כ כל ימי רשע. וזהו הדבר אשר ראיתי אני מה שקבלו החכמים ההם מאבותם אשר כל ימי הרשע אלהים מפחד עם כי יגלה דואג הוא בכל עת פן יגיעהו הרע.

מצודת ציון

יא לאט. ענין ההסתר והעטוף כמו לאט את פניו (ש״ב י״ט): יב יקחך. ילמדך כמו לקח טוב (משלי ד׳): ירזמון. הוא הפוך מן ירמזון והוא מלשון רמיזה: טו יאמין. ענין קיום וכן הן בעבדיו לא יאמין (לעיל ד׳): טז ונאלח. נבאש כמו יחדיו נאלחו (תהלים נ״ג): יח כחדו. מנעו כמו ולא כחד ממנו (ש״א ג׳): כ מתחולל. מל׳ חלחלה ורעדה: נצפנו. נסתרו: לעריץ. לחזק כמו עריצי גוים (יחזקאל כ״ח) ור״ל החזק ברשע:

ונצפנו

כא קול פחדים באזניו בשלום שודד יבואנו: כב לא
יאמין שוב מני חשך וצפו הוא אלי חרב: כג נדד הוא
ללחם איה ידע כי נכון בידו יום חשך: כד יבעתהו
צר ומצוקה תתקפהו כמלך עתיד לכידור: כה כי
נטה אל אל ידו ואל שדי יתגבר: כו ירוץ אליו בצואר
בעבי גבי מגניו: כז כי כסה פניו בחלבו ויעש פימה
עלי כסל: כח וישכון ערים נכחדות בתים לא ישבו
למו אשר התעתדו לגלים: כט לא יעשר ולא יקום
חילו

מצודת ציון

כב וצפו. ענין הבטה כמו צופה רשע (תהלים ל"ז): כג איה. אנה: כד ומצוקה. גם הוא ענין צרה: תתקפהו. יאחזו בחוזק: עתיד. מזומן כמו העתידים עורר לויתן (לעיל ג'): לכידור. עשוי הוא לשחוק בו לזרקו מיד ליד וכן כדור אל ארץ רחבת ידים (ישעיה כ"ב): כו בעבי. מל' עב: גבי. גופי כמו לגבי חומר גביכם (לעיל י"ג) ויאמר על גוף כל דבר: כז פימה. מל' פה: כסל. הוא חלק בשדרה הסמוך לכליות כמו אשר על הכסלים (ויק' ג'): כח נכחדות. נגזרות ונכרתות כמו ותכחד מן הארץ (שמות ט'): למו. לשם ר"ל בהם: התעתדו. הוזמנו: לגלים. ענין תל וגדור:

חילו

מצודת דוד

ומספר השנים אשר נצפנו להצלחת העריץ יאלתו חלחלה וכפל הדבר במ"ש: כא קול פחדים. ואשר יגור יבוא לו כי יבוא באזניו קול פחדים ופתאום עודו יושב בשלום יבוא עליו השודד: כב לא יאמין. בבוא עליו החשך לא יאמין בעצמו שישוב עוד ממנו לחזור לקדמותו: וצפו. והוא נראה אל החרב כי החרב רואהו ובאה עליו: כג נודד. והוא נודד ממקומו בעבור הלחם לבקש איה ימצאנה: ידע. יודע הוא בעצמו שיום החשך יהיה נכון ומתקיים בידו כי בעצמו ישפוט אשר באה אליו הרעה ובעבור זה יוסיף לדאוג בכל עת: כד יבעתהו. הצרות יחרידו אותו: תתקפהו כמלך. הצרה תאחוז אותו בחוזק כמלך האוחז בממשלתו: עתיד לכידור. מזומן הוא להיות דומה לכידור נע ונד ומטולטל ככדור הזה המטולטל ונזרק מיד ליד: כה כי נטה. על אשר נטה ידו אל ה' לבזות כלפי מעלה בנטיית היד והיה מתגבר עצמו למולו כי חשב אשר כוחו ועוצם ידו עשה לו את העושר: כו ירוץ אליו. היה רץ מול ה' בצואר זקוף ובגאוה בעבור עובי גופי מגיניו אשר עליו ר"ל על כי היה בוטח ברוב חזקו ותקפו:

כז כי כסה. כי התענג בדשן נפשו להשמין את בשרו עד כי כסה פניו בחלבו ועשה על כסליו כפולים כפולים מרוב השומן ודומה כראי' כשפתי הפיות ובעבור רוב הטובה גבה לבו ובטח ברוב חזקו לבזות כלפי מעלה: כח וישכון. שכן בערים נגזרות ונחרבות כי בנה אותם לעצמו כדרך הגדולים אשר יבנו ערים נחרבות להיות להם לשם וכמ"ש הבונים חרבות למו (לעי' ג'): בתים. שכן בבתים אשר לא היו ראוי' לשבת בהם קודם הובנו והוזמנו להיות גלים ודגורין כדרך החרבות: כט לא יעשר.

ובעבור

חילו ולא־יטה לארץ מנלם : ל לא־יסור מני־חשך
ינקתו תיבש שלהבת ויסור ברוח פיו : לא אל־יאמן
בשו נתעה כי־שוא תהיה תמורתו : לב בלא־יומו תמלא
וכפתו לא רעננה : לג יחמס כגפן בסרו וישלך כזית
נצתו : לד כי עדת חנף גלמוד ואש אכלה אהלי־שחד :
לה הרה עמל וילד און ובטנם תכין מרמה :

ויען

מצודת דוד

ונעבור זלון לכן לא יעמוד עשרו ולא יתקיים חילו והוא כפל ענין במ"ש : ולא יטה · לא יהיה נטוי מהם לנפול בארץ תכליתם והשלמת גמולם כ"א על ראשם יחול ויקבלו הגמול משלם : ל לא יסור · לא יהיה עוד כעור לשוב לקדמותו : ינקתו · ענפיו הרכים תיבש אותם השלהבת עד כי יסירו ממקומם וינועו ברוח פיו של המנשב כדרך דבר היבש אשר לרוב קלותו יתגלגל ברוח קימעא ר"ל בדבר קל יאובד הצלחתו : לא אל יאמין · המתועה ללכת בדרך שוא לא היה מאמין אשר תמורתו היה שוא ר"ל שגמולו יהיה כמפעלו : לב בלא יומו · לזה תמלא ותושלם זמנו בלא זמנו ר"ל ימות קודם זמנו : וכפתו · ענפיו לא יהיו רעננים ר"ל לא יבוא טובה לזרעו אחריו : לג יחמס · מי שפידו להסיר הוא יסיר זרעו בשבה קלה כגפן הזה המס ר' בסרו במעט סבה : וישלך · והוא ישלך זרעו מהר כזית המשליך מהר נצתו והוא כפל ענין במ"ש : לד כי עדת וכו' · כי כן ראוי שתהיה עדת החנף יחידי ולא ימלא בה לא בנים ולא בנות : ואש · חרון אף ה' הבוערה כאש תאכל האהלים הבנוים בממון שוחד : לה הרה עמל · כמו שהרה עמל כן ילד און ר"ל כמו שהלידה היא לפי ההריון כן הגמול לפי המעשה :

ובטנם · הלב הגנוז בבטן הלא היא הכינה המרמה ולזה יקבל גמולו משלם בלא מחסור (העולה מהמענה ההיא כי ישיב אמריו לומר לאיוב איך תאמר לא חטאתי הלא בדבריך אלה החטית עוד את אחרים כי תשיע בלבם את מכשול עונך לחשוב שאין משגיח והנה רעתך רבה ועל אשר יתרעם על היסורים בעבור מעשה הטוב שעשה ישיב לומר הלא מאז קבלת עליהם גמול אשר העון עדיין היא בידך ותקבל גמול בהיסורים האלה ויוכיח על ההשגחה ממפלת הרשעים מבלי הקומה ואף בימי טובתו תמלא נפשו מהלהלה ויפחד בכל עת אשר הרעה תבוא עליו אשר לא כן בנקי וצדיק) :

מצודת ציון

כט חילו · עשרו : מנלם · תכליתם והשלמתם כמו כנלותך לבגוד (ישעי' ל"ג) : ל ינקתו · ענף רך : לא תמורתו · מל' תמורה וחלוף : לב תמלא · תושלם כמו ובמלאות ימי טהרה (ויק' י"ב) : וכפתו · ענפיו כמו כפות תמרים (שם כ"ג) פ"ש שהמה כפופים : רעננה · ענין לחות ורטיבות כמו דשן רענן (תהלים צ"ב) : לג יחמס · יסיר כמו נחמסו עקביך (ירמי' י"ג) : בסרו · כן יקרא הפרי שלא נגמר בשולו כמו ובוסר גומל (ישעיה י"ח) : נצתו · פרחו כמו הנצו הרמונים (ש"ה ו') : לד גלמוד · יחידי כמו הלילה ההוא יהי גלמוד (לעיל ג') : אכלה · שרפה : לה עמל ואון · ענינם שבר ויגיעה ודבר רע :

ימריצך

יו א ויען איוב ויאמר: ב שמעתי כאלה רבות
מנחמי עמל כלכם: ג הקץ לדברי־רוח או
מה־ימריצך כי תענה: ד גם אנכי ככם אדברה לו יש
נפשכם תחת נפשי אחבירה עליכם במלים ואניעה
עליכם במו ראשי: ה אאמצכם במו־פי וניד שפתי
יחשך: ו אם־אדברה לא־יחשך כאבי ואחדלה מה־מני
יהלך: ז אך־עתה הלאני השמות כל־עדתי:

ותקמטני

מצודת ציון

טז ג ימריצך · יחזקך כמו מה נמרצו אמרי יושר (לעיל ו׳): ד לו. כמו אם וכן לו החייתם אותם (שופטים ח׳): במו ראשי · בראשי וכן במו פי האבן (לקמן י״ט): ה אאמיצכם · מל׳ אומץ וחוזק: וניד · מל׳ נידה: ו מני · ממני: ז הלאני · ענין עייפות כמו הנסה דבר אליך תלאה (לעיל ד׳): השימות · מל׳ שממה:

והקמטני

מצודת דוד

טז ב שמעתי · כדברים האלה שמעתי רבות פעמים ומה תועלת בהכפלם כי כלכם מנחמים תנחומי הבל לומר שאחר התשובה ישגא אחריתו ואם אין בידי עון מה מקום לתשובה ומה זה הספר לפני עונש הרשעים לעורר לבי לתשובה: ג הקץ · וכי ימצא סוף לדברי רוח הלא דברים כאלה תוכל להרבות עד בלי די ואת כולם ישא הרוח: או וכו׳ · מהו הדבר אשר מחזק אותך ומזרזך על התשובה עד שבע״כ תשיב ועם בלא דעת וכאומר הלא אין בדרך חכמה ואף אינך כפוי ומוכרח להשיב א״כ חדל לך ולא תוסיף לדבר עוד · או שאמר לו מדוע לא אמרת הדברים האלה בראשונה כי לדברי חכמה בע״כ יחמו האמרים אשר חשבו עליהם עד כי יחזור ויחשוב מה להשיב אבל לדברי רוח אין קץ כי אין על מה לחשוב או מה חזוק ועזר מצאת מהדברים האמריה עד כי חשוב לענות שוב הדברים שאמרת בתחלה הלא המה אפס ענין ורק במלוה שונות: ד גם אנכי וכו׳ · אמר בדרך תימה וכי אם היו נפשכם מדוכאות ביסורים במקום נפשי וכי הייתי מדבר גם אנכי ככם לחלות בכם עון רב הלא לא כן הייתי עושה אבל הייתי מחבר בדברים על דבריכם להאריך עמכם ולהפליג ברוע במקרה אף הייתי מניע עליכם בראשי כמיילל ומיצר: ה אאמיצכם · עוד הייתי מחזק אמריכם בפה מלא: וניד שפתי · תנודת שפתי בדבור היה מחדיל אמריכם כי הייתם מנוחמים בדברי כי כן דרך המצטער כאשר יראה שמפליגין בצערו ומתלוננים עמו להצטער בצרתו מתנחם הוא בזה: ו אם אדברה · כאומר ואם בזה תחשבו להחדיל אמרי במה שתאמרו שאני מיפר היראה אשר היא עוד סבה לבל ילכו היסורים הנה לא כן הוא כי כמו אם אדברה לא יחשך כאבי כן לא יחסך אם אחדל מלדבר כי מה חן הבון אשר ילך לו ע״י מירוק היסורים עד שאחשוב להיות נקי שילכו היסורים וכאומר הלא אין בידי עון ומתחלה בשגם באו ומדוע א״כ ילכו: ז אך עתה הלאני · כאומר אף לא אפחד מהוספת היסורים עד שאחדל האמרים כי הלא יגי

עתה

ח ותקמטני לעד היה ויקם בי כחשי בפני יענה׃ ט אפו
טרף וישטמני חרק עלי בשניו צרי ילטוש עיניו לי׃
י פערו עלי בפיהם בחרפה הכו לחיי יחד עלי
יתמלאון׃ יא יסגירני אל אל־עויל ועל ידי רשעים
ירטני׃ יב שלו הייתי ויפרפרני ואחז בערפי ויפצפצני
ויקימני לו למטרה׃ יג יסבו עלי רביו יפלח כליותי
ולא

מצודת דוד

עתה בלאני עד שא״א להלאות יותר וכבר עשה שממה כל עדתי הם בניו ובנותיו וכל ביתו ומה א״כ יוכל להוסיף עוד: ח ותקמטני. הקמטים שבי המה לעד על גודל הכאב והכחש והרזון קם בי לעד כי הכחש הנראה בפני הוא יענה על חוזק הכאב: ט אפו טרף. אף ה׳ טרף אותי ונוטר איבה עלי והנני לבוז עד כל הרוצה חרק עלי בשניו וצרי יחדד עיניו בהבטה יתירה להסתכל בי בעין רעה: י פערו. פתחו עלי פיהם ובדברי חרפה הכו לחיי ר״ל חרפת דבריהם המה לי כאלו הכו אותי על הלחי שהיא מכה בזיון: יחד. כל המחרפים אותי נקבצו עלי יחד ואמר זה על רעיו שהיו מחרפין אותו: יא יסגירני. ה׳ מסר אותי ביד כל איש עול כי כל הרוצה לועג בי ומיצר לי: ירטני. יעקם ויטה אותי ע״י הרשעים המעיקים לי וכפל הדבר במ״ש: יב שלו. יושב הייתי בשלוה ופתאום עשה אותי לפרורים ואחז בערפי ורצץ אותי עד כי יתפוצצו השברים הנה והנה: ויקימני. העמיד אותי להיות לו למטרה לזרוק בי חציו הם מכאובי היסורים: יג יסובו. המורים בקשת אשר לו סבבו עלי מסביב ועי״ז יפלח כליותי ולא יחמול עלי ואת מי המרה ישפוך על הארץ והוא משל על יסורים מתוכפים:

פרק

מצודת ציון

ח ותקמטני. ענין כווץ וכן אשר קמטו (לעיל כ״ב) ובדרז״ל ונתפשטו הקמטין (ב״ב ק״נ): כחשי. ענין רזון כמו ובשרי כחש משמן (תהלים ק״ט): יענה. יעיד כמו לא תענה (שמות כ׳): ט וישטמני. ענין נטירת האיבה כמו וישטום עשו (ברא׳ כ״ז): חרק. ענין שחיקת ונקישת השנים אלו באלו בהתקצף באדם על מי וכן ויחרקו שן (איכה ב׳): ילטוש. יחדד כמו חרבו ילטוש (תהלי׳ ז׳): י פערו. פתחו כמו ופיהם פערו למלקוש (לעיל כ״ט): בפיהם. הבי״ת נוספת: לחיי. הוא גובה הפנים: יתמלאון. יתקבצון כמו מלא רועים (ישעי׳ ל״א): יא יסגירני. מסר אותי כמו לא תסגיר עבד (דברי׳ כ״ג): עויל. כמו עול: ירטני. ענין עקום וכן כי ירט הדרך לנגדי (במד׳ כ״ב): יב ויפרפרני. ענין שבירות לרבות חתיכות כמו פור התפוררה (ישעיה כ״ד): בערפי. הוא אחורי הראש והצואר: ויפצפצני. ענין הרציצה עם הפזור וכן וכפטיש יפוצץ סלע (ירמיה כ״ג): למטרה. הוא הדבר אשר המורים בחצים יכוונו להכות בו חציהם והוא ענין שמירה כי משמרת תרגומו מטרת ונקרא כן ע״ש שהמורים שומרים להפיל בו: יג רביו. המורים בקשת כמו רובה קשת (ברא׳ כ״א): יפלח. יבקע כמו ויפלח אל סיר (מ״ב ד׳):

מררתי

וְלֹא יַחְמֹל יִשְׁפֹּךְ לָאָרֶץ מְרֵרָתִי׃ יד יִפְרְצֵנִי פֶרֶץ עַל־
פְּנֵי־פָרֶץ יָרֻץ עָלַי כְּגִבּוֹר׃ טו שַׂק תָּפַרְתִּי עֲלֵי גִלְדִּי
וְעֹלַלְתִּי בֶעָפָר קַרְנִי׃ טז פָּנַי חֳמַרְמְרָה מִנִּי־בֶכִי וְעַל
עַפְעַפַּי צַלְמָוֶת׃ יז עַל לֹא־חָמָס בְּכַפָּי וּתְפִלָּתִי זַכָּה׃
יח אֶרֶץ אַל־תְּכַסִּי דָמִי וְאַל־יְהִי מָקוֹם לְזַעֲקָתִי׃ יט גַּם־
עַתָּה הִנֵּה־בַשָּׁמַיִם עֵדִי וְשָׂהֲדִי בַּמְּרוֹמִים׃ כ מְלִיצַי רֵעָי
אֶל־אֱלוֹהַּ דָּלְפָה עֵינִי׃ כא וְיוֹכַח לְגֶבֶר עִם־אֱלוֹהַּ וּבֶן־
אָדָם לְרֵעֵהוּ׃ כב כִּי־שְׁנוֹת מִסְפָּר יֶאֱתָיוּ וְאֹרַח לֹא־

אשוב

מצודת ציון

מררתי. מל' מרה: יד יפרצני. מל' פרצה ושבר: טו גלדי. הוא הקרום העולה על המכה ובדרז"ל הוגלד פי המכה (כתובות ע"ו): ועוללתי. ענין גלגול ועפ"ז יקרא הקטן עולל כי הוא מתגלגל בעפר וכדומה: קרני. ענין זוהר כמו קרן עור פני משה (שמות ל"ד): טז חמרמרו. נתכווצו וכן מעי חמרמרו (איכה א') ובדרז"ל נחמרו בני מעיו (חולין כ"ו): צלמות. צלו של מות הוא חשכת הקבר: יט ושהדי. כמו ושהדי בשמ"ך והוא עד בל' ארמי: במרומים. בשמי מרום: כ מליצי. המדבר במיטב הדבור בדבר הויכוח יקרא מליץ: דלפה. ענין נטוף כמו דלף טורד (משלי כ"ז) כי דמעת הבכי יורדת טפה טפה: כב יאתיו. יבואו כמו אתא בקר (ישעיה כ"א):

נועבו

מצודת דוד

יד פרץ על פני פרץ. בעוד שהמכה הראשונה פקודה עלי סומך לה השניה ולא תמתין השניה עד שתלך לה הראשונה: ירוץ. הוא מהר יביא עלי היסורים כגבור הממהר לרוץ במלחמה: טו שק תפרתי. כי על המכה שהתחילה להתרפא והעלה גליד הדרך לשום עליה בגדים רכים כצמר גפן וכדומה אבל אני מרוב היגון והצער תפרתי שק ללבשו ממעל לגלדי המכה וגללתי זוהר פני באפר כדרך האנשים רבי היגון אשר ילבשו שק ומעלים אפר על ראשם: טז פני חמרמרו. מן הבכי נתכווצו מקומות פני ועל אישון עיני פרוש חשכת המות: יז על לא חמס. וכל זה בא לי לא בעבור חמס כ"א בחנם: ותפלתי זכה. תפלתי למקום היתה מעולם זכה ונקיה מבלי הרהור מחשבה המבטל כוונת התפלה: יח ארץ. אתה הארץ אל תבלע את דמי הנגרים מפצעי לכסותם מן העין אלא יהיו נראים לכל ויבקשו עלי רחמים: ואל יהי מקום. להסתר שם זעקתי כ"א תעלה השמים: יט גם עתה. כאומר אם כי עתה כנאשמתי בעיני רעי הם שמחו החזיקו אותי לצדיק אשר בראותם ביד ה' נגעה בי חזרו לתלות בי עון רב אבל בשמים גם עתה מצאתי עד לי על יושר לבבי והוא ה' היודע הכל: ושהדי במרומים. כפל הדבר במ"ש: כ מליצי רעי. אתם רעי המדברים עמדי בדבר מליצת הויכוח הלא לא טוב תדמע עיני והלא לפניו גלויים יושר דרכי: כא ויוכח. הלואי היה מקום לגבר להתווכח עם אלוה וכאשר בן אדם עם רעהו: כב כי שנות. כאומר הנה יש עמדי

אָשׁוּב אֶהֱלֹךְ׃

יז א רוּחִי חֻבָּלָה יָמַי נִזְעָכוּ קְבָרִים לִי׃ ב אִם־לֹא
הֲתֻלִים עִמָּדִי וּבְהַמְּרוֹתָם תָּלַן עֵינִי׃
ג שִׂימָה־נָּא עָרְבֵנִי עִמָּךְ מִי הוּא לְיָדִי יִתָּקֵעַ׃ ד כִּי־
לִבָּם צָפַנְתָּ מִשָּׂכֶל עַל־כֵּן לֹא תְרֹמֵם׃ ה לְחֵלֶק יַגִּיד
רֵעִים וְעֵינֵי בָנָיו תִּכְלֶנָה׃ ו וְהִצִּגַנִי לִמְשֹׁל עַמִּים וְתֹפֶת
לְפָנִים אֶהְיֶה׃ ז וַתֵּכַהּ מִכַּעַשׂ עֵינִי וִיצֻרַי כַּצֵּל כֻּלָּם׃

ישמו

מצודת דוד

פה להתווכח כי הלא שנות מספר הקצוב לפי זמן העמדת הלחות הלא יבואו לי כי קרבו השלמתם בעבור רוב המכאו' אשר מהרו להתייבש את הלחות ובמיתה קרובה לבוא והלך א"כ בארחה אשר לא אשוב עוד ומתי א"כ אקבל גמול יושר דרכי:

יז א רוחי חובלה. הלא כבר רוחי נשחתה וימי היו הלא נקפצו מתני והלכו להם והרבה קברים לי ר"ל בכל מקום מדרך כף רגלי אני קרוב למות כאלו בכל מקום מוכן לי קבר: ב אם לא התולים. הנה מגודל הכאב אני קרוב למיתה אף אם לא היה עמדי רעי המהתלים בי ואף אם לא התמידה עיני לראות כמה שהם ממרים ומקניטים אותי והוא כפל ענין במ"ש ור"ל הנה בלא הם אני קרוב למיתה והמה מוסיפים לי עוד צער ויגון: ג שימה נא. חזר פניו כלפי המקום ואמר שים עתה לכך אלי לתת לי ערב במקומך להיות בטוח בו שתשלם ההתווכחות ביננו לבוא על האמת ומי הוא אשר יתקע ידו לתוך ידי לקבל על עצמו בקיום גמור להשלים את ההתווכחות: ד כי לבם. אין לו חפץ ברעי אלא כי לבם הסתרת משכל ולא בחכמה ידברו על כן לא תרוממם ע"י כי אין בידם מענה להצדיק אותך ולרומם תפארתך: ה יגיד רעים. כ"א מן הרעים יגיד לדברי חלקלקות וחנף ולא בדעת ידבר והן ידעתי שכ"א יקבל גמול כי תכלה עין בניו לבל ישיגו תוחלתם כי רע עליך הדבר כי לא לפניך חנף יבוא: ו והציגני. המכאוב העמיד אותי להיות למשל לכל העמים כי כאשר יקרה לאיש רוע המקרה יאמרו שהוא כמשל ודומה למקרי איוב: ותופת. הנה אני לגיהנם לפני הבריות כי רואים בי מכאובות מחולפים דוגמת ייסורי גיהנם: ז ותכה. עיני נכהתה מרוב הכעס כדרך הבורח כאשר אשר יכעס על עצמו: ויצורי. כל אברי

מצודת ציון

יז א נזעכו. כמו נדעכו ועניינו כיבוי וקפילה כמו נדעכו ממקומם (לעיל ו'): ב התולים. ענין לעג כמו התלת בי (שופטים ט"ז): ובהמרותם. מל' מרי והקנטה: תלן. ענין התמדה כמו צדק ילין בה (ישעיה א'): ג יתקע. ענין תקיעת יד ביד לקיום דבר כמו ושונא תוקעים (משלי י"א): ה תכלינה. המתאוה לדבר ואינו משיגה קרוי כליון עינים: ו והציגני. העמידני כמו הציג אותו לבד (שופ' ז'): ותופת. כן יקרא הגיהנם כמו כי ערוך מאתמול תפתה (ישעיה ל') וע"ש שכל המתפתה ביצרו נופל בה: ז ותכה. ענין עכירות כמו כהה הנגע (ויק' י"ג): ויצרי. כן

ישמות

ח ישמו ישרים על־זאת ונקי על־חנף יתעורר:
ט ויאחז צדיק דרכו וטהר־ידים יסיף אמץ: י ואולם
כלם תשבו ובאו נא ולא־אמצא בכם חכם: יא ימי
עברו זמתי נתקו מורשי לבבי: יב לילה ליום ישימו
אור קרוב מפני־חשך: יג אם־אקוה שאול ביתי בחשך
רפדתי יצועי: יד לשחת קראתי אבי אתה אמי ואחתי
לרמה: טו ואיה אפו תקותי ותקותי מי ישורנה:

בדי

מצודת ציון

כן יקרא תאות הלב כי הוא פועל המחשבות כמו וכל יצר מחשבות לבו (בראשית ו'): ח ישומו. יתמהו כמו פנו אלי והשמו (לק' כ"א): יתעורר. מל' התעוררות: דרכו. הנהגתו: ט אומץ. חוזק: יא זמותי. מחשבותי כמו כאשר זמם (דברים י"ט): מורשי. מל' ירושה: יג רפדתי. הצעתי כמו ירפד חרוץ (לק' מ"א): יצועי. מצעות מטתי כמו אז חללת יצועי (בראשית מ"ט): יד לשחת. לבור הקבר: טו ואיה אפו. ענינם אחד כי אפו הוא כמו איה פה והוא כפול במלות נרדפות כמו אדמת עפר (דניאל י"ב): ישורנה. יראנה כמו

מצודת דוד

מחשבות לבי לא יתקיימו כלל בזה אמר לא יתקיים במקום אחד כי בכל עת ינטה ממקומו כאשר ינטה השמש: ח ישומו. הישרים יתמהו על גודל מכאובי מבלי חמס. והנקי יתעורר להתקצף על המחניף לה' מבלי טענה מספקת: ט ויאחז. ועכ"ז יאחז צדיק דרכו ולא יעזבנה בחושבו הלא סוף עבוד אלהים כי יודע הוא שאחר הטוב יקבל בתענוג הנפש: וטהר ידים. מי שהוא טהר ידים מגזל ועושק הלא יוסיף עוד אומץ בראותו רוע הסדור הנופל בקניני עו"הז ובהצלחתו כי מעתה מאד ימאס בו וישם תקותו בהצלחת הנפש ויגדל כחו מעוסק ואמר זה להשיב על דברי אליפז שאמר לו שמיפר היראה ואמר הדרגה עוד יוסיפו בה: י ואולם. ובאמת אתם כלכם תשובו ובואו להשכיל אמיתת הדבר ולא אמצא בכם חכם כי לא בחכמה שפתם לומר שאני מיפר היראה: יא ימי עברו. הנה מרוב המכאוב עברו ימי חיי והנני קרוב למות ומרוב בלבול הדעת נתקו מחשבותי אשר היו אל לבבי למורשה ר"ל עם כי מאז מושב הייתי מחשבות חכמה כאלו לבבי נחל אותם לו לנחלה הנה עתה נתקו ונפרדו: יב לילה ליום ישימו. רוב המכאוב יבלבלו מחשבותי וישימו עתה לי חשוכים ונעלמים כחשכת הלילה את הדברים המבוארים וגלוים כאור היום: אור קרוב. בהרת החכמה שהיתה מאז קרובה לי הלכה לה מפני חשכת הצרות והוא מקרא קצר כאלו אמר אור קרוב הלכה מפני חשך: יג אם אקוה. כאומר והנה הכל מאמינים לומר שאחריתי ישגא מאד כי הלא אם אני כ"כ נחזק במכאוב עד אשר אקוה שיהיה ביתי בשאול ולהציע משכבי בחשכת הקבר: יד לשחת. אקרא לשחת אבי אתה ואל הרמה אקרא אמי ואחותי אתה ר"ל מאד קרבה נפשי לרדת שחת להיות עם הרמה כבן עם אביו ואמו ואחותו: טו ואיה. וא"כ איה תקותי מתי אקבל הטובה ומי יראה

את

טז בַּדֵּי שְׁאוֹל תֵּרַדְנָה אִם־יַחַד עַל־עָפָר נָחַת׃
יח א וַיַּעַן בִּלְדַּד הַשֻּׁחִי וַיֹּאמַר׃ ב עַד־אָנָה ׀ תְּשִׂימוּן
קִנְצֵי לְמִלִּין תָּבִינוּ וְאַחַר נְדַבֵּר׃ ג מַדּוּעַ
נֶחְשַׁבְנוּ כַבְּהֵמָה נִטְמִינוּ בְּעֵינֵיכֶם׃ ד טֹרֵף נַפְשׁוֹ
בְּאַפּוֹ הַלְמַעַנְךָ תֵּעָזַב אָרֶץ וְיֶעְתַּק צוּר מִמְּקֹמוֹ׃ ה גַּם
אוֹר רְשָׁעִים יִדְעָךְ וְלֹא־יִגַּהּ שְׁבִיב אִשּׁוֹ׃ ו אוֹר חָשַׁךְ
בְּאָהֳלוֹ וְנֵרוֹ עָלָיו יִדְעָךְ׃ ז יֵצְרוּ צַעֲדֵי אוֹנוֹ וְתַשְׁלִיכֵהוּ

עצתו

מצודת דוד

את תקותי כי הלא אמות ואיך א"כ אראה בהטובה אשר אקוה לה: טז בדי שאול וגו'. הלא לרוב ירדנו עד מאד עד שאם הונחו יחד על בעפר היו יורדות ומוללות אל רוב עומק השאול לרוב הכובד והוא מל' הפלגה ומליצה לומר שמאד רבו עד שא"א להחיות עוד אחריהם (העולה מהמענה הזה אשר יתרעם על חבריו שאינם מתנהגים עמו כדרך המנחמים ויאחז דרכו לומר שלא חטא וכי המקום יודע האמת והוא לו לעד ואם נדבר שאב חליפו אשר יחטא ואשם להכשיל הרבים במכשול עונו לחשוב שאין משגיח וא"כ שוא עבוד אלהים ישיב לומר לא כן הוא כי עוד יוסיפו אומץ לחדול מעושק כי ימאסו בקניני עוה"ז בראותם רוע הסדור וישימו תקותם בהצלחת הנפש):

יח ב עד אנה. עד מתי תאריכו אמרים תשימון סוף להדברים ואחר עשו הכנו לב להבין מאמרי איוב ותוכן ויכוחו ואחר כך נדבר להשיב עליהם ולא נוסיף לדבר עוד דבר שאינו מענין הויכוח ומהר יתמו דברנו: ג מדוע. בעבור שכלות מה חשובים אנו בעיני איוב כבהמה עד כי יאמר עלינו לבם צפנת משכל: נטמינו בעיניכם. בשניכם יעיז לומר אשר אטומים אנחנו מחכמה: ד טורף נפשו. אתה איוב הטורף את נפשו ומשחיתה בהראות כעסו מול המקום וכי למענך תעזב שארץ ר"ל וכי ע"י צעקתך שתאמר צדיק אתה ומיוסר על לא חמס וכי בעבור זה נחליט לומר שהארץ עזובה ביד מערכת השמים והיוצר נעתק ממקום העולם ולא ישגיח בו: ה גם אור. הנה לא כן הוא כי כאשר אמרנו כן גם היא אשר אור רשעים והצלחתם יוקפץ מהם ולא יזרח ניצוצי אשו והוא משל על מרבית ההצלחה: ו אור חשך. האור אשר באהלו יחשך ונרו המאיר עליו יוקפץ השלהבת ממנו ר"ל יוסר הצלחתו ותלך לו בהשגחת ה': ז יצרו וגו'. הפסיעות שפסע בכח בהרחבת מקום סופו יהיו צרים

מצודת ציון

כמו אשורנו ולא קרוב (במדבר כ"ד): טז בדי שאול. כמו בשאול ויורה עוד על מרבית העומק וכן בדי סופר (לקמן ל"ט): נחת. מל' הנחה: יח ב קנצי. הוא מל' קץ וסוף: ג נטמינו. מל' אטימות וכן ונטמתם בם (ויק' י"א): ד צור. היוצר: ה ידעך. יקפץ ויאהר כמו נדעכו ממקומם (לעיל ו'): יגה. יאיר ויזרח כמו יגיה חשכי (תהלים י"ח): שביב. ניצוץ כמו שביבין די נור (דני' ז'): ז אונו. כחו כמו מצאתי און לי (הו' י"ב):

שנכה

עצתו: ח כי שלח ברשת ברגליו ועל שבכה יתהלך: ט יאחז
בעקב פח יחזק עליו צמים: י טמון בארץ חבלו ומלכדתו עלי
נתיב: יא סביב בעתהו בלהות והפיצהו לרגליו: יב יהי רעב
אנו ואיד נכון לצלעו: יג יאכל בדי עורו יאכל בדיו
בכור מות: יד ינתק מאהלו מבטחו ותצעדהו למלך
בלהות: טו תשכון באהלו מבלי לו יזרה על נוהו
גפרית: טז מתחת שרשיו יבשו וממעל ימל קצירו:

זכרו

מצודת ציון

ח שבכה. מלכדת ר"ל רשת הארוגה כמלכדת וכן בעד השבכה (מ"ב א'): ט פח. רשת: צמים. כמו צמאים: י טמון. נסתר: נתיב. דרך: יא בעתוהו. מל' בעתה: בלהות. הוא הפוך מן בהלות וכן בלהות אתנך (יחזק' כ"ו): והפיצוהו. יפזרו כמו והפיצך ה' (דברים כ"ח): יב אונו. בנין הבאים מכחו וכן וראשית אוני (בראשית מ"ט): ואיד. מקרה רע כמו הלא איד לעול (לעיל ל"א): לצלעו. לאשתו ע"ש שנאמר ויבן וכו' את הצלע וכו' לאשה (בראשית ב'): יג בדי. ענפי כמו ותעש בדים (יחזק' י"ז) והוא מושאל על האברים: בכור. ענין שר כמו אף אני בכור אתנהו (תהלים פ"ט): יד ינתק. יעתק: מאהלו. זה אשתו וכענין זה אמר"ל על וישב מחוץ לאהלו (ויקר' י"ד): ותצעידהו. מל' צעדה והליך: טו יזורה. יפוזר כמו זורה את גורן (רות ג'): נוהו. מדורו: טז ימל. יכרת כמו ימולל ויבש (תהלי' צ'): קצירו. ענפו כמו ועשה קציר (לעיל י"ד):

מצודת דוד

ודחוקים ועצת עצמו תשליכהו בשפל המצב כי המקום יסכל עצתו ויוכשל בה: ח כי שולח. בעצת עצמו יהיה נשלח ברגליו לבוא בתוך הרשת להיות נלכד בה: ועל שבכה. מעצמו יתהלך על הרשת העשויה מעשה שבכה וכפל הדבר במ"ש: ט יאחז. הפח תאחזנו בעקב רגלו להיות נלכד בה והמקום יחזק עליו את הצמאים ותשוקי הכח: י טמון. חבל הפח אשר ילכד בה הוא טמון בארץ לבל ירגיש בה להיות נשמר מלכד: ומלכודתו. הפח אשר ילכד בה תהיה פרושה עלי נתיב מקום מהלכו ואמר במשל לשון הנופל בלכידת החיות: יא סביב בעתוהו. סביבות מהלכו בעתוהו פחדים מבהילים ופרשו הפח אל רגליו לנפול בה מחרדת הבעת: יב יהי רעב. הרעב יהיה על בניו ומקרה רע מוכן על אשתו: יג יאכל. ישחית ענפי עור גופו הם האיברים שהם כבדים אל האילן וחוזר ופי' אשר שר המות הוא ישחית את בדיו (וזכר העור ולא הבשר לפי שהעור ברחב על פשט הגוף ממעל): יד ינתק. יסתלק אשתו מבטחו ר"ל מבטח שלו מה שהיתה בוטחת עליו: ותצעידהו. היא תוליך אותו אל הקבר למסרו ביד גדול השדים: טו תשכון. ואית תשכון באהלו מבלי לו כי הוא מת ואיננו ובסוף תחרב נוהו כאלו פזרו עליו גפרית בוערה: טז מתחת. השרשים אשר מתחת נתייבשו והענף אשר ממעל יכרת:

זכרו

חוץ

יז זִכְרוֹ־אָבַד מִנִּי־אָרֶץ וְלֹא־שֵׁם לוֹ עַל־פְּנֵי־חוּץ׃
יח יֶהְדְּפֻהוּ מֵאוֹר אֶל־חֹשֶׁךְ וּמִתֵּבֵל יְנִדֻּהוּ׃ יט לֹא נִין
לוֹ וְלֹא־נֶכֶד בְּעַמּוֹ וְאֵין שָׂרִיד בִּמְגוּרָיו׃ כ עַל יוֹמוֹ נָשַׁמּוּ
אַחֲרֹנִים וְקַדְמֹנִים אָחֲזוּ שָׂעַר׃ כא אַךְ־אֵלֶּה מִשְׁכְּנוֹת
עַוָּל וְזֶה מְקוֹם לֹא־יָדַע־אֵל׃

יט א וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר׃ ב עַד־אָנָה תּוֹגְיוּן נַפְשִׁי
וּתְדַכְּאוּנַנִי בְמִלִּים׃ ג זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים
תַּכְלִימוּנִי לֹא־תֵבֹשׁוּ תַּהְכְּרוּ־לִי׃ ד וְאַף־אָמְנָם שָׁגִיתִי
אתי

מצודת דוד

יז זכרו. יפרש המקרא שלפניו לומר זכרו יהיה אבוד מן הארץ כי לא ישאר מי מבניו ובעבור זה לא יהיה לו שם ע"פ חוצות העולם כי ישכח שמו: יח יהדפוהו. הצרות הבאות עליו יהדפו אותו מאור העולם אל חשכת הקבר: ומתבל. מן העולם ינידו אותו וכפל הדבר במ"ש: יט לא נין. לא ישאר לו בתוך עמו לא נין ולא נכד ולא ישאר מי מהם במקו' שהיה גר שם כי מהם ימותו ומהם ילכו שבי אל עם אחר: כ על יומו. על מקרה יומו יתמהו האחרוני' הרואים מפלתו והקדמונים אשר ראוהו עוד ברו' הצלחתו הנה עתה יחרדו מאד ויאחזם רעד כמו מרוח סערה: כא אך אלה. ר"ל הנה לצדיק לא יקרה כזאת אך מקראות קשות כאלה באים על משכנות העול וכמו זה בעצמו בא על מקום איש אשר לא ידע אל ר"ל המקצר בחכמה לדעת את אלהים (העולה מהמענה הזה היא כי השיב לאיוב לומר שלא יודה לדברו שאין המקום משגיח בעולם רק כי יצעק לומר שהוא מיוסר על לא חמס והביא ראי' ממפלת הרשעים בעצם עד כי ישכח שמם ולא יקרה כן בצדיקים ואם בעבור הרעה הבאה על איוב הנה יתכן כי באה לו בעבור שקצר בעבודת האל ומיעט בחכמה לפי הכנתו המרובה אשר ישוה להאיש העושה עול):

יט ב עד אנה. עד מתי תצערו את נפשי ותדכאו אותי באמרי קנתור: ג זה עשר פעמים. כי עד הנה ענה איוב חמשה מענות ורעיו השיבו למולם חמשה מענות בדברי קנתור ולזה אמר שלא הכלמתם אותי זה עשר פעמים כי גם מה שלא קבלו מאמריו לכלימה תחשב לו: לא תבושו. איך לא תבושו להעיז פניכם למולי ותעשו את עצמיכם כאלו אתם נכרים וזרים ממני ולא ידעתם אותי: ד ואף אמנם וכו'. אף אם אמנם שגיתי לעשות הרע הלא אתי לבד תלין

מצודת ציון

יז חוץ. ענין שוק כמו וחוצות תשים לך בדמשק (מ"א כ'): יח יהדפהו. ענין דחי' וכתישה כמו אם ידפנו (לקמן ל"ב): ינדהו. מל' נדידה: יט נין. זה הבן: נכד. זה בן הבן: שריד. שיור כמו שריד ופליט (ירמי' מ"ב): כ נשמו. תמהו כמו פנו אלי והשמו (לק' כ"א): שער. כמו סער בשמ"ך:

יט ב תוגיון. מל' יגון: ג תהכרו. מל' נכרי וזר: ד שגיתי. מל' משגה ושגגה:

תלין

אתי תלין משוגתי: ה אם אמנם עלי תגדילו ותוכיחו
עלי חרפתי: ו דעו־אפו כי־אלוה עותני ומצודו עלי
הקיף: ז הן אצעק חמס ולא אענה אשוע ואין משפט:
ח ארחי גדר ולא אעבור ועל נתיבותי חשך ישים:
ט כבודי מעלי הפשיט ויסר עטרת ראשי: י יתצני
סביב ואלך ויסע כעץ תקותי: יא ויחר עלי אפו
ויחשבני לו כצריו: יב יחד יבאו גדודיו ויסלו עלי
דרכם ויחנו סביב לאהלי: יג אחי מעלי הרחיק וידעי
אך־זרו ממני: יד חדלו קרובי ומידעי שכחוני: טו גרי

ביתי

מצודת ציון

תלין. מל' לינת לילה ור"ל בהסתר: ה אם אמנם. אבר אמנם: ותוכיחו. מל' הוכחה וברור: ו ומצודו. כעין רשת בכן ונתפס במצודתי (יחזק' י"ב): הקיף. מל' הקפה וסבוב: ז אשוע. אצעק: יב גדודיו. מחנות: ויסלו. מל' מסלה ודרך כבושה: יג זרו. מל' זר ונכרי: יד ומיודעי. אוהבי ומכירי כמו ומודע לבינה תקרא (משלי ז'):

רוח

מצודת דוד

משוגתי ר"ל הלא לא ראיתם ממני מאומה רע אולם יוכל להיות שעשיתי הרע ביני לבין עצמי בהצנע ומה לכם עלי כי איך תוכלו לדעת מסתרי: ה אם אמנם. אבר באמת מה שאתם מגדילים עלי עון כי תוכיחו לברר עלי חרפת עוני מרוב המכאוב הבאה ומזה תשפטו שיש בי עון רב: ו דעו. הנה לא כן הוא אך דעו איה עם המתווכחים עמדי כי אלוה מעוות משפטי אף רשתו אשר סיבב עלי ללכדני היא בעוות לא בעבור עון מה: ז הן אצעק. הנה אני צועק על החמס הנעשה לי ואין לי מענה: ואין משפט. אין לי משפט הגמול הראוי: ח ארחי גדר. עשה גדר בדרך מהלכי ולא אוכל לעבור אף שם את החשך במקו' נתיבותי ר"ל לא אוכל לחפלים מפני בדבר מן הדברים:

ט הפשיט. הסיר כבודי מעלי ואני לבוז בעיני הכל: עטרת ראשי. ר"ל ממשלתי: י יתצני. נתץ אותי מסביב ואני הולך נתוץ ולא אוכל להרפא: ויסע. עקר ממני תקותי כמו המסיע לעקור עץ אילן ממקומו אשר לא ישוב עוד למקומו להתקעו שוב כשהיה כן לא אקוה עוד לשוור לקדמותי: יא ויחשבני. יחשב אותי כאלו הייתי מן מצריו ועי"ז ירבה להכות בי: יב יחד. כל גדודי המכאובות באו כאחת והלכו בדרך סלולה וכבושה ולא תעה מי מהם בדרך מהלכו והמה חונים סביב לאהלי ולא הלכו להם מיד: יג אחי. גדול המכאוב הרחיק מעלי את קרובי כי בעבורם יחשבני לרב פשע: ויודעי. אשר היו יודעי לפנים הנה עתה לא ידעוני והמה אך זרו ונתנכרו ממני: יד חדלו קרובי. לבוא אלי לבקרני: טו גרי. הדרים בביתי ושפקותי:

לזר

ביתי ואמהתי לזר תחשבני נכרי הייתי בעיניהם:
טז לעבדי קראתי ולא יענה במו־פי אתחנן־לו: יז רוחי
זרה לאשתי וחנתי לבני בטני: יח גם־עוילים מאסו בי
אקומה וידברו־בי: יט תעבוני כל־מתי סודי וזה
אהבתי נהפכו־בי: כ בעורי ובבשרי דבקה עצמי
ואתמלטה בעור שני: כא חנני חנני אתם רעי כי יד־
אלוה נגעה בי: כב למה תרדפני כמו־אל ומבשרי לא
תשבעו: כג מי יתן אפו ויכתבון מלי מי יתן בספר
ויחקו: כד בעט־ברזל ועפרת לעד בצור יחצבון:

ואני

מצודת ציון

לזר תחשבני · תחשב אותי לאיש זר והייתי בעיניהם כאיש נכרי אשר לא ידעוהו מעולם: טז במו פי · אף כי אתחנן לו בפי ואדבר אליו רכות עכ"ז לא ישיב לי: יז רוחי · רצוני ודבור השמים זרה לאשתי ולא תאבה לשמעה ואף כי אתחנן לה להעמיד פרי בטן מ"מ אינה נשמעת לי: יח גם עוילים · אף הנערים מאסו בי וכאשר אקומה לפניהם לכבדם והמה ידברו בי דברי בוז ולא יחשבו כבודי למאומה: יט תעבוני · כל אנשי עצתי תעבו אותי: וזה · כ"א מהעומדים פה לפני אשר אהבתי מעולם הנה נהפכו עלי לאויבים ויחרפו אותי: כ בעורי · לגודל הרזות דבקה עצמי בעורי ובבשרי ועל כי נשאר מעט מן הבשר נדבק העצם גם בעור: ואתמלטה · אין מתום בבשרי וכולו מוכה ונגוע ורק נמלטתי מן הלקוי בהבשר הדבוק בשורש השנים הדומה לעור: כא חנוני · הוסו וחמלו עלי אתם רעי ולא הוסיפו לחרפני כי מכת יד אלוה נגעה בי ודי לי בצער הזה: כב למה תירדפני · ר"ל למה תצערו אותי בדברי חרוף כמו שמצער אותי הא־ל בהבאת המכאוב וכי עדיין לא נשבעתם מן המכאוב אשר בבשרי ולמה תוסיפו עוד להכאיב נפשי באמרי חרוף: כג מי יתן אפו · מי יתן לי איש ואיה פה העושה ויכתבון אמרי ומי יתן ויחוקו בספר והוא כפל ענין במ"ש: כד בעט ברזל · ויהיו חקוקים בעט ברזל ויותך עופרת בחללי החקיקות למען יהיה הכתב ניכר ומתקיים ואת הכתב עצמו יחצבון בצור למען יעמוד לעד ויבחנו דור אחרון הדין עם מי, כי עקר הרעו. רעי לומר שבאו עלי היסורים בעבור קוצר השתדלות דעת אל ה':

מצודת דוד

יז רוחי · רצוני כמו הנני נותן בו רוח (ישעיה ל"ז): וחנותי · מל' תחנה: יח עוילים · נערים וכן ישלחו כצאן עויליהם (לקמן כ"א) והוא מל' עול ימים (ישעי' ס"ה): יט נהפכו בי · נהפכו עלי וכן הבהמה אשר אני רוכב בה (נחמי' ב') ומסכתו עליה: כא חנוני · מל' חנינה וחמלה: כג בספר · במגילה וקרוי ספר ע"ש סופו: ויחקו · מל' חקיקה: כד בעט · בקולמס כמו עט סופר (תהלים מ"ה): יחצבון · החקיקה בסלע קרוי חצינה:

נקפו

ואני

כה ואני ידעתי גאלי חי ואחרון על־עפר יקום: כו ואחר
עורי נקפו־זאת ומבשרי אחזה אלוה: כז אשר אני
אחזה־לי ועיני ראו ולא־זר כלו כליתי בחקי: כח כי
תאמרו מה־נרדף־לו ושרש דבר נמצא־בי: כט גורו
לכם מפני־חרב כי־חמה עונות חרב למען תדעון
שדין:

כ א ויען צופר הנעמתי ויאמר: ב לכן שעפי ישיבוני
ובעבור חושי בי: ג מוסר כלמתי אשמע

ורוח

מצודת דוד

כה ואני ידעתי · אבל לא כן הוא כי הן אני ידעתי שה' הגואל נפשי להגיע אליה האלהה הוא חי וקיים לעד וכאשר תחרב כל העולם יתקיים הוא אחרון על העפר וא"כ יודע אני מה שאפשר לדעת: כו ואחר עורי · ועכ"ז רבו מכותי עד אחר שבלה עורי שברו גם את הגלם הזאת עם כי הייתי רואה אלוה ומשיג אותו בדבר האפשר יותר ממה שאני רואה ומשיג בשרי: כז אשר אני · כאומר הנה המכות האלה נגלים וידועים לכל ואשר אני אחזה לי לבדי ורק עיני ראו ולא זר הוא אשר כלו כליותי בחקי כי בזה ארגיש אני לבד ולא נראה לזולת: כח כי תאמרו · כי כן ראוי אשר תאמרו למה נרדף אותו וכי עיקר דבר עון נמצא בי הלא כל דבריכם שבאו עלי היסורים בעבור קוצר השכלו לדעת את ה' ואם אמנם ידעתי מה שאפשר לדעת א"כ מה לעשות עוד: כט גורו לכם · לזאת חדלו ממני ופחדו לנפשיכם מפני חרב הפרעניות כי החמה אשר אתם כועסים עלי על אנס היא מן העונות אשר החרב באה עליהם: למען תדעון · בעבור כי אתם תדעון אשר יש דין בעולם לפלס לאיש כגמולו כי הלא תשפטו שיש משגיח ושלם ישלם לזה גורו לכם וחדלו ממני (העולה מהמענה היא אשר יתרעם על רעיו לומר מדוע תרשיעו אותי וכי מצאתם בידי מאומה רע וחטא בעבור מכאובי היסורים תשפטו שיש בי עון רב הנה לא כן הוא כי על אנס באו ואם בעבור קוצר השכלות בידיעת ה' הלא ידעתי מה שאפשר לדעת ויגנה אותם על אשר יחרפו אותו בדבריהם כי יהיו מוכנים לפרעניות בעבור זה לפי אשר ישפטו הם שיש משגיח ומשלם גמול):

כ ב לכן · בעבור מרבית דבריך הנה מחשבותי יכריחו אותי להשיב לך ועל כי יש בי הרגשה מרובה להוש ולהרגיש בדבר כלימה ר"ל בעבור מרבית דבריך ובעבור מרבית הרגשתי אשיב לך: ג מוסר כלימתי ·

על

מצודת ציון

כו נקפו · ענין כריתה כמו ונקף סבכי היער (ישעיה י'): אחזה · אראה כמו ואתה תחזה (שמות י"ח): כז בחקי · ר"ל בתוך מעי: כח מה נרדף · למה נרדף כמו מה יתאונן (איכה ג'): כט גורו · פחדו כמו ואשר יגורתי (לעיל ג'): שדון · אשר דין השי"ן היא במקום אשר כמו עד שקמתי דבורה (שופטים ה') ודין הוא מלשון דין ומשפט:

כ ב שעפי · מחשבותי כמו בשעפים מחזיונות (לעיל ד'): חושי · מל' חוש והרגש:

הזאת

ורוח מבינתי יענני: ד הזאת ידעת מני־עד מני שים
אדם עלי־ארץ: ה כי רננת רשעים מקרוב ושמחת חנף
עדי־רגע: ו אם־יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יגיע:
ז כגללו לנצח יאבד ראיו יאמרו איו: ח כחלום יעוף
ולא ימצאהו וידד כחזיון לילה: ט עין שזפתו ולא
תוסיף ולא־עוד תשורנו מקומו: י בניו ירצו דלים וידיו
תשבנה אונו: יא עצמותיו מלאו עלומו ועמו על־עפר
תשכב: יב אם־תמתיק בפיו רעה יכחידנה תחת לשונו:
יג יחמל עליה ולא יעזבנה וימנענה בתוך חכו:
להמו

מצודת דוד

על כי אשמע יסורי כלימה מה שאתה מכלים אותי ואז הרצון מהבינתי לבי יכריח אותי להשיב לך: ד הזאת. אם האמת הוא אשר זאת ידעת וכו' וכאומר הלא לא תוכל לכחש בה ודוגמתו הנגלה נגליתי וכו' (ש"א ב'): מני עד. דבר הנהוג מן עולם מן העת אשר שם אדם על הארץ: ה כי רננת. אשר שמחת הרשעים היא מזומן קרוב כי לא תתמיד לזמן רב עד שיאמרו הנה היא מזומן רחוק: עדי רגע. ר"ל תתעכב זמן מועט וכפל הדבר במ"ש: ו אם יעלה. אף אם יתגבר ויעלה גבהו עד לשמים וראשו יגיע עד לעבים וזהו משל לגודל ההצלחה: ז כגללו. הנה הוא מהר יאבד לנצח כגללו הצואה מהר ועד עולם ואשר ראוהו בהצלחתו יאמרו איה הוא כי לא ישאר לו זכר מה: ח כחלום. והרי הוא כחלום אשר יעוף בעת היקיצה כן יעוף הוא מן העולם והדורשים אחריו לא ימצאוהו: וידד. יגוד מן העולם כמראית הלילה זהיא החלום וכפל הדבר במ"ש: ט עין שזפתו. העין אשר ראתהו מאז לא תוסיף עוד לראותו ואנשי מקומו לא יראוהו עוד: י בניו ירצו דלים. בע"כ ירצו ויפייסו את הדלים על הגזל אשר גזל מהם אביהם: וידיו. הן בחייו יותש כחו ובע"כ ידיו עצמן תשבנה הגזלה אשר גזל בכח זרועו: יא עצמותיו. לפי שעצמותיו מלאו מחטאות נעוריו ותשכב עמו על העפר ר"ל לא שב מהם עד כי ימות ויקבר: יב אם תמתיק. כאשר מתקה בפיו עשות רעה והיתה כשרה בעיניו לעשותה אז היה מונעה מלגלותה והסתירה תחת לשונו לבל יודע למי עד אשר עשאה: יג יחמול. מרוב אהבתו לה כאלו יחמול עליה ולא
ימונעה

מצודת ציון

ד הזאת. בה"א השאלה: ו שיאו. מל' התנשאות: ז כגללו. כצואה כמו גללי האדם (יחזקאל ד'): ח כחזיון לילה. כמראית חלום הלילה: ט שזפתו. ראתהו כמו ולא שזפתו עין איה (לק' כ"ח): תשורנו. תראנו כמו אשורנו ולא קרוב (במד' כ"ד): י ירצו. מל' רצוי וכן ובמה יתרצה (ש"א כ"ט): אונו. הגזל אשר בכח וכן כלחם אונים (הו' ט'): יא עלומיו. נעוריו כמו בן מי זה העלם (ש"א י"ז): יב יכחידנה. ענין מניעה והעלמה כמו ולא כחד ממנו (שם ג'):
פתנים

יד לַחְמוֹ בְּמֵעָיו נֶהְפָּךְ מְרוֹרַת פְּתָנִים בְּקִרְבּוֹ: טו חַיִל
בָּלַע וַיְקִאֶנּוּ מִבִּטְנוֹ יֹרִשֶׁנּוּ אֵל: טז רֹאשׁ־פְּתָנִים יִינָק
תַּהַרְגֵהוּ לְשׁוֹן אֶפְעֶה: יז אַל־יֵרֶא בִפְלַגּוֹת נַהֲרֵי נַחֲלֵי
דְּבַשׁ וְחֶמְאָה: יח מֵשִׁיב יָגָע וְלֹא יִבְלָע כְּחֵיל תְּמוּרָתוֹ
וְלֹא יַעֲלֹס: יט כִּי־רִצַּץ עָזַב דַּלִּים בַּיִת גָּזַל וְלֹא יִבְנֵהוּ:
כ כִּי לֹא־יָדַע שָׁלֵו בְּבִטְנוֹ בַּחֲמוּדוֹ לֹא יְמַלֵּט: כא אֵין־
שָׂרִיד לְאָכְלוֹ עַל־כֵּן לֹא־יָחִיל טוּבוֹ: כב בִּמְלֹאות
שִׂפְקוֹ יֵצֶר לוֹ כָּל־יַד עָמֵל תְּבֹאֶנּוּ: כג יְהִי לְמַלֵּא בִטְנוֹ

ישלח

מצודת ציון

יד פתנים. מין נחש: טו חיל. עושר כמו כי רב חילי (לק' ל"א): יורישנו. מל' הורשה וגרושין: טז אפעה. מין נחש: יז בפלגות. הנהרים הנחלקים כמו פלגי מים (תהלים א'): נהרי נחלי. כפל ענין בשמות נרדפים כמו מספר מפקד (ש"ב כ"ד): יח תמורתו. מל' תמורה וחלוף: יעלוס. ישמח וכן יעלוץ ויעלוז כי זסע"ץ מתחלפים: יט רצץ. שבר וכתת: כא שריד. שיור: יחיל. יצליח כמו יחילו דרכיו (תהלים י'): כב ספקו. די צרכו: עמל. עול וכן ולא ראה עמל בישראל (במד' כ"ג):

בלחומו

מצודת דוד

יעזבנה ומונע מלגלותה ומסתירה בתוך חכו: יד לחמו. והיה גמולו אשר מאכלו נהפך במעיו לכי הפך המנהג כי תשוב לצאת דרך הפה בהקאה והוא בקרבו בטנו כמרה של נחשים: ובע"כ יקיאה דרך הפה כי א"א לעכל אותה ור"ל בכל דרכיו בזה נכפל הפך המנהג: טו חיל בלע. עם כי בלע העושר לא יתקיים בידו כי יקיא אותה והמקום יגרש העושר מבטנו: טז ראש פתנים. יאמר לנפשו כאלו יינק ומצץ ארס נחש שהוא בפיו שבראש ולשון אפעה תהרגהו באורסו: יז אל יראה. לא יראה למזון בפלגות של נהרי דבש וחמאה כ"א ארס הנחש ימזון ר"ל לא יראה עוד בטובה כ"א את הרע יקבל: יח משיב יגע. בע"כ יהיה משיב יגיעו של חבירו מה שגזל ממנו ולא יבלע אותה להחזיקה לעצמו: כחיל תמורתו. כשיעור העושר כן יהיה תמורתו ר"ל כן יהיה שיעור העוני: ולא יעלוס. לא ישמח עוד כי לא יחזור לקדמותו: יט כי רצץ עזב דלים. כאשר רצץ את הדלים אז עזבם ולא קורש הרציצה: בית גזל. גזל מהם בית אשר לא בנהו ולא עמל בו: כ כי לא ידע. על כי לא ידע שלוה בבטנו כי בטנו היתה תמיד חסרה משביעה ועסק למלאותה לזה לא ימלט מה בכל חמדת עשרו כי הכל יאבד: כא אין שריד לאכלו. לא היה משאיר ממאכלו על יום המחרת כי ינעה לעפיק די מחסורו על כן לא יצליח טובו ועשרו להתקיים בידו: כב במלאות ספקו. בעת ימלא די ספוקו כשיהיה בתכלית העושר אז יהיה צר לו וכאלו יפול מן השמים לארץ וכל יד איש עמל והון תבוא עליו לעשקו ולחמסו כי יותש כחו: כג למלא בטנו. ירבה בו הצרות עד כי יהיו למלא בטנו לגודל הרבוי וה' ישלח בו חרון אפו ובשפע רב כמו טריפסיק עליו בעת הלחמו עמו להפרע ממנו:

יברח

ישלח־בו חרון אפו וימטר עלימו בלחומו: כד יברח
מנשק ברזל תחלפהו קשת נחושה: כה שלף ויצא
מגוה וברק ממררתו יהלך עליו אמים: כו כל־חשך
טמון לצפוניו תאכלהו אש לא־נפח ירע שריד באהלו:
כז יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו: כח יגל יבול
ביתו נגרות ביום אפו: כט זה ׀ חלק־אדם רשע מאלהים
ונחלת אמרו מאל:

כא א ויען איוב ויאמר: ב שמעו שמוע מלתי ותהי־
זאת

מצודת דוד

כד יברח - כאשר יברח מכלי זיין של ברזל אז קשת נחושה תעביר בו חציו מעבר אל עבר כדרך הולכו ר"ל עם כי ינצל מצרה אחת תשיגנו אחרת השנית: כה שלף וגו' - על כי נכון הוא לחרב לזה כאשר מי ישלוף החרב מתיקה אז להב החרב מגוף כמרירה והאימה שיש בו יהלוך וישליך עליו פחדים כי יהיה לבו אלא נקרבו: כו כל חשך - כל מיני חשכות הצרות טמונים ושמורים לכלות מצפוני גנזיו: תאכלהו - השרפה אש אשר לא נופח במפוח להבעירה ביותר כי גם יחד כן לא תאכל נפשו מהר ויהיה מעונה זמן רב: ירע - ישבר וירוצץ הנשאר באהלו והם אשתו ובניו: כז יגלו שמים - מרוב הצרות אשר יבואו עליו מן השמים יהיה נגלה ונודע לכל שהוא רב רשע: מתקוממה לו - תקום עליו לחייב להפרע ממנו כי פירותיה לא הצמיח וכדומה: כח יגל יבול ביתו - תבואת אנשי ביתו יגלה מהם וגו' וזה בוא עליו אף ה' בסיבת פעולת אשר ישפך עליו האף כמים המוגרים מבלי הפסק: כט זה חלק - הגמול הזה הוא חלק של אדם רשע הניתן לו מאלהים והגמול הזה בעצמו הוא נחלת האל אשר אמרתו היא מן האל לדבר עליו שלא כדרך ולגנות מעשיו (העולה מהמענה הזה לפי שאיוב אמר על ההשגחה מהפלגת פרעניות הרשעים ומבלי תקומה והפרעניות בעולם מגלה עונם וכמו גמול הרשעים כן גמול המהרהר אחרי ה' ומי כה מעשיו וכאומר לאיוב הנה זה מטתך וזה פריה):

כא ב ותהי זאת - השמיעה לדברי יחשב לי לתנחומין:

מצודת ציון

כג בלחומו - מל' מלחמה: כד מנשק - כלי זיין כמו והשיקו בנשק (יחזקאל ל"ט): תחלפהו - תעבור בו כמו חלף הלך לו (ש"ה ב'): כה שלף - ענין הוצאה כמו שלף איש נעלו (רות ד'): גוה - ענין גוף כמו גוית שאול (ש"א ל"א) והוא אל תיק החרב שהוא כמו הגוף לנפש: וברק - הוא להב החרב כמו ברק חרבי (דברים ל"ב): ממרורתו - מפחדו המר: אימים - מל' אימה ופחד: כו ירע - ישבר וירוצץ כמו תרועם בשבט ברזל (תהלים ב'): כח יגל - מל' גלות: יבול - צמח האדמה כמו לא תתן את יבולה (דברים י"א): נגרות - ענין הולכה ושפיכה כמו וכמים הנגרים (ש"ב י"ד):

שמעו

זאת תנחומתיכם׃ ג שאוני ואנכי אדבר
ואחר דברי תלעיג׃ ד האנכי לאדם שיחי ואם־מדוע
לא־תקצר רוחי׃ ה פנו־אלי והשמו ושימו יד על־פה׃
ו ואם־זכרתי ונבהלתי ואחז בשרי פלצות׃ ז מדוע
רשעים יחיו עתקו גם־גברו חיל׃ ח זרעם נכון לפניהם
עמם וצאצאיהם לעיניהם׃ ט בתיהם שלום מפחד ולא
שבט אלוה עליהם׃ י שורו עבר ולא יגעל תפלט
פרתו ולא תשכל׃ יא ישלחו כצאן עויליהם וילדיהם
ירקדון׃ יב ישאו כתף וכנור וישמחו לקול עוגב׃

יבלו

מצודת דוד

ג שאוני · סבלו אמרי ואחר אני אדבר ואחר אכלה דברי תלעיג עליהם אם יהיה מה להלעיג בם: ד האנכי · וכי אנכי אדבר דברי אל אדם לאמר שאין דעתו עליו להשיב אמריו הלא אל ה' אדבר: ואם מדוע · ר"ל ואם כן הוא שאל ה' אדבר והוא איננו משיב לי מדוע א"כ לא תקצר רוחי ואיך לא אצעק במר נפש: ה פנו אלי · לשמוע אמרי ובזה תתמהו ושימו יד על פה לסתמו כי לא תמצאו מענה להשיב: ו ואם זכרתי · וכאשר זכרתי בהדברים האלה נבהלתי ורעדה אחז את בשרי כי רע עלי המעשה: מדוע · וזה אמרי מדוע יחיו הרשעים ויזקנו גם חזקו בעושר: ח זרעם נכון · נכונים המה בטובה לפניהם ר"ל בחייהם והמה עמהם יחד במקום אחד וישמחו זה בזה: וצאצאיהם · כפל הדבר במ"ש: ט מפחד · מהיות בהם פחד מדבר מה: ולא שבט · לא בא עליהם שבט פורעניות מאלוה: י שורו עבר · מעבר את נקבתו כי ישליך זרעו בעומק רחמה ולא יפליט כלפי חוץ ופרתו תפלט העובר בזמנו ולא תשכל את הולד להפילו נפל: יא ישלחו · שולחים עולליהם לנפשם מבלי אמנים ומגדלים כצאן כזה שאין מי מגדלם ועוסק בתקונם: ירקדון · בקטנותם מגיע כח לרקד כדרך הגברי': יב ישאו · היו נושאים ומרימים קול זמר בתוף וכנור והיו שמחים כאשר ישמעו קול עוגב כדרך המתעדן והמתענג:

מצודת ציון

כא ג שאוני · מל' משא וסבל: ד שיחי · אמרי: תקצר רוחי · היושב בצער קורא נשימתו ולא יוכל להאריך בה: ה והשמו · התמהו כמו על יומו נשמו (לעיל י"ח): פלצות · רעדה כמו ותכסני פלצות (תהלי' נ"ה): ז עתקו · הזקינו כמו ועתיק יומין (דניאל ז'): י יגעיל · ענין השלכה אל החוץ ובדרז"ל בגעולי עכו"ם (נזיר ל"ז): תפלט · גם הוא ענין הוצאה אל החוץ ובדרז"ל פולטת ש"ז (שבת פ"ו) ומענינו אל יצא פליט מן העיר (מ"ב ט'): תשכל · מי שבניו ובנותיו מתו קרוי שכול כמו כאשר שכלתי שכלתי (בראשית מ"ג): יא עויליהם · מל' עול ימים (ישעיה ס"ה): ירקדון · יקפצון: יב עוגב ·

שם

יג יְבַלּוּ בַטּוֹב יְמֵיהֶם וּבְרֶגַע שְׁאוֹל יֵחָתּוּ: יד וַיֹּאמְרוּ
לָאֵל סוּר מִמֶּנּוּ וְדַעַת דְּרָכֶיךָ לֹא חָפָצְנוּ: טו מַה־שַּׁדַּי
כִּי־נַעַבְדֶנּוּ וּמַה־נּוֹעִיל כִּי נִפְגַּע־בּוֹ: טז הֵן לֹא בְיָדָם
טוּבָם עֲצַת רְשָׁעִים רָחֲקָה מֶנִּי: יז כַּמָּה נֵר־רְשָׁעִים
יִדְעָךְ וְיָבֹא עָלֵימוֹ אֵידָם חֲבָלִים יְחַלֵּק בְּאַפּוֹ: יח יִהְיוּ
כְּתֶבֶן לִפְנֵי־רוּחַ וּכְמֹץ גְּנָבַתּוּ סוּפָה: יט אֱלוֹהַּ יִצְפֹּן
לְבָנָיו אוֹנוֹ יְשַׁלֵּם אֵלָיו וְיֵדָע: כ יִרְאוּ עֵינָו כִּידוֹ וּמֵחֲמַת
שַׁדַּי יִשְׁתֶּה: כא כִּי מַה־חֶפְצוֹ בְּבֵיתוֹ אַחֲרָיו וּמִסְפַּר

חדשיו

מצודת דוד

יג יבלו. הזקינו ימיהם בטובה וכאשר בא עתם ירדו לקבר ברגע מבלי ארוכת המכאוב: יד ויאמרו. הרשעים ההם אמרו לאל סור עצמך ממנו ולא תאוה לנו מאומה ולא נחפוץ לדעת דרכיך: טו מה שדי. בזו את ה' ואמרו מה שדי כי נעבוד לו ומה תועלת יבוא לנו כאשר נתפלל אליו: טז הן וכו'. וכי באמת לא היה בידם כל טובם אשר שאלו עיניהם בתאוה: עצת. כאומר אל תחשבו שגם אני אבחר דרכם כי לא כן הוא כי עצת הרשעים ההם רחקה ממני ולא אחפוץ בה: יז כמה. כאומר הנה ראיתי רשעים רבים יבלו בטוב ימיהם ואם ימצאו רשעים מדוכאי' כמה הם במספר וכי רבים המה אשר ראינו שיהיה נר רשעים כבויה ר"ל שיבוטל עשרם והצלחתם וכמה הם אשר יבוא עליהם האיד הרע להם ואשר יחלק להם המקום צירים ומכאובים בחרון אפו: יח יהיו כתבן. מוסב על כמה שאמר במקרא שלפניו לומר כמה הם אשר יהיו נדים כתבן לפני רוח ואשר יהיו כמוץ שרוח סופה גונבו ממקומו ומנידו אנה ואנה וכלא מעטים המה אשר יקבלו הגמולות האלה ואמר זה להשיב על דברי צופר שאמר מהפלגת פרעניות הרשעים יוכח ההשגחה וישיב הוא לומר הלא מעטים המה אשר יקבלו מכאובות ורובם יבלו בטוב ימיהם: יט אלוה יצפון. ואם נאמר שאלוה מטמין לבניו גמול עון הגזל שאנס בכוחו הלא מהראוי היה שאליו בעצמו ישלם גמול הרעה וידע כי יש אלהים שופטים בארץ: כ יראו. מהראוי שעיני הרשע עצמו יראו כידו ורעתו והוא עצמו ישתה מחמתו וכעסו של המקום: כא כי מה חפצו. מה רצונו בתקנת ביתו אחרי מותו ומה הוא הושש לזה הואיל ומספר חדשיו אשר הוקבע לו הלא נקצצו אליו וקבל את שלו וכבר נשלמו:

מצודת ציון

שם כ"ז: יג יבלו. ענין זקנה כמו אחרי בלותי (בראשית י"ח): יחתו. ירדו וכן שמה הנחת (יואל ד'): טו נפגע. נתפלל ונבקש כמו ואל תפגע בי (ירמי' ז'): יז ידעך. ענין כיבוי וקפיצה כמו דעכו כאש קוצים (תהלים קי"ח) ור"ל יוקפץ השלהבת וזה כבויה: אידם. ענין מקרה רע: חבלים. צירים ומכאובים כמו חבלי יולדה (הו' י"ג): יח וכמוץ. היא פסולת התבואה: יט אונו. ענין הגזל שעשק בכח ואון: כ כידו. ענינו כמו אידו. אך הוא מל' כידון ורומח:

הללו

חדשיו חצצו: כב הלאל ילמד־דעת והוא רמים ישפוט:
כג זה ימות בעצם תמו כלו שלאנן ושליו: כד עטיניו
מלאו חלב ומח עצמותיו ישקה: כה וזה ימות בנפש
מרה ולא־אכל בטובה: כו יחד על־עפר ישכבו ורמה
תכסה עליהם: כז הן ידעתי מחשבותיכם ומזמות עלי
תחמסו: כח כי תאמרו איה בית־נדיב ואיה אהל׀
משכנות רשעים: כט הלא שאלתם עוברי דרך ואתתם
לא תנכרו: ל כי ליום איד יחשך רע ליום עברות
יובלו

מצודת ציון

כא הצצו. נקבצו כמו ויצא חוצץ כולו (משלי ל׳): כג בעצם. בחוזק כמו ובעצמו נשברה הקרן (דניאל ח׳): תמו. מל׳ תמימות: שלאנן. היא מלה מורכבת מן שלוה ושאנן וכפל עוד לומר ושליו להפלגת הענין: כד עטיניו. הם השדים והוא מושאל מדרז״ל המעטן של זתים (ב״מ ס״ד) והוא שם כלי עשוי לאצור בו הזיתים להתחמם שמה: כז תחמוסו. ענין הסרה כמו נחמסו עקביך (ירמיה י״ג): כח נדיב. ישר ונעלה מאד: ל איד. מקרה רע: יחשך. ימנע: עברות. מל׳ עברה וזעם:

יובלו

מצודת דוד

כב הלאל. היש מי אשר בעבור האל ילמד דעת להבין משפטו והלא הוא יתברך ישפוט משפטים רמים אשר נכסו מתבונת האדם: כג זה ימות. הנה אף ברשעים האחד ימות בתוקף שלמותו וכל ימי חייו ישב בהשקט ובשלוה: כד עטיניו. השדים שלו מלאו חלב ולא נתייבש מוח עצמותיו כאלו היו משקין אותו כדבר המלאכה כי כל ימיו התענג בתענוגים: כה וזה ימות. והאחד ימות בנפש מרה מן קושי החולי ולא אכל מעולם בסעודה טובה ועונג: כו יחד. והמה שוכבים לאחר המיתה על העפר יחד זה כזה והרמה תכסה על שניהם דומה בדומה וכאומר מדוע יהיה כן הלא שניהם היו שוים בדבר הרשע ואף לאחר המיתה ישוו ומה זה שהאחד היה בחייו שקט ושאנן והאחד בנפש מרה: כז הן ידעתי. הנה ידעתי מה שאתם חושבים להשיב על אמרי: ומזימות. אבל מה מן המחשבות אשר המה מקובלות ומוגדרות לכם הנה אותם תסירו בעבורי ולא תאמרום כאומר הנה הדברים המסייעים לכם תאמרו ולא את המקובלות: כח כי תאמרו. אשר חשבו לומר איה בית נדיב וכאומר הלא לא ימצא לו בית חזק להתחזק בה כי יחפה בסתר אהלו מבלי פחד ומבלי מורך ואיה אהל משכנות רשעים כי לא ימצא מי מהם שוכן באוהל כי לרוב פחד לבבו יסתיר עצמו בבית החזק יותר מן האהל ותחשבו א״כ לומר שהפסד הזה בא בעצמו יחשב לשכר לגמול ועונש: כט הלא שאלתם. כאומר והנה הסרתם בעבורי מה מן המחשבות כי הלא שאלתם לעוברי דרך היודעים הקורות המתהווים בעולם: ואותותם. האות והסימן אשר נתנו לספורם הלא לא תוכלו להתנכר אותו לומר שהסימן זר ונכרי ולא כן הוא: ל כי ליום איד. והנה הם ספרו אשר לעת בוא איד בעולם הנה הרשע ורע יחשך ממנו ולא עליו תבוא: ליום עברות

יובלו

יוּבָלוּ׃ לא מִי־יַגִּיד עַל־פָּנָיו דַּרְכּוֹ וְהוּא עָשָׂה מִי יְשַׁלֶּם־
לוֹ׃ לב וְהוּא לִקְבָרוֹת יוּבָל וְעַל־גָּדִישׁ יִשְׁקוֹד׃ לג מָתְקוּ־
לוֹ רִגְבֵי נָחַל וְאַחֲרָיו כָּל־אָדָם יִמְשׁוֹךְ וּלְפָנָיו אֵין מִסְפָּר׃
לד וְאֵיךְ תְּנַחֲמוּנִי הָבֶל וּתְשׁוּבֹתֵיכֶם נִשְׁאַר־מָעַל׃
כב א וַיַּעַן אֱלִיפַז הַתֵּימָנִי וַיֹּאמַר׃ ב הַלְאֵל יִסְכָּן־
גָּבֶר כִּי־יִסְכֹּן עָלֵימוֹ מַשְׂכִּיל׃ ג הַחֵפֶץ
לְשַׁדַּי

מצודת דוד

יובלו · מוסב על יחשך רע לומר שהרע נחשך לעת אשר יבואו עברות וכעסים וכפל הדבר במ"ש וכאומר הלא בעבור זה יאמץ לבבו ולא יחת ולא יפחד והמה מנגדים לדבריכם ולא אמרום: לא מי יגיד · ובעבור רוב הצלחתו מי א"כ יוכל להגיד דרכו בפניו ולהוכיחו ולהפחידו מן העונש כי הלא לאחר ילעג למו: והוא עשה · ועם כי הוא עשה את הרע אשר חשב לעשות אין מי ישלם לו גמול: לב והוא לקברות יובל · כשיבוא יומו יזכה לקבורה כדרך כל הארץ: ועל גדיש ישקוד · ימהר לשכוב על תל הקבר העשוי כגדיש כי לא יתמהמהו בקבורתו למען לא יתבזה אחר המיתה (וקראו גדיש ע"ש סופו כי אחר הקבור נעשה תל וכן וטחני קמח (ישעי' מ"ז): לג מתקו לו · גרורות עפר הנחל אשר יקבר בה הלא ימתק לו כי יקבר במקום המעולה והנבחר והף כבוד יעשו לו במותו כי אחר ארונו ימשך כל אדם ללותו וגם לפניו ילכו בלי מספר להכין צרכי קבורתו וכדרך אשר עושים לגדולים וחשובים: לד ואיך · כאומר ובהיות כן נראה א"כ שאין משגיח ואין גמול ואיך תנחמו אותי באמרי הבל לומר כשאשיב ישנת אחריתי ומה יועיל תשובה אם אין משגיח: ותשובותיכם · מה שהשבתם לי מגמול הרשעים הנה הכזבתי אותם כי מעטים המה אשר יוגמלו רע ומרובים מהם יקבלו הטוב ובשאר א"כ תשובתכם מעל ושקר (העולה מהמענה היא לסתור דברי צופר אשר יוכיח ההשגחה מהפלגת פורעניות הרשעים כי ישיב אמרים לומר הלא מעטים המה אשר יגיע להם הפורעניות ורובם יבלו בטוב ימיהם ולא יחושו במה שיהי' לבניהם אחריהם ובעבור כי יראו אשר ביום רעה המה נשובה לא יפחדו משום פחד והוא שמח בהצלחתו אשר לו בחייו ובהכבוד אשר יעשו לו במותו כדרך הגדולים):
כב ב הלאל · וכי לאל יועיל ויהנה הנדר בצדקו אלא המשכיל יועיל ויהנה אל עצמו ובהיות כן מה לו להשיב לך נגדי שהעמוד בצדקתך הלא מה לו בזה: ג החפץ · וכי צורך מה בא לשדי אם תהיה צדיק וכי נבצע בא לו אם תלך בדרך תם וכפל הדבר במ"ש:

מצודת ציון

יובלו יובאו כמו יובל שי (ישעי' י"ח): לב גדיש · הוא כרי מאגודות התבואה: ישקוד · ימהר כמו כי שוקד אני (ירמיה א'): לג רגבי · גרורות עפר כמו ורגבים ידבקו (לק' ל"ח): נחל · עמק וגיא: לד מעל · שקר כי ומעלה מעל (ויק' ה') ת"א ויסקר שקר:
כב ב יסכן · ענין תועלת והנאה כמו הוכח בדבר לא יסכון (לעי' מ"ו): ג החפץ · ענין צורך כמו אם כלי אין חפץ בו (ירמי' כ"ב):
נבצע

לְשַׁדַּי כִּי תִצְדָּק וְאִם־בֶּצַע כִּי־תַתֵּם דְּרָכֶיךָ: ד הֲמִיִּרְאָתְךָ
יֹכִיחֶךָ יָבוֹא עִמְּךָ בַּמִּשְׁפָּט: ה הֲלֹא רָעָתְךָ רַבָּה וְאֵין
קֵץ לַעֲוֹנֹתֶיךָ: ו כִּי־תַחְבֹּל אַחֶיךָ חִנָּם וּבִגְדֵי עֲרוּמִּים
תַּפְשִׁיט: ז לֹא־מַיִם עָיֵף תַּשְׁקֶה וּמֵרָעֵב תִּמְנַע־לָחֶם:
ח וְאִישׁ זְרוֹעַ לוֹ הָאָרֶץ וּנְשׂוּא פָנִים יֵשֶׁב בָּהּ: ט אַלְמָנוֹת
שִׁלַּחְתָּ רֵיקָם וּזְרֹעוֹת יְתֹמִים יְדֻכָּא: י עַל־כֵּן סְבִיבוֹתֶיךָ
פַחִים וִיבַהֶלְךָ פַּחַד פִּתְאֹם: יא אוֹ־חֹשֶׁךְ לֹא־תִרְאֶה
וְשִׁפְעַת־מַיִם תְּכַסֶּךָּ: יב הֲלֹא־אֱלוֹהַ גֹּבַהּ שָׁמָיִם וּרְאֵה

ראש

מצודת ציון

בצע. ענין הנאת ממון כמו מה בצע כי נהרוג את אחינו (בראשית ל"ז): ו תחבול. תשכין כמו לא יחבול רחים (דברים כ"ד): ט ידוכא. יכותת: י פחים. רשתות: יא ושפעת. הרבה כמו שפעת גמלים (ישעי' ס'):

ערפל

מצודת דוד

ד המיראתך. וכי בעבור יראתו אותך לבל תרשיע יתווכח עמך ויבוא עמך במשפט הלא מה לו אם תרשיע: ה הלא וגו'. כאומר אבל אמת שאינך מלין בעבורו שהלין עמו בדבר היסורים הבאים עליך כי הלא רעתך רבה ר"ל לגדול כבודך יחשב כל דבר לרב עם הרבה ילמדו ממך וזה ואין קץ לעונותיך כי הכל בא ממך ותלוי בך: ו כי תחבול. אם דבר מי למולך תעבט אותו בכסף ותקח ממנו משכון ועם היא בחנם כי לא לוה ממך מאומה: ובגדי ערומים תפשיט. אף מן האנשים שאין להם כ"א מלבוש אחד ובהעדרה ילכו ערום הנה פשטת בגדיהם ונשארו ערומים וקראם ערומי' ע"ש סופם וכן אפיתי על גחליו לחם (ישעי' מ"ד): ז לא מים. לא השקית מים לעיף ומנעת לחם מן הרעב כי כאשר תכבת אז מי בבית האסורים היה נמנע ממנו לחם ומים: ח ואיש זרוע. כאומר הנה בעניי העם התאכזרת ועשית משפט חרוץ אבל מי שהיה אלם ובעל זרוע היה לו כל הארץ ושב בה כל שלו ולא מחית בידו עם כי היה לאל ידך: ונשוא פנים. מי שהיה נשוא פנים בעבור רוב העושר וכדומה הוא ישב בכולה כאלו היתה שלו ולא שמית בו: ט אלמנות. אבל כאשר שמעת דבר עולה מאלמנות לא השת עליהן כי גרשת אותן מן הארץ ריקם כי עוד לקחת כל אשר להן ועוד נדכא א"כ אוזק היתומים בניהן כי לאשר גרשת אמותיהן ולקחת כל אשר להן אז מי יפנו היתומים לעזרה ולא חסת גם עליהם: י על כן. ובגמול כל אלה פורש סביבותיך פחים ללכד בהם והבהיל אותך פחד פתאום לנפול נפש מהרדת הפחד: יא או חשך וגו'. או בא עליך חשך אשר לא תראה את הפח להשמר ממנו או מרבית המים כסו אותך ור"ל הנה בגדול הוכן לך מכאובים ובעבור הפחד השלוח עליך נתבלבל דעתך לבל תוכל להזכר או במקום שכל דעתך והחשיך שכלך לבל תדע להזהר או ברבים מכאובים כמים הוכן לך עד שהיה מן הנמנע להשמר מהן: יב הלוא אלוה. כאומר ואם תאמר כל אלה עשית והכחש לומר לרקתי אין זאת כ"א תחשוב הלא אלוה גבוה בשמים ורואה אתה ראש הכוכבים ותאלתם אשר רמו למעלה

ואמר

ראש כוכבים כי־רמו: יג ואמרת מה־ידע אל הבעד
ערפל ישפוט: יד עבים סתר־לו ולא יראה וחוג שמים
יתהלך: טו הארח עולם תשמור אשר דרכו מתי־
און: טז אשר קמטו ולא־עת נהר יוצק יסודם:
יז האמרים לאל סור ממנו ומה־יפעל שדי למו: יח והוא
מלא בתיהם טוב ועצת רשעים רחקה מני: יט יראו
צדיקים וישמחו ונקי ילעג־למו: כ אם־לא נכחד קימנו
ויתרם אכלה אש: כא הסכן־נא עמו ושלם בהם

תבואתך

מצודת דוד

ותאמר הלא ה' למעלה מכולם ויש א"כ מרחק רב ממנו לארץ: יג ואמרת. ובעבור זה תאמר מה ידע אל ממעשה בני אדם הלא רב המרחק וכי דרך הערפל אשר סביבו ישפוט מעשה האדם וכאומר וכי הערפל המפסיק יהיה עוד סבה לשידע: יד עבים סתר לו. הלא העבים לו למסתור ולא יראה דרך בה כי הלא יתהלך על חוג השמים וא"כ העבים יפסיקו בינו לארץ: טו הארח. האם תשמור בלכך הדרך אשר טעו בו כל בני עולם וחזר ופירש אשר דרכו בו אנשי און הם אנשי דור המבול: טז אשר קמטו. אשר בעבור זה הזקינו ומלאו קמטים בלא עתם ר"ל נכרתו מן העולם קודם זמנם כי נהר מי המבול נשפך ביסודם ר"ל בארץ אשר עמדו עליה: יז האומרים. אשר אמרו על האל הנה הוא סור ממנו ומהו הדבר אשר יפעל שדי להם הלא סר השגחתו ומסר הכל ביד מערכת השמים: יח והוא מלא. ואף כי המקום ב"ה מלא בתיהם מטוב ומה היה להם לכחש בהשגחתו ובאמת עצת הרשעים ההם רחקה ממני ר"ל לא אוכל להבין מה ראו לטעות זה הלא לא היו חסרים כלום ולמה זה כחשו בהשגחתו: יט יראו צדיקים. כאשר נכרתו הרשעים ראו הצדיקים במפלתם ושמחו על אשר מלאו אחרי ה' ולא נמשכו אחרי דעתם: ונקי. כפל הדבר במ"ש לעג עליהם בעבור סכול דעתם: כ אם לא. באמת האיש אשר קיים והעמיד אותנו והוא נח שממנו הושתת העולם הלא הוא היה נמנע ונבדל מלהיות אבוד עם בני דורו והנותרים מאנשי הדעת הזרה ההיא הלא שרפה האש והמה אנשי סדום וחברותיה וכאומר ואיך תחזיק בדעת הזרה ההיא הלא מגמול אנשי הדעת ההיא נראה ההשגחה כי כולם נאבדו ונח לבד ניצל וכל הנותרים מאנשי הדעת ההיא כלו מן העולם: כא הסכן נא. לזאת מעתה הרגל עצמך עם ה' להאמין בהשגחתו ותהא עמו בשלום ולא תתרעם עוד לעולם: בהם. בעבור

מצודת ציון

יג ערפל. עב הענן: יד וחוג. ענין עגול כמו חוק חג על פני מים (לקמן כ"ו): טו דרכו. הלכו: טז קמטו. נתכווצו כמו ותקמטני לעד היה (לעיל ט"ז) ור"ל הזקינו כי דרך הזקנים להתקמט בפניהם: כ אם לא. באמת והוא כענין שבועה וכאומר אם לא היה כן יבוא עלי כזאת וכזאת וגם ולא אמר וכן אם לא שויתי ודוממתי נפשי (תהלים קל"א): נכחד. נמנע: כא הסכן. ענין הרגל וכן וכל דרכי הסכנת (שם קל"ט):

בצר

תְּבוֹאַתְךָ טוֹבָה׃ כב קַח־נָא מִפִּיו תּוֹרָה וְשִׂים אֲמָרָיו
בִּלְבָבֶךָ׃ כג אִם־תָּשׁוּב עַד־שַׁדַּי תִּבָּנֶה תַּרְחִיק עַוְלָה
מֵאָהֳלֶךָ׃ כד וְשִׁית־עַל־עָפָר בָּצֶר וּבְצוּר נְחָלִים אוֹפִיר׃
כה וְהָיָה שַׁדַּי בְּצָרֶיךָ וְכֶסֶף תּוֹעָפוֹת לָךְ׃ כו כִּי־אָז עַל־
שַׁדַּי תִּתְעַנָּג וְתִשָּׂא אֶל־אֱלוֹהַּ פָּנֶיךָ׃ כז תַּעְתִּיר אֵלָיו
וְיִשְׁמָעֶךָּ וּנְדָרֶיךָ תְשַׁלֵּם׃ כח וְתִגְזַר־אֹמֶר וְיָקָם לָךְ
וְעַל־דְּרָכֶיךָ נָגַהּ אוֹר׃ כט כִּי־הִשְׁפִּילוּ וַתֹּאמֶר
גֵּוָה וְשַׁח עֵינַיִם יוֹשִׁעַ׃ ל יְמַלֵּט אִי־נָקִי וְנִמְלַט בְּבֹר
כַּפֶּיךָ׃

מצודת ציון

כד כצר. כמו מבצר: כז תעתיר. תתפלל כמו ויעתר אל אלוה (לק' ל"ג): כח נגה. זורח כמו מנוגה נגדו (תהלים י"ח): כט גוה. כמו גאה בחלוף אל"ף בוי"ו ועניינו גדולה ורוממות כמו היגאה גומא (לעיל ח'): ושח. ענין כפיפה והשפלה כמו וישח אדם (ישעיה ב'): ל אי נקי. כמו אין נקי וכן אי כבוד (ש"א ד'): בבור. מל' ברור ונקי:

מרי

מצודת דוד

בעבור הדברים האלה תבואך אליך טובה: כב קח נא. מעתה קח בלבך התורה הנתונה מפיו לדרך המאמין בהשגחה: כג אם תשוב. כאשר תשוב לה' תחזור ותבנה ממה שהיית נהרס: תרחיק. אך תרחיק מאהליך עולה שלא תהיה כטובל ושרץ בידו: כד ושית. ר"ל המקום יהיה לך לחוזק כאלו שמת לך מבצר בנוי על עפר הארץ החזקה יותר מהעשוי ממעל בגובה: ובצור וגו'. ר"ל יתקיים עושרך כאלו שמת זהב אופיר בצור חזק אשר בעמקים אשר יתקיים מפאת מקומו ומפאת עצמו כי זהב אופיר הוא החזק שבזהבים: כה והיה שדי בצריך. המקום יהיה מבצריך וכסף תהיה עפות ומורחות לך ר"ל יתרבו בכל עת: כו כי אז. כשתשוב לה' אז תתענג בטובה על משענת ה' ר"ל הוא יענג נפשך: ותשא. תוכל לישא פניך אל ה' לשאול צרכך כי תהיה רצוי שימלא שאלתך: כז תעתיר. אתה תעתיר אליו והוא ישמע לך: ונדריך תשלם. דרך הפוחלים צרכיהם מאת המקום לנדור נדרים על תנאי כמ"ש אם יהיה אלהים עמדי וגו' (בראש' כ"ח) ולזה אמר הנה תשלם נדריך כי ימולא משאלותיך: כח ותגזר אומר. ר"ל כשתחליט בדעתך לעשות דבר מה אז המקום יקיים לך הדבר ההיא: נגה אור. תזריח אור ההצלחה: כט כי השפילו. אם תראה אנשים אשר הושפלו על עפר תוכל לומר בבטחה שינוא להם גדולה ורוממות כי המקום ישלים מאמריך: ושח. מי שעיניו כפופות בעבור הצרות יושיע המקום בתפלתך: ל ימלט אי נקי. המקום ימלט מהצרה את מי אשר אין נקי מעון והמלטתו תהי' בעבור נקיות כפיך כי זכותך תגן עליו (העולה מהמערכה ההיא אשר ישיב לאיוב לומר מה תתרעם על אשר לא ישיב לך כי הלא בין תצדק בין תרשיע מה לו בזה ולמה א"כ ישיב

לך

כג א וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר׃ ב גַּם־הַיּוֹם מְרִי שִׂחִי יָדִי
כָּבְדָה עַל־אַנְחָתִי׃ ג מִי־יִתֵּן יָדַעְתִּי
וְאֶמְצָאֵהוּ אָבוֹא עַד־תְּכוּנָתוֹ׃ ד אֶעֶרְכָה לְפָנָיו מִשְׁפָּט
וּפִי אֲמַלֵּא תוֹכָחוֹת׃ ה אֵדְעָה מִלִּים יַעֲנֵנִי וְאָבִינָה מַה־
יֹּאמַר לִי׃ ו הַבְּרָב־כֹּחַ יָרִיב עִמָּדִי לֹא אַךְ־הוּא יָשִׂם
בִּי׃ ז שָׁם יָשָׁר נוֹכָח עִמּוֹ וַאֲפַלְּטָה לָנֶצַח מִשֹּׁפְטִי׃
ח הֵן קֶדֶם אֶהֱלֹךְ וְאֵינֶנּוּ וְאָחוֹר וְלֹא־אָבִין לוֹ׃ ט שְׂמֹאול
בַּעֲשֹׂתוֹ וְלֹא־אָחַז יַעְטֹף יָמִין וְלֹא אֶרְאֶה׃ י כִּי־יָדַע
דֶּרֶךְ עִמָּדִי בְּחָנַנִי כַּזָּהָב אֵצֵא׃ יא בַּאֲשֻׁרוֹ אָחֲזָה רַגְלִי

דרכו

מצודת דוד

לבל תרשיע אף יצדיק עליו דין המקום באמרו הנה כזאת וכזאת עשית ולאיש כמוך יחשב לרב כי הכל ילמדו ממך אף יתרעם עליו לומר אם אמנם כזאת עשית ותכחש לומר צדקתי כי אחז בדעת אנשי דור המבול אשר כחשו בהשגחה והלא מגמול ענשם והצלת נח ומהפיכת סדום ועמורה אשר אחזו בדעת ההיא מהם יוכח ההשגחה ויחזה לו עתה לשוב לה' להאמין בהשגחה ולשתוק מן התרעומות ואז ישגא אחריתו):

כג ב גם היום · ר"ל אף עתה שהרביתי להתרעם ולספר התלאות במרד וסרוב עכ"ז עוד מכתי כבדה על אנחתי כי אין הצעקה בערך הצער: ג ידעתי · לדעת מקום האל לאשר אמצא אותו אז הייתי בא עד מכון שבתו: ד אערכה · הייתי מסדר לפניו משפט להשפט עמו והייתי ממלא פי בדברי ויכוח: ה ארעה · יודע הייתי מה ישיב לי כי אבין אמריו ועל הכל אחזיר ואשיב לו: ו הברב כח · וכי יריב עמדי ברב כח בזולת שמירת המשפט הלא בודאי לא אך הוא ישים בי כפי הראוי בשמירת המשפט והוא מקרא קצר ויובן הדבר מאליו: ז שם וכו'. שבמקום המשפט יתווכח עמו יושר מפעלי והן ידעתי שאצא זכאי ואהיה נמלט לנצח מן השופט הוא ביסורים: ח הן קדם אהלך · אבל לא ידעתי איה מקום כבודו אם אלך לבקשו בפאת המזרח ואינכו ר"ל לא אמצאהו ואם אלך לבקשו בפאת המערב ולא אבין לו אי הוא: ט שמאל בעשותו · עם כי הוא עשה וברא גם פאת הצפון עכ"ז לא אראנו שם וכאלו עטף לכסות פאת הדרום ולא אראהו גם שם: י כי ידע · לזה הטחתי עצמו אמרי כי יודע הוא הדרך אשר דרכתי בה והוא בחן מעשי ומצאתי נקי כזהב מבלי סיג עון: יא באשורו · רגלי אחזה במצעדיו ודרכיו

מצודת ציון

כג ב מרי · ענין מרד וסרוב: שיחי · ספור תלאותי: ידי · מכתי ע"ש שהדרך להכות ביד: ג תכונתו · מל' כן ובסיס: ח קדם · הוא פאת המזרח כי יחשב לפי האדם אל מול זריחת השמש וא"כ המערב היא מאחור והצפון משמאל והדרום מימין: ט אחז · הראה כמו ואתה תחזה (שמות י"ח): יעטף · מלשון עטיפה וכסוי: יא באשורו · בצעדו

דַּרְכּוֹ שָׁמַרְתִּי וְלֹא־אָט׃ יב מִצְוַת שְׂפָתָיו וְלֹא אָמִישׁ
מֵחֻקִּי צָפַנְתִּי אִמְרֵי־פִיו׃ יג וְהוּא בְאֶחָד וּמִי יְשִׁיבֶנּוּ
וְנַפְשׁוֹ אִוְּתָה וַיָּעַשׂ׃ יד כִּי יַשְׁלִים חֻקִּי וְכָהֵנָּה רַבּוֹת
עִמּוֹ׃ טו עַל־כֵּן מִפָּנָיו אֶבָּהֵל אֶתְבּוֹנֵן וְאֶפְחַד מִמֶּנּוּ׃
טז וְאֵל הֵרַךְ לִבִּי וְשַׁדַּי הִבְהִילָנִי׃ יז כִּי־לֹא נִצְמַתִּי
מִפְּנֵי־חֹשֶׁךְ וּמִפָּנַי כִּסָּה־אֹפֶל׃
כד א מַדּוּעַ מִשַּׁדַּי לֹא־נִצְפְּנוּ עִתִּים וְיֹדְעָו לֹא־חָזוּ
יָמָיו

מצודת ציון

באשורו · כמו ואשרו בדרך בינה (משלי ט') : אט · מל' נטיה : יב אמיש · הסיר כמו לא ימיש (שמות י"ג) : מחוקי · דבר קצוב וערוך קרוי חוק : צפנתי · הסתרתי : יג ונפשו · ורצונו כמו אין נפשי אל העם הזה (ירמי' ט"ו) : אותה · תאוה כמו אוה למושב לו (תהלי' קל"ב) : טז הרך : מל' מורך ופחד : יז נצמתי · נכרתי כמו יצמיתם ה' (שם צ"ד) : אופל · אפלה : כד א חזו · ענין גבול כמו מחוז חפצם :

מצודת דוד

שמרתי ולא הייתי נוטה מהם : יב מצות שפתיו · מוסב על מלת שמרתי שאמר במקרא שלפניו וכאלו אמר מצות שפתיו שמרתי ולא אמיש הוסף מלבי ויותר מנחם חוקי צפנתי אמרי פיו ובעבור זה ימנע להתווכח עמדי : יג והוא באחד · ועם כי נגלה לפניו יושר דרכי עכ"ז הוא בדעת אחת ולא ישנה להסיר מעלי היסורים ומי יוכל להשיב אותו מחפצו וכאשר יתאוה נפשו כן יעשה בין במשפט בין בזולת המשפט : יד כי ישלים · הן ידעתי כי ישלים בי כל היסורים כפי החוק אשר גזר עלי ולא יסירם ממני בעבור כושר דרכי : וכהנה · כמו הדברים אשר עושה עמדי כן יש עמו רבות ענינים כאלה אשר יעשה לבני אדם : טו על כן · בראותי שאינו חוזר מחוק גזרתו אבהל מפניו וכאשר אתבונן מעוזו אפחד ממנו והוא כפל ענין במ"ש : טז ואל הרך לבי · נוסף על היסורים הביא הוא עוד מורך בלבי להיות מתפחד ביותר : ושדי הבהילני · כפל הדבר במ"ש : יז כי לא נצמתי · והסבה היא כי מעולם כשהיה חשך ואפלה בעולם לא נכרתי אני מפני החשך כי לא היתה עלי וכשהיה אופל בעולם היה ה' מכסה את האופל מפני ולא ראיתיו ועל כי לא הורגלתי בצער ולא ראיתיו מימי לזה עתה בבוא עלי צרות שונות בא בלבי מורך רב ובהלה רבה :

כד א מדוע · עתה החל לקבול ולהתלונן על טובת הרשעים ואף כי שנה בדעתו לומר שהכל תלוי במערכת השמים אמר שטעו בעת ההריון והלידה לזה אמר מדוע לא יהיו נודעות גם מהם העתים ונסתרים ונכנעים לפני המקום כי מהראוי היה שכולם יחד יתחבאו מפניו ולא ימרו פיו כי הלא כל יודעי המקום מן החכמים והנביאים לא הגבילו לו זמן לומר שהוא מודע עם העולם כי כולם פה אחד יאמרו שהוא קיים לעולם מבלי תכלית והוא המושל במערכת השמים ומדוע א"כ לא ישפטו בהם גזירות נכפים מפניו ונכנעים. לו לכל זה מה שנורים העתים ·

יָמָיו׃ ב גְּבוּלוֹת יַשִּׂיגוּ עֵדֶר גָּזְלוּ וַיִּרְעוּ׃
ג חֲמוֹר יְתוֹמִים יִנְהָגוּ יַחְבְּלוּ שׁוֹר אַלְמָנָה׃ ד יַטּוּ אֶבְיֹנִים
מִדָּרֶךְ יַחַד חֻבְּאוּ עֲנִיֵּי־אָרֶץ׃ ה הֵן פְּרָאִים בַּמִּדְבָּר
יָצְאוּ בְּפָעֳלָם מְשַׁחֲרֵי לַטָּרֶף עֲרָבָה לוֹ לֶחֶם לַנְּעָרִים׃
ו בַּשָּׂדֶה בְּלִילוֹ יִקְצִירוּ וְכֶרֶם רָשָׁע יְלַקֵּשׁוּ׃ ז עָרוֹם
יָלִינוּ מִבְּלִי לְבוּשׁ וְאֵין כְּסוּת בַּקָּרָה׃ ח מִזֶּרֶם הָרִים
יִרְטָבוּ וּמִבְּלִי מַחְסֶה חִבְּקוּ־צוּר׃ ט יִגְזְלוּ מִשֹּׁד יָתוֹם
וְעַל־עָנִי יַחְבֹּלוּ׃ י עָרוֹם הִלְּכוּ בְּלִי לְבוּשׁ וּרְעֵבִים נָשְׂאוּ

עֹמֶר

מצודת דוד

בהעתים ההם: ב גבולות ישיגו. והן ראינו אנשי רשע ישיגו גבולות רעיהם כי יכניסו גדרם אל גבול רעיהם להרחיב גבולם וגוזלים מרעיהם שדיהם ועוד יגזלו עדר ורועים בהשדה הגזולה והנה עשו רעה כפולה: ג חמור. גוזלים חמור היתומים וינהגו לעצמן בפרסום רב ומן האלמנה ימשכנו שורה כי יעלילו עליה לומר שהיא חייבת להם ולא כן הוא: ד יטו. מטים את האביונים מן הדרך כי ירחיקו מהם לבל יפגשום ונוטים ללכת בתוהו לא דרך: יחד. כל העניים כאחד נחבאו במקום נסתר להרחקם מהם: ה הן פראים. הנה הם כמו הפראים אשר במדבר כי כ"כ יצאו המדברה בעבור פעלם אשר המה משחרים שמה לטרוף טרף להרבות הנכסים: ערבה לו. מוציא לעצמו מן הערבה מאכל נעריו כי גוזל כל העובר בה וממנו פרנסת אנשי ביתו: ו בשדה. בכל שדה אשר ימצאו קוצרים יגזלו ואם אינה שלהם אבל כרמו של רשע עם כי נוח יותר לתלוש ענבי כרם מלקצור יבול שדה מ"מ יאחרו מלקחת מה ממנו עד אשר לא ימצאו ממקום אחר כי אוהבים הם את הרשע ולא ימהרו לקחת את שלו: ז ערום ילינו. גוזלים המלבוש והנגזל לרוב עניו יתמיד כן ערום מבלי לבוש ואין לו מה לכסות עצמו בעת הקור: ח מזרם הרים. על כי העשוקים ההם ילכו אל בין ההרים להסתר שם מפני הרוח נעשו הם רטובים מזרם המים היורד מן ההרים: ומבלי מחסה. בעבור שאין להם לבוש לחסות בו מפני הצנה חבקו את הצור להגן עליה מתוקף הקור: ט יגזלו משוד יתום. הוא כמו הפוך משוד יגזלו יתום ור"ל מרוב השדידה אשר הורגלו בה יגזלו גם את היתום: ועל עני. המלבוש שעל העני יקחו למשכון כי מעלילים עליו לומר שהוא חייב להם ולא כן הוא: י ערום הלכו. גוזלים המלבוש ועוזבים אותו ללכת ערום מבלי לבוש: ורעבים.

מצודת ציון

אחלם (שם ק"ז): ישיגו. כמו יסיגו בסמ"ך ועניינו הרחקה לאחור כמו לא תסיג גבול (דברים י"ט): ד חבאו. מל' מחבואה: ה פראים. חמור הבר: משחרי. דורשים ומבקשים כמו ומשחרי ימצאנני (משלי ח'): ערבה. ענינו כמו מדבר: ו בלילו. מלשון יבול והבואה: ילקשו. ענין איחור כמו ופיהם פערו למלקוש (לק' כ"ט): ז ילינו. ענין התמדה כמו צדק ילין בה (ישעי' א'): ח מזרם. שטף הלוך המים: ירטבו. מלשון רטיבות ולחות: חבקו. ענין סבוב ידים:

עֹ֑מֶר׃ יא בֵּֽין־שׁוּרֹתָ֥ם יַצְהִ֑ירוּ יְקָבִ֥ים דָּ֝רְכ֗וּ וַיִּצְמָֽאוּ׃
יב מֵעִ֪יר מְתִ֡ים ׀ יִנְאָ֗קוּ וְנֶֽפֶשׁ־חֲלָלִ֥ים תְּשַׁוֵּ֑עַ וֶ֝אֱל֗וֹהַּ לֹא־
יָשִׂ֥ים תִּפְלָֽה׃ יג הֵ֤מָּה ׀ הָיוּ֮ בְּֽמֹרְדֵ֫י א֥וֹר לֹֽא־הִכִּ֥ירוּ דְרָכָ֑יו
וְלֹ֥א־יָ֝שְׁב֗וּ בִּנְתִיבֹתָֽיו׃ יד לָא֡וֹר ׀ יָ֘ק֤וּם רוֹצֵ֗חַ יִֽקְטָל־עָנִ֥י
וְאֶבְי֑וֹן וּ֝בַלַּ֗יְלָה יְהִ֣י כַגַּנָּֽב׃ טו וְעֵ֤ין נֹאֵ֨ף ׀ שָׁ֤מְרָֽה נֶ֣שֶׁף
לֵ֭אמֹר לֹא־תְשׁוּרֵ֣נִי עָ֑יִן וְסֵ֖תֶר פָּנִ֣ים יָשִֽׂים׃ טז חָתַ֥ר
בַּחֹ֗שֶׁךְ בָּ֫תִּ֥ים יוֹמָ֥ם חִתְּמוּ־לָ֗מוֹ לֹא־יָ֥דְעוּ אֽוֹר׃ יז כִּ֤י

יחדו

מצודת ציון

פידים בדבר מה : י עומר · אגודה של תבואה כמו ושכחת עומר בשדה (דברים כ״ד) : יא שורתם · מל׳ שורה וידוע הוא בדרז״ל וכן עלו בשרותיה (ירמי׳ ה׳): יצהירו · מלשון יצהר והוא השמן : יקבים · כן נקראו הבורות שהיין יורד וזב בהם כמו וגם יקב חצב בו (ישעי׳ ה׳) : יב מתים · אנשים כמו מתי מספר (ברא׳ ל״ד): ינאקו · ענין אנחה כמו ונאק נאקות חלל (יחזק׳ ל׳) : תפלה · ענינו דבר גרוע שאין בו טעם כמו ולא נתן תפלה (לעיל א׳) : יד כגנב · הכ״ף באה לאמתת הענין וכן יהי כרשע אויבי (לק׳ כ״ז): טו שמרה · תצפה כמו ואביו שמר את הדבר (ברא׳ ל״ז) : נשף · חשכת הלילה : תשורני · תראני : טז חתר · חפר כמו אם במחתרת ימצא הגנב (שמות כ״ב) : חתמו · סגרו כמו כי חתום הוא (ישעי׳ כ״ט) : למו · להם

מצודת דוד

מוסב על אלה הלכו לומר העניים נושאי עומר השכחה יעובו ללכת רעבים כי יגזלו עומרם ואין להם מה לאכול : יא בין שורתם · עם כי נמסך היצהר בין שורות בית הבד ועם כי דרכו אנשים את הענבים להוציא היין לרדת ולזוב ביקבים עכ״ז המה צמאים כי הרשעים ההם גזלו שמנם ויינם ואינם מוצאים לשתות : יב מעיר · מן העיר יאנחו אנשים מגודל המסס ובשדה תשוע כל נפש מהחללים אשר רצחו : ואלוה וכו׳ · כאומר ואיך א״כ תאמרו כל מעשה אלוה המה במשפט ולא ישים דבר תפל שאין לו טעם ומדוע יאריך אף לרשע כזה אשר יאבד הרבה מן האנשים בחרב וברעב הלא מוטב לאבד נפש אחת להעמיד כל הנפשות האלה : יג המה · הרשעים ההמה היו בין אשר המורדים באור ודומים להם והם האנשי׳ אשר יתגבר בהם חולי השחורה אשר ימאסו לשבת במקום האור כ״א בחשך ישבו וכן הרשעים האלה ימאסו באור היום כי טוב להם חשכת הלילה כי אז יעשו מעשיהם ולא יראום מי : לא הכירו דרכיו · אינם מכירים דרכי האור ולא ישבו בנתיבותיו כי לא יכלו לעשות מאומה באור היום : יד לאור · בעבור אור היום המונע חפציו יקום הרוצח השכם עד לא יאיר ויקטל עני ואביון אשר ישכימו ללכת למלאכתן : ובלילה · בעצם הלילה יהיה גנב לגנוב בחשכת הלילה : טו ועין נואף · והרי הוא כעין נואף אשר גם היא תמרוד באור היום כי תשמור ותצפה את הנשף כי תחשב לומר אז לא תראני עין אדם כי בחשכת הלילה ישים לו בסתר פנים לבל יכירני מי : טז חתר · וכן הוא יצפה על הנשף כי בחשכת הלילה

חתר

יחדו בקר למו צלמות כי יכיר בלהות צלמות: יח קל
הוא על פני מים תקלל חלקתם בארץ לא יפנה דרך
כרמים: יט ציה גם חם יגזלו מימי שלג שאול חטאו:
כ ישכחהו רחם מתקו רמה עוד לא יזכר ותשבר כעץ
עולה: כא רעה עקרה לא תלד ואלמנה לא ייטיב:
כב ומשך אבירים בכחו יקום ולא יאמין בחיין: כג יתן
לו

מצודת דוד

חותר הוא את הבתים לבוא בהן דרך החתירה לגנוב שם בלילה וביומם סגרו א"ע לבל יראו ברחוב לבני אדם למען לא יכירום מי ולא ידעו א"כ אור היום כי לא יראו החוצה: יז כי יחדיו · הגנב והנואף יחדיו זה כזה יחשב למו הבקר לצלמו' ומאד יפחדו בו: כי יכיר · כאשר יאיר היום ויכיר איש את רעהו הוא להם בלהות צלמות: יח קל הוא · כאשר יברח בהאיר היום הוא קל מאוד לשחות ולשוט ע"פ המים כי ירא ללכת בארץ פן יפגעו בו הרודפים ולזה ישוט ע"פ המים מקום שאין אנשים הולכים שם: תקולל · החלקה אשר ילכו עליה בארץ היא מקוללת מאוד לפי שלא ילכו במקום אשר יעבד ויזרע כ"א במקום ציה ושממה שאין אנשים מצוים שם אף לא יפנה ללכת דרך כרמים כי יפחד מן השומרים המצויים בכרמים וכאומר והנה יפחדו מאנשים ולא יראו מה': יט ציה גם חום · ר"ל בבוא עת פקודתם ימותו במיתה קלה ומהר כמו שהיובש עם חום היום גוזלים ומאבדים בקלות ומהר את המים הנוזלים מהשלג כן השאול מאבד מהר את החוטאים אשר חטאו ולא סבלו מכאוב החולי: כ ישכחהו וכו' · מעט יחלה ובמותו ישכחהו רחם אמו ר"ל אף אמו אשר נולד ברחמה תשכח בו הואיל ומעט חלה ולא הרבתה לבקרו ומעט נשאר בזכרונה: מתקו רמה · מתיק הוא לפי הרמה כי משמן בשרו לא ירזה כי ימות בריא ושמן ויומתק בשרו לרמה: עוד לא יזכר · לא יהיה נזכר בפי הבריות לזמן מרובה כי הואיל ולא סבל מכאוב החלי אין מה לספר ממנו: ותשבר כעץ עולה · הרשע עושה עולה נשבר בקלות רב כשבירת העץ אשר ממהר להשבר מן הברזל וכדומה אשר ירבו להתעסק בזה והנה טרם ישבר: כא רעה עקרה · עם כי הרבה להרשיע עד כי היה מרעץ גם את העקרה עם כי לא ילדה ואין לה מי מחזיק בידה ורק [illegible] ירעץ עם כי אין לה מי ייטיב לה ונפש' מרה לה מאד עכ"ז לא רחם עליה והיה א"כ מהראוי שיקבל גמולו משלם: כב ומשך · אבל לא כן היה כי המקום משך את כ"א מן האבירים ההם אל הקבר בעודו בכוחו כי לא נחלש במכאוב החלי: יקום · עודו קם על רגליו בריא וחזק ופתאום קרבה נפשו למות עד לא יאמין בעצמו שישאר חי ולא סבל גלל מכאובי החלי: כג יתן

מצודת ציון

להם: יז צלמות · חשכת הקבר: בלהות · הוא הפוך מן בהלות: יח חלקתם · כן נקרא השדה כמו ראו חלקת יואב (ש"ב י"ד): יט ציה · חורב ויבש: כ עוד · ענינו זמן רב וכן ויבך על צואריו עוד (בראשית מ"ו): עולה · איש עונה: כא רעה · [illegible] שבר ומרצץ כמו תרועם בשבט ברזל (תהלי' ב'): כב אבירים · חזקים: בחיין · הנו"ן במקום המ"ם:

ויסען

לו

לוֹ לָבֶטַח וְיִשָּׁעֵן וְעֵינֵיהוּ עַל־דַּרְכֵיהֶם׃ כד רוֹמּוּ מְּעַט ׀
וְאֵינֶנּוּ וְהֻמְּכוּ כַּכֹּל יִקָּפְצוּן וּכְרֹאשׁ שִׁבֹּלֶת יִמָּלוּ׃ כה וְאִם־
לֹא אֵפוֹ מִי יַכְזִיבֵנִי וְיָשֵׂם לְאַל מִלָּתִי׃

כה א וַיַּעַן בִּלְדַּד הַשֻּׁחִי וַיֹּאמַר׃ ב הַמְשֵׁל וָפַחַד
עִמּוֹ עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו׃ ג הֲיֵשׁ מִסְפָּר
לִגְדוּדָיו

מצודת ציון

כג וישען · ויסעד: כד רומו · מל׳ רמה והגבהה: והמכו · ענין שפלות כמו ימך המקרה (קהל׳ י׳): שבולת · היא קנה התבואה כמו שבע שבלים (ברא׳ מ״א): ימלו · יכרתו כמו ימולל ויבש (תהלי׳ צ׳): כה לאל · ללא ואין: כה ב במרומיו · בשמי מרום: לגדודיו

מצודת דוד

לו לבטח · וכל ימי חייו יתן לו המקום לשבת בטח והוא נשען ממנו לבל ימוט וכאלו ישגיח בעיניו על דרכי הרשעים ההם לבל יכשלו כאדם המשגיח בדרכי אוהבו ומזרזו להזהר: כד רומו מעט · כאומר אף אם כן ראוי הוא שירומו במעלה ובכבוד למען יכפל צערם כאשר יפלו בשפל המצב אבל ראוי היה שירומו רק מעט מן הזמן וילך לו הכבוד ואיננו ומיד ישובו להיות שפלים וגם אח״כ פעמים רבות וכמו כל דבר אשר ידלג ויקפץ שפעם הוא למעלה באויר ופעם למטה בארץ ומעט זמן יתעכב למעלה ויותר מזה ינוח למטה בארץ: וכראש וכו׳ · ובבוא עתו ראוי היה להיות מיוסר במכאוב זמן רב כמו זקן השבולת הנכרת מאליו מעט מעט עד כי נכרת הכל כן היה ראוי להאריך זמן חליו עד כי ימות ממכה ומוסב על ראשית אמריו לומר כן היה ראוי להרשעים האלה אולם התמדת השלוה וקלות המיתה בא להם מצד מערכת השמי׳ אשר שפטו כן בעת ההריון והלידה ומדוע משדי לא נצפנו העתי׳ למה לא יבטל הוראתם אשר יורו בהעתים ההם בכדי שיקבלו גמולם משלם: כה ואם לא · ואם תאמרו אין הדבר כן איפה האיש ומי הוא זה אשר יכזב אותי לומר שלא נמצא מרבית טובה ושלוה לאנשים כאלה וישים את אמרי מלוגתי לאין וכאומר הלא א״א לכחש דבר המפורסם והנראה (העולה מהמענה הזאת כי יכחיש דברי אליפז לומר שאין האמת אתו כי אחז בדרכי המקום ובמשפט עשה מה שעשה רק יתרעם על מה יאריך המקום אפו ולא יאבד את הרשעים המאבדים נפשות הרבה ויחנן שיחוס עליהם ולא על הנפשו׳ הנאבדי׳ על ידיהם והנה מלבד ההצלחה שיש לרשעים בחייהם לא נפרדה מהם במותם כי ימותו בקלות ואחר מבלי מכאובי חולי וכ״ז הוא בעבור כי כן שפט המערכה בעת ההריון והלידה ויתלונן א״כ מדוע לא יסדר המקום הוראת המערכה הלא הוא סדרה): כה ב המשל ופחד עמו · גודל הממשלה ומרבית הפחד אשר עם הקב״ה מהם עושה שלום במערכות השמים לבלא יתנגדו זה לזה בפעולות עולם השפל ולבל ישנו את התפקידים ר״ל לא כשתאמר אתה שאין מערכות השמים נכנעים למקום כי הן יכנעו מפניו הם מיראת הרוממות ואם מפחד העונש: ג היש מספר · וכי יש מספר לגדודיו הם מלאכי מרום אשר יורה על גודל ממשלתו ולזה יראו יראת הרוממות:

ועל

לְגְדוּדָיו וְעַל־מִי לֹא־יָקוּם אוֹרֵהוּ׃ ד וּמַה־יִּצְדַּק אֱנוֹשׁ
עִם־אֵל וּמַה־יִּזְכֶּה יְלוּד אִשָּׁה׃ ה הֵן עַד־יָרֵחַ וְלֹא יַאֲהִיל
וְכוֹכָבִים לֹא־זַכּוּ בְעֵינָיו׃ ו אַף כִּי־אֱנוֹשׁ רִמָּה וּבֶן־אָדָם
תּוֹלֵעָה׃

כו א וַיַּעַן אִיּוֹב וַיֹּאמַר׃ ב מֶה־עָזַרְתָּ לְלֹא־כֹחַ הוֹשַׁעְתָּ
זְרוֹעַ לֹא־עֹז׃ ג מַה־יָּעַצְתָּ לְלֹא חָכְמָה
וְתֻשִׁיָּה לָרֹב הוֹדָעְתָּ׃ ד אֶת־מִי הִגַּדְתָּ מִלִּין וְנִשְׁמַת־מִי
יָצְאָה

מצודת דוד

ועל מי וגו׳ · על מי מן צבא מערכות השמים לא יעמוד אור השפעתו ולזה יפחדו לבל ימנע מהם השפעתו: ד ומה יצדק · כאומר ואם תשיב לומר א״כ מדוע לא ישדד המערכה לשלם גמול בצדיק כי מהו האדם להיות צדיק עם האל הלא לגודל שפלות האדם ורוממות האל אף המעט מן המרי יחשב לרב והיה א״כ צדקתו: ומה יזכה וגו׳. כפל הדבר במ״ש: ה הן עד ירח · הנה מעט הבהיר והמאיר אור הירח לבל תאיר כמאור השמש אשר אם כה בסברא והוא על שקנאה בשמש ואמרה א״א לשני מלכים וכו׳ ועם כי היה מעט מן המרי ומעלתה הלא גדלה מ״מ כמוה כאין מול המקום ואף המעט יחשב לרב: וכוכבים · כל הכוכבים כולם עם רוב זהרם אינם זכים בעיניו וכמוהם כאין נמולו: ו אף כי · וכ״ש האדם אשר הרמה תאכלנו בזוי מאד מול המקום איך לא יחשב ממנו מעט מן המרי לרב והיה א״כ צדקתו: ובן אדם תולעה · כפל הדבר במ״ש (העולה מהמענה היא כי יאמר הן באמת יכנעו למקום מערכות בשמים אם מיראת הרוממות אם מפחד העונש אבל אין לאדם גמול מה על המקום כי לגודל רוממות המקום ושפלות האדם אף מעט מן המרי יחשב לרב והיה א״כ צדקתו):

כו ב מה עזרת · מהו העזר אשר נתת בדבריך למי שאין בו כח מעצמו להבין אמתת ההשגחה: הושעת · מלת מה משמשת בשנים כאומר מה הושעת למי שאין בו עוז בזרועו להבין מאמריו וכפל הדבר במ״ש: ג מה יעצת · מהו העצה שנתת למי שאין בו חכמה לדעת משכלו: ותושיה · וכי הודעת חכמת שהות בשעור מרובה וכפל הדבר רבות פעמים כדרך המתהלל ומלעיג: ד את מי · אל מי הגדת דברים כאלה כאומר וכי ימצא מי שאינו יודע מעצמו עד שיצטרך לדבריך: ונשמת מי ·

מצודת ציון

ג לגדודיו · למחנותיו: ד יזכה · מל׳ זכות: ה עד · ענין הסרה כמו לא עדה עליו אהל (לק׳ כ״א) כי אתה עבר (בראשי׳ ט״ו) ת״א דעדא: יאהיל · יאיר ויזרח כמו בהלו נרו (לק׳ כ״ט): זכו · מל׳ זכות ובהירות:

כו ג ותושיה · כן יקרא החכמה כי ישנה לעולם ולא תשוב לאין כיתר הדברים: ד את מי · אל מי: ונשמת · מל׳ נשימה ונשיבת רוח כמו מנשמת אלוה יאבדו (לעיל ד) וענינו הדבור הבאה בנפחת רוח וכאשר יאמר ויפיח לקץ (חבקו׳ ב׳):

הרפאים

נבינת

יצאה ממך: ה הרפאים יחוללו מתחת מים ושכניהם:
ו ערום שאול נגדו ואין כסות לאבדון: ז נטה צפון על
תהו תלה ארץ על בלימה: ח צרר מים בעביו ולא
נבקע ענן תחתם: ט מאחז פני כסה פרשז עליו עננו:
י חק חג על פני מים עד תכלית אור עם חשך:
יא עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו: יב בכחו רגע
הים

מצודת ציון

ה הרפאים · כן יקראו המתים ע"ש שנרפו ונחלשו ע"י מ"ה: יהוללו · מל' חלל ונבוב: ו שאול · הוא הגיהנם וכן אבדון: ז תוהו · ענינו דבר שאין בו ממש: בלימה · היא שתי תיבות בלי מה: ח צורר · קושר כמו צרור כספו (בראשית מ"ב): ט כסה · כמו כסא וכ"ף: פרשז · מל' פריסה והזי"ן נוספת: י חג · ענין סבוב ועגול וכן וחוג שמים יתהלך (לעיל כ"ב): תכלית · מלשון כליון: יא ירופפו · ירעדו כי ועמודיה יתפלצון (לעיל ט') תרגומו מתרופפין: יב רגע · בקע כמו עורי רגע (לעיל ז'):

מצודת דוד

כוונת הרוח של מי יצאה ממך ר"ל ממי שמעת הדברים האלה ובדרך לעג אמר: ה הרפאים · כאומר ואם באת לספר מרוממות האל הנה יותר מזה ידעתי ואספר גם אני ואומר הנה הגיהנם מקום המתים אשר יש בה חללים רבים והם שבעה מדורי גיהנם והוא מתחת המים והשוכנים בהם כי פתח אחד יש לגיהנם בים: ו ערום וכו' · ועם כי הוא בעומק הארץ מתחת למים עכ"ז יודע המקום כל בה כאלו הייתה ערום מבלי מכסה: ז נוטה צפון · ר"ל רקע הארץ על תוהו כי אין שם דבר מחזיקו ועל כי עיקר הישוב הוא בפאת הצפון לז"א נוטה צפון וכו': על בלימה · על דבר שאין בו ממש כי כל העמדת כדור הארץ לבל יתקרב לפאה מן הפאות הוא בעבור כי כל חלקי היסוד משתוקק ליסודו והרי כל כדור הארץ נשען על נקודת המרכז היא אמצעית הכדור נקודה שאינה מתחלקת: ח צורר · קושר מי המטר בהעבים להיות אצור בו ולהוריד טפות טפות לבל ומעונם לא נבקע הענן תחת המים עד אשר ישפכם בבת אחת: ט מאחז פני כסה · השמים נקרא כסא כמ"ש השמים כסאי (ישעי' ס"ו) ואמר הנה האויר אשר על פני רקיע השמים מעבה עד שיהיה ראוי לאחוז בו ובו: פורש על הרקיע את עננו כי בזה האופן יהיה הויות הענן כי יתעבה האויר: י חק חג · עשה חוק הקפת החול על פני מי הים ובל יעברנהו עד אשר תכלה האור עם החושך ר"ל לעולם עד שתחרב כל העולם כולו: יא עמודי שמים · הארץ הקרא עמודי השמים בי היא מרכז להם וכאלו מעמידם ויואמר מדבר גשמי אשר המרכז להם העיקר והיסוד ואמר הנה לפעמים ירעדו מקומות הארץ וינועו ממקומם וכאשר יגער בהם במקום ינוחו במקומם כאדם התמה מגערת המאיים עליו ועומד על עמדו: יב בכוחו · ברב כוחו בקע הים ובתבונתו הכה בו את מצרים כי שכל דעתם ומשכם אל הים להכותם נפש:

מחץ

ברוחו

ובתבונתו ק׳ דרכיו ק׳ גבורותיו ק׳

הים ובתובנתו מחץ רהב : יג ברוחו שמים שפרה
חללה ידו נחש ברח . יד הן־אלה ׀ קצות דרכו ומה־
שמץ דבר נשמע־בו ורעם גבורתו מי יתבונן :
כז א ויסף איוב שאת משלו ויאמר : ב חי־אל הסיר
משפטי ושדי המר נפשי : ג כי־כל־עוד
נשמתי בי ורוח אלוה באפי : ד אם־תדברנה שפתי
עולה

מצודת דוד

יג ברוחו · ברוח פיו אהל לא השמים על הארץ וידו בראה את הלויתן הדומה לנחש ומבריח את הים מן הקצה אל הקצה : יד הן אלה · הדברים האלה המה מקצת דרכיו ומה אחד דבר מעט אשר נשמע בו ר״ל הן לא ידענו ולא שמענו כ״א מעט מדרכיו לא כולם אף לא חלק גדול מהם : ורעם · אף גבורותיו הנשמעים לכל כקול רעם מי יוכל להתבונן לדעת מלפני הנפלאות אשר בהם ואף כי הנעשים בשמים ממעל ומתחת לארץ אשר לא ידעם אנוש וכאומר הנה השמעתיך יותר מאשר השמעת ועדיין לא הגעתי לחלק גדול מנפלאות ה׳ (הכוונה מהמענה הזה כי ילעיג על בלדד שאמר דברים הידועים לכל ומיעט לספר מנפלאות ה׳ וסיפר הוא יותר ממנו ואמר שעכ״ז עדיין לא הגיע אף הוא לחלק גדול ממפלאות ה׳ ולא חש להשיב יותר כי במרבית הלעג כאלו אמר לו מה בכך שלפי רוממות המקום ושפלות האדם יחשב המעט מן המרי לרב הלא כ״ש הוא שמרבית המרי מן הרשע יחשב לרב ומה זה לא ישלם לו גמול) :

כז א ויוסף איוב · בראותו כי אין מי יענה לו על אמריו הוסיף עוד להרים קול בדברי משל ואמר דבריו והמשל הוא כתיב לא ידעו עיש וכו׳ וכדומה : ב חי אל · הריני נשבע חי אל אשר הסיר משפט גמול מעשי במה שמסר הכל ביד מערכת השמים : ושדי · מוסב על חי לומר חי שדי אשר המר לנפשי והוא כפל ענין במ״ש : ג כי כל עוד · אשר כל זמן שתהיה נשמתי בי ורוח חיים מאלוה יהיה באפי : ד אם תדברנה · מוסב למעלה לומר תוקף שבועה יהיה עלי אשר כל ימי חיי אם תדברנה שפתי עולה להתלונן בחנם הו אם לשוני ידבר רמיה להצדיק עלי את הדין מן השפה ולחוץ עם כי לבי לא כן יחשוב כאומר לא אצעק בחנם ולא אודה ברמיה :

מצודת ציון

מחץ · הכה והרג כמו מחץ ראש (תהלים ק״י) : רהב · מצרים קרואים כן כמ״ש קראתי לזאת רהב (ישעי׳ ל׳) : יג שפרה · ענין אופל כמו ונטה את שפרירו (ירמי׳ מ״ג) והאהל היפה נקרא כן מל׳ אמרי שפר (ברא׳ מ״ט) : חוללה · בראה כמו ותחולל ארץ (תהלי׳ צ׳) : בריח · כענין מטה עשוי לשומו לרוחב השער לסגרו : יד דרכיו · מעשיו ופעולותיו : שמץ · ענין מעט ומעט וכן ותקח אזני שמץ מנהו (לעיל ד׳) : ורעם · ענין רעש והמיה :

כז ב חי אל · ר״ל כמו שהוא חי וכן חי ה׳ (מ״א י״ז) : המר · מל׳ מרירות :

יהנה

עולה ולשוני אם־יהגה רמיה׃ ה חלילה לי אם־אצדיק
אתכם עד־אגוע לא־אסיר תמתי ממני׃ ו בצדקתי
החזקתי ולא ארפה לא־יחרף לבבי מימי׃ ז יהי כרשע
איבי ומתקוממי כעול׃ ח כי מה־תקות חנף כי יבצע
כי ישל אלוה נפשו׃ ט הצעקתו ישמע ׀ אל כי־תבוא
עליו צרה׃ י אם־על־שדי יתענג יקרא אלוה בכל־
עת׃ יא אורה אתכם ביד־אל אשר עם־שדי לא אכחד׃
יב הן־אתם כלכם חזיתם ולמה־זה הבל תהבלו׃

זה

מצודת ציון

ד יהגה. ידבר כמו ולשוני תהגה (תהלי' ל"ה): ה תומתי. מל' תמימות: ו יחרף. ענין בזיון ומן שפחה נחרפת (ויקרא י"ט) שר"ל מגונה מן העבדות לחירות: ז כרשע כעול. הכפי"ן באו לאמתת הדבר וכן ונבלה והיה כגנב, (לעי' כ"ד): ח חנף. רשע המחניף ליצרו לעשות פתויו: יבצע. יגזול כמו בוצע בצע (חבקו' ב'): ישל. ענין הסרה ושליפה כמו של נעליך (שמו ג'): יא אורה. אלמד כמו יורה דעה (ישעי' כ"ח): אכחד. אמנע: יב חזיתם. ראיתם: ערינים

מצודת דוד

ה חלילה לי. חולין וגנאי הוא לי אם אומר ברמיה שאתם צדיקים בדבריכם והדין עמכם כי כן הרשעת כי הואיל ולבבי לא כן יחשוב לא אדבר רמיה כי עד אמות לא אסיר תומתי ממני לדבר רמיה בפה ולא בלב: ו בצדקתי. כי הנה הצדק אשר עשיתי מעולם לא עשיתיו בדרך עראי כי החזקתי בה בחוזק רב ולא נתתי לה רפיון ומימי לא נעה לבבי ממנה: ז יהי כרשע. מדת הרשע והעול רעים המה בעיני עד שאני מקלל אויבי והקם עלי לרעה שהוא יהיה רשע ועול כי כ"כ הדבר רע בעיני עד שתחשב לקללה: ח כי מה תקות. כאומר אף ידעתי שהכל מסור ביד מערכת המזלות והיה כצדיק כרשע עכ"ז אין לבחור ברשע כי מה יהיה תקות רשע אשר יגזול אנשים כאשר ישיר אלוה את נפשו ממנו כי הצדיק יקוה אל התענוג הנפשי אבל הרשע אל מה יקוה: ט הצעקתו. ואם לתקות תענוגי הגוף וכי בסיבות עליו צרה ישמע אל צעקתו למלטו ממנה כאומר וכי בעבור רשעו ישדד ה' את המערכה אשר לא יעשה אף בעבור הצדיק ונקי: י אם על שדי יתענג. וכי ישען על ה' לענגו בטובה וכי יבטח לקרוא לה' בעת הצורך וכאומר הלא אף תפלת הצדיק אינה נשמעת אף כי רשע וחוטא: יא אורה אתכם. כאומר אין דברי להסית אנשים לבחור ברשע רק אני מלמד אתכם ההנהגה אשר היא ביד הא-ל ולא אחדל מלדבר מה אשר עם שדי לכל יתלו העול במקום בגמול הצדיק והרשע כי הכל בא מצד המערכה אבל עכ"ז מהראוי לבחור בצדיק בעבור תענוג הנפשי: יב הן אתם וגו'. כאומר הלא גם אבדן הרשעים הוא מפורסם וגלוי עד שאתם כולכם ראיתם ובודאי לא תכחישו המוחש ולמה זה א"כ תדברו הבל בחנם לחשוב שאומר אני ברשע:

זה

יג זה ׀ חלק־אדם רשע ׀ עם־אל ונחלת עריצים משדי
יקחו׃ יד אם־ירבו בניו למו־חרב וצאצאיו לא ישבעו־
לחם׃ טו שרידיו במות יקברו ואלמנתיו לא תבכינה׃
טז אם־יצבר כעפר כסף וכחמר יכין מלבוש׃ יז יכין
וצדיק ילבש וכסף נקי יחלק׃ יח בנה כעש ביתו וכסכה
עשה נצר׃ יט עשיר ישכב ולא יאסף עיניו פקח ואיננו׃
כ תשיגהו כמים בלהות לילה גנבתו סופה׃ כא ישאהו
קדים וילך וישערהו ממקמו׃ כב וישלך עליו ולא

יחמול

מצודת דוד

יג זה חלק. ר״ל זה חלק הרשע האמור למטה אשר ראיתם הלא גם היא שמורה עם אל להביא עליו באמצעית המערכה כאשר שמורה להביא על הצדיק ועם כי הרשע מעוחד לאבדן הנפש בעולם הנצחי עכ״ז עודו בחייו מקרה אחד לו ולצדיק כי לא ינצל גם הוא מסבות המערכה: ונחלת. זהו האמור למטה היא נחלת עריצים המתחזקים לקחת לא להם אשר יקחו משדי באמצעית המערכה כאשר יקחו הצדיקים והוא כפל ענין במ״ש: **יד** אם ירבו. אף אם ירבו בני הרשע לפעמים לא ישמח בהם כי יהיו נתונים אל החרב ואף אם יתרבו צאצאיו הם נבינים הנה לפעמים לא ישבעו לחם: **טו** שרידיו. הנשארים מחרב הנה לפעמים יקברו גם הם בעת בוא עליו המות ולזה לא תבכנה אלמנותיו עליהם לבל ישבר לבו וכמ״ש רז״ל חולה שמת לו מת אין בוכין לפניו שלא ישבר לבו: **טז** אם יצבור. אף אם יצבור כסף רב כעפר ויכין מלבוש מרובה כחומר: **יז** יכין. לפעמים הוא לבד המכין אבל הכל בא ליד הצדיק וילבש הוא וכספו בא ליד הנקי ויחלק לאשר ישר בעיניו וכאומר הואיל ופעם יקרה שהצדיק ינצל יותר מהרשע א״כ כמה יבחר מי בדרך הרשע: **יח** בנה כעש ביתו. ר״ל פעמים יהרס ביתו בקלות כבית העש וכסוכה אשר עשה שומר הכרם לשבת בו: **יט** עשיר ישכב. לפעמים כאשר ישכב חולה על מטתו יהיה עדיין עשיר ולא ימות בעשרו עוד עיניו פקוחים ולא מת לשחת ואבד העושר ואין לו כי מעת נפל למטה כסבר חזקו ויבוזו כל אשר לו: **כ** תשיגהו. לפעמים תשיג אותו בהלות תכופות זה אחר זה כשטף מים אשר לא יפסק: לילה. מרוב הבהלה לא ישב בביתו עד אור היום כי בעוד לילה ינוס לנפשו כאלו רוח סופה גנבו בלילה מתוך הבית: **כא** ישאהו. וכאלו רוח הקדים ישאהו למרחוק והולך הוא במקום שבוא שם ולא ישוב עוד לביתו: וישערהו. כאלו רוח סערה יעקרו ממקומו וכפל הדבר במ״ש: וישלך. זה סבירו להשליך הוא

מצודת ציון

יג עריצים. חזקים: **יד** למו חרב. אל חרב וכן למו פי (לק׳ מ׳): **טו** שרידיו. הנשארים מהם: **טז** יצבור. ענין כרי וגל כמו ויצבר עפר (חבקו׳ א׳): **יח** כעש. מין תולעת: נוצר. שומר: **יט** יאסף. ימות כמו ויאסף אהרן (במד׳ כ׳): פקח. פתוח כמו פוקח עורים (תהלים קמ״ו): **כ** בלהות. בהלות: **כא** וישערהו. רוח סערה יעקרו

ישלך

יחמול מידו ברוח יברח : כג ישפק עלימו כפימו וישרק
עליו ממקמו :

כח א כי יש לכסף מוצא ומקום לזהב יזקו : ב ברזל
מעפר יקח ואבן יצוק נחושה : ג קץ ׀ שם
לחשך ולכל־תכלית הוא חוקר אבן אפל וצלמות :
ד פרץ נחל ׀ מעם־גר הנשכחים מני־רגל דלו מאנוש
נעו : ה ארץ ממנה יצא־לחם ותחתיה נהפך כמו אש :
מקום

מצודת ציון

ועקרו וכן כמוץ יסוער מגורן (הו׳ י״ג) : כג ישפוק · כמו יספוק בסמ״ך והוא ענין הכאה. כמו ויספוק את כפיו (במד׳ כ״ד) : עלימו כפימו · עליו כפיו : וישרוק · הוא השמעת קול בקבוץ השפתים וכן ישום וישרוק (ירמי׳ י״ט) :

כח א יזוקו · ענין יציקה כמו יזוקו מטר לאדו (לקמן ל״ו) : ג אבן · ר״ל יסוד ועיקר : ד גר · ענין הזלה ושפיכה כמו מים מוגרים (מיכ׳ א׳) : הנשכחים · אשר נשכחים וכן הנלכוא אתו (יהו׳ י׳) : דלו · הורמו והוגבהו כמו דלו עיני למרום (ישעי׳ ל״ח) : ה ותחתיה · מקומה :
נתיב

מצודת דוד

ישלך עליו הרבה מן הצרות ולא יחמול עליו וכל עברו וטובו יברח מידו : כג ישפק · מי אשר ידעו לפנים יכה כפיו זה בזה על מפלתו כדרך הרואה באבדן דבר גדול : וישרוק · על שברו ישרוק כ״א מאנשי מקומו אשר ראו בהצלחתו וגם השריקה היא מדרך הרואה באבדן דבר הטוב והוזר הוא על ראשית אמריו לומר אם אמנם שנם הרשע מעותד למקרי הזמן כמו הצדיק למה יבחר מי ברשע הלא נוסף עליו הצדיק כי יתענג בתענוג הנפשי ולא כן הרשע :

כח א כי יש לכסף מוצא · הוסיף לאמת דבריו שאף אם מקרה אחד לצדיק ולרשע עכ״ז יש לאחוז בצדק כי הנה לכסף יש מקום מוצא וכ״כ יש מקום לזהב אשר הוא נצוק משם והמה מקומו׳ מן האדמה : ב ברזל · רק הברזל יש לו מקום מוצא מן העפר אשר יוקח משם ויש אבן אשר יצוק נחושת א״כ נראה לעין מקום מוצאם וחזר ונראה עת יפסקו כי יש תכלית להם כי לא לעולם ימצאו הכסף והזהב וכו׳ במקום אחד : ג קץ שם לחשך · אף לחשך שם קץ מתי תכלה כי בהאיר היום תכלה החשך ור״ל לכל דבר יש תכלית בין לטוב בין לרע : ולכל תכלית · המקום ב״ה חוקר לדעת תכלית כל דבר מתי יהיה עם כי אנחנו לא נדע עת תכלית כל דבר : אבן אופל · וכן חוקר לדעת מתי תכלה יסוד האופל וצלמות והוא כפול המלות : ד פרץ נחל · הנה פעמים יפרוץ הנחל גדרו לנטות מעם המקום אשר היה נגר ונשפך : הנשכחים · אשר נשכחים המה מעתה מן רגל הבאים אשר היו רגילים לשאוב ממימיו כי מעתה לא ילכו עוד אל המקום ההוא כי המים דלו והורמו מאנשיו ונעו ללכת מהם ובאו א״כ המים ההם עד הגליהם כי נאבדו מן המקום ההוא : ה ארץ · הנה ארץ שממנה אשר יצא ממנה לחם

ו מקום-ספיר אבניה ועפרת זהב לו: ז נתיב לא-ידעו
עיט ולא שזפתו עין איה: ח לא-הדריכוהו בני-שחץ
לא-עדה עליו שחל: ט בחלמיש שלח ידו הפך משרש
הרים: י בצורות יארים בקע וכל-יקר ראתה
עינו: יא מבכי נהרות חבש ותעלמה יצא אור:
יב והחכמה מאין תמצא ואי זה מקום בינה: יג לא-
ידע אנוש ערכה ולא תמצא בארץ החיים: יד תהום

אמר

מצודת דוד

לחם רב בבוא עת כליתה נהפך מקומה והיה יבשה כמו שרופה באש: ו מקום. הנה המקום אשר אבניה הגדולים בה המה ספירים וגם העפרות אשר יוקח מהם הזהב: ז נתיב. בבוא עתה תהיה שממה להיות נתיב אשר לא ידעו עיט ולא ראתהו עין איה כי לא יבואו שמה מגודל השממון והוא מדרך גוזמא והפלגה: ח לא הדריכוהו. לא עברו דרך בו בני גאוה הם פריצי החיות אף לא עבר עליו שחל לגודל השממון: ט בחלמיש. בבוא קץ הסלעים החזקים הגדולים בהרים אז ישלח המקום את ידו בהם ומהפך את ההרים מן השורש בסבת הרוח הנסגר בבטן הארץ: י בצורות. בבוא סוף הצורים בקע במקומם יאורים עד כי יכסו הצורים: וכל יקר. כל הדברים היקרים אשר בעולם הנה עין המקום ראתה מהיכן יבאו ומתי יכלו כאומר עם כי אנחנו לא נדע הכל אבל ידועים הם למקום: יא מבכי נהרות. בבוא תכלית הנהרות יסגור ויכלא עומק מימיהם לבל יהיו נובעים ומושכים כמאז ובבוא קץ הארץ היבשה אז יוצא לאור המעין הנעלם מעין האדם וירבה מימיו עד כי יכסה פני האדמ׳ וכאומר הואיל ויש קץ ותכלית לכל הדברים הגופניים לא יחשבו א״כ הנפלאים למאומה: יב והחכמה. אבל הנפלאת החכמה לא כן הוא כי מאיזה מקום היא נמצאה הלא אין לה מקום גופני המוציא אותה עד שנחשוב כאשר יכלה הדבר ההוא תכלה גם החכמה: ואי זה. היא זה המקום המוציא הבינה וכפל הדבר במ״ש: יג לא ידע. ולזה אין לדעת ולהעריך ערכה כי כל הכלים לא ישוו בה הואיל והיא דבר המתקיימת לעד: ולא תמצא. הנה כי נאות לקנותה בחלק מן הארץ אשר שם בעלי החיים והיא החלק הנגלה מן המים: יד תהום.

אלו

מצודת ציון

ז נתיב. שביל ודרך: עיט. שם עוף מדברי וכן איה: שזפתו. ראתהו כמו ענין שזפתני (לעיל כ׳): ח הדריכוהו. ענין צעדה והלוך והוא מל׳ דרך: שחץ. ענין גאוה וכן מלך על כל בני שחץ (לק׳ מ״א) ובדרז״ל אנשי ירושלים אנשי שחץ הן (שבת ס״ב): עדה. עבר וכן עד ירח (לעי׳ כ״ה): ט בחלמיש. בצור חזק ולפי שלא יפול לשון חלמיש אלא על הצור אמר חלמיש מבלי זכר צור וכן חלמי׳ למעינו מים (תהלי׳ קי״ד): י בצורות. מל׳ צור וסלע: יאורים. נחלי מים: יקר. ענין חשיבות: יא מבכי. ענין עומק המים וכן נבכי ים (לק׳ ל״ח): חבש. ענין סגירה וכליאה כמו חבוש בטמון (לק׳ מ׳): יג ערכה. ענין השווי והדומה:

סגור

אמר לא בי־היא וים אמר אין עמדי: טו לא־יתן סגור
תחתיה ולא ישקל כסף מחירה: טז לא תסלה בכתם
אופיר בשהם יקר וספיר: יז לא יערכנה זהב וזכוכית
ותמורתה כלי־פז: יח ראמות וגביש לא יזכר ומשך
חכמה מפנינים: יט לא־יערכנה פטדת־כוש בכתם טהור
לא תסלה: כ והחכמה מאין תבוא ואי־זה מקום בינה:
כא ונעלמה מעיני כל־חי ומעוף השמים נסתרה:
כב אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שמעה: כג אלהים

הבין

מצודת ציון

טו סגור · זהב טוב הנסגר בכור הצורף להסיר הסיג: מחירה · ענינו דבר הנתון בערך שווים כמו יקחו מקוה במחיר (מ"א י'): טז תסולה · תשובח כמו המסולאים בפז (איכ' ד'): בכתם אופיר · מין זהב יקר הבא מאופיר: בשוהם וספיר · שמות אבני יקר: יז וזכוכית · היא זכוכית לבנה היקרה מזהב. כמ"ש רז"ל בזוגיתא חיורתא (חולין פ"ד): פז · זהב מזוקק: יח ראמות וגביש · שמות אבני יקר: מפנינים · הם המרגליות: יט פטדת · שם אבן יקר:

לחזיז

מצודת דוד

אלו היה ביכולת האדם לרדת אל התהום לקנות שמה החכמה היה התהום משיב לומר לא בי היא החכמה ואם יפרוש מי אל הים הסובב את הישוב לקנותה שמה ישיב לאמר לא עמדי היא והוא מדרך הפלגה ומליצה לומר שאין להשיג עומק החכמה אף אם ישתדל הרבה לחזור אחריה אם לא יקנה מתחלה יראת ה' וכאשר יאמר למטה: טו לא יתן · אין מי יתן במחירה ובמקומה זהב סגור כי א"א לקנותה בזהב: ולא ישקל · כפל הדבר במ"ש: טז לא תסולה · לא תשובח החכמה בכתם אופיר אף לא בשוהם יקר וספיר ר"ל אין שבח להחכמה לומר עליה שהיא משובחת כאלה כי באמת חשובה עוד יותר ויותר: יז לא יערכנה · לא יהיה נערך אליה זהב וזכוכית: ותמורתה · מלת לא משמשת בשנים כאומר לא יהיה תמורת' וחלופה כלי פז כי רחוק שווים משויה: יח לא יזכר · חשיבות האבנים ההם לא יזכר מול חשיבות החכמה כי כמוהם כאין מול החכמה:

ומשך חכמה · משיכת החכמה ר"ל ההשתדלות בה ובעיון להוציאה מכח אל הפועל יקרה היא מפנינים: יט לא יערכנה · לא יהיה נערך אליה אבן פטדה הבא מארץ כוש: לא תסולה · אין שבח לה לומר שהיא ככתם מזהב טהור וכפל הדבר פעמים רבות כדרך המליצה ולגודל החשיבות: כ והחכמה · כאומר הואיל והחכמה חשובה כ"כ נחקור נא לדעת איזה דבר יהיה התחלה והגעה של הגעת החכמה ואיזה זה המקו' המבינה לנו הבינה ממנו: כא ונעלמה · אבל היא נעלמה מעיני כל חי ונסתרה היא מעוף השמים עם כי יגביהו לעוף אל השמים מקור החכמה והוא ענין מליצה: כב אבדון ומות · ר"ל הקדמונים אנשי אבדון ומות ר"ל המתים שכבר מתו הם אמרו הנה באזנינו שמענו גודל שמעה ופרסום שבחה ואין להשיג נתיבות ביאה ליוקר מעלותה: כג אלהים ·

אך

הֵבִין דַּרְכָּהּ וְהוּא יָדַע אֶת־מְקוֹמָהּ: כד כִּי־הוּא לִקְצוֹת־
הָאָרֶץ יַבִּיט תַּחַת כָּל־הַשָּׁמַיִם יִרְאֶה: כה לַעֲשׂוֹת לָרוּחַ
מִשְׁקָל וּמַיִם תִּכֵּן בְּמִדָּה: כו בַּעֲשֹׂתוֹ לַמָּטָר חֹק וְדֶרֶךְ
לַחֲזִיז קֹלוֹת: כז אָז רָאָהּ וַיְסַפְּרָהּ הֱכִינָהּ וְגַם חֲקָרָהּ:
כח וַיֹּאמֶר ׀ לָאָדָם הֵן יִרְאַת אֲדֹנָי הִיא חָכְמָה וְסוּר
מֵרָע בִּינָה:

כט א וַיֹּסֶף אִיּוֹב שְׂאֵת מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר: ב מִי־יִתְּנֵנִי כְיַרְחֵי־
קֶדֶם כִּימֵי אֱלוֹהַּ יִשְׁמְרֵנִי: ג בְּהִלּוֹ נֵרוֹ עֲלֵי
רֹאשִׁי

מצודת דוד

אך אלהים הוא הבין הדרך ההולך אליה והוא יודע מקום אחיזתה: כד כי הוא וכו׳. כי המקום יביט לקצות הארץ ויראה כל מה אשר תחת השמים להשפיע על כולם באמצעית מערכות השמים: כה לעשות לרוח משקל. לשלוח את הרוח במשקל לכל מקום כפי הצורך: תכן במדה. לתת בכל מקום לפי רוב ההרים ויבשות האדמה: כו בעשותו. בעת הבריאה כשעשה למטר חוק קבוע מתי ירד ואיך ירד ע״פ האדמה וכשעשה דרך לענן וקולות הרעמים באיזה דרך ילכו: כז אז. בעת עשותו כל אלה אז ראה את החכמה והשתמש בה ושמה אותה בספר למען תתקיים לעד והכינה בסדר היותר נכון וגם חקרה לדעת כל מצפוני׳ וזהו ענין אליה וחוזר למעלה לומר לזה הבין אלהים דרכה כי השתמש בה מאז: כח ויאמר לאדם. ר״ל אל האדם הנה יראת ה׳ היא המבוא אל החכמה והסרת מן הרע היא הגעה אל הבינה ר״ל ע״י יראת ה׳ תשיג דברים נעלמים אשר אין להשיג ע״פ הטבע כי אז יתן ה׳ חכמה בלבו וכ״ז סובב על ראשית אמריו שאמר כי יש לכסף מוצא וכו׳ לומר הלא החכמה טובה מכל החפצים וא״א לקנות׳ מבלי יראת ה׳ ולזה אף אם מקרה אחת לצדיק ולרשע יש לאחוז בצדק וביראת ה׳ להשיג מצפוני החכמה החשובה ביותר (העולה מהדברים הנה כי ירבה אמרים לומר שלא יודה לחבריו שחטא כי לא ידבר רמיה הואיל ויודע בעצמו שלא כן הוא ואף כי יחשבו שמקרה אחד לצדיק ולרשע עכ״ז אין לבחור ברשע כי הלא גם הרשע מעותד הוא למקרי הזמן ויתרון לצדיק ממנו כי יתענג בתענוגי הנפש ויוסיף לאמת דבריו באמרו הלא כל קנייני העולם סופם כלים ואובדים וקנין החכמה עומדת לעד א״כ טובה היא מכל הקניינים ואין להשיגה מבלי יראת המקום וא״כ מי יבחר ברשע לאבד החכמה היפה):

כט א ויוסף. בראותו כי עד כה אין מי יענה לו הוסיף עוד להרים קול בדברי משל ואמר דבריו והמשל הוא בהלו נרו וכו׳ ורבים כמוהו: ב מי יתנני. מי יתן אותי להיות עתה כמו שהייתי בחדשים הקודמים כמו הימים אשר שמרני אלוה: ג בהלו נרו. בזורחה

מצודת ציון

כו לחזיז. כן יקרא הענן וכן ה׳ עושה חזיזים (זכריה י׳): קולות. כמו וקולות וחסר הוי״ו וכמוהו רבים: כז ויספרה. מל׳ ספר:

כט ג בהלו. ענין האורה וזריחה

ראשי לאורו אלך חשך: ד כאשר הייתי בימי חרפי
בסוד אלוה עלי אהלי: ה בעוד שדי עמדי סביבותי
נערי: ו ברחץ הליכי בחמה וצור יצוק עמדי פלגי-
שמן: ז בצאתי שער עלי-קרת ברחוב אכין מושבי:
ח ראוני נערים ונחבאו וישישים קמו עמדו: ט שרים
עצרו במלים וכף ישימו לפיהם: י קול-נגידים נחבאו
ולשונם לחכם דבקה: יא כי אזן שמעה ותאשרני ועין
ראתה ותעידני: יב כי-אמלט עני משוע ויתום ולא-
עזר לו: יג ברכת אבד עלי תבא ולב אלמנה ארנן:

צדק

מצודת ציון

וזריחה כמו עד ירח ולא יאהיל (לעיל כ"ה): ד חרפי · קדמותי. ובדרז"ל חרפי ואפלי (נדה ס"ה): בסוד · ענין עצה על כי נעשה בסוד · או שהעצ' למעשה היא כיסוד לבנין: עלי אהלי · אל אהלי: ו בחמה · כמו בחמאה והוא שומן החלב: ז עלי קרת · אצל הקריה והעיר: ח ונחבאו · הסתירו עצמם: עצרו · מנעו כמו ועצור במלין (לעיל ד'): וכף · כף היד: י לחכם · מל' חך: יא ותאשרני · ענין שבח והלול

מצודת דוד

בשזרחה אור השפעתו על ראשי וכשהיה חשך בעול' הלכתי אני לאור השפע עלי מאת המקום: ד כאשר · מוסב על מי יתנני לומר מי יתן אותי להיו' כאשר הייתי בימי קדמותי בעת השפו כולם אל אהלי להמתיק סוד בדבר מלות אלוה: ה בעוד · בעת היה עוד שדי עמדי להטיב לי ונערי היו סביבותי לשמש אותי: ו ברחוץ · בעת רחצו מקומות מהלכי בחמאה והוא מדרך גוזמא והפלגה ולומר כ"כ גדלה השפע עד כי היה החמאה נשפך בארץ ואין מי מאסף כי בוז יבוזו לו מרוב כל: וצור · הצור אשר היה עמדי היה יוצק ושופך נחלי שמן והוא משל על מרבית השפע וגודל ההצלחה: ז בצאתי · בעת יצאתי אל השער אצל העיר לשבת במושב הזקנים שדרכם לשבת בשער העיר כמ"ש אל זקני העיר השערה (דברי' כ"ב): ברחוב · בעת הכנתי מושבי ברחוב העיר: ח ראוני · כאשר ראו אותי הנערים אז נחבאו לבשתם להראות לפני: קמו עמדו · קמו מפני ונשארו עומדים ולא מלאה לבם לשבת עדי: ט עצרו · מנעו בדברים ולא השלימו אמריהם בעבור בואי ושמו פיהם בכפם ולא דברו עוד: י נחבאו · נסתרה קוליהם ולא היה נשמע וכאלו דבקה לשונם אל חכם לבל יוכלו לדבר: יא כי אוזן · וכל זה בא לי בעבור יושר דרכי כי האוזן אשר שמעה כשרון מפעלי היתה משבחת אותי והעין אשר ראתה מיטב דרכי היתה מעידה על צדקתי: יב כי אמלט · כי דרכי היה אשר אמלט בכל עת את העני מצעקתו אשר יצעק מפני נוגשיו ואף את היתום ואף את כל מי שאין לו עוזר שהלפה עזרתו מקושי כמו לאת כולם אמ'ע: יג ברכת אובד · באה עלי ברכת האיש האובד בעניו כי הנהתיו והוא ברך אותי: ארנין ·

העמדתי

יד צדק לבשתי וילבשני כמעיל וצניף משפטי: טו עינים
הייתי לעור ורגלים לפסח אני: טז אב אנכי לאביונים
ורב לא־ידעתי אחקרהו: יז ואשברה מתלעות עול
ומשניו אשליך טרף: יח ואמר עם־קני אגוע וכחול
ארבה ימים: יט שרשי פתוח אלי־מים וטל ילין בקצירי:
כ כבודי חדש עמדי וקשתי בידי תחליף: כא לי־שמעו
ויחלו וידמו למו עצתי: כב אחרי דברי לא ישנו ועלימו

תטף

מצודת דוד

שעמדתי בריגה ושמחה כי הטבתי חסדי עמה: **יד** צדק לבשתי. מרבה הייתי בצדק עד כי הייתי מעוטף בה: וילבשני. הצדק עצמה באה אלי להלביש אותי ר״ל כ״כ הייתי רגיל בצדק עד שבכל עת באו אלי עניים ערומים לחננם כי כן דרך העניים לחלות פני איש אחן: כמעיל. כמו המעיל שהיא לבוש העליון וכמו המצנפת הנתונה על הראש ממעל אשר בעבור זה מדרכם להיות זכים ונקיים כן היתה משפטי זכה ונקי׳ מבלי הטיה מה: **טו** עינים וכו׳. ר״ל מי שהיה עור או פסח ולא היה יוכל לעשות צרכיו בעבור זה אני הייתי עושה לו והרי הוא כאלו הייתי לו לעינים ורגלים: **טז** אב אנכי. הייתי לאביונים כאב להושיעם מכף חמסיגם: וריב וכו׳. כאשר לא ידעתי אמיתת דבר הריב הייתי חוקר לדעתה: **יז** ואשברה. שברתי שני העול אשר יאכל בהם את האביונים והוצאתי את הטרף מבין שניו ר״ל התשתי כוחם והוצאתי הגזלה מתחת ידם: **יח** ואומר. בעבור יושר דרכי אמרתי כאשר אגוע ואמות אהיה עם קני ר״ל לא תחרב ביתי עד כי אמות: אף אמרתי אשר ארבה ימים כמספר חול הים והוא מל׳ גוזמא: **יט** שרשי פתוח. שרשי יהיה פתוח אל המים ויהיה רטוב ומלוחלח והטל יתמיד בענפי ר״ל חשבתי שלא תסור הצלחתי: **כ** כבודי. שכבוד אשר עמדי תתחדש בכל עת: וקשתי. החוזק והתוקף אשר בידי היא תחליף את כבודי כי בעבורם יחליפו לי כל העם בכל פעם כבוד חדש: **כא** לי שמעו. כ״כ חזקה ידי עליהם עד אשר שמעו לי לכל אמרי ומטרם דברי היו מייחלים ומתאוים שאדבר דברי: וידמו. והמה שתקו אל עצתי ולא ערבה לבם להשיב אמרים עליה: **כב** אחרי דברי. אחר שדברתי את דברי לא השתדלו לקחת עוד פעם שנית על הדבר ההיא: ועלימו. אמרי פי היה מדובר ביניהם כי יספרוס זה לזה על כי לאחד יתכנו אמרי:

מצודת ציון

והלול כמו אמרי האיש (תהלים א׳): **טו** לפסח. אגר ברגליו: **יז** מתלעות. הוא הפוך מן מלתעו׳ כפירים (שם נ״ח) והם השנים הנגשות: **יח** קני. מדורי והוא מושאל מלשון קן צפור (דברים כ״ב): **יט** ילין. ענין התמדה כמו תלן עיני (לעיל י״ז): בקצירי. בענפי כמו ועשה קציר (לעיל י״ד): **כא** וידמו. ושתקו כמו וידום אהרן (ויקרא י׳): למו עצתי. אל עצתי: **כב** ישנו. מל׳ שניים:

הטף

תטף מלתי ׃ כג ויחלו במטר לי ופיהם פערו למלקוש ׃
כד אשחק אלהם לא יאמינו ואור פני לא יפילון ׃
כה אבחר דרכם ואשב ראש ואשכון כמלך בגדוד כאשר
אבלים ינחם ׃
ל א ועתה שחקו עלי צעירים ממני לימים אשר
מאסתי אבותם לשית עם כלבי צאני ׃
ב גם כח ידיהם למה לי עלימו אבד כלח ׃ ג בחסר
ובכפן .

מצודת ציון

תטף . ענין הזלה וכזה מושאל לדבור וכן אל תטיפו יטיפון (מיכה ב׳) : כג פערו . פתחו כמו פערו עלי בפיהם (לעיל ט״ז) : למלקוש . ענין איחור וכן וכרם רשע ילקשו (לעיל כ״ד) וכן יקרא גשם המאוחר מלקוש : כד יפילון . ענין גרעון ופחיתות כמו לא נופל אנכי מכם (לעיל י״ב) : ל א שחקו . לעגו : צעירים . ענין מיעוט כמו ולא יצערו (ירמיה ל׳) : ב כלח . זקנה במותנות בכלח אלי קבר לעיל

מצודת דוד

כג ויחלו . היו מיחלים ומקוים לשמוע אמרי כאשר יקוו אנשים למטר השמים ולאחר זמן באיחור רב פתחו פיהם לדבר דבריהם כי המתינו עד אשר אדבר אני כל דברי תחילה : כד אשחק . כאשר הייתי משחק אליהם לא האמינו בעצמם שאני שוחק אליהם כי היה הדבר זר להם לגודל חשיבותי : ואור פני . ועם כי שחקתי אליהם עכ״ז לא היו מגרעין ומחסרין זוהר פני להגיס דעתם עמדי להקל בכבודי להכהות מאור פני : כה אבחר . אני הייתי בוחר דרכם אשר ילכו בה וישבתי בראש כולם והייתי ביניהם במקום המעולה כאשר ישכון המלך בתוך הגדוד : כאשר אבלים ינחם . הייתי להם כאיש אשר ינחם את האבלים ר״ל כאשר כולם יהנו לב לשמוע דברי המנחם להסיר מעליה את היגון כן כולם יהנו לב לשמוע אמרי וחוזר לראשית אמריו לומר בעבור גודל חוזקת היד כזה הבטחה מיוסד לכח ותקוה יתירה הנה חשבתי שלא תחליף כבודי אתם לי בכבוד חדש בכל פעם :

ל א ועתה . כאומר אבל לא כן היא ביעתה נהפך עוד הדבר כי שחקו עלי אף אנשים צעירים ממני לימים ומגזע משפחה אשר מאסתי את אבותם לשום אותם עם הכלבים שומרי צאני להיות גם הם לשומרים עם הכלבים : ב גם כח ידיהם . לא נכבד על שהיו פחותים במעלה מאסתים כי גם בעבור כי המרחי למה לי את ידיהם כי הלא מעט היה ואין בו די להביא הנאה מן בנא לטרפם : עלימו אבד כלח . הזקנה שהיתה בהם היא היתה אבודה כי אם תועלת היתה בהזדקנם הואיל והיו פחותים במעלה ותשושי הכח : ג בחסר . בסבת חסרון העושר ובכאת הרעב שבו גלמוד מבלי חברת אנשים כי נכלמו לשבת בין אנשים :

וּבְכָפָן גַּלְמוּד הָעֹרְקִים צִיָּה אֶמֶשׁ שׁוֹאָה וּמְשֹׁאָה:
ד הַקֹּטְפִים מַלּוּחַ עֲלֵי־שִׂיחַ וְשֹׁרֶשׁ רְתָמִים לַחְמָם: ה מִן־
גֵּו יְגֹרָשׁוּ יָרִיעוּ עָלֵימוֹ כַּגַּנָּב: ו בַּעֲרוּץ נְחָלִים לִשְׁכֹּן
חֹרֵי עָפָר וְכֵפִים: ז בֵּין־שִׂיחִים יִנְהָקוּ תַּחַת חָרוּל
יְסֻפָּחוּ: ח בְּנֵי־נָבָל גַּם־בְּנֵי בְלִי־שֵׁם נִכְּאוּ מִן־הָאָרֶץ:
ט וְעַתָּה נְגִינָתָם הָיִיתִי וָאֱהִי לָהֶם לְמִלָּה: י תִּעֲבוּנִי
רָחֲקוּ מֶנִּי וּמִפָּנַי לֹא־חָשְׂכוּ רֹק: יא כִּי־יתרו פִתַּח וַיְעַנֵּנִי

מצודת דוד

הערקים. הם נסים לארץ ציה ושממה אמש וכו' מקום אשר האנשים מנוסים לה להסתיר קלונם: ד הקוטפים. הם האוכלים למאכלם עשב מלוח ועלי אילן ושורש רתמים היה לחמם ומזונם עם כי הדברים האלה אינם ראוים למזון האדם: ה מן גו. מן תוך העיר יהיו נגרשים והבריות יהיו מריעים עליהם בקול לאמר גרשו גרשו כאשר יריעו על הגנב בעת ידלג: ו בערוץ. למען ירחקו מבני אדם לשכון בחריצי העמקים ובנקבי העפר והסלעים: ז בין שיחים. בין האילנות יצעקו ויכתו כפראים בעבור הרעב ותחת עלי הקוצים יתקבצו ויתאספו: ח בני נבל. והמה בניהם של האנשים אשר יקראו בני נבל גם בני בלי שם על כי לא היה לאביהם שם על פני הארץ הנה מאז נשברו ונדכאו נשמתם מן הארץ פי' בעבור פחיתת אביהם לא מלאו מי יהככס: ט ועתה. והנה עתה יתגדלו עלי ואני להם לנגון כי ינגנו בדברי המקרים אשר באו עלי ואני אהיה להם למלה כי כל ספורי שיחתם המה בי: י תעבוני. מאסו אותי ורחקו עצמם ממני ולא מנעו מלרוק לפני ודבר בזיון הוא לרוק בפני האדם: יא כי יתרו פתח. מי סבירו לפתוח

מצודת ציון

(לעיל ג'): ג ובכפן. ענין רעבון כמו לשוד ולכפן (שם): גלמוד. יחידי כמו הלילה ההוא יהי גלמוד (לעיל ג'): הערקים. הבורחים כי אחכי בורחה (בראשית ל"א) ות"א ערקת: אמש. הוא חושך בחשכת הלילה כמו ויוכח אמש (שם ל"א): שואה ומשואה. ענין חשך ושממון כמו יום שואה ומשואה (צפניה א') וכפל הדבר לחזק השממון: ד הקוטפים. ענין תלישה כמו וקטפת מלילות (דברים כ"ג): מלוח. שם עשב מה שנדרז"ל אבותינו היו אוכלין מלוחין וכו' (קדושין ס"ו): עלי שיח. עלי אילן כמו באחד השיחים (בראשית כ"א): רתמים. שם אילן כמו תחת רותם אחד (מ"א י"ט): ה גו. הוא הגוף של תוך: יריעו. ענין הרמת קול: ו בערוץ. ענין שבר וחריץ והוא מל' מערוץ הארץ (ישעיה ב'): חורי. נקבים כמו חור פתן (שם י"א): וכפים. תרגום של סלע הוא כיפא וכן ובכפים עלו (ירמיה ד'): ז ינהקו. הוא מושאל מצעקת הפרא כמ"ש הינהק פרא (לעיל ו'): חרול. מין קוצים וכן ממשק חרול (צפניה ב'): יספחו. יתחברו כמו ספחני נא (ש"א ב'): ח נבל. שנקרא אדם בחוץ ונבזה: נכאו. נדכאו ונשברו כמו תהגו אך נכאים (ישעיה ט"ז): יא יתרי. הוא חבל הקשת כמו כוננו חצם על יתר (תהלים י"א): פתח.

ורסן מפני שלחו׃ יב על־ימין פרחח יקומו רגלי שלחו
ויסלו עלי ארחות אידם׃ יג נתסו נתיבתי להותי יעילו
לא עזר למו׃ יד כפרץ רחב יאתיו תחת שאה
התגלגלו׃ טו ההפך עלי בלהות תרדף כרוח נדבתי
וכעב עברה ישעתי׃ טז ועתה עלי תשתפך נפשי
יאחזוני ימי־עני׃ יז לילה עצמי נקר מעלי וערקי לא
ישכבון׃

מצודת ציון

ענין ההתרה כמו פתחת למוסרי (תה קי"ו): ורסן. הוא הנותן בפי הסוס להטותו בו אל הדרך כמו במתג ורסן (שם ל"ב): יב פרחח. ענינו מי שהתחיל לצמוח ולהפרית שער זקנו ובדרז"ל פרחי כהונה (מדו' פ"ה) ונכפל הלמ"ד הפעל כמו ביום שגריר (משלי כ"ז): יג נתסו. כמו נתצו בצ"די כי זסשר"ץ מתחלף והוא ענין שבירה: להותי. לשברי כמו יפוח בהותו (תהלים כ"ב): יועילו. מל' תועלת: יד יאתיו. יבואו כמו אתא בקר (ישעי' כ"א): טו נדיבתי. כן תקרא הנפש על כי היא בעלת הנדיבות וכן נאמר ורוח נדיבה תסמכני (תהלים נ"א): יז נקר. ענין נקיבה ושבירה כמו יקרוה עורבי נחל (משלי ל'): וערקי. כן יקראו הגידים בל' ערבי:

יתחפש

מצודת דוד

פתח יותר קשתי לבל אוכל לירות עוד מעתה ובזה עינה אותי כי הנני מסור בידם ולא אוכל להלחם למולם ור"ל המקום התיש כחי: ורסן. החוזק שהיה לי עליהם להטותם לכל אשר אחפוץ כאדם האוחז ברסן הסוס להטותו הדרך הנה עתה שלחו וגרשו מפני את הרסן ר"ל פרקו העול ויצאו מתחת ידי: יב על ימין. פרחה לב הנערים לגשת לעמוד על ימיני וכאשר להם המקום שלחו וגרשו רגלי לדחפם להלאה והוא דרך בזיון: ויסלו. הדרכים אשר ילכו בהם לנער ולשבר אותי עשו אותם עלי מסלה ודרך כבושה לרוב התמדתם ללכת בהם: יג נתסו. הנתיב אשר אני אלך בה נתצו והרסו ר"ל מונעים אותי לעשות חפצי: להותי יועילו. המה מועילים להגביר הותי ושברי עם כי אין להם בזה עזר ותועלת מה עכ"ז ועשוהו משנאתם אותי: יד כפרץ רחב. כמו פרצה רחבה אשר יבוא בה המים בשטף רב כן ותאספו רבים יחד לבוא לי לנערני ובמקום אשר יקיפו ויסבבו לבוא אלי שלא ארגיש בהם לחשמע מהם עד לא יבואו: טו ההפך עלי. קבוצת בהלות הפכה עצמה לבוא עלי ותרדוף נפשי כרוח הרודף מול הרים והישועה הרגילה לבוא עלי מאז הנה עתה עברה מהר כעב הזה הממהר לעבור ממקומו: טז ועתה. הואיל ועברה הישועה השתפך נפשי אשר עלי ורוצה לצאת כי ימי העוני יאחזו אותי ואין הישועה באה להוציאני מידם: יז לילה. בלילה תכבד חליי עד כי נקר ונשבר עצמי מעלי ואף גידי לא ישכבון ר"ל אף בעת משכב השנה לא ינוחו מתנועתם כי דופקים והולכים בעבור החום הנכרי אשר בהם מרוב החלי:

ברב

ישכבון: יח ברב־כח יתחפש לבושי כפי כתנתי יאזרני:
יט הרני לחמר ואתמשל כעפר ואפר: כ אשוע אליך
ולא תענני עמדתי ותתבנן בי: כא תהפך לאכזר לי
בעצם ידך תשטמני: כב תשאני אל־רוח תרכיבני
ותמגגני תשוה: כג כי־ידעתי מות תשיבני ובית מועד
לכל־חי: כד אך לא־בעי ישלח־יד אם־בפידו להן שוע:
כה אם־לא בכיתי לקשה־יום עגמה נפשי לאביון: כו כי
טוב קויתי ויבא רע ואיחלה לאור ויבא אפל: כז מעי

תושיה ק'

רתחו

מצודת דוד

יח ברב כח. בעבור רוב כח החלי יתחפש לבושי בכל עת כי מסבת ללכלוך הזיעה והליחה המעופשת הזלה מהשחין יתטנף המלבוש ובע"כ יחליפנה באחרת: כפי כתנתי. כשעור כתנתי המסבבת כל גופי מסביב כן יאזרני החלי בכל סביבי: יט הורני לחומר. החלי הזה השליך אותי אל הטיט ללכלך בו מוס השחין ואני נמשל ודומה כעפר ואפר להיות מושלך ארצה כמוהם: כ אשוע. הן אם אצעק אליך ולא תענה לי או אם עמדתי ושתקתי ולא תתבונן. בי להציל אותי מן הרעה ומלת לא משמשת בשנים וכאלו אמר ולא תתבונן בי. או ר"ל תתבונן בי להחליף נגעי המכאוב: כא תהפך. הנה אתה רחום ונהפך להיות עלי לאכזר: בעוצם. בחוזק ידך תראה בי נטירת איבה: כב תשאני. כשאת אותי למעלה אל מקום אשר ישלוט שם חוזק הרוח ושמה הרכבתני שיניעני בנעות חזקות ובזה תמוגג אותי בתשות כח והוא למשל על פלאי היסורים: כג כי ידעתי. אשר לפי גודל התשות ידעתי שהיום מהר תשיבני אל המות ולבוא אל הקבר מקום מיועד לכל חי: כד אך לא בעי. אך נחמתי כי לא ישלח עוד יד בקבר אשר בסגרון הקבר תהי ישועה להיסורין כי אז ילכו להם אבל לא אקוה עוד לחזור לקדמותי: כה אם לא בכיתי. האם לא בכיתי בעבור צרות מי שיומו קשה עליו שיש לו קושי המזל האם לא עגמה נפשי בעבור עוני האביון להיות מיצר בצרתו: כו כי טוב קויתי. כי בא עלי עונש מר אשר קויתי לטוב ויבוא רע וכו' באלו היה בידי עון זה: כז מעי

מצודת ציון

יח יתחפש. ענינו חליפות והשתנות הכסות באחרת כמו התחפש ובוא במלחמה (ד"ה ב' כ"ב): כפי. כשעור כמו איש כפי אכלו (שמות י"ב): יאזרני. יחגור אותי כמו אזור מתניו (ישעי' י"א): יט הורני. השליך אותי כמו ירה בים (שמו' ט"ו): כ עמדתי. ענין שתיקה כמו עמדו לא ענו עוד (לק' ל"ב): כא תשטמני. ענין נטירת האיבה כמו לו ישטמני (בראשי' נ'): כב ותמוגגני. מל' המגה והמסה: כג מועד. מיועד ומזומן: כד בעי. בקבר העשוי כתל ודגור והוא מלשון לעי השדה (מיכ' א'): בפידו. ענין שבר כמו ופיד שניהם (משלי כ"ד): שוע. מל' ישועה ונפלה היו"ד וכאשר יאמר בול הרים (לקמן מ') מן יבול: כה עגמה. דאבה ובדרז"ל עגמת נפש (מגילה כ"ח): כו ואיחלה. מלשון תוחלת:

רתחו

רתחו

רתחו ולא דמו קדמני ימי עני: כח קדר הלכתי בלא
חמה קמתי בקהל אשוע: כט אח הייתי לתנים ורע
לבנות יענה: ל עורי שחר מעלי ועצמי חרה מני חרב:
לא ויהי לאבל כנרי ועגבי לקול בכים:
לא א ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה: ב
ומה חלק אלוה ממעל ונחלת שדי
ממרומים: ג הלא איד לעול ונכר לפעלי און: ד הלא
הוא יראה דרכי וכל צעדי יספור: ה אם הלכתי עם

שוא

מצודת דוד

רתחו. הלא מעי רתחו כי המו מעילו לחמול עליו ולא שתקו מן הרתיחה ועכ"ז קדמוני ימי עוני: כח קודר וכו'. ר"ל כמו המשחר מאליו ולא שזפתו השמש כן הולך הוא במשחרותו כי לא הלך השחרות בעמדו בכל הדרך השחרות הבאה מן השמש כן לא אקוה שילכו היסורים ממני כי באו בלא עון ופשע לשחשב. שימרקו העון וילכו להם ולכן קמתי בקהל רב ואצעק בקולי ובין כך ובין כך לא ילכו היסורים: כט אח הייתי. חשוב דומה לתנים ובנות יענה כי המה יצעקו ויצעקו תמיד מבלי הפסק וכ"כ גם אני: ל עורי שחר מעלי. נשחר עורי אשר ממעל ועצמי נתייבש מן חום החלי: לא ויהי לאבל כנורי. מה שהרגלתי פה לשמוע קול כנור ועוגב נהפך עתה לשמוע בקול בוכים:

לא א ברית כרתי וכו'. כאומר מדוע קראני כל אלה הלא כרתי ברית לעיני לבל יסתכלו בדבר האסור ומה היה הזמן אשר אתבונן על בתולה הלא לא הסתכלתי בה כ"א זמן מועט בעת אתחשב אולי מהגנה להנשאו לבני אבל לא הרביתי להתבונן בה יותר מהשעור הצריך: ב ומה חלק. קובל ומתרעם לומר הלא נא מהו החלק הניתן לי מן אלוה ממעל להשלים גמול מעשי ונחלת וכו' כפל הדבר במ"ש: ג הלא איד לעול וכו'. הלא ראוי שיבא איד לעול ולא לי: ונכר. ר"ל איד זר ונכרי אשר לא נהייתה מעולם ראויה לפועלי און ולא על איש כמוני: ד הלא הוא. אמר כן לדעת רעיו לומר הוא משגיח באמת בדרכי וכו': ה אם הלכתי וכו'. מוסב למקרא שלפניו

מצודת ציון

כז רתחו. נתחממו כמו רתח רתחיה (יחזק' כ"ד) וזהו מענין ... וכאשר יאמר בכמרו רחמיו (בראשית מ"ג) אשר גם הוא ענין חמום כמו כתנור נכמרו (איכה ה): דמו. שתקו כמו וידמו למו עצתי (לעיל כ"ט): קדמוני. באו לפני וכן מדוע קדמוני ברכים (לעיל ג'): כח קודר. ענין שחרות כמו שמש וירח קדרו (יואל ב'): כט לתנים. מין נחש: ורע. חבר: לבנות יענה. מין עוף: ל חרה. ענין יובש כמו נחר מפוח (ירמיה ו'): חורב. ענין התימות כמו ביום אכלני חורב (בראשית ל"א): לא כנורי ועוגבי. שמות כלי נגון: לא א אתבונן. ענין הסתכלות יתירה וכן ואתבונן אליו בבוקר (מ"א ג'): ד צעדי. פסיעותי: ... ונחסם

שוא ותחש על־מרמה רגלי: ו ישקלני במאזני־צדק
וידע אלוה תמתי: ז אם תטה אשרי מני הדרך ואחר
עיני הלך לבי ובכפי דבק מאום: ח אזרעה ואחר יאכל
וצאצאי ישרשו: ט אם־נפתה לבי על־אשה ועל־פתח
רעי ארבתי: י תטחן לאחר אשתי ועליה יכרעון
אחרין: יא כי־הוא זמה והיא עון פלילים: יב כי אש
היא עד־אבדון תאכל ובכל־תבואתי תשרש: יג אם־
אמאס משפט עבדי ואמתי בריבם עמדי: יד ומה אעשה
כי־יקום אל וכי־יפקד מה אשיבנו: טו הלא־בבטן עשני

היא קרי הוא. והיא קרי והוא

עשהו

מצודת דוד

שלפניו לומר הלא יראה אם הלכתי עם אנשי שוא להדמות להם ואם רגלי מהרה ללכת על דרך מרמה: ו ישקלני. מי יתן אשר ישקלני במאזני צדק לשום זכיותי לעומת עונותי אז ידע אלוה תומתי כי הזכיות יכריעו: ז אם תטה. אם נטתה רגלי מן הדרך הראוי והנכון ואם לבי הלך אחר מראית עיני ואם בכפי נדבק מום ממומי העבירה: ח אזרעה. אז יהיה הגמול אשר אזרע אני את פרי ואחר יאכל תבואתו: וצאצאי. או הצמחים היוצאים יעקרו עם השורש: ט אם נפתה. אם היה לבי נפתה מן היצה"ר על אהבת אשה ואם ארבתי על פתח רעי לחזור אחר אהבת אשתו לזנות עמה: י תטחן. יהיה הגמול שבעבור גודל העון תטחן אשתי תבואה ברחיים של יד לצורך אחר להחיות נפשה ויהיה זה סבה אשר יכרעון עליה אחרים זולתי כי בהיותה רדופה אחר פרנסתה ימצאו לה מכניסים ומפתים לזנות: יא כי הוא זמה. כי מחשבת הזנות היא מחשבה רעה וזו היא עון הראוי להשפט עליו: יב כי אש היא. מחשבת הזנות דומה היא לאש ההולכת ושורפת עד אשר תאבד הכל כן מחשבת הזנות תבער כאש ולא תשקוט עד יכלה מעשהו וכ"כ ראוי להיות הגמול שהעון עצמו יאבד הכל ולא תשקוט עד אשרש בכל תבואתי לעקור הכל עם השורש: יג אם אמאס. האם מאסתי משפט עבדי ואמתי בעת היה להם ריב ודין עמדי וכי לא קרבתי עמהם למשפט הם כי ידי מעלה עליהם: יד ומה אעשה. כי אמרתי אם אין בכם הכח לעמוד נגדי אבל מה אעשה כאשר יקום האל לנגדי וכאשר יפקוד עלי העון הזה מה אשיב לו: טו הלא בבטן וגו'

מצודת ציון

ה ותחש. ותמהר כמו חשתי ולא התמהמהתי (תהלים קי"ט): ו ישקלני. מל' משקל: במאזני. בכף המאזנים: ז אשורי. רגלי שאני פוסע בה כמו תמוך אשורי (שם י"ז): ח ישורשו. יעקרו כשרשים וכן מסעף פארה (ישעיה י') ומשפטו יסיר הסעיפים: י יכרעון. מל' כריעה וענינו השכיבה לזנות: אחרין. כמו אחרים במ"ם: יא זמה. מחשבה רעה כמו זמה היא (ויקרא י"ח): פלילים. ענין משפט כמו אשר פללת לאחותך (יחזקאל ט"ז): יד יפקד. ענין זכרון

וגו

רתחו ולא־דמו קדמני ימי־עני: כח קדר הלכתי בלא
חמה קמתי בקהל אשוע: כט אח הייתי לתנים ורע
לבנות יענה: ל עורי שחר מעלי ועצמי־חרה מני־חרב:
לא ויהי לאבל כנרי ועגבי לקול בכים:
לא א ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על־בתולה: ב
ומה ׀ חלק אלוה ממעל ונחלת שדי
ממרמים: ג הלא־איד לעול ונכר לפעלי און: ד הלא־
הוא יראה דרכי וכל־צעדי יספור: ה אם־הלכתי עם־
שוא

מצודת ציון

כז רתחו. נתחממו כמו רתח רתחיה (יחזק׳ כ״ד) והוא מענין רתיחה וכאשר יאמר נכמרו רחמיו (בראשי׳ מ״ג) אשר גם הוא ענין חמום כמו כתנור נכמרו (איכה ה׳): דמו. שתקו כמו וידמו (לעיל כ״ט): קדמוני. באו לפני וכן מדוע קדמוני ברכים (לעיל ג׳): כח קודר. ענין שחרות כמו שמש וירח קדרו (יואל ב׳): כט לתנים. מין נחש: ורע. חבר: לבנות יענה. מין עוף: ל חרה. ענין יובש כמו נחר מפוח (ירמי׳ ו׳): חורב. ענין חמימות כמו ביום אכלני חורב (בראשי׳ ל״א): לא כנורי ועגבי. שמות כלי נגון: לא א אתבונן. ענין הסתכלות [illegible] יפירה וכן ואתבונן אליו בבוקר (מ״ח ג׳): ד צעדי. פסיעות:

מצודת דוד

רתחו. הלא מעי רתחו כי המו מעי לו לחמול עליו ולא שתקו מן הרתיחה ועכ״ז קדמוני ימי עוני: כח קודר וכו׳. ר״ל כמו בשחור מהלכתו ולא שזפתו השמש עם היות הולך בשחרותו כי לא הלך השחרות בעמדו בצל כדרך השחרות הבאה מן השמש כן לא אקוה שילכו היסורים ממני כי בחר בלא עון ופשע לשחשב שימרקו העון וילכו לכם ולפנים קמתי בקהל רב ואצעק בקול וכן כך ובין כך לא ילכו היסורים: כט אח הייתי. אני דומה לתנים ולבנות יענה כי המה יצעקו וילעקו תמיד מבלי הפסק וכ״כ גם אני: ל עורי שחר מעלי. נשחר עורי אשר ממעל ועצמי נתייבש מן חום החלי: לא ויהי לאבל כנורי. מה שהיה בלתי מתחלה לשמוע קול כנור ועוגב נהפך עתה לשמוע בהלאקול בוכים:

לא א ברית כרתי וכו׳. כאומר מדוע קרחני כל אלה הלא כרתי ברית לעיני לבל יסתכלו בדבר האסור ומה היה הזמן אשר אתבונן על בתולה הלא לא הסתכלתי בה כ״א זמן מועט כעת שחשב אולי מהוגנת היא לבני אז לא הרביתי להתבונן בה יותר משעור הצורך: ב ומה חלק וכו׳. קובל ומתרעם לומר ראו נא מהו החלק הניתן לי מן אלוה ממעל להשלים גמול מעשי ונחלת וכו׳ כפל הדבר במ״ש: ג הלא איד. העול הלא לאיש עול ראוי איד: ונכר. ר״ל איד זר ונכרי אשר לא נהייתה מעולם ראוי הוא לפועלי און ולא על איש כמוני: ד הלא הוא. אמר כן לדעת רעיו לומר אם משגיח בעולם הלא רואה הוא דרכי וכו׳: ה אם הלכתי. מוסב למקרא שלפניו:

שוא ותחש על־מרמה רגלי: ו ישקלני במאזני־צדק
וידע אלוה תמתי: ז אם תטה אשרי מני הדרך ואחר
עיני הלך לבי ובכפי דבק מאום: ח אזרעה ואחר יאכל
וצאצאי ישרשו: ט אם־נפתה לבי על־אשה ועל־פתח
רעי ארבתי: י תטחן לאחר אשתי ועליה יכרעון
אחרין: יא כי־הוא זמה והיא עון פלילים: יב כי אש
היא עד־אבדון תאכל ובכל־תבואתי תשרש: יג אם־
אמאס משפט עבדי ואמתי ברבם עמדי: יד ומה אעשה
כי־יקום אל וכי־יפקד מה אשיבנו: טו הלא־בבטן עשני

הוא קרי והיא קרי

עשהו

מצודת דוד

שלפניו לומר הלא יראה אם הלכתי עם אנשי שוא להדמות להם ואם רגלי מהרה ללכת על דרך מרמה: ו ישקלני. מי יתן אשר ישקלני במאזני צדק לשום זכיותי לעומת עונותי אז ידע אלוה תומתי כי הזכיות יכריעו: ז אם תטה. אם נטתה רגלי מן הדרך הראוי והנכון ואם לבי הלך אחר מראית עיני ואם בכפי נדבק מום ממומי העבירה: ח אזרעה. אזי יהיה הגמול אשר אזרע אני את שדי ואחר יאכל תבואתו; וצאצאי. או הצמחים היוצאים יעקרו עם השורש: ט אם נפתה. אם היה לבי נפתה מן היצה"ר על אהבת אשה ואם ארבתי על פתח רעי לאזור אחר אהבת אשתו לזנות עמה: י תטחן. יהיה הגמול שבעבור גודל העון תטחן אשתי תבואה ברחיים של יד לצורך אחר להחיות נפשה ויהיה זה סבה אשר יכרעון עליה אחרים ז"א כי בהיותה רדופה אחר פרנסתה ימצאו לה מכניסים ומפתים לזנות: יא כי היא זמה. כי מחשבת הזנות היא מחשבה רעה וזאת עון הראוי להשפט עליו: יב כי אש היא. מחשבת הזנות דומה היא לאש ההולכת ושורפת עד אשר תאבד הכל כן מחשבת הזנות תבער כאש ולא תפסק עד יבלע מעשהו וכ"כ ראוי להיות הגמול שהעון עצמו תאכל הכל ולא תפסוק עד תשרש בכל תבואתי לעקור הכל עם השורש: יג אם אמאס. האם מאסתי משפט עבדי ואמתי בעת היה להם ריב ודין עמדי וכי לא קרבתי עמהם למשפט הף כי ידי משלה עליהם: יד ומה אעשה. כי אמרתי אם אין בהם הכח לעמוד נגדי אבל מה אעשה כאשר יקום האל לנגדי וכאשר יפקוד עלי העון הזה מה אשיב לו: טו הלא בבטן.

וכי

מצודת ציון

ה ותחש. ותמהר כמו חשתי ולא התמהמהתי (תהלים קי"ט): ו ישקלני. מל' משקל: במאזני. בכף המאזנים: ז אשורי. רגלי שהוא פוסע בה כמו אחוז אשורי (שם י"ז): ח ישורשו. יעקרו השרשים וכן מסעף פארה (ישעיה י) ומשפטו יסיר הסעיפים: י יכרעון. מל' כריעה ונענוע השכיבה לזנות: אחרין. כמו אחרים במ"ם: יא זמה. מחשבה רעה כמו זמה היא (ויקרא י"ח): פלילים. ענין משפט כמו אשר פללת לאחותך (יחזקאל ט"ז): יד יפקד. ענין זכרון

עשהו ויכננו ברחם אחד : טז אם־אמנע מחפץ דלים
ועיני אלמנה אכלה : יז ואכל פתי לבדי ולא־אכל
יתום ממנה : יח כי מנעורי גדלני כאב ומבטן אמי
אנחנה : יט אם־אראה אובד מבלי לבוש ואין כסות
לאביון : כ אם־לא ברכוני חלצו ומגז כבשי יתחמם :
כא אם־הניפותי על־יתום ידי כי־אראה בשער עזרתי :
כב כתפי משכמה תפול ואזרעי מקנה תשבר : כג כי
פחד אלי איד אל ומשאתו לא אוכל : כד אם־שמתי
זהב כסלי ולכתם אמרתי מבטחי : כה אם־אשמח כי־
רב

מצודת ציון

זכרון וכסנחה: טז אכלה · המתאוה לדבר ואינו משיגה קרוי כליון עינים: יח אנחנה · כהגתי אותה כמו ולא נחם (שמות י"ג): כ חלציו · מתניו: כא הניפותי · הרמותי כמו לא הניף עליהם ברזל (דברי' כ"ז): כב ואזרועי · הא' נוספת: כד כסלי · ענין בטחון כמו הלא יראתך כסלתך (איוב ד'): ולכתם · הוא הזהב הטוב:

כביר

מצודת דוד

וכי הוא נופל ונגרע ממני הלא מי שעשה אותי בבטן אמי הוא עשה אותו בבטן אמו ואת כולנו הכין ברחם אחד היא רחם חוה אשר היתה אם כל חי וא"כ אנשים אחים אנחנו: טז אם אמנע · כאשר מנעתי מלתת חפץ הדלים האם כליתי עיני אלמנה מבלי למלאות שאלתה: יז ואוכל · וכי אכלתי פתי לבדי וכו': יח כי מנעורי · כמו האב המגדל בנו מעת נעוריו כן מדת הצדקה גדלה אותי מנעורי ולא זזה ממני ומעת צאתי מבטן אמי הנהגתי את המדה ההיא ולא זזתי ממנה ואמר דרך הפלגה ור"ל מאז דבקתי בה כאלו היא אחזה אותי ואני אותה: יט אם אראה · אם ראיתי איש אובד וכלה מבלי לבוש האם ראיתי שאין כסות לאביון: כ אם לא · האם לא ברך אותי חלצי האיש ההוא כי הלא הלבשתיו ובאמת ברך אותי חלציו בעבור זה ופוא ענין מליצה: ומגז · האם לא יתחמם בשרו מגיזת כבשי הלא באמת עשיתי לו מלבוש מן הגזה: כא אם הניפותי · אם על היתום הנפתי יד להכותו בבטחון כי אראה לי עזרה בשער המשפט ועזרת היתום חלשה: כב כתפי · גמול ענשי יהיה אשר כתפי הוא גובה היד תפול משכמה הוא רוחב הכתף או זרועי תשבר מן העצם העליון העגול כקנה: כג כי פחד אלי · נמנעתי להניף יד כי היה אלי פחד מאיד אל הבא לשלם גמול אף לא אוכל לעשות כזאת מרוממות האל ר"ל מלבד יראת העונש שהיה לי מאז היה בי עוד יראת הרוממות: כד אם שמתי · האם שמתי בטחוני בזהב האם אמרתי על הכתם שהיא מבטחי וחדלתי מלבטוח בה': כה אם אשמח · האם שמחתי אשר היה רב עשרי ואשר מצאה ידי מרבית הון וכאומר הלא קניני עו"הז לא היו נחשבים בעיני למאומה לשמוח בהם :

רב חילי וכי־כביר מצאה ידי: כו אם־אראה אור כי יהל
וירח יקר הלך: כז ויפת בסתר לבי ותשק ידי לפי:
כח גם־הוא עון פלילי כי־כחשתי לאל ממעל: כט אם־
אשמח בפיד משנאי והתעררתי כי־מצאו רע: ל ולא־
נתתי לחטא חכי לשאל באלה נפשו: לא אם־לא
אמרו מתי אהלי מי־יתן מבשרו לא נשבע: לב בחוץ
לא־ילין גר דלתי לארח אפתח: לג אם־כסיתי

כאדם

מצודת דוד

כו אם אראה · הלא כאשר ראיתי אור השמש אשר יזהיר ביותר והירח המאיר והולך ומוסיף אורה: **כז** ויפת · וכי בעבור אורם הרב היה נפתה לבי בסתר המחשבה לומר שיש בהם אלהות ואף שמתי את ידי לפי לסותמה לבלי הוציא את הדבר הרע הזה מן השפה ולחוץ ור״ל וכי כן היה בתמיה הלא כמו שלא דברתי בפי מאומה רע כן לא היה לבי נפתה במחשבה: **כח** גם הוא עון פלילי · כי אמרתי גם המחשבה לבדה הוא עון הראוי להשפט עליו כי בזה הייתי מכחש באל היושב ממעל לתלות האלהות במעשה ידיו: **כט** אם אשמח · האם שמחתי בעבור פיד שונאי וכי התעוררתי לקום עליו לשלם לו גמול כאשר מצאו רע בחושבי כאשר החל לנפול לא יוסיף לקום: **ל** ולא נתתי · ר״ל לא סוף הדבר שלא שלמתי לו אז גמול הלא אפי׳ אם היה לי עליו מה מהגיעת ממון לא עזבתי אז את חכי לחטוא בו לשאול נפשו בשבועת האלה למען ישבע לשקר ויהטא נפשו: **לא** אם לא · האם לא אמרו עלי אנשי אהלי ונערי מי יתן לנו לאכול מבשרו ונאכל ולא נשבע כי כ״כ נאכל לתאוה עד כי נחשוק לאכול עוד כי לאויבים היו לי: **לב** בחוץ · והשבה היה כי במקומי לא לן מעולם בחוץ הגר הבא מארץ נכריה ובעצמי פתחתי דלתי ביתי להאורח הבא כי לא האמנתי למתי אהלי שהם יכניסו לבית את כל הבא · או ר״ל פתחתי הדלתות אל מול הדרך והעיר לב אנשים לבוא אל ביתי ובעבור זה רבו כמו רבו אנשים הולכי אורח והיה להם לטורח להתעסק ולזה היו לי לאויבים: **לג** אם כסיתי · האם כסיתי פשעי כדרך שאר בני אדם אשר יכסו פשעם ויכחשו בהם כי הלא אם קרה לי מה מדבר פשע לא כחשתי בה:

מצודת ציון

כה כביר · הרבה כמו מזער לא כביר (ישעי׳ י״ו): **כו** יהל · יאיר ויזרח כמו בהלו נרו (לעיל כ״ט): יקר · ענין הארה ובהירות וכן אור יקרות (זכרי׳ י״ד): **כז** ותשק · ענין חבור ודבוק והוא מושאל מל׳ נשיקה שהוא דבוק השפתים: **כח** לאל · באל ובאה הלמ״ד במקום הבי״ת וכן בוחר אתה לבן ישי (ש״א כ׳) ומשפטו בבן ישי: **כט** בפיד · ענינו כמו איד וכן אם בפידו להן שוע (לעיל ל׳) וענינו שבר ומקרה רעה: והתעוררתי · מלשון הערה והתגברות: **ל** ולא נתתי · לא עזבתי כמו ולא נתן סיחון (במדב׳ כ״א): **לב** לאורח · הוא שם מופשט להאיש הבא מהדרך ולהדרך עצמו:

בהני

כאדם פשעי לטמון בחבי עוני: לד כי אערוץ המון
רבה ובוז משפחות יחתני ואדם לא אצא פתח: לה מי
יתן לי שמע לי הן תוי שדי יענני וספר כתב איש ריבי:
לו אם לא על שכמי אשאנו אענדנו עטרות לי: לז מספר
צעדי אגידנו כמו נגיד אקרבנו: לח אם עלי אדמתי
תזעק ויחד תלמיה יבכיון: לט אם כחה אכלתי בלי
כסף ונפש בעליה הפחתי: מ תחת חטה יצא חוח
ותחת

מצודת ציון

לג בחבי. כמו במחבא והא' בחל"ף והוא מלשון מחבואה: לד אערוץ. אשבור כמו בערוץ נחלים (לעיל ל'): המון. עם רב ולתוספת ביאור אמר רבה: יחתני. מל' חתת ושבר: ואדום. ואשתוק כמו וידום אהרן (ויק' י'): לה תוי. כמו תאוי והוא מל' תאוה ותמצא הת' בחל"ף וכן תאו רנני וכו"ב ולא תתאוה (דברי' ה') ת"א ולא תירוג: יענני. מל' ענייה ותשובה: וספר. הוי"ו היא במקום או: לו אם לא. הוא ענין שבועה כמו אם לא שויתי ודוממתי (תהלים קל"א): אענדנו. ענין עניבה וקשירה וכן ענדם על גרגרותיך (משלי ו'): לח תלמיה. הערוגות כמו תלמי שדי (הושע י'): לט הפחתי. הדאבתי כמו מפח נפש (לעיל י"א): מ חוח. מין קוץ:

באשה

מצודת דוד

לטמון. מוסב על אם לומר האם היה דרכי לטמון עוני במחבואי לבל יודע למי והוא כפל ענין במ"ש: לד כי אערוץ. ר"ל וכי עשיתי בזאת עבור סיבות אלו הדבר הזה לומר מאז היה הבא בידי לערוץ ולשבר המון רב מן האנשים ועתה הבזוי מן המשפחות משבר ומפחד אותי ובעבור זה אשתוק ואסגור ולא אצא מפתח ביתי ליראתי ממנו: לה מי יתן וגו'. מי יתן לי איש אשר ישמע אלי למלאות תשוקתי כי הן תאותי אשר שדי יענה לי לומר מה פשעי וכמ"ש למעלה אדבר והשיבני כמה ליעונות וגו' או איש ריבי המתוכח עמדי יכתב בספר כל דברי ויכוחו למען יעמדו ימים רבים ויבחנו דור אחרון הדין עם מי וכמ"ש למעלה מי יתן בספר ויוחקו: לו אם לא. אם אמצא איש אשר ימלא תשוקתי באמת מבטיח אני הנה באמת אשא אותו על שכמי ולא יהיה עלי למשא ואקשור אותו על ראשי להיות לי לעטרות כי מאד אחבבו ואתפאר בו: לז מספר. אגיד לו מספר פסיעותי ר"ל אגלה לו מצפוני לבי ואקרב אותו כמו שמקרבין את השר: לח אם עלי. חוזר לדבריו הראשונים ואמר אם אדמת שדי תזעק עלי להעיד שהיא אצלי בגזל ואם תלמיה כולם יחד יבכיון לבא תלונן על הכבוש תחת ידי עבור הפועלים עובדי אדמה והוא ענין מליצה: לט אם כחה. עתה חוזר ומפרש אמריו לומר אם אכלתי את השדה ותבואתה בלי כסף מחירה לעובדי האדמ' ואם הדאבתי והכהיתי נפש בעלי' הראשונים לעזוב שדהו מפני כסף שגרו: מ תחת חטה. אוי יהיה גמול העונש שבמקום החטה הזרועה יצא חוח ובמקום השעורה תצמח באשה:

תמו

וְתַחַת־שְׂעֹרָה בָאְשָׁה תַּמּוּ דִּבְרֵי אִיּוֹב׃

לב א וַיִּשְׁבְּתוּ שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה מֵעֲנוֹת אֶת־
אִיּוֹב כִּי הוּא צַדִּיק בְּעֵינָיו׃ ב וַיִּחַר
אַף ׀ אֱלִיהוּא בֶן־בַּרַכְאֵל הַבּוּזִי מִמִּשְׁפַּחַת רָם בְּאִיּוֹב חָרָה
אַפּוֹ עַל־צַדְּקוֹ נַפְשׁוֹ מֵאֱלֹהִים׃ ג וּבִשְׁלֹשֶׁת רֵעָיו חָרָה
אַפּוֹ עַל אֲשֶׁר לֹא־מָצְאוּ מַעֲנֶה וַיַּרְשִׁיעוּ אֶת־אִיּוֹב׃
ד וֶאֱלִיהוּ חִכָּה אֶת־אִיּוֹב בִּדְבָרִים כִּי זְקֵנִים־הֵמָּה מִמֶּנּוּ
לְיָמִים׃ ה וַיַּרְא אֱלִיהוּא כִּי אֵין מַעֲנֶה בְּפִי שְׁלֹשֶׁת
הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר אַפּוֹ׃ ו וַיַּעַן ׀ אֱלִיהוּא בֶן־בַּרַכְאֵל הַבּוּזִי

וַיֹּאמַר

מצודת דוד

תמו דברי איוב. גם אלה דברי איוב שאמר הנה נשלמו אמרי ולא אדבר עוד מעתה וכאומר הנה כבר ספרתי כושר דרכי ורוב המכאוב הבאה עלי אחר מרבית הגדולה וההצלחה שהיה לי מאז ואין לי עונה של דברי ומה א"כ אוסיף לדבר עוד תועלה מהדברים האלה כי יספר מרבית גדולתו גודל הצלחתו שהיה לו מאז וכשרון מעשיו אשר עבורם באו לו הגדולה והכבוד ואיך נהפך הדבר והקלה אל הקלה כי רק הנעורים ומבוז משפחות יחזוהו ואף יסבול מכאובות שונות ולא בעבור עון זה כי מאד היה נזהר בכל הדברים שיש להזהר בהם וירצה לספר מרבית צדקתו ויושר הנהגתו וישפוט על עצמו גמול עונש אם הטה בדבר מה) :

לב א וישבתו. שלשת הרעים הנזכרים פסקו מלהשיב לאיוב כי הוא החזיק את עצמו לצדיק ומעתה לא מצאו מענה בדבר היסורים אשר באו עליו: הבוזי. מבני נחור אחי אברהם כמ"ש את עוץ בכורו ואת בוז אחיו (בראשית כ"ב): ממשפחת רם. כי רם היה מזרע בוז: באיוב. על איוב חרה על שהצדיק את עצמו יותר מן האל כי אמר שהוא עשה משפט וצדקה והוא ראוי לגמול טוב מהמקום מטר הכל ביד המערכה ונפסק ממנו גמול צדקו: ג רעיו. של איוב: לא מצאו. לא השכילו למצוא מענה על דברי איוב: וירשיעו את איוב. הוא תקון סופרים והוא כנוי אל המקום ור"ל במה שלא מצאו מענה הרשיעו דין שמים. ובלא זה יאמר שבמה שלא השיבו גרמו לאיוב שירשע עוד יותר להרבות בתלונה כי יחשוב שהודו לו: ד ואליהו חכה. עד כה המתין מלהשיב את איוב בדברים האמורים כי מאז היה לו להתלונן וזהו לפי ששלשת הרעים ההם היו זקנים ממנו למספר ימים ולא רצה להשיב אמרים לפניהם וכאשר יאמר למטה: ה וירא. וכאשר ראה אשר

מצודת ציון

באשה. דומה הוא לשעורה ונרועה ממנה וכן ויעש באושים (ישעיה ה') שהוא מין דומה לענבים ונרועה מהם:

לב א וישבתו. ענין נחו ופסקו כמו שבת נוגש (שם י"ד):

ד חכה. המתין כמו לכן חכו לי (צפניה ג):

זחלתי

ויאמר צעיר אני לימים ואתם ישישים על־כן זחלתי
ואירא ׀ מחות דעי אתכם : ז אמרתי ימים ידברו ורב
שנים ידיעו חכמה : ח אכן רוח־היא באנוש ונשמת
שדי תבינם : ט לא־רבים יחכמו וזקנים יבינו משפט :
י לכן אמרתי שמעה־לי אחוה דעי אף־אני : יא הן
הוחלתי ׀ לדבריכם אזין עד־תבונתיכם עד־תחקרון מלין :
יב ועדיכם אתבונן והנה אין לאיוב מוכיח עונה אמריו
מכם : יג פן תאמרו מצאנו חכמה אל ידפנו לא־איש :

ולא

מצודת ציון

ו זחלתי . ענין אימה ופחד והוא מל' דחלתי בחלוף הזי"ן בדל"ת וכן ימי נזעכו (לעי' י"ז) שהוא מל' נדעכו בדל"ת : מחות . מלהגיד כמו ואחותי באזניכם (לעי' י"ג) : יא והוחלתי . ענין המתנה כמו ויחל עוד (ברא' ח') : אזין . אקשיב באזני : יב ועדיכם . ואליכם כמו תגע עדיך (לעיל ד') : יג ידפנו . ענין כתישה ודחיה כמו עלה נדף (ויק' כ"ו) :

ערך

מצודת דוד

אין מענה בפיהם אז חרה אפו גם עליהם ולא המתין עוד : ו צעיר אני . כאומר דעו מה ששתקתי עד הנה לא היה בעבור כי לא ידעתי מה להשיב ועתה למדתי מה מדבריכם לא כן הוא כי התשובה נכונה בפי מאז אבל על כי אני צעיר לימי' ואתם זקנים על כן יראתי מלהגיד דעתי לכם : ז אמרתי . כי אמרתי כמו שמרבית הימים ילמדו הדבור להילד היולד כן רוב השנים יודיעו חכמה לבעליהן כי לפי רוב השנים ירבו בחקיר' והשתדלות בעיון ולזה אמרתי מה ידעתי אשר לא ידעו המה ובעבור זה חדלתי אמרי כי יראתי פן אהיה לבוז : ח אכן . באמת רואה אני עתה כי רוח השכלי אשר היא באנוש היא המלמדת חכמה הנער יהיה או זקן : ונשמת . הנשמה באה משדי היא המבינה את כולם כנער כזקן והוא כפל ענין במ"ש : ט לא רבים . ולכן לא ימצאו בעולם חכמים רבים אף כי רבים המה אשר שוקדים בעיון החכמה והשתדלו' החקירה כי אין הדבר תלוי כ"א ברוח השכלי ומעט המה אשר קנו אותה : וזקנים . מלת לא משמשת בפנים לומר לא זקנים יבינו משפט החכמה עם כי ירבו ימי השתדלותם והשקדת חקירותם : י לכן . הואיל והחכמה תלויה ברוח האדם לכן אמרתי לאיוב שמעה לי אגיד דעתי אף אני עם כי אני צעיר לימים כי אולי הוכנה רוחי ביותר : יא הן הוחלתי . הנה כבר שמרתי דרכי המוסר כי הוחלתי עד השמע דבריכם והייתי מאזין אמרים עד בתמו דברי התבונותיכם עד תכליתו לחקור אמרים והוא כפל ענין במ"ש : יב ועדיכם . ואל דבריכם הייתי מתבונן והנה אין פה בכם מברר אמרים לאיוב אין אחד מכם עונה אמרים הראוים לו כאומר הנה לא שמעתי זולתי קול אמרי' אבל אין בהם ממש : יג פן תאמרו . פן תחשבו לומר הנה מצאנו תשובה מושכלת ומוחכמת לומר לו שיש בידו עון רב אשר ספק היה בעבריו והוא ידפנו ולא איש כמוכי ולא חסיד קב"ה דעביד דינא בלא דינא וכאומר הנה באמת לא בחכמה דברתם כי אין

זה

יד ולא־ערך אלי מלין ובאמריכם לא אשיבנו: טו חתו
לא־ענו עוד העתיקו מהם מלים: טז והוחלתי כי־לא
ידברו כי עמדו לא־ענו עוד: יז אענה אף־אני חלקי
אחוה דעי אף־אני: יח כי מלתי מלים הציקתני רוח
בטני: יט הנה בטני כיין לא יפתח כאבות חדשים
יבקע: כ אדברה וירוח־לי אפתח שפתי ואענה:
כא אל־נא אשא פני־איש ואל־אדם לא אכנה: כב כי לא
ידעתי אכנה כמעט ישאני עשני:

ואולם

מצודת דוד

זה תשובה הראויה לו להשתיק המיית לבבו הואיל והוא יודע בעצמו שאין בידו עון רב והנה קצר בדבר המובן מאליו: **יד** ולא ערך אלי מלין. כאומר עכ"ז לא יחשוב איוב שהדין עמו כי כל הטענות אשר ערך למול דבריכם מספור יושר דרכו וכשרון הנהגתו הנה כל אלה לא ערך אלי ר"ל אין מה בהם לדחות אמרי כי לא אשיב לו באמריכ' לומר שבא לו בעבור מרבית פשעו שיוכל לדחותם בספור יושר דרכו: **טו** חתו. בעבור שכלות התשובה נשברו כי איוב סתר דבריהם ולא מצאו עוד מענה ושרו הדברים מפיהם ולא ידברו עוד: **טז** והוחלתי. כאומר הנה מתחלה הוחלתי כי חשבתי שהמה ישיבו בהשכל ואף בראותי כי לא מצאו תשוב' הוחלתי עוד עד כי לא ידברו כלל עד כי שתקו ולא ענו כלל ותמו דבריהם מכל וכל: **יז** אענה. עתה אענה אף אני חלקי כפי החלק שענו הם ואף אני אגיד דעתי: **יח** כי מלתי מלים. ר"ל א"א לי להתאפק כי הנני מלא מן אמרים ואויר חלל בטני דחוקה וצרה לי בעבור מרבית האמרים אשר בה והוא מל' מליצה והשאלה: **יט** כיין. כנאד יין אשר לא נפתח ולא פג טעמו ולזה הוא חזק ביותר עד אשר יבקע את הנאד ויוצא וכמו נאדות חדשים אשר יתבקעו מהר מחוזק היין אשר בהם ויוצא א"כ היין מאליו כן הדברים השמורים בבטני כאלו יבקעו הבטן ויצאו מאליהם: **כ** אדברה. לזאת אדבר דברי ואוציא מלין ויהיה לי בבטני הרוחה מן האלוי: אפתח. רק אפתח שפתי וגם אענה כי הדברים יצאו מעצמם לגודל הרבוי וגם זה ענין מליצה: **כא** אל נא אשא. הנה עתה לא אשא פני איש להסביר למו לכסות על קלונו ואף לא אדבר אל אדם בכנויים כאלו אין דברי עליו אלא בשפה מלאת הייחד עליו הדבור ולא ברמז: **כב** כי לא ידעתי. כאומר אף אם ארצה לכנות לא אוכל כי א"כ הדבר זר אצלי כאלו לא ידעתי לעשותו: במעט.

כי

מצודת ציון

יד ערך. סדר: עמדו. שתקו וכן עמדתי ותתבונן בי (לעי' ל'): **יח** מלתי. כמו מלאתי בהעלם האל"ף: הציקתני. ענין צר ודחוק כמו לא מוצק תחתיה (לק' ל"ו): רוח בטני. חלל בטני והאוירו: **יט** באובות. כנאדות ואין לו דומה: **כ** וירוח. מל' הרוחה והוא הפוך הדחק: **כב** אכנה. מל' כנוי שאינו שם העצמי וכן ובשם ישראל יכנה (ישעי' מ"ד) והדרך הוא שהרוצה להעלים שם מי מפני הכבוד וכדומה אז מזכירו בכנוי שהוא הכונה על אחר: כמעט.

ר"ל

לג א ואולם שמע־נא איוב מלי וכל־דברי האזינה׃
ב הנה־נא פתחתי פי דברה לשוני בחכי׃
ג ישר־לבי אמרי ודעת שפתי ברור מללו׃ ד רוח־אל
עשתני ונשמת שדי תחיני׃ ה אם־תוכל השיבני ערכה
לפני התיצבה׃ ו הן־אני כפיך לאל מחמר קרצתי גם־
אני׃ ז הנה אימתי לא תבעתך ואכפי עליך לא־יכבד׃

אך

מצודת ציון

ר״ל קרוב הדבר ומעט המרחק והכ״ף בא לאמתת הדבר: ישאגני · ענין הבערה ושריפה כמו ותשא הארץ מפניו (נחום א׳):

לג ד רוח · רצון כמו הנני נותן בו רוח (ישעי׳ ל״ז): ונשמת · מל׳ נשימה ונשיבה והוא ענין מאמר הבא בנשמת הרוח: ו קורצתי · נחתך ונחשב כלמ״י והוא מל׳ קרץ מצפון (ירמיה מ״ו): ז תבעתך · מלשון בעתה ורעדה: ואכפי · מלשון כפיה וכניסה כמו כי אכף עליו פיהו (משלי ט״ז):

זך

מצודת דוד

כי כמעט קרוב הדבר אשר ישרפני ה׳ אשר עשני בעבור עון חנופת הכנוי (העולה מהמענה הזה אשר אליהוא יתן טעם אשר שתק עד הנה כי בעבור אשר רעי איוב היו זקנים ממנו לימים לא ערב לבו לגשת לדבר אחריו כי חשב אשר ברוב השתדלו׳ יושג החכמה והמה השתדלו בה הרבה מן הימים אבל אחר שראה שלא השכילו במענם ובסוף עמדו ולא ענו עוד ע״כ לא היה לו עוד מה אשר להתאפק לחשוך אמריו ואמר אשר מעתה ישיב אמרים נכחה מלא ולא יחניף אף לא יכנה):

לג א ואולם שמע נא · ר״ל אתה איוב הואיל ומרוב הם אמרי לא כדעת אדבר ומה לי בהם יותר מאל שלאה הרעים כי אולם שמע אתה מלי ואת כולם האזינה ואל תקוץ בהם לרבוים כי לא דברי ריק המה: ב הנה נא · עתה אפתח פי ומעלמה אדבר לשוני בנעימה נאה כדרך המדבר וכאומר הנה כבר ערכתי אמרים ותמהר לשוני לדבר צחות מבלי המתנה ועכוב: ג יושר לבי אמרי · הנה אמרי המה ביושר הלב לא בדבור שפתים להטעות ולרמות: ודעת שפתי ברור מללו · הוא הפוך כמו ודעת ברור שפתי מללו ר״ל שפתי יאמרו דעת ברור ונקי מבלי הטעאה וכפל הדבר במ״ש: ד רוח אל · רצון האל ברא אותי ומאמר פיו תחיני ומוטל א״כ עלי לטעון עבורו ולהצדיקו: ה אם תוכל · אם תמצא ידך לי השיב על מאמרי השיבני: ערכה · ערוך טענותיך לפני והתיצב לפני ר״ל כל מה שתוכל להשיב אמור: ו הן אני כפיך לאל · הנני נשפט עמך בעבור האל כמאמר פיך שאמרת לא איש כמוני אעננו נבוא יחדיו למשפט (לעי׳ט׳) עתה הנני איש כמוך כי מחומר הורצתי גם אני כמו אתה: ז הנה אימתי · לא תהיה נרעד מפחדי להשתיק טענותיך: ואכפי · הכפיה והכניעה ממני לא יכבד עליך ר״ל אין לי חוזק עליך כי במוני כמוך:

אך

ח אך אמרת באזני וקול מלין אשמע: ט זך אני בלי
פשע חף אנכי ולא עון לי: י הן תנואות עלי ימצא
יחשבני לאויב לו: יא ישם בסד רגלי ישמר כל ארחתי:
יב הן זאת לא צדקת אענך כי ירבה אלוה מאנוש:
יג מדוע אליו ריבות כי כל דבריו לא יענה: יד כי
באחת ידבר אל ובשתים לא ישורנה: טו בחלום
חזיון לילה בנפל תרדמה על אנשים בתנומות עלי
משכב: טז אז יגלה אזן אנשים ובמסרם יחתם:

ויסיר

מצודת דוד

ח אך אמרת באזני · כאומר אם לא דברת אלי ב"א לרעיך אך באזני בזה ושמעתי גם אני: וקול מלין · קול דברים בעלמא מבלי השכל: ט חף אנכי · מנוקה אני מעון והוא כפול במ"ש: י הן תנואות · הנה מצא עלי עלילות דברים וחושב אותי לו לאויב ובאלו ינקום בי: יא ישם בסד · שם רגלי בכבלי עצים סגורים ועוד הוסיף לשמור כל ארחותי לבל אברח עם כי רגלי סגורים וא"א לי ללכת ור"ל הרבה עלי מכאובות עד בלי די והנה הדברים האלה שמעתי אותך מדבר: יב הן זאת וכו' · ר"ל הנה זאת אשר אענך שלא תצדק בתרעומותיך הוא על כי ירבה אלוה במעלה מן האנוש ואם אמנם הצלם אינו מבקש עלילות כ"ש המקום ב"ה אשר יגדל מאד ממעלת האנוש ובאומר לא אשיב לך כמו שהשיבו רעיך שלא תצדק בעבור כי אתה מלא עון כי יתכן שאתה צדיק וע"כ לא תתרעם בצדק כי בודאי הדין עם המקום ובאשר יפרש אמריו למטה במענה הזאת חשבת למשפט וכו': יג מדוע אליו ריבות · מדוע טענת וגוה למולו על אשר לא יענה אדם כל דבריו ר"ל לא יגלה אוזן האדם במה חטא ואשם למען יבדל מהם וימהר לשוב וזהו מה שאמר פשעי וחטאתי הודיעני (לעיל י"ג): יד כי באחת · הנה לא כן הוא כי האל ידבר בענין אחת ועוד בענין שני למי אשר לא ירגיש את הראשונה ולא יבין בה: טו בחלום · האחת היא כי בחלום מראית הלילה או בעת נופלת תרדמה על אנשים והיא שנה עמוקה או בעת יתנמנם על המשכב והיא שנה קלה לכ"א לפי הכנתו: טז אז יגלה · בחלום יגלה אוזן האנשים במראה או בחלום דבר ידמה לאשר נגזר עליו שהיא מדה במדה לדבר אשר חטא ואשם: ובמוסרם יחתום · ואם לא ישגיחו לדעת ע"י החלום ולא יבינו בה או יגמור

מצודת ציון

ט זך · מל' זכות ובהירות: חף · כנקי ומנוקה ובדרז"ל למסמך לחפיפה טבילה (נדה ס"ו): י תנואות · עלילות ודברים המניעים וכן וידעתם את תנואתי (במד' י"ד) ויתכן שהוא הפוך מן תואנה הוא מבקש (שופ' י"ד): יא בסד · הם כבלי עצים לסגור בהם רגלי התפוש וכן ותשם בסד (לעיל י"ג): יב ירבה · יגדל כמו ורבי המלך (ירמיה מ"א): יד ישורנה · יראנה כמו אשורנו ולא קרוב (במד' כ"ד): טז ובמוסרם · מוסר יסורים: יחתום · ענין גמר והשלמה וכן ועל החתום (נחמ' י') ובדרז"ל כל חותמי ברכות (ברכות ס"ג):

ההודעה

יז להסיר אדם מעשה וגוה מגבר יכסה: יח יחשך נפשו
מני-שחת וחיתו מעבר בשלח: יט והוכח במכאוב על-
משכבו וריב עצמיו אתן: כ וזהמתו חיתו לחם ונפשו
מאכל תאוה: כא יכל בשרו מראי ושפי עצמתיו לא
ראו: כב ותקרב לשחת נפשו וחיתו לממתים: כג אם-
יש עליו מלאך מליץ אחד מני-אלף להגיד לאדם
ישרו: כד ויחננו ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי

כפר

מצודת ציון

יז וגוה. כמו וגאוה: יח בשלח. בחרב כמו ויעש שלח לרוב (דה"ב ל"ב): יט והוכח. ענין גמול עונש וכן והכחתיו בשבט אנשים (ש"ב ז'): איתן. חזק כמו איתן מושבך (במד' כ"ד): כ וזהמתו. ענין מיאוס ותעוב ובדרז"ל ואין מעבירין הזוהמא (חולין ק"ה) ור"ל המאוס והלכלוך: כא ושפו. ענין כתיתה כמו הוא ישופך ראש (ברא' ג'): כד פדעהו. פדהו:

רטפש

מצודת דוד

ההודעה בעת שישלח עליהם יסורים הראוים להם הדומים אל פשעיהם להשכיל מהם ולשוב לה' ואלה הם האמירה לגבוה וכמ"ש תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם (תהלים צ'): יז להסיר. ר"ל מתחלה יגלה אוזן בחלום למען הסיר את האדם מן מעשה הגזרה כאשר ישיב לה' ולמען יכסה נכסה הגאוה מן האדם לבל יוסיף להתגאות עוד ולמרוד בה': יח יחשך נפשו. ובזה ימנע נפשו מן הקבר וגם חייו יציל מעבור בחרב ר"ל גם בימי חייו ינצל מן היסורים: יט והוכח במכאוב. וכאשר הוכח במכאוב על כי לא השכיל בהודעת החלום ולא שב לה' ובא לו ההודעה השניה שנתייסר במכאוב לשכוב חולה על משכבו הנה מתחילה עדיין רוב עצמיו איתן וחזק כי אולי ישכיל במעט מן המכאוב: כ וזהמתו. ואם עדיין לא השכיל אזי תכבד החולי עד כי נפשו החיוני תמאס את הלחם: מאכל תאוה. תמאס אף מאכל ערב שכל אדם תאב לה: כא יכל בשרו. אז תשמן בשרו ירזה ויכלה מן הראיה ר"ל תמהר לכלות כאלו יראה לעין כליון הבשר ואף עצמותיו יבותתו עד כי לא רואו לעין האדם כי מנפנים בתוך מ"מ כן היא באמת: כב ותקרב. וכאשר עדיין לא השכיל קרבה נפשו לבוא אל הקבר כי ישתכן מאד: וחיתו. נפשו החיונית קרבה לבוא אל ידי שלוחי מ"ה שממיתים את האדם: כג אם יש עליו. כאשר יהיה נדון אז בב"ד של מעלה אם ימצא עליו מלאך מלמד זכות ומליץ טוב להגיד על האדה יושר מה אשר עשה ואף אם המלאך הזה הוא אחד מן אלף כי התקל"ט מלמדים עליו חובה והוא לבדו מלמד זכות: כד ויחננו. עכ"ז יחנן אותו המקום ויאמר אל המלאך המליץ פדה אותו מרדת שחת כי בהזכות והיושר הריא מצאתי די פדיון נפשו עם כי רבו מלמדי החוב כי היושר היה לגדול ורב וחשב ויכריע את הכל:

רטפש

כִּפֶּר׃ כה רֻטֲפַשׁ בְּשָׂרוֹ מִנֹּעַר יָשׁוּב לִימֵי עֲלוּמָיו׃
כו יֶעְתַּר אֶל־אֱלוֹהַּ ׀ וַיִּרְצֵהוּ וַיַּרְא פָּנָיו בִּתְרוּעָה וַיָּשֶׁב
לֶאֱנוֹשׁ צִדְקָתוֹ׃ כז יָשֹׁר ׀ עַל־אֲנָשִׁים וַיֹּאמֶר חָטָאתִי
וְיָשָׁר הֶעֱוֵיתִי וְלֹא־שָׁוָה לִי׃ כח פָּדָה נַפְשִׁי מֵעֲבֹר בַּשָּׁחַת
וְחַיָּתִי בָּאוֹר תִּרְאֶה׃ כט הֶן־כָּל־אֵלֶּה יִפְעַל־אֵל פַּעֲמַיִם
שָׁלוֹשׁ עִם־גָּבֶר׃ ל לְהָשִׁיב נַפְשׁוֹ מִנִּי־שָׁחַת לֵאוֹר בְּאוֹר
הַחַיִּים׃ לא הַקְשֵׁב אִיּוֹב שְׁמַע־לִי הַחֲרֵשׁ וְאָנֹכִי אֲדַבֵּר׃
לב אִם־יֵשׁ־מִלִּין הֲשִׁיבֵנִי דַּבֵּר כִּי־חָפַצְתִּי צַדְּקֶךָּ׃ לג אִם־
אַיִן אַתָּה שְׁמַע־לִי הַחֲרֵשׁ וַאֲאַלֶּפְךָ חָכְמָה׃

ויען

מצודת דוד

כה רטפש. ולזה ירוטב בשומן ויתרבה בשרו יותר מימי נעוריו כי דרך האדם להיות אז רטוב וממולא בבשר: ישוב לימי עלומיו. בחוזק ובבריאות: כו יעתר. וכאשר יעתר אל אלוה וירצה אותו בתפל׳ ויראה פניו להודות לפניו בתרוע׳ על שנצל נפשו מן המות: וישב. ואז עוד ישיב לו המקום גמול צדקתו ולא ינכה בעבור מה שחסר נצל נפשו מן המיתה: כז ישור. וכאשר יצעד וילך אל מרבית אנשים ויתודה ברבי׳ ויאמר הנה חטאתי והעויתי את דרך הישר ולא השוה לי דרך הטוב והישר ובעבור זה באה עלי המכאוב ולא על חנם: כח פדה נפשו. בהודוי הזה פדה נפשו מעבור בשחת הקבר ונפשו החיוני תראה באור החיים ר״ל הצלת המות יחשב על מעשה הודוי אבל לא ינוכה מה מצדקתו: כט הן כל אלה. כדברים האלה יפעל האל פעמים שלש עם האדם ר״ל כאשר ישוב ויחטא עד שלש פעמים יעורר לבו לתשובה בחלום ואם לא ישכיל יוכח במכאוב: ל להשיב. בכדי להשיב נפשו מן הקבר ולהיות עוד נפשו מאירה באור החיים הנצחיים בעוה״ב: לא הקשב איוב. כאומר הנה השבתי לך על מה שאמרת שלא יענה המקום לבני אדם כי לא כן הוא כי החלום והמכאוב הן הן אמריו והקשב עוד ושמע לי ושתוק ואנכי אדבר להשיב על יתר דבריך: לב אם יש מלין. אם יש מה עמך להשיב על הדברי׳ שכבר אמרתי השב עליהם ודבר כל אשר בלבבך כי כל חפצי להצדיק אותך וטוב לך לדבר כל מה בלבבך ועל כולם אשיב להיישירך בדרך האמת והצדק כ״א תחדל מלדבר ותשמור הדברים בבטנך תשאר א״כ בדעה כוזבת ולא תצדק עוד: לג אם אין. אם אין בידך מה להשיב שמע אתה אלי והחרש ואלמדך חכמה ביתר הדברים (העולה

מצודת ציון

כה רטפש. היא מלה מורכבת מן רטוב ומן פש שהוא ענין רבוי כמו פשה תפשה (ויק׳ י״ג): עלומיו. נעוריו כמו בן מן זה העלם (ש״א י״ז): כו יעתר. ענין מרבית התפלה כמו ויעתר יצחק (בראש׳ כ״ה): כז ישור. יצעד וילך כמו ואשרו בדרך בינה (משלי ט׳): העויתי. העקמתי והוא מלשון עון ועיות: לג ואאלפך. אלמדך כמו יאלף עונך פיך (לעי׳ ט״ו):

ויודעים

לד א ויען אליהוא ויאמר: ב שמעו חכמים מלי וידעים
האזינו לי: ג כי־אזן מלין תבחן וחך יטעם
לאכל: ד משפט נבחרה־לנו נדעה בינינו מה־טוב:
ה כי־אמר איוב צדקתי ואל הסיר משפטי: ו על־משפטי
אכזב אנש חצי בלי־פשע: ז מי־גבר כאיוב ישתה־
לעג כמים: ח וארח לחברה עם־פעלי און וללכת עם־
אנשי־רשע: ט כי־אמר לא יסכן־גבר ברצתו עם־אלהים:
י לכן אנשי לבב שמעו לי חללה לאל מרשע ושדי
מעול

מצודת ציון

לד ב וידעים · בעלי דעה:

ו אכזב · ענין הפסקה כמו אשר לא יכזבו מימיו (ישעיה נ"ח): אנוש · כאוב ביותר כמו אנושה מכותיה (מיכה א'):

ט יסכן · ענין הנאה ותועלת כמו הלא יסכן גבר (לעיל כ"ב): ברצותו · מל' רצוי ורצון:

י חלילה · חולין וגנאי:

[illegible]

מצודת דוד

מהמענה הזאת אשר אמר לאיוב הנני איש כמוך כאשר שאלת ואני אשיב לך במקום האל ועל מה שהתלונן איוב לומר מדוע לא יענה המקום לגלות לאיש פשעו השיב לאמר לא כן הוא כי בחלום ידבר בו ויוכיחו במכאוב וזו היא האמירה לגבוה ויספר עוד חסדי המקום ואף יבטיחו להטיב עוד על יתר דבריו):

לד א ויען · לפי שבמענה הראשונה השיב לו בדבר הגלות הפשע אל האדם ועתה בא להשיב בדבר גמול השכר והעונש לזה נתן ריוח בין ענין לענין להתבונן יפה בכל דבר והפסיק מהראשונה והתחיל בשניה: ב שמעו חכמים · הזר פניו כלפי הרעים ואמר אתם חכמים שמעו מלי ואתם יודעים האזינו אמרי כי עמכם הבינה להבין מאמרי: ג כי אוזן · כמו שהאוזן תבחן קולות הדברים של פי המה וכמו שהחך יטעם הראוי לאכול לדעת המר הוא או מתוק כן בעלי חכמה יבינו אמרי אמת וצדק: ד משפט נבחרה · אני ואתם נבחרה לנו משפט לברר ברור האמת ונדעה בינינו מה טוב להפריש הבלתי צודק מהצודק: ה צדקתי · אני צדיק וזכאי: הסיר משפטי · הסיר ממני משפט הגמול הראוי: ו על משפטי אכזב · על כל משפט גמולי אשר אני אומר שנפסקה ממני הנה עוד אנוש חצי בלי פשע ר"ל לא די שחמס גמולי עד שאפילו מייסרני עוד בחנם: ז מי גבר כאיוב · בתמי') אף שהוא חשוב בחכמה כאיוב אשר ירבה כ"כ בדברי לעג כמו השותה מים אשר ירבה לשתות די ספוקו הואיל ואין הדרך לתת בעדו מחיר: ח וארח · וילך אורח להתחבר עם פועלי און: וללכת וכו' · כפל הדבר במ"ש: ט כי אמר · מוסב למעלה שאמר מי גבר וכו' שיאמר כדברי איוב כי אמר לא יסכן וכו' ר"ל אין הנאה ותועלת בא לאדם במה שירצה ללכת עם האלהים בדרכו ובפקודיו: י אנשי לבב · ר"ל אנשי לבב החכמה: חלילה לאל מרשע · לעסוק בגמול הראוי: ושדי

מעול : יא כי פעל אדם ישלם לו וכארח איש ימצאנו :
יב אף אמנם אל לא ירשיע ושדי לא יעות משפט :
יג מי פקד עליו ארצה ומי שם תבל כלה : יד אם ישים
אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסף : טו יגוע כל בשר
יחד ואדם על עפר ישוב : טז ואם בינה שמעה זאת
האזינה לקול מלי : יז האף שונא משפט יחבוש ואם
צדיק כביר תרשיע : יח האמר למלך בליעל רשע אל
נדיבים : יט אשר לא נשא פני שרים ולא נכר שוע
לפני

מצודת דוד

מעול · לגמול טוב לרשע ורע : יא כי פועל אדם · כפי פועל האדם כן ישלם לו אם טוב ואם רע וכפי אורח איש כן יזמין לו וכפל הדבר במ"ש : יב אף אמנם · חסר מלת כי וכאלו אמר אף כי ור"ל כ"ש שבאמת היא אשר אל לא ירשיע ר"ל לא ישלם גמול רשע למי אשר לא הרשיע והוא עקרא קבר ומובן מאליו : לא יעות משפט · אפילו המשפט לא יעות לעשוק גמול שכרו : יג מי פקד · וכי מי צוה עליו לברוא את הארץ או מי ברא אותה מבלעדו והלא הוא בראה ומרצונו בראה וא"כ כל קיומה בא ממנו והכל בידו : יד אם ישים · אם היה משים לבו על העולם להפך הכל מים לאין הלא יוכל הוא לאסוף אליו מהעולם הרוח והנשמה הנתון בו מעמו ר"ל היה מונע מן העולם השפע הבאה ממנו והייתה שבה לאין : טו יגוע · ואז היה גוע כל בשר כולם כאחד ואף מין האדם היה שב על העפר אשר לוקח ממנה וכאומר אם לא היה מעשיו במשפט כ"א מלא תאוות וחושב לאויב וחפצו לאבד כמתנקם מה לו להרבות במיני היסורים הלא בידו לכלותו מהר מעל פני האדמה ואף את כל בשר יחד כי הכל שלו ומי א"כ ימחה בידו . טז ואם בינה · אם יש לך בינה שמע זאת והבן אותה והאזינה לקול מלי מה שאדבר עוד : יז האף · וכי אף גם זאת תאמר ששונא המשפט הוא המושל כי תאמר אשר הממשל' נתונה ביד מערכות השמים ומקרה אחד לצדיק ולרשע באין משפט וכי נכון אשר בדברים כוזבים כאלה תרשיע את המקום אשר הוא באמת צדיק כביר ולא יעות משפט הגמול למסור הכל ביד המערכה : יח האמור · וכי ראוי לומר על המלך שהוא בליעל או לומר רשע על אחד מהנדיבים ומכ"ש לחשוב כזאת על המקום : יט אשר לא נשא · הלא הוא אשר לא נשא פני שרים לוותר להם על מעלם ולא ניכר לפניו מי הוא השוע ומי הוא הדל להיות חלוקים בדבר משפט הגמול כי כולם מעשה ידיו המה ואין הפרש ביניהם מול המקום :

מצודת ציון

יא ימציאנו · ענין הזמנה והושטה כמו וימציאו בני אהרן (ויק' ט') : יג פקד · צוה כמו והוא פקד עלי (עזר' א') : יד יאסף · יכניס : יז יחבוש · ענין ממשלה ע"ש שהוא חובש במאסר את המחויב וכן לא אהיה חובש (ישעי' ג') : כביר · חזק : יט שוע · נדיב כמו ולכילי לא יאמר שוע (שם ל"ב) :

יגועצו

לפני־דל כי־מעשה ידיו כלם: כ רגע ימתו וחצות
לילה יגעשו עם ויעברו ויסירו אביר לא ביד: כא כי־
עיניו על־דרכי־איש וכל־צעדיו יראה: כב אין־חשך
ואין צלמות להסתר שם פעלי און: כג כי לא על איש
ישים עוד להלך אל־אל במשפט: כד ירע כבירים לא־
חקר ויעמד אחרים תחתם: כה לכן יכיר מעבדיהם
והפך לילה וידכאו: כו תחת־רשעים ספקם במקום
ראים: כז אשר על־כן סרו מאחריו וכל־דרכיו לא
השכילו: כח להביא עליו צעקת־דל וצעקת עניים
ישמע

מצודת ציון

כ יגועשו. ענין התנודה והתנועה החזקה כמו וכנהרות יתגעשו (ירמי' מ"ו): אביר. גבור וחוזק: כג עוד. ענין תוספת וריבוי וכן ויבך על צואריו עוד (בראש' מ"ו): כד ירוע. ירוצץ כמו תרועם בשבט ברזל (תהלי' ב'): כה מעבדיהם. מעשיהם כי תרגום של מעשה הוא עובדא: וידכאו. נשברו ונכתתו: כו תחת. בעבור כמו עין תחת עין (שמו' כ"א): ספקם. ענין הכאה כמו ויספוק את כפיו (במד' כ"ד):

ירשיע

מצודת דוד

כ רגע ימותו. כאשר תבוא מיתה פתאומי' כדבר וכיוצא בעבור גמול עונש הבא עליהם ימותו ברגע אחת זה כזה אם דל ואם שוע: וחצות לילה. לפעמים פתאום בחצות הלילה יגועו וינודו העם ויעברו מן העולם על כי חטאו לו והם עצמם הסירו את החוזק אשר בהם לא ביד זולת כ"א מהם ובהם: כא כי עיניו. כי המקום משגיח על כל דרכי איש וכו' וכאשר יחטאו לו עד מהרה ישלח דברו לאבדם מן העולם אם דל ואם שוע ואם רבים המה אף מבלי סבה קודמת: כב אין חשך. אין החשך יחשיך ממנו להיות למסתור לפעלי און לבל יראה מעשיהם אל מול פני ה': כג כי לא וכו'. כי אין דרכו להשים על איש עונש נוסף על הראוי עד שיאמר האיש אהלך אל אל במשפט כי הרבה העונש על הפשע ובעבור זה ישגיח על פרטי מעשה האדם לשלם גמול בערך המעשה: כד ירוע. הנה ירוצץ הזקים אין חקר להם ומעמיד אחרים במקומם על ממשלתם: כה לכן יכיר. בעבור אשר יכיר מעשיהם ולזה הפך בלילה אחת להעמיד אחרים במקומם והמה נדכאו מן הארץ: כו תחת רשעים. בעבור היותם רשעים לזה הכם ורצצם במקום ימצאו שם רואים למען יקחו מוסר: כז אשר על כן. אשר כאבדו על אשר סרו מאחרי ה': וכל דרכיו. ר"ל אחת מכל דרכיו לא השכילו וכן על כל דבר פשע (שמות כ"ב) ומשפטו על אחת מכל דבר פשע: כח להביא עליו. לזה האבידם מן העולם להביא על כל אחד מהם גמול צעקת הדל אשר עשקו וגמול צעקת העניי' הרבים אשר ישמע כי עשק ליחיד ולרבי' ובא צעקתם לפני המקום:

והוא

יִשְׁמָע׃ כט וְהוּא יַשְׁקִט וּמִי יַרְשִׁעַ וְיַסְתֵּר פָּנִים וּמִי
יְשׁוּרֶנּוּ וְעַל־גּוֹי וְעַל־אָדָם יָחַד׃ ל מִמְּלֹךְ אָדָם חָנֵף
מִמֹּקְשֵׁי עָם׃ לא כִּי־אֶל־אֵל הֶאָמַר נָשָׂאתִי לֹא אֶחְבֹּל׃
לב בִּלְעֲדֵי אֶחֱזֶה אַתָּה הֹרֵנִי אִם־עָוֶל פָּעַלְתִּי לֹא אֹסִיף׃
לג הֲמֵעִמְּךָ יְשַׁלְּמֶנָּה כִּי־מָאַסְתָּ כִּי־אַתָּה תִבְחַר וְלֹא־אָנִי
וּמַה־יָּדַעְתָּ דַבֵּר׃ לד אַנְשֵׁי לֵבָב יֹאמְרוּ לִי וְגֶבֶר חָכָם
שֹׁמֵעַ לִי׃ לה אִיּוֹב לֹא־בְדַעַת יְדַבֵּר וּדְבָרָיו לֹא
בְהַשְׂכֵּיל׃ לו אָבִי יִבָּחֵן אִיּוֹב עַד־נֶצַח עַל־תְּשֻׁבֹת בְּאַנְשֵׁי
און

מצודת דוד

כט והוא ישקיט. כאשר ינזור המקום על מי לשבת שוקט ובוטח ומי הוא יהריד ויבלבל אותו וכאשר יסתיר פנים ממי לבל ישגיח בו לתת לו די מחסורו ומי א"כ יראנו ר"ל מי ישגיח בו למלאות מחסורו כי הכל מיד ה' ואין כח במערכת השמים לא לרחק ולא לקרב: ועל גוי. בין על אומה שלימה בין על אדם יחידי כי יכול הוא אף בכללי' ומשגיח אף בפרטים: ל ממליך. הוא המסיר ממלוכה אדם חנף מבלי היות מוקשי עם ר"ל למען לא יביא מוקשים על העם: לא כי אל אל האמר. ר"ל על כי נראה שמעשיו בדין נכון הוא לומר אל האל הנה נשאתי והסבול המכאוב ולא אשחית מעשי מעתה: לב בלעדי אחזה. ומלבד מה שאראה אני בעצמי להשכיל בדרכיך למדני אתה את המעשה אשר אעשה ואם פעלתי עון מחסרון הידיעה לא אוסיף עוד לעשות כזאת כאומר אלמדני לדעת דרך זו אלך וכאומר הנה דרך הנכון לומר כן ולא להחזיק עצמו לצדיק ולבעט ביסורים: לג המעמך. וכי מעמך לבד ישלם החקירה בדבר הנהגת משפט ה' וכי אתה לבדך תכריע כי מאסת אמרי הזולת ושפל עוד דברו ואמר וכי אתה תבחר באמיתת הדבר ולא אני הלא גם לי לבב כמוך ומה ידעת מן ההיקש והויכוח דבר ואשימה לב לבחון דבריכם המה: לד אנשי לבב. הן ידעתי שאנשי לבב יאמרו לי ר"ל יודו למאמרי וכל גבר חכם יהיה שומע לדברי ומהם לא יסיר: לה איוב. אבל איוב לא בדעת ידבר ר"ל מקושי המכאוב אין דעתו שלימה ולזה דבריו אמר לא בהשכל ולולי זאת היה גם הוא מודה לדברי: לו אבי. הנה אבקש מבורא עולם יהיה איוב בחון ביסורים לראות אם יחזור מדבריו ועם כל צעקתו לא יתפלא ממנו עד אשר ישוב לה': על תשובות. בעבור שימלא התשובות באנשי און נראה שלא הלכו ממנו היסורים כ"א בתבונה.

מצודת ציון

כט ירשיע. יהריד ויבלבל וכן ובכל אשר יפנה ירשיע (ש"א י"ד): ישורנו. יראנו כמו אשורנו ולא קרוב (במד' כ"ד): ל חנף. רשע המחניף ליצרו ועושה פתויו: לא נשאתי. אשא והסבול: אחבול. אשחית: לב בלעדי. הוא כמו מלבד וכן בלעדי רק אשר אכלו הנערים (ברא' י"ד): אחזה. אראה כמו ואתה תחזה (שמות י"ח): הורני. למדני: לו אבי. ענין תאוה ורצון כמו לא אבה יבמי (דברי' כ"ה):

יספוק

כי

אזן׃ לז כי יסיף על חטאתו פשע בינינו יספוק וירב
אמריו לאל׃
לה א ויען אליהו ויאמר׃ ב הזאת חשבת למשפט
אמרת צדקי מאל׃ ג כי תאמר מה
יסכן לך מה אעיל מחטאתי׃ ד אני אשיבך מלין ואת
רעיך עמך׃ ה הבט שמים וראה ושור שחקים גבהו
ממך׃ ו אם חטאת מה תפעל בו ורבו פשעיך מה
תעשה לו׃ ז אם צדקת מה תתן לו או מה מידך יקח׃
לאיש

מצודת ציון

לז יספוק · די הספוק ור"ל הרבה מאד כמו במלאות ספקו (לעיל כ׳)׃

לה ג יסכן · ענין הנאה והועיל כמו הליסכן גבר (לעיל כ"ב)׃ ה ושור · וראה כמו אשורנו ולא קרוב (במד׳ כ"ד)׃

ישועו

מצודת דוד

לז כי יוסיף · כי על החטא אשר יחטא בלבו להם בהשגח׳ עוד יוסיף פשע אשר בינינו בפרסום רב יתלוננו די ספוקו וירבה אמריו על האל ואם עכ"ז ילכו להם היסורים יגעול דלת לפני אנשי און ולא ישובו לה׳ כי יאמרו הכל בא במקרה ובאשר באו כן הלכו (העולה מהמענה הזה היא אשר ישיב לומר שהמקום משלם לכ"א כגמולו ואינו מוצא תנואות לחבל מעשה ידיו מסבתו בם כי אם היה כן מה לו להרבות בתחבולות הלא הכל שלו ובידו לאבד הכל בקלות ואין מי ימחה בידו אבל עם הכל יעשה במשפט הדל יהיה או סוף המעט אם רב ואין כח במערכת השמים לבטל גזירת המקום לזאת תהראו לשוב לה׳ ולא לבעט ביסורים הא יתאוה לבל ילכו היסורים מאיוב על כי ישוב למען הורות תשובה)׃

לה א ויען · לפי שבמענה השניה השיב בדבר גמול השכר והעונש ועתה בא להשיב בדבר היסורים הבאים לאיוב עצמו לזה כתב ריוח בין ענין לענין להתבונן יפה בכל דבר והפסיק מהשניה והתחיל בשלישית׃ ב הזאת · וכי בטענה הזאת חשבת למשפט לצדק שאמרת צדיק אני יותר מן האל כי אני עשיתי הצדק והוא יעשוק הגמול במה שמסר הכל ביד המערכה׃ ג מה יסכן לך · אם הכל בא מצד המערכה מה ההנאה באה לך מעבודת האל או מה הועיל עם המנע מחטאתי ר"ל מן החטא המוטבע באדם אשר כמעט טבעו כופהו עליו וקשה לפרוש הימנה׃ ד ואת רעיך עמך · ר"ל כמו שאני חולק עמך כן אני חולק עם רעיך כי הם שפטו שהיסורים באו עליך בעבור מרבית העון ולדעתי לא כן יחשוב׃ ה וראה · ענין הבינהו שאין לו ערך ויחס עמך׃ גבהו ממך · אשר גבהו ממך מאד ומרחק רב עמך אליהם׃ ו אם חטאת · ר"ל ומן השמים השפע על היושב ממעל לו אשר אם חטאת מהו הדבר אשר תוכל לפעול בו׃ ורבו · ואם רבו וכו׳ וכפל הדבר במ"ש׃ ז אם צדקת · וכן אם תצדק מהו הדבר אשר תתן לו בזה או מהו הדבר אשר יקח מעצמו מידך׃

לאיש

ח לאיש כמוך רשעך ולבן אדם צדקתך : ט מרוב
עשוקים יזעיקו ישועו מזרוע רבים : י ולא אמר איה
אלוה עשי נתן זמרות בלילה : יא מלפנו מבהמות ארץ
ומעוף השמים יחכמנו : יב שם יצעקו ולא יענה מפני
גאון רעים : יג אך שוא לא ישמע ׀ אל ושדי לא
ישורנה : יד אף כי תאמר לא תשורנו דין לפניו ותחולל
לו : טו ועתה כי אין פקד אפו ולא ידע בפש מאד :

ואיוב

מצודת דוד

ח לאיש כמוך · שיש לו ערך עמך בעולם ועמך ישב בקרבך לו יזיק רשעך אשר תעשה לו וכן לו יועיל הצדקה אשר תעשה עמדו אבל לא לה' וכאומר והנה בהיות כן אין על המקום לשלם גמול לאדם לא בעבור המנעו מן החטא ולא בעבור עשות הצדק אולם הגמול הבא לאדם הוא בטובו הגדול ובחסדו הרב : ט מרוב עשוקים · ולזה כאשר ירבה זעקת עשוקים אשר יזעיקו אותם עושקיהם ושועתם אשר ישועו מזרוע רבים אשר יאנסום בכח הזרוע והוא כפל ענין במ"ש : י ולא אמר וכו' · ר"ל הצדיק אשר בהם הנותן בפיו זמירות לה' בלילה בהסתר ויחידי לא אמר לזולת איה אלוה העושה אותי ר"ל מדוע שכחת בה' ולא תשמור מצותיו ותעשוק רעיך : יא מלפנו · בלא המקום למד אותנו דעת יותר מבהמות הארץ ויותר מעוף השמים יחכמנו והם בהם אין מי יעשוק משל רעהו כ"ש האדם שחננו ה' דעה שאין ראוי לו לעשוק משל רעהו : יב שם יצעקו · ר"ל ועל כי הצדיק המשכיל ידום בעת ההיא ולא מיחה ברשעי הדור לדבר בם כדברי' האלה לכן שם במקום הרשעים האלה יצעקו גם הצדיקים על מכאובם ולא יענה להם המקום כי יסתיר פניו מפני גאון וגאות הרעים העושקים כי גם הגמול בא מצד החסד אבל כשירבו רשעים והצדיק לא ימחה בידם אז מסתיר פניו מכולם יחד ולא יעשה עוד חסד אף לצדיק וכאן יאמר לאיוב שהכל בא לו על שלא מיחה כראוי ברשעי הדור : יג אך שוא · ר"ל עם כי המקום מסתיר פניו לפעמים זהו כשירבו הפושעים והצדיק לא מיחה בהם אך שוא דברי האומר אשר בכל זמן לא ישמע אל ושדי לא יראה את המעשה אשר יעשה כי באמת משגיח הוא בכל : יד אף כי תאמר · אף שאמר אתה מול המקום לא תראה את האדם להשגיח בו כמ"ש מה אנוש וכו' ותפקדנו וגו' (לעיל ז') ונמשך מזה שאין דין למעלה ואין מקום להתפלה הנה לא כן הוא כי יש דין למעלה ולזה התפלל לו כי התפלה מועלת כי הואיל והוא משגיח ממילא יש דין ויש מקום לתפלה : טו ועתה ·

ואם

מצודת ציון

ט ישועו · יצעקו : י נותן · אומר כמו ולא נתן תפלה (לעיל א') : זמירות · מלשון זמר ורננה : יא מלפנו · כמו מאלפנו בחל"ף והוא ענין לימוד כמו ואאלפך חכמה (לעי' ל"ג) : יג ישורנה · יראנה : יד ותחולל · ענין תפלה כמו ויחל משה (שמות ל"ב) : טו פקד · חסר כמו ויפקד מקום דוד (ש"א כ') : אפו · פניו כמו בזעת אפיך (ברא' ג') : בפש · ענין רבוי כמו פשה תפשה (ויק' י"ג) :

יפלה

טז וְאִיּוֹב הֶבֶל יִפְצֶה־פִּיהוּ בִּבְלִי־דַעַת מִלִּין יַכְבִּר׃
לו א וַיֹּסֶף אֱלִיהוּא וַיֹּאמַר׃ ב כַּתַּר־לִי זְעֵיר וַאֲחַוֶּךָּ
כִּי־עוֹד לֶאֱלוֹהַּ מִלִּים׃ ג אֶשָּׂא דֵעִי לְמֵרָחוֹק
וּלְפֹעֲלִי אֶתֵּן־צֶדֶק׃ ד כִּי־אָמְנָם לֹא־שֶׁקֶר מִלָּי תְּמִים
דֵּעוֹת עִמָּךְ׃ ה הֶן־אֵל כַּבִּיר וְלֹא יִמְאָס כַּבִּיר כֹּחַ לֵב׃
ו לֹא־יְחַיֶּה רָשָׁע וּמִשְׁפַּט עֲנִיִּים יִתֵּן׃ ז לֹא־יִגְרַע מִצַּדִּיק
עֵינָיו

מצודת ציון

טז יפצה · יפתח כמו פציתי פי (שופטים י"א): יכביר · ירבה כמו לא כביר (ישעי' י"ו): לו ב כתר · ענין המתנה כי ולתורתו איים ייחלו (שם מ"ב) ת"י יכתרון: זעיר · מעט כמו זעיר שם (שם כ"ח): ואחוך · ואגיד לך כמו אחוך שמע לי (לעיל ט"ו): ו ומשפט · ענינו דבר הראוי והצורך וכן וזה יהיה משפט הכהנים (דברי' י"ח): ז יגרע · מל' גרעון:

לכסא

מצודת דוד

ואף כי הוא משגיח אבל עתה כאשר ירבו רשעים ואין מי יאמר איה אלוה עושי וכו' לזה הסיר פניו והסתירו ועשה עצמו כאלו לא ידע ולא ישגיח באנשי הדור ההוא בעבור כי נתרבה אחר הרשע באין מכלים ואף הצדיק לא יקבל החסד על כי לא מיחה: טז ואיוב · אבל איוב יפתח פיו בדברי הבל לומר שאינו משגיח בשפלים בכל זמן: בבלי דעת · בעבור שאין דעתו שלימה מגודל מכאוב היסורים לזה ירבה אמרים בעלמא ולא בהשכל (העולה מהמענה הזה להשיב על תלונות איוב אשר יתרעם על מכאוביו עם כי עשה את הטוב כי ישיב אמרים לומר הלא אין על המקום לשלם גמול לאדם כי מה יועיל לו בצדקו ומה יזיק לו ברשעו אולם מצד החסד בא הגמול ולזה כאשר ירבו הפושעים והצדיק לא ימחה בידם לא יקבל עוד החסד ובעבור זה לא יקבל איוב גמול מעשה הטוב כי לא מיחה כראוי ברשעי הדור):

לו א ויוסף · על כי כבר השיב על כל אשר התלונן איוב אמר ויוסף כי לא בא עתה רק להוסיף דברים לחזק מאמריו הראשונים: ב כתר לי · לבל יחשוב איוב שכבר השלים כל מאמריו ויבוא הוא להשיב מה לזה אמר עוד המתן לי מעט זמן ואגיד לך אמרים כי יש עוד עמדי מלים בעבור אלוה ובמקומו: ג אשא דעי · אשא קול להשמיע למרחוק למען ישמעו רבים וכאומר כל הרוצה להשיב יבוא וישיב: ולפועלי אתן צדק · אדבר צדק בעבור פועלי ויוצרי: ד כי אמנם · כי באמת אין דברי אמרי שקר ולמען הקניטך כי הדעות המה תמימים ושלמים עמך כאומר הלא אוהבים אנחנו ומה לי להקניטך באמרי שקר אבל האמת אגיד ולזה אשא דעי למרחוק ולא אירא ממי כי לא ימצא מי יכזב אמרי: ה הן אל כביר · הנה עם כי האל חזק מאד ואין לו יחוס וערך עם מי מ"מ משגיח בשפלים ולא ימאס את האדם אם הוא חזק בנת הלב לעמוד מול היצה"ר: ו לא יחיה רשע · איננו משגיח דרך כלל הכל אף בעת יהודע צורך עניי' שפלי הרוח אז יבדיל את הרשע מהם ולא יחיה אותו עמהם: ז לא יגרע · ואף כאשר יעלים עין בעון רשעי הדור יבדיל מהם את הצדיק המוחה בידם ולא יגרע עיניו ממנו עד ירום אותו נשבת עם מלכים

עֵינָיו וְאֶת־מְלָכִים לַכִּסֵּא וַיֹּשִׁיבֵם לָנֶצַח וַיִּגְבָּהוּ׃ ח וְאִם־
אֲסוּרִים בַּזִּקִּים יִלָּכְדוּן בְּחַבְלֵי־עֹנִי׃ ט וַיַּגֵּד לָהֶם פָּעֳלָם
וּפִשְׁעֵיהֶם כִּי יִתְגַּבָּרוּ׃ י וַיִּגֶל אָזְנָם לַמּוּסָר וַיֹּאמֶר כִּי־
יְשֻׁבוּן מֵאָוֶן׃ יא אִם־יִשְׁמְעוּ וְיַעֲבֹדוּ יְכַלּוּ יְמֵיהֶם בַּטּוֹב
וּשְׁנֵיהֶם בַּנְּעִימִים׃ יב וְאִם־לֹא יִשְׁמְעוּ בְּשֶׁלַח יַעֲבֹרוּ
וְיִגְוְעוּ בִּבְלִי דָעַת׃ יג וְחַנְפֵי־לֵב יָשִׂימוּ אָף לֹא יְשַׁוְּעוּ
כִּי אֲסָרָם׃ יד תָּמֹת בַּנֹּעַר נַפְשָׁם וְחַיָּתָם בַּקְּדֵשִׁים׃
טו יְחַלֵּץ עָנִי בְעָנְיוֹ וְיִגֶל בַּלַּחַץ אָזְנָם׃ טז וְאַף הֲסִיתְךָ

מפי

מצודת דוד

מלכים בכסא: ויושיבם. ועד עולם מושיב אותם בכסא ויגבהו עד למעלה: ח ואם אסורים. ואם לפעמים יקרה אשר הצדיקים קשורים בשלשלאות היסורים ונלכדין בחבלי עוני: ט ויגד. ר"ל לא קרה להם כזאת בעבור שאין המקום משגיח בכל עת אבל גם זה בהשגחה באה כי סרו מעט מדרך הישר ויביא עליהם יסורים ובזה כאלו מגיד להם רוע פעלם ופשעיהם אשר בדרך שהמה מתגברי' והולכים אף אם ינטה אליהם כמעט קט: י ויגל. ובזה יגלה אזנם לקבל מוסר וכאלו יאמר להם אשר ישובון מן האון אשר התחילו לאחוז בה ולטובה א"כ יחשב להם: יא אם ישמעו. אם יבינו ע"י היסורים אשר לא טוב עשו וישובו לעבוד את ה' כמאז: יכלו. אז ישלימו יתר ימיהם בטוב ושנותם בנעימים כי ישגא אחריתם: יב בשלח יעבורו. יעברו מן העולם בחרב וימותו על כי לא היה בהם דעת להבין בהאות היסורים ולשוב מאון: יג וחנפי לב. אבל הרשעים המחניפים לילרם למלאות שאלתו ותאוותיו המה מעלים אף וחמה ולא יצעקו אל ה' כאשר אסרם ביסורים כי תולים הכל במערכת הפעמים וכועסים על רוע הסדור והוסבים שאין מקום לתפלה: יד תמות בנוער. ולכן תמות נפשם בימי נערותם: וחיתם. נפשם החיוני תלא מהם בין הקדשים ר"ל במיתה מגוולת כמותם וטוב להם: טו יחלץ. הנה באמת עוני היסורים לטובה תחשב כי המעונה ביסורים הנה בעבור העוני יחלצו המקום מדין גיהנם הקשה יותר ועוד כי בלחץ היסורים יגלה אזנם לקבל מוסר למען ישובו ולא יחטאו עוד: טז ואף הסיתך. אל מול איוב יאמר דע שאף אותך הסיתו היסורים לשוב לה' להציל מדין גיהנם אשר פיה צר ודחוק לשמור חומה ותחתיתה רחב לא צר ודחוק להצניר עשנה בה לבער הרבה:

מצודת ציון

לכסא. כמו בכסא למ"ד במקום בי"ת וכן ישבת לכסא (תהלי' ט'): ח בזקים. בשלשלאות כמו בזקים יעבורו (ישעי' מ"ה): בחבלי. מלי' הבל ויתר: עוני. מלי' ענויים ויסורין: יא בנעימים. ענין המתיקות והיופי: יב בשלח. בחרב כמו מעבור בשלח (לעיל ל"ג): יד בקדשים. הם המזומנים למשכב הזכור כמו ולא יהיה קדש (דברים כ"ג): טו יחלץ. יוציא וישלוף כמו חלוץ הנעל (שם כ"ה): בלחץ. ענין הדחק כמו ולחצו אתכם (עמו' ו'): טז הסיתך. מל' הסתה ופתוי:

מולק

מפי צר רחב לא מוצק תחתיה ונחת שלחנך מלא דשן:
יז ודין רשע מלאת דין ומשפט יתמכו: יח כי חמה פן
יסיתך בשפק ורב כפר אל יטך: יט היערך שועך
לא בצר וכל מאמצי כח: כ אל תשאף הלילה לעלות
עמים תחתם: כא השמר אל תפן אל און כי על זה
בחרת מעני: כב הן אל ישגיב בכחו מי כמהו מורה:
כג מי פקד עליו דרכו ומי אמר פעלת עולה: כד זכר
כי

מצודת ציון

מוצק. צר ודוחק כמו ורוחב מים במוצק (לקמן ל"ז): יח בשפק. כמו בספק בסמ"ך וענינו די הספוק והצורך: כופר. פדיון כמו אם כופר יושת עליו (שמות כ"א): יט שועך. מל' שוע ונדיב ועשיר: מאמצי. מל' אומץ וחוזק: כ תשאף. ענין תאוה וחשק כמו כעבד ישאף צל (לעיל ז'): לעלות. ענין סלוק כמו בעלות גדיש בעתו (לעיל ה'): כא מעוני. ענין הכנעה כמו מאנת לענות מפני (שמו' י'): כב מורה. משליך כמו ירה בים (שם ט"ו): כג דרכו. הנהגתו:
השגחה

מצודת דוד

ונחת. מה שיהיה מונח על שולחנך יהיה מלא דשן ושומן ור"ל גם יתענג בתענוג הנפשי בעוה"ב: יז ודין רשע. ואף אם נתמלאת מדין יסורים הראוי לרשע מה בכך הלא לטובה תחשב כי הדין והמשפט הבאים עליך הם יסעדו אותך להציל מדין גיהנם ולהתענג בעוה"ב: יח כי חמה. כי חמת ה' חלה עליך ליסרך לטהרך כי פן יסיתך יצרך לבעט במקום בעבור די ספוק צרכך בענין שנאמר וישמן ישרון ויבעט (דברים ל"ב) וכשתהיה כן אז תהיה נגרם בחטא או אף רב כופר לא יטך מדין גיהנם ר"ל אף בהרבה יסורים לא יהיה פדיון להנצל מדין גיהנם וא"כ מה טוב לך היסורים כי עתה תהיה נשמר מן היצה"ר: יט היערוך. וכי יהיה עשרך ערוך ומתוקן מבלי הקדים לה צרה וכל אמוץ כח ותוקף יסורים כי הלא אם תתמיד הטובה תבעט במקום מרוב כל ותאבד עדי עד: כ אל תשאף. אל תתאוה לרב הטובה בלילה אשר בה על העמים להסתלק מן העולם במקומם אשר יפנו כאן והם דור המבול וסדום ועמורה שבעטו במקום רוב טובה ונאבדו במקומם ור"ל אל תתאוה לשבת בשלוה בהתמדה מבלי שבט אלוה כי פן תאבד כמו העמים האלה: כא השמר. לאשר הסבר מעתה ואל תפנה אל און להרשיע דין שמים כי עד הנה בחרת על זה האון יותר מן ההכנעה לפני המקום לומר שכדין עמו ואל תוסיף לעזות מצח: כב הן אל וגו'. מדוע לא תכניע עצמך למולו הלא בכחו הרב ישגיב וירומם את אשר ישר בעיניו אף אין מי כמוהו משליך בשפל המעגל את מי ירצה והכל בידו להרע או להטיב: כג מי פקד. מי צוה עליו דרכו ללמדו מה יעשה ומי אמר לו פעלת עולה לא במלך ב"ו שיש לו יועצים ללמדו מה יעשה וכשעושה מה שלבו יקרה לפעמים אשר יאמרו לו פעלת עולה וא"כ בודאי אין לו ערך ודמיון מה זה לא תכניע למולו: כד זכור. מן דעתך לזכור
מעשיו

כי תשגיא פעלו אשר שררו אנשים: כה כל אדם חזו
בו אנוש יביט מרחוק: כו הן אל שגיא ולא נדע מספר
שניו ולא חקר: כז כי יגרע נטפי מים יזקו מטר לאדו:
כח אשר יזלו שחקים ירעפו עלי אדם רב: כט אף אם
יבין מפרשי עב תשאות סכתו: ל הן פרש עליו אורו
ושרשי הים כסה: לא כי בם ידין עמים יתן אכל למכביר:

על

מצודת דוד

מעשיו כי בעצמך תגדיל פעלו אשר ראו אנשים ר״ל הידועות והנגלות לכל מגודל השגחתו מלבד הנעלמות והנסתרות אשר לא נדע: כה כל אדם חזו בו. הנה כל בני אדם רואים המה בהשגחתו כי הוא יוצר עין כל אדם והלא ההבט לפי ערכו יביט מרחוק ואיך תחשוב שהמקור לא יראה מה הנעשה כאן וכענין שנאמר היוצר עין הלא יביט (תהלי׳ צ״ד): כו הן אל שגיא. הנה האל גדול הוא מאד ולא נדע לשער גדלו ומספר שניו רבו ואין חקר להם כי אין להם תחלה ותכלה ולא יושג א״כ שהותו לא מעצמותו לא ממספר שניו: כז כי יגרע. אולם מעט יושג מגדל פעולותיו כי לפעמים יחסר נטפי מי המטר עם כי ברבה מטר היה נאסף אל עננו מ״מ בחפצו יכלא את המטר: כח אשר יזלו. ולפעמים בהפוך אשר יזלו שחקים מאוצר המים אשר בשמים ממעל עם כי הטבע לא יורה אז על המטר מ״מ ירעפו מאוצרו הטוב בעבור בעלת אדם רב ר״ל צדיק והוא דבר השואל על המטר: כט אף אם יבין. רק כאשר יבין המקום עת בוא בטבע פרישת העב תחת השמים: תשואות. עת בוא המית עליית הענן אשר כאלו נסוכה על יושבי האדמה והוא כפל ענין במ״ש: ל הן פרש. הנה לפעמים יגביר חסדו ויפרוש על הענן את מטרו הבא מאוצרו הטוב ואת שרשי הים ועמקם יכסה לבל יתמלא הענן מהם כ״א מאוצרו הטוב: לא כי בם. כי המים הבאים מאוצר השמים אשר בהם היה דן את אנשי דור המבול בפעמים ההם עצמן יתן אוכל עד להרבות ועושה שני הפכים בנושא אחד פעם שלחם למחות את כל היקום ופעם יתהפכו לגשמי ברכה עוד יותר ממי המטר הבא בטבע:

מצודת ציון

כד תשגיא. תגדיל כמו כארז בלבנון ישגה (תהלי׳ צ״ב): שוררו. ראו כמו ושור שחקים (לעיל ל״ה): כה חזו. ראו כמו בלעדי אחזה (לעיל ל״ד): כז יגרע. מל׳ גרעון וחסרון: נטפי. מל׳ טיפין: יזוקו. ענין יציקה כמו ומקום לזהב יזוקו (לעיל כ״ח): לאדו. לעננו כמו ואד יעלה מן הארץ (בראשי׳ ב׳): כח יזלו. יטיפו כמו תזל כטל אמרתי (דברי׳ ל״ב): ירעפו. גם הוא ענין נטיפה כמו יערוף כמטר לקחי (שם): רב. גדול וחשוב כמו ורבי המלך (ירמי׳ מ״א): כט תשואות. ענין המיה ורעש כמו תשואות חן חן לה (זכרי׳ ד׳): ל אורו. ענינו המטר ובן כל אור החמה בענין והוא מל׳ יורה ומלקוש (דברים י״א): לא למכביר. להרבות כמו סוער לא כביר (ישעי׳ י״ז):

כפים

לב עַל־כַּפַּיִם כִּסָּה־אוֹר וַיְצַו עָלֶיהָ בְמַפְגִּיעַ׃ לג יַגִּיד
עָלָיו רֵעוֹ מִקְנֶה אַף עַל־עוֹלֶה׃
לז א אַף־לְזֹאת יֶחֱרַד לִבִּי וְיִתַּר מִמְּקוֹמוֹ׃ ב שִׁמְעוּ
שָׁמוֹעַ בְּרֹגֶז קֹלוֹ וְהֶגֶה מִפִּיו יֵצֵא׃ ג תַּחַת־
כָּל־הַשָּׁמַיִם יִשְׁרֵהוּ וְאוֹרוֹ עַל־כַּנְפוֹת הָאָרֶץ׃ ד אַחֲרָיו
יִשְׁאַג־קוֹל יַרְעֵם בְּקוֹל גְּאוֹנוֹ וְלֹא יְעַקְּבֵם כִּי־יִשָּׁמַע קוֹלוֹ׃

ירעם

מצודת ציון

לב כפים. כן יקראו העננים לפי שבתחלה נראה ככף היד כענין שנאמר עב קטנה ככף איש (מ"א י"ח) או לפי שהם כמו כפה על ראשי בני האדם: במפגיע. ענין תפלה כמו ואל תפגע בי (ירמי' ז'): לג רעו. מל' תרועה והוא קול הרעם: על. ממעל כמו נאם הגבר הוקם על (ש"ב כ"ג): לז א ויתר. ענין קפיצה ודלוג כמו לנתר בהן על הארץ (ויק' י"א): ב ברוגז. ענין רעד וחרדה כמו רגזו ואל תחטאו (תהלים ד'): והגה. ענין דבור כמו ולשוני תהגה (שם ל"ה): ג ישרהו. מל' ישר והוא: כנפות. קצות: ד גאונו. מל' גאוה: יעקבם. ענין סוף ואחרית כעקב הזה שהוא סוף הרגל:

הוא

מצודת דוד

לב על כפים. כאשר יקרה אשר יכסה המטר אשר על העננים והמה מלואים בהם ולא יריקו על הארץ ואח"ז יצוה עליה לרדת בעבור תפלת הצדיק השואל עליה: לג יגיד עליו רעו. וכאשר יקרה אשר הרעם שלו יגיד על המטר ויורה עליו אשר קרבה לבוא והנה קנין האף אשר אנשי הארץ הבעירו חמת ה' עולה היא ממעל על הוראת הרעם ומבטלת אותה ולא יבוא הגשם ומכל זה נראה גודל ההשגחה כי פעם הגשמים מלואים ויריקו ע"י המפגיע ופעם אחד קרבו לבוא והמה נעצרים כאשר יחטאו אנשי הארץ:

לז א אף לזאת. אף לפלאי המקום אשר יפעל בעת ירידת המטר עם כי היא הקטנה שבפעולותיו מ"מ אף עליה יחרד לבי ויקפוץ ממקומו לגודל התמהון: ב שמעו שמוע. כי בעת רדתו שמוע נשמע קולו אשר ירעם ברוגז והוא קול הרעם: והגה. הדבור אשר יצא מפיו הוא הרעם שזכר שיוצא בגזרת המקום והוא כפל ענין במ"ש: ג תחת כל השמים ישרהו. והנה משלח את הקול בדרך ישר תחת כל השמים ולא יסבב בדרך עקלתון ואז ישלח גם אור ברקיו על קצות הארץ כי בעת יוצא הרעם אז יוצא הברק כאשר חקרו הטבעיים: ד אחריו ישאג קול. אבל שאגת הקול אשר ירעם בקול גאונו נשמע לאוזן אחר ראיית הברק עם כי גם הקול הולך בדרך ישר: ולא יעקבם. הולם לא יאחר באמת את הקולות לבוא לעקבות הברקים ואחריהם אם היה נשמע קולו מיד בצאתו ר"ל אם היה נשמע מיד לא היה נודע שאינו מתאחר לבוא לעקבות הברק אבל בעבור גסות חוש השמע ודקות חוש הראות יראה הברק פרש ישמע הרעם לזה מודע האדם אשר כן הוא סדר תולדותם אבל לא כן הוא והוא דבר נפלא ותמהון:

ירעם

ה יַרְעֵם אֵל בְּקוֹלוֹ נִפְלָאוֹת עֹשֶׂה גְדֹלוֹת וְלֹא נֵדָע׃
ו כִּי לַשֶּׁלֶג ׀ יֹאמַר הֱוֵא אָרֶץ וְגֶשֶׁם מָטָר וְגֶשֶׁם מִטְרוֹת
עֻזּוֹ׃ ז בְּיַד־כָּל־אָדָם יַחְתּוֹם לָדַעַת כָּל־אַנְשֵׁי מַעֲשֵׂהוּ׃
ח וַתָּבוֹא חַיָּה בְמוֹ־אָרֶב וּבִמְעוֹנֹתֶיהָ תִשְׁכֹּן׃ ט מִן־הַחֶדֶר
תָּבוֹא סוּפָה וּמִמְּזָרִים קָרָה׃ י מִנִּשְׁמַת־אֵל יִתֶּן־קָרַח
וְרֹחַב מַיִם בְּמוּצָק׃ יא אַף־בְּרִי יַטְרִיחַ עָב יָפִיץ עֲנַן
אוֹרוֹ

מצודת דוד

ה ירעם אל · הנה האל ירעם בקולו רעמות נפלאות אשר שמענו ונדעם והנה הם עוד הגדולות אשר עושה ואנחנו לא נדעם : ו כי לשלג · אשר לשלג יצוה שיהא על הארץ והננו רואים אותו בארץ וכן יצוה על גשם מטר וכן יצוה על גשם מטרות עוזו ר״ל גשם חזק ושוטף וכולם נראים המה לעין כל בעת רדתם : ז ביד כל אדם יחתום · ועכ״ז יסתום ויחתום בתוך כל בני אדם אלהיות להם קדימת ידיעה טרם בואם למען דעת כל אנשי מעשה מעשהו ר״ל בכדי להודרו כל בעל מעשה לכלות מעשהו טרם יבוא הגשם ובכל ימנעהו בבואו : ח ותבוא חיה · עם כי ההיה תשיג ידיעת המטר טרם בואו ותקדים לבוא במקום אשר תשב ותארוב לטרוף טרף ותשכון במעונותיה ולא תצא אז החוצה וקראה א״כ הבנת האדם אף בדבר אשר תשיג החיה : ט מן החדר · יספר עוד מפלאות המקום ואמר הנה רוח סופה תבוא מן החדר אשר יכלא שם הרוח והם חדרי תימן כמ״ש עושה עש כסיל וכימה וחדרי תימן (לעיל ט׳) : וממזרים קרה · מן המזלות תבוא הקור והוא מזל כימה : י מנשמת אל · מנשיבת רוח האל ר״ל במאמר פיו יבוא הקרח ובא רוחב המים במקום צר ודחוק עד לא יוכלו להעלות גלים כי הקרח עליהם ממעל : יא אף ברי · אף בעת יהיה האויר ברור ואין מקום לבוא המטר ע״פ הטבע עכ״ז יטריח את העב למלאותו בכובד מים רבים והוא יפזר מטרו ע״פ האדמה . ור״ל אמרו שהמלאך הממונה על המטר שמו אף ברי :

מצודת ציון

ו הוא · כמו היה ונאמר בוי״ו והאל״ף במקום היו״ד והה״א : ז ביד · הוא כמו בתוך וכן ביד שני הנתרות (זכרי׳ ד׳) : יחתום · יסתום ויסגיר כמו כי חתום הוא (ישעיה כ״ט) : אנשי מעשהו · יחסר הכנוי וראוי אנשי מעשה מעשהו וכן הארון הברית (יהו׳ ג׳) ומשפטו הארון ארון הברית : ח במו ארב · בארב כמו במו כי אתחנן (לעי׳ י״ט) : ובמעונותיה · ענין מדור כמו מעון אתה היית (תהלי׳ צ׳) : ט וממזרים · מזלות וכן התוציא מזרות (לקי׳ ל״ח) ובא הרי״ש במקום הלמ״ד וכן וידע אלמנותיו (יחזק׳ י״ט) והוא כמו ארמנותיו ובא הלמ״ד במקום הרי״ש : קרה · מל׳ קור החורף : י מנשמת · ענין נשיבת הרוח כמו מנשמת אלוה יאבדו (לעי׳ ד׳) : קרח · הוא הגליד הנקפה מן הקור כמו משליך קרחו כפתים (תהלים קמ״ז) : במוצק · במקום צר ודחוק כמו רחב לא מוצק (לעי׳ ל״ו) : יא ברי · מלשון ברור ונקי : יפיץ · יפזר כמו והפצתי אותם (יחזק׳ ל״ו) :

אורו: יב והוא מסבות מתהפך בתחבולתו לפעלם
כל אשר יצום על פני תבל ארצה: יג אם לשבט אם
לארצו אם לחסד ימצאהו: יד האזינה זאת איוב עמד
והתבונן נפלאות אל: טו התדע בשום אלוה עליהם
והופיע אור עננו: טז התדע על מפלשי עב מפלאות
תמים דעים: יז אשר בגדיך חמים בהשקט ארץ
מדרום

מצודת ציון

יב בתחבולותיו. ענין ההתחכמות בדבר מה: תבל ארצה. מקום המיושב שבארץ נקרא תבל ור"ל במקום המיושב שבארץ. או כפל המלה במלות נרדפות כמו אדמת עפר (דני' י"ב): יג לשבט. ענין עונש הפורענות כמו בשבט עברתו (איכ' ג'): ימצאהו. ענין הזמנה והושטה כמו ולאורח איש ימציאנו (לעיל ל"ד): יד עמוד. חזוק כמו עמדו לא ענו (לעיל ל"ב): טו והופיע. הזריח והוא מושאל על הגלות המטר והראותו: טז מפלשי. כמו מפרשי בחילוף הלמ"ד בריש וכמו מזלות מזרות:

תרקיע

מצודת דוד

יב והוא. הענן הזה הנה פעמים סבות מתהפך הנה והנה ברוב תחבולותיו לעשות פעלם המוטל עליהם כפי כל אשר יצום המקום להריק המטר ע"פ האדמה ר"ל מה שהעבים מתהפכים הנה והנה לא במקרה היא כ"א מאמת שזה ולעשות שליחותו של מקום: יג אם לשבט. פעם יתהפך להוריד המטר לענש את הבריות על ידו כי כאשר יתמעו יורד הוא במקום עמק ובלילה והמטר רע להם: אם לארצו. פעם יתהפך להוריד המטר לארץ ה' ר"ל אל המקום אשר אנשיה המה לה' הנשמעים אליו אשר המטר נגזר עליהם: אם לחסד. פעם יתהפך להוריד המטר לעשות בה עוד חסד ולא יותר ממה שנגזר והוא כאשר נגזר מתחלה מעט גשמים ולאח"ז הטיבו מעשיהם הלא יפליא חסד להורידם במקום היותר צורך והינו מחבל עפה לרדת במקום שאין בו צורך: ימצאהו. חוזר הוא על כולן ור"ל יזמין ויושיט את המטר לאיזה מאלו אם לשבט וכו': יד האזינה. קשוב באזניך את אמרי ושמוק ואתן לבך להבין נפלאות האל ר"ל שנאו מן האל ולא יחשבו ולא אל המערכה: טו התדע. ר"ל איך יחשוב שיכל בא מצד המערכה הלא לפרת חכמה וידעת מה שהדברים הטבעיים טרם נואש בהם גם זאת תדע מהיכן היא רומז על הענן ומתי הופיע וגלה מטר עננו ר"ל מתי היא יציאת טפת המטר מן הענן כי לא נודע פגם על אשר נראה לעין ולא מאז והלא הוא עננו חוזר גם על ראשית המקרא: טז התדע. האם תדע מפלאות ה' התמים בדעות אשר יתגבה על מפרשי העב המעל להם וכחומר ומה הנעשה בעבים לא ידעת הגם תדע מה תהיה להם: יז אשר. חוזר הוא על מלת התדע האמור במקרא שלפניו לומר האם תדע הסבה אשר בגדיך חמים בעת ישקיט הארץ בפאת הדרום ר"ל בשבא אליו מצולה רוח [illegible] הקרה מאז ונעשה באויר חם ויוחמו גם הבגדים היושבים לאט כי הוא באם הם לוקחים ומחין בא להם המעוררות להתחמם ומנוגד ומה היה הפעל בא מצד המערכה [illegible] כאשר נגע

בגדים

מדרום: יח תרקיע עמו לשחקים חזקים כראי מוצק:
יט הודיענו מה נאמר לו לא נערך מפני חשך: כ היספר
לו כי אדבר אם אמר איש כי יבלע: כא ועתה לא
ראו אור בהיר הוא בשחקים ורוח עברה ותטהרם:
כב מצפון זהב יאתה על אלוה נורא הוד: כג שדי לא
מצאנהו שגיא כח ומשפט ורב צדקה לא יענה: כד לכן
יראוהו אנשים לא יראה כל חכמי לב:

ויען

מצודת דוד

דברים הטבעיים: יח תרקיע. וכי פרשת עמו את השחקים החזקים במראה הנראים הנעשה בחליקה שהוא חזק יותר מאלו הנעשה בהקשת הקורנס. או שהמה חזקים כדבר הבהירות ומראה כדבר המוצק נראה יתיבו אותו אשר יזהיר מאד ולאומר וכי גם אתה לך עד שתאמר אערכה לפניו משפט: יט הודיענו. הודע לנו מה נאמר במשפט ולאומר גם אנו היינו מתווכחים עמו בעבורך הך אמור לנו מה נאמר: לא נערוך. הלא לא נוכל לסדר משפט למולו מפני חשכת הדעת אשר עמנו מול חכמת המקום: כ היספר לו. ר"ל מה לנו לערוך עמו משפט וכי מהצורך לספר לו אשר אדבר הלא הכל ידוע לו: אם אמר. וכי יאמר איש דבר אשר יסתר ממנו והוא כפל ענין במ"ש: כא ועתה. בסבת להשלים דבריו אמר ועתה אומר אני דרך כלל הנה בעמי"לה ראו אנשי אור השמש והוא בעת אשר יכסנו הענן ועם כי בהיר הוא במקומו בשחקים ומזהיר מאד אבל בעת אשר עברה רוח ותטהר את השחקים מן הענן אז יראוהו והוא מקרה קצר והוזן מאלוה: כב מצפון. ר"ל ואם השמש אשר נראה הוא לעין כל כאשר יטהר השמים נעלם הוא בעת אשר יכסנו הענן ואיך א"כ ינצח מחלפותי הלב דעות וחקירות מוזקקות כזהב על אלוה וגו' הלא נעלם הוא בכל זמן ואיך נדע א"כ הקרין בהנהגת מדותיו: נורא הוד. יראתי מלהגיד הודו פן ימעטנו וכענין שנאמר נורא תהלות, (שמות ט"ו): כג שדי לא מצאנהו. עם כי לא מצאנו את הכל כדי ר"ל עם כי לא נוכל להשיג עצמותו והנהגת מדותיו מ"מ בן ידענו כי הוא שגיא כח אבל במשפט ורב צדקה ולא יענה את האדם מלבו כי אם מה שבא בגמול מעשיו יעשה לו: כד
לכן.

מצודת ציון

יח תרקיע. ענין פריסה ושטיחה כמו לרוקע הארץ (תהלים קל"ו) ומשפטו הרקיע (בראשית א) החימה וקרא בדבר המובן וגבוהו רבים: לשחקים. כשם הנמ"ר במקום אחר וכן הרגו לאבקר (ש"ב ד'): כראי. מלי ראיה ומראה: מוצק. מלשון יציקה: כ יבולע. ענין השחתה כמו כבלע את הקדש (במדבר ד'): כא בהיר. אור ומזהיר: כב מצפון. ענין טמון ונסתר ואחז בלשון מליצה נאמר. אף שהזהב בא ממקום הצפון: זהב. ר"ל פוזק. ובקי בזהב וכן המריקים מעליהם הזהב (זכריה ד'): יאתה. יבוא כמו ואתה מרבבות קדש (דברים ל"ג) הוד. ענינו כמו הדר ופאר: כג שגיא. גדול כמו השגיא פעלו (לעיל ל"ו): יענה. מלשון ענויים ויסורין:

והוד'

כל

לח א ויען־יהוה את־איוב מן הסערה ויאמר : ב מי
זה מחשיך עצה במלין בלי־דעת : ג אזר־
נא כגבר חלציך ואשאלך והודיעני : ד איפה היית ביסדי־
ארץ הגד אם־ידעת בינה : ה מי־שם ממדיה כי תדע
או מי־נטה עליה קו : ו על־מה אדניה הטבעו או מי־
ירה

מצודת ציון

לח ג אזר · חגור : כגבר · ר״ל כאיש גבור : חלציך · מתניך : ד איפה · איה פה : ה קו · חבל המדה : ו ארניה · הם הדברים אשר יעמידו עליהם העמודים כמו אדני החצר (שמו׳ ל״ח) : הטבעו · מל׳ טביעה והתחבה בעומק : ירה

מצודת דוד

על כי כל מעשיו במשפט לכן יפחדו ממנו האנשי׳ ולא ימרו פיו כי לא יראה כל חכמי לב ר״ל אף חכמי לב אינם חשובים לפניו ואינו רואה אותם להכיר להם פנים במשפט כמ״ש לא ניכר שוע לפני דל (לעי׳ ל״ד) כי אין משוא פנים לפניו (העולה מהדברים ההמה כי יאמר שהמקום משגיח אף בפרטים ויבדיל את הרשע מן הטוב׳ כבאה בעולם וכן יבדיל את הצדיק מן הרעה ואם לפעמים יקרה רע לצדיק בהשגחה באה לגלות אזנו למוסר כאשר ינטה מעט מדרך היושר וישיב לאיוב שגם עליו באו היסורין לגלות אזנו למוסר לשוב לה׳ וינצל מדין גיהנם ויתענג בדשן נפשו כ״א היה מתמיד לשבת בשלוה היה בוטח בה׳ מרוב כל וכי׳ אבוד לגלא כדור המבול אף יוכיחו על מה לא יכניע עצמו למקום הלא הכל בידו ואין דומה לו ויוכיח על ההשגחה על כי הוא יוצר העין ואיך לא יביט הוא אף יוכיח מנפלאותיו הידועים לנו ומה גם עוד הנעלמים אף ישיב לאיוב לומר הלא ידעת מה מטבעיות ומדוע לא תדע יתר הדברים אלא ע״כ הכל ממנו בהשגחה ואין לדעתם ולזה אין להרהר אחר מעשיו כי קצרה דעת האדם להבין מעשה ה׳ והנהגתו):

לח א מן הסערה · כי נגלה אליו ברוח סערה : ב מי זה מחשיך · מי הוא זה אשר מלאו לבו להחשיך ולסכל העצה היעוצה ממני בדבר הנהגת העולם : במלין וכו׳ · אשר יאמר שהכל בא מצד המערכה ובעבור זה יגנה הנהגתי : ג אזר נא וכו׳ · הוא ענין חזוק וזריזות כי האוזר במתניו הוא מזורז : ואשאלך · אני אשאלך דברים ואתה הודיעני תשובה עליהם אם לא כן הוא: ד איפה היית · כאומר איך ערבת לבך לגשת לחקור אחר הנהגתי איה היית בעת יסדתי את הארץ האם ראית לה סמוכות על מה עומדת וכאומר הלא תשכיל לדעת שתלויה במאמרי כאלו היית בעת הבריאה וראית כי כן הוא : הגד · אמור אם יש לה סמוכות ועל מה תלויה אם יש לך בינה להשכיל אמיתת הדבר : ה מי שם · מוסב על הגד שבמקרא שלפניו לומר הגד מי שם מדות הארץ בארכה וברחבה כמו שהיא עתה : כי תדע · אם ידעת ששם מי זולתי וכאומר וכי תחשוב שנעשה ע״י מערכת השמים : או מי נטה וכו׳ · למדוד ארכה ורחבה ואמר במשל מדרך הבנאי והוא כפל ענין במ״ש : ו על מה · הגד על דבר מה נשתקעו אדני עמודי הארץ וכאומר הנה אין לה לא עמודים ולא אדני׳ ואין להם על מה לשקוע כי האויר מקיפה : או מי
ירה

יָרָה אֶבֶן פִּנָּתָהּ׃ ז בְּרָן־יַחַד כּוֹכְבֵי בֹקֶר וַיָּרִיעוּ כָּל־בְּנֵי
אֱלֹהִים׃ ח וַיָּסֶךְ בִּדְלָתַיִם יָם בְּגִיחוֹ מֵרֶחֶם יֵצֵא׃
ט בְּשׂוּמִי עָנָן לְבֻשׁוֹ וַעֲרָפֶל חֲתֻלָּתוֹ׃ י וָאֶשְׁבֹּר עָלָיו
חֻקִּי וָאָשִׂים בְּרִיחַ וּדְלָתָיִם׃ יא וָאֹמַר עַד־פֹּה תָבוֹא וְלֹא
תֹסִיף וּפֹא־יָשִׁית בִּגְאוֹן גַּלֶּיךָ׃ יב הֲמִיָּמֶיךָ צִוִּיתָ בֹּקֶר

ידעתה

מצודת דוד

ירה · מי השליך האבן בראשון הכוסס צפנת היסוד ואחז במשל מדרך הבנאי שדרכו להתחיל בנין היסוד מן הפנה והכוונה מי הוא על נקודת המרכז היא אמצעית כדור הארץ אשר היא מעמדת את כל הכדור לכל יתקרב אל מפאה מן הפאות כי כל חלקי היסוד משתוקק ליסודו : ז ברן יחד · סוב על איפה · בייה כאמור בתחילת הענין לומר איפה היית בעת ירננו יחד כל כוכבי בקר הם מערכות השמים וכל בני אלהים הם המלאכים המניעים אותם יריעו לשמי וכאומר וכי לא תשכיל לדעת זאת כאלו היית שם וראית שהמה כולם נכנעים לי ועול מוראי עליהם ומה זה תאמר שדוע שדי לא נצפנו עתים (לעי׳ כ״ד) : ח ויסך · וכי מי עשה מחיצה מול הים כאומה בצורה העשוי בדלתים שאין לבוא כאשר יסוגרו ועל כמול יאמר שהוא גבול לים לבל יעברנהו : בגיחו · בעבור כי יאסף מימיו לצאת מן הרחם הוא עומק התהום ומתרבה בכל עת ופן ישטוף העולם ולזה מהצורך הוא אל הגבול ומי עשה לו הגבול הזה הלא אין ביד המערכת לשנות דבר מטבעו : ט בשומי · איפה היית בשומי לים מלבוש מענן והבריך מערפל ור״ל כאלו כסיתיו בענן וערפל לבל ירחב לצאת מן הגבול ולחוץ וכאומר הלא תשכיל לדעת שאני העושה כל אלה כאלו היית שם : י ואשבור · חוק גזרתי עליו כאלו עשיתי עליו מסביב שברים ואריכים וכאלו משמי בריח ודלתים סגורים כאשר יעשון בתקון עיר מבצר : יא ואומר · גזרתי עליו עד מקום הגבול שהוא לו לבריח ודלתים עד פה תבוא ולא תוסיף לצאת להלאה ובמקומו ישית גליו בהרמה וגאון ולא הולך לו : יב המימיך · האתה צוית מימיך את השמש המשליך ניצוציו להאיר הבקר טרם יגלה הוא ע״פ הארץ האם צויתו מעולם ללכת ולבל יבוא ונאומר אלא מעצמו יתנועע בכל עת ולא ישקוט ולא ינוח ואם לא היה נכנע לי לקיים גזרתי היה א״כ ראוי לו לנוח

מצודת ציון

ירה · השליך כמו ירה בים (שם ט״ו) : פנתה · מל׳ פנה וזוית : ז ברן · מל׳ רננה : כוכבי בקר · הוא כמו כוכבי אור פי׳ בקר ואור אחד הוא והכונה היא על כוכבי לכת המאירים ביותר וכן הללוהו כל כוכבי אור (תהלי׳ קמ״ח) : ויריעו · מל׳ תרועה: בני אלהים · הם המלאכים וכן ויבאו בני האלהים (לעי׳ א׳) : ח ויסך · ענין מחיצה וגדר כמו ויסך אלוה בעדו (לעיל ג׳) : בגיחו · ענין המשכה כמו כי יגיח ירדן (לקמן מ׳) : ט חתולתו · ענין כריכה ועטיפה כמו והחתל לא התלת (יחזקאל י״ו) : י ואשבור · מל׳ שבר ומריצים : בריח · כעין מטה עשוי לסגור בו את הדלתות : יא עד פה · עד הנה : בגאון · מל׳ גאוה כי בהרמת הגלים נראים כאלו מתגאים כי יגבהו למעלה ומשמיעים קול גדול : הפתר

ידעתה שחר מקמו: יג לאחז בכנפות הארץ וינערו
רשעים ממנה: יד תתהפך כחמר חותם ויתיצבו כמו
לבוש: טו וימנע מרשעים אורם וזרוע רמה תשבר:
טז הבאת עד נבכי ים ובחקר תהום התהלכת: יז הנגלו
לך שערי מות ושערי צלמות תראה: יח התבננת עד
רחבי ארץ הגד אם ידעת כלה: יט אי זה הדרך ישכן
אור וחשך אי זה מקמו: כ כי תקחנו אל גבולו וכי
תבין

מצודת ציון

יב השחר. הוא כמו בקר: **יג** וינערו. ענין הנפילה מן הדבר אשר יאנעו בכח רב כמו גם חצני נערתי (נחמי' ה'): **יד** חותם. צורה כמו חותם תכנית (יחזק' כ"ח): **טו** רמה. גבוה ונשאה: **טז** נבכי. עומק הים כמו מנבכי נהרות (איוב כ"ח): **יז** שערי מות ושערי צלמות. על הקבר יאמר וכפל הדבר במ"ש: **יט** אי זה. אנה זה:

קרב

מצודת דוד

בזמן מן הזמנים: ידעת. הידעת את השמש המניח השחר איו מקומו אשר ישכון שם וכאומר הלא אין לו מקום הנח והוא כפל ענין במ"ש: **יג** לאחוז. הוא מקרא קצר וכאלו אמר הלא צויתי לאחוז בקצוו' הארץ ולנערם וינערו הרשעים ממנה והצדיק נשאר בה ועל המבול יאמר אשר בכל נאבדו ונשאר אך נח וכי אין השגחה היא זו: **יד** תתהפך. ומכל אלה תדע גם כי תתהפך חותם צורת האדם בעת מותו להיות כחומר וכטיט הנגלות ועכ"ז יעמדו בתחיה ויהיו כבראשונה וכמו המלבוש אשר יקופל וחוזר ונפשט והרי הוא כבראשונה וזה להשיב על אמריו שספר בתח"ה בחשבו שהכל בא מולד המערכ' ולפי הטבע ותח"ה הוא נמנע אצל הטבע ולזה אמר לו המקום אמנם שאני משגיח שוב אין להפליא על תח"ה: **טו** וימנע. ואז עם התחיה כאלה על הצדיקים לא יוכללו הרשעים כי מהם ימנע אור הצלחתם ואז תשבר זרוע הרמה של בעלי הזרוע וכאלו ישיב בזה על שלותו בעבור הגמול והעונש לומר אז יקבל כ"א כמפעלו: **טז** הבאת. כאומר איך מלאך לבך להרהר אחרי דבר הכמה מאחר שהשכלת עד נבכי הים לדעת מה בה וכי התהלכת בעיונך בחקירות התהום: **יז** הנגלו. האם נגלו לך שערי מות עד שתשפוט שלא יחיו המתים כמ"ש כלה ענן וילך כן יורד שאול לא יעלה (לעי' ז'): ושערי וכו'. כפל הדבר במ"ש: **יח** התבוננת. וכי תבין הדברים הנעשים עד סוף רוחב הארץ ואם תאמר ידעת הכל הגד אם ידעת וכאומר הלא לא ידעת מה הנעשה בארץ ואיך תחקור לדעת הנהגתי: **יט** אי זה. חוזר על מלת התבוננת האמור במקרא שלפניו ולומר האם תבין אנה זה הדרך אל מקום אשר ישכון שם האור ואנה זה מקום החשך: **כ** כי תקחנו. אשר תוכל לקחת את האור להביאו אל גבול החושך להאיר שם: נתיבות ביתו. של החשך להביא שם את האור והוא מדרך הפלגה ומליצה לומר מה תדע עד שמלאך לבך להרהר אחרי:

תכון נתיבות ביתו: כא ידעת כי־אז תולד ומספר ימיך
רבים: כב הבאת אל־אצרות שלג ואוצרות ברד תראה:
כג אשר חשכתי לעת־צר ליום קרב ומלחמה: כד אי־
זה הדרך יחלק אור יפץ קדים עלי־ארץ: כה מי־פלג
לשטף תעלה ודרך לחזיז קלות: כו להמטיר על־ארץ
לא־איש מדבר לא־אדם בו: כז להשביע שאה ומשאה
ולהצמיח מצא דשא: כח היש־למטר אב או מי־הוליד
אגלי־טל: כט מבטן מי יצא הקרח וכפר שמים מי ילדו:

כאבן

מצודת דוד

כא ידעת. הידעת טרם שנולדת אשר תולד אז בזמן שנולדת ועתה הידעת אם רבים מספר ימיך: כב הבאת. וכי באת בשכלך אל אוצרות שלג וכי ראית בשכלך אוצרות ברד לדעת מה המה: כג אשר חשכתי. אשר מנעתי מלרדת במצרים כמ"ש ויחדלו וכו' לא נתך ארצה (שמו' ט') ונשארו תלוים באויר להיות מוכנים לעת צר להכות לחמשת מלכי האמורי כמ"ש וה' השליך עליהם אבנים גדולות מן השמים (יהו' י') וליום קרב ומלחמה של גוג כמ"ש ונשפטתי וכו' ואבני אלגביש וכו' (יחזק' ל"ח) כן דרז"ל: כד אי זה. ר"ל הידעת הנה זה הדרך אשר יתחלק אור השמש לרדת בעולם בדרך מעוקם שלא יזיק בחומו אל הברד ההוא ואיה זה הדרך אשר יפזר עצמו על הארץ רוח הקדים העזה שברוחות ולא יפיל את הברד לארץ ונשאר תלוי ועומד וכאומר ואם אין לך חלק בבינה איך תשכיל הנהגתי: כה מי פלג. מי חלק חפירה לשטף המים להמשך בה אל המקום מן המקומות אשר הוכנו ללכת ומי פלג דרך לענן וקולות הרעם אל המקום אשר ילך: כו להמטיר. להוריד המטר על ארץ נגובה ויבשה עד לא ישב בה איש ועל מקום מדבר שממה שאין שם אדם לגודל היבשות והוא כפל ענין במ"ש: כז להשביע שואה. להשביע עם המטר את ארץ חשך ושממה ולהצמיח בה הוצאת הדשא: כח היש. האם יש למטר אב ומי ילד מעיני הטל אשר יגוש לרדת ארצה: כט מבטן מי וכו'. אשר מוכן להגליד: מי ילדו. אשר יגונו

מצודת ציון

כג קרב. גם הוא ענין מלחמה כמו המלמד ידי לקרב (תהלים קמ"ד): כד יפץ. יפזר כמו ויפץ העם (שמו' ה'): כה פלג. ענין חלוקה כמו נפלגה הארץ (ברא' י'): לשטף. מרוצת המים כמו ורוחו כנחל שוטף (ישעי' ל'): תעלה. חפירה כמו ויעש תעלה (מ"א י"ח): לחזיז. כן יקרא הענן כמו ה' עושה חזיזים (זכרי' י'): קולות. כמו וקולות: כז שואה ומשואה. חשך ושממה וכן אמש שואה ומשואה (לעיל ל'): כח אגלי. ענין מעין כמו גלות מים (יהו' ט"ו) והאל"ף נוספת כמו האל"ף מן ואחותי באזניכם (לעיל י"ג): כט הקרח. הוא הגליד שע"פ המים הנקפא מן הקור וכן כעין הקרח הנורא (יחזק' א'): וכפור. הוא הנופל בימי הקור בעת השחר וכן כפור כאפר יפזר (תהלי' קמ"ז):

יתחבאו

ל כאבן מים יתחבאו ופני תהום יתלכדו: לא התקשר
מעדנות כימה או־משכות כסיל תפתח: לב התציא
מזרות בעתו ועיש על־בניה תנחם: לג הידעת חקות
שמים אם־תשים משטרו בארץ: לד התרים לעב קולך
ושפעת־מים תכסך: לה התשלח ברקים וילכו ויאמרו
לך הננו: לו מי־שת בטחות חכמה או מי־נתן לשכוי
בינה: לז מי־יספר שחקים בחכמה ונבלי שמים מי
ישכיב

מצודת דוד

ינוגו לרדת ארצה: ל כאבן. ע"י הקרח יתחבאו המים והיא נראים כאבן הנופל במים אשר יכוסה מעין האדם: ופני תהום. המים אשר ממעל להתהום המה נלכדים מן הקרח ולא יצאו חוצה ולא ירומו גליה כמאז וכאומר וכי מי העושה את כל אלה הלא פני ה' ומה זה לא תירא מלהרהר אחריו: לא התקשר. האם אתה תקשר קשרי מזל כימה שלא יוציא כל כחו להחריב העולם או האם תפתח קשרי רצועה מזל כסיל להוציא חומו לבשל תבואת מזל כימה: לב התוציא. האם תוציא את המזלות כ"א בעתו ולא יעבור המועד וכי אתה תנהג מזל עיש עם בניה והם קבוצת כוכבים קטנים שעמו אשר לא יתפרדו זה מזה: לג הידעת. האם תדע גזרות צבא השמים אשר ישפטו בארץ האם אתה תשים ממשלת כ"א בארץ מי יאסול על פה מי לחרב מי לרעב מי לשלום וכדומה: לד התרים. האם תרים לעב קולך להוריד המטר והוא ישמע לך ויכסך שפעת מי המטר: לה התשלח. האם תשלח ברקים אשר ילכו והם ישיבו ויאמרו הננו ונעשה דבריך: לו מי שת. מי שם החכמה בכליות או מי נתן בינה בלב: לז מי יספר. מי הוא המספר יעשה את השמים בהירים כספיר טהורים מן העננים ומי הוא המשכיב וכורת

מצודת ציון

ל יתחבאו. מל' מחבואה ומסתור: לא מעדנות. ענין קשורים וכן וילך אליו אגג מעדנות (ש"א ט"ו) ובדרז"ל המתיר ראשי מעדנים (כלים פ"כ): מושכות. אמר דרך משל מן הכים העשוי בו רצועות וע"י משיכת הרצועות יפתחהו ויסגרהו: לב מזרות. כמו מזלות הרי"ש במקום הלמ"ד וכן וממזרים קרה (לעיל ל"ז): על בניה. עם בניה וסמוך לכם נכון ויבואו האנשים על הנשים (שמות ל"ה): תנחם. תנהיגם כמו ולא נחם אלהים (שם י"ג): לג משטרו. מל' שוטר והוא ענין ממשלה פה: לד ושפעת. ענין רבוי כמו שפעת גמלים (ישעי' ס'): לו בטחות. בכליות ויקראו כן ע"ש שהם טוחות ומכוסות בחלב והוא מל' וטח את הבית (ויקרא י"ד): לשכוי. הלב נקרא כן לפי שהוא צופה ומביט את הנולד ותרגומו של סדה צופים (במדבר כ"ג) הוא חקל סכותא וכן כאמר עברו משכיות לבב (תהלים ע"ג): לז יספר. מל' ספיר והוא שם אבן יקר כבהיר מאד ור"ל עושה אותם בהירים כספיר: ונבלי. ונודות כמו ונבליהם ינפצו (ירמי' מ"ח) ועל העננים יאמר בל' משאלה:

יִשְׁכִּיב׃ לח בְּצֶקֶת עָפָר לַמּוּצָק וּרְגָבִים יְדֻבָּקוּ׃ לט הֲתָצוּד
לְלָבִיא טָרֶף וְחַיַּת כְּפִירִים תְּמַלֵּא׃ מ כִּי־יָשֹׁחוּ בַמְּעוֹנוֹת
יֵשְׁבוּ בַסֻּכָּה לְמוֹ־אָרֶב׃ מא מִי יָכִין לָעֹרֵב צֵידוֹ כִּי־יְלָדָו ילדיו
אֶל־אֵל יְשַׁוֵּעוּ יִתְעוּ לִבְלִי־אֹכֶל׃
לט א הֲיָדַעְתָּ עֵת לֶדֶת יַעֲלֵי־סָלַע חֹלֵל אַיָּלוֹת תִּשְׁמֹר׃
ב תִּסְפֹּר יְרָחִים תְּמַלֶּאנָה וְיָדַעְתָּ עֵת
לדתנה

מצודת דוד

ופורש מתחת לשחקים את נבלי השמים והם העננים: לח בצקת. מוסב על מי ישכיב האמור בסוף המקרא שלפניו לומר מי הוא המשכיב ופורש את הארץ בעת היה ניצק העפר להיות יציקה אחת והרגבים יהיו דבוקים אחת אל אחת להיות גולם אחד וכאומר הלא אני העושה את כל אלה ולא זולתי ומדוע א״כ לא תירא מלהרהר אחרי: לט התצוד. האם אתה תצוד ללביא טרף האם אתה תמלא לכפירים את נפשם התאוני והמתאוה: מ כי ישוחו. כאומר הלא אני נתתי חכמה בבהמה למצוא טרף אשר יכפפו קומתם במדורם לבל ירגישו בהם החיות ויברחו ויושבים המה בסוכה לארוב על החיות לטרוף טרף: מא מי יכין. מי הוא המכין מזון לעורב זולתי כי ילדי העורב יצעקו אל ה׳ והמה תועים ואינם יודעים מה לעשות על שאין להם אוכל ואני הוא המכין להם ואמרז״ל על כי בני העורב המה לבנים בילדותם ואביהם רואה עצמו שחור והמה לבנים ומוסב שהמה בני זנונים שמין אחר בא על אמם לזה ימאס בהם ומפקירן לזונם והמקום מזמין להם יתושים מצואתם ונכנסין לתוך פיהם ומתכלכלים וכאומר איך א״כ תאמר שאינני משגיח בשפלים:

לט א הידעת. אמרז״ל היעלה זו אכזרית על בניה ובשעה שכורעת ללדת עולה לראש הסלע כדי שיפול הולד לארץ וימות והמקום מזמין לה נשר ומקבל את הולד על כנפיו ולזה אמר לאיוב האם אתה ידעת עת לדתה להזמין לה הנשר: חולל אילות. אמרז״ל אילה זו רחמה צר ובשעה שכורעת ללדת מזמין לה המקום דרקון ומכישה ברחמה ומתרפה ויולדת בקלות ולזה אמר האם אתה תשמור הרגע אשר יבואו לה חיל וחבלי לידה להזמין לה הדרקון: ב תספור. וכי תספור לה ירחי לידה מתי תמלאנה וכי ידעת עת לידתן לצוות לה אז כדרך המילדת:

תכרענה

מצודת ציון

לח בצקת. מל׳ יציקה והתכה: ורגבים. הם חתיכות עפר כמו רגבי נחל (לעי׳ כ״א): מ ישוחו. יכפפו קומתם כמו קודר שחותי (תהלי׳ ל״ה): במעונות. מל׳ מעון ומדור: למו ארב. לארוב וכן למו פי (לק׳ מ׳): מא צידו. ענין מזון כמו לחם צידם (יהו׳ ט׳): לט א יעלי סלע. הוא תיש הבר: חולל. חיל וחבלי לידה וכן חלנו כמו ילדנו (ישעי׳ כ״ו): תשמור. ענין הסתכלות על דבר עם שלא יעבור המועד וכן משמרות כהונה ולויה יקראו כן עס״ז:

תכרענה

לִדְתָּנָה׃ ג תִּכְרַעְנָה יַלְדֵיהֶן תְּפַלַּחְנָה חֶבְלֵיהֶם תְּשַׁלַּחְנָה׃
ד יַחְלְמוּ בְנֵיהֶם יִרְבּוּ בַבָּר יָצְאוּ וְלֹא־שָׁבוּ לָמוֹ׃ ה מִי־
שִׁלַּח פֶּרֶא חָפְשִׁי וּמֹסְרוֹת עָרוֹד מִי פִתֵּחַ׃ ו אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי
עֲרָבָה בֵיתוֹ וּמִשְׁכְּנוֹתָיו מְלֵחָה׃ ז יִשְׂחַק לַהֲמוֹן קִרְיָה
תְּשֻׁאוֹת נוֹגֵשׂ לֹא יִשְׁמָע׃ ח יְתוּר הָרִים מִרְעֵהוּ וְאַחַר
כָּל־יָרוֹק יִדְרוֹשׁ׃ ט הֲיֹאבֶה רֵּים עָבְדֶךָ אִם־יָלִין עַל־
אֲבוּסֶךָ׃ י הֲתִקְשָׁר־רֵים בְּתֶלֶם עֲבֹתוֹ אִם־יְשַׂדֵּד עֲמָקִים
אחריך

מצודת ציון

ג תכרענה. מל' כריעה על הברכים: תפלחנה. ענין בקיעה כמו יפלח כליותי (לעיל ט"ז) ור"ל יוציאו דרך הבקיעה ודוגמתו מקבת בור נקרתם (ישעיה נ"א) ומשפטו יוציאם דרך נקרה: חבליהם. הבלי הלידה: ד יחלמו. ענין בריאות כמו בריא חלמות (לעיל ו'): בבר. ויוצא אותו החוצה (בראשית ט"ו) ת"א לברא: ה פרא. הוא חמור הבר: חפשי. לחירות: ומוסרות. קשרי רצועות העול כמו מוסרות ומוטות (ירמי' כ"ז): ערוד. פרא למוד מדבר (שם ב') תרגומו כערודא: ו ערבה מלחה. ענינם כמו מדבר וכן בארץ ערבה ושוחה (שם) וכמו ארץ מלחה (שם י"ז): ז תשואות. ענין הכאה ורעש כמו תשואות חן (זכריה ד'): נוגש. הוא הנופש על המלאכה: ח יתור. ירגל כמו מתור הארץ (במדבר י"ג): ט היאבה. הירצה כמו לא אבה יבמי (דברים כ"ה): רים. כמו ראם והוא חיה גדולה: ילין. ענין התמדה כמו צדק ילין בה (ישעיה א'): אבוסך. הוא המקום שמאכילין בו את הבהמות כמו וחמור אבוס בעליו (שם): י בתלם עבותו. הבי"ת משמשת בשנים כאלו אמר בתלם בעבותו ותלם פי' הערוגה הנעשה בחרישה כמו ותלמי שדי (הושע י"ב): ישדד. ענין כתישת רגבי העפר וכן ישדד לו יעקב (שם י'):

ותעזוב

מצודת דוד

ג תכרענה. הלא כאשר תכרענה ללדת מעצמן יצאו ילדיהן דרך בקוע פתיחת פי הרחם ושולחת מעצמה את חבליה כי ילכו להם מיד אחר הלידה מבלי צורך אל המילדת: ד יחלמו. והוולדות יתחזקו מעצמן ויהיו בריאים ולא נתרסקו מן הלידה והמה גדלים בחוץ לחורב ביום ולקרח בלילה והמה יוצאים מתחת פני אמותם ואינם שבים להן להיות נזונים מאלהן: ה מי שלח וכו'. מאהבית שאחרו בעול עבודה: מי פתח. לבל יהיה קשור ברצועי העול: ו ערבה ביתו. להיות מדורו בערבה ומשכנו בארץ מלחה: ז ישחק. ילעג לקול הומיה הנשמע בעיר מוהיל ואיננו בה ולא ישמע המית נוגש לנגשו במלאכה: ח יתור. ירגל הרים לו למרעה ובעצמו ידרוש ויחפש אחר כל עשב ירוק: ט היאבה. האם ירצה הרחם לעבוד לך וכי יתמיד לעמוד על אבוסך לאכול משלך: י התקשר. האם תקשור את הראם בכלי המחרישה בחבלים עבות הראוי לו בעבור יחרוש תלמי שדך וכי יכתת רגבי העמקים אחר אשר תזרע האדמה למען יכסה בעפר ממעל:

התבטח

אחריך : יא התבטח בו כי רב כחו ותעזב אליו יגיעך
יב התאמין בו כי ישוב זרעך וגרנך יאסף : יג כנף
רננים נעלסה אם אברה חסידה ונצה : יד כי תעזב
לארץ ביציה ועל עפר תחמם : טו ותשכח כי רגל
תזורה וחית השדה תדושה : טז הקשיח בניה ללא
לה לריק יגיעה בלי פחד : יז כי השה אלוה חכמה
ולא חלק לה בבינה : יח כעת במרום תמריא תשחק
לסוס

מצודת דוד

יא התבטח. וכי תבטח בו על כי כחו רב ותעזוב אליו יגיעך אשר בשדה לסבול המרס : יב התאמין. וכי תאמין בו אשר ישיב לביתך גדולי זרעך ויאסף גרנך הביתה והוא ענין תמיהה לומר הנה אין להאמינו כי הוא בכל יאכל וכאומר ומי הוא המזמין מאכלם הלא אני ואיך תאמר שאינני משגיח בשפלים : יג כנף רננים. הוא שם עוף ובדרז"ל נקרא טווס ונקרא רננים ע"ש שתשמח ותרנן ביופי כנפיה ואמר הנה העוף רננים השמחה בכל עת או מין בעל כנף חסידה או מין נוצה פורחת מכונס : יד כי תעזוב. אשר כ"א מהן עוזבת ביציה על הארץ ולא תשב עליהם לחממם כי החמה אותם על עפר הארץ ר"ל מאליהם יתחממו באבק הדרכים : טו ותשכח. והיא הולכת משם ושכחה אשר רגל עובר אורח תמעך אותם וגם חית השדה תדוש אותם : טז הקשיח. תתאכזר ותקשה לבה כאלו המה אינם שלה והיא בלי פחד אם יהיה יגיעה לריק ר"ל אינה חוששת באבדן הביצים אשר ילדן בעצב וביגיעה : יז כי השה. וזהו על כי השכיחה אלוה את החכמה ולא נתן לה חלק בבינה לשמור ביציה כדרך שאר העופות : יח כעת. כאשר תבוא העת אשר תחפוץ לעוף בשמים הנה תמריד בהם ותעוף לדהרה ותשחק על סוס ולרוכבו ר"ל אינה חוששת אם ירדפו עליה סוס ורוכבו וישיגו אותה וכאומר ומי הוא הנותן אותם בלב אני ואיך תאמר שאינני משגיח בשפלים :

מצודת ציון

יא ותעזוב. ענין הנחה : יגיעך. התבואה הבאה בעמל ויגיעה : יב יאסף. יכניס אל הבית : יג כנף. בעל כנף וכן כל עוף כנף (בראשית א') ור"ל בעל כנף ששמו רננים : נעלסה. ענין שמחה וגילה כמו נתעלסה באהבים (משלי ז') : אם. הוא במו או וכן ואמר כתפך אם במקום או וכמ"ש או נודע כי שור נגח הוא (שמות כ"א) : אברה. ענינו כמו כנף וכן אבר כיונה (תהלים נ"ה) ור"ל בעל כנף חסידה או נוצה והם שמות ממיני עופות : טו תזורה. ענין מעוך להוציא הבלוע וכן והזורה תבקע אפעה (ישעיה נ"ט) : תדושה. מל' דישה וכתישה : טז הקשיח. היא מלה מורכבת מן קשה ומן סח ור"ל הקשה לבה ופנה מדעתה וגם כי היא כמ"ש וכן תקשיח לבנו מיראתך (שם ס"ג) : יז השה. השכיחה כמו אתה ישראל לא תנשני (שם מ"ד) : יח תמריא. מל' מרי ומרד : תשחק. תלעג :

לסוס ולרכבו : יט התתן לסוס גבורה התלביש צוארו
רעמה : כ התרעישנו כארבה הוד נחרו אימה :
כא יחפרו בעמק וישיש בכח יצא לקראת־נשק : כב ישחק
לפחד ולא יחת ולא־ישוב מפני־חרב : כג עליו תרנה
אשפה להב חנית וכידון : כד ברעש ורגז יגמא־ארץ
ולא־יאמין כי־קול שופר : כה בדי שפר יאמר האח
ומרחוק יריח מלחמה רעם שרים ותרועה : כו המבינתך
יאבר־נץ יפרש כנפו לתימן : כז אם־על־פיך יגביה
נשר

מצודת דוד

יט התתן · האם אתה נתת לסוס גבורה להיות לו חוזק הלב מכל יתר בע"ח : התלביש · האם אתה הלבשת צוארו בקול מאויים כרעם : כ התרעישנו · האתה תרעישנו בקפיצה ודלוג כארבה הזה הדולג ממקום למקום והוד קולו היוצא מנחיריו היא קול אימה : כא יחפרו · לרוב מרוצתו ירגלו בו הפרשים בעמק שהוא מקום מוכן למרוצה ובעבור רוב כחו ישיש כאשר יצא לקראת נשק כי ינשא בכחו לעמוד מול נשק והוא ענין מליצה : כב ישחק · ילעג על כל דבר המפחיד ולא ירעד משום דבר ולא ישוב לאחוריו מפני אימת חרב : כג עליו תרנה · כאשר תרנה האשפה אשר עליו ר"ל כאשר ימהר לרוץ והחצים אשר באשפה מקשקשים ומשמיעים כמו קול רינה וכאשר ישימו עליו להב חנית ולהב כידון : כד ברעש · אז ברעש וברוגז עד מהרה ירוץ מרחק רב כאלו שתה ובלע את הארץ ותוגנה כי חיש קל מהר יעבור מרחק רב : ולא יאמין · ר"ל לא יפוס לקול שופר אשר יריעו במלחמה ולא יפרד ממנו : כה בדי שופר · ועוד אף יאמר האח וישמח בעת ישמע הרבה שופר : ומרחוק · ומסגולותיו אשר מרחוק יריח מלחמה ר"ל ממרחק ירגיש קול אנשי מלחמה ורעש שרי החיל והמית תרועה עד יבינו אנשי הצבא מתנועות הסוס אשר החיל בא עליהם : כו המבינתך · וכי מבינתך הבא מעמך יעוף הנץ ויפרוש כנפיו לעוף לפאת הדרום כי שם יחם לו בזמן הקור : כז אם על פיך.

מצודת ציון

כ התרעישנו · מל' רעש : הוד · הדר ופאר : נחרו · הקול היוצא מנחיריו הם נקבי האף וכן נחרת סוסיו (ירמיה ח') : אימה · פחד : כא יחפרו · ירגלו ויחפשו כמו לחפור את הארץ (יהו' ב') : נשק · כלי זיין כמו בנשק יבערו (יחזקאל ט"ל) : כב יחת · יפחד כמו אל תחת (ירמיה א') : כג אשפה · כן נקרא נרתק החצים כמו אשפתו כקבר פתוח (שם ה') : להב · ברזל החנית והכידון יקראו להב כי יבריקו כלהב אש וכן ולהבת חניתו (ש"א י"ז) : כד וברוגז · ענין חרדה ומהירות התנועה : יגמא · ענין בליעה ושתיה כמו הגמיאיני נא (בראשית כ"ד) : כה בדי · בהרבה כמו כמו בדי אש (ירמי' נ"א) : האח · מלת שמחה כמו האח נפשנו (תהלי' ל"ב) : יריח · מל' ריח ור"ל ירגיש : רעם · כמו רעש : כו יאבר · מל' אברה וכנף ור"ל יעוף בכנפיו : נץ · שם עוף :

נשר וכי ירים קנו : כח סלע ישכן ויתלנן על־שן־סלע
ומצודה : כט משם חפר־אכל למרחוק עיניו יביטו :
ל ואפרחו יעלעו־דם ובאשר חללים שם הוא :
מ א ויען יהוה את־איוב ויאמר : ב הרב עם־שדי
יסור מוכיח אלוה יעננה : ג ויען איוב את־
יהוה ויאמר : ד הן קלתי מה אשיבך ידי שמתי למו־
פי

מצודת דוד

וכי ע"י מאמריך יגביה הנשר לעוף השמי' יותר מכל העופות וכי ע"י מאמריך ירום מדורו למעלה מן הכל : כח סלע ישכן . שוכן הוא על סלע הרים ושם יתלונן לקרח בלילה ואף כי ברום הרבה תתלע הרוח לא יזיק לו : על שן . שוכן הוא על חדודי הסלע הבולט בשן ואף ישכון על שן מצודה הוא הזיז היוצא ממגדל גבוה והוא כפל ענין במ"ש : כט משם . ר"ל הנה יבחר לשבת במקום גבוה כי משם יחפש למצוא אוכל כי משם למרחוק יביטו עיניו וכדרך העומד במקום גבוה : ל ואפרוחיו . ובעבור זה מצוי לו האוכל עד שאפרוחיו יבלעו דם ממה שיביא להם : ובאשר . ובמקום אשר ימצא בה חללי' שם הוא לאכול בשר ולשתות דם כי למרחוק יביט ואין דבר נעלם ונכסה מעיניו ובאומר הנה כל שה בהשגחתי ואיך תשפוט שאינני משגיח בשפלים (העולה מהמענה ההיא כי יוכיחנו אלוה לומר הוי ערבה לבך לגשת לדבר אחרי האם תבין כל מעשי אף יספר הנפלאות אשר לא יתכן להסוב פנה מבלי המערכה אבל בהשגחה האמת ובהיות כן אין לבחש בתח"ה עם שהוא מנגד להטבע וכלה א"פ תלונתו בדבר הגמול והעונש כי אז יקבל ב"א במפעלו ויוסף לספר מעשיו הנוראים באמור לו ומדוע א"כ לא תירא מלדבר אחרי וישיב לו עוד שלא בצדק שפט שאינני משגיח בשפלים כי לא כן הוא כי משגיח אני בכל דבר אף בבע"ח ויספר אופן ההשגחה בהם) :

מ א ויען . בתחלה פסק מן מאמריו למען ישיב לו דבר מה וכאשר עמד ולא ענה השיב לו עוד : ב הרוב . היא כב"א השאלה כי שאל לו האם אתה הריב עם שדי קבל מוסר מדברי הלא המתווכח עם שוה ראוי לו לענות תשובתו ומה זה תשתוק : ד הן קלותי . הנה הכרתי בעצמי שאני קל מאד ולא למדתי חכמה לדעת שהכל בא בהשגחה ומה זה הדבר אשר אשיב לך כי אין בפי מענה ולזה שמתי ידי אל פי ולא דברתי מאומה כאשר פסקת מאמריך :

מצודת ציון

כז קנו . מל' קן ומדור : כח שן סלע . כן יקרא החדוד הבולט מן הסלע וכן שן הסלע מהעבר מזה (ש"א י"ד) והוא מושאל משן הפה הבולט : ומצודה' מגדל גבוה כמו מצודות סלעים (ישעי' ל"ג) : כט חפר . מרגל ומחפש : ל ואפרוחיו . כן יקראו העופות בקטנותם כמו האפרוחים או בצים (דברי' כ"ב) : יעלעו . יבלעו כמו ושמת שכין בלועך (משלי כ"ג) : מ ב הרוב . מל' ריב : יסור . מל' מוסר : ד למו פי . אל פי כמו למו ענתי (לעיל כ"ט) :

פי : ה אחת דברתי ולא אענה ושתים ולא אוסיף :
ו ויען יהוה את איוב מנ סערה ויאמר : ז אזר נא
כגבר חלציך אשאלך והודיעני : ח האף תפר משפטי
תרשיעני למען תצדק : ט ואם זרוע כאל ׀ לך ובקול
כמהו תרעם : י עדה נא גאון וגבה והוד והדר תלבש :
יא הפץ עברות אפך וראה כל גאה והשפילהו : יב ראה
כל

מצודת ציון

ז אזר · חגור : כגבר · כאיש גבור : חלציך · מתניך : ח תפר · מל׳ הפרה ובטול : ט זרוע · ענין כח כי הוא נתון בזרוע : תרעם · מל׳ רעם ורעש : י עדה · מל׳ עדי וקשוט : גאון · גאוה : יא הפץ · פזר כמו יפץ קדים (לעיל ל״ח) : עברות · מל׳ עברה וזעם :

הכניעהו

מצודת דוד

ה אחת דברתי · כאומר הנה האמת אשר דברתי כראשית אמרי לקרוא תגר על אשר מסרת הכל ביד המערכה הנה דברתי אז אבל עתה לא אשיב עוד על דבריך להחזיק מאמרי כי עתה רואה אני שלא מסרת ביד המערכה אבל הכל בידך : ושתים · אבל שתי השאלות אשר שאלתי לומר אם הכל בא בהשגחה מדוע א״כ יבוא הרע על הצדיק וטוב על הרשע הנה עם כי עדיין לא אדע תשובה עליהם עכ״ז לא אוסיף עוד לשאול כי יראתי להרהר אחריך : ז אזר נא וכו׳ · הוא ענין זריזות כי החגור במתניו הוא מזורז : אשאלך · אני אשאלך ואתה הודיעני תשובה עליהם והשאלה היא אשר שאל ואם זרוע וכו׳ תמשוך לויתן וכו׳ וכדומה ואמר שישיב לו אם מודה הוא להדברים האלה : ח האף · חזר להשיבו גם על זאת ואמר לו וכי גם משפטי תפר וכאומר הלא זה קשה מהראשונה כי תחשוב שמשפטי בטל על כי לא אשיב לאיש בגמולו : תרשיעני · ר״ל תרשיע משפטי בעבור כי תחשב אותך לצדיק כי על רשע וטוב לו אין מקום לתמוה כ״כ כי מי יודע מטמונו של חבירו הצדיק הוא אם רשע אבל עיקר תמיהתו היה על צדיק ורע לו ובעבור עצמו יתמה כי חשב עצמו לצדיק והיה מעונה מאד ואמר לו המקום וכי בעבור מחשבתך תרשיע משפטי : ט ואם זרוע · כי הנה האדם עפוי הוא בצלם אלהים וכאשר ימצא שלם בצלמו בלא ישטה נטיה מה מדרך ה׳ הנה כחו רב מאד וימשול בכל דבר ואף בצבא השמים וכענין שנאמר שמש בגבעון דום וכו׳ וידום השמש וכו׳ ולא היה כיום וכו׳ לשמוע ה׳ בקול איש (יהושע י׳) ולזה אמר לו איך תחזיק עצמך לצדיק וכי אם יש לך כח הזרוע כמו האל למשול בכל דבר וכי תרעם כמוהו בקול לגזור מה על צבא השמים כאשר יאות לצדיק שלם ואמיתי : י עדה נא · כאומר נסה עתה לבחון הדבר וקשוט עצמך בגאון ובגובה והלבש עצמך בהוד והדר לעשות מעשים נפלאים : יא הפץ · פזר עברות אפך וכעסך על רשעי עם לעניש ברוח שפתיך וראה כל גאה והשפילהו ר״ל תן עיניך בו והשפילהו כאשר ראוי ויאות לצדיק שלם : יב ראה וכו׳ · הוא כפל ענין במ״ש :

והדוך

בָּל־גֵּאֶה הַכְנִיעֵהוּ וַהֲדֹךְ רְשָׁעִים תַּחְתָּם׃ יג טָמְנֵם
בֶּעָפָר יָחַד פְּנֵיהֶם חֲבֹשׁ בַּטָּמוּן׃ יד וְגַם־אֲנִי אוֹדֶךָּ כִּי־
תוֹשִׁיעַ לְךָ יְמִינֶךָ׃ טו הִנֵּה־נָא בְהֵמוֹת אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי
עִמָּךְ חָצִיר כַּבָּקָר יֹאכֵל׃ טז הִנֵּה־נָא כֹחוֹ בְמָתְנָיו וְאֹנוֹ
בִּשְׁרִירֵי בִטְנוֹ׃ יז יַחְפֹּץ זְנָבוֹ כְמוֹ־אָרֶז גִּידֵי פַחֲדָו
יְשֹׂרָגוּ׃ יח עֲצָמָיו אֲפִיקֵי נְחוּשָׁה גְּרָמָיו כִּמְטִיל בַּרְזֶל׃
יט הוּא רֵאשִׁית דַּרְכֵי־אֵל הָעֹשׂוֹ יַגֵּשׁ חַרְבּוֹ׃ כ כִּי־בוּל
הרים

מצודת דוד

והדוך. במאמר פיך הדוך את הרשעים במקומם: יג טמנם. את כולם יחד טמנם בעפר וחבוש את פניהם במקום טמון ונסתר ר"ל גזור עליהם אפלות והכנע' וכתישה ותראה אם תתקיים גזרתך: יד וגם אני אודך. כאשר תהיה בהמעלה הזאת אשר זכות ימינך תושיע לך להיות לך כח הזרוע כזאת הנה גם אני אודך לומר עליך שצדיק גמור אתה אבל עתה הואיל ולא כן הוא מה לי במה שאתה לבדך תחשב עצמך לצדיק: טו הנה נא בהמות. כאומר כי אם היית צדיק גמור באמת לא היה קשה ידי מלשלם גמול אם אמנם עשיתי בריות כפלאות כאלה אשר אין מי יעמוד למולם ומי א"כ יעמוד למולי למחות בידי מלשלם גמול והנה הראת היא הבהמה אשר בראתי בששת ימי בראשית והנה עתה עודנו עמך ולא מת: חציר. עם כי רבים ימיו לא בא בפיו בשר טריפה מעולם כי יאכל עשב השדה כבקר: טז הנה נא כחו וגו'. כאומר עם כי לא למד לטרוף טרף ולא נודע א"כ כחו בפועל מ"מ הנה שמורה אללו במתניו והוא בעל כח בעצם: ואונו וגו'. וכחו בטבור בטנו והוא כפל ענין במ"ש: יז יחפוץ. ימהר להניע זנבו אשר הוא כמו אילן ארז בגודל ובעובי: גידי פחדיו. גידי ביציו המה ענפים כאלו היו ענפי אילן: יח אפיקי נחושה. יש להם חוזק הנחושת: גרמיו. עצמיו כדבר עב וכבד של ברזל והוא כפל ענין במ"ש: יט הוא ראשית. ר"ל אותו ברא ראשון לבהמות: העושו. לרב חזקו אין מי יוכלנו רק ה' אשר עשהו הוא בעצמו יגש אליו חרבו להכותו נפש: כ כי בול:

מצודת ציון

יב הכניעהו. מל' הכנעה: והדוך. ענין כתישה כמו תשב אנוש עד דכא (תהלים צ') יג טמנם. ענין הסתרה במקום נסתר כמו והנם טמונים בארץ (יהו' ז'): חבוש. ענין תפיסה וסגירה כמו מבכי נהרות חבש (לעיל כ"ח): טו נא. עתה: בהמות. כך שמו בהמות וכמ"ש בהמות בהררי אלף (תהלים נ') והוא שור הבר: טז ואונו. וכחו כמו מצאתי און לי (הושע י"ב): בשרירי. בטבורו כמו שררך אגן הסהר (ש"ה ז'): יז יחפוץ. כמו יחפוז בר"ל במקום ז"ן כי זסשר"ץ מתחלף והוא מל' חפזון ומהירות: פחדיו. ביציו כי מרוח אשך (ויק' כ"ב) ת"א מריס פחדין: ישורגו. ענין סעיף וענף כמו הלבינו שריגיה (יואל א'): יח אפיקי. ענין חוזק כמו ומזיח אפיקים רפה (לעיל י"ב): גרמיו. עצמיו כמו תשבר גרם (משלי כ"ה): כמטיל. ענין מטה כבד כמו ונטל החול (שם כ"ז): כ בול. כמו יבול בחסרון פ"א הפעל ובן כל תוכל

הרים ישאו־לו וכל־חית השדה ישחקו־שם: כא תחת
צאלים ישכב בסתר קנה ובצה: כב יסכהו צאלים צללו
יסבוהו ערבי־נחל: כג הן יעשק נהר ולא יחפוז יבטח
כי־יגיח ירדן אל־פיהו: כד בעיניו יקחנו במוקשים ינקב־
אף: כה תמשך לויתן בחכה ובחבל תשקיע לשנו:

מצודת ציון

(לק׳ מ״ב) ומשפטו יבל ויבול ענינו צמח האדמה כמו יבול הארץ (שופ׳ ו׳): כא צאלים. מל׳ צל: ובצה. ענינו טיט הלח כמו היגאה גומא בלא בצה (לעי׳ ח׳): כב יסכוהו. מל׳ סכך: ערבי נחל. שם אילני סרק הגדלים אצל הנחל: כג יעשוק. מל׳ עושק וגזל: נהר. ר״ל כל נהר אשר ישתה ממנו: יחפוז. מל׳ חפזון ומהירות: יגיח. ענין התפשטה כמו בגיחו מרחם יצא (לעיל ל״ח): כד בעיניו. כבי״ת אשר במקום עד כמו בבשמים הסך (אבל׳ ל״ו) ומשפטו עד הפנים ועיניו הוא ענין מעין מים כמו עין המים (ברא׳ י״ו): כה בחכה. הוא כלי הצייד כמו משליכי ביאור חכה (ישעיה י״ט): תשקיע. ענין שימת הדבר בעומק כמו כמה תשקע בבל (ירמי׳ נ״א): אגמון

מצודת דוד

כי ההרים נושאים ומצמיחים לו יבול למאכלו ומצויה היא לו ולזה הוא רב כח כי לא יחסר לחמו ועם כל רב כחו ישחקו כל חית השדה במקומו ולא ישרוף מי מהם להחרידם משם: כא תחת. כאלו אמר התחת ותחסר ה״א התימה כדבר המובן וכמוהו רבים ור״ל וכי ישכב תחת צלים הלא לרב גדלו אין צאלים בעולם לסכך עליו ובהשגחתי יתקיים מבלי צל להגן עליו בחום מפני החמה: בסתר וכו׳. ר״ל וכי ישכב בסתר קנה או בסתר גומא הגדל בבצה: כב יסכהו. וכי יסכהו צאלים אשר המה ראוים להיות צללו לפי גדלו הלא אין בעולם צל הראוי לכסותו: יסבהו. וכי יסבבו אותו ערבי נחל לעשות עליו צל מפני החמה הלא כמוהם כאין וכפל הדבר רבות פעמים במ״ש המורה על גודל הענין: כג הן יעשוק. בא בדרך הפלגה לומר הנה מושכו כולו אל פיו כאלו עשקו: ולא יחפוז. עם כי לא ימהר לשתות בחפזון וא״כ נמשך עוד המים במשך זמן השתיה מ״מ שותה את כולו ואף הנמשך בזמן השתיה: יבטח. בוטח הוא בעצמו אשר יוכל לאסוף אל פיו כל מי הירדן: כד בעיניו. את כל הירדן יקח אל פיו עד המעינות מקום נביעתו שהוא נובע ממערת עמיים: במוקשים. בכדי לשאוב הכל ישפיל פיו עד קרקעית הירדן וינקוב אפו בהמוקשים אשר בירדן כאבנים וכדומה כי יפגע בהם באפו והוא מדרך הפלגה וגוזמה וענין מליצה: כה תמשוך. כאלו אמר התמשוך ותחסר ה״א התימה כדבר המובן ובא עתה לספר מפלאות גבורת הלויתן ואמר לו וכי תמשוך את הלויתן מן המים בחכה כאשר ימשכו יתר הדגים: ובחבל תשקיע לשונו. הוא הפוך וכאלו אמר ואבל תשקיע בלשונו וכן ואתם בסוך עיניה (מ״ב ט׳) ומשפטו ותשם פוך בעיניה ור״ל וכי תשים את החבל בתוך עומק לשונו למשכו האריך:

כו התשים אגמן באפו ובחוח תקב לחיו: כז הירבה
אליך תחנונים אם־ידבר אליך רכות: כח היכרת ברית
עמך תקחנו לעבד עולם: כט התשחק־בו כצפור
ותקשרנו לנערותיך: ל יכרו עליו חברים יחצוהו בין
כנענים: לא התמלא בשכות עורו ובצלצל דגים ראשו:
לב שים־עליו כפך זכר מלחמה אל־תוסף:
מא א הן־תחלתו נכזבה הגם אל־מראיו יטל: ב לא־

אכזר

מצודת דוד

כו התשים · וכי תשים אגמון באפו וכי תנקוב לחיו בחוח כדרך אשר יעשו ביתר הדגים לצודם כי לרב כחו לא יועיל תחבולה רק זרוע עם גבורה: כז הירבה · וכי ירבה לך תחנונים ודברים רכים בכדי לעזבו לנפשו ולאומר הלא א״א לצודו ואיך יחנן אליך לעזבו: כח היכרות · וכי יכרות עמך ברית שתקחנו לעבד עולם ותשלחו בברית זה: כט התשחק · וכי תלעיג בו כאשר תלעיג בצפור אשר תתן לפניו גרעיני תבואה אל הפח והוא יורד בה לאכול ונלכד שם וזהו הפסוק שעם הצפור אשר ירמהו לרדת אל הפח ואמר וכי גם את הלויתן תוכל לציד בתחבולה כזאת: ותקשרנו · וכי תקשור אותו לבל יברח ותמסור אותו לנערותיך לשחק בו כאשר יעשו בצפור קטן: ל יכרו · וכי חוברי חבר ילודוהו בקסמים שבידם ויכרו ממנו כרה גדולה וסעודה חשובה או האם יחלקוהו לחלקים בין הסוחרים אשר יקנוהו מידם: לא התמלא · ואף אם תצודו וכי תכרות בסכינים את עורו להפשיטו מעליו הלא עורו קשה עד מאד ואין לחתכו בסכין: ובצלצל · וכי תתקיע ראשו בכלי העשוי להתקיע בו ראש הדג ולצודו בזה: לב שים עליו כפך · באין כח ושים עליו כפך לאחוז בו והן ידעתי כי לא תוסיף עוד לזכור מלחמה למולו כי מה מאד ירעיש למולך ותרעד ממנו והוא ענין מליצה:

מא א הן תוחלתו · הנה תקות הנלחם עמדו תכזב ותשקר בו כי תקותו להכרית ... הגם ... ים המיוחד ... ואם סרה הבא השמעים שנה אלף (בראשי׳ י״ז) ור״ל הנה גם אל מראית פניו יושלך האדם מעמוד נגדו כי קומתו רבה ואיך א״כ ילחם עוד עמדו: ב לא

מצודת ציון

כו אגמון וחוח · גם הם מכלי הצידה האגמון הוא כעין פתע כסיף כגומא פו״פ הגיס והחוח נוקב את הלחי כחוח וקוץ: ל יכרו · ענין סעודה כמו כרה גדולה (מ״ב ו): חברים · בעלי הקסמים כמו וחובר חבר (דברי׳ י״ח): יחצוהו · ענין חלוקה כמו ותחץ לארבע רוחות (דני׳ י״א): כנענים · סוחרים כמו כנעניה נכבדי ארץ (ישעיה כ״ג): לא התמלא · ענין חתוך וכריתה כמו ימולל ויבש (תהלי׳ צ׳): בשכות · מל׳ סכין ועם היא בשי״ן וכן ושמת סכין בלועך (משלי כ״ג): ובצלצל · הוא שם כלי מכלי הצידה אשר בו יצלצל ויתקע ראש הדג והוא מל׳ צללו כעופרת (שמות ט״ו) שר״ל נשקעו בעומק:

מא א יוטל · יושלך:

יעורנו

אכזר

אכזר כי יעורנו ומי הוא לפני יתיצב: ג מי
הקדימני ואשלם תחת כל השמים לי הוא: ד לא
אחריש בדיו ודבר גבורות וחין ערכו: ה מי גלה פני
לבושו בכפל רסנו מי יבוא: ו דלתי פניו מי פתח
סביבות שניו אימה: ז גאוה אפיקי מגנים סגור חותם
צר: ח אחד באחד יגשו ורוח לא יבוא ביניהם: ט איש
באחיהו

מצודת דוד

אכזר. לא יפלא מי שיהיה אכזר על עצמו לעכור בפרו שיעורר עמו מלחמה כי הלא יאבד עצמו לדעת: ומי הוא. ואם אין מי לעמוד למולו א״כ מי הוא אשר יתיצב לפני למחות מה בידי והוא חוזר למעלה לומר אם היית צדיק באמת כאשר יאות הייתי משלם לך גמול כי אין מי ימחה בידי: ג מי הקדימני. ר״ל הף כי אין מי אשר הקדים לעשות צדק עד לא גמלתיו הטובה כי מי עשה מזוזה לפתחו עד לא נתתי לו בית וכן הכל והואיל וכן אין למי עלי לגמלו עוד טוב מ״מ אשלם עוד גמול בחסדי ואין מי ימחה בידי כי כל אשר תחת כל השמים שלי הוא וכולם נכנעים אלי וכאומר הנה גם לך הייתי מטיב גמול אם היית צדיק גמור בשלימות רב: ד לא אחריש. כאומר הנה במה שספרתי לך יש בהם די להשיב על המערין ועכ״ז לא אשתוק מלספר לך עוד מפלאות הלויתן מתכונת איבריו וענין הגבורות אשר בו וחן ערכו מול אשר כנבראים למען תשכיל יותר מגדולת רוממתי: ה מי גלה. מי יערב לבו לגשת אליו לגלות מלבושו הנראה לעין והוא לבוש הקשקשים אשר הוא ממעל ללבוש העור: בכפל רסנו. ר״ל בשפתיו הכפולים זה על זה מקום ישימו שם הרסן על הסוס ואמר בל׳ משל ומליצה: ו דלתי פניו. מי יפתח דלתי פניו הם שפתיו העשוים לסגור ולפתוח כדלתי הפתח ואמר בל׳ מליצה מי יפתח שפתיו לשום שם קרסן כאשר ישימו בסוס כי הלא סביבות פניו יש אימה ומי יקרב אליו: ז גאוה. ר״ל יוכל להתגאות עם חוזק המגנים אשר עליו הם הקשקשים שהמה לו למגן: סגור. כל קשקשת סגור ודבוק בשורו כחותם דבוקה שאין לזוז ממקומו: ח אחד. קשקשת אחד נגש ודבוק בחבירו עד לא יבא האויר ביניהם: ט איש. כל אחד דבוק בחבירו והמה לכודים ונאחזים זה בזה ולא יתפרדו וכפל הדבר בשמות ונלם לגודל הדבוק ולהפלגת המליצה:

מצודת ציון

ב יעורנו. מל׳ התעוררות: ד בדיו. אבריו וכן יאכל בדי עורו (לעיל י״ח) והוא מושאל מבדי האילן: ודבר גבורות. ענין גבורות כמו על דבר פעור (במד׳ כ״ה): וחין. כמו וחן וכן היות לדוד ניר (מ״א י״א) והיא כמו נר: ערכו. מל׳ ערך ודומה: ה פני לבושו. הלבוש הנראה לעין יקרא פני וכן אל מול פניו (שמו׳ כ״ח): רסנו. הוא הדבר הנושם בפי הסוס להטותו הדרך ע״י כמו במתג ורסן (תהלי׳ ל״ב): ז אפיקי. ענין חוזק כמו אפיקי נחושה (לעיל מ׳): חותם. ענין חתימה כמו כי חתום הוא (ישעי׳ כ״ט): צר. דחוק: ח ורוח. כן יקרא האויר וכן מפה רוח (ירמיה ב׳): ט איש. באחיהו

כציפותיו

בְּאָחִיהוּ יְדֻבָּקוּ יִתְלַכְּדוּ וְלֹא יִתְפָּרָדוּ׃ י עֲטִישֹׁתָיו תָּהֶל
אוֹר וְעֵינָיו כְּעַפְעַפֵּי־שָׁחַר׃ יא מִפִּיו לַפִּידִים יַהֲלֹכוּ כִּידוֹדֵי
אֵשׁ יִתְמַלָּטוּ׃ יב מִנְּחִירָיו יֵצֵא עָשָׁן כְּדוּד נָפוּחַ וְאַגְמֹן׃
יג נַפְשׁוֹ גֶּחָלִים תְּלַהֵט וְלַהַב מִפִּיו יֵצֵא׃ יד בְּצַוָּארוֹ
יָלִין עֹז וּלְפָנָיו תָּדוּץ דְּאָבָה׃ טו מַפְּלֵי בְשָׂרוֹ דָבֵקוּ
יצוק

מצודת דוד

י עטישותיו · ההבל היוצא ממנו בעת העטוש תוריח אור ור"ל כ"כ נברה בו חום הטבעי כאלו היה מלא אש וכאלו יבהיק ויאיר בעת יוציא ההבל ועם כי טבע הדגים הוא קר: ועיניו · בקיעות עיניו רחבים ומזהירים כבקיעת השחר: יא לפידים יהלוכו · מרוב חום הטבעי יתחמם הבל פיו כאלו לפידי אש הולכים מפיו וכאלו ניצוצות נמלטים ממנו וכפל הדבר להפלגת הענין: יב מנחירין · ההבל היוצא בנחיריו הוא רב ונראה כעשן לגודל החום ודומה הוא אל ההבל היוצא מן הדוד והאגמון כשהיא נופח ומרתיח שמעלה אז הבל רב: יג נפשו · נשימתו תלהט כגחלי אש וכאלו להב יוצא מפיו: יד בצוארו · עם כי האחור הוא המקום היותר חלש בכל בע"ח אבל בצוארו יתמיד העוז והחוזק: ולפניו · החזה אשר היא לפני הצואר תשמח את העצבון ר"ל כ"כ היא חזקה ומשומרה עד לא תעצב מדבר מכאיב כי אין דבר יזיקה: טו מפלי בשרו · חתיכות בשרו המה דבוקים זה בזה כאלו היה נוצק עליו ביציקה אחת ולא ימוט זה מזה כאשר ימוטו החתיכות ביתר הדגים כי דרך בשר הדגים להיות מחוברות החתיכות זה על זה ונוח לפרוד אותו זה מזה:

לבו

מצודת ציון

באחיהו · כן יאמר בדברים השוים וכן מקבילות הלולאות אשה אל אחותה (שמות כ"ו): יתפרדו · מל' פרוד והפרשה: י עטישותיו · ל' עטוש ידוע בדרז"ל וכן אמרו המעטש בתפלתו (ברכות כ"ד): תהל · תוריח כמו בהלו נרו (לעיל כ"ט): כעפעפי · הוא אישון העין והושאל לבקיעת אור השחר וכן בעפעפי שחר (לעי' ג'): יא לפידים · הוא העץ שמדליקים בו האש ואף הוא יבער מן האש וכן כלפיד יבער (ישעי' ס"ב): כידודי · ענינו ניצוצות ואין לו דומה: יתמלטו · יושלכו כמו אל מראיו יוטל: יב מנחיריו · הם נקבי האף כמו הוד נחרו אימה (לעי' ל"ט): כדוד · קדרה כמו בסירות ובדודים (דה"ב ל"ה): נפוח · מעלה רתיחה כמו סיר נפוח אני רואה (ירמי' א') ויקרא כן כי מעלה נפוחים ואבעבועות: ואגמן · שם כלי מכלי הבשול: יג נפשו · על הנשימה יאמר בדרך מליצה: גחלים · כגחלים בחסרון כ"ף הדמיון ורבים כמלאים כן: תלהט · תבער ותשרף כמו תלהט הרים (תהלים פ"ג): ולהב · שלהבת: יד ילין · ענין התמדה: תדוץ · תגיל ותשמח כמו שישו אתה משוש (ישעיה ס"ו) תרגומו דוצו: דאבה · עצבון כמו ודאבון נפש (דברי' כ"ח): טו מפלי · ענין הנקוע והנבדל ובדרז"ל אית ביה פילי (פסחי' פ"ד) והוא קרוב ללשון אשר יפלה ה' (שמות י"א) פירוש ענין הפרשה והבדל:

ימוטו

יצוק עליו בל ימוט: טז לבו יצוק כמו אבן ויצוק כפלח
תחתית: יז משתו יגורו אלים משברים יתחטאו:
יח משיגהו חרב בלי תקום חנית מסע ושריה: יט יחשב
לתבן ברזל לעץ רקבון נחושה: כ לא יבריחנו בן
קשת לקש נהפכו לו אבני קלע: כא כקש נחשבו
תותח וישחק לרעש כידון: כב תחתיו חדודי חרש
ירפד חרוץ עלי טיט: כג ירתיח כסיר מצולה ים ישים
כמרקחה

מצודת ציון

ימוט. מל' נטיה: טז כפלח. כן יקרא אבן הרחים וכן פלח רכב (שופ' ט') כי פלח הוא ענין בקוע כמו יפלח כליותי (לעיל ט"ז) ואבני הרחים העליון והתחתון נראים כאלו נבקעו מאבן אחת: יז משתו. כמו משאתו בש"ק והוא מל' נשא ורוממות: יגורו. יפחדו כמו ויגר מואב (במד' כ"ב): אלים. חזקים כמו איל גוים (יחזק' ל"א): משברים. כן יקראו גלי הים כמו משבריך וגליך (יונה ב') ע"ש שנראים כמשברים את הים ואף המה ונשברו מעצמן: יתחטאו. ענין חסרון כמו קולע באבן אל השערה ולא יחטיא (שופ' כ'): יח חנית מסע ושריה. הם שמות כלי זין: כ בן קשת. אמר בדרך השאלה על החץ היוצא מן הקשת כבן היוצא מן האם: קלע. כן שם הכלי אשר יזרקו בו האבנים וכן כף הקלע (ש"א כ"ה): כא תותח. שם כלי מה עשוי לזרוק בו אבנים גדולות להפיל החומה: כידון. מין חנית או רומח: כב חדודי. מל' חד וחריף: חרש. כמו חרס בסמ"ך: ירפד. ענין הצעה למשכב כמו רפדתי יצועי (לעיל י"ז): חרוץ. אל החריצים והחדודים כשו למורג חרוץ (ישעי' מ"א): עלי. בעלי ותחסר כ"ף הדמיון: כג כסיר. כענין קדרה כמו סיר הבשר (שמות ט"ז): מצולה. עומק

מצודת דוד

טז לבו יצוק. לבו הוא ביציקה אחת כמו אבן מבלי חלל לא כמו ביתר בע"ח: כפלת תחתית. הוא ביציקה אחת כמו אבן הרחים אשר מתחת שאין בו חלל כלל משא"כ העליון שיש בו חלל מה במקום הנקב שיורד התבואה דרך בה: יז משתו. מרוממותו יפחדו אף החזקי': משברים יתחטאו. כשהוא שט בים יחסרו הגלים כי מבלבל הגלים ומקלקלם: יח משיגהו. הלוחמים עמו להשיגו בחרב לא תקום בידם ואת המלחמה כי לא ינצחהו בחרב וכן הלוחמים בחנית או במסע או בשריה לא ינצחהו עמהם: יט יחשוב. כי כלי ברזל נחשב אצלו לתבן וכלי נחושה לעץ נרקב כי לא יזיקהו באלה: כ בן קשת. החץ לא יבריח אותו כי לא יפחד ממנה: נהפכו לו. אצלו נהפכו אבני קלע לקש ר"ל לא יזיקו לו כמו שאין הקש מזיק כאשר יקלעם על מי: כא תותח. אבני תותח: לרעש כידון. להמיית קול נעלי כידון: כב תחתיו חדודי חרש. סלעים חריפים דומים לחרסים חדים המה לו מתחת והוא שוכב עליהם ולא ירגיש בהם: ירפד. יציע לעצמו דבר חד מלא חריצים וישכב עליו כעל טיט והוא כפל ענין במ"ש: כג ירתיח. כאשר יוצא מן הבל פיו ירתיח עומק

כַּמֶּרְקָחָה׃ כד אַחֲרָיו יָאִיר נָתִיב יַחְשֹׁב תְּהוֹם לְשֵׂיבָה׃
כה אֵין־עַל־עָפָר מָשְׁלוֹ הֶעָשׂוּ לִבְלִי־חָת׃ כו אֵת־כָּל־גָּבֹהַּ
יִרְאֶה הוּא מֶלֶךְ עַל־כָּל־בְּנֵי־שָׁחַץ׃

מב א וַיַּעַן אִיּוֹב אֶת־יְהוָה וַיֹּאמַר׃ ב יָדַעְתָּ° כִּי־כֹל ידעתי ק׳
תוכל

מצודת דוד

עומק הים כפיר העומד אצל האש: כמרקחה. כמו שהרופאים עושים המרקחות ממיני הבשמים המעורבים יחד כן יערבב כל אשר בים עם הרתיחה כי כן דרך תבשיל המרתיח להיות מעורב ומבולבל מן חוזק הרתיחה: כד אחריו. כשהוא שט בים ודוחה הוא את מי הים בדרך הלוכו ואחר כי ישוט להלאה יאיר נתיבו ר״ל הנתיב שהלך בו נראה הוא פנוי ממים כי לרוב רחבו לא במהרה ישובו המים לכסות רוחב הנתיב: יחשוב תהום לשיבה. כי בדרך מהלכו נדחה המים ממקומו ומעט מן המים נשאר מתחת לו ומחשיב הוא את התהום בעיני הרואה לאיש שיבה כי המקום ההוא יהיה לבן כי כשהמים עמוקים נראה חשוך ושחור אבל כשאינם עמוקים נראה לבן א״כ במהלכו ימעיט גובה המים ומחשיב תהום בעיני הרואה לאיש שיבה במראה לבן: כה אין על עפר משלו. אין מי על עפר הארץ להיות נמשל ודומה לו אשר יהיה עשוי לבל יפחד ואת מאום דבר בעולם כאשר הוא לא יחת: כו את כל גבוה. עם שהוא במים מתחת לארץ מ״מ רואה הוא את כל הגבוה והחזק אשר על הארץ ועם כי יודע הוא מכל הבריות הנפלאות מ״מ לא יחת ממי והוא מלך וראש על כל אנשי גאוה כי הוא מתגאה על כל וכאומר הנה השמעתיך פלאי יציר כפי וממנו תשכיל גודל רוממתי (העולה מהמענה הזה היא להשיב על תלונתו מדוע מכתו אנושה והוא את הטוב עשה כישיב אמרים לומר הנה לצדיק אמיתי יש כח הזרוע כמו לאל למשול במטה ובמעל ונאון כה אם תוכל לענש החוטאים באמרי פיך אז אודה לך גם אני שצדיק גמור אתה הכל מה בכך שאתה משבח עצמך ואם לא כן הוא כ״א היית צדיק אמיתי הנה לא קרה ידי מלשלם גמול אף אין מי ימחה בידי ויספר מפלאי שור הבר ומפלאי הלויתן להכיר מהם גדולת המקום שאין מי יוכל למחות בידו מלשלם גמול ועם כי אין חוב מוטל עליו לשלם גמול כי כבר גמל הטובה טרם עשה המצוה מ״מ עוד ישלם גמול בחסדו וכ״כ היה גומל טוב לאיוב אם היה צדיק בתכלית ובשלימות רב):

מב ב ידעתי. מאז ידעתי אשר יכול תוכל כל אשר תחפוץ ולא ימנע ממך שום מחשבת חכמה וכן אמר מאז חכם לבב ואמיץ כח (לעי׳ ט׳):

מצודת ציון

עומק הים כמו ותשליכני מצולה (יונה ב׳): כמרקחה. ענין ערבוב כמו רוקח מרקחת (שמו׳ ל׳): כד נתיב. שביל ודרך: תהום. עומק הים: כה העשו. כמו העשוי ביו״ד ור״ל אשר עשוי ודוגמתו הבאה ליעקב (בראשית מ״ו) ומשפטו אשר באה: חת. ענין פחד כמו ואל תחת (יהו׳ א׳): כו בני שחץ. אנשי גאוה כמו לא הדריכוהו בני שחץ (לעי׳ כ״ח):

מב ב כל. כמו יכול והוא מלי׳ יכולת ונפלה פ״א הפעל וכן בול הרים (לעיל מ׳):

ינצר

תוכל ולא־יבצר ממך מזמה : ג מי זה
מעלים עצה בלי דעת לכן הגדתי ולא אבין נפלאות
ממני ולא אדע : ד שמע־נא ואנכי אדבר אשאלך
והודיעני : ה לשמע־אזן שמעתיך ועתה עיני ראתך :
ו על־כן אמאס ונחמתי על־עפר ואפר : ז ויהי
אחר דבר יהוה את־הדברים האלה אל־איוב ויאמר יהוה
אל־אליפז התימני חרה אפי בך ובשני רעיך כי לא
דברתם אלי נכונה כעבדי איוב : ח ועתה קחו־לכם
שבעה

מצודת ציון

יבצר · ימנע כמו ועתה לא יבצר מהם (בראשית י״א) : מזמה · מחשבה ור״ל חכמה כי החכמה היא במחשבה : ג נפלאות · מכוסות כמו כי יפלא ממך דבר (דברים י״ז) : ז אלי · בעבורי

מצודת דוד

ג מי זה וכו׳ · ר״ל אולם למה שאמרת במענה הראשונה מי זה מחשיך וכו׳ (לעיל ל״ח) כי מעלים ומחשיך הוא אחד במובנם הלא שאני לאין כביר כאלו אמר לו המקום מי הוא זה אשר מלאהו לבו לחשוב שנעלמה ממני עצה נכונה והמחשבה ההיא היא מבלי דעת כי יחשוב שמסרתי הכל ביד המערכה : לכן · ר״ל ע״ז אשיב לכן בעבור הדבר ההיא בעצמה על שהייתי בלי דעת לזה הגדתי אז השכלות הזה ולא הייתי מבין אז מהשגחתך הנפלאה כי הדברים אשר ספרת מגודל השגחתך היו נפלאות ומכוסות ממני ולא ידעתים מאז וכאומר באמת מבלי דעת אמרתי מה שאמרתי אולם עתה אחר שספרת לי מהשגחתך אודה לך שהאמת הוא כן : ד שמע נא · חזר ואמר לה׳ שמע נא אלי ואנכי אדבר להשיב למה שאמרת במענה השניה אשאלך והודיעני ור״ל אשאלך מתמהון נפלאותי והשיב אם האמת כן : ה לשמע אוזן · ר״ל ע״ז אשיב הנה מאז שמעתי שמעך וכאומר והן היו כדרך דבר הנשמע שאין חקוק כ״כ בלב השומע אבל עתה עיני ראתך וממך יצאו הדברים ולזה הרי הם חקוקים בלב ומצאתי א״כ תשובה שלא מקוצר יד מנעת לשלם לי גמול כ״א בעבור שעדיין לא הגעתי לתכלית הצדק בשלימות רב ואין לי גמול מה לבקש מידך : ו על כן · בעבור אהבת ההשגה אשר השגתי במה שעיני ראתך אמאס בכל הקניינים הגופניים כי כמותם כאין מול יקר ההשגה ההיא : ונחמתי · עתה יש לי התנחומין רב על הצער שהייתי בו לשבת בתוך עפר ואפר כמ״ש והוא יושב בתוך האפר (לעיל ב׳) כי הצער הזה היה סבה להשיג האמת : ז ובשני רעיך · המה בלדד וצופר : כי לא וכו׳ · על אשר לא דברתם בעבורי תשובה נכונה והאמיתית כי אמרתם שבאו לו היסורים בעבור רוב פשעו ולא כן הוא כי לא הרבה לפשוע אולם לא הגיע עדיין לתכלית השלמות וגמול המעשה היה מצד החסד ולא ראוי הוא לקבל החסד : כעבדי איוב · כמו שאיוב לא דבר נכונה שאמר שהכל בא מפאת המערכה כן אתם לא דברתם נכונה

שבעה־פרים ושבעה אילים ולכו ׀ אל־עבדי איוב
והעליתם עולה בעדכם ואיוב עבדי יתפלל עליכם כי
אם־פניו אשא לבלתי עשות עמכם נבלה כי לא
דברתם אלי נכונה כעבדי איוב : ט וילכו אליפז התימני
ובלדד השוחי צפר הנעמתי ויעשו כאשר דבר אליהם
יהוה וישא יהוה את־פני איוב : י ויהוה שב את־שבית
איוב בהתפללו בעד רעהו ויסף יהוה את־כל־אשר
לאיוב למשנה : יא ויבאו אליו כל־אחיו וכל־אחיתיו
וכל־ידעיו לפנים ויאכלו עמו לחם בביתו וינדו לו
וינחמו אתו על כל־הרעה אשר־הביא יהוה עליו ויתנו־
לו איש קשיטה אחת ואיש נזם זהב אחד : יב ויהוה

ברך

מצודת דוד

נכונה כמה שאמרתם שבא לו בעבור רוב פשעו (ועם שגם איוב לא דבר נכונה מ"מ קראו עבדי ואמר"ל מכאן שאין אדם נתפס על צערו כי בעבור קושי היסורין דבר מה שדבר) : ח והעליתם עולה · לרצות אתכם אלי ואיוב יתפלל עליכם ע"ז כי אשר פניו אשא ואקבל תפלתו לבלתי עשות עמכ' עונש כעור ומגונה על אשר לא דברתם בעבורי תשובה נכונה כאשר לא דבר איוב נכונה (ועכ"ז ישא פני איוב כמ"ש למעלה כי הוא דבר מקושי היסורין ואין אדם נתפס על צערו) : ט וישא ה' וגו' · ר"ל קבל תפלתו ומחל להם העון : י בהתפללו בעד רעהו · בעבור כי התפלל בעד על רע ורע שלו לזה שב ה' את שבותו להיות כמאז כי המתפלל על חבירו הוא נענה תחלה : ויוסף · אמ"ז הוסיף ה' על כל העושר אשר לו עד אשר הגיע למשנה ממה שהיה לו מאז : יא וכל יודעיו לפנים · אוהביו ומכיריו אשר היו לו לפנים טרם בוא עליו היסורין כי בעת שהיה מיוסר הדלו ממנו אוהב ורע כמ"ש ויודעי אך זרו ממני וגו' (לעיל י"ט) : ויאכלו · לשמוח עמו בעת שב שבותו : לחם · כל סעודה קרויה ע"ש הלחם : וינדו לו · היו מנידים עליו בראשם כדרך שמנחמין את האדם אחר שניצל מצרתו : וינחמו אותו · בדברי תנחומין : איש · כל איש ואיש נתן לו לדורון קשיטה וגו' והוא ענין הראות חיבה יתירה :

מצודת ציון

בעבורי : ח לכם . לעצמיכם : כיאם · כי אשר : נבלה · דבר כעור וגנות ועם"ז יקרא פחות המעלה איש נבל : י שבות . מל' השבה : למשנה · לכפל כמו וכסף משנה (בראשי' מ"ג) : יא לפנים · בימים הקדמונים כמו וזאת לפנים בישראל (רות ד') : קשיטה · שם מטבע מעה וכן במאה קשיטה (בראשי' ל"ג) : נזם . עדי האף כמו ונזמי האף (ישעי' ג') :

ברך את־אחרית איוב מראשתו ויהי־לו ארבעה עשר
אלף צאן וששת אלפים גמלים ואלף־צמד בקר ואלף
אתונות: יג ויהי־לו שבענה בנים ושלוש בנות:
יד ויקרא שם־האחת ימימה ושם השנית קציעה ושם
השלישית קרן הפוך: טו ולא נמצא נשים יפות כבנות
איוב בכל־הארץ ויתן להם אביהם נחלה בתוך אחיהם:
טז ויחי איוב אחרי־זאת מאה וארבעים שנה ויראה את־
בניו ואת־בני בניו ארבעה דרות: יז וימת איוב זקן
ושבע ימים:

חזק

סכום פסוקי ספר איוב אלף ושבעים

מצודת ציון

יב אחרית. סוף הימים: צמד. זוג כמו ויקח צמד בקר (ש״א י״א): יד ימימה. החמה נקראת יום כמ״ש לרוח היום (בראשית ג׳): קציעה. מין בושם וכן מור ואהלות קציעות (תהלים מ״ה): קרן. ענין זוהר ואורה כמו קרן עור פניו (שמות ל״ד): הפוך. שם אבן יקר כמו אבני פוך ורקמה (דה״א כ״ט):

חזק

מצודת דוד

יב מראשיתו. יותר מהברכה שנתברכו מאז בראשית ימיו: ארבעה עשר וכו׳. כפול ממה שהיה לו מאז וכמ״ש למעלה ויוסף ה׳ וכו׳ למשנה: יג שבענה. שני פעמים שבעה: כפול ממה שהיו בראשונה: יד ויקרא. לומר והבנות הנה נתכפלו בדבר היופי ונקראו בשמות ע״ש יופים: ימימה. מאירה היתה כאור החמה: קציעה. ריחה היה נודף כקציעה של בושם: קרן הפוך. זוהר היה לה כאבן הפוך: טו ולא נמצא וכו׳. לא היה נמצא בכל הארץ נשים יפות דומות ביופי לבנות איוב: ויתן. בעבור חשיבתן ויופין נתן להן אביהם ירושת נחלה בתוך אחיהם: טז אחרי זאת. אחרי שהלכו ממנו היסורין: ויראה וכו׳. ראה בעיניו ארבעה דורות מבניו ולא מת מי מהם בחייו: יז ושבע ימים. ר״ל שחי ימים רבים ובהרבה טובה עד שהיה שבע מהם לגודל רבוים ולמרבית הטובה שהיה לו בהם והוא ענין מליצה:

חזק

קדש לה׳

ספר

דניאל

עם שני פירושים · ינוחח כאישים · טעמם כטעם לשד השמן · מעשה ידי אומן · ה"ה החכם השלם ורכולל הדיין המצויין כמוהר"ר יחיאל הילל נר"ו מק"ק יאברוב · ומלפנים היתה תחנותו בק"ק עבדן יע"א כה"ה הרבני המופלג, המפורסם, החכם השלם המנוח מוהר"ר דוד זצ"ל אלטשולר · אשר היה המתחיל בדבר :

הפירוש האחד נקרא בשם מצודת דוד כו ימצא חבורי המלות והענין :	הפירוש השני נקרא בשם מצודת ציון כו ימצא פירוש המלות המסופקות:

הובא לבית הדפוס ע"י הרב המחבר נר"ו · והוגה בעיון רב ע"פ התקון עם מנחת ישי ע"י מדקדקים נקיים בטוב ההגהה · כאשר עיני הקורא תחזינה מישרים :

נדפס

פה ליוורנו יע"א

באותיות אמשטרדם יע"א

בשנת והתענגו על רוב שלום לפ"ק :

בדפוס השותפים החכם כמוהר"ר אברהם יצחק קאשטילו נר"ו. והמשכיל כמוהר"ר אליעזר סעדון נר"ו :

Con Approvazione

א א בִּשְׁנַת שָׁלוֹשׁ לְמַלְכוּת יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה
בָּא נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל יְרוּשָׁלִַם
וַיָּצַר עָלֶיהָ׃ ב וַיִּתֵּן אֲדֹנָי בְּיָדוֹ אֶת־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ־יְהוּדָה
וּמִקְצָת כְּלֵי בֵית־הָאֱלֹהִים וַיְבִיאֵם אֶרֶץ שִׁנְעָר בֵּית אֱלֹהָיו
וְאֶת־הַכֵּלִים הֵבִיא בֵּית אוֹצַר אֱלֹהָיו׃ ג וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ
לְאַשְׁפְּנַז רַב סָרִיסָיו לְהָבִיא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִזֶּרַע הַמְּלוּכָה
וּמִן־הַפַּרְתְּמִים׃ ד יְלָדִים אֲשֶׁר אֵין־בָּהֶם כָּל־מאום וְטוֹבֵי
מַרְאֶה וּמַשְׂכִּילִים בְּכָל־חָכְמָה וְיֹדְעֵי דַעַת וּמְבִינֵי מַדָּע
וַאֲשֶׁר כֹּחַ בָּהֶם לַעֲמֹד בְּהֵיכַל הַמֶּלֶךְ וּלְלַמְּדָם סֵפֶר וּלְשׁוֹן
כַּשְׂדִּים

מצודת דוד

א א בשנת שלוש למלכות יהויקים. ר"ל למרדו בנ"נ למנוך מעלמו כי נ"נ מלך בשנת ד' ליהויקים ובה' שהוא שניה לנ"נ עלה עליו וכבשו ועבדו ג' שנים וישב וימרד בו כמ"ש במ"ב ובשנת ג' למרדו שהיא שנת י"א למלכותו חזר ועלה עליו וכמ"ש בד"הב: ב ומקצת כלי וכו'. כי מהם נשארו ולקחם בגלות יכניה ועוד נשארו מהם ולקחם בגלות צדקיה וכמ"ש כי כה אמר ה' וכו' ועל יתר הכלים וכו' אשר לא לקחם בגלותו את יכניה וכו' בבלה יובאו וכו' (ירמי' כ"ז): בית אלהיו. בתחלה הביא את הכל אל בית אלהיו ואף החכמים לקלס לאלהיו ולתת לו הודה על הנלחון ואח"כ הביא כלי בה"מ אל בית האוצר: ג רב סריסיו. שר וגדול על הסריסים: ומזרע המלוכה. ר"ל והמה יהיו מזרע המלוכה והם עלמם יהיו מן הפרתמים ר"ל מגודלים בעושר ובממשלה: ד כל מום. ר"ל שום מום כלל וכלל לא כמו לא תאכלו כל נבלה (דברי' י"ד): וטובי מראה. בלובן ובהירות: בכל חכמה: יהיו משכילים בכל מיני החכמות: וידעי דעת. ר"ל בתחלת אמרי המדבר ישכילו לדעת דעתו ותוכן כונתו ומה יהיה אחרית אמריו: ומביני מדע. ר"ל שיהיו להם בלשונותם במיטב הדבור להבין לזולת מה במדעי לבבם ובמחשבתם: ואשר כח בהם. להתגבר על הטבע לאנוס ולעצור מן השחוק והשנה וכדומה למען יעמדו בהיכל מלך מבלי שום מניעה. וכאשר ראוי והגון: וללמדם ספר. מוסב על המקרא שלפניו לומר להביא מבני ישראל וכו' וללמדם ספר וכו' והוא המכתב והלשון:

מצורת ציון

א א ויצר. מלשון מצור וענינו הקפת החיל אל העיר להצר להם ולכבשם: ב שנער. הוא בבל ע"ש שננערו בה מתי המבול כי היא עמוקה מכל העולם: ג סריסיו. שריו: הפרתמים. ענין שררה ועושר וכן חיל פרס ומדי הפרתמים (אסתר א') והיא מלה זרה ואולי היא מלשון כשדים וכמוהו רבים ימצאו בזה הספר אשר אין לדעת ביאורם כ"א לפי הקרוב לענינם: ד מדע. ענין מחשבה כמו גם במדעך מלך אל תקלל (קהל' י'):

כַּשְׂדִּים׃ ה וַיְמַן לָהֶם הַמֶּלֶךְ דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ מִפַּת־בַּג
הַמֶּלֶךְ וּמִיֵּין מִשְׁתָּיו וּלְגַדְּלָם שָׁנִים שָׁלוֹשׁ וּמִקְצָתָם יַעַמְדוּ
לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ ו וַיְהִי בָהֶם מִבְּנֵי יְהוּדָה דָּנִיֵּאל חֲנַנְיָה
מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה׃ ז וַיָּשֶׂם לָהֶם שַׂר הַסָּרִיסִים שֵׁמוֹת וַיָּשֶׂם
לְדָנִיֵּאל בֵּלְטְשַׁאצַּר וְלַחֲנַנְיָה שַׁדְרַךְ וּלְמִישָׁאֵל מֵישַׁךְ
וְלַעֲזַרְיָה עֲבֵד נְגוֹ׃ ח וַיָּשֶׂם דָּנִיֵּאל עַל־לִבּוֹ אֲשֶׁר לֹא־
יִתְגָּאַל בְּפַתְבַּג הַמֶּלֶךְ וּבְיֵין מִשְׁתָּיו וַיְבַקֵּשׁ מִשַּׂר הַסָּרִיסִים
אֲשֶׁר לֹא יִתְגָּאָל׃ ט וַיִּתֵּן הָאֱלֹהִים אֶת־דָּנִיֵּאל לְחֶסֶד
וּלְרַחֲמִים לִפְנֵי שַׂר הַסָּרִיסִים׃ י וַיֹּאמֶר שַׂר הַסָּרִיסִים
לְדָנִיֵּאל יָרֵא אֲנִי אֶת־אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר מִנָּה אֶת־
מַאֲכַלְכֶם וְאֶת־מִשְׁתֵּיכֶם אֲשֶׁר לָמָּה יִרְאֶה אֶת־פְּנֵיכֶם
זֹעֲפִים מִן־הַיְלָדִים אֲשֶׁר כְּגִילְכֶם וְחִיַּבְתֶּם אֶת־רֹאשִׁי
לַמֶּלֶךְ

מצודת דוד

ה וימן להם המלך. כל זה מדברי המלך שאמר לאשפנז הנה המלך יזמין להם בכל יום דבר הצריך להם ביומו מן מאכלי המלך ומן היין אשר ישתה הוא (ודרך שכ״כ עצמו היה המדבר לא אמר כמדבר בעדו וכן דרך המקרא וכמ״ש וישלח וכו׳ זאת שמואל (ש״א י״ב) עם כי שמואל עצמו היה המדבר. וכן רבים כמוהו): ולגדלם. ובאופן זה יהיו מגודלים שלש שנים למען יהיו נראים יפים ובעלי בשר: ומקצתם. מקצה שלשת השנים יעמדו בתמידות לפני המלך לשמשו בכל עת: ו ויהי בהם. באותן הילדים שהביא אשפנז כדבר המלך ולתוספת ביאור אמר מבני יהודה ר״ל מזרע מלכי יהודה ומה שסתם למעלה פירש כאן: דניאל וכו׳. כי רבים הביא מזרע מלכי יהודה וכבר היו [illegible]: ז שמות. מלבד שמותם אשר להם: בלטשאצר. אולי המלה הזאת יורה בלשון כשדים כמו דניאל בלשון הקדש וכן יתר השמות: ח וישם. חשב בלבו והתעורר בדבר: אשר לא יתגאל. במאכלי האסור וביין נסך: ויבקש. שאל ממנו למנוע מלתת לו פת בג והיין לבל יתגאל: ט לחסד ולרחמים. עם כי הוא לא מילא שאלתו מ״מ לחסד יחשב את שלא גער בו והשיבו בדברים רכים והיה מעלים עין במעשה המאכל: י אשר מנה. הוא בעצמו הזמין וקבע מאכלכם ואיך אשנה את דברו: אשר למה יראה. אשר למה תעשה כה פן יראה המלך את פניכם זועפים רעים מן פני יתר הילדים: וחיבתם. [illegible]

מצודת ציון

ה וימן. ענין הזמנה כמו וימן ה׳ דג (יונה ב׳): מפת בג. ענין מאכל: ח יתגאל. ענין לכלוך וטנוף כמו לחם מגואל (מלאכי א׳): י מנה. הזמין: זעפים. ר״ל רעים והוא מלשון זעף וכעס כי הכועס נשתנה מראית פניו לרעה: כגילכם. כדמותכם ונקרא בן גילו (יבמות ק״ב):

למלך: יא ויאמר דניאל אל־המלצר אשר מנה שר
הסריסים על־דניאל חנניה מישאל ועזריה: יב נס־נא
את־עבדיך ימים עשרה ויתנו־לנו מן־הזרעים ונאכלה
ומים ונשתה: יג ויראו לפניך מראנו ומראה הילדים
האכלים את פת־בג המלך וכאשר תראה עשה עם־
עבדיך: יד וישמע להם לדבר הזה וינסם ימים עשרה:
טו ומקצת ימים עשרה נראה מראיהם טוב ובריאי בשר
מן־כל־הילדים האכלים את פת־בג המלך: טז ויהי
המלצר נשא את־פת־בגם ויין משתיהם ונתן להם זרענים:
יז והילדים האלה ארבעתם נתן להם האלהים מדע
והשכל בכל־ספר וחכמה ודניאל הבין בכל־חזון וחלמות:
יח ולמקצת הימים אשר־אמר המלך להביאם ויביאם
שר הסריסים לפני נבכדנצר: יט וידבר אתם המלך

ולא

מצודת דוד

והפיל ע"י חייב את ראשי למלך כי כן משפט המלך להמית את הראש על מי אשר ימרה את דברו: יא על דניאל וגו'. להביא להם מאכלם ומשקיהם: יב את עבדיך. אמר על עצמו ועל חמ"ע חבריו: ומים ונשתה. ומים יתנו לנו ונשתה: יג מראנו ומראה וגו'. תראה מראות פני אלו מול מראות אלו הם יש מה השתנות אלו מאלו: וכאשר תראה. ולפי מה שתראה ככה תעשה אם לא יהיו פנינו רעים מפניהם אז הוסף את לנו מן הזרעונים ומים ואם רעים יהיו אז בע"כ נאכל פת בג ונשתה יין: טו מן כל. עוד יותר מן כל הילדים וגו': טז נושא. נוטל לעצמו: פת בגם. הניחן למאכלם: יז ארבעתם. הם דניאל חמ"ע: מדע והשכל. ידיעה בהם ולהשכיל עוד מוצא דבר: בכל ספר. מכתב ולשון כל עם ועם ובכל מיני חכמה: ודניאל. ויותר עליהם דניאל שהיה מבין בכל חזון וחלומות ר"ל לדעת פתרון החלומות: יח ולמקצת הימים. ולסוף שלשת השנים אשר אמר המלך להביאם לעמוד לפניו כמ"ש למעלה: ויביאם. אז הביא את כל הילדים לבחור מהם מי ומי יעמדו לפניו: יט וידבר אתם. בדברי חכמה ובהבנת נפשות הכמת כ"א:

מצודת ציון

יא המלצר. הוא המסדר המאכל: אשר מנה. אשר הפקיד כמו ומהם ממונים על הכלים (דה"א ט'): יב נס. מלשון נסיון: הזרעים. מיני זרעונים קטניות וכיוצא: טו ובריאי. ענין שומן כמו ועגלון איש בריא (שופ' ג'): יז חזון. ראיית החלום והוא כפל ענין במ"ש ידות

ולא נמצא מכלם כדניאל חנניה מישאל ועזריה ויעמדו
לפני המלך: כ ולכל דבר חכמת בינה אשר־בקש מהם המלך
וימצאם עשר ידות על כל־החרטמים האשפים אשר
בכל־מלכותו: כא ויהי דניאל עד־שנת אחת לכורש
המלך:

ב א ובשנת שתים למלכות נבכדנצר חלם נבכדנצר
חלמות ותתפעם רוחו ושנתו נהיתה
עליו: ב ויאמר המלך לקרא לחרטמים ולאשפים
ולמכשפים ולכשדים להגיד למלך חלמתיו ויבאו ויעמדו
לפני המלך: ג ויאמר להם המלך חלום חלמתי ותפעם
רוחי לדעת את־החלום: ד וידברו הכשדים למלך
ארמית

מצודת ציון

כ ידות. חלקים כמו וארבע הידות (בראשית מ"ז): החרטמים. הם חכמי הטבע: האשפים. הם חכמי הרפואה:

ב א ותתפעם. ענין הכאה וקשקוש וכן ויהי בבוקר ותפעם רוחו (בראשית מ"א) והוא מלשון פעמון המקשקש: נהיתה. ענין כריתה:

מצודת דוד

ולא נמצא מכולם. להיות חכמים ומשכילים כדניאל חמ"ו: ויעמדו. מינה אותם להיות עומדים לפניו תמיד לשמשו: כ חכמת בינה. חכמת הבנת דבר מתוך דבר: וימצאם. מצא בהם עשר ידות יותר על כל החרטומים והאשפים: כא ויהי דניאל. בגדולה היה בבבל עד שנת וכו' ומאז מנע עצמו ממלאכת המלך ומינה את זרובבל תחתיו:

ב א ובשנת שתים. אחר חורבן הבית ואחר שכבש כל האומות ומלך עליהם חשב מחשבות מה שיהיה באחרית הימים ובא לו החלום וכמ"ש בפתרון החלום: חלומות. לפי שהיתה מענינים הרבה אמר חלומות: ותתפעם. נשימתו היתה מקשקשת בו כדרך האחד שלא יוכל לעצור הנשימה זמן מה והיא הולכת ובאה: נהיתה עליו. השנה נברחה מעליו ולא היה יכול לישן עוד: ב לחרטמים. הם חכמי הטבע ויודעים הם עיקרי החלומות ואיך תראה בנפש אלה הדמיונות בעת השנה: ולאשפים. הם חכמי הרפואה היודעים בדפק הזרוע ובמי השתן תכונות הגוף ורוב החלומות תולים על תכונת הגוף: ולמכשפים. הם המעוננים יודעי ההולדה לטרחה העין כפי השעות הראויות במערכות הכוכבי' ויוכלו גם המה לדעת החלום לפי המערכות: ולכשדים. הם חכמי המזלות יודעים מה מתעתידות של מי אשר ידעו עת מולדו וכמה ידעו עת מולד נ"נ ויוכלו גם הם לדעת את חלומו: להגיד. אשר יגידו מלבם את דברי החלום מה היה: ג לדעת. השעימה והחרדה היא על כי כלתה נפשי לדעת את החלום השכוח ממני: ד וידברו הכשדים

לזה

ארמית מלכא לעלמין חיי אמר חלמא לעבדיך ופשרא
נחוא: ה ענה מלכא ואמר לכשדיא מלתה מני אזדא
הן לא תהודענני חלמא ופשרה הדמין תתעבדון ובתיכון
נולי יתשמון: ו והן חלמא ופשרה תהחון מתנן ונבזבה
ויקר שגיא תקבלון מן־קדמי להן חלמא ופשרה החוני:
ז ענו תנינות ואמרין מלכא חלמא יאמר לעבדוהי ופשרה
נהחוה: ח ענה מלכא ואמר מן־יציב ידע אנה די
עדנא אנתון זבנין כל־קבל די חזיתון די אזדא מני
מלתא: ט די הן־חלמא לא תהודענני חדה־היא דתכון
ומלה כדבה ושחיתה הזמנתון למאמר קדמי עד די
עדנא

מצודת דוד

לזה השיבו הם לפי שהם ביותר ראויים לדעת החלום מכל יתר החכמים שבאו על כי יודעים המה מה שעתידות: ארמית. בלשון ארמי והוא לשון כשדים שכולם רגילין בו וכוונתם היה למען ישמעו כולם ולא ייבוש המלך מן העם לבקש תואנה כזאת: מלכא וכו'. המלך יחיה עד עולם והוא מדרך המוסר לברך את המלך בראשית האמרים: ופשרא נחוא. והפתרון נגיד: ה מלתה וכו'. הדבר הלכה ממני ר"ל שכחתי דברי החלום: הן לא וכו'. אם לא תודיעו לי החלום: הדמין וכו'. לנתחים תהיו נעשים: ובתיכון וכו'. בתיכם יושמו לאשפות ומקום נוול: ו והן חלמא וכו'. ואם החלום והפתרון תגידו: מתנן וכו'. מתנות ודורונות וכבוד גדול תקבלון מלפני: להן וכו'. רק החלום והפתרון הגידו כאומר ולא אשאל עוד אות על הפתרון: ז תנינות. פעם שנית והוא כדבר שאמרו בראשונה אולם מתחלה אמרו למלך לנוכח ועתה פחדו להשיב עוד לנוכח בדברים האלה אך אמרו אלו לאלו לפני המלך כאומר אין לנו מענה רק כאשר אמרנו שהמלך יאמר לעבדיו את החלום ונגיד את הפתרון: ח מן יציב. באמת יודע אני אשר בעת הזאת אתם נעברים ונמסרים למיתה: כל קבל. כל כנגד ר"ל בעבור אשר ראיתם אשר הלכה ממני דבר החלום ועכ"ז תאמרו שאגיד לכם החלום: ט די. אשר אם החלום לא תודיעו לי אחת היא משפטכם ר"ל המשפט שאמרתי הדמין תתעבדון וגו' המשפט הזה יהיה על כולכם אין נקי: ומלה. ודבר שקר ונפסד הכינותם לומר לפני עד אשר ישתנה העת ר"ל במה

שתאמרו

מצודת ציון

כריתה ושבירה כמו נהייתי ונחליתי (לק' ח'): ד ופשרא. ופתרונו כי ופותר אין אותו (בראשית מ') תרגומו ופשר לית ליה ובן רוב הספר הואיל תרגום והוא ארמית ואין צורך להביא ראיה עליהם: ה אזדא. הלכה וכדרז"ל ואזדא לטעמיה: הדמין. בת"י הוא ענין נתחים: ו ונבזבה. ענין דורון גדול כויסר רב וכדרז"ל המבזבז אל יבזבז וכו' (כתובות נ'): ח יציב. ענין אמת וכמוהו רבים בזה הספר ובתפלה אמת ויציב והוא על דבר הנכון ועומד ומתקיים:

בגם

עדנא ישתנא להן חלמא אמרו לי ואנדע די פשרה
תהחונני: י ענו כשדיא קדם מלכא ואמרין לא איתי
אנש על יבשתא די מלת מלכא יוכל להחויה כל קבל
די כל מלך רב ושליט מלה כדנה לא שאל לכל חרטם
ואשף וכשדי: יא ומלתא די מלכה שאל יקירה ואחרן
לא איתי די יחונה קדם מלכא להן אלהין די מדרהון
עם בשרא לא איתוהי: יב כל קבל דנה מלכא בנס
וקצף שגיא ואמר להובדה לכל חכימי בבל: יג ודתא
נפקת וחכימיא מתקטלין ובעו דניאל וחברוהי להתקטלה:
יד באדין דניאל התיב עטא וטעם לאריוך רב טבחיא
די מלכא די נפק לקטלא לחכימי בבל: טו ענה ואמר
לאריוך

מצודת ציון

יב בנס. זעף כי והנם זועפים (בראשית מ׳) תרגומו נסיסין: טו ענה. ענינו הרמת קול כמו וענו הלוים וכו׳ קול רם (דברים כ״ז):

מצודת דוד

שתאמרו להגיד הפתרון הנה רואה אנכי אשר הכנתם פתרון כזב ונשחתה לומר שיהיה על מה שיהיה באחרית הימים כי תחשבו אשר אאמין עד אשר יעבור הזמן שתקבעו לה ויארכו הימים וישכח הכל: להן. רק החלום אמרו לי ואדע בזה אשר הפתרון תגידו לי וכאומר לא אאמין עוד מעתה אל הפתרון רק כשתאמרו החלום אז אדע באמת שעמכם החכמה להגיד הפתרון האמיתי ועל כי חשב פן בראותם כי כבדה עליהם הרעה מאת המלך פן תלכם יוציאו מלים ויכבדו לומר כזאת וכזאת ראית וזה פתרונו לזה השתכח המלך וחזר ואמר כאלו זוכר הוא את החלום ולנסותם מעלים אותו: י ענו. השיבו הכשדים לפני המלך ואמרו: לא איתי. לא יש איש על הארץ אשר דבר המלך יוכל להגיד: כל קבל. כל כנגד ר״ל בעבור שדבר זה הוא מן הנמנע: די כל. אשר בעבור גודל הקושי כל מלך ושר ושליט דבר קשה כזאת לא שאל לכל חרטם וכו׳: יא ומלתא. והדבר אשר המלך שואל היא כבדה וקשה: ואחרן. אחר לא יש בעולם אשר יגידה לפני המלך רק המלאכי אשר מגוריהם עם בני בשר לא יש להם וכאומר אין אחר להגידה בלעדי המלאכים ואינם פה עמנו: יב כל קבל. בעבור זה המלך נעשה בזעף וקצף גדול ואמר להאביד ולהמית לכל חכמי בבל: יג ודתא. המשפט יצא והחכמים נהרגין: ובעו. ונתבקשו דניאל וחבריו להריגה: יד באדין. אז דניאל השיב עצה ודבר טעם לאריוך שר ההורגים אשר למלך אשר יצא להרוג לחכמי בבל ועל כי באמת גם בעיני אריוך היה הדבר רע לאבד כל חכמי עמו אבל היה מוכרח מפחד המלך ולזה נתן לו דניאל עצה מה למנוע הריגה מהם ולהתנצל לפני המלך ודבר העצה הישועה לא פורש מה הוא:

על

לאריוך שליטא די־מלכא על־מה דתא מהחצפה מן־
קדם מלכא אדין מלתא הודע אריוך לדניאל: טז ודניאל
על ובעה מן־מלכא די זמן ינתן־לה ופשרא להחויה
למלכא: יז אדין דניאל לביתה אזל ולחנניה מישאל
ועזריה חברוהי מלתא הודע: יח ורחמין למבעא מן־
קדם אלה שמיא על־רזא דנה די לא יהובדון דניאל
וחברוהי עם־שאר חכימי בבל: יט אדין לדניאל בחזוא
די־ליליא רזא גלי אדין דניאל ברך לאלה שמיא:
כ ענה דניאל ואמר להוא שמה די־אלהא מברך מן־
עלמא ועד־עלמא די חכמתא וגבורתא די־לה היא:
כא והוא מהשנא עדניא וזמניא מהעדה מלכין ומהקים
מלכין יהב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה:
כב הוא גלא עמיקתא ומסתרתא ידע מה בחשוכא

ונהורא

מצודת דוד

טו על מה. מפני מה המשפט יצאה כל כך במהירות מלפני המלך וכאומר מדוע לא נתן להם זמן על דבר קשה כזאת: אדין. אז הודיע אריוך את הדבר לדניאל ר"ל סיפר לו שהסיבה שהוא מן הכמשע ולא שאלו זמן: טז על. נכנס ושאל מן המלך אשר יותן לו זמן: ופשרא. ולהגיד למלך אף פתרון החלום כי לפ"ד האחרונים היה יודע החלום וכל שאלתו עליו למען דעת אמיתת הפתרון כמ"ש למעלה והפס העיקר: יז לביתיה. הלך לביתו להתבודד ולחלות פני ה': מלתא הודע. הודיע להם דבר הדת: יח ורחמין. אשר גם המה יבקשו רחמים מה': על. בעבור הגלות הסוד הזה: די. אשר לא יאבדו דניאל וחבריו עם שאר חכמי בבל: יט בחזוא. במראה החלום אשר בלילה נגלה לו הסוד ההוא: כ להוא. יהי שם של אלוה מבורך מן עולם ועד עולם ר"ל מן עולם השפל עד עולם העליון: די חכמתא. אשר החכמה והגבורה שלו המה: כא מהשנא. משנה העתים והזמנים והוא כפל במ"ש ור"ל מחליף זמן היום ללילה והלילה ליום: מהעדה. מסיר מלכים ומעמיד מלכים: יהב. נותן חכמה לחכמים וקראם חכמים ע"ש סופם כי על לא ניתן להם החכמה לא יקראו חכמים וכן ובגדי ערומים תפשיט (איוב כ"ב): ומנדעא. ודעת: כב הוא גלא. הוא מגלה דברים עמוקים ונסתרים: ידע. יודע מה בחשך והאורה שוכנת עמו:

מצודת ציון

מהחצפה. ממהרת והוא מלי חלוף כממהר להבאיש ולהחפיר את הבריות:

כהל

ונהירא עמה שרא: כג לך ׀ אלה אבהתי מהודא
ומשבח אנה די חכמתא וגבורתא יהבת לי וכען הודעתני
די בעינא מנך די מלת מלכא הודעתנא: כד כל קבל
דנה דניאל על על אריוך די מני מלכא להובדא לחכימי
בבל אזל ׀ וכן אמר לה לחכימי בבל אל תהובד
העלני קדם מלכא ופשרא למלכא אחוא: כה אדין
אריוך בהתבהלה הנעל לדניאל קדם מלכא וכן אמר
לה די השכחת גבר מן בני גלותא די יהוד די פשרא
למלכא יהודע: כו ענה מלכא ואמר לדניאל די שמה
בלטשאצר האיתיך כהל להודעתני חלמא די חזית
ופשרה: כז ענה דניאל קדם מלכא ואמר רזא די
מלכא שאל לא חכימין אשפין חרטמין גזרין יכלין
להחויה למלכא: כח ברם איתי אלה בשמיא גלא רזין
והודע למלכא נבוכדנצר מה די להוא באחרית יומיא

חלמך

מצודת ציון

כו כהל. יכול וכן ולא כהלין (לקמן ה׳): כז גזרין. הם בעלי הקסם ההולכים לקראת נחשים:

רעיונך

מצודת דוד

כג מהודא. מודה ומשבח אני: וגבורתא. התגברות כח השכל: יהבת לי. נתת לי: וכען. ועתה הודעת לי את אשר שאלתי ממך אשר דבר המלך הודעת לי ר״ל הנה עתה הוספת לעשות עמדי חסד רב לגלות לי הדבר הזה: כד כל קבל. בעבור זה שנגלה לו החלום: על על. נכנס אל אריוך אשר הפקידו המלך לאבד חכמי בבל: אזל. הלך אליו: אל תהובד. ר״ל מעתה אל תאבדם כלל וכלל: העלני. הכנס אותי לפני המלך ואגיד לו את הפתרון: כה בהתבהלה. בחפזון הכניס את דניאל לפני המלך: די השכחת. אשר מצאתי איש מן בני הגולה של יהודה אשר את הפתרון יודיע למלך: כו די שמה. אשר שמו בלטשאצר כמ״ש למעלה שכן כנהו אשפנז: האיתך. היש עמך יכולת להודיע לי החלום אשר ראיתי והפתרון: כז רזא. הסוד אשר שאל המלך אין חכמים וכו׳ יכולים להגידה למלך ובזה כמלמד זכות על חכמי בבל: כח ברם. אבל יש אלוה בשמים המגלה סודות והוא הודיע למלך מה אשר יהיה בסוף הימים והאומר החלום אשר הודיע לך הוא גלה לי בסוד הזה:

וחזוי

חלמך וחזוי ראשך על־משכבך דנה הוא: כט אנתה
מלכא רעיונך על־משכבך סלקו מה די להוא אחרי
דנה וגלא רזיא הודעך מה־די להוא: ל ואנה לא
בחכמה די־איתי בי מן־כל־חייא רזא דנה גלי לי להן
על־דברת די פשרא למלכא יהודעון ורעיוני לבבך
תנדע: לא אנתה מלכא חזה הוית ואלו צלם חד שגיא
צלמא דכן רב וזיוה יתיר קאם לקבלך ורוה דחיל:
לב הוא צלמא ראשה די־דהב טב חדוהי ודרעוהי די
כסף מעוהי וירכתה די נחש: לג שקוהי די פרזל רגלוהי
מנהון די פרזל ומנהון די חסף: לד חזה הוית עד די
התגזרת אבן די־לא בידין ומחת לצלמא על רגלוהי די
פרזלא

מצודת דוד

וחזוי ראשך. מה שראית בראשך לא במוחש ובעין כ"א בכח המדמה אשר בראש והיא החלום וכפל הדבר בשמות נרדפים וכן אדמת עפר (לק' י"ב): על משכבך. בהיותך על משכבך נרדם וישן: דנה הוא. זאת הוא: כט אנת. מתחלה אמר לו סיבת ראיית החלום הזה ואמר אתה המלך מחשבתך בהיותך שוכב על מטתך קודם השנה עלה או לחשוב מה אשר יהיה אחרי זאת ר"ל מי ימלוך אחריך: וגלא. ה' המגלה לי הסודות הוא הוא הודיע לך מה אשר יהיה: ל ואנה. ואני לא בעבור החכמה אשר יש בי יותר מכל החי נתגלה לי הסוד הזה ר"ל לא מאהבת ה' לי מרוב החכמה שבי גלה לי את החלום הזה: להן. רק בעבור אשר רצה המקום אשר מי מהאנשים יודיע למלך את פתרון חלומו ובזה תדע המחשבות לבבך אשר חשקת לדעת מי ימלוך אחריך ובעבורך גלה לי המקום להגיד לך: לא חזה הוית. רואה היית: ואלו. והנה דמות אדם אחד גדול: צלמא דכן. צלם זה היה גדול ומראהו יתירה ומרובה ועמד למולך: ורוה. ומראהו נורא ומאוים: לב הוא צלמא. הצלם ההוא היה ראשו של זהב טוב החזות שלו וזרועותיו היו של כסף בטנו וירכותיו היו של נחושת: לג שקוהי. שוקיו היו של ברזל רגליו מקצתם היו של ברזל ומקצתם של חרס: לד חזה הוית. רואה היית עומד על עמדו עד אשר נכרת אבן מן ההר אשר לא בידי אדם: ומחת. והכה להצלם על רגליו אשר מברזל וחרס ושחק אותם דק דק:

מצודת ציון

כט רעיונך. מחשבתך כמו בנתה לרעי (תהלים קל"ט): ל על דברת. ענינו כמו בעבור וכן על דברת בני האדם (קהלת ג'): לא ואלו. והנה וכן ואלו עיר וקדיש (לקמן ד'): דכן. זה כי מי האיש הלזה (ברא' כ"ד) ת"א דיכי: לב וירכתה. שלשה פרקים יש ברגל העליון קרוי ירך האמצעי קרוי שוק התחתון קרוי רגל:

פַּרְזְלָא וְחַסְפָּא וְהַדֶּקֶת הִמּוֹן: לה בֵּאדַיִן דָּקוּ כַחֲדָה
פַּרְזְלָא חַסְפָּא נְחָשָׁא כַּסְפָּא וְדַהֲבָא וַהֲווֹ כְּעוּר מִן־אִדְּרֵי־
קַיִט וּנְשָׂא הִמּוֹן רוּחָא וְכָל־אֲתַר לָא־הִשְׁתֲּכַח לְהוֹן
וְאַבְנָא ׀ דִּי־מְחָת לְצַלְמָא הֲוָת לְטוּר רַב וּמְלָאת כָּל־
אַרְעָא: לו דְּנָה חֶלְמָא וּפִשְׁרֵהּ נֵאמַר קֳדָם־מַלְכָּא:
לז אַנְתְּה מַלְכָּא מֶלֶךְ מַלְכַיָּא דִּי אֱלָהּ שְׁמַיָּא מַלְכוּתָא
חִסְנָא וְתָקְפָּא וִיקָרָא יְהַב־לָךְ: לח וּבְכָל־דִּי דָאְרִין בְּנֵי־
אֲנָשָׁא חֵיוַת בָּרָא וְעוֹף־שְׁמַיָּא יְהַב בִּידָךְ וְהַשְׁלְטָךְ
בְּכָלְּהוֹן אַנְתְּה־הוּא רֵאשָׁה דִּי דַהֲבָא: לט וּבָתְרָךְ תְּקוּם
מַלְכוּ אָחֳרִי אֲרַע מִנָּךְ וּמַלְכוּ תְלִיתָיא אָחֳרִי דִּי נְחָשָׁא
די

מצודת ציון

לה כעור. כמוץ. או יתכן שתהיה שלנעורת של פשתן ובא בחסרון הנ"ון ור"ל כדבר אשר ינוער ויחשל:

מצודת דוד

לה באדין. אז נשחקו ונכתשו כאחד הברזל וההרס וכו' מן אברי הצלם ההוא: והוו. ונעשו כמוץ אשר יסוער מן הגרנות אשר יכניסו בהם התבואות הגדילים בימי הקיץ: ונשא המון. הרוח נשא אותם ופזרם: וכל אתר. כל מקום לא נמצא להם ר"ל שמלאו כל הארץ ולא מצא להם להיות די להחזיק את הכל והוא ענין גוזמא והפלגה: ואבנא. האבן אשר הכה את הצלם נעשה להר גדול ומלאה כל הארץ: **לו** דנה. זאת היא החלום: ופשרא. והפתרון נאמר ולפי שאמר שידיעת החלום היא מן הנמנע לדעתה בחכמה אבל מן השמים נתגלה לו לזה אמר אולם הפתרון נאמר וכאומר הנה אני והדומים לי נוכל לאמרה כי תלויה היא בחכמה: **לז** מלך מלכיא. מושל ע"כ מלכי האדמה: די. אשר אלהי השמים נתן לך מלכות חזקה ותקיפה וחשובה: **לח** ובכל די. בכל מקום אשר שוכנים שם בני אדם וחית השדה ועוף השמים כל המקומות נתן בידך והמשילך על כולם וכמ"ש וגם את חית השדה נתתי לו לעבדו (ירמי' כ"ז) ואחז"ל שרכב על ארי וקשר תנין בראשו: אנת. אתה הוא הראש של זהב ר"ל עליך מרמז הראש של זהב אשר בצלם על כי אתה הראשון בזמן ובמעלה: **לט** ובתרך. ואחריך תעמוד מלכות אחרת פחות ממך ר"ל שפלה וגרוע ממך כמו שהחזות והזרועות המה למטה מן הראש והיו מכסף הגרוע מן הזהב כן המלכות שאחריך תהיה שפלה ממך והיא מלכות מדי: ומלכו. ומלכות השלישית אשר תמלוך אחריה יהיה של נחושת אשר תמשול בכל הארץ והיא מלכות יון הקטין והזקים בנחושת והיא תמלוך אחר מדי כמו שהבטן והירכים המה למטה מהחזות והזרועות ומלכות רומא היא כלולה במלכות יון כי גם המה מבני יון כמ"ש וצים מיד כתים (במד' כ"ד) ות"א וסיען יצטרחן מרומאי וכן כיר ושלטי מן דרומאי וכתים המה מבני יון כמ"ש ובני יון אלישה ותרשיש כתים ודודנים (בראש' י'):

ומלכו

די תשלט בכל־ארעא: מ ומלכו רביעיה תהוא תקיפה
כפרזלא כל־קבל די פרזלא מהדק וחשל כלא וכפרזלא
די־מרעע כל־אלין תדק ותרע: מא ודי־חזיתה רגליא
ואצבעתא מנהון חסף די־פחר ומנהון פרזל מלכו פליגה
תהוה ומן־נצבתא די־פרזלא להוא־בה כל־קבל די
חזיתה פרזלא מערב בחסף טינא: מב ואצבעת רגליא
מנהון פרזל ומנהון חסף מן־קצת מלכותא תהוה תקיפה
ומנה תהוא תבירה: מג ס די חזית פרזלא מערב בחסף
טינא

מצודת דוד

מ ומלכו · ומלכות הרביעית תהיה חזקה כברזל ולא אמר בה לא דהבא ולא אחרי כמ"ש בשניה ובשלישית לפי שמלכות מדי לקחה המלכות מכשדים מכל וכל ולא נשאר בהם מלוכה וכן מלכות יון לקחה המלכות ממדי מכל וכל ולא נשאר בהם מלוכה אבל לא כן נלקחה המלוכה מיון מכל וכל כי עדיין רומא מולכת ומושל׳והיא ממלכות יון כמ"ש למעלה: כל קבל · ר"ל לזה רמז עליה בברזל בעבור אשר הברזל מכתת ומרדד כל דבר וכמו הברזל אשר מרצץ כל דבר כן המלכות הרביעית תכתת ותרוצץ כל המלכיות האלה ואף הפליטה הנשארת מכשדים וממדי והיא מלכות ישמעאל אשר תתפשט מלכותם לאחר התפשטות מלכות יון כמו שהפסוקים והרגלים המה למטה מן הבטן והירכים: מא ודי חזיתה · ויפר ראית הרגלים והאצבעות מהם היו חרס של היוצר ומהם ברזל: מלכו · הפתרון הוא שתהיה מלכות חלוקה נקצת המקומות יתחזקו כברזל מול רומא ובקצת המקומות יהיו חלושים מול רומא כחרס הזה וכאשר עינינו היום: ומן נצבתא · אבל הכח והיכולת של הברזל תהיה בכולה ר"ל המקומות החזקות שבה יעזרו בכח ידם את החלושות לבל יכלותם אף מע"פ האדמה: כל קבל · ר"ל בעבור אשר ראית הברזל מעורב בחרש העשוי מטיט (כי ראה ברזל וחרס מעורב יחד במקום אחד ועם לא נזכר למעלה) וכאומר הנה זה יורה שהחזקות יעזרו להחלשות בעבור הערוב אשר יהיה בהם וכאשר יפרש למטה: מב ואצבעת · בא עתה לפרש מה שאמר במקרא שלפניו מלכו פליגה תהוה ואמר מה שראית אצבעות הרגלים מהם ברזל ומהם חרס הנה זה יורה שמקצת המלכות תהיה חזקה ומקצתה תהיה שבורה וחלושה: מג ודי חזית · עתה בא לפרש מהו הערוב אשר יהיה ביניהם עד שיעזרו להם ואמר אשר ראית ברזל מעורב בחרס העשוי מטיט הנה זה יורה אשר יהיו מעורבים אלו באלו בזרע אנשים כי יקחו מבנותיהם להם לנשים ואת בנותיהם יתנו להם ובעבור זה יעזרו החזקות להחלשות:

מצודת ציון

מ וחשל · ומרדד ובדרז"ל חשלי דודי (כתובות ע"ז): מא די פחר · של יוצר חרס ובדרז"ל במני דפחרא (תענית ז׳): נצבתא · ענין נטיעה כמו מצבת בם (ישעיה ו׳) ור"ל הכח והיכולת ע"ש שהנטיעה היא כח הפירות והעלין: סגנין

טינא מתערבין להון בזרע אנשא ולא־להון דבקין דנה
עם־דנה הא־כדי פרזלא לא מתערב עם־חספא :
מד וביומיהון די מלכיא אנון יקים אלה שמיא מלכו די
לעלמין לא תתחבל ומלכותה לעם אחרן לא תשתבק
תדק ותסף כל־אלין מלכותא והיא תקום לעלמיא :
מה כל־קבל די־חזית די מטורא אתגזרת אבן די־לא
בידין והדקת פרזלא נחשא חספא כספא ודהבא אלה
רב הודע למלכא מה די להוא אחרי דנה ויציב חלמא
ומהימן פשרה: מו באדין מלכא נבוכדנצר נפל על־
אנפוהי ולדניאל סגד ומנחה וניחחין אמר לנסכה לה :
מז ענה מלכא לדניאל ואמר מן־קשט די אלהכון הוא
אלה אלהין ומרא מלכין וגלה רזין די יכלת למגלא רזא

דנה

מצודת דוד

ולא להון · אבל לא יהיו דבוקים אלו עם אלו באהבה הבאה מן הלב : הא כדי · הנה כאשר הברזל לא יתערב עם החרש להיות דבוקים יחד כן לא יתדבקו המה באהבת הלב ועכ"ז בעבור הערוב יעזרום מול האויב והוא רומא : מד וביומיהון · ובימיהם של אלה המלכים וכשם מלכות ישמעאל ורומא שהיא ממלכות יון אשר גם היא תמשול ותמלוך בעת התפשטות מלכות ישמעאל כמ"ש למעלה : יקים · יעמיד אלהי השמים מלכות אחת אשר לעולם לא תהיה נשחתה ולא תעזוב מלכותה לעם אחר : תדק · והיא תכתת ותכלה מן העולם כל הממלכות האלו ואף המעט מן המעט הנשאר מכשדים ומדי : והיא · המלכות ההיא תתקיים לעולם והיא מלכות המשיח שיגלה ב"ב : מה כל קבל · ר"ל הדבר הזה מרומז בעבור מה אשר ראית אשר מן ההר נכרת אבן מעצמה אשר לא בידי אדם וכתתה את הברזל וכו' כי כן תהיה מלכות המשיח שלא תבוא לא בחיל ולא בכח כ"א מעצמה בהגעת הזמן והיא תכלה כל האומות אשר לא יקבלו עליהם עול המקום : אלה · אלוה הגדול הודיע למלך מה אשר יהיה אחרי זאת המלכות המושלת עתה מי ומי ימשול עד ימי עולם : ויציב · כמו שדבר החלום היא אמת כי כזאת ראית כן נאמנה הפתרון כי כן יהיה : מו באדין · אז המלך נ"נ נפל על פניו והשתחוה לדניאל : ומנחה · מנחה ממש כי אז"ל שחשב לעבדו עבודת אלהות : וניחחין · יין הבא לנסכים ולנחת רוח אמר לנסך לפניו אבל באמת לא נסך לפניו כי לא רצה דניאל לקבל וכן אז"ל : מז ענה מלכא · כשלא רצה לקבל אמר לו המלך אל תחשוב שאני מכחש באלהי השמים לא כן הוא כי מן קושט וכו' ר"ל באמת אשר אלהיכם הוא אלהים ע"כ האלהים וכאומר ואם אמנם כי אלהים אתה מ"מ הוא גדול ממך : ומרא · והוא מושל ושר על כל המלכים ולא כן אתה : וגלה · הוא מגלה

סודות

דנה׃ מח אדין מלכא לדניאל רבי ומתנן רברבן שגיאן
יהב־לה והשלטה על כל־מדינת בבל ורב־סגנין על כל־
חכימי בבל׃ מט ודניאל בעא מן־מלכא ומני על
עבידתא די מדינת בבל לשדרך מישך ועבד נגו ודניאל
בתרע מלכא׃

ג א נבוכדנצר מלכא עבד צלם די־דהב רומה אמין
שתין פתיה אמין שת אקימה בבקעת
דורא במדינת בבל׃ ב ונבוכדנצר מלכא שלח למכנש
לאחשדרפניא סגניא ופחותא אדרגזריא גדבריא דתבריא
תפתיא וכל שלטני מדינתא למתא לחנכת צלמא די
הקים נבוכדנצר מלכא׃ ג באדין מתכנשין אחשדרפניא
סגניא ופחותא אדרגזריא גדבריא דתבריא תפתיא וכל
שלטני מדינתא לחנכת צלמא די הקים נבוכדנצר מלכא
וקאמין לקבל צלמא די הקים נבוכדנצר׃

וכרוזא

מצודת דוד

סודות אשר יבא לגלות הסוד הזה וכאומר הנה מה שגלית הסוד הזה הוא בעבור שאלהי השמים הוא מגלה הסודות והוא גלה לך א"כ גדול הוא מאוד ממך ואיך אכחש בו: מח אדין. אז גדל המלך את דניאל ומתנות גדולות ומרובות נתן לו והמשילו על כל מדינת בבל: ורב סגנין. עשהו שר השרים אשר היו על כל חכמי בבל ר"ל שהיה לשר על השרים וכו': מט בעא. בקש מן המלך ליתן ממשלה מה לחבריו ויקר בדבר המובן: ומני. והפקיד את שמ"ו על מלאכת המלך אשר במדינת בבל: בתרע מלכא. היה יושב בתמידות בשער בית המלך והיא דבר גדולה וכבוד:

ג א עבד. עשה צלם של זהב קומתו היה ששים אמות ורחבו ו' אמות והעמידו בבקעת דורא והרז"ל על כי שמע בפתרון חלומו אשר ישרא' ינחלו המלכות עד עולם לכן עשה הצלם בחשבו להכשילם בעון ע"ז למען לא ינחלו המלוכה: ב למכנש. לאסוף את האחשדרפניא וכו' וכל שאר מושלי המדינה לבא לחנוכת הצלם אשר העמיד: ג באדין. אז נאספו האחשדרפניא וכו': וקאמין. ועמדו מול הצלם אשר העמיד:

וכרוזא

מצודת ציון

מח סגנין. ענין שררה הם כמו ויבא סגנים כמו חומר (ישעיה מ"א): ג ב לאחשדרפניא וכו'. כולם שמות מיני שררה זו למעלה מזו וידועים המה בלשון כשדים: לחנכת. התחלת תשמיש הדבר להיות משמש והולך קרוי חנוך בלשון המקרא:

וכרוזא

ד וְכָרוֹזָא קָרֵא בְחָיִל לְכוֹן אָמְרִין עַמְמַיָּא אֻמַיָּא וְלִשָּׁנַיָּא׃
ה בְּעִדָּנָא דִּי־תִשְׁמְעוּן קָל קַרְנָא מַשְׁרוֹקִיתָא קִיתָרֹס
סַבְּכָא פְּסַנְתֵּרִין סוּמְפֹּנְיָה וְכֹל זְנֵי זְמָרָא תִּפְּלוּן וְתִסְגְּדוּן
לְצֶלֶם דַּהֲבָא דִּי הֲקֵים נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא׃ ו וּמַן־דִּי־לָא
יִפֵּל וְיִסְגֻּד בַּהּ־שַׁעֲתָא יִתְרְמֵא לְגוֹא־אַתּוּן נוּרָא יָקִדְתָּא׃
ז כָּל־קֳבֵל דְּנָה בֵּהּ זִמְנָא כְּדִי שָׁמְעִין כָּל־עַמְמַיָּא קָל
קַרְנָא מַשְׁרוֹקִיתָא קִיתָרֹס שַׂבְּכָא פְּסַנְטֵרִין וְכֹל זְנֵי זְמָרָא
נָפְלִין כָּל־עַמְמַיָּא אֻמַיָּא וְלִשָּׁנַיָּא סָגְדִין לְצֶלֶם דַּהֲבָא
דִּי הֲקֵים נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא׃ ח כָּל־קֳבֵל דְּנָה בֵּהּ־זִמְנָא
קְרִבוּ גֻּבְרִין כַּשְׂדָּאִין וַאֲכַלוּ קַרְצֵיהוֹן דִּי יְהוּדָיֵא׃ ט עֲנוֹ
וְאָמְרִין לִנְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא מַלְכָּא לְעָלְמִין חֱיִי׃ י אַנְתְּה
מַלְכָּא

מצודת ציון

ד וכרוזא. ענין השמעת הדבר לרבים: עממיא. הם האומות שיש להם אלוה ותורה: אמיא. הם בלא אלוה ובלא תורה: ולשניא. הם החלוקים בלשונם בין מבני אלוה ותורה ובין זולתם: ה משרוקיתא וכו'. כולם שמות מיני כלי זמר וידועים להם בלשון כשדים: ח ואכלו קרציהון. הוא מענין רכילות ומלשינות כי לא תלך רכיל (ויק' י"ט) ת"א לא תיכול קורצין ע"ש שדרך המלשין לרמוז דברו ולקרוץ בעיניו למען לא יבינו כל העומדים ובהקריצה היא כאלו אוכל בשר מי אשר ילשין עליו:

טעם

מצודת דוד

ד וכרוזא. והכרוז קרא בכח ר"ל בהרמת קול גדול: לכון. וזהו דבר הכרוז לכם אומרים ומזרזים אתם עממיא וכו': ה בעדנא. בעת אשר תשמעון קול קרן השופר וכו' וכל שאר מיני זמר אז תפלו על פניכם ותשתחוו אל צלם הזהב אשר העמיד נ"נ המלך: ו ומן. ומי אשר לא יפול וישתחוה אזי מיד בעת הזאת יושלך לתוך תנור אש הבוערת: ז כל קבל. בעבור הכרוז הזה לכן בזה העת כאשר שמעו כל העמים קול קרן השופר וכו' נפלו כולם על פניהם והשתחוו אל הצלם (ולא זכר כאן סומפניה וכללו בכל זני זמרא. או שדעת לא הביאו ליתן פתחון פה למי שלא ישתחוה כי יוכל לומר הלא לא הביאו הסומפניה כאשר קרא בחיל כי עקר הכונה היה להכשיל את ישראל והדבר המלך שלטון ואין להשיב ואם יביאו הכל ועכ"ז לא ישתחוו מה לו במיתתן לזה מנע את הסומפניה באשר אם לא ישתחוו עדיין אין להם משפט מות ואולי יפתם להשתחוות בשניה) ח כל קבל. בעבור זאת אשר כל האומות השתחוו ולא מרו פיו: בה זמנא. בעת ההיא קרבו אנשי כשדים והלשינו מלשינות של היהודים: ט ענו. הרימו קול ואמרו וכו' המלך לעולם יחיה והוא מדרך המוסר לברך את המלך בתחלת האמרים: י אנת. אתה המלך עשית גזרת אומר

אשר

מלכא שמת טעם די כל־אנש די ישמע קל קרנא
משרקיתא קיתרס שבכא פסנתרין וסיפניה וכל זני זמרא
יפל ויסגד לצלם דהבא: יא ומן־די־לא יפל ויסגד
יתרמא לגוא־אתון נורא יקדתא: יב איתי גברין יהודאין
די־מנית יתהון על־עבידת מדינת בבל שדרך מישך
ועבד נגו גבריא אלך לא־שמו עליך מלכא טעם לאלהיך
לא פלחין ולצלם דהבא די הקימת לא סגדין: יג באדין
נבוכדנצר ברגז וחמא אמר להיתיה לשדרך מישך ועבד נגו
באדין גבריא אלך היתיו קדם מלכא: יד ענה נבוכדנצר
ואמר להון הצדא שדרך מישך ועבד נגו לאלהי לא
איתיכון פלחין ולצלם דהבא די הקימת לא סגדין:
טו כען הן איתיכון עתידין די בעדנא די־תשמעון קל
קרנא משרוקיתא קיתרס שבכא פסנתרין וסומפניה וכל
זני זמרא תפלון ותסגדון לצלמא די־עבדת והן לא
תסגדון בה־שעתא תתרמון לגוא־אתון נורא יקדתא ומן־

הוא

מצודת דוד

אשר כל איש אשר ישמע קול קרן השופר וכו' וכל שאר מיני זמר יפול על פניו וישתחוה אל הצלם: יא ומן. ומי אשר לא יפול וישתחוה יושלך לתוך תנור אש הבוערת: יב איתי. יש אנשים יהודים אשר הפקדת אותם על מלאכת מדינת בבל והם שמ"ו: גבריא. האנשים האלה לא שמו לעצמן טעם ועצה לחוש עליך המלך לקיים מאמרך לאלהיך אינם עובדים ואל הצלם אשר העמדת לא השתחוו (ולא הלשינו על דניאל בעבור כי ראו שהמלך חשבו לאלוה ואיך ישתחוה הוא אל הצלם): יג באדין. אז אמר נ"נ בכעס וחמה להביא לשמ"ו: באדין. אז האנשים האלה הובאו לפני המלך: יד ענה. הרים נ"נ את קולו ואמר אליהם: הצדא. וכי חוק גזרתי היא דברי ריק ושממה אתם שמ"ו אל אלוהי לא ישכם עובדים ולצלם הזהב אשר העמדתי לא תשתחוו: טו כען. עתה אם ישכם מוכנים אשר בעת אשר תשמעון קול קרן וכו' וכל שאר מיני זמר אז תפלון ותשתחוון לצלם אשר עשיתי וכאומר אם עתה תשתחוו לא תענש לכם מאומה רע על אשר לא השתחויתם בראשונה: והן. ואם לא תשתחוו

מצודת ציון

י טעם. ענינו בכ"מ דבר טעם בו ממש הנעשה בטעם ולא דבר של מה בכך: יד הצדא. ענין שממה כי תהו ובהו (בראשית א'), ת"א צדיא וריקניא:

הצחין

הוא אלה די ישיזבנכון מן־ידי : טז ענו שדרך מישך
ועבד נגו ואמרין למלכא נבוכדנצר לא־חשחין אנחנא
על־דנה פתגם להתבותך : יז הן איתי אלהנא די־
אנחנא פלחין יכל לשיזבותנא מן אתון נורא יקדתא ומן־
ידך מלכא ישיזב : יח והן לא ידיע להוא־לך מלכא די
לאלהיך לא־איתנא פלחין ולצלם דהבא די הקימת לא
נסגד : יט באדין נבוכדנצר התמלי חמא וצלם אנפוהי
אשתנו על־שדרך מישך ועבד נגו ענה ואמר למזא
לאתונא חד שבעה על די חזה למזיה : כ ולגברין
גברי־חיל די בחילה אמר לכפתה לשדרך מישך ועבד
נגו למרמא לאתון נורא יקדתא : כא באדין גבריא אלך
כפתו בסרבליהון פטישיהון וכרבלתהון ולבשיהון ורמיו
לגוא

מצודת ציון

טז חשחין · כמו חוששין כידוע בדרז"ל : יט למזא · ענין הסקה ובעירה וכן מזי רעב (דברים ל"ב) : כ לכפתה · ענין קשירה ובדרז"ל ענד כפות לו (ב"ק כ"ב) : כא בסרבליהון · הוא שם מלבוש ובדרז"ל בסרבלי חמימי (שבת כ"ח) : פטישיהון · שם המכנסים : וכרבלתהון · מין כובע עשוי להתעטף בו ודוגמתו ודוד מכורבל במעיל (דה"א ט"ו) :

סכינת

מצודת דוד

אזי מיד בעת הואת תושלכו אל תוך תנור אש הבוערת ומי הוא האלוה אשר יציל אתכם מידי : טז ענו · השיבו שמ"ו ואמרו למלך : נבוכדנצר · אתה נ"כ ולא קראוהו בשם מלך כאומר בדבר זה לא תמלוך עלינו ולא תמשול בנו : לא חשחין · אין אנחנו חוששין על הפחד הזה להשיבך אמרי רצוי וטענות : יז הן איתי · הנה יש אלהים הוא אלהינו אשר אנחנו עובדים הוא יכול להציל אותנו מן תנור אש הבוערת ואף מן ידך המלך יציל כמות' ובכל אופן שתרצה להמית אותנו יכול הוא להציל מכולם : יח והן לא · ואף אם לא יחפוץ להציל ידוע יהיה לך המלך אשר עכ"ז לא יש עמנו לעבוד לאלהיך ואל צלם הזהב אשר העמדת לא נשתחוה : יט באדין · אז נ"כ נתמלא חמה ודמות פניו נשתנה בכעסו על שמ"ו : ענה · הרים קול ואמר להבעיר ולהסיק את התנור הז' שבעה ר"ל להוסיף ולהסיק בפעם ההיא בשעור שבעה הסקות על אשר ראוי להסיקו : כ ולגברין · ולאנשים אנשי חיל אשר בכחו צוה לאסור ולקשור לשמ"ו ולהשליך לאתונא אש הבוערת : כא באדין · אז האנשים האלה קשרו אותם כשהם לבושים בסרבליהון וגו' : ולפטשיהון · ר"ל שאר המלבושים : ורמיו · והשליכו אותם לתוך התנור וגו' :

כל

לגוא־אתון נורא יקדתא: כב כל־קבל דנה מן־די מלת
מלכא מחצפה ואתונא אזה יתירה גבריא אלך די הסקו
לשדרך מישך ועבד נגו קטל המון שביבא די נורא:
כג וגבריא אלך תלתהון שדרך מישך ועבד נגו נפלו לגוא־
אתון־נורא יקדתא מכפתין: כד אדין נבוכדנצר מלכא
תוה וקם בהתבהלה ענה ואמר להדברוהי הלא גברין
תלתה רמינא לגוא־נורא מכפתין ענין ואמרין למלכא
יציבא מלכא: כה ענה ואמר הא־אנה חזה גברין
ארבעה שרין מהלכין בגו־נורא וחבל לא־איתי בהון ורוה
די רביעיא דמה לבר־אלהין: כו באדין קרב נבוכדנצר
לתרע אתון נורא יקדתא ענה ואמר שדרך מישך ועבד־
נגו עבדוהי די־אלהא עליא פקו ואתו באדין נפקין שדרך
מישך ועבד נגו מן־גוא נורא: כז ומתכנשין אחשדרפניא
סגניא ופחותא והדברי מלכא חזין לגבריא אלך די לא־

שלט

מצודת דוד

כב כל קבל · בעבור זאת מן אשר דבר המלך היתה מקררת והתנור הוסק כהסקה ערוכה: גבריא · הם האנשים האלה אשר העלו את שדרך וגו' אל פי התנור להשליכם בו: קטל · המית אותם הניצוצית של האש כי היו ערוכות ועשו בבהלה ולא היו נשמרים ונזהרים: כג וגבריא · והאנשים האלה שלשתם שמ"ו נפלו לתוך התנור כשהם קשורים: כד אדין · אז נ"נ המלך חרד ועמד בבהלה והרים קול ואמר ליועציו הלא שלשה אנשי' השלכנו לתוך האש כשהם קשורים: ענין · השיבו ואמרו למלך אמת המלך כן היא: כה הא אנה · הלא אני רואה ארבעה אנשים והמה מותרים מן הקשירה והולכים בתוך האש והשחתה לא יש בהם: ורוה · ותארו של הרביעי דומה למלאך: כו באדין · אז קרב נ"נ אל שער התנור: עבדוהי · עבדיו של אלהים עליון צאו מן התנור ובואו אלי: באדין · אז יצאו מן תוך האש פי' עד לא דבר הליכם רכות שהדו לצאת כי האדם הוא בעל בחירה ופן ימיחם בידיו: כז מתכנשין · ונאספו האחשדרפנים וגו' ויועצי המלך וראו את האנשים האלה אשר לא

מצודת ציון

כב שביבא · ניצוצית כמו ולא יגה שביב אשו (איוב י"ח): כד להדברוהי · הם היועצים המנהיגים כי ינהגו את הצאן (שמות ג') ת"א ודבר: כה לבר אלהין · כן יקרא המלאך כי הוא מבני ביתה של השכינה וכן ויבואו בני האלהים (איוב א'):

בגשמהון

שלט נורא בגשמהון ושער ראשהון לא התחרך וסרבליהון
לא שנו וריח נור לא עדת בהון׃ כח ענה נבוכדנצר
ואמר בריך אלההון די־שדרך מישך ועבד נגו די־שלח
מלאכה ושיזב לעבדוהי די התרחצו עלוהי ומלת מלכא
שניו ויהבו גשמיהון די לא־יפלחון ולא־יסגדון לכל־אלה
להן לאלההון׃ כט ומני שים טעם די כל־עם אמה ולשן די־
יאמר שלה על־אלההון די־שדרך מישך ועבד נגוא
הדמין יתעבד וביתה נולי ישתוה כל־קבל די לא איתי
אלה אחרן די־יכל להצלה כדנה׃ ל באדין מלכא
הצלח לשדרך מישך ועבד נגו במדינת בבל׃
לא נבוכדנצר מלכא לכל־עממיא אמיא ולשניא די־
דארין בכל־ארעא שלמכון ישגא׃ לב אתיא ותמהיא
די עבד עמי אלהא עליא שפר קדמי להחויה׃ לג אתוהי
כמה

מצודת ציון

כז בגשמיהון. בגופם כי ושבט לגו כסילים (משלי כ״ו) ת״י ושבטא לגשמיהון: התחרך. ענין שריפה כמו לא יחרוך רמיה (שם י״ב): עדת. עברה כמו לא עדה עליו סלה (איוב כ״ח): כט שלה. פשיעה ומשגה כמו על השל (ש״ב ו׳): לא ישגא. יתגדל ויתרבה כמו כארז בלבנון ישגה (תהלים צ״ב): לב שפר. נאה ויפה כמו אמרי שפר (בראשית מ״ט):

כמה

מצודת דוד

שלט האש בגופם ושער ראשם לא נשרף ונחרך וסרבליהון לא נשתנו מן האש ואף ריח אש לא עברה בהם: כח בריך. ברוך אלהיהם של ש״מ אשר שלח מלאכו והציל את עבדיו אשר בטחו עליו ודבר המלך בטלו ושנו ומסרו גופם אשר לא יעבדו ולא ישתחוו לשום אלוה כ״א לאלהיהם: כט ומני. וממני נעשה גזרת אומר אשר כל עם אומה ולשון אשר יאמר לקלות דבר שגגה ומשגה על האלהים של ש״מ הנה יעשה גופו לנתחים וביתו יושם לאשפה ולמקום נוול: כל קבל. בעבור אשר אין אלוה אחר אשר יוכל להציל בהצלה הזאת: ל באדין. אז המלך הצליח לש״מ ר״ל המשילו ממשל רב בכל המדינה: לא נבוכדנצר מלכא. עתה ימשך לספר דברי האגרת אשר כתב נ״נ לכל העמים ור״ל אחרי הדברים כיון נ״נ מלכא לכל עממיא ולר׳ אשר שוכנים בכל הארץ לכולכם יאמר שלומכם יתרבה ויתגדל: לב אתיא. האותות והמופתים הנמוכים אשר עשה עמי אלהים עליון נאה ונכון לפני להגיד ולספר: לג אתוהי. אותותיו מאד גדולים ומופתיו כתמוכים

מאד

כמה רברבין ותמהוהי כמה תקיפין מלכותה מלכות
עלם ושלטנה עם־דר ודר :
ד א אנה נבוכדנצר שלה הוית בביתי ורענן בהיכלי :
ב חלם חזית וידחלנני והרהרין על־משכבי
וחזוי ראשי יבהלנני : ג ומני שים טעם להנעלה קדמי
לכל חכימי בבל די־פשר חלמא יהודענני : ד באדין
עללין חרטמיא אשפיא כשדיא וגזריא וחלמא אמר אנה
קדמיהון ופשרה לא־מהודעין לי : ה ועד אחרין על
קדמי דניאל די־שמה בלטשאצר כשם אלהי ודי רוח־
אלהין קדישין בה וחלמא קדמוהי אמרת : ו בלטשאצר
רב חרטמיא די אנה ידעת די רוח אלהין קדישין בך
וכל־רז לא־אנס לך חזוי חלמי די־חזית ופשרה אמר :
ז וחזוי ראשי על משכבי חזה הוית ואלו אילן בגוא

ארעא

מצודת דוד

מאד חזקים מלכותו מלכות עולמים וממשלתו עם כל הדורות ר"ל בזמן כל הדורות :
ד א אנה · זהו תוכן ספור האגרת ואמר הנה אני נ"נ בשלוה הייתי בביתי ורטוב ומלוחלח בהיכלי ועל שהחלום אשר יספר בענין כמשל הוא אל האילן לזה אמר בלשון שאלה משאת ענף וטובת האילן : ב חלם · חלום ראיתי והפחיד לי : והרהרין · המחשבות בהיותי ישן על משכבי והיא החלום הנראה מן המחשבה וראיית ראשי הבהילו אותי ואף זה יורה על החלום הנראה בהמות אשר נראה ובכל הדבר כפעמים ושלש והוא דרך מליצה לחזק הדבר ולהגדיל הענין : ג ומני · ומאתי נעשה גזרת אומר להכניס לפני את כל חכמי בבל אשר יודיעו לי פתרון החלום : ד באדין · אז נכנסו החרטומים וגו' ואמרתי לפניהם החלום ולא הודיעו לי הפתרון : ה ועד אחרן · ועד באחרונה נכנס לפני דניאל אשר שמו בלטשאצר כשם אלהי ואשר בו רוח אלהים קדושים ואמרתי החלום לפניו : ו בלטשאצר · וכה אמרתי לו אתה בלטשאצר שר החרטומים אשר אני יודע אשר רוח אלהים קדושים בך וכל סוד לא יגלה אותך להיות קשה ממך לכל תדעהו : חזוי · אגיד לך מראות החלום אשר ראיתי ואמור אתה הפתרון : וחזוי · וזהו מראות ראשי בהיותי שוכב על משכבי : חזה ·

מצודת ציון

לג כמה · הוא כענין מאד ונדרז"ל כמה גדולים מעשה חייא (כתובות ק"ג) :
ד א ורענן · ענין לחות ורעננות כמו דשנים ורעננים (תהלים צ"ב) :
ו אנס · ענין הכרח ונצוח ועל שם זה נקרא הגזלן אנס :

עפיה

רואה

ארעא ורומה שגיא: ח רבה אילנא ותקף ורומה ימטא
לשמיא וחזותה לסוף כל־ארעא: ט עפיה שפיר
ואנבה שגיא ומזון לכלא־בה תחתוהי תטלל ׀ חיות ברא
ובענפוהי ידרון צפרי שמיא ומנה יתזין כל־בשרא:
י חזה הוית בחזוי ראשי על־משכבי ואלו עיר וקדיש
מן־שמיא נחת: יא קרא בחיל וכן אמר גדו אילנא
וקצצו ענפוהי אתרו עפיה ובדרו אנבה תנד חיותא מן־
תחתוהי וצפריא מן־ענפוהי: יב ברם עקר שרשוהי
בארעא שבקו ובאסור די־פרזל ונחש בדתאא די ברא
ובטל שמיא יצטבע ועם־חיותא חלקה בעשב ארעא:
יג לבבה מן־אנושא ישנון ולבב חיוא יתיהב לה ושבעה
עדנין יחלפון עלוהי: יד בגזרת עירין פתגמא ומאמר
קדישין שאלתא עד־דברת די ינדעון חייא די־שליט
עליא

מצודת ציון

ט עפיה. העלין כמו עפאים (תהלים ק"ד): י עיר. מלאך דין המחריב והוא מלשון ערו ערו (תהלים קל"ז): יא גדו. כרתו והוא קרוב מלשון מקמים נגדעו (ישעיה ס'): אתרו. ענין הטלה והשלכה כמו ראה ויתר גוים (חבקוק ג'): יד שאלתא. הוא ענין גזרה ע"ש כי נעשה בשאלת פיה: עד דברת. כמו על דברת ור"ל בעבור

מצודת דוד

רואה הייתי והנה אילן בתוך הארץ וקומתו מרובה: ח רבה. גדל האילן ונתחזק וקומתו מגיע עד השמים ומראהו היה נראה לסוף כל הארץ: ט עפיה. העלין שבו היו נאים ויפים ופירותיו היו מרובים והיה די בהם לזון ולכלכל את כל הבריות: תחתוהי. תחתיו חסו בצלו חית השדה ובענפיו יקננו עוף השמים ומפירותיו היו נזונים כל הבריות: י חזה. רואה הייתי במראית ראשי בהיותי ישן על מטתי: ואלו. והנה מלאך מחריב והוא קדוש ירד מן השמים: יא בחיל. בכח והרמת קול: גדו. כרתו האילן וקצצו ענפיו והפילו עליו ופזרו פירותיו: תנד. ינודו החיות מתחתיו והעופות ינודו מן ענפיו: יב ברם. אבל עיקר שרשיו הניחו בארץ ויהיה אסור ומקושר בקשורי ברזל ונחשת בדשא של השדה לבלי יזוז ממקומו: יצטבע. יתלכלך בטל השמים: ועם חיותא. עם החיות יהיה חלקו בעשב השדה לאכול בהם חלק כחלק: יג לבבה. לבבו ישתנה מלבב האדם ויותן לו לבב חיה ושבעה זמנים יעברו עליו להיות כן: יד בגזרת. כדבר נגזר בגזרת המלאכים המחריבים העושים דין המקום: שאלתא. כגזרה הזאת שאמר במאמר המלאכים הקדושים נהיה היא וכפל הדבר במ"ש: עד דברת:

בעבור

עליא במלכות אנושא ולמן־די יצבא יתננה ושפל אנשים
יקים עליה: טו דנה חלמא חזית אנה מלכא נבוכדנצר
ואנתה בלטשאצר פשרא אמר כל־קבל די כל־חכימי
מלכותי לא־יכלין פשרא להודעותני ואנתה כהל די
רוח־אלהין קדישין בך: טז אדין דניאל די־שמה
בלטשאצר אשתומם כשעה חדה ורעינהי יבהלנה ענה
מלכא ואמר בלטשאצר חלמא ופשרא אל־יבהלך ענה
בלטשאצר ואמר מראי חלמא לשנאיך ופשרה לעריך: יז
אילנא די חזית די רבה ותקף ורומה ימטא לשמיא וחזותה
לכל־ארעא: יח ועפיה שפיר ואנבה שגיא ומזון לכלא
בה תחתוהי תדור חיות ברא ובענפוהי ישכנן צפרי
שמיא: יט אנתה־הוא מלכא די רבית ותקפת ורבותך
רבת ומטת לשמיא ושלטנך לסוף ארעא: כ ודי חזה
מלכא

מצודת דוד

בעבור אשר ידעו כל החי אשר העליון מושל במלכות אנשים ולמי אשר יחפוץ יתן אותה: ושפל. וכאשר ירצה יעמיד על המלוכה אדם שפל ופחות מן האנשים: טו דנה. זאת החלום ראיתי אני המלך כ"כ: ואנת. ואתה תאמר הפתרון בעבור אשר כל חכמי מלכותי לא יוכלו להודיע לי הפתרון אבל אתה תוכל על אשר רוח אלהים קדושים בך: טז אשתומם. עמד מושתק ונתמהון כערך שעה אחת ומחשבותיו הבהילו אותו: חלמא. החלום והפתרון אל יבהילו אותך ובאומר הלא נא עליך תמה: מרי. אדוני החלום יקוים בשונאיך והפתרון באויביך והוא כפל ענין במ"ש: יז אילנא. האילן אשר ראית אשר גדל ונתחזק וקומתו הגיע עד השמים ומראהו היה נראה לכל הארץ: יח ועפיה. ועליו היו נאים ויפים ופירותיו מרובים והיה די בהם לזון כל הבריות תחתיו היו דרים חית השדה ובענפיו שכנו עופות השמים: יט אנת. ר"ל האילן הזה מרמז עליך כי דמית לו אשר נתגדלת ונתחזקת: ורבותך. גדולתך נתגדל בכל עת והגיע עד השמים וממשלתך בא עד קצות הארץ: כ ודי. ואשר ראה המלך מלאך מעיר וקדוש ירד מן השמים ואמר כרתו האילן והשחיתו אותו אבל עיקר שרשיו הניחו בארץ ויהיה מאוסר ומקושר באיסור ברזל ונחושת בעשב של השדה ובטל השמים יכובס ועם חית השדה יהיה חלקו עד אשר יעבור עליו שבעה שנים:

מצודת ציון

בעבור: טז אשתומם. ענין תמהון ושתיקה כמו משמים בתוכם (יחזק' ג'): לעריך. לשונאיך כמו ויהי ערך (ש"א כ"ח):

יפעמון

ארעא ורומה שגיא: ח רבה אילנא ותקף ורומה ימטא
לשמיא וחזותה לסוף כל־ארעא: ט עפיה שפיר
ואנבה שגיא ומזון לכלא־בה תחתוהי תטלל ׀ חיות ברא
ובענפוהי ידרון צפרי שמיא ומנה יתזין כל־בשרא:
י חזה הוית בחזוי ראשי על־משכבי ואלו עיר וקדיש
מן־שמיא נחת: יא קרא בחיל וכן אמר גדו אילנא
וקצצו ענפוהי אתרו עפיה ובדרו אנבה תנד חיותא מן־
תחתוהי וצפריא מן־ענפוהי: יב ברם עקר שרשוהי
בארעא שבקו ובאסור די־פרזל ונחש בדתאא די ברא
ובטל שמיא יצטבע ועם־חיותא חלקה בעשב ארעא:
יג לבבה מן־אנושא ישנון ולבב חיוא יתיהב לה ושבעה
עדנין יחלפון עלוהי: יד בגזרת עירין פתגמא ומאמר
קדישין שאלתא עד־דברת די ינדעון חייא די־שליט
עליא

מצודת ציון

ט עפיה. העלין כמו ענפים (תהלים ק"ד): י עיר. מלאך דין המחריב והוא מלשון ערו ערו (תהלים קל"ז): יא גדו. כרתו והוא קרוב מלשון שקמים גדעו (ישעיה ט'): אתרו. ענין השלה והשלכה כמו ויתר גוים (חבקוק ג'): יד שאלתא. הוא ענין גזרה ע"ש כי נעשה בשאלת פי ה': עד דברת. כמו על דברת ור"ל בעבור

מצודת דוד

רואה הייתי והנה אילן בתוך הארץ וקומתו מרובה: ח רבה. גדל האילן ונתחזק וקומתו הגיע עד השמים ומראהו היה נראה לסוף כל הארץ: ט עפיה. העלין שבו היו נאים ויפים ופירותיו היו מרובים והיה די בהם לזון ולכלכל את כל הבריות: תתהוהי. תחתיו היו נצללים חית השדה ובענפיו יקננו עוף השמים ומפירותיו היו נזונים כל הבריות: י חזה. רואה הייתי במראות ראשי בהיותי ישן על מטתי: ואלו. והנה מלאך מחריב והוא קדוש ירד מן השמים: יא בחיל. בכח והרמת קול: גדו. כרתו האילן וקצצו ענפיו והשילו עליו ופזרו פירותיו: תנד. ינודו החיות מתחתיו והעופות ינודו מן ענפיו: יב ברם. אבל עיקר שרשיו הניחו בארץ ויהיה אסור ומקושר בקשורי ברזל ונחושת בדשא של השדה לבל יזוז ממקומו: יצטבע. יתלכלך בטל השמים: ועם חיותא. עם החיות יהיה חלקו בעשב השדה לאכול בהם חלק כחלק: יב לבבה. לבבו ישתנה מלבב האדם ויותן לו לבב חיה ושבעה פנים יעברו עליו להיות כן: יד בגזרת. כדבר נגזר בגזרת המלאכים המחריבים העושים דין המקום: שאלתא. כגזרה ההיא עשויה במאמר המלאכים הקדושים נהיית בית וכפל הדבר במ"ש: עד דברת.

במלכות

עִלָּאָה בְּמַלְכוּת אֲנָשָׁא וּלְמַן־דִּי יִצְבֵּא יִתְּנִנַּהּ וּשְׁפַל אֲנָשִׁים
יְקִים עֲלַהּ׃ טו דְּנָה חֶלְמָא חֲזֵית אֲנָה מַלְכָּא נְבוּכַדְנֶצַּר
וְאַנְתְּה בֵלְטְשַׁאצַּר פִּשְׁרֵא אֱמַר כָּל־קֳבֵל דִּי כָּל־חַכִּימֵי
מַלְכוּתִי לָא־יָכְלִין פִּשְׁרָא לְהוֹדָעֻתַנִי וְאַנְתְּה כָּהֵל דִּי
רוּחַ־אֱלָהִין קַדִּישִׁין בָּךְ׃ טז אֱדַיִן דָּנִיֵּאל דִּי־שְׁמֵהּ
בֵּלְטְשַׁאצַּר אֶשְׁתּוֹמַם כְּשָׁעָה חֲדָה וְרַעְיֹנֹהִי יְבַהֲלֻנֵּהּ עָנֵה
מַלְכָּא וְאָמַר בֵּלְטְשַׁאצַּר חֶלְמָא וּפִשְׁרֵא אַל־יְבַהֲלָךְ עָנֵה
בֵלְטְשַׁאצַּר וְאָמַר מָרִאי חֶלְמָא לְשָׂנְאָךְ וּפִשְׁרֵהּ לְעָרָךְ׃ יז
אִילָנָא דִּי חֲזַיְתָ דִּי רְבָה וּתְקִף וְרוּמֵהּ יִמְטֵא לִשְׁמַיָּא וַחֲזוֹתֵהּ
לְכָל־אַרְעָא׃ יח וְעָפְיֵהּ שַׁפִּיר וְאִנְבֵּהּ שַׂגִּיא וּמָזוֹן לְכֹלָּא־
בֵהּ תְּחֹתוֹהִי תְּדוּר חֵיוַת בָּרָא וּבְעַנְפוֹהִי יִשְׁכְּנָן צִפֲּרֵי
שְׁמַיָּא׃ יט אַנְתְּה־הוּא מַלְכָּא דִּי רְבַית וּתְקֵפְתְּ וּרְבוּתָךְ
רְבָת וּמְטָת לִשְׁמַיָּא וְשָׁלְטָנָךְ לְסוֹף אַרְעָא׃ כ וְדִי חֲזָה

מלכא

מצודת דוד

בעבור אשר ידעו כל החי אשר העליון מושל במלכות אנשים ולמי אשר יחפוץ יתן אותה: ושפל. וכאשר ירצה יעמיד על המלוכה אדם שפל ופחות מן האנשים: טו דנה. זאת החלום ראיתי אני המלך כ"נ: ואנת. ואתה אמור הפתרון בעבור אשר כל חכמי מלכותי לא יכלו להודיע לי הפתרון אבל אתה תוכל על אשר רוח אלהים קדושים בך: טז אשתומם. עמד מושתק ונתמהון כערך שעה אחת ומחשבותיו הבהילו אותו: חלמא. החלום והפתרון אל יבהילו אותך וכאומר הלא לא עליך תמה: מרי. אדוני החלום יקויים בשונאיך והפתרון באויביך והוא כפל ענין במ"ש: יז אילנא. האילן אשר ראית אשר גדל ונתחזק וקומתו הגיע עד השמים ומראהו היה נראה לכל הארץ: יח ועפיה. ועליו היו נאים ויפים ופירותיו מרובים והיה די בהם לזון כל הבריות תחתיו היו דרים חית השדה ובענפיו שכנו עופות השמים: יט אנת. ר"ל האילן הזה מרמז עליך כי דמית לו אשר נתגדלת ונתחזקת: ורבותך. גדולתך נתגדל בכל עת והגיע עד השמים וממשלתך באה עד קצות הארץ: כ ודי. ואשר ראה המלך מלאך מעיר וקדוש ירד מן השמים ואמר כרתו האילן והשחיתו אותו אבל עיקר שרשיו הניחו בארץ ויהיה מאוסר ומקושר בחבור ברזל ונחושת בעשב של השדה ובטל השמים יכונס ועם חית השדה יהיה חלקו עד אשר יעבור עליו שבעה עתים:

מצודת ציון

בעבור: טז אשתומם. ענין תמהון ושתיקה כמו משמים בתוכם (יחזק' ג'): לעריך. לשונאיך כמו ויהי ערך (ש"א כ"ח):

יטעמון

מלכא עיר וקדיש נחת מן־שמיא ואמר גדו אילנא
וחבלוהי ברם עקר שרשוהי בארעא שבקו ובאסור די־
פרזל ונחש בדתאא די ברא ובטל שמיא יצטבע ועם־
חיות ברא חלקה עד די־שבעה עדנין יחלפון עלוהי :
כא דנה פשרא מלכא וגזרת עליא היא די מטת על־
מראי מלכא : כב ולך טרדין מן־אנשא ועם־חיות ברא
להוה מדרך ועשבא כתורין ׀ לך יטעמון ומטל שמיא
לך מצבעין ושבעה עדנין יחלפון עליך עד ׀ די תנדע
די־שליט עליא במלכות אנשא ולמן־די יצבא יתננה :
כג ודי אמרו למשבק עקר שרשוהי די אילנא מלכותך
לך קימה מן־די תנדע די שלטן שמיא : כד להן מלכא
מלכי ישפר עליך וחטיך בצדקה פרק ועויתך במחן ענין
הן תהוה ארכא לשלותך : כה כלא מטא על־נבוכדנצר
מלכא : כו לקצת ירחין תרי־עשר על־היכל מלכותא
די

מצודת ציון

כב יטעמון · מלשון טעימה ואכילה : כד מלכי · עצתי כמו ואמלך לבי עלי (נחמי' ה') : יגעון ·

מצודת דוד

כא דנה · אמר המלך הנה זאת היא הפתרון דברים כמשמען כי כן יבוא עליך וגזרת העליון היא אשר הגיע על אדוני המלך : כב ולך · ואותך יגרשון מן אנשים ועם חית השדה יהיה מושבך ויאכילו אותך עשב כמו הבקרים ובטל השמים יכנסו אותך ושבעה שנים יעברו עליך בגזרה זו עד אשר תדע אשר העליון מושל במלכות אנשים ולמי אשר יחפוץ יתן אותם : כג ודי · ואשר נאמר להניח עיקר שרשיו של האילן הדבר הזה יורה ויראו שהמלכות יתקיים לך ותשוב למנוך מן העת אשר תכיר ותדע אשר מושל היושב בשמים : כד להן · כאומר אין לך מנוס מן הגזרה הבאה רק אתה המלך עצתי תהיה נאה ויפה עליך ועשה זאת פדה חטאך בצדקה ועונך בחנינת עניים והוא כפל ענין במ"ש : הן · הנה בזה תהיה ארוכה זמן להשלוה אשר תהיה בה ויקוים הדבר באחרית הימים : כה כלא · גם זה מדברי האגרת עד סוף הענין ואמר באגרתו הנה כל הפתרון הזה הגיע על נ"נ המלך וכמו שמספר והולך, ואף שנ"נ עצמו כתבו לא אמר כמדבר בעדו כ"א כאומר המדבר וכן דרך המקרא כמ"ש וישלח וכו' וזאת שמואל (ש"א י"ב) עם כי שמואל היה המדבר לא אמר ואותי) :
כו לקצת · לסוף שנים עשר חודש על היכל המלך אשר בבבל היה נ"נ הולך ומטייל :

ענה

די בבל מהלך הוה׃ כז ענה מלכא ואמר הלא דא־
היא בבל רבתא די־אנה בניתה לבית מלכו בתקף חסני
וליקר הדרי׃ כח עוד מלתא בפם מלכא קל מן־שמיא
נפל לך אמרין נבוכדנצר מלכא מלכותה עדת מנך׃
כט ומן־אנשא לך טרדין ועם־חיות ברא מדרך עשבא
כתורין לך יטעמון ושבעה עדנין יחלפון עליך עד די־
תנדע די־שליט עליא במלכות אנשא ולמן־די יצבא
יתננה׃ ל בה־שעתא מלתא ספת על־נבוכדנצר ומן־
אנשא טריד ועשבא כתורין יאכל ומטל שמיא גשמה
יצטבע עד די שערה כנשרין רבה וטפרוהי כצפרין׃
לא ולקצת יומיא אנה נבוכדנצר עיני לשמיא נטלת
ומנדעי עלי יתוב ולעליא ברכת ולחי עלמא שבחת
והדרת די שלטנה שלטן עלם ומלכותה עם־דר ודר׃
וכל

מצודת דוד

כז ענה. הרים המלך את קולו והיה משתבח בעצמו ומתיהר ואמר הלא זאת היא בבל הגדולה אשר אני בניתי אותה להיות בה בית מלכות: בתקף. והנה בניתי אותה בחוזק כחי לא בעזר זולתי ואף רק לכבוד תפארתי בניתי אותה לא לצורך מה להשגב בה מפני האויב כי ידי משגבה לי: כח עוד מלתא. עוד היה כדבר בפי המלך ולא גמר עדיין דבריו אז ירד קול מן השמים ואמר לך נאמר אתה נ"נ המלך דע אשר המלוכה עברה וסרה ממך: כט ומן אנשא. מן אנשים יגרשו אותך ועם חית השדה יהיה מושבך ויאכילו אותך עשב כמו הבקרים ושבעה שנים יעברו עליך נגזרה זו עד אשר תדע אשר העליון מושל במלכות האנשים ולמי אשר יחפץ יתן אותה: ל בה שעתא. בעת ההיא כלתה הדבר לבוא על נ"נ כי נשתגע דעתו ונתגרש משכלו למקום החיות לשבת עמהם: ומן אנשא. מעצמו נתגרש מן האנשים ואכל עשב כבקרים וגופו נתרחץ מטל השמים כי ישב מבלי מחסה: עד די. עד אשר נתגדל שערו ככנפי נשר וצפרני ידיו ורגליו כצפרני עופות הדורסים כי מרוב הלחות והלכלוך היו גדלים והולכים: לא ולקצת. ולסוף הימים שקבעו לו והם שבעה שנים כמ"ש למעלה: אנה. אני נ"נ נשאתי את עיני אל השמים כי במשך שבעת השנים לא הכיר בעצמו מי הוא כי לא היה לו בינת אדם ובכלות הזמן התחילה דעתו לחזור אליו מעט מעט ואז הכיר בעצמו מי הוא והרגיש בדבר ונשא עיניו אל השמים לשאול עזרה מה': ומנדעי. ר"ל שאלתי מה' אשר ישיב עלי הדעה והחכמה שהיה לי מאז: ולעלאה. לעליון ברכתי ולחי העולמים שבחתי והדרתי אשר ממשלתו ממשלת עולמים ומלכותו

לב וְכָל־דָּאְרֵי אַרְעָא כְּלָה חֲשִׁיבִין וּכְמִצְבְּיֵהּ עָבֵד בְּחֵיל
שְׁמַיָּא וְדָאְרֵי אַרְעָא וְלָא אִיתַי דִּי־יְמַחֵא בִידֵהּ וְיֵאמַר לֵהּ
מָה עֲבַדְתְּ׃ לג בֵּהּ־זִמְנָא מַנְדְּעִי ׀ יְתוּב עֲלַי וְלִיקַר
מַלְכוּתִי הַדְרִי וְזִוִי יְתוּב עֲלַי וְלִי הַדָּבְרַי וְרַבְרְבָנַי יְבַעוֹן
וְעַל־מַלְכוּתִי הָתְקְנַת וּרְבוּ יַתִּירָה הוּסְפַת לִי׃ לד כְּעַן
אֲנָה נְבֻכַדְנֶצַּר מְשַׁבַּח וּמְרוֹמֵם וּמְהַדַּר לְמֶלֶךְ שְׁמַיָּא דִּי
כָל־מַעֲבָדוֹהִי קְשֹׁט וְאֹרְחָתֵהּ דִּין וְדִי מַהְלְכִין בְּגֵוָה יָכִל
לְהַשְׁפָּלָה׃

ה א בֵּלְשַׁאצַּר מַלְכָּא עֲבַד לְחֶם רַב לְרַבְרְבָנוֹהִי אֲלַף
וְלָקֳבֵל אַלְפָּא חַמְרָא שָׁתֵה׃
ב בֵּלְשַׁאצַּר אֲמַר ׀ בִּטְעֵם חַמְרָא לְהַיְתָיָה לְמָאנֵי דַּהֲבָא
וְכַסְפָּא דִּי הַנְפֵּק נְבוּכַדְנֶצַּר אֲבוּהִי מִן־הֵיכְלָא דִּי בִירוּשְׁלֶם
וְיִשְׁתּוֹן בְּהוֹן מַלְכָּא וְרַבְרְבָנוֹהִי שֵׁגְלָתֵהּ וּלְחֵנָתֵהּ׃
באדין

מצודת ציון

לג יבעון. ענין שאלה ובקשה כמו אם תבעיון בעיו (ישעיה כ"א): לד בגוה. כמו בגאה ולשונו כי השפילו ותאמ' גוה (איוב כ"ב): ה א לחם רב. כל סעודה קרויה ע"ש הלחם: ב שגלתיה. היא המלכה המיוחדת לו למשכב המשגל: נכרסתא

מצודת דוד

עם כל הדורות ר"ל בזמן כל הדורות: לב וכל דיירי. כל יושבי ארץ כלא דבר המה חשובים למולו וכחפצו עושה בצבא השמים ובשוכני ארץ ולא יש מי אשר ימחה בידו ויאמר לו מה עשית כלא לא נכון הדבר: לג בה זמנא. בעת ההיא כאשר ברכתי לה' אז שבה עלי הדעה שהיה לי מאז וחזרתי לכבוד מלכותי וזוהר פני שבה עלי ויועצי ושרי שאלו ובקשו לי למשול בהם כמאז: התקנת. הוכנתי על מלכותי וגדולה יתירה ומרובה נתוסף לי: לד כען. גם זה מדברי האגרת שאמר עתה אני נ"כ משבח ומרומם ומפאר למלך השמים אשר כל מעשיו אמת ודרכו בדין ואשר הולכים בגאה ורוממות יכול הוא להשפיל: ה א בלשאצר. הוא היה בן אויל מרודך בנו של נ"כ ומ"ש בענין נ"כ אבוהי וכן ואתה ברה כי אבי האב נקרא אב ובן הבן נקרא בן: עבד. עשה סעודה גדולה לאלף שריו על כי ביום ההוא נצחו את מחנה דריוש: ולקבל. המלך שתה יין מול אלף שריו כמו כולם יחד: ב בטעם. בעצת השתת שכרות היין אמר להביא את כלי הזהב והכסף אשר הוציא נ"כ אביו מן ההיכל אשר בירושלים: וישתון. ויהיו שותין בהם המלך ושריו והמלכה ופלגשו:

באדין

ג באדין היתיו מאני דהבא די הנפקו מן־היכלא די־
בית אלהא די בירושלם ואשתיו בהון מלכא ורברבנוהי
שגלתה ולחנתה: ד אשתיו חמרא ושבחו לאלהי
דהבא וכספא נחשא פרזלא אעא ואבנא: ה בה־
שעתה נפקו אצבען די יד־אנש וכתבן לקבל נברשתא
על־גירא די־כתל היכלא די מלכא ומלכא חזה פס ידא
די כתבה: ו אדין מלכא זיוהי שנוהי ורעינהי יבהלונה
וקטרי חרצה משתרין וארכבתה דא לדא נקשן: ז קרא
מלכא בחיל להעלה לאשפיא כשדיא וגזריא ענה מלכא
ואמר לחכימי בבל די כל־אנש די־יקרה כתבה דנה
ופשרה יחונני ארגונא ילבש והמונכא די־דהבא על־
צוארה ותלתי במלכותא ישלט: ח אדין עללין כל
חכימי מלכא ולא־כהלין כתבא למקרא ופשרא להודעה
למלכא

מצודת דוד

ג באדין · אז הביאו כלי הזהב אשר הוציאו מן ההיכל של בית אלהים אשר בירושלים ושתו בהם המלך ושריו והמלכה ופלגשו ולקצר לא זכר כלי כסף כי מעצמו יובן: ד אשתיו · שתו יין ושבחו לאלהי זהב וכסף וכו׳ ר״ל לשילים צלמים העשוים מן זהב וכו׳ מאחת מאלה: ה בה שעתא · בעת ההיא יצאו קצות האצבעות של יד אדם וכתבו מול המנורה על טיח הסיד של כותל ההיכל אשר למלך: ומלכא · והמלך רואה כף היד אשר כתבה: ו אדין · אז זוהר פני המלך נשתנה ומחשבותיו הבהילו אותו וקשרי פרקי עצמות מתניו הותרו ונפתחו מקשירתן והוא ענין בוזמא והפלגה: וארכבתיה · ברכיו היו מקישות ודופקות זה לזה מגודל החרדה והרתת: ז בחיל · בכח ובהרמת קול קרא ואמר להכניס את האשפים וכו׳: די כל · אשר כל אדם אשר יקרא זה הכתב ויגיד לו הפתרון אז ילבש מלבוש ארגמן ויוסף על צוארו ענק ורביד הזהב וימשול בשליש המלכות: ח אדין · אז נכנסו כל חכמי המלך ולא יכלו לקרות את הכתב ולהודיע למלך את

מצודת ציון

ה נברשתא · המנורה ובדרז״ל עשתה נברשת של זהב (יומא ל״ז): גירא · סיד כמו כאבני גיר (ישעיה כ״ז): פס ידא · כף היד ובדרז״ל שלשים בפיסת היד (אהלות פ״א): ו נקשן · ענין הכאה כמו מקשה תיעשה המנורה (שמות כ״ה): ז ארגונא · ארגמן וכן וארגון וכרמיל (דה״ב ב׳) והוא שם מין צבע חשוב: והמניכא · ענק רצוף בטבעות לתכשיט כי רביד הזהב (ברא׳ מ״א) ת״א מניכא דדהבא:

למלכא: ט אדין מלכא בלשאצר שגיא מתבהל וזיוהי
שנין עלוהי ורברבנוהי משתבשין: י מלכתא לקבל
מלי מלכא ורברבנוהי לבית משתיא עללת ענת מלכתא
ואמרת מלכא לעלמין חיי אל־יבהלוך רעיונך וזיויך אל־
ישתנו: יא איתי גבר במלכותך די רוח אלהין קדישין
בה וביומי אבוך נהירו ושכלתנו וחכמה כחכמת־אלהין
השתכחת בה ומלכא נבכדנצר אבוך רב חרטמין אשפין
כשדאין גזרין הקימיה אבוך מלכא: יב כל־קבל די
רוח יתירה ומנדע ושכלתנו מפשר חלמין ואחוית אחידן
ומשרא קטרין השתכחת בה בדניאל די־מלכא שם־
שמה בלטשאצר כען דניאל יתקרי ופשרה יהחוה: יג באדין
דניאל הועל קדם מלכא ענה מלכא ואמר לדניאל
אנתה־הוא דניאל די־מן־בני גלותא די יהוד די היתי
מלכא אבי מן־יהוד: יד ושמעת עליך די רוח אלהין

בך

מצודת ציון

ט משתבשין · ענין בלבול וסכוס הדעת: יא נהירו · הארה כמו ואל תופע עליו נהרה (איוב ג׳):

ונגזיתך

מצודת דוד

הפתרון ובאומר אם לקרות לא ידעו איך א״כ יוכלו להודיע הפתרון: ט אדין · אז נבהל המלך הרבה מאד וזוהר פניו נשתנה עליו עוד יותר והשרים היו מבוהלים ומבולבלים בדעתם מגודל החרדה: י מלכתא · המלכה אל מול דברי חרדת המלך ושריו נכנסה לבית המשתה והרימה קולה ואמרה המלך לעולם יחיה אל יבהלו מחשבותיך וזוהר פניך אל ישתנה: יא איתי · יש איש במדינת מלכותך אשר רוח אלהים קדושים בו ובימי אביך נמצא בו הארה ושכל וחכמה כחכמת אלהים: רב · שר על החרטמים וכו׳ הפתיתו: יב כל קבל · בעבור אשר רוח חכמה יתירה ומרובה ודעת והשכל ופתרון חלומות והגדות חדות והתרת דברים קשורים וסתומים כל אלה נמצא בו בדניאל אשר המלך קרא שמו בלטשאצר ובאומרת אם לא היה נמצא בו כל הדברים האלה לא היה מסכים על ידי הספנו לקראו בשם אלהיו: כען · עתה יקראו את דניאל והוא יגיד לך את הפתרון ובאומרת אולי יורה הדבר עוד על טובה ואף גם על רעה בדעת להזהר: יג באדין · אז הובא דניאל לפני המלך: אנת · אתה הוא דניאל אשר מן בני הגולה של יהודה אשר הביא המלך אבי מן יהודה: יד ושמעת · שמעתי עליך אשר רוח אלהים

בך ונהירו ושכלתנו וחכמה יתירה השתכחת בך:
טו וכען העלו קדמי חכימיא אשפיא די כתבה דנה
יקרון ופשרה להודעתני ולא כהלין פשר מלתא להחויה:
טז ואנה שמעת עליך די תוכל פשרין למפשר וקטרין
למשרא כען הן תוכל כתבא למקרא ופשרה להודעותני
ארגונא תלבש והמונכא די דהבא על צוארך ותלתא
במלכותא תשלט: יז באדין ענה דניאל ואמר קדם
מלכא מתנתך לך להוין ונבזביתך לאחרן הב ברם
כתבא אקרא למלכא ופשרא אהודענה: יח אנתה
מלכא אלהא עליא מלכותא ורבותא ויקרא והדרא
יהב לנבכדנצר אבוך: יט ומן רבותא די יהב לה כל
עממיא אמיא ולשניא הוו זאעין ודחלין מן קדמוהי די
הוא צבא הוה קטל ודי הוה צבא הוה מחא ודי הוה
צבא הוה מרים ודי הוא צבא הוא משפל: כ וכדי רם

לבבה

מצודת דוד

אלהים בך והארה והשכל וחכמה יתירה ומרובה נמצא בך: טו וכען. ועתה הוכנסו לפני החכמים האשפים אשר יקראו הכתב הזה ולהודיע לי הפתרון ולא יכלו להגיד פתרון הדבר ואף שגם קרוא מקרא לא יוכלו הנה כחש לו לכסות קלון חכמי עמו מה דאפשר: טז ואנה. ואני שמעתי עליך אשר תוכל לפתור פתרון דבר ולהתיר דברים קשורים וסתומים: כען. עתה אם תוכל לקרות את הכתב כאשר קראו חכמי עמי ועוד תוסיף עליהם להודיע לי את הפתרון אזי תלבש מלבוש ארגמן ורביד של זהב יושם על צוארך ותמשול כשליש במלכות: יז באדין. אז השיב דניאל ואמר לפני המלך מהמתנות יהיו לעצמך ומרבית הנבזבז שאתה רוצה לנזבז תן לאחר וכאומר אף אם תתן לחכמי בני עמך בעבור הקריאה לכך לא אתקנא בהם: ברם. אבל אקרא הכתב למלך ואגיד לו את הפתרון ומבלי מתן: יח אנת. אתה המלך שמע נא הנה אלהי עליון נתן לנ"כ אביך מלכות וגדולה וכבוד והתפארת: יט ומן רבותא. ומרוב הגדולה אשר נתן לו כל עממיא וכו' היו חרדים ומתפחדים מפניו: די הוה. אשר היה רוצה היה הורג ואשר היה רוצה היה מכה ואשר היה רוצה שם מגביה ואשר היה רוצה היה משפיל: כ וכדי. וכאשר רם

לבבו

מצודת ציון

יז ונבזביתך. ענין דורון גדול כמו מתנן ונבזבה (לעיל ב'): יט זאעין. ענין חרדה ורתת כמו והיה רק זועה (ישעי' כ"ח): מרים.

לִבְבֵהּ וְרוּחֵהּ תִּקְפַת לַהֲזָדָה הָנְחַת מִן־כָּרְסֵא מַלְכוּתֵהּ
וִיקָרָה הֶעְדִּיו מִנֵּהּ׃ כא וּמִן־בְּנֵי אֲנָשָׁא טְרִיד וְלִבְבֵהּ ׀
עִם־חֵיוְתָא שַׁוִּי וְעִם־עֲרָדַיָּא מְדוֹרֵהּ עִשְׂבָּא כְתוֹרִין
יְטַעֲמוּנֵּהּ וּמִטַּל שְׁמַיָּא גִּשְׁמֵהּ יִצְטַבַּע עַד דִּי־יְדַע דִּי־
שַׁלִּיט אֱלָהָא עִלָּאָה בְּמַלְכוּת אֲנָשָׁא וּלְמַן־דִּי יִצְבֵּא
יְהָקֵים עֲלַהּ׃ כב וְאַנְתְּה בְּרֵהּ בֵּלְשַׁאצַּר לָא הַשְׁפֵּלְתְּ
לִבְבָךְ כָּל־קֳבֵל דִּי כָל־דְּנָה יְדַעְתָּ׃ כג וְעַל מָרֵא־
שְׁמַיָּא ׀ הִתְרוֹמַמְתָּ וּלְמָאנַיָּא דִּי־בַיְתֵהּ הַיְתִיו קָדָמָךְ
וְאַנְתְּה וְרַבְרְבָנָךְ שֵׁגְלָתָךְ וּלְחֵנָתָךְ חַמְרָא שָׁתַיִן בְּהוֹן
וְלֵאלָהֵי כַסְפָּא־וְדַהֲבָא נְחָשָׁא פַרְזְלָא אָעָא וְאַבְנָא דִּי
לָא־חָזַיִן וְלָא־שָׁמְעִין וְלָא יָדְעִין שַׁבַּחְתָּ וְלֵאלָהָא דִּי־
נִשְׁמְתָךְ בִּידֵהּ וְכָל־אֹרְחָתָךְ לֵהּ לָא הַדַּרְתָּ׃ כד בֵּאדַיִן
מִן־קֳדָמוֹהִי שְׁלִיחַ פַּסָּא דִי־יְדָא וּכְתָבָא דְנָה רְשִׁים׃
כה וּדְנָה כְתָבָא דִּי רְשִׁים מְנֵא מְנֵא תְּקֵל וּפַרְסִין׃

דנה

מצודת ציון

כא עדריא · פראים כמו ומוסרות ערוד (איוב ט"ל) : **כד** רשים ; ענין כתיבה וכן את הרשום בכתב (לקמן י׳) :

פרס

מצודת דוד

לבבו להתגאות וחיזק רוחו להרשיע אז הורד מן כסא מלכותו והוסר הכבוד ממנו : **כא** ומן בני אנשא · מן בני אדם נתגרש והושם לבבו עם החיות להיות דומה להם ועם הפראים היה מושבו ובבקרים האכילו עשב השדה ומטל השמים נתכנס גופו כי ישב מבלי מחסה : עד די · עד אשר ידע שהכיר אשר אלהי עליון מושל במלכות אנשים ולמי אשר יחפוץ יעמיד על המלוכה : **כב** ואנת · ואתה בנו בלשאצר לא הכנעת לבך בעבור אשר ידעת כל זאת : **כג** ועל מרא . ועל אדון השמים התגאית ואת הכלים של ביתו הביאו לפניך ואתה והשרים שלך והמלכה שלך ופלגשך שתו בהם יין ולאלהי כסף וכו׳ אשר לא יראו ולא ישמעו ולא ידעו מאומה הנה להם שבחת : ולאלהא . אבל אל האלוה אשר נשמתך בידו וכל דרכך מסורים לו והמה בידו הנה אותו לא פארת : **כד** באדין · אז בעבור זה נשלח מלפניו כף של יד וכתב את הכתב הזה : **כה** ודנא · וזהו קריאת הכתב אשר כתב מנא מנא וכו׳ ואחז"ל הכתב היה מסודר בשלש שורות זו למטה מזו ובעליונה היה כתוב ממתו"ס ובשניה היה כתוב ננקפ"י ובשלישית היה כתוב אאלר"ן ולזה לא יוכלו חכמיו לקרותו כי הם קראו כל שורה כנכתבה ולא היה להם שום ענין והבנה אבל דניאל קרא

מלמעלה

כו דנה פשר מלתא מנא מנה־אלהא מלכותך
והשלמה: כז תקל תקלתה במאזניא והשתכחת חסיר:
כח פרס פריסת מלכותך ויהיבת למדי ופרס: כט באדין
אמר בלשאצר והלבשו לדניאל ארגונא והמונכא די־
דהבא על־צוארה והכרזו עלוהי די־להוא שליט תלתא
במלכותא: ל בה בליליא קטיל בלשאצר מלכא
כשדיא:
ו א ודריוש מדיא קבל מלכותא כבר שנין שתין
ותרתין: ב שפר קדם דריוש והקים על־
מלכותא לאחשדרפניא מאה ועשרין די להון בכל־
מלכותא: ג ועלא מנהון סרכין תלתא די דניאל חד־
מנהון די־להון אחשדרפניא אלין יהבין להון טעמא
ומלכא

מצודת דוד

אלמעלה למטה ר"ל תיבה הראשונה עשה מצרוף שלש האותיות הראשונות שבשלש השורות ויצא א"כ תיבת מנ"א וכ"כ מצרוף האותיו' השניות יצא תיבת מנ"א ומהשלישיות יצא תיבת תק"ל ומהרביעית יצא ופ"ר ומהחמישית יצא סי"ן וצרף הרביעית עם החמישית והרי ופרס"ין: כו דנא. זה פתרון הדבר: מנא. ר"ל פתרון של תיבת מנא הוא לומר שהאלהים מנה מנין ימי מלכותך והשלים אותה כי בא מועד והשנות הדבר פעמים לומר שהמנין בדקדוק: כז תקל. פתרון של תקל הוא לומר נשקלת לפניו במאזני משקל ונמצאת חסר ר"ל לא נמצא בך זכות להכריע הרעה ולהאריך הזמן: כח פרס. ר"ל פתרון של ופרסין הוא לומר אשר נשברה מלכותך ונתונה היא למדי ופרס וזהו ופרסין בל' רבים ע"ש הפריסה וע"ש פרס והוי"ו היתירה היא המורה על מדי שהיו לאחדים עם פרס כי הוי"ו באה להוסיף וכאומר מדי ופרס: כט באדין. אז אמר בלשאצר והלבישו את דניאל מלבוש ארגמן ושמו על צוארו רביד של זהב והכריזו עליו אשר יהיה מושל שליש במלכות: ל בה בליליא. בלילה ההוא נהרג בלשאצר מלך כשדים:

ו א ודריוש מדאה. דריוש מלך מדי לקח מלכות כשדים בהיותו בן ס"ב שנים: ב שפר. הוטב הדבר לפני דריוש והעמיד על המלכות ק"כ שרים אשר יהיו מושלים בכל המלכות: ג ועלא. ולמעלה מהם העמיד ג' שרים אשר דניאל היה אחד מהם: די. אשר הק"כ שרים ההם יהיו נותנים עצה אל שלשת השרים, הראשים בכדי שלא יהיה למלך נזק והפסד מה בדבר המלכות

מצודת ציון

כח פרס. ענין שבירה כמו הלא פרוס לרעב לחמך (ישעי' נ"ח):
ו ג סרכין. שם מין שררה:
עפית

ומלכא לא-להוא נזק: ד אדין דניאל דנה הוא מתנצח
על-סרכיא ואחשדרפניא כל-קבל די רוח יתירא בה
ומלכא עשית להקמותה על-כל-מלכותא: ה אדין
סרכיא ואחשדרפניא הוו בעין עלה להשכחה לדניאל
מצד מלכותא וכל-עלה ושחיתה לא-יכלין להשכחה
כל-קבל די-מהימן הוא וכל-שלו ושחיתה לא השתכחת
עלוהי: ו אדין גבריא אלך אמרין די לא נהשכח
לדניאל דנה כל-עלא להן השכחנא עלוהי בדת אלהה:
ז אדין סרכיא ואחשדרפניא אלן הרגשו על-מלכא וכן
אמרין לה דריוש מלכא לעלמין חיי: ח אתיעטו כל
סרכי מלכותא סגניא ואחשדרפניא הדבריא ופחותא
לקימה קים מלכא ולתקפה אסר די כל-די-יבעא בעו מן-
כל-אלה ואנש עד-יומין תלתין להן מנך מלכא יתרמא
לגב

מצודת ציון

ד עשית. ענין מחשבה כמו אבדו עשתונותיו (תהלים קמ"ו): ה עילה. עלילה ובדרז"ל עילה מצאו (כתובות כ'): שלו. שגגה כמו על השל (ש"ב ו'): ברגשו

מצודת דוד

ר"ל לזה הרבה שרים ומושלים למען ייעצו בחכמה לשמור את המלך מן הנזק: ד אדין. אז דניאל זה היה מנצח ומתגבר בכל דבר על חבריו ועל הק"כ שרים אשר תחתיהם: כל קבל. בעבור אשר היה בו רוח חכמה יתירה ומרובה והיה משכיל בכל דבר לאמתו: ומלכא. והמלך חשב להעמידו למושל על כל המלכות ברצותו מרבית שכלו: ה אדין. אז כל השרים ההם היו מבקשים למצוא על דניאל עלילה מה בענין דבר המלכות: וכל. אבל שום עלילה ודבר השחתה לא יכלו למצוא בו: כל קבל. בעבור אשר היה נאמן וכל דבר שגגה והשחתה לא נמצא עליו: ו אדין. אז אמרו האנשים האלה הן ראינו אשר לא ימצא לדניאל זה שום עלילה כ"א נמצא עליו בדבר התלוי בדת אלהיו כי לקיים דת אלהיו לא יחוש לדבר המלך המבטל את הדת: ז אדין. אז השרים ההם התקבצו אל המלך וכן אמרו אליו דריוש המלך לעולם תחיה והוא מדרך מוסר לברך את המלך בראשית האמרים: ח אתיעטו. התיעצו כל השרים לקיים קיום המלך ר"ל להעמיד ולהקים המלוכה בידו בחוזק רב: ולתקפה. ולחזק חק גזרה בקשר אמיץ בכל ישאה: די. אשר כל מי אשר יבקש בקשה מה מן כל אלוה או אדם מהיום עד שלשים יום זולת ממך המלך יהיה משפטו שיושלך אל בור האריות וזהו למען ידעו הכל שאין כח ביד זולתך והכל בא ממך והוא דבר נאות לחזק המלוכה:

כען

לגב אריותא: ט כען מלכא תקים אסרא ותרשם
כתבא די לא להשניה כדת־מדי ופרס די־לא תעדא:
י כל־קבל דנה מלכא דריוש רשם כתבא ואסרא:
יא ודניאל כדי ידע די־רשים כתבא על לביתה וכוין
פתיחן לה בעליתה נגד ירושלם וזמנין תלתה ביומא
הוא ׀ ברך על־ברכוהי ומצלא ומודא קדם אלהה כל־
קבל די־הוא עבד מן־קדמת דנה: יב אדין
גבריא אלך הרגשו והשכחו לדניאל בעה ומתחנן קדם
אלהה: יג באדין קרבו ואמרין קדם־מלכא על אסר
מלכא הלא אסר רשמת די כל־אנש די־יבעא מן־כל־
אלה ואנש עד־יומין תלתין להן מנך מלכא יתרמא
לגוב אריותא ענה מלכא ואמר יציבא מלתא כדת־מדי
ופרס די־לא תעדא: יד באדין ענו ואמרין קדם מלכא די
דניאל

מצודת דוד

ט כען. עתה אתה המלך תחזק הקשר ותכתוב מכתב ידך על הכתב: די לא. אשר אין לשנותה מעתה וכמנהג מדי ופרס אשר לא תסור לעולם והוא שאין לשנות דבר אשר רשם המלך: י כל קבל. בעבור זאת שהיה הדבר לחזוק המלוכה לזה כתב המלך מכתב ידו על הכתב והקשר: יא כדי ירע. כאשר ידע אשר כתב המלך מכתב ידו על הכתב: על. נכנס לביתו במקום מוכן ועל העליה היה לו חלונות פתוחות מול ירושלים לכוון בתפלתו למולה כמ״ש והתפללו אליך דרך ארצם וכו׳ העיר אשר בחרת וכו׳ (מ״א ח׳): וזמנין. ושלשה פעמים ביום היה הוא כורע על ברכיו ומתפלל ומודה לפני אלהיו בעבור אשר כן היה עושה מלפני זה לכן אחז צדיק דרכו: יב אדין. אז האנשים האלה התקבצו אל בית דניאל ומצאוהו מבקש ומתחנן לפני אלהיו: יג באדין. אז קרבו אל המלך ואמרו לפניו על דבר הקשר הנעשה בעבור המלך וכה אמרו הלא במכתב ידיך רשמת הקשר אשר כל איש אשר יבקש דבר מן כל אלוה או אדם עד שלשים יום זולת ממך המלך יהיה משפטו שיושלך אל בור האריות: ענה. השיב המלך ואמר אמת הדבר ועשויה היא בחוזק כמנהג מדי ופרס אשר לא תסור לעולם ר״ל ע״כ כן יהיה הואיל ורשמתי אני אין להשיב וכמנהג הקבוע: יד באדין. אז השיבו ואמרו לפני המלך אשר דניאל אשר הוא מן בני הגולה של יהודה לא שם לעצמו טעם ועצה לחוש עליך המלך ועל

מצודת ציון

יב הרגשו. ענין קבוץ כי בקבוץ עם רב נשמע קול המית ורגישה וכן למה רגשו גוים (תהלי׳ ב׳):

דניאל די מן בני גלותא די יהוד לא שם עליך מלכא
טעם ועל אסרא די רשמת וזמנין תלתה ביומא בעא
בעותה׃ טו אדין מלכא כדי מלתא שמע שגיא באש
עלוהי ועל דניאל שם בל לשיזבותה ועד מעלי שמשא
הוה משתדר להצלותה׃ טז באדין גבריא אלך הרגשו
על מלכא ואמרין למלכא דע מלכא די דת למדי ופרס
די כל אסר וקים די מלכא יהקים לא להשניה׃
יז באדין מלכא אמר והיתיו לדניאל ורמו לגבא די
אריותא ענה מלכא ואמר לדניאל אלהך די אנתה פלח
לה בתדירא הוא ישיזבנך׃ יח והיתית אבן חדה ושמת
על פם גבא וחתמה מלכא בעזקתה ובעזקת רברבנוהי
די לא תשנא צבו בדניאל׃ יט אדין אזל מלכא
להיכלה

מצודת ציון

טו בל. הוא מלשון מדה בלו והלך (עזרא ד׳) וענינם מס וגלגולת. או הוא מענין לאו כמו בל למד צדק (ישעי׳ כ״ו): משתדר. ענין עסק והשתדלות ובדרז״ל השתדל להיות איש (אבות פ״ב):

ובת

מצודת דוד

הקשר אשר רשמת ר״ל אינו חושש על קיום מלכותך ועל דבריך: וזמנין. ושלשה פעמים ביום מבקש בקשתו מאלהיו: טו אדין. אז כאשר שמע המלך את הדבר הרבה היה הדבר רע בעיניו: שם בל. שם על דניאל ליתן כופר ממון פדיון נפשו להצילו ממות. או כל לאו שמלא לבל עשות לו שאומה היה טוען בעבורו ועד שקיעת החמה היה מתעסק להצילו: טז באדין. אז האנשים האלה התקבצו כולם על המלך כי להלשין באו רק מקלחם וכאשר ראו שחפץ המלך להצילו התקבצו כולם ואמרו למלך דע אתה המלך אשר יש מנהג קבוע למדי ופרס אשר כל קשר ודבר קיום אשר יקיים המלך לרשום שמו עליו שוב אין לשנותה: יז באדין. אז אמר המלך להביא את דניאל ולהשליכו אל הבור של האריות: ענה. הרים המלך קול ואמר לדניאל אלהיך אשר אתה עובד אותו בכל עת הוא יצילך: יח והיתית. והובא אבן אחד ושמו אותו על פי הבור: וחתמה. לבל יוכלו לזוז את האבן ממקומה חתמה מלמעלה בחותם טבעת המלך ובחותם טבעות שריו אשר לא תשתנה הרצון בדניאל כי רצון המלך היה בחייו וחשש פן ישנו רצונו כי ימיתוהו בהשלכה אבנים וכדומה ורצון השרים היה במיתתו וחששו פן המלך ישנה רצונם כי יעלהו מן הבור או ישמרהו מן האריות באיזה תחבולה: יט אדין. אז אחר שחתמו הלך המלך אל היכלו ולן בלא אכילה ולא הכניסו לפניו כלי שמחה ושנתו נדדה ממנו:

להיכלה ובת טות ודחון לא־הנעל קדמוהי ושנתה נדת
עלוהי׃ כ באדין מלכא בשפרפרא יקום בנגהא
ובהתבהלה לגבא די־אריותא אזל׃ כא וכמקרבה
לגבא לדניאל בקל עציב זעק ענה מלכא ואמר לדניאל
דניאל עבד אלהא חיא אלהך די אנתה פלח־לה
בתדירא היכל לשיזבותך מן־אריותא׃ כב אדין דניאל
עם־מלכא מלל מלכא לעלמין חיי׃ כג אלהי שלח
מלאכה וסגר פם אריותא ולא חבלוני כל־קבל די
קדמוהי זכו השתכחת לי ואף קדמיך מלכא חבולה
לא עבדת׃ כד באדין מלכא שגיא טאב עלוהי
ולדניאל אמר להנסקה מן־גבא והסק דניאל מן־גבא
וכל־חבל לא־השתכח בה די הימן באלהה׃ כה ואמר
מלכא והיתיו גבריא אלך די־אכלו קרצוהי די דניאל
ולגב אריותא רמו אנון בניהון ונשיהון ולא־מטו לארעית
גבא

מצודת דוד

כ באדין· אז עמד המלך ממשכבו בשחר בהאיר היום והלך בחפזון אל הבור של האריות: כא וכמקרבה· וכאשר בא קרוב אל הבור לעק אל דניאל בקול עצב והרים קול ואמר לו דניאל עבד אלהים חיים: אלהך· האלהים אשר אתה עובד אליו בכל עת האם יכול היה להציל מן האריות: כב אדין· אז דבר עם המלך ואמר אליו המלך לעולם יחיה: כג שלח מלאכה· אלהי שלח מלאכו וסגר פי האריות ולא השחיתו אותי בעבור אשר נמצא לי לפניו זכות ולא קפח את שכרי: ואף קדמך· ואף לפניך המלך לא עשיתי דבר השחתה וכאומר הנה בדבר התפלה לא יחשב למרד כי אני ואתה חייבים בכבודו: כד באדין· אז הרבה מאד הוטב הדבר על המלך ואמר להעלות את דניאל מן הבור: והסק· והועלה דניאל מן הבור ולא נמצא בו כל חבלה ופגע על אשר האמין באלהיו ולא הזיק תפלתו: כה והיתיו· והביאו את האנשים האלה אשר הלשינו מלשינות של דניאל והושלכו ל בור האריות המה ובניהם ונשותיהם: ולא מטו· לא הגיעו לתחתית הבור עד אשר נפלו בהם האריות עודם באויר ואכלו אותם ואף עצמותם כתתו דק דק:

מצודת ציון

יט ובת טות· לן מבלי סעודת הערב וכן בדרז״ל ובת טוות ולא אבדיל (פסחים ק״ז) ור״ל לא אכל בלילה על שלא הבדיל: ודחון· הוא הפוך מן הדון ור״ל שמחת כלי זמר: כ בשפרפרא· כן ת״י על השחר: בנגהא· מל׳ נוגה ואורה:

ואדין

גֻבָּא עַד דִּֽי־שְׁלִטוּ בְהוֹן אַרְיָוָתָא וְכָל־גַּרְמֵיהוֹן הַדִּֽקוּ׃

כו בֵּאדַיִן דָּרְיָוֶשׁ מַלְכָּא כְּתַב לְכָל־עַֽמְמַיָּא אֻמַיָּא
וְלִשָּׁנַיָּא דִּֽי־דָאְרִין בְּכָל־אַרְעָא שְׁלָמְכוֹן יִשְׂגֵּא׃ כז מִן־
קֳדָמַי שִׂים טְעֵם דִּי ׀ בְּכָל־שָׁלְטָן מַלְכוּתִי לֶהֱוֺן זָאְעִין
וְדָחֲלִין מִן־קֳדָם אֱלָהֵהּ דִּֽי־דָנִיֵּאל דִּי־הוּא ׀ אֱלָהָא חַיָּא
וְקַיָּם לְעָלְמִין וּמַלְכוּתֵהּ דִּֽי־לָא תִתְחַבַּל וְשָׁלְטָנֵהּ עַד־
סוֹפָא׃ כח מְשֵׁיזִב וּמַצִּל וְעָבֵד אָתִין וְתִמְהִין בִּשְׁמַיָּא
וּבְאַרְעָא דִּי שֵׁיזִיב לְדָנִיֵּאל מִן־יַד אַרְיָוָתָא׃ כט וְדָנִיֵּאל
דְּנָה הַצְלַח בְּמַלְכוּת דָּרְיָוֶשׁ וּבְמַלְכוּת כּוֹרֶשׁ פָּרְסָיָא׃

ז א בִּשְׁנַת חֲדָה לְבֵלְאשַׁצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל דָּנִיֵּאל חֵלֶם
חֲזָה וְחֶזְוֵי רֵאשֵׁהּ עַל־מִשְׁכְּבֵהּ בֵּאדַיִן
חֶלְמָא כְתַב רֵאשׁ מִלִּין אֲמַר׃ ב עָנֵה דָנִיֵּאל וְאָמַר
חָזֵה הֲוֵית בְּחֶזְוִי עִם־לֵילְיָא וַאֲרוּ אַרְבַּע רוּחֵי שְׁמַיָּא
מְגִיחָן לְיַמָּא רַבָּא׃ ג וְאַרְבַּע חֵיוָן רַבְרְבָן סָלְקָן מִן־
ימא

מצודת ציון

ז ב וארו · כמו והלא ר"ל והנה: מגיחן · ענין יציאה כמו גוחי מבטן (תהלים כ"ב):

מריטו

מצודת דוד

כו באדין · אז כתב דריוש לכל האומות וכן כתב לכל עממיא וכו' אשר שוכנים בכל הארץ שלומכם ירבה: כז מן קדמי · מלפני הושם גזרת האומר אשר בכל ממשלת מלכותי יהיו חרדים ומתפחדים מלפני האלהים של דניאל אשר הוא אלהים חיים וקיים לעולם ומלכותו היא מלכות אשר לא תושחת וממשלתו עד סוף ימי עולם: כח משיזב · מפלט ומציל ועושה אותות ודברים תמוהים בשמים ובארץ אשר הציל את דניאל מיד האריות: כט ודניאל דנה · ודניאל זה הצליח למשול ממשל רב בימי מלכות דריוש ובהתחלת ימי מלכות כורש הפרסי אבל לאח"ז פירש עצמו מעבודת המלך ומנה את זרובבל תחתיו וכמ"ש למעלה:

ז א בשנת · בשנה האחת לבלשאצר: חלם · ראה דניאל חלום ומראית ראשו בהיותו ישן על משכבו והוא כפל ענין במ"ש כי החלום בא במראות המוח שבראש: באדין · אז כתב לעצמו לזכרון את כל דברי החלום אבל לזולתו אמר רק ראשית הדברים ולא כולם: ב ענה · הרים קול ואמר ולא ספר בכל כ"א ראש מלין אמר לבני דורו: חזה · רואה הייתי במראה עם פנת הלילה ר"ל בעת השינה: וארו · ר"ל והנה ארבע רוחות השמים מנשבות רוחות ויוצאות ממקומן אל הים הגדול: ג וארבע חיון · ארבע

יומא שנין דא מן־דא׃ ד קדמיתא כאריה וגפין די־
נשר לה חזה הוית עד די־מריטו גפיה ונטילת מן־ארעא
ועל־רגלין כאנש הקימת ולבב אנש יהיב לה׃ ה וארו
חיוה אחרי תנינה דמיה לדב ולשטר־חד הקמת ותלת
עלעין בפמה בין שניה וכן אמרין לה קומי אכלי בשר
שגיא׃ ו באתר דנה חזה הוית וארו אחרי כנמר ולה
גפין ארבע די־עוף על־גביה וארבעה ראשין לחיותא
ושלטן יהיב לה׃ ז באתר דנה חזה הוית בחזוי ליליא
וארו חיוה רביעיא דחילה ואימתני ותקיפא יתירה
ושנין די־פרזל לה רברבן אכלה ומדקה ושארא ברגליה
רפסה

מצודת דוד

ארבע חיות גדולות עולות מן הים והיו שונים במראיהם זה מזה: ד קדמיתא. הראשונה אמרה כאריה ולה כנפים כשל נשר: חזה. רואה הייתי עומדת על עמדה עד אשר תלשו כנפיה ונשאת מן הארץ ממקום אשר מעמדה בעזר טיסת כנפיה שהיתה להועיל לכל תפוש: ועל רגלין. ועמדה על רגליה לבד כבן אדם כי מעתה לא היה לה עוד עזר מטיסת הכנפים: ולבב. וניתן לה לבב בן אדם שאין לו לב אמיץ כלב האריה והוא מרמז על מלכות בבל שנאמר בנ״כ עלה אריה מסובכו (ירמיה ד׳) ואף עליו נאמר הנשר הגדול (יחזק׳ י״ז) וסופה עדי אובד: ה וארו. והנה חיה אחרת שניה לה דומה לדוב וזמן מה העומדה לצד אחד ושלשה צלעות בפיה בין שניה וכן אמרו לה קומי אכלי בשר הרבה והוא מרמז על מלכות פרס שאוכלי׳ ושותים כדוב ומסורבלים בבשר כדוב ומה שהקימת לצד חד הוא לרמז שלא תמשול בממשלה רב מיד אחר מפלת בבל ורק בארכה תמשול מסך השנה אשר משלה מדי אחר בבל וקודם לה ותלת עלעין ירמז על שלשת המלכים אשר תעמוד והם כורש ואחשורוש ודריוש שבנה הבית ובשר שגיא ירמז על רב העושר כמ״ש בכורש ונתתי לך אוצרות חשך ומטמני מסתרים (ישעי׳ מ״ה): ו באתר. אחר זה רואה הייתי והנה אחרת עולה כנמר ועל גופה ארבע כנפי׳ כשל עוף וארבע ראשים היו להחיה ההיא וממשלה ניתן לה והוא מרמז על מלכות יון ע״ש שגזרו גזרות על ישראל משונות זו מזו כנמר הזה המנומר בחברבורו׳ משונות וגפין ארבע וארבעה ראשין ירמז שאחרי מות אלכסנדרוס מוקדון מלך יון נחלקה מלכותו לארבע מלכיות והם רומא ומצרים וא״י ופרס: ז באתר. אחר זה רואה הייתי במראה שנת הלילה והנה עולה חיה הרביעית נוראה ובעלת אימה ולה חוזק יתירה ומרובה ולה שניה של ברזל והמה גדולות ואכלה ושחקה הדק והנשאר רמסה ודרסה ברגלה:

מצודת ציון

ד מריטו. תלשו כמו ואמרטה משער ראשי (עזרא ט׳): ה ולשטר. צלע ת״א סטר: ז באתר. כמו בתר בלא אל״ף:

רפסה

רפסה והיא משניה מן־כל־חיותא די קדמיה וקרנין עשר
לה: ח משתכל הוית בקרניא ואלו קרן אחרי
זעירה סלקת ביניהון ותלת מן־קרניא קדמיתא אתעקרו
מן־קדמיה ואלו עינין כעיני אנשא בקרנא־דא ופם
ממלל רברבן: ט חזה הוית עד די כרסון רמיו ועתיק
יומין יתיב לבושה כתלג חור ושער ראשה כעמר נקא
כרסיה שביבין די־נור גלגלוהי נור דלק: י נהר די־נור
נגד ונפק מן־קדמוהי אלף אלפים ישמשונה ורבו רבון
קדמוהי יקומון דינא יתב וספרין פתיחו: יא חזה הוית
באדין מן־קל מליא רברבתא די קרנא ממללה חזה
הוית

מצודת ציון

ז רפסה. רמסה כמו מתרפס ברצי כסף (תהלים ס״ח): ט ועתיק. ענין ישן כמו והדברים עתיקים (דה״א ד׳): י ורבו. הוא עשרת אלפים והרבה

מצודת דוד

והיא משניה. היתה משונה מן כל החיות אשר עלו לפניה ועל כי לא מצא לה דמיון בכל החיות שבעולם לזה לא אמר למה היתה דומה כמו שאמר בשלש הראשונות ואך אמר שהיתה משונה מהן: וקרנין. והיה לה עשר קרנות בראשה: ח משתכל. מתבונן הייתי בהקרנות והנה קרן אחרת קטנה עלה ביניהם וג׳ מן הקרנו׳ הראשונות נעקרו מלפניה: ואלו. והנה עינים כעיני אדם היה בקרן זה ואף פה מדבר דברים גדולים ונפלאים והוא מרמז על מלכות ישמעאל החזקה עד למאוד ומושלת זמן רב ומעבדת בפרך וקרנין עשר ירמז כי התפשט מלכות ישמעאל ברוב הישוב ובהם עשר מלכיות אדירים והם ברהם ואספהן ואלימן ומיכה ועכרים ואפריקי ומלכות ישמעאל טורכי אוהלים ופלשתים ואלברבר והוא וקרן זעירה ירמז על הדבר העתיד להיות סמוך לביאת הגואל כי תצא עם מזרח ותשוב לתורת ישמעאל ותשחית מהם שלש מלכיות והמלך מהעם הבא ממזרח יהיה חכם ונבון ומדבר נפלאות מול המקום: ט חזה. רואה הייתי כל זאת עד אשר הושלך והושם כסא וזקן מיושן בימי׳ ישב על הכסא ולבושו היה לבן כשלג ושער ראשו היה כצמר נקי: כרסיה. כסאו היה ניצוצות של אש גלגלי הכסא היו אש בוער: י נהר. נחל של אש היה נמשך ויוצא מלפניו אלף פעמים אלף ישרתו אותו ורבוא פעם רבוא יעמדו לפניו: דינא. עדת המשפט היה יושב ולפניהם ספרים פתוחים וזהו כי ראה את השכינה בדמות זקן להורות שהוא מלא רחמי׳ ולבושה כשלג לרמז כי ילבין עון עמו ושער ראשה כעמר נקא לרמז שינקה אותם ממשפט והב״ד של מעלה ישבו למשפט ולפניהם ספרי הזכרונות ממעשה בני אדם: יא חזה. רואה הייתי אז מהמת קול דברי הגדולות אשר דברה הקרן הקטנה: חזה. רואה הייתי עד אשר בעבור זה נהרגה החיה ונאבד גופה ונתנה לשריפת אש:

ושאר

הוית עד די קטילת חיותא והובד גשמה ויהיבת ליקדת
אשא: יב ושאר חיותא העדיו שלטנהון וארכה בחיין
יהיבת להון עד־זמן ועדן: יג חזה הוית בחזוי ליליא
וארו עם־ענני שמיא כבר אנש אתה הוא ועד־עתיק
יומיא מטה וקדמוהי הקרבוהי: יד ולה יהב שלטן
ויקר ומלכו וכל עממיא אמיא ולשניא לה יפלחון
שלטנה שלטן עלם די־לא יעדה ומלכותה די־לא
תתחבל: טו אתכרית רוחי אנה דניאל בגו נדנה
וחזוי ראשי יבהלנני: טז קרבת על־חד מן־קאמיא
ויציבא אבעא־מנה על־כל־דנה ואמר־לי ופשר מליא
יהודענני: יז אלין חיותא רברבתא די אנין ארבע
ארבעה מלכין יקומון מן־ארעא: יח ויקבלון מלכותא
קדישי עליונין ויחסנון מלכותא עד־עלמא ועד עלם
עלמיא

מצודת דוד

יב ושאר חיותא. ושאר החיות הם שלש הראשונות: העדיו. הוסר ממשלתם והמתנת זמן להשאר בחיים ניתן להם עד זמן ועדן ור"ל עד עת קבוע וירמז אשר בעבור דברי מלך המזרח יאבד המקום כל מלכות ישמעאל ושאר המלכיות יוסר ממשלתם כ"א בזמנו אבל ישארו בחיים עד בואם למלחמה עם גוג מלך המגוג ואז יפלו בנופלים: יג חזה. רואה הייתי במראות חזון הלילה והנה עם ענני השמים בא כדמות בן אדם ועל מלך המשיח ירמז: ועד עתיק. והגיע עד הזקן הנושן בימים והקריבו אותו לפניו: יד ולה. ונתן לו הממשלה והכבוד והמלוכה וכל האומות יעבדו לו: שלטנה. ממשלתו תהיה ממשלת עולם אשר לא תסור ומלכותו תהיה כאשר לא תשחת: טו אתכרית. ואני דניאל נכרתה רוחי בתוך תיקה ר"ל בתוך הגוף כאומר עם כי לא יצאה מ"מ נכרתה במקומה והוא מל' גוזמא והפלגה: וחזוי. מראות ראשי הבהילו אותי: טז קרבת. קרבתי אל אחד מן העומדים הם מלאכי מעלה שאין בהם ישיבה: ויציבא. בקשתי ממנו פתרון האמת על כל זאת ואמר לי והודיע לי פתרון הדברים והוא כפל ענין במ"ש: יז אלין. אלה החיות הגדולות אשר המה במספר ארבע הפתרון הוא אשר ארבעה מלכים יעמדו מן הארץ: יח ויקבלון. אח"ז יקחו המלוכה קדושי עליונים הם ישראל העליונים במעלה: ויחסנון. ינחלו
המלוכה

מצודת ציון

יב וארכה. ענין המתנה והאריכ' זמן: זמן ועידן. הם שמות נרדפים וכן אדמת עפר (לקמן י"ב): טו נדנה. ענין חיק ונרתק כמו וישב חרבו אל נדנה (דה"א ד'):

והדופנים

עלמיא׃ יט אדין צבית ליצבא על־חיותא רביעיתא
די־הוות שניה מן־כלהון דחילה יתירה שניה די־פרזל
וטפריה די־נחש אכלה מדקה ושארא ברגליה רפסה׃
כ ועל־קרניא עשר די בראשה ואחרי די סלקת ונפלו
מן־קדמיה תלת וקרנא דכן ועינין לה ופם ממלל רברבן
וחזוה רב מן־חברתה׃ כא חזה הוית וקרנא דכן עבדא
קרב עם־קדישין ויכלה להן׃ כב עד די־אתה עתיק
יומיא ודינא יהב לקדישי עליונין וזמנא מטה ומלכותא
החסנו קדישין׃ כג כן אמר חיותא רביעיתא מלכו
רביעיה תהוא בארעא די תשנא מן־כל־מלכותא ותאכל
כל־ארעא ותדושנה ותדקנה׃ כד וקרניא עשר מנה
מלכותא עשרה מלכין יקמון ואחרן יקום אחריהן והוא

ישנא

מצודת ציון

כג ותדושנה. מל' דישה:
יעלא

מצודת דוד

במלוכה עד עולם והוא פירוש עד עולם עלמיא ור"ל עד עולם ממש כי לפעמים יאמר עולם על זמן ארוך כמו ועבדו לעולם (שמות כ"א):

יט אדין. אז חפצתי לדעת אמיתת הפתרון על החיה הרביעית אשר היתה משונה בתארה ובמעשיה מן כולן בבחינות רב: דחילה. נוראה יתירה ומרובה פניה של ברזל וצפרניה של נחושת ואכלה ושחקה הדק והנשאר רמסה ברגליה: כ ועל קרניא. גם חפצתי לדעת אמיתת הפתרון על עשרת הקרנים אשר בראשה והקרן האחרת הקטנה אשר עלתה ונפלו שלשה מלפניה: וקרנא. ופתרון הקרן התמוה כזאת אשר עינים לה ופה המדבר גדולות ונפלאות ומראה גדול בתמהון מן חברותיה: כא חזה. גם חפצתי לדעת פתרון מה שראה עיני אשר הקרן הזאת עשתה מלחמה עם ישראל הקדושים ויכלה להם וגאם: כב עד די אתה. עד אשר בא הזקן המיושן בימים ונתן משפט לקדושי עליונים ר"ל שפט משפט ישראל מיד הקרן הזאת: וזמנא. והגיע העת ונחלו ישראל הקדושים את המלוכה ור"ל כל הדברים האלה חפצתי לדעת פירושם:
כג כן אמר. כן השיב לי המלאך החיה הרביעית תרמוז כי מלכות רביעית תהיה בארץ אשר תהיה משונה מאד מכל המלכיות ותחריב כל הארץ ותדוש אותה ותשחק אותה כדק: כד וקרניא. עשרת הקרנים ירמזו אשר מן המלכות ההיא יעמדו עשר מלכים ר"ל במלכות ישמעאל יהיו עשר מלכיות הם הנזכרים למעלה: ואחרן. הקרן הצעירה ירמז אשר מלך אחר יעמוד אחריהם והוא יהיה משונה מן הראשונים וישפיל מהם שלשה מלכים:

ומלין

ישנא מן־קדמיא והלתה מלכין יהשפל: כה ומלין לצד
עליא* ימלל ולקדישי עליונין יבלא ויסבר להשניה זמנין
ודת ויתיהבון בידה עד־עדן ועדנין ופלג עדן:
כו ודינא יתב ושלטנה יהעדון להשמדה ולהובדה עד־
סופא: כז ומלכותא ושלטנא ורבותא די מלכות
תחות כל־שמיא יהיבת לעם קדישי עליונין מלכותה
מלכות עלם וכל־שלטניא לה יפלחון וישתמעון:
כח עד־כה סופא די־מלתא אנה דניאל שגיא
רעיוני יבהלנני וזיוי ישתנון עלי ומלתא בלבי נטרת:
ח א בשנת שלוש למלכות בלאשצר המלך חזון
נראה אלי אני דניאל אחרי הנראה
אלי בתחלה: ב ואראה בחזון ויהי בראתי ואני בשושן
הבירה אשר בעילם המדינה ואראה בחזון ואני הייתי
על

מצודת דוד

כה ומלין · והוא ידבר דברי חרוף מול העליון ואת ישראל קדושי עליונים ישחית כי רוב בני הגולה המה במלכות ישמעאל: ויסבר · ויחשב לשכח מישראל זמן המועדים ומשפט התורה ויהיו מסורים בידו עד עת ועוד ומפרש כמה היא העת ואמר שהעת יהיה עדנין ופלג עדן ר"ל שתי שנים וחצי שנה יהיו מסורים בידו: כו ודינא · והאל יושב עדת המשפט ויסירו ממשלתו להשמידו ולהאבידו עד סופו ותכליתו: כז ומלכותא · והמלכות והממשלה והגדולה של המלכיות אשר תחת כל השמים יהיה נתון לעם קדושי עליונים הם ישראל: מלכותה: מלכותו תהיה מלכות עולם וכל המושלים יעבדו אותו ואליו ישמעו לכל אשר יצוה: כח עד כה · עד הנה סוף של דבר החזון: אנה · אני דניאל הרבה מאד הבהילו אותי מחשבותי וזוהר פני נשתנה עלי והדבר ההיא שמרתי בלבי כי לא אמר לבני דורו כ"א ראשית הדברים ולא כולם וכמ"ש למעלה ראש מלין אמר:

ח א אחרי הנראה · אחרי אשר נראה לי בתחלה בשנת א' לבלשאצר: ב ויהי בראותי · בעת שראיתי החזון ההוא הייתי אז בשושן וגו': ואראה בחזון ·

מצודת ציון

כה יבלא · מל' בליה והפסד: ויסבר · ענין מחשבה ובדרז"ל סברוהו רבנן: עדן · כן התרגום של עת ושל שנה:
ח ב הבירה · ענין ארמון וכן לא לאדם הבירה (דה"א כ"ט) ור"ל שהיתה מטרפולין מקום הארמונות:
אובל

על־אובל אולי: ג ואשא עיני ואראה והנה איל אחד
עמד לפני האבל ולו קרנים והקרנים גבהות והאחת
גבהה מן־השנית והגבהה עלה באחרנה: ד ראיתי
את־האיל מנגח ימה וצפונה ונגבה וכל־חיות לא־יעמדו
לפניו ואין מציל מידו ועשה כרצנו והגדיל: ה ואני
הייתי מבין והנה צפיר־העזים בא מן־המערב על־פני
כל־הארץ ואין נוגע בארץ והצפיר קרן חזות בין עיניו:
ו ויבא עד־האיל בעל הקרנים אשר ראיתי עמד לפני
האבל וירץ אליו בחמת כחו: ז וראיתיו מגיע אצל
האיל ויתמרמר אליו ויך את־האיל וישבר את־שתי
קרניו ולא־היה כח באיל לעמד לפניו וישליכהו ארצה
וירמסהו ולא־היה מציל לאיל מידו: ח וצפיר העזים
הגדיל עד־מאד וכעצמו נשברה הקרן הגדולה ותעלנה
חזות ארבע תחתיה לארבע רוחות השמים: ט ומן־
האחת מהם יצא קרן־אחת מצעירה ותגדל־יתר אל־

הנגב

מצודת ציון

אובל · נהר והוא מל' יבלי מים (ישעי' ל') וכא האל"ף במקום היו"ד כמו איפוי ואישי (דה"א ב'): אולי · כן שם הנהר: ד מנגח · ענין הכאה והדפה בקרן: ה צפיר · הוא שעיר וכן צפירי עזים (עזר' ח') : חזות · ענין ראיה ומראה: ט מצעירה · קטנה כמו והיא מצער (בראשית י"ט):

הנני

מצודת דוד

ראיתי במראה הנבואה כאלו הייתי עומד אצל נהר אולי: ג עולה באחרונה · מן הראש של האיל: ד ימה · בפאת המערב וכו': ואין מציל · לא היה כח ביד מי להציל מה מידו: והגדיל · נעשה גדול וחזק: ה ואני הייתי מבין · הסתכלתי בו בבינה ובכוונת הלב: על פני וכו' · ר"ל בעת הלכו ע"פ כל הארץ היה דומה למדלג באויר ואין הוא נוגע בארץ: קרן חזות · קרן גדול במראה: ו בחמת כחו · בחמה גדולה בכל הכח: ז ויתמרמר · נלחם עמו במרירות ובאכזריות רב: ח וכעצמו · וכאשר נעשה חזק ביותר: חזות ארבע · ארבע קרנים גדולי המראה עלו במקום הקרן הגדולה והיו פונים לארבע רוחות השמים אחד לכל רוח: ט ומן האחת · מתוך קרן אחת מהם יצא עוד קרן אחת קטנה: ותגדל יתר · גדלה ונכתה ביותר אל פאת הנגב וכו':

ואל

הַנֶּגֶב וְאֶל־הַמִּזְרָח וְאֶל־הַצֶּבִי: י וַתִּגְדַּל עַד־צְבָא
הַשָּׁמָיִם וַתַּפֵּל אַרְצָה מִן־הַצָּבָא וּמִן־הַכּוֹכָבִים וַתִּרְמְסֵם:
יא וְעַד שַׂר־הַצָּבָא הִגְדִּיל וּמִמֶּנּוּ הֻרַם הַתָּמִיד וְהֻשְׁלַךְ
מְכוֹן מִקְדָּשׁוֹ: יב וְצָבָא תִּנָּתֵן עַל־הַתָּמִיד בְּפָשַׁע וְתַשְׁלֵךְ
אֱמֶת אַרְצָה וְעָשְׂתָה וְהִצְלִיחָה: יג וָאֶשְׁמְעָה אֶחָד־קָדוֹשׁ
מְדַבֵּר וַיֹּאמֶר אֶחָד קָדוֹשׁ לַפַּלְמוֹנִי הַמְדַבֵּר עַד־מָתַי
הֶחָזוֹן הַתָּמִיד וְהַפֶּשַׁע שֹׁמֵם תֵּת וְקֹדֶשׁ וְצָבָא מִרְמָס:
יד וַיֹּאמֶר אֵלַי עַד עֶרֶב בֹּקֶר אַלְפַּיִם וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְנִצְדַּק
קֹדֶשׁ:

מצודת דוד

ואל הצבי. זה א"י שנאמר בה צבי היא לכל הארצות (יחזק' כ') ור"ל חמודה והדורה: י ותגדל. גדלה מאד עד אשר באה להלחם בצבא השמים והם בני ישראל הנמשלים לכוכבי שמים ועם כי אמר וגם הצבא כפל עוד להוספת ביאור: ותפל ארצה. ר"ל גברה עליהם ורמסם: מן הצבא ומן הכוכבים. היא היא וכפל בשמות נרדפים כמו אדמת עפר (לק' י"ב): יא ועד שר הצבא הגדיל. התגדל עצמו לחרף כלפי מעלה שהוא שר צבא ישראל: וממנו. ע"י חיילותיו וגדודיו נסתלק התמיד לבל הקריבו על מזבח ה': והושלך. ע"י הושלך מכון מקדשו של השר הגבוה ר"ל שרפה באש: יב וצבא. וזמן קצוב הנתן על התמיד להיות מסולק בעבור הפשע הנתון אחריו בירושלים (הע"ז נקרא פשע כי מפשעת אנשים): ותשלך. תשפיל תורת האמת עד לארץ: ועשתה. תעשה כל חפצה והצליח: יג אחד קדוש. ר"ל מלאך אחד קדוש: לפלמוני המדבר. ר"ל להמלאך המדבר הדברים האלה: החזון התמיד. ר"ל עד מתי יהיה החזון הזה אשר על התמיד להיות הוא מסולק והע"ז המשותק כאבן דומם יותן אחריו: תת וקדש. עד מתי יותן עם קדש וצבא השמים למרמס הרגל: יד ויאמר אלי. עם שהמלאך שאל השיב אמריו אלי ואמר עד ערב בקר ר"ל עד הערב שנאמר בו והיה לעת ערב יהיה אור (זכרי' י"ד): אלפים ושלש מאות. והיא תהיה בשנת אלפים ושלש מאות אבל לא ידענו מאיזה זמן מתחיל החשבון והוא סתום וחתום ובבוא הגואל ב"ב אז נדע ברור מילא הדבר אשר רמוזה בו מאיזה זמן מתחיל החשבון הזה ובע"ש בסוף הספר כי סתומים וחתומים הדברים עד עת קץ: ונצדק קדש. ואז עם קדש ימצאו צדקה והחסד ותבוא הטובה המיועדת:

מצודת ציון

הצבי. החמודה וכן נחלת צבי (ירמי' ג'): יא הורם. מל' הרמה וסלוק: מכון. מל' כן ובסיס: יב וצבא. זמן קצוב כמו הלא צבא לאנוש (איו' ז'): יג לפלמוני. היא מלה מורכבת מפלא ואלם ופלא הוא ענין מכוסה כמו כי יפלא ממך (דברי' י"ז) ואלם ר"ל לא ידובר בו ועל כי היה שמו נעלם ממנו אמר לפלמוני: שומם. משותק כמו משמים נחוכם (יחזק' ג'): וקדש. וי"ו יתירה:

להלן

קֹדֶשׁ: טו וַיְהִי בִּרְאֹתִי אֲנִי דָנִיֵּאל אֶת־הֶחָזוֹן וָאֲבַקְשָׁה
בִינָה וְהִנֵּה עֹמֵד לְנֶגְדִּי כְּמַרְאֵה גָבֶר: טז וָאֶשְׁמַע קוֹל־
אָדָם בֵּין אוּלָי וַיִּקְרָא וַיֹּאמַר גַּבְרִיאֵל הָבֵן לְהַלָּז אֶת־
הַמַּרְאֶה: יז וַיָּבֹא אֵצֶל עָמְדִי וּבְבֹאוֹ נִבְעַתִּי וָאֶפְּלָה עַל־
פָּנָי וַיֹּאמֶר אֵלַי הָבֵן בֶּן־אָדָם כִּי לְעֶת־קֵץ הֶחָזוֹן:
יח וּבְדַבְּרוֹ עִמִּי נִרְדַּמְתִּי עַל־פָּנַי אָרְצָה וַיִּגַּע־בִּי וַיַּעֲמִידֵנִי
עַל־עָמְדִי: יט וַיֹּאמֶר הִנְנִי מוֹדִיעֲךָ אֵת אֲשֶׁר־יִהְיֶה
בְּאַחֲרִית הַזָּעַם כִּי לְמוֹעֵד קֵץ: כ הָאַיִל אֲשֶׁר־רָאִיתָ
בַּעַל הַקְּרָנָיִם מַלְכֵי מָדַי וּפָרָס: כא וְהַצָּפִיר הַשָּׂעִיר מֶלֶךְ
יָוָן וְהַקֶּרֶן הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר בֵּין־עֵינָיו הוּא הַמֶּלֶךְ הָרִאשׁוֹן:
כב וְהַנִּשְׁבֶּרֶת וַתַּעֲמֹדְנָה אַרְבַּע תַּחְתֶּיהָ אַרְבַּע מַלְכֻיוֹת
מגוי

מצודת ציון

טז להלז · להוא כמו הטוכפים הלז (מ"ב ד'): יז נבעתי · מל' בעת וחרדה: כי לעת קץ · אשר לעת קץ: יח נרדמתי · מל' תרדמה ושנה: כא והצפיר. השעיר · כפל המלה בשמות נרדפים להוספת ביאור: כהם

מצודת דוד

טז ואבקשה בינה. בקשתי להבין דברי החזון: כמראה גבר. כמראה איש והוא גבריאל האמור במקרא שלאחריו: טז בין אולי · הקול יוצא מבין מי נהר אולי ואמר אתם גבריאל הבן את המראה של הזה ר"ל אל דניאל: יז ויבוא. ובא גבריאל אצל מקום עמדי וכאשר בא חרדתי ונפלתי על פני מגודל הפחד: הבן בן אדם. אתה בן אדם תן דעתך להבין אמרי החזון אשר יהיה לעת קץ ר"ל בסוף ימי הגלות: יח נרדמתי. בתרדמה של פחד: על פני · מושכב על פני הארץ: ויגע בי · כאדם הנוגע בחברו לעוררו מן השנה: ויעמידני · חיזק אותי בדברים לעמוד על עמדי ר"ל כמו שהייתי עומד בתחלה: יט באחרית הזעם · בסוף ימי הזעם הם ימי הגלות: כי למועד קץ · למועד זמן הגלות יהיה קץ ולא לעולם יקלוף: כ בעל הקרנים · בעל שתי קרנים: מלכי · ר"ל ירמז על שתי מלכיו' והם מדי ופרס ומה שהית' האחת גבוהה מן השני' יורה כי מלכות פרס תהיה גדולה ממלכות מדי כי היא לא מלכה רק שנה אחת ולזה עלתה הגבוהה באחרונה כי פרס תמשול אחר מדי ומ"ש מנגח ימה וגו' ולא אמר מזרחה כי ממזרח בא כמ"ש בו קורא ממזרח עיט (ישעי' מ"ו) וכל חיות וגו' ירמז על כל מלכי האדמה: כא מלך יון. ר"ל ירמז על מלך יון: הוא המלך הראשון · ירמז על המלך הראשון והוא אלכסנדרוס מוקדן כי בא מפאת המערב והיה מתגבר מאוד בדרך מהלכו וכבש מלכים רבים במהירות רב ובא עד מדי ופרס וגבר עליהם והרג את מלכם: כב והנשברת. ומה שראית כי נשברה הקרן הגדולה ותעמודנה ארבע תחתיה ירמז על כי כאשר יתחזק אלכסנדרוס עד מאוד ימות הוא ובמקומו יעמדו ארבע מלכיו' כארבעת הרוחות

והם

מִגּוֹי יַעֲמֹדְנָה וְלֹא בְכֹחוֹ׃ כג וּבְאַחֲרִית מַלְכוּתָם כְּהָתֵם
הַפֹּשְׁעִים יַעֲמֹד מֶלֶךְ עַז־פָּנִים וּמֵבִין חִידוֹת׃ כד וְעָצַם
כֹּחוֹ וְלֹא בְכֹחוֹ וְנִפְלָאוֹת יַשְׁחִית וְהִצְלִיחַ וְעָשָׂה וְהִשְׁחִית
עֲצוּמִים וְעַם־קְדֹשִׁים׃ כה וְעַל־שִׂכְלוֹ וְהִצְלִיחַ מִרְמָה
בְּיָדוֹ וּבִלְבָבוֹ יַגְדִּיל וּבְשַׁלְוָה יַשְׁחִית רַבִּים וְעַל שַׂר־שָׂרִים
יַעֲמֹד וּבְאֶפֶס יָד יִשָּׁבֵר׃ כו וּמַרְאֵה הָעֶרֶב וְהַבֹּקֶר אֲשֶׁר
נֶאֱמַר אֱמֶת הוּא וְאַתָּה סְתֹם הֶחָזוֹן כִּי לְיָמִים רַבִּים׃
כז וַאֲנִי דָנִיֵּאל נִהְיֵיתִי וְנֶחֱלֵיתִי יָמִים וָאָקוּם וָאֶעֱשֶׂה אֶת־
מְלֶאכֶת הַמֶּלֶךְ וָאֶשְׁתּוֹמֵם עַל־הַמַּרְאֶה וְאֵין מֵבִין׃

בשנת

מצודת דוד

והם רומא ומצרים וא״י ופרס האמורים למעלה: מגוי יעמודנה · מלכי הארצו׳ ההם יהיו מבני עמו: ולא בכוחו · לא יתחזקו בכוחו של אלכסנדרוס להתגבר כמוהו · או ר״ל שהמלכים ההם לא יהיו מבניו כי הבנים יקראו כוח כמ״ש כחי וראשית אוני (ברא׳ מ״ט): כג כהתם הפושעים · כשיגיע הזמן להשלים ולכלות פושעי ישראל כשתתמלא הסאה: יעמוד · אז יעמוד מהם מלך עז פנים ויהיה מבין חידות כי ימצא בו הרבה חכמה והוא טיטוס הבא מרומא ועליו יורה קרן אחת מצעירה וכמ״ש על אדום הנה קטן נתתיך בגוים (עובדי׳ א׳) ועל רומא יאמר כי הרבה מבני אדום נתיישבו בה ומלכו בתוכה ומ״ש ותגדל יתר וכו׳ כי התחזק ביותר על מצרים שהיא בדרומה של א״י ועל פרס שהיא במזרחה ועל א״י: כד ועצם כחו · בכל עת יחזק כוחו ולא בעבור רוב כוחו כ״א בחלקלקו׳ אמריו ובתחבולו׳ כמ״ש בו והחזיק מלכות בחלקלקו׳ (לק׳ י״א): ונפלאות ישחית · השחתות נפלאות ישחית והצליח במעשיו ועשה כל חפצו והשחית מלכים עצומי׳ ועם קדושים הם ישראל: כה ועל שכלו · ובעבור רב שכלו יצליח המרמה שבידו: ובלבבו יגדיל · ובעבור זה יתגאה בלבבו וישחית רבים מהיושבים עמו בשלוה ובכריתת ברית: ועל שר שרים · יעמוד על השר שעל כל השרים ר״ל שיחרף כלפי מעלה וכמ״ש רז״ל: ובאפס · מבלי יד אדם יומת כי מיתתו היתה ע״י יתוש אחת שנכנסה בחוטמו כמ״ש רז״ל: כו ומראה וכו׳ · ואשר נאמר לך במראה עד ערב בקר אמת הוא כי כן יהיה: סתום החזון · ר״ל מה שהנבואה אשר היא לסוף ימים רבים סתום אותה בלבך ואל תגלה אף המעט אשר ידעת: כז נהייתי · נשברתי ונעשיתי חולה כמה ימים מרוב החרדה ועכ״ז קמתי ועשיתי עבודת המלך אשר הוטל עליו מאז הפקיד אותו כ״נ כמ״ש למעלה: ואשתומם · הייתי מושתק ומתמיה בעבור המראה היה אבל אין מי מבני המלך מבין בדבר כי התחזקתי בפניהם לבל ירגישו בי:

מצודת ציון

כג כהתם · מל׳ תם והשלמה: עז פנים · חצוף: כו כי לימים רבים · אשר לימים רבים: כז נהייתי · נשברתי וכן ונהיתה נהייתה עליו (לעיל ב׳):

נספרים

להריום

ט א בִּשְׁנַת אַחַת לְדָרְיָוֶשׁ בֶּן־אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ מִזֶּרַע מָדָי
אֲשֶׁר הָמְלַךְ עַל מַלְכוּת כַּשְׂדִּים׃
ב בִּשְׁנַת אַחַת לְמָלְכוֹ אֲנִי דָּנִיֵּאל בִּינֹתִי בַּסְּפָרִים מִסְפַּר
הַשָּׁנִים אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָה הַנָּבִיא לְמַלֹּאות
לְחָרְבוֹת יְרוּשָׁלִַם שִׁבְעִים שָׁנָה׃ ג וָאֶתְּנָה אֶת־פָּנַי אֶל־
אֲדֹנָי הָאֱלֹהִים לְבַקֵּשׁ תְּפִלָּה וְתַחֲנוּנִים בְּצוֹם וְשַׂק וָאֵפֶר׃
ד וָאֶתְפַּלְלָה לַיהוָה אֱלֹהַי וָאֶתְוַדֶּה וָאֹמְרָה אָנָּא אֲדֹנָי הָאֵל
הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי
מִצְוֹתָיו׃ ה חָטָאנוּ וְעָוִינוּ וְהִרְשַׁעְנוּ וּמָרָדְנוּ וְסוֹר
מִמִּצְוֺתֶיךָ

מצודת דוד

ט א לדריוש בן אחשורוש · אין זה אחשורוש שהיה בימי המן כי דריוש בנו היה נקרא דריוש הפרסי וזהו דריוש המדי שלקח המלוכה אחרי מות בלשאצר כמ"ש למעלה ודריוש מדאה קבל מלכותא: ב אני דניאל בינותי בספרים · כי מתחלה טעה בחשבון שבעים שנה שאמר ירמיה לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם וגו' (ירמי' כ"ט) וחשב שגם בנין ב"המ וגאולה שלימה תהיה בכלות שבעים שנה להתפשטות מלכות בבל על ישראל מעת שכבש נ"נ את יהויקים בראשונה אבל בדברי המלאך האמור נוסף הענין נתוסף בו בינה במספר החשבון והשכיל לדעת כי מספר השנים אשר היה דבר ה' אל ירמיה שיבנה הבית בשנה ההיא ויהיה אז גאולה שלימה היא תהיה בעת ימלאו שבעים שנה לחרבות ירושלים ר"ל מעת גלות צדקיה וכמו שבתחלת הפקידה אשר ישובו לארצם תהיה בכלות שבעים שנה מעת התחלת התפשטות בבל על ישראל כן סוף הגאולה ובנין ב"המ תהיה בכלות שבעים שנה מעת חורבן הבית והעיר אבל וכו': ג ואתנה · ר"ל ומטרם בינותי בספרים עוד חשבתי שגם בנין ב"המ וגאולה שלימה תהיה בכלות שבעים שנה להתפשטות בבל על ישראל מעת שכבש נ"נ את יהויקים בראשונה והיא הלא היתה בשניה למלכות נ"נ והוא מלך מ"ה שנים א"כ נשארו עוד משנותיו מ"ד שנים וימי אויל מרודך בנו כ"ג שנים אלא שנבליעה שנה אחת בימי מלכות אביו כי עלתה לזה ולזה הרי ה"כ כ"ו שנים וימי בלשאצר בנו ג' שנים הרי שבעים שנה חסר אחת א"כ בשנה אחת לדריוש מלאו שבעים שנה ובאשר ראיתי שאין גאולה שלימה ממשמשת לבוא שמתי פני בלפני המקום להתפלל על הדבר בחשבי שבעבור העון נתארך הקץ: ושק ואפר · בהלבשת שק ובהתפלשות אפר דרך צער והכנעה: ד ואתודה · על העונות: הברית · הגמול שהבטיח בברית: ה וסור · והננו הולכים וסרים ממצותיך:

מצודת ציון

ט ב בספרים · מל' מספר וחשבון: ד אנא · ענין לשון בקשה במעלם

ולא

ממצותיך וממשפטיך׃ ו ולא שמענו אל־עבדיך
הנביאים אשר דברו בשמך אל־מלכינו שרינו ואבתינו
ואל כל־עם הארץ׃ ז לך אדני הצדקה ולנו בשת
הפנים כיום הזה לאיש יהודה ולישבי ירושלם ולכל־
ישראל הקרבים והרחקים בכל־הארצות אשר הדחתם
שם במעלם אשר מעלו־בך׃ ח יהוה לנו בשת הפנים
למלכינו לשרינו ולאבתינו אשר חטאנו לך׃ ט לאדני
אלהינו הרחמים והסלחות כי מרדנו בו׃ י ולא שמענו
בקול יהוה אלהינו ללכת בתורתיו אשר נתן לפנינו
ביד עבדיו הנביאים׃ יא וכל־ישראל עברו את־תורתך
וסור לבלתי שמוע בקלך ותתך עלינו האלה והשבעה
אשר כתובה בתורת משה עבד־האלהים כי חטאנו לו׃
יב ויקם את־דבריו אשר־דבר עלינו ועל שפטינו אשר (דבריו ק׳)
שפטונו להביא עלינו רעה גדלה אשר לא־נעשתה
תחת כל־השמים כאשר נעשתה בירושלם׃ יג כאשר
כתוב בתורת משה את כל־הרעה הזאת באה עלינו
ולא־חלינו את־פני יהוה אלהינו לשוב מעוננו ולהשכיל

באמתך

מצודת דוד

ו ואל כל עם הארץ · אשר בפי המון ולא נשמע מי מהם: ז לך · עמך הצדקה במה שנשאר בנו שארית: ולנו בושת הפנים · מה שאנו בגולה בזוים ומפוזרים כאשר אנחנו כיום הזה ואת תחשב לנו ולא למקום ב"ה כי לא קצרה ידו מפדות אבל עונינו גורמים: לאיש יהודה וכו' · לכולם תחשב בושת הפנים: הקרובים · אשר לא גלו למרחוק: במעלם · בעבור מעלם: ח אשר חטאנו · על אשר העוינו כי זה גרמה הגלות אשר היא לנו לבושה: ט לה' וכו' · ר"ל בידו הפה: כי מרדנו · לפי שמרדנו בו צריך להיות בידו הרחמים והסליחות כי בלעדם לא נוכל עמוד: יא וסור · והיו סוררים וסרים: ותתך · נשפך עלינו האלה ועונש בטול השבועה אשר נשבענו על קבלת התורה: כי חטאנו לו · לפי שחטאנו לו: יג כאשר כתוב וכו' · כמו שכתוב כן הביא: ולא חלינו · בעוד היינו בירושלים לדבר שמענו הנביאים מנבאים על הרעה לא חלינו לה: ולהשכיל

מצודת ציון

ז במעלם · ענין חטא ופשע: יא ותתך · ענין יציקה והרקה כמו ומטר לא נתך ארצה (שמות ט'): האלה · הקללה: יג חלינו · ענין תפלה כמו ויחל משה

באמתך

בַּאֲמִתֶּךָ׃ יד וַיִּשְׁקֹד יְהוָה עַל־הָרָעָה וַיְבִיאֶהָ עָלֵינוּ כִּי־
צַדִּיק יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל־כָּל־מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר עָשָׂה וְלֹא
שָׁמַעְנוּ בְּקֹלוֹ׃ טו וְעַתָּה ׀ אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ
אֶת־עַמְּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וַתַּעַשׂ־לְךָ שֵׁם כַּיּוֹם
הַזֶּה חָטָאנוּ רָשָׁעְנוּ׃ טז אֲדֹנָי כְּכָל־צִדְקֹתֶךָ יָשָׁב־נָא
אַפְּךָ וַחֲמָתְךָ מֵעִירְךָ יְרוּשָׁלִַם הַר־קָדְשֶׁךָ כִּי בַחֲטָאֵינוּ
וּבַעֲוֹנוֹת אֲבֹתֵינוּ יְרוּשָׁלִַם וְעַמְּךָ לְחֶרְפָּה לְכָל־סְבִיבֹתֵינוּ׃
יז וְעַתָּה ׀ שְׁמַע אֱלֹהֵינוּ אֶל־תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל־תַּחֲנוּנָיו
וְהָאֵר פָּנֶיךָ עַל־מִקְדָּשְׁךָ הַשָּׁמֵם לְמַעַן אֲדֹנָי׃ יח הַטֵּה
אֱלֹהַי ׀ אָזְנְךָ וּשְׁמָע פְּקַח עֵינֶיךָ וּרְאֵה שֹׁמְמֹתֵינוּ וְהָעִיר
אֲשֶׁר־נִקְרָא שִׁמְךָ עָלֶיהָ כִּי ׀ לֹא עַל־צִדְקֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ
מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל־רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים׃
יט אֲדֹנָי ׀ שְׁמָעָה אֲדֹנָי ׀ סְלָחָה אֲדֹנָי הַקֲשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אַל־
תְּאַחַר לְמַעַנְךָ אֱלֹהַי כִּי־שִׁמְךָ נִקְרָא עַל־עִירְךָ וְעַל־
עמך

מצודת ציון

פתח (שם ל"ב): יד וישקוד. ענין מהירות כמו כי שוקד אני (ירמי' א'): יח פקח. פתח: יט הקשיבה. ענין שמיעה: תאחר. מל' איחור והעכבה:
מעף

מצודת דוד

באמתך. לדעת ולהתבונן שאתה אל אמת: יד וישקוד. מיהר על הרעה ללכת והביאה עלינו ר"ל מיהר להביא גולה אחר גולה והם גלות יהויקים ויכניה וצדקיה: כי צדיק ה'. ר"ל ולא לעול תחשב לו כי באמת צדיק הוא על כל מעשה הגלות אשר עשה לנו אבל אנחנו לא שמענו בקולו לקחת מוסר כאשר ראינו שיד ה' נגעה בנו בגלות הראשון ולזה הביא גם את השני גם את השלישי: טו ועתה וכו'. חוזר הוא על סוף המקרא לומר הבל עתה ה' וכו' אנחנו שבים ומתודים לומר חטאנו רשענו: ותעש לך שם. להיות מפורסם בעולם עד"ז כאשר אתה היום נודע ומפורסם: טז ככל צדקתיך. כפי דרך צדקתיך: כי בחטאינו וכו'. ר"ל לא מקוצר ידך באה לחרבה רק בעבור כי מגיעה בנו בחטאינו וכו' לזה ירושלים ועמך לחרפה וכאשר ישוב אפך לא יהיו עוד לחרפה: לכל סביבותינו. כולם מחרפים אותנו: יז והאר פניך. פנה אליה בפנים מאירות ושוחקות והוא ענין מליצה: למען ה'. ר"ל למענך ה' לבל יאמרו העמים מבלי יכולת וכו': יח ושמע. את תפלתי: והעיר. שוממת העיר: על צדקותינו. על בטחון צדקותינו: על רחמיך. על בטחון רחמיך הרבים: יט שמעה. את תפלתי: סלחה. לעונינו: ועשה. ר"ל קבל תפלתי ואל תאחר זמן הגאולה: כי שמך וכו'.
לומר

עַמֶּךָ׃ כ וְעוֹד אֲנִי מְדַבֵּר וּמִתְפַּלֵּל וּמִתְוַדֶּה חַטָּאתִי
וְחַטַּאת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וּמַפִּיל תְּחִנָּתִי לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהַי עַל
הַר־קֹדֶשׁ אֱלֹהָי׃ כא וְעוֹד אֲנִי מְדַבֵּר בַּתְּפִלָּה וְהָאִישׁ
גַּבְרִיאֵל אֲשֶׁר רָאִיתִי בֶחָזוֹן בַּתְּחִלָּה מֻעָף בִּיעָף נֹגֵעַ אֵלַי
כְּעֵת מִנְחַת־עָרֶב׃ כב וַיָּבֶן וַיְדַבֵּר עִמִּי וַיֹּאמַר דָּנִיֵּאל
עַתָּה יָצָאתִי לְהַשְׂכִּילְךָ בִינָה׃ כג בִּתְחִלַּת תַּחֲנוּנֶיךָ
יָצָא דָבָר וַאֲנִי בָּאתִי לְהַגִּיד כִּי חֲמוּדוֹת אָתָּה וּבִין בַּדָּבָר
וְהָבֵן בַּמַּרְאֶה׃ כד שָׁבֻעִים שִׁבְעִים נֶחְתַּךְ עַל־עַמְּךָ
וְעַל־עִיר קָדְשֶׁךָ לְכַלֵּא הַפֶּשַׁע וּלְחָתֵם חַטָּאוֹת וּלְכַפֵּר
עָוֺן וּלְהָבִיא צֶדֶק עֹלָמִים וְלַחְתֹּם חָזוֹן וְנָבִיא וְלִמְשֹׁחַ קֹדֶשׁ
קָדָשִׁים׃

מצודת דוד

לומר עיר אלהים וכן אלהי ישראל ואין זו כבודך לעזבם ביד האומות: כ ועוד וכו׳ · ר״ל מלבד בדברים האמורים פה הייתי מדבר ומתפלל עוד בדברים אחרים והייתי מתודה וכו׳: על הר · בעבור הר הקדש של אלהי והוא בה״מ: כא ועוד אני מדבר · בעוד שהייתי מדבר בתפלה: בחזון בתחלה · בחזון הנראה לי בשנת שלש לבלשאצר כי בשנת אחת לבלשאצר ראה בחלום מה ראה: מעף ביעף · פרח בפריחה ונגע אלי בעת זמן הקרבת מנחת הערב והוא תמיד של בין הערבים: כב ויבן · הבין אותי: יצאתי · מן השמים: להשכילך · להשכיל אותך הבנת הדבר בענין זמן הגאולה: כג בתחלת · בעת התחלת תחנוניך יצא דבר ה׳ ללכת להגיד לך והנה באתי אני להגיד: כי חמודות · על שאתה בעל מעלות חמודות לזה שלח ה׳ להגיד לך: ובין בדבר · תן דעתך להבין בדבר וחזור לדרוש ותפר והבן במראה הנבואה הזאת: כד שבועים שבעים · שבעים פעמים שבע שנים נגזר על עמך וכו׳ ר״ל המקום גזר שתהיה חורבן בית השני בכלות שבעים שמטות מחורבן הראשון והם במספר שנים ארבע מאות ותשעים וכן היה כי בכלות ע׳ שנה מחורבן בית הראשון נבנה השני ועמדה ת״ך שנים הרי בין הכל ת״ץ שנים: לכלא הפשע · בחורבן בית השני ובקושי הגולה יכלה הפשע ויתמו החטאות כי ימורק הכל ויכופר העון ויהיה זה סיבה להביא צדק עולמים והוא משיח צדקנו אשר ימלוך לעולמים: ולחתום חזון ונביא · להיות כנמר דברי חזון ונביא ר״ל להתקיים כל היעודים והבשורות אשר נבאו כל הנביאים: ולמשוח קדש

מצודת ציון

כא מעף ביעף · מל׳ עפיפה ופריחה: כד שבועים · שמטות משבע שנים: נחתך · נגזר כי שניהם מענין כריתה: ולהתם · מל׳ תם ותשלמה: ולחתום · ענין גמר וגדר ר״ל כמו חותמי ברכות (ברכות ס״ג) וכן ועל החתום (נחמיה י׳) כי הדרך לרשום כ״א שמו אחר גמר הכתב: ולמשוח · ענין גדולה כמו למשיחו לכורש (ישעיה מ״ה) ולזה קראו גם כאן משיח נגיד:

וחרוץ

קָדָשִׁים׃ כה וְתֵדַע וְתַשְׂכֵּל מִן־מֹצָא דָבָר לְהָשִׁיב
וְלִבְנוֹת יְרוּשָׁלִַם עַד־מָשִׁיחַ נָגִיד שָׁבֻעִים שִׁבְעָה וְשָׁבֻעִים
שִׁשִּׁים

מצודת דוד

קדשים · לשון קדש הקדשים בגדולה מרובה כי אז יהיה גדול כבוד הבית :
כה מן מוצא דבר · משעה שיוצא ומוכן מזה הדבר תדע ותשכיל את כוח
להשיב ולבנות את ירושלים בגאולה שלימה ותבין כי שעיה בחשבונך
ועדיין לא באה העת : עד משיח נגיד · ר"ל כי מספר של שבעים השמיטות
האלו בחשבון הזה נגזר לחלק עד משיח נגיד ר"ל מן החורבן עד משיח נגיד הוא כורש
יהיה מספר שבעה שמטות שלימות אבל השמינית לא שלמה : ושבועים ששים ושנים
תשוב וגו' · ואח"ז תשוב להיות בנויה משך זמן ס"ב שמטות שלימות מלבד השנים
אשר לא באו לכלל שמטה ומן מוצא הדבר ההיא הנה יוכל להשכיל לדבה אשר עדיין לא
באה העת כי מספר שבעים שנה שאמר ירמיה לפי מלאת לבבל היא על התחלה כפקידה
והנה היא תחשב מהתחלת התפשטות בבל על ישראל מעת שכבש נ"נ את יהויקים
בראשונה אבל סוף הגאולה ונכון ב"תם תהיה בכלות שבעים שנה מגלות צדקיה
וחורבן הבית כי אם כן היא עולה א"כ החשבון יפה שהרי גלות צדקיה היתה בסוף שנת
י"ט לנ"נ והוא מלך מ"ה שנים ונשארו א"כ משנותיו כ"ו שנים ימי אויל מרודך בנו
כ"ג אלא שנבלעה שנה אחת כמ"ש למעלה הרי א"כ מ"א ימי בלשאצר בנו ג' הרי כ"א
ימי דריוש המדי שנה אחת הרי נ"ב א"כ מהחורבן עד כורש המולך אחר דריוש לא נשלם
רק שבעה שמטות ונכנס שלשה שנים בהשמטה השמינית ובהשנה הראשונה לכורש עלו
לירושלים והתחילו לבנותה ועמדה בנויה כמספר ס"ב שמטות שלימות ועוד ארבעה
שנים אשר לא באו לכלל שמטה והרי בין הכל שבעים שמטות וכמו החשבון האמור עד
משיח נגיד יוחשב מגלות צדקיה כן חשבון של גאולה שלימה ונכון ב"הם יש לחשוב
שבעים שנה מגלות צדקיה ולא נשלמו עד השנה האחת לדריוש הפרסי כי בשנת דריוש
המדי היה נ"ב שנה מגלות צדקיה כאשר אמרנו לא וחשוב ימי כורש ג' הרי נ"ה ימי
אחשורוש י"ד הרי ס"ט א"כ בשנה האחת לבנו דריוש הפרסי נשלמו שבעים שנה
ובשניה לדריוש היה גאולה שלימה והתחילו לבנות הבית וכמ"ש בשנת שתים לדריוש
וגו' ויבואו ויעשו מלאכה בבית ה' (חגי א') ומ"ש ובשנת אחת לכורש לכלות דבר
ה' בפי ירמיה וגו' (דה"ב ל"ו) כי פקידה נעלמת אשר חזרו ישראל לארצם בפקודת
כורש כמ"ש שהי' היא היוצא בכלות שבעים שנה מגלות יהויקים שהם נ"ב שנה מגלות
צדקיה אבל גאולה שלימה יחשב שבעים שנה מגלות צדקיה כאשר אמרנו אבל אם יוחשב
אף לגאולה שלימה ונכון ב"מ מכבוש יהויקים בראשונה בכלות שבעים שנה תמנה
א"כ אין כאן חשבון כלל מגלות צדקיה וא"כ גם החשבון האמור עד משיח נגיד מהראוי
ג"כ לחשוב מכבוש יהויקים בראשונה ויעלה א"כ לעשר שמטות וממשיח נגיד עד
חורבן בית שני לא יהיה כ"א ס' שמטות להיות בין הכל ע' שמטות ולא כן נאמר ונגזר
כי עד משיח נגיד לא יעלה אף לשמונה שלימות ומשם עד החורבן עולה אף יותר מס"ב
שמטות וא"כ מזה ישכיל שטעה בחשבון ומוסב למעלה לתחילת הענין לומר ע"י דברי
המלאך בינותי בספרים מספר וגו' למלאות לחרבות ירושלים שבעים שנה :

רחוב

ששים ושנים תשוב ונבנתה רחוב וחרוץ ובצוק העתים:
כו ואחרי השבעים ששים ושנים יכרת משיח ואין לו
והעיר והקדש ישחית עם נגיד הבא וקצו בשטף ועד
קץ מלחמה נחרצת שממות: כז והגביר ברית
לרבים שבוע אחד וחצי השבוע ישבית זבח ומנחה
ועל כנף שקוצים משמם ועד־כלה ונחרצה תתך על־
שומם:
י א בשנת שלוש לכורש מלך פרס דבר נגלה
לדניאל אשר־נקרא שמו בלטשאצר
ואמת הדבר וצבא גדול ובין את־הדבר ובינה לו
במראה:

מצודת דוד

רחוב וחרוץ. רחוב העיר תהיה בנויה והפירה סביב לה כדרך שעושין לעיר מבצר: ובצוק העתים. זמן עמידת הבית השניה תהיה בצוקה כי ימשלו בהם פרס ויון ורומי: כו ששים ושנים. ולא חש למנות עוד ד' השנים וכמ"ש למעלה לפי שאין בהם שמטה שלימה: יכרת משיח. זה אגריפס המלך אשר יומת בעת החורבן: ואין לו. אין לו עוד גדול' והוא כפל ענין במ"ש: והקודש. המקדש: עם נגיד. עמו של הנגיד הבא על ירושלים והוא טיטוס: וקצו בשטף. אבל סופו של העם ההוא לכליון ברוב שטף הף הבאה ע"י המשיח: ועד קץ מלחמה. עד המלחמה שתהיה בסוף כל המלחמות והיא מלחמות גוג: נחרצת שממות. תהיה העיר ירושלים נכרתת בכריתת שממון: כז והגביר ברית. מתחלה יגביר ויחזק מלך רומי כריתת ברית לשרי ישראל על משך זמן שמטה אחת: וחצי השבוע. אבל יפר הברית בחצי השבוע ויבוא על ירושלים ויבטל מבית ה' זבח ומנחה: ועל כנף. ר"ל בגובה המעלה כהעוף הזה אשר יפרוש כנפיו לעוף למעלה והוא ענין מליצה: שקוצים משומם. תהיה הע"ז המשוקצת והמשוממה כאבן דומם: ועד כלה. בגבהי המעלה תהיה עד אשר תבוא בכליון והכריתה על הע"ז ההיא המשוממה ור"ל בעת ההיא תכלה ולא מעט מעט:
י א דבר. ר"ל דבר נבואה: ואמת הדבר. ר"ל נגלה לו אמיתת הדבר כפי מה שהיא לא ברמז וחידות: וצבא גדול. גם נגלה אליו צבא גדול של מלאכי מעלה: ובין את הדבר. ר"ל ובכדי להבין את הדבר ולהבינה לו במראה עינים לזה נגלה לו אמיתת הדבר כמות שהיא וגם צבא רב ממלאכי מעלה

מצודת ציון

כה וחרוץ. ענין חפירה ובדרז"ל חריצים ונעיצים (חולין ס"ז): ובצוק. מל' צוקה וצרה: כו בשטף. הוא ל' מושאל משטיפת מרוצת המים: נחרצת. ענין כריתה וחתוך וכן כי כלה ונחרצה (ישעי' י'): כז לרבים. לשרים כמו ורבי המלך (ירמי' מ"א): משומם. משותק ונאלם: התך. ענין יציקה והרקה:
י א וצבא. ענין חיל רב:

בַּמַּרְאֶה: ב בַּיָּמִים הָהֵם אֲנִי דָנִיֵּאל הָיִיתִי מִתְאַבֵּל
שְׁלֹשָׁה שָׁבֻעִים יָמִים: ג לֶחֶם חֲמֻדוֹת לֹא אָכַלְתִּי וּבָשָׂר
וָיַיִן לֹא־בָא אֶל־פִּי וְסוֹךְ לֹא־סָכְתִּי עַד־מְלֹאת שְׁלֹשֶׁת שָׁבֻעִים
יָמִים: ד וּבְיוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַאֲנִי
הָיִיתִי עַל יַד הַנָּהָר הַגָּדוֹל הוּא חִדָּקֶל: ה וָאֶשָּׂא אֶת־
עֵינַי וָאֵרֶא וְהִנֵּה אִישׁ־אֶחָד לָבוּשׁ בַּדִּים וּמָתְנָיו חֲגֻרִים
בְּכֶתֶם אוּפָז: ו וּגְוִיָּתוֹ כְתַרְשִׁישׁ וּפָנָיו כְּמַרְאֵה בָרָק
וְעֵינָיו כְּלַפִּידֵי אֵשׁ וּזְרֹעֹתָיו וּמַרְגְּלֹתָיו כְּעֵין נְחֹשֶׁת קָלָל
וְקוֹל דְּבָרָיו כְּקוֹל הָמוֹן: ז וְרָאִיתִי אֲנִי דָנִיֵּאל לְבַדִּי
אֶת־הַמַּרְאָה וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ עִמִּי לֹא רָאוּ אֶת־
הַמַּרְאָה אֲבָל חֲרָדָה גְדֹלָה נָפְלָה עֲלֵיהֶם וַיִּבְרְחוּ בְּהֵחָבֵא:
ח וַאֲנִי נִשְׁאַרְתִּי לְבַדִּי וָאֶרְאֶה אֶת־הַמַּרְאָה הַגְּדֹלָה
הַזֹּאת וְלֹא נִשְׁאַר־בִּי כֹּחַ וְהוֹדִי נֶהְפַּךְ עָלַי לְמַשְׁחִית וְלֹא
עָצַרְתִּי

מצודת דוד

נשמע פתרון לו בגלוי ולא נאמר מה היא דבר הנבואה ואולי היה מצפה להשלמתה: ב בימים ההם וגו'. על כי ראה שלא הניח כורש לבטל בנין הבית אחר שנתן רשות לבנותו כמ"ש בספר עזרא לזה היה מתאבל. או יתכן שהיה מתאבל בעבור הדבר שנגלה אליו ואולי היתה מאורך הגלות: שבועים ימים. ג' שבועות של ימים והם כ"א יום: ג לחם חמודות. פת המובחר ונקיה: וסוך וגו'. לא סכתי בשמן כדרך המתענגים: ד וביום וגו'. והוא היה במלאת שלשת השבועים: על יד. אצל מקום הנהר וגו': ה בדים. בגדי בד: בכתם אופז. בזהב פז: ו וגויתו כתרשיש. גופו היה כעין אבן תרשיש הנוטה למראה התכלת: כקול המון. כקול חיל עם רב: ז והאנשים וגו'. אמרו ז"ל הם היו חגי זכריה ומלאכי: אבל חרדה. ר"ל אבל ראו שלא ראו כי מזלייהו חזי כן אמרו ז"ל: בהחבא. להסתיר עצמם במקום מחבוא וסתור: ח והודי. זהר מראית פני נהפך עלי להיות כמשחית: ולא עצרתי כח. לא יכולתי לעצור בעצמי כחי לבל תלך לה:

מצודת ציון

ג עד מלאת. עד השלם: ה בדים. פשתן: בכתם. ענין זהב וכן וחלי כתם (משלי כ"ה): ו כלפידי. כלהבות: ומרגלותיו. רגליו: כעין. כגוון כמו ועינו כעין הבדולח (במדבר י"א): קלל. מזוקק נחשת והוא מלשון קלוי באש (ויקרא ב'): ח עצרתי. ענין מניעה כמו ולא תעצור כח הורוש (לק' י"ח):

והטיפני

עצרתי כח: ט ואשמע את־קול דבריו וכשמעי את־
קול דבריו ואני הייתי נרדם על־פני ופני ארצה:
י והנה־יד נגעה בי ותניעני על־ברכי וכפות ידי:
יא ויאמר אלי דניאל איש־חמדות הבן בדברים אשר
אנכי דבר אליך ועמד על־עמדך כי עתה שלחתי
אליך ובדברו עמי את־הדבר הזה עמדתי מרעיד:
יב ויאמר אלי אל־תירא דניאל כי מן־היום הראשון
אשר נתת את־לבך להבין ולהתענות לפני אלהיך
נשמעו דבריך ואני־באתי בדבריך: יג ושר מלכות פרס
עמד לנגדי עשרים ואחד יום והנה מיכאל אחד השרים
הראשנים בא לעזרני ואני נותרתי שם אצל מלכי פרס:
יד ובאתי להבינך את אשר־יקרה לעמך באחרית
הימים כי־עוד חזון לימים: טו ובדברו עמי כדברים
האלה

מצודת דוד

ט ואני הייתי נרדם. ואז נעשיתי נרדם מרדמת פחד מושכב על פני הארץ: י ותניעני. היד ההיא נשאה אותי על ברכי וכפות ידי כדרך המעורר את מי מן השינה: יא איש חמודות. בעל מעלות חמודות: על עמדך. ר"ל כאשר עמדת קודם לכן: מרעיד. ברעד ורתת: יב אל תירא. כאומר הלא לא אעשה עמך רעה: אשר נתת את לבך. ר"ל אשר התעוררת את לבך להבין ביראת ה' ולהתענות לפניו מלחם חמודות ובשר ויין כי גם זה לעינוי יחשב: נשמעו דבריך. אז נשמע ונתקבל דברי תפלתך: בדבריך. בעבור דברי תפלתך באתי הנה ולא לעשות עמך רעה: יג ושר מלכות פרס. השר של מעלה מן מלכות פרס עומד לנגדי להלחם בי ושואל שפרס ימשול זמן ארוך על ישראל וע"ז אני נלחם כמו בדקיק מזמן אחד ועשרים יום מעת התחלת להתענו' ובעבור זה לא יכולתי לבוא ביום הראשון ואף לאח"ז עד הנה: אחד השרים הראשונים. אחד מן השרים הגדולים אשר במעלתי מרום: בא לעזרני. מול שר מלכות פרס: ואני נותרתי. ר"ל מאז טרם בוא מיכאל נותרתי אני לבדי להלחם בו ולא יכולתי לו ועתה משם אצל שהיה כבוא מיכאל הנה באתי אליך: מלכי פרס. שר מלכי פרס: יד אשר יקרה. אספר כל בני אדם החושבים למקרה דבר שלא ידעו סבתו אולם אין מקרה בעולם הכל נעשה בגזרה: כי עוד חזון. מלבד בחזון הנראה לך מאז יש עוד חזון להגיד לך מה שיבוא לימים רבים:

מצודת ציון

י ותניעני. מל' נענוע: יד לימים. ר"ל לימים רבים ומיעוטו יובן החסרון וכן אנשי מדות (במד' י"ג) ור"ל מדות הרבה:

ונאלמתי

האלה נתתי פני ארצה ונאלמתי: טז והנה כדמות בני
אדם נגע על־שפתי ואפתח־פי ואדברה ואמרה אל־
העמד לנגדי אדני במראה נהפכו צירי עלי ולא עצרתי
כח: יז והיך יוכל עבד אדני זה לדבר עם־אדני זה
ואני מעתה לא־יעמד־בי כח ונשמה לא נשארה־בי:
ויסף ויגע־בי כמראה אדם ויחזקני: יח ויאמר אל־
תירא איש־חמדות שלום לך חזק וחזק וכדברו עמי
התחזקתי ואמרה ידבר אדני כי חזקתני: יט ויאמר
הידעת למה־באתי אליך ועתה אשוב להלחם עם־שר
פרס ואני יוצא והנה שר־יון בא: כ אבל אגיד לך
את

מצודת ציון

טו ונאלמתי. ענין אלם: טז צירי. כל דבר התקוע זה בזה נקרא ציר והוא מושאל מן צירי הדלתות וכן נהפכו עליה ציריה (ש"א ד'): יז והיך. כמו ואיך באל"ף וכן היך אביא אלי (דה"א י"ג):

כרגוס

מצודת דוד

טו ונאלמתי. מחרדת מראה המלאך: טז כדמות בני אדם. להסיר ממנו החרדה נהפך המלאך כדמות אחד מבני אדם ונגע בשפתו כאלו פותח פיו לשיוכל לדבר: אל העומד לנגדי. הוא המלאך הנהפך לדמות בן אדם: במראה. בעת ראיתי אותך במראה נפלאה נהפכו אז צירי אבר עלי ר"ל איברי הגוף התקועים זה בזה כענין צירי הדלתות התקועות בהן אלא המה נהפכו ונשמטו ממקומם מגודל החרדה: ולא עצרתי כח. לא יכולתי לעצור הכח אצלי וכבר הלך הכח ממני מאז: יז עבד אדוני זה. על כלמו אמר שהוא עבד לזה האדון והוא המלאך הדובר בו וכאומר היך אוכל לדבר וכחי הלך מפני מאז: ואני מעתה. ר"ל עם שעתה אני רואה אותך בדמות בן אדם עכ"ז גם עתה לא יעמוד בי כח מן החרדה אשר מאז ולא נשארה בי נשמה ואמר בדרך גוזמא והפלגה כי כלה הדבר בי: יח כמראה אדם. ר"ל עודו בדמות מראה האדם כאשר נהפך: ויחזקני. בדברים האמורים במקרא של אחריו: יט שלום לך. ר"ל לא יהיה כואב בעבור החרדה: חזק וחזק. חזק את עצמך וכפל המלה לזרוז: כי חזקתני. בהדברים האלה חזקתני ושבה רוחי והנני מוכן לשמוע: כ הידעת. הלא ידעת למה באתי אליך וכאומר לו הנה מעתה תוכל לדעת שלא באתי לצפות צרך רעה כ"א לגלות לך מצפוני הסתרים ולא תחרד עוד: ועתה אשוב. כשאכלה לדבר עמך אשוב להלחם עם שר פרס: ואני אצא. כאומר הן ידעתי כי אוכל לו ולהכניע את שר פרס אבל חדש כי להס"ו בפ"כ תגא ולא אוכל עוד ללמד סניגוריא על ישראל כי ידבו פשעיהם והנה שר יון בא ואוחל בעצל יון על ישראל והנחן לו:

את

אֶת־הָרָשׁוּם בִּכְתָב אֱמֶת וְאֵין אֶחָד מִתְחַזֵּק עִמִּי עַל־אֵלֶּה
כִּי אִם־מִיכָאֵל שַׂרְכֶם׃
יא א וַאֲנִי בִּשְׁנַת אַחַת לְדָרְיָוֶשׁ הַמָּדִי עָמְדִי לְמַחֲזִיק
וּלְמָעוֹז לוֹ׃ ב וְעַתָּה אֱמֶת אַגִּיד לָךְ הִנֵּה־
עוֹד שְׁלֹשָׁה מְלָכִים עֹמְדִים לְפָרַס וְהָרְבִיעִי יַעֲשִׁיר עֹשֶׁר
גָּדוֹל מִכֹּל וּכְחֶזְקָתוֹ בְעָשְׁרוֹ יָעִיר הַכֹּל אֵת מַלְכוּת יָוָן׃
ג וְעָמַד מֶלֶךְ גִּבּוֹר וּמָשַׁל מִמְשָׁל רַב וְעָשָׂה כִּרְצוֹנוֹ׃
ד וּכְעָמְדוֹ תִּשָּׁבֵר מַלְכוּתוֹ וְתֵחָץ לְאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמָיִם וְלֹא
לְאַחֲרִיתוֹ וְלֹא כְמָשְׁלוֹ אֲשֶׁר מָשָׁל כִּי תִנָּתֵשׁ מַלְכוּתוֹ

ולאחרים

מצודת דוד

כא את הרשום · את הכתוב ברשום בכתב אמת אשר יתקיים בכל ישובה והוא האמור למטה מאבדן המלכיות וגאולת ישראל: ואין אחד · אין מי מן המלאכים מתחזק להיות עמי בעזרתי לשאול ולבקש על אלה הדברים האמורים למטה על אבדן המלכיות וגאולת ישראל: כי אם מיכאל שרכם · רק מיכאל שר וסניגור של ישראל הוא מתחזק עמי לשאול על אלה:

יא א ואני · הוא דברי המלאך: עמדי · עמדתי למחזיק ולמעוז למיכאל ברכם בדבר השאלה אשר שאל הוא ולא פורש מה היתה השאלה ואומר שאל שיקים כורש את המלוכה וישלח את ישראל לארצם והוא היה מתחזק עמו על זאת ולזה גם הוא מתחזק עתה עמו על אלה: ב אמת · דבר המתקיים בכל ישובה: שלשה מלכים · עם כורש המולך עתה כי הנבואה הזאת היתה בימי כורש כמ"ש בתחילת הענין בשנת שלש לכורש וכו' בימים ההם וכו' ואחר כורש מלך אחשורוש ואחריו דריוש בנו: והרביעי · הוא דריוש בן אחשורוש שהוא רביעי לדריוש המדי מלקח המלוכה מבלשאצר והוא היה הראשון למלכי מדי ופרס: מכל · ר"ל מכל מלכי פרס שלפניו: וכחזקתו · וכאשר יתחזק מאד בעושר רב: יעיר הכל · יעורר כל בני ארצות ממשלתו להלחם עם מלכות יון: ג ועמד מלך גבור · הוא אלכסנדרוס מוקדון מלך יון: ועשה כרצונו · כי יהרוג את דריוש ויכבוש את פרס: ד וכעמדו · כאשר יעמוד להתחזק ביותר: תשבר מלכותו · ימות אלכסנדרוס: ותחץ · והמלכות תחולק לארבע מלכיות בארבעת הרוחות של ארצות ממשלת אלכסנדרוס והם רומא ומצרים וא"י ופרס וכמ"ש למעלה: ולא לאחריתו · המלכיות האלה לא יחולק לבניו ונקראים הבנים אחרית על כי המה נשארים אחר אביהם וכן ואחריתכן בסירות דוגה (עמוס ד'): ולא כמשלו וכו' · המלכיות האלה לא ימשלו ממשל רב כממשלת אלכסנדרוס: כי תנתש מלכותו ·

מצודת ציון

כא הרשום · מל' רושם ור"ל כתיבה:

יא א ולמעוז · מל' עוז וחוזק:

ב יעיר · יעורר כמו יעיר קנאה (ישעי' מ"ב): ד ותחץ · ענין חלוקה כמו ויחץ את הילדים (בראשית ל"ג): תנתש · ענין

כי

ולאחרים מלבד־אלה: ה ויחזק מלך־הנגב ומן־שריו ויחזק
עליו ומשל ממשל רב ממשלתו: ו ולקץ שנים יתחברו
ובת מלך־הנגב תבוא אל־מלך הצפון לעשות מישרים
ולא־תעצר כוח הזרוע ולא יעמד וזרעו ותנתן היא
ומביאיה והילדה ומחזקה בעתים: ז ועמד מנצר
שרשיה כנו ויבא אל־החיל ויבא במעוז מלך הצפון
ועשה בהם והחזיק: ח וגם אלהיהם עם־נסכיהם עם־
כלי חמדתם כסף וזהב בשבי יבא מצרים והוא שנים
יעמד ממלך הצפון: ט ובא במלכות מלך הנגב ושב

אל

מצודת דוד

כי מלכות אלכסנדרוס תעקר להתחלק לד' מלכיות האמורים למעלה וגם למלכיות אחרים קטנים מלבד אלה ולזה לא יתחזקו ביותר להיות כמוהו: ה מלך הנגב. הוא המולך במצרים ור"ל שיחזק הוא על בעל מלחמתו והוא מלך הצפון המפורש למטה בענין והוא המולך ברומא: ומן שריו. כאלו אמר מן מלך הצפון ומן שריו אשר ילחמו עמו והוא מקרא קצר ויובן מעצמו: ויחזק עליו. ר"ל בעת המלחמה יחזק עליו ואח"ז ימשול בו ולא ילך ממנו וזמן רב יהיה ממשלתו: ו ולקץ שנים. ולסוף שנים כרבה יתחברו יחד באהבה ובשלום ר"ל יהיו הפנים להיות בשלום: לעשות מישרים. לפשר בין אביה ובין מלך הצפון בדברי ריבותם: ולא תעצור. אבל לא תוכל לעכב כח הזרוע לתנוע מביניהם המית שאון המלחמה והנצחון: ולא יעמוד. אבל בפעם ההיא לא יעמוד מלך הנגב על עמדו להתחזק במלחמה כמו מאז: וזרועו. אנשי זרועו ועוזריו גם הם לא יעמדו במלחמה ההיא: ותנתן. ביד מלך הצפון: היא. בת מלך הנגב: ומביאיה. הם השרים שהביאו אותה והלכו עמה קודם המלחמה אל מלך הצפון לעשות מישרים: והילדה. הוא אביה מלך הנגב: ומחזיקה בעתים. הם אנטגיניה המחזיקים אותה בהודעת פעולת העתים לפי מהלך הכוכבים: ז ועמד. ואח"ז יעמוד מן ענף הנצר שרשיה על כנו של אביה ר"ל אחד מבני בת מלך הנגב ישב על כסא המלכות של אביו: אל החיל. של מלך הצפון: במעוז. בערי המבצר: ועשה בהם. כחפצו: והחזיק. יחזיק ויאחז בהם ויכבשם: ח אלהיהם. צלמי העכו"ם: והוא. מלך הנגב החדש שנים רבות יעמוד במלוכה יותר ממה שיעמוד מלך הצפון: ט ובא וכו'. ר"ל שיבוא במעלת מלכות מלך הנגב אבי אמו להיות מלכותו גדולה כמו שהיה מלכות אבי אמו: ושב.

מצודת ציון

ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (ירמי' א): ו מישרים. מל' ישר ור"ל פשרה שהוא יושר ונוח לזה ולזה: ז מנצר. ענין ענף כמו ונצר משרשיו יפרה (ישעי' י"א): כנו. מל' כן ובסיס: והחזיק. ענין אחיזה כמו והחזיק בה האיש (דברים כ"ב): ח נסכיהם. שריהם כמו נסיכי סיחון (יהו' י"ג): יתחברו

אל־אדמתו: י ובנו יתגרו ואספו המון חילים רבים
ובא בוא ושטף ועבר וישב ויתגרו עד־מעזה:
יא ויתמרמר מלך הנגב ויצא ונלחם עמו עם־מלך הצפון
והעמיד המון רב ונתן ההמון בידו: יב ונשא ההמון
ירום לבבו והפיל רבאות ולא יעוז: יג ושב מלך
הצפון והעמיד המון רב מן־הראשון ולקץ העתים שנים
יבוא בוא בחיל גדול וברכוש רב: יד ובעתים ההם
רבים יעמדו על־מלך הנגב ובני פריצי עמך ינשאו
להעמיד חזון ונכשלו: טו ויבא מלך הצפון וישפך
סוללה ולכד עיר מבצרות וזרעות הנגב לא יעמדו ועם
מבחריו ואין כח לעמד: טז ויעש הבא אליו כרצונו ואין
עמד

מצודת דוד

אל אדמתו · אחר שיקנה כבוד נצחון המלחמה לא יעמוד בארץ הצפון כי ישוב אל אדמתו של ארץ הנגב: י ובניו · בני מלך הצפון יתגרו מלחמה עם מלך הנגב: ובא בוא · יבוא ביאה וחוזר בוא על ההמון: ושטף ועבר · יעבור במרוצה כשטף מים ע"פ ארץ הנגב: וישוב · אח"ז ישוב ויתגרה מלחמ' עד מעוזו היא מבצר עיר המלוכה:
יא ויתמרמר · יתאכזר במרירות רב: ונלחם עמו · וחוזר ומפרש עם מלך הצפון: והעמיד · מלך הצפון: בידו · ביד מלך הנגב: יב ונשא ההמון · מלך הנגב ישא ההמון לעצמו ויניחם בשביו ובזה ירום לבבו: והפיל · עם שיפיל כמה רבאות מהמון של מלך הצפון עכ"ז לא יתחזק למשול בו: יג מן הראשון · יותר מן הראשון שנפל במלחמה: ולקץ העתים שנים · לסוף זמן שנים מרובים: יבוא בוא · יבוא ביאה בחיל גדול ובנכסים מרובים מכסף וזהב: יד רבים יעמדו · מלבד מלך הצפון יעמדו עוד רבים על מלך הנגב: ובני פריצי עמך · ר"ל רשעי ישראל: ינשאו · ירוממו א"ע להעמיד נבואה אבל יוכשלו כי יפולו ויאבדו בעבור זה והם השלוחים אשר נבאו אז עליו שהוא המשיח האמיתי ועליו נבאו הנביאים והומהו בעבו' זה: טו וישפוך סוללה · על מבצרי מלך הנגב: וזרועות הנגב · אנשי זרועו ועוזריו לא יעמדו במלחמה: ועם מבחריו · ואף כי יהיו עמו במלחמה הבית מבחרי גבורי עמו אעפ"כ לא יהיה הכח בהם לעמוד ולהתחזק במלחמה: טז הבא אליו · מלך הצפון הבא על מלך הנגב יעשה בו כרצונו ואין מי יעמוד לפניו:

מצודת ציון

י יתגרו · ענ' חגר ומריבה: יב ונשא · ענין לקיחה: יד פריצי · רשעים הפורצים גדר האמת והצדק: טו סוללה · הוא תל העפר העשוי מול העיר לעלות עליו ללחום על העיר בחוזק:

עומד לפניו ויעמד בארץ הצבי וכלה בידו: יז וישם
פניו לבוא בתקף כל מלכותו וישרים עמו ועשה ובת
הנשים יתן לו להשחיתה ולא תעמד ולא לו תהיה:
יח וישב פניו לאיים ולכד רבים והשבית קצין חרפתו לו
בלתי חרפתו ישיב לו: יט וישב פניו למעוזי ארצו ונכשל ונפל
ולא ימצא: כ ועמד על כנו מעביר נוגש הדר מלכות
ובימים אחדים ישבר ולא באפים ולא במלחמה: כא ועמד
על כנו נבזה ולא נתנו עליו הוד מלכות ובא בשלוה

והחזיק

מצודת ציון

יז בתוקף. בחוזק כמו תעשה תקפו (אסתר י'): יט והשבית. ויבטל: קצין. שר ומושל כמו קצין תהיה לנו (ישעי' ג'

מצודת דוד

ויעמוד. יעמוד במלחמה על א"י: וכלה בידו. ישחיתה בכחו והוא אנטיוכס מלך יון ולמלכות אחת תחשב עם רומא כי לאחר זמן לקח רומא את מלכות יון: יז וישם פניו. מלך הצפון והוא אנטיוכס ישים מחשבתו לבוא בא"י בחוזק עם רב מכל אנשי מלכותו: וישרים עמו. ומעט ישרים הם ישראל מקצת מהם יהיו בעזרתו והם רשעי ישראל אשר התחברו עמו: ועשה. יעשה בא"י כחפצו: ובת הנשים. היא עדת ישראל הנקראת היפה בנשים (ש"ה ה'): יתן לו. ימסור למי שהטר את המלחמה והוא פליפוס שר הצבא לו ימסור את עדת ישראל להשחיתה ולגזור עליהם שמדות: ולא תעמוד. אבל גזרה השמד ההיא לא תעמוד ולא תהיה לו עדת ישראל לעבדים וכאשר יאמר למטה: יח וישם פניו. אח"ז יחזור פניו ללכת למלחמה על איי הים וילכוד רבים מהם: והשבית קצין. אח"ז ישבית שר העולם את חרפת אנטיוכס אשר חרף כלפי מעלה ויתן החרפה עליו כאשר יאמר למטה: בלתי חרפתו. לבד גמול עונש החרוף ישוב לו וגמול עונש יתר פשעיו יהיה שמור לו אחר המיתה: יט וישב פניו. אחר שילכוד איי הים יחזיר פניו ללכת אל מבצרי ארצו: ונכשל. יוכשל בדרך מהלכו כי הוכה בשחין רע ונסרח בשרו ונפלו ממנו איברים כמ"ש ביוסיפון: ולא ימצא. עוד לא ימצא בעולם כי מת ואיננו: כ ועמד על כנו. על חזקו ובסיסו יעמוד מעביר מישראל נגישת יון והוא מלכות חשמנאי: הדר מלכות. בהם יותן פאר מלכות כי יהיו מיקירי כהונה גבורים ומצליחים: ובימים אחרים. אבל במעט זמן ישבר ויחלש המלוכה ולא בעבור חרון אף מאומה אחרת ולא במלחמת עם אחר כ"א מהם ובהם כי האחים הורקנוס ואריסטובלוס יתקנאו זה בזה בדבר המלוכה ויביאו הרומיים על עצמן למשול בהם כמ"ש ביוסיפון: כא ועמד על כנו. על חזקו ובסיסו יעמוד עם נבזה והוא הורדוס ובו' שנא' כו בזוי אתה מאד (עובדי' א') מי אדום הוא הורדוס. כי בני אדום נתישבו בה ומשלו בתוכה כמ"ש למעלה: ולא נתנו עליו וכו'. לא נתנו מן השמים על הורדוס הוד ופאר המלוכה ר"ל לא ניתן פסק גבורה להתגבר בכח ידם במלחמה בגבורים מעולם אנשי השם: ובא

בשלוה

והחזיק מלכות בחלקלקות׃ כב וזרעות השטף ישטפו
מלפניו וישברו וגם נגיד ברית׃ כג ומן־התחברות אליו יעשה
מרמה ועלה ועצם במעט־גוי׃ כד בשלוה ובמשמני מדינה
יבוא ועשה אשר לא־עשו אבתיו ואבות אבתיו בזה
ושלל ורכוש להם יבזור ועל מבצרים יחשב מחשבתיו
ועד־עת׃ כה ויער כחו ולבבו על־מלך הנגב בחיל
גדול ומלך הנגב יתגרה למלחמה בחיל־גדול ועצום
עד־מאד ולא יעמד כי־יחשבו עליו מחשבות׃
כו ואכלי פת־בגו ישברוהו וחילו ישטוף ונפלו חללים
רבים

מצודת דוד

בשלוה · אבל יבוא בדברי שלוה לרמות את כולם ויחזיק המלכות בעבור חלקלקות אמרים ודברי חנף כי ע"י זה הכל חשבוהו לאוהב וגלו לו מצפוני לבם ובזה התחזק עליהם: כב וזרועות השטף · אנשי הזרוע שהיו שוטפים האומות ומשחיתי' אותם והם המון בני יון סופם יהיו נשטפים מלפני רומא ויהיו שבורים ונשחתים · וגם נגיד הברית יהיה נשטף מלפני רומא והוא מלך ישראל אשר כרת עמו הברית ולבסוף חלל הבריה ושטפו: כג ומן התחברות אליו · מן העת אשר התחבר אל מלך ישראל בכריתת ברית היה עושה עמו מעשה ערמה: ועלה ועצם · היה עולה למלחמה על האומות אשר סביבות ירושלים ונתחזק עליהם במעט גוי אשר הביא מבני עמו כי בערמה פיתה את מלך ישראל לעזרו במלחמה עם אנשיו כמ"ש ביוסיפון: כד בשלוה · בערמה בא בדברי שלוה ונכנס במשמני המדינה ר"ל במקום הזהב והכסף למען ירגל אותה ולא היו נשמרים ממנו על כי בא בדברי שלוה: ועשה וכו' · ושם עשה מעשים אשר לא עשו אבותיו וכו' וחוזר ומפרש מה הם המעשים ואמר בזה ושלל וכו' ר"ל שהיה מבוזבז שם ומפזר ממון רב אשר לא בזבז אדם מעולם כי כדי לרמות לבל ירגישו בו שבא לרגל בזבז שם הבזה והשלל שלקח מן האומות במלחמה להראות אשר כביר מצאה ידו ואין כסף וזהב נחשב לו למאומה: ועל מבצרים יחשב · אבל באמת יחשב הוא במחשבותיו ללכד את המבצרים ההם אשר שם הזהב ולרגל בא: ועד עת · מחשבתו שמורה אצלו עד בוא העת אשר יהיה לאל ידו לכבשם: כה ויער · והוא יעורר כחו ויאמץ לבבו ללכת למלחמה בחיל גדול על מלך הנגב וגם הוא יתגרה למולו ללכת עמו למלחמה בחיל גדול: ולא יעמוד · אבל מלך הנגב לא יתחזק במלחמה כי הרומים אנשי מלך הצפון יחשבו מחשבות על מלך הנגב לשחד ברי לבאו למען יבגדו במלכם ולא ילחמו בגבור': כו ואוכלי פת בגו. ר"ל שריו אוכלי שלחן המלך הם ישברו אותו כי ילחמו ברמיה להיות נמסרים ביד מלך הצפון
ישטוף ·

מצודת ציון

נ'): כא בחלקלקות · מל' חלק ר"ל חנופה ודברים רכים וחלקי': כד יבזור · יפזר וכן בזר עמים (תהלים ס"ח) כי בומ"ף מתחלף: כו פת בגו: מאכלו:
למועד

רבים: כז ושניהם המלכים לבבם למרע ועל־שלחן
אחד כזב ידברו ולא תצלח כי־עוד קץ למועד:
כח וישב ארצו ברכוש גדול ולבבו על־ברית קדש
ועשה ושב לארצו: כט למועד ישוב ובא בנגב ולא־
תהיה כראשנה וכאחרנה: ל ובאו בו ציים כתים
ונכאה ושב וזעם על־ברית־קודש ועשה ושב ויבן על־
עזבי ברית קדש: לא וזרעים ממנו יעמדו וחללו המקדש
המעוז והסירו התמיד ונתנו השקוץ משמם: לב ומרשיעי
ברית

מצודת ציון

כז למועד · מל' יעוד וקביעת זמן: ל ציים · אניות כמו וצי אדיר (ישעי' ל"ג): כתים · הם רומיים כן ת"א בתורה: ונכאה · ויסבר כמו ונכאה לבב (תהלי' ק"ט): ועשה · ענין אסיפה וקבוץ כמו ויעש חיל (ש"א י"ד):

ונלוו

מצודת דוד

שחיל של מלך הנגב ישטוף מלך הצפון ונפלו מהם חללים רבים כי מלך הצפון יהרוג בהם: כז ושניהם המלכים · מלך הצפון ומלך הנגב: לבבם למרע · יהיה לבבם לעשות רעה לישראל: ועל שלחן אחד · בהיותם מסובים לאכול ידברו כזב ר"ל ידברו לאבד את ישראל והמלאך קורא כזב על כי לא נתקיימה עצתם: ולא תצלח · עצתם זאת לא תצלח: כי עוד קץ למועד · כי יש עוד זמן על קץ המיועד להם כי עדיין לא נתמלאה הסאה ולא בא קצם להיות נאבדים: כח וישב · מלך הצפון ישוב לארצו ברכוש גדול אשר שלל ממלך הנגב: ולבבו · ומחשבת לבבו יהיה על כריתת הברית אשר כרת עם ישראל עם קדש ר"ל בלבבו יחשוב להפר הברית: ועשה · כאשר חשב כן יעשה ויפר הברית ונלחם בם ואח"ז יחזור לארצו: כט למועד · לזמן הזה בשנה האחרת ישוב לבוא בארץ הנגב להלחם בה: ולא תהיה וכו' · אבל לא תהיה דרכו מצלחת כמו שהיתה בראשונה ר"ל בשנה שלפניה שנאמר בה למעלה וישב ארצו ברכוש גדול: וכאחרונה · ולא כמלחמה האחרונה אשר תהיה לאחר המלחמה הזאת והיא המלחמה האמורה למטה ובעת קץ יתנגח וכו' ונאמר בה וארץ מצרים לא תהיה לפליטה: ל ובאו בו · בארץ הנגב יבואו אנשי רומא באניות גדולות אבל יהיה נכאה ונשבר ולא יצליח: ושב וזעם · ויחזור ויכעס על הברית שכרת עם ישראל עם קדש ויהיה חפצו בהפרת הברית: ועשה · יקבץ עם רב להלחם בהם: ושב ויבן · ויחזור ויתן לב להתבונן על אשר עזבו ישראל את ברית קדש היא התורה הקדושה הכתובה בברית ועי"ז יערב לבו לגשת עליהם למלחמה ולהפר הברית כמ"ש ביוסיפון: לא וזרועים · אנשי מלחמה בעלי זרוע מבני רומא יתחזקו ויחללו את המקדש אשר הוא המעוז והחוזק של ישראל ר"ל ישרפו המקדש באש: והסירו התמיד · יבטלו הקרבת התמידין ע"י חורבן הבית: ונתנו השקוץ משומם · במקום המקדש יעמדו הע"ז המפוקן הנאלם ומושתק כאבן דומם: לב ומרשיעי

ברית

בְּרִית יַחֲנִיף בַּחֲלַקּוֹת וְעַם יֹדְעֵי אֱלֹהָיו יַחֲזִקוּ וְעָשׂוּ׃
לג וּמַשְׂכִּילֵי עָם יָבִינוּ לָרַבִּים וְנִכְשְׁלוּ בְּחֶרֶב וּבְלֶהָבָה
בִּשְׁבִי וּבְבִזָּה יָמִים׃ לד וּבְהִכָּשְׁלָם יֵעָזְרוּ עֵזֶר מְעָט וְנִלְווּ
עֲלֵיהֶם רַבִּים בַּחֲלַקְלַקּוֹת׃ לה וּמִן־הַמַּשְׂכִּילִים יִכָּשְׁלוּ
לִצְרוֹף בָּהֶם וּלְבָרֵר וְלַלְבֵּן עַד־עֵת קֵץ כִּי־עוֹד לַמּוֹעֵד׃
לו וְעָשָׂה כִרְצֹנוֹ הַמֶּלֶךְ וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְגַּדֵּל עַל־כָּל־אֵל וְעַל
אֵל אֵלִים יְדַבֵּר נִפְלָאוֹת וְהִצְלִיחַ עַד־כָּלָה זַעַם כִּי
נֶחֱרָצָה נֶעֱשָׂתָה׃ לז וְעַל־אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו לֹא יָבִין וְעַל־

חמדת

מצודת דוד

ברית. אף מי מישראל אשר ירשיע לעזוב ברית ה' אותו יחניף בחלקלקות אמרים: ועם יודעי אלהיו. אבל עכ"ז כללות העם היודעים את ה' יחזיקו בדברי הברית ויעשו אותם ולא יפנו אל מול החנופה וחלקלקות האמרים: לג ומשכילי עם. החכמים שבהם יבינו לרבים ללמדם דברי הברית: ונכשלו. המשכילים ההם יוכשלו לפול בחרב ובלהבות אש וכו' משך זמן ימים רבים: לד ובהכשלם. ובעת הכשלם יהיו נעזרים מה' עזר מעט ולא יהיו כלים ביד האויב: ונלוו. אבל רבים מישראל יצאו מן הדת להתחבר עליהם בעבור חלקלקות אמריהם: לה ומן המשכילים. ואז רבים מן החכמים יכשלו בחשבון בעת ישכילו לצרוף בחשבון זמן הגאולה ולדעת ברור הדבר ולבון חשבונו ר"ל יהיו טועים מדרך האמת בחשבון הגאולה: עד עת קץ. ר"ל וכן מאז בכל דור ודור עד עת הקץ רבים יחשבו זמן הקץ ויטעו בה אבל בעת הקץ יופקחו עיני כל להבין רמזי זמן הגאולה: כי עוד למועד. כי עוד זמן רב למועד הגאולה ונטיית דעת המחשבים היא לזמן קרוב כי השכל נוטה אחר התאוה והן יתאוו לקרב ולא לרחק ולזה יטעו בחשבון: לו ועשה. חוזר לדבריו הראשונים ואמר שמלך רומא יעשה בכל דבר כרצונו באין מוחה: על כל אל. על כל חזק ובעל כח: ועל אל אלים. על האל המושל על כל החזקים ידבר דברים נפלאים ר"ל דברי חרוף אשר לא אמר מי מעולם: והצליח. ועכ"ז יצליח עד אשר יכלה זעמו של מקום מעל ישראל: כי נחרצה נעשתה. כאשר יהיה נעשתה הכריתה העליונה אז ימורק העון ויכלה הזעם ולא יצליח עוד: לז ועל אלהי וכו'. לא יתן לב להתבונן לעבוד את אלהי אבותיו אשר עבדו מאז לכוכב צדק: ועל

מצודת ציון

לד ונלוו. ענין התחברות כמו הפעם ילוה (בראשית כ"ט): לה לצרוף. ענינו הבנת הדבר להפריש השקר מן האמת והוא מושאל מל' צרוף כסף להסיר הסיג: וללבן. ענינו העמדת הדבר על בריו ואמיתתו בבהירות הלובן: עוד. הוא ענין רבוי כמו ויבך על צואריו עוד (שם מ"ו): לו אל. ענין אומץ וחוזק כמו יש לאל ידי (שם ל"א): נפלאות. מכוסות ר"ל שלא נשמע מעולם: נחרצה. נכרתה כמו נחרצת שוממות (לעיל ט'):

כנו

חמדת

חמדת נשים ועל־כל־אלוה לא יבין כי על־כל יתגדל׃
לח ולאלה מעזים על־כנו יכבד ולאלוה אשר לא־ידעהו
אבתיו יכבד בזהב ובכסף ובאבן יקרה ובחמדות׃
לט ועשה למבצרי מעזים עם־אלוה נכר אשר הכיר
ירבה כבוד והמשילם ברבים ואדמה יחלק במחיר׃
מ ובעת קץ יתנגח עמו מלך הנגב וישתער עליו מלך
הצפון ברכב ובפרשים ובאניות רבות ובא בארצות
ושטף ועבר׃ מא ובא בארץ הצבי ורבות יכשלו ואלה
ימלטו מידו אדום ומואב וראשית בני עמון׃ מב וישלח
ידו בארצות וארץ מצרים לא תהיה לפליטה׃ מג ומשל

במכמני

מצודת ציון

לח כנו · מל׳ כן ובסיס׃ לט במחיר · דמי ערך הדבר כמו ומחיר שדה (משלי כ"ז)׃ מ יתנגח · ענין הכאה ודחיפה׃ וישתער · כמו ויסתער בסמ"ך והוא מל׳ רוח סערה׃ מא וראשית · ענין מיטב וכן ראשית גבורתם (ירמי׳ מ"ט)׃ מב לפליטה · הצלה ושארית׃

במכמני

מצודת דוד

חמדת נשים · ר"ל לא יבין על מעלת ישראל הנקראה יפה בנשים (ש"ה ה׳)׃ ועל כל אלוה לא יבין · לא יתבונן לכבד שום אלוה ואף את האלוה האמיתי וכאומר אם על האלוה האמיתי לא יבין אף א"כ יבין על מעלת עמו ישראל׃ על כל · על כולם יתגאה׃ לח ולאלוה מעוזים · את האלוה העומד בערי מבצר החזקים היה מכבד בהיותו על כנו ר"ל בהיה במקום מושבו היה מכבדו לפני העם לרמות לב עובדיו למען יכנסו תחתיו׃ ולאלוה וכו׳ · וזהו מה שכבר עתה בו׃ יכבד · את מכון מושבו׃ ובחמודות · בדברים חמודים ונאים׃ לט ועשה למבצרי מעוזים עם אלוה נכר · ר"ל לאנשי מבצרי מעוזים עשה כבוד עם אלוה הנכר ודומה לו וכ"ז להחניף ולרמות למען יכנסו תחתיו׃ אשר יכיר · את מי אשר יכיר שיועיל בו דבר החנופה היה מרבה לו כבוד׃ והמשילם ברבים · אנשים כאלה המשיל על עם רב להחניפם והיה מחלק אדמתו להם במחיר החזקת טובה וגניבת דעת וזה היה לו למחיר בעבור אדמתו׃ מ ובעת קץ · בעת בוא קץ וסוף ימי הגולה׃ יתנגח עמו וכו׳ · מלך הנגב ילחם עם רומא כאלו יגח בקרן׃ וישתער עליו · ומלך הצפון הוא רומא גם הוא למולו ילחם בו כמו רוח סערה ר"ל בחוזק ובגבורה׃ ובאניות רבות · ובהם אנשי מלחמה׃ ובא · מלך הצפון יבוא בארצות מלך הנגב וישטוף אנשיהם ויעבור משם׃ מא בארץ הצבי · היא א"י המפוארה׃ ורבות · ארצות רבות יכשלו ויאבדו מפניו׃ אדום · הם היושבים בהר שעיר׃ וראשית וכו׳ · ר"ל מבחר עריהם׃ מב וישלח ידו · לכבוש ולאבד׃ בארצות · ר"ל בארצות רבות׃ לא תהיה לפליטה · ר"ל אף שארית מעט לא ישאיר בה והכל יאבד׃

במכמני הזהב והכסף ובכל חמדות מצרים ולבים וכשים
במצעדיו: מד ושמעות יבהלהו ממזרח ומצפון ויצא
בחמא גדלה להשמיד ולהחרים רבים: מה ויטע אהלי
אפדנו בין ימים להר־צבי־קדש ובא עד־קצו ואין
עוזר לו:

יב א ובעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול העמד
על־בני עמך והיתה עת צרה אשר לא־
נהיתה מהיות גוי עד העת ההיא ובעת ההיא ימלט
עמך כל־הנמצא כתוב בספר: ב ורבים מישני אדמת־
עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון
עולם

מצודת דוד

מג במצעדיו · יהיו רמוסים במצעדי כפות רגליו: מד ושמועות · יהיה נשמע לו שבא עליו מלחמה ממזרח והוא קרן הזעירה שהוא ממלכות ישמעאל כאמור למעלה וגם יהיה נשמע לו שבא עליו מלחמה מארץ צפון והשמועות ההם יבהלו אותו ויצא לקראתם בחמה גדולה להשמיד את העמים הרבים ההם: מה ויטע · יעמיד אהלי ארמונו בין הימים להר א"י החמודה ומקודשת: ובא עד קצו · שם יבוא עד סופו כי תכלה מלכותו ואין מי יעזור לו לשוב ולהתחזק עוד:

יב א יעמוד מיכאל · לבקש רחמים על ישראל:
העומד · הרגיל לעמוד תמיד ללמד סניגוריא על ישראל: והיתה · או תהיה עת צרה על ישראל אשר לא נהיתה עליהם מעת היתה לגוי עד העת ההיא כי הקרן הזעירה שהיא ממלכות ישמעאל יצר להם מאד כמ"ש בו ולקדישי עליונין יבלא וכו' (לעיל ז'): ובעת ההיא · כאשר יצר להם מאד ימלט עמך ורק כל הנמצא כתוב בספר ימלט ר"ל הצדיקים ויראי ה' שנאמר בהם ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' וכו' (מלאכי ג'): ב ורבים · על כי לא יעמדו בתחיה כ"א בני ישראל לזה אמר ורבים ולא כולם: מישני וכו' יקיצו · הרבה מן המתים יעמדו בתחיה ובדרך שאלה אמר לשון שינה והקצה: אלה · מהם יקיצו לחיי עולם ר"ל לחיות חיי נעימים עד עולם והם הצדיקים שבהם: ואלה · ומהם יקיצו לסבול חרפה ובזיון מתמיד עד עולם

מצודת ציון

מג במכמני · ענינו אוצרות מסתרים ודומה לו בל' ארמית כי וחסר לא צדה (שמות כ"א) ת"א ודלא כמן: ולבים וכושים · שמות אומות: במצעדיו · מל' צעד ופסיעות: מה ויטע · ענינו לשון נטיעה באוהלי' כמ"ש כאוהלים נטע ה' (במד' כ"ד): אפדנו · ענינו ארמון ובדרז"ל חזי' אפדנא דאביי דנפל (ברכות נ"ח) ור"ל אוהליו אשר היו יפים ומשובחים בארמונות:

יב ב אדמת עפר · כפל המלה בשמות נרדפים וכן והצפיר השעיר (דניאל ח'): לדראון · ענין

וגם

עוֹלָם׃ ג וְהַמַּשְׂכִּלִים יַזְהִרוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ וּמַצְדִּיקֵי
הָרַבִּים כַּכּוֹכָבִים לְעוֹלָם וָעֶד׃ ד וְאַתָּה דָנִיֵּאל סְתֹם
הַדְּבָרִים וַחֲתֹם הַסֵּפֶר עַד־עֵת קֵץ יְשֹׁטְטוּ רַבִּים וְתִרְבֶּה
הַדָּעַת׃ ה וְרָאִיתִי אֲנִי דָנִיֵּאל וְהִנֵּה שְׁנַיִם אֲחֵרִים
עֹמְדִים אֶחָד הֵנָּה לִשְׂפַת הַיְאֹר וְאֶחָד הֵנָּה לִשְׂפַת הַיְאֹר׃
ו וַיֹּאמֶר לָאִישׁ לְבוּשׁ הַבַּדִּים אֲשֶׁר מִמַּעַל לְמֵימֵי הַיְאֹר
עַד־מָתַי קֵץ הַפְּלָאוֹת׃ ז וָאֶשְׁמַע אֶת־הָאִישׁ לְבוּשׁ
הַבַּדִּים אֲשֶׁר מִמַּעַל לְמֵימֵי הַיְאֹר וַיָּרֶם יְמִינוֹ וּשְׂמֹאלוֹ אֶל־
הַשָּׁמַיִם וַיִּשָּׁבַע בְּחֵי הָעוֹלָם כִּי לְמוֹעֵד מוֹעֲדִים וָחֵצִי
וּכְכַלּוֹת נַפֵּץ יַד־עַם־קֹדֶשׁ תִּכְלֶינָה כָל־אֵלֶּה׃ ח וַאֲנִי
שָׁמַעְתִּי

מצודת ציון

ענין בזיון וכן והיו דראון לכל בשר (ישעי' ס"ו): ג יזהירו · ענין האורה וזריחה: ד ישוטטו · ענין התנועה אנה ואנה כמו שוטטו בחוצות ירושלים (ירמיה ה') והושאל על תנועת המחשבה: ה היאור · בתורה ת"א נהרא: ו הפלאות · המכוסה כמו כי יפלא ממך (דברי' י"ז): ז נפץ · ענין הרצוץ עם הפזור כמו ונפוץ הכדים (שופ' ז'): יד · ענין כח שהוא ביד:

יתבררו

מצודת דוד

והם הרקיע שבהם: ג והמשכילים · החכמים שבהם יזהירו וכו': ומצדיקי הרבים · המלמדים דרך ה' לרבים הם יזהירו ככוכבים: לעולם ועד · חוזר גם על המשכילים: ד סתום הדברים · רק מעט שידעת מדברי הנבואה היא כתבם בדברים סתומים וברמזים: וחתום הספר · כתבם בספר בדברים חתומים וכפל הדבר במ"ש לזרזו ולהזהירו ביותר: עד עת קץ ישוטטו וכו' · עד בוא עת קץ הגאולה הנה רבים ישוטטו בתנועת המחשבה להשכיל אמיתת הקץ ויתרבה הדעת לחקור ביותר וכאומר הנה יחקורו עד עת הקץ ולא ידעו מאומה אבל בבוא העת אז יופקחו עיני כל להבין רמזי זמן הגאולה: ה שנים אחרים · שני מלאכים אחרים מלבד המלאך הדובר בי: אחד הנה · מהעבר מזה: היאור · הוא נהר חדקל: ו ויאמר · אחד מהם אמר: לאיש לבוש הבדים · הוא המלאך הדובר בו כי כן ראוהו לבוש כמ"ש למעלה: אשר ממעל · אשר עמד ממעל וכו': עד מתי · ר"ל עד מתי יתאחר קץ המכוסה: ז ואשמע · שמעתי את האיש וכו' שהיה מדבר וירם ימינו וכו' כדרך הנשבעים וכמ"ש הרימותי ידי אל ה' (ברא' י"ד): בחי העולם · בה' שהוא מחיה העולם ומעמידו: למועד מועדים וחצי · לזמן שני זמנים וחצי זמן: וככלות · וכאשר יכלה נפוצות כח עם קדש ר"ל כאשר ימורק העון ותכלה מהם נפילת הכח שהיה להם בקושי הגולה אז תכלינה כל האומות האלה ויקבלו ישראל את המלוכה: ח ואני

שמעתי

שמעתי ולא אבין ואמרה אדני מה אחרית אלה :
ט ויאמר לך דניאל כי סתמים וחתמים הדברים עד עת
קץ : י יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים והרשיעו רשעים
ולא יבינו כל רשעים והמשכלים יבינו : יא ומעת
הוסר התמיד ולתת שקוץ שמם ימים אלף מאתים
ותשעים : יב אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות
שלשים וחמשה : יג ואתה לך לקץ ותנוח ותעמד
לגרלך לקץ הימין :

חזק

סכום פסוקי ספר דניאל שלש מאות וחמשים ושבעה

מצודת דוד

שמעתי · עם כי אני שמעתי דברי המלאך הנה לא אבין כמה הוא המועד : ואומרה · אל המלאך הדובר בי : מה אחרית אלה · מהו הקץ והסוף הנרמז במועדים האלה : ט לך דניאל · ר"ל לך מאלתך ולא תשאל עוד כי דברי הגאולה יהיו סתומים וחתומי' ברמז לבל ידעוה עד עת קץ אבל בבוא הקץ יתחכמו הכל להבין הרמז : י יתבררו · הדברים יתבררו ויתלבנו ע"י חוקרים ומחשבים ר"ל יחפצו לברר הדברים וללבן לדעת האמת : ויצרפו רבים ר"ל רבים יחשבו אשר יצא החשבון צרוף ומזוקק מבלי שגיאה : והרשיעו רשעים · ובעבור זה ירשיעו הרשעים לומר הואיל ולא בא המשיח בזמן אשר יצא לפי החשבון שוב לא יבוא : ולא יבינו · לתלות הדבר בטעות החשבון : והמשכילים · אבל המשכילים יבינו לתלות הדבר בטעות החשבון ולא יתייאשו מן הגאולה : יא ומעת · גם אלה דברי המלאך שאמר לו מן העת אשר נתבטל התמיד בחורבן הבית השני ונגזר לתת במקום המקדש את הע"ז המשוקץ ומושתק כאבן : ימים · ר"ל מן העת ההיא מנה ימים אלף וכו' ולא ידענו אם ימים ממש או שנים ומה יהיה אז : יב אשרי המחכה · אשרי לאיש שמחכה לה ויגיע אליה וחוזר ומפרש התקוה והגעה יהיה לימים אלף וכו' וגם זה לא ידענו כמוהו ואם דניאל אמר שמעתי ולא אבין והמלאך השיבו סתומים וחתומים הדברים ואיך א"כ נדעם אנחנו : יג לך לקץ · ר"ל בעת ימלאו ימיך תלך לבית עולמך אשר היא קץ כל בשר ושם תנוח עם הצדיקים ותעמוד בתחיה לקחת גורלך הניתן לחלקך אחר התחיה ואמר כל' בני אדם החולקים ע"פ גורל : לקץ הימין · ר"ל העמידה בתחיה ולקיחת הגורל תהיה בסוף הימים :

מצודת ציון

י יתבררו. מל' ברור : ויתלבנו · מל' לבון וענינו העמדת הדבר על בריו : יב המחכה · ענין תקוה כמו יעשה למחכה לו (ישעי' ס"ד) : יג הימין · כמו הימים במ"ס :

חזק

חזק

קדש לה'
לעלוי נשמת
משה יעקב
בלומן
נ"ע

ספר

עזרא ונחמיה

עם שני פירושים · ינוחח כאישים · שעמם כטעם לשד השמן · מעשה ידי אומן · ה"ה החכם השלם והכולל הדיין המצויין כמוהר"ר יחיאל הילל נר"ו מק"ק יאברוב · ומלפנים היתה תהנותו בק"ק עמדן יע"א כה"ה הרבני המופלג המפורסם החכם השלם המנוח מוהר"ר דוד זצ"ל אלטשולר · אשר היה המתחיל בדבר :

הפירוש האחד נקרא בשם **מצודת דוד** בו ימצא חבורי המלות והענין :

הפירוש השני נקרא בשם **מצודת ציון** בו ימצא פרטי המלות המסופקות :

הובא לבית הדפוס ע"י הרב המחבר נר"ו · והוגה בעיון רב ע"פ המקרא עם מנחת שי ע"י מדקדקים בקיאים בטיב ההגהה · כאשר עיני הקורא תחזינה מישרים :

נדפס

פה ליוורנו יע"א

באותיות **אמשטרדם** יע"א

בשנת והתענגו על רוב שלום לפ"ק :

נדפוס השותפים החכם כמוהר"ר אברהם יצחק קאשטילון נר"ו. והמשכיל כמוהר"ר אליעזר סעדון נר"ו :

Con Approvazione

א א וּבִשְׁנַת אַחַת לְכוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס לִכְלוֹת
דְּבַר־יְהוָה מִפִּי יִרְמְיָה הֵעִיר יְהוָה
אֶת־רוּחַ כֹּרֶשׁ מֶלֶךְ־פָּרַס וַיַּעֲבֶר־קוֹל בְּכָל־מַלְכוּתוֹ וְגַם־
בְּמִכְתָּב לֵאמֹר׃ ב כֹּה אָמַר כֹּרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס כֹּל
מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהוּא־
פָקַד עָלַי לִבְנוֹת־לוֹ בַיִת בִּירוּשָׁלַםִ אֲשֶׁר בִּיהוּדָה׃
ג מִי־בָכֶם מִכָּל־עַמּוֹ יְהִי אֱלֹהָיו עִמּוֹ וְיַעַל לִירוּשָׁלַםִ
אֲשֶׁר בִּיהוּדָה וְיִבֶן אֶת־בֵּית יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוּא
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלָםִ׃ ד וְכָל־הַנִּשְׁאָר מִכָּל־
הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר הוּא גָר־שָׁם יְנַשְּׂאוּהוּ אַנְשֵׁי מְקֹמוֹ בְּכֶסֶף
וּבְזָהָב וּבִרְכוּשׁ וּבַבְּהֵמָה עִם־הַנְּדָבָה לְבֵית הָאֱלֹהִים
אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלָםִ׃ ה וַיָּקוּמוּ רָאשֵׁי הָאָבוֹת לִיהוּדָה
וּבִנְיָמִן

מצודת דוד

א א ובשנת אחת · בשנה הראשונה: לכלות · לעת כלה הזמן אשר דבר ה' מפי ירמיה והיא בכלות שבעים שנה מעת שכבש נ"נ את יהויקים בראשונה וכאשר פרשנו בדניאל: ויעבר קול · זה להכריז: בכל מלכותו · בכל מדינות מלכותו: וגם במכתב · שלח הדברים האלה במכתב: לאמר · וכה אמר: ב נתן לי · ר"ל הואיל וה' מסר בידי כל הממלכות אם כן מהראוי לי לעשות מצותו: פקד עלי · זה עלי לבנות וכו' כמ"ש האומר לכורש וכו' והיכל תוסד (ישעי' מ"ד): אשר ביהודה · אשר בארץ יהודה: ג מי בכם · כי הדברים האלה זה להכריז ושלח בין האומות ולזה אמר מי הנמצא בכם מעם ה' יהיה ה' עמו ובעזרתו ויעל וכו' ר"ל הרשות נתון ממני לעלות: הוא האלהים · פירש לומר שאלהי ישראל הוא האלהים השוכן בירושלים: ד וכל הנשאר · ר"ל וכל אשר בע"כ ישאר במקומו כי דל הוא ואין ידו משגת לעלות: מכל המקומות · ר"ל מלוה הני אשר מכל המקומות אשר דל כזה גר שם שאנשי מקום כ"א ירוממו אותו במתן כסף וכו' ללכת לירושלים: עם הנדבה · ר"ל הנדבה ההיא תהיה מלבד הנדבה אשר יתנו לבית ה': ה ליהודה · אשר ליהודה:

מצודת ציון

א א העיר · מלשון התעוררות: רוח · רצון כמו הנני נותן בו רוח (מ"ב י"ט): ויעבר קול · ענין הכרזה כמו ויעבירו קול במחנה (שמות ל"ו): ב פקד · זה כמו פקודי ה' (תהלי' י"ט): ד וברכוש · כן יקרא כל סוג כסף כמו ואת כל רכושו (בראשית י"ד): ה ראשי האבות · ראשי המשפחות:

לכל

ובנימן והכהנים והלוים לכל העיר האלהים את־רוחו
לעלות לבנות את־בית יהוה אשר בירושלם: ו וכל־
סביבתיהם חזקו בידיהם בכלי־כסף בזהב ברכוש
ובבהמה ובמגדנות לבד על־כל־התנדב: ז והמלך
כורש הוציא את־כלי בית־יהוה אשר הוציא נבוכדנצר
מירושלם ויתנם בבית אלהיו: ח ויוציאם כורש מלך
פרס על־יד מתרדת הגזבר ויספרם לששבצר הנשיא
ליהודה: ט ואלה מספרם אגרטלי זהב שלשים
אגרטלי־כסף אלף מחלפים תשעה ועשרים: י כפורי
זהב שלשים כפורי כסף משנים ארבע מאות ועשרה
כלים אחרים אלף: יא כל־כלים לזהב ולכסף חמשת
אלפים וארבע מאות הכל העלה ששבצר עם העלות
הגולה

מצודת ציון

לכל העיר. את כל העיר והלמ"ד במקום את וכן הרגו לאבנר (ש"ב ג'): רוחו. רצונו: ו ובמגדנות. המלה הזאת יורה על דבר המעולה בין בפירות בין במלבושים בין בכלים וכן ומגדנות ליחזקיה (דה"ב ל"ב): לבד על. הוא כפול לתוספת ביאור וכן הרק אך במשה (במד' י"ב): ח על יד. ביד על במקום בי"ת וכן על צבאותם (שמות י"ב) ורבים כמוהו: הגזבר. הפקיד: ט אגרטלי. שם כלי ובהן נותנים המים לנטילת ידים: מחלפים. סכינים והוא מלשון חלוף (ישעיה ב) ע"ש שבהם שוחטים ומחליפים מחיים למיתה ועפ"ז קראו חז"ל לגרדי האולם מגו ומזה בית החליפות (מדו' פ"ד) כי שם גנזו הכהנים סכיניהם: י כפורי. מזרקות וע"ש שהכהן הזורק היה מקנח אצבעו מן הדם בשפת המזרק לזה קרוי בשם שהוא ענין קנוח ובדרז"ל וכפי לכפורי ידיה (גיטין נ"ו): משנים.
שני

מצודת דוד

לכל העיר. את כל אשר העיר האלהים וכו': ו וכל סביבותיהם. כל האומות אשר סביבותיהם חזקו בידי העולים ונתנו להם די ספוקם כלי כסף וכו': לבד. חוץ מאשר כל התנדב מה מהם לבית ה': ז הוציא. מאוצר בית העכו"ם אשר נתנם שם נ"נ כמ"ש בדניאל: ח על ידי. הוא הוציאם בפקודת המלך: ויספרם. מסרם במספר לששבצר והוא זרובבל וכן היה נקרא בלשון פרס ורז"ל אמרו שהוא דניאל ונקרא כן על שנאמר בשש צרות: יא לזהב ולכסף. בין של זהב בין של כסף: חמשת אלפים וכו'. כמספר הזה היו כל הכלים הקטני' עם הגדולים ולמעלה לא מנה כ"א הגדולים והחשובים: עם העלות. העלם יחד עם העלאת בני הגולה:
בני

הַגּוֹלָה מִבָּבֶל לִירוּשָׁלָ͏ִם׃

ב א וְאֵלֶּה ׀ בְּנֵי הַמְּדִינָה הָעֹלִים מִשְּׁבִי הַגּוֹלָה אֲשֶׁר
הֶגְלָה נְבוּכַדְנֶצּוֹר מֶלֶךְ־בָּבֶל לְבָבֶל
וַיָּשׁוּבוּ לִירוּשָׁלַ͏ִם וִיהוּדָה אִישׁ לְעִירוֹ׃ ב אֲשֶׁר־בָּאוּ
עִם־זְרֻבָּבֶל יֵשׁוּעַ נְחֶמְיָה שְׂרָיָה רְעֵלָיָה מָרְדֳּכַי בִּלְשָׁן
מִסְפָּר בִּגְוַי רְחוּם בַּעֲנָה מִסְפַּר אַנְשֵׁי עַם יִשְׂרָאֵל׃
ג בְּנֵי פַרְעֹשׁ אַלְפַּיִם מֵאָה שִׁבְעִים וּשְׁנָיִם׃ ד בְּנֵי
שְׁפַטְיָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שִׁבְעִים וּשְׁנָיִם׃ ה בְּנֵי אָרַח שְׁבַע
מֵאוֹת חֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים׃ ו בְּנֵי־פַחַת מוֹאָב לִבְנֵי יֵשׁוּעַ
יוֹאָב אַלְפַּיִם שְׁמֹנֶה מֵאוֹת וּשְׁנֵים עָשָׂר׃ ז בְּנֵי עֵילָם
אֶלֶף מָאתַיִם חֲמִשִּׁים וְאַרְבָּעָה׃ ח בְּנֵי זַתּוּא תְּשַׁע
מֵאוֹת וְאַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה׃ ט בְּנֵי זַכָּי שְׁבַע מֵאוֹת
וְשִׁשִּׁים׃ י בְּנֵי בָנִי שֵׁשׁ מֵאוֹת אַרְבָּעִים וּשְׁנָיִם׃
יא בְּנֵי בֵבָי שֵׁשׁ מֵאוֹת עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה׃ יב בְּנֵי עַזְגָּד
אֶלֶף מָאתַיִם עֶשְׂרִים וּשְׁנָיִם׃ יג בְּנֵי אֲדֹנִיקָם שֵׁשׁ
מֵאוֹת שִׁשִּׁים וְשִׁשָּׁה׃ יד בְּנֵי בִגְוָי אַלְפַּיִם חֲמִשִּׁים
וְשִׁשָּׁה׃ טו בְּנֵי עָדִין אַרְבַּע מֵאוֹת חֲמִשִּׁים וְאַרְבָּעָה׃
טז בְּנֵי־אָטֵר לִיחִזְקִיָּה תִּשְׁעִים וּשְׁמֹנָה׃ יז בְּנֵי בֵצָי
שְׁלֹשׁ

מצודת דוד

ב א בני המדינה. בני מדינת א"י העולים עתה ממה שהיו בשבי הגולה וכו': וישובו. עתה שבו כ"א לעירו אשר הגלה ממנה: ב אשר באו. עתה באו לפקומם עם זרובבל וכו: ישוע. הוא יהושע כ"ג: מרדכי בלשן. הוא בכ הרד והוא דוד לאסתר המלכה ונקרא בלשן על שידע בשבעים לשון כן הרז"ל: מספר. הראשון הוא שם איש: מספר אנשי. זהו המספר של החשובים וכן כל איש והנשים שבמקרא: ג בני פרעש וכו'. יש מהם מזכיר ע"ש אב המשפחה ויש מהם ע"ש עירם: ו פחת מואב. כמושל במואב: לבני ישוע יואב. ר"ל מן בני ישוע ומן בני יואב שהיו בני פחת מואב מספרם היו הנכים וכו': טז בני אטר ליחזקיה. כהן סימן על אטר לומר שהיה מזרע יחזקיה

מצודת ציון

מל שנים ור"ל כפולים הראוי להסתמך בהן בשתי עבריהן: המתיחסים

שלש מאות עשרים ושלשה : יח בני יורה מאה
ושנים עשר : יט בני חשם מאתים עשרים ושלשה :
כ בני גבר תשעים וחמשה : כא בני בית־לחם מאה
עשרים ושלשה : כב אנשי נטפה חמשים וששה :
כג אנשי ענתות מאה עשרים ושמנה : כד בני עזמות
ארבעים ושנים : כה בני קרית ערים כפירה ובארות
שבע מאות וארבעים ושלשה : כו בני הרמה וגבע
שש מאות עשרים ואחד : כז אנשי מכמס מאה
עשרים ושנים : כח אנשי בית־אל והעי מאתים
עשרים ושלשה : כט בני נבו חמשים ושנים : ל בני
מגביש מאה חמשים וששה : לא בני עילם אחר אלף
מאתים חמשים וארבעה : לב בני חרם שלש מאות
ועשרים : לג בני־לד חדיד ואונו שבע מאות עשרים
וחמשה : לד בני ירחו שלש מאות ארבעים וחמשה :
לה בני סנאה שלשת אלפים ושש מאות ושלשים :
לו הכהנים בני ידעיה לבית ישוע תשע מאות שבעים
ושלשה : לז בני אמר אלף חמשים ושנים : לח בני
פשחור אלף מאתים ארבעים ושבעה : לט בני חרם
אלף ושבעה עשר : מ הלוים בני־ישוע וקדמיאל
לבני הודויה שבעים וארבעה : מא המשררים בני
אסף

מצודת דוד

יחזקיה : **כה** קרית ערים · היא קרית יערים הנזכר ביהושע : שבע מאות · ר״ל בני כל שלשת המקומות היו שבע מאות וכו׳ : **לא** עילם אחר · לפי שחשב למעלה בני עילם והיו כחשבון הזה לזה אמר שזהו עילם אחר והיו שוין במספר הכמות : **לו** הכהנים · ר״ל וזהו מספר הכהנים : בני ידעיה לבית ישוע · נתן סימן על ידעיה לומר שהיה מיוחס לבית ישוע ומזרעו היה : **לט** בני חרם · לא זוהי הנזכרת למעלה · או יתכן אמר למעלה חשב הישראלים מחרם וכאן חשב הכהנים מחרם : **מ** לבני הודויה · נתן סימן על ישוע וקדמיאל לומר שהיו מבני הודויה :

השוערים

אָסָף מֵאָה עֶשְׂרִים וּשְׁמֹנָה׃ מב בְּנֵי הַשֹּׁעֲרִים בְּנֵי־
שַׁלּוּם בְּנֵי־אָטֵר בְּנֵי־טַלְמוֹן בְּנֵי־עַקּוּב בְּנֵי חֲטִיטָא בְּנֵי
שֹׁבָי הַכֹּל מֵאָה שְׁלֹשִׁים וְתִשְׁעָה׃ מג הַנְּתִינִים בְּנֵי־
צִיחָא בְנֵי־חֲשׂוּפָא בְּנֵי טַבָּעוֹת׃ מד בְּנֵי־קֵרֹס בְּנֵי־
סִיעֲהָא בְּנֵי פָדוֹן׃ מה בְּנֵי־לְבָנָה בְנֵי־חֲגָבָה בְּנֵי־עַקּוּב׃
מו בְּנֵי־חָגָב בְּנֵי־שַׁמְלַי בְּנֵי חָנָן׃ מז בְּנֵי־גִדֵּל בְּנֵי־גַחַר שלמי ק׳
בְּנֵי רְאָיָה׃ מח בְּנֵי־רְצִין בְּנֵי־נְקוֹדָא בְּנֵי גַזָּם׃ מט בְּנֵי־
עֻזָּא בְנֵי־פָסֵחַ בְּנֵי בֵסָי׃ נ בְּנֵי־אַסְנָה בְנֵי־מְעוּנִים
בְּנֵי־נְפִיסִים׃ נא בְּנֵי־בַקְבּוּק בְּנֵי־חֲקוּפָא בְּנֵי חַרְחוּר נפוסים ק׳
נב בְּנֵי־בַצְלוּת בְּנֵי־מְחִידָא בְּנֵי חַרְשָׁא׃ נג בְּנֵי־בַרְקוֹס
בְּנֵי־סִיסְרָא בְּנֵי־תָמַח׃ נד בְּנֵי נְצִיחַ בְּנֵי חֲטִיפָא׃
נה בְּנֵי עַבְדֵי שְׁלֹמֹה בְּנֵי־סֹטַי בְּנֵי־הַסֹּפֶרֶת בְּנֵי פְרוּדָא׃
נו בְּנֵי־יַעְלָה בְנֵי־דַרְקוֹן בְּנֵי גִדֵּל׃ נז בְּנֵי שְׁפַטְיָה בְנֵי־
חַטִּיל בְּנֵי פֹּכֶרֶת הַצְּבָיִים בְּנֵי אָמִי׃ נח כָּל־הַנְּתִינִים
וּבְנֵי עַבְדֵי שְׁלֹמֹה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת תִּשְׁעִים וּשְׁנָיִם׃
נט וְאֵלֶּה הָעֹלִים מִתֵּל מֶלַח תֵּל חַרְשָׁא כְּרוּב אַדָּן
אִמֵּר וְלֹא יָכְלוּ לְהַגִּיד בֵּית־אֲבוֹתָם וְזַרְעָם אִם מִיִּשְׂרָאֵל
הֵם׃ ס בְּנֵי־דְלָיָה בְנֵי־טוֹבִיָּה בְּנֵי נְקוֹדָא שֵׁשׁ מֵאוֹת
חֲמִשִּׁים וּשְׁנָיִם׃ סא וּמִבְּנֵי הַכֹּהֲנִים בְּנֵי חֳבַיָּה בְּנֵי הַקּוֹץ
בְּנֵי בַרְזִלַּי אֲשֶׁר לָקַח מִבְּנוֹת בַּרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי אִשָּׁה
ויקרא

מצודת דוד

מב השוערים · שהיו שומרים שערי המקדש עד לא גלו והם היו בני שלום וכו׳:
מג הנתינים · הם הגבעונים ונקראו נתינים ע״ש שנאמר בם ויתנם יהושע וכו׳ חוטבי עצים וכו׳ (יהוש׳ ט׳): נה בני עבדי שלמה · והם היו בני סטי וכו׳:
נט ואלה · הנזכרים למטה בני דליה וכו׳ הם היו העולים מתל מלח וכו׳ ושמות מקומות הן בבבל: ולא יכלו להגיד · כי לא ידעו מבני מי הם: בית אבותם וזרעם · היא היא כי זרעם ר״ל מזרע מי יצאו והוא כפל ענין במלות נרדפות וכן אדמת עפר (דני׳ י״ב): סא ומבני הכהנים · והם בני חביה וכו׳: אשר לקח · הוא חוזר על בני ברזלי לומר שאביהם לקח אחת מבנות ברזלי לאשה ולזה

ויקרא על־שמם: סב אלה בקשו כתבם המתיחשים
ולא נמצאו ויגאלו מן־הכהנה: סג ויאמר התרשתא
להם אשר לא־יאכלו מקדש הקדשים עד עמד כהן
לאורים ולתמים: סד כל־הקהל כאחד ארבע רבוא
אלפים שלש־מאות ששים: סה מלבד עבדיהם
ואמהתיהם אלה שבעת אלפים שלש מאות שלשים
ושבעה ולהם משררים ומשררות מאתים: סו סוסיהם
שבע מאות שלשים וששה פרדיהם מאתים ארבעים
וחמשה: סז גמליהם ארבע מאות שלשים וחמשה
חמרים ששת אלפים שבע מאות ועשרים סח ומראשי
האבות בבואם לבית יהוה אשר בירושלים התנדבו
לבית

מצודת ציון

ב סב המתיחשים. ענין יחוס הוא הודעת סדר הדורות מן המשפחות ממי יצאו ומי אביהם: ויגאלו. ענין טנוף ונמאס כמו לחם מגואל (מלאכי א׳): סד רבוא. הוא עשרת אלפים: סו פרדיהם. הם הבאים מן הסוס והחמור:

מכונו

מצודת דוד

ולזה היה נקרא עליהם שם ברזלי לומר עליהם בני ברזלי: סב אלה. הכהנים האלה בקשו כתבם. דבר כתוב מהם: המתיחשים. אשר יסופר בו סדר הדורות: ולא נמצאו. בספר היחוס לא נמצאו אלה כתובים וזכורים: ויגאלו. ולכן נתאסו מן הכהונה: סג התרשתא. הוא נחמיה בן חכליה וכן נאמר ויאמר נחמיה הוא התרשתא (נחמיה ח׳) ואמרו ז״ל לפי שהיה משקה למלך והתירו לו חכמים לשתות יין נסך לכן נקרא התרשתא והיא מלה מורכבת התר שתא: אשר לא יאכלו. ר״ל משפט היה אשר לא יאכלו מקדש הקדשים ואמרו ז״ל זו היא תרומה וקדשי המדינה: לאורים ולתומים. לשאול בהם אם הם בנים כשרים וכאומר עד שיבוא המשיח וישאלו אז באורים ותומים כי בבית השני לא היו האורים ותומים לשאול בהם: סד כל הקהל כאחד. כולם יחד הישראלים והכהנים והלוים והנתינים ובני עבדי שלמה: ארבע רבוא וכו׳. ובפרטן לא יעלו אף למספר שלשה רבוא אבל לא חשב בפרטן כ״א הישראלים מבני יהודה ובנימין ועם מה שעלו מיתר השבטים היו כחשבון הזה וכן מפורש בס״ע: סה מלבד. החשבון הזה הוא מלבד עבדיהם ואמהותיהם כל אלה הנזכרים והיו שבעת אלפים וכו׳: משוררים ומשוררות. זכרים ונקבות לשורר בדרך כי עלו בשמחה ובטיול: סח ומראשי. מקצת מראשי האבות: לבית ה׳. ר״ל למקום בית ה׳ כי עדיין
לא

לבית האלהים להעמידו על־מכונו׃ סט כלחם נתנו
לאוצר המלאכה זהב דרכמונים שש־רבאות ואלף
וכסף מנים חמשת אלפים וכתנת כהנים מאה׃ ע וישבו
הכהנים והלוים ומן־העם והמשררים והשוערים
והנתינים בעריהם וכל־ישראל בעריהם׃
ג א ויגע החדש השביעי ובני ישראל בערים
ויאספו העם כאיש אחד אל־ירושלם׃
ב ויקם ישוע בן־יוצדק ואחיו הכהנים וזרבבל בן־
שאלתיאל ואחיו ויבנו את־מזבח אלהי ישראל
להעלות עליו עלות ככתוב בתורת משה איש־
האלהים׃ ג ויכינו המזבח על־מכונתו כי באימה
עליהם מעמי הארצות ויעל עליו עלות ליהוה עלות
לבקר ולערב׃ ד ויעשו את־חג הסכות ככתוב ועלת
יום ביום במספר כמשפט דבר־יום ביומו׃ ה ואחרי־

כן

מצודת דוד

לא בנו הבית׃ לבית אלהים. וחוזר ומפרש להעמידו וכו׳ ר״ל להעמיד הבית על כנו ובסיסו׃ סט ככחם. כ״א התנדב כפי כח עשרו׃ לאוצר המלאכה. אל המקום שאגרו שם הזהב והכסף למלאכת הבנין׃ וכתנות כהנים. שילבשו אותם הכהנים בשעת העבודה׃ ע ומן העם. מבני יהודה ובנימין׃ בעריהם. אשר היו ערי נחלתם עד שלא גלו׃ וכל ישראל. הם העולים מיתר השבטים׃

ג א בערים. היו בערי נחלתם׃ כאיש אחד. ר״ל חיש מהר כאילו איש אחד׃ ב בן שאלתיאל. בן בנו היה כמ״ש בד״ה׃ להעלות עליו עלות ככתוב וכו׳. המה עולות התמיד׃ ג כי באימה. כי בעבור האימה והפחד שהיה עליהם מעמי הארצות מהרו בבנין המזבח להקריב בו לה׳ ולשאול מעמו העזר בעת הבאת הקרבנות׃ עולות לבקר ולערב. הם התמידין׃ ד את חג הסוכות. ר״ל קרבנות החג׃ ועולת יום וכו׳. העולות הראויות לכל יום במספר הראוי כמשפט התורה הניתן של כל יום ביומו׃ ה ואחרי

מצודת ציון

סח מכונו. מל׳ כן ובסיס׃ סט דרכמונים. שם מטבע ידוע אצלם׃ מנים. שם משקל ליטרא׃

ג א ויגע. כמו והגיע׃ ג מכונתיו. מל׳ כן ובסיס׃

נגדנים

כן

כן עלת תמיד ולחדשים ולכל־מועדי יהוה המקדשים
ולכל מתנדב נדבה ליהוה : ו מיום אחד לחדש
השביעי החלו להעלות עלות ליהוה והיכל יהוה לא
יסד : ז ויתנו־כסף לחצבים ולחרשים ומאכל ומשתה
ושמן לצדנים ולצרים להביא עצי ארזים מן־הלבנון
אל־ים יפוא כרשיון כורש מלך־פרס עליהם :
ח ובשנה השנית לבואם אל־בית האלהים לירושלם
בחדש השני החלו זרבבל בן־שאלתיאל וישוע בן־
יוצדק ושאר אחיהם ׀ הכהנים והלוים וכל־הבאים
מהשבי ירושלם ויעמידו את־הלוים מבן עשרים שנה
ומעלה לנצח על־מלאכת בית־יהוה : ט ויעמד ישוע
בניו ואחיו קדמיאל ובניו בני־יהודה כאחד לנצח על־
עשה המלאכה בבית האלהים בני חנדד בניהם
ואחיהם הלוים : י ויסדו הבנים את־היכל יהוה
ויעמידו הכהנים מלבשים בחצצרות והלוים בני־אסף
במצלתים

מצודת דוד

כן. אחר סוכות הקריבו בו עולת תמיד בתמידות מבלי הפסק ועולת לחדשים וכו': ולכל מתנדב. הקריבו לכל מי אשר התנדב קרבן: ו החלו. אז התחילו להעלות וכו' אבל לא הקריבו בתמידות עד אחר הסוכות: לא יוסד. עדיין לא נבנו היסוד: ז לחוצבים. הם כורתי האבנים ממקום מחצבם: ולחרשים. הם האומנים בוני הקיר: לצידונים ולצורים. כי יודעים המה לכרות העצים כמ"ש במ"א בבנין שלמה: אל ים יפוא. להסיעם עליו לבוא לירושלים: כרשיון. כרשות כורש אשר היה עליהם לבנות את הבית: ח בחדש השני. הוא אייר: החלו זרובבל וכו'. התחילו בבנין: לנצח. לומר שירה ולנגן בעת הבנין: ט לנצח על עושה המלאכה. לנגוש עליהם לבל ירפו ידיהם מן המלאכה: בני חנדד וכו'. גם הם היו נוגשים על עושה המלאכה: י מלובשים. בבגדי כבוד ובידם החצוצרות:
על

מצודת ציון

ז לצידונים ולצורים. אנשי צידון וצור: כרשיון. הוא מל' רשות הידוע בדרז"ל: ח לנצח. ענינו גלוי השיר ע"פ סדרי בעלי השיר לנגן וזה"ז בהרמת הקול ובהבדלת הנעימה: ט ואחיו. חבריו ורעיו: לנצח. ענינו נגישה וכפיה והוא מלשון נצחון והתגברות:
במצלתים

במצלתים להלל את־יהוה על־ידי דויד מלך־ישראל׃
יא ויענו בהלל ובהודת ליהוה כי טוב כי־לעולם
חסדו על־ישראל וכל־העם הריעו תרועה גדולה
בהלל ליהוה על הוסד בית־יהוה׃ יב ורבים מהכהנים
והלוים וראשי האבות הזקנים אשר ראו את־הבית
הראשון ביסדו זה הבית בעיניהם בכים בקול גדול
ורבים בתרועה בשמחה להרים קול׃ יג ואין העם
מכירים קול תרועת השמחה לקול בכי העם כי העם
מריעים תרועה גדולה והקול נשמע עד־למרחוק׃

ד א וישמעו צרי יהודה ובנימן כי־בני הגולה
בונים היכל ליהוה אלהי ישראל׃
ב ויגשו אל־זרבבל ואל־ראשי האבות ויאמרו להם
נבנה עמכם כי ככם נדרוש לאלהיכם ולא ׳ אנחנו ולו
זבחים מימי אסר חדן מלך אשור המעלה אתנו פה׃

ויאמר

מצודת דוד

על ידי דוד׳ כהלול האמור ע״י דוד : יא ויענו בהלל׳ הרימו קול בהלל וכו׳ לומר כי טוב להודו׳ לה׳ כי לעולם מוסף חסדו על ישראל: על הוסד׳ כל השמחות הללו היו על אשר הניחו היסוד מבית ה׳ ; יב את הבית הראשון. שבנה שלמה ; ביסדו׳ בעת יסדו הבית הזה בעיניהם ר״ל והמה רואים : בוכים׳ היו בוכים על כי היה קטן הרבה מן הבית הראשון: ורבים׳ אשר לא ראו הבית הראשון הם היו מריעים בשמחה להרים קול גדול על שמחת הבנין : יג ואין העם מכירים׳ אותן השומעים לא היו מכירים קול תרועת השמחה מפני קול הבכי; כי העם׳ עם כי העם השמחים היו מריעים תרועה גדולה אבל קול הבכי נשמע עד למרחוק ובטל קול השמחים :

ד א צרי יהודה׳ הם האומות אשר הושיב מלך אשור בערי ישראל :

ב נבנה עמכם׳ כונתם היה להתחבר עמהם לדעת מצפוני לבבם למצוא עלילה מה להשבית את המלאכה : ולו אנחנו זובחים׳ כמ״ש בהשאת ה היו ירחים (מ״ב י״ז) : מימי אסרחדון׳ כי סנחריב שגלה

מצודת ציון

י במצלתים׳ עשוי הוא משני כלי נחושת להשמיע קול גדול בהקשתן זה בזה וכן בצלצלי שמע (תהלי׳ ק״ן) : יא ויענו׳ ענין הרמת קול כמו וענו הלוי׳ וכו׳ קול רם (דברים כ״ז) :

ד א צרי׳ אויבי מרפים :

ג ויאמר להם זרבבל וישוע ושאר ראשי האבות
לישראל לא־לכם ולנו לבנות בית לאלהינו כי אנחנו
יחד נבנה ליהוה אלהי ישראל כאשר צונו המלך
כורש מלך־פרס׃ ד ויהי עם־הארץ מרפים ידי עם־
יהודה ומבלהים אותם לבנות׃ ה וסכרים עליהם
יועצים להפר עצתם כל־ימי כורש מלך פרס ועד־
מלכות דריוש מלך־פרס׃ ו ובמלכות אחשורוש
בתחלת מלכותו כתבו שטנה על־ישבי יהודה
וירושלם׃ ז ובימי ארתחששתא כתב בשלם
מתרדת טבאל ושאר כנותו על־ארתחששתא מלך
פרס וכתב הנשתון כתוב ארמית ומתרגם ארמית׃

רחום

מצודת ציון

ד מרפים. מל' רפיון: לבנות. כמו מלבנות: ה וסוכרים. כמו ושוכרים בשי"ן: ו שטנה. ענין קטרוג. ז כנותיו. ענינו רעיו וחבריו ובדרז"ל סנת וצ"ז בכנותהון (כריתות ג') כן גרס הערוך ור"ל בכל דיניהם המתחבר אליהם: הנשתון. ענינו מפורש ואין לו דומה בכל הספר: ומתרגם. גם הוא ענין מפורש ובדרז"ל מאן דמתרגם לי חניות (ב"מ מ"ח):

בעל

מצודת דוד

את ישראל הומת ע"י בניו ומלך אסרחדון בנו תחתיו כמ"ש במלכים והוא הושיב במקומם מבבל ומכותה וכו': ג לא לכם ולנו. לא לשנינו יחד להבנו ואתם לבנות הבית כי מה לכם לבנות בית ה' רק אנחנו בני ישראל יחד נבנה הבית לה': כאשר צונו. ר"ל אותנו צוה המלך ולא אתכם: ד מרפים. הביאו מורך בלבבם למען ירפו ידיהם מן הבנין: ומבהלים. היו מפחידים אותם מלבנות: ה וסוכרים. היו שוכרים יועצים בעבורם לייעץ את המלך אחר דעתם ולהפר עצת היהודים: ועד מלכות דריוש. הוא דריוש הפרסי המולך אחר אחשורוש אביו: ו כתבו שטנה. בדבר בנין הבית לבל יתן רשות לבנותה: ז ארתחששתא. הוא כורש הפרסי ושם ארתחששתא הוא כנוי לכל מלכי פרס כמו פרעה למצרים ואבימלך לפלשתים: כתב בשלם. כתב מכתב בדברי שלום: מתרדת טבאל. הוא היה הראש מן משלחי הכתב ושאר רעיו עמו היו באגודה אחת לשלוח אל ארתחששתא: וכתב הנשתון. כתב המפורש היה כתוב בתוכו כתב ארמית ומפורש בלשון ארמית:

בעל

ח רחום בעל־טעם ושמשי ספרא כתבו אגרא חדא
על־ירושלם לארתחששתא מלכא כנמא: ט אדין
רחום בעל־טעם ושמשי ספרא ושאר כנותהון דיניא
ואפרסתכיא טרפליא אפרסיא ארכוי בבליא שושנכיא
דהוא עלמיא: י ושאר אמיא די הגלי אסנפר רבא
ויקירא והותב המו בקריה די שמרין ושאר עבר־
נהרה וכענת: יא דנה פרשגן אגרתא די שלחו
עלוהי על־ארתחששתא מלכא עבדיך אנש עבר־
נהרה וכענת: יב ידיע להוא למלכא די יהודיא
די סלקו מן־לותך עלינא אתו לירושלם קריתא

מרדתא

מצודת דוד

ח בעל טעם. היודע לסדר דברי הכתב במליצה נאותה: ספרא. היודע לאמן ידו בכתיבה: כתבו. הם כתבו אגרת אחת להלשין על ירושלים רחום היה המסדר ושמשי היה הכותב: כנמא. ר"ל דברי האגרת היה כאשר נאמר למטה: ט אדין. אז באותו המעמד והעצה היו רחום וגו' ושאר חבריהם: דיניא וגו'. הם שמות אומות ידועות אשר ישבו בערי שמרון והיו גם המה במעמד העצה היעוצה: י ושאר אומיא. ושאר האומות אשר הגלה אסנפר והוא סנחריב בלשון פרסי: רבא ויקירא. כן נקרא סנחריב על כי היה מלך גדול ומכובד: והותב. הושיב את האומות ההם בהערים של שומרון ר"ל הסמוכים לה ואף שנאמר למעלה שאסרחדון בנו הושיב אותם בערי שומרון מ"מ אמר שהושיב הוא על כי היה במצותו: ושאר. גם שאר היושבים בעבר נהר פרת המפסיק בין בבל לא"י וגם כענת והוא שם מקום מצטרפין לכל אלה ור"ל כל אלה הסכימו בדבר האגרת: יא דנה. זהו סדור טופס האגרת אשר שלחו אליו וחוזר ומפרש אל ארתחששתא המלך: עבדך. ר"ל אנחנו הכותבים המה עבדיך אנשי עבר הנהר ויושבי כענת: יב ידיע להוא. ידוע יהיה למלך אשר היהודים אשר עלו מעמך לבוא אלינו הנה באו לירושלים: קריתא. העיר המורדת והרעה המה בונים והחומות רוצים לגמור ולכלות והיסודות יקשרו ויחברו זה לזה ר"ל מתקנים מקום המקולקל להיות כל היסוד בחבור אחד:

מצודת ציון

ח בעל טעם. ענינו היודע מיטב הדבור במליצה נאותה וכן וטעם זקנים יקח (איו' י"ב): אגרא. כן יקרא כתב השלוח ע"ש שמאוסף בו דברים הרבה והוא מל' אוגר בקיץ (משלי י'): כנמא. ענין אמירה וכן וינאמו נאם (ירמי' כ"ג): יא פרשגן. ענין טופס הדבר וענינו כי משנה תורת משה (יהוש' ח') ת"י פרשגן הורייתא:

ושוריא

מרדתא ובאישתא בנין ושורי אשכלילו ואשיא יחיטו:
יג כען ידיע להוא למלכא די הן קריתא דך תתבנא
ושוריא ישתכללון מנדה־בלו והלך לא ינתנון ואפתם
מלכים תהנזק: יד כען כל־קבל די־מלח היכלא
מלחנא וערות מלכא לא־אריך־לנא למחזא על־
דנה שלחנא והודענא למלכא: טו די יבקר בספר
דכרניא די אבהתך ותהשכח בספר דכרניא ותנדע
די קריתא דך קריא מרדא ומהנזקת מלכין ומדנן
ואשתדור עבדין בגוה מן־יומת עלמא על־דנה
קריתא דך החרבת: טז מהודעין אנחנה למלכא די
הן

מצודת ציון

יב ושוריא · חומות וכן אלנג שור (תהלים י"ח): שכללו · ענין גמר והשלמה וכת"א על ויכלו השמים (בראשית ב׳): ואשיא · ענין יסוד כמו לאשישי קיר חרשת (ישעיה ט"ז): יחיטו · מלשון ר"ל יחברו כאלו תפרם בחוט ע"י המחט: יג מנדה · זה מס המלך המוטל על כל בני המדינה ביחד: בלו · זה כסף גלגלתא: והלך · הוא תשורה המביאים למלך בעת יעבור עליהם: ואפתם · הוא ענין הכנסה ואין לו דומה: יד מלח · ענין חורבן כמו ארץ מלחה (ירמיה י"ז): וערות · מל׳ ערוה ר"ל בזיון: אריך · מענין יפה וכשר ובדרז"ל מאה פלפלין במאה ועשרים אריך (ב"מ ע"ה) ור"ל זהדבר יפה וישר ואין בו משום רבית: טו יבקר · יחפש כמו לבקר את צאני (יחזקאל ל"ד): ואשתדור · ענינו סרבנות ומרידה והוא מל׳ שדר שהוא שליחות בלשון ארמי כי כן דרך המורדים לשלוח שלוחי׳ לשאול עזר להחזיק ידם:

מצודת דוד

יג כען · עתה ידוע יהיה למלך אשר אם העיר הזאת תבנה והחומות יוגמרו וישלמו: מנדה וכו׳ · אזי מיני המסים ההם לא יתנו עוד כי יתחזקו בחוזק העיר וימרדו במלך: ואפתם · הכנסת המלכים יהיה ניזק ונפסד כי לא יתנו עוד מס למלכי פרס: יד כען · עתה בעבור אשר רואים אנו אשר חורבן המקדש יהיה חרוב כשהיה: וערות · כי בזיון המלך לא יפה וכשר לנו לראות ולשתוק: על דנה · על זאת שולחים אנחנו ומודיעים למלך: טו די יבקר · אשר יחפש בספר הזכרונות של אבותיך ותמצא בספר הזכרונות ותדע אשר העיר הזאת היא עיר מורדת ומזקת למלכים ולמדינות: ואשתדור · ומרידות וסרבנות עושים בה מן ימי עולם: על דנא · בעבור זאת העיר הזאת נעשית חורבה: טז מהודעין · מודיעים אנחנו למלך אשר אם העיר הזאת תבנה והחומות יוגמרו וישלמו:

לקבל

הֵן קִרְיְתָא דָךְ תִּתְבְּנֵא וְשׁוּרַיָּה יִשְׁתַּכְלְלוּן לָקֳבֵל דְּנָה
חֲלָק בַּעֲבַר נַהֲרָא לָא אִיתַי לָךְ׃ יז פִּתְגָמָא שְׁלַח
מַלְכָּא עַל־רְחוּם בְּעֵל־טְעֵם וְשִׁמְשַׁי סָפְרָא וּשְׁאָר
כְּנָוָתְהוֹן דִּי יָתְבִין בְּשָׁמְרָיִן וּשְׁאָר עֲבַר־נַהֲרָה שְׁלָם
וּכְעֶת׃ יח נִשְׁתְּוָנָא דִּי שְׁלַחְתּוּן עֲלֶינָא מְפָרַשׁ קֱרִי
קָדָמָי׃ יט וּמִנִּי שִׂים טְעֵם וּבַקַּרוּ וְהַשְׁכַּחוּ דִּי קִרְיְתָא
דָךְ מִן־יוֹמָת עָלְמָא עַל־מַלְכִין מִתְנַשְּׂאָה וּמְרַד וְאֶשְׁתַּדּוּר
מִתְעֲבֶד־בַּהּ׃ כ וּמַלְכִין תַּקִּיפִין הֲווֹ עַל־יְרוּשְׁלֶם
וְשַׁלִּיטִין בְּכֹל עֲבַר נַהֲרָה וּמִדָּה בְלוֹ וַהֲלָךְ מִתְיְהֵב
לְהוֹן׃ כא כְּעַן שִׂימוּ טְעֵם לְבַטָּלָא גֻּבְרַיָּא אִלֵּךְ וְקִרְיְתָא
דָךְ לָא תִתְבְּנֵא עַד־מִנִּי טַעְמָא יִתְּשָׂם׃ כב וּזְהִירִין הֱווֹ
שָׁלוּ לְמֶעְבַּד עַל־דְּנָה לְמָה יִשְׂגֵּא חֲבָלָא לְהַנְזָקַת
מַלְכִין

מצודת דוד

לקבל דנא. בעבור זאת לא יש לך חלק בעבר הנהר כי הכל ימרדו. כך בעבור זאת. אז היהודים יתגברו וימשלו הם על כל אנשי עבר הנהר: יז פתגמא. דבר שלח המלך: על רחום וכו'. אל רחום וכו' ושאר חבריהם אשר יושבים בשומרון ושאר אנשי עבר הנהר לכולם יהיה שלום וגם לכעת יהיה שלום והיא כענת המוזכר למעלה ונפלה הנו"ן: יח נשתונא. הדברים המפורשים אשר שלחתם אלי מפורש נקרא לפני: יט ומני. וממני הושם גזרה לומר וחפשו בספר הזכרונות ומצאו כתוב אשר העיר הזאת מן ימי עולם מתנשאה עצמה על מלכי האומות: ומרד. ומרידה וסרבנות נעשה בה: כ ומלכין. ומלכים חזקים היו על ירושלים ומשלו בכל עבר הנהר: ומדה. הוא מנדה ר"ל מיני המסים אשר היו נותנים להם: כא כען. עתה עשו גזרת לומר לבטל האנשים האלה מן הבנין: וקריתא. והעיר הזאת לא תבנה עד ממני יושם גזרה לומר ר"ל עד שאתן רשות לבנותה: כב וזהירין. היו זהירים מלעשות שגגה על זאת ר"ל אל תשגו בעבור מלותי בשגגה: למה ישגא. למה יתגדל ויתרבה מעשה השחתה להזיק את המלכים כי אם יתגברו הלא ימשלו כל מלכי הארץ:

מצודת ציון

יט טעם. ענינו צווי וגזירה ועצה כמו מטעם המלך (יונה ג'): כב וזהירין. הוא מל' זהירות הידוע בדרז"ל שהוא כענין זריזות אלא שזריזות הוא להשמר שלא תבוא הדבר לידו וזהירות הוא להשמר ממנה בעת באה לידו: שלו. משגה ושגגה וכן על השל (ש"ב ו'):

וסרין

אדין

מלכין: כג אדין מן־די פרשגן נשתונא די ארתחששתא
מלכא קרי קדם־רחום ושמשי ספרא וכנותהון אזלו
בבהילו לירושלם על־יהודיא ובטלו המו באדרע וחיל:
כד באדין בטלת עבידת בית־אלהא די בירושלם
והות בטלא עד שנת תרתין למלכות דריוש מלך־
פרס:

ה א והתנביו חגי נביאה וזכריה בר־עדוא נביאיא
על־יהודיא די ביהוד ובירושלם
בשם אלה ישראל עליהון: ב באדין קמו זרבבל בר־
שאלתיאל וישוע בר־יוצדק ושריו למבנא בית
אלהא די בירושלם ועמהון נביאיה די־אלהא מסעדין
להון: ג בה־זמנא אתא עליהון תתני פחת עבר־
נהרה ושתר בוזני וכנותהון וכן אמרין להם מן־שם
לכם טעם ביתא דנה לבנא ואשרנא דנה לשכללה:
אדין

מצודת דוד

כג אדין. אז מן אשר טופס הדברים המפורשים אל המלך נקרא לפני רחום וכו' וחבריהם: אזלו. הלכו בחפזון לירושלים אל היהודים ובטלו אותם ממלאכתם בזרוע ובכח: כד באדין. אז בטלה מלאכת בית אלהים אשר בירושלים: והות. והיתה בטלה עד השנה השניה למלכות דריוש הפרסי:
ה א והתנבי. ונבאו חגי הנביא וזכ' אל היהודים. אשר בארץ יהודה ובירושלים בשם אלהי ישראל אשר נאמר אליהם ולא זכר מהו הנבואה ומשמעו שנצטוו לבנות הבית מבלי רשות המלך: ב באדין. אז עמדו זרובבל וכו' והתחילו לבנות בית האלהים אשר בירושלים: ועמהון. ועמהם הנביאים של אלהים היו מסייעים להם: ג בה זמנא. בעת ההיא בא אליהם תתני מושל עבר הנהר ושתר בוזני וחבריהם: וכן. וכה אמרו להם מי שם לכם גזרת אומר לבנות הבית הזה והחומה הזאת לגומרה ולכלותה:
אדין

מצודת ציון

ה ב ושריו. ענין התחלה כי וזה החלם (בראשית י"א) ת"א ודין דשריאו: מסעדין. מל' סעד וסיוע: ג ושתר בוזני. כך שמו: ואשרנא. כמו ושורית ור"ל החומה: אספרנא

ד אדין כנמא אמרנא להם מן־אנון שמהת גבריא די־
דנה בנינא בנין: ה ועין אלההם הות על־שבי
יהודיא ולא־בטלו המו עד־טעמא לדריוש יהך ואדין
יתיבון נשתונא על־דנה: ו פרשגן אגרת די־שלח
תתני פחת עבר־נהרה ושתר בוזני וכנותה אפרסכיא
די בעבר נהרה על־דריוש מלכא: ז פתגמא שלחו
עלוהי וכדנה כתיב בגוה לדריוש מלכא שלמא כלא:
ח ידיע להוא למלכא די־אזלנא ליהוד מדינתא לבית
אלהא רבא והוא מתבנא אבן גלל ואע מתשם
בכתליא ועבידתא דך אספרנא מתעבדא ומצלח
בידהם: ט אדין שאלנא לשביא אלך כנמא אמרנא
להם מן־שם לכם טעם ביתא דנה למבניה ואשרנא
דנה לשכללה: י ואף שמהתהם שאלנא להם
להודעתך

מצודת ציון

ח אספרנא · הוא ענין מהירות ואין לו דומה כי אם בזה הספר:

באחמתא

מצודת דוד

ד אדין · זה מדברי כותב הספר שאומר אז כאשר נאמר למטה כן אמרנו להם השיבה על דבריהם ולפי שלא רצה לכפול הדברים אמר כנמא והוא מפורש בדברי האגרת השלוחה אל המלך: מן אנון · גם אמרנו להם מה הם שמות האנשים אשר זאת הבנין בונים: ה ועין · השגחת עין אלהיהם היתה על זקני היהודים ולא בטלו אותם ממלאכתם עד אשר תלך הדבר לאזני המלך: ואדין · ואז ישיבו המלך ויופגיו דברים מפורשים על זאת ר״ל הניחום לבנות עד אשר יבוא דבר המלך ומה יעשו כאשר יצוה: ו פרשגן · זהו טופס סדור האגרת אשר שלח תתני וגו׳ וחבריו אנשי אפרסכיא והוא שם אומה ידוע להם: די · אשר יושבים בעבר הנהר: על · אל דריוש המלך: ז פתגמא · זהו הדבר אשר שלחו אליו וכזאת כתוב בה לדריוש המלך כל עניני השלום יהיה לו: ח ידיע · ידוע יהיה למלך אשר הלכנו למדינת יהודה לבית אלוה הגדול והוא נבנה מאבן שיש וגם קורות עצים משימים בהכתלים להיות מחוזק ביותר: ועבידתא · והמלאכה הזאת נעשית במהירות ומצלחת בידיהם: ט אדין · אז שאלנו להזקנים ההם העושים במלאכה: כנמא · כאשר נאמר למטה כן אמרנו להם ממש בלשון הזה: מן · מי נתן לכם גזרת אומר לבנות הבית הזאת וכחומה הזאת לגומרה ולכלותה: י ואף · גם שמותיהם שאלנו להם להודיע לך ולהוספת ביאור חוזר

ומפרש

להודעותך די נכתב שם־גבריא די בראשיהם׃
יא וכנמא פתגמא התיבונא למימר אנחנא המו
עבדוהי די־אלה שמיא וארעא ובנין ביתא די־הוא
בנה מקדמת דנה שנין שגיאן ומלך לישראל רב בנהי
ושכללה׃ יב להן מן־די הרגזו אבהתנא לאלה
שמיא יהב המו ביד נבוכדנצר מלך־בבל כסדיא
וביתה דנה סתרה ועמה הגלי לבבל׃ יג ברם
בשנת חדה לכורש מלכא די בבל כורש מלכא שם
טעם בית־אלהא דנה לבנא׃ יד ואף מאניא די־
בית־אלהא די דהבה וכספא די נבוכדנצר הנפק מן־
היכלא די בירושלם והיבל המו להיכלא די בבל
הנפק המו כורש מלכא מן־היכלא די בבל ויהיבו
לששבצר שמה די פחה שמה׃ טו ואמר־לה אלה
מאניא שא אזל־אחת המו בהיכלא די בירושלם ובית
אלהא יתבנא על־אתרה׃ טז אדין ששבצר דך

אתא

מצודת דוד

ומפרש די נכתב ר"ל אשר נכתוב אליך שם האנשים אשר בראשיהם שם השרים
שבהם: יא וכנמא · כלשון אשר נאמר למעלה כן השיבו אותנו דבר. לאמר:
אנחנא · ר"ל וכה אמרו אנחנו המה עבדיו של אלהי השמים והארץ ולזה בונים
אנחנו את ביתו אשר היה בנוי מלפני זה שנים מרובים ומלך גדול מישראל והוא
שלמה הוא בנה אותו וגמרו והשלימו: יב להן · רק מן אשר הכעיסו אבותינו
את אלהי השמים נתן אותם ביד נ"נ הכשדי ונתץ את הבית הזאת ואת העם הגלה
לבבל: יג ברם · אבל בשנה אחת לכורש מלך של בבל נתן המלך גזרת אומר
לבנות את בית אלהים הזאת: יד ואף · גם הכלים של בית אלהים של זהב
וכסף אשר נ"נ הוציא מן ההיכל אשר בירושלים והביא אותם אל ההיכל של הע"ז
אשר בבבל: הנפק · הוציא אותם כורש מן ההיכל של בבל ומסרים לאיש אשר
שמו ששבצר אשר עשהו למושל: טו ואמר לה · ואמר לו אלה
הכלים קחם ולך והנח אותם בהיכל אשר בירושלים ובית אלהים יבנה על מקומו
הראשון: טז אדין · אז ששבצר זה בא הנה ונתן היסוד של בית
אלהים אשר בירושלים ומן אז ועד עתה בונים בו ולא נשלם עדיין:

וכען

אתא יהב אשיא די־בית אלהא די בירושלם ומן־אדין ועד־כען מתבנא ולא שלם: יז וכען הן על־מלכא טב יתבקר בבית גנזיא די־מלכא תמה די בבבל הן איתי די־מן־כורש מלכא שים טעם למבנא בית־אלהא דך בירושלם ורעות מלכא על־דנה ישלח עלינא:

ו א באדין דריוש מלכא שם טעם ובקרו בבית ספריא די גנזיא מהחתין תמה בבבל:
ב והשתכח באחמתא בבירתא די במדי מדינתא מגלה חדה וכן־כתיב בגוה דכרונה: ג בשנת חדה לכורש מלכא כורש מלכא שם טעם בית־אלהא בירושלם ביתא יתבנא אתר די־דבחין דבחין ואשוהי מסובלין רומה אמין שתין פתיה אמין שתין: ד נדבכין
די

מצודת דוד

יז וכען · ועתה אם על המלך טוב ר"ל אם רוצה הוא בכך: יתבקר · יחופש בבית האוצר של המלך אשר שם בבבל: הן · אם יש זאת אשר מן כורש המלך הושם גזרת אומר לבנות בית אלהים זה בירושלים: ורעות · ורצון המלך על זאת ישלח אלינו ר"ל יאמר דעתו אם גם הפצו בבנין או לא:

ו א באדין · אז דריוש המלך שם גזרת אומר וחפשו בבית הספרי' אשר האוצרות מונחים שמה בבבל: ב והשתכח · ונמצא מגלה אחת בכלד של עור בארמון אשר במדינת מדי כי לא נמצא בבבל וחפשו ומצאו במדי: וכן · וכה היה כתוב בה זכרון שלה: ג בשנת · בשנה אחת לכורש נתן המלך גזרת אומר על בית אלהים אשר בירושלים אשר יבנה הבית שהוא מקום אשר זובחים שם זבחים: ואשוהי · יסודי הבית יהיו מאבנים גדולות רבי הסבל והמשא: רומה · גובה הבית יהיה ששים אמות ורחבו ששים אמות: ד נדבכין · שלשה שורות יבנה של אבני שיש ושורה אחת של עץ וכן בסדר הזה עד כלות הגובה כי בנין כזה מחוזק ביותר וכן נאמר בבנין שלמה שלשה טורים גזית וטור כרתות

מצודת ציון

ו ב באחמתא · הוא מל' וחמת מים (בראשית כ"א) והוא כלי של עור: מגלה · ספר: ג מסובלין · ענין משא כבדה כמו והנושאים בסבל (נחמיה ד'): ד נדבכין · שורות ונדרז"ל קורין וכו' ובראש הנדבך (ברכות י"ו):
ולפני

די־אבן גלל תלתא ונדבך די־אע חדת ונפקתא מן־
בית מלכא תתיהב׃ ה ואף מאני בית־אלהא די
דהבה וכספא די נבוכדנצר הנפק מן־היכלא די־
בירושלם והיבל לבבל יהתיבון ויהך להיכלא די־
בירושלם לאתרה ותחת בבית אלהא׃ ו כען תתני
פחת עבר־נהרה שתר בוזני וכנותהון אפרסכיא די
בעבר נהרה רחיקין הוו מן־תמה׃ ז שבקו לעבידת
בית־אלהא דך פחת יהודיא ולשבי יהודיא בית־אלהא
דך יבנון על־אתרה׃ ח ומני שים טעם למא די־
תעבדון עם שבי יהודיא אלך למבנא בית־אלהא דך
ומנכסי מלכא די מדת עבר נהרה אספרנא נפקתא
תהוא מתיהבא לגבריא אלך די־לא לבטלא׃ ט ומה
חשחן ובני תורין ודכרין ואמרין לעלון לאלה שמיא
חנטין מלח חמר ומשח כמאמר כהניא די־בירושלם
להוא מתיהב להם יום ביום די־לא שלו׃ י די־להון
מהקרבין

מצודת דוד

ארזים (מ״א ז׳): ונפקתא. הוצאות הבנין ינתן מן בית המלך: ה ואף מאני. גם כלי בית אלהים של זהב וכסף אשר הוציא נ״נ מן ההיכל אשר בירושלים והביא לבבל: יהתיבון. ישיבו אותם להוליך אל ההיכל אשר בירושלים למקומם ויונח בבית אלהים: ו כען. עתה תתני וכו׳ וחבריהם אשר בעבר הנהר היו רחוקים מן שמה ר״ל הרחיקו מלבטל המלאכה: ז שבקו. הניחו את עבודת בית אלהים הזאת: פחת. מושל היהודים עם זקני היהודים יבנו בית אלהים זאת על מקומו: ח ומני. וממני הושם גזרת לומר מה אשר תעשו עם זקני היהודים האלה: למבנא. לבנות בית אלהים זאת ר״ל שגם עוד תסייעו להם בדבר הבנין: ומנכסי. ומרכוש המלך של המס מנדה הגבוי מאנשי עבר הנהר: אספרנא. ר״ל מהר יהיה נתון הוצאות הבנין להאנשים האלה אשר לא יבוטל המלאכה מחסרון הממון: ט ומה חשחן. ומה שצריכים ובני בקר ואילים וכבשים לעולות לאלהי השמים וחטים ומלח ויין ושמן כפי השיעור אשר יאמרו הכהנים אשר בירושלים יהיה נתון להם בכל יום ויום אשר לא תשגו ולא תשכחו מלתת הכל:

מצודת ציון

ז ולשבי. הלמ״ד היא במקום את ור״ל ועם שבי: ט חשחן. כמו חושבין וכן לא חשחין אנחנא (דנ״ג׳): שלו. ענין משגה ושכחה.

די להון   אשר

מהקרבין ניחוחין לאלה שמיא ומצלין לחיי מלכא
ובנוהי׃ יא ומני שים טעם די כל־אנש די יהשנא
פתגמא דנה יתנסח אע מן־ביתה וזקיף יתמחא עלהי
וביתה נולו יתעבד על־דנה׃ יב ואלהא די־שכן
שמה תמה ימגר כל־מלך ועם די ישלח ידה להשניא
לחבלה בית־אלהא דך די־בירושלם אנא דריוש שמת
טעם אספרנא יתעבד׃ יג אדין תתני פחת עבר־
נהרה שתר בוזני וכנותהון לקבל די־שלח דריוש
מלכא כנמא אספרנא עבדו׃ יד ושבי יהודיא
בנין ומצלחין בנבואת חגי נביאה וזכריה בר־
עדוא ובנו ושכללו מן־טעם אלה ישראל ומטעם כורש
ודריוש וארתחששתא מלך פרס׃ טו ושיציא ביתה דנה

עד

מצודת דוד

אשר יהיו מקריבים קרבנות לנחת רוח לאלהי השמים ולהיות מתפללין על חיי המלך ובניו: יא ומני. וממני הושם גזרת אומר אשר כל איש אשר ישנה הדבר הזה: יתנסח. ענשו יהיה אשר יעקר עץ מן ביתו ולתלותו בו יושם ויוכה עליו והיא מדרך איום ואזהרה יתירה שיהיה נתלה על העץ אשר יעקר מביתו: וביתיה. וביתו יושם למקום נוול ואשפה בעבור זאת: יב ואלהא. האלהים אשר ישכין את שמו שמה הוא יפיל כל מלך ועם אשר ישלח ידו לשנות דברי להשחית בית אלהים זה אשר בירושלים: אנא. אני דריוש שמתי גזרת אומר חיש מהר יעשה: יג אדין. אז תתני וכו' וחבריהם בעבור הדברים אשר שלח דריוש המלך כאשר אמרנו לזה חיש מהר עשו דברו: יד ושבי. וזקני היהודים בנו והצליחו כאשר ניבא חגי וכו': ובנו. התחילו לבנות וגמרו הבנין מן גזרת אומר של אלהי ישראל אשר צוה ע"י הנביאים: ומטעם. מגזרת אומר של כורש הנותן רשות מתחלה לבנות הבית ומגזרת אומר של דריוש הפרסי שהיה מחזק דברי כורש: וארתחששתא. הוא דריוש הפרסי והוא שם כנוי לכל מלכי פרס כמו פרעה למצרים והדומים: טו ושיציא. גמר תשלום בנין הבית הזה

מצודת ציון

ושכפה כמו על השל (ש"ב ו'): יא יתנסח. ענין עקירה כמו בית גאים יסח ה' (משלי ט"ו): וזקיף. הוא העץ שתולין עליו ובדרז"ל דאית ליה זקיפא וכו' זקיף כינוחא (ב"מ נ"ע): יתמחא. יושם ובדרז"ל המחוהו אצל חנוני (שם קי"א): יב ימגר. ענין הפלה כמו וכסאו לארץ מגרת (תהלים פ"ט): טו ושיציא. ענין גמר והשלמה כי כאשר כלו (ברא' מ"ב) ת"א כד שציאו:

חנכת

עַד יוֹם תְּלָתָה לִירַח אֲדָר דִּי־הִיא שְׁנַת־שֵׁת לְמַלְכוּת
דָּרְיָוֶשׁ מַלְכָּא׃ טז וַעֲבַדוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּהֲנַיָּא וְלֵוָיֵא
וּשְׁאָר בְּנֵי־גָלוּתָא חֲנֻכַּת בֵּית־אֱלָהָא דְנָה בְּחֶדְוָה׃
יז וְהַקְרִבוּ לַחֲנֻכַּת בֵּית־אֱלָהָא דְנָה תּוֹרִין מְאָה דִּכְרִין
מָאתַיִן אִמְּרִין אַרְבַּע מְאָה וּצְפִירֵי עִזִּין לְחַטָּיָא עַל־כָּל־
יִשְׂרָאֵל תְּרֵי עֲשַׂר לְמִנְיָן שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ יח וַהֲקִימוּ
כָהֲנַיָּא בִּפְלֻגָּתְהוֹן וְלֵוָיֵא בְּמַחְלְקָתְהוֹן עַל־עֲבִידַת אֱלָהָא
דִּי בִירוּשְׁלֶם כִּכְתָב סְפַר מֹשֶׁה׃ יט וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־הַגּוֹלָה
אֶת־הַפָּסַח בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן׃ כ כִּי
הִטַּהֲרוּ הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם כְּאֶחָד כֻּלָּם טְהוֹרִים וַיִּשְׁחֲטוּ
הַפֶּסַח לְכָל־בְּנֵי הַגּוֹלָה וְלַאֲחֵיהֶם הַכֹּהֲנִים וְלָהֶם׃
כא וַיֹּאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל הַשָּׁבִים מֵהַגּוֹלָה וְכֹל הַנִּבְדָּל
מִטֻּמְאַת גּוֹיֵ־הָאָרֶץ אֲלֵהֶם לִדְרֹשׁ לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃
כב וַיַּעֲשׂוּ חַג־מַצּוֹת שִׁבְעַת יָמִים בְּשִׂמְחָה כִּי שִׂמְּחָם
יהוה

מצודת ציון

טז חנכת. התחלת דבר מה לעמוד בה תמיד וכן נקרא חנוך בל' המקרא: יח בפלוגתהון. ענין חלוקה:

והסב

מצודת דוד

כשאחר עד יום השלישי לחדש אדר אשר היא בשנת הששית למלכות דריוש: טז ועבדו. ובני ישראל והכהנים והלוים ושאר בני הגולה הם הנתינים ובני עבדי שלמה כולם עשו חנוכת בית אלהים זה בשמחה: יז תורין. פרים: דכרין. אילים: אמרין. כבשים: וצפירי. ושעירי עזים להעלות בעבור כל ישראל עם שלא חזרו בבית שני כ"א יהודה ובנימין: למנין. לפי מספר שבטי ישראל ואמרו ז"ל שהיתה הוראת שעה כי אין חטאת באה בנדבה: יח והקימו. העמידו את הכהנים והלוים כפי מחלקותם למשמרות על עבודת אלהים אשר בירושלים כפי אשר כתב בספר תורת משה הכהנים לעבודת המזבח והלוים לדבר בשיר: יט בני הגולה. ר"ל השבים מן הגולה: כ הטהרו. טבלו לטומאתן: כאחד. כאיש אחד המטהר עצמו שכולו טהור כן היו כולם טהורים: וישחטו. הלוים שחטו לצורך בני הגולה ולצורך הכהנים אחיהם מבני לוי ולצורך עצמן: כא ויאכלו. מן הפסח: וכל הנבדל מטומאת וגו'. אלו הגרים שנבדלו מטומאת העכו"ם להתחבר אל ישראל לדרוש לה' כמותם:

יהוה והסב לב מלך־אשור עליהם לחזק ידיהם
במלאכת בית־האלהים אלהי ישראל׃
ז א ואחר הדברים האלה במלכות ארתחששתא
מלך־פרס עזרא בן־שריה בן־עזריה בן־
חלקיה׃ ב בן־שלום בן־צדוק בן־אחיטוב׃ ג בן־
אמריה בן־עזריה בן־מריות׃ ד בן־זרחיה בן־עזי בן־
בקי׃ ה בן־אבישוע בן־פינחס בן־אלעזר בן־אהרן
הכהן הראש׃ ו הוא עזרא עלה מבבל והוא־סופר
מהיר בתורת משה אשר־נתן יהוה אלהי ישראל ויתן־
לו המלך כיד־יהוה אלהיו עליו כל בקשתו׃ ז ויעלו
מבני־ישראל ומן־הכהנים והלוים והמשררים והשערים
והנתינים אל־ירושלם בשנת־שבע לארתחששתא
המלך׃ ח ויבא ירושלם בחדש החמישי היא שנת
השביעית למלך׃ ט כי באחד לחדש הראשון הוא
יסד המעלה מבבל ובאחד לחדש החמישי בא אל־
ירושלם

מצודת דוד

כב מלך אשור · הוא דריוש שמלך גם באשור אשר היתה לפנים ראש לכל הממלכות עד בוא נ״נ ולקח המלוכה לבבל׃ עליהם · לטובה עליהם לחזק ידיהם במלאכת בית ה׳ בתת להם הוצאות הבנין והעזר מהאויב המבטל המלאכה׃

ז א ואחר וכו׳ · אחר כלות הבנין׃ במלכות וכו׳ · ר״ל כיה במלכות וכו׳׃ עזרא · אמר שהוא מלאכי ויתחסו עד אהרן ולקצר דלג כמה דורות ממה שהושב בדה״א׃ ה [illegible] הכהן הראש · ראשון לכהנים׃ ו ויתן לו וכו׳ · הוא הפוך כאלו אמר ויתן לו המלך כל בקשתו כיד ה׳ וכו׳ ר״ל כמו שהיה עליו כח ה׳ ליתן חנו בעיני המלך׃ ז [illegible] ויעלו וכו׳ · מלבד מה שעלו בראשונה עם זרובבל וכו׳ עלו שוב עם עזרא׃ ט יסד המעלה · התחלת העליה מבבל והוא אמר מתחלת הבנין אשר ייסיד הוא התחלה

מצודת ציון

כב והסב · מל׳ סבוב ור״ל הטה ופנה׃ ז ו סופר · ר״ל חכם ובדרז״ל סופר מברך ובור יוצא (ברכו׳ מ״ה)׃ מהיר · הוא הפוך מן קשה ההבנה׃ ז והשוערים · שומרי השערים׃ והנתינים · הגבעונים׃ [illegible] במיר

ירושלם כיד־אלהיו הטובה עליו: י כי עזרא הכין
לבבו לדרוש את־תורת יהוה ולעשת וללמד בישראל
חק ומשפט: יא וזה פרשגן הנשתון אשר נתן המלך
ארתחשסתא לעזרא הכהן הספר ספר דברי מצות־
יהוה וחקיו על־ישראל: יב ארתחשסתא מלך מלכיא
לעזרא כהנא ספר דתא די־אלה שמיא גמיר וכענת:
יג מני שים טעם די כל־מתנדב במלכותי מן־עמא
ישראל וכהנוהי ולויא למהך לירושלם עמך יהך:
יד כל־קבל די מן־קדם מלכא ושבעת יעטהי שליח
לבקרה על־יהוד ולירושלם בדת אלהך די בידך: טו
ולהיבלה כסף ודהב די־מלכא ויעטוהי התנדבו לאלה
ישראל די בירושלם משכנה: טז וכל כסף ודהב
די תהשכח בכל מדינת בבל עם התנדבות עמא
וכהניא מתנדבין לבית אלההם די בירושלם: יז כל־

קבל

מצודת ציון

יב גמיר. כולם כי כליל דקטר (ויקרא ו׳) ת״א גמיר תחסק: יג מתנדב. ענין רצון כי כל המתנד׳ מנדב ברצון:

תמחות

מצודת דוד

החתלה לה: כיד. ר״ל מיהר נדרך מהלכו כמו שהיה עליו כח אלהיו אשר היה טובה עליו: י כי עזרא הכין וכו׳. ולזה היה עליו יד אלהיו לטובה: יא וזה פרשגן. זה סדור טופס הדברים המפורשים אשר נתן וכו׳: ספיר. מתחכם ומשכיל דברי מצות ה׳ וחוקיו אשר צוה על ישראל: יב ארתחשסתא. וזהו דברי הכתב אני ארתחשסתא מלך על כל המלכים נותן זה הכתב לעזרא הכהן חכם בדת התורה של אלהי השמים: גמיר וכענת. ר״ל להראות לאנשי ממשלתי על כולם ולאנשי כענת שהיא העיר המטרפולין: יג מני. ממני הושם גזרת אומר אשר כל המתנדב ומתרצה במלכותי מן עם ישראל וכהניו והלוים ללכת לירושלים ילך עמך ולא יעכבו מי: יד כל קבל. בעבור אשר מלפני המלך ושבעת יועציו נשלח לחפש ולדרוש על אנשי יהודה ואנשי ירושלים אם זהירים הם בדת תורת אלהיך אשר בידך: טו ולהיבלה. ולהביא כסף וזהב אשר המלך ויועציו התנדבו לאלהי ישראל אשר השכן כבודו בירושלים: טז די תהשכח. אשר תמצא בכל מדינת בבל מדינת העמים: עם התנדבות. עם נדבות העם והכהנים אשר נדבו לבית אלהיהם אשר בירושלים: יז כל

קֳבֵל דְּנָה אָסְפַּרְנָא תִקְנֵא בְּכַסְפָּא דְנָה תּוֹרִין דִּכְרִין
אִמְּרִין וּמִנְחָתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן וּתְקָרֵב הִמּוֹ עַל־מַדְבְּחָה דִּי
בֵּית־אֱלָהֲכֹם דִּי בִירוּשְׁלֶם׃ יח וּמָה דִי עֲלָיךְ וְעַל־
אֶחָיךְ יֵיטַב בִּשְׁאָר כַּסְפָּא וְדַהֲבָה לְמֶעְבַּד כִּרְעוּת
אֱלָהֲכֹם תַּעַבְדוּן׃ יט וּמָאנַיָּא דִּי־מִתְיַהֲבִין לָךְ לְפָלְחָן
בֵּית אֱלָהָךְ הַשְׁלֵם קֳדָם אֱלָהּ יְרוּשְׁלֶם׃ כ וּשְׁאָר
חַשְׁחוּת בֵּית אֱלָהָךְ דִּי יִפֶּל־לָךְ לְמִנְתַּן תִּנְתֵּן מִן־בֵּית
גִּנְזֵי מַלְכָּא׃ כא וּמִנִּי אֲנָה אַרְתַּחְשַׁסְתְּא מַלְכָּא שִׂים
טְעֵם לְכֹל גִּזַּבְרַיָּא דִּי בַּעֲבַר נַהֲרָה דִּי כָל־דִּי יִשְׁאֲלֶנְכוֹן
עֶזְרָא כָהֲנָה סָפַר דָּתָא דִּי־אֱלָהּ שְׁמַיָּא אָסְפַּרְנָא
יִתְעֲבִד׃ כב עַד־כְּסַף כַּכְּרִין מְאָה וְעַד־חִנְטִין כּוֹרִין
מְאָה וְעַד־חֲמַר בַּתִּין מְאָה וְעַד־בַּתִּין מְשַׁח מְאָה וּמְלַח
דִּי־לָא כְתָב׃ כג כָּל־דִּי מִן־טַעַם אֱלָהּ שְׁמַיָּא יִתְעֲבֵד
אַדְרַזְדָּא לְבֵית אֱלָהּ שְׁמַיָּא דִּי־לְמָה לֶהֱוֵא קְצַף עַל־

מלכות

מצודת דוד

קבל · בעבור זאת כי ירבה הכסף לזה הוא אמר קנה בכסף זה פרים אילים וכבשים וסולת למנחתם ויין לנסכיהם ותקרב אותם על מזבח של בית אלהיכם אשר בירושלים: יח ומה די · ומה אשר ייטב עליך ועל רעיך לעשות במותר הכסף והזהב: כרעות · כרצון אלהיכם תעשון ר"ל לדבר מצוה תתנוהו בדבר אשר ייטב בעיניכם: יט ומאניא · והכלים אשר נתונים לך לעבודת בית אלהיך: השלם · תן כולם בשלימות לפני אלהי ירושלים ר"ל בבית ה': כ ושאר חשחות · ושאר צורך בית אלהיך אשר יפול עליך ליתן ר"ל אשר ישאלו ממך: תנתן · יהיה נתון מן בית אוצר המלך: כא ומני · וממני אני ארתחשסתא המלך הושם גזרת אומר לכל הפקידים אשר בעבר הנהר: די כל · דבר כל אשר ישאל מכם עזרא הכהן הסופר בתורת אלהי השמים הוא מהר יעשה: כב עד כסף · ר"ל אף אם ירבה לשאול עד ק' ככר כסף ועד ק' כורים חטים ועד ק' בתים יין ועד ק' בתים שמן: ומלח · ר"ל ומלח מה שיצטרך אשר אין דרך לכתוב דבר קצוב על כי הוא דבר זול וכאומר מלח תתנו כל מה שירצה: כג כל די · כל אשר הוא מן גזרת אומר של אלהי השמים יעשה בזריזות לבית אלהי השמים: די למה ·

אשר

מצודת ציון

כ חשחות · כמו חששנת והוא ענין צורך: יפל · ענין נטיה ודוגמתו כי יפול לא יוטל (תהלי' ל"ז): כב בתין · שם מדת הלח והיא ג' סאין: כג אדרזדא · הוא ענין זריזות ואין לו דומה:

נקנו

מלכות מלכא ובנוהי: כד ולכם מהודעין די כל־
כהניא ולויא זמריא תרעיא נתיניא ופלחי בית אלהא
דנה מנדה בלו והלך לא שליט למרמא עליהם:
כה ואנת עזרא כחכמת אלהך די־בידך מני שפטין
ודינין די־להון דאנין לכל־עמא די בעבר נהרה לכל־
ידעי דתי אלהך ודי לא ידע תהודעון: כו וכל־די־
לא להוא עבד דתא די־אלהך ודתא די מלכא
אספרנא דינה להוא מתעבד מנה הן למות הן לשרשו
הן־לענש נכסין ולאסורין: כז ברוך יהוה אלהי
אבתינו אשר נתן כזאת בלב המלך לפאר את־בית
יהוה אשר בירושלם: כח ועלי הטה־חסד לפני המלך
ויועציו ולכל־שרי המלך הגברים ואני התחזקתי כיד־
יהוה אלהי עלי ואקבצה מישראל ראשים לעלות
עמי:

ח א ואלה ראשי אבתיהם והתיחשם העלים עמי

במלכות

מצודת דוד

כד ולכם · אתם הפקידים על המס מודיע אני לכם אשר כל הכהנים והלוים המשוררים והשוערים והנתינים ועובדי עבודת בית אלהים זה: מנדה וכו׳ · מיני המסים השלה אין ממשלה ורשות להטיל עליהם: כה ואנת · ואתה עזרא כפי חכמת אלהיך אשר בידיך פקוד ומנה שופטים ודיינים אשר יהיו דנין לכל העם אשר בעבר הנהר: לכל ידעי · ר״ל מנה את כל יודעי תורת אלהיך ואשר לא ידעו מה מדבר הקשה תודיע להם: כו וכל די · וכל אשר לא יהיה עושה דת התורה של אלהיך ודת של המלך המזהיר על הדבר: אספרנא · חיש מהר יהיה נעשה ממנו משפט ודין הן אם יהיה משפטו להמיתו הן לעקור שרשיו ר״ל להמית אותו ואת בניו הן לענשו עונש ממון ונכסיה הן לאסרו בבית האסורים את הכל יהיה נעשה חיש מהר: כז ברוך ה׳ · אלה דברי עזרא שהודה לה׳ על הטובה: כזאת · כדבר הזאת לזרז על דברי הבית לפאר ולרומם את בית ה׳: כח ועלי · המקום הטה עלי חסד לפני המלך: ולכל · ולפני כל: כיד ה׳ · כפי הטובה שהיתה עלי: ראשים · ואחריהם היו נמשכים יתר העם:

ח א ראשי אבותיהם · ראשי המשפחות: והתיחשם · זכרון יחוסם בני מי המה:

במלכות

במלכות ארתחשסתא המלך מבבל :
ב מבני פינחס גרשם מבני איתמר דניאל מבני דויד
חטוש : ג מבני שכניה מבני פרעש זכריה ועמו
התיחש לזכרים מאה וחמשים : ד מבני פחת מואב
אליהועיני בן־זרחיה ועמו מאתים הזכרים : ה מבני
שכניה בן־יחזיאל ועמו שלש מאות הזכרים : ו ומבני
עדין עבד בן־יונתן ועמו חמשים הזכרים : ז ומבני
עילם ישעיה בן־עתליה ועמו שבעים הזכרים :
ח ומבני שפטיה זבדיה בן־מיכאל ועמו שמנים הזכרים :
ט מבני יואב עבדיה בן־יחיאל ועמו מאתים ושמנה
עשר הזכרים : י ומבני שלומית בן־יוספיה ועמו
מאה וששים הזכרים : יא ומבני בבי זכריה בן־בבי
ועמו עשרים ושמנה הזכרים : יב ומבני עזגד יוחנן
בן־הקטן ועמו מאה ועשרה הזכרים : יג ומבני
אדניקם אחרנים ואלה שמותם אליפלט יעיאל ושמעיה יעואל ק'
ועמהם ששים הזכרים : יד ומבני בגוי עותי וזבוד
ועמהם שבעים הזכרים : טו ואקבצם אל־הנהר הבא
אל־אהוא ונחנה שם ימים שלשה ואבינה בעם
ובכהנים ומבני לוי לא־מצאתי שם : טז ואשלחה
לאליעזר

מצודת דוד

במלכות · הנאצלים במלכות וכו' : ב מבני פינחס · העולה מבני פינחס היה שמו גרשם וכן כולם : ג מבני שכניה מבני פרעש · ר"ל מבני שכניה שהיה מבני פרעש היה הראש זכריה ועם יחוסו התיחסו למספר זכרים מאה וחמשים כי כולם היו ידועים שהמה קרובים לזכריה הראש : ד פחת מואב · מושל במואב : ועמו · עם יחוסו התיחסו אנשיו וכן כולם : ה בן יחזיאל · ר"ל היה הראש בן יחזיאל ולפי שלא היה נודע כאביו הזכיר שם אביו עליו : ו עבד · כך שמו עבד : י בן יוספיה · היה הראש בן יוספיה : יג אחרונים · הם הלכו באחרונה ולא מהרו ללכת כשאר הנזכרים : שמותם · של הראשים : טו אל הנהר וכו' · סמוך להנהר ההולך אל אהוא והוא שם מקום : ואבינה · נסתכלתי בכונת הלב לדעת

לֶאֱלִיעֶזֶר לַאֲרִיאֵל לִשְׁמַעְיָה וּלְאֶלְנָתָן וּלְיָרִיב וּלְאֶלְנָתָן
וּלְנָתָן וְלִזְכַרְיָה וְלִמְשֻׁלָּם רָאשִׁים וּלְיוֹיָרִיב וּלְאֶלְנָתָן
מְבִינִים׃ יז וָאוֹצִאָה אוֹתָם עַל־אִדּוֹ הָרֹאשׁ בְּכָסִפְיָא
הַמָּקוֹם וָאָשִׂימָה בְּפִיהֶם דְּבָרִים לְדַבֵּר אֶל־אִדּוֹ אָחִיו
הַנְּתוּנִים בְּכָסִפְיָא הַמָּקוֹם לְהָבִיא־לָנוּ מְשָׁרְתִים לְבֵית
אֱלֹהֵינוּ׃ יח וַיָּבִיאוּ לָנוּ כְּיַד־אֱלֹהֵינוּ הַטּוֹבָה עָלֵינוּ
אִישׁ שֶׂכֶל מִבְּנֵי מַחְלִי בֶּן־לֵוִי בֶּן־יִשְׂרָאֵל וְשֵׁרֵבְיָה וּבָנָיו
וְאֶחָיו שְׁמֹנָה עָשָׂר׃ יט וְאֶת־חֲשַׁבְיָה וְאִתּוֹ יְשַׁעְיָה
מִבְּנֵי מְרָרִי אֶחָיו וּבְנֵיהֶם עֶשְׂרִים׃ כ וּמִן־הַנְּתִינִים
שֶׁנָּתַן דָּוִיד וְהַשָּׂרִים לַעֲבֹדַת הַלְוִיִּם נְתִינִים מָאתַיִם
וְעֶשְׂרִים כֻּלָּם נִקְּבוּ בְשֵׁמוֹת׃ כא וָאֶקְרָא שָׁם צוֹם עַל־
הַנָּהָר אַהֲוָא לְהִתְעַנּוֹת לִפְנֵי אֱלֹהֵינוּ לְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ דֶּרֶךְ
יְשָׁרָה לָנוּ וּלְטַפֵּנוּ וּלְכָל־רְכוּשֵׁנוּ׃ כב כִּי בֹשְׁתִּי
לִשְׁאוֹל מִן־הַמֶּלֶךְ חַיִל וּפָרָשִׁים לְעָזְרֵנוּ מֵאוֹיֵב בַּדָּרֶךְ
כִּי־אָמַרְנוּ לַמֶּלֶךְ לֵאמֹר יַד־אֱלֹהֵינוּ עַל־כָּל־מְבַקְשָׁיו

לְטוֹבָה

מצודת דוד

ח כ נקבו · נתפרשו וכן ונוקב שם (ויק' כ"ד): כב ופרשים · הם רוכבי הסוסים כהרגל רב ויעתר

מצודת ציון

מיוחדי ההולכים: טז לאליעזר · אל אליעזר: מבינים · חכמים: יז על אדו · אל אדו שהיה הראש במקום הנקרא כספיא: ואשימה · ר"ל סדרתי להם הדברים לדבר וכו': אחיו · כמו ואחיו: הנתינים · ר"ל אדו ואחיו היו מן הנתינים אשר בכספיא: להביא · דבר השליחות היה להביא לנו לוים אשר ישרתו בבית: יח כיד אלהינו · כמו שהיה עלינו יד אלהינו הטובה כן הבליחו והביאו לנו איש משכיל בדבר הבית והיה מבני מחלי ופי' ולא הזכיר שמו: ושרביה · גם הביאו את שרביה ובניו ואחיו: יט אחיו · חבריו וחוזר על האחד וה"ה לבני וקלר בדבר המובן: כ לעבודת הלוים · בדבר מלאכת בית ה': נקבו בשמות · נתפרשו בשמותם ר"ל החשובים והידועים שבהם: כא ואקרא · ר"ל גזרתי תענית בהכרזה: על הנהר אהוא · על הנהר הבא אל אהוא: דרך ישרה · ללכת בדרך אשר לא השיג לנו יד אויב ואורב: כב כי בושתי וכו' · ולזה לא שלח עמנו והייתי מתפחד מן האויב: כי אמרנו וגו' · ולזה לא שאלתי חיל ופרשים כ"א בשאלתי היה מפיב

לומר

לטובה ועזו ואפו על כל־עזביו׃ כג ונצומה ונבקשה
מאלהינו על־זאת ויעתר לנו׃ כד ואבדילה משרי
הכהנים שנים עשר לשרביה חשביה ועמהם מאחיהם
עשרה׃ כה ואשקולה להם את־הכסף ואת־הזהב
ואת־הכלים תרומת בית־אלהינו ההרימו המלך ויעציו
ושריו וכל־ישראל הנמצאים׃ כו ואשקלה על־ידם
כסף ככרים שש־מאות וחמשים וכלי־כסף מאה
לככרים זהב מאה ככר׃ כז וכפרי זהב עשרים לאדרכנים
אלף וכלי נחשת מצהב טובה שנים חמודת כזהב׃
כח ואמרה אלהם אתם קדש ליהוה והכלים קדש
והכסף והזהב נדבה ליהוה אלהי אבתיכם׃ כט שקדו
ושמרו עד־תשקלו לפני שרי־הכהנים והלוים ושרי־
האבות לישראל בירושלם הלשכות בית יהוה׃
ל וקבלו הכהנים והלוים משקל הכסף והזהב והכלים
להביא לירושלם לבית אלהינו׃ לא ונסעה מנהר
אהוא

מצודת דוד

לומר היה אמריכם: לטובה · להטיב להם: ועזו · כח נקמתו: כג על זאת · על דבר ישרה: ויעתר לנו · קבל עתר תפלתינו ואולי בנבואה נאמר לו או בחלום ידבר בו: כד לשרביה · את שרביה ואת חשביה: מאחיהם · מחבריהם והיו מבני לוי: כה ואשקלה · מסרתי להם במשקל: ההרימו · אשר הרימו והפרישו המלך וגו': הנמצאים · במלכות בבל: כו על ידם · למסור בידם: לככרים · כל כלי היה משקלו ככר אחד: כז לאדרכונים אלף · כל אחד היה משקלו אלף דרכונים: המודות כזהב · חשובות כזהב: כח אתם קדש וגו' · ומהראוי להנתן הקדש ביד הקדש: נדבה לה' · ולקדש יחשב: כט שקדו ושמרו · מהרו בדבר כורך הכלים והכסף והזהב ושמרו אותם עד אשר תשיבו במשקל לפני שרי וגו' לאתם אל הלשכות אשר בבית ה': ל משקל הכסף · ר"ל הכסף וגו' קבלו במשקל: לא מנהר

מצודת ציון

כג ויעתר · ענין קבלת תפלה וכן ויעתר לו (בראשית כ"ה): כז וכפורי · מזרקות: לאדרכונים · שם מטבע ידוע אצלם: מצהב · מראה כעין גוון הזהב וכן שער צהוב (ויק' י"ג): כט שקדו · ענין מהירות כמו כי שוקד אני (ירמ' א'):

אהוא בשנים עשר לחדש הראשון ללכת ירושלם
ויד־אלהינו היתה עלינו ויצילנו מכף אויב ואורב על־
הדרך: לב ונבוא ירושלם ונשב שם ימים שלשה:
לג וביום הרביעי נשקל הכסף והזהב והכלים בבית
אלהינו על יד־מרמות בן־אוריה הכהן ועמו אלעזר
בן־פינחס ועמהם יוזבד בן־ישוע ונועדיה בן־בנוי
הלוים: לד במספר במשקל לכל ויכתב כל־המשקל
בעת ההיא: לה הבאים מהשבי בני־הגולה הקריבו
עלות לאלהי ישראל פרים שנים־עשר על־כל־ישראל
אילים תשעים וששה כבשים שבעים ושבעה צפירי
חטאת שנים עשר הכל עלה ליהוה:
ט א ויתנו את־דתי המלך לאחשדרפני המלך
ופחוות עבר הנהר ונשאו את־העם
ואת־בית האלהים: ב וככלות אלה נגשו אלי השרים
לאמר לא־נבדלו העם ישראל והכהנים והלוים מעמי
הארצות כתעבתיהם לכנעני החתי הפריזי היבוסי
העמני

מצודת ציון

לא ואורב. שונא היושב במארב להסתר: לה צפירי. שעירי: ט א לאחשדרפני. מין שררה ידוע אצלם: ופחוות. מל' פחה ומושל: ב נבדלו. ענין

ט א דתי המלך. הוא גזרת המלך אשר נתן ביד עזרא כמ"ש למעלה: ונשאו. היו מנשאים ומרוממים את העם וכו': ב וככלות אלה. כאשר כלו הדברים האלה והם מסירת הכלים וכו' ואת דתי המלך: כתעבתיהם. ר"ל עושים עונים כתועבותיהם של הכנעני וכו':

מצודת דוד

אהוא. מנהר הבא אל אהוא: לג נשקל. שקלנו הכסף וכו' במשקל ביד מרמות וכו': לד במספר. את הכלים ספרנו במספר ובמשקל כל אחד ואחד: ויכתב. למען יעמד לזכרון: לה הבאים וכו'. הוא הפוך וכמו בני הגולה הבאים מהשבי: על כל ישראל. בעבור כל ישראל: הכל עולה. ר"ל אף החטאות היו כליל כעולה ולא אכלום הכהנים והוראת שעה היתה:

כי

העמני המאבי המצרי והאמרי: ג כי־נשאו מבנתיהם
להם ולבניהם והתערבו זרע הקדש בעמי הארצות
ויד השרים והסגנים היתה במעל הזה ראשונה:
ד וכשמעי את־הדבר הזה קרעתי את־בגדי ומעילי
ואמרטה משער ראשי וזקני ואשבה משומם: ה ואלי
יאספו כל חרד בדברי אלהי־ישראל על מעל הגולה
ואני ישב משומם עד למנחת הערב. ו ובמנחת
הערב קמתי מתעניתי ובקרעי בגדי ומעילי ואכרעה
על־ברכי ואפרשה כפי אל־יהוה אלהי: ז ואמרה
אלהי בשתי ונכלמתי להרים אלהי פני אליך כי עונתינו
רבו למעלה ראש ואשמתנו גדלה עד לשמים:
ח מימי אבתינו אנחנו באשמה גדלה עד היום הזה
ובעונתינו נתנו אנחנו מלכינו כהנינו ביד מלכי
הארצות בחרב בשבי ובבזה ובבשת פנים כהיום הזה:
ועתה

מצודת דוד

ג כי נשאו. כי לקחו נשים מבנותיהם ולזה אוחזים במעשיהם: זרע הקדש. המה בני ישראל: ראשונה. הם נשאו בתחלה נשים מבנות האומות ומהם למדו יתר העם: ד קרעתי וכו'. מגודל הצער בעבור המעל הזה: משומם. משותק ונאלם כדרך המצטער: ה כל חרד. כל החרד בקיום דברי ה' היה נאסף אלי בעבור מעל הגולה ר"ל להעביר המעל הזה: למנחת הערב. לזמן הקרבת תמיד של בין הערבים: ו קמתי מתעניתי. ר"ל קמתי מעונה ואלו מתעניתי שלא אכל כל אותו היום: ובקרעי וכו'. ובקריעת הבגדים ובגדי לעורר הלבבות קם כשהוא מעונה ולבוש בגדים קרועים וכרע על ברכיו: ואפרשה את כפי. כן הוא דרך שואל החסד: ז להרים וכו'. הוא הפוך כמו להרים פני אליך אלהי: רבו. נתרבו ועלו למעלה מן הראש: ח כהיום הזה. כאשר נראה היום אשר בני עברת הנכנעים המה בגולה ולא
מבני

מצודת ציון

ענין הפרשה: ג והתערבו. מל' תערובות ובלבול: והסגנים. מין שררה: במעל. ענין חטא ופשע: ד ומעילי. הוא מין מלבוש עליון: ואמרטה. ענין תלישה כמו ואיש כי ימרט ראשו (ויק' י"ג): משומם. משותק ונאלם כמו משמים בתוכם (יחזק' ג'): ה חרד. ענין מהירות כמו ויחרדו זקני העיר (ש"א ט"ז): ז ונכלמתי. מל' כלימה ובושה: להרים. לרומם ולהגביה: ואשמתנו. מל' אשמה ופשע:
קהנה

ט ועתה כמעט־רגע היתה תחנה מאת יהוה אלהינו
להשאיר לנו פליטה ולתת־לנו יתד במקום קדשו
להאיר עינינו אלהינו ולתתנו מחיה מעט בעבדתנו:
י כי־עבדים אנחנו ובעבדתנו לא עזבנו אלהינו ויט־
עלינו חסד לפני מלכי פרס לתת־לנו מחיה לרומם
את־בית אלהינו ולהעמיד את־חרבתיו ולתת־לנו גדר
ביהודה ובירושלם: יא ועתה מה־נאמר אלהינו
אחרי־זאת כי עזבנו מצותיך: יב אשר צוית ביד
עבדיך הנביאים לאמר הארץ אשר אתם באים
לרשתה ארץ נדה היא בנדת עמי הארצות
בתועבתיהם אשר מלאוה מפה אל־פה בטמאתם:
יג ועתה בנותיכם אל־תתנו לבניהם ובנתיהם אל־
תשאו לבניכם ולא־תדרשו שלמם וטובתם עד־עולם
למען תחזקו ואכלתם את־טוב הארץ והורשתם
לבניכם עד־עולם: יד ואחרי כל־הבא עלינו במעשינו

הרעים

מצודת ציון

ט תחנה. חנינה וחן וכן לבלתי היות להם תחנה (יהושע י"א): פליטה. ענין הצלה ושיור: יתד. מסמר: מחיה. מלשון חיות: י חרבתיו. מלשון חורבה: גדר. כותל מקיף: יב נדה. מלשון נדידה ורחוק:

הסכת

מצודת דוד

מבני יהודה ובנימין רבים נשארו בבבל בגולה: ט כמעט רגע. מעט זמן היה לנו חנינה מה' והיא מלשון חנינה ומל"ל: על כי הגאולה היתה קטנה היא: יתד וכו'. קביעות בירושלים כיתד התקוע: מחיה מעט. חיים מעטים בעת עבדותינו: י כי עבדים. עדיין עבדים אנחנו למלכי פרס אבל בעבדותינו לא עזבנו מכל וכל: את חרבותיו. של הבית הזה: גדר. להיות גדורים מהאויב לבל יבוא עוד למרמס לנו: יא אחרי זאת. אחרי הטובה הזאת שעשית לנו מה נאמר ר"ל וכי נוכל לומר הטובה הזאת מעוטה היא כי הלא עזבנו מצותיך ואף המעט היא לחסד החסד: יב ארץ נדה היא. הארץ מרוחק ומתועב בעבור העון העמים בתועבות אשר מלאו הארץ מפאה אל פאה ברוב טומאתם: יג למען תחזקו. למען תאחזו בארץ להשאר בידכם: עד עולם. ר"ל ובניכם לבניהם וכן עד עולם: יד ואחרי וכו'. אחרי שראינו כל הטובה הבאה עלינו וכו':

הסכת

הרעים ובאשמתנו הגדלה כי ׀ אתה אלהינו חשכת
למטה מעוננו ונתתה לנו פליטה כזאת: טו הנשוב
להפר מצותיך ולהתחתן בעמי התעבות האלה הלוא
תאנף־בנו עד־כלה לאין שארית ופליטה: טז יהוה
אלהי ישראל צדיק אתה כי־נשארנו פליטה כהיום
הזה הננו לפניך באשמתינו כי אין לעמוד לפניך על־
זאת:

י א וכהתפלל עזרא וכהתודתו בכה ומתנפל
לפני בית האלהים נקבצו אליו
מישראל קהל רב־מאד אנשים ונשים וילדים כי־בכו
העם הרבה בכה: ב ויען שכניה בן־יחיאל מבני
עולם ויאמר לעזרא אנחנו מעלנו באלהינו ונשב
נשים נכריות מעמי הארץ ועתה יש־מקוה לישראל
על־זאת: ג ועתה נכרת־ברית לאלהינו להוציא
כל

מצודת דוד

חשכת · ר״ל אף הגאולה המופעטת הביא אין אנו ראוים לה כי אתה נאסך מנעת העונש לבאה למטה מעונגו. ר״ל פחות מהם ובעבור זה נתת לנו פליטה ולא בצדקותינו: טו הנשוב · חוזר למענה לומר אחרי שראינו בעונש והחסד בפליטה הנשארת וכי מהראוי שנשוב להפר מצותיך: עד כלה · עד לכלות הכל מבלי שארית ולא תעשה עוד חסד: טז צדיק אתה וגו׳ · ר״ל צדקה עשית עמנו ולא במשפט: כהיום הזה · כאשר אנחנו היום פליטה מועטת: הננו לפניך · עדיין מחזיקים אנו בעון זה עדינו היא: כי אין לעמוד · ר״ל אין בנו זכות לעמוד לפניך על העון הזה להעביר אותה בעבור מעשה הזכות וא״כ עדיין אנו באשמה הזאת ועמון היא בידינו והפליטה הנשארת בצדקה היא:

י א וכהתפלל · וכאשר התפלל עזרא וכו׳: כי בכו · בעבור תפלת עזרא בכו העם אשר נמצאו עמו ולקול בכיתם נקבצו קהל רב:
ב ונושב · הושבנו בבתינו לקחת אותן לנשים: יש מקוה · יש תקוה לבטל העון הזאת

מצודת ציון

יד חשכת · מנעת כמו ולא חשכת (בראשית כ״ב): טו להפר · לבטל: להתחתן · מל׳ חתן: תאנף · מל׳ אף וחמה:

י א וכהתודתו · מל׳ וידוי: ומתנפל · נופל ומשתטח בארץ:
ב מקוה · מל׳ תקוה ותוחלת והמרדים

כל־נשים והנולד מהם בעצת אדני והחרדים במצות
אלהינו וכתורה יעשה׃ ד קום כי־עליך הדבר
ואנחנו עמך חזק ועשה׃ ה ויקם עזרא וישבע את־
שרי הכהנים הלוים וכל־ישראל לעשות כדבר הזה
וישבעו׃ ו ויקם עזרא מלפני בית האלהים וילך אל־
לשכת יהוחנן בן־אלישיב וילך שם לחם לא־אכל
ומים לא־שתה כי מתאבל על־מעל הגולה׃ ז ויעבירו
קול ביהודה וירושלם לכל בני הגולה להקבץ ירושלם׃
ח וכל אשר לא־יבוא לשלשת הימים כעצת השרים
והזקנים יחרם כל־רכושו והוא יבדל מקהל הגולה׃
ט ויקבצו כל־אנשי־יהודה ובנימן ירושלם לשלשת
הימים הוא חדש התשיעי בעשרים בחדש וישבו כל־
העם ברחוב בית האלהים מרעידים על־הדבר
ומהגשמים׃ י ויקם עזרא הכהן ויאמר אלהם אתם
מעלתם ותשיבו נשים נכריות להוסיף על־אשמת
ישראל׃ יא ועתה תנו תודה ליהוה אלהי־אבתיכם

ועשו

מצודת ציון

ג והחרדים · המתחרים׃ ד קום · הוא ענין זרוז וכן קום עבור (יהו״ע ז׳)׃ ו לשכת · ענין חדר מה׃ ח יחרם · ענין חורבן ואבדון׃ ט מרעידים · מל׳ רעדה ורתת׃ יא תודה · הודאה׃

מזמנים

מצודת דוד

הזאת׃ ג כל נשים · הנכריות כעמים׃ והנולד · הבנים הנולדים מהן׃ בעצת ה׳ · בעבור עצת ה׳ כמ״ש ולא תתחתן וגו׳ כי יסיר וגו׳ (דברים ז׳)׃ והחרדים · בעצת והתעוררות החרדים במצות אלהינו׃ וכתורה יעשה · וכאשר נעשה כן אז יעשה כדבר התורה׃ קום · היה זריז בדבר כי היא מוטלת עליך כי אתה הראש לכולנו ואנחנו נהיה עמך בעזרתך׃ ה וכל ישראל · שרי כל ישראל׃ ז ויעבירו · הכריזו לאמר לכל בני הגולה וגו׳׃ ח לשלשת הימים · לסוף ג׳ ימים מעת הכרוז׃ כעצת וגו׳ · אשר הנהיגו זה הזמן׃ והוא יבדל · לא יצטרפו אותו לקהל הגולה כדבר מהנדרים׃ ט ברחוב · רחוב היה בקר הבית וכן בבית הראשון כמ״ש לרחוב המזרח (דה״ב כ״ט)׃ מרעידים · היו רועדים על דבר מכשול העון ומחמת רוב הגשמים היורד עליהם׃ י ותושיבו · הושבתם בבתיכם לנשים׃ על אשמת ישראל · אשר יש בידם מאז׃ יא תנו תודה ·

היו

ועשו רצונו והבדלו מעמי הארץ ומן־הנשים הנכריות:
יב ויענו כל־הקהל ויאמרו קול גדול כן כדבריך
עלינו לעשות: יג אבל העם רב והעת גשמים ואין
כח לעמוד בחוץ והמלאכה לא־ליום אחד ולא לשנים
כי־הרבינו לפשע בדבר הזה: יד יעמדו־נא שרינו
לכל־הקהל וכל אשר בערינו ההשיב נשים נכריות
יבא לעתים מזמנים ועמהם זקני־עיר ועיר ושפטיה עד
להשיב חרון אף־אלהינו ממנו עד לדבר הזה: טו אך
יונתן בן־עשהאל ויחזיה בן־תקוה עמדו על־זאת
ומשלם ושבתי הלוי עזרם: טז ויעשו־כן בני הגולה
ויבדלו עזרא הכהן אנשים ראשי האבות לבית אבתם
וכלם בשמות וישבו ביום אחד לחדש העשירי לדריוש
הדבר: יז ויכלו בכל אנשים ההשיבו נשים נכריות

עד

מצודת דוד

היו מודים אשר עשיתם הרע ותתחרטו עליו ועשו מעתה רצונו: מעמי הארץ · לבלי תת להם מבנותיכם: יב כן · אמת ויושר הדבר ועלינו לעשות כדבריך: יג העם · נושאי הנכריות המה רבים ואין כאן בתים להכיל את כולם והעת היא עת גשמים וכו': והמלאכה · מלאכת הפרשת הנשי' הנכריות: כי הרבינו · ר"ל רבים הם אשר פשעו בדבר הזה: יד שרינו לכל הקהל · השרים שעל כל הקהל יעמדו פה בירושלים עד יושלם הדבר: ההושיב · אשר הושיב בביתו נשים נכריות: לעתים מזומנים · לפי העת אשר יבינו להם השרים: ועמהם · עם האנשים אשר הושיבו נשים נכריות יבואו זקני העיר ושופטי' לדעת אם כולם באו: עד להשיב · ר"ל יתמידו השרים לשבת בירושלים עד אשר יעשו להשיב חרון אף ה' וחוזר ומפרש עד יכלו הדבר הזה כי אז ישוב החרון מישראל: טו עמדו על זאת · התחזקו ביותר על הדבר ההיא להבדיל הנשים הנכריות: עזרום · היו להם לעזר בהדבר ההיא: טז ויעשו כן · להוציא הנשי' הנכריות: ויבדלו · הבדילו הנשים הנכריות והמבדילי' היו עזרא הכהן ואנשים ראשי האבות לבית אבותם ר"ל ראשי המשפחות: וכולם בשמות · ראשי האבות ההם הי' ידועים וניכרים בשמותם לרוב חשיבותם: לדריוש · כמו לדרוש והיו"ד נוסף: יז ויכלו · השלימו דבר ההבדל בכל האנשים אשר השיבו נשים נכריו' מעת

מצודת ציון

יד מזומנים · ענין הכנה וקביעות כמו בעתים מזומנות (נחמיה י"ג):

הנירה

עד יום אחד לחדש הראשון: יח וימצא מבני
הכהנים אשר השיבו נשים נכריות מבני ישוע בן־
יוצדק ואחיו מעשיה ואליעזר ויריב וגדליה: יט ויתנו
ידם להוציא נשיהם ואשמים איל־צאן על־אשמתם:
כ ומבני אמר חנני וזבדיה: כא ומבני חרם מעשיה
ואליה ושמעיה ויחיאל ועזיה: כב ומבני פשחור
אליועיני מעשיה ישמעאל נתנאל יוזבד ואלעשה:
כג ומן־הלוים יוזבד ושמעי וקליה הוא קליטא פתחיה
יהודה ואליעזר: כד ומן־המשררים אלישיב ומן
השערים שלם וטלם ואורי: כה ומישראל מבני
פרעש רמיה ויזיה ומלכיה ומימן ואלעזר ומלכיה
ובניה: כו ומבני עילם מתניה זכריה ויחיאל ועבדי
וירמות ואליה: כז ומבני זתוא אליועני אלישיב
מתניה וירמות וזבד ועזיזא: כח ומבני בבי
יהוחנן חנניה זבי עתלי: כט ומבני בני משלם מלוך
ועדיה ישוב ושאל ירמות: ל ומבני פחת מואב עדנא
וכלל בניה מעשיה מתניה בצלאל ובנוי ומנשה:
לא ובני חרם אליעזר ישיה מלכיה שמעיה שמעון:
לב בנימן מלוך שמריה: לג מבני חשם מתני מתתה
זבד אליפלט ירמי מנשה שמעי: לד מבני בני מעדי
עמרם ואואל: לה בניה בדיה כלוהי: לו וניה
מרמות אלישיב: לז מתניה מתני ויעשו: לח ובני
ובנוי

מצודת דוד

עד יום אחד וכו׳: יח מעשיה וגו׳ · הם הושיבו נשים נכריות: יט ויתנו ידם · תקעו כף להוציא נשיהם ולהביא קרבן אשם איל מן הצאן בעבור ... שמה והיא הורה שנה: כג ומן הלוים · היו נושאים נשים נכריות ... הוא קליטא · בשתי השמות הי׳ נקרא קליה וקליטא: ל ... תחת מואב · מוסב במוקב:

בנוי שמעי: לט ושלמיה ונתן ועדיה: מ מכנדבי
ששי שרי: מא עזראל ושלמיהו שמריה: מב שלום
אמריה יוסף: מג מבני נבו יעיאל מתתיה זבד זבינא
ידו ויואל בניה: מד כל־אלה נשאי נשים נכריות
ויש מהם נשים וישימו בנים:

ידי ק׳ נשאו ק׳

נחמיה

א א דברי נחמיה בן־חכליה ויהי בחדש־כסלו
שנת עשרים ואני הייתי בשושן
הבירה: ב ויבא חנני אחד מאחי הוא ואנשים
מיהודה ואשאלם על־היהודים הפליטה אשר־נשארו
מן־השבי ועל־ירושלם: ג ויאמרו לי הנשארים אשר
נשארו מן־השבי שם במדינה ברעה גדלה ובחרפה
וחומת ירושלם מפרצת ושעריה נצתו באש: ד ויהי
כשמעי את־הדברים האלה ישבתי ואבכה ואתאבלה
ימים ואהי צם ומתפלל לפני אלהי השמים: ה ואמר

אנא

מצודת דוד

מד ויש מהם נשים · מקצת מהם נשאו נשים נכריות ושמו בנים ר"ל ילדו עמהן בנים:

נחמיה

א א דברי נחמיה · ר"ל נחמיה כתב ספר זה: שנת עשרים · למלכות דריוש הפרסי: ב מאחי · מקרובי: נשארו · על כי רוב הגולה ישבו בבבל בשבי ומעט עלו לזה אמר בהם לשארית: ועל ירושלים · על בנין חומותיה: ג ובחרפה · האומות מחרפים אותם: נתצו · שרופים באש כשהיו מאז: ד ישבתי · ר"ל ישבתי משומם: ימים · ר"ל כמה ימים:

מצודת ציון

נחמיה

א א הבירה · ר"ל מקום ארמון המלך: ב הפליטה · ענין שארית וכן שריד ופליט (יהושע ח׳): ג מפורצת · מל׳ פרצה ופגם: נצתו · מל׳ הצתה ושרפה כמו ויצת אש (איכה ד׳): ד צם · מתענה:

אנא

אנא יהוה אלהי השמים האל הגדול והנורא שמר
הברית והחסד לאהביו ולשמרי מצותיו: ו תהי נא
אזנך־קשבת ועיניך פתוחות לשמע אל־תפלת עבדך
אשר אנכי מתפלל לפניך היום יומם ולילה על־בני
ישראל עבדיך ומתודה על־חטאות בני־ישראל אשר
חטאנו לך ואני ובית־אבי חטאנו: ז חבל חבלנו
לך ולא־שמרנו את־המצות ואת־החקים ואת־
המשפטים אשר צוית את־משה עבדך: ח זכר־נא
את־הדבר אשר צוית את־משה עבדך לאמר אתם
תמעלו אני אפיץ אתכם בעמים: ט ושבתם אלי
ושמרתם מצותי ועשיתם אתם אם־יהיה נדחכם בקצה
השמים משם אקבצם והבואתים אל־המקום אשר
בחרתי לשכן את־שמי שם: י והם עבדיך ועמך
אשר פדית בכחך הגדול ובידך החזקה: יא אנא
אדני תהי נא אזנך־קשבת אל־תפלת עבדך ואל־
תפלת עבדיך החפצים ליראה את־שמך והצליחה־
נא לעבדך היום ותנהו לרחמים לפני האיש הזה ואני

הייתי

מצודת ציון

ה אנא · הוא ענין לשון בקשה : ו תהי נא · תהא עתה · אן הוא ענין לשון בקשה : קשבת · ענין שמיעה : ז חבול · ענין השחתה כי השחית כל בשר (בראשית ו׳) ת״א חבילו : ח תמעלו · ענין חטא ופשע : אפיץ · אפזר :

מצודת דוד

ה שומר הברית · הגמול שהבטיח בברית : ו ועיניך פתוחות · לראות בדמעות עיני היום · ר״ל בעת הבכיה : ואני · ר״ל ומתודה מה שאני ובית אבי חטאנו : ז חבול וכו׳ · ר״ל שחתנו דרכיך ולא שמרנו וכו׳ : ח אתם תמעלו · כאשר אתם תמעלו ואני אפיץ וכו׳ : ט ושבתם · וכאשר תשובו אלי אז אף אם יהיו הנדחים מכם בקצה השמים וכו׳ : את שמי · את שכינתי : יא עבדך · חוזר על עצמו : תפלת עבדיך · חוזר על כל המתפללים אשר חפצים ליראה וכו׳ : והצליחה · וחוזר ומפרש לדבר ההצלחה שיתנהו לרחמי׳ לפני המלך שימלא שאלתו : ואני · אין זה מדברי התפלה רק אמר על עצמו שהיה

משקה

הָיִיתִי מַשְׁקֶה לַמֶּלֶךְ׃

ב א וַיְהִי בְּחֹדֶשׁ נִיסָן שְׁנַת עֶשְׂרִים לְאַרְתַּחְשַׁסְתְּא
הַמֶּלֶךְ יַיִן לְפָנָיו וָאֶשָּׂא אֶת־הַיַּיִן
וָאֶתְּנָה לַמֶּלֶךְ וְלֹא־הָיִיתִי רַע לְפָנָיו׃ ב וַיֹּאמֶר לִי
הַמֶּלֶךְ מַדּוּעַ פָּנֶיךָ רָעִים וְאַתָּה אֵינְךָ חוֹלֶה אֵין זֶה כִּי־
אִם רֹעַ לֵב וָאִירָא הַרְבֵּה מְאֹד׃ ג וָאֹמַר לַמֶּלֶךְ
הַמֶּלֶךְ לְעוֹלָם יִחְיֶה מַדּוּעַ לֹא־יֵרְעוּ פָנַי אֲשֶׁר הָעִיר
בֵּית־קִבְרוֹת אֲבֹתַי חֲרֵבָה וּשְׁעָרֶיהָ אֻכְּלוּ בָאֵשׁ׃
ד וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ עַל־מַה־זֶּה אַתָּה מְבַקֵּשׁ וָאֶתְפַּלֵּל
אֶל־אֱלֹהֵי הַשָּׁמָיִם׃ ה וָאֹמַר לַמֶּלֶךְ אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב
וְאִם־יִיטַב עַבְדְּךָ לְפָנֶיךָ אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵנִי אֶל־יְהוּדָה אֶל־
עִיר קִבְרוֹת אֲבֹתַי וְאֶבְנֶנָּה׃ ו וַיֹּאמֶר לִי הַמֶּלֶךְ
וְהַשֵּׁגַל

מצודת דוד

משקה למלך ולהסביר מה שנאמר אח"ז שהביא יין לפני המלך : ב א יין לפניו · ר"ל הביאו יין לתת לפניו והוא מקרא קצר : ולא הייתי רע לפניו · לא היה דרכי מאז להראות לפניו פנים רעים ועצובים : ב מדוע פניך רעים · כי בעבור העצבון נשתנה מראה פניו לרוע ולזה שאלו מדוע פניך רעים הלא אין אתה חולה לומר שבעבורה נשתנה מראית פניך א"כ אין זה כ"א רוע לב ר"ל לבך רע עלי להמיתני בשתיית זה הכוס אשר שמת בו דבר ארסי ולזה פניך זעומים וכדרך הרוצח כאשר ירצח : ואירא · מדברי עלילת המלך : ג המלך לעולם יחיה · כן הוא מדרך המוסר לברך את המלך בראשית האמרים : אשר העיר וכו' · ובעבור זה אני עצב ולזה פני רעים : אכלו באש · שרופים באש : ד על מה זה אתה מבקש · כלומר ואם רוצה אתה בבנייתה על מה זה תהיה אתה מבקש עליו ומהו הדבר אשר תרצה : ואתפלל · עד שלא השיב אמריו התפלל לה' תפלה קצרה בעמדו לפני המלך והתפלה היה שימשוך עליו חסד לפני המלך : ה אם על המלך טוב · ר"ל אם רוצה המלך בזה : ואם ייטב עבדך · אם אני טוב ומקובל ואהוב לפניך : אשר תשלחני · ר"ל שאלתי ובקשתי אשר תתן לי רשות ללכת אל מדינת יהודה וכו' : ואבננה · אבנה אותה :

מצודת ציון

ב א לארתחששתא · הוא דריוש הפרסי ונקרא כן על שם המלכות כמו פרעה למצרים והדומים : ג ירעו · מלשון רעה : חרבה · מלשון חורבן :

והשגל

וְהַשֵּׁגַל ׀ יוֹשֶׁבֶת אֶצְלוֹ עַד־מָתַי יִהְיֶה מַהֲלָכְךָ וּמָתַי
תָּשׁוּב וַיִּיטַב לִפְנֵי־הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלָחֵנִי וָאֶתְּנָה לוֹ זְמָן׃
ז וָאוֹמַר לַמֶּלֶךְ אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב אִגְּרוֹת יִתְּנוּ־לִי
עַל־פַּחֲווֹת עֵבֶר הַנָּהָר אֲשֶׁר יַעֲבִירוּנִי עַד אֲשֶׁר־אָבוֹא
אֶל־יְהוּדָה׃ ח וְאִגֶּרֶת אֶל־אָסָף שֹׁמֵר הַפַּרְדֵּס אֲשֶׁר
לַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר יִתֶּן־לִי עֵצִים לְקָרוֹת אֶת־שַׁעֲרֵי הַבִּירָה
אֲשֶׁר־לַבַּיִת וּלְחוֹמַת הָעִיר וְלַבַּיִת אֲשֶׁר־אָבוֹא אֵלָיו
וַיִּתֶּן־לִי הַמֶּלֶךְ כְּיַד־אֱלֹהַי הַטּוֹבָה עָלָי׃ ט וָאָבוֹא אֶל־
פַּחֲווֹת עֵבֶר הַנָּהָר וָאֶתְּנָה לָהֶם אֵת אִגְּרוֹת הַמֶּלֶךְ
וַיִּשְׁלַח עִמִּי הַמֶּלֶךְ שָׂרֵי חַיִל וּפָרָשִׁים׃ י וַיִּשְׁמַע
סַנְבַלַּט הַחֹרֹנִי וְטוֹבִיָּה הָעֶבֶד הָעַמֹּנִי וַיֵּרַע לָהֶם רָעָה
גְדֹלָה אֲשֶׁר־בָּא אָדָם לְבַקֵּשׁ טוֹבָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃
יא וָאָבוֹא אֶל־יְרוּשָׁלָ͏ִם וָאֱהִי־שָׁם יָמִים שְׁלֹשָׁה׃
יב וָאָקוּם ׀ לַיְלָה אֲנִי וַאֲנָשִׁים ׀ מְעַט עִמִּי וְלֹא־הִגַּדְתִּי

לאדם

מצודת ציון

ו והשגל · המלכה המיוחדת לו למשכב המשגל : ח פרדס · הוא גן מעץ פרי כמו גנות ופרדסים (קהל' ב') : הבירה · כן יקרא ב"המ כמ"ש לא לאדם הבירה (דה"א כ"ט) :

רוכב

מצודת דוד

ו והשגל · המלכה המיוחדת לו למשכב המשגל היתה אז יושבת אצלו : עד מתי וכו' · כמה היא הזמן אשר יהיה המהלך ר"ל ללכת ולשבת שמה ולשוב הנה ולהוספת ביאור אמר עוד ומתי תשוב : וייטב · הוטב שלחי לפניו ונתן לי רשות ללכת ואני קבעתי לו זמן מתי אשוב : ז יתנו לי · סופרי המלך יתנו לי אגרות ברשותך אל מושלי עבר הנהר : אשר יעבירוני · שהם יעבירו אותי בהלוית אנשים לשמרני בדרך : ח ואגרת · גם יתנו לי אגרת אל אסף השומר את הפרדס וכו' והוא היה הפקיד על עצי היער : לקרות · לעשות תקרות על שערי הר הבית המסבב את ב"המ : ולחומת העיר · עצים לצורך בנין החומה : אשר אבוא אליו · ר"ל הנעשה לצרכי לבוא אליו לשבת בו : ויתן · צוה לתת לי אגרות : כיד אלהי · כמו שהיה יד אלהי טובה עלי לתת לי חן בעיני המלך : ט וישלח · וכבר שלח עמי מעת הלכי · אלו הפחות שלחו עמו בדבר המלך והרי הוא כאלו שלח המלך : שרי חיל ופרשים · לכבודו ולשמרו בדרך : י וישמע · מה ששאלתי מאת המלך בדבר בנין העיר : וירע להם · היה רע בעיניהם אשר בא אדם וגו' כי המה היו מצרי יהודה

ובנימין

לאדם מה אלהי נתן אל־לבי לעשות לירושלם ובהמה
אין עמי כי אם־הבהמה אשר אני רכב בה: יג ואצאה
בשער־הגיא לילה ואל־פני עין התנין ואל־שער
האשפת ואהי שבר בחומת ירושלם אשר־הם ׀ פרוצים
ושעריה אכלו באש: יד ואעבר אל־שער
העין ואל־ברכת המלך ואין־מקום לבהמה לעבר
תחתי: טו ואהי עלה בנחל לילה ואהי שבר בחומה
ואשוב ואבוא בשער הגיא ואשוב: טז והסגנים לא
ידעו אנה הלכתי ומה אני עשה וליהודים ולכהנים
ולחרים ולסגנים וליתר עשה המלאכה עד־כן לא
הגדתי: יז ואמר אליהם אתם ראים הרעה אשר
אנחנו בה אשר ירושלם חרבה ושעריה נצתו באש

לכו

מצודת דוד

ובנימין: יב מה אלהי נותן וכו׳ · מה ה׳ מעורר את לבי לעשות לטובת ירושלים: אין עמי · תחת האנשים ההולכים עמדי: יג ואל פני · הלכתי אל פני עין התנין והוא שם מקום: ואהיה שובר · כוונתו היתה למען יחשבו אנשי ירושלים שהאויב הוא השובר את החומה ויעוררו לבם לבנותה ולחזקה: אשר הם פרוצים · ר״ל על כי היו בה פרצות מרובות והשערים היו שרופים נאם לזה היה נוח וקל להוסיף פרצות: יד ואין מקום · אין מקום פנוי ללכת שם כי היה מלא גלי אבנים מאבני החומה: לבהמה וכו׳ · הוא כפול כמו אין מקום לבהמה אשר תחתי לעבור: טו ואהי · ולזה הלכתי משם לעבור בנחל ושם שברתי בחומה: ואשוב · משער הגיא חזרתי אל ביתי: טז והסגנים · המה סגני ירושלים: ולסגנים · המה שר מערי יהודה: וליתר עשה המלאכה · המה ראשי העם הנוגשים מלאכת העם בכל דבר: עד כן · ר״ל לא הגדתי להם עד אשר נעשה כן כאשר הסבתי כי אחר שנתקיימה מחשבתו ובנו החומה בראותם הפרצים כי רבו לא העלים עוד מעתה שהוא היה השובר: יז ושעריה נתצו · ודבר קל להוסיף פרצות וכל הרואה שובר בחומה:

חרפה

מצודת ציון

יב רוכב בה · רוכב עליה וכן ירכב בו (שמות כ״ח) ור״ל עליו: יג אכלו · נשרפו: יד ברכת · ענין מקוה המים וכן תעלת הברכה (ישעיה ז׳): טו בנחל · בעמק ואמר עולה כי לפני הנחל היה הר: טז והסגנים · הוא מין שררה: ולחורים · כן יקראו השרים הגדולים והוא מל׳ חיור ולובן הפוך מן השפלים הנקראים חשוכים כמ״ש בל יתיצב לפני חשוכים (משלי כ״ב):

שער

לְכוּ וְנִבְנֶה אֶת־חוֹמַת יְרוּשָׁלִַם וְלֹא־נִהְיֶה עוֹד חֶרְפָּה׃
יח וָאַגִּיד לָהֶם אֶת־יַד אֱלֹהַי אֲשֶׁר־הִיא טוֹבָה עָלַי
וְאַף־דִּבְרֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר אָמַר־לִי וַיֹּאמְרוּ נָקוּם וּבָנִינוּ
וַיְחַזְּקוּ יְדֵיהֶם לַטּוֹבָה׃ יט וַיִּשְׁמַע סַנְבַלַּט הַחֹרֹנִי וְטֹבִיָּה
הָעֶבֶד הָעַמּוֹנִי וְגֶשֶׁם הָעַרְבִי וַיַּלְעִגוּ לָנוּ וַיִּבְזוּ עָלֵינוּ
וַיֹּאמְרוּ מָה־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹשִׂים הַעַל הַמֶּלֶךְ
אַתֶּם מֹרְדִים׃ כ וָאָשִׁיב אוֹתָם דָּבָר וָאוֹמַר לָהֶם
אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם הוּא יַצְלִיחַ לָנוּ וַאֲנַחְנוּ עֲבָדָיו נָקוּם
וּבָנִינוּ וְלָכֶם אֵין־חֵלֶק וּצְדָקָה וְזִכָּרוֹן בִּירוּשָׁלִָם׃
ג א וַיָּקָם אֶלְיָשִׁיב הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְאֶחָיו הַכֹּהֲנִים
וַיִּבְנוּ אֶת־שַׁעַר הַצֹּאן הֵמָּה קִדְּשׁוּהוּ
וַיַּעֲמִידוּ דַּלְתֹתָיו וְעַד־מִגְדַּל הַמֵּאָה קִדְּשׁוּהוּ עַד מִגְדַּל
חֲנַנְאֵל

מצודת ציון

ג א שער הצאן · כן שמו על דבר ידוע אצלם וכן כולם: ואדיריהם

מצודת דוד

חרפה · לחרפה להיות סותר ופורץ בחומה כל העובר: יד אשר היא טובה עלי · ספר כחן אותי לחן בעיני המלך: אשר אמר לי · כי אמר לו דברים טובים ונאותים ועם כי לא נזכר: ובנינו · כמו ונבנה: ויחזקו ידיהם · חזקו ידי עצמם לעשות הטובה ודבר הראוי והוא בנין החומה: יט וילעגו לנו · לעגו עלינו: ויבזו עלינו · דברו עלינו דברי בזיון וגדוף: העל המלך וכו' · וכי חפצו למרוד במלך במה שאתם בונים החומה להתחזק במבצר העיר: כ הוא יצליח לנו · לאומר אף אם תלשינו למלך לומר כדברים האלה לא יועילו דבריכם להשבית המלאכה כי ה' יצליח לנו: ואנחנו עבדיו · ובעבור כי אנחנו עבדי ה' שומרי מצותיו לזה נקום ונבנה והוא יעזור לנו לבל יכנסו דבריכם באזני המלך: ולכם · כאומר ואם בעיניכם הדבר רע מה לכם לירושלים הלא אין לכם חלק בה: וצדקה · ר"ל הצדקה והחסד הנעשה לירושלים במה ששבו ישראל שמה הלא במצות המלך נעשית ותחשב לו לצדקה ולזכרון טוב בירושלים אבל אתם מה לכם אלינו אין לכם לא חלק ולא צדקה ולא זכרון טוב בירושלים:

ג א קדשוהו · קדשו אותו בשפה להיות קדוש בקדושת העיר: ועד מגדל המאה · בנו החומה עד מגדל המאה וקדשוהו ומשם והלאה עד מגדל חננאל:

ועל

תנאל: ב ועל־ידו בנו אנשי ירחו ועל־ידו בנה
זכור בן־אמרי: ג ואת שער הדגים בנו בני הסנאה
המה קרוהו ויעמידו דלתתיו מנעוליו ובריחיו: ד ועל־
ידם החזיק מרמות בן־אוריה בן־הקוץ ועל־
ידם החזיק משלם בן־ברכיה בן־משיזבאל ועל־ידם
החזיק צדוק בן־בענא: ה ועל־ידם החזיקו התקועים
ואדיריהם לא־הביאו צורם בעבדת אדניהם: ו ואת
שער הישנה החזיקו יוידע בן־פסח ומשלם בן־בסודיה
המה קרוהו ויעמידו דלתתיו ומנעליו ובריחיו: ז ועל־
ידם החזיק מלטיה הגבעני וידון המרנתי אנשי גבעון
והמצפה לכסא פחת עבר הנהר: ח על־ידו החזיק
עזיאל בן־חרהיה צורפים ועל־ידו החזיק חנניה בן־
הרקחים ויעזבו ירושלם עד החומה הרחבה: ט ועל־
ידם החזיק רפיה בן־חור שר חצי פלך ירושלם:
י ועל־ידם החזיק ידיה בן־חרומף ונגד ביתו ועל־ידו

החזיק

מצודת דוד

ב ועל ידו · אצל מקומו של בנין אלישיב וסמוך לו: ג קרוהו · בנו התקרה: מנעוליו · שם כלי עשוי לסגור בו דלתות השער: ובריחיו · כעין מטה מבריח מאחורי הדלתות לרוחב הדלת לבל יפתח: ד ועל ידם · סמוך למקום בנין בני הסנאה: החזיק · חיזק מלאכת הבנין: ועל ידם · סמוך למקום בנין הראשונים: ה התקועים · אנשי תקוע והוא שם עיר: ואדיריהם · עשירי העיר: לא הביאו צורם · למשוך בעול משא עבודת הבנין שהוא עבודת האדון ה' כי הבנין הזה למצוה יחשב: ז אנשי · כמו ולאנשי: לכסא · עד למקום מושב הכסא של פחת עבר הנהר: ח צורפים · מן הצורפים: ויעזבו · עזיאל וחנניה מלאו עפר עד החומה הרחבה ועשו כן לחזק החומה: ט שר חצי פלך · היה שר על חצי מחוז של ירושלים: י ונגד ביתו · מלבד מה שבנה סמוך להמוכרים הוסיף עוד לבנות החומה שכנגד ביתו:

מצודת ציון

ה ואדיריהם · מל' אדיר וחזק ור"ל העשירים: צורם · כמו צוארם בחל' א: ח צורפים · צורפי זהב וכסף: ויעזבו · ענינו מלוי העפר לחזוק ובדרז"ל תקרה ומעזיבה (ב"מ קי"ז): ט פלך · מחוז כי חבל ארגוב (דברים ג') ת"א בית פלך:

חספות

החזיק חטוש בן־חשבניה׃ יא מדה שנית החזיק
מלכיה בן־חרם וחשוב בן־פחת מואב ואת מגדל
התנורים׃ יב ועל־ידו החזיק שלום בן־הלוחש שר
חצי פלך ירושלם הוא ובנותיו׃ יג את שער הגיא
החזיק חנון וישבי זנוח המה בנוהו ויעמידו דלתתיו
מנעליו ובריחיו ואלף אמה בחומה עד שער השפות׃
יד ואת שער האשפות החזיק מלכיה בן־רכב שר
פלך בית־הכרם הוא יבננו ויעמיד דלתתיו מנעליו
ובריחיו׃ טו ואת שער העין החזיק שלון בן־כל־חזה
שר פלך המצפה הוא יבננו ויטללנו ויעמידו דלתתיו
מנעליו ובריחיו ואת חומת ברכת השלח לגן המלך
ועד־המעלות היורדות מעיר דויד׃ טז אחריו החזיק
נחמיה בן־עזבוק שר חצי פלך בית־צור עד־נגד קברי
דויד ועד הברכה העשויה ועד בית הגברים׃ יז אחריו
החזיקו הלוים רחום בן־בני על־ידו החזיק חשביה
שר־חצי־פלך קעילה לפלכו׃ יח אחריו החזיקו
אחיהם בוי בן־חנדד שר חצי פלך קעילה׃ יט ויחזק
על

מצודת ציון

יג השפות · כמו האשפות : טו ויטללנו · הוא ענין צל כי בצל קורתי (ברא' י"ט) ת"א בטלל ור"ל עשה תקרה לצל ומחסה : ברכת השלח · מקוה המים המשקה עלי הגן ונקראים שלח ע"ש התפשטות הענפים וכן שלחיך פרדס רמונים (ש"ה ד') :
הנפק

מצודת דוד

יא מדה שנית · ר"ל גם הם בנו כפי המדה שבנה חטוש הנזכר : ואת מגדל · ומלבד המדה ההיא הוסיפו עוד לבנות מגדל התנורים: יב הוא ובנותיו · המה יחד החזיקו: יג ואלף אמה · מלבד בנין השער בנו עוד בחומה אלף אמה : יד יבננו · כמו בנהו : טו ואת חומת · גם את חומת של ברכה השלח הסמוך לגן המלך ומשם והלאה עד המעלות וכו' : טז ועד הברכה העשויה · ר"ל ומנגד קברי דוד והלאה עד הברכה העשויה בידי אדם שהביאו בה המים ומשם והלאה עד בית הגבורים : יז לפלכו · את פלכו ר"ל עם חצי פלכו : יח אחיהם · חבריהם
של

על־ידו עזר בן־ישוע שר המצפה מדה שנית מנגד
עלת הנשק המקצע: כ אחריו החרה החזיק ברוך
בן־זבי מדה שנית מן־המקצוע עד־פתח בית אלישיב
הכהן הגדול: כא אחריו החזיק מרמות בן־אוריה
בן־הקוץ מדה שנית מפתח בית אלישיב ועד־תכלית
בית אלישיב: כב ואחריו החזיקו הכהנים אנשי
הככר: כג אחריו החזיק בנימן וחשוב נגד ביתם
אחריו החזיק עזריה בן־מעשיה בן־ענניה אצל ביתו:
כד אחריו החזיק בנוי בן־חנדד מדה שנית מבית
עזריה עד־המקצוע ועד־הפנה: כה פלל בן־אוזי
מנגד המקצוע והמגדל היוצא מבית המלך העליון
אשר לחצר המטרה אחריו פדיה בן־פרעש:
כו והנתינים היו ישבים בעפל עד נגד שער המים
למזרח

מצודת דוד

של הלוים הנזכרים: יט מדה שנית. כפי המדה שבנה כמו הנזכר: מנגד. התחלת הבנין היה נגד המקום שעולים בה לבית הנשק העומד במקצוע: כ החרה. התחמם בזריזות רב והחזיק כפי המדה שבנה עזר הנזכר והתחלת הבנין היה מן המקצוע ובנה עד פתח וכו': כא מרמות וכו'. עם כי כבר החזיק פעם כמ"ש למעלה אמר עתה והחזיק שוב כפי המדה שבנה ברוך הנזכר ותחלת הבנין היה מפתח וכו': כג אחריו. ר"ל אחר המקום הבנוי: כד עד המקצוע ועד הפנה. והמה היו זה אצל זה: כה מנגד. התחיל הבנין מנגד המקצוע ובנה גם המגדל היוצא מבית המלך העומד בעליונות ההר אשר הוא סמוך לחצר המטרה: אחריו פדיה. אחריו החזיק פדיה: כו היו יושבים. ר"ל אשר היו יושבים בעופל החזיקו עד נגד שער המים הפונה למזרח וגם המגדל היוצא מן החומה ולחוץ:

מצודת ציון

יט הנשק. כלי זיין כמו ועיר מבצר והנשק (מ"ב י): המקצוע. בזוית כמו במקצוע החצר (יחזק' מ"ו): כ החרה. ענין חמום כמו נחר מפוח (ירמיה ו'): כא תכלית. קצה וסוף: כד הפנה. כן נקרא המגדל על כי דרכו לעמוד בפנה וכן ועל הפנות הגבוהות (צפני' א'): כה המטרה. הוא משמר בית האסורים כי ויאסוף אותם אל משמר (בראשית מ"ב) ת"א לבית מטרא: כו והנתינים. הם הגבעונים: בעופל. שם מגדל כמו ויבוא אל העופל (מ"ב ה'):

למזרח והמגדל היוצא׃ כז אחריו החזיקו התקעים
מדה שנית מנגד המגדל הגדול היוצא ועד חומת
העפל׃ כח מעל ׀ שער הסוסים החזיקו הכהנים איש
לנגד ביתו׃ כט אחריו החזיק צדוק בן־אמר נגד
ביתו ואחריו החזיק שמעיה בן־שכניה שמר שער
המזרח׃ ל אחריו החזיק חנניה בן־שלמיה וחנון בן־
צלף הששי מדה שני אחריו החזיק משלם בן־ברכיה
נגד נשכתו׃ לא אחריו החזיק מלכיה בן־הצרפי עד־
בית הנתינים והרכלים נגד שער המפקד ועד עלית
הפנה׃ לב ובין עלית הפנה לשער הצאן החזיקו
הצרפים והרכלים׃ לג ויהי כאשר שמע
סנבלט כי־אנחנו בונים את־החומה ויחר לו ויכעס
הרבה וילעג על־היהודים׃ לד ויאמר ׀ לפני אחיו
וחיל שמרון ויאמר מה היהודים האמללים עשים
היעזבו להם היזבחו היכלו ביום היחיו את־האבנים
מערמות

מצודת ציון

לא והרוכלים · הם סוחרי הבושם׃ לד האמללים · הנכרתי׳ והלוקים כמו כי אומלל אני (תהלי׳ ו׳)׃ היעזבו · מל׳ מעזיב׳ והוא מלוי העפר לחזוק׃ היחיו · ענין רפואה כמו על סיותם

מצודת דוד

כז התקועים · עם כי כבר החזיקו פעם כמ״ש למעלה חזרו עתה והחזיקו סוב כפי המדה שבנו הנתינים והתחלת הבנין היה מנגד המגדל וכו׳׃ כח מעל שער הסוסים · משער הסוסים ולמעלה אל גובה ההר׃ איש לנגד ביתו · כי שם עמדו בתי הכהנים׃ כט צדוק · ולא היה מן הכהנים ולזה זכרו לעצמו׃ ל הששי · בן האחד של צלף׃ נשכתו · כמו לשכתו כי הלמ״ד מתחלף׃ לא נגד וכו׳ · ר״ל ומבית הנתינים והרוכלים ולהלאה עד נגד שער המפקד ומשם והלאה עד המקום שעולים בה אל הפנה׃ לב לשער הצאן · כי שם היה התחלת הבנין כמ״ש למעל׳ והיו בונים בהקיף עד בואו אל מקו׳ ההתחל׳׃ לג ויחר לו · בלב׃ ויכעס וכו׳ · הראה כעסו׃ לד מה וכו׳ · ר״ל מה תועלת במעשיהם׃ היעזבו · וכי יחזקו את החומה לעצמם במלוי העפר כאומר וכי יש חוזק מה אל החומה׃ היזבחו · וכי יזבחו זבחי שמחה במלאת הבנין כאומר וכי הבנין תלוי בזה רחוי לשמוח בו׃ היכלו ביום · וכי ישלימו הבנין ביום אחד יקבצו ויבנו להשלימו

מערמות העפר והמה שרופות: לה וטוביה העמני
אצלו ויאמר גם אשר־הם בונים אם־יעלה שועל ופרץ
חומת אבניהם: לו שמע אלהינו כי־היינו בוזה והשב
חרפתם אל־ראשם ותנם לבזה בארץ שביה: לז ואל־
תכס על־עונם וחטאתם מלפניך אל־תמחה כי הכעיסו
לנגד הבונים: לח ונבנה את־החומה ותקשר כל־החומה
עד־חציה ויהי לב לעם לעשות:
ד א ויהי כאשר שמע סנבלט וטוביה והערבים
והעמנים והאשדודים כי־עלתה
ארוכה לחמות ירושלם כי־החלו הפרצים להסתם
ויחר להם מאד: ב ויקשרו כלם יחדו לבוא להלחם
בירושלם

מצודת דוד

להשלימו כי דבריו היה בעת התחילו לבנות ובאומר הלא בוני החומה מעטים המה ומתי ישלימו הבנין: היחיו . וכי יוכלו לחזק את האבנים אשר המה לקוחים מערמות העפר הנעשים מגרורות אבני החומה הנפולה: והמה . הלא האבנים האלה המה שרופות באש וחוזק מה להם: לה אצלו . עמד אצלו נדברו בדברים האלה: ויאמר גם . ר"ל גם הוא אמר דברי לעג כסנבלט וכה אמר הבנין אשר הם בונים אם שועל יעלה בו יפרוץ הוא חומת אבניהם כי הוא בנין חלש מאד: לו שמע . ואמר נחמיה שמע אלהינו כי היינו לבזיון: והשב . מה שמחרפין אותנו השב עליהם ותנם לבזיון כאשר יהיו בארץ שביה:
לז ואל תכס . ר"ל עונם יהיו מגולים ונראים להעלות חמה ולנקום נקם: כי הכעיסו . בעת לעגם הראו כעס מול בוני החומה בחושבם שעי"ז ירפו ידיהם מן המלאכה: לח ונבנה . עם כל דברי הלעג והכעס לא הניחו הבנין: ותקשר . כי בעוד שהיה בה פרצות לא היתה החומה דבוקה וקשורה זה בזה וכאשר סתמו הפרצות נתקשר זה בזה: עד חציה . עדיין לא סתמו הפרצים כ"א עד חצי החומה (ולמעלה אמר דרך כלל שבנו כל החומה מסביב ועתה בא לספר מה אשר נעשה במשך הבנין): ויהי לב וכו' . כראותם כי נבנה החצי שמחו וחפצו בבנין:
ד א כי עלתה ארוכה . בא רפואה ר"ל נתחזק החומה כי התחילו מקומות

מצודת ציון

תיותם (יהושע ה') ובא בדרך השאלה וכמ"ש כי עלתה ארוכה לחומת וכו' (לק' ד'): מערמות . ענין גל ותל וכן ויתנו ערמות ערמו' (דה"ב ל"א): לז תכס . כמו תכסה: אל תמחה . אל תמחוק:
ד א ארוכה . ענין רפואה כמו ארוכת בת עמי (ירמי' ח') ור"ל נתחזק ובא בדרך השאלה: ב ויקשרו . ענין אגודה תועה

בירושלם ולעשות לו תועה: ג ונתפלל אל־אלהינו
ונעמיד משמר עליהם יומם ולילה מפניהם: ד ויאמר
יהודה כשל כח הסבל והעפר הרבה ואנחנו לא נוכל
לבנות בחומה: ה ויאמרו צרינו לא ידעו ולא יראו
עד אשר־נבוא אל־תוכם והרגנום והשבתנו את־
המלאכה: ו ויהי כאשר־באו היהודים הישבים
אצלם ויאמרו לנו עשר פעמים מכל־המקמות אשר־
תשובו עלינו: ז ואעמיד מתחתיות למקום מאחרי
לחומה בצחחיים ואעמיד את־העם למשפחות עם־
חרבתיהם רמחיהם וקשתתיהם: ח וארא ואקום
ואמר אל־החרים ואל־הסגנים ואל־יתר העם אל־
תיראו

מצודת ציון

תועה. המבולבל בדעתו בבלי דעת מה יעשה קרוי תועה וכן תעיתי כשה אובד (תהלים קי"ט): ד כשל. ענין חלשות ונפילת הכח כמו לבל כושל (דה"ב כ"ח): הסבל. ענין משא כמו ולאו נושא סבל (מ"א ה'): ה והשבתנו. ענין בטול ומניעה כמו שבת נוגש (ישעיה י"ד): ז בצחחיים. בעליונות הסלעים מקום היובש שבו והוא מלשון צחח (שם ה') וכן על צחיח סלע (יחזקאל כ"ד): רמחיהם. חניתות: והרמחים.

מצודת דוד

מקומות הפרולים להיות נסתמים: ב ולעשות לו תועה. לעשות לישראל בלבול המחשבה להיות תועה בדעתו בל ידע מה לעשות: ג ונעמיד. העמדנו שומרים על הבונים מפני סנבלט וחבריו: ד ויאמר יהודה. נחמיה מספר וקובל על הדברים אשר סבבוהו ואמר יהודה אמר הנה מרוב העבודה כבר נחלש כח אנשי הסבל והעפר המצטרך לשאת ולהשליך בחומה הלא מרובה היא: ואנחנו. אף לא נוכל לבנות בחומה מפחד האויב: ה ויאמרו צרינו. והאויבינו אמרו נבוא פתאום על הבונים ולא ידעו בדבר ולא יראו אותנו עד אשר נבוא אל תוכם ממש והרגנו אותם ובזה נבטל המלאכה כי לא יבנו עוד בראותם שנפל מהם רב מעבוד הבנין: ו היושבים אצלם. נערי הגוים והיו הם נכנעים להם: ויאמרו לנו. היהודים בהם אמרו ורזו אותנו עשר פעמים וכה אמרו התקבצו מכל המקומות שאתם מפוזרים ודרים אשר כלכם תשובו עלינו למלחמה (כי גם היהודים ההם בע"כ היו עם הגוים לארוב על הבונים אבל גלו מצפון הדבר לאנשי ירושלים להיות נשמרים מהם): ז מתחתיות למקום. מתחת מקום הבנין מאחורי החומה כלפי בחוץ: בצחחים. בגבהי הסלעים: ואעמיד. יפרש אמריו לומר שהעמיד גם את העם כל משפחה לעצמה עם חרבותיה וכו' למען ישמרו את הבונים: ח וארא.

ראיתי

תיראו מפניהם את־אדני הגדול והנורא זכרו והלחמו
על־אחיכם בניכם ובנתיכם נשיכם ובתיכם׃ ט ויהי
כאשר־שמעו אויבינו כי־נודע לנו ויפר האלהים את־
עצתם ונשוב כלנו אל־החומה איש אל־מלאכתו׃
י ויהי מן־היום ההוא חצי נערי עשים במלאכה
וחצים מחזיקים והרמחים המגנים והקשתות והשריונים
והשרים אחרי כל־בית יהודה׃ יא הבונים בחומה
והנשאים בסבל עמשים באחת ידו עשה במלאכה
ואחת מחזקת השלח׃ יב והבונים איש חרבו אסורים
על־מתניו ובונים והתוקע בשופר אצלי׃ יג ואמר
אל־החרים ואל־הסגנים ואל־יתר העם המלאכה
הרבה ורחבה ואנחנו נפרדים על־החומה רחוקים
איש מאחיו׃ יד במקום אשר תשמעו את־קול
השופר שמה תקבצו אלינו אלהינו ילחם לנו׃

ואנחנו

מצודת דוד

ראיתי כי טוב לזרזם ולחזק לבבם וקמתי ואמרתי אל החורים וכו׳: זכורו · לשאול מעמו עזרה: על אחיכם · בעבור אחיכם וכו׳: ט נודע לנו · אשר המה רוצים לבוא עלינו פתאום ונשמרים מפני מהם: ויפר וכו׳ · כי לא באו מעתה להלחם ולהשבית הבנין: ונשוב · אחר אשר שמענו כי חדלו לבוא שבנו אל החומה לעשות המלאכה: י מן היום ההוא · אשר שמענו שהיו האויבים חפצים לבוא עלינו למלחמה: מחזיקים · אוחזים בידם הרמחים וכו׳: אחרי וכו׳ · היו הולכים תמיד אחרי העם להיות נכונים להלחם אם יבוא האויב: יא והנושאים בסבל · הנושאים במשא ולהוספה ביאור אמר שוב עומסים: מחזקת השלח · אוחזת החרב: יב איש · כל איש היה חרבו קשור על מתניו כדרך הבאים במלחמה: והתוקע · היודע לתקוע בשופר עמד אצלי: יג הרבה ורחבה · ר״ל במקומות מרובות: רחוקים וכו׳ · ואין האחד רואה את אחיו ואף קולו לא ישמע: יד שמה תקבצו · ונהיה באגודה אחת להלחם מול האויב הבא: לנו · בעבורנו:

ואנחנו

מצודת ציון

י והרמחים · הוי״ו יתירה: והשריונים · הוא כעין מלבוש עשוי מברזל ללבוש במלחמה להציל ממכת חרב וחנית: יא עומשים · כמו עומסים בסמ״ך והוא ענין טעינת משא כמו ויעמוס איש על חמורו (בראשית מ״ד): השלח · החרב כמו ויעש שלח לרוב (דה״ב ל״ב): יב אסורים · קשורים: יג נפרדים · פזורים:

הסחר

טו ואנחנו עשים במלאכה וחצים מחזיקים ברמחים
מעלות השחר עד צאת הכוכבים: טז גם בעת ההיא
אמרתי לעם איש ונערו ילינו בתוך ירושלם והיו־לנו
הלילה משמר והיום מלאכה: יז ואין אני ואחי ונערי
ואנשי המשמר אשר אחרי אין־אנחנו פשטים בגדינו
איש שלחו המים:

ה א ותהי צעקת העם ונשיהם גדולה אל־אחיהם
היהודים: ב ויש אשר אמרים בנינו
ובנתינו אנחנו רבים ונקחה דגן ונאכלה ונחיה:
ג ויש אשר אמרים שדתינו וכרמינו ובתינו אנחנו
ערבים ונקחה דגן ברעב: ד ויש אשר אמרים לוינו
כסף למדת המלך שדתינו וכרמינו: ה ועתה כבשר
אחינו

מצודת ציון

טו השחר. הוא האור הנוצץ בפאת המזרח טרם יגלה השמש: יז שלחו. ענין הפשט כי ופשט את בגדיו (ויק' ו') ת"א ויִשלח:
ה ג ערבים. ענין משכון כמו מה הערבון (ברא' ל"ח): ד למדת. כמו למנדת והוא מין מס כמו מנדה בלו והלך (עזר' ד') ונפלה הנו"ן: כובשים

מצודת דוד

טו ואנחנו. חוזר לספר דבריו ואמר שלא עזבנו המלאכה: והצים. חצי העם או חצי נעריו: מחזיקים. היו אוחזים ברמחים לשמור את הבונים: טז בעת ההיא. עד לא כלו בנין החומה: לעם. המה אשר מערי יהודה: בתוך ירושלים. לשמור מן האויב כי פן יבוא: משמר. עוסקים בשמירה: מלאכה. עוסקים במלאכה: יז ואחי. חברי: אשר אחרי. ההולכים אחרי ונשמעים לי: פושטים בגדינו. לשכב מבלי לבוש וכ"ז מפחד האויב: איש שלחו המים. ר"ל זולתי האיש אשר המים הפשיטו כלומר הצריך לטהר עצמו בטבילה הוא לבדו פשט את בגדיו והרי היא כאלו המים הפשיטו:

ה א צעקת העם. מגודל הכעס: אל אחיהם. על אחיהם העשירים: ב ויש וכו'. ויש מהם ר"ל קצתם אמרו הנה בנינו ובנותינו ואנחנו עצמינו הלא רבים המה וצרכינו א"כ מרובים: ונקחה. ובע"כ נקח דגן מן השוק לאכול להחיות נפשינו כי אין לנו מדה הטובה והאומרים הנה אפס כסף והעשירים קופצים יד: ג אנחנו ערבים. נותנים הכל במשכון בעבור הכסף שלוינו ובו נקחה דגן בעת הרעב שאין די בתבואת השדה לכלכל אותנו ברעב ובאומרים מה נעשה מעתה אם אין העשירים מעניקים לנו כלום: ד למדת.
לתת

אֲחֵינוּ בְּשָׂרֵנוּ כִּבְנֵיהֶם בָּנֵינוּ וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ כֹבְשִׁים אֶת־
בָּנֵינוּ וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ לַעֲבָדִים וְיֵשׁ מִבְּנֹתֵינוּ נִכְבָּשׁוֹת וְאֵין
לְאֵל יָדֵנוּ וּשְׂדֹתֵינוּ וּכְרָמֵינוּ לַאֲחֵרִים׃ ו וַיִּחַר לִי
מְאֹד כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי אֶת־זַעֲקָתָם וְאֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃
ז וַיִּמָּלֵךְ לִבִּי עָלַי וָאָרִיבָה אֶת־הַחֹרִים וְאֶת־הַסְּגָנִים
וָאֹמְרָה לָהֶם מַשָּׁא אִישׁ־בְּאָחִיו אַתֶּם נֹשִׁאים וָאֶתֵּן
עֲלֵיהֶם קְהִלָּה גְדוֹלָה׃ ח וָאֹמְרָה לָהֶם אֲנַחְנוּ קָנִינוּ
אֶת־אַחֵינוּ הַיְּהוּדִים הַנִּמְכָּרִים לַגּוֹיִם כְּדֵי בָנוּ וְגַם־אַתֶּם
תִּמְכְּרוּ אֶת־אֲחֵיכֶם וְנִמְכְּרוּ־לָנוּ וַיַּחֲרִישׁוּ וְלֹא מָצְאוּ
דָּבָר׃ ט וַיֹּאמֶר לֹא־טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר־אַתֶּם עֹשִׂים
הֲלוֹא בְּיִרְאַת אֱלֹהֵינוּ תֵּלֵכוּ מֵחֶרְפַּת הַגּוֹיִם אוֹיְבֵינוּ׃

וגם

מצודת דוד

לתת מס המלך לוינו כסף על שדותינו וכרמינו ובאומרו ומה נאכל משמע אם אין שדה וכרם: ה כבשר אחינו וגו' · ר"ל הלא אנחנו טובים ומיוחסים כמו העשירים: והנה אנחנו כובשים · ובע"כ נקח בנינו בחזקה למכרם לעבדים בעבור חסרון הלחם: נכבשות · כבר הנה נכבשות ביד המלוים בעבור חוב ממון ואין בנו כח להוציאן מידם והתרעמו לומר הלא טובים אנחנו כמו העשירים ומדוע בעבור אותם הלא מהראוי שיכלכלו אותנו בצדקה: לאחרים · כבר המה נתונים לאחרים בעבור חוב ממון. ז וימלך · לבי יעץ אותי להתחזק בדבר ועשיתי מריבה עם השרים: משא וגו' · ר"ל וכי מהראוי לתת לאחיו העני בהלואה הלא בצדקה ראוי לתתן: ואתן · ר"ל נתתי עלי' קול גדול בעבור יהיה אסיפה גדולה מאשר יבואו לקול הצעקה למען יבושו מרבה העם: ח אנחנו קנינו · הלא מאז קנינו מיד הגוים את היהודים הנמכרים להם מן הזמן: כדי בנו · כ"א קנה כפי די אשר מצאה ידו לפי העושר: וגם אתם · אמר להם בלשון לעגיון דרך גם אתם עשו כזאת ומכרו אותם לגוים כמו הראשונים: ונמכרו · ומן הגוים יהיו נמכרים לנו כי נכפלה אותם מידם כאשר עשינו מאז אבל אין מקום לפדות מיד איש אחיו: ולא מצאו דבר · לא מלו ומה להשיב: ט ביראת אלהינו · אם תחזקו ביראת ה' תלכו להנצל מחרפת הגוים כי לא תשמעו עוד מהם חרפה · או שאמר להם בדרך מליצה לכו ביראת ה' מאמת חרפת הגוים שלא יחרפו אתכם בזה וכאדם המוכיח

ואומר

מצודת ציון

ה כובשים · ענין התפיסה בחזקה כמו ויכבשום לעבדים (ירמיה ל"ד): לאל · ענין כח ואומץ כמו יש לאל ידי (בראשית ל"א): ז וימלך · ענין עצה כמו מלכי ישפר עליך (דניאל ד'): משא · חוב והלואה כמו משאת מאומה (דברים כ"ד): קהלה · אסיפה והקהל: ח כדי · מלשון די הספוק: ויחרישו · ושתקו:

ומאת

י וגם־אני אחי ונערי נשים בהם כסף ודגן נעזבה־
נא את־המשא הזה׃ יא השיבו נא להם כהיום
שדתיהם כרמיהם זיתיהם ובתיהם ומאת הכסף והדגן
התירוש והיצהר אשר אתם נשים בהם׃ יב ויאמרו
נשיב ומהם לא נבקש כן נעשה כאשר אתה אומר
ואקרא את־הכהנים ואשביעם לעשות כדבר הזה׃
יג גם־חצני נערתי ואמרה ככה ינער האלהים את־
כל־האיש אשר לא־יקים את־הדבר הזה מביתו
ומיגיעו וככה יהיה נעור ורק ויאמרו כל־הקהל אמן
ויהללו את־יהוה ויעש העם כדבר הזה׃ יד גם מיום
אשר־צוה אתי להיות פחם בארץ יהודה משנת
עשרים ועד שנת שלשים ושתים לארתחשסתא המלך
שנים שתים עשרה אני ואחי לחם הפחה לא אכלתי׃
טו והפחות הראשנים אשר־לפני הכבידו על־העם
ויקחו

מצודת דוד

ואומר אם לא תעשה לשמה עשה לפני הבריות: י נושים בהם · מלוים להם: נעזבה נא · כאומר כמוכם נעזוב עתה את ההלואה הזה ונמחל להם: יא כהיום · כעת הזאת השיבו להם השדות וכו': ומאת הכסף · אף מנין מרובה לומר אף אם החוב היה מאת כסף והוא מקרא קצר וכאלו אמר עזבו ומחלו מאת הכסף וכו': יב נשיב · את השדות וכו': ומהם לא נבקש · שישלמו את החוב: כן נעשה וכו' · הוא כפל ענין ולחזק: ואשביעם · ע"י הכהנים: יג גם חצני נערתי · מנער הייתי כנף בגדי ואמרתי אז כמו שנערתי כנף בגדי והרי הוא כנעור וריק מן האבק שהיה בו כמו כן ינער וכו': מביתו · מאנשי ביתו: ומיגיעו · העושר הבא ע"י יגיעה: וככה יהיה · ר"ל כן ישאר עד עולם מנוער ומרוקן: ויהללו וכו' · על שנתן בלבם לעשות כזאת: כדבר הזה · החזירו השדות וכו' ועזבו את החובות: יד גם מיום · ר"ל גם הטובה הזאת עשיתי עם ישראל כי מעת אשר צוה המלך אותי להיות מושל להם בארץ יהודה והיא משנת וכו' כל אותן השנים אני וחברי הנשמעים לי לא אכלנו מאכל המוטל להאכיל את הפחה מדמי העם: טו והפחות · אבל

מצודת ציון

יא ומאת הכסף · שקלי הכסף: התירוש · יין: היצהר · שמן: יג חצני · כן יקרא כנף הבגד וכן והביאו בניך בחוצן, ישעיה מ"ט): נערתי · ענינו תנועת דבר מה בחוזק להפיל ממנו מה שעליו כמו התנערי מעפר (שם נ"ב): יד פחם · פחה שלהם: אחר

וַיִּקְחוּ מֵהֶם בְּלֶחֶם וָיַיִן אַחַר כֶּסֶף־שְׁקָלִים אַרְבָּעִים גַּם
נַעֲרֵיהֶם שָׁלְטוּ עַל־הָעָם וַאֲנִי לֹא־עָשִׂיתִי כֵן מִפְּנֵי יִרְאַת
אֱלֹהִים׃ טז וְגַם בִּמְלֶאכֶת הַחוֹמָה הַזֹּאת הֶחֱזַקְתִּי
וְשָׂדֶה לֹא קָנִינוּ וְכָל־נְעָרַי קְבוּצִים שָׁם עַל־הַמְּלָאכָה׃
יז וְהַיְּהוּדִים וְהַסְּגָנִים מֵאָה וַחֲמִשִּׁים אִישׁ וְהַבָּאִים אֵלֵינוּ
מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־סְבִיבֹתֵינוּ עַל־שֻׁלְחָנִי׃ יח וַאֲשֶׁר
הָיָה נַעֲשֶׂה לְיוֹם אֶחָד שׁוֹר אֶחָד צֹאן שֵׁשׁ־בְּרוּרוֹת
וְצִפֳּרִים נַעֲשׂוּ־לִי וּבֵין עֲשֶׂרֶת יָמִים בְּכָל־יַיִן לְהַרְבֵּה וְעִם־זֶה
לֶחֶם הַפֶּחָה לֹא בִקַּשְׁתִּי כִּי־כָבְדָה הָעֲבֹדָה עַל־הָעָם
הַזֶּה׃ יט זָכְרָה־לִּי אֱלֹהַי לְטוֹבָה כֹּל אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי עַל־
הָעָם הַזֶּה׃

ויהי

מצודת דוד

אבל הפחות הראשונים וכו׳ המה הכבידו עול על העם: ויקחו מהם · לקחו מהם כסף בעבור צורך להם ויין די ספוקם מלבד ארבעים שקלי כסף בכל שנה: נעריהם · של הפחות הראשוני׳: טז וגם · אף הטובה הזאת עשיתי כי אחזתי במלאכת החומה ר״ל מזרז הייתי את הבונים לבל ירפו ידיהם מן המלאכה: ושדה וכו׳ · ר״ל ועם כי בעבור התמדת המלאכה לא עסקו במלאכתן להמציא לעצמם די ספוקם עכ״ז לא קנינו מהם שדה לכלכלם בדמי מחיר השדה כ״א בנדבת הלב הייתי מפרנסם: על המלאכה · לעשות במלאכה גם המה: יז והיהודים · ר״ל מיתר העם שהיו במה עם הסגנים במספר ק״ן איש וגם הבאים וכו׳ הם הגרים אשר באו להתגייר כל אלה היו אוכלים על שולחני: יח ליום אחד · למאכל יום אחד: ברורות · בבהירות וטובות: וצפרים · מיני עופות: ובין עשרת ימים · ר״ל יום אחד מבין כל עשרת ימים הייתי משקה אותם בכל מיני יין להרבה מאד: ועם זה · אף שהיה צרכי מרובה עם כל זה לא בקשתי מן העם לחם הפחה: כי כבדה · עבודת מס המלך ובנין החומה היתה כבדה עליהם ולא יכלו לעסוק במלאכתם ולהשתכר די ספוקם ועוד לתת לי לחם הפחה: יט לטובה · לחשוב לי לטובה ולזכות: על העם הזה · בעבור טובת העם הזה:

מצודת ציון

טו אחר · הוא כענין מלבד ר״ל לבד לקיחת מ׳ שקלים לקחו עוד בלחם ויין: שלטו · משלו: יח נעשה · ענין תקון כמו וימהר לעשות אותו (בראשית י״ח): ברורות · מל׳ ברירה ובחירה:

פרק

ו א ויהי כאשר נשמע לסנבלט וטוביה ולגשם
הערבי וליתר איבינו כי בניתי את־
החומה ולא־נותר בה פרץ גם עד־העת ההיא
דלתות לא־העמדתי בשערים׃ ב וישלח סנבלט
וגשם אלי לאמר לכה ונועדה יחדו בכפירים בבקעת
אונו והמה חשבים לעשות לי רעה׃ ג ואשלחה
עליהם מלאכים לאמר מלאכה גדולה אני עשה ולא
אוכל לרדת למה תשבת המלאכה כאשר ארפה
וירדתי אליכם׃ ד וישלחו אלי כדבר הזה ארבע
פעמים ואשיב אותם כדבר הזה׃ ה וישלח אלי
סנבלט כדבר הזה פעם חמישית את־נערו ואגרת
פתוחה בידו׃ ו כתוב בה בגוים נשמע וגשמו אמר
את והיהודים חשבים למרוד על־כן אתה בונה
החומה

מצודת ציון

ו א פרץ. פרצה: ב ונועדה. מל' יועד ואסיפה כמו ויועדו כל המלכים (יהושע י"א): ג תשבת. מל' השבתה ובטול: ארפה. מל' רפיון: ו וגשמו. הוא גשם הערבי וכן יתר יתרו:

מצודת דוד

ו א גם עד העת ההיא. ר"ל גם נשמע להם אשר עד העת ההיא עדיין לא העמדתי דלתות בשערים ואמר זה להסביר מה שנאמר למטה שאמר אליו שמעיה להסתיר עצמו בהיכל כי הצרים יבואו עליו לכן אמר כי שמעו שלא העמדתי הדלתות ויכולים המה לבוא בעיר: ב ונועדה יחדו. נעשה וועד וקבוץ בכפירים והיא שם מקום העומדת בבקעת אונו: והמה חושבים. זהו מדברי נחמיה שאמר הנה בשכלתי נדעת שהמה חושבים להרגני שמה: ג מלאכה גדולה. עסק גדול ודבר הכרחי: למה תשבת. למה אעשה כזאת שיתבטל המלאכה כאשר ארפה ידי ממנה וארד אליכם כי כאשר ארפה ידי ממנה תבוטל המלאכה מכל וכל: ד כדבר הזה. בלשון האמור למעלה לכה ונועדה וכו': ואשיב אותם כדבר הזה. מלאכה גדולה וכו': ה את נערו. עם נערו: ואגרת. ומלבד הדבר הזה שלח עוד בידו אגרת כתובה מבלי חותם וכאומר לא אסתיר דברתי וכל הרוצה לקרות יבוא ויקרא: ו כתוב בה. ודבר זה כתוב בה: בגוים נשמע. בין האומות נשמע וגם גשמו אומר כזאת אשר אתם רוצים למרוד במלך וע"כ תבנה החומה להתחזק במבצר העיר ולהיות להם למלך:

כדברים

החומה ואתה הוה להם למלך כדברים האלה:
ז וגם־נביאים העמדת לקרא עליך בירושלם לאמר
מלך ביהודה ועתה ישמע למלך כדברים האלה ועתה
לכה ונועצה יחדו: ח ואשלחה אליו לאמר לא
נהיה כדברים האלה אשר אתה אומר כי מלבך אתה
בודאם: ט כי כלם מיראים אותנו לאמר ירפו ידיהם
מן־המלאכה ולא תעשה ועתה חזק את־ידי: י ואני
באתי בית שמעיה בן־דליה בן־מהיטבאל והוא עצור
ויאמר נועד אל־בית האלהים אל־תוך ההיכל ונסגרה
דלתות ההיכל כי באים להרגך ולילה באים להרגך:
יא ואמרה האיש כמוני יברח ומי כמוני אשר־יבא

אל

מצודת דוד

כדברים האלה · ר"ל כדברים האלה נשמע בגוים וגם זה מדברי האגרת: ז וגם נביאים · ר"ל ועוד הוספת לפרסם הדבר כי העמדת בעלי לשון היודעים לסדר אמרים במיטב הדבור לשהם יקראו עליך בירושלים בפרסום רב לאמר אתה מלך ביהודה: ועתה ישמע למלך · ר"ל פן יהיה הדבר נשמע למלך ומרה תהי' באחרונ' לזה לכה עתה ונועצה יחדיו מה לעשות איך להעלים הדבר: ח לא נהיה · אין דבר זה נשמע בגוים רק אתה בעצמך ממציא הכזב הזה מלבך: ט כי כולם · שהרי לשעבר אתם כולכם הייתם מפחידים אותנו כי תאמרו בעבור הפחד ירפו ידיהם ממלאכת בנין החומה ולא תעשה עוד וא"כ לאויבים תחשבו ואיך א"כ תאמר עתה לחזק את ידי בעצה נכונה ואויב נהפך לאוהב אין זאת יען כאומר הנה לשעבר אין ועתה אשאל חזק את ידי בדברי נחומים ואל תוסיף להפחיד עוד: י והוא עצור · היה מעוכב לשבת בבית: נועד · נעשה וועד להאסף אל בית אלהים: ונסגרה דלתות ההיכל · להתחזק בה מפני סנבלט וחבריו כי עדיין לא העמידו הדלתות בשערי העיר כמ"ש למעלה ויוכל לבוא בה כל הרוצה: ולילה באים · ולא תדע להיות נשמר מהם באישון לילה: יא האיש כמוני יברח · וכי איש כמוני יברח מן האויב הלא לכלימה תחשב וכאומר הנה גם זרועי מספיק לי להלחם עמו: ומי כמוני · ועוד מי הוא הזר כמוני אשר יבוא אל ההיכל וישאר חי הלא מות יומת וכמ"ש והזר הקרב יומת (במדבר ג'):

מצודת ציון

הוה · הוא מל' הויה: ז נביאים · ענינו בעלי הדבור כמו ניב שפתים (ישעי' נ"ז): ח בודם · ענין המצאת הכזב וכן בדיך מתים יחרישו (איוב י"א): ט כולם · ענינו כמו כולכם ודוגמתו ואולם כולם תשובו (שם י"ז): י עצור · מעוכב

אֶל־הַהֵיכָל וָחָי לֹא אָבוֹא׃ יב וָאַכִּירָה וְהִנֵּה לֹא־
אֱלֹהִים שְׁלָחוֹ כִּי הַנְּבוּאָה דִּבֶּר עָלַי וְטוֹבִיָּה וְסַנְבַלַּט
שְׂכָרוֹ׃ יג לְמַעַן שָׂכוּר הוּא לְמַעַן־
אִירָא וְאֶעֱשֶׂה־כֵּן וְחָטָאתִי וְהָיָה לָהֶם לְשֵׁם רָע לְמַעַן
יְחָרְפוּנִי׃ יד זָכְרָה אֱלֹהַי לְטוֹבִיָּה וּלְסַנְבַלַּט כְּמַעֲשָׂיו
אֵלֶּה וְגַם לְנוֹעַדְיָה הַנְּבִיאָה וּלְיֶתֶר הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר הָיוּ
מְיָרְאִים אוֹתִי׃ טו וַתִּשְׁלַם הַחוֹמָה בְּעֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה
לֶאֱלוּל לַחֲמִשִּׁים וּשְׁנַיִם יוֹם׃ טז וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁמְעוּ
כָּל־אוֹיְבֵינוּ וַיִּרְאוּ כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵינוּ וַיִּפְּלוּ מְאֹד
בְּעֵינֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי מֵאֵת אֱלֹהֵינוּ נֶעֶשְׂתָה הַמְּלָאכָה
הַזֹּאת׃ יז גַּם ׀ בַּיָּמִים הָהֵם מַרְבִּים חֹרֵי יְהוּדָה אִגְּרֹתֵיהֶם
הוֹלְכוֹת עַל־טוֹבִיָּה וַאֲשֶׁר לְטוֹבִיָּה בָּאוֹת אֲלֵיהֶם׃

כי

מצודת ציון

מעוכב וכן נעצרה נא אותך (שופטים י"ג): יב וסנבלט. הוי"ו היא במקום או כמו ומקלל אביו ואמו (שמות כ"א): טז ויפלו. ענינו שפלות ונרפון כמו נופלים מעצלים (יחזקאל נ"ג):

ויפקדו

מצודת דוד

לא אבוא. לכן לא אבוא אל ההיכל: יב ואכירה. הכרתי כי לא שלחו ה' ר"ל אין עצתו באמונה כמצות ה' אבל הכונה להכשילני בעבירה: כי הנבואה. כי אמר אשר הנבואה דבר עלי ללכת אל ההיכל והנה הרגיש ריוח והצלה לפניו ומדוע א"כ יצוה לעבור מצותו כי אם אמרו מדעתו היה מקום לומר מפני פקוח נפש הותר הדבר אבל ה' לא יצוה כזאת ובזה הכרתי שאין עצתו אמונה רק טוביה או סנבלט שכרו להכשיל אותי בעצתו: יג למען שכור הוא. בעבור שהוא שכור אמר כן למען אירא מסנבלט ואעשה כן כדבריו לבוא אל ההיכל ואחטא בזה: והיה להם. ויהיו לסנבלט שאנשיו עלי דבר שם רע שהנני זר ובאתי אל ההיכל למען יחרפוני בזה השם הרע וזהו עצם כונת העצה היעוצה: יד זכרה וכו'. לגמול לכ"א כמעשיו אלה: וגם לנועדיה. וגם זכור לשלם גמול לנועדיה נביאה שקרית ולשאר נביאי השקר אשר היו מפחידים אותי בשקריהם בעבור כי קבלו שכר מטוביה וסנבלט: טו לחמשים ושנים יום. לסוף נ"ב יום מעת שהתחילו: טז כאשר שמעו. שנשלם בנין החומה בזמן קצר כזה: ויראו. הגוים אשר מסביב ראו בעיניהם מהירת הבנין: ויפלו. היו פחותים ומושפלים בעיני עצמם למול ישראל: כי מאת האלהים וכו'. לפי המהירות הרב הזה: יז גם בימים ההם. אף אחר השלום הבנין עם כי ראו הדבר נעשתה מאת ה' הלכים עכ"ז רבים משרי יהודה היו שולחים

יח כי־רבים ביהודה בעלי שבועה לו כי־חתן הוא
לשכניה בן־ארח ויהוחנן בנו לקח את־בת־משלם בן
ברכיה : יט גם טובתיו היו אמרים לפני ודברי היו
מוציאים לו אגרות שלח טוביה ליראני :
ז א ויהי כאשר נבנתה החומה ואעמיד הדלתות
ויפקדו השוערים והמשררים והלוים :
ב ואצוה את־חנני אחי ואת־חנניה שר הבירה על־
ירושלם כי־הוא כאיש אמת וירא את־האלהים מרבים:
ג ויאמר להם לא יפתחו שערי ירושלם עד־חם השמש
ועד הם עמדים יגיפו הדלתות ואחזו והעמיד משמרות
ישבי ירושלם איש במשמרו ואיש נגד ביתו : ד והעיר
רחבת ידים וגדלה והעם מעט בתוכה ואין בתים בנוים :
ויתן

מצודת דוד

שולחים אגרות אל טוביה והאגרות אשר לטוביה היו באות אליהם דרך אהבה וחיבה : יח בעלי שבועה לו · היה להם כריתת ברית עמו : כי חתן · טוביה היה חתן שכניה שהיה שר וגדול בישראל : ויהוחנן בנו · של טוביה : יט גם טובותיו · דברים טובים הנמצא בטוביה היו אומרים לפני למען יקניטו אותי : ודברי · מה שדברתי עליו מדברי בוז היו מגלין לו ולכן התמיד לשלוח אגרות להפחיד אותי :
ז א ויפקדו · היו ממנים את השוערים והמשוררים איש איש על עבודתו: והלוים · הם הממונים על אוצרות בית ה' וכדומה : ב ואצוה וכו' על ירושלים · ר"ל להיות ממונים על שמירת העיר : כי הוא · כי חנניה היה נראה כאיש אמת וירא את ה' מימים רבים : ג עד חום השמש · עד יתחמם השמש בתכלית החמימות והוא בחצי היום : ועד הם עומדים · ובעוד שהממונים עומדים יסגרו את הדלתות ואח"כ ילכו הממונים לביתם : ואחזו · החזיקו בדבר המנוי הזאת והיו זהירים בה : והעמיד · העמידו שומרי' מיושבי ירושלים : איש במשמרו · כל איש ישמור בשערי העיר בעת בוא זמן משמרו הקבוע לו ומלבד זאת ישמור כל אחד נגד ביתו : ד והעיר · ר"ל וזהו לפי שהעיר רחבת מקום ולהוספת ביאור אמר וגדולה ועי"ז רחוקים אנשיה זה מזה כי כמה מהי מספר : ואין בתים בנוים · ר"ל אינם בנוים בחוזק רב להסתר בהן מפני האויב ובעבור כל זה צריך שמירה מעולה :

מצודת ציון

ז א ויפקדו · מל' פקידות וגזרות :
ג יגיפו · יסגירו כי וסגרת הדלת (מ"ב ד') ת"י ותגיפון:
להתיחס

ה ויתן אלהי אל־לבי ואקבצה את־החרים ואת־
הסגנים ואת־העם להתיחש ואמצא ספר היחש
העולים בראשונה ואמצא כתוב בו׃ ו אלה
בני המדינה העלים משבי הגולה אשר הגלה
נבוכדנצר מלך בבל וישובו לירושלם וליהודה
איש לעירו׃ ז הבאים עם־זרבבל
ישוע נחמיה עזריה רעמיה נחמני מרדכי בלשן
מספרת בגוי נחום בענה מספר אנשי עם־ישראל׃
ח בני פרעש אלפים מאה ושבעים ושנים׃ ט בני
שפטיה שלש מאות שבעים ושנים׃ י בני ארח שש
מאות חמשים ושנים׃ יא בני־פחת מואב לבני ישוע
ויואב אלפים ושמנה מאות שמנה עשר׃ יב בני עילם
אלף מאתים חמשים וארבעה׃ יג בני זתוא שמנה
מאות ארבעים וחמשה׃ יד בני זכי שבע מאות
וששים׃ טו בני בנוי שש מאות ארבעים ושמנה׃
טז בני בבי שש מאות עשרים ושמנה׃ יז בני עזגד
אלפים שלש מאות עשרים ושנים׃ יח בני אדניקם שש
מאות

מצודת ציון

ה להתיחש. ענין יחוס הוא לדעת סדר הדורות מן המשפחות ומי אביהם׃

ויגאלו

מצודת דוד

ה אל לבי. העיר את לבי על הדבר: להתיחש. לחקור יחוסן: העולים בראשונה. של העולים בראשונה עם זרובבל: ואמצא כתוב בו. הוכן הדברים האמורים למטה בענין: ו אלה וכו'. וזהו תוכן הכתוב בה אלה בני המדינה וכו' ר"ל אלה בני מדינה אשר העולים עתה ממנה שהיו משבי הגולה וכו': וישובו. עתה שבו כ"א לעירו אשר הגלה ממנה: ז הבאים. אשר באו עתה למקומם עם זרובבל וכו': ישוע. הוא יהושע כ"ג: מספר אנשי. וזהו המספר של החשובים וכן כל איש ואנשים במקרא: ח בני פרעש. יש מהם מזכיר ע"ש אב המשפחה ויש מהם ע"ש עירם: יא פחת מואב. המושל במואב: לבני ישוע ויואב. ר"ל מן בני ישוע ומן בני יואב שהיו מבני פחת מואב מספרם היו אלפים וכו':

מאות ששים ושבעה׃ יט בני בגוי אלפים ששים
ושבעה׃ כ בני עדין שש מאות חמשים וחמשה׃
כא בני־אטר לחזקיה תשעים ושמנה׃ כב בני חשם
שלש מאות עשרים ושמנה׃ כג בני בצי שלש מאות
עשרים וארבעה׃ כד בני חריף מאה שנים עשר׃ כה בני
גבעון תשעים וחמשה׃ כו אנשי בית־לחם ונטפה מאה
שמנים ושמנה׃ כז אנשי
ענתות מאה עשרים ושמנה׃ כח אנשי בית־עזמות
ארבעים ושנים׃ כט אנשי קרית יערים כפירה ובארות
שבע מאות ארבעים ושלשה׃ ל אנשי הרמה וגבע
שש מאות עשרים ואחד׃ לא אנשי מכמס מאה
ועשרים ושנים׃ לב אנשי בית־אל והעי מאה
עשרים ושלשה׃ לג אנשי נבו אחר חמשים
ושנים׃ לד בני עילם אחר אלף
מאתים חמשים וארבעה׃ לה בני חרם שלש מאות
ועשרים׃ לו בני ירחו שלש מאות ארבעים וחמשה׃
לז בני לד חדיד ואנו שבע מאות ועשרים ואחד׃
לח בני סנאה שלשת אלפים תשע מאות ושלשים׃
לט הכהנים בני ידעיה לבית ישוע תשע מאות שבעים
ושלשה׃ מ בני אמר אלף חמשים ושנים׃ מא בני
פשחור אלף מאתים ארבעים ושבעה׃ מב בני חרם
אלף

מצודת דוד

כא בני אטר לחזקיה. נתן סימן על אטר לומר שהיה מזרע חזקיה: **לג** נבו אחר. כן שם העיר ובעזרא נאמר רק נבו וכמו שיש חלוק גם בשאר השמות על כי היו נקראות בזה ובזה: **לד** עילם אחר. לפי שחשב למעלה בני עילם והיו כחשבון הזה לזה אמר שזהו עילם אחר והיו שוות במספר אנשיהן: **לט** הכהנים. ר"ל וזהו מספר הכהנים: בני ידעיה לבית ישוע. נתן סימן על ידעיה לומר שהיה מיוחס לבית ישוע ומזרעו היה: **מב** בני חרם. לא זהו

אלף שבעה עשר׃ מג הלוים בני־ישוע לקדמיאל
לבני להודוה שבעים וארבעה׃ מד המשררים בני
אסף מאה ארבעים ושמנה׃ מה השערים בני־
שלם בני־אטר בני־טלמן בני־עקוב בני חטיטא בני
שבי מאה שלשים ושמנה׃ מו הנתינים בני־
ציחא בני־חשפא בני־טבעות׃ מז בני־קירס בני־
סיעא בני פדון׃ מח בני־לבנה בני־חגבא בני שלמי׃
מט בני־חנן בני־גדל בני־גחר׃ נ בני־ראיה
בני־רצין בני נקודא׃ נא בני־גזם בני־עזא בני
פסח׃ נב בני־בסי בני־מעונים
בני־נפושסים׃ נג בני־בקבוק בני־חקופא בני חרחור׃
נד בני־בצלית בני־מחידא בני חרשא׃ נה בני־ברקוס
בני־סיסרא בני־תמח׃ נו בני נציח בני חטיפא׃
נז בני עבדי שלמה בני־סוטי בני־ספרת בני פרידא׃
נח בני־יעלא בני־דרקון בני־גדל׃ נט בני שפטיה בני־
חטיל בני פכרת הצביים בני אמון׃ ס כל־הנתינים
ובני עבדי שלמה שלש מאות תשעים ושנים׃
סא ואלה העולים מתל מלח תל חרשא כרוב אדון
ואמר ולא יכלו להגיד בית־אבותם וזרעם אם מישראל
הם׃

מצודת דוד

הנזכר למעלה׃ או יתכן אמר למעלה חשב הישראלים מחדש וכאן חשב הכהנים מחדש׃ מג בני ישוע לקדמיאל׃ ר״ל בני ישוע עם בני קדמיאל כי הלמ״ד היא במקום את ואת הוא כמו עם׃ לבני להודוה׃ נתן סימן על ישוע וקדמיאל לומר שהיו מבני להודוה׃ מה השוערים׃ שהיו שומרים שערי המקדש פד לא גוי׃ והם היו בני שלם וכו'׃ מו הנתינים׃ הם הגבעונים ונקראו נתינים ע״ש שנאמר בם ויתנם יהושע וכו חוטבי עצים וכו' (יהושע ט')׃ נז בני עבדי שלמה׃ והם היו בני סוטי וכו'׃ סא ואלה׃ הנזכרים למטה בני דליה וכו' הם היו העולים מתל מלח וכו ושמות מקומות הן בבבל׃ ולא יכלו להגיד׃ כי לא ידעו מבני מי הם. בית אבותם וזרעם׃ הוא היא כי זרעם ר״ל מזרע מי יצאו והוא

כפל

הם: סב בני־דליה בני־טוביה בני נקודא שש מאות
וארבעים ושנים: סג ומן־הכהנים בני חביה בני הקוץ
בני ברזלי אשר לקח מבנות ברזלי הגלעדי אשה
ויקרא על־שמם: סד אלה בקשו כתבם המתיחשים
ולא נמצא ויגאלו מן־הכהנה: סה ויאמר התרשתא
להם אשר לא־יאכלו מקדש הקדשים עד עמד הכהן
לאורים ותמים: סו כל־הקהל כאחד ארבע רבוא
אלפים

מצודת דוד

כפל ענין בשמות נרדפות וכן אדמת עפר (דני' י"ב): סג ומן הכהנים. והם בני חביה וכו': אשר לקח. הוא חוזר על בני ברזלי לומר שאביהם לקח אחת מבנות ברזלי לאשה ולזה היה נקרא עליהם שם ברזלי לומר שהיהם בני ברזלי: סד אלה. הכהנים האלה: כתבם. דבר כתוב מהם: המתיחשים. אשר יסופר בו סדר הדורות: ולא נמצא. בספר היחוס לא נמצא דבר כתוב מהם: ויגאלו. ולכן נמאסו מן הכהונה: סה התרשתא. הוא נחמיה בן חכליה וכן נאמר ויאמר נחמיה הוא התרשתא (לק' ח') ואמרו ז"ל לפי שהיה משקה למלך והתירו לו חכמים לשתות יין נסך לכן נקרא אתרשתא והיא מלה מורכבת התר שתא: אשר לא יאכלו. ר"ל מעתה היה אסור לא יאכלו מקדש הקדשים ואמרו ז"ל זו היא תרומה וקדשי המזבח: לאורים ותומים. לשאול בהם אם הם כהנים כשרים וכאומר עד שיבא המשיח וישאלו אז באורים ותומים כי בבית השני לא היו האורים ותומים לשאול בהם: סו כל הקהל כאחד. כולם יחד הישראלים והכהנים והלוים והנתינים ובני עבדי שלמה: ארבע רבוא וכו'. ובפרטן לא יעלו לחשבון הזה אבל לא עלה בפרטן כ"א הישראלים מבני יהודה ובנימין ועם מה שעלו מיתר השבטים היו בחשבון הזה וכן מפורש בס"ע (והנה פרטי החשבון לא ישוו לפרטי החשבון הנזכר בספר עזרא פעם להוסיף פעם לגרוע ובכלל החשבון הנספרים בפרטיות יוסיפו על מה שמוזכר בספר עזרא ויש משפחות שחשבם עזרא ולא הוזכרו פה וכן בהיפוך ובמספר ראשי העולים הוסיף פה לחשוב עוד את נחמני מה שלא זכרו עזרא כי עזריה רעמיה מספרת נחום הנזכרים פה הלא המה שריה רעליה מספר רחום הנזכרים בעזרא כי קרובים הם בלשון ובשתי השמות נקראו וכמוהו רבים וגם פה נמצאו רבים ולהם בחלוף השמות משל עזרא אבל נחמני מוכרחה כי הוא הנוסף בחשבון מספר ראשי העולים. ויתכן כי נחמיה לא העתיק כל דברי עזרא בהויתן מבלי שנוי אבל העתיק תוכן הדברים והנה העליה הראשונה שעלו עם זרובבל היתה בשנת שתים לכורש הפרסי ואחר שנים רבות בשנת עשרים לדריוש בן אחשורוש אז עלה נחמיה ואז מצא ספר היחש ולכן נאמר כי נחמני הזה עם שעלה בראשונה עם זרובבל היה אז רך בשנים ולא היה אז נחשב

מצודת ציון

סד ויגאלו. ענין טנוף ומאוס וכן לחם מגואל (מלאכי א'): סו רבוא. הוא עשרת אלפים:
פרדיהם

אלפים שלש מאות וששים: סז מלבד עבדיהם ואמהתיהם
אלה שבעת אלפים שלש מאות שלשים ושבעה ולהם
משררים ומשררות מאתים וארבעים וחמשה: סח סוסיהם
שבע מאות שלשים וששה פרדיהם מאתים ארבעים
וחמשה: סט גמלים ארבע מאות שלשים וחמשה
חמרים ששת אלפים שבע מאות ועשרים. ע ומקצת
ראשי האבות נתנו למלאכה התרשתא נתן לאוצר
זהב דרכמנים אלף מזרקות חמשים כתנות כהנים
שלשים וחמש מאות: עא ומראשי האבות נתנו
לאוצר המלאכה זהב דרכמונים שתי רבות וכסף

מנים

מצודת ציון

סח פרידהם. הם הבאים מן הסוס והחמור: ע דרכמונים. שם מטבע ידוע אצלם:

מנים

מצודת דוד

לראש והיה נכלל ביתר העולים אולם בימי נחמיה נתגדל בבנים ובמעלה לזה ראה נחמיה להוסיפו על הראשים ולזכרו עמהם ונדבר תוספת המספר וגרעונו נאמר הלא רבים מהם כבר מתו בימי נחמיה וכן רבים בנים יולדו להם ונעשו גדולים ולזה בבוא נחמיה להזכיר במספרו את המשפחה הנוספת או הנגרעה כתב המספר כפי מה שמצאה עתה אם להוסיף אם לגרוע משל עזרא ומ"ש בראשית אמריו העולים משבי הגולה על הרוב יאמר לא על המעט הנולדים בא"י שלא היו מן העולים ויש מן המשפחות העולים בראשונה אשר שבו אתו בימי נחמיה והפליטה הנשארת נספחו להתחבר אל המשפחות הקרובות אליהן ועמהן נחשבו ויש מן המשפחות אשר היו אז לפני מתי מספר ונספחו אז להתחבר אל המשפחות הקרובות להחשב עמהן ועתה בימי נחמיה פרו ורבו ונחשבו משפחה לעצמה ובסוף אמריו האמר כללם יחד ועם העולים מיתר הפרטים גם שרחוק הדבר שלא יפחתו ולא יתוספו בימי נחמיה על המספר שהיה מאז הלא נחשבין מספר הפרטים נתוסף ובודאי כן נתוסף ביתר הפרטים הנה מ"מ ראה נחמיה לכתוב כלל המספר מה שהיה מאז ולא כפי מה שנמצא עתה) : סז מלבד. המנין הזה הוא מלבד עבדיהם ואמהותיהם כי אלה הנזכרים והיו שבעת אלפים וכו': משוררים ומשוררות. זכרים ונקבות לשורר בדרך כי עלו בשמחה ובטיול: מאתים ומ"ה. ובעזרא נאמר רק מאתים כי אותן המ"ה היו אז קטנים והיו נטפלים אל הגדולים ובימי נחמיה נתגדלו והחשב גם אותם: ע נתנו למלאכה. אף כאשר עלו עם זרובבל נתנו נדבה למלאכת בית ה' ובעזרא הוזכר חשבון הזהב והכסף וכתנות כהנים: התרשתא. הוא נחמיה: נתן לאוצר. נתן עתה לאוצר של בית ה': כתנות כהנים. שילבשו אותם הכהנים בשעת העבודה: עא ומראשי. מקצת מראשי האבות: נתנו. עתה בימי נחמיה נתנו לאוצר המלאכה

ר"ל

מנים אלפים ומאתים: עב ואשר נתנו שארית
העם זהב דרכמנים שתי רבוא וכסף מנים אלפים
וכתנת כהנים ששים ושבעה: עג וישבו הכהנים והלוים
והשוערים והמשררים ומן־העם והנתינים וכל־
ישראל בעריהם ויגע החדש השביעי ובני ישראל
בעריהם:
ח א ויאספו כל־העם כאיש אחד אל־הרחוב
אשר לפני שער־המים ויאמרו לעזרא
הספר להביא את־ספר תורת משה אשר־צוה יהוה
את־ישראל: ב ויביא עזרא הכהן את־התורה לפני
הקהל מאיש ועד־אשה וכל מבין לשמע ביום אחד
לחדש השביעי: ג ויקרא־בו לפני הרחוב אשר
לפני שער־המים מן־האור עד־מחצית היום נגד
האנשים והנשים והמבינים ואזני כל־העם אל־ספר
התורה: ד ויעמד עזרא הספר על־מגדל־עץ אשר
עשו לדבר ויעמד אצלו מתתיה ושמע ועניה ואוריה

והלקיה

מצודת דוד

ר״ל אל המקום שאמרו שם הזהב והכסף לצורך מלאכת בדק הבית או להוסיף בבנין כי עיקר המקדש כבר נבנה: עג ומן העם · מבני יהודה ובנימין: וכל ישראל · הם מיתר השבטים: בעריהם · אשר היו ערי נחלתם עד שלא גלו: ובני ישראל בעריהם · ואז היו בני ישראל בערי נחלתם:

ח א כאיש אחד · ר״ל היה מהר כביאת איש אחד:

ב מאיש וכו׳ · ר״ל הביא לפני כולם כי כולם נאספו שם: מבין לשמוע · בעל בינה להבין דברי הספר: ביום אחד וכו׳ · הוא ר״ה: ג ויקרא בו · עזרא קרא בו: מן האור · מן אור הבוקר: והמבינים · בעלי בינה: ואזני וכו׳ · היו נוטים אזניהם לשמוע אל דברי התורה: ד אשר עשו לדבר · הבימה שהכינו בעבור זה:

מצודת ציון

עא מנים · הם משקל ליטרא: עג ויגע · כמו והגיע:

ח א הסופר · החכם וכדרז״ל ספר מבורך ובור יוצא (חולין ק״ח):

עמדו

לפני

וחלקיה ומעשיה על־ימינו ומשמאלו פדיה ומישאל
ומלכיה וחשם וחשבדנה זכריה משלם: ה ויפתח
עזרא הספר לעיני כל־העם כי־מעל כל־העם היה
וכפתחו עמדו כל־העם: ו ויברך עזרא את־יהוה
האלהים הגדול ויענו כל־העם אמן אמן במעל ידיהם
ויקדו וישתחו ליהוה אפים ארצה: ז וישוע ובני
ושרביה ימין עקוב שבתי הודיה מעשיה קליטא
עזריה יוזבד חנן פלאיה והלוים מבינים את־העם
לתורה והעם על־עמדם: ח ויקראו בספר בתורת
האלהים מפרש ושום שכל ויבינו במקרא: ט ויאמר
נחמיה הוא התרשתא ועזרא הכהן הספר והלוים
המבינים את־העם לכל־העם היום קדש הוא ליהוה
אלהיכם אל־תתאבלו ואל־תבכו כי בוכים כל־העם
כשמעם את־דברי התורה: י ויאמר להם לכו אכלו
משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו

כי

מצודת ציון

ה עמדו. ענין עמידה כמו עמדו לא ענו (איוב ל"ב): ו במועל. מל' מעלה והרמה: ויקדו. כפפו הקדקוד: ח ושום. מל' שימה: י מנות. ענין חלק ומתן כמו והיה לך למנה (שמות כ"ט):

עקבים

מצודת דוד

ה לעיני כל העם. כולם ראו בפתחו את הספר כי עמד על המגדל ממעל לכל העם ולזה ראו הכל: וכפתחו. כאשר פתח הספר. או כאשר פתח פיו לדבר שתקו כל העם: ו אמן אמן. הכפל לחזק: במועל ידיהם. ברוממות ידיהם למעלה: אפים. ר"ל על פניו ארצה: ז מבינים. הם היו מבינים ומודיעים להעם את דברי התורה שקרא עזרא: על עמדם. על מקום מעמדם ולא זזו ממקומם: ח ויקראו. ר"ל שמעו קול הקריאה כי עזרא לבד היה הקורא: מפורש. קריאה מפורשת לדעת ולהבין מה שנאמר בה: ושום שכל וכו'. שמו שכלם ר"ל נתנו לבם להשכיל אמיתת הענין והשכילו להבין במקרא: ט המבינים. אשר היו מבינים את העם את דברי התורה: לכל העם. הם אמרו לכל העם הלא היום קדוש הוא לה' כי ר"ה הוא ואין מהראוי להתאבל ולבכות בו: כשמעם וכו'. כי ראו שלא קיימו את התורה כראוי: י משמנים. מאכלי שמן: ממתקים. משקים מתוקים: לאין נכון לו.

לא

כי־קדוש היום לאדנינו ואל־תעצבו כי־חדות יהוה
היא מעזכם׃ יא והלוים מחשים לכל־העם לאמר
הסו כי־היום קדש ואל־תעצבו׃ יב וילכו כל־העם
לאכל ולשתות ולשלח מנות ולעשות שמחה גדולה
כי הבינו בדברים אשר הודיעו להם׃ יג וביום השני
נאספו ראשי האבות לכל־העם הכהנים והלוים אל־
עזרא הספר ולהשכיל אל־דברי התורה׃ יד וימצאו
כתוב בתורה אשר צוה יהוה ביד־משה אשר ישבו
בני־ישראל בסכות בחג בחדש השביעי׃ טו ואשר
ישמיעו ויעבירו קול בכל־עריהם ובירושלם לאמר
צאו ההר והביאו עלי־זית ועלי־עץ שמן ועלי הדס
ועלי תמרים ועלי עץ עבת לעשת סכת ככתוב׃
טז ויצאו העם ויביאו ויעשו להם סכות איש על־גגו
ובחצרתיהם ובחצרות בית האלהים וברחוב שער
המים

מצודת דוד

למי שאין המזון נכון ומזומן לו ר"ל לדלת העם: כי חדות ה' · ר"ל שמחת י"ט שהיא שמחה של מצוה היא תתן לכם עוז ותעצומות: יא מחשים · היו משתקים את כל העם ואמרו להם שתקו מן הבכי: יב ולשלח מנות · לאין נכון לו: כי הבינו · השכילו וידעו בדברי התורה אשר הודיעו להם ושמחו בזה: יג וביום השני · של ר"ה כי בימי עזרא עברו לחלוק ועשו שני ימים טובים של ר"ה אף ארז"ל: לכל העם · של כל העם: ולהשכיל · לקרות בה בכונת הלב לדעת מצות ה' אשר העמיקה: טו ואשר ישמיעו · הוא מקרא קצר וכאלו באמר וצוו אשר ישמיעו וכו': עלי זית · ענפים כשהם עם העלים: עץ שמן · הוא מין אילן פרק: ועלי הדס · תרג"ל שהוא הדס שוטה שאין כשר ללולב וצוו להביאו לסכך בהם את הסוכה עם עלי זית ועלי עץ שמן: ועלי תמרים · זה לולב: עץ עבות · זה ההדס אשר עליו קלועים זה בזה הכשר ללולב וה"ה שצוו להביא האתרוג וערבי נחל ולא זכרם לקצר בדבר המובן: לעשות סכות · לסכך בהם את הסוכות ומוסב על עלי זית ועלי עץ שמן
ועלי

מצודת ציון

יא מחשים · משתיקים כמו עת לחשות (קהלת ג'): הסו · שתקו כמו ויהס כלב (במדבר י"ג): טו ויעבירו קול · הוא ענין הכרזה כמו ויעבירו קול במחנה (שמות ל"ו): עבות · מל' עב ור"ל מרובה בעלים וקלועים זה בזה וכן שתי עבותות זהב (שם כ"ח):
עלי

המים וברחוב שער אפרים : יז ויעשו כל-הקהל
השבים מן-השבי סכות וישבו בסכות כי לא-עשו
מימי ישוע בן-נון כן בני ישראל עד היום ההוא ותהי
שמחה גדולה מאד : יח ויקרא בספר תורת האלהים
יום ביום מן-היום הראשון עד היום האחרון ויעשו-
חג שבעת ימים וביום השמיני עצרת כמשפט :
ט א וביום עשרים וארבעה לחדש הזה נאספו
בני-ישראל בצום ובשקים ואדמה
עליהם : ב ויבדלו זרע ישראל מכל בני נכר ויעמדו
ויתודו על-חטאתיהם ועונות אבתיהם : ג ויקומו
על-עמדם ויקראו בספר תורת יהוה אלהיהם רבעית
היום ורבעית מתודים ומשתחוים ליהוה אלהיהם :
ד ויקם על-מעלה הלוים ישוע ובני קדמיאל שבניה
בני שרביה בני כנני ויזעקו בקול גדול אל-יהוה
אלהיהם : ה ויאמרו הלוים ישוע וקדמיאל בני
חשבניה שרביה הודיה שבניה פתחיה קומו ברכו

את

מצודת דוד

ועלי הדס : יז וישבו בסוכות · ר"ל ישבו בהם בקביעות רב כמו שראוי להיות : כי לא עשו · ר"ל עשו המצוה מן המובחר אשר לא עשו כן מימי ישוע בן נון והוא הפוך כמו כי לא עשו בני ישראל כן מימי וכו' עד היום ההוא : ותהי שמחה · על אשר קיימו המצוה בתקון רב : יח ויקרא · עזרא קרא לפני העם בכל יום מן יום הראשון מימי החג עד וגו' : ויעשו חג · הקריבו קרבנות החג : עצרת · עשו עצרת והקריבו בו הקרבנות הראויים כמשפט התורה :

ט א נאספו · לירושלים לשוב לה' על מעלם : ובשקים · ובלבישת שקים והוא מענין תשובה והכנעה : ואדמה · ועפר על ראשם וגם זה מענין תשובה : ב מכל בני נכר · מנשים הנכריות ובניהן וכמ"ש בעזרא : ג על עמדם · על מעמדם ולא זזו ממקומם : ד ויקם · על ישוע לבד חוזר ובאומר ויקם וכו' ישוע וכן בני וכו' : על מעלה הלוים · על המעלה שהיו הלוים עומדים עליה לדבר בשיר : בקול גדול · לעורר את הכונה : ה ויאמרו · אל העם אמרו קומו בזריזות וברכו וכו' :

מן

את־יהוה אלהיכם מן־העולם עד־העולם ויברכו שם
כבדך ומרומם על־כל־ברכה ותהלה׃ ו אתה־הוא
יהוה לבדך אתה עשית את־השמים שמי השמים וכל־צבאם
הארץ וכל־אשר עליה הימים וכל־אשר בהם ואתה מחיה
את־כלם וצבא השמים לך משתחוים׃ ז אתה הוא יהוה
האלהים אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים
ושמת שמו אברהם׃ ח ומצאת את־לבבו נאמן
לפניך וכרות עמו הברית לתת את־ארץ הכנעני
החתי האמרי והפרזי והיבוסי והגרגשי לתת לזרעו
ותקם את־דבריך כי צדיק אתה׃ ט ותרא את־עני
אבתינו במצרים ואת־זעקתם שמעת על־ים־סוף׃
י ותתן אתת ומפתים בפרעה ובכל־עבדיו ובכל־
עם ארצו כי ידעת כי הזידו עליהם ותעש־לך שם
כהיום הזה׃ יא והים בקעת לפניהם ויעברו בתוך־
הים ביבשה ואת־רדפיהם השלכת במצולת כמו־אבן
במים

מצודת דוד

מן העולם וכו׳ · ר״ל המושל מקצות העולם עד קצתו : ויברכו · חזרו פניהם כלפי המקום ב״ה ואמרו הן בני ישראל יברכו שם כבודך אבל אתה מרומם על כל ברכה ותהלה כי אין לספר כל תהלתך : ו שמי השמים · הם השמים העליונים אשר המה ממעל השמים הנראים : וכל צבאם · הם הכוכבים ומזלות : ואתה מחיה · אתה נותן חיות ומזון לכולם : ז מאור כשדים · אמרו ז״ל כי נמרוד השליכו לכבשן אש בארץ כשדים וה׳ הצילו : אברהם · המורה על רוב הגדולה שיהיה אב המון גוים כמ״ש בתורה : ח לתת לזרעו · מפני אריכות הדברים חזר לומר שוב מלת לתת וכן דרך המקרא : ותקם · וקיימת : ט ותרא · נתת לב לראות בעניים ולגאלם : י הזידו עליהם · הרשיעו על ישראל להעבידם בקושי ובפרך : כהיום הזה · אשר נתפרסם שמך עד מאד : יא במצולות · הנלכדים לתוך בעומק הים כמו אבן הנופל לקרקעית הים אף אם הם חזקים ורודפים מאד :

מצודת ציון

ט ט עני · מל׳ עינוי :
יא בקעת · חלקת לשנים : במצולות · בעומק המים כמו ותשליך במצולות ים (מיכה ז׳) :
עמוס

במים עזים: יב ובעמוד ענן הנחיתם יומם ובעמוד
אש לילה להאיר להם את־הדרך אשר ילכו־בה:
יג ועל הר־סיני ירדת ודבר עמהם משמים ותתן להם
משפטים ישרים ותורות אמת חקים ומצות טובים:
יד ואת־שבת קדשך הודעת להם ומצוות וחקים
ותורה צוית להם ביד משה עבדך: טו ולחם
משמים נתת להם לרעבם ומים מסלע הוצאת להם
לצמאם ותאמר להם לבוא לרשת את־הארץ אשר־
נשאת את־ידך לתת להם: טז והם ואבתינו הזידו
ויקשו את־ערפם ולא שמעו אל־מצותיך: יז וימאנו
לשמע ולא־זכרו נפלאתיך אשר עשית עמהם ויקשו
את־ערפם ויתנו־ראש לשוב לעבדתם במרים ואתה
אלוה סליחות חנון ורחום ארך־אפים ורב־וחסד ולא
עזבתם: יח אף כי־עשו להם עגל מסכה ויאמרו זה אלהיך
אשר העלך ממצרים ויעשו נאצות גדלות: יט ואתה
ברחמיך הרבים לא עזבתם במדבר את־עמוד הענן
לא

מצודת ציון

עזים. מל' עוז וחוזק: יב הנחיתם. הנהגתם כמו ולך נחה (שמו' ל"ג): טז ערפם. הוא מול הפנים: יז וימאנו. מל' מיאון וסירוב: יח מסכה. מדבר הניתך וניצוק: נאצות. ענין כעס ובזיון:

ומנך

מצודת דוד

יב ובעמוד ענן. ע"י עמוד הענן הנהגתם ביום להורות להם הדרך אשר ילכו בה: יג ודבר עמהם. דברת עמהם: משמים. כי הרכין את השמים ופירש על ההר: טו ולחם. הוא המן: לרעבם. להשביעם מן הרעבון: לצמאם. לרוות צמאונם: ותאמר להם. הבטחת להם: נשאת את ידך. ענין שבועה היא בהרמת ידו אל עצמו וכמ"ש אשר נשאתי את ידי וגו' (שמות ו'): טז והם ואבותינו. כפל הדבר להוספת ביאור: ויקשו. הוא ענין מליצה כאלו נתקשה העורף לבל יוכלו להפך הפנים מול ה': יז ויתנו ראש. אמרו לעשות לעצמם ראש לשוב למצרים לעבדם כמאז: במרים. בעבור רוב המרי והמרד שהיה בהם רצו לעשות כזאת: ואתה וגו'. אבל אתה אלוה סליחות וגו' והעברת פשעם ולא עזבתם: יט ואתה ברחמיך וגו'. ר"ל אף שהיו ראוים לעזבם בעבור מעשיהם

סרר

לֹא־סָר מֵעֲלֵיהֶם בְּיוֹמָם לְהַנְחֹתָם בְּהַדֶּרֶךְ וְאֶת־עַמּוּד
הָאֵשׁ בְּלַיְלָה לְהָאִיר לָהֶם וְאֶת־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר יֵלְכוּ־בָהּ׃
כ וְרוּחֲךָ הַטּוֹבָה נָתַתָּ לְהַשְׂכִּילָם וּמַנְךָ לֹא־מָנַעְתָּ
מִפִּיהֶם וּמַיִם נָתַתָּה לָהֶם לִצְמָאָם׃ כא וְאַרְבָּעִים שָׁנָה
כִּלְכַּלְתָּם בַּמִּדְבָּר לֹא חָסֵרוּ שַׂלְמֹתֵיהֶם לֹא בָלוּ
וְרַגְלֵיהֶם לֹא בָצֵקוּ׃ כב וַתִּתֵּן לָהֶם מַמְלָכוֹת וַעֲמָמִים
וַתַּחְלְקֵם לְפֵאָה וַיִּירְשׁוּ אֶת־אֶרֶץ סִיחוֹן וְאֶת־אֶרֶץ מֶלֶךְ
חֶשְׁבּוֹן וְאֶת־אֶרֶץ עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן׃ כג וּבְנֵיהֶם הִרְבִּיתָ
כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמָיִם וַתְּבִיאֵם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אָמַרְתָּ
לַאֲבֹתֵיהֶם לָבוֹא לָרָשֶׁת׃ כד וַיָּבֹאוּ הַבָּנִים וַיִּירְשׁוּ
אֶת־הָאָרֶץ וַתַּכְנַע לִפְנֵיהֶם אֶת־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִים
וַתִּתְּנֵם בְּיָדָם וְאֶת־מַלְכֵיהֶם וְאֶת־עַמְמֵי הָאָרֶץ לַעֲשׂוֹת
בָּהֶם כִּרְצוֹנָם׃ כה וַיִּלְכְּדוּ עָרִים בְּצֻרוֹת וַאֲדָמָה
שְׁמֵנָה וַיִּירְשׁוּ בָּתִּים מְלֵאִים־כָּל־טוּב בֹּרוֹת חֲצוּבִים
כְּרָמִים וְזֵיתִים וְעֵץ מַאֲכָל לָרֹב וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׂבְּעוּ וַיַּשְׁמִינוּ
וַיִּתְעַדְּנוּ בְּטוּבְךָ הַגָּדוֹל׃ כו וַיַּמְרוּ וַיִּמְרְדוּ בָּךְ וַיַּשְׁלִכוּ
את

מצודת דוד

הגדולה ברחמיך הרבים לא עזבתם : ואת הדרך · ולהנחותם את הדרך : כ ורוחך הטובה · השפעת עליהם רוח חכמה ובינה להשכילם בדברי תורתך : כא לא חסרו · מכל דבר המצטרך : לא בצקו · לא נפחו להיות כבצק הזה כאשר יתחמץ ועולה למעלה וכדרך אחר הולכי רגל : כב ותחלקם לפאה · גרשת האומות וחלקתם להיות נפוצים בקצות הארץ : ארץ סיחון וכו' · כפל הדבר לתוספת ביאור : כג לבוא לרשת · מוסב על ותביאם וכו' לבא לרשת : כה חצובים · חפירת הבור במקום סלעים קרוי חציבה : וישמינו · נעשו שמנים ובעלי בשר : ויתעדנו · היו מעדנים עצמם ברוב גודל הטוב שהשפעת להם : כו וימרו וימרדו ·

מצודת ציון

כ ומנך · מלשון מן : מנעת · חדלת : כא כלכלתם · ענין ספוק הצורך כמו ויכלכל יוסף (בראשית מ"ז) : בלו · מלשון בליה ורקבון : בצקו · ענין עיסה המחומץ : כב לפאה · לקצה כמו פאת שדך (ויקרא י"ט) : כד ותכנע · מלשון הכנעה : כה בצורות · מלשון מבצר : שמנה · מלשון שומן : ויתעדנו · ענין עונג ותפנוק כמו מעדני מלך (בראשית מ"ט) :

את־תורתך אחרי גום ואת־נביאיך הרגו אשר־העידו
בם להשיבם אליך ויעשו נאצות גדולת: כז ותתנם
ביד צריהם ויצרו להם ובעת צרתם יצעקו אליך ואתה
משמים תשמע וכרחמיך הרבים תתן להם מושיעים
ויושיעום מיד צריהם: כח וכנוח להם ישובו לעשות
רע לפניך ותעזבם ביד איביהם וירדו בהם וישובו
ויזעקוך ואתה משמים תשמע ותצילם כרחמיך רבות
עתים: כט ותעד בהם להשיבם אל־תורתך והמה
הזידו ולא־שמעו למצותיך ובמשפטיך חטאו־בם
אשר־יעשה אדם וחיה בהם ויתנו כתף סוררת וערפם
הקשו ולא שמעו: ל ותמשך עליהם שנים רבות
ותעד בם ברוחך ביד־נביאיך ולא האזינו ותתנם ביד
עמי הארצת: לא וברחמיך הרבים לא־עשיתם כלה
ולא עזבתם כי אל־חנון ורחום אתה: לב ועתה
אלהינו האל הגדול הגבור והנורא שומר הברית
והחסד אל־ימעט לפניך את כל־התלאה אשר־
מצאתנו

מצודת ציון

כו גום. גופם כמו גוית שאול (ש"א ל"א): כז ויצרו. מל' צרה: כח וירדו. ומשלו כמו רדה בקרב אויביך (תהלים ק"י): כט ותעד. ענין התראה: לב התלאה. ענין יגיעה

מצודת דוד

הוא כפל ענין במ"ש ויורה על גודל המרידה: העידו בם. התרו בם כי רוב המתרים מתרים בעדים למען לא יכחש: כח וכנוח להם. וכאשר היה להם מנוחה מן האויב: ויזעקוך. זעקו אליך: רבות עתים. ר"ל לא פעם ולא שתים כ"א פעמים מרובות: כט ותעד בהם. היית מתרה בהם ע"י הנביאים: ובמשפטיך וכו'. ר"ל אף בעשיית משפטיך לא עשו לקיים מצות ה' כ"א עשו שלא לשמה ואף נדנך הטא כענין הריגת החוטאים בכדי להתנקם בקמתו וכדומה: אשר יעשה וכו'. ר"ל המשפטים אשר אם יעשה אותם האדם ישיג החיים בעבורם הנה המה חטאו בם: כתף סוררת. כאדם המסיר כתפו ופונה ללכת מחברו: ל ותמשוך. ר"ל משכת עליהם חסד: ברוחך. ברוח נבואה הבאה מעמך: ולא האזינו. לא הטו אוזן לשמוע: לב הברית. הנמוג בהבטחת בברית: אל ימעט. ר"ל יחשב לפניך למרובים וימרקו כל פשעי עמך:

אשר מצאתנו

מצאתנו למלכינו לשרינו ולכהנינו ולנביאינו ולאבתינו ולכל־עמך מימי מלכי אשור עד היום הזה׃ לג ואתה צדיק על כל־הבא עלינו כי־אמת עשית ואנחנו הרשענו׃ לד ואת־מלכינו שרינו כהנינו ואבתינו לא עשו תורתך ולא הקשיבו אל־מצותיך ולעדותיך אשר העידת בהם׃ לה והם במלכותם ובטובך הרב אשר־נתת להם ובארץ הרחבה והשמנה אשר־נתת לפניהם לא עבדוך ולא־שבו ממעלליהם הרעים׃
לו הנה אנחנו היום עבדים והארץ אשר־נתתה לאבתינו לאכל את־פריה ואת־טובה הנה אנחנו עבדים עליה׃ לז ותבואתה מרבה למלכים אשר־נתתה עלינו בחטאותינו ועל־גויתנו משלים ובבהמתנו כרצונם ובצרה גדלה אנחנו׃

י א ובכל־זאת אנחנו כרתים אמנה וכתבים ועל החתום שרינו לוינו כהנינו׃

ועל

מצודת דוד

מצאתנו · אשר מצא אותנו ומוזר ומפרש למלכינו וכו׳ : מימי מלכי אשור · שהיו הראשונים אשר הרעו לישראל : לג ואתה צדיק · הדין עמך על כל התלאה הבאה עלינו : כי אמת עשית · כי אתה היית מאמת ומקיים כל מה שהבטחתנו ואנחנו הרשענו ולא עשינו כגמול הראוי : לד ואת מלכינו · ר״ל ועם מלכינו וכו׳ הרשענו כי גם המה לא עשו תורתך וכו׳ אשר היית מתרה בהם לעשותם : לה במלכותם · עם שהיה בהם המלוכה ורוב טובה עכ״ז לא עבדוך ולא שבו מדרכיהם הרעים : לו הנה וכו׳ · ר״ל אבל עתה הנה אנחנו עבדים למלכי פרס : לז מרבה וכו׳ · כי מלכי פרס לוקחים מהם המס וכל דבר היפה רק נעים : ברצונם · עושים כרצונם :

י א ובכל זאת · מוסב למעלה שאמר הנה אבותינו היו במלכו׳ ובטובה ועכ״ז לא עבדוך ואנחנו הלא עבדים ובצרה גדול׳ ובכל זאת

מצודת ציון

יגיעה וטורח כמו את כל התלאה (שמות י״ח) : לה ממעלליהם · ממעשיהם כמו עולל לי (איכה א׳) : לז גויותנו · ענין גוף:

י א אמנה · ענין קיום כמו יאמן נא דברך (מ״א ח׳) : החתום · ענין

ב ועל החתומים נחמיה התרשתא בן־חכליה וצדקיה:
ג שריה עזריה ירמיה: ד פשחור אמריה מלכיה:
ה חטוש שבניה מלוך: ו חרם מרמות עבדיה:
ז דניאל גנתון ברוך: ח משלם אביה מימן:
ט מעזיה בלגי שמעיה אלה הכהנים: י והלוים
וישוע בן־אזניה בנוי מבני חנדד קדמיאל: יא ואחיהם
שבניה הודיה קליטא פלאיה חנן: יב מיכא רחוב
חשביה: יג זכור שרביה שבניה: יד הודיה בני
בנינו: טו ראשי העם פרעש פחת מואב עילם זתוא
בני: טז בני עזגד בבי: יז אדניה בגוי עדין:
יח אטר חזקיה עזור: יט הודיה חשם בצי: כ חריף
ענתות נובי: כא מגפיעש משלם חזיר: כב משיזבאל
צדוק ידוע: כג פלטיה חנן ענייה: כד הושע חנניה
חשוב: כה הלוחש פלחא שובק: כו רחום חשבנה
מעשיה: כז ואחיה חנן ענן: כח מלוך חרם בענה:
כט ושאר העם הכהנים הלוים השוערים המשררים
הנתינים וכל־הנבדל מעמי הארצות אל־תורת
האלהים נשיהם בניהם ובנתיהם כל יודע מבין:

מחזיקים

מצודת ציון

מצודת דוד

ענינו גמר וסוף וכדרז"ל כל חותמי ברכות (ברכות ס"ב): נאלה

זאת אנחנו כורתים ברית אמנה ומקוים לעבדך וכותבים אותו בספר למען יהיה לזכרון: ועל ההרוג · על גמר דברי הספר יחתמו שרינו וכו' בחתימות ידם לאות ולראיה שקבלו על עצמן כל הכתוב בספר:

ב ועל החתומים · ר"ל ואלו הם הבאים על החתומי' נחמיה וכו' ולפי שכתבנו בספר כל הדברים אשר נשנעו עליהם האמורים למטה אמר החתומים בל'רבים ור"ל הגמר של כל הדברים: ט אלה הכהנים · אלה החתומים היו מן הכהנים: י וישוע · בן שמו בוי"ו: יא ואחיהם · חבריהם של הלוים הנזכרים: טו ראשי העם · אלה ראשי העם הבאים על החתומים: פחת מואב · מושל במואב: כט ושאר העם · אשר לא באו על החתומים: וכל הנבדל · אלו הגרים: כל יודע מבין · כל מי שיודע להבין בדבר מה

מחזיקים

ל מַחֲזִיקִים עַל־אֲחֵיהֶם אַדִּירֵיהֶם וּבָאִים בְּאָלָה
וּבִשְׁבוּעָה לָלֶכֶת בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נִתְּנָה בְּיַד
מֹשֶׁה עֶבֶד־הָאֱלֹהִים וְלִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹת
יְהוָה אֲדֹנֵינוּ וּמִשְׁפָּטָיו וְחֻקָּיו׃ לא וַאֲשֶׁר לֹא־נִתֵּן
בְּנֹתֵינוּ לְעַמֵּי הָאָרֶץ וְאֶת־בְּנֹתֵיהֶם לֹא נִקַּח לְבָנֵינוּ׃
לב וְעַמֵּי הָאָרֶץ הַמְבִיאִים אֶת־הַמַּקָּחוֹת וְכָל־שֶׁבֶר בְּיוֹם
הַשַּׁבָּת לִמְכּוֹר לֹא־נִקַּח מֵהֶם בַּשַּׁבָּת וּבְיוֹם קֹדֶשׁ וְנִטֹּשׁ
אֶת־הַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית וּמַשָּׁא כָל־יָד׃ לג וְהֶעֱמַדְנוּ
עָלֵינוּ מִצְוֹת לָתֵת עָלֵינוּ שְׁלִשִׁית הַשֶּׁקֶל בַּשָּׁנָה
לַעֲבֹדַת בֵּית אֱלֹהֵינוּ׃ לד לְלֶחֶם הַמַּעֲרֶכֶת וּמִנְחַת
הַתָּמִיד וּלְעוֹלַת הַתָּמִיד הַשַּׁבָּתוֹת הֶחֳדָשִׁים לַמּוֹעֲדִים
וְלַקֳּדָשִׁים וְלַחַטָּאוֹת לְכַפֵּר עַל־יִשְׂרָאֵל וְכֹל מְלֶאכֶת
בֵּית־אֱלֹהֵינוּ׃ לה וְהַגּוֹרָלוֹת הִפַּלְנוּ עַל־קֻרְבַּן הָעֵצִים

הכהנים

מצודת דוד

ל מחזיקים. הם כולם היו מחזיקים ואוחזים על דברי אחיהם האדירים והשרים אשר באו על החותמים: ובאים. גם המה היו באים באלה ובשבועה וכו': לא ואשר לא נתן. חוזר הוא על המקרא שלפניו שאמר ובאים באלה ובשבועה וגו' לומר שגם השבועה היתה אשר לא נתן וגו' וכן על כל הדברים שאומר והולך: לב את המקחות. הדברים הנקחים מהם: וכל שבר. כל מיני תבואה כמו בשבר אשר הם שוברים (בראשית מ"ז): וביום קדש. זה יו"ט: ונטש. נעזוב עבודת האדמה בשנת השמטה: ומשא. וכן נעזוב בשמטה חוב ההלואה הניתן ביד וכן נאמר שמוט כל בעל משה ידו (דברים ט"ו): לג והעמדנו. קבענו על עצמינו דבר מצוה להיות חוב עלינו לתת שלישית השקל בכל שנה נוסף על מחצית השקל שאמרה התורה: לעבודת. להיות די צורך עבודת הבית: לד ללחם המערכת. הוא לחם הפנים: ומנחת התמיד. מנחת נסכי התמידין: השבתות. לעולות השבתות וכו' הם קרבנות המוספין: ולקדשים. הם כבשי עצרת שהם שלמי צבור: ולחטאות. חטאות הצבור והם שעירי הרגלים ור"ח: וכל מלאכת. מצורך בדק הבית: לה על קרבן העצים. מתי יביא כ"א הקרבנות עצי המערכה למזבח:

הכהנים

מצודת ציון

ל באלה. הוא קללת השבועה כמו בשבועת האלה (במדבר ה'): לב ונטש. ונעזוב כמו תשמטנה ונטשתה (שמות כ"ג): ומשא. חוב ההלואה: לד המערכת. ענין סדור:

מזומנים

הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְהָעָם לְהָבִיא לְבֵית אֱלֹהֵינוּ לְבֵית־אֲבֹתֵינוּ
לְעִתִּים מְזֻמָּנִים שָׁנָה בְשָׁנָה לְבַעֵר עַל־מִזְבַּח יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ כַּכָּתוּב בַּתּוֹרָה׃
לו וּלְהָבִיא אֶת־בִּכּוּרֵי
אַדְמָתֵנוּ וּבִכּוּרֵי כָּל־פְּרִי כָל־עֵץ שָׁנָה בְשָׁנָה לְבֵית
יְהוָה׃
לז וְאֶת־בְּכֹרוֹת בָּנֵינוּ וּבְהֶמְתֵּנוּ כַּכָּתוּב בַּתּוֹרָה
וְאֶת־בְּכוֹרֵי בְקָרֵינוּ וְצֹאנֵינוּ לְהָבִיא לְבֵית אֱלֹהֵינוּ
לַכֹּהֲנִים הַמְשָׁרְתִים בְּבֵית אֱלֹהֵינוּ׃
לח וְאֶת־רֵאשִׁית
עֲרִיסֹתֵינוּ וּתְרוּמֹתֵינוּ וּפְרִי כָל־עֵץ תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר נָבִיא
לַכֹּהֲנִים אֶל־לִשְׁכוֹת בֵּית־אֱלֹהֵינוּ וּמַעְשַׂר אַדְמָתֵנוּ
לַלְוִיִּם וְהֵם הַלְוִיִּם הַמְעַשְּׂרִים בְּכֹל עָרֵי עֲבֹדָתֵנוּ׃
לט וְהָיָה הַכֹּהֵן בֶּן־אַהֲרֹן עִם־הַלְוִיִּם בַּעְשֵׂר הַלְוִיִּם
וְהַלְוִיִּם יַעֲלוּ אֶת־מַעֲשַׂר הַמַּעֲשֵׂר לְבֵית אֱלֹהֵינוּ אֶל־
הַלְּשָׁכוֹת לְבֵית הָאוֹצָר׃
מ כִּי אֶל־הַלְּשָׁכוֹת יָבִיאוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי הַלֵּוִי אֶת־תְּרוּמַת הַדָּגָן הַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר

וְשָׁם

מצודת ציון

לה מזומנים · ענין הכנה וקביעות וכן בעתים מזומנות (לקמן י"ג): לבער · מלשון הבערה והסקה: לח עריסתינו · ענין עיסה כמו ראשית עריסותיכם (במדבר ט"ו): תירוש · יין: ויצהר · שמן:
כידוע

מצודת דוד

הכהנים וכו' · על כולם הפלנו הגורל להביא לבית ה' להעת המוכן וקבוע לו ע"פ הגורל: שנה בשנה · בכל שנה ושנה בהגיע העת ההיא: לו את בכורי · אלו הבכורים מראשית כל פרי האדמה: כל פרי כל עץ · להביא מכל פרי העץ עם שהתורה לא חייבה אלא מחמשת המינין: לז בכורות בנינו · ליתן פדיונו חמשת שקלים: ובהמתנו · זה פטר חמור לפדותו בשה: לכהנים · לתת לכהני המשרתים הוא עבודתם: לח ראשית עריסותינו · זה החלה מן העיסה: ותרומתינו · זה תרומת דגן: ופרי וכו' · תרומת פרי תירוש ויצהר: אל לשכות · לשומם בהלשכה והכהנים יחלקו ביניהם: המעשרים · הלוקחים המעשרות בכל הערים אשר אנחנו עובדים את האדמה בחרישה וקצירה ובאומר עם שאנחנו עובדים את האדמה מ"מ ניתן להי אשר לא עמל בה: לט בעשר הלוים · בעת יקחו הלוים את מעשרם יהיה עמו הכהן כי גם חלק הכהן נכלל בה והיא תרומת המעשר: מעשר המעשר · מעשר מן המעשר שלקחו הם: לבית האוצר · במקום אוצר התרומה:

וְשָׁם כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהַכֹּהֲנִים הַמְשָׁרְתִים וְהַשּׁוֹעֲרִים
וְהַמְשֹׁרְרִים וְלֹא נַעֲזֹב אֶת־בֵּית אֱלֹהֵינוּ׃

יא א וַיֵּשְׁבוּ שָׂרֵי־הָעָם בִּירוּשָׁלָ͏ִם וּשְׁאָר הָעָם
הִפִּילוּ גוֹרָלוֹת לְהָבִיא ׀ אֶחָד מִן־
הָעֲשָׂרָה לָשֶׁבֶת בִּירוּשָׁלַ͏ִם עִיר הַקֹּדֶשׁ וְתֵשַׁע הַיָּדוֹת
בֶּעָרִים׃ ב וַיְבָרְכוּ הָעָם לְכֹל הָאֲנָשִׁים הַמִּתְנַדְּבִים
לָשֶׁבֶת בִּירוּשָׁלָ͏ִם׃ ג וְאֵלֶּה רָאשֵׁי הַמְּדִינָה אֲשֶׁר
יָשְׁבוּ בִּירוּשָׁלָ͏ִם וּבְעָרֵי יְהוּדָה יָשְׁבוּ אִישׁ בַּאֲחֻזָּתוֹ
בְּעָרֵיהֶם יִשְׂרָאֵל הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְהַנְּתִינִים וּבְנֵי עַבְדֵי
שְׁלֹמֹה׃ ד וּבִירוּשָׁלַ͏ִם יָשְׁבוּ מִבְּנֵי יְהוּדָה וּמִבְּנֵי בִנְיָמִן
מִבְּנֵי יְהוּדָה עֲתָיָה בֶן־עֻזִּיָּה בֶּן־זְכַרְיָה בֶן־אֲמַרְיָה בֶּן־
שְׁפַטְיָה בֶן־מַהֲלַלְאֵל מִבְּנֵי פָרֶץ׃ ה וּמַעֲשֵׂיָה בֶן־
בָּרוּךְ בֶּן־כָּל־חֹזֶה בֶּן־חֲזָיָה בֶן־עֲדָיָה בֶן־יוֹיָרִיב בֶּן־זְכַרְיָה
בֶּן־הַשִּׁלֹנִי׃ ו כָּל־בְּנֵי־פֶרֶץ הַיֹּשְׁבִים בִּירוּשָׁלָ͏ִם אַרְבַּע
מֵאוֹת שִׁשִּׁים וּשְׁמֹנָה אַנְשֵׁי־חָיִל׃ ז וְאֵלֶּה בְּנֵי בִנְיָמִן
סַלֻּא בֶּן־מְשֻׁלָּם בֶּן־יוֹעֵד בֶּן־פְּדָיָה בֶּן־קוֹלָיָה בֶּן־מַעֲשֵׂיָה
בן

מצודת ציון | מצודת דוד

מצודת דוד

מ ושם · בהלשכות ההם היו מונחים כלי המקדש והכהנים וכו׳ ישבו שם לשמרם ולזה יביאו לשם את התרומה: ולא נעזוב · לומר לא נעזוב את בית ה׳ כי אם היו הכהנים נדחפים לשוטט אחר התרומה היה א״כ הבית נעזב מהם ולזה נזרו להביאה אליהם:

יא א להביא · מערי יהודה: לשבת בירושלים · לשמרה מן האויב: בערים · ישארו בעריהם: ב המתנדבים · אשר התנדבו מעצמם, מבלעדי אשר נלקחו ע״פ הגורל ולפי שישיבת הכרכי-קשה, כי היוקר הוא במקום רבת עם לזה תחשב לנדבה: ג ואלה וכו׳ · הם הנזכרים במקרא שאחריו ובירושלים ישבו וכו׳: איש · כ״א ישב במקום אחוזתו בעריהם סביב להם, מקום עד לא גלו: ישראל וכו׳ · ר״ל הם היו היושבים באחוזתם: ד מבני יהודה וכו׳: ולפי שלא ישבו בה מבני עשרת השבטים כ״א מתי מספר לזה לא זכרם פה עם שנזכרו בד״ה: ה בן השלני · מבני שלה בן יהודה: ו כל בני פרץ

מצודת ציון

יא א הידות · החלקים כמו ותרבם הקדמת (בראשית מ״ג) יבוקש

בן־איתיאל בן־ישעיה: ח ואחריו גבי סלי תשע
מאות עשרים ושמנה: ט ויואל בן־זכרי פקיד עליהם
ויהודה בן־הסנואה על־העיר משנה: י מן־הכהנים
ידעיה בן־יויריב יכין: יא שריה בן־חלקיה בן־משלם
בן־צדוק בן־מריות בן־אחיטוב נגד בית האלהים:
יב ואחיהם עשה המלאכה לבית שמנה מאות עשרים
ושנים ועדיה בן־ירחם בן־פלליה בן־אמצי בן־זכריה
בן־פשחור בן־מלכיה: יג ואחיו ראשים לאבות
מאתים ארבעים ושנים ועמשסי בן־עזראל בן־אחזי
בן־משלמות בן־אמר: יד ואחיהם גברי חיל מאה
עשרים ושמנה ופקיד עליהם זבדיאל בן־הגדולים:
טו ומן־הלוים שמעיה בן־חשוב בן־עזריקם בן־חשביה
בן־בוני: טז ושבתי ויוזבד על־המלאכה החיצנה
לבית האלהים מראשי הלוים: יז ומתניה בן־מיכא
בן־זבדי בן־אסף ראש התחלה יהודה לתפלה

ובקבקיה

מצודת ציון | מצודת דוד

יז יהודה · של הודות והלול : ומספר דם שלה כללם נד"ה פס בני זרח שלא ונמנו בזכרו פה : ח ואחריו · במעלה וחשיבות :
תשע וכו' · ומנו חשבם מאות וכו' : ט
פקיד עליהם · היה ממונה עליהם לראש : משנה · שני במעלה אל הממונה
הממונה על העיר : י מן הכהנים · אשר ישבו בירושלים היו ידעיה וכו' : יא
נגיד · ממונה על בית האלהים : יב ואחיהם · חבריהם של ידעיה וכו' עושי
מלאכת עבודת המזבח היו במספר שמנה מאות וכו' : ועדיה וכו' · גם הוא היה
מהיושבים בירושלים : יג ואחיו · חבריו של עדיה אשר היו ראשים למשפחות
אבותם היו במספר מאתים וכו' וכו' גם ישבו בירושלים : ועמשסי וכו' · גם הוא
ישב בירושלים : יד ואחיהם · של ראשי האבות : טו ומן הלוים · אשר ישבו
בירושלים היו שמעיה וכו' : טז על המלאכה וכו' · היו ממונים על המלאכה
הנעשה חוץ למקדש והיא צורך המקדש כגון להביא עצים והאבנים לצורך בדק
הבית וכדומה : מראשי הלוים · והם היו מראשי הלוים : יז ראש התחלה
יהודה לתפלה · הוא היה הראש להתחיל בתחלה את ההודות וההלול בעת בוא
זמן התפלה :

ובקבקיה משנה מאחיו ועבדא בן־שמוע בן־גלל בן־
ידיתון: יח כל־הלוים בעיר הקדש מאתים שמנים
וארבעה: יט והשוערים עקוב טלמון ואחיהם
השמרים בשערים מאה שבעים ושנים: כ ושאר
ישראל הכהנים הלוים בכל־ערי יהודה איש בנחלתו:
כא והנתינים ישבים בעפל וציחא וגשפא על־
הנתינים: כב ופקיד הלוים בירושלם עזי בן־בני בן־
חשביה בן־מתניה בן־מיכא מבני אסף המשררים
לנגד מלאכת בית־האלהים: כג כי־מצות המלך
עליהם ואמנה על־המשררים דבר־יום ביומו:
כד ופתחיה בן־משיזבאל מבני־זרח בן־יהודה ליד
המלך לכל־דבר לעם: כה ואל־החצרים בשדתם
מבני יהודה ישבו בקרית הארבע ובנתיה ובדיבן
ובנתיה וביקבצאל וחצריה: כו ובישוע ובמלדה
ובבית־פלט: כז ובחצר שועל ובבאר שבע ובנתיה:
כח ובצקלג ובמכנה ובבנתיה: כט ובעין רמון
ובצרעה ובירמות: ל זנח עדלם וחצריהם לכיש
ושדתיה

מצודת דוד

משנה מאחיו · היה שני לו בענין אחר אחיו: ועבדא וכו · אף הוא ישב בירושלים: כ בכל ערי יהודה · ישבו בכל ערי יהודה כל איש בנחלתו: כא יושבים · היו יושבים בעופל והוא שם מגדל בירושלים: על הנתינים · פקידים על הנתינים: כב ופקיד וכו' · הפקיד על הלוים אשר ישבו בירושלים היה עזי וכו': לנגד מלאכת · הם היו הממונים על מלאכת הבית לחזק את הבדק ולהוסיף בבנין: כג כי מצות המלך עליהם · המלך צוה עליהם שיהיו הם ממונים על המלאכה: ואמנה · קיום וחוזק במינוי האחת הוטלה על המשוררים לתקן בדק הבית בכל יום ויום לפי הצורך: כד ליד המלך · היה מוכן למקום המלך לשאול מעמו את כל הדבר המצטרך לעם: כה ואל החצרים · אלה היושבים בערי החצרים הם ערי הפרזים מבלי חומה סביב: בשדותם · במקום דבוי השדות: ובנותיה · הכפרים הסמוכים לה: וחצריה · מקומות קטנות

מצודת ציון

כג ואמנה · ענין קיום הידות

ושדתיה עזקה ובנתיה ויחנו מבאר־שבע עד־גיא הנם:
לא ובני בנימן מגבע מכמש ועיה ובית־אל ובנתיה:
לב ענתות נב ענניה לג חצור רמה גתים: לד חדיד
צבעים נבלט: לה לד ואונו גי החרשים: לו ומן־
הלוים מחלקות יהודה לבנימין:

יב א ואלה הכהנים והלוים אשר עלו עם־זרבבל
בן־שאלתיאל וישוע שריה ירמיה
עזרא: ב אמריה מלוך חטוש: ג שכניה רחם
מרמת: ד עדוא גנתוי אביה: ה מימין מעדיה
בלגה: ו שמעיה ויויריב ידעיה: ז סלו עמוק
חלקיה ידעיה אלה ראשי הכהנים ואחיהם בימי ישוע:
ח והלוים ישוע בנוי קדמיאל שרביה יהודה מתניה
על־הידות הוא ואחיו: ט ובקבקיה וענו אחיהם
לנגדם למשמרות: י וישוע הוליד את־יויקים ויויקים
הוליד את־אלישיב ואלישיב את־יוידע: יא ויוידע

הוליד

מצודת ציון

יב ח הידות · מל' הודות והלול :

הפסק

מצודת דוד

הסמוכות לה : ל ושרותיה · בנותי השדות : לא מגבע · מקום התחלת מושבותם היה מגבע וישבו בה ובמכמש וכו' : לו מחלקות · היו נחלקים לחלקים לשבת אלה ואלה בנחלת יהודה עד נחלת בנימין כי ישבו בזה ובזה :

יב א וישוע · הוא יהושע כ"ג והוא עם זרובבל היו ראשי העולים : שריה · ר"ל ואלה הכהנים העולים שריה וכו' : ז ואחיהם · ר"ל אשר עלו עם אחיהם והמה יתר הכהנים : בימי ישוע · חוזר הוא על הראשים לומר שהיו ראשי הכהנים בימי יהושע כ"ג : ח והלוים · העולים עמהם היו ישוע וכו' : על הידות · אשר היה ממונה על ההודות וההלול לראש התחלה כמ"ש למעלה ומתניה וכו' ראש התחלה יהודה וכו' : הוא ואחיו · הוא ענה עם אחיו הם אנשיו בני סיעתו : ט אחיהם · של מתניה ואנשיו : לנגדם · לעומתם ושוה להם היו חלוקים הם עם אנשיהם למשמרות כמוהם : י וישוע · יהושע כ"ג הוליד את יויקים ושמש הוא תחתיו בכהונה גדולה וכן כולם הכתובים פה שמשו בכהונה גדולה זה אחר זה :

לפריה

הוליד את־יונתן ויונתן הוליד את־ידוע: יב ובימי
יויקים היו כהנים ראשי האבות לשריה מריה לירמיה
חנניה: יג לעזרא משלם לאמריה יהוחנן: יד למלוכי
יונתן לשבניה יוסף: טו לחרם עדנא למריות חלקי:
טז לעדיא זכריה לגנתון משלם: יז לאביה זכרי
למנימין למועדיה פלטי: יח לבלגה שמוע לשמעיה
יהונתן: יט וליויריב מתני לידעיה עזי: כ לסלי
קלי לעמוק עבר: כא לחלקיה חשביה לידעיה
נתנאל: כב הלוים בימי אלישיב יוידע ויוחנן וידוע
כתובים ראשי אבות והכהנים על־מלכות דריוש
הפרסי: כג בני לוי ראשי האבות כתובים על־ספר
דברי הימים ועד־ימי יוחנן בן־אלישיב: כד וראשי
הלוים חשביה שרביה וישוע בן־קדמיאל ואחיהם
לנגדם להלל להודות במצות דויד איש־האלהים
משמר לעמת משמר: כה מתניה ובקבקיה עבדיה

משלם

מצודת דוד

יב לשריה. למשמרת אנשי שריה היה מריה הראש וכן כולם ולא חש להזכיר כל הכ"ד משמרות והמה ראשי הכהנים שזכר למעלה בקצת שינוי השמות וגם למעלה לא זכר כ"א כ"ב וכאן כלל מנימין ומועדיה באחת ולא זכר חטוש [illegible] כנוי בשמו: יז למנימין למועדיה. המשמרה האחת היתה נקראת בשתי השמות ע"ש שניהם: כב הלוים בימי אלישיב. ר"ל הלוים אשר היו בימי אלישיב כ"ג ובימי יוידע בנו אשר כהן תחתיו ובימי בנו יוחנן (הוא יונתן הנזכר למעלה והיה נקרא בשתי השמות) ובימי בנו ידוע בימי כולם היו כתובים ראשי אבות הלוים ההם וגם ראשי אבות הכהנים כמוהם היו כתובים לראשים על מלכות דריוש ר"ל ע"פ מצות המלך אבל לא היו הראשים ההם ראשים של המעלה ההיא: כג בני לוי וכו'. ראשי האבות מבני לוי היו עוד כתובים על ספר דברי הימים למען יעמוד שמם לזכרון: ועד ימי וכו'. ר"ל אבל לא יאריך הדבר כ"א עד ימי יוחנן בן בנו של אלישיב כי כאשר כהן הוא עמד ובטלה לגמרי ולא עמדו עוד לזכרון: כד וראשי הלוים. עתה חזר לחשוב ראשי הלוים שהיו בימי יויקים כדרך שחשב ראשי אבות הכהנים: ואחיהם. שאר ראשי האבות היו לנגדם ר"ל שוה להם של כלו להודות בהלולים אשר צוה דוד להלל בהם: משמר לעומת משמר. כל המשמר היה

משלם טלמון עקוב שמרים שוערים משמר באספי
השערים׃ כו אלה בימי יויקים בן־ישוע בן־יוצדק
ובימי נחמיה הפחה ועזרא הכהן הסופר׃ כז ובחנכת
חומת ירושלם בקשו את־הלוים מכל־מקומתם
להביאם לירושלם לעשת חנכה ושמחה ובתודות
ובשיר מצלתים נבלים ובכנרות׃ כח ויאספו בני
המשררים ומן־הככר סביבות ירושלם ומן־חצרי
נטפתי׃ כט ומבית הגלגל ומשדות גבע ועזמות כי
חצרים בנו להם המשררים סביבות ירושלם׃ ל ויטהרו
הכהנים והלוים ויטהרו את־העם ואת־השערים ואת־
החומה׃ לא ואעלה את־שרי יהודה מעל לחומה
ואעמידה שתי תודת גדולת ותהלכת לימין מעל
לחומה לשער האשפת׃ לב וילך אחריהם הושעיה

והצי

מצודת ציון

כו הפחה · המושל: הסופר · החכם: כז ובחנוכת · התחלת דבר מה לעמוד בה מעתה והלאה קרוי חנוך כל׳ מקרא: מצלתים וגו׳ · מיני כלי נגון: כח הככר · המישור:

ועל

מצודת דוד

היה שוה למשמר האחר ולא היה לאחד מעלה ויתרון על האחר והוא כפל ענין במ״ש: כה שומרים שוערים · הוא כפול במ״ש ולתוספת ביאור: משמר · המשמר הזה היה קבוע לשמור באספי השערים והוא בית האספים הנא׳ בד״ה והוא שם מקום על ענין ידוע להם: כו אלה וגו׳ · ראשי אבות הכהנים והלוים והשוערים האלו היו בימי יויקים וגו׳: כז ובחנכת וגו׳ · ונראה שעשו חנכת החומה לקדש את העיר כמ״ש בסמוך: בקשו · חפשו אחר הלוים להביאם ממקומם לירושלים: מצלתים · על מצלתים וגו׳: כח ויאספו · ר״ל נאספו מן ירושלים עצמה ומן הככר אשר היה סביבות ירושלם ומן וגו׳: ל ויטהרו · טבלו בטבילתן: ויטהרו את העם · הזהירו את העם לטהר עצמן: ואת השערים · טהרו את השערים מכל טומאה ומיאוס: לא מעל החומה · למעלה על החומה: ואעמידה · ר״ל הנחתי שמה שתי לחמי תודה גדולות ר״ל מלחם החמץ שבתודה שהן גדולות מן הרקיק שבתודה כן אמרו רז״ל ובהן היו מסבבים את העיר לקדשה: ותהלוכות · האחת הלוך בהן היה אל הימין: מעל החומה · ר״ל מן המקום אשר העלום על החומה הורידון והלכו עמהן לפני שער האשפות: לב אחריהם · אחרי הנושאים את לחמי התודה:

ועזריה

וחצי שרי יהודה : לג ועזריה עזרא ומשלם :
לד יהודה ובנימן ושמעיה וירמיה : לה ומבני הכהנים
בחצצרות זכריה בן־יונתן בן־שמעיה בן־מתניה בן־
מיכיה בן־זכור בן־אסף : לו ואחיו שמעיה ועזראל
מללי גללי מעי נתנאל ויהודה חנני בכלי־שיר דויד איש
האלהים ועזרא הסופר לפניהם : לז ועל שער העין
ונגדם עלו על־מעלות עיר דויד במעלה לחומה מעל
לבית דויד ועד שער המים מזרח : לח והתודה
השנית ההולכת למואל ואני אחריה וחצי העם מעל
להחומה מעל למגדל התנורים ועד החומה הרחבה :
לט ומעל לשער־אפרים ועל־שער
הישנה ועל־שער הדגים ומגדל חננאל ומגדל
המאה ועד שער הצאן ועמדו בשער המטרה :
מ ותעמדנה שתי התודת בבית האלהים ואני וחצי
הסגנים עמי : מא והכהנים אליקים מעשיה מנימין
מיכיה אליועיני זכריה חנניה בחצצרות : מב ומעשיה
ושמעיה ואלעזר ועזי ויהוחנן ומלכיה ועילם ועזר
וישמעו

מצודת דוד | מצודת ציון

לג ועזריה וכו׳ · לפי שהמה היו מהיותר לז ועל מעל · ענינם כמו
חשובים לזה פירש בשמם : לה בחצוצרות · לפני ותכל :
ההולך בחצוצרות היה זכריה וכו : לו ואחיו · הנסכות
של :כריה : בכלי שיר דויד · הלכו בכלי שיר של דוד : לז ועל שער העין · משער
בחצפות הלכו אל שער העין : ונגדם · כנגד עלמן של ההולכים : במעלה לחומה ·
בדרך המעלה העולה על החומה : מעל · ומשם הלכו מלפני בית דוד ועד שער
המים העומד במזרח : לח והתודה השנית · ר״ל אף כשאו את הלחם השנית :
ההולכת למול · אשר הלכה מול ונגד הלחם הראשונה כשוה לה זה אצל זה ורז״ל
בהלכו נדבר : ואני אחריה · ואני הלכתי אחר הלחם הזאת ובכלל שהלכה היא ועמי
הלכו חצי העם העומדים ממעל החומה : מעל למגדל · משער המים הלכו מלפני
מגדל וכו׳ : מט ועמדו וכו׳ · שם עמדו ולא הלכו עוד יותר : מ ותעמודנה · הביאו
לחמי התודה והעמידון בבית ה׳ ואני אחריהן וחצי הסגנים הלכו עמי : מא
בחצוצרות · תקעו בחצוצרות : ניספיגו

וישמיעו המשררים ויזרחיה הפקיד׃ מג ויזבחו ביום
ההוא זבחים גדולים וישמחו כי האלהים שמחם שמחה
גדולה וגם הנשים והילדים שמחו ותשמע שמחת
ירושלם מרחוק׃ מד ויפקדו ביום ההוא אנשים על־
הנשכות לאוצרות לתרומות לראשית ולמעשרות
לכנוס בהם לשדי הערים מנאות התורה לכהנים
וללוים כי שמחת יהודה על־הכהנים ועל־הלוים
העמדים׃ מה וישמרו משמרת אלהיהם ומשמרת
הטהרה והמשררים והשערים כמצות דויד שלמה
בנו׃ מו כי־בימי דויד ואסף מקדם ראש המשררים
ושיר־תהלה והודות לאלהים׃ מז וכל־ישראל בימי
זרבבל ובימי נחמיה נתנים מניות המשררים והשערים
דבר־יום ביומו ומקדשים ללוים והלוים מקדשים לבני
אהרן׃

ביום

מצודת ציון

מד הנשכות. כמו הלשכות: מנאות. מתנות וחלק כמו ושלחו מנות (לעיל ח׳): לא

מצודת דוד

מב וישמיעו. כן שם אות: המשוררים. כמה היו המשוררים ובאו גם המה אל בית ה׳ לשורר ועמהם יזרחיה הממונה עליהם: מג גדולים. ר״ל מספר גדול ורב: כי האלהים שמחם. נתן שמחה בלבם: מד ויפקדו. היו ממנים גזברים על הלשכות העשויות להאצרות על התרומות ועל הראשית והיא חלה ועל המעשרות: לכנוס. להכנים בהם משל שדי הערים את המתנות אשר צוה התורה לתת לכהנים וללוים והם התרומות והמעשרות והוא כפל ענין במ״ש להוספת ביאור: כי שמחת יהודה. כי גדלה שמחת יהודה על הכהנים והלוים העומדים על עבודתם ולזה נתנו לב להיות זהירים בדבר המתנות הראוי להם להעמיד גזברים: מה וישמרו. מוסב למקרא שלפניו שאמר כי שמחת יהודה על הכהנים וכו׳ העומדים ויאמר משמרת אלהיהם בדבר העבודה המוטל עליהם ובדבר הטהרה שלא תבוא טומאה למקדש ה׳ והמשוררים והשוערים החזיקו במשמרת כאשר צוה דוד אף שלמה בנו וכמ״ש בד״ה: מו כי בימי דוד. כי המשמרו נחלקו בימי דוד ואסף שהיו בימי קדם ראשי המשוררים ותקנו שיר של תהלה והודו׳ לאלהים: מז מניות המשוררים וכו׳. המתנות הראויות לתת להם: דבר יום ביומו. דבר הראוי ביום זה נתנו ביומו ולא אחרו מן המועד: ומקדישים. היו מקדישים

את

יג א ביום ההוא נקרא בספר משה באזני העם
ונמצא כתוב בו אשר לא־יבוא עמני
ומואבי בקהל האלהים עד־עולם: ב כי לא קדמו
את־בני ישראל בלחם ובמים וישכר עליו את־בלעם
לקללו ויהפך אלהינו הקללה לברכה: ג ויהי
כשמעם את־התורה ויבדילו כל־ערב מישראל:
ד ולפני מזה אלישיב הכהן נתון בלשכת בית־
אלהינו קרוב לטוביה: ה ויעש לו לשכה גדולה
ושם היו לפנים נתנים את־המנחה הלבונה והכלים
ומעשר הדגן התירוש והיצהר מצות הלוים והמשררים
והשוערים ותרומת הכהנים: ו ובכל־זה לא־הייתי
בירושלם כי בשנת שלשים ושתים לארתחשסתא
מלך

מצודת דוד

את המעשר לתת ללוים והלוים היו מקדישים את המעשר מן המעשר לתת לבני אהרן:

יג א ביום ההוא · ביום שקדשו את החומה: אשר לא יבוא וכו' · לא יקבלו גרים מהם להתחתן בם: ב לא קדמו · לא באו לפניהם ללכת לקראתם בלחם ובמים בעת יצאו ממצרים:

ויהפוך וכו' · גם זה קראו בתורה ולפי שלא רצה לעמוד בדבר רע לזה אמר גם ויהפך וכו': ג כל ערב · כל התערובות מבני עמון ומואב: ד ולפני מזה · קודם זה ההבדל: נתון וכו' · ר"ל אשר היה יושב בלשכת של בית אלהינו הוא היה קרוב לטוביה העמוני הנזכר למעלה חברו של סנבלט: ה ויעש לו לשכה · אלישיב עשה ותקן לטוביה לשכה גדולה בעזרת בית ה' ר"ל פנה לשכה למושבו: ושם · בהלשכה ההיא היו נותנים בה לפנים קודם שפינה אותה אלישיב להיות לטוביה למושב: את המנחה · סולת למנחות: הלבונה · הבאה על המנחה ועל לחם הפנים: והכלים · כלי בה"מ: מצות הלוים · מה שהיו מצוים לתת ללוים: והמשוררים והשוערים · אמר זה להאשים את אלישיב ביותר וכאומר איך מלאו לבו לפנות מנחות מקדשי ה' להיות מקום פנוי לטוביה העמוני: ו ובכל זה · בעת שנעשה הדבר הזה אשר פינה אלישיב את כל שלה בעבור טוביה:

מצודת ציון

יג ב לא קדמו · לא באו לפניהם כמו במה אקדם ה' (מיכה ו'): ה ויעש · ענין תקון כמו וימהר לעשות אותו

מלך־בבל באתי אל־המלך ולקץ ימים נשאלתי מן־
המלך: ז ואבוא לירושלם ואבינה ברעה אשר עשה
אלישיב לטוביה לעשות לו נשכה בחצרי בית
האלהים: ח וירע לי מאד ואשליכה את־כל־כלי
בית־טוביה החוץ מן־הלשכה: ט ואמרה ויטהרו
הלשכות ואשיבה שם כלי בית האלהים את־המנחה
והלבונה: י ואדעה כי־מניות הלוים לא נתנה ויברחו
איש־לשדהו הלוים והמשררים עשי המלאכה:
יא ואריבה את־הסגנים ואמרה מדוע נעזב בית־
האלהים ואקבצם ואעמדם על־עמדם: יב וכל־יהודה
הביאו מעשר הדגן והתירוש והיצהר לאוצרות:
יג ואוצרה על־אוצרות שלמיה הכהן וצדוק הספר
ופדיה מן־הלוים ועל־ידם חנן בן־זכור בן־מתניה כי
נאמנים

מצודת ציון

אותו (ברא׳ י״ח): ו נשאלתי · מל׳ שאלה ובקשה ועל כי שאלתו היה על עצמו אמר בל׳ נפעל וכן נשאול נשאל דוד (ש״א כ׳): ז נשכה · כמו לשכה: יא ואריבה · מל׳ ריב: חמס

מצודת דוד

באתי אל המלך · ואז נעשה הדבר הרע הזה: ולקץ ימים · ולסוף ימים ולא פירש כמה: נשאלתי · שאלתי מעמו לתת לי רשות ללכת לירושלים: ז ואבינה ברעה · נתתי לב להבין ברעת המעשה אשר עשה אלישיב בדבר טוביה להקן ולפנות לו לשכה באחד מחצרות בית ה׳: ח וירע לי · הדבר הזה היה רע בעיני: את כל כלי וכו׳ · ר״ל כלי תשמישי הבית: ט ואומרה · צויתי על הדבר וטהרו הלשכות מכל דבר טומאה ומיאוס: ואשיבה שם וכו׳ · להיות שם כאשר היו מאז עד לא ישב שם טוביה: י ואדעה · נודע לי אשר לא ניתן מתנות הלוים ואין להם די ספוקם ולזה ברח כ״א לשדהו לעבדה בחרישה וקצירה להחיות נפשו: עושי המלאכה · מלאכת השיר והנעילת השערים: יא מדוע נעזב · למה היא עזובה מן הלוים משרתי הבית: ואקבצם · קבצתי את הלוים והעמדתים על מקום מעמדם כ״א במשמרו כמו שהיו מאז: יב וכל יהודה · כאשר חזרו הלוים למקומן חזרו גם הם להביא המעשרות אל האוצרות לחלקם ללוים: יג ואוצרה · שמתי אוצרים ר״ל ממונים וגזברים על האוצרות: ועל ידם · סמוך להם ונטפל אליהם היה חנן וגו׳:

נאמנים נחשבו ועליהם לחלק לאחיהם: יד זכרה־
לי אלהי על־זאת ואל־תמח חסדי אשר עשיתי בבית
אלהי ובמשמריו: טו בימים ההמה ראיתי ביהודה דרכים־
גתות בשבת ומביאים הערמות ועמסים על־החמרים
ואף־יין ענבים ותאנים וכל־משא ומביאים ירושלם
ביום השבת ואעיד ביום מכרם ציד: טז והצרים
ישבו בה מביאים דאג וכל־מכר ומוכרים בשבת
לבני יהודה ובירושלם: יז ואריבה את חרי יהודה
ואמרה להם מה־הדבר הרע הזה אשר אתם עשים
ומחללים את־יום השבת: יח הלוא כה עשו
אבתיכם ויבא אלהינו עלינו את כל־הרעה הזאת
ועל העיר הזאת ואתם מוסיפים חרון על־
ישראל לחלל את־השבת: יט ויהי כאשר צללו
שערי

מצודת דוד

נחשבו · בעיני העם: ועליהם · הטלתי עליהם לחלק את המעשר לאחיהם הלוים: יד זכרה לי · לזכות בעבור זאת הטובה ואל תמחה החסדים וכו': ובמשמריו · להעמידם על מכונם: טו דורכים גתות · דורכים ענבים בגתות להוציא היין: ומביאים ערמות · מביאים אל הבית ערמות התבואה ועומסים אותם על החמורים לשאתם: ואף יין וכו' · עומסים על החמורים לשאתם ולהביאם אל הבית ביום השבת: ואעיד · התריתי בהם בגלל עשו עוד כזאת: ביום וכו' · ר"ל ביום השוק שמוכרים בו את הצידה כי אז כונס הקונים: טז והצורים · אנשי צור אשר ישבו בירושלים היו מביאים דגים וכל דבר הנמכר והיו מוכרים בשבת לישראל: ובירושלים · כאומר אף באה עיר קדושה ובה המקדש חללו בה את השבת מיד הלוים: יח כה עשו · לחלל את השבת: מוספים וכו' · על החרון שהיה על אבותינו: יז ומחללים וכו' · לקנות בה: הזאת · ר"ל הידוע לכל: יט כאשר צללו · כאשר החשיכו

מצודת ציון

יד תמח · כמו תמחה וזהו ענין מחיקה: טו גתות · הכלי שדורכים בו הענבים להוציא היין קרוי גת וכן כדורך בגת (ישעי' ס"ג): הערמות · כרי התבואה כמו ויתנו ערמות ערמות (ד"ה ב' ל"א): ועומסים · ענין הטענת משא כמו ויעמוס איש על חמורו (בראשית מ"ד): ציד · מל' צידה ומזון: טז דאג · ר"ל קהלת דגים: יז חורי יהודה · שרי יהודה: יט צללו · מל' צל:
הרוכלים

שערי ירושלם לפני השבת ואמרה ויסגרו הדלתות
ואמרה אשר לא יפתחום עד אחר השבת ומנערי
העמדתי על־השערים לא־יבוא משא ביום השבת׃
כ וילינו הרכלים ומכרי כל־ממכר מחוץ לירושלם
פעם ושתים׃ כא ואעידה בהם ואמרה אליהם מדוע
אתם לנים נגד החומה אם־תשנו יד אשלח בכם מן־
העת ההיא לא־באו בשבת׃ כב ואמרה ללוים
אשר יהיו מטהרים ובאים שמרים השערים לקדש
את־יום השבת גם־זאת זכרה־לי אלהי וחוסה עלי
כרב חסדך׃ כג גם בימים ההם ראיתי את־היהודים
השיבו נשים אשדודיות עמוניות מואביות׃ כד ובניהם
חצי מדבר אשדודית ואינם מכירים לדבר יהודית
וכלשון עם ועם׃ כה ואריב עמם ואקללם ואכה

מהם

מצודת ציון

כ הרוכלים. מוכרי הבשמים: כא לנים. מל' לינה: תשנו. מל' שנים: כב וחוסה. ענין חמלה כמו אתה חסת על הקיקיון (יונה ד'): ואמרטה

מצודת דוד

צללו השערים. והוא לפנות הערב כי אז החמה בשפולי הרקיע ומתארך אז צל כל דבר: ויסגרו. לבל יבואו המוכרים עם דבר ממכר: לא יבוא. למען לא יבואו משא של כל ממכר בשבת דרך פתחים קטנים שהיו שם: כא מדוע אתם לנים. כי חשש פן יצאו אליהם לקנות מה מהם: אם תשנו. אם תלינו שם פעם שנית ר"ל עוד פעם אזי אשלח בכם יד להכות או להרוג: כב אשר יהיו מטהרים. ר"ל שימהרו לטבול ולטהר עצמן ויהיו באים ושומרים את השערים בעוד יום ובאו לקדש את יום השבת ר"ל שלא יבואו משקדש היום כי לא לכבוד יחשב לשבת לבוא משתחשך (כי כל המשמרות היו מתחדשות משבת לשבת כמ"ש בד"ה): גם זאת. גם טובה הזאת זכרה לי לזכות: כרוב חסדך. גם גמול מעשה הטוב לחסד יחשב וכמ"ש מי הקדימני ואשלם לו (איוב מ"א): כג השיבו. ר"ל הושיבו בבתיהם נשים נכריות לנשים: כד חצי. קצת מבניהם מדברים לשון אשדודית כלשון אם האומה: ובלשון עם ועם. ר"ל וכן קצת מבני יהודה הנכריות היו מדברים כ"א כפי לשון עם האומה: כה עמם. עם נושאי הנכריות: ואכה

מכם

מהם אנשים ואמרטם ואשביעם באלהים אם־תתנו
בנתיכם לבניהם ואם־תשאו מבנתיהם לבניכם ולכם:
כו הלוא על־אלה חטא־שלמה מלך־ישראל ובגוים
הרבים לא־היה מלך כמהו ואהוב לאלהיו היה
ויתנהו אלהים מלך על־כל־ישראל גם־אותו החטיאו
הנשים הנכריות: כז ולכם הנשמע לעשת את כל־
הרעה הגדולה הזאת למעל באלהינו להשיב נשים
נכריות: כח ומבני יוידע בן־אלישיב הכהן הגדול
חתן לסנבלט החרני ואבריחהו מעלי: כט זכרה
להם אלהי על גאלי הכהנה וברית הכהנה והלוים:
ל וטהרתים מכל־נכר ואעמידה משמרות לכהנים
וללוים

מצודת דוד

מהם · מקצת מהם: ואמרטם · תלשתי שער ראשם: אם תתנו · אם עתה תתנו וכו' אזי יהיה עליכם עונש שבועה: כו על אלה · בעבור נשים נכריות חטא שלמה כי הטו את לבבו לחטוא לה': ובגוים הרבים וכו' · ועם שבכל הגוים הרבים לא היה מלך חכם כמוהו והדבר קשה להטות לב חכם אחר דעתו: ואהוב לאלהיו · והיה אהוב לה' עד שהמליכו על כל ישראל והיה לו להיות א"כ זהיר מאד לקיים מצות ה': גם אותו · עם כל חכמתו ואהבת ה' אליו לא התאפק להשמר בגמול ונשיו הנכריות יוכלו לו לפתותו להטות לבבו אחר דעתן ולחטוא לה': כז ולכם · ר"ל א"כ כ"ש לכם שאינכם כשלמה היתכן להיות נשמע עליכם אשר תזידו לעשות את כל הרעה וכו' להושיב ונקחת נשים נכריות הלא בודאי יטו לבבכם לחטוא לה': כח ומבני יוידע · אחד מבני יוידע היה חתן לסנבלט צורר היהודים: ואבריחהו מעלי · גרשתי הבן ההוא מן העיר על כי לא רצה לגרש אשתו הנכריה ובעבורו היה עוד סנבלט חותנו רגיל לבוא לירושלים והיה מרגל לדעת כל הנעשה בה ולכן גרש גם חתנו לבל יוסיף גם סנבלט לבוא עוד: כט זכרה להם · נענש אותם על אשר גאלו וחללו הכהונה בקחתם נשים נכריות כי עי"ז נפסלו מן הכהונה: וברית · ואלו ברית הכהונה והלוים כי בברית הבטיח להם המקום ב"ה להיות משרתי' בבית ה' וכמ"ש ברית כהונת עולם (במד' כ"ה) ובאלו שלא וגרמו לחלל הברית כי נפסלו מן הכהונ': ל וטהרתים · אבל אני הייתי מטהר אותם מכל נכר כי השביעם בה' שלא יקחו עוד מבנותיהם כמ"ש למעלה: ואעמידה · העמדתי

מצודת ציון

כה ואמרטם · ענין תלישת השער כמו והיש כי ימרט ראשו (ויק' י"ג): כז למעול · ענין חטא ופשע: כט גאלי · ענין טנוף ומאוס כמו ויגאלו מן הכהונה (לעיל ז'): ל משמרות · כל דבר המוטל על

וְלַלְוִיִּם אִישׁ בִּמְלַאכְתּוֹ׃ לא וּלְקֻרְבַּן הָעֵצִים בְּעִתִּים
מְזֻמָּנוֹת וְלַבִּכּוּרִים זָכְרָה־לִּי אֱלֹהַי לְטוֹבָה׃

חזק

סכום פסוקי עזרא ונחמיה שש מאות ושמנים ושמנה׃

מצודת ציון

על אנשים הרבה לעשות כ"א בזמנו קרוי משמר כי ישמור לבוא בזמן הקבוע לו ולא יעבור: לא מזמנות · ענין הכנה וקביעות כמו לעתים מזמנים (לעיל י׳):

חזק

מצודת דוד

בעמדתי משמרות הכהנים והלוים להיות כ"א במלאכתו בקביעות גמור: לא ולקרבן העצים · את הקרבנת העצים שעל מערכת המזבח קבעתי בעתים מזומנות מתי יביא כ"א: ולבכורים · קבעתי זמן לבכורים עד מתי יביאו הבכורים מראשית פרי האדמה: זכרה לי · הזכות הזאת להטיב לי בעבורה:

חזק

קדש לה' ... יעקב ...

ספר

דברי הימים א ב

עם שני פירושים · ינוחח כאישים · טעמם כטעם לשד השמן · מעשה ידי אומן · ה"ה החכם השלם והכולל הדיין המצויין כמוהר"ר יחיאל הילל נר"ו מק"ק יאברוב · ומלפנים היתה תחנותו בק"ק עמדן יע"א בה"ה הרבני המופלג המפורסם החכם השלם המנוח מוהר"ר דוד זצ"ל אלט שולר · אשר היה המתחיל כדבר :

הפירוש	הפירוש
האחד נקרא בשם מצודת דוד בו ימצא חבורי המלות והענין :	השני נקרא בשם מצודת ציון בו ימצא פרטי המלות המסופקות:

הובא לבית הדפוס ע"י הרב המחבר נר"ו · והוגה בעיון רב ע"פ המקרא עם מנחת ש"י ע"י מדקדקים בקיאים בטיב ההגהה · כאשר עיני הקורא תחזינה מישרים :

פה ליוורנו יע"א

באותיות אמשטרדם יע"א

בשנת קול מבשר לפ"ק:

בדפוס השותפים החכם כמוהר"ר אברהם יצחק קאשטילו נר"ו והמשכיל כמוהר"ר אליעזר סעדון נר"ו:

Con Approvazione·

א א אדם שת אנוש: ב קינן מהללאל ירד:
ג חנוך מתושלח למך: ד נח שם
חם ויפת: ה בני יפת גמר ומגוג ומדי ויון ותבל
ומשך ותירס: ו ובני גמר אשכנז ודיפת ותוגרמה:
ז ובני יון אלישה ותרשישה כתים ורודנים: ח בני
חם כוש ומצרים פוט וכנען: ט ובני כוש סבא
וחוילה וסבתא ורעמא וסבתכא ובני רעמא שבא
ודדן: י וכוש ילד את־נמרוד הוא החל להיות
גבור בארץ: יא ומצרים ילד את־לודיים ואת־ענמים
ואת־להבים ואת־נפתחים: יב ואת־פתרסים ואת־
כסלחים אשר יצאו משם פלשתים ואת־כפתרים:
יג וכנען ילד את־צידון בכרו ואת־חת: יד ואת־
היבוסי ואת־האמרי ואת הגרגשי: טו ואת־החוי
ואת־הערקי ואת־הסיני: טז ואת־הארודי ואת־
הצמרי ואת־החמתי: יז בני שם עילם ואשור
וארפכשד

מצודת דוד

א א אדם שת אנוש. כאלו אמר הראשון אדם יולד והוא הוליד את שת ושת את אנוש וכן עד נח ולא רצה להזכיר שאר התולדות על כי כולם ספו תמו במי המבול ולא נשאר מהם זרע ע"פ האדמה: ד נח שם. כאלו אמר נח הוליד את שם ואת וכו': ה בני יפת. לפי שעיקר הספור הוא בעבור אברהם וזרע ישראל הבאים משם ויאריך בהם הספור לזה הניח מלהזכיר את בני שם עד לאחרונה אבל בני יפת ובני חם הספור בהם מעט לזה הקדימם בראשונה ופסק מהם: י את נמרוד. לפי שהיה החשוב מכל בני כוש לזה חשבו לעצמו ולא עם יתר בניו: הוא החל וכו'. כי עד ימיו היו כל בני אדם שווים ולא התגבר מי מהם למשול על חברו ונמרוד התחיל להתגבר ולמשול בארץ: יב אשר יצאו משם פלשתים. ר"ל מבני כסלוחים באה האומה של פלשתים: ואת כפתורים. מוסב הוא על מצרים שהוא ילד את כפתורים:

מצודת ציון

א ו ודיפת. ובתורה כתוב וריפת ברי"ש ונשתני השמו' והיה נקרא והוא כלל גדול בכל שינוי השמות ולא אזכיר כל חלוף השמות כי רבו מאד:

נפלגה

וארפכשד ולוד וארם ועוץ וחול וגתר ומשך׃
יח וארפכשד ילד את־שלח ושלח ילד את־עבר׃
יט ולעבר ילד שני בנים שם האחד פלג כי בימיו
נפלגה הארץ ושם אחיו יקטן׃ כ ויקטן ילד את־
אלמודד ואת־שלף ואת־חצרמות ואת־ירח׃ כא ואת־
הדורם ואת־אוזל ואת־דקלה׃ כב ואת־עיבל ואת־
אבימאל ואת־שבא׃ כג ואת־אופיר ואת־חוילה
ואת־יובב כל־אלה בני יקטן׃ כד שם ארפכשד
שלח׃ כה עבר פלג רעו׃ כו שרוג נחור תרח׃
כז אברם הוא אברהם׃ כח בני אברהם יצחק
וישמעאל׃ כט אלה תלדותם בכור ישמעאל נביות
וקדר ואדבאל ומבשם׃ ל משמע ודומה משא חדד
ותימא׃ לא יטור נפיש וקדמה אלה הם בני ישמעאל׃
לב ובני קטורה פילגש אברהם ילדה את־זמרן ויקשן
ומדן ומדין וישבק ושוח ובני יקשן שבא ודדן׃
לג ובני מדין עיפה ועפר וחנוך ואבידע ואלדעה כל־
אלה בני קטורה׃ לד ויולד אברהם את־יצחק בני
יצחק עשו וישראל׃ לה בני עשו אליפז רעואל
ויעוש ויעלם וקרח׃ לו בני אליפז תימן ואומר צפי
וגעתם קנז ותמנע ועמלק׃ לז בני רעואל נחת זרח

שמה

מצודת ציון

יט נפלגה. ענין חלוקה והפרדה וכן נפלגות ראובן (שופטים ה׳)׃

אלופי

מצודת דוד

יז ועוץ וחול וכו׳. אלו הד׳ היו בני ארם ולקצר הענין בבני שם כי בני בנים הם כבנים׃ יט נפלגה הארץ. בני הארץ נפרדו זה מזה ע״פ כל האדמה׃ כד שם ארפכשד וכו׳. כאומר העולה מזה ששם ילד את ארפכשד והוא ילד את שלח וכו׳ עד שנולד אברהם׃ כז הוא אברהם. הוא הנקרא אחר זה בשם אברהם ע״ש אב המון גוים כמ״ש בתורה׃ לב ילדה. כמו אשר ילדה׃ לג כל אלה בני קטורה. כי בני בנים הם כבנים׃ לו ותמנע. כאלו אמר

ותמנע

שמה ומזה: לח ובני שעיר לוטן ושובל וצבעון וענה
ודשן ואצר ודישן: לט ובני לוטן חורי והומם ואחות
לוטן תמנע: מ בני שובל עלין ומנחת ועיבל שפי
ואונם ובני צבעון איה וענה: מא בני ענה דישון
ובני דישון חמרן ואשבן ויתרן וכרן: מב בני־אצר
בלהן וזעון יעקן בני דישון עוץ וארן: מג ואלה
המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך־מלך לבני
ישראל בלע בן־בעור ושם עירו דנהבה: מד וימת
בלע וימלך תחתיו יובב בן־זרח מבצרה: מה וימת
יובב וימלך תחתיו חושם מארץ התימני: מו וימת
חושם וימלך תחתיו הדד בן־בדד המכה את־מדין
בשדה מואב ושם עירו עוית: מז וימת הדד וימלך
תחתיו שמלה ממשרקה: מח וימת שמלה וימלך
תחתיו שאול מרחבות הנהר: מט וימת שאול וימלך
תחתיו בעל חנן בן־עכבור: נ וימת בעל חנן וימלך
תחתיו הדד ושם עירו פעי ושם אשתו מהיטבאל בת־
מטרד בת מי זהב: נא וימת הדד ויהיו אלופי
אדום אלוף תמנע אלוף עליה אלוף יתת: נב אלוף
אהליבמה

מצודת דוד

ותמנע היתה לו לפילגש ולא עמלק ילדה לו וכן נאמר בתורה ותמנע היתה פילגש לאליפז בן עשו ותלד לאליפז את עמלק (בראשית ל"ו): לח ובני שעיר · לא היה שעיר מבני עשו והזכירו בעבור תמנע בת אחיו שהיתה פילגש לאליפז בן עשו: לט ואחות לוטן תמנע · אחותו מן האם ולא היתה בת שעיר אביו כי אליפז בא על אשת שעיר וילדה לו את תמנע ונעשית פילגשו: מג לפני מלך מלך וכו' · עד לא עמדו מלכים בישראל: בלע · ר"ל המלך הראשון היה בלע: מו המכה את מדין וכו' · שנאו להלחם על מואב בא הדד בעזרת מואב והכה את מדין: נ בת מי זהב · מטרד היתה בת מי זהב והוא שם אדם: נא ויהיו אלופי אדום · אחר שמת הדד פסקה מהם המלכות והנהיגו עצמן ע"פ אלופים:

מצודת ציון

נא אלופי · ענין שררה וכן אלופים לראש (ירמיה י"ג): עוכר

אהליבמה אלוף אלה אלוף פינן: נג אלוף קנז אלוף
תימן אלוף מבצר: נד אלוף מגדיאל אלוף עירם
אלה אלופי אדום:

ב א אלה בני ישראל ראובן שמעון לוי ויהודה
יששכר וזבלון: ב דן יוסף ובנימן
נפתלי גד ואשר: ג בני יהודה ער ואונן ושלה
שלושה נולד לו מבת־שוע הכנענית ויהי ער בכור
יהודה רע בעיני יהוה וימיתהו: ד ותמר כלתו ילדה
לו את־פרץ ואת־זרח כל־בני יהודה חמשה: ה בני
פרץ חצרון וחמול: ו ובני זרח זמרי ואיתן והימן
וכלכל ודרע כלם חמשה: ז ובני כרמי עכר עוכר
ישראל אשר מעל בחרם: ח ובני איתן עזריה:
ט ובני חצרון אשר נולד־לו את־ירחמאל ואת־רם
ואת־כלובי: י ורם הוליד את־עמינדב ועמינדב
הוליד את־נחשון נשיא בני יהודה: יא ונחשון הוליד
את־שלמא ושלמא הוליד את־בעז: יב ובעז הוליד
את־עובד ועובד הוליד את־ישי: יג ואישי הוליד
את־בכרו את־אליאב ואבינדב השני ושמעא השלישי:

נתנאל

מצודת ציון

ב ז עוכר · ענין בלבול והשחתה כמו עכרתם אותי (בראשית ל"ד): מעל · ענין חטא ופשע: ט כלובי · הוא כלב: יג ואישי · הוא ישי:

יתר

מצודת דוד

ב ג בני יהודה · לכבוד דוד חייס את שבט יהודה בראשונה: רע בעיני ה' · כי חטא לו ולזה המיתו עד לא השלים ימיו: ז ובני כרמי · כרמי היה בן זבדי והוא זמרי בן זרח ור"ל אחד היה אמר ובני כי כן דרך לשון המקרא כמו ובני דן חושים (בראשית מ"ו) ורבים כמוהו: עכר · הוא עכן וקראו לגנאי כאמור כי היה עוכר ישראל בדבר אשר מעל בחרם בימי יהושע ועי"ז נס ישראל לפני האויב ונפלו בחרב: י ורם הוליד · מפני כבוד דוד הקדים לספר יחוסו עד לא הזכיר בני ירחמאל הבכור:

דוד

יד נְתַנְאֵל הָרְבִיעִי רַדַּי הַחֲמִישִׁי׃ טו אֹצֶם הַשִּׁשִּׁי
דָּוִיד הַשְּׁבִעִי׃ טז וְאַחְיֹתֵיהֶם צְרוּיָה וַאֲבִיגָיִל וּבְנֵי
צְרוּיָה אַבְשַׁי וְיוֹאָב וַעֲשָׂהאֵל שְׁלֹשָׁה׃ יז וַאֲבִיגַיִל
יָלְדָה אֶת־עֲמָשָׂא וַאֲבִי עֲמָשָׂא יֶתֶר הַיִּשְׁמְעֵאלִי׃
יח וְכָלֵב בֶּן־חֶצְרוֹן הוֹלִיד אֶת־עֲזוּבָה אִשָּׁה וְאֶת־
יְרִיעוֹת וְאֵלֶּה בָנֶיהָ יֵשֶׁר וְשׁוֹבָב וְאַרְדּוֹן׃ יט וַתָּמָת
עֲזוּבָה וַיִּקַּח־לוֹ כָלֵב אֶת־אֶפְרָת וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־חוּר׃
כ וְחוּר הוֹלִיד אֶת־אוּרִי וְאוּרִי הוֹלִיד אֶת־בְּצַלְאֵל׃
כא וְאַחַר בָּא חֶצְרוֹן אֶל־בַּת־מָכִיר אֲבִי גִלְעָד וְהוּא
לְקָחָהּ וְהוּא בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־שְׂגוּב׃
כב וּשְׂגוּב הוֹלִיד אֶת־יָאִיר וַיְהִי־לוֹ עֶשְׂרִים וְשָׁלוֹשׁ
עָרִים בְּאֶרֶץ הַגִּלְעָד׃ כג וַיִּקַּח גְּשׁוּר־וַאֲרָם אֶת־חַוֺּת
יָאִיר מֵאִתָּם אֶת־קְנָת וְאֶת־בְּנֹתֶיהָ שִׁשִּׁים עִיר כָּל־אֵלֶּה

בני

מצודת דוד

טו דויד השביעי. ולא זכר השמיני שהוא אליהו שהקימו דוד לנגיד על יהודה והכן לומ' שאליהו היה מאשה אחרת. צרויה ואביגיל היו לאחיות לשבעת האחי' רק מן האם ולא מן האב והם יתיחסו עמהם גם את אליהו אז לא היה יכול לומר ואחיותיהם צרויה ואביגיל כי לאליהו לא היו אחיות לא מן האב ולא מן האם וכמ"ש בש"ב אולם רז"ל לא אמרו כן: יח וכלב בן חצרון. מפני כבוד כלב שהיה נשיא הקדים גם אותו לירחמאל הבכור: הוליד את עזובה אשה. הוליד בנים מן עזובה אשתו ומן יריעות וכן כצאתי את העיר (שמות ט) שפירושו מן העיר: ואלה בניה. של האחת והיא עזובה: כא ואחר. ר"ל אחר שנולד לו שלשת הבנים האמורים למעלה: אבי גלעד. על כי גלעד היה חשוב ונודע לזה ייחס את מכיר אחר בנו וכמוהו רבים: כב ויהי לו. ר"ל שלקח אשה מארץ הגלעד וממנה ירש הערים האלה ואין זה יאיר הכתוב בתורה: כג את חות יאיר. על כי יאיר בן מנשה המוזכר בתורה קרא לעריו חות יאיר לזה קרא גם הוא לעריו חות יאיר כי היה שמו כשמו ועריו מרובות וכמו יאיר הגלעדי השופט המוזכר בשופטים שהיו לבניו שלשים עירים וקראום ב"כ חות יאיר בעבור זה: מאתם. ר"ל מאחר מות יאיר לקחו מבניו: את קנת.

מצודת ציון

יז יתר הישמעאלי. הוא יתרא הישראלי האמור בש"ב ונקרא הישמעאלי על שהתגורר בארץ ישמעאל ולדעת שהוא מבני ישראל נקרא הישראלי: כג חות. תרגומו כפרני:

סופרים

פני מכיר אבי־גלעד׃ כד ואחר מות־חצרון בכלב
אפרתה ואשת חצרון אביה ותלד לו את־אשחור אבי
תקוע׃ כה ויהיו בני־ירחמאל בכור חצרון הבכור ׀
רם ובונה וארן ואצם אחיה׃ כו ותהי אשה אחרת
לירחמאל ושמה עטרה היא אם אונם׃ כז ויהיו בני־
רם בכור ירחמאל מעץ וימין ועקר׃ כח ויהיו בני־
אונם שמי וידע ובני שמי נדב ואבישור׃
כט ושם אשת אבישור אביהיל ותלד לו את־אחבן
ואת־מוליד׃ ל ובני נדב סלד ואפים וימת סלד לא
בנים׃ לא ובני אפים ישעי ובני ישעי ששן ובני ששן
אחלי׃ לב ובני ידע אחי שמי יתר ויונתן וימת יתר
לא בנים׃ לג ובני יונתן פלת וזזא אלה היו בני
ירחמאל׃ לד ולא־היה לששן בנים כי אם־בנות
ולששן עבד מצרי ושמו ירחע׃ לה ויתן ששן את־
בתו לירחע עבדו לאשה ותלד לו את־עתי׃ לו ועתי
הוליד את־נתן ונתן הוליד את־זבד׃ לז וזבד הוליד
את־אפלל ואפלל הוליד את־עובד׃ לח ועובד הוליד
את־יהוא ויהוא הוליד את־עזריה׃ לט ועזריה הוליד
את־חלץ וחלץ הוליד את־אלעשה׃ מ ואלעשה
הוליד את־ססמי וססמי הוליד את־שלום׃ מא ושלום

הוליד

מצודת דוד

עם קנת ועם בנותיה שהיו בהם והם ששים עיר׃ כל אלה בני מכיר. תחשב בלמ"ד כאלו אמר כל הששים הערים האלה היו לבני מכיר׃ כד ואחר מות חצרון. ר"ל אחר שמת חצרון בעת שלקח כלב בנו את אפרת אז אשת חצרון ששמה אביה ילדה לו את אשחור׃ אבי תקוע. שר כל תקוע והוא שם עיר. או ר"ל כי אנשי תקוע היו מבניו וזרעו וכן בכל מקום הנזכר לשון אבי על עיר׃ כו אשה אחרת. מלבד אם בניו האמורים למעלה׃ היא אם אונם. על כי אונם היה חשוב וידוע לזה יוחס אמו אחריו׃ לא בנים. בלא בנים׃ לד ולא היה לששן בנים. כי בנו אחלי מת בחייו ולא השאיר זרע׃

ובני

הוליד את יקמיה ויקמיה הוליד את אלישמע: מב ובני
כלב אחי ירחמאל מישע בכרו הוא אבי זיף ובני
מרשה אבי חברון: מג ובני חברון קרח ותפח ורקם
ושמע: מד ושמע הוליד את רחם אבי ירקעם ורקם
הוליד את שמי: מה ובן שמי מעון ומעון אבי בית
צור: מו ועיפה פילגש כלב ילדה את חרן ואת
מוצא ואת גזז וחרן הליד את גזז: מז ובני יהדי רגם
ויותם וגישן ופלט ועיפה ושעף: מח פלגש כלב
מעכה ילד שבר ואת תרחנה: מט ותלד שעף אבי
מדמנה את שוא אבי מכבנה ואבי גבעא ובת כלב
עכסה: נ אלה היו בני כלב בן חור בכור אפרתה
שובל אבי קרית יערים: נא שלמא אבי בית לחם
חרף אבי בית גדר: נב ויהיו בנים לשובל אבי קרית
יערים הראה חצי המנחות: נג ומשפחות קרית
יערים היתרי והפותי והשמתי והמשרעי מאלה יצאו

הצרעתי

מצודת דוד

מב ובני כלב. עם שכבר התחיל לספר מזרע כלב פסק בו וחזר לספר מזרע ירחמאל אחיו ועתה חזר לספר עוד מזרע כלב וכן דרך הספר הזה לספר קצת ולהפסיק בספור אחר ולחזור לספור הראשון: מישע בכורו. אולי הנזכרים למעלה היו חשובים ממנו ולזה הקדימם: ובני מרשה. חסר מלת זיף וכאלו אמר ובני זיף מרשה וכו' ולפי שזה עתה הזכיר זיף סמך על המבין: מז ובני יהדי. הוא אחד מבני עיפה פילגש כלב הנזכר למעלה ושתי שמות היה לו: מח ילד שבר. ר"ל כלב ילד ממנה את שבר וכו': מט ותלד שעף. ר"ל שעף וכו' הוליד את אשתו את שוא שהיה שר על מכבנא ועל גבעא. או ר"ל אנשי הערים ההם היו מזרעו: נ כלב בן חור. למעלה אמר שחור בן כלב הוליד את אורי ואמר עתה שעוד היה בן לחור ושמו כלב ואלה הם בניו: בכור אפרתה. חור היה בכור לאמו ולא לאביו כי מישע היה שם בכורו: נב הרואה חצי המנחות. שם האחד הרואה ושם האחד חצי המנחות ואין לתמוה על צרוף שמות בני אדם שידמה ענין ודוגמתו גדלתי ורוממתי עזר (לק' כ"ה) שידמה ענין והם שמות בני אדם: נג קרית יערים. יושבי קרית יערים: מאלה. מן הבנים והמשפחו' האלה יצאו יושבי צרעה ואשתאול והם שתי עיירות מנחלת יהודה:

בית

הצרעתי והאשתאלי: נד בני שלמא בית לחם
ונטופתי עטרות בית יואב וחצי המנחתי הצרעי:
נה ומשפחות סופרים ישבו יעבץ תרעתים שמעתים
שוכתים המה הקינים הבאים מחמת אבי בית-
רכב:
ג א ואלה היו בני דויד אשר נולד-לו בחברון
הבכור אמנן לאחינעם היזרעאלית
שני דניאל לאביגיל הכרמלית: ב השלשי לאבשלום
בן-מעכה בת-תלמי מלך גשור הרביעי אדניה בן-
חגית: ג החמישי שפטיה לאביטל הששי יתרעם
לעגלה אשתו: ד ששה נולד-לו בחברון וימלך-שם
שבע שנים וששה חדשים ושלשים ושלוש שנה מלך
בירושלם: ה ואלה נולדו-לו בירושלים שמעא ושובב
ונתן ושלמה ארבעה לבת-שוע בת-עמיאל: ו ויבחר
ואלישמע ואליפלט: ז ונגה ונפג ויפיע. ח ואלישמע
ואלידע

מצודת ציון

נה סופרים · חכמים וכדרז"ל סופר מברך וכו' יוצא (חולין ק"ח):
ג א דניאל · הוא כלאב האמור בש"ב: ה לבת שוע · היא בת שבע: עמיאל · בהפוך האותיות הוא אליעם האמור בש"ב:

מצודת דוד

נד בית לחם · אנשי בית לחם היו מבניו וגם אנשי נטופה: עטרות וכו' · הם שמות מקומות או משפחות: נה ומשפחות סופרים · גם מבניו היו משפחות הסופרים וחכמים סיעת יעבץ אשר ישבו עמו ועסקו בתורה והיו טפלים לו וכמ"ש ויהי יעבץ נכבד מאחיו (לקמן ד): תרעתים וכו' · הם שמות משפחות הסופרים: המה הקינים · המשפחות האלה היו נקראים בשם כולל קינים: הבאים מחמת · ר"ל יוצאי ירך איש אשר שמו חמת שהיה אבי בית רכב:

הכון

ג ב לאבשלום · את אבשלום והלמ"ד היא במקום את וכן הרגו לאבנר (ש"ב ג): ג אשתו: מוסב על כולן לומר כל אחת היתה אשתו לא פילגש: ה שמעא · לא מנאם כסדר תולדותם כי שלמה היה הראשון:
ז ונוגה · בש"ב לא הוזכר נוגה גם לא אליפלט השני ואולי מתו בקטנותם:

כל

ואלידע ואליפלט תשעה׃ ט כל בני דויד מלבד
בני־פילגשים ותמר אחותם׃ י ובן־שלמה רחבעם
אביה בנו אסא בנו יהושפט בנו׃ יא יורם בנו
אחזיהו בנו יואש בנו׃ יב אמציהו בנו עזריה בנו
יותם בנו׃ יג אחז בנו חזקיהו בנו מנשה בנו׃
יד אמון בנו יאשיהו בנו׃ טו ובני יאשיהו הבכור
יוחנן השני יהויקים השלשי צדקיהו הרביעי שלום׃
טז ובני יהויקים יכניה בנו צדקיה בנו׃ יז ובני יכניה
אסר שאלתיאל בנו׃ יח ומלכירם ופדיה ושנאצר
יקמיה הושמע ונדביה׃ יט ובני פדיה זרבבל ושמעי
ובן־זרבבל משלם וחנניה ושלמית אחותם׃ כ וחשבה
ואהל וברכיה וחסדיה יושב חסד חמש׃ כא ובן־חנניה
פלטיה וישעיה בני רפיה בני ארנן בני עבדיה בני
שכניה׃ כב ובני שכניה שמעיה ובני שמעיה חטוש
ויגאל ובריח ונעריה ושפט ששה׃ כג ובן־נעריה
אליועיני וחזקיה ועזריקם שלשה׃ כד ובני אליועיני

מצודת דוד

ט כל בני דויד · אלה כל בני דוד מן הנשים : ותמר · ר״ל ומלבד תמר אחותם:
י אביה בנו · של רחבעם וכן מוכה והולך המלכים זה אח״ז : יב עזריה · הוא
עוזיה המלך : טו הבכור יוחנן · הוא יהואחז הנזכר במ״ב ועם כי יהויקים היה
גדול ממנו קראו בכור על כי היה בכור למלכות שמלך קודם יהויקי׳ כמ״ש במ״ב:
שלום · אר״ל שהוא צדקיה הנזכר וקראו גם רביעי ע״ש שהיה הרביעי למלכו׳ כי
יכניה בן יהויקים מלך לפניו : טז צדקיה בנו · אין זה צדקיה המלך כי זה היה
בן יכניה וצדקיה המלך היה דודו בן יאשיהו : יז ובני יכניה ; מלבד צדקיה הנז׳:
שאלתיאל בנו · בן האסר היה : יח ומלכירם וכו׳ · בני שאלתיאל היו ולקצר
סמך על המבין שזוכר את הבנים סמוך לאביהם : יט ובני פדיה זרובבל · ומה
שנאמר במקומות אחרים זרובבל בן שאלתיאל כי בני בנים הם כבנים : ובן
זרובבל · בנו ובני זרובבל ורבים כמוהו : כ יושב חסד : הוא שם אחד :
חמש · הם האמורים במקרא זה ואולי הראשונים היו מאשה אחרת ולזה לא
כללם יחד : כא בני רפיה · ר״ל בן ישעיה היה רפיה ובן רפיה היה ארנן וכו׳
ולקצר סמך על המבין ובני הוא כמו בן וכמוהו רבים : כב ששה · אינם אלא

הודיוהו ואלישיב ופליה ועקוב ויוחנן ודליה וענני
שבעה:
ד א בני יהודה פרץ חצרון וכרמי וחור ושובל:
ב וראיה בן־שובל הוליד את־יחת ויחת
הוליד את־אחומי ואת־להד אלה משפחות הצרעתי:
ג ואלה אבי עיטם יזרעאל וישמא וידבש ושם אחותם
הצללפוני: ד ופנואל אבי גדר ועזר אבי חושה
אלה בני־חור בכור אפרתה אבי בית לחם: ה ולאשחור
אבי תקוע היו שתי נשים חלאה ונערה: ו ותלד לו
נערה את־אחזם ואת־חפר ואת־תימני ואת־האחשתרי
אלה בני נערה: ז ובני חלאה צרת יצחר ואתנן:
ח וקוץ הוליד את־ענוב ואת־הצבבה ומשפחות
אחרחל בן־הרום: ט ויהי יעבץ נכבד מאחיו ואמו
קראה שמו יעבץ לאמר כי ילדתי בעצב: י ויקרא
יעבץ

מצודת דוד

חמשה אלא אשתו היתה מעוברת וראה ברוה"ק שתלד בן זכר ודוגמתו נאמר בני ידותון וגו׳ ששה (לק׳ כ"ה) ואינו חושב כ"א חמשה · או שהוא חוזר על שבכי׳ לומר שלא נולדו שבעה ויחושב הבן עם בני הבן:

ד א בני יהודה וגו׳ · בא להשלים יחוס בני יהודה ובדרך קצרה מזכיר סוג מי מבניו ובני בניו וכם פרץ בן יהודה וחצרון בנו וכרמי בן זמרי בן זרח בן יהודה וחור בן כלב בן חצרון ושובל בן כלב בן חור: ב וראיה · הוא הרואה האמור למעלה: אלה משפחות הצרעתי · האמור למעלה שיצאו מבני שובל: ג ואלה · מוסב על המקרא שלאחריו שאמר אלה בני חור וגו׳ ואמר מלבד בני חור הנזכרים למעלה הנה גם אלה היו בניו וגם אבי עיטם יזרעאל וגו׳: ד אבי בית לחם · שלמא בן כלב בנו היה אבי בית לחם ונקרא ע"ש בן בנו וכאומר אבי של אבי בית לחם ואבי האב הוא האב: ה ולאשחור · הוא הנזכר למעלה שהיה בן חצרון: ח וקוץ · אולי הוא אחד מהנזכרים למעלה והיה נקרא בשתי השמות וכן נאמר ברבים כמובא הסר במלת בזה ספר אשר לא יזכרו לפנים מי היה וממי יצא: ט ויהי יעבץ · גם הוא לא נזכר שמו לפנים מי הוא: ילדתי בעצב · כאשר ילדה אותו היה לה עצבון מה ולזכרון קראה את בנה יעבץ בהפוך אותיות עצב כאלו תאמר שיהפך העצב לשמחה:

וברכית

יעבץ לאלהי ישראל לאמר אם־ברך תברכני והרבית
את־גבולי והיתה ידך עמי ועשית מרעה לבלתי עצבי
ויבא אלהים את־אשר שאל: יא וכלוב אחי־שוחה
הוליד את־מחיר הוא אבי אשתון: יב ואשתון הוליד
את־בית רפא ואת־פסח ואת־תחנה אבי עיר־נחש
אלה אנשי רכה: יג ובני קנז עתניאל ושריה ובני
עתניאל חתת: יד ומעונתי הוליד את־עפרה ושריה
הוליד את־יואב אבי גיא חרשים כי חרשים היו:
טו ובני כלב בן־יפנה עירו אלה ונעם ובני אלה וקנז:
טז ובני יהללאל זיף וזיפה תיריא ואשראל: יז ובן־
עזרה יתר ומרד ועפר וילון ותהר את־מרים ואת־שמי
ואת־ישבח אבי אשתמע: יח ואשתו היהדיה ילדה
את־ירד אבי גדור ואת־חבר אבי שוכו ואת־יקותיאל
אבי

מצודת דוד

י והרבית את גבולי · להיות נחלתי מרובה ; ידך עמי · לעזרני בעת הצורך : ועשית מרעה · ר"ל תהפוך מהרעה אשר בעבורה נתעצבה אמי בעת ילדה אותי הרעה ההיא תהפך לטובה לבלתי עצבי כאשר שאלה אמו בקריאת השם יעבץ והנה נדר מה אם כן יהיה ולא פורש מה נדר ובאלו אמר כאשר כן יהיה אשלם גמול הדבר ואלך בדרכי ה' ודוגמתו כל מכה יבוסי וכו' (ש"ב ה') ולא פירש מה יעשה לו והוא כאומר הנה יקבל גמול : יא וכלוב אחי שוחה · לא הוזכרו לפנים גם שניהם ואולי הוזכרו בשם אחר אשר היה להם · אי כן דרך הספר להזכיר אנשים ותולדותיהם עם שלא הוזכרו לפנים ממי יצאו ומי אביהם : יב אלה אנשי רכה · כל בני כלוב היו נקראים אנשי רכה מטעם ידוע אצלם : יג ובני קנז · גם הוא לא נזכר לפנים בן מי היה (ולא אזכרם עוד מעתה כי אחד דרכו): עתניאל · הוא היה השופט הראשון על ישראל : יד כי חרשים היו · ר"ל בעבור זה היה נקרא המקום ההיא גיא חרשים על כי היו אנשיה חרשים ר"ל אומני אבן ועץ וברזל : טו כלב בן יפנה · הוא כלב בן חצרון ועל שפינה מעצת המרגלים נקרא בן יפונה כן אמרז"ל ועם כי כבר סיפר מהולדותיו בא עתה להשלים ספור כל תולדותיו וכן דרך בספר הזה : וקנז · כן שמו בו"ו : יז ותהר · אשתו של מרד הרתה וילדה את מרים והוא שם איש : יח ואשתו היהדיה · אשת מרד היהודית כי הראשונה הנזכר לא היתה יהודית כי היא היתה בתיה בת פרעה כאמר בסוף המקרא :

אבי זנוח ואלה בני בתיה בת־פרעה אשר לקח מרד:
יט ובני אשת הודיה אחות נחם אבי קעילה הגרמי
ואשתמע המעכתי: כ ובני שימון אמנון ורנה בן־
חנן ותילון ובני ישעי זוחת ובן־זוחת: כא בני שלה
בן־יהודה ער אבי לכה ולעדה אבי מרשה ומשפחות
בית־עבדת הבץ לבית אשבע: כב ויוקים ואנשי
כזבא ויואש ושרף אשר־בעלו למואב וישבי לחם
והדברים עתיקים: כג המה היוצרים וישבי נטעים
וגדרה עם־המלך במלאכתו ישבו שם: כד בני שמעון
נמואל וימין יריב זרח שאול: כה שלם בנו מבשם
בנו משמע בנו: כו ובני משמע חמואל בנו זכור בנו
שמעי בנו: כז ולשמעי בנים ששה עשר ובנות שש
ולאחיו אין בנים רבים וכל משפחתם לא הרבו עד־בני

יהודה

מצודת ציון

ד כא הבוץ. פשתן כמו אחוז בחבלי בוץ (אסתר א'): כב בעלו. ענין אדנות כמו אם בעליו עמו (שמות כ"ב): עתיקים. ענין ישן כמו ועתיק יומין (דני' ז'):

וחלריהם

מצודת דוד

ואלה. האמורים במקרא שלפניו והם מרים ושמי וכו' אלה היו בני בתיה וכו': יט אחות נחם. אשר היתה אחות נחם: אבי וכו'. ר"ל אלה בניה אבי קעילה וגו': כ בן חנן. שמו וכן בן זוחת: כא ומשפחות וכו'. המשפחות שהיו עובדים עבודת הפשתן המיוחסים לבית אשבע: כב אשר בעלו למואב. אשר נלחמו עם מואב והיו אדונים להם: וישבי לחם. כן שם איש: והדברים עתיקים. כאומר אף כי התאותי להזכיר מדבר מלחמה ונצחון ואין הדבר ידוע בזה אל תתמהו על זה כי הדברים האלה המה מיושנים ועבר זמן רב ונשכח מן הבריות: כג המה היוצרים. המה היו יוצרי חרס והיו יושבים במקום הנטעי' לנטוע אותה והיו בעלי גדרה ר"ל בונים גדרות וכתלים: עם המלך. כשהיו עם המלך עוסקים במלאכתו היו יושבים שם במקום הנטעים מפני הבנת מלאכתם אבל לא בנחלתם: כד בני שמעון. לפי שהיה שכן ליהודה בנחלתו לזה מייחסו אחריו וקודם ראובן: כה שלם בנו. של שאול הסמוך לו ומבשם בנו של שלם וגו': כז וכל משפחתם. של בני שמעון לא הרבו בנים להגיע עד מספר בני יהודה אשר אצלו שמהם וכאומר אין המקום גורם מרבית הבנים כי בני יהודה

ובני

יהודה: כח וישבו בבאר־שבע ומולדה וחצר שועל:
כט ובבלהה ובעצם ובתולד: ל ובבתואל ובחרמה
ובצקלג: לא ובבית מרכבות ובחצר סוסים ובבית
בראי ובשערים אלה עריהם עד־מלך דויד:
לב וחצריהם עיטם ועין רמון ותכן ועשן ערים חמש:
לג וכל־חצריהם אשר סביבות הערים האלה עד־
בעל זאת מושבתם והתיחשם להם: לד ומשובב
וימלך ויושה בן־אמציה: לה ויואל ויהוא בן־יושביה
בן־שריה בן־עשיאל: לו ואליועיני ויעקבה וישוחיה
ועשיה ועדיאל וישימאל ובניה: לז וזיזא בן־שפעי
בן־אלון בן־ידיה בן־שמרי בן־שמעיה: לח אלה הבאים
בשמות נשיאים במשפחותם ובית אבותיהם פרצו
לרוב: לט וילכו למבוא גדר עד למזרח הגיא

לבקש

מצודת דוד

ובני שמעון ישבו יחד ועכ"ז לא נתרבו כולם:
כח וישבו בבאר שבע וכו'. הערים האלה היו מנחלת בני יהודה ונתנו' לבני שמעון לשבת בהן ונזכרים המה בספר יהושע קצת בחלוף השמות: לא אלה עריהם. אשר ישבו בהן: עד מלוך דויד. אבל כאשר מלך דוד נגרע יד בני שבטו ונגרשו מנחלתם על כי נתרבו והיה צר להם המקום לשבת עם בני שמעון: לב וחצריהם. אבל חצרי הערים שנזכר והם עיטם וכו' ולפי שאמר גם כן המקרא ערים חמש מ"מ אל מול הערים שנזכר בראשונה יחשבו כחצרים: לג הערים האלה. הם עיטם וכו': עד בעל. החצרות המגיעות עד בעל: זאת. המחוז הזאת נשארה להם לשבת בה: והתיחשם להם. המקומות האלה נשארו מיוחסות לבני שמעון (ועם כי עיקר שם יחוס הונח על בנוי משפחת האיש לדעת מבני מי הוא הנה הושאל על גבולי העיר לדעת של מי היה וכן על הגבול ראוי לדעת מאיזה עם הוא הן מאיזה מקום וכן קראו המדקדקים להיו"ד של מצרי ואדומי יו"ד היחס):
לח אלה הבאים בשמות. ר"ל אלה הנזכרים בשמותם היו נשיאים במשפחותם ובית אבותיהם התחזקו להיות עם רב ולא יכלו לשבת במחוז הנשאר: לט וילכו. ולזה הלכו עד המקום שבאים בו אל גדר וכו' לבקש מקום מרעה:

רחבה

מצודת ציון

לב וחצריהם. הם המקומות הסמוכות לעיר וקטנות מהן ואינן מוקפות חומה: לח פרצו. ענין התחזקות כמו מה פרצת (ברא' ל"ח):

ידים

לבקש מרעה לצאנם׃ מ וימצאו מרעה שמן וטוב
והארץ רחבת ידים ושקטת ושלוה כי מן־חם הישבים
שם לפנים׃ מא ויבאו אלה הכתובים בשמות בימי
יחזקיהו מלך־יהודה ויכו את־אהליהם ואת־המעינים
אשר נמצאו שמה ויחרימם עד־היום הזה וישבו
תחתיהם כי־מרעה לצאנם שם׃ מב ומהם ׀ מן־בני
שמעון הלכו להר שעיר אנשים חמש מאות ופלטיה
ונעריה ורפיה ועזיאל בני ישעי בראשם׃ מג ויכו
את־שארית הפלטה לעמלק וישבו שם עד היום הזה׃
ה א ובני ראובן בכור־ישראל כי־הוא הבכור
ובחללו יצועי אביו נתנה בכרתו לבני

יוסף

מצודת ציון

מ ידים. מקומות כמו יד אבשלום (ש"ב י"ח): מג הפלטה. ענין שיור כמו שריד ופליט (יהו' ח'): ה א ובחללו. מל' חולין ובזיון: יצועי. מצעות המטה וכן על ערש יצועי (תהלי' קל"ב): ככגריאים

מצודת דוד

מ רחבת ידים. מקומות רחבות וגדולות: ושוקטת ושלוה. עמה יושבת בהשקט ושלוה נשמרת מן המלחמה: כי מן חם. כי היתה מבני חם היושבים שמה מימים קדמונים ולא היה מי מערער על ארצם להיות נשמרים מן המלחמה: כא הכתובים בשמות. הם מסובב וימלך וכו': את אהליהם. ר"ל יושבי האהלים: המעונים. שם אומה מעון: עד היום הזה. ר"ל נחרמו ונאבדו מהם עד היום הזה ולא חזרו לה אף לאחר שגלו ישראל מארצם: וישבו. אז בעת שהחרימם ישבו במקומם כי מקום מרעה היה והוטב בעיניהם: כב ומהם. וחוזר ומפרש מן בני שמעון: בראשם. המה היו הראשים להם: כג את שארית הפליטה. הנשארה מה שלא החרימם שאול ודוד שנאמר בו עד הכרית כל זכר באדום (מ"א י"א) ועמלק הוא מבני אדום: עד היום הזה. כי חזרו לשבת בה כאשר שבו מבבל:

ה א כי הוא הבכור. ר"ל עם כי הוא הבכור והיה א"כ מהראוי להזכיר יחוסו ראשון: ובחללו. אבל בעת שחלל ובזה יצועי אביו ונתלבנה לכל יען מצוי תדיר אצל בלהה אז נלקחה הבכורה ממנו ונתנה ליוסף להיות נוטל כי שנים כגבור להיות בניו נחלקים לשני שבטים:

ולא

יוסף בן־ישראל ולא להתיחש לבכרה: ב כי יהודה
גבר באחיו ולנגיד ממנו והבכרה ליוסף: ג בני
ראובן בכור ישראל חנוך ופלוא חצרון וכרמי: ד בני
יואל שמעיה בנו גוג בנו שמעי בנו: ה מיכה בנו
ראיה בנו בעל בנו: ו בארה בנו אשר הגלה תלגת
פלנאסר מלך אשר הוא נשיא לראובני: ז ואחיו
למשפחתיו בהתיחש לתלדותם הראש יעיאל וזכריהו:
ח ובלע בן־עזז בן־שמע בן־יואל הוא יושב בערער
ועד־נבו ובעל מעון: ט ולמזרח ישב עד־לבוא
מדברה למן־הנהר פרת כי מקניהם רבו בארץ גלעד:
י ובימי שאול עשו מלחמה עם־ההגראים ויפלו בידם
וישבו באהליהם על־כל־פני מזרח לגלעד: יא ובני
גד לנגדם ישבו בארץ הבשן עד־סלכה: יב יואל
הראש

מצודת דוד

ולא להתיחש לבכורה · לא היה יוסף מיוחס לבכורה מכל וכל לנטלה ממנו גם המלכות: ב כי יהודה גבר באחיו · בדבר המלוכה גבר יהודה מכל אחיו: ולנגיד ממנו · ר"ל להעמיד נגיד ומלך על ישראל אמר יעקב שיהא ממנו: והבכורה · בדבר נחלת השבטים היה הבכורה ליוסף · וכאומר הנה אף כי לא נשאר מה מן המעלה לראובן לזה אחרו עד כה והקדים ליהודה מפני כבוד המלוכה: ד שמעיה בנו וכו' · כל מה שחושב היה אחד בן אחד: ו אשר הגלה וכו' · ר"ל אחר בעת שהגלה תלגת וכו' היה הוא אז נשיא לבני ראובן: ז ואחיו · מיודעיו וחבריו של בארה: למשפחותיו וכו' · ר"ל כ"א למשפחתו בהתיחסם לספר תולדותם היה נראה אשר יעיאל היה הראש מכולם וזכריה אחריו אף כי אבותיהם היו אנשי המעלה יותר מאבות כולם: ח הוא יושב · זרעו ישבו בגבול ערוער: ועד נבו · הוא הרוחב מצפון לדרום: ט ולמזרח ישב · כלפי המזרח ישבו עד המקום שבאים בו למדבר למן הנהר פרת ולאחר אף כי נהר פרת הוא גבול א"י למזרח נתרחקו להלאה כי נתרבו מקניהם מלשבת בארץ הגלעד כי היה צר להם המקום: י באהליהם · של ההגראים: על כל פני · על כל עבר המזרחי של הגלעד:

מצודת ציון

י ההגריאים · המה בני ישמעאל ונקראים ע"ש הגר אמו: יא לנגדם · בנוכח וכן ואלכה לנגדך (ברא' ל"ג):

המשנה

הראש ושפם המשנה ויעני ושפט בבשן: יג ואחיהם
לבית אבותיהם מיכאל ומשלם ושבע ויורי ויעכן וזיע
ועבר שבעה: יד אלה בני אביחיל בן־חורי בן־ירוח
בן־גלעד בן־מיכאל בן־ישישי בן־יחדו בן־בוז: טו אחי
בן־עבדיאל בן־גוני ראש לבית אבותם: טז וישבו
בגלעד בבשן ובבנתיה ובכל־מגרשי שרון על־
תוצאותם: יז כלם התיחשו בימי יותם מלך־יהודה
ובימי ירבעם מלך־ישראל: יח בני־ראובן וגדי וחצי
שבט־מנשה מן־בני־חיל אנשים נשאי מגן וחרב ודרכי
קשת ולמודי מלחמה ארבעים וארבעה אלף ושבע־
מאות וששים יצאי צבא: יט ויעשו מלחמה עם־
ההגריאים ויטור ונפיש ונודב: כ ויעזרו עליהם וינתנו
בידם ההגריאים וכל שעמהם כי לאלהים זעקו
במלחמה ונעתור להם כי־בטחו בו: כא וישבו
מקניהם גמליהם חמשים אלף וצאן מאתים וחמשים
אלף

מצודת ציון

יב המשנה · שני לו במעלה: טז ובבנותיה · הכפרים הסמוכים לה: מגרשי · הם הבתים העומדים מחוץ לחומת העיר הנראים כאלו נגרשו מן העיר: יח ודורכי · הדרך הוא לדריך ברגל על הקשת למתחה היטב לירות למרחוק: ולמודי · ענין הרגל כמו וילמד לטרוף טרף (יחזקאל י״ט): יט ויטור וכו׳ · גם המה מבני ישמעאל: כ ונעתור · ענין רצוי כמו ועתר ענן הקטורת (שם ח): כא וישבו · מל׳ שביה:

מצודת דוד

יב בבשן · אלה ארבעה היו ראשים בבשן: יג ואחיהם · מיודעיהם ורעיהם שהיו ראשים לבית אבותיהם הם מיכאל וכו׳: טו ראש וכו׳ · היה ראש לבית אבותם של האנשים אשר עמו: טז על תוצאתם · כמו עד תוצאותם ר״ל עד סופי הגבולים: יז התיחשו · חקרו לדעת סדר תולדותם: בימי יותם · כשהיה שופט מעת שנתנגע עוזיה אביו אבל לא מלך בימי ירבעם כ״א לאחר מותו כמ״ש במ״ב: יח מן בני חיל · ר״ל מן בני חיל התאספו אנשים וכו׳: יוצאי צבא · הראוים ללכת בלכת מלחמה: כ ויעזרו עליהם · היו נעזרים מה׳ להתגבר עליהם: וכל שעמהם · וכל אשר היו עמהם בעוזרתם: ונעתור להם · קבל עתר תפלתם: כא מקניהם · [illegible]

ונפש

אלף וחמורים אלפים ונפש אדם מאה אלף: כב כי־
חללים רבים נפלו כי מהאלהים המלחמה וישבו
תחתיהם עד־הגלה: כג ובני חצי שבט מנשה ישבו
בארץ מבשן עד־בעל חרמון ושניר והר־חרמון המה
רבו: כד ואלה ראשי בית־אבותם ועפר וישעי
ואליאל ועזריאל וירמיה והודויה ויחדיאל אנשים
גבורי חיל אנשי שמות ראשים לבית אבותם:
כה וימעלו באלהי אבתיהם ויזנו אחרי אלהי עמי־
הארץ אשר־השמיד אלהים מפניהם: כו ויער אלהי
ישראל את־רוח פול מלך־אשור ואת־רוח תלגת
פלנסר מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט
מנשה ויביאם לחלח וחבור והרא ונהר גוזן עד היום
הזה: כז בני לוי גרשון קהת ומררי: כח ובני
קהת עמרם יצהר וחברון ועזיאל: כט ובני עמרם
אהרן ומשה ומרים ובני אהרן נדב ואביהוא אלעזר
ואיתמר: ל אלעזר הוליד את־פינחס פינחס הוליד

את

מצודת דוד

כלל וחוזר ומפרש גמליהם וכו': כב כי חללים רבים נפלו. כאומר אין לתמוה איך אסרו אשר מ"ד אלף ואתם שיקחו בפני מאה אלף כי בעבור שנפלו מן ההגריאים חללים רבים כי לאשר המלחמה היתה מה' ובעזרתו ולזה נפל פחד היהודים עליהם ומסרו עצמן לשבי: תחתיהם. במקום ההגריאים: כג ישבו בארץ. המה הודו מן המלחמה וישבו בא' לא אולם התפשטו מבשן עד בעל חרמון וכו' כי המה רבו והיה צר להם המקום אשר ישבו בה מנחלתם ולזה התפשטו לשבת במקום אחיהם אשר הלכו מזה למקום ההגריאים: כד אנשי שמות. ר"ל ידועים נשמותם לגודל החשיבות: כה אשר השמיד וכו'. כאומר והיה להם להבין אם אלהים המה מדוע לא הצילו את עמם: כו ונהר גוזן. סמוך לנהר גוזן: עד היום הזה. ר"ל והנה עודם שם כי לא חזרו בבנין בית השני: כח ובני קהת. מפני כבוד משה ואהרן הקדימו לגרשון:

מצודת ציון

כד ועפרי. הוי"ו יתירה או כן שמו בוי"ו וכמוהו רבים: כו ויער. מל' התעוררות: רוח פול. רצון פול:

לבני

את־אבישוע: לא ואבישוע הוליד את־בקי ובקי
הוליד את־עזי: לב ועזי הוליד את־זרחיה וזרחיה
הוליד את־מריות: לג מריות הוליד את־אמריה
ואמריה הוליד את־אחיטוב: לד ואחיטוב הוליד
את־צדוק וצדוק הוליד את־אחימעץ: לה ואחימעץ
הוליד את־עזריה ועזריה הוליד את־יוחנן: לו ויוחנן
הוליד את־עזריה הוא אשר כהן בבית אשר־בנה
שלמה בירושלם: לז ויולד עזריה את־אמריה ואמריה
הוליד את־אחיטוב: לח ואחיטוב הוליד את־צדוק
וצדוק הוליד את־שלום: לט ושלום הוליד את־
חלקיה וחלקיה הוליד את־עזריה: מ ועזריה הוליד
את־שריה ושריה הוליד את־יהוצדק: מא ויהוצדק
הלך בהגלות יהוה את־יהודה וירושלם ביד
נבכדנאצר:
ו א בני לוי גרשם קהת ומררי: ב ואלה שמות
בני־גרשום לבני ושמעי: ג ובני קהת
עמרם

מצודת ציון

ו ב רבני · הוא לעדן הנזכר למטה בחלוק המשמרות:
יחס

מצודת דוד

לד את צדוק · והוא הכ"ג הראשון שבמש בב"הם והלכה הכהונה מאב לבן שנים עשר דורות: לה את עזריה · יתכן שהוא אמריה הנז' בד"ה ב' י"ט ועיין בסוף מלכים בחשבון הדורות · את יוחנן · יתכן שהוא יהוידע הנזכר במ"ב ובד"ה ב': לו הוא אשר כהן וכו' · אמרז"ל וכי הוא לבד כהן אלא שמסר נפשו על עבודת הבית שמיחה בעזיה המלך כאשר בא להקטיר קטורת כמ"ש בד"ה ב: לז את אמריה · יתכן שהוא אוריה הנז' במ"ב י"ו: את אחיטוב · יתכן שהיא עזריה הנז' בד"ה ב' ל"א: מ את שריה · הוא כ"ג האחרון ונומת ביד נ"נ בזמן גלות צדקיה כמ"ש בסוף מ"ב ובסוף ירמיה: את יהוצדק · והוא לא שמש בכהונה גדולה ובנו יהושע שמש בתחילת בית שני: מא הלך · בגולה לבבל:

ו א בני לוי · בעבור לייחס הכל אמרים חזר להזכיר כולם:

לאבותיהם

עמרם ויצהר וחברון ועזיאל: ד בני מררי מחלי
ומשי ואלה משפחות הלוי לאבתיהם: ה לגרשום
לבני בנו יחת בנו זמה בנו: ו יואח בנו עדו בנו
זרח בנו יאתרי בנו: ז בני קהת עמינדב בנו קרח
בנו אסיר בנו: ח אלקנה בנו ואביסף בנו ואסיר
בנו: ט תחת בנו אוריאל בנו עזיה בנו ושאול בנו:
י ובני אלקנה עמשי ואחימות: יא אלקנה בנו
אלקנה צופי בנו ונחת בנו: יב אליאב בנו ירחם
בנו אלקנה בנו: יג ובני שמואל הבכר ושני ואביה:
יד בני מררי מחלי לבני בנו שמעי בנו עזה בנו:
טו שמעא בנו חגיה בנו עשיה בנו: טז ואלה אשר
העמיד דויד על־ידי־שיר בית יהוה ממנוח הארון:
יז ויהיו משרתים לפני משכן אהל־מועד בשיר עד־
בנות שלמה את־בית יהוה בירושלם ויעמדו כמשפטם
על עבודתם: יח ואלה העמדים ובניהם מבני
הקהתי

מצודת דוד

ד לאבותיהם · אשר מתייחסים על אבותיהם מהבן אל האב. ה לגרשום · אלה התולדות אשר לגרשום: ח אלקנה בנו · לא שהיה בנו של אסיר וכמו שחושב כולם אחד בן אחד אלא אלקנה גם הוא היה בנו של קרח וגם אביאסף כמ"ש ובני קרח אסיר ואלקנה ואביאסף (שמות ו׳): ואסיר בנו · זה אסיר השני היה בנו של אביאסף: י ובני אלקנה · הוא היה בן שאול: ואחימות · היה בנו של עמשי: יא אלקנה היה בנו של אחימות: בני אלקנה · ר"ל ואלה בני אלקנה צופי היה בנו וכו׳ וחושב אחד בן אחד: יג ובני שמואל · הוא שמואל הנביא בן אלקנה: ושני · הוא יואל האמור בס"א ובשתי השמות היה נקרא: יז ואלה · הם האמורים למטה: על ידי שיר · ר"ל לשורר בבית ה׳: ממנוח הארון · מיום שנח הארון בירושלים כי לא זז משם כאשר מקודם שהיה מתהלך ממקום למקום: יז משכן אוהל מועד · זה האוהל אשר נטה לו דוד כמ"ש בס"ב: ויעמדו כמשפטם · כאשר יבנה הבית יעמדו שם כמשפט שתקן להם דוד על עבודת׳ המוטל עליהם וזהו עבודת השיר: יח ואלה העומדים · אלה הם הראשים העומדים לשורר ובניהם

מצודת ציון

ה יחת · הוא יחיאל הנז׳ למטה: ז עמינדב · הוא יצהר הנז׳: לטירותם

הַקְּהָתִי הֵימָן הַמְשׁוֹרֵר בֶּן־יוֹאֵל בֶּן־שְׁמוּאֵל׃ יט בֶּן־
אֶלְקָנָה בֶּן־יְרֹחָם בֶּן־אֱלִיאֵל בֶּן־תּוֹחַ׃ כ בֶּן־צִיף בֶּן־
אֶלְקָנָה בֶּן־מַחַת בֶּן־עֲמָשָׂי׃ כא בֶּן־אֶלְקָנָה בֶּן־יוֹאֵל
בֶּן־עֲזַרְיָה בֶּן־צְפַנְיָה׃ כב בֶּן־תַּחַת בֶּן־אַסִּיר בֶּן־אֶבְיָסָף
בֶּן־קֹרַח׃ כג בֶּן־יִצְהָר בֶּן־קְהָת בֶּן־לֵוִי בֶּן־יִשְׂרָאֵל׃
כד וְאָחִיו אָסָף הָעֹמֵד עַל־יְמִינוֹ אָסָף בֶּן־בֶּרֶכְיָהוּ בֶּן־
שִׁמְעָא׃ כה בֶּן־מִיכָאֵל בֶּן־בַּעֲשֵׂיָה בֶּן־מַלְכִּיָּה׃ כו בֶּן־
אֶתְנִי בֶן־זֶרַח בֶּן־עֲדָיָה׃ כז בֶּן־אֵיתָן בֶּן־זִמָּה בֶּן־
שִׁמְעִי׃ כח בֶּן־יַחַת בֶּן־גֵּרְשֹׁם בֶּן־לֵוִי׃ כט וּבְנֵי
מְרָרִי אֲחֵיהֶם עַל־הַשְּׂמֹאול אֵיתָן בֶּן־קִישִׁי בֶּן־עַבְדִּי בֶּן־
מַלּוּךְ׃ ל בֶּן־חֲשַׁבְיָה בֶן־אֲמַצְיָה בֶּן־חִלְקִיָּה׃ לא בֶּן־
אַמְצִי בֶן־בָּנִי בֶּן־שָׁמֶר׃ לב בֶּן־מַחְלִי בֶּן־מוּשִׁי בֶּן־
מְרָרִי בֶּן־לֵוִי׃ לג וַאֲחֵיהֶם הַלְוִיִּם נְתוּנִים לְכָל־עֲבוֹדַת
מִשְׁכַּן בֵּית הָאֱלֹהִים׃ לד וְאַהֲרֹן וּבָנָיו מַקְטִירִים עַל־
מִזְבַּח הָעוֹלָה וְעַל־מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת לְכֹל מְלֶאכֶת קֹדֶשׁ
הַקֳּדָשִׁים וּלְכַפֵּר עַל־יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד
הָאֱלֹהִים׃ לה וְאֵלֶּה בְּנֵי אַהֲרֹן אֶלְעָזָר בְּנוֹ פִּינְחָס
בְּנוֹ אֲבִישׁוּעַ בְּנוֹ׃ לו בֻּקִּי בְנוֹ עֻזִּי בְנוֹ זְרַחְיָה בְנוֹ׃

מריות

מצודת דוד

מהם: הימן המשורר · הוא היה הראש: בן יואל · הוא ושני הנזכר למעלה
וכן ביתר השמות משתנים ממה שנזכר למעלה וזהו על כי היו נקראים בשתי השמות
וזה כלל גדול: כד ואחיו · ר״ל חברו: אסף וכו׳ · גם הוא היה לראש:
אסף בן ברכיה · ר״ל אסף זה היה בן ברכיה וכו׳ כז בן שמעי · [illegible] לא
זכר למעלה שמעי וכאן לא הזכיר לבני בן גרשון: כט על השמאל · של הימן
המשורר: איתן וכו׳ · גם הוא היה לראש: לג ואחיהם הלוים · ושאר הלוים
היו נתונים לשאר עבודת המשכן להיות שוערים וממונים על צרכי המשכן:
לד מקטירים · הם היו מקטירים וכו׳ והיו ממונים לכל מלאכת קדש הקדשים
כי הלוים אסורים לגשת בה: לה ואלה בני אהרן · אשר היו ממונים על מלאכת
קדש הקדשים וחשב עד אחימעץ שהיה כ״ג בימי רחבעם:

ואלה

לז מריות בנו אמריה בנו אחיטוב בנו: לח צדוק
בנו אחימעץ בנו: לט ואלה מושבותם לטירותם
בגבולם לבני אהרן למשפחת הקהתי כי להם היה
הגורל: מ ויתנו להם את־חברון בארץ יהודה ואת־
מגרשיה סביבתיה: מא ואת־שדה העיר ואת־חצריה
נתנו לכלב בן־יפנה: מב ולבני אהרן נתנו את־ערי
המקלט את־חברון ואת־לבנה ואת־מגרשיה ואת־יתר
ואת־אשתמע ואת־מגרשיה: מג ואת־חילז ואת־מגרשיה
את־דביר ואת־מגרשיה: מד ואת־עשן ואת־מגרשיה
ואת־בית שמש ואת־מגרשיה: מה וממטה בנימן את־
גבע ואת־מגרשיה ואת־עלמת ואת־מגרשיה ואת־
ענתות ואת־מגרשיה כל־עריהם שלש־עשרה עיר
במשפחותיהם: מו ולבני קהת הנותרים ממשפחת
המטה ממחצית מטה חצי מנשה בגורל ערים עשר:
ולבני

מצודת דוד

לט ואלה מושבותם. אלה המקומות אשר ישבו בהן הכהנים והלוים: לטירותם בגבולם. מקום מוכן לטירותם בהגבול הניתן להם: לבני אהרן למשפחת הקהתי. ר"ל ראשון למשפחת הקהתי נתנו לבני אהרן כי להם היה הגורל לקחת ראשונה: מא נתנו לכלב. כאשר צוה משה ע"פ ה': מב ולבני אהרן. על שהפסיק במה שנתנו לכלב חזר לומר ולבני אהרן: ערי המקלט. כי כל הערים הניתן לכהנים וללוים היו קולטין את הרוצח וכן אז"ל: את חברון. על שהזכיר השדה הזכיר שוב את חברון: וממטה בנימין. ואלו הנזכרים למעלה היו מן יהודה ומבני שמעון: שלש עשרה. הנה מנוין כאן בשמות י"א והשנים כלולים בהמגרשים וביהושע הזכיר כולם בשמם וקלתם בשינוי השמות ושתיהן נקראו: במשפחותיהם. הנחלקים בין משפחות הכהנים וכל משפחה ישבה נבדה ולא מעורבבים: מו הנותרים וכו'. כי הכהנים גם המה ממשפחת מטה קהת והם כבר לקחו: ממחצית. להם נתנו מנחלת חצי מטה מנשה: בגורל. הטילו גורל מה הם הערים אשר יתנו: ערים עשר. עם ערי אפרים ודן הנזכרים למטה:

מצודת ציון

לט לטירותם. ענין ארמון כמו תהי טירתם נשמה (תהלים ס"ט): מב המקלט. נקרא כן ע"ש שקולטת את הרוצח מה שאין עיר אחרת מניחה לרוצח לשבת עמהם:

ויגלום

למשפחותם

מז ולבני גרשום למשפחותם ממטה יששכר וממטה
אשר וממטה נפתלי וממטה מנשה בבשן ערים שלש
עשרה׃ מח לבני מררי למשפחותם ממטה ראובן
וממטה־גד וממטה זבלון בגורל ערים שתים עשרה׃
מט ויתנו בני־ישראל ללוים את־הערים ואת־
מגרשיהם׃ נ ויתנו בגורל ממטה בני־יהודה וממטה
בני שמעון וממטה בני בנימן את הערים האלה אשר־
יקראו אתהם בשמות׃ נא וממשפחות בני קהת
ויהי ערי גבולם ממטה אפרים׃ נב ויתנו להם את־
ערי המקלט את־שכם ואת־מגרשיה בהר אפרים
ואת־גזר ואת־מגרשיה׃ נג ואת־יקמעם ואת־מגרשיה
ואת־בית חורון ואת־מגרשיה׃ נד ואת־אילון ואת־
מגרשיה ואת־גת־רמון ואת־מגרשיה׃ נה וממחצית
מטה מנשה את־ענר ואת־מגרשיה ואת־בלעם ואת־
מגרשיה למשפחת לבני־קהת הנותרים׃ נו לבני
גרשום ממשפחת חצי מטה מנשה את־גולן בבשן
ואת־מגרשיה ואת־עשתרות ואת־מגרשיה׃ נז וממטה
יששכר את־קדש ואת־מגרשיה את־דברת ואת־
מגרשיה׃ נח ואת־ראמות ואת־מגרשיה ואת־ענם
ואת

מצודת דוד

מז למשפחותם · הנחלק למשפחותם כי גם כמה ישבו כל משפחה לבדה : בבשן · אשר ישבו בבשן שעמדה בעבר הירדן כי חצי שבט מנשה שנחנו לבני קהת המה ישבו בחצי עצמה : מט ויתנו · לפי שעתה בא לפרש שמות הערים לזה אמר שוב ויתנו וכו׳ : נ ויתנו בגורל וכו׳ · לפי שלמעלה לא הזכיר את שמעון ועתה בא להזכירו לזה זכר שוב את כולם : אשר יקראו · ר״ל אשר קראו ופרשו למעלה את שמות הערים : נא וממשפחות · ר״ל ומקצת משפחות בני קהת היו ערי גבולם וכו׳ ומוכה כאן גם ערי בני דן עם שלא זכר את דן ולמעלה אמר ערי׳ עשר ומפורשים הם ביהושע והשתים החסרים כאן כללם בהמגרשים : נה למשפחת · לכל משפחה לבדה : הנותרים · כי הכהנים שהיו מבני קהת כבר לקחו :

הנותרים

ואת־מגרשיה: נט וממטה אשר את־משל ואת־
מגרשיה ואת־עבדון ואת־מגרשיה: ס ואת־חוקק
ואת־מגרשיה ואת־רחב ואת־מגרשיה: סא וממטה
נפתלי את־קדש בגליל ואת־מגרשיה ואת־חמון ואת־
מגרשיה ואת־קריתים ואת־מגרשיה: סב לבני מררי
הנותרים ממטה זבלון את־רמונו ואת־מגרשיה את־
תבור ואת־מגרשיה: סג ומעבר לירדן ירחו למזרח
הירדן ממטה ראובן את־בצר במדבר ואת־מגרשיה
ואת־יהצה ואת־מגרשיה: סד ואת־קדמות ואת־
מגרשיה ואת־מיפעת ואת־מגרשיה: סה וממטה־גד
את־ראמות בגלעד ואת־מגרשיה ואת־מחנים ואת־
מגרשיה: סו ואת־חשבון ואת־מגרשיה ואת־יעזיר
ואת־מגרשיה:

ז א ולבני יששכר תולע ופואה ישיב ושמרון
ארבעה: ב ובני תולע עזי ורפיה
ויריאל ויחמי ויבשם ושמואל ראשים לבית־אבותם
לתולע גבורי חיל לתלדותם מספרם בימי דויד עשרים
ושנים־אלף ושש מאות: ג ובני עזי יזרחיה ובני
יזרחיה מיכאל ועבדיה ויואל ישיה חמשה ראשים
כלם: ד ועליהם לתלדותם לבית אבותם גדודי

צבא

מצודת דוד

סב הנותרים · מבני לוי כי גרשון וקהת כבר לקחו: סג לירדן ירחו · לירדן הסמוך לירחו וגם כאן הסרים ערים שתים וכלולים בהמגרשים:

ז א ולבני יששכר · ר"ל אלו הם היחוס של בני יששכר: ב ראשים · הם היו ראשים לבית אבותם: לתולע · לבני תולע נולדו גבורי חיל לכל תולדותם ואלו מספרם בימי דוד וכו': ג חמשה וכו' · כל החמשה היו ראשים כאב והרבעת בניו: ד ועליהם · ועמהם מתולדותם ומבית אבותם אנשי גדודים הראוים לצאת בצבא מלחמה היו ל"ו אלף כי הרבו נשים ובנ"ז הרבו בנים:

לכל

צבא מלחמה שלשים וששה אלף כי־הרבו נשים
ובנים : ה ואחיהם לכל משפחות יששכר גבורי
חילים שמונים ושבעה אלף התיחשם לכל : ו בנימן
בלע ובכר וידיעאל שלשה : ז ובני בלע אצבון ועזי
ועזיאל וירימות ועירי חמשה ראשי בית אבות גבורי
חילים והתיחשם עשרים ושנים אלף ושלשים וארבעה :
ח ובני בכר זמירה ויועש ואליעזר ואליועני ועמרי
וירמות ואביה וענתות ועלמת כל־אלה בני בכר :
ט והתיחשם לתלדותם ראשי בית אבותם גבורי חיל
עשרים אלף ומאתים : י ובני ידיעאל בלהן ובני בלהן
יעיש ובנימן ואהוד וכנענה וזיתן ותרשיש ואחישחר :
יא כל־אלה בני ידיעאל לראשי האבות גבורי חילים
שבעה־עשר אלף ומאתים יצאי צבא למלחמה :
יב ושפם וחפם בני עיר חשם בני אחר : יג בני
נפתלי יחציאל וגוני ויצר ושלום בני בלהה : יד בני
מנשה אשריאל אשר ילדה פילגשו הארמיה ילדה
את־מכיר אבי גלעד : טו ומכיר לקח אשה לחפים
ולשפים ושם אחתו מעכה ושם השני צלפחד ותהינה
לצלפחד

מצודת דוד

ה לכל משפחות · את כל המשפחות : התיחשם לכל · לכולם היו ספרי יחוסם : ו בנימין · זהו היחוס מבני בנימין : ז והתיחשם עשרים וכו' · למספר הזה היו ספרי יחוסם : ט והתיחשם כו' · ר"ל ראשי האבות היו להם ספרי יחוסם לתולדותם ועמהם גבורי חיל במספר עשרים אלף ומאתים : יא לראשי האבות · ר"ל כמה היו לראשי האבות מגבורי חילים שבעה עשר וכו' : יב בני עיר · היו בני עיר והוא עירי בן בלע הנזכר למעלה : בני אחר · אחר הוא שם איש והוא אחד מהנזכרים ושתי שמות היו לו : יג בני בלהה · כי היא אשת יעקב : יד אשריאל · לא היה בנו ממש כי היה בן גלעד בן מכיר בן מנשה כמ"ש בתורה אלא בני בנים יקראו בנים : אשר ילדה · אשה הראויה מבנות ישראל : הארמיה · מבנות ארם : טו לחפים ולשפים · ר"ל אחות לחפים ולשפים : ושם אחותו · של א' מן האחים : ושם השני · הוא חוזר על אשריאל האמור במקרא שלפניו
ור"ל

לִצְלָפְחָד בָּנוֹת׃ טז וַתֵּלֶד מַעֲכָה אֵשֶׁת־מָכִיר בֵּן
וַתִּקְרָא שְׁמוֹ פֶּרֶשׁ וְשֵׁם אָחִיו שָׁרֶשׁ וּבָנָיו אוּלָם וָרָקֶם׃
יז וּבְנֵי אוּלָם בְּדָן אֵלֶּה בְּנֵי גִלְעָד בֶּן־מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה׃
יח וַאֲחֹתוֹ הַמֹּלֶכֶת יָלְדָה אֶת־אִישׁ הוֹד וְאֶת־אֲבִיעֶזֶר
וְאֶת־מַחְלָה׃ יט וַיִּהְיוּ בְּנֵי שְׁמִידָע אַחְיָן וָשֶׁכֶם וְלִקְחִי
וַאֲנִיעָם׃ כ וּבְנֵי אֶפְרַיִם שׁוּתָלַח וּבֶרֶד בְּנוֹ וְתַחַת בְּנוֹ
וְאֶלְעָדָה בְנוֹ וְתַחַת בְּנוֹ׃ כא וְזָבָד בְּנוֹ וְשׁוּתֶלַח בְּנוֹ וְעֵזֶר
וְאֶלְעָד וַהֲרָגוּם אַנְשֵׁי־גַת הַנּוֹלָדִים בָּאָרֶץ כִּי יָרְדוּ לָקַחַת
אֶת־מִקְנֵיהֶם׃ כב וַיִּתְאַבֵּל אֶפְרַיִם אֲבִיהֶם יָמִים רַבִּים
וַיָּבֹאוּ אֶחָיו לְנַחֲמוֹ׃ כג וַיָּבֹא אֶל־אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד
בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ בְּרִיעָה כִּי בְרָעָה הָיְתָה בְּבֵיתוֹ׃
כד וּבִתּוֹ שֶׁאֱרָה וַתִּבֶן אֶת־בֵּית־חוֹרוֹן הַתַּחְתּוֹן וְאֶת־
הָעֶלְיוֹן וְאֵת אֻזֵּן שֶׁאֱרָה׃ כה וְרֶפַח בְּנוֹ וְרֶשֶׁף וְתֶלַח
בְּנוֹ וְתַחַן בְּנוֹ׃ כו לַעְדָּן בְּנוֹ עַמִּיהוּד בְּנוֹ אֱלִישָׁמָע
בְּנוֹ׃ כז נוֹן בְּנוֹ יְהוֹשֻׁעַ בְּנוֹ׃ כח וַאֲחֻזָּתָם וּמֹשְׁבוֹתָם
בית

מצודת דוד

ר"ל שהיה בני לו לסדר הדורות כי צלפחד היה בן חפר אחיו וזכר רק את החשובים שבהם : יו ובניו · חוזר על פרש : יז אלה בני גלעד · מוסב על אשריאל וצלפחד לומר שלא היו בני מנשה ממש כי אם מזרעו ומגלעד זהו אשריאל היה בנו וצלפחד בן בנו : יח ואחותו · אחות גלעד שהיתה מולכת ומושלת בקצת הארץ אשר לגלעד : כ וברד בנו וכו' · מוסב על אפרים שכולם היו בניו ולא בניו ממש כ"א בני בנים לבד משותלח היה בנו ממש : כא הנולדים בארץ · כאומר לפי שהמה היו מילדי הארץ ההיא וידעו מוצא הארץ ומבואה' ולא כן בני אפרים כי נולדו בארץ אחרת ולזה התגברו עליהם בני גת ותפשום והרגום על אשר ירדו לקחת את המקנה של אנשי גת : כב ויתאבל אפרים · הדבר נעשה עוד אפרים חי : אחיו · אוהביו ומיודעיו ור"ל עם שאחיו נחמו אותו לא קבל מהם תנחומין והתאבל ימים רבים : כג כי ברעה · ר"ל כי נולד בעת רעה היתה בביתו עודו מתאבל : כד ובתו שארה · ר"ל ושם בתו שארה : אזן שארה · אולי היה עיר אחרת ושמה אזן ולזה נקראה אזן שארה על שמה : כה ורפח בנו · חוזר על בריעה ר"ל שרפח היה בנו : ורשף ותלח בנו · כ"א היה בנו של רפח : ותחן בנו · הוא חוזר על תלח הסמוך : כז יהושע בנו · הוא יהושע בן נון הידוע : כח ואחזתם ומשבותם

בית אל ובנתיה ולמזרח נערן ולמערב גזר ובנתיה
ושכם ובנתיה עד עיה ובנתיה: כט ועל ידי בני
מנשה בית שאן ובנתיה תענך ובנתיה מגדו ובנותיה
דור ובנותיה באלה ישבו בני יוסף בן ישראל: ל בני
אשר ימנה וישוה וישוי ובריעה ושרח אחותם:
לא ובני בריעה חבר ומלכיאל הוא אבי ברזות:
לב וחבר הוליד את יפלט ואת שומר ואת חותם
ואת שועא אחותם: לג ובני יפלט פסך ובמהל
ועשות אלה בני יפלט: לד ובני שמר אחי ורוהגה
וחבה וארם: לה ובן הלם אחיו צופח וימנע ושלש
ועמל: לו בני צופח סוח וחרנפר ושועל וברי וימרה:
לז בצר והוד ושמא ושלשה ויתרן ובארא: לח ובני
יתר יפנה ופספה וארא: לט ובני עלא ארח
וחניאל ורציא: מ כל אלה בני אשר ראשי בית
האבות ברורים גבורי חילים ראשי הנשיאים
והתיחשם בצבא במלחמה מספרם אנשים עשרים
וששה אלף:

ח א ובנימן הוליד את בלע בכרו אשבל השני
ואחרח

מצודת דוד

ענינם אחד והוא כפול בשמות נרדפות וכן אדמת עפר (דני' י"ב): ולמזרח נערן ולמערב · מעבר לנערן המזרחי והמערבי ובגזר וכו': כט ועל ידי · גם ישבו סמוך למקומות נחלת מנשה שהם בית שאן וכו' שהיו מנחלת מנשה כמ"ש ביהושע: באלה וכו' · בני אפרים ישבו בבית אל וכו' ובני מנשה בבית שאן וכו': לד אחי · כן שמו: לה ובן הלם · כמו ובני הלם: אחיו · הלם זה הוא אחיו של א' מן הנזכרים במקרא שלמעלה: לח ובני יתר · הוא יתרן: לט ובני עלא · אולי הוא מהנזכרים והיה נקרא בשתי השמות: מ ברורים · נבחרים מכל בני השבט: ראשי הנשיאים · הם היו לראשים על נשיאי השבט: והתיחשם · הידועים ביחוסם מבני אשר היוצאים בצבא מלחמה היה מספרם כ"ו אלף האנשים חשובים:

ח א ובנימין · חזר להזכיר את בנימין לייחס אחריו שאול המלך: אשבל · למעלה

ואחרח השלישי: ב נוחה הרביעי
ורפא החמישי: ג ויהיו בנים לבלע אדר וגרא
ואביהוד: ד ואבישוע ונעמן ואחוח: ה וגרא ושפופן
וחורם: ו ואלה בני אחוד אלה הם ראשי אבות
ליושבי גבע ויגלום אל־מנחת: ז ונעמן ואחיה וגרא
הוא הגלם והוליד את־עזא ואת־אחיחד: ח ושחרים
הוליד בשדה מואב מן־שלחו אתם חושים ואת־בערא
נשיו: ט ויולד מן־חדש אשתו את־יובב ואת־צביא
ואת־מישא ואת־מלכם: י ואת־יעוץ ואת־שכיה ואת־
מרמה אלה בניו ראשי אבות: יא ומחשים הוליד
את־אביטוב ואת־אלפעל: יב ובני אלפעל עבר
ומשעם ושמר הוא בנה את־אונו ואת־לד ובנתיה:
יג ובריעה ושמע המה ראשי האבות ליושבי אילון
המה הבריחו את־יושבי גת: יד ואחיו ששק וירמות:
טו וזבדיה וערד ועדר: טז ומיכאל וישפה ויוחא בני

בריעה

מצודת דוד

למעלה חשב אחרים וכן יש הרבה שינויים כזה לזה וכן דרך הספר מה שחיסר כאן גלה במקום אחר והמלים יש דרש בכל זה כמ"ש רז"ל לא ניתן ספר דברי הימים אלא להדרש: ו ואלה בני אחוד · יתכן שהוא בלע והיה נקרא בב' השמות: ויגלום · בראשים שהם הגלו את יושבי גבע אל מנחת: ז ונעמן וכו' : עתה מפרש מי ומי מהם אשר הגלום : ואחיה · יתכן שהוא אחוח הנז' למעלה כי קרובים הם בלשון: הוא · תוסף על גרא לומר כאשר הגלם הוליד את עזא וכו : ח ושחרים · גם הוא מבני בנימין ואולי נזכר הוא למעלה בשמו האחר בדה"י א: בעת שהלך לגור שם: מן שלחו אותם וכו'. מן שאמר עומד במקום שנים כאלו אמר מן שלחו אותם ומן חושים ומבערא נשיו והן שמות הנשים האחת שלחו אותם והשנית הושיבה והג' בערא ואת הוא כמו מן וכן ככלותי את העיר (שמות ט') ומשכתי מן העיר: ט מן חדש אשתו · היא שלחו אותם שנזכר ובשתי השמות נקראה: יב הוא בנה · על שמר יאמר: יג ובריעה ושמע · גם המה מבני אלפעל: הבריחו · בהלחמם עמהם: יו בני

מצודת ציון

ח ו ויגלום · ענין הגלי' ממקום למקום ועם היא גלה מבני ... וגם גולה אתה למקומך (ש"ב ט"ו):

נגד

בריעה: יז וזבדיה ומשלם וחזקי וחבר: יח וישמרי
ויזליאה ויובב בני אלפעל: יט ויקים וזכרי וזבדי:
כ ואליעיני וצלתי ואליאל: כא ועדיה ובראיה
ושמרת בני שמעי: כב וישפן ועבר ואליאל:
כג ועבדון וזכרי וחנן: כד וחנניה ועילם וענתתיה:
כה ויפדיה ופניאל בני ששק: כו ושמשרי ושחריה ופניאל ק'
ועתליה: כז ויערשיה ואליה וזכרי בני ירחם:
כח אלה ראשי אבות לתלדותם ראשים אלה ישבו
בירושלם: כט ובגבעון ישבו אבי גבעון ושם אשתו
מעכה: ל ובנו הבכור עבדון וצור וקיש ובעל ונדב:
לא וגדור ואחיו וזכר: לב ומקלות הוליד את־שמאה
ואף־המה נגד אחיהם ישבו בירושלם עם־אחיהם:
לג ונר הוליד את־קיש וקיש הוליד את־שאול ושאול
הוליד את־יהונתן ואת־מלכי־שוע ואת־אבינדב ואת־
אשבעל: לד ובן־יהונתן מריב בעל ומריב בעל
הוליד את־מיכה: לה ובני מיכה פיתון ומלך ותארע

ואחז

מצודת ציון

לב נגר אחיהם · סוה לאחיהם במו ואנכה לנגדך (ברא' ל"ג) ורבים כמוהו:

ואגס

מצודת דוד

בריעה · חוזר על כולן מן אחיו: יח בני אלפעל · יתכן שהיו בני בניו ולא בניו ממש ולזה לא חשבם למעלה עם בניו: כא בני שמעי · הוא שמע בן אלפעל הנז' למעלה: כז בני ירוחם · אולי נזכר למעלה בשמו האחר:

כח לתולדותם ראשים · היו לראשים לבני תולדות אבותם וכפל כי אמר ראשי אבות כפל הדבר לתוספת ביאור: כט אבי גבעון · שר של גבעון: ל יצור וכו' · גם המה היו בני אבי גבעון ובאמת ישבו בגבעון: לב ומקלות · גם הוא בן אבי גבעון וכן נאמר למטה: ואף המה · ר"ל אף כי ישבו בגבעון מ"מ לפעמים ישבו בירושלים כנגד אחיהם הנזכרים למעלה ושוב נכפל: עם אחיהם · הוא כפל ענין לתוספת ביאור כי עם הוא כמו נגד: לג ונר · גם הוא בן אבי גבעון וכן נאמר למטה: אשבעל · הוא איש בושת שמלך תחת שאול והוא שנוי השמות בש"א: לד מריב בעל · הוא מפיבושת:

ואחז: לו ואחז הוליד את־יהועדה ויהועדה הוליד
את־עלמת ואת־עזמות ואת־זמרי וזמרי הוליד את־
מוצא לז ומוצא הוליד את־בנעא רפה בנו אלעשה
בנו אצל בנו: לח ולאצל ששה בנים ואלה שמותם
עזריקם בכרו וישמעאל ושעריה ועבדיה וחנן כל־
אלה בני אצל: לט ובני עשק אחיו אולם בכרו
יעוש השני ואליפלט השלשי: מ ויהיו בני־אולם
אנשים גבורי־חיל דרכי קשת ומרבים בנים ובני בנים
מאה וחמשים כל־אלה מבני בנימן:

ט א וכל־ישראל התיחשו והנם כתובים על־
ספר מלכי ישראל ויהודה הגלו
לבבל במעלם: ב והיושבים הראשונים אשר באחזתם
בעריהם ישראל הכהנים הלוים והנתינים: ג ובירושלם
ישבו מן־בני יהודה ומן־בני בנימן ומן־בני אפרים

ומנשה

מצודת דוד

לז רפא בנו · של בנעה וכן חושב אחד בן א':
לח בכרו · כן שמו : לט ובני עשק אחיו · שהיה אחיו של אצל: מ מאה וחמשים · במספר מאה וחמשים :
ט א וכל ישראל התיחשו וכו' · כאומר רק שאת הזכרתי אבל יחוס כל ישראל הנה כולם נחקר יחוסם והנם כתובים על ספר מלכי ישראל · וספר הזה גלה עמהם והיכה בידי להעתיק ממנה כל יחוסם : ויהודה · אבל יהודה הגלו לבבל בעבור מעלם וספר יחוסן עמהם ומה שמצאתי בה העתקתי כי עמהם נמצאתי : ב והיושבים הראשונים · בני הגולה שעלו בראשונה עם זרובבל אשר עלה קודם שעלה עזרא והכתוב אשר נתיישבו ראשונים בעריהם שאחזו ולא בירושלים המה היו מכל שבטי ישראל אשר חזרו מבבל (כי רק שבני עשרת השבטים הגלו לאשור מ"מ רבים נשארו בארצם וגלו לבבל עם בני יהודה ובנימין וחזרו עמהם) : הכהנים וכו' · גם מהם ישבו בערי אחוזתם ובנחמיה חשב גם בני עבדי שלמה : ג ובירושלים · הנה בירושלים לא נתיישבו מכל שבטי ישראל כ"א מבני יהודה וכו' ובנחמיה לא נזכר בני אפרים ומנשה כי מעט היו אשר ישבו בירושלים :

מצודת ציון

ט א והנם · הנה הם :
ב והנתינים · הם הגבעונים ונקראים כן ע"ש שנאמר בהם ויתנם יהושע וכו' חוטבי עצים וכו' (יהו' ט') :

והשוערים

עותי

וּמְנַשֶּׁה׃ ד עוּתַי בֶּן־עַמִּיהוּד בֶּן־עָמְרִי בֶּן־אִמְרִי בֶן־ (בני)
בָּנִמִן מִן־בְּנֵי פֶרֶץ בֶּן־יְהוּדָה׃ ה וּמִן־הַשִּׁילוֹנִי עֲשָׂיָה
הַבְּכוֹר וּבָנָיו׃ ו וּמִן־בְּנֵי־זֶרַח יְעוּאֵל וַאֲחֵיהֶם שֵׁשׁ־
מֵאוֹת וְתִשְׁעִים׃ ז וּמִן־בְּנֵי בִּנְיָמִן סַלּוּא בֶּן־מְשֻׁלָּם בֶּן־
הוֹדַוְיָה בֶּן־הַסְּנֻאָה׃ ח וְיִבְנְיָה בֶּן־יְרֹחָם וְאֵלָה בֶן־עֻזִּי
בֶּן־מִכְרִי וּמְשֻׁלָּם בֶּן־שְׁפַטְיָה בֶּן־רְעוּאֵל בֶּן־יִבְנִיָּה׃
ט וַאֲחֵיהֶם לְתֹלְדוֹתָם תְּשַׁע מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים וְשִׁשָּׁה
כָּל־אֵלֶּה אֲנָשִׁים רָאשֵׁי אָבוֹת לְבֵית אֲבֹתֵיהֶם׃ י וּמִן־
הַכֹּהֲנִים יְדַעְיָה וִיהוֹיָרִיב וְיָכִין׃ יא וַעֲזַרְיָה בֶּן־חִלְקִיָּה
בֶּן־מְשֻׁלָּם בֶּן־צָדוֹק בֶּן־מְרָיוֹת בֶּן־אֲחִיטוּב נְגִיד בֵּית
הָאֱלֹהִים׃ יב וַעֲדָיָה בֶּן־יְרֹחָם בֶּן־פַּשְׁחוּר בֶּן־מַלְכִּיָּה
וּמַעְשַׂי בֶּן־עֲדִיאֵל בֶּן־יַחְזֵרָה בֶּן־מְשֻׁלָּם בֶּן־מְשִׁלֵּמִית בֶּן־
אִמֵּר׃ יג וַאֲחֵיהֶם רָאשִׁים לְבֵית אֲבוֹתָם אֶלֶף וּשְׁבַע
מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים גִּבּוֹרֵי חֵיל מְלֶאכֶת עֲבוֹדַת בֵּית־הָאֱלֹהִים׃

וּמִן

מצודת דוד

ד עותי. ובנחמיה נאמר עתיה והוא הוא כי קורים שמה בלשון הזה הכינוי בשמות האבות ובמספרים היה לפי ענין כאן גם בנחמיה לא חשב כל האבו׳ כסדר עד האב הראשון כ״א מקצתם בלבד וחשב כאן האחרים ממה שחשב בנחמיה : ה ומן השילוני. מבני שלה בן יהודה : עשיה. הוא מעשיה האמור בנחמיה : הבכור. שהיה הבכור מאחיו : ו ואחיהם. של יעואל ועשיה : שש מאות ותשעים. מוסב על בני שלה ועל בני זרח ומספר בני פרץ נאמר בנחמיה : ט לתולדותם. מתולדות אבותם של הנזכרים : תשע מאות וכו׳. ובנחמיה נאמר מספר פחות ויתכן אשר שם חשב אנשי בני סלי הנזכר שם וכאן חשב אנשי סלוא ואחריו : אנשים. ר״ל חשובים ככל אנשים שבמקרא : לבית אבותיהם. הוא כפל ענין לתוספת ביאור כי כבר אמר ראשי אבות והיא היא : י ומן הכהנים. ישבו בירושלם ידעיה וכו׳ : ויהויריב. ובנחמיה נאמר ידעיה בן יויריב ויתכן שהוא הוא והיה נמשך אחר הבן ועפל לו : יא ועזריה. הוא שריה הנאמר בנחמיה : נגיד וכו׳. ממונה על בית אלהים : יב ומעשי. הוא עמשסי האמור בנחמיה : יג ואחיהם ראשים. ואחיהם אשר היו ראשים לבית אבותם שהיו במספר אלף וכו׳ גם המה ואנשיהם ישבו בירושלים ובנחמיה נאמר מספר פחות ויתכן אשר שם חשב רק אותם שהיו תחת ממשלת השרים הנזכרים שם וכאן כלל את כל הכהנים כולם : מלאכת. לעשות מלאכת עבודת וגו׳ :

ומן

יד ומן־הלוים שמעיה בן־חשוב בן־עזריקם בן־
חשביה מן־בני מררי׃ טו ובקבקר חרש וגלל ומתניה
בן־מיכא בן־זכרי בן־אסף׃ טז ועבדיה בן־שמעיה
בן־גלל בן־ידותון וברכיה בן־אסא בן־אלקנה היושב
בחצרי נטופתי׃ יז והשוערים שלום ועקוב וטלמון
ואחימן ואחיהם שלום הראש׃ יח ועד־הנה בשער
המלך מזרחה המה השערים למחנות בני לוי׃
יט ושלום בן־קורא בן־אביסף בן־קרח ואחיו לבית־
אביו הקרחים על מלאכת העבדה שמרי הספים
לאהל ואבתיהם על־מחנה יהוה שמרי המבוא׃
כ ופינחס בן־אלעזר נגיד היה עליהם לפנים יהוה
עמו׃ כא זכריה בן משלמיה שער פתח לאהל
מועד׃ כב כלם הברורים לשערים בספים מאתים

ושנים

מצודת דוד

יד ומן הלוים · ומספר אנשיהם נאמר בנחמיה: טז היושב בחצרי נטופתי · על אלקנה יאמר כי ברכיה ישב בירושלים: יז שלום הראש · על שלום הנזכר ראשון יאמר שהוא היה הראש לכולם: יח ועד הנה · ר"ל כמו שיסד דוד ושמואל אז השוערים כן היה כל ימי עמידת הבית ועד הנה בבית השני: בשער · לעמוד ולשמור בשער אשר המלך בא בו כפונה מזרחה: המה · שלום וחבריו היו שוערים שומרי הר הבית אשר מחנה לויה:
יט לבית אביו · ממשפחות בית אביו: על מלאכת · המה היו ממונים על מלאכת העבודה וחוזר ומפרש שהיו שומרי מזוזות פתחי האוהל ר"ל המורה: ואבותיהם וכו' · ר"ל וכמו שהיו אבותיהם ממונים על מחנה ה' והיו שומרים לבל יבוא מי בפתחי העזרה שהיא מחנה שכינה: כ נגיד היה וכו' · היה ממונה על אבותיהם הקרחים בימים הקדמונים כי ה' היה עמו ולזה נבחר לנגיד: כא שוער פתח · גם הוא היה שומר שער פתח האוהל: כב כולם הברורים · ר"ל מספר כולם של הנבררים להיות שוערים לשמור בספים היו מאתים וי"ב ובנחמיה נאמר מספר פחות כי לא חשב שם רק השומרים במחנה לויה הוא הר הבית וכאן

כלל

מצודת ציון

יז והשוערים · הממונים על שערי בה"מ לשמור ולפתוח ולנעול: ואחיהם · וחבריהם וכן בכל הספר: יט הספים · מזוזות השערים כמו וסף הסף (יחזק' מ'): המבוא · הפתחים שנכנסים דרך בם: כב הברורים · ענין בחירה:

יבר

ושנים עשר המה בחצריהם התיחשם המה יסד דויד
ושמואל הראה באמונתם: כג והם ובניהם על־
השערים לבית־יהוה לבית־האהל למשמרות:
כד לארבע רוחות יהיו השערים מזרח ימה צפונה
ונגבה: כה ואחיהם בחצריהם לבוא לשבעת הימים
מעת אל־עת עם־אלה: כו כי באמונה המה ארבעת
גברי השערים הם הלוים והיו על־הלשכות ועל־
האצרות בית האלהים: כז וסביבות בית־האלהים
ילינו כי־עליהם משמרת והם על־המפתח ולבקר
לבקר: כח ומהם על־כלי העבודה כי במספר יביאום
ובמספר

מצודת ציון

יסד · כמו תקן כי התקנה אשר קיימה היא כמו היסוד של הבנין: הרואה · הנביא על כי רואה במראה הנבואה: באמונתם · ענין קיום וכן והיה אמונת עתך (ישעי' ל"ג): כג למשמרות · דבר המוטל על הרבה בני אדם על כל אחד בזמן הקבוע לו קרוי משמר כי עליהם לשמור לכל ישמרו את הזמן:

רקתי

מצודת דוד

כלל כולם: המה בחצריהם · המה מן היושבי' בחצריהם סביבות ירושלים להיות קרובים לבוא לבה"מ: התיחשם · והיו להם ספרי יחוסם: המה יסד · ר"ל במספר הזה יסד דוד ושמואל הנביא להיות מתקיים בתקנת קיומם לבל יפחתו מרי"ב שוערים: כג והם ובניהם · הנזכרי' למעלה עם בניהם היו ממונים על השערים לשמור בהם: לבית ה' לבית האהל · הוא כפל ענין במ"ש לתוספת ביאור: למשמרות · לא שהיו כולם שומרים בכל עת אלא היו חלוקים למשמרות וכ"א שמר בזמנו כאומר חלילה: כד לארבע רוחות · בכל ארבע הרוחות יעמדו השוערים לשמור וגדולה וכבוד הוא לבית שיעמדו בה שומרים: כה ואחיהם · אחיהם של הנזכרים למעלה היושבים בחצריהם עליהם לבוא לשמור על שבעת הימים: מעת אל עת · בעת שבאו אז ילכו בכלות שבעת הימי' ויבואו אחרים במקומם: עם אלה · ר"ל גם אלה הנזכרים גשמם יבואו לבוא עמהם וישמרו שבעת ימים: כו כי באמונה · כי הדבר הזה היה בתקון המתקיים לבל יבטל מי משמרו: המה · ר"ל גם המה ארבעת גבורי השוערים והם הלוים וכו' שזכר למעלה גם יתר הלוים אין מי בהם שיבטל משמרו: והיו · השוערים היו גם ממונים על הלשכות ועל האוצרות של בית האלהים: כז וסביבות וכו' · כ"א בבוא עת משמרתו: כי עליהם משמרת · עליהם מוטל לשמור את הבית: על המפתח · על פתיחת השערים ולבוקר לבוקר יפתחו ר"ל בכל בוקר: כח ומהם · מן השוערים היו ממונים על כלי העבודה כמזרקים והכסות והדומים: יביאום · מלשכות הכלים אל מקום המזבח:

יוציאום

ובמספר יוציאום: כט ומהם ממנים על־הכלים ועל
כל־כלי הקדש ועל־הסלת והיין והשמן והלבונה
והבשמים: ל ומן־בני הכהנים רקחי המרקחת
לבשמים: לא ומתתיה מן־הלוים הוא הבכור לשלם
הקרחי באמונה על מעשה החבתים: לב ומן־בני
הקהתי מן־אחיהם על־לחם המערכת להכין שבת
שבת: לג ואלה המשררים ראשי אבות ללוים
בלשכת פטירים כי־יומם ולילה עליהם במלאכה: לד
אלה ראשי האבות ללוים לתלדותם ראשים אלה ישבו
בירושלם: לה ובגבעון ישבו אבי־גבעון יעואל ושם אשתו

מעכה

מצודת דוד

יוציאום · מהם אל הלשכות והכל נעשה על ידיהם: כט על הכלים · יתר הכלים שאינם כלי עבודה והם כלי בשול וכדומה: כלי הקדש · שלחנות ומנורות והדומים: ועל הסולת וכו' · הסולת והשמן למנחות והיין לנסכים והלבונה לתת בבזיכין על מערכת לחם הפנים והבשמים לקטורת: ל רוקחי וכו' · הם היו מערבבים וכותשים את הבשמים של הקטורת: לא באמונה · בקיום חזק היה ממונה על מעשה החבתים והם המנחות מעשה מחבת תעשירית האיפה הקרב בכל יום מחציתה בבוקר ומחציתה בערב והיה הוא ממונה עליו להזכיר ולזרז להיות קרב בזמנו: לב מן אחיהם · של בני קרח הנזכרים למעלה שגם המה מבני קהת: על לחם וכו' · היו ממונים על לחם הפנים הערוך על השלחן להכין אותו בכל שבת ושבת: לג ואלה המשוררים · ר"ל הנה אלה המשוררים הנזכרים למעלה שהם ראשי אבות הלוים והם שמעיה וחבריו המה ישבו בהתמידות בלשכות ללמד מעשה השיר ופטורים הם משאר עבודת בית ה' כי יומם ולילה מוטל עליהם לעסוק במלאכת השיר ואינם פנוים כמו השוערים לעסוק עוד בעבודה אחרת: לד אלה · הנזכרים למעלה: לתולדותם ראשים · על בני תולדות אבותם היו ראשים וכפל הדבר לתוספת ביאור: לה ובגבעון ישבו · כל הפרשה הזאת כתובה למעלה בהזכירו מי מבנימין ישב בירושלים ומי בגבעון והולך ומספר הכהנים והלוים היושבים בירושלים ועתה על כי בא לספר ממלכות דוד הבאה אחרי מות שאול לזה התחיל לספר שוב מהתחלת יחוס שאול: אבי גבעון · שר של גבעון ושמו יעיאל:

מצודת ציון

ל רקחי המרקחת · ענין ערבוב הבשמים כמו מעשה רוקח (שמות ל'): לא החבתים · מל' מחבת והוא שם כלי מה: לב המערכת · מל' עריכה וסדור: לג פטורים · הוא הפוך מן החיוב ודוגמתו כי לא פטר יהוידע (דה"ב כ"ג):

איש

מעכה: לו ובנו הבכור עבדון וצור וקיש ובעל ונר ונדב:
לז וגדור ואחיו וזכריה ומקלות: לח ומקלות הוליד את שמאם
ואף הם נגד אחיהם ישבו בירושלים עם אחיהם:
לט ונר הוליד את קיש וקיש הוליד את שאול ושאול
הוליד את יהונתן ואת מלכי שוע ואת אבינדב ואת
אשבעל: מ ובן יהונתן מריב בעל ומרי בעל
הוליד את מיכה: מא ובני מיכה פיתון ומלך ותחרע:
מב ואחז הוליד את יערה ויערה הוליד
את עלמת ואת עזמות ואת זמרי וזמרי הוליד את
מוצא מג ומוצא הוליד את בנעא ורפיה בנו אלעשה
בנו אצל בנו: מד ולאצל ששה בנים ואלה שמותם
עזריקם בכרו וישמעאל ושעריה ועבדיה וחנן אלה
בני אצל:

י א ופלשתים נלחמו בישראל וינס איש ישראל
מפני פלשתים ויפלו חללים בהר
גלבע: ב וידבקו פלשתים אחרי שאול ואחרי בניו
ויכו פלשתים את יונתן ואת אבינדב ואת מלכי שוע
בני שאול: ג ותכבד המלחמה על שאול וימצאהו

המרים

מצודת ציון

י א איש ישראל. כמו אנשי ישראל:

המורים

מצודת דוד

לו וצור וכו'. גם המה היו בני אבי גבעון ועמו ישבו בגבעון: לח ואף הם. ר"ל אף כי ישבו בגבעון מ"מ לפעמים ישבו בירושלים נגד אחיהם הנזכרים למעלה ושוה להם: עם אחיהם. הוא כפל ענין לתוספת ביאור כי עם הוא כמו נגד: לט אשבעל. הוא איש בושת שמלך תחת שאול והוא ישוי האמור בס"א: מ מריב בעל. הוא מפיבושת: מב ואחז. גם הוא בן מיכה וכן נאמר למעלה: מג ורפיה בנו. של בנעא וכן הוא בכל אחד בן אחד: מד בכרו. כן שמו:

י ב וידבקו: ברדפם הנסים והיו דבוקים אחריהם וקרובים להם: ג על שאול. על כי כבר הרגו את בניו היתה כל פני המלחמה עליו

המורים בקשת ויחל מן־היורים : ד ויאמר שאול אל־
נשא כליו שלף חרבך ודקרני בה פן־יבאו הערלים
האלה והתעללו־בי ולא אבה נשא כליו כי ירא מאד
ויקח שאול את־החרב ויפל עליה : ה וירא נשא־
כליו כי־מת שאול ויפל גם־הוא על־החרב וימת :
ו וימת שאול ושלשת בניו וכל־ביתו יחדו מתו :
ז ויראו כל־איש ישראל אשר־בעמק כי נסו וכי־מתו
שאול ובניו ויעזבו עריהם וינסו ויבאו פלשתים וישבו
בהם : ח ויהי ממחרת ויבאו פלשתים לפשט את־החללים
וימצאו את־שאול ואת־בניו נפלים בהר גלבע :
ט ויפשיטהו וישאו את־ראשו ואת־כליו וישלחו בארץ־
פלשתים סביב לבשר את־עצביהם ואת־העם :
י וישימו את־כליו בית אלהיהם ואת־גלגלתו תקעו
בית דגון : יא וישמעו כל יביש גלעד את כל־אשר־
עשו פלשתים לשאול : יב ויקומו כל־איש חיל וישאו
את־גופת שאול ואת גופת בניו ויביאום יבישה ויקברו

את

מצודת דוד

אלי לבד : המורים · האנשים המורים בקשת מלאו מקומו ופחד מהם מאד יאחזוהו להתעלל בו : ד והתעללו בי · ליסרני ביסורי בזיון : כי ירא מאד · פחד מלשלוח יד במשיחו : ויפול עליה · להמית את עצמו בה : ז אשר בעמק · היא עמק יזרעאל שהיה סמוך למקום המלחמה : ט וישאו את ראשו · כרתו אותו מן הגוף ונטלוהו : את עצבירם · בבתי עכו״ם : י ואת גלגלתו · בש״א הזכיר שתקעו גויתו ומה שסתם שם גלה כאן :
נתפלו

מצודת ציון

ג המורים · ענין השלכת החצים כמו אשר אנכי מורה (ש״א כ׳) : ויחל · מל׳ חלחלה ופחד : ד שלוף · ענין הוצאת החרב מתערה : ודקרני · ענין נעיצה ותחיבה כמו כל הנמצא ידקר (ישעי׳ י״ג) : והתעללו · ענין לעג ובזיון כמו כי התעללת בי (במד׳ כ״ב) : ולא אבה · ולא רצה : ח לפשט · ענין הסרת הבגדים : ט עצבירם · העכו״ם ע״ש מעציבים לב עובדיהם : י גלגלתו · ראשו : תקעו · תלאו כמו והוקע אותם לה׳ (שם כ״א) : דגון · שם עכו״ם עשויה בדמות דג :

מעכה: לו ובנו הבכור עבדון וצור וקיש ובעל ונר ונדב:
לז וגדור ואחיו וזכריה ומקלות: לח ומקלות הוליד את־שמאם
ואף־הם נגד אחיהם ישבו בירושלים עם־אחיהם:
לט ונר הוליד את־קיש וקיש הוליד את־שאול ושאול
הוליד את־יהונתן ואת־מלכי־שוע ואת־אבינדב ואת־
אשבעל: מ ובן־יהונתן מריב בעל ומרי־בעל
הוליד את־מיכה: מא ובני מיכה פיתון ומלך ותחרע:
מב ואחז הוליד את־יערה ויערה הוליד
את־עלמת ואת־עזמות ואת־זמרי וזמרי הוליד את־
מוצא: מג ומוצא הוליד את־בנעא ורפיה בנו אלעשה
בנו אצל בנו: מד ולאצל ששה בנים ואלה שמותם
עזריקם בכרו וישמעאל ושעריה ועבדיה וחנן אלה
בני אצל:

י א ופלשתים נלחמו בישראל וינס איש־ישראל
מפני פלשתים ויפלו חללים בהר
גלבע: ב וידבקו פלשתים אחרי שאול ואחרי בניו
ויכו פלשתים את־יונתן ואת־אבינדב ואת־מלכי־שוע
בני שאול: ג ותכבד המלחמה על־שאול וימצאהו

המרים

מצודת דוד

לו וצור וכו׳ · גם המה היו בני אבי גבעון ועמו ישבו בגבעון: לח ואף הם · ר״ל אף כי ישבו בגבעון מ״מ לפעמים ישבו בירושלים נגד אחיהם הנזכרים למעלה ושוה להם: עם אחיהם · הוא כפל ענין לתוספת ביאור כי עם הוא כמו נגד: טל אשבעל · הוא איש בושת שמלך תחת שאול והוא ישוי האמור בש״א: מ מריב בעל · הוא מפיבושת: מב ואחז · גם הוא בן מיכה וכן נאמר למעלה: מג ורפיה בנו · של בנעא וכן הושב אחד בן אחד: מד בכרו · כן שמו:

מצודת ציון

י א איש ישראל · כמו אנשי ישראל:

המורים

י ב וידבקו: ברדפם הניגוס והיו דבוקים אחריהם וקרובים להם: ג על שאול · על כי כבר הרגו את בניו היתה כל פני המלחמה עליו

המורים בקשת ויחל מן־היורים : ד ויאמר שאול אל־
נשא כליו שלף חרבך ודקרני בה פן־יבאו הערלים
האלה והתעללו־בי ולא אבה נשא כליו כי ירא מאד
ויקח שאול את־החרב ויפל עליה : ה וירא נשא־
כליו כי־מת שאול ויפל גם־הוא על־החרב וימת :
ו וימת שאול ושלשת בניו וכל־ביתו יחדו מתו :
ז ויראו כל־איש ישראל אשר־בעמק כי נסו וכי־מתו
שאול ובניו ויעזבו עריהם וינסו ויבאו פלשתים וישבו
בהם : ח ויהי ממחרת ויבאו פלשתים לפשט את־החללים
וימצאו את־שאול ואת־בניו נפלים בהר גלבע :
ט ויפשיטהו וישאו את־ראשו ואת־כליו וישלחו בארץ־
פלשתים סביב לבשר את־עצביהם ואת־העם :
י וישימו את־כליו בית אלהיהם ואת־גלגלתו תקעו
בית דגון : יא וישמעו כל יביש גלעד את כל־אשר־
עשו פלשתים לשאול : יב ויקומו כל־איש חיל וישאו
את־גופת שאול ואת גופת בניו ויביאום יבישה ויקברו

את

מצודת דוד

עליו לבד : המורים . האנשים המורים בקשת חלאו מקומו ופחד מהם אלא יאחזוהו להתעלל בו : ד והתעללו בי . ליסרני ביסורי בזיון : כי ירא מאד . פחד מלשלוח יד במשיחו : ויפול עליה . להמית את עצמו בה : ז אשר בעמק . היא עמק יזרעאל שהיה סמוך למקום המלחמה : ט וישאו את ראשו . כרתו אותו מן הגוף ונטלוהו : את עצבירם . כהני העכו"ם : י ואת גלגלתו . בס"א הזכיר שתקעו גויתו ומה שהוא שם גלה כאן : נמצאו

מצודת ציון

ג המורים . ענין השלכת חצים כמו חסר הנכי מירה (ש"ת כ') : ויחל . מל' חלחלה ופחד : ד שלוף . ענין הוצאת החרב מתערה : ודקרני . ענין נעיצה ותחיבה כמו כל הנמצא ידקר (ישעי' י"ג) : והתעללו . ענין לעג ובזיון כמו כי התעללת בי (במד' כ"ב) : ולא אבה . ולא רצה : ח לפשט . ענין הסרת הבגדים : ט עצבירם . העכו"ם נ"ש מעציבים לעובדיהם : י גלגלתו . ראשו : תקעו . תלאו כמו והוקע אותם לה' (שם כ"א) : דגון . שם עכו"ם עשויה בדמות דג :

את־עצמותיהם תחת האלה ביבש ויצומו שבעת
ימים : יג וימת שאול במעלו אשר־מעל ביהוה על־
דבר יהוה אשר לא־שמר וגם־לשאול באוב לדרוש :
יד ולא־דרש ביהוה וימיתהו ויסב את־המלוכה לדויד
בן־ישי :

יא א ויקבצו כל־ישראל אל־דויד חברונה לאמר
הנה עצמך ובשרך אנחנו : ב גם־
תמול גם־שלשום גם בהיות שאול מלך אתה המוציא
והמביא את־ישראל ויאמר יהוה אלהיך לך אתה
תרעה את־עמי את־ישראל ואתה תהיה נגיד על
עמי ישראל : ג ויבאו כל־זקני ישראל אל־המלך חברונה
ויכרת להם דויד ברית בחברון לפני יהוה וימשחו
את־דויד למלך על־ישראל כדבר יהוה ביד־שמואל :
ד וילך דויד וכל־ישראל ירושלם היא יבוס ושם
היבוסי ישבי הארץ : ה ויאמרו ישבי יבוס לדויד לא
תבוא

מצודת ציון | מצודת דוד

יב האלה · שם אילן סרק : יג במעלו · בעבור מעלו וכו' וחוזר ומפרש
על דבר ה' אשר לא שמר למחות את עמלק מבל
יא ב שלשום · יום · וכל וגם אשר הטה לשאול באוב לדרוש בו
שלישי · עתידות : יד ולא דרש בה' · כי אף שדרש
מהיום : ולא נענה כמ"ש בש"א מ"מ היה לו לדרוש
שלשת ולחזור ולדרוש ולהפציר בתפלה והוא לא כן
עשה:
יא א חברונה · אל המלך בחברון של יהודה : עצמך ובשרך ·
וכמו כל בית יהודה כי בני איש אחד אנחנו : ב אתה
המוציא · כאלו אמרו לא יגדל הכבוד בית יהודה עלינו על אשר מלכת בהם
בתחלה כי גם עלינו היית אז : את ישראל · ר"ל עליך לרעות את כל
ישראל אלו כאלו בשוה : ג כל זקני ישראל · אשר בכח בידם להמליכו :
ויכרות וכו' · להיות להם לאחים כמו לבית יהודה : לפני ה' · לפני ארון
ה' כי הביאוהו שמה לפי שעה : ד ירושלים · אל ירושלים להלחם בה :
ושם היבוסי · כי בני יהודה ובני בנימין לא הורישום משם : ה לא
תבוא

תבוא הנה וילכד דויד את מצדת ציון היא עיר דויד:
ו ויאמר דויד כל מכה יבוסי בראשונה יהיה לראש
ולשר ויעל בראשונה יואב בן צרויה ויהי לראש:
ז וישב דויד במצד על כן קראו לו עיר דויד:
ח ויבן העיר מסביב מן המלוא ועד הסביב ויואב
יחיה את שאר העיר: ט וילך דויד הלוך וגדול ויהוה
צבאות עמו: י ואלה ראשי הגברים אשר לדויד
המתחזקים עמו במלכותו עם כל ישראל להמליכו
כדבר יהוה על ישראל: יא ואלה מספר הגברים
השלישים ק' אשר לדויד ישבעם בן חכמוני ראש השלושים הוא
עורר את חניתו על שלש מאות חלל בפעם אחת:
יב ואחריו אלעזר בן דודו האחוחי הוא בשלושה
הגברים

מצודת דוד

תבוא הנה · ר"ל לא תוכל לכנוס בעבור חוזקה: מצודת ציון · שם מבצר חזק סמוך למקום יבוס: היא עיר דוד · לאח"ז נקרא שמה עיר דוד: ו בראשונה · לעלות במלחמה תחלה להכות בם: ח מן המלוא · סמוך להחומה היה מקום פנוי להיות מוכן להאסף שם מרבית העם וכן קראו מלאו (ירמי' ד') ומן המלוא ולפנים בנה בתים סביב: ועד הסביב · כפל הדבר לומר שאת הכל בנה: יחיה · היה מחזק בדקי שאר העיר בחומות ומגדלים: ט הלוך וגדול · בכל עת נתגדל יותר: י במלכותו · בדבר המלכות היו מתחזקים עמו לדבר על לב ישראל להמליכו כמו שדבר ה' על ישראל שהוא ימלוך עליהם: יא ואלה וכו' · אמר בתחילה עמו: ישבעם · הוא יושב בשבת האמור בש"ב כי פתרון אחד להם: בן חכמוני · הוא תחכמוני האמור בש"ב ופתרון אחד להם וכאשר איש ירושלים יקרא בן ירושלים וירושלמי: הוא עורר וכו' · ר"ל אחר שהרג שלש מאות חלל בפעם אחת עמוד לא היה עורר את חניתו להלחם בה כאלו עתה התחיל להלחם (ובש"ב משבחו באהבת החכמה עם הגבורה לומר אחר שהרג שמנה מאות חלל חזר לשבת בישיבת החכמה):
יב ואחריו · במעלה: הוא בשלשה הגבורים · הוא היה אחד מהשלשה גבורים האמורים בש"ב שהיו עם דוד בחרפם בפלשתים וכו' ולקצר סמך על מה שנאמר שם:

מלאה

מצודת ציון

ה מצדת · ענין מבצר חזק כמו ישבו במצדות (ירמי' מ"ח): ז במצד · היא מצודת ציון: ח יחיה · יאמר בדרך השאלה על תקון בדק הבנין כמו היחיו את האבנים (נחמיה ג'): יא השלישים · ענינו שרים וגבורים כמו ומבחר שלישיו (שמות ט"ו): עורר · מל' התעוררות ותנועה:

חלקת

הַגִּבּוֹרִים: יג הוּא־הָיָה עִם־דָּוִיד בַּפַּס דַּמִּים וְהַפְּלִשְׁתִּים
נֶאֶסְפוּ־שָׁם לַמִּלְחָמָה וַתְּהִי חֶלְקַת הַשָּׂדֶה מְלֵאָה
שְׂעוֹרִים וְהָעָם נָסוּ מִפְּנֵי פְלִשְׁתִּים: יד וַיִּתְיַצְּבוּ בְתוֹךְ־
הַחֶלְקָה וַיַּצִּילוּהָ וַיַּכּוּ אֶת־פְּלִשְׁתִּים וַיּוֹשַׁע יְהוָה תְּשׁוּעָה
גְדוֹלָה: טו וַיֵּרְדוּ שְׁלוֹשָׁה מִן־הַשְּׁלוֹשִׁים רֹאשׁ עַל־
הַצֻּר אֶל־דָּוִיד אֶל־מְעָרַת עֲדֻלָּם וּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים חֹנָה
בְּעֵמֶק רְפָאִים: טז וְדָוִיד אָז בַּמְּצוּדָה וּנְצִיב פְּלִשְׁתִּים
אָז בְּבֵית לָחֶם: יז וַיִּתְאָו דָּוִיד וַיֹּאמַר מִי יַשְׁקֵנִי מַיִם
מִבּוֹר בֵּית־לֶחֶם אֲשֶׁר בַּשָּׁעַר: יח וַיִּבְקְעוּ הַשְּׁלֹשָׁה
בְּמַחֲנֵה פְלִשְׁתִּים וַיִּשְׁאֲבוּ־מַיִם מִבּוֹר בֵּית־לֶחֶם אֲשֶׁר
בַּשַּׁעַר וַיִּשְׂאוּ וַיָּבִאוּ אֶל־דָּוִיד וְלֹא־אָבָה דָוִיד לִשְׁתּוֹתָם
וַיְנַסֵּךְ אֹתָם לַיהוָה: יט וַיֹּאמֶר חָלִילָה לִּי מֵאֱלֹהַי
מֵעֲשׂוֹת זֹאת הֲדַם הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֶשְׁתֶּה בְנַפְשׁוֹתָם
כִּי בְנַפְשׁוֹתָם הֱבִיאוּם וְלֹא אָבָה לִשְׁתּוֹתָם אֵלֶּה עָשׂוּ
שְׁלֹשֶׁת הַגִּבּוֹרִים: כ וְאַבְשַׁי אֲחִי־יוֹאָב הוּא הָיָה רֹאשׁ
הַשְּׁלוֹשָׁה וְהוּא עוֹרֵר אֶת־חֲנִיתוֹ עַל־שְׁלֹשׁ מֵאוֹת חָלָל

ולו

מצודת ציון

יג חלקת השדה. אחוזת השדה: טז ונציב. ענין פקיד וממונה: יז ויתאו. מל' תאוה וחשק:

מבור

מצודת דוד

יג מלאה שעורים. ובש"ב נאמר עדשים כי נלחמו לא זו היא המלחמה כי שם נאמר ששמה הגלה: יד ויצילוה. הוא ואנשיו לבל ישרפוה פלשתים: טו מן השלושים ראש. כ"א מהשלשה היה ראש מהשלשים הגבורים הנזכרים בש"ב ונזכרים גם המה למטה אבל הוסיף עוד עליהם: טז במצודה. הוא הבור אשר במערת עדלם: יז מי ישקני מים. לא צוה להביא המים אלא כאומר מי יתן והיה נמצא לי מי בור בית לחם: יח ויבקעו. כאשר שמעו שהתאוה לה הלכו מעצמם לעשות נחת רוח לדוד ועברו דרך המחנה וכאלו בקעוה לעשות בה דרך ללכת: וינסך. שפכם ארצה לשם ה': יט ויאמר. נתן טעם על שלא שתה מהם ואמר חלילה וכו' ר"ל חולין היא לי לשתותם מאמת יראת ה': הדם וכו'. וכי אשתה דם האנשים אשר הלכו בסכנת נפשותם כי הלא בסכנת נפשותם הביאוהו א"כ המים לדם יחשב: כ ראש השלשה. הוא היה הראש מהשלשה שבקעו במחנה להביא המים: והוא עורר וכו' על וכו'.

ר"ל

ולו־שם בשלושה: כא מן־השלושה בשנים נכבד
ויהי להם לשר ועד־השלושה לא־בא: כב בניה בן־
יהוידע בן־איש־חיל רב־פעלים מן־קבצאל הוא הכה
את שני אריאל מואב והוא ירד והכה את־הארי
בתוך הבור ביום השלג: כג והוא הכה את־האיש
המצרי איש מדה ׀ חמש באמה וביד המצרי חנית
כמנור ארגים וירד אליו בשבט ויגזל את־החנית מיד
המצרי ויהרגהו בחניתו: כד אלה עשה בניהו בן־
יהוידע ולו־שם בשלושה הגברים: כה מן־השלושים
הנו נכבד הוא ואל־השלשה לא־בא וישימהו דויד
על־משמעתו: כו וגבורי החילים עשהאל אחי יואב
אלחנן

מצודת דוד

ר"ל על ההריגה וסמוך לה היה עורר את חניתו להלחם עמה כאלו עתה התחיל להלחם: ולו שם בשלשה · ר"ל שהיה מפורסם לגבור בין שלשת הגבורים הראשונים והם ישבעם ואלעזר ושמה הנזכר בש"ב ור"ל גם הם עם כל גבורת' החשיבו גם את אבשי לגבור: כא מן השלשה בשנים · ר"ל מבין שלשה שואבי המים בהשנים שהיו עמו היה הוא הנכבד מהם ולזה היה להם לשר: ועד השלשה · אבל לא בא למעלת השלשה הראשונים: כב רב פעלים · פעל הרבה גבורות: שני אריאל מואב · ת"א תרין רברבי מואב וע"ש גבורתם קראם האריאל שהיא מלה מורכבת מן ארי ומן אל שהוא ענין חוזק כמו ביד אל גוים (יחזק' ל"א): בתוך הבור · עם כי המקום דחוק להתחזק בו: ביום השלג · עם היות כי טבע הארי להתחזק ביותר בזמן הקור ומטבע האדם להמנע מתנועת הפעולות החיוניות בתגבור' הקור עכ"ז התגבר עליו והכהו נפש: כג איש מדה · ר"ל בעל מדה גדולה וכן אנשי מדות (במד' י"ג): כמנור ארגים · בית יד החנית היתה כמנור אורגים: כד אלה · כפעלים האלה: ולו שם · ר"ל שהיה מפורסם לגבור בין שלשה הגבורים שואבי המים שהיו ראשי השלשים ור"ל שעם כל גבורתם החשיבו גם אותו לגבור אבל שלשה הגבורים הראשונים לא החשיבו אותו למאום' לגודל הגבורה אשר היה בהם: כה מן השלשים · האמורים בש"ב ונזכרים הם למטה: הנו נכבד הוא · הנה הוא היה נכבד מהם ולזה לא חשבוהו עמהם אבל לא בא למעלת שלשה שואבי המים ראשי השלשים ולזה לא חשבוהו גם עמהם: על משמעתו · להיות עמו לשמוע ולעשות כל אשר יצוה: כו וגבורי החילים · ואלה הם אחר גבורי החילים

עשהאל

מצודת ציון

כג במנור אורגים · הוא העץ העגול אשר האורג כורך עליו השתי ובמשנ' נקרא כובד (שבת ק"ג): בשבט · במקל:

עלור

אלחנן בן־דודו מבית לחם: כז שמות ההרורי חלץ
הפלוני: כח עירא בן־עקש התקועי אביעזר הענתותי:
כט סבכי החשתי עילי האחוחי: ל מהרי הנטפתי
חלד בן־בענה הנטופתי: לא איתי בן־ריבי מגבעת
בני בנימן בניה הפרעתני: לב חורי מנחלי געש
אביאל הערבתי: לג עזמות הבחרומי אליחבא
השעלבני: לד בני השם הגזוני יונתן בן־שגה ההררי:
לה אחיאם בן־שכר ההררי אליפל בן־אור: לו חפר
המכרתי אחיה הפלני: לז חצרו הכרמלי נערי בן־
אזבי: לח יואל אחי נתן מבחר בן־הגרי: לט צלק
העמוני נחרי הברתי נשא כלי יואב בן־צרויה: מ עירא
היתרי גרב היתרי: מא אוריה החתי זבד בן־אחלי:
מב עדינא בן־שיזא הראובני ראש לראובני ועליו
שלשים: מג חנן בן־מעכה ויושפט המתני: מד עזיא
העשתרתי שמע ויעואל בני הותם הערערי: מה ידיעאל ויעיאל
בן־שמרי ויוחא אחיו התיצי: מו אליאל המחוים ויריבי
ויושויה בני אלנעם ויתמה המואבי: מז אליאל ועובד
ויעשיאל המצביה:

יב א ואלה הבאים אל־דויד לציקלג עוד עצור
מפני שאול בן־קיש והמה בגבורים
עזרי

מצודת ציון

יב א עצור· נהבא ונכלא כמו עצור בחצר המטרה (ירמיה ל״ג):
נושקי

יב א עוד עצור·

מצודת דוד

עמהם וכו׳ וגם״כ לא הסב כ״א המסוני׳ שבהם הנזכרים כאן ראשונים עד אוריה החתי אולם קצ׳ם קרואם בשם האחר שהיה להם: לט נושא כלי יואב· הוזר הוא על נחרי: מב ועליו· ר״ל הסמוכים עליו ונמשכים אחריו:

בעוד שהיה נהבא מפני שאול: והמה בגבורים· נחשבים המה בין הגבורים עוזרי המלחמה:
מיימינים:

עֹזְרֵי הַמִּלְחָמָה: ב נֹשְׁקֵי קֶשֶׁת מַיְמִינִים וּמַשְׂמְאִלִים
בָּאֲבָנִים וּבַחִצִּים בַּקָּשֶׁת מֵאֲחֵי שָׁאוּל מִבִּנְיָמִן:
ג הָרֹאשׁ אֲחִיעֶזֶר וְיוֹאָשׁ בְּנֵי הַשְּׁמָעָה הַגִּבְעָתִי וִיזוּאֵל ויזיאל ק׳
וָפֶלֶט בְּנֵי עַזְמָוֶת וּבְרָכָה וְיֵהוּא הָעַנְּתֹתִי: ד וְיִשְׁמַעְיָה
הַגִּבְעוֹנִי גִּבּוֹר בַּשְּׁלֹשִׁים וְעַל־הַשְּׁלֹשִׁים: ה וְיִרְמְיָה
וְיַחֲזִיאֵל וְיוֹחָנָן וְיוֹזָבָד הַגְּדֵרָתִי: ו אֶלְעוּזַי וִירִימוֹת
וּבְעַלְיָה וּשְׁמַרְיָהוּ וּשְׁפַטְיָהוּ הַחֲרוּפִי: ז אֶלְקָנָה החריפי ק׳
וְיִשִּׁיָּהוּ וַעֲזַרְאֵל וְיוֹעֶזֶר וְיָשָׁבְעָם הַקָּרְחִים: ח וְיוֹעֵאלָה
וּזְבַדְיָה בְּנֵי יְרֹחָם מִן־הַגְּדוֹר: ט וּמִן־הַגָּדִי נִבְדְּלוּ אֶל־
דָּוִיד לַמְצַד מִדְבָּרָה גִּבֹּרֵי הַחַיִל אַנְשֵׁי צָבָא לַמִּלְחָמָה
עֹרְכֵי צִנָּה וָרֹמַח וּפְנֵי אַרְיֵה פְּנֵיהֶם וְכִצְבָאיִם עַל־
הֶהָרִים לְמַהֵר: י עֵזֶר הָרֹאשׁ עֹבַדְיָה הַשֵּׁנִי אֱלִיאָב
הַשְּׁלִשִׁי: יא מִשְׁמַנָּה הָרְבִיעִי יִרְמְיָה הַחֲמִשִׁי: יב עַתַּי
הַשִּׁשִּׁי אֱלִיאֵל הַשְּׁבִעִי: יג יוֹחָנָן הַשְּׁמִינִי אֶלְזָבָד
הַתְּשִׁיעִי: יד יִרְמְיָהוּ הָעֲשִׂירִי מַכְבַּנַּי עַשְׁתֵּי עָשָׂר:
טו אֵלֶּה מִבְּנֵי־גָד רָאשֵׁי הַצָּבָא אֶחָד לְמֵאָה הַקָּטָן
וְהַגָּדוֹל לְאָלֶף: טז אֵלֶּה הֵם אֲשֶׁר עָבְרוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן

בַּחֹדֶשׁ

מצודת דוד

ב מימינים וכו׳ · שולטים בשתי ידיהם לירות באבנים ובחצים ע״י הקשת: מאחי שאול · מקרובי שאול מבני בנימין: ג הראש · מן האחים היה הראש אחיעזר ובא עמו יואש אחיו והמה בני השמעה: ד גבור בשלשים · הוא היה הגבור בשרים וממונה עליהם: ז הקרחים · אלקנה וכו׳ היו מבני קרח: ח נבדלו · מעם שאול נבדלו ללכת אל דוד אל המצודה אשר במדבר שהיה דוד נחבא שם: אנשי צבא · לעודים ללכת בצבא מלחמה ועורכי מלחמה בצנה והוא כעין מגן: ופני אריה פניהם · מפחידים במראית פניהם כמו האריה: וכצבאים · ממהרים לרוץ כצבי הארץ מהר על ההרים להנצל מיד הציד: יד הקטן · האחד שבהם האחד ירדוף מאה והגבור שבהם האחד ירדוף אלף:

מצודת ציון

ב נושקי · ענין מזוין כמו נושקי רומי קשת (תהלים ע״ח): ד בשלושים · בשרים כמו ומבחר שלישיו (שמות ט״ו):

גדותיו

בחדש הראשון והוא ממלא על כל גדיתיו ויבריחו
את כל העמקים למזרח ולמערב: יז ויבאו מן בני
בנימן ויהודה עד למצד לדויד: יח ויצא דויד
לפניהם ויען ויאמר להם אם לשלום באתם אלי
לעזרני יהיה לי עליכם לבב ליחד ואם לרמותני לצרי
בלא חמס בכפי ירא אלהי אבותינו ויוכח: יט ורוח
לבשה את עמשי ראש השלושים לך דויד ועמך בן
ישי שלום שלום לך ושלום לעזרך כי עזרך אלהיך
ויקבלם דויד ויתנם בראשי הגדוד: כ וממנשה
נפלו על דויד בבאו עם פלשתים על שאול למלחמה
ולא עזרם כי בעצה שלחהו סרני פלשתים לאמר

בראשנו

מצודת ציון

טו גדותיו. ספתי הנחל: יז ויוכח. ענין ברור דברים כמו אשר הוכיח ה' (ברא' כ"ד): יח רוח. ענין רצון כמו הנני נותן בו רוח (מ"ב י"ט): הגדוד. חיל הצבא: יט נפלו. ענין נטיה והתקרבות וכן אל הכשדים אתה נופל (ירמי' ל"ז): סרני. ענין שררה:

החלון

מצודת דוד

טו והוא ממלא. כי אז מתרבים המים מן הפשרת השלגים ובעבור זה היה הירדן מלא על שהלכו המים על כל גדותיו ולגבור גדול יחשב לעבור במים עמוקים שוטפים ולא ישטפוהו המים: ויבריחו. עם כי נתייגעו בעברם במים מ"מ הבריחו כל יושבי העמקים נפה ולפה ולא עצרו כח לעמוד כנגדם: יז ויצא דוד. מן המצד: יהיה לי וגו'. ר"ל ה' יתן בלבבי שיהיה לבבי עליכם להיות לעם אחד ר"ל אוהבים זה לזה: ואם לרמותני. על שראה בהם מאחי שאול חשש בדבר ואמר אם ביאתכם הנה לרמות אותי למען לא אהיה נשמר מכם ורגלים אתם לתפשני ולהסגיר לי בחנם בלא חמס בכפי כי לא עשיתי מאומה רע לשאול: ירא אלהי וגו'. אזי יראה ה' בחמס הנעשה לי ויברר את הדבר להיות נגלה המרמה לבל אשמע לכם להיות לעם אחד: יח ורוח לבשה וגו'. ר"ל באה בלבו הרצון לדבר בעבור כולם: לך דוד. ר"ל להנאתך ולטובתך באנו: ועמך. חפצים אנו להיות עמך ובעזרתך: שלום שלום לך. ר"ל הנה רואים אנו אשר השלום עמך ועם העוזרים לך ולא השיגום יד שאול וזהו בעזר אלהיו ובהשגחתו ומדוע א"כ נבוא עמך ברמאות וכפל שלום שלו' לחזק: ויקבלם. כי האמין לדברי עמשי בן אחותו: בראשי הגדוד. להיות גם המה נראשים על הגדוד: יט בבואו. כשבא דוד עם פלשתים כשהלכו להלחם בשאול: ולא עזרם. אבל דוד לא עזר לפלשתים במלחמה כי בעצת הסרנים שלחוהו מן המלחמה לשוב למקומו כי אמרו בראשינו יפול וגו' ר"ל עם הבאת

ראשינו

בראשינו יפול אל־אדניו שאול׃ כא בלכתו אל־
ציקלג נפלו עליו ׀ ממנשה עדנח ויוזבד וידיעאל
ומיכאל ויוזבד ואליהוא וצלתי ראשי האלפים אשר
למנשה׃ כב והמה עזרו עם־דויד על־הגדוד כי־
גבורי חיל כלם ויהיו שרים בצבא׃ כג כי לעת־יום
ביום יבאו על־דויד לעזרו עד־למחנה גדול כמחנה
אלהים׃ כד ואלה מספרי ראשי החלוץ לצבא באו
על־דויד חברונה להסב מלכות שאול אליו כפי יהוה׃
כה בני יהודה נשאי צנה ורמח ששת אלפים ושמונה
מאות חלוצי צבא׃ כו מן־בני שמעון גבורי חיל
לצבא שבעת אלפים ומאה׃ כז מן־בני הלוי ארבעת
אלפים ושש מאות׃ כח ויהוידע הנגיד לאהרן ועמו
שלשת אלפים ושבע מאות׃ כט וצדוק נער גבור
חיל ובית־אביו שרים עשרים ושנים׃ ל ומן־בני

בנימן

מצודת דוד

בראשינו יפול אל שאול כי בזה ירצה אותו למחול לו על מה שמרד בו ובערמה הולך למלחמה: כ בלכתו. כשחזר מן המלחמה לשוב למקומו לצקלג: ראשי האלפים. כ"א היה ראש על אלף אנשים: כא עזרו עם דוד. ר"ל כמו שעזר דוד את עצמו כן המה עזרוהו על הגדוד מבני עמלק אשר שבו נשי דוד ואנשיו ובניהם כמ"ש בס"א: ויהיו שרים. כשרדף אחר עמלק מינה אותם לשרים על הצבא: כב כי לעת. כאומר סוף הדבר אשר בכל יום ויום באו אנשים לעזרו: עד למחנה גדול. עד שנעשו להיות מחנה גדול כמחנה של אלהים ר"ל מרובה מאד כן דרך המקרא כשרוצה להגדיל דבר מה סומכו למלת אלהים כמו עיר גדולה לאלהים (יונה ג׳). כג מספרי. על כי חשב כל שבט ושבט בפני עצמו אמר מספרי בל׳ רבים: ראשי. ר"ל הראשים של חלוצי הצבא: באו. אשר באו אל דוד לחברון אחר שמלך על בני יהודה: להסב. לסבב אליו המלכות מבני שאול להמליכו על כל ישראל: כד נושאי צנה. בעת יבואו למלחמה: כז ויהוידע. הוא אביו של בניהו והיה השר על בני אהרן: כח נער. אף בבואו היה עדיין נער בשנים וגבור חיל ובאו עמו בית אביו השרים:

מצודת ציון

כג החלוץ. ענינו מזוין כמו חלוצי צבא (במדבר ל"א):

מרניתס

בנימן אחי שאול שלשת אלפים ועד־הנה מרביתם
שמרים משמרת בית שאול: לא ומן־בני אפרים
עשרים אלף ושמונה מאות גבורי חיל אנשי שמות
לבית אבותם: לב ומחצי מטה מנשה שמונה עשר
אלף אשר נקבו בשמות לבוא להמליך את־דויד:
לג ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה־יעשה
ישראל ראשיהם מאתים וכל־אחיהם על־פיהם:
לד מזבלון יוצאי צבא ערכי מלחמה בכל־כלי מלחמה
חמשים אלף ולעדר בלא־לב ולב: לה ומנפתלי
שרים אלף ועמהם בצנה וחנית שלשים ושבעה אלף:
לו ומן־הדני ערכי מלחמה עשרים־ושמונה אלף ושש
מאות: לז ומאשר יוצאי צבא לערך מלחמה
ארבעים אלף: לח ומעבר לירדן מן־הראובני והגדי
וחצי שבט מנשה בכל כלי צבא מלחמה מאה ועשרים
אלף

מצודת ציון

כט מרביתם. מל׳ רבוי: לא נקבו. נתפרשו כמו ונוקב שם (ויקר׳ כ״ד): לג ולעדור. ענינו כמו ולערוך ובמשנה נקראים מערכת וקבוצת המקנה בשם עדר:

עודרי

מצודת דוד

כט אחי שאול. קרובי שאול: ועד הנה. עד הזמן ההוא עדיין היו מרבית הנשיא׳ שומרים משמרת בית שאול להעמיד המלכו׳ בידם ומעט מהם באו אל דוד כשהיה עוד בורח מפני שאול אבל לאחר שמת איש בושת הרבו לבא גם המה: ל אנשי שמות. היו מפורסמים וידועים בשמם בבית אבותם: לא ומחצי מטה מנשה. הם שנחלו בא״י עצמה: אשר נקבו בשמות. כי השבט פרשו בשמות מי ומי ההולכים לבוא להמליך את דוד: לב יודעי בינה לעתים. המשכילים לקבוע עתים לדעת מה יעשה ישראל ר״ל המה קבעו החדשים ועברו השנים כן אמרז״ל. או ר״ל שהיו משכילים לקבוע עתים נדבר במלחמה וכדומה: ראשיהם. מהם באו ראשיהם והיו במספר מאתים וכל אחיהם הנשארים בארצם על פיהם יצאו ויבואו וכאומר והרי היא כאלו באו כולם: לג ולעדור בלא לב ולב. ר״ל ובאו לערוך מלחמה בעבורו בלבב שלם ולא באו לערוך בלב ולב והוא ענין רמיה וכן בלב ולב ידברו (תהלים י״ב) ע״ש שנראה באלו מדבר ועושה בפליאות לב האחד ולב האחר כל עמו והוא ענין מליצה: לז בכל כלי. ר״ל בכל כלי זיין אשר יוצאים בם לצבא מלחמה:

בלבב

אלף ׃ לט כל־אלה אנשי מלחמה עדרי מערכה בלבב שלם
באו חברונה להמליך את־דויד על־כל־ישראל וגם
כל־שרית ישראל לב אחד להמליך את־דויד ׃
מ ויהיו־שם עם־דויד ימים שלושה אכלים ושותים
כי־הכינו להם אחיהם ׃ מא וגם הקרובים־אליהם עד־
יששכר וזבלון ונפתלי מביאים לחם בחמורים
ובגמלים ובפרדים ׀ ובבקר מאכל קמח דבלים
וצמוקים ויין־ושמן ובקר וצאן לרב כי שמחה
בישראל ׃

יג א ויועץ דויד עם־שרי האלפים והמאות לכל־
נגיד ׃ ב ויאמר דויד לכל ׀ קהל
ישראל אם־עליכם טוב ומן־יהוה אלהינו נפרצה
נשלחה על־אחינו הנשארים בכל ארצות ישראל
ועמהם

מצודת דוד

לח בלבב שלם · כי רבי הלבב אף בעת יערכו מלחמה לנגד חלוק אם לנצוח אם להרוג אבל כל אלה לא כן המה ׃ כל שרית ישראל · הנשארים בעריהם ולא באו ׃ לב אחד · ר״ל מבלי רמיה ולא בלב ולב ׃ כי הכינו · ולכן אכלו די ספוקם ׃ אחיהם · חבריהם אנשי חברון ׃ מ הקרובים אליהם · הסמוכים לאנשי חברון ׃ עד יששכר וגו׳ · ואף כי נחלתם היה בקצה גבול א״י כמ״ש ביהושע מ״מ קרובים היו מבני עבר הירדן ׃ ובבקר · טעונים על הבקר ׃ מאכל קמח · גם הביאו מיני מאכל עשוי מקמח ׃ כי שמחה בישראל · שמחה היתה בישראל על שהמליכו איש משכיל ומצליח ולזה ברצו להביא כל אלה לעשות משתה ושמחה ׃

יג א לכל נגיד · ר״ל לא נתייעץ עם כולם כ״א את כל הנגיד אשר בהם ר״ל המובחרים ׃ ב ויאמר דוד · לאחר שהסכימו הנגידים על הדבר אמר לכל ישראל אם הדבר טוב בעיניכם ואם מה׳ יצא הדבר להסכים על ידינו ׃ נפרצה · נתחזקה ונשלחה בעבור אחינו הנשארים בארצם

נלא

מצודת ציון

לח עודרי מערכה · עורכי המערכה ׃ שרית · כמו שארית ונפלה האל״ף וכן יתן את שלתך (ש״א א׳) והוא כמו שאלתך ׃ מ ובפרדים · הם הבאים מן רכש והחמור ׃ דבלים · התאנים יבשים דרוסות יחד ונעשים גוף אחד ׃ וצמוקים · ענבים יבשים ׃

יג ב נפרצה · נתחזקה כמו ופרצת (ברא׳ כ״ח) ׃

ונסגה

ועמהם הכהנים והלוים בערי מגרשיהם ויקבצו אלינו:
ג ונסבה את־ארון אלהינו אלינו כי־לא דרשנהו בימי
שאול: ד ויאמרו כל־הקהל לעשות כן כי־ישר
הדבר בעיני כל־העם: ה ויקהל דויד את־כל־ישראל
מן־שיחור מצרים ועד־לבוא חמת להביא את־ארון
האלהים מקרית יערים: ו ויעל דויד וכל־ישראל
בעלתה אל־קרית יערים אשר ליהודה להעלות משם
את ארון האלהים יהוה יושב הכרובים אשר־נקרא
שם: ז וירכיבו את־ארון האלהים על־עגלה חדשה
מבית אבינדב ועזא ואחיו נהגים בעגלה: ח ודויד
וכל־ישראל משחקים לפני האלהים בכל־עז ובשירים
ובכנרות ובנבלים ובתפים ובמצלתים ובחצצרות:
ט ויבאו עד־גרן כידן וישלח עזא את־ידו לאחז את־
הארון כי שמטו הבקר: י ויחר־אף יהוה בעזא

ויכהו

מצודת ציון

ג ונסבה. מל' סבוב: ה שיחור. הוא הנילוס: ח ובמצלתים. הם שני כלי נחושת ומקישים זה בזה להשמיע קול גדול כמו בצלצלי שמע (תהלים ק"נ): ט כידן. ובש"ב נאמר נכון ושניהם השמות היה במקום: שמטו. ענין הנטה ממקומו כמו ויאמר שמטוה (מ"ב ט'):

מצודת דוד

ולא באו עמהם: ועמהם. ר"ל ונקבוץ הכהנים והלוים אשר עמהם: בערי מגרשיהם. נקראים כן על כי אשר כל עריהם היה מגרש חוצה להן: ג ונסבה וגו'. לדרוש בו ברכת עם לכרבות כבוד הארון: אלינו. אל ירושלים המיוחדה באוכלוסין: כי לא דרשנוהו. כבכוד הראוי לו: בימי שאול. כי בעבור שהרג נוב עיר הכהנים משרתי הארון בזה כאלו מיעט כבוד הארון: ה עד לבוא חמת. עד המקום שבאים בו לחמת מקצה גבול א"י עד קצהו: מקרית יערים. כי שם היה מעת שהחזירוהו הפלשתים כמ"ש בש"א: ו בעלתה. קרית יערים נקראה גם קרית בעל כמ"ש ביהוש': יושב הכרובים. אשר על הארון: אשר נקרא שם. ר"ל אשר נקרא עליו שם ה' המפורש ובש"ב נאמר שם ה': ז מבית אבינדב. כי בביתו היה הארון: נהגים בעגלה. היו מנהיגים הבקר הקשורים בעגלה למושכו: ח משחקים. משמחים לפני הארון בכל כח: ובשירים. סדרו בפה להלל לה' ואף בכנורות וגו' והם מיני כלי שיר: ט וישלח. הושיט את ידו: כי שמטו הבקר. נענעוהו ממקומו ונטה מתוך העגלה: י ויחר.

על

ויכהו על אשר שלח ידו על הארון וימת שם לפני
אלהים: יא ויחר לדויד כי פרץ יהוה פרץ בעזא
ויקרא למקום ההוא פרץ עזא עד היום הזה: יב ויירא
דויד את האלהים ביום ההוא לאמר היך אביא אלי
את ארון האלהים: יג ולא הסיר דויד את הארון
אליו אל עיר דויד ויטהו אל בית עבד אדם הגתי:
יד וישב ארון האלהים עם בית עבד אדם בביתו
שלשה חדשים ויברך יהוה את בית עבד אדם ואת
כל אשר לו:

יד א וישלח חורם מלך צר מלאכים אל דויד (חירם)
ועצי ארזים וחרשי קיר וחרשי עצים
לבנות לו בית: ב וידע דויד כי הכינו יהוה למלך
על ישראל כי נשאת למעלה מלכותו בעבור עמו
ישראל: ג ויקח דויד עוד נשים בירושלם ויולד דויד
עוד בנים ובנות: ד ואלה שמות הילודים אשר היו
לו בירושלם שמוע ושובב נתן ושלמה: ה ויבחר

ואלישוע

מצודת דוד

על מיעוט האמנה בה' לחשוב שיפול הארון וזה על אשר שלח וכו': לפני אלהים. לפני ארון אלהים: יא ויחר לדויד. חרה על עצמו וכדרך המיצר ונבהל: כי פרץ. בעבור דחכת הפרץ: יב את האלהים. את ארון אלהים בחושבו שא"א להזהר בקדושתו וזה אמר וכו':
יג ויטהו. נטה אותו מדרך עיר דוד להוליכו אל בית עובד וכו': יד עם ביתו. סמוך לבית מושבו כי ייחד לו חדר בביתו: ויברך וכו'. בעבור שעמד הארון אצלו וכן נאמר בש"ב:

יד א ועצי ארזים. ובידם עצי ארזים: וחרשי. גם שלח לו אומנים הבונים קיר אבנים ובנין עצים: ב וידע דוד. במה שגוי לא ידעו ועבדוהו ידע שה' הכינו למלך: בעבור עמו. ר"ל גם ידע אשר בעבור ישראל נשאת מלכותו למעלה ולא תלה הדבר בעצמו: ד שמוע. הוא שמעא האמור למעלה ולא הכנס כסדר תולדותם כי שלמה היה הראשון:

ואלישוע

מצודת ציון

יא פרץ. מל' פרצה ושבר: יב היך. כמו איך בא"ק וכן והיך יוכל עבד אדוני (דני' י'):

ויטהו

ואלישוע ואלפלט: ו ונגה ונפג ויפיע: ז ואלישמע
ובעלידע ואליפלט: ח וישמעו פלשתים כי נמשח
דויד למלך על כל ישראל ויעלו כל פלשתים לבקש
את דויד וישמע דויד ויצא לפניהם: ט ופלשתים
באו ויפשטו בעמק רפאים: י וישאל דויד באלהים
לאמר האעלה על פלשתיים ונתתם בידי ויאמר לו
יהוה עלה ונתתים בידך: יא ויעלו בבעל פרצים
ויכם שם דויד ויאמר דויד פרץ האלהים את אויבי
בידי כפרץ מים על כן קראו שם המקום ההוא בעל
פרצים: יב ויעזבו שם את אלהיהם ויאמר דויד
וישרפו באש: יג ויסיפו עוד פלשתים ויפשטו בעמק:
יד וישאל עוד דויד באלהים ויאמר לו האלהים לא
תעלה אחריהם הסב מעליהם ובאת להם ממול
הבכאים: טו ויהי כשמעך את קול הצעדה בראשי
הבכאים אז תצא במלחמה כי יצא האלהים לפניך
להכות את מחנה פלשתים: טז ויעש דויד כאשר

צוהו

מצודת דוד

ו ואלישוע: הוא אלישמע האמור למעלה: ז ובעלידע. הוא אלידע האמור למעלה: ח כל פלשתים. על כי ידעו מגבורתו לזה עלו כולם לבקשו ולהלחם בו: יא בבעל פרצים. הוא עמק רפאים ואמר על שם סופו שקראוהו בעל פרצים: כפרץ מים. ר״ל פתאום כמים שוטפים פורצים גדר: יד לא תעלה אחריהם. ר״ל לא תלך בדרך המיומן אך הסב מהם ללכת בדרך עקלתון והגע עליהם ממול אילני הבכאים אשר גדלו שם: טו כשמעך. כאשר תשמע קול צעדה וכו׳ אז תלחם כי אז יצא האלהים לפניך וכו׳ ר״ל אז שלח מלאכו להכות בהם (ועם שאין העצור לה׳ להושיע מבלי תחבולות הסבוב ומבלי קביעות זמן מ״מ אמר כן לאשר יהיה הנשמר מאותיו בדבר במלחמה לא יקל בעיניו כאשר הקל בה שאול):

מצודת ציון

יד ט ויפשטו. מל׳ התפשטות ופשיטה וכדרך הנלחמים: יד הבכאים. הם אילני תותים וכן עוברי בעמק הבכא (תהלים פ״ד): טו הצעדה. מל׳ צעד ופסיעות:

מגבעון

צִוָּהוּ האלהים ויכו את־מחנה פלשתים מגבעון ועד־
גזרה: יז ויצא שם־דויד בכל־הארצות ויהוה נתן
את־פחדו על־כל־הגוים:
טו א ויעש־לו בתים בעיר דויד ויכן מקום לארון
האלהים ויט־לו אהל: ב אז אמר
דויד לא לשאת את־ארון האלהים כי אם־הלוים כי־
בם בחר יהוה לשאת את־ארון האלהים ולשרתו
עד־עולם: ג ויקהל דויד את־כל־ישראל אל־
ירושלם להעלות את־ארון יהוה אל־מקומו אשר־הכין
לו: ד ויאסף דויד את־בני אהרן ואת־הלוים:
ה לבני קהת אוריאל השר ואחיו מאה ועשרים:
ו לבני מררי עשיה השר ואחיו מאתים ועשרים:
ז לבני גרשם יואל השר ואחיו מאה ושלשים:
ח לבני אליצפן שמעיה השר ואחיו מאתים: ט לבני
חברון אליאל השר ואחיו שמונים: י לבני עזיאל עמינדב
השר ואחיו מאה ושנים עשר: יא ויקרא דויד לצדוק
ולאביתר הכהנים וללוים לאוריאל עשיה ויואל
שמעיה ואליאל ועמינדב: יב ויאמר להם אתם ראשי
האבות ללוים התקדשו אתם ואחיכם והעליתם את
ארון יהוה אלהי ישראל אל־הכינותי לו: יג כי

למבראשונה

מצודת דוד

טז מגבעון · בדרך נוסס מגבעון עד בואם לגזר:

טו א ויכן וכו׳ · הכין מקום על הארון ופירס עליו אוהל:

ב אז · כשמת עוזא על אשר שלח ידו בארון: כי בם בחר ה׳ · ולא יבוא בידם המכשול כמכשול בן עוזא: ג להעלות · מבית עובד אדום: ה לבני קהת · היו הנשיאים אוריאל השר וחביריו: יב אתם ראשי וכו׳ · ועליכם הדבר:

מצודת ציון

טז מגבעון · ובש״ב נאמר גבע והיא היא:

במשא

התקדשו: הטהרו:

למבראשונה לא אתם פרץ יהוה אלהינו בנו כי־לא
דרשנהו כמשפט : יד ויתקדשו הכהנים והלוים
להעלות את־ארון יהוה אלהי ישראל : טו וישאו
בני־הלוים את ארון האלהים כאשר צוה משה כדבר
יהוה בכתפם במטות עליהם : טז ויאמר דויד לשרי
הלוים להעמיד את־אחיהם המשררים בכלי־שיר
נבלים וכנרות ומצלתים משמיעים להרים־בקול
לשמחה : יז ויעמידו הלוים את הימן בן־יואל ומן־
אחיו אסף בן־ברכיהו ומן־בני מררי אחיהם איתן בן־
קושיהו : יח ועמהם אחיהם המשנים זכריהו בן
ויעזיאל ושמירמות ויחיאל ועני אליאב ובניהו ומעשיהו
ומתתיהו ואליפלהו ומקניהו ועבד אדם ויעיאל
השערים : יט והמשררים הימן אסף ואיתן במצלתים
נחשת להשמיע : כ וזכריה ועזיאל ושמירמות
ויחיאל ועני ואליאב ומעשיהו ובניהו בנבלים על־
עלמות : כא ומתתיהו ואליפלהו ומקניהו ועבד אדם
ויעיאל ועזזיהו בכנרות על־השמינית לנצח :
כב וכנניהו שר־הלוים במשא יסר במשא כי מבין הוא :

וברכיה

מצודת דוד

אל הכינותי · אל המקום אשר הכינותי לו : יג כי למבראשונה · בהעלאה הראשונה מקרית יערים : לא אתם · לא הייתם אתם המעלים ולזה נתגלגל הדבר שפרץ ה' בעוזא כי לא דרשנוהו כמשפט התורה שאמרה שבני לוי ישאו את הארון ובעבור זה באה התקלה : טו בכתפם · לא בעגלה ע"י הבקר כי אם בכתפם כהבדים אשר שמו עליהם : טז ומצלתים משמיעים · המשמיעים קול גדול וכן נאמר בצלצלי שמע (תהלים ק"ן) : לשמחה · לעורר השמחה בעת העלות הארון : יח המשנים · שניים להם במעלה : זכריהו בן · כן שמו : השוערים · שהיו שוערים אחז כשהיה הארון בשילה ובנוב ובגבעון : יט במצלתים · ר"ל המה הקישו במצלתים של נחושת להשמיע קול גדול : כ על עלמות · נעל עלמות וגם הוא מס כ"ז ונזכר בתהלים : כא על השמינית · כנור שיש בו שמונה נימין : לנצח · המנגנים יקראו מנצחים על כי דרכם לנצח זה את זה

בהוספת

כג וברכיה ואלקנה שערים לארון: כד ושבניהו
ויושפט ונתנאל ועמשי וזכריהו ובניהו ואליעזר
הכהנים מחצצרים בחצצרות לפני ארון האלהים ועבד
אדם ויחיה שערים לארון: כה ויהי דויד וזקני ישראל
ושרי האלפים ההלכים להעלות את־ארון ברית־יהוה מן־
בית עבד־אדם בשמחה: כו ויהי בעזר האלהים את־
הלוים נשאי ארון ברית־יהוה ויזבחו שבעה־פרים
ושבעה אילים: כז ודויד מכרבל במעיל בוץ
וכל־הלוים הנשאים את־הארון והמשררים וכנניה השר
המשא המשררים ועל־דויד אפוד בד: כח וכל־
ישראל מעלים את־ארון ברית־יהוה בתרועה ובקול
שופר ובחצצרות ובמצלתים משמעים בנבלים וכנרות:
כט ויהי ארון ברית יהוה בא עד־עיר דויד ומיכל בת־
שאול

מצודת דוד

בהרמת הקול ובהכרעת הנעימה: כב במשא. בדבר הרמת הקול: יסור במשא. היה שר וגדול בענין הרמת הקול וכפל דברו: כי מבין הוא. בדבר זה להרים הקול ולהכריע במקום הראוי: כג שוערים לארון. מאז היו שוערים באוהל הארון ועתה שבו להיות משוררים: כד מחצצרים. היו מנגנים בחצוצרות ולתוספת ביאור אמר בחצוצרות וכן ותסרח סרחיה (תהלים פ'): ועובד אדום. אולי הוא אחר ולא זהו האמור למעלה: שוערים לארון. גם המה היו מאז שוערים ושבו עתה להיות משוררים: כה בשמחה. חוזר על תחלת המקרא לומר ויהי דוד וכו' בשמחה: כו בעזר. ר"ל בעבור שעזרם האלהים ולא נכשלו בנשאם לזה זבחו הקרבנות הללו מלבד השור ומריא שזבחו אחר כל שש הצעדים האמורים בש"ב: כז מכורבל. היה מעוטף במעיל של בוץ וכן כל הלוים וכו': השר המשא המשוררים. השר בהרמת הקול על המשוררים: אפוד בד. מין לבוש עשויה כעין האפוד של כ"ג והיא מיוחדת להמתבודדים בעבודת ה' וכן נאמר בשמואל שהיה חגור אפוד בד עם כי היה לוי: כח ובקול שופר.

מצודת ציון

טו כב במשא. ענין נשיאה והרמה: יסר. כמו יסור בס"ן והוא מל' שר: כז מכרבל. מעוטף והוא מל' ארמי ודוגמתו פטשיהון וכרבלתהון (דני' ג') ור"ל עטופיהון: במעיל. שם מלבוש העליון כעין המעיל של כ"ג: בוץ. פשתן:

שאול נשקפה בעד החלון ותרא את־המלך דויד
מרקד ומשחק ותבז לו בלבה:
טז א ויביאו את־ארון האלהים ויציגו אתו בתוך
האהל אשר נטה־לו דויד ויקריבו
עלות ושלמים לפני האלהים: ב ויכל דויד מהעלות
העלה והשלמים ויברך את־העם בשם יהוה: ג ויחלק
לכל־איש ישראל מאיש ועד־אשה לאיש ככר־לחם
ואשפר ואשישה: ד ויתן לפני ארון יהוה מן־הלוים
משרתים ולהזכיר ולהודות ולהלל ליהוה אלהי
ישראל: ה אסף הראש ומשנהו זכריה יעיאל
ושמירמות ויחיאל ומתתיה ואליאב ובניהו ועבד אדם
ויעיאל בכלי נבלים ובכנרות ואסף במצלתים משמיע:
ו ובניהו ויחזיאל הכהנים בחצצרות תמיד לפני ארון
ברית האלהים: ז ביום ההוא אז נתן דויד בראש
להדות ליהוה ביד־אסף ואחיו: ח הודו ליהוה קראו
בשמו הודיעו בעמים עלילתיו: ט שירו לו זמרו־לו
שיחו

מצודת ציון

כט נשקפה. ענין ראיה והבטה: בעד החלון. דרך החלון: מרקד. ענין דלוג וקפיצה של שמחה: ומשחק. ענין שמחה:

טז א ויציגו. ענין העמדה:

ג ואשפר. ענין מנה יפה נראה מל' אמרי שפר (שמות מ"ט): ואשישה. כן שם הכלי אשר ישימו בו היין וכן אשכוני באשישות (ש"ה ב'):

עלילותיו

מצודת דוד

היא קול פשוט: כט ארון ברית. הארון שמונחים בו הלוחות הכתובים בברית: ותבז. בזתה אותו בלבה בחשבה שאין מהראוי למלך להקל בכבודו כ"כ ועם שהוא לכבוד ארון ה':

טז ב בשם ה'. בהזכרת שם ה': ג לאיש. ר"ל לכל אחד: ד משרתים. לכבד ולרנן לפני הארון: ה ומשנהו. השני לו: במצלתים. היה מקיש במצלתים המשמיע קול גדול: ז אז נתן וגו'. אז מסר בתחלה ביד אסף להודות לה' בזה השיר: ח הודו לה'. ר"ל וזהו השיר הודו לה' וגו': קראו

בשמו

שיחו בכל־נפלאתיו : י התהללו בשם קדשו ישמח
לב מבקשי יהוה : יא דרשו יהוה ועזו בקשו פניו
תמיד : יב זכרו נפלאתיו אשר עשה מפתיו ומשפטי־
פיהו : יג זרע ישראל עבדו בני יעקב בחיריו :
יד הוא יהוה אלהינו בכל־הארץ משפטיו : טו זכרו
לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור : טז אשר כרת
את־אברהם ושבועתו ליצחק : יז ויעמידה ליעקב
לחק לישראל ברית עולם : יח לאמר לך אתן ארץ־
כנען חבל נחלתכם : יט בהיותכם מתי מספר כמעט
וגרים בה : כ ויתהלכו מגוי אל־גוי וממלכה אל־
עם אחר : כא לא־הניח לאיש לעשקם ויוכח עליהם

מלכים

מצודת דוד

בשמו · בשם המיוחד לו לבדו המורה על גדולתו : הודיעו · פרסמו בין העמים כל־מעשיו : ט שירו לו בפה : זמרו לו · בכלי שיר : שיחו · דברו בתמידות בכל נפלאותיו : י התהללו · שבחו א"ע להתפאר בשם קדשו אשר יורה על יכלתו : ישמח · למען ישמח לב כ"א ממבקשי ה' בשמעו כל זה : יא ועזו · דרשו לראות לכח עוזו ויכלתו : יב ומשפטי פיהו · המשפטים שעשה בא"ה במאמר פיו : יג זרע ישראל · אתם זרע ישראל עבדו : בחיריו · הבחורים לה' מיתר האומות : יד הוא ה' · דעו שה' אלהינו הוא בריתו ובכל הארץ שולטי' משפטיו כמאז : טו בריתו · התורה הנתונה בברית : דבר צוה · והיא הדבר אשר צוה לנו אחר אלף דור כי התקע"ד דורות העביר הקב"ה מן העולם ולא בראם ולאחר כ"ו דורות משנברא העולם נתן את התורה כדי אלף דור : טז אשר כרת · על הדבר אשר כרת עליה ברית עם אברהם ועליה היתה השבועה ליצחק : יז ויעמידה · הדבר ההיא העמידה ליעקב לחוק קבוע : לישראל וכו' · כפל הדבר במ"ש : יח לך אתן · ולא לישמעאל ועשו עם שהמה מזרעם : חבל · מה שהיא עתה חבל נחלתכם : יט בהיותכם · בעוד היותכם מתי מספר כאשנון ביותר מעט ר"ל בימי האבות שהיו מעטים והיו בארץ הזאת כגרים : כ ויתהלכו · לא ישבו במקום אחד והלכו מגוי האחד אל גוי האחר וממלכה זו וכו' ודרך בני המדינה לעשוק הנכרי הבא לגור בלי קנין :

מצודת ציון

ח עלילותיו · מעשיו כמו ועולל למו (איכ׳ א׳) : ט שיחו · ענין דבור התמידי כמו ישיחו בי יושבי שער (תהלים ס"ט) : יח חבל · ענין חלק כמו מחבל בני יהודה (יהושע י"ט) ע"ש שדרך לחלוק נחלה בחבל המדה : יט מתי · אנשי :

לעשקם

ויוכח

מלכים: כב אל־תגעו במשיחי ובנביאי אל־תרעו:
כג שירו ליהוה כל־הארץ בשרו מיום־אל־יום ישועתו:
כד ספרו בגוים את־כבודו בכל־העמים נפלאתיו:
כה כי גדול יהוה ומהלל מאד ונורא הוא על־כל־
אלהים: כו כי כל־אלהי העמים אלילים ויהוה שמים
עשה: כז הוד והדר לפניו עז וחדוה במקמו: כח הבו
ליהוה משפחות עמים הבו ליהוה כבוד ועז: כט הבו
ליהוה כבוד שמו שאו מנחה ובאו לפניו השתחוו
ליהוה בהדרת־קדש: ל חילו מלפניו כל־הארץ אף־
תכון תבל בל־תמוט: לא ישמחו השמים ותגל הארץ
ויאמרו בגוים יהוה מלך: לב ירעם הים ומלואו יעלץ
השדה וכל־אשר־בו: לג אז ירננו עצי היער מלפני

יהוה

מצודת ציון

כא לעשקם. מל' עושק וגזל: ויוכח. ענין תשלומין גמול הרעה כמו וצור להוכיח יסדתו (חבקוק א'): כג בשרו. ענין ספור החדשות: כז וחדוה. ענין שמחה: כח הבו. תנו: כט שאו. הרימו: ל חילו. מל' חלחלה ורעד: תמוט. מל' נטיה: לא ותגל. ענין שמחה: לב ירעם. מל' רעם ורעש: יעלוץ. ענין שמחה כמו יעלוז ויעלוס כי זסצ"ן מתחלף לדבר

מצודת דוד

כא ויוכח. בעבורם הוכיח במכאוב את מלך מצרים ומלך פלשתים על כי לקחו את שרה (ואמר עליה' כי בעבור זה פחד אבימלך לנגוע ברבקה): כב אל תגעו. בהמכאוב שהביא היה כאלו אמר אל תגעו וכו' ולאבימלך נאמר בפירוש: במשיחי. ר"ל בגדולי ונסיכי וכן למשיחו לכורש (ישעי' מ"ה): ובנביאי. כי האבות היו נביאים: אל תרעו. אל תעשו רעה: כג בשרו. בכל יום בשרו הישועה הבאה כי בכל יום תהיה: כה על כל אלהים. הם שרי מעלה של האומות: כו אלילים. היא מלה מורכבת מאל ולא ור"ל דבר שאין בו ממש וכן רועי האליל (זכרי' י"א): וה'. אבל ה' עשה את השמים ואין רב: כז הוד והדר. יסיד ההוד וההדר המה לפניו: כח הבו לה'. והודו ומפרסם הכבוד והעוז הבו לו ר"ל אמרו שהכבוד והעוז המה לו ובידו וכן נתנו לדוד רבבות (ש"א י"ח): כט כבוד שמו. הכבוד הראוי לשמו: בהדרת. באהל הארון המהודר בקדושה: ל כל הארץ. יושבי הארץ: אף תכון. ר"ל אף אתה תבל עמדי על כנך ובסיסך ואל תהי נוטה לפול כל הימים אשר גזר המקום לעמוד על מכונך: לא ישמחו וגו'. ר"ל עת יבוא הגלה מלכותו וישמחו צבאות השמים ויושבי הארץ: ה' מלך. ר"ל גלה מלכותו: לב ומלואו.

בבריות

יְהוָה כִּי־בָא לִשְׁפּוֹט אֶת־הָאָרֶץ׃ לד הוֹדוּ לַיהוָה כִּי
טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃ לה וְאִמְרוּ הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי
יִשְׁעֵנוּ וְקַבְּצֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ
לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ׃ לו בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
מִן־הָעוֹלָם וְעַד־הָעֹלָם וַיֹּאמְרוּ כָל־הָעָם אָמֵן וְהַלֵּל
לַיהוָה׃ לז וַיַּעֲזָב־שָׁם לִפְנֵי אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה לְאָסָף
וּלְאֶחָיו לְשָׁרֵת לִפְנֵי הָאָרוֹן תָּמִיד לִדְבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ׃
לח וְעֹבֵד אֱדֹם וַאֲחֵיהֶם שִׁשִּׁים וּשְׁמוֹנָה וְעֹבֵד אֱדֹם בֶּן־
יְדִיתוּן וְחֹסָה לְשֹׁעֲרִים׃ לט וְאֵת צָדוֹק הַכֹּהֵן וְאֶחָיו
הַכֹּהֲנִים לִפְנֵי מִשְׁכַּן יְהוָה בַּבָּמָה אֲשֶׁר בְּגִבְעוֹן׃
מ לְהַעֲלוֹת עֹלוֹת לַיהוָה עַל־מִזְבַּח הָעֹלָה תָּמִיד לַבֹּקֶר
וְלָעָרֶב וּלְכָל־הַכָּתוּב בְּתוֹרַת יְהוָה אֲשֶׁר צִוָּה עַל־
יִשְׂרָאֵל׃ מא וְעִמָּהֶם הֵימָן וִידוּתוּן וּשְׁאָר הַבְּרוּרִים
אֲשֶׁר נִקְּבוּ בְּשֵׁמוֹת לְהֹדוֹת לַיהוָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
מב וְעִמָּהֶם הֵימָן וִידוּתוּן חֲצֹצְרוֹת וּמְצִלְתַּיִם לְמַשְׁמִיעִים

וכלי

מצודת דוד

הבריות המתמלאים ממנו: לג עצי היער · הוא ענין מליצה לומר שמחה יתרבה השמחה בעולם. מלפני ה' · הרננה תהיה מלפני ה' כאשר יבוא לשפוט את הארץ לשלם לכ"א גמול כמפעלו : לד כי טוב · כי ה' הוא טוב לכל וכי הוא יעשה חסד לעולם : לה ואמרו · דוד אמר להם התפללו לה' בעבור בני הגולה שתהיה לאחרונה ואמרו בעבורם הושיענו כי אתה מעולם אלהי ישענו : להודות וכו' · על התשועה הבאה : להשתבח בתהלתך · לשבח את עצמנו בתהלתך כי לשבח יחשב להדבק בה' המהולל מאד : לו מן העולם וכו' · מן העוה"ז עד העוה"ב : ויאמרו · צוה דוד שיאמרו כולם אמן ר"ל אמת הדבר וכן יאמרו הלל לה' כ"א לפי תהלתו : לז לאסף · את אסף לשרת בדבר השיר. לדבר יום · שירה הראוי בכל יום ישירו ביומו. לח לשוערים · להיות שומרים שערי אהל הארון : לט לפני משכן · היו משמשים לפני המשכן בבמה · במזבח אשר עמד בגבעון : מ להעלות · שם יעלו שמה את התמידין ולכל הכתוב · שמה המוספין : מא אשר וגו' · אשר פרטם בשמות מי ומי יעמדו לפני המשכן: כי לעולם חסדו ·

ומברכו׳

מצודת ציון

לז לדבר יום · ענין כל יום : מא הברורים · הנבחרים : נקבו · נתפרשו כמו ונוקב שם (ויק' כ"ד) :

הנות

וּכְלֵי שִׁיר הָאֱלֹהִים וּבְנֵי יְדוּתוּן לַשָּׁעַר׃ מג וַיֵּלְכוּ כָל־
הָעָם אִישׁ לְבֵיתוֹ וַיִּסֹּב דָּוִיד לְבָרֵךְ אֶת־בֵּיתוֹ׃
יז א וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָשַׁב דָּוִיד בְּבֵיתוֹ וַיֹּאמֶר דָּוִיד אֶל־
נָתָן הַנָּבִיא הִנֵּה אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית
הָאֲרָזִים וַאֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה תַּחַת יְרִיעוֹת׃ ב וַיֹּאמֶר
נָתָן אֶל־דָּוִיד כֹּל אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ עֲשֵׂה כִּי הָאֱלֹהִים עִמָּךְ׃
ג וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיְהִי דְּבַר אֱלֹהִים אֶל־נָתָן לֵאמֹר׃
ד לֵךְ וְאָמַרְתָּ אֶל־דָּוִיד עַבְדִּי כֹּה אָמַר יְהוָה לֹא אַתָּה
תִּבְנֶה־לִּי הַבַּיִת לָשָׁבֶת׃ ה כִּי לֹא יָשַׁבְתִּי בְּבַיִת מִן־
הַיּוֹם אֲשֶׁר הֶעֱלֵיתִי אֶת־יִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם הַזֶּה וָאֶהְיֶה
מֵאֹהֶל אֶל־אֹהֶל וּמִמִּשְׁכָּן׃ ו בְּכֹל
אֲשֶׁר־הִתְהַלַּכְתִּי בְּכָל־יִשְׂרָאֵל הֲדָבָר דִּבַּרְתִּי אֶת־
אַחַד שֹׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר צִוִּיתִי לִרְעוֹת אֶת־עַמִּי לֵאמֹר
לָמָּה לֹא־בְנִיתֶם לִי בֵּית אֲרָזִים׃ ז וְעַתָּה כֹּה תֹאמַר
לְעַבְדִּי לְדָוִיד כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי לְקַחְתִּיךָ מִן־
הנוה

מצודת דוד

ומזמרים להודות לו על זה: מב ועמהם · ר"ל עם הימן וידותון היו החצוצרות וגו': למשמיעים · העשויים להיות משמיעים קול גדול: וכלי שיר · ושאר כלי שיר העשויים לשורר בהם לפני משכן האלהים: לשער · היו ממונים לשמור שער המשכן: מג ויסב דוד · מתחת פני אוהל הארון: לברך את ביתו · כדרך שבירך את העם בשם ה':

יז א בביתו · ר"ל בבית הראויה לו לפי מעלתו: בבית הארזים · מסוכך בתקרת ארזים: תחת יריעות · הוא האוהל האמור למעלה וכאומר וכי זו היא הבית הראויה לארון: ב כל אשר בלבבך · כאומר אם המלך לבנות בית לה' עשה המלך · ה כי לא ישבתי · אשר לא ישבתי וגו' ר"ל הנה עד הנה לא ישבתי בבית וכן אתה לא תבנה לי: ואהיה מאהל · הייתי מתהלך מאוהל שילה אל אוהל נוב וגו': וממשכן · כאלו אמר וממשכן אל משכן והוא מקרא קצר ומכלל זו יובן החסרון: ו בכל אשר וגו' · בכל המקומות אשר התהלכתי וגו' וכי דברתי אל אחד מהשופטים אשר צויתיו לרעות את עמי וגו' וכאומר הנה מזה תדע שבנין הבית שמורה היא לאחר שיבנהו ואין כולם ראויים לה ולזה לא צויתי עליה מהם: ז ועתה · ר"ל הואיל ודבר גדול היא אמור לדוד עבדי הלא הרבה טובה עשיתי

הנוה מן־אחרי הצאן להיות נגיד על עמי ישראל:
ח ואהיה עמך בכל אשר הלכת ואכרית את־כל־
אויביך מפניך ועשיתי לך שם כשם הגדולים אשר
בארץ: ט ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיהו ושכן
תחתיו ולא ירגז עוד ולא־יוסיפו בני עולה לבלתו
כאשר בראשונה: י ולמימים אשר צויתי שפטים
על־עמי ישראל והכנעתי את־כל־אויביך ואגד לך
ובית יבנה־לך יהוה: יא והיה כי־מלאו ימיך ללכת
עם אבתיך והקימותי את־זרעך אחריך אשר יהיה
מבניך והכינותי את־מלכותו: יב הוא יבנה־לי בית
וכננתי את־כסאו עד־עולם: יג אני אהיה־לו לאב
והוא יהיה־לי לבן וחסדי לא־אסיר מעמו כאשר
הסירותי מאשר היה לפניך: יד והעמדתיהו בביתי
ובמלכותי עד־העולם וכסאו יהיה נכון עד־עולם:

ככל

מצודת דוד

ח עשיתי עמך כי לקחתיך מן הנוה וגו': שם כשם הגדולים. להתפרסם בעולם ככל הגדולים אנשי השם. ורז"ל אמרו שזהו מה שאומרים מגן דוד: ט ושמתי מקום. ביתך שהוא מקום מנוח וקבוע לעמי ישראל ונטעתיו על אדמתו ושוכן במקומו ולא יחרד עוד לנוע ממנו: כאשר בראשונה. ר"ל טרם הקמת השופטים: י ולמימים. מוסב למקרא של מעלה לומר לא יוסיפו עוד לבלותו כאשר בראשונה וכאשר בזמן השופטים: ואגיד לך. ומלבד זאת אגיד לך שעוד ייטיב ה' עמך ויבנה לך בית מלכות לזרעך אחריך ודי לך בהבטחות האלה אף אם לא תבנה בית ה': יא והיה. אבל כאשר ימלאו ימיך וגו': יב הוא יבנה. כאלו אמר שמורה הגדלת השם נבנין ביתי עד עולם. לזרעו אחריו: יג לאב. כמו האב המייסר את בנו בשבט ואל במיתתו בל ישא נפשו: וחסדי. לא אסיר חסדי ממנו למאוס בו כאשר הסירותי חסדי מאשר היה מלך לפניך: יד בביתי. בבית המלכות ולתוספת ביאור אמר במלכותי ונפל על לומר וכסאו וגו' וכן דרך המקרא לכפול הדברים פעמים ושלש לחזוק:

מצודת ציון

יז ז הנוה. מדור הרועים כמו נות כרות רועים (צפני' ב'): ט ירגז. ענין תנועת החרדה: לבלותו. מל' בליה והפסד כמו בלה בשרי (איכ' ג'):

נכון

טו כְּכֹל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וּכְכֹל הֶחָזוֹן הַזֶּה כֵּן דִּבֶּר נָתָן
אֶל־דָּוִיד׃ טז וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִיד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי יְהוָה וַיֹּאמֶר
מִי־אֲנִי יְהוָה אֱלֹהִים וּמִי בֵיתִי כִּי הֲבִיאֹתַנִי עַד־הֲלֹם׃
יז וַתִּקְטַן זֹאת בְּעֵינֶיךָ אֱלֹהִים וַתְּדַבֵּר עַל־בֵּית־עַבְדְּךָ
לְמֵרָחוֹק וּרְאִיתַנִי כְּתוֹר הָאָדָם הַמַּעֲלָה יְהוָה אֱלֹהִים׃
יח מַה־יּוֹסִיף עוֹד דָּוִיד אֵלֶיךָ לְכָבוֹד אֶת־עַבְדֶּךָ וְאַתָּה
אֶת־עַבְדְּךָ יָדָעְתָּ׃ יט יְהוָה בַּעֲבוּר עַבְדְּךָ וּכְלִבְּךָ
עָשִׂיתָ אֵת כָּל־הַגְּדוּלָּה הַזֹּאת לְהֹדִיעַ אֶת־כָּל־הַגְּדֻלּוֹת׃
כ יְהוָה אֵין כָּמוֹךָ וְאֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־
שָׁמַעְנוּ בְּאָזְנֵינוּ׃ כא וּמִי כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ
אֲשֶׁר הָלַךְ הָאֱלֹהִים לִפְדּוֹת לוֹ עָם לָשׂוּם לְךָ שֵׁם

גדלות

מצודת ציון

יד נכון. מתוקן על גנו: טו החזון. מראה הנבואה: טז הלום. לכאן כמו של תקרב הלום (שמות ג'): יז כתור. ענין תכונה ותואר וכן נאוו לחייך בתורים (ש"ה א) שהם כסיכים יחס דוגמת בתואר ותכונה יפה: יח ידעת. הוא ענין אהבה ורחמים כמו רק אתכם ידעתי (עמוס ג'):

יחמן

מצודת דוד

עד העולם. לזרעו אחריו: טו כן דבר נתן ר"ל עם שמתחלה הסכים על ידו ואמר לו כל אשר בלבבך עשה לא בוש לחזור ולמחות בו בדבר ה': טז לפני ה'. לפני הארון: ומי ביתי. כי הלא מרות המואביה אני בא: עד הלום. עד המעלה שאני בה עכשיו: יז ותקטן הטוב הזה היא עוד קטנה בעיניך עד שדברת על בית עבדך למרחוק ר"ל לדורות העתידים בתת המלכות לזרעי עד עולם: וראיתני. ראית אותי להחשיבני כתכונת ותואר האדם גדול המעלה עם שאני פחות ונבזה: יח מה יוסיף. מעתה מה יוסיף עוד לבקש לעשות כבוד עם עבדך ר"ל מעתה אין לו לשאול עוד ואמר כאחר המדבר: ואתה. הואיל ואתה ידעת ורחמת את עבדך לעשות לו כזאת מבלי שאלה ובקשה: יט בעבור עבדך. ר"ל אם עשית זאת בעבור שאני עבדך מ"מ בלבך עשית הגדולה הזאת כי אין זכותי כדאי לה לולי רצון לבך: להודיע. ר"ל ורק להודיע לי את זאת כאלו באה לתשלום גמול על מעשי: כ אין כמוך. בכדי להעריך ממנו עומק מחשבותיך: בכל אשר שמענו. בכל הדברים הנביאים אשר שמענו: כא ומי כעמך. ר"ל הואיל ואין זולתך הם כי מי ומי מעובדי האליל מחובר ומסובב כעמך ישראל אשר המה גוי מיוחד בארץ:

לפדות

גדלות ונוראות לגרש מפני עמך אשר־פדית ממצרים
גוים: כב ותתן את־עמך ישראל ׀ לך לעם עד־עולם
ואתה יהוה היית להם לאלהים: כג ועתה יהוה
הדבר אשר דברת על־עבדך ועל־ביתו יאמן עד־
עולם ועשה כאשר דברת: כד ויאמן ויגדל שמך
עד־עולם לאמר יהוה צבאות אלהי ישראל אלהים
לישראל ובית־דויד עבדך נכון לפניך: כה כי ׀ אתה
אלהי גלית את־אזן עבדך לבנות לו בית על־כן מצא
עבדך להתפלל לפניך: כו ועתה יהוה אתה־הוא
האלהים ותדבר על־עבדך הטובה הזאת: כז ועתה
הואלת לברך את־בית עבדך להיות לעולם לפניך
כי־אתה יהוה ברכת ומברך לעולם:

ויהי

מצודת דוד

לפדות לו עם. לפדות ממצרים להיות לו לעם: לשום לך וכו'. לפרסם את שמך בעולם: גוים. מוסב על לגרש ר"ל הוצאתם לגרש מפניהם הגוים אשר בארץ כנען: כב עד עולם. ולא יחליפם באומה אחרת: כג יאמן. יקוים להיות המלכות מזרעי עד עולם: כד ויאמן. אחר שיאמן דברך יגדל שמך עד עולם כי יאמרו הכל שעד עולם הוא אלהי ישראל ולכן בית דוד נכון לפניו למלוכה עד עולם ואין בו חלילה הסתכלות לחזור מדבריו: כה כי אתה וכו'. ר"ל הואיל והודעתני שתבנה לי בית מלכות לזה מצאתי את לבי ועוז לבא להתפלל עליה עם כי היא דבר גדול: כו אתה הוא האלהים. א"כ בידך היא למלאות דבריך: ותדבר. אתה דברת הדבר הזה כי נאמן אתה לקיים ודבר פיך: ועתה הואלת. ר"ל והואיל וכן הוא א"כ מעתה להתפלל עוד על הדבר הבל כ[illegible] רצה כא לברך וכו' שיהיו לעולם לפניך ר"ל נרכס במתנת לב [illegible] והזריחך בגדי שיהיו ראויים לקבל החסד הגדול הזה: כי אתה וכו'. ר"ל הלא גם ברכת ומבורך לעולם כי אין שום מניעה ויפה למברך ולזה אשאל עוד שגם לא יהיה מניעה מצד המקבל הברכה:

מצודת ציון

כג יאמן. מל' האמנה וקיום: כז הואלת. ענין רצון כמו ויואל משה (שמות ב'): [illegible]

יח א ויהי אחרי־כן ויך דויד את־פלשתים ויכניעם
ויקח את־גת ובנתיה מיד פלשתים :
ב ויך את־מואב ויהיו מואב עבדים לדויד נשאי
מנחה : ג ויך דויד את־הדדעזר מלך־צובה חמתה
בלכתו להציב ידו בנהר פרת : ד וילכד דויד ממנו
אלף רכב ושבעת אלפים פרשים ועשרים אלף איש
רגלי ויעקר דויד את־כל־הרכב ויותר ממנו מאה רכב :
ה ויבא ארם דרמשק לעזור להדדעזר מלך צובה ויך
דויד בארם עשרים־ושנים אלף איש : ו וישם דויד
בארם דרמשק ויהי ארם לדויד עבדים נשאי מנחה
ויושע יהוה לדויד בכל אשר הלך : ז ויקח דויד את
שלטי הזהב אשר היו על עבדי הדדעזר ויביאם
ירושלם : ח ומטבחת ומכון ערי הדדעזר לקח דויד
נחשת רבה מאד בה עשה שלמה את־ים הנחשת
ואת־העמודים ואת כלי הנחשת : ט וישמע תעו
מלך חמת כי הכה דויד את־כל־חיל הדדעזר מלך־
צובה : י וישלח את־הדורם־בנו אל־המלך דויד
לשאול־לו לשלום ולברכו על אשר נלחם בהדדעזר
ויכהו

מצודת ציון

יח ד ויעקר . הסיר העיקר והם הרגלים שהם העיקר בבהמה וכן ועשית סירותיו לדשנו (שם כ"ז) ור"ל להסיר הדשן : ז שלטי . ענין מגן : ח ומטבחת ומכון . ובש"ב נאמר ומבטח ומברותי ושמות הין נקראות וכמוהו רבים במקרא :

מצודת דוד

יח ג חמתה . בכאן נזכר חמת : להציב ידו . לנציב מקומו לחזור לקרבו גבול ארצו : ד ושבעת אלפים פרשים . ובש"ב נאמר אלף ושבע מאות כי לא זכר רק החשובים שבהם : ויעקר . כי אסור להרבות סוסים כמ"ש בתורה : ו וישם דוד . ר"ל שם בהם דבר הראוי להשים במדינה הכבושה והם הנציבים כאמור בש"ב :

הכהו כי־איש מלחמות תעו היה הדדעזר וכל כלי
זהב וכסף ונחשת: יא גם־אתם הקדיש המלך דויד
ליהוה עם־הכסף והזהב אשר נשא מכל־הגוים מאדום
וממואב ומבני עמון ומפלשתים ומעמלק: יב ואבשי
בן־צרויה הכה את־אדום בגיא המלח שמונה עשר
אלף: יג וישם באדום נציבים ויהיו כל־אדום עבדים
לדויד ויושע יהוה את־דויד בכל אשר הלך: יד וימלך
דויד על־כל־ישראל ויהי עשה משפט וצדקה לכל־
עמו: טו ויואב בן־צרויה על־הצבא ויהושפט בן־
אחילוד מזכיר: טז וצדוק בן־אחיטוב ואבימלך
בן־אביתר כהנים ושושא סופר: יז ובניהו בן־יהוידע
על־הכרתי והפלתי ובני־דויד הראשנים ליד
המלך:

יט א ויהי אחרי־כן וימת נחש מלך בני־עמון
וימלך בנו תחתיו: ב ויאמר דויד

אעשה

מצודת דוד

י כי איש מלחמות · הדדעזר היה שונא ואיש מלחמה עם תועי: וכל כלי זהב · ר"ל כל מה שהיו מזומנים בידו: יא גם אותם · מה שהביאו לו למנחה הקדיש עם הכסף אשר לקח בעצמו מכל הגויים והם אדום וכו': יב ואבשי וכו' · ובש"ב נאמר שדוד הכה גם כי כל נצחון המלחמה נקרא ע"ש המלך ובתהלים נאמר שיואב הכה בהם ואמרז"ל שב' מלחמות היו ולא זהו האמור כאן: יד משפט · בין איש לאחיו: וצדקה · כאן משלו צדקה לכל עמו הנצרכים לקבל צדקה: טו על הצבא · היה שר על קבוצת החיל: מזכיר · היה ממונה על ספר הזכרונות: טז כהנים · ר"ל שרי הכהנים צדוק היה משוח מלחמה ואבימלך סגן ולא חשב את אביתר לכ"ג כי לא הועמד עוד כ"א מאז מלך עי יהוד' אבל יואב עם כי היה שר צבא מאז מ"מ נעשה עתה שר צבא של כל ישראל · או על שחזר דוד והעמיד את צדוק לכ"ג לזה לא חשב את אביתר כי לא היה דבר המתקיים: יז הראשונים · הם היו ראשונים לשמוש המלך ועל פיהם נעשה הכל:

מצודת ציון

יא נשא · נטל ולקח: טז אבימלך · הוא אחימלך הנזכר בש"ב: הכרתי והפלתי · ת"י קשתיא וקלעיא:

לחקור

אעשה־חסד ׀ עם־חנון בן־נחש כי־עשה אביו עמי חסד
וישלח דויד מלאכים לנחמו על־אביו ויבאו עבדי דויד
אל־ארץ בני־עמון אל־חנון לנחמו: ג ויאמרו שרי
בני־עמון לחנון המכבד דויד את־אביך בעיניך כי־
שלח לך מנחמים הלא בעבור לחקר ולהפך ולרגל
הארץ באו עבדיו אליך: ד ויקח חנון את־עבדי
דויד ויגלחם ויכרת את־מדויהם בחצי עד־המפשעה
וישלחם: ה וילכו ויגידו לדויד על־האנשים וישלח
לקראתם כי־היו האנשים נכלמים מאד ויאמר המלך
שבו בירחו עד אשר־יצמח זקנכם ושבתם: ו ויראו
בני עמון כי התבאשו עם־דויד וישלח חנון ובני עמון
אלף ככר־כסף לשכר להם מן־ארם נהרים ומן־ארם
מעכה ומצובה רכב ופרשים: ז וישכרו להם שנים
ושלשים אלף רכב ואת־מלך מעכה ואת־עמו ויבאו

ויחנו

מצודת ציון

יט ג לחקור. מל' חקירה וחפוש: ולהפוך. ת"י ולמבדק כי הבודק דבר מה מהפכו מעבר אל עבר: ולרגל. גם הוא ענין חקירה וחפוש: ד מדויהם. מלבושיהם כמו וילבש שאול וכו' מדיו (ש"א י"ז): המפשעה. כמו המפסעה בסמ"ך והוא מל' פסיעה ור"ל הרגלים שפוסעים בהם והוא כינוי לערוות שבית הרגלים מתעל ושמה יגלה חצי המלבוש: ה יצמח. יגדל:

ויא

מצודת דוד

יט ב כי עשה וכו'. אמרו ז"ל שהחסד היה שהחיה את אחיו אחד ברח אליו מאת מלך מואב כשהמית את אביו וביתו אחר שהוליכם אליו מן מערת עדולם כמ"ש בש"א: ג המכבד דוד את אביך בעיניך. וכי בעבור אשר דוד מכבד את אביך בעיניך על כי שלח לך מנחמים: הלא. באמת לא שלח כ"א לרגל הארץ: ד בחצי. במחצית הרגל והוא עד המפשעה: ה וילכו. שלוחיהם: על האנשים. בעבור מקרה האנשים: וישלח לקראתם. לאמר להם לשבת בירחו האמור בסוף המקרא והפסיק לומר הסיבה למה לא באו למלך ואמר כי היו נכלמים ולכן שלח לקראתם: ושבתם. לביתכם: ו כי התבאשו. החשיבו את עצמם בעיני דוד כדבר הנבאש ולזה פחדו מן המלחמה:

אחת

ויחנו לפני מידבא ובני עמון נאספו מעריהם ויבאו
למלחמה: ח וישמע דויד וישלח את־יואב ואת כל־
צבא הגבורים: ט ויצאו בני עמון ויערכו מלחמה
פתח העיר והמלכים אשר־באו לבדם בשדה: י וירא
יואב כי־היתה פני־המלחמה אליו פנים ואחור ויבחר
מכל־בחור בישראל ויערך לקראת ארם: יא ואת
יתר העם נתן ביד אבשי אחיו ויערכו לקראת בני
עמון: יב ויאמר אם־תחזק ממני ארם והיית לי
לתשועה ואם־בני עמון יחזקו ממך והושעתיך:
יג חזק ונתחזקה בעד־עמנו ובעד ערי אלהינו ויהוה
הטוב בעיניו יעשה: יד ויגש יואב והעם אשר־עמו
לפני ארם למלחמה וינוסו מפניו: טו ובני עמון ראו
כי־נס ארם וינוסו גם־הם מפני אבשי אחיו ויבאו
העירה ויבא יואב ירושלם: טז וירא ארם כי נגפו
לפני ישראל וישלחו מלאכים ויוציאו את־ארם אשר
מעבר הנהר ושופך שר־צבא הדדעזר לפניהם:
יז ויגד לדויד ויאסף את־כל־ישראל ויעבר הירדן
ויבא אלהם ויערך אלהם ויערך דויד לקראת ארם
מלחמה וילחמו עמו: יח וינס ארם מלפני ישראל
ויהרג דויד מארם שבעת אלפים רכב וארבעים אלף
איש רגלי ואת שופך שר־הצבא המית: יט ויראו
עבדי

מצודת דוד

ט פתח העיר: מול פתח שער העיר: י פני המלחמה · פני אנשי המלחמה:
יג חזק ונתחזקה · חזק אתה והעם אשר עמך וגם אנו נתחזק: בעד עמנו ·
שלא ילכו בשבי: ובעד ערי אלהינו · שלא יכבשום האויב: וה' הטוב וכו'
ר"ל ואם בכל ההתחזקות לא נועיל יעשה ה' הטוב בעיניו ונקבל באהבה: יז
ויערוך אליהם · הכין עצמו לערוך אליהם מלחמה: יח שבעת אלפים: ובש"ב
לא חשב כ"א המחוברים ברכב. אף לא זכר שם אנשי רגלי וזכר הפרשים ולא זכרם
הנה

עבדי הדדעזר כי נגפו לפני ישראל וישלימו עם
דויד ויעבדהו ולא־אבה ארם להושיע את־בני־עמון
עוד:
כ א ויהי לעת תשובת השנה לעת צאת
המלכים וינהג יואב את־חיל הצבא
וישחת את־ארץ בני־עמון ויבא ויצר את־רבה ודויד
ישב בירושלם ויך יואב את־רבה ויהרסה: ב ויקח
דויד את־עטרת־מלכם מעל ראשו וימצאה משקל
ככר־זהב ובה אבן יקרה ותהי על־ראש דויד ושלל
העיר הוציא הרבה מאד: ג ואת־העם אשר־בה
הוציא וישר במגרה ובחריצי הברזל ובמגרות וכן
יעשה דויד לכל ערי בני־עמון וישב דויד וכל־העם
ירושלם: ד ויהי אחרי־כן ותעמד מלחמה בגזר עם־
פלשתים אז הכה סבכי החשתי את־ספי מילדי
הרפאים ויכנעו: ה ותהי־עוד מלחמה את־פלשתים
ויך

מצודת ציון

כ א ויצר · מל' מצור: ב מלכם · בע"ז הקרויה מלכום · או כפשוטו: יקרה · חשובה: ג וישר · כלי המלך פגימות אשר יכרתו בו העצי' קרוי משור כמו אם יתגדל המשור (ישעיה י') וע"ש שכורתים בו העצים ע"י גרירה קרוי ג"כ מגרה כמו מגררות במגרה (מ"א ז') והיה די לומר וישר בפי' אחד במשור אבל לתוספת ביאו' אמר במגרה. וכן דרכו בזיקים (נחום ג'): ובחריצי הברזל · כלי ברזל עשוי חריצים כמו כי לא בחרוץ יודש קצח (ישעיה כ"ח): ובמגרות · גם הם כלים מלאים פגימות בגבל קצוצים הם מן המשור: ד הרפאים · הענקים כמו גבור מיתר הרפאים

מצודת דוד

כתב ותה במקרא אחר סוסים נגד הפני וכתובו רבים במקרא: יט וישלימו · עשו שלום: ולא אבה · לא רצה עוד להושיע וכו':
כ א תשובת השנה · ר"ל בעת תשובת השמש אל הנקודה בה היתה כשנלחמה שנית בה בעת צאת המלכים בשנה הבאה להלחם בישראל ולעזור לבני עמון כמ"ש למעלה: ב ותהי על ראש דוד · למעלה מראשו היתה תלויה כסבות יושב על הכסא כי אין יכול לשאת על ראשו משא של ככר:
ומן

דגרים

ה ויך אלחנן בן־יעור את־לחמי אחי גלית הגתי ועץ
חניתו כמנור ארגים: ו ותהי־עוד מלחמה בגת ויהי
איש מדה ואצבעתיו שש־ושש עשרים וארבע וגם־
הוא נולד להרפא: ז ויחרף את־ישראל ויכהו יהונתן
בן־שמעא אחי דויד: ח אל נולדו להרפא בגת ויפלו
ביד־דויד וביד־עבדיו:

כא א ויעמד שטן על־ישראל ויסת את־דויד
למנות את־ישראל: ב ויאמר
דויד אל־יואב ואל־שרי העם לכו ספרו את־ישראל
מבאר שבע ועד־דן והביאו אלי ואדעה את־מספרם:
ג ויאמר יואב יוסף יהוה על־עמו כהם מאה פעמים
הלא אדני המלך כלם לאדני לעבדים למה יבקש זאת
אדני למה יהיה לאשמה לישראל: ד ודבר־המלך
חזק על־יואב ויצא יואב ויתהלך בכל־ישראל ויבא
ירושלם: ה ויתן יואב את־מספר מפקד־העם אל־
דויד

מצודת דוד

ה ועץ חניתו · הוא בית יד החנית: ו איש מדה · בעל מדה גדולה וכן אנשי מדו' (במדבר י"ג): שש ושש · לכ"א היו שם ולאלה נחשב שנשתי ידיו וכן בשתי רגליו היו שם ב' לב"א לזה אמר עשרים וארבע: ז ויחרף · חרפם בדברים:

כא א ויעמוד שטן · הוא היצה"ר הנטוע בלב האדם: על ישראל · ר"ל לעשות דבר הרע לישראל: ג יוסף ה' · על כי היה נראה משאלת המלך אשר יחשוב כי רבים המה ולכן התאוה לדעת מספרם ולזה אמר לו יואב מי יתן ועוד יוסף ה' עליהם כמו שהם עתה ויגדו יתכפלו ויחזרו ויתכפלו עד מאה פעמים: הלא וכו' · ר"ל הלא אדוני המלך יודע אשר כולם לאדוני

מצודת ציון

(דברי' ב') : ה כמנור אורגים · הוא העץ העגול אשר האורג כורך בו חוטי השתי ובמשנ' נקרא כובד (שבת ק"ג): ו להרפא · להענקה: ח אל נולדו · כמו אלה נולדו וכן כל התועבות האל (ויקרא י"ח):

כא א ויסת · ענין פתוי: ג לאשמה · הוא מל' אשמה וכן עדרי הכהן כאשמו (יואל א'): ה מספר מפקד · לתוספת ביאור כפל במ"ש וכן אדמת עפר (דניאל י"ב):

דויד ויהי כל־ישראל אלף אלפים ומאה אלף איש
שלף חרב ויהודה ארבע מאות ושבעים אלף איש
שלף חרב: ו ולוי ובנימן לא פקד בתוכם כי־נתעב
דבר־המלך את־יואב: ז וירע בעיני האלהים על־
הדבר הזה ויך את־ישראל: ח ויאמר דויד אל־
האלהים חטאתי מאד אשר עשיתי את־הדבר
הזה ועתה העבר־נא את־עון עבדך כי נסכלתי מאד:
ט וידבר יהוה אל־גד חזה דויד לאמר: י לך ודברת
אל־דויד לאמר כה אמר יהוה שלוש אני נטה עליך
בחר־לך אחת מהנה ואעשה־לך: יא ויבא גד אל־
דויד ויאמר לו כה־אמר יהוה קבל־לך: יב אם־שלוש
שנים רעב ואם־שלשה חדשים נספה מפני־צריך וחרב
אויביך

מצודת ציון

ח נסכלתי. מל' סכלות וטעות: יב נספה. ענין כליון כמו הסף אסיפם (ירמיה ח׳): חרב

מצודת דוד

למצרים ואם עוד יתרבו כנה כרוב עם הדרת מלך וא"כ למה יבקש לדעת מספרם לאם יהיה זה סבה לעשות אשמה לישראל כי אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין: ה אלף אלפים. ר"ל הם שיואב נתן למלך מספר מועט מהאמור בס"ב כאמת הוא שהיו אלף אלפים וכו': ו ולוי ובנימין. ר"ל על כי לא פקד ביניהם לוי ובנימין לזה לא עלה החשבון שנתן למלך כמ"ש כאן כי החשבון האמור כאן היה עם לוי ובנימין: כי נתעב. נתן טעם למה לא פקד את לוי ובנימין ואמר כי דבר המלך היה מאוס בעיני יואב ולזה היה משתמט לומר שלא גם בימי משה לא התפקדו מטה לוי בתוך בני ישראל ובבני בנימין היה משתמט לומר די להם מה שנתמעטו בימי פילגש בגבעה: ז על הדבר הזה. בעבור שנמנו בלא כופר נפש: ויך את ישראל. ר"ל עי"ז בא הנגף כאשר נבחר דוד: ח הדבר הזה. למנותם בלא כופר נפש: העבר נא וכו'. ר"ל לא ימותו לפתאום וא"ב ממילא יעבור העון וינך לו כוחו ולא יהיה הנגף: כי נסכלתי מאד. ר"ל בלא אני עשיתי סכלות גדול מאד למנותם בלא כופר נפש ומה שנענשו לשימותו במגפ' וכאשר לא ימותו לא יאשם בי עון: ט חזה דוד. כי כל נבואותיו היו לדוד: י שלוש. ר"ל אחת משלש וכן בשתים תאחזן בי (ש"א י ה) ור"ל באחת משתים: יב אם שלוש שנים רעב. תחת הנגף הבאה בעבור המנין מפני כופר:

אויביך ׀ למשגת ואם־שלשת ימים חרב יהוה ׀ ודבר
בארץ ומלאך יהוה משחית בכל־גבול ישראל ועתה
ראה מה־אשיב את־שלחי דבר: יג ויאמר דויד אל־
גד צר־לי מאד אפלה־נא ביד־יהוה כי־רבים רחמיו
מאד וביד־אדם אל־אפל: יד ויתן יהוה דבר
בישראל ויפל מישראל שבעים אלף איש: טו וישלח
האלהים ׀ מלאך ׀ לירושלם להשחיתה וכהשחית ראה
יהוה וינחם על־הרעה ויאמר למלאך המשחית רב
עתה הרף ידך ומלאך יהוה עמד עם־גרן ארנן היבוסי:
טז וישא דויד את־עיניו וירא את־מלאך יהוה עמד
בין הארץ ובין השמים וחרבו שלופה בידו נטויה על־
ירושלם ויפל דויד והזקנים מכסים בשקים על־פניהם:
יז ויאמר דויד אל־האלהים הלא אני אמרתי למנות
בעם ואני־הוא אשר־חטאתי והרע הרעותי ואלה הצאן
מה עשו יהוה אלהי תהי נא ידך בי ובבית אבי ובעמך
לא למגפה: יח ומלאך יהוה אמר אל־גד לאמר
לדויד כי יעלה דויד להקים מזבח ליהוה בגרן ארנן

היבסי

מצודת דוד

למשגת · להיות משגת אותך: שלשת ימים חרב ה' · ר"ל יקל בדבר להיות זמן מוגבל והשגחת המקום: ודבר וכו' · כפל הדבר פעמים ושלש במ"ש כדרך המקרא: ראה · נתינת הלב והבנתה: את שלחי · הוא המקום ב"ה: יג צר לי מאד · כאומר הלא כולם קשות הם לאחד ועכ"ז אפלה ביד ה' זו הדבר כי רחמיו מרובים ורחם ירחם: וביד אדם · כי גם בעבור הרעב יצטרכו לבני אדם והמה לא ירחמו: טו וכהשחית · וכאשר הרגה להשחית ראה ה' בענוים וינחם על הרעה: רב עתה · די עתה במה שמתו והרף ידך מלהשחית עוד כואת כ"א מעט מעט: עם גרן · סמוך לגורן ארנן: טז בין הארץ וכו' · ר"ל עומד באויר: יז ואלה הצאן · ר"ל בני העם: ידך · מכת ידך זו הדבר: לא למגפה · לא תגיע להביא מגפה: יח כי יעלה דוד · אמר יעלה דוד אל הגורן להקים בה מזבח:

מצודת ציון

טו הרף · מל' רפיון: טז שלופה · הוצאה מהתערה ותפגר

היבסי׃ יט ויעל דויד בדבר־גד אשר דבר בשם יהוה׃
כ וישב ארנן וירא את־המלאך וארבעת בניו עמו
מתחבאים וארנן דש חטים׃ כא ויבא דויד עד־ארנן
ויבט ארנן וירא את־דויד ויצא מן־הגרן וישתחו לדויד
אפים ארצה׃ כב ויאמר דויד אל־ארנן תנה־לי מקום
הגרן ואבנה־בו מזבח ליהוה בכסף מלא תנהו לי
ותעצר המגפה מעל העם׃ כג ויאמר ארנן אל־דויד
קח־לך ויעש אדני המלך הטוב בעיניו ראה נתתי
הבקר לעלות והמורגים לעצים והחטים למנחה הכל
נתתי׃ כד ויאמר המלך דויד לארנן לא כי־קנה
אקנה בכסף מלא כי לא־אשא אשר־לך ליהוה
והעלות עולה חנם׃ כה ויתן דויד לארנן במקום
שקלי זהב משקל שש מאות׃ כו ויבן שם דויד מזבח
ליהוה ויעל עלות ושלמים ויקרא אל־יהוה ויענהו
באש מן־השמים על מזבח העלה׃ כז ויאמר יהוה
למלאך וישב חרבו אל־נדנה׃ כח בעת ההיא בראות
דויד כי־ענהו יהוה בגרן ארנן היבוסי ויזבח שם׃

ומשכן

מצודת ציון

כב ותעצר · ענין מניעה׃
כג והמורגים · כעין לוח עץ ובתחתיתו תחובים אבנים דקים ובו דשים התבואה וכן למורג חרוץ (ישעיה מ״א)׃
כז נדנה · הוא נרתק החרב ודוגמתו בגו נדנה (דני׳ ז׳)׃ נרתק

מצודת דוד

כ וישב ארנן · החזיר פניו׃ את המלאך · המשחית עמם׃ וארבעת בניו · אשר היו עמו היו מתחבאים מ״ע מפחד המלאך׃ כא עד ארנן · סמוך אל הגורן׃ כב בכסף מלא · במחיר כסף שלם כל משקלו׃ ותעצר · כדי שתעצר המגפה׃ כג קח לך · את הגורן׃ ויעש · אדני יעשה עולות את הטוב בעיניו ראה וכו׳׃ לעצים · להבעיר האש על המזבח׃ כד לא אשא · לא אקח אשר לך לתתה לה׳׃

והעלות · ולהעלות עולה מהדבר הניתן לי בחנם׃ כה במקום · בעבור כל [illegible] סביב הגורן׃ כו באש · ר״ל העניה היה במה שירדה האש על המזבח׃ [illegible] להשיב חרבו וכן עשה וישב חרבו נגד להפסיק כלל מעתה׃ כח בהיוכח·

היה

כט ומשכן יהוה אשר־עשה משה במדבר ומזבח העולה
בעת ההיא בבמה בגבעון: ל ולא־יכל דויד ללכת
לפניו לדרש אלהים כי נבעת מפני חרב מלאך יהוה:
לא ויאמר דויד זה הוא בית יהוה האלהים וזה־מזבח
לעלה לישראל:

כב א ויאמר דויד לכנוס את־הגרים אשר בארץ
ישראל ויעמד חצבים לחצוב אבני
גזית לבנות בית האלהים: ב וברזל לרב למסמרים
לדלתות השערים ולמחברות הכין דויד ונחשת לרב
אין משקל: ג ועצי ארזים לאין מספר כי־הביאו
הצידנים והצרים עצי ארזים לרב לדויד: ד ויאמר
דויד שלמה בני נער ורך והבית לבנות ליהוה להגדיל
למעלה לשם ולתפארת לכל־הארצות אכינה נא לו
ויכן דויד לרב לפני מותו: ה ויקרא לשלמה בנו
ויצוהו לבנות־בית ליהוה אלהי ישראל: ו ויאמר

דויד

מצודת דוד

היה רגיל לזבוח שם קרבנותיו: כט בבמה. הבית שעמד בה המשכן והמזבח נקרא במה ע"ש הבמה שעמד בה והיא המזבח: ל ולא יכול וכו'. ולזה זבח קרבנותיו על המזבח שעשה בגורן ארנן: כי נבעת. וחש כמו מעתה ללכת לגבעון: כא זה הוא וכו'. במקום הזה יבנה הבית: מזבח לעולה. לפי שרוב הקרבנות הקרבוי' המה עולות לזה נקרא מזבח העולה:

כב א את הגרים. הם הגבעונים:
ב למסמרים וכו'. לעשות המסמרים הצריכים אל הדלתות ולמחברות ר"ל לחבר קרש אל קרש: אין משקל. לא היה מהאפשר לדעת המשקל לגודל הרבוי: ד' נער. בשנים: ורך. מעונג ביותר: והבית לבנות. הבית אשר עליו לבנות לה' מהראוי להגדיל הבנין למעלה להיות לשם וכו' לזה אכינה לו צורך הבנין לבל מעליו:

מצודת ציון

ל נבעת. מל' בעתה וחרדה:
כב א חוצבים. כן יקראו כורתי האבנים ממקום גדולם:
גזית. הוא מל' גזיזה ור"ל כרותות ומפותחות ביותר:
ב למסמרים. ליתדות:
ושקס

ט דויד לשלמה בנו אני היה עם־לבבי לבנות בית לשם
יהוה אלהי: ח ויהי עלי דבר־יהוה לאמר דם לרב
שפכת ומלחמות גדלות עשית לא־תבנה בית לשמי
כי דמים רבים שפכת ארצה לפני: ט הנה־בן נולד לך
הוא יהיה איש מנוחה והניחותי לו מכל־אויביו מסביב
כי שלמה יהיה שמו ושלום ושקט אתן על־ישראל
בימיו: י הוא־יבנה בית לשמי והוא יהיה־לי לבן
ואני־לו לאב והכינותי כסא מלכותו על־ישראל עד־
עולם: יא עתה בני יהי יהוה עמך והצלחת ובנית
בית יהוה אלהיך כאשר דבר עליך: יב אך יתן־לך
יהוה שכל ובינה ויצוך על־ישראל ולשמור את־תורת
יהוה אלהיך: יג אז תצליח אם־תשמור לעשות
את־החקים ואת־המשפטים אשר צוה יהוה את־משה
על־ישראל חזק ואמץ אל־תירא ואל־תחת: יד והנה
בעניי הכינותי לבית־יהוה זהב ככרים מאה־אלף
וכסף אלף אלפים ככרים ולנחשת ולברזל אין משקל
כי

מצודת ציון

ח ושקט. ענין מנוחה: יב ואמץ. גם הוא ענין חוזק: תחת. ענין פחד ושבר כמו אל תערוץ ואל תחת (יהו' א'): לגבריט

מצודת דוד

ז דם לרוב שפכת. עם הנלחם מלחמות ה' ע"מ מנעו מבנות את הבית כמו שמנע להניף ברזל על המזבח על שעושים מהם כלי רציחה: ח איש מנוחה. יהיה תמיד במנוחה ולא יתגרה במי: והניחותי לו. אתן לו מנוחה מאויביו ולא יתגרה מי בו: ושלום וכו'. זכרון שמו היא לאות על השלום: ט לבן. אחבב כבן לאביו: לאב. לחמול עליו כאב על בנו: עד עולם. לזרעו אחריו: יא ויצוך על ישראל. ר"ל יתן בלבך בינה ודעת לצוות את ישראל את המעשה אשר יעשון ובזאת הבינה הרי הוא כאלו הוא מצוך על ישראל: ולשמור. גם יתן לך בינה לשמור את התורה: יב אז תצליח וכו'. הוא כמו הפוך כאומר אם תשמור וכו' אז תצליח: חזק ואמץ. בדבר הכנת המלוכה: יג בעניי. ר"ל עם שאני נחשב לעני מול צורך הראוי לבנין בית ה' עכ"ז הכינותי זהב וכו':

ועליהם

כי לרב היה ועצים ואבנים הכינותי ועליהם תוסיף׃
יד ועמך לרב עשי מלאכה חצבים וחרשי אבן ועץ
וכל־חכם בכל־מלאכה׃ טו לזהב לכסף ולנחשת
ולברזל אין מספר קום ועשה ויהי יהוה עמך׃ טז ויצו
דויד לכל־שרי ישראל לעזר לשלמה בנו׃ יז הלא
יהוה אלהיכם עמכם והניח לכם מסביב כי ׀ נתן
בידי את ישבי הארץ ונכבשה הארץ לפני יהוה ולפני
עמו׃ יח עתה תנו לבבכם ונפשכם לדרוש ליהוה
אלהיכם וקומו ובנו את־מקדש יהוה האלהים להביא
את־ארון ברית־יהוה וכלי קדש האלהים לבית הנבנה
לשם־יהוה׃

כג א ודויד זקן ושבע ימים וימלך את־שלמה
בנו על־ישראל׃ ב ויאסף את־כל־
שרי ישראל והכהנים והלוים׃ ג ויספרו הלוים מבן
שלשים שנה ומעלה ויהי מספרם לגלגלתם לגברים
שלשים ושמונה אלף׃ ד מאלה לנצח על־מלאכת
בית־יהוה עשרים וארבעה אלף ושטרים ושפטים

ששת

מצודת דוד

ועליהם · ע"כ האמור למעלה הוא חוזר : יד וכל חכם וכו' · כל מין חכם בכל מיני מלאכה : טו לזהב · כן למלאכת הזהב וכו' : אין מספר · אל האמורים : קום · הוא ענין לשון זרוז : יז הלא ה' · ר"ל וכה אמר להם הלא ה' וכו' : ונכבשה · כבשו ולכדו את הארץ : לפני ה' וגו' · ר"ל בעזור ה' וע"י עמו : יח ובנו · גם אתם הסייעו לבני בבנין : הנבנה · כי נעת כהנבנה כבר מטב בנויה :

כג ד מאלה לנצח · מאלה העמיד לנצח וכו' : על מלאכת וכו' · בעת עבודת המזבח :

מצודת ציון

כג ג לגברים · לאנשים : ד לנצח · מלאכת השיר נקרא בל' נצוח כי דרך בעלי השיר לנצח זה את זה בהרמת הקול ובהכרע הנעימה : ושוטרים · הם הנוגשים והכופים לעשות דברי השופטים :

פקודם

בכלים

עשת אלפים : ה וארבעת אלפים שערים וארבעת
אלפים מהללים ליהוה בכלים אשר עשיתי להלל :
ו ויחלקם דויד מחלקות לבני לוי לגרשון קהת
ומררי : ז לגרשני לעדן ושמעי : ח בני לעדן הראש
יחיאל וזתם ויואל שלשה : ט בני שמעי שלמות
וחזיאל והרן שלשה אלה ראשי האבות ללעדן :
י ובני שמעי יחת זינא ויעוש ובריעה אלה בני־שמעי
ארבעה : יא ויהי־יחת הראש וזיזה השני ויעוש ובריעה
לא־הרבו בנים ויהיו לבית אב לפקדה אחת :
יב בני קהת עמרם יצהר חברון ועזיאל ארבעה :
יג בני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש
קדשים הוא־ובניו עד־עולם להקטיר לפני יהוה לשרתו
ולברך בשמו עד־עולם : יד ומשה איש האלהים
בניו יקראו על־שבט הלוי : טו בני משה גרשום
ואליעזר : טז בני גרשום שבואל הראש : יז ויהיו
בני־אליעזר רחביה הראש ולא־היה לאליעזר בנים
אחרים ובני רחביה רבו למעלה : יח בני יצהר
שלמית הראש : יט בני חברון יריהו הראש אמריה
השני יחזיאל השלישי ויקמעם הרביעי : כ בני עזיאל
מיכה

מצודת ציון

יא פקידה · ענין מנוי ונזכרו' המערכת :

מצודת דוד

ה בכלים · כי הכ"ד אלף האמורים במקרא שלפניו המה פררו בפה : ו מחלקות · לחלקים : לבני לוי · את בני לוי היה מחלק וכם גרשון וכו' : ז לגרשני · לגרשון היו בנים לעדן ושמעי : ט בני שמעי · אין זה שמעי בן גרשון כ"א אחר מבני לעדן ושלשת בניו היו ראשי אבות : י ובני שמעי · זהו בן גרשון : יא הראש · הוא היה בית אב הראשון בבני שמעי : וזיזה · הוא זינא הנז' : אחת · מוסב גם על לבית אב ור"ל שהיו לחבורה אחת וראש אחד להם : יג ולברך בשמו · הוא ברכת כהנים בנשיאת כפים : יז רבו למעלה · נתרבו מאד :

ויסאוס

מִיכָה הָרֹאשׁ וְיִשִּׁיָּה הַשֵּׁנִי׃ כא בְּנֵי מְרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי
בְּנֵי מַחְלִי אֶלְעָזָר וְקִישׁ׃ כב וַיָּמָת אֶלְעָזָר וְלֹא־הָיוּ
לוֹ בָּנִים כִּי אִם־בָּנוֹת וַיִּשָּׂאוּם בְּנֵי־קִישׁ אֲחֵיהֶם׃ כג בְּנֵי
מוּשִׁי מַחְלִי וְעֵדֶר וִירֵמוֹת שְׁלוֹשָׁה׃ כד אֵלֶּה בְנֵי־לֵוִי
לְבֵית אֲבֹתֵיהֶם רָאשֵׁי הָאָבוֹת לִפְקוּדֵיהֶם בְּמִסְפַּר
שֵׁמוֹת לְגֻלְגְּלֹתָם עֹשֵׂה הַמְּלָאכָה לַעֲבֹדַת בֵּית יְהוָה
מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמָעְלָה׃ כה כִּי אָמַר דָּוִיד הֵנִיחַ
יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל לְעַמּוֹ וַיִּשְׁכֹּן בִּירוּשָׁלַםִ עַד־לְעוֹלָם׃
כו וְגַם לַלְוִיִּם אֵין־לָשֵׂאת אֶת־הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו
לַעֲבֹדָתוֹ׃ כז כִּי בְדִבְרֵי דָוִיד הָאַחֲרוֹנִים הֵמָּה מִסְפַּר
בְּנֵי־לֵוִי מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּלְמָעְלָה׃ כח כִּי מַעֲמָדָם
לְיַד־בְּנֵי אַהֲרֹן לַעֲבֹדַת בֵּית יְהוָה עַל־הַחֲצֵרוֹת וְעַל־
הַלְּשָׁכוֹת וְעַל־טׇהֳרַת לְכׇל־קֹדֶשׁ וּמַעֲשֵׂה עֲבֹדַת בֵּית
הָאֱלֹהִים׃ כט וּלְלֶחֶם הַמַּעֲרֶכֶת וּלְסֹלֶת לְמִנְחָה
וְלִרְקִיקֵי

מצודת דוד

כב וישאום. נשאום לנשים: אחיהם. קרוביהם: כד לבית אבותיהם וכו'. לבני בית אבותיהם היו אלו ראשי האבות לכל הפקודים שבהם: במספר שמות. המגויין במספר זכרון שמותם לגלגלותם: עשה המלאכה וכו'. המשוררים והשוערים והממונים: כה כי אמר דוד. בא לתת טעם למה מנה דוד מבן עשרים הלא התורה אמרה מבן שלשים ואמר כי אמר דוד הניח ה' וכו' עד לעולם ולא יזוז עוד משם: כו וגם ללוים. וא"כ אין גם ללוים לשאת את המשכן ממקום למקום כמו שנשאו עד הנה ואינם אלא לשיר ידי בבן עשרים כי לעבודה בכתף הוצרך לשלשים למלאות הכח ולא לשיר: לעבודתו. בעשוי לעבודת המשכן: כז כי בדברי וכו'. ר"ל הא שבדברי דוד עצמו נאמר למעלה מבן שלשים זהו כי בדברי דוד האחרונים המה ספורים מבן עשרים אבל בראשונה לא עלתה זאת על דעתו ורצה למנותם כמ"ש בתורה מבן שלשים: כח כי מעמדם. ר"ל הוחל והופקדו להיות מעמדם תחת יד בני אהרן וכו' א"כ די בבן עשרים: על החצרות. יפרש מהו עבודת בית ה' ואמר שיהיו ממונים על החצרות וכו': ועל טהרת. לשמור טהרת דברים הקדושים שלא יטמאו: ומעשה. ר"ל מעשה עבודת וכו': כט וללחם המערכת וכו'. להכין לחם הפנים וסולת למנחת הסולת ולרקיקי וכו' והם מיני מנחות האמורים בתורה:

מצודת ציון

כט המערכת. מל' עריכה וסדור:

ולרקיקי

וְלִרְקִיקֵי הַמַּצּוֹת וְלַמַּחֲבַת וְלַמֻּרְבֶּכֶת וּלְכָל־מְשׂוּרָה
וּמִדָּה׃ ל וְלַעֲמֹד בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר לְהֹדוֹת וּלְהַלֵּל לַיהוָה
וְכֵן לָעָרֶב׃ לא וּלְכֹל הַעֲלוֹת עֹלוֹת לַיהוָה לַשַּׁבָּתוֹת
לֶחֳדָשִׁים וְלַמֹּעֲדִים בְּמִסְפָּר כְּמִשְׁפָּט עֲלֵיהֶם תָּמִיד לִפְנֵי
יְהוָה׃ לב וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת אֹהֶל־מוֹעֵד וְאֵת
מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ וּמִשְׁמֶרֶת בְּנֵי אַהֲרֹן אֲחֵיהֶם לַעֲבֹדַת
בֵּית יְהוָה׃

כד א וְלִבְנֵי אַהֲרֹן מַחְלְקוֹתָם בְּנֵי אַהֲרֹן נָדָב
וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִתָמָר׃ ב וַיָּמָת
נָדָב וַאֲבִיהוּא לִפְנֵי אֲבִיהֶם וּבָנִים לֹא־הָיוּ לָהֶם וַיְכַהֲנוּ
אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר׃ ג וַיֶּחָלְקֵם דָּוִיד וְצָדוֹק מִן־בְּנֵי אֶלְעָזָר
וַאֲחִימֶלֶךְ מִן־בְּנֵי אִיתָמָר לִפְקֻדָּתָם בַּעֲבֹדָתָם׃
ד וַיִּמָּצְאוּ בְנֵי־אֶלְעָזָר רַבִּים לְרָאשֵׁי הַגְּבָרִים מִן־בְּנֵי
אִיתָמָר וַיַּחְלְקוּם לִבְנֵי אֶלְעָזָר רָאשִׁים לְבֵית־אָבוֹת

ששה

מצודת ציון

ולרקיקי. מרדות דקות כמו ורקיקי מצות (ויק' ב'): ולמרבכת. ענין חליטה ברותחין כמו מרבכת תביאנה (שם ו'): משורה. היא מדת הלח כמו במדה במשקל ובמשורה (שם י"ט):

קרן

מצודת דוד

ולכל משורה. להיות ממונים על מדות הלח והיבש הנצרכים בעזרה: ל ולעמוד וכו'. לשורר בעת הקרבת התמידין: לא ולכל העלות. להודות ולהלל בכל זמן העלאת עולות של שבתות וכו' ר"ל עולות המוספין: במספר. ר"ל העולות הבאים במספר הקבוע כמשפט האמור על ישראל להקריב תמיד לפני ה' ולא יעבור: לב ושמרו וגו'. גם ישמרו את משמרת ההיכל לבל יקרב איש זר: הקדש. דברים המקודשים: ומשמרת בני אהרן. יסייעו אותם בדבר הצריך לעבודת בית ה' כהפשטת עור העולה וכדומה:

כד א ולבני אהרן. ואת בני אהרן היה כן מחלוקתם למשמרות: ב לפני אביהם. בחיי אביהם: ויכהנו. ר"ל והם נשארו כהנים לה': ג לפקודתם בעבודתם. לפי מספרם העומדים בעבודה המוטל עליהם: ד לראשי הגברים. למספר ראשי הגברים הראויין לעבודה:

ראשים

ששה עשר ולבני איתמר לבית אבותם שמונה:
ה ויחלקום בגורלות אלה עם־אלה כי־היו שרי־קדש
ושרי האלהים מבני אלעזר ובבני איתמר: ו ויכתבם
שמעיה בן־נתנאל הסופר מן־הלוי לפני המלך והשרים
וצדוק הכהן ואחימלך בן־אביתר וראשי האבות
לכהנים וללוים בית־אב אחד אחז לאלעזר ואחז ׀
אחז לאיתמר: ז ויצא הגורל הראשון ליהויריב
לידעיה השני: ח לחרם השלישי לשערים הרבעי:
ט למלכיה החמישי למימן הששי: י להקוץ השביעי
לאביה השמיני: יא לישוע התשעי לשכניהו העשרי:
יב לאלישיב עשתי עשר ליקים שנים עשר: יג לחפה
שלשה עשר לישבאב ארבעה עשר: יד לבלגה
חמשה עשר לאמר ששה עשר: טו לחזיר שבעה
עשר להפצץ שמונה עשר: טז לפתחיה תשעה עשר
ליחזקאל העשרים: יז ליכין אחד ועשרים לגמול
שנים ועשרים: יח לדליהו שלשה ועשרים למעזיהו
ארבעה ועשרים: יט אלה פקדתם לעבדתם לבוא
לבית־יהוה כמשפטם ביד אהרן אביהם כאשר צוהו
יהוה אלהי ישראל: כ ולבני לוי הנותרים לבני

עמרם

מצודת דוד

ראשים לבית אבות · עשה ששה עשר ראשי בתי אבות וכן המשמרות : ה
בגורלות · מי יעמוד ראשון ומי שני וכו' : כי היו שרי קדש וכו' · כי כולם היו
שרי קדש וכו' ולזה לא נתן מעלה לאחד על השני להקדימו מבלי גורל : ו ויכתבם ·
שמות בתי האבות כתבם על פתקים לתתם בקלפי לעשות הגורל : בית אב אחד
אחוז וכו' : ר"ל מתחלה היו שמנה בתי אבות לאלעזר ושמנה לאיתמר ועל שמנת
דוד רבים לבני אלעזר חלק כל בית אב לשנים וז"ש בית אב אחד אחוז לאלעזר ר"ל
כל בית אב אחז עוד אחד להיות בה שנים . ואחז אחז לאיתמר · ר"ל מה שהיה
אחוז לאיתמר אחז נשאר אחוז ולא הוסיף כלום : יט אלה פקודתם · אלה
מספר המשמרות לבוא לבית ה' לעבודתם כמשפט האמור ביד אהרן וכו' צוהו ה':

ב כט ולבני

עמרם שובאל לבני שובאל יחדיהו׃ כא לרחביהו
לבני רחביהו הראש ישיה׃ כב ליצהרי שלמות
לבני שלמות יחת׃ כג ובני יריהו אמריהו השני
יחזיאל השלישי יקמעם הרביעי׃ כד בני עזיאל
מיכה לבני מיכה שמור׃ כה אחי מיכה ישיה לבני
ישיה זכריהו׃ כו בני מררי מחלי ומושי בני יעזיהו
בנו׃ כז בני מררי ליעזיהו בנו ושהם וזכור ועברי׃
כח למחלי אלעזר ולא־היה לו בנים׃ כט לקיש בני־
קיש ירחמאל׃ ל ובני מושי מחלי ועדר וירימות
אלה בני הלוים לבית אבתיהם׃ לא ויפילו גם־הם
גורלות לעמת ׀ אחיהם בני־אהרן לפני דויד המלך
וצדוק ואחימלך וראשי האבות לכהנים וללוים אבות
הראש

מצודת דוד

כ ולבני לוי הנותרים · היה כן מחלוקתם ואמר הנותרים לפי כבר הסב הכהנים מבני לוי ובני גרשון בן לוי ורק שגם המה נזכרים עמהם למעלה מ"מ חשבם שוב על כי נשתנה בהם שמות בתי האבות ועל בני מררי נתוסף עוד : לבני עמרם שובאל וכו' · ר"ל בית האב מבני עמרם שהיתה נקראת מתחלה ע"ש שובאל עתה הוחזרה להיות נקראה ע"ש יחדיהו שהיה מבני שובאל וכן כולם הנאמרים בענין :
כא לרחביהו · לבית אב של רחביה נעשה מבניו ישיה לראש ונקראה בית האב על שמו : כב ליצהרי · בית האב מבני יצהר שהיתה נקראת ע"ש שלומות נקראה עתה ע"ש יחת : כג ובני יריהו · ר"ל בית האב שהיתה נקראה ע"ש יריהו נעשה עתה לבית אב אחת עם אמריהו שהיתה שני לה ונקראו שתיהן ע"ש אמריהו :
יחזיאל · בית האב ההיא לא נשתנה שמה וכן יקמעם : כה אחי מיכה ישיה · ר"ל בית האב שהיתה נקראה ע"ש ישיה שהיה אחי מיכה הוחזרה להיות נקראת ע"ש זכריהו שהיה מבני ישיה : כו בני מררי · ר"ל מה שהיו בתי אבות לבני מררי רק מבני מחלי ומושי נתוסף עתה בתי אבות בני יעזיהו בן מררי שלא הוזכר למעלה :
כז בני מררי · אלה בתי האבות מבני מררי ליעזיהו בנו היו ושהם וכו' :
כח ולא היה לו בנים · ולא היה א"כ לבית אב : כט לקיש · בית האב של קיש נקראה עתה ע"ש ירחמאל שהיה מבני קיש : ל ובני מושי מחלי וכו' · בתי האבות ההם לא נשתנו שמם : לבית אבותיהם · של בני משפחותם (והיו א"כ נחלקים עתה לכ"ד מחלקות כמו הכהנים תשעה מבני גרשון ושמנה מבני קהת ושבעה מבני מררי) : לא גורלות · מי ישמש ראשון ועבודתם היה לשמור נפש : לעומת אחיהם · ר"ל כמו אחיהם בני אהרן ודומה להם נדבר הגורל :
אבות

הראש לעמת אחיו הקטן:

כה א ויבדל דויד ושרי הצבא לעבדה לבני
אסף והימן וידותון הנביאים בכנרות הנבאים
בנבלים ובמצלתים ויהי מספרם אנשי מלאכה
לעבדתם: ב לבני אסף זכור ויוסף ונתניה ואשראלה
בני אסף על יד־אסף הנבא על־ידי המלך: ג לידותון
בני ידותון גדליהו וצרי וישעיהו חשביהו ומתתיהו
ששה על ידי אביהם ידותון בכנור הנבא על־הדות
והלל ליהוה: ד להימן בני הימן בקיהו מתניהו
עזיאל שבואל וירימות חנניה חנני אליאתה גדלתי
ורממתי עזר ישבקשה מלותי הותיר מחזיאות: ה כל־
אלה בנים להימן חזה המלך בדברי האלהים להרים
קרן ויתן האלהים להימן בנים ארבעה עשר ובנות
שלוש

מצודת דוד

אבות הראש וכו׳. הראש מכל בני בתי האבות היה נקרא בשמו אבות ולזה אמר עם שאבות הזה היה הראש לכולם עכ״ז היה מונח בגורל לעמת אחיו הקטן מכולם ולא הועיל לו מעלתו להקדים ראשון את בית האב שלו:

כה א ויבדל. הבדילם מספר הלוים אל העבודה הנמסר להם בנבל ובכלי שיר: הנבאים. אשר היו מתנבאים ברוה״ק: בכנורות. הבדילם לנגן בכנורות וכו׳: אנשי מלאכה לעבודתם. בקיאים וחכמי׳ בעבודת הנגון: ב לבני אסף זכור. לבני אסף היה המספר זכור ויוסף וכו׳: על יד אסף. ר״ל גם השכילו בחכמת הנגון על יד אסף אביהם כי הוא למדם: הנבא. על אסף יאמר שהיה מתנבא ברוה״ק על ידי המלך כי הוא הכינו להשפיעו אל הנבואה: ג לידותון. זהו המספר לידותון: ששה. אינם אלא חמשה ואחז״ל שאשת ידותון היתה מעוברת וצפה דוד ברוח הקדש שתלד בן ויהיה ראש משמרה והוא שמעי האמור למטה העשירי שמעי: על ידי וכו׳. ר״ל ע״י אביהם השכילו לנגן בכנור כי הוא למדם: הנבא. על ידותון יאמר שהיה מתנבא ברוח הקדש בהודות והלל לה׳: ד להימן. זהו המספר להימן: ורוממתי עזר. הוא שם אחד ועם כהמה שתי תיבות: ה חוזה המלך וגו׳. הוא היה מתנבא למלך בדבר אלהים שירים קרן ממשלתו:

שלוש׃ ו כל־אלה על־ידי אביהם בשיר בית יהוה
במצלתים נבלים וכנרות לעבדת בית האלהים על־
ידי המלך אסף וידותון והימן׃ ז ויהי מספרם עם־
אחיהם מלמדי־שיר ליהוה כל־המבין מאתים שמונים
ושמונה׃ ח ויפילו גורלות משמרת לעמת כקטן
כגדול מבין עם־תלמיד׃ ט ויצא הגורל הראשון
לאסף ליוסף גדליהו השני הוא־ואחיו ובניו שנים
עשר׃ י השלשי זכור בניו ואחיו שנים עשר׃
יא הרביעי ליצרי בניו ואחיו שנים עשר׃ יב החמישי
נתניהו בניו ואחיו שנים עשר׃ יג הששי בקיהו
בניו ואחיו שנים עשר׃ יד השביעי ישראלה בניו
ואחיו שנים עשר׃ טו השמיני ישעיהו בניו ואחיו
שנים עשר׃ טז התשיעי מתניהו בניו ואחיו שנים

עשר

מצודת ציון

כה ה קרן · ענין ממשלה וחוזק והושאל מבע"ח בעלי הקרנות אשר יתחזקו בהם בהלחם עם מי׃ ז מלמדי · ענין ההרגל כמו ועמד לטרוף טרף (יחז' י"ט)׃ ח לעומת · נגד׃ יא ליצרי · הוא צרי האמור למעלה וכן ימצא קצת שינוי השמות בכאן הנזכרים ובדרך המקרא׃

ויפקדם

מצודת דוד

ו על ידי אביהם בשיר · ע"י הניגון שהתחילו לדבר בשיר בבית ה' באלהים וכו'׃ לעבודת וכו' · בעת עבודת הקרבנות׃ על ידי המלך · ר"ל בהכלולים שתיקן המלך ואסף וכו' כי גם המה חקנו מזמורים כמ"ש בספר תהלים׃ ז ויהי מספרם · של ראשי המשמרות הנזכרים עם חבריהם המלומדים לדבר בשיר׃ כל המבין · בדבר השיר׃ מאתים וכו' · ולא חשב כ"א המבינים ביותר בדבר הנגון אבל מספר כולם היו ארבעת אלפים כמ"ש למעלה׃ ח גורלות · מי ישמש ראשון ועבודתם היה לנגן בכלים׃ משמרת לעומת · כמו משמרת לעומת משמרת וקצר בדבר המובן׃ מבין · היותר בקי בדבר השיר עם מי שצריך להתלמד עוד ולא הועיל לו רוב בינתו להקדימו ראשון׃ ט לאסף ליוסף · מבני אסף עלה הגורל הראשון ליוסף׃ גדליהו השני · הוא היה בן ידותון וכן כולם לא היו כסדר התולדות כי אם כאשר עלה הגורל׃ הוא ואחיו ובניו · מוסב גם על יוסף הראשון כי בכ"ה היו י"ב ולכ"ד משמרות עולה רפ"ח כמספר האמור למעלה והם היו המבינים ביותר בדבר השיר׃

למחלקות.

עשר: יז העשירי שמעי בניו ואחיו שנים עשר:
יח עשתי־עשר עזראל בניו ואחיו שנים עשר:
יט השנים עשר יחשביה בניו ואחיו שנים עשר:
כ לשלשה עשר שובאל בניו ואחיו שנים עשר:
כא לארבעה עשר מתתיהו בניו ואחיו שנים עשר:
כב לחמשה עשר לירמות בניו ואחיו שנים עשר:
כג לששה עשר לחנניהו בניו ואחיו שנים עשר:
כד לשבעה עשר לישבקשה בניו ואחיו שנים עשר:
כה לשמונה עשר לחנני בניו ואחיו שנים עשר:
כו לתשעה עשר למלותי בניו ואחיו שנים עשר:
כז לעשרים לאליתה בניו ואחיו שנים עשר:
כח לאחד ועשרים להותיר בניו ואחיו שנים עשר:
כט לשנים ועשרים לגדלתי בניו ואחיו שנים עשר:
ל לשלשה ועשרים למחזיאות בניו ואחיו שנים
עשר: לא לארבעה ועשרים לרוממתי עזר בניו ואחיו
שנים עשר:

כו א למחלקות לשערים לקרחים משלמיהו בן־
קרא מן־בני אסף: ב ולמשלמיהו
בנים זכריהו הבכור ידיעאל השני זבדיהו השלישי
יתניאל הרביעי: ג עילם החמישי יהוחנן הששי
אליהועיני השביעי: ד ולעבד אדם בנים שמעיה
הבכור יהוזבד השני יואח השלשי ושכר הרביעי
ונתנאל החמישי: ה עמיאל הששי יששכר השביעי
פעלתי

מצודת דוד

כו א למחלקות. ר״ל אלה המחלקים לשוערים לבני קרח היה לשוער משלמיהו וכו׳: ד ולעובד אדום. גם הוא היה שוער כמ״ש למעלה:

פעלתי השמיני כי ברכו אלהים׃ ו ולשמעיה בנו
נולד בנים הממשלים לבית־אביהם כי־גבורי חיל
המה׃ ז בני שמעיה עתני ורפאל ועובד אלזבד
אחיו בני־חיל אליהו וסמכיהו׃ ח כל־אלה מבני
עבד אדם המה ובניהם ואחיהם איש־חיל בכח לעבדה
ששים ושנים לעבד אדם׃ ט ולמשלמיהו בנים
ואחים בני־חיל שמונה עשר׃ י ולחסה מן־בני־
מררי בנים שמרי הראש כי לא־היה בכור וישימהו
אביהו לראש׃ יא חלקיהו השני טבליהו השלשי
זכריהו הרביעי כל־בנים ואחים לחסה שלשה עשר׃
יב לאלה מחלקות השערים לראשי הגברים משמרות
לעמת אחיהם לשרת בבית יהוה׃ יג ויפילו גורלות
כקטן כגדול לבית אבותם לשער ושער׃ יד ויפל
הגורל מזרחה לשלמיהו וזכריהו בנו יועץ בשכל הפילו

גורלות

מצודת דוד

ה כי ברכו אלהים. בריבוי בנים והוא על מעמד הארון אצלו כמ"ש למעלה:
ו הממשלים. המושלים על בית אביהם: ז אחיו בני חיל. כן שמות בניו האחד אחיו והשני בני חיל: ח איש חיל. כ"א היה איש חיל: לעבודה. לפתוח ולנעול את השערים: ששים ושנים. ולמעלה נאמר ששים ושמונה ואולי אחר ששה לעת זקנת דוד: י ולחוסה. גם הוא היה שוער כמ"ש למעלה: כי לא היה בכור. יפרש למה אמר בחבריו הבכור ובזו אמר הראש ואמר כי באמת לא היה בכור וכו': יב לאלה וכו'. ר"ל אל אלה הנזכרים למעלה היו מחלקין כל השוערים שהיו במספר ארבעת אלפים כמ"ש למעלה והנזכרים כאן היו הראשים עליהם: לראשי הגברים משמרות. ר"ל המשמרות חלקו לפי מספר ראשי הגבורים שיהיו ראשים שוין (ולא נמצאים כי א"א להתחלק ד' אלפים שוערים על כ"ד חלקים שוים [illegible] היה מכפר המשמרות): לעומת אחיהם. ר"ל כמו אחיהם המשוררים ודו[illegible] להם: לשרת בבית ה'. בדבר פתיחת ונעילת השערים:
יג כקטן כגדול לבית אבותם. הקטן אשר במשפחתו היה שוה אל הגדול בדבר הגורל: לשער ושער. ר"ל והגורל היה מי יהיה שוער בשער זה ומי בשער זה לא לדעת איזה מהם קודם כאשר היה הגורל במשמרות הכהנים והמשוררים:

מזרחה

גורלות ויצא גורלו צפונה: טו לעבד אדם נגבה
ולבניו בית האספים: טז לשפים ולחסה למערב
עם שער שלכת במסלה העולה משמר לעמת משמר:
יז למזרח הלוים ששה לצפונה ליום ארבעה לנגבה
ליום ארבעה ולאספים שנים שנים: יח לפרבר
למערב ארבעה למסלה שנים לפרבר: יט אלה
מחלקות השערים לבני הקרחי ולבני מררי: כ והלוים
אחיה על־אוצרות בית האלהים ולאצרות הקדשים:
כא בני לעדן בני הגרשני ללעדן ראשי האבות ללעדן
הגרשני יחיאלי: כב בני יחיאלי זתם ויואל אחיו
על־אצרות בית יהוה: כג לעמרמי ליצהרי לחברני
לעזיאלי: כד ושבאל בן־גרשום בן־משה נגיד על־
האוצרות

מצודת דוד

יד מזרחה לשלמיהו · שער המזרחי נפל בגורל לשלמיהו הוא ואנשיו: יועץ בשכל · שהיה בעל עצה בהשכל רב ולזה הוא ואנשיו הפילו הגורלות ויצא גורלו בשער הצפוני: טו בית האספים · נקרא כן על ענין ידוע להם והיתה מול שער הדרומי · טז לשפים · אולי נזכר למעלה בשמו האחר: שער שלכת · כן שם השער שעמד במסלה ושביל העולה אל מעלה ההר: משמר לעומת משמר · ר"ל זמן מה ישמור שופים למערב וחוסה בשער שלכת ולעומת זמן זה יתחלף המשמר וכן יחזור הלילה: יז למזרח · עתה מונה והולך שמות המקומות אשר ישמרו שם ומספר כתות השומרים ואמר בפאת המזרח יהיו ששה כתות לוים משמרים: ליום ארבעה · ר"ל בכל יום ישמרו ארבעה כתות: שנים שנים · והכן שהיו האספים שתים מקומות ולזה הזכיר בל' רבים ובכ"א ישמרו ב' כתות במקומות חלוקות זו מזו: יח לפרבר למערב · כלפי המערב אל הפרבר והוא שם הדר מה: ארבעה · יהיו ארבעה כתות במסלה ההולכת אל הפרבר ושנים בפרבר עצמה והרי הן במספר כ"ד וכן אמרז"ל: יט אלה מחלקות · חלוקת מקומות שומרי השערים: כ והלוים · ר"ל וגם זאת פקודת הלוים: האלהים · הבאה לתקון הבית: הקדשים · שלוקחין בהם קרבנות הצבור: כא בני הגרשני · מבני גרשון: ללעדן ראשי האבות וכו' · כאומר הנה לעד נפל גדולה הרבה ללעדן היו ראשי האבות בספר המרובה מכולן ללעדן כולל יחיאל שהיה שר וגדול ובניו היו ממונים על האוצרות כמ"ש במקרא שלאחריו: כב בני יחיאלי וכו' · ר"ל המה וגם זתם ויואל אחיו בני לעדן היו על אוצרות בית ה' והם כלי זהב וכסף שבבית ה': כג לעמרמי וכו' · ר"ל וכן מבני עמרם וכו' היו ממונים בבית ה'

האצרות: כה ואחיו לאליעזר רחביהו בנו וישעיהו
בנו וירם בנו וזכרי בנו ושלמות בנו: כו הוא שלמות
ואחיו על כל־אצרות הקדשים אשר הקדיש דויד
המלך וראשי האבות לשרי־האלפים והמאות ושרי
הצבא: כז מן־המלחמות ומן־השלל הקדישו לחזק
לבית יהוה: כח וכל ההקדיש שמואל הראה ושאול
בן־קיש ואבנר בן־נר ויואב בן־צרויה כל המקדיש
על יד־שלמית ואחיו: כט ליצהרי כנניהו ובניו
למלאכה החיצונה על־ישראל לשטרים ולשפטים:
ל לחברוני חשביהו ואחיו בני־חיל אלף ושבע־
מאות על פקדת ישראל מעבר לירדן מערבה לכל־
מלאכת יהוה ולעבדת המלך: לא לחברוני יריה
הראש לחברוני לתלדתיו לאבות בשנת הארבעים
למלכות דויד נדרשו וימצא בהם גבורי חיל ביעזיר
גלעד: לב ואחיו בני־חיל אלפים ושבע מאות ראשי
האבות

מצודת דוד

כאשר יזכור למטה ולא זכר מבני עזיאל ואולי כולם מבני חברון: **כד** נגיד על האוצרות. היה ממונה על כל האוצרות ושאר הממונים היו תחת ידו: **כה** ואחיו. של שבואל מזרע של אליעזר: רחביהו בנו. הוא היה בן אליעזר וכן כולם היו אחד בן אחד: **כו** על כל וגו'. ר"ל כל המקדיש דבר גדול היה מוסרו לידו והוא הביאו אל בית האוצר וכמ"ש במקראות שלאחריו: וראשי האבות לשרי וגו'. ראשי האבות אשר הועמדו להיות שרי האלפים והמאות: **כז** מן המלחמות וגו'. אשר הקדישו ממה שלקחו במלחמה וממה ששללו מן המקומות אשר כבשו: לחזק וגו'. להיות גנוז באוצר על תקון הבית: **כח** והקדיש. אשר הקדיש כי הה"א היא במקום אשר: על יד. היה מוסרו לידו להביאו אל בית האוצר: **כט** למלאכה החיצונה. על המלאכה הנעשה לא לעיר לצורך הבית להכין עצים ואבנים וכדומה המוטל על ישראל היו המה לשוטרים ולשופטים על הדבר ההיא: **ל** על פקודת. המה היו על הגזברות של ישראל היושבים בעבר הירדן בחלק המערבי ממנו הסובב מול א"י: לכל מלאכת ה' וגו'. על כל המלאכה המוטל עליהם לבית ה' ולעבודת המלך: **לא** לתולדותיו לאבות. למשפחתו לכל בתי האבות היה בראש: נדרשו. בני חברון נדרשו לדעת אם יש בהם אנשי חיל: ביעזיר

גלעד

האבות ויפקידם דויד המלך על־הראובני והגדי וחצי
שבט המנשי לכל־דבר האלהים ודבר המלך:
כז א ובני ישראל למספרם ראשי האבות ושרי
האלפים והמאות ושטריהם המשרתים
את־המלך לכל דבר המחלקות הבאה והיצאת חדש
בחדש לכל חדשי השנה המחלקת האחת עשרים
וארבעה אלף: ב על המחלקת הראשונה לחדש
הראשון ישבעם בן־זבדיאל ועל מחלקתו עשרים
וארבעה אלף: ג מן־בני־פרץ הראש לכל־שרי
הצבאות לחדש הראשון: ד ועל מחלקת החדש
השני דודי האחוחי ומחלקתו ומקלות הנגיד ועל
מחלקתו עשרים וארבעה אלף: ה שר הצבא
השלישי

מצודת דוד

גלעד. ביעזיר שעמדה בארץ הגלעד: לב ואחיו. בניו של יריה שהיו בני חיל אלפים וכו': על הראובני וכו'. ר״ל היושבים ... המזרחי כי נחלק המעבדים היו השבטים ... לממונים: לכל דבר. על כל דבר המוטל עליהם מעבודת בית אלהים ומעבודת המלך:

כז א למספרם. לכל מספר אנשיהם היו ממונים עליהם ראשי האבות וכו׳ ומתחלת ימי מלכותו היו הממונים ההם ועל שחשב כאן מנוי המשמרות שייך להם להזכיר את כל הממונים: ושטריהם. ואלה היו שוטריהם של השרים הנזכרים הממונים מפי׳ם המשרתים את המלך בכל דבר המוטל על המחלקות לזרוז ולכופם לעשות בזמנו: הבאה והיוצאת. כל מחלוקת היתה באה בתחלת החודש ויוצאת גם היא ונכנסת אחרת תחתיה בחוזר חלילה לכל חדשי השנה וכן בכל שנה ושנה ועל כל אחת היה מוטל בחדשה לעשות כל צרכי המלך: המחלוקת האחת. מספר אנשי מחלוקה האחת היו כ״ד אלף: ב על המחלוקת. הממונה על המחלוקת הראשונה המשמשת בחדש הראשון היה ישבעם: ועל מחלוקתו. מספר האנשים שעל מחלוקתו היו כ״ד אלף: ג מן בני פרץ. ישבעם היה מבני פרץ קרוב לדוד ולזה היה הראש לכל שרי הצבאות גם הממונים על המחלקות: ד ומחלוקתו. המשרת לו כנגיד ... ומקלות

מצודת ציון

כו לב ויפקידם. ענין מנוי וגזרות: לכל דבר. לכל ענין וכן על דבר פעור (במדבר כ״ה):

כז א המחלקות. מלשון חלק:

ד ומקלות. כן שמו נו״ן: השליפים

השלישי לחדש השלישי בניהו בן־יהוידע הכהן ראש
ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף : ו הוא בניהו
גבור השלשים ועל־השלשים ומחלקתו עמיזבד בנו :
ז הרביעי לחדש הרביעי עשהאל אחי יואב וזבדיה
בנו אחריו ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף :
ח החמישי לחדש החמישי השר שמהות היזרח ועל
מחלקתו עשרים וארבעה אלף : ט הששי לחדש
הששי עירא בן־עקש התקועי ועל מחלקתו עשרים
וארבעה אלף : י השביעי לחדש השביעי חלץ
הפלוני מן בני אפרים ועל מחלקתו עשרים וארבעה
אלף : יא השמיני לחדש השמיני סבכי החשתי
לזרחי ועל מחלקתו עשרים וארבעה אלף : יב התשיעי
לחדש התשיעי אביעזר הענתותי לבנימיני ועל
מחלקתו עשרים וארבעה אלף : יג העשירי לחדש
העשירי מהרי הנטופתי לזרחי ועל מחלקתו עשרים
וארבעה אלף : יד עשתי־עשר לעשתי עשר החדש
בניה הפרעתני מן־בני אפרים ועל מחלקתו עשרים
וארבעה אלף : טו השנים עשר לשנים עשר החדש
חלדי הנטופתי לעתניאל ועל מחלקתו עשרים וארבעה
אלף : טז ועל שבטי ישראל לראובני נגיד אליעזר
בן

מצודת ציון

ו השלישים · שרים וממונים כמו ומבחר שלישיו (שמו׳ ט״ו) :
נשא

מצודת דוד

הנגיד : ה שר צבא · עם כי כולם קרואים שרי צבאות מ״מ פרט בבניהו לכבודו וגם קראו ראש : ז גבור השלשים · היה הגבור שבשרי׳ וממונה עליהם : ומחלוקתו · המסייע לו :

ז אחריו · כי עשהאל הומת מיד בתחלת מלכותו והועמד בנו אחריו :
יא לזרחי · מבני זרח בן יהודה : טו לעתניאל · מבני עתניאל בן קנז קבוצת הרקמון :

ועל

בן־זכרי לשמעוני שפטיהו בן־מעכה: יז ללוי חשביה
בן־קמואל לאהרן צדוק: יח ליהודה אליהו מאחי
דויד ליששכר עמרי בן־מיכאל: יט לזבולן ישמעיהו
בן־עבדיהו לנפתלי ירימות בן־עזריאל: כ לבני
אפרים הושע בן־עזזיהו לחצי שבט מנשה יואל בן־
פדיהו: כא לחצי המנשה גלעדה ידו בן־זכריהו
לבנימן יעשיאל בן־אבנר: כב לדן עזראל בן־ירחם
אלה שרי שבטי ישראל: כג ולא־נשא דויד מספרם
למבן עשרים שנה ולמטה כי אמר יהוה להרבות
את־ישראל ככוכבי השמים: כד יואב בן־צרויה החל
למנות ולא כלה ויהי בזאת קצף על־ישראל ולא עלה
המספר במספר דברי הימים למלך דויד: * כה ועל
אצרות המלך עזמות בן־עדיאל ועל־האצרות בשדה
בערים ובכפרים ובמגדלות יהונתן בן־עזיהו: כו ועל
עשי מלאכת השדה לעבדת האדמה עזרי בן־כלוב:
כז ועל־הכרמים שמעי הרמתי ועל שבכרמים לאצרות

היין

מצודת דוד

טז ועל שבטי ישראל. לכל שבט העמיד שר מבני שבטו: יח מאחי דויד. הוא הנזכר מאחיו כי כולם הרג מלך מואב: כא גלעדה. היושבים בארץ הגלעד בעבר הירדן: כג ולא נשא וכו'. ר"ל כל המנויין שמנה לא מנה בהם פחות מבן עשרים כי אמר ה' להרבות את ישראל ככוכבי שמים שאין למנותם כמ"ש הנט נא וספור הכוכבים אם תוכל לספור וגו' כה יהיה זרעך (בראשית ט"ו) ולכן לא מנה הפחותים מבן עשרים לבל יודע מספר כל בני ישראל: כד החל למנות. את היתרים מבן עשרים: ולא כלה. לספור את כולם כי לא מנה אז שבט לוי ובנימין כמ"ש למעלה ועם כל זה היה בזאת קצף על ישראל ונאמר בזה הדבר כמ"ש למעלה. ולא עלה המספר. ר"ל לכן חדל מלמנות את הפחותים מעשרים ולא עלה המספר ההוא במספר האמור בדברי הימים וגו' כי במספר האמור שם הלא אלה אף היתרים מבן עשרים: כה ועל אוצרות המלך. הממונה על אוצרות המלך היה עזמות: בשדה בערים וגו'. אוצרות התבואה וכלי מלחמה וכדומה: כו לעבודת האדמה.

מצודת ציון

כג נשא. ענין מספר כמו כי תשא (שמות ל'): כד החל. התחיל: ולא כלה. לא השלים:

וסופר

לחרוש

היין זבדי השפמי: כח ועל־הזיתים והשקמים אשר
בשפלה בעל חנן הגדרי ועל־אצרות השמן יועש:
כט ועל־הבקר הרעים בשרון שטרי השרוני ועל־
הבקר בעמקים שפט בן־עדלי: ל ועל־הגמלים אוביל
הישמעלי ועל האתנות יחדיהו המרנתי: לא ועל־
הצאן יזיז ההגרי כל־אלה שרי הרכוש אשר למלך
דויד: לב ויהונתן דוד־דויד יועץ איש־מבין וסופר
הוא ויחיאל בן־חכמוני עם־בני המלך: לג ואחיתפל
יועץ למלך וחושי הארכי רע המלך: לד ואחרי
אחיתפל יהוידע בן־בניהו ואביתר ושר־צבא למלך
יואב:

כח א ויקהל דויד את־כל־שרי ישראל שרי
השבטים ושרי המחלקות המשרתים
את־המלך ושרי האלפים ושרי המאות ושרי כל־
רכוש ומקנה למלך ולבניו עם־הסריסים והגבורים
ולכל

מצודת ציון

לב וסופר · הגס ובדברז"ל סופר מגדל ונוד יונה (חולין ק"ח) :
הסריסים

מצודת דוד

לחרוש ולזרוע ולקציר : כז ועל הכרמים · על העבודה אשר יעשה בהם עד אחר הבציר : ועל שבכרמים · על העבודה אשר יעבד בהענבים עד להביא היין אל האוצרות והוא דריכת הענבים וכדומה : כח והשקמים אשר בשפלה · מין אילני תאנים הגדלי' בעמק וכן כשקמי' אשר בשפלה לרוב (דה"ב ט) : כט בשרון · כארץ מישור ומקום שמן : השרוני · הרגיל לרעות בשרון וכן כל הממונים העמיד על כל דבר אדם הרגיל בה : לא שרי הרכוש · מלת רכוש כולל כסף וזהב ומקנה וכל המטלטלין ושדות : אשר למלך · אשר ויפקדו למלך דוד : לב איש מבין · בעל בינה : עם בני המלך · היו בתמידות עם בני המלך ללמדם חכמה : לג יועץ למלך · הוא היה המיוחד לעצת המלך אבל יהונתן דודו לא היה מיוחד למלך : רע המלך · הוא היה יושב בתמידות עם המלך להשתעשע עמו : לד ואחרי אחיתופל · אחר מותו לקח במקומו את יהוידע ואת אביתר : ושר וכו' · המיוחד על כל הצבא אשר למלך היה יואב :
כח א והמשרתים · חוזר הוא על המחלקות :

ולכל

ולכל־גבור חיל אל־ירושלם׃ ב ויקם דויד המלך
על־רגליו ויאמר שמעוני אחי ועמי אני עם־לבבי
לבנות בית מנוחה לארון ברית־יהוה ולהדם רגלי
אלהינו והכינותי לבנות׃ ג והאלהים אמר לי לא־
תבנה בית לשמי כי איש מלחמות אתה ודמים
שפכת׃ ד ויבחר יהוה אלהי ישראל בי מכל בית־
אבי להיות למלך על־ישראל לעולם כי ביהודה בחר
לנגיד ובבית יהודה בית אבי ובבני אבי בי רצה
להמליך על־כל־ישראל׃ ה ומכל־בני כי רבים בנים
נתן לי יהוה ויבחר בשלמה בני לשבת על־כסא
מלכות יהוה על־ישראל׃ ו ויאמר לי שלמה בנך
הוא־יבנה ביתי וחצרותי כי־בחרתי בו לי לבן ואני
אהיה־לו לאב׃ ז והכינותי את־מלכותו עד־לעולם
אם־יחזק לעשות מצותי ומשפטי כיום הזה׃ ח ועתה
לעיני כל־ישראל קהל־יהוה ובאזני אלהינו שמרו

ודרשו

מצודת דוד

ולכל גבור חיל · כאלו הדבר לומר שאיש לא נעדר מכל הגבורים : ב על רגליו · כאומר עם כי חשש כחו בעבור הזקנה עכ"ז התחזק לעמוד על רגליו לכבוד שרי ישראל הנאספים אליו : עם לבבי לבנות · עם לבבי היה לבנות בית וכו' וגם הכינותי כל הצטריך לה : ג ודמים שפכת · ולכן מנעו מלבנות וכאשר מנע מלהניף ברזל על המזבח על שעושים ממנו כלי הריגה : ד ויבחר וכו' · כאומר אולם לא לעון יחשב הדם ההיא ולא נמאסתי בעבור זה מן המלוכה אלא נבחרתי עד עולם כל ימי חיי : בחר לנגיד · להיות מלך מזרעו : בית אבי · בחר את בית אבי : ה ויבחר בשלמה · בא לרמז שלא נשא בחטא את בת שבע כ"א היתה בחטא לא היה נבחר בנה למלוכה הואיל ובניו מרובים וכ"א ראוי למלוך זולתו : ו לי לבן · להיות אהוב לי כבן : לאב · לחמול עליו כאב על בנו : ז כיום הזה · אשר עתה הוא מתחזק לעשות מצות ה' :

מצודת ציון

כח א הסריסים · ענין שררה : ב ולהדום · הוא שרפרף הכסא הנתון תחת רגלי האדם כשהוא יושב כמו והארץ הדום רגלי (ישעי' ס"ו) והוא במשל מדרך האדם :

יקר

לעיני

ודרשו כל־מצות יהוה אלהיכם למען תירשו את־הארץ
הטובה והנחלתם לבניכם אחריכם עד־עולם: ט ואתה
שלמה־בני דע את־אלהי אביך ועבדהו בלב שלם
ובנפש חפצה כי כל־לבבות דורש יהוה וכל־יצר
מחשבות מבין אם־תדרשנו ימצא לך ואם־תעזבנו
יזניחך לעד: י ראה עתה כי־יהוה בחר בך לבנות־
בית למקדש חזק ועשה: יא ויתן דויד לשלמה בנו
את־תבנית האולם ואת־בתיו וגנזכיו ועליתיו וחדריו
הפנימים ובית הכפרת: יב ותבנית כל אשר היה
ברוח עמו לחצרות בית־יהוה ולכל־הלשכות סביב
לאצרות בית האלהים ולאצרות הקדשים:
יג ולמחלקות הכהנים והלוים ולכל־מלאכת עבודת

בית

מצודת ציון

ט יצר. הוא ענין פעולה כמו מי יצר אל (ישעיה מ"ד): יזניחך. ענין עזיבה כמו למה זנחתנו (תהלים מ"ג): יא תבנית. ענין תואר וצורה: וגנזכיו. מקום האוצרות והוא מל' גניזה והטמנה:

ולמחלקות

מצודת דוד

ח לעיני כל ישראל. ר"ל בפני כולכם אני מזהיר אתכם לאמר שמרו ודרשו וכו': ובאזני אלהינו. כאומר והוא יהיה לעד: למען תירשו. למען יתקיים לכם ירושת הארץ ולהנחיל אותה לבניכם ובניכם לבניהם וכן עד עולם: ט דע את אלהי אביך. כלומר חקור בשכלך לדעת אותו ואם תקלי' השכל עכ"ז לא תעזבנו כי אלהי אביך הוא ומתוך על הקבלה כי בוודאי האב מעמיד את בנו על האמת: ובנפש חפצה. ר"ל מאהבה ומרצון ולא מיראת העונש: דורש ה'. דורשים הם לפניו לדעת כל מה בהם: וכל יצר מחשבות. כל פעולת המחשבות הוא מבין: אם תדרשנו. להשכיל גדולת רוממותו: ימצא לך. ר"ל יפתח לבבך לדעת ולהבין: יזניחך לעד. יעזבך לעולם אם לא תשוב לו: י ראה עתה. הגדולה הנתונה לך מה': למקדש. להיות לו למקדש: יא ויתן דוד וכו'. ר"ל למדו ומסר בידו: האולם. אשר לפני ההיכל: ואת בתיו. בית החליפות שמזה ומזה: ובית הכפורת. היא בית קדש הקדשים: יב כל אשר היה ברוח עמו. ר"ל אשר נגלה לו ברוח הקדש תבנית הנעשית להחצרות וכו': לאוצרות בית האלהים. אשר בהם יניחו הנדבות על תקון בדק הבית: ולאוצרות הקדשים. בהם יניחו הממון שעל קרבנות הצבור:

ולמחלקות

בית־יהוה ולכל־כלי עבודת בית־יהוה׃
יד לזהב במשקל לזהב לכל־כלי עבודה
ועבודה לכל כלי הכסף במשקל לכל־כלי עבודה
ועבודה׃ טו ומשקל למנרות הזהב ונרתיהם זהב
במשקל מנורה ומנורה ונרתיה ולמנרות הכסף במשקל
למנורה ונרתיה כעבודת מנורה ומנורה׃ טז ואת־
הזהב משקל לשלחנות המערכה לשלחן ושלחן וכסף
לשלחנות הכסף׃ יז והמזלגות והמזרקות והקשות
זהב טהור ולכפורי הזהב במשקל לכפור וכפור
ולכפורי הכסף במשקל לכפור וכפור׃ יח ולמזבח

הקטרת

מצודת דוד

יג ולמחלקות · גם מסר בידו סדר מחלקות הכהנים והלוים והממונים על כל מלאכת עבודת הבית ואת תבנית כל כלי עבודה: יד לזהב · לכלי הזהב מסר בידו במשקל הראוי לזהב לכל כלי וכלי: לכל כלי הכסף במשקל · ר״ל במשקל הראוי לכסף כי לא ישוה משקל הכסף למשקל הזהב: טו ומשקל · גם מסר לו משקל לעשרה המנורות שעשה שלמה מזהב הם ונרותיהם העשויין כעין בזיכין לשום בהן השמן והפתילות: במשקל מנורה · כמה יהיה משקל של כ״א ומשקל נרותיה: ולמנורות הכסף · עשויים להעמידם בלשכות הכהנים להאיר להם בעת יאכלו הקדשים בלילות: כעבודת · כפי המשקל הראוי לפי מלאכת תבניתה: טז ואת הזהב וכו׳ · משקל הזהב להשולחנות העשוי למערכת לחם הפנים: וכסף · משקל הכסף לשלחנות הכסף העומדים בעזרה להפשיט עליהם את הקרבנות ועם שלא הוזכרו בבנין שלמה נזכרים הם בבנין יחזקאל וכן היו בבית שלמה: יז והמזלגות וכו׳ · גם מסר לו תבנית כל הכלים האלה: זהב טהור · שהיו מזהב טהור: במשקל · כמה יהיה משקל כ״א: יח ולמזבח · את המזבח שהיה מזהב מזוקק מסר לו כמה יהיה משקלו:

מצודת ציון

יג ולמחלקות · ואת מחלקות והלמ״ד היא במקום את כמו לכל כליו (שמו׳ כ״ז) ורבי׳ כמוהו: יז והמזלגות · שם כלי בעלת השנים ובו תוחבים הבשר להעלות מן הקדרה: והמזרקות · הספלים אשר יקבלו בהם הדם לזריקה: והקשות · סניפין כעין יתדות עמדו אצל השלחן מזה ומזה לצורך לחם הפנים כמ״ש בחור: ולכפורי · גם המה כעין מזרקות וכן כפורי זהב משנים (עזר׳ א׳) וע״ש שהכהן הזורק מקנח ידיו בשפתו קרויים כפור ובדרז״ל ובעי לכפורי ידיה (גיטין נ״ו):

מזוקק

בתובים לא א ולתבנית

הקטרת זהב מזקק במשקל ולתבנית המרכבה
הכרובים זהב לפרשים וסככים על־ארון ברית־יהוה׃
יט הכל בכתב מיד יהוה עלי השכיל כל מלאכות
התבנית׃ כ ויאמר דויד לשלמה בנו חזק ואמץ
ועשה אל־תירא ואל־תחת כי יהוה אלהים אלהי עמך
לא ירפך ולא יעזבך עד־לכלות כל־מלאכת עבודת
בית־יהוה׃ כא והנה מחלקות הכהנים והלוים
לכל־עבודת בית האלהים ועמך בכל־מלאכה
לכל־נדיב בחכמה לכל־עבודה והשרים וכל־העם
לכל־דבריך׃

כט א ויאמר דויד המלך לכל־הקהל שלמה בני
אחד בחר־בו אלהים נער ורך
והמלאכה גדולה כי לא לאדם הבירה כי ליהוה
אלהים

מצודת ציון

יח מזוקק. ענין צרוף כמו מזוקק שבעתים (תהלים י״ב):
כ תחת. ענין פחד ושבר:
לכלות. להשלים:
כט א הבירה. הארמון ועל המקדש:

מצודת דוד

ולתבנית המרכבה. וחוזר ומפרש שהם הכרובים שעמדו בארץ להיות פורשים בכנפיהם לסכך על הארון והיו דומים למעשה חיות המרכבה אשר פני אדם להמה כי גם של הכרובים היה פני תינוק:
יט הכל בכתב. ר״ל כן אמר דוד לשלמה הנה לך הכל מסודר בכתב אשר מיד ה׳ עלי השכיל ר״ל אשר נחה עלי מידו להשכילני כל מלאכות התבנית של הבית וכל כליו:
כ אל תירא. לחשוב שלא תוכל לגמור את הכל: עד לכלות. עד אשר תשלים את הכל:
כא לכל עבודת. המופקדים לכל עבודת בית האלהים: ועמך. הם יהיו עמך לעזור בכל מלאכה: לכל נדיב. את כל אלה אשר נדבו לבו בחכמה להשכיל לעשות את כל עבודה המצטרך אל הבנין: לכל דבריך. המה נכונים לעשות את כל דבריך:
כט א אחד. כאומר ואיך יוכל אחד לאסוף הון רב כ״כ לבנות בית לה׳: בחר בו אלהים. ורק בו בחר למלוך על ישראל ויעדר מאחר בדבר המלוכה: נער ורך. והוא נער בשנים ומעונג ביותר [illegible] נערות הרבה: כי לא לאדם. לא בעבור כבוד אדם נעשה הבית כ״א לה׳ ואם כן עשהו רב לפארו מאד:

וככל

אֱלֹהִים׃ ב וּבְכָל־כֹּחִי הֲכִינוֹתִי לְבֵית־אֱלֹהַי הַזָּהָב ׀
לַזָּהָב וְהַכֶּסֶף לַכֶּסֶף וְהַנְּחֹשֶׁת לַנְּחֹשֶׁת הַבַּרְזֶל לַבַּרְזֶל
וְהָעֵצִים לָעֵצִים אַבְנֵי־שֹׁהַם וּמִלּוּאִים אַבְנֵי־פוּךְ וְרִקְמָה
וְכֹל אֶבֶן יְקָרָה וְאַבְנֵי־שַׁיִשׁ לָרֹב׃ ג וְעוֹד בִּרְצוֹתִי
בְּבֵית אֱלֹהַי יֶשׁ־לִי סְגֻלָּה זָהָב וָכָסֶף נָתַתִּי לְבֵית־אֱלֹהַי
לְמַעְלָה מִכָּל־הֲכִינוֹתִי לְבֵית הַקֹּדֶשׁ׃ ד שְׁלֹשֶׁת
אֲלָפִים כִּכְּרֵי זָהָב מִזְּהַב אוֹפִיר וְשִׁבְעַת אֲלָפִים כִּכַּר־
כֶּסֶף מְזֻקָּק לָטוּחַ קִירוֹת הַבָּתִּים׃ ה לַזָּהָב לַזָּהָב
וְלַכֶּסֶף לַכֶּסֶף וּלְכָל־מְלָאכָה בְּיַד חָרָשִׁים וּמִי מִתְנַדֵּב
לְמַלֹּאות יָדוֹ הַיּוֹם לַיהוָה׃ ו וַיִּתְנַדְּבוּ שָׂרֵי הָאָבוֹת
וְשָׂרֵי ׀ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל וְשָׂרֵי הָאֲלָפִים וְהַמֵּאוֹת וּלְשָׂרֵי

מְלֶאכֶת

מצודת דוד

ב ובכל כחי · כאומר והנה אני עשיתי מה שעלי ובכל כחי הכינותי וכו׳ : הזהב לזהב · הזהב הכינותי על כלי הזהב וכן כולם : ומלואים · כן יקראו אבני יקר ע״ש שממלאים את הגומא העשוי במסגרת להושיב בו האבן : ג ברצותי · בעבור שאני מרוצה וחפץ בבית ה׳ הנה יש לי עוד סגולה מיוחדת מזהב וכסף נתתי גם אותה לבית ה׳ : למעלה מכל וכו׳ · ר״ל נוסף על כל אשר הכינותי מאז לבית המקדש : ד שלשת אלפים · ר״ל וזהו חשבון הסגולה שלשת אלפים וכו׳ : לטוח וכו׳ · חוזר הוא על הזהב כי לא טחו בכסף · ורז״ל אמרו שהכסף האמור כאן ר״ל זהב טוב המכסף כל הזהבים : ה לזהב לזהב · את הזהב לכלי הזהב וכו׳ ואת כל דבר הנצרך למלאכה הלא המה מסורים ביד החרשים : ומי מתנדב · אמר אל העומדים לפניו מי בכם מתנדב מה לחנך את ידו היום בתת נדבה לה׳ וכאומר מעתה התחילו להתנדב על בנין הבית : ו שרי האבות · הם ראשי האבות האמור למעלה : ולשרי · ואת השרים הממונים על מלאכת המלך הם שרי הרכוש האמור למעלה :

מצודת ציון

המקדש יאמר : ב אבני פוך · אבני יקר ומראיהם כעין הפוך והוא הכחול : ורקמה · ירצה מרוקמות במיני לבעונין : יקרה · חשובה : שיש · הם מין אבן חשוב לבנין : ג סגולה · ענין אוצר כמו וסגולת מלכים (קהלת ב׳) : ד לטוח · מל׳ טיחה ומשיחה כמו וטח את הבית (ויק׳ י״ד) ואמר בדרך המעלה · כי נעשים חפוי הבית ולא ע״י טיחה ומשיח׳ כדרך שעושים האומנים ומרב׳ הזהב יוכיח : קירות · כותלי : ה חרשים · אומנים : למלאות · ענין חנוך כמו ומלאת יד אהרן (שמות כ״ט) :

ואדרכונים

מלאכת המלך: ז ויתנו לעבודת בית־האלהים זהב
ככרים חמשת־אלפים ואדרכנים רבו וכסף ככרים
עשרת אלפים ונחשת רבו ושמונת אלפים ככרים
וברזל מאה־אלף ככרים: ח והנמצא אתו אבנים
נתנו לאוצר בית־יהוה על יד־יחיאל הגרשני:
ט וישמחו העם על־התנדבם כי בלב שלם התנדבו
ליהוה וגם דויד המלך שמח שמחה גדולה: י ויברך דויד
את־יהוה לעיני כל־הקהל ויאמר דויד ברוך אתה
יהוה אלהי ישראל אבינו מעולם ועד־עולם: יא לך יהוה
הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי־כל
בשמים ובארץ לך יהוה הממלכה והמתנשא לכל
לראש: יב והעשר והכבוד מלפניך ואתה מושל
בכל ובידך כח וגבורה ובידך לגדל ולחזק לכל:
יג ועתה אלהינו מודים אנחנו לך ומהללים לשם
תפארתך: יד וכי מי אני ומי עמי כי־נעצר כח

להתנדב

מצודת ציון

ז ואדרכונים · שם מטבע ידוע אצלם וכן להדרכונים אלף (עזרא ח׳): יא והתפארת · מל׳ פאר: והנצח · מל׳ נצחון: וההוד · ענין הדר ויופי: יג מודים · מל׳ הודאה: יד נעצור כח · נעכב אצלינו הכח

מצודת דוד

ז ואדרכונים · שם מטבע ידוע אצלם ויתכן שהוא עשרת אלפים ולא כאן פדיון למשקל ככר: ח והנמצא · ואשר נמצא אתו אבנים נתנו אותם לאוצר הבנין: על יד יחיאל · על ידו מסרו האבנים והוא הביאם אל האוצר: ט על התנדבם · שמחו על הנדבה כי היתה בלב שלם כי המתנדב ולבו כל עמו הוא נעצב על חסרון הממון: י אלהי ישראל אבינו · מלת אבינו חוזר על ישראל ולפי שיעקב היה תחלה לנודרים ובא לדבר דבריו בעבור הנדבה לזה הזכיר שם ה׳ על ישראל: מעולם וכו׳ · מהעה״ז עד עה״ב: יא לך וכו׳ · ר״ל הגדולה שאני בה והגבורה והתפארת אשר בי והנצחון שעשיתי וההוד שבי בכל המה מידך: כי כל וכו׳ · מוסב על לך לומר כי לך כל אשר בשמים ובארץ: לך וכו׳ · אתה הוא הממליך מלכים ואתה הוא המתנשא את כל אשר הועמד להיות לראש: יב מלפניך · מידך המה נתונים: לכל · את כל אשר תחפוץ: יג מודים וכו׳ · על כל העושר הרב אשר נתת לנו: יד מי אני וכו׳ ·

ר״ל

להתנדב כזאת כי־ממך הכל ומידך נתנו לך׃
טו כי־גרים אנחנו לפניך ותושבים ככל־אבתינו כצל
ימינו על־הארץ ואין מקוה׃ טז יהוה אלהינו כל
ההמון הזה אשר הכינונו לבנות־לך בית לשם קדשך
מידך היא ולך הכל׃ יז וידעתי אלהי כי אתה
בחן לבב ומישרים תרצה אני בישר לבבי התנדבתי
כל־אלה ועתה עמך הנמצאו־פה ראיתי בשמחה
להתנדב־לך׃ יח יהוה אלהי אברהם יצחק וישראל
אבתינו שמרה־זאת לעולם ליצר מחשבות לבב
עמך והכן לבבם אליך׃ יט ולשלמה בני תן
לבב שלם לשמור מצותיך עדותיך וחקיך ולעשות
הכל

מצודת דוד

ר"ל וכי עולם ידינו גדול כ"כ לעצור כח להתחזק להוסיף הון להתנדב נדבה גדולה כזאת: כי ממך. כל העושר הזה בא ממך והבאה מידך חזרו ונתנו לך: טו כי גרים. למול שנותיך ימי שנותינו מעטים המה כימי הגר בארץ נכריה וא"כ הוא מן הנמנע להם לקבץ הון רב בזה בזמן מועט בעולם יד לולי ה' שהיה לנו: ותושבים. ור"ל כל מה שאנחנו תושבים בעולם אין אנו תושבים אלא ככל אבותינו שהלכו להם ומתו וא"כ לגרים נחשב: כצל. הפונה בכל עת בנטיית השמש כן ימינו על הארץ בכל עת פונה ועובר מהימים הקצובים: ואין מקוה. אין תקוה לאדם להאריך ימיו יותר מן הקצוב: טז כל ההמון. מרבית העושר הזה: מידך הוא. מידך בא לנו והכל שלך: יז וידעתי. אתה אלהים ידעתי שאתה בוחן לבב האדם לדעת מחשבתו ורוצה אתה ביושר לבב לכן התנדבתי הנדבה ההיא ביושר לבב: ראיתי בשמחה. ראיתי אני אשר בשמחה נדרו להתנדב לך א"כ גם המה התנדבו ביושר לבב כמוני: יח שמרה זאת. זכות הנדבה ההיא שמור לעולם: ליצר מחשבות. את פעולת מחשבות לבב עמך שהיתה במחשבה טובה ורצויה: והכן. תכין לבבם בהפנות אליך: יט ולעשות
הכל

מצודת ציון

הנה כמו נעצרה נא אותך (שופ' י"ג): טו ותושבים. היושב זמן רב במקום אחד קרוי תושב מל' ישב: טז ההמון. ענין מרבית ההון כמו ומי אוהב בהמון (קהלת ה'): יז בוחן. מל' בחינה ונסיון: הנמצאו. אשר נמצאו הה"א היא במקום אשר וכן ההקדיש שמואל (לעיל כ"ו): יח ליצר. הוא ענין פעולה כמו מי יצר אל (ישעיה מ"ד) וכן וכל יצר מחשבות לבו (ברא' ו'): והכן. מל' הכנה:
ברכו

הכל ולבנות הבירה אשר־הכינותי: כ ויאמר דויד
לכל־הקהל ברכו־נא את־יהוה אלהיכם ויברכו כל־
הקהל ליהוה אלהי אבתיהם ויקדו וישתחוו ליהוה
ולמלך: כא ויזבחו ליהוה זבחים ויעלו עלות ליהוה
למחרת היום ההוא פרים אלף אילים אלף כבשים
אלף ונסכיהם וזבחים לרב לכל־ישראל: כב ויאכלו
וישתו לפני יהוה ביום ההוא בשמחה גדולה וימליכו
שנית לשלמה בן־דויד וימשחו ליהוה לנגיד ולצדוק
לכהן: כג וישב שלמה על־כסא יהוה למלך תחת־
דויד אביו ויצלח וישמעו אליו כל־ישראל: כד וכל־
השרים והגברים וגם כל־בני המלך דויד נתנו יד תחת
שלמה המלך: כה ויגדל יהוה את־שלמה למעלה
לעיני כל־ישראל ויתן עליו הוד מלכות אשר לא־
היה על־כל־מלך לפניו על־ישראל: כו ודויד בן־ישי
מלך על־כל־ישראל: כז והימים אשר מלך על־
ישראל ארבעים שנה בחברון מלך שבע שנים

ובירושלם

מצודת ציון

כ ברכו · שבחו והללו : ויקדו · כפפו הקדקוד למעלה

מצודת דוד

הכל · את כל דברי התורה וכפל דבריו לחזוק : אשר הכינותי · את כל דבר הצריך אל הבנין : כא וזבחים · זבחי שלמים וזבחי לרוב : לכל ישראל · ר"ל כולם הביאו שלמים : כב לפני ה' · כדין בשר זבחי שלמים : וימליכו שנית · כי בפעם הראשון כשהמלך מפני מחלוקת אדוניה כמ"ש במ"א לא היו אז כ"א אנשי ירושלי' לכן שבו להמליכו בהקהל כל שרי ישראל : וימשחו לה' · ע"פ מצות ה' משחוהו למלך : ולצדוק · ואת צדוק מנו לכ"ג : כג על כסא ה' · ר"ל לעשות משפט ה' : כל ישראל · ולא היה מי מערער עליו : כד נתנו יד · תקעו כפם להיות תחת ממשלתו : כה לעיני כל ישראל · כולם ראו גדולתו : הוד מלכות · ר"ל שהיה נראה בעיני כל אשר הוא הגון וראוי למלוכה מאחת עצמו : על כל מלך · על כל מלך שהיה לפניו על ישראל : כז שבע שנים · ולא חש לחשוב עוד ששת החדשים שמלך בחברון · או לפי שהיה נרדף ששה חדשים לפני אבשלום בנו ולא היה נחשב למלוכה לכן לא חשב למולם אלא ששת החדשים :

פוסר

ובירושלם מלך שלשים ושלוש : כח וימת בשיבה
טובה שבע ימים עשר וכבוד וימלך שלמה בנו תחתיו :
כט ודברי דויד המלך הראשנים והאחרנים הנם
כתובים על־דברי שמואל הראה ועל־דברי נתן הנביא
ועל־דברי גד החזה : ל עם כל־מלכותו וגבורתו
והעתים אשר עברו עליו ועל ישראל ועל כל־ממלכות
הארצות :

דברי הימים ספר שני

א א ויתחזק שלמה בן־דויד על־מלכותו ויהוה
אלהיו עמו ויגדלהו למעלה :
ב ויאמר שלמה לכל־ישראל לשרי האלפים והמאות
ולשפטים ולכל נשיא לכל־ישראל ראשי האבות :
ג וילכו שלמה וכל־הקהל עמו לבמה אשר בגבעון
כי־שם היה אהל מועד האלהים אשר עשה משה
עבד

מצודת דוד

כח עושר וכבוד · הוסף על מלת שבע לומר שהיה שבע עושר וכבוד : כט הראשונים · בשהיה עוד נרדף מפני שאול : על דברי שמואל · ר"ל בספר שמואל : ועל דברי נתן וכו' · גם הם כתבו ספרים ואינם אתנו : ל עם כל מלכותו · ר"ל שמה יסופר דברי דוד עם כל המלכות שמלך עליהם : והעתים וכו' · עתים לטובה עתים לרעה : ועל ישראל · בעתים אשר עברו בימיו על ישראל : ועל כל ממלכות הארצות · בעתים אשר עברו עליהם בהלחמם עם דוד :

מצודת ציון

כח למעלה · מל' עליה והרמה : ל והעתים · מל' עת וזמן :
יאמן

דברי הימים ספר שני

א א ויתחזק שלמה וכו' וה' וכו' · ר"ל על כי היה ה' עמו לכן התחזק : ב ויאמר שלמה וכו' · אמר להם ללכת עמו אל הבמה אשר בגבעון ונקצר בדבר המובן : לכל ישראל · חזר ופירש שאמר להשרים שבהם : ראשי האבות · שהם ראשי האבות :
נהכון

עבד־יהוה במדבר׃ ד אבל ארון האלהים העלה
דויד מקרית יערים בהכין לו דויד כי נטה־לו אהל
בירושלם׃ ה ומזבח הנחשת אשר עשה בצלאל בן־
אורי בן־חור שם לפני משכן יהוה וידרשהו שלמה
והקהל׃ ו ויעל שלמה שם על־מזבח הנחשת לפני
יהוה אשר לאהל מועד ויעל עליו עלות אלף׃
ז בלילה ההוא נראה אלהים לשלמה ויאמר לו שאל
מה אתן־לך׃ ח ויאמר שלמה לאלהים אתה עשית
עם־דויד אבי חסד גדול והמלכתני תחתיו׃ ט עתה
יהוה אלהים יאמן דברך עם דויד אבי כי אתה
המלכתני על־עם רב כעפר הארץ׃ י עתה חכמה
ומדע תן־לי ואצאה לפני העם־הזה ואבואה כי־מי
ישפט את־עמך הזה הגדול׃ יא ויאמר אלהים
לשלמה יען אשר היתה זאת עם־לבבך ולא שאלת
עשר נכסים וכבוד ואת נפש שנאיך וגם־ימים רבים
לא שאלת ותשאל־לך חכמה ומדע אשר תשפוט
את־עמי אשר המלכתיך עליו׃ יב החכמה והמדע
נתון לך ועשר ונכסים וכבוד אתן־לך אשר לא־היה

כן

מצודת דוד

ד בהכין · בעת שהכין לו מקום : כי נטה · הטה ופרש : ה וידרשהו · ר"ל הקריב עליו קרבנות : ו ויעל עליו · לפי שהפסיק בדברים אמר שוב ויעל וכן דרך המקרא : ח והמלכתני · במה שהמלכת אותי מבין שאר בניו הראה לדעת שלא חטא אבי בבת שבע אמי ולחסד גדול יחשב : ט יאמן · יקוים דברך מה שדברת עם דוד אבי להיות המלוכה נכון בידי : על עם רב · וא"כ עסקיהם מרובים : י עתה · הואיל וכן שאלתי היא לתת לי חכמה לדעת לצאת ולבוא לפני העם הזה : כי מי ישפוט · א"א לשפוט עם כאלה מחכמת לבבו אבל עזר מן השמים : יא זאת · השאלה הזאת : יב נתון לך · עתה

נתון

מצודת ציון

דברי הימים ספר שני

א ט יאמן · מל' האמנה וקיום :

יא יען · בעבור : נכסים · הוא כולל למטלטלין ומקנה ושדות בשקמים

כן למלכים אשר לפניך ואחריך לא יהיה־כן׃
יג ויבא שלמה לבמה אשר־בגבעון ירושלם מלפני
אהל מועד וימלך על־ישראל׃ יד ויאסף שלמה רכב
ופרשים ויהי־לו אלף וארבע־מאות רכב ושנים־עשר
אלף פרשים ויניחם בערי הרכב ועם־המלך בירושלם׃
טו ויתן המלך את־הכסף ואת־הזהב בירושלם
כאבנים ואת־הארזים נתן כשקמים אשר־בשפלה
לרב׃ טז ומוצא הסוסים אשר לשלמה ממצרים
ומקוא סחרי המלך מקוא יקחו במחיר׃ יז ויעלו
ויוציאו ממצרים מרכבה בשש מאות כסף וסוס
בחמשים ומאה וכן לכל־מלכי החתים ומלכי ארם
בידם יוציאו׃ יח ויאמר שלמה לבנות בית לשם יהוה

[illegible]

ובית

מצודת דוד

נתון לך מאתי: יג לבמה וכו'. ר"ל מהדרך אשר הלך לבמה וכו' שב ובא לירושלים מלפני אוהל מועד: וימלוך. ר"ל קבלוהו למלך באהבה רבה בעבור רוב החכמה הנתונה בו גלויה הביא: יד בערי הרכב. הערים המיוחדים להעמיד בהם הרכב: ועם המלך. ומקצתם היו עמו בירושלים: טו ויתן וכו'. ר"ל עושים בחוצות כי בעבור שהיו רבים המשקל היו בזויים כי לא היה מהאפשר לשאתם ולגנבם: אשר בשפלה. הגדלים בעמק הרבה מאד: טז ומוצא הסוסים. מקום מוצא הסוסים היה לו ממצרים ומן קוא והוא שם מקום והסוסים מצויים שם: סוחרי המלך. ר"ל שלמה שלח סוחרים והם יקחו הסוסים מן קוא במחיר ולפי ערך שויו של כ"א: יז ויעלו ויוציאו ממצרים. ר"ל אבל למצרים לא שלח סוחרים כי אנשי מצרים עצמם היו מעלים ומוציאים לו מרכבה שהם ד' סוסים בעבור שש מאות שקל כסף כי כן היה המקח קצוב ביניהם: וסוס בחמשים ומאה. ומזה נשמע שהמרכבה הם ד' סוסים: וכן לכל מלכי החתים. גם להם מכרו אנשי מצרים במקח הקצוב הזה עם שהיו קרובים להם ולא היה להם מרחק רב להוליך הסוסים: בידם יוציאו. אנשי מצרים עצמם הוציאו הסוסים בידם להביאם למקום הקונה אותם. או שעל מלכי החתים וכו' יאמר שהם יוציאו בידם ור"ל עם שגם הם נתנו בערך קנית שלמה מ"מ בהבאה למקומם לא היו להם יפוי הכח כשלמה:

מצודת ציון

טו כשקמים. מין אילני סרק: טז ומקוא. התרגום לא תרגם מלת מקוא ולזה נראה כי קוא שם מקום והמ"ם היא כמקו'מן: במחיר. ענין ערך הדבר ושויו כמו תקנה מאותך במחיר (ש"ב כ"ד):

כבל

וּבַיִת לְמַלְכוּתוֹ׃
ב א וַיִּסְפֹּר שְׁלֹמֹה שִׁבְעִים אֶלֶף אִישׁ סַבָּל וּשְׁמוֹנִים
אֶלֶף אִישׁ חֹצֵב בָּהָר וּמְנַצְּחִים עֲלֵיהֶם
שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת׃ ב וַיִּשְׁלַח שְׁלֹמֹה אֶל־
חוּרָם מֶלֶךְ־צֹר לֵאמֹר כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִם־דָּוִיד אָבִי
וַתִּשְׁלַח־לוֹ אֲרָזִים לִבְנוֹת־לוֹ בַיִת לָשֶׁבֶת בּוֹ׃ ג הִנֵּה
אֲנִי בוֹנֶה־בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהָי לְהַקְדִּישׁ לוֹ לְהַקְטִיר
לְפָנָיו קְטֹרֶת־סַמִּים וּמַעֲרֶכֶת תָּמִיד וְעֹלוֹת לַבֹּקֶר
וְלָעֶרֶב לַשַּׁבָּתוֹת וְלֶחֳדָשִׁים וּלְמוֹעֲדֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
לְעוֹלָם זֹאת עַל־יִשְׂרָאֵל׃ ד וְהַבַּיִת אֲשֶׁר־אֲנִי בוֹנֶה
גָדוֹל כִּי־גָדוֹל אֱלֹהֵינוּ מִכָּל־הָאֱלֹהִים׃ ה וּמִי יַעֲצָר־
כֹּחַ לִבְנוֹת־לוֹ בַיִת כִּי הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא
יְכַלְכְּלֻהוּ וּמִי אֲנִי אֲשֶׁר אֶבְנֶה־לּוֹ בַיִת כִּי אִם־לְהַקְטִיר
לְפָנָיו׃ ו וְעַתָּה שְׁלַח־לִי אִישׁ־חָכָם לַעֲשׂוֹת בַּזָּהָב
וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת וּבַבַּרְזֶל וּבָאַרְגְּוָן וְכַרְמִיל וּתְכֵלֶת

וידע

מצודת ציון

ב א סבל. נושא משא כמו והנושאים בסבל (נחמיה ד׳): חוצב. כן יקרא כורת האבן: ומנצחים. ענין נצחון ונגישה: ה יעצר. ענין עכבה וכן נעצר כח (דה״ב כ״ט): יכלכלוהו. ענין החזקה כמו אלפים בת יכיל (מ״א ז׳): ו ובארגון. הוא ארגמן וכן תרגומו: וכרמיל. הוא תולעת שני:

מצודת דוד

יח למלכותו. לפי הראוי וההגון למלכותו: ב א ומנצחים עליהם. רודים ונוגשים עליהם לבל ירפו ידיהם מן המלאכה: ב כאשר עשית וכו׳. כאומר כן תעשה עמדי וכאשר יאמר בסוף דבריו: ג להקדיש לו. בדרך קרבנות: ומערכת תמיד. הם לחם הפנים: ועולות. להעלות לו עולות תמיד בבוקר ובערב: לשבתות וכו׳. הם המוספין: לעולם זאת. הדבר הזה קבוע היא לעולם על ישראל וכאומר ובעבור זה מהצורך לבנות בית חזק ומתקיים: ד גדול. מעלה גדול בבנין וביופי: ה ומי וכו׳. כאומר הנה עם כל גודל הבית לא תחשוב שתהיה לשבתו כי מי יעצר כח וכו׳: ושמי וכו׳. הם השמים העליונים אשר המה על השמים הנראים: לא וכו׳. לא יחזיקו אותו כי הוא מקום העולם ואין העולם מקומו: ומי אני. עם כי אני מלך מי אני נגדו הלא כמוני כאין: כי וכו׳. [illegible]

חיבה

וידע לפתח פתוחים עם החכמים אשר עמי ביהודה
ובירושלם אשר הכין דויד אבי: ז ושלח לי עצי
ארזים ברושים ואלגומים מהלבנון כי אני ידעתי אשר
עבדיך יודעים לכרות עצי לבנון והנה עבדי עם
עבדיך: ח ולהכין לי עצים לרב כי הבית אשר אני
בונה גדול והפלא: ט והנה לחטבים לכרתי העצים
נתתי חטים מכות לעבדיך כרים עשרים אלף ושערים
כרים עשרים אלף ויין בתים עשרים אלף ושמן בתים
עשרים אלף: י ויאמר חורם מלך צר בכתב וישלח
אל שלמה באהבת יהוה את עמו נתנך עליהם מלך:
יא ויאמר חורם ברוך יהוה אלהי ישראל אשר עשה
את השמים ואת הארץ אשר נתן לדויד המלך בן
חכם יודע שכל ובינה אשר יבנה בית ליהוה ובית
למלכותו: יב ועתה שלחתי איש חכם יודע בינה
להורם

מצודת דוד

אינה עשויה כ"א להקטיר בה לפניו: ו עם החכמים · לעשות במלאכה עם החכמים אשר עמי: ז מהלבנון · אשר בארצך: יודעים לכרות וכו' · לפי הקצב הצריך למלאכת הבנין: עם עבדיך · יהיו עם עבדיך לסייע להם: ח ולהכין · לזה להכין לי וכו': והפלא · ברוב הגודל ומהודר א"כ לעצים מרובים: ט לחוטבים · ולא נוספת ביאור אמר לכורתי העצים: נתתי · כמו אתן: מכות · כתות וטחון · או הוא מל' נכה והוא תרגום של נסך ור"ל לנסוך בפניהם ולאכלם ויהיה כמ"ש במ"א מכולת שהוא כמו מאכולת: י באהבת · בעבור שה' אוהב את עמו לזה המליך אותך עליהם למלך להיות להם לפאר ולעזור: יא אשר יבנה · אשר יהיה בונה בית ה' ובית המכון למלכות ישראל וכאומר אם הוא יהיה הבונה אז יהיו בתכלית הפאר והיופי: יב ועתה וכו' · גם זה מדברי הכתב ששלח אל שלמה ועל שהתחיל בה לומר באהבת ה' וכו' לזה הפסיק וסמך לו שאמר אל העומדים לפניו ברוך ה' וגו' וחוזר לדברי הכתב:

מצודת ציון

לפתח פתוחים · ענין חקירת הצורות באבנים וכמו פתוחי חותם (שמות כ"ח): ז ואלגומים · הוא הפוך מן אלמוגים האמור במ"א והוא מין עץ יקר וחשוב: ט כורים · שם מדה של שלשים סאין: בתים · בת הוא מדת הלח מחזקת שלשה סאין:
ובנין

לחורם אבי: יג בן־אשה מן־בנות דן ואביו איש־
צרי יודע לעשות בזהב־ובכסף בנחשת בברזל
באבנים ובעצים בארגמן בתכלת ובבוץ ובכרמיל
ולפתח כל־פתוח ולחשב כל־מחשבת אשר ינתן־לו
עם־חכמיך וחכמי אדני דויד אביך: יד ועתה
החטים והשערים השמן והיין אשר אמר אדני ישלח
לעבדיו: טו ואנחנו נכרת עצים מן־הלבנון ככל־
צרכך ונביאם לך רפסדות על־ים יפו ואתה תעלה
אתם ירושלם: טז ויספר שלמה כל־האנשים הגירים
אשר בארץ ישראל אחרי הספר אשר ספרם דויד
אביו וימצאו מאה וחמשים אלף ושלשת אלפים ושש
מאות: יז ויעש מהם שבעים אלף סבל ושמנים
אלף חצב בהר ושלשת אלפים ושש מאות מנצחים
להעביד את־העם:

ויחל

מצודת דוד

לחורם אבי · כמו לחורם ולאבי ור"ל יודע בינה ואומן מובהק שלי ומאז היה אומן מובהק של אבי או הלמ"ד היא במקום את ועל האומן אמר כי גם שמו היה חירם כמ"ש בס"א וקראו אבי בל' חשיבות על רוב חכמתו כי אב הוא ענין שר וחשוב: יג איש צורי · ר"ל מאז התגורר בצור: ולחשוב · להמציא מלאכות יקרות הבאה ממחשבות הלב וכן מעשה חושב (שמות כ"ו) ונאמר על מעשה האריגה מתחלף הצורות בהעבר מזה מן העבר מזה: אשר ינתן לו · לעשות אותה עם חכמיך: טו ואנחנו · ר"ל שהיה קרוב אל הלבנון ועל הים הוא השיטו את העצים: ואתה · ר"ל עבדיך יעלו אותם מן המים לשאתם לירושלים: יז ויעש מהם וכו' · עם כי כבר נאמר למעלה חזר ואמר לסמכו לספור הבנין: מנצחים · רודים ונוגשים את העם לעשות העבודה ולא ירפו ידיהם מן המלאכה:

מצודת ציון

יג ובבוץ · הוא פשתן: טו רפסדות · הם דוברות האמור בס"א והם הקורות הקשורות יחד להשיטם במים אל מקום הצורך ולשון רפסודות נזכר בתלמוד ירושלמי (ברכות פרק ד') : יז מנצחים : ענין נצחון והתגברות ונגישה:

עבדי : על ים יפו · טז הגרים · הם הגבעונים :

ויחל

אסף

ג א ויחל שלמה לבנות את־בית־יהוה בירושלם
בהר המוריה אשר נראה לדויד אביהו
אשר הכין במקום דויד בגרן ארנן היבוסי: ב ויחל
לבנות בחדש השני בשני בשנת ארבע למלכותו:
ג ואלה הוסד שלמה לבנות את־בית האלהים הארך
אמות במדה הראשונה אמות ששים ורחב אמות
עשרים: ד והאולם אשר על־פני הארך על־פני
רחב־הבית אמות עשרים והגבה מאה ועשרים ויצפהו
מפנימה זהב טהור: ה ואת הבית הגדול חפה עצי
ברושים ויחפהו זהב טוב ויעל עליו תמרים ושרשרת:
ו ויצף את־הבית אבן יקרה לתפארת והזהב זהב
פרוים

מצודת דוד

ג א אשר נראה. אשר שם נראה המקום ב"ה לדוד אביו ויאמר על ירידת האש שעל המזבח כמ"ש ויענהו באש מן השמים (דה"א כ"א): אשר הכין. על שלמה יאמר שהוא הכין לבנו' במקום שקנה דוד בגורן וכו': ב בשני. ביום שני שבשבת או בחודש ורז"ל דרשו בו בר"ה: ג ואלה הוסד. אלה מספרי האורך והרוחב אשר הכין היסוד לבנות וכו': במדה הראשונה. במדת האמה שנעשה בה המשכן שהיתה ראשונה לבנין המקדש והיא היתה בת ששה טפחים: ד אשר על פני האורך וכו'. ר"ל אשר האורך עמד לרוחב ההיכל הוא היה במדת אמות עשרים כי המדה המועטת תקרא רוחב וההיכל היתה מ' על כ' והאולם היתה רחבה עשר כמו שנא' במ"א והרבה כ' א"כ עמד אורך האולם ע"פ רוחב ההיכל: והגובה מאה ועשרים. ובמ"א נאמר שלשים ויתכן לומר כי שם נאמר על הבית וכאן על האולם. או נאמר כי תשעים אמות היו העליות זו על זו כמ"ש תבנית האולם וכו' ועליותיו (דה"א כ"ח): מפנימה. בעבר הכתלים שבפנים בחללו ועל הבית יאמר לא על האולם: ה הבית הגדול. זה ההיכל שהיתה גדולה מהאולם מ' על כ': חפה. את קרקע הבית חפה בעצי ברושים וכן נאמר במ"א: ויחפהו. על העצים חפה הזהב: ויעל עליו. העלה על החפוי ציורי אילני תמר ושרשרות: ו ויצף וכו'. בקירות הבית קבע אבנים יקרות במשבצות הזהב להיות לנוי ולפאר:

הקורות

מצודת ציון

ג א ויחל. מלשון התחלה: ה חפה. ענין צפוי וכסוי: ושרשרות. שלשלאות: ו פרוים. שם מקום. ורז"ל אמרו שדומה לדם הפרים (יומא מ"ה):

ויחף

פַּרְוָיִם׃ ז וַיְחַף אֶת־הַבַּיִת הַקֹּרוֹת הַסִּפִּים וְקִירוֹתָיו
וְדַלְתוֹתָיו זָהָב וּפִתַּח כְּרוּבִים עַל־הַקִּירוֹת׃ ח וַיַּעַשׂ
אֶת־בֵּית־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אָרְכּוֹ עַל־פְּנֵי רֹחַב־הַבַּיִת
אַמּוֹת עֶשְׂרִים וְרָחְבּוֹ אַמּוֹת עֶשְׂרִים וַיְחַפֵּהוּ זָהָב טוֹב
לְכִכָּרִים שֵׁשׁ מֵאוֹת׃ ט וּמִשְׁקָל לְמִסְמְרוֹת לִשְׁקָלִים
חֲמִשִּׁים זָהָב וְהָעֲלִיּוֹת חִפָּה זָהָב׃ י וַיַּעַשׂ בְּבֵית־
קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים כְּרוּבִים שְׁנַיִם מַעֲשֵׂה צַעֲצֻעִים וַיְצַפּוּ
אֹתָם זָהָב׃ יא וְכַנְפֵי הַכְּרוּבִים אָרְכָּם אַמּוֹת עֶשְׂרִים
כְּנַף הָאֶחָד לְאַמּוֹת חָמֵשׁ מַגַּעַת לְקִיר הַבַּיִת וְהַכָּנָף
הָאַחֶרֶת אַמּוֹת חָמֵשׁ מַגִּיעַ לִכְנַף הַכְּרוּב הָאַחֵר׃
יב וּכְנַף הַכְּרוּב הָאֶחָד אַמּוֹת חָמֵשׁ מַגִּיעַ לְקִיר הַבָּיִת
וְהַכָּנָף הָאַחֶרֶת אַמּוֹת חָמֵשׁ דְּבֵקָה לִכְנַף הַכְּרוּב
הָאַחֵר׃ יג כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים הָאֵלֶּה פֹּרְשִׂים אַמּוֹת
עֶשְׂרִים וְהֵם עֹמְדִים עַל־רַגְלֵיהֶם וּפְנֵיהֶם לַבָּיִת׃ יד וַיַּעַשׂ
אֶת־הַפָּרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְכַרְמִיל וּבוּץ וַיַּעַל עָלָיו
כְּרוּבִים׃ טו וַיַּעַשׂ לִפְנֵי הַבַּיִת עַמּוּדִים שְׁנַיִם אַמּוֹת
שְׁלֹשִׁים

מצודת ציון

ז ויחף · ענין צפוי : כרובים · תרגום של נער הוא רביא כי פיליף תינוק להם : י צעצעים · כמו צאצאים בחל"ף והוא מל' הצאצאים והצפעות (ישעי' כ"ב) ותרגומו בניא ובני בניא ור"ל כי אחר כרובים אמר להוסיף ביאור מעשה צעצעים :
וקו

מצודת דוד

ז הקורות · קורות התקרה : הספים · מזוזות הדלתות : וקירותיו · הכתלים : ופתח · חתר צורות כרובים על הכתלים : ח ארכו על פני רוחב הבית · על שאמר כן בהיכל שהיתה כ' על מ' אמר כן בבית קה"ק עם שהיתה כ' על כ' : אמות עשרים. ר"ל והיתה אמות עשרים : לככרים · עלה לככרים שש מאות : ט למסמרות · הם היתדות שחבר בהם את הפוי הזהב על העצים : והעליות · כתלי בנין העליות : י ויעש וכו' כרובים · הם עמדו בארץ והיו מעץ ומצופים זהב : יג פורשים · כשהם פרושים ברוחב קה"ק : לבית · מול חלל הבית ולא פנו זה אל זה : יד את הפרוכת · מול פתח בית קה"ק ועם שהיו שם דלתות כמ"ש למטה ובמ"א : ויעל · צייר עליו כרובים במעשה רוקם : טו לפני הבית · בחלל האולם :
פלגים

שלשים וחמש ארך והצפת אשר על ראשו אמות
חמש: טו ויעש שרשרות בדביר ויתן על ראש
העמדים ויעש רמונים מאה ויתן בשרשרות:
יז ויקם את העמודים על פני ההיכל אחד מימין
ואחד מהשמאול ויקרא שם הימיני יכין ושם השמאלי
בעז:

ד א ויעש מזבח נחשת עשרים אמה ארכו ועשרים
אמה רחבו ועשר אמות קומתו:
ב ויעש את הים מוצק עשר באמה משפתו אל
שפתו עגול סביב וחמש באמה קומתו וקו שלשים
באמה יסב אתו סביב: ג ודמות בקרים תחת לו
סביב סביב סובבים אתו עשר באמה מקיפים את
הים

מצודת דוד

שלשים וחמש ארך · של שניהם יחד: והצפת · היא הכותרת האמור בס"מ וקרויה צפת לפי שהיתה צפוי וכסוי על העמוד ממעל: טז ויעש שרשרות · הוא האמור בס"מ ויעשה נתיבות וכו' ר"ל שעשה בריחים מגלגלות זהב לפני המחילה שבין ההיכל לבית קדש הקדשים: בדביר · המחילה ההיא נקראה דביר כמו בית קדש הקדשים עצמה: ויתן על ראש העמודים · נתן שרשרות על ראש העמודים ובהם היו הרמונים תלוים ולפי שזכר תלות שרשרות בתחלת המקרא דבר כאן וסמך על המבין ועם שהיה במקום השרשרות ההם: מאה · בכל טור היו מאה ובכל עמוד היו שתי טורים כמ"ש בס"מ: יז יכין · לשון הכנה וקיום סוף בנין הבית לעד: בועז · היא מלה מורכבת בו עז ר"ל בהבית הזה ימצא עוז וחוזק לישראל:

ד ב את הים · כעין בריכה גדולה עשויה כדמות ים: מוצק · יציקה נעשה ולא בהקשת הקורנס: משפתו · מהשפה זה עד השפה שממולו: עגול סביב · בכל סביביו היה עגול: וקו שלשים · כי כל מה שיש ברחבו אחד יש בהקיפו שלשה: ג ודמות בקרים · כעין ראשי בקרים ובמ"א נאמר פקעים כי עשו כפקעים בצורת ראשי בקרים: תחת לו · ר"ל בשלש האמות התחתונות שהיו מרובעות אבל שתי האמות העליונות היו עגולות כמ"ש רז"ל בערובין ומ"ש עשר באמה מקיפים וגו' ר"ל ארבע' הפאות בכל אחת עשר האמות היו הבקרים מקיפים וכו':

מצודת ציון

ד ב וקו · חבל: ה יכיל · יחזיק כמו קטן מהכיל (מ"א ח׳): טורים

הים סביב שנים טורים הבקר יצוקים במצקתו׃
ד עומד על־שנים עשר בקר שלשה פנים צפונה
ושלושה פנים ימה ושלשה פנים נגבה ושלשה פנים
מזרחה והים עליהם מלמעלה וכל־אחריהם ביתה׃
ה ועביו טפח ושפתו כמעשה שפת־כוס פרח שושנה
מחזיק בתים שלשת אלפים יכיל׃ ו ויעש כיורים
עשרה ויתן חמשה מימין וחמשה משמאול לרחצה
בהם את־מעשה העולה ידיחו בם והים לרחצה
לכהנים בו׃ ז ויעש את־מנרות הזהב עשר כמשפטם
ויתן בהיכל חמש מימין וחמש משמאול׃ ח ויעש
שלחנות עשרה וינח בהיכל חמשה מימין וחמשה
משמאול ויעש מזרקי זהב מאה׃ ט ויעש חצר
הכהנים והעזרה הגדולה ודלתות לעזרה ודלתותיהם
צפה נחשת׃ י ואת־הים נתן מכתף הימנית קדמה

ממול

מצודת ציון

ו כיורים · כעין דוד וכדים המריקים מים: ידיתו · ענין שטיפה הסירות

מצודת דוד

שנים טורים · שתי שורות בקרים הקיפו זה למעלה מזה: יצוקים · הבקרים ההם היו נוצקים כאחד עם יציקת הים ולא נעשו בפ"ע והדבקו אח"כ במלאכה: ד עומד · הים הזה היה עומד על י"ב בקר עשוים מנחשת: פונים · את פניהם: והים עליהם · לתוספת ביאור כפל הדבר: וכל אחוריהם · אחורי הבקר היו לצד פנים אחוריו של זה מול אחוריו של זה: ה ועביו · שוליו ודפנותיו: ושפתו · שפת הים ממעל היה מעשה דק ומרודד כמעשה שפת כוס המצוייר בפרח ושושן: מחזיק בתים · וגו' ומפרש שלשת אלפים יכיל: ו מימין · של הכיור שעשה משה: לרחצה בהם · את ידיהם ואת רגליהם כמ"ש בתורה: את מעשה וכו' · אף היו מדיחים בהם מעשה העולה הקרבים וכיוצא: לרחצה לכהנים · לטבול בו מטומאתן ורז"ל אמרו היו המים שאובים כי רגלי הבקרים שעמדו תחתיו היו נקובים וחלולים ודרך בם באו המים מן המעיין: ז כמשפטם · בתמונת מנורת משה בגביעים וגו': מימין · של מנורת משה וכן השלחנות: ט והעזרה הגדולה · היא עזרת ישראל וקרויה עזרה על כי העוזרים תפלתם והפללו בה: י מכתף הימנית · בפאת הדרום: קדמה ממול נגבה · ר"ל בסוף כתפי מקצוע מזרחית דרומית שבחצר הכהנים:

בגית

כמול נגבה: יא ויעש חורם את־הסירות ואת־היעים
ואת־המזרקות ויכל חורם לעשות את־המלאכה אשר
עשה למלך שלמה בבית האלהים: יב עמודים שנים
והגלות והכתרות על־ראש העמודים שתים והשבכות
שתים לכסות את־שתי גלות הכתרות אשר על־ראש
העמודים: יג ואת־הרמונים ארבע מאות לשתי
השבכות שנים טורים רמונים לשבכה האחת לכסות
את־שתי גלות הכתרות אשר על־פני העמודים:
יד ואת־המכנות עשה ואת־הכירות עשה על־המכנות:
טו את־הים אחד ואת־הבקר שנים־עשר תחתיו: טז ואת־
הסירות ואת־היעים ואת־המזלגות ואת־כל־כליהם
עשה חורם אביו למלך שלמה לבית יהוה נחשת
מרוק: יז בככר הירדן יצקם המלך בעבי האדמה
בין

מצודת דוד

יא בבית האלהים. בעבור צורך בית האלהים: יב והגלות והכותרות. בגלות של הכותרות: יג לשתי השבכות. לתלותן שנינן כמ"ש במ"א: לכסות וכו'. של השבכה יאמר שנכסה על גלות הכותרו' אשר על פני העמודים ומעשה הכותרות מפורש במ"א: יד על המכונות. להושיבם על המכונות: טז ואת הסירות וכו'. גם שכבר נאמר למעלה אמר עוד לומר שהיו מנחושת מרוק: כל כליהם. של אוצרות בית ה': חורם אביו. הראוי כאביו והיסר כ"ף הדמיון וכן ויעיר גבה (משלי י"ו) הראוי כגבה ור"ל חורם שעשה טובים ויפים מאביו כלומר כפי מה שהיה עושה אביו שהיה נודע לאומן גדול כמ"ש במ"א: יז בעבי האדמה. השר בהאדמה צורת הכלים ההם ושפך בם

מצודת ציון

יא הסירות. כמין קדרה כמו וכיו הסירות בבית ה' (זכריה י"ד): היעים. מגרפות לגרוף הדשן והוא מל' ויעה ברד (ישעיה כ"ח): יב והגלות. כן יקרא חלק התחתון מן הכותרת על כי מעשהו כספל והוא מל' וגולה על ראשה (זכריה ד'): והשבכות. כן יקרא חלק העליון מן הכותרת על כי מעשהו כעין שבכה ורשת: יג על פני. ר"ל כנגבהם ועל כי פני האדם הוא בגובהו נקרא הגובה על פני כל' מלה: יד המכונות. מל' כן ובסים: טז מרוק. זכה ובהירה כמו ערקו הרפאים (ירמיה מ"ו): יז בככר. במישור:

בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין צְרֵדָתָה: יח וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה כָּל־הַכֵּלִים
הָאֵלֶּה לָרֹב מְאֹד כִּי לֹא נֶחְקַר מִשְׁקַל הַנְּחֹשֶׁת:
יט וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֵת כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית הָאֱלֹהִים
וְאֵת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֶת־הַשֻּׁלְחָנוֹת וַעֲלֵיהֶם לֶחֶם הַפָּנִים:
כ וְאֶת־הַמְּנֹרוֹת וְנֵרֹתֵיהֶם לְבַעֲרָם כַּמִּשְׁפָּט לִפְנֵי
הַדְּבִיר זָהָב סָגוּר: כא וְהַפֶּרַח וְהַנֵּרוֹת וְהַמֶּלְקַחַיִם זָהָב
הוּא מִכְלוֹת זָהָב: כב וְהַמְזַמְּרוֹת וְהַמִּזְרָקוֹת וְהַכַּפּוֹת
וְהַמַּחְתּוֹת זָהָב סָגוּר וּפֶתַח הַבַּיִת דַּלְתוֹתָיו הַפְּנִימִיּוֹת
לְקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים וְדַלְתֵי הַבַּיִת לַהֵיכָל זָהָב:
ה א וַתִּשְׁלַם כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־עָשָׂה שְׁלֹמֹה
לְבֵית יְהוָה וַיָּבֵא שְׁלֹמֹה אֶת־קָדְשֵׁי
דָּוִיד אָבִיו וְאֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב וְאֶת־כָּל־הַכֵּלִים נָתַן

באצרות

מצודת ציון

צרדתה. ובמ"א נאמר צרתן ובשתי השמות נקראה: כ ונרותיהם. הם העשויים כעין בזיכין ונתנו בהם השמן והפתילה: לבערם. מלשון בעירה והדלקה: הדביר. הוא בית ק"הק: סגור. הנסגר בכור הצורף לטהרו מסיג: כא והפרח. כעין פרחי אילן העשוים במנורה כמ"ש בתורה: והמלקחים. הכלים שבהם לוקחים הפתילה לתוקנה ולהושיבה במקומה: מכלות. מל' כל: כב והמזמרות. כלי הזמר: והכפות. הבזיכין שבהם הלבונה הנתון על מערכ' לחם הפנים: והמחתות. הכלים העשוים לחתות ולשאוב בו האש על הקטורת:

הנועדים

מצודת דוד

שם הנחשת לאחר התכה: יח כי לא נחקר. כ"כ היו ברבוי מופלג עד אשר לא נחקר לדעת משקלם: יט אשר בית. אשר לבית האלהים: ועליהם. על השלחנות סדרו לחם הפנים: כ לבערם. העשויים להדליק בהם הנרו' כמשפט התורה אשר עמדו לפני הדביר המה היו מזהב סגור: כא והפרח. קנוקנת הפרח: זהב הוא מכלות זהב. היה כליל זהב מבלי תערובות מין: כב דלתותיו. בין דלתותיו הפנימיות ולתוספת ב' אשר אמר לקדש הקדשים ובין דלתי בית ההיכל היו מצופים זהב:

ה א את קדשי. מה שהקדיש דוד אביו כי כל הבנין וכליו עשה שלמה משלו ממה שקבץ הוא: ואת הכסף וכו'. יפרש מה הם קדשי אביו והוי"ו יתירה: נתן. כמו ונתן ר"ל שהביא קדשי אביו ונתן אותם באוצרות העשויות בבית ה':

בלוים

בְּאֹצְרוֹת בֵּית הָאֱלֹהִים׃ ב אָז יַקְהֵיל שְׁלֹמֹה אֶת־
זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־כָּל־רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת נְשִׂיאֵי הָאָבוֹת
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־יְרוּשָׁלִָם לְהַעֲלוֹת אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־
יְהוָה מֵעִיר דָּוִיד הִיא צִיּוֹן׃ ג וַיִּקָּהֲלוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ כָּל־
אִישׁ יִשְׂרָאֵל בֶּחָג הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִעִי׃ ד וַיָּבֹאוּ כֹּל
זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ הַלְוִיִּם אֶת־הָאָרוֹן׃ ה וַיַּעֲלוּ אֶת־
הָאָרוֹן וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר
בָּאֹהֶל הֶעֱלוּ אֹתָם הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם׃ ו וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
וְכָל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל הַנּוֹעָדִים עָלָיו לִפְנֵי הָאָרוֹן מְזַבְּחִים
צֹאן וּבָקָר אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפְרוּ וְלֹא יִמָּנוּ מֵרֹב׃ ז וַיָּבִיאוּ
הַכֹּהֲנִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֶל־מְקוֹמוֹ אֶל־דְּבִיר
הַבַּיִת אֶל־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אֶל־תַּחַת כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים׃
ח וַיִּהְיוּ הַכְּרוּבִים פֹּרְשִׂים כְּנָפַיִם עַל־מְקוֹם הָאָרוֹן וַיְכַסּוּ
הַכְּרוּבִים עַל־הָאָרוֹן וְעַל־בַּדָּיו מִלְמָעְלָה׃ ט וַיַּאֲרִיכוּ
הַבַּדִּים וַיֵּרָאוּ רָאשֵׁי הַבַּדִּים מִן־הָאָרוֹן עַל־פְּנֵי הַדְּבִיר
וְלֹא יֵרָאוּ הַחוּצָה וַיְהִי־שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ י אֵין בָּאָרוֹן
רק

מצודת דוד

ד הלוים. הכהנים מבני לוי כי במ"א נאמר הכהנים: ה ואת אהל מועד. בגבעון היה ואותו העלו וגנזוהו באוצרות בית ה': הכהנים הלוים. הכהנים העלו את הארון והלוים את אהל מועד: ו לפני הארון. ללכת לפני הארון: ז אל מקומו. אל המקום המוכן לו: אל תחת כנפי הכרובים. הם שעשה שלמה ועמדו בארץ: ח ויהיו הכרובים. ר"ל מתחלה כעשו שפרשו כנפיהם על מקום עמידת הארון ולזה בהכנס הארון אל מקומו היו א"כ הכרובים מסככין עליו: ט ויאריכו הבדים. ר"ל משכו הבדים לחוץ כלפי המזרח והיו נראים לפני הדביר בהיותם דוחקין ובולטין בפרוכת שהיה מול הפתח אבל לא היו נראים יחוצה להיות מקרעין בפרוכת לצאת חוצה לה: ויהי שם. על הבדים יאמר שכ"א היה שם בקודש הבית ומלב: עד היום הזה. ר"ל עד אשר נגנז הארון בימי יאשיה:

מצודת ציון

ה ו הנועדים. מלשון ועד ואסיפה כמו הנועדים על ה' (במדבר י"ו): עליו. כמו אליו: ח בדיו. מוטות עשויים לשאת בהם את הארון:
ענן

רק שני הלחות אשר־נתן משה בחרב אשר כרת
יהוה עם־בני ישראל בצאתם ממצרים: יא ויהי בצאת
הכהנים מן־הקדש כי כל־הכהנים הנמצאים התקדשו
אין לשמור למחלקות: יב והלוים המשררים לכלם
לאסף להימן לידתון ולבניהם ולאחיהם מלבשים בוץ
במצלתים ובנבלים וכנרות עמדים מזרח למזבח
ועמהם כהנים למאה ועשרים מחצררים בחצצרות:
יג ויהי כאחד למחצצרים ולמשררים להשמיע קול־
אחד להלל ולהודות ליהוה וכהרים קול בחצצרות
ובמצלתים ובכלי השיר ובהלל ליהוה כי טוב כי
לעולם חסדו והבית מלא ענן בית יהוה: יד ולא־יכלו
הכהנים לעמוד לשרת מפני הענן כי־מלא כבוד־יהוה
את־בית האלהים:

אז

מצודת ציון

יג ענן. כמו כמין עשן:

נגל

מצודת דוד

י אשר כרת. בעת שנכנס: יא מן הקדש. אחר שהניחו שם את הארון: כי כל הכהנים. בא ליתן טעם למה לא יזכיר מי הם הכהנים שמשו אז ואמר כי כל הכהנים הנמצאים אז בירושלים טהרו עצמן לעבודה ולא היה אז מקום לשמור קביעת חלוק המשמרות שיעבדו משמר הקבוע לבד וזהו לפי שהיו הזבחים רבים ולא הספיקו בני המשמר לעשות את כולם לבדם: יב לכולם. את כולם העמידו וחוזר ומפרש את אסף וכו': מלבשים. כולם היו מלובשים בגדי בוץ ובידם מצלתים וכו': מחצרים. היו מנגנים בחצוצרות וגם זה בא ביחוד אחד בחצוצרות וכמוהו רבים במקרא: יג ויהי כאחד. ר"ל כולם נגנו בהסכמה אחת להשמיע כאילו היה קול אחד להלל וכו' שלא הקדים אחד לחבירו: וכהרים קול. ובאשר הרימו את הקול בחצוצרות וכו': ובהלל לה'. ר"ל בהלול האמור כי טוב וכו' והוא הנקרא הלל הגדול: והבית. ר"ל אז בעת שיצאו הכהנים מבית קדש הקדשים וכולם הרימו בקול וכו' אז נתמלא הבית ענן הרגיל להיות בבית ה': יד מפני הענן. מפני חשכת הענן: כבוד ה'. הוא הענן הנזכר:

ו א אָז אָמַר שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר לִשְׁכּוֹן בָּעֲרָפֶל׃
ב וַאֲנִי בָּנִיתִי בֵית־זְבֻל לָךְ וּמָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ
עוֹלָמִים׃ ג וַיַּסֵּב הַמֶּלֶךְ אֶת־פָּנָיו וַיְבָרֶךְ אֵת כָּל־קְהַל
יִשְׂרָאֵל וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל עוֹמֵד׃ ד וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִיו אֵת דָּוִיד אָבִי וּבְיָדָיו
מִלֵּא לֵאמֹר׃ ה מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא־בָחַרְתִּי בְעִיר מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל
לִבְנוֹת בַּיִת לִהְיוֹת שְׁמִי שָׁם וְלֹא־בָחַרְתִּי בְאִישׁ לִהְיוֹת
נָגִיד עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ ו וָאֶבְחַר בִּירוּשָׁלִַם לִהְיוֹת
שְׁמִי שָׁם וָאֶבְחַר בְּדָוִיד לִהְיוֹת עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃
ז וַיְהִי עִם־לְבַב דָּוִיד אָבִי לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל׃ ח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־דָּוִיד אָבִי יַעַן אֲשֶׁר הָיָה
עִם־לְבָבְךָ לִבְנוֹת בַּיִת לִשְׁמִי הֱטִיבוֹתָ כִּי הָיָה עִם־
לְבָבֶךָ׃ ט רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבָּיִת כִּי בִנְךָ הַיּוֹצֵא
מֵחֲלָצֶיךָ הוּא־יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי׃ י וַיָּקֶם יְהוָה אֶת־
דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֵּר וָאָקוּם תַּחַת דָּוִיד אָבִי וָאֵשֵׁב עַל־

כסא

מצודת דוד

ו א אז · בראות הענן אמר רואה אני כי בזה השכינה כי ה' אמר לשכון בערפל כמ"ש אל הערפל אשר שם האלהים (שמות כ') וערפל היא עב הענן: ב ואני בניתי · ר"ל הואיל ובזה השכינה בגלוי א"כ בית זבול לך ולא בית עראי בעלמא ואמר בדרך משל כאדם הדר בבית אחד: ומכון · ויהיה מכון לשבתך בה עד עולם כי מעתה לא תשרה השכינה עוד במקום אחר: ג ויסב וכו' · אל מול העם: ויברך · הברכה האמורה במ"א אחר התפלה: עומד · כי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד: ד ובידיו מלא · בכח ידיו הפליא דברו אשר דבר לאמר: ה לבנות בית · לבנות בה בית: ח הטיבות · טוב עשית בזה ולזכות תחשב כי ע"י בזה השכינה נגלות אליו ולהכין הכל: ט רק אתה וכו' · עם שתכין הכל:

מצודת ציון

ו ב זבול · מדור כמו מזבול קדשך (ישעי' ס"ג): ומכון · מקום, כנה: ט מחלציך · הם המתנים והוא כינוי לאבר המשגל על כי הוא סמוך להם: י ויקם · קיים:

ויברך

כסא ישראל כאשר דבר יהוה ואבנה הבית לשם
יהוה אלהי ישראל: יא ואשים שם את־הארון אשר
שם ברית יהוה אשר כרת עם־בני ישראל: יב ויעמד
לפני מזבח יהוה נגד כל־קהל ישראל ויפרש כפיו:
יג כי־עשה שלמה כיור נחשת ויתנהו בתוך העזרה
חמש אמות ארכו וחמש אמות רחבו ואמות שלוש
קומתו ויעמד עליו ויברך על־ברכיו נגד כל־קהל
ישראל ויפרש כפיו השמימה: יד ויאמר יהוה אלהי
ישראל אין־כמוך אלהים בשמים ובארץ שמר הברית
והחסד לעבדיך ההלכים לפניך בכל־לבם: טו אשר
שמרת לעבדך דויד אבי את אשר־דברת לו ותדבר
בפיך ובידך מלאת כיום הזה: טז ועתה יהוה אלהי
ישראל שמר לעבדך דויד אבי את אשר דברת לו
לאמר לא־יכרת לך איש מלפני יושב על־כסא ישראל
רק אם־ישמרו בניך את־דרכם ללכת בתורתי כאשר
הלכת לפני: יז ועתה יהוה אלהי ישראל יאמן
דברך אשר דברת לעבדך לדויד: יח כי האמנם

ישב

מצודת ציון

יג ויברך · ענין כריעה ולתוספת ביאור אמר על ברכיו : טו מלאת · ענין השלמה : יז יאמן · מל' נאמנות וקיום : יח האמנם · המ"ם הוא ענין אמת ובא בה"א התמיהה :

יכלכלוך

מצודת דוד

יא ואשים שם · בבית הזה : אשר שם · בזה הארון : ברית ה' · לוחות הברית אשר כרת ברית עם ישראל בעת הכנסם: יב ויפרוש כפיו · כדרך שואל החסד : יג כי עשה שלמה · בא לפרש איך היה נגד כל ישראל והאיך ראוהו הרחוקים אמנו ואמר כי עשה וכו' : ויעמוד עליו · וראוהו א"כ כולם : השמימה · למעלה כלפי השמים : יד שומר הברית · תגמול שהבטיח בברית : טו אשר שמרת · ר"ל אשר כרתה לכל משמרת לו הבטחתך אשר הבטחתו שאני אבנה הבית : ותדבר · כמו שדברת כן מלאת בכח ידך כאשר נראה היום : טז שמור וגו' · ר"ל שמור גם ההבטחה הבאה אשר הבטחתו שאם ישמרו ילדיו לא יופסק מהם המלוכה : יז יאמן דברך · ר"ל עשה דבר לנביאך נקרא שם הבית אשר בניתי בית ה' : יח כי האמנם ·

הקס

ישב אלהים את־האדם על־הארץ הנה שמים ושמי
השמים לא יכלכלוך אף כי־הבית הזה אשר בניתי׃
יט ופנית אל־תפלת עבדך ואל־תחנתו יהוה אלהי
לשמע אל־הרנה ואל־התפלה אשר עבדך מתפלל
לפניך׃ כ להיות עיניך פתחות אל־הבית הזה יומם
ולילה אל־המקום אשר אמרת לשום שמך שם לשמוע
אל־התפלה אשר יתפלל עבדך אל־המקום הזה׃
כא ושמעת אל־תחנוני עבדך ועמך ישראל אשר
יתפללו אל־המקום הזה ואתה תשמע ממקום שבתך
מן־השמים ושמעת וסלחת׃ כב אם־יחטא איש לרעהו
ונשא־בו אלה להאלתו ובא אלה לפני מזבחך בבית
הזה׃ כג ואתה תשמע מן־השמים ועשית ושפטת
את־עבדיך להשיב לרשע לתת דרכו בראשו ולהצדיק
צדיק לתת לו כצדקתו׃ כד ואם־ינגף עמך ישראל
לפני

מצודת דוד

האם אמת הדבר שישב אלהים עם האדם בבית העשוי על הארץ בתמיה הלא השמים לא יכלכלוך ומכ"ש הבית ות"כ במה יכיר בית ה': יט ופנית. לזאת פנה נא אל תפלתי מה שאתפלל על עיקר כוונת תועלת הבית ובמה יכירו בית ה': כ להיות וגו'. וזהו תפלתי להיות עיניך וגו': אל המקום הזה. במקום הזה, וכן ואל הארון (שמות כ"ה) ותרגומו ובארונא: כא ושמעת וגו'. ר"ל כמו שאני מתפלל שתשמע תפלתי כן אני שואל לשמוע תפלות כל עמך: ואתה תשמע וגו'. ר"ל לא שתשב פה לשמוע כ"א התפלה הנעשה פה ישמע אל השמים ותקבלה ברחמים ותפנה לעון המתפלל: כב איש לרעהו. בדבר ממון: ונשא בו אלה. ויחייב בו חוב שבועה להשביעו: ובא אלה. ר"ל וישבע לפני המזבח: כג להשיב לרשע. כגמולו ולהשיב דרכו בראשו את הנשבע לשקר אם המשביע בחנם ולפי שאמר למעלה ושמעת וסלחת אמר על זה לא תסלח כזאת והלא הבית עם השבועה: ולהצדיק צדיק. אם הנשבע נאמנת אם המשביע נצדק:

מצודת ציון

יכלכלוך. ענין החזקה כמו כלכלת אלפים יכיל (לעיל ד'): אף כי. הוא ענין כ"ש וכ"ש: כב ונשא. ענין חוב כמו כאשר נושא בו (ישעיה כ"ד): אלה. קללת השבועה כמו בשבועת האלה (במד' ה'):

לפני אויב כי יחטאו־לך ושבו והודו את־שמך והתפללו
והתחננו לפניך בבית הזה׃ כה ואתה תשמע מן־
השמים וסלחת לחטאת עמך ישראל והשיבותם אל־
האדמה אשר־נתתה להם ולאבתיהם׃ כו בהעצר
השמים ולא־יהיה מטר כי יחטאו־לך והתפללו אל־
המקום הזה והודו את־שמך מחטאתם ישובון כי תענם׃
כז ואתה ׀ תשמע השמים וסלחת לחטאת עבדיך
ועמך ישראל כי תורם אל־הדרך הטובה אשר ילכו־
בה ונתתה מטר על־ארצך אשר־נתתה לעמך לנחלה׃
כח רעב כי־יהיה בארץ דבר כי־יהיה שדפון וירקון
ארבה וחסיל כי יהיה כי יצר־לו איביו בארץ שעריו
כל־נגע וכל־מחלה׃ כט כל־תפלה כל־תחנה אשר
יהיה לכל־האדם ולכל עמך ישראל אשר ידעו איש
נגעו ומכאבו ופרש כפיו אל־הבית הזה׃ ל ואתה
תשמע מן־השמים מכון שבתך וסלחת ונתתה לאיש

ככל

מצודת ציון

כו בהעצר · ענין מניעה : תענם . מל' עניה והכנעה : כז תורם · תלמדם כמו יורה דעה (ישעיה כ"ח) : כח שדפון · ענין לקות הזרע עד לא נגמר הבשול : ירקון · יתכסה פני התבואה ונהפך למראה ירקון : וחסיל · מין ארבה : יצר · מל' מצור : מחלה · מל' חולי : הנפוית

מצודת דוד

כד כי יחטאו · כאשר יחטאו : כה והשיבותם · ר"ל כאשר יבאו עוד לסליחה לא יהיו עוד נגפים ללכת בשבי אבל ישובו לארצם : כו כי תענם · ישובו מחטאתם למען אשר תענם בעת הצרה ולא מאהבת המקום : כז ואתה תשמע · גם שלא שבו מאהבה : כי תורם · בזה תלמדם דרך הטובה לעשות מאהבה בראותם חסדי המקום : ונתתה · ולזה מלא משאלותם ותן המטר : כח רעב כי יהיה · מסיבות אחרות לא מעצירת המטר : שדפון וכו' · והרעב מוכן לבוא : כי יצר לו · כשיבוא אויב לצור עליו בארצו ובשעריו : כל נגע · או כל מיני נגע ומחלה אשר יבוא בו : כט לכל האדם · בין אנשים יחידים בין לכל עמך : אשר ידעו · אשר יכיר בנגע לבבו לדעת שבא המכאוב בעבור נגע העון :

ככל

בכל־דרכיו אשר תדע את־לבבו כי־אתה לבדך ידעת
את־לבב בני האדם : לא למען ייראוך ללכת
בדרכיך כל־הימים אשר־הם חיים על־פני האדמה
אשר נתתה לאבתינו : לב וגם אל־הנכרי אשר לא־
מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען שמך
הגדול וידך החזקה וזרועך הנטויה ובאו והתפללו
אל־הבית הזה : לג ואתה תשמע מן־השמים ממכון
שבתך ועשית ככל אשר־יקרא אליך הנכרי למען
ידעו כל־עמי הארץ את־שמך וליראה אתך כעמך
ישראל ולדעת כי־שמך נקרא על־הבית הזה אשר
בניתי : לד כי־יצא עמך למלחמה על־איביו בדרך
אשר תשלחם והתפללו אליך דרך העיר הזאת אשר
בחרת בה והבית אשר־בניתי לשמך : לה ושמעת מן־
השמים את־תפלתם ואת־תחנתם ועשית משפטם :
לו כי יחטאו־לך כי אין אדם אשר לא־יחטא ואנפת
בם ונתתם לפני אויב ושבום שוביהם אל־ארץ רחוקה
או קרובה : לז והשיבו אל־לבבם בארץ אשר נשבו־

שם

מצודת דוד

ל בכל דרכיו · כפי כל הדרכים שעשה : אשר תדע · וזה כאילו אשר תדע את לבבו שלם עמך :
לא למען ייראוך · כראותם שעם התפלה והתשובה הלכה לה הצרה ידעו שיד ה' עשתה :
לב למען שמך · בעבור פרסום שמך :
לד אשר תשלחם · כי אין יוצאים במלחמה פרס יתפללו בה' : דרך העיר · כי בהיותם בדרך לא יוכלו לבוא לבית ה' להתפלל בו ולזה אמר רק בהיכוונו שהלך תפלתם השמימה דרך העיר והבית :
לה ועשית משפטם · לנקום נקמתם מיד האויב :
לו כי אין אדם וכו' · ר"ל אם אין בהם אדם אשר לא יחטא בכדי להגן הוא על כולם גאז כולהי תאנף בם :

מצודת ציון

לב הנטויה · מל' הטיה :
לו ואנפת · ענין כעס כמו כי אנפת בי (ישעיה י"ב) :
ושבום · מלשון שביה :
לז והשיבו · מל' השבה :
נשבו שם · מל' שביה :

קבנית

שם ושבו · והתחננו אליך בארץ שבים לאמר חטאנו
העוינו ורשענו: לח ושבו אליך בכל לבם ובכל נפשם
בארץ שבים אשר שבו אתם והתפללו דרך ארצם
אשר נתתה לאבותם והעיר אשר בחרת ולבית אשר
בניתי לשמך: לט ושמעת מן השמים ממכון שבתך
את תפלתם ואת תחנתיהם ועשית משפטם וסלחת
לעמך אשר חטאו לך: מ עתה אלהי יהי נא עיניך
פתחות ואזניך קשבות לתפלת המקום הזה: מא ועתה
קומה יהוה אלהים לנוחך אתה וארון עזך כהניך יהוה
אלהים ילבשו תשועה וחסידיך ישמחו בטוב: מב
יהוה אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דויד
עבדך:

ז א וככלות שלמה להתפלל והאש ירדה מהשמים
ותאכל העלה והזבחים וכבוד יהוה מלא
את הבית: ב ולא יכלו הכהנים לבוא אל בית יהוה
כי מלא כבוד יהוה את בית יהוה: ג וכל בני ישראל
ראים ברדת האש וכבוד יהוה על הבית ויכרעו אפים
ארצה

מצודת ציון

מ קשבות · ענין שמיעה כמו ואין קשב (מ"א י"ח): מא עזך · ענין חוזק: הרלפה

מצודת דוד

לח דרך ארצם · כי בהיותם בארץ האויב תהיה הכוונה שתענו התפלה דרך ארצם והעיר והבית: לט ועשית משפטם · לנקום מאויביהם למען יכירו שלא טוב בעיני ה' הגלות עולם על ישראל: מא קומה ה' · קום ממקומך להשרות השכינה במקום המנוחה והיא בית ה' הק': ילבשו תשועה · ר"ל תשועתך יקיפם מסביב כבגד יעטה: בטוב · בהטובה הבאה ממך: מב אל תשב וכו' · ר"ל אל תשב פני ריקם לבל תקבל תפלתי: לחסדי דוד · למעשה החסד שעשה דוד אבי ובעבורו אל תשב פני ריקם:

ז א וכבוד ה' וכו' · ר"ל שכן היה מלא כאשר היה קודם ירידת האש מעת שיצאו הכהנים מן הקדש והתחילו להרים קול וכו' כמ"ש למעלה:

והודות

ארצה על-הרצפה וישתחוו והודות ליהוה כי טוב כי
לעולם חסדו : ד והמלך וכל-העם זבחים זבח לפני
יהוה : ה ויזבח המלך שלמה את-זבח הבקר עשרים
ושנים אלף וצאן מאה ועשרים אלף ויחנכו את-בית
האלהים המלך וכל-העם : ו והכהנים על-משמרותם
עמדים והלוים בכלי-שיר יהוה אשר עשה דויד המלך
להדות ליהוה כי-לעולם חסדו בהלל דויד בידם
והכהנים מחצצרים נגדם וכל-ישראל עמדים :
ז ויקדש שלמה את-תוך החצר אשר לפני בית-יהוה
כי-עשה שם העלות ואת חלבי השלמים כי-מזבח
הנחשת אשר-עשה שלמה לא יכול להכיל את-
העלה ואת-המנחה ואת-החלבים : ח ויעש שלמה
את-החג בעת ההיא שבעת ימים וכל-ישראל עמו
קהל גדול מאד מלבוא חמת עד-נחל מצרים :
ט ויעשו ביום השמיני עצרת כי חנכת המזבח עשו
שבעת

מצודת דוד

ג והודות לה׳ · אמרו הודות לה׳ את ההלול האמור בה כי טוב וכו׳ והוא הלל הגדול : ו על משמרותם · כל משמרה במקום מיוחד : להודות לה׳ · ר״ל עמדו בכלי שיר להודות לה׳ בהלול האמור בה כי לעולם חסדו : בהלל דויד בידם · ר״ל בידם היה כלי שיר שעשה דוד להלל בם והוא כפל ענין במ״ש : מחצצרים · תקעו בחצוצרות : נגדם · מול הלוים : עומדים · לשמוע ההלול : ז את תוך החצר · רצפת חצר הכהנים קדש בקדושת המזבח כי עשה וכו׳ : לא יכול להכיל · את מרבית הקרבנות : ח ויעש וכו׳ · ר״ל מלבד ימי החנוך הרבו עוד להביא קרבנות בימי החג בעבור חנוכת הבית : מלבוא חמת · מן המקום שבאים בה לחמת והיא בפאת הצפוני עד נחל מצרים שהיא בפאת הדרומי : ט כי חנוכת המזבח · ר״ל כאשר השלימו לעשות שבעת ימי חנוכה ושבעת ימי החג עשו עצרת כמשפט התורה :

מצודת ציון

ז ג הרצפה · הקרקע הרצופה במלוא אבנים וכן על רצפת בהט ושש (אסתר א׳) : ה ויחנכו · התחלת הדבר לעמוד בה מעתה והלאה קרוי חנוך בלשון מקרא : ז להכיל · להחזיק ולעצור

שבעת ימים והחג שבעת ימים: י וביום עשרים
ושלשה לחדש השביעי שלח את־העם לאהליהם
שמחים וטובי לב על־הטובה אשר עשה יהוה לדויד
ולשלמה ולישראל עמו: יא ויכל שלמה את־בית
יהוה ואת־בית המלך ואת כל־הבא על־לב שלמה
לעשות בבית־יהוה ובביתו הצליח: יב וירא יהוה
אל־שלמה בלילה ויאמר לו שמעתי את־תפלתך
ובחרתי במקום הזה לי לבית זבח: יג הן אעצר
השמים ולא־יהיה מטר והן־אצוה על־חגב לאכול
הארץ ואם־אשלח דבר בעמי: יד ויכנעו עמי אשר
נקרא־שמי עליהם ויתפללו ויבקשו פני וישבו מדרכיהם
הרעים ואני אשמע מן־השמים ואסלח לחטאתם
וארפא את־ארצם: טו עתה עיני יהיו פתחות ואזני
קשבות לתפלת המקום הזה: טז ועתה בחרתי
והקדשתי את־הבית הזה להיות־שמי שם עד־עולם
והיו עיני ולבי שם כל־הימים: יז ואתה אם־תלך
לפני כאשר הלך דויד אביך ולעשות ככל אשר
צויתיך וחקי ומשפטי תשמור: יח והקימותי את כסא

מלכותך

מצודת ציון

יג אעצור · ענין מניעה: חגב · מין ארבה: טו קשבות · שומעות ומקשיבות:

מצודת דוד

ט וביום עשרים ושלשה · היא יום המחרת מן יום שמיני העצרת: לדויד · שקיים לו הבטחתו אשר בנו יושב על כסאו ובנה הבית: ולישראל עמו · על כי ראו אשר שרתה השכינה בבית הבנוי: יא ואת כל הבא וכו' · את כל אשר חשב לעשות בבית ה' הצליח: יב לבית זבח · להיות לי בית זבח: יג הן אעצור וכו' · ר"ל כל צרה שתבוא בהם הן עצירת השמים מן המטר הן שלוח החגב וכו': יד ויכנעו · ואחר יכנעו עמי וכו': ואני אשמע · אז אני אשמע וכו': טו לתפלת המקום הזה · אל התפלה אשר יתפללו במקום הזה: טז עד עולם · לא אסירה עוד שכינתי במקום אחר: עיני ולבי · ר"ל השגחתי: יח והקימותי · להיות מתקיים לעולם ולזרעך אחריך:

לך

מלכותך כאשר כרתי לדויד אביך לאמר לא־יכרת
לך איש מושל בישראל: יט ואם־תשובון אתם
ועזבתם חקותי ומצותי אשר נתתי לפניכם והלכתם
ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם: כ ונתשתים
מעל אדמתי אשר נתתי להם ואת־הבית הזה אשר
הקדשתי לשמי אשליך מעל פני ואתננו למשל
ולשנינה בכל־העמים: כא והבית הזה אשר היה
עליון לכל־עבר עליו ישם ואמר במה עשה יהוה ככה
לארץ הזאת ולבית הזה: כב ואמרו על אשר עזבו
את־יהוה אלהי אבתיהם אשר הוציאם מארץ מצרים
ויחזיקו באלהים אחרים וישתחוו להם ויעבדום על־כן
הביא עליהם את כל־הרעה הזאת:
ח א ויהי מקץ עשרים שנה אשר בנה שלמה
את־בית יהוה ואת־ביתו: ב והערים
אשר נתן חורם לשלמה בנה שלמה אתם ויושב שם
את־בני ישראל: ג וילך שלמה חמת צובה ויחזק
עליה

מצודת דוד

לך · ר״ל מזרעך: יט אתם · על ישראל בכללם יאמר: אשליך · ר״ל אמאס בו: למשל · מחורבן הבית יביאו למשל על חרבנות אחרות: כא היה עליון · שהיה קודם החורבן עליון במעלה לכל כיוני העובר עליו עתה בחרבנו ישום כי יתמה על גודל החורבן: במה · בעבור מה: כב ואמרו · המשיבים יאמרו: הביא · ה׳ אלהי אבותיהם האמור למעלה:

ח ב אשר בנה · ר״ל אחר השלים הבנין: ב והערים · ר״ל ואחר שבנה הערים וכו׳ והושיב שם וכו׳ (ובמ״א נא׳ הנזכר מן הערים שנתן חורם לשלמה ר״ל מן הערים שנתן שלמה לחירם וכן דרך המקרא מה שסתם זה גלה זה): ג וילך · אחר כל המעשים ההם הלך למלחמה על חמת צובה ותגבר עליה וכבשה:

מצודת ציון

כ ונתשתים · ענין עקירה כמו לנתוש ולנתוץ (ירמיה א׳): ולשנינה · ענין החדדה הדבור כמו ושננתם לבניך (דברים ו׳): כא ישום · ענין התמהון כמו ישום וישרוק (ירמיה י״ט):
ערי

שבעת ימים והחג שבעת ימים׃ י וביום עשרים
ושלשה לחדש השביעי שלח את־העם לאהליהם
שמחים וטובי לב על־הטובה אשר עשה יהוה לדויד
ולשלמה ולישראל עמו׃ יא ויכל שלמה את־בית
יהוה ואת־בית המלך ואת כל־הבא על־לב שלמה
לעשות בבית־יהוה ובביתו הצליח׃ יב וירא יהוה
אל־שלמה בלילה ויאמר לו שמעתי את־תפלתך
ובחרתי במקום הזה לי לבית זבח׃ יג הן אעצר
השמים ולא־יהיה מטר והן־אצוה על־חגב לאכול
הארץ ואם־אשלח דבר בעמי׃ יד ויכנעו עמי אשר
נקרא־שמי עליהם ויתפללו ויבקשו פני וישבו מדרכיהם
הרעים ואני אשמע מן־השמים ואסלח לחטאתם
וארפא את־ארצם׃ טו עתה עיני יהיו פתחות ואזני
קשבות לתפלת המקום הזה׃ טז ועתה בחרתי
והקדשתי את־הבית הזה להיות־שמי שם עד־עולם
והיו עיני ולבי שם כל־הימים׃ יז ואתה אם־תלך
לפני כאשר הלך דויד אביך ולעשות ככל אשר
צויתיך וחקי ומשפטי תשמור׃ יח והקימותי את כסא

מלכותך

מצודת ציון

יג אעצור. מלשון מניעה: חגב. מין ארבה: טו קשבות. שומעות ומקשיבות:

מצודת דוד

ט וביום עשרים ושלשה. היא יום המחרת מן יום שמיני העצרת: לדוד. מקיים לו הבטחתו אשר בנו היושב על כסאו בנה הבית: ולישראל עמו. על כי ראו אשר פרחה השכינה בהבית הבנוי: יא ואת כל הבא וכו'. את כל מה שחשב לעשות מצוה והגונות: יב לבית זבח. להיות לי בית זבח: יג הן אעצור וכו'. ר"ל כל צרה שתבוא בהם הן עצירת השמים מן המטר הן שילוח החגב וכו': יד ויכנעו. וכאשר יכנעו עמי וכו': ואני אשמע. אז אני אשמע וכו': טו לתפלת המקום הזה. אל התפלה אשר יתפללו במקום הזה: טז עד עולם. לא אסירה עוד שכינתי במקום אחר: עיני ולבי. ר"ל השגחתי: יח והקימותי. להיות מתקיים לעולם לזרעך אחריך:

לך

מלכותך כאשר כרתי לדויד אביך לאמר לא־יכרת
לך איש מושל בישראל: יט ואם־תשובון אתם
ועזבתם חקותי ומצותי אשר נתתי לפניכם והלכתם
ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם: כ ונתשתים
מעל אדמתי אשר נתתי להם ואת־הבית הזה אשר
הקדשתי לשמי אשליך מעל פני ואתננו למשל
ולשנינה בכל־העמים: כא והבית הזה אשר היה
עליון לכל־עבר עליו ישם ואמר במה עשה יהוה ככה
לארץ הזאת ולבית הזה: כב ואמרו על אשר עזבו
את־יהוה אלהי אבתיהם אשר הוציאם מארץ מצרים
ויחזיקו באלהים אחרים וישתחוו להם ויעבדום על־כן
הביא עליהם את כל־הרעה הזאת:
ח א ויהי מקץ עשרים שנה אשר בנה שלמה
את־בית יהוה ואת־ביתו: ב והערים
אשר נתן חורם לשלמה בנה שלמה אתם ויושב שם
את־בני ישראל: ג וילך שלמה חמת צובה ויחזק
עליה

מצודת דוד

לך · ר"ל מזרעך : יט אתם · על ישראל
בכללם יאמר : אשליך · ר"ל אמאס בה :
למשל · מחורבן הבית יביאו למשל על חרבנו'
אחרות : כא היה עליון · שהיה קודם
החורבן עליון במעלה לכל כיני העובר עליו
ישום בחרבנו ישום כל אחד על גודל החורבן :
במה · בעבור מה : כב ואמרו · המשיבים
יאמרו : הביא · אלהי אבותיהם ההבור
לתפלה :
ח א אשר בנה · ר"ל אחר השלים בנין : ב והערים · ר"ל
ואחר שבנה הערים וכו' והושיב שם וכו' (ובמ"א נא
זכר מן הערים שנתן חורם לשלמה כ"א מן הערים שנתן שלמה לחירם וכן דרך
המקרא מה שסתם זה גלה זה) : ג וילך · אחר כל המעשים האלו הלך
במלחמה על חמת צובה ונתגבר עליה וכבשה :

מצודת ציון

כ ונתשתים · ענין עקירה
כמו לנתוש ולנתוץ (ירמיה א):
ולשנינה: ענין החדדה הדיבור
כמו ושננתם לבניך (דברים ו):
כא ישום · ענין התמהון כמו
ישום וישרוק (ירמיה י כ):
ערי

ויבן

עָלֶיהָ׃ ד וַיִּבֶן אֶת־תַּדְמֹר בַּמִּדְבָּר וְאֵת כָּל־עָרֵי
הַמִּסְכְּנוֹת אֲשֶׁר בָּנָה בַּחֲמָת׃ ה וַיִּבֶן אֶת־בֵּית חוֹרוֹן
הָעֶלְיוֹן וְאֶת־בֵּית חוֹרוֹן הַתַּחְתּוֹן עָרֵי מָצוֹר חוֹמוֹת
דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ׃ ו וְאֶת־בַּעֲלָת וְאֵת כָּל־עָרֵי הַמִּסְכְּנוֹת
אֲשֶׁר־הָיוּ לִשְׁלֹמֹה וְאֵת כָּל־עָרֵי הָרֶכֶב וְאֵת עָרֵי
הַפָּרָשִׁים וְאֵת ׀ כָּל־חֵשֶׁק שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר חָשַׁק לִבְנוֹת
בִּירוּשָׁלַם וּבַלְּבָנוֹן וּבְכֹל אֶרֶץ מֶמְשַׁלְתּוֹ׃ ז כָּל־הָעָם
הַנּוֹתָר מִן־הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר
לֹא מִיִּשְׂרָאֵל הֵמָּה׃ ח מִן־בְּנֵיהֶם אֲשֶׁר נוֹתְרוּ אַחֲרֵיהֶם
בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־כִלּוּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלֵם שְׁלֹמֹה לְמַס
עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ ט וּמִן־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר לֹא־נָתַן
שְׁלֹמֹה לַעֲבָדִים לִמְלַאכְתּוֹ כִּי־הֵמָּה אַנְשֵׁי מִלְחָמָה
וְשָׂרֵי שָׁלִישָׁיו וְשָׂרֵי רִכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו׃ י וְאֵלֶּה שָׂרֵי
הַנִּצִּיבִים אֲשֶׁר־לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם הָרֹדִים

בעם

מצודת ציון

ח ד ערי המסכנות. ערי אוצרות וכן ויבן ערי מסכנות (שמות א׳): ה ערי מצור. ערי מבצר נקראות ערי מצור על כי אין לבוא בהן כ״א יצורו עליהן מסביב לבלי תת יוצא ובא להביא מזון ומים: ו חשק. ענין תאוה: ובלבנון. כן שם היער: ח כלום. מל׳ כליון: ט שלישיו. גבוריו: י הנצבים. הממונים כמו נציב פלשתים (ש״א י״ג): הרודים. ענין ממשלה כמו ורדה בקרב אויביך (תהלים ק״י):

מצודת דוד

ד ויבן. ואח״ז בנה תדמר וכל ערי המסכנות וכו׳ כי בעודו בונה בית ה׳ וביתו לא נתעסק בזה: ה ויבן את בית חורון וכו׳. אף שנאמר בדה״א אשר שארה בנתה הערים ההם כי יתכן אשר נחרבו וחזר שלמה ובנאם והוא שבנאם להיות ערי מבצר מוקפי חומה וכו׳: ו כל ערי המסכנות. מלבד מה שבנה בחמת: ואת כל ערי וכו׳. ר״ל כל הדברים האלה בנאם אחר כלות בנין בית ה׳ וביתו: ח למס. ר״ל למס עובד לבנות את הבנינים האמורים: עד היום הזה. ר״ל עד כלות כל הבנינים: ט ומן בני ישראל אשר וכו׳. ר״ל אבל מן בני ישראל הם אשר לא נתן וכו׳: י ואלה שרי. ואלה מספר של השרים אשר היו ממונים על הנלקחים מן הגרים כמ״ש במ״א: הרודים. הנוגשים בעם עושי המלאכה ומן החתי וכו׳ הנזכרים למעלה:

יעם׃ יא ואת־בת־פרעה העלה שלמה מעיר דויד
לבית אשר בנה־לה כי אמר לא־תשב אשה לי בבית
דויד מלך־ישראל כי־קדש המה אשר־באה אליהם
ארון יהוה׃ יב אז העלה שלמה עלות ליהוה על
מזבח יהוה אשר בנה לפני האולם׃ יג ובדבר־יום
ביום להעלות כמצות משה לשבתות ולחדשים
ולמועדות שלוש פעמים בשנה בחג המצות ובחג
השבעות ובחג הסכות׃ יד ויעמד כמשפט דויד־
אביו את־מחלקות הכהנים על־עבדתם והלוים על־
משמרותם להלל ולשרת נגד הכהנים לדבר־יום
ביומו והשוערים במחלקותם לשער ושער כי כן מצות
דויד איש־האלהים׃ טו ולא סרו מצות המלך על־
הכהנים והלוים לכל־דבר ולאצרות׃ טז ותכן כל־
מלאכת שלמה עד־היום מוסד בית־יהוה ועד־כלתו

שלם

מצודת דוד

יא אשה לי · ר"ל אשה המיוחדת לי להשמיש: בבית דוד · ר"ל בקבוצת בתי דוד : אשר באה · על אשר באה אליהם הארון ועם שלא נחה שלא נהנת מהן חשב הם כולם כמו קדשים על שהיו סמוכים אל מקום הארון : יב אז · בכלות הבנין העלה עולות רק על המזבח שלפני האולם כי מעתה נאסרו הבמות : יג ובדבר יום ביום · ובכל דבר הבא יום ביום להעלות לה' כמצות משה הן לשבתות וכו' את כולם העלה על המזבח ההוא : יד ויעמד כמשפט · העמיד מחלקות הכהנים כפי התק שעשה דוד : על משמרותם · כל משמר בזמנו : ולשרת · בדבר השיר : נגד הכהנים · בעת שיעבדו הם על המזבח : לדבר יום ביומו · לשורר בכל יום שיר הקבוע בו : והשוערים · שומרי השערים העמיד כפי מה שנחלקו מי לשער זה ומי לזה : כי כן מצות דוד · להיות שוערים מיוחדים לכל שער ושער כמ"ש בד"ה א' : טו מצות המלך · שמצות המלך אשר היה על הכהנים והלוים לכל דבר מעבודה שמינה אותם ולשמור האוצרות : טז ותכן · המלאכה היתה נכונה מבלי מגיעה עד היום שנגמרה ; מוסד · ר"ל מעת בנין היסוד ועד כלותו :

מצודת ציון

יד מחלקות · מל' חלק ור"ל המשמרות : הגיות

שלם בית יהוה׃ יז אז הלך שלמה לעציון־גבר ואל־
אילות על־שפת הים בארץ אדום׃ יח וישלח־לו
חורם ביד־עבדיו אוניות ועבדים יודעי ים ויבאו עם־
עבדי שלמה אופירה ויקחו משם ארבע־מאות וחמשים
ככר זהב ויביאו אל־המלך שלמה׃

ט א ומלכת־שבא שמעה את־שמע שלמה ותבוא
לנסות את־שלמה בחידות
בירושלם בחיל כבד מאד וגמלים נשאים בשמים וזהב
לרב ואבן יקרה ותבוא אל־שלמה ותדבר עמו את
כל־אשר היה עם־לבבה׃ ב ויגד־לה שלמה את־
כל־דבריה ולא־נעלם דבר משלמה אשר לא הגיד לה׃
ג ותרא מלכת־שבא את חכמת שלמה והבית אשר
בנה׃ ד ומאכל שלחנו ומושב עבדיו ומעמד
משרתיו ומלבושיהם ומשקיו ומלבושיהם ועליתו אשר
יעלה בית יהוה ולא־היה עוד בה רוח׃ ה ותאמר

אל

מצודת ציון

יח אניות · ספינות : ט א לנסות · מל׳ נסיון: בחידות · דברים סתומים קשה ההבנה : בחיל · ענין עושר ורכוש כמו חילך וכל אוצרותיך (ירמי׳ י״ז) : כבד · ענין רבוי: יקרה · חשובה:

מרגנית

מצודת דוד

שלם בית ה׳ : כל שלמות בנין בית ה׳ וכפל הדבר פעמים ושלש לומר שלא היה בו מניעה ועכבה בעולם: יז אז · אחר כלות הבנין הלך למלחמה על עציון גבר וכו׳ וכבשם : יח יודעי ים · יודעי דרך הים ללכת בה בספינות: אופירה · היא מקום עפרות הזהב : ט א לנסות · לשאלו דברים סתומים קשה הידיעה לבחון חכמתו אם יוכל להגידם : עם לבבה · אשר הסתירה מכל אדם ושמרה בלבבה ולא גלתה מאז לחשוב שהיה הדבר נסתר לשלמה: ב את כל דבריה · אשר שאלה אותו : אשר לא הגיד לה · אשר לא יוכל להגיד לה : ד ומושב עבדיו · ר״ל במקום הראוי לו וכן היה מעמד משרתיו ר״ל במקום הראוי לשירותו : ומלבושיהם · הראוי לכ״א לפי מה שהוא : ומשקיו · המשרתים להשקות את המסובין : ועליתו · דרך שעלה לבית ה׳ : ולא היה וכו׳ · אמר בלשון גוזמא לרוב התמהון :

אל־המלך אמת הדבר אשר שמעתי בארצי על־
דבריך ועל־חכמתך׃ ו ולא־האמנתי לדבריהם עד
אשר־באתי ותראינה עיני והנה לא הגד־לי חצי
מרבית חכמתך יספת על־השמועה אשר שמעתי׃
ז אשרי אנשיך ואשרי עבדיך אלה העמדים לפניך
תמיד ושמעים את־חכמתך׃ ח יהי יהוה אלהיך
ברוך אשר חפץ בך לתתך על־כסאו למלך ליהוה
אלהיך באהבת אלהיך את־ישראל להעמידו לעולם
ויתנך עליהם למלך לעשות משפט וצדקה׃ ט ותתן
למלך מאה ועשרים ׀ ככר זהב ובשמים לרב מאד
ואבן יקרה ולא היה כבשם ההוא אשר נתנה מלכת־
שבא למלך שלמה׃ י וגם עבדי חירם ועבדי שלמה
אשר־הביאו זהב מאופיר הביאו עצי אלגומים ואבן
יקרה׃ יא ויעש המלך את־עצי האלגומים מסלות
לבית־יהוה ולבית המלך וכנרות ונבלים לשרים ולא־
נראו כהם לפנים בארץ יהודה׃ יב והמלך שלמה
נתן למלכת־שבא את־כל־חפצה אשר שאלה מלבד
אשר־הביאה אל־המלך ותהפך ותלך לארצה היא

ועבדיה

מצודת דוד

ו יספת · החכמה הנמצא בך מרובה יותר מאשר הוגד לי : ח באהבת · בעבור שה' אוהב את ישראל שיתקיימו לעולם לזה העמידך למלוך בם להנהיגם במישור ברוב החכמה : ט ולא היה כבושם ההוא · כמותו רב מאד : יא מסלות · הוא העלייה שזכר למעלה שהיה כמין מסלה לבית ה' ולבית המלך ר"ל מזה לזה :

מצודת ציון

ו מרבית · מל' רבוי : י אלגומים · הוא הפוך מן אלמוגים והוא מין עץ יקר : יא מסלות · מל' מסלה ודרך :

החרים

לשרים · למשוררים : כהם · כרוב הגודל : לפנים · קודם הזמן הזה : יב כל חפצה · שהדברים היקרים שראתה בבית שלמה : מלבד אשר הביאה · ר"ל מלבד אשר נתן לה מעצמו וזולת שאלתה מול התמורה אשר הניחה בית לשלמה : ותהפוך · הפכה פניה והלכה לה :

ועבדיה׃ יג ויהי משקל הזהב אשר־בא לשלמה
בשנה אחת שש מאות וששים ושש ככרי זהב׃
יד לבד מאנשי התרים והסחרים מביאים וכל־מלכי
ערב ופחות הארץ מביאים זהב וכסף לשלמה׃
טו ויעש המלך שלמה מאתים צנה זהב שחוט שש
מאות זהב שחוט יעלה על־הצנה האחת׃ טז ושלש־
מאות מגנים זהב שחוט שלש מאות זהב יעלה על־
המגן האחת ויתנם המלך בבית יער הלבנון׃ יז ויעש
המלך כסא־שן גדול ויצפהו זהב טהור׃ יח ושש
מעלות לכסא וכבש בזהב לכסא מאחזים וידות מזה
ומזה על־מקום השבת ושנים אריות עמדים אצל
הידות׃ יט ושנים עשר אריות עמדים שם על־שש
המעלות מזה ומזה לא־נעשה כן לכל־ממלכה׃
כ וכל כלי משקה המלך שלמה זהב וכל כלי בית־
יער

מצודת ציון

יד התרים. הוא מל' לתור את הארץ (במדבר י"ג) והם הסוחרים הקטנים המחפשים ומרגלים אחר סחורה לקנותה במקום הזול: ופחות. שלטונים כמו פחת יהודה (חגי א'): טו צנה. הוא כעין מלבוש מקיף את הגוף להציל מחרב כמו כצנה רצון תעטרנו (תהלים ה'): שחוט. נמשך כמו חץ שחוט (ירמיה ט') ור"ל זהב טוב הנמשך כשעוה: טז מגנים. כלים עשוים לאחוז במלחמה להגן: יז שן. מן הפיל: יח מעלות. מדרגות: וכבש. עשוי כעין גשר מסובב ומשופע רגין ועולין בכבש (יומא כ"ב):

מצודת דוד

יג אשר בא. מן אופיר: יד לבד. חוץ מהזהב הבא לו מאנשי התרים והסוחרים שהיו מביאים: טו שש מאות זהב. ר"ל דינרי זהב: יעלה. היה נכנס בו: טז בבית יער הלבנון. בית גדול עשה ביער הלבנון כמ"ש במ"א: יח וכבש בזהב. קודם שעלו על המעלות היה עשוי כבש מזהב ודרך בו עלו במעלות לשבת על הכסא: לכסא מאחזים. חוזר הוא על המעלות לומר שהם היו נאחזים לכסא: וידות. כעין זרועות יצאו אצל מקום הישיבה להשען בהם: אריות. עשויים מזהב: יט מזה ומזה. בפאה מזו ובפאה מזו:

למלוכה

יער הלבנון זהב סגור אין כסף נחשב בימי שלמה
למאומה : כא כי־אניות למלך הלכות תרשיש עם
עבדי חורם אחת לשלוש שנים תבואנה ׀ אניות
תרשיש נשאות זהב וכסף שנהבים וקופים ותוכיים :
כב ויגדל המלך שלמה מכל מלכי הארץ לעשר וחכמה :
כג וכל מלכי הארץ מבקשים את־פני שלמה לשמע
את־חכמתו אשר־נתן האלהים בלבו : כד והם
מביאים איש מנחתו כלי כסף וכלי זהב ושלמות נשק
ובשמים סוסים ופרדים דבר־שנה בשנה : כה ויהי
לשלמה ארבעת אלפים אריות סוסים ומרכבות ושנים־
עשר אלף פרשים ויניחם בערי הרכב ועם־המלך
בירושלם : כו ויהי מושל בכל־המלכים מן־הנהר ועד־
ארץ פלשתים ועד גבול מצרים : כז ויתן המלך את־
הכסף בירושלם כאבנים ואת הארזים נתן כשקמים
אשר

מצודת דוד

כ למאומה · לכלום : כא הלכות תרשיש · אשר היו הולכות אל תרשיש ואחת לשלש שנים תבאנה מתרשיש ונושאות זהב וכו׳ (ויתכן שאין זה אופיר האמור למעלה ולשתי המקומות שלחו אניות) : כג מבקשים וכו׳ · היו הפצים לראות את פני שלמה : כד דבר שנה בשנה · מנהג שנה בשנה כי כן היה עת בואם פעם בשנה : כה ארבעת אלפים אריות · ובמ״א עמדו עשרה סוסים וא״ש במ״א ארבעים אלף ארות ור״ל ארבעים אלף סוסים עמדו בארות : ויניחם · מקצתם הניח בערי הרכב ומקצתם נשארו עם המלך בירושלים : כו מן הנהר · היוצא מן העדן והוא תחלת המזרח : כז ויתן וכו׳ כאבנים · הניחם ברחוב העיר כאבנים ובעבור כי היו רבי המשקל לא היה אפשר לשאתם ולגנבם :

מצודת ציון

כ סגור : הנסגר בכור הצורף להסיר הסיג : כא שנהבים · שן הפיל : וקופים · שם חיה קוף ונזכר בדרז״ל (יומא כ״ט) : ותוכיים · הם העופות יפות הנוצות בחלוף הגוונים וקרויים טווס : כד ושלמות · מלבושים : נשק · כלי זיין : כה אריות · אבוסים כי אבוס בעליו (ישעיה א׳) תרגומו אורוי׳ והוא מקו׳ מאכל הבהמו׳ : כז כשקמים · מין אילן תאנים :

אֲשֶׁר־בַּשְּׁפֵלָה לָרֹב׃ כח וּמוֹצִיאִים סוּסִים מִמִּצְרַיִם
לִשְׁלֹמֹה וּמִכָּל־הָאֲרָצוֹת׃ כט וּשְׁאָר דִּבְרֵי שְׁלֹמֹה
הָרִאשֹׁנִים וְהָאַחֲרוֹנִים הֲלֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־דִּבְרֵי נָתָן
הַנָּבִיא וְעַל־נְבוּאַת אֲחִיָּה הַשִּׁילוֹנִי וּבַחֲזוֹת יֶעְדִּי הַחֹזֶה
עַל־יָרָבְעָם בֶּן־נְבָט׃ ל וַיִּמְלֹךְ שְׁלֹמֹה בִירוּשָׁלִַם עַל־
כָּל־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה׃ לא וַיִּשְׁכַּב שְׁלֹמֹה עִם־
אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרֻהוּ בְּעִיר דָּוִיד אָבִיו וַיִּמְלֹךְ רְחַבְעָם בְּנוֹ
תַּחְתָּיו׃

י א וַיֵּלֶךְ רְחַבְעָם שְׁכֶמָה כִּי שְׁכֶם בָּאוּ כָל־יִשְׂרָאֵל
לְהַמְלִיךְ אֹתוֹ׃ ב וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ יָרָבְעָם
בֶּן־נְבָט וְהוּא בְמִצְרַיִם אֲשֶׁר בָּרַח מִפְּנֵי שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ
וַיָּשָׁב יָרָבְעָם מִמִּצְרָיִם׃ ג וַיִּשְׁלְחוּ וַיִּקְרְאוּ־לוֹ וַיָּבֹא
יָרָבְעָם וְכָל־יִשְׂרָאֵל וַיְדַבְּרוּ אֶל־רְחַבְעָם לֵאמֹר׃
ד אָבִיךָ הִקְשָׁה אֶת־עֻלֵּנוּ וְעַתָּה הָקֵל מֵעֲבוֹדַת אָבִיךָ
הַקָּשָׁה

מצודת ציון

בשפלה. בעמק:
כט ובחזות. ענין מראית נבואה ור"ל בספר נבואת יעדו הוא עדו החוזה:
העמים

מצודת דוד

אשר בשפלה. הגדלים בשפלה הרבה מאד:
כח ומוציאים. אנשי מצרים היו מוציאים סוסים ממצרים להביא לשלמה וכן מכל הארצות:
כט הראשונים. בראשית ימיו ובאחרית ימיו:
על דברי נתן. על הספר אשר כתב נתן הנביא ובספר נבואת אחיה ובספר חזות יעדו החוזה ספור הנבואה שנבא על ירבעם (וכל הספרים האלה אינם נמצאים אצלינו):
ל על כל ישראל. לפי שגם דוד מלך ארבעים שנה ולא היו כולם על כל ישראל כי בחברון מלך שבע שנים וששה חדשים על יהודה לבד לכן אמר כי שלמה מלך על כל ישראל כל ארבעים שנה:
י א כי שכם וגו'. בחשבם אשר בירושלים בהיות מקומו יתחזק למלוך מבלי למלאות שאלתם: ב כשמוע. שמת שלמה: והוא במצרים. כשעוד היה במצרים: ג וישלחו ויקראו לו. ללכת עמהם אל רחבעם: ד הקשה את עולנו. לכלכל בני ביתו הרב ומרבית הסוסים ואמרו במשל מעול כבד הבוטש על צואר הבהמה: ועתה. הואיל ואינך בגודל מעלת אביך אשר באו לראות פניו מאפסי ארץ א"כ מה לך להרבות באנשי בית וסוסים עזוב אותם והקל עולנו:

עוז

הקשה ומעלו הכבד אשר־נתן עלינו ונעבדך :
ה ויאמר אלהם עוד שלשת ימים ושובו אלי וילך
העם : ו ויועץ המלך רחבעם את־הזקנים אשר־היו
עמדים לפני שלמה אביו בהיתו חי לאמר איך אתם
נועצים להשיב לעם־הזה דבר : ז וידברו אליו
לאמר אם־תהיה לטוב להעם הזה ורציתם ודברת
אלהם דברים טובים והיו לך עבדים כל־הימים :
ח ויעזב את־עצת הזקנים אשר יעצהו ויועץ את־
הילדים אשר גדלו אתו העמדים לפניו : ט ויאמר
אלהם מה אתם נועצים ונשיב דבר את־העם הזה
אשר דברו אלי לאמר הקל מן־העל אשר־נתן אביך
עלינו : י וידברו אתו הילדים אשר גדלו אתו לאמר
כה תאמר לעם אשר־דברו אליך לאמר אביך הכביד
את־עלנו ואתה הקל מעלינו כה תאמר אלהם קטני
עבה ממתני אבי : יא ועתה אבי העמיס עליכם על
כבד ואני אסיף על־עלכם אבי יסר אתכם בשוטים
ואני בעקרבים : יב ויבא ירבעם וכל־העם אל־רחבעם

ביום

מצודת דוד

ה עוד שלשת ימים · המתינו עוד שלשת ימים ואח"ז שובו אלי : ז לטוב · להיטיב להם בדברי רכות : ורציתם · הרצה אותם בדברי רצוי ופיוס : והיו לך · אז יהיו לך לעבדים לעולם כי תמלוך בכל אשר תאוה נפשך : ח ויעזוב · כי לא ישרה בעיניו : גדלו אתו · יחד מקטנותם : י קטני · אצבעי הקטן היא עבה יותר ממתני אבי ר"ל כאומר אני אהיה במעלה יותר מאבי ומהראוי להרבות טוב ובני בית : יא ועתה · הואיל והרבה כוס ובני בית עם כי אני ארביד עליכם עול כבד הנה אני אוסיף עול כי הכל יהיה עליכם לבלבל : יסר אתכם · למנגעות לו מהסורו : בעקרבים · במכאוב יותר :

מצודת ציון

י יא העמיס · ענין הטענת משא כמו ויעמס איש על חמורו (בראשית מ ד) : יסר · מלשון יסורין : בשוטים · ענין שרביט כמו שוט לסוס (משלי כ"ו) : בעקרבים · הם מין קוצים וכן ואל עקרבים אתה יושב יחזקאל

הכביד

ביום השלשי כאשר דבר המלך לאמר שובו אלי ביום
השלשי: יג ויענם המלך קשה ויעזב המלך רחבעם
את עצת הזקנים: יד וידבר אלהם כעצת הילדים
לאמר אכביד את־עלכם ואני אסף עליו אבי יסר
אתכם בשוטים ואני בעקרבים: טו ולא־שמע המלך
אל־העם כי־היתה נסבה מעם האלהים למען הקים
יהוה את־דברו אשר דבר ביד אחיהו השילוני אל־
ירבעם בן־נבט: טז וכל־ישראל כי לא־שמע המלך
להם וישיבו העם את־המלך לאמר מה־לנו חלק
בדויד ולא־נחלה בבן־ישי איש לאהליך ישראל
עתה ראה ביתך דויד וילך כל־ישראל לאהליו:
יז ובני ישראל הישבים בערי יהודה וימלך עליהם
רחבעם: יח וישלח המלך רחבעם את־הדרם אשר
על־המס וירגמו־בו בני־ישראל אבן וימת והמלך
רחבעם התאמץ לעלות במרכבה לנוס ירושלם:
יט ויפשעו ישראל בבית דויד עד היום הזה:

ויבא

מצודת ציון

(יחזק' כ'): טו נסבה · מל' סבה והוא ענין הקפת הדבר והגורם לה: יח וירגמו · כן נקרא הסקלת אבנים: התאמץ · מל' אומץ וחוזק: יט ויפשעו · ענין מרידה וכן ויפשע מואב (מ"ב א'):
נגידים

מצודת דוד

יד אכביד · אני אכביד העול ועוד אני אוסיף עליו בכל פעם ודבר נלאה ונגודל לגב: טו אל העם · אשר שאלו להקל העול: כי היתה נסבה · לא לגודל סכלותו לא שמע אל העם כ"א מה' היתה: אל ירבעם · שימלוך הוא כמ"ש בת"א: טז וכל ישראל כי וכו'. ר"ל וכל ישראל כאשר לא שמע המלך להם אז השיבו העם את המלך וכו': מה לנו · ר"ל מהו החלק הניתן לנו בעבור דוד לשנהיה עבדים לזרעו: ולא נחלה · אבל לא ניתן לנו נחלה בעבור בן ישי: איש לאהליך ישראל · אתם ישראל לכו כ"א לאהלו ולא תמליכו אותו: עתה · ר"ל אתה רחבעם הבא מדוד מעתה ראה בהנהגת ביתך כאחד העם ואין לך עסק במלוכה: יח וישלח · שלא אל העם להחזירם בדברי רכות: התאמץ וכו' · כי פחד לנפשו: יט עד היום הזה · ר"ל עד אשר גלו מארצם:

ונפיסין

יא א ויבא רחבעם ירושלם ויקהל את־בית יהודה
ובנימן מאה ושמונים אלף בחור עשה
מלחמה להלחם עם־ישראל להשיב את־הממלכה
לרחבעם׃ ב ויהי דבר־יהוה אל־שמעיהו איש־
האלהים לאמר׃ ג אמר אל־רחבעם בן־שלמה מלך
יהודה ואל כל־ישראל ביהודה ובנימן לאמר׃ ד כה
אמר יהוה לא־תעלו ולא־תלחמו עם־אחיכם שובו
איש לביתו כי מאתי נהיה הדבר הזה וישמעו את־
דברי יהוה וישבו מלכת אל־ירבעם׃ ה וישב רחבעם
בירושלם ויבן ערים למצור ביהודה׃ ו ויבן את־בית־
לחם ואת־עיטם ואת־תקוע׃ ז ואת־בית־צור ואת־
שוכו ואת־עדלם׃ ח ואת־גת ואת־מרשה ואת־זיף׃
ט ואת־אדורים ואת־לכיש ואת־עזקה׃ י ואת־צרעה
ואת־אילון ואת־חברון אשר ביהודה ובבנימן ערי
מצורות׃ יא ויחזק את־המצורות ויתן בהם נגידים
ואצרות מאכל ושמן ויין׃ יב ובכל־עיר ועיר צנות
ורמחים ויחזקם להרבה מאד ויהי־לו יהודה ובנימן׃

והכהנים

מצודת דוד

יא א ובנימין · כינס עליהם מלך על [illegible] כי ירושלים עיר המלוכ' היתה לנחלת ליהודה ובנימין ומפני כבוד שבט יהודה לא הוזכרו בנימין עמהם כי אינם רק טפלים להם: ג ביהודה ובנימין · היושבים בארץ יהודה ובנימין: ה למצור ביהודה · בארץ יהודה בנה ערים להיות ערי מבצר להשגב בהן: י אשר ביהודה ובבנימין · מהם היו בנחלת יהודה ומהם בבנימין: ערי מצורות · להיות ערי מבצר: יא ויחזק · חוזקם בכל עת: ואוצרות מאכל · להכין על עת המצור: יב להרבה מאד · בהרבה מיני חוזק: ויהי לו וכו' · ולא עלה עליו מלך ישראל ללחום אתו בעבור חוזק הערים:

התיצבו

מצודת ציון

יא יא נגידים · פקידים: יב צנות · מל' צנה והוא מכלי מלחמה: ורמחים · כעין חנית:

הזניחם

יג והכהנים והלוים אשר בכל־ישראל התיצבו עליו
מכל־גבולם: יד כי־עזבו הלוים את־מגרשיהם ואחזתם
וילכו ליהודה ולירושלם כי־הזניחם ירבעם ובניו מכהן
ליהוה: טו ויעמד־לו כהנים לבמות ולשעירים
ולעגלים אשר עשה: טז ואחריהם מכל שבטי ישראל
הנתנים את־לבבם לבקש את־יהוה אלהי ישראל באו
ירושלם לזבוח ליהוה אלהי אבותיהם: יז ויחזקו
את־מלכות יהודה ויאמצו את־רחבעם בן־שלמה
לשנים שלוש כי הלכו בדרך דויד ושלמה לשנים
שלוש: יח ויקח־לו רחבעם אשה את־מחלת בן־
ירימות בן־דויד אביחיל בת אליאב בן־ישי: יט ותלד
לו בנים את־יעוש ואת־שמריה ואת־זהם: כ ואחריה
לקח את־מעכה בת־אבשלום ותלד לו את־אביה
ואת־עתי ואת־זיזא ואת־שלמית: כא ויאהב רחבעם
את־מעכה בת־אבשלום מכל־נשיו ופילגשיו כי נשים
שמונה־עשרה נשא ופילגשים ששים ויולד עשרים
ושמונה בנים וששים בנות: כב ויעמד לראש רחבעם
את־אביה בן־מעכה לנגיד באחיו כי להמליכו:
ויבן

מצודת ציון

יד הזניחם · ענין עזיבה כמו זנח ה' מזבחו (איכה ב'): יז ויאמצו · מלשון חוזק: יח ירימות · לא נזכר בבני דוד ואולי נזכר הוא בשמו האחר:
ויפרן

מצודת דוד

יג התיצבו עליו · באו מכל גבולם לה' לבב ולעמוד בארץ יהודה תחת ממשלתו: יד את מגרשיהם · שהיו להם בארץ עשרת השבטים: כי הזניחם · הכריחם לעזוב עבודת המקום מלכהן לה' ולא נתנם ללכת לבית המקדש ולזה עזבו מגרשיהם והלכו ליהודה: טו ויעמד לו · ירבעם העמיד לעצמו כהנים ולא מבני אהרן: לשעירים · שדים הנראים בדמות שעירים לפי שמאמינים בהם: טז ואחריהם · אחרי בואת הכהנים והלוים: יז ויחזקו · הבאים ההם חזקו מלכות יהודה והיו ידם עמהם: כי הלכו · הבאים ההם הלכו בדרך דוד לעבוד את ה': יט ותלד לו · האשה מחלת: כב ויעמד לראש רחבעם · רחבעם העמיד
לראש

כג ויבן ויפרץ מכל־בניו לכל־ארצות יהודה ובנימן
לכל ערי המצרות ויתן להם המזון לרב וישאל המון
נשים׃

יב א ויהי כהכין מלכות רחבעם וכחזקתו עזב את־
תורת יהוה וכל־ישראל עמו׃ ב ויהי
בשנה החמישית למלך רחבעם עלה שישק מלך־
מצרים על־ירושלם כי מעלו ביהוה׃ ג באלף ומאתים
רכב ובששים אלף פרשים ואין מספר לעם אשר־באו
עמו ממצרים לובים סכיים וכושים׃ ד וילכד את־
ערי המצרות אשר ליהודה ויבא עד־ירושלם׃
ה ושמעיה הנביא בא אל־רחבעם ושרי יהודה אשר־
נאספו אל־ירושלם מפני שישק ויאמר להם כה־אמר
יהוה אתם עזבתם אתי ואף־אני עזבתי אתכם ביד
שישק׃ ו ויכנעו שרי־ישראל והמלך ויאמרו צדיק
יהוה׃ ז ובראות יהוה כי נכנעו היה דבר־יהוה אל־
שמעיה לאמר נכנעו לא אשחיתם ונתתי להם כמעט
לפליטה ולא־תתך חמתי בירושלם ביד־שישק׃

כי

מצודת דוד

לראש את אביה להיות לנגיד בכל אחיו כי חשב להמליכו אחרי מותו ולזה העמידו בחייו לנגיד:

כג ויבן · הבין בדבר מרד ופחד ממנה ולזה התחזק במה שפזר את כל בניו לכל ארצות יהודה ובנימין לכל ערי המבצר לשמרו מן המרד:
לרוב · לכל יצטרכו לכלכל את העם: **וישאל המון נשים** · להשיאם לבניו למען יתחזק במלוכה בעזר אבות הנשים:

יב ב כי מעלו בה׳ · ובעון זה בא עליהם החיוב:

ז כמעט לפליטה · ר״ל פליטה מועטת: **ביד שישק** · להיות נפתים בידו:

מצודת ציון

כג ויפרץ · ענין התחזקות כמו מה פרצת (בראשית ל״ח):
המון · ענין רבוי:

יב ב מעלו · פשעו ומרדו:

ג לובים וכו׳ · שמות אומות הם:

ז לפליטה · הצלה ושארית:
תתך · ענין יציקה ודריקה כמו ותתך עלינו האלה (דניאל ט׳):

כתובים ** וידעו לו · ** תמתיקם

ח כי יהיו־לו לעבדים וידעו עבודתי ועבודת ממלכות
הארצות׃ ט ויעל שישק מלך־מצרים על־ירושלם
ויקח את־אצרות בית־יהוה ואת־אצרות בית המלך
את־הכל לקח ויקח את־מגני הזהב אשר עשה
שלמה׃ י ויעש המלך רחבעם תחתיהם מגני נחשת
והפקיד על־יד שרי הרצים השמרים פתח בית המלך׃
יא ויהי מדי־בוא המלך בית יהוה באו הרצים ונשאום
והשבום אל־תא הרצים׃ יב ובהכנעו שב ממנו אף־
יהוה ולא להשחית לכלה וגם ביהודה היה דברים
טובים׃ יג ויתחזק המלך רחבעם בירושלם וימלך כי
בן־ארבעים ואחת שנה רחבעם במלכו ושבע עשרה
שנה מלך בירושלם העיר אשר־בחר יהוה לשום
את־שמו שם מכל שבטי ישראל ושם אמו נעמה
העמנית׃ יד ויעש הרע כי לא הכין לבו לדרוש
את־יהוה׃ טו ודברי רחבעם הראשנים והאחרונים
הלא־הם כתובים בדברי שמעיה הנביא ועדו החזה

להתיחש

מצודת ציון

י תחתיהם · במקומם : והפקיד · מל׳ פקדון : על יד · ביד : יא מדי · מתי ר״ל בכל עת וכן מדי עלותה (ש״א א׳) : תא · ענין חדר מה כמו ותא קנה אחד (יחזק׳ מ׳) : דקים

מצודת דוד

ח וידעו וכו׳ · ידעו מה טוב אם לעבוד את ה׳ אם לעבוד ממלכות הארצות כ״א עבדו את ה׳ לא היו מושלים בהם הממלכות : יא ונשאום · להגן עליו מהאויב הבא פתאום : והשבום · אחרי בואו לבית המלך : יב ובהכנעו · בעבור הכנעו שב וכו׳ ולא אמר להשחית בכליון גמור : וגם ביהודה · באנשי יהודה נמצאו דברים טובים וישרים והגין עליהם זכותם :

יג כי בן ארבעים ואחת וכו׳ · ועל שהיה גדול בשנים היה בו כח להתחזק : מכל שבטי · מכל ערי שבטי ישראל : יד ויעש הרע · בעבור שהיתה אמו בת אל נכר ולמדה אותו לעשות הרע : כי לא הכין לבו · לא הכין להשכיל לדרוש את ה׳ לדעת אותו כי סמך על מה שלמדתו אמו :

להתיחש

להתיחש ומלחמות רחבעם וירבעם כל־הימים :
טו וישכב רחבעם עם־אבתיו ויקבר בעיר דויד וימלך
אביה בנו תחתיו :
יג א בשנת שמונה עשרה למלך ירבעם וימלך
אביה על־יהודה : ב שלוש שנים
מלך בירושלם ושם אמו מיכיהו בת־אוריאל מן־גבעה
ומלחמה היתה בין אביה ובין ירבעם : ג ויאסר
אביה את־המלחמה בחיל גבורי מלחמה ארבע־מאות
אלף איש בחור וירבעם ערך עמו מלחמה בשמונה
מאות אלף איש בחור גבור חיל : ד ויקם אביה
מעל להר צמרים אשר בהר אפרים ויאמר שמעוני
ירבעם וכל־ישראל : ה הלא לכם לדעת כי יהוה
אלהי ישראל נתן ממלכה לדויד על־ישראל לעולם
לו ולבניו ברית מלח : ו ויקם ירבעם בן־נבט עבד
שלמה בן דויד וימרד על־אדניו : ז ויקבצו עליו
אנשים רקים בני בליעל ויתאמצו על־רחבעם בן־
שלמה

מצודת דוד

טו להתיחש · ר״ל בספריהם אשר יסופר בהם זכרון היחוס : כל הימים · המלחמות שביניהם היה כל הימים ועם כי מתחלה מנע רחבעם מלהלחם בירבעם כדבר הנביא מ״מ לאחר זמן חזר להלחם עמו כל הימים עד מותו :

יג א בשנת שמנה עשרה · כי ירבעם ורחבעם מלכו כאחד ומת רחבעם בי״ז למלכו ובשנה הבאה מלך אביה שהיא בי״ח לירבעם : ב מיכיהו בת אוריאל · היא מעכה בת אבשלום הנזכרת למעלה ושתי שמות היו לה ולאביה וכמוהו רבים בזה הספר : ג ויאסר · ראש המלחמה נקרא הוא על כי הוא מעמיד את אנשי המלחמה וקושר אותם באזהרות בעניני המלחמה וכן מי יאסור המלחמה (מ״א כ׳) : ד מעל להר צמרים · ר״ל במקום גבוה מן ההר : ה הלא לכם לדעת · ר״ל הלא כולכם יודעים : ברית מלח · בבריתת ברית המתקיים כמלח הזה המתקיים ואינו מסריח :

מצודת ציון

יג ז רקים · פחותים וריקים מכל מעלה : בליעל · בלי עול ר״ל שפרקו עול שמים : ויתאמצו · התחזקו

שְׁלֹמֹה וּרְחַבְעָם הָיָה נַעַר וְרַךְ־לֵבָב וְלֹא הִתְחַזַּק לִפְנֵיהֶם׃
ח וְעַתָּה אַתֶּם אֹמְרִים לְהִתְחַזֵּק לִפְנֵי מַמְלֶכֶת יְהוָה
בְּיַד בְּנֵי דָוִיד וְאַתֶּם הָמוֹן רָב וְעִמָּכֶם עֶגְלֵי זָהָב אֲשֶׁר
עָשָׂה לָכֶם יָרָבְעָם לֵאלֹהִים׃ ט הֲלֹא הִדַּחְתֶּם אֶת־
כֹּהֲנֵי יְהוָה אֶת־בְּנֵי אַהֲרֹן וְהַלְוִיִּם וַתַּעֲשׂוּ לָכֶם כֹּהֲנִים
כְּעַמֵּי הָאֲרָצוֹת כָּל־הַבָּא לְמַלֵּא יָדוֹ בְּפַר בֶּן־בָּקָר
וְאֵילִם שִׁבְעָה וְהָיָה כֹהֵן לְלֹא אֱלֹהִים׃ י וַאֲנַחְנוּ
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְלֹא עֲזַבְנֻהוּ וְכֹהֲנִים מְשָׁרְתִים לַיהוָה
בְּנֵי אַהֲרֹן וְהַלְוִיִּם בַּמְלָאכֶת׃ יא וּמַקְטִרִים לַיהוָה
עֹלוֹת בַּבֹּקֶר־בַּבֹּקֶר וּבָעֶרֶב בָּעֶרֶב וּקְטֹרֶת־סַמִּים וּמַעֲרֶכֶת
לֶחֶם עַל־הַשֻּׁלְחָן הַטָּהוֹר וּמְנוֹרַת הַזָּהָב וְנֵרֹתֶיהָ לְבָעֵר
בָּעֶרֶב בָּעֶרֶב כִּי־שֹׁמְרִים אֲנַחְנוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ וְאַתֶּם עֲזַבְתֶּם אֹתוֹ׃ יב וְהִנֵּה עִמָּנוּ בָרֹאשׁ
הָאֱלֹהִים וְכֹהֲנָיו וַחֲצֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה לְהָרִיעַ עֲלֵיכֶם
בני

מצודת דוד

ז היה נער. ר"ל בלא חזוק הלב כנער בשנים: ורך לבב. הוא הפוך מן קשה הלב ור"ל שהיה מתפחד לרדת במלחמה: ולא התחזק. לקחת המלוכה מיד ירבעם: ח ביד בני דוד. ר"ל הנתונה ביד בני דוד: ואתם המון רב. ר"ל ואם הבטחון הוא בעבור שאתם המון רב והלא עמכם עון עגלי הזהב ולא תוכלו לעמוד עם כי אתם המון רב: ט הדחתם. ע"י כדחו ממקומם ובאו לשבת עמדי וזה על כי לא הנחתם לבוא לשרת בבית ה': כל הבא. כל הרוצה לחנך עצמו לעבודה בפר וכו' היה לכהן לעגלי הזהב: י ואנחנו. אבל אנחנו ה' הוא אלהינו: בני אהרן. המה בני אהרן: במלאכה. ר"ל במלאכה המוטל עליהם לשרת בבית ה': יא ומקטירים. הוא חוזר על בני אהרן: בבקר בבקר. ר"ל בכל בוקר: ומערכת. ועורכים מערכת לחם הפנים: ומנורת וכו'. ר"ל ומטיבים גם נדבר המנורה לבער את הנרות בכל ערב: יב בראש. ללכת בראש המלחמה: להריע עליכם. להעלות זכרונינו לטובה כמ"ש וכי תבואו מלחמה וגו' והרעותם וגו' ונזכרתם וגו'
במדבר

מצודת ציון

ח המון. ענין רבוי ותוספת ביחוד אמר רב: ט למלא ידו. ענין חנוך כמו ומלאת את ידם (שמות כ"ח): יא ומערכת. ענין סדור: ונרותיה. ר"ל בזיכין והשמן והפתילה נתון בהם: לבער. להדליק כמו ובער עליה הכהן (ויקרא ו'):
בנותיה

בני ישראל אל־תלחמו עם־יהוה אלהי־אבתיכם כי
לא תצליחו: יג וירבעם הסב את־המארב לבוא
מאחריהם ויהיו לפני יהודה והמארב מאחריהם:
יד ויפנו יהודה והנה להם המלחמה פנים ואחור
ויצעקו ליהוה והכהנים מחצצרים בחצצרות:
טו ויריעו איש יהודה ויהי בהריע איש יהודה והאלהים
נגף את־ירבעם וכל־ישראל לפני אביה ויהודה:
טז וינוסו בני־ישראל מפני יהודה ויתנם אלהים בידם:
יז ויכו בהם אביה ועמו מכה רבה ויפלו חללים מישראל
חמש־מאות אלף איש בחור: יח ויכנעו בני־ישראל
בעת ההיא ויאמצו בני יהודה כי נשענו על־יהוה
אלהי אבותיהם: יט וירדף אביה אחרי ירבעם
וילכד ממנו ערים את־בית־אל ואת־בנותיה ואת־
ישנה ואת־בנותיה ואת־עפרין ובנתיה: כ ולא־
עצר כח ירבעם עוד בימי אביהו ויגפהו יהוה וימת:
כא ויתחזק אביהו וישא־לו נשים ארבע עשרה ויולד
עשרים ושנים בנים ושש עשרה בנות: כב ויתר
דברי אביה ודרכיו ודבריו כתובים במדרש הנביא
עדו

מצודת דוד

(בשמ״א י״א): יג הסב · הסביר אנשים במארב וסיבב אנשי המארב לבוא מאחרי בני יהודה: ויהיו · ירבעם והעם אשר עמו: יד המלחמה · אנשי מלחמה [illegible] בין תוקעים בחצוצרות [illegible]: טו ויריעו · תרועת נצחון כי בטחו [illegible]: כ ולא עצר כח · לא היה [illegible] ר״ל היה מנוגף ותוכבע עד כי מת בימי אביה [illegible] התחזק במלוכה נשא לו נשים וכו׳: כב במדרש [illegible] עדו [illegible] ע״ש שהיה נדרש מפורו [illegible]

מצודת ציון

יט בנותיה · הכפרים הסמוכים לה: כ עצר · ענין עכבה: ויגפו

פניני

עדו : כג וישכב אביה עם־אבתיו ויקברו אתו בעיר
דויד וימלך אסא בנו תחתיו בימיו שקטה הארץ
עשר שנים :
יד א ויעש אסא הטוב והישר בעיני יהוה אלהיו :
ב ויסר את־מזבחות הנכר והבמות
וישבר את־המצבות ויגדע את־האשרים : ג ויאמר
ליהודה לדרוש את־יהוה אלהי אבותיהם ולעשות
התורה והמצוה : ד ויסר מכל־ערי יהודה את־
הבמות ואת־החמנים ותשקט הממלכה לפניו :
ה ויבן ערי מצורה ביהודה כי־שקטה הארץ ואין־עמו
מלחמה בשנים האלה כי־הניח יהוה לו : ו ויאמר
ליהודה נבנה ׀ את־הערים האלה ונסב חומה ומגדלים
דלתים ובריחים עודנו הארץ לפנינו כי־דרשנו את־
יהוה אלהינו דרשנו וינח לנו מסביב ויבנו ויצליחו :
ז ויהי לאסא חיל נשא צנה ורמח מיהודה שלש
מאות אלף ומבנימן נשאי מגן ודרכי קשת מאתים
ושמונים אלף כל־אלה גבורי חיל : ח ויצא אליהם
זרח הכושי בחיל אלף אלפים ומרכבות שלש מאות
ויבא

מצודת ציון

יד ב ויגדע · ענין כריתה כמו שקמים גודעו (ישעי' ט) : ו ונסב · וסובב : ז ודורכי קשת · הדורך בדרוך הקשת ברגל למותחו היטב לירות למרחוק :
לפתח

מצודת דוד

עניני המלכים : כג שקטה הארץ · נחה מן המלחמה :
יד ב הנכר · של אלהי הנכר : והבמות · הבתים שבהם המזבחות קרויים גם הם בשם במות : המצבות · המזבחות העשויות מאבן אחת : ד החמנים · הצורות העשויות לעבודת החמה : ה ערי מצורה · ערי מבצר : כי שקטה · והיה לו פנאי לבנותם :
ו עודנו וכו' · נחזק הערים בעודם לפנינו עד לא בא האויב : דרשנו וינח לנו · על שדרשנו לה' לזה הניח לנו מסביב :

בניא

ויבא עד־מרשה: ט ויצא אסא לפניו ויערכו מלחמה
בגיא צפתה למרשה: י ויקרא אסא אל־יהוה אלהיו
ויאמר יהוה אין־עמך לעזור בין רב לאין כח עזרנו
יהוה אלהינו כי־עליך נשענו ובשמך באנו על־ההמון
הזה יהוה אלהינו אתה אל־יעצר עמך אנוש: יא ויגף
יהוה את־הכושים לפני אסא ולפני יהודה וינסו
הכושים: יב וירדפם אסא והעם אשר־עמו עד־לגרר
ויפל מכושים לאין־להם מחיה כי־נשברו לפני־יהוה
ולפני מחנהו וישאו שלל הרבה מאד: יג ויכו את
כל־הערים סביבות גרר כי־היה פחד־יהוה עליהם
ויבזו את־כל־הערים כי־בזה רבה היתה בהם:
יד וגם־אהלי מקנה הכו וישבו צאן לרב וגמלים וישבו
ירושלם:

טו א ועזריהו בן־עודד היתה עליו רוח אלהים:
ב ויצא לפני אסא ויאמר לו שמעוני
אסא וכל־יהודה ובנימן יהוה עמכם בהיותכם עמו
ואם־תדרשהו ימצא לכם ואם־תעזבהו יעזב אתכם:
ג וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא כהן

מורה

מצודת דוד

ט בגיא צפתה למרשה · בהעמק הנראה והנשקף אל העומד במרשה: י אין עמך לעזור · אין הפרש עמך לעזור בין לעם רב בין למי שאין בו כח כלל: ובשמך · בבטחון שמך: אל יעצור עמך · אל יעצור אדם כח למולך לעכב הכח בידו להתגבר: יב לאין להם מחיה · עד לא נשאר להם חיות: יג כי היה פחד ה׳ · ולא עצרו כח להלחם בהם: כי בזה רבה · ולזה התעכבו לשלול את כל הערים: יד אהלי מקנה · אנשי אהלי מקנה:

טו ב ויצא · יצא ממקומו ובא לפני אסא בשובו מן המלחמה: בהיותכם · בעבור היותכם עמו לשמור דברו: ג וימים רבים · הנה

מצודת ציון

ט צפתה · מל׳ צפיה והבטה: י נשענו · ענין סמיכה: ההמון · רבוי עם: אנוש · הוא שם משמות האדם המורה על חולשתו והוא מל׳ אנוש לשברך (ירמיה ל׳): יב וישאו · ולקחו: יד וישבו · מל׳ שבי:

מורה

יהין

מורה וללא תורה: ד וישב בצר־לו על־יהוה אלהי
ישראל ויבקשהו וימצא להם: ה ובעתים ההם אין
שלום ליוצא ולבא כי מהומות רבות על כל־יושבי
הארצות: ו וכתתו גוי־בגוי ועיר בעיר כי־אלהים
הממם בכל־צרה: ז ואתם חזקו ואל־ירפו ידיכם
כי יש שכר לפעלתכם: ח וכשמע אסא הדברים
האלה והנבואה עדד הנביא התחזק ויעבר השקוצים
מכל־ארץ יהודה ובנימן ומן־הערים אשר לכד מהר
אפרים ויחדש את־מזבח יהוה אשר לפני אולם יהוה:
ט ויקבץ את־כל־יהודה ובנימן והגרים עמהם מאפרים
ומנשה ומשמעון כי־נפלו עליו מישראל לרב בראתם
כי־יהוה אלהיו עמו: י ויקבצו ירושלם בחדש
השלישי לשנת חמש־עשרה למלכות אסא: יא ויזבחו

ליהוה

מצודת ציון

טו ג מורה. מלמד: ו וכתתו. ענין שבירה ורציצה כמו וכתתו חרבותם (ישעי' ב'): הממם. ענין שבירה כמו והמם גלגל עגלתו (שם כ"ח): ט נפלו. ענין נטיה כמו ותפול מעל הגמל (ברא' כ"ד) ור"ל נטו עצמם להיות תחת ממשלתו:

בדרמשק

מצודת דוד

יהיו ימים רבים לישראל שיעבדו ללא אלהי אמת והם בימי אחז ומנשה והדומים: וללא כהן מורה. על הכהן להורות דרכי ה' כמ"ש יורו משפטיך וגו' (דברים ל"ג) ואמר שהם ישאלו דבר ללא כהן הראוי להורות כ"א מאשר יבחר: הם כהניו הבעל והדומים: וללא תורה. לא ישאלו בתורת ה' אבל ישאלו ללא תורה והם דברי כהני עכו"ם: ד וישב בצר לו. וכאשר יהיה צר לישראל ישוב אל ה' וכאשר יבקשהו ימצא להם: ה ובעתים ההם. בעוד יחזיקו במרדם: ליוצא ולבא. בין בדרך ההליכה בין בחזרה: הארצות. הם ארצות בני ישראל: ו וכתתו גוי בגוי. ילחמו יהודה עם ישראל: הממם. ישברם ויכתתם בכל מיני צרה: ז ואתם. אבל אתם כאשר החילותם לאחוז בדרכי ה' חזקו בה ואל ירפו ידיכם ממנה לעזבה: כי יש שכר. הרבה שכר נכון לפני המקום ליתן גמול פעולתכם: ח והנבואה. וכששמעו את הנבואה של עודד הנביא כי גם הוא התנבא בדברים האלה ועם שלא נזכר במקרא: השקוצים. העכו"ם המאוסים כשקצים: ויחדש. תקנו ובנהו מחדש:

לַיהוָה בַּיּוֹם הַהוּא מִן־הַשָּׁלָל הֵבִיאוּ בָּקָר שְׁבַע מֵאוֹת
וְצֹאן שִׁבְעַת אֲלָפִים׃ יב וַיָּבֹאוּ בַבְּרִית לִדְרוֹשׁ אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם בְּכָל־לְבָבָם וּבְכָל־נַפְשָׁם׃
יג וְכֹל אֲשֶׁר לֹא־יִדְרֹשׁ לַיהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל יוּמָת
לְמִן־קָטֹן וְעַד־גָּדוֹל לְמֵאִישׁ וְעַד־אִשָּׁה׃ יד וַיִּשָּׁבְעוּ
לַיהוָה בְּקוֹל גָּדוֹל וּבִתְרוּעָה וּבַחֲצֹצְרוֹת וּבְשׁוֹפָרוֹת׃
טו וַיִּשְׂמְחוּ כָל־יְהוּדָה עַל־הַשְּׁבוּעָה כִּי בְכָל־לְבָבָם
נִשְׁבָּעוּ וּבְכָל־רְצוֹנָם בִּקְשֻׁהוּ וַיִּמָּצֵא לָהֶם וַיָּנַח יְהוָה
לָהֶם מִסָּבִיב׃ טז וְגַם־מַעֲכָה אֵם אָסָא הַמֶּלֶךְ הֱסִירָהּ
מִגְּבִירָה אֲשֶׁר־עָשְׂתָה לַאֲשֵׁרָה מִפְלָצֶת וַיִּכְרֹת אָסָא
אֶת־מִפְלַצְתָּהּ וַיָּדֶק וַיִּשְׂרֹף בְּנַחַל קִדְרוֹן׃ יז וְהַבָּמוֹת
לֹא־סָרוּ מִיִּשְׂרָאֵל רַק לְבַב־אָסָא הָיָה שָׁלֵם כָּל־יָמָיו׃
יח וַיָּבֵא אֶת־קָדְשֵׁי אָבִיו וְקָדָשָׁיו בֵּית הָאֱלֹהִים כֶּסֶף
וְזָהָב וְכֵלִים׃ יט וּמִלְחָמָה לֹא הָיָתָה עַד שְׁנַת־שְׁלֹשִׁים
וְחָמֵשׁ לְמַלְכוּת אָסָא׃

בשנת

מצודת דוד

יא מן השלל הביאו · מן השלל אשר הביאו : יד ובתרועה · ר"ל בקול שמחה : טו כי בכל לבבם · לא מהכרח מצות המלך נשבעו עלכים בדבר : וימצא להם · ולזה היה נמצא להם והניח להם מסביב : טז אם אסא · אם אביו היתה ועל שגדלתו קראה אמו : מגבירה · מהיות עוד גבירה ומושלת לכל תסית אנשים לעכו"ם : אשר עשתה · על אשר עשתה מפלצת והיא דמות מה להיות לעכו"ם וכמו שהעכו"ם נקראים עלכים ע"ש שמעציב לב עובדיהם כן יקרא מפלצת כי מביא רעדה כי הוא מל' פלצות בעתתני (ישעיה כ"א) : וידק · עשאה דק דק : וישרוף בנחל קדרון · ר"ל שרפה והשליך עפרה בנחל קדרון כי אפר עכו"ם אסור בהנאה : יז והבמות · אשר היו עשויות לשמים ולפי שכאשר נבנה הבית נאסרו הבמות בכל מקום לזה יחשב לחטא : יח קדשי אביו · אולי אחר שהקדיש חזר ולקחם מן ההקדש והביאם אסא לבית ה' : יט ומלחמה · בינו ובין מלך ישראל : עד שנת שלשים וחמש · עד סוף שנת ל"ה למלכות אסא :

טז א בִּשְׁנַת שְׁלֹשִׁים וָשֵׁשׁ לְמַלְכוּת אָסָא עָלָה
בַּעְשָׁא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל עַל־יְהוּדָה וַיִּבֶן
אֶת־הָרָמָה לְבִלְתִּי תֵּת יוֹצֵא וָבָא לְאָסָא מֶלֶךְ יְהוּדָה׃
ב וַיֹּצֵא אָסָא כֶּסֶף וְזָהָב מֵאֹצְרוֹת בֵּית יְהוָה וּבֵית
הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח אֶל־בֶּן־הֲדַד מֶלֶךְ אֲרָם הַיּוֹשֵׁב בְּדַרְמֶשֶׂק
לֵאמֹר׃ ג בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין אָבִי וּבֵין אָבִיךָ הִנֵּה
שָׁלַחְתִּי לְךָ כֶּסֶף וְזָהָב לֵךְ הָפֵר בְּרִיתְךָ אֶת־בַּעְשָׁא
מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְיַעֲלֶה מֵעָלָי׃ ד וַיִּשְׁמַע בֶּן־הֲדַד אֶל־
הַמֶּלֶךְ אָסָא וַיִּשְׁלַח אֶת־שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר־לוֹ אֶל־
עָרֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּכּוּ אֶת־עִיּוֹן וְאֶת־דָּן וְאֵת אָבֵל מַיִם וְאֵת
כָּל־מִסְכְּנוֹת עָרֵי נַפְתָּלִי׃ ה וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ בַּעְשָׁא
וַיֶּחְדַּל מִבְּנוֹת אֶת־הָרָמָה וַיַּשְׁבֵּת אֶת־מְלַאכְתּוֹ׃
ו וְאָסָא הַמֶּלֶךְ לָקַח אֶת־כָּל־יְהוּדָה וַיִּשְׂאוּ אֶת־אַבְנֵי
הָרָמָה וְאֶת־עֵצֶיהָ אֲשֶׁר בָּנָה בַּעְשָׁא וַיִּבֶן בָּהֶם אֶת־
גֶּבַע וְאֶת־הַמִּצְפָּה׃ ז וּבָעֵת הַהִיא בָּא חֲנָנִי הָרֹאֶה
אֶל

מצודת ציון

טז ב בדרמשק. היא דמשק האמור במ"א: ג הפר. ענין בטול: ד אבל מים. היא אבל בית מעכה האמור במ"א: מסכנות. ערי אוצרות כמו ויבן ערי מסכנות (שמות א'): ה וישבת. ענין בטול כמו שבת נוגש (ישעיה י"ד):

מסטעות

מצודת דוד

טז א בשנת שלשים ושש. אמרו בסדר עולם המלחמה שהיתה לבעשא עם אסא היתה בשנת שש עשרה לאסא (כי לא חי בעשא עד ל"ו לאסא כמ"ש במ"א) ומכין ל"ו שנים היא מעת שנחלק מלכות בית דוד כי רחבעם מלך י"ז שנים ואביה בנו ג' שנים הרי נשלמו ל"ו שנים בי"ו לאסא ולפי שהיה שלמה חתן פרעה במספר ל"ו שנים כי בסוף הרבע למלכותו נשא ומלך מ' שנה לכן בהתשבון הזה נגזר שתחלק מלכות בית דוד וראוי' היתה לחזור בי"ו לאסא ועל שנשען על מלך ארם כמ"ש למטה לזה לא חזרה ומש"ה למלכות אסא ר"ל לתחלת המלכות אשר מלך בה אסא כי התחלת המלכות היא על שבט יהודה לבד היתה בימי רחבעם ומשם הוא ל"ו שנה: את הרמה. מגדל גבוה מול שערי ירושלים להשליך ממנו אבנים ליוצא ולבא: ג ויעלה מעלי. ר"ל לך

והלחם

אל־אסא מלך יהודה ויאמר אליו בהשענך על־מלך
ארם ולא נשענת על־יהוה אלהיך על־כן נמלט חיל
מלך־ארם מידך : ח הלא הכושים והלובים היו
לחיל לרב לרכב ולפרשים להרבה מאד ובהשענך
על־יהוה נתנם בידך : ט כי יהוה עיניו משטטות
בכל־הארץ להתחזק עם־לבבם שלם אליו נסכלת
על־זאת כי מעתה יש עמך מלחמות : י ויכעס אסא
אל־הראה ויתנהו בית המהפכת כי־בזעף עמו על־
זאת וירצץ אסא מן־העם בעת ההיא : יא והנה דברי
אסא הראשונים והאחרונים הנם כתובים על־ספר
המלכים ליהודה וישראל : יב ויחלא אסא בשנת
שלושים ותשע למלכותו ברגליו עד־למעלה חליו
וגם־בחליו לא־דרש את־יהוה כי ברפאים : יג וישכב
אסא עם־אבתיו וימת בשנת ארבעים ואחת למלכו :
יד ויקברהו בקברתיו אשר כרה־לו בעיר דויד

וישכיבהו

מצודת דוד

ולהלחם בו ויעלה מעלי : ז בהשענך · בעבור השענך : על כן נמלט · כי היו מעותדי' לפול בידך : ח והלובים · גם המה באו עם זרח הכושי ועם סלא כנזכר למעלה : לחיל לרוב · לקבוץ חיל לרוב ולקבוץ רכב וכו' : ט עיניו משוטטות · ר"ל משגיח על כל : להתחזק · לתת חוזק עם אשר לבבם שלם אליו לבטוח בו : נסכלת · עשית סכל בעבור זאת : יש עמך מלחמות · ר"ל כבר מוכן מלחמות שילחמו עמך : י כי בזעף עמו · כי היה עמו בכעס על אשר דבר הדבר הזאת : בעת ההיא . כי גברה בו הכעס ורצץ גם מהעם בכעסו : יא וישראל · גם בדברי הימים של מלכי ישראל יסופר מדברי אסא : יב עד למעלה חליו · חלי רגליו נתגברה ועלתה עד למעלה בקדקדו : לא דרש · להתפלל אל ה': כי ברופאים · שם בטחונו ברופאים לבדם : יד אשר כרה לו · חפר לעצמו בחיים:

מצודת ציון

ט משטטות · ענין הנעה והרחיפה ממקום למקום כמו שוטטו בחוצות ירושלים (ירמי' ה') : נסכלת · מל' סכלות וטפשות : י בית המהפכת · הוא מל' כיפה בהפוך אותיות והוא מקום מאסר כעין כיפה : וירצץ · ענין שבירה כמו קנה רצוץ (ישעיה מ"ב) : יד כרה · חפר כמו בור כרה (תהלי' ז') :
וזנים

וישכיבהו במשכב אשר מלא בשמים וזנים מרקחים
במרקחת מעשה וישרפו־לו שרפה גדולה עד־
למאד׃
יז א וימלך יהושפט בנו תחתיו ויתחזק על־
ישראל׃ ב ויתן־חיל בכל־ערי
יהודה הבצרות ויתן נציבים בארץ יהודה ובערי
אפרים אשר לכד אסא אביו׃ ג ויהי יהוה עם־
יהושפט כי הלך בדרכי דויד אביו הראשנים ולא
דרש לבעלים׃ ד כי לאלהי אביו דרש ובמצותיו
הלך ולא כמעשה ישראל׃ ה ויכן יהוה את־הממלכה
בידו ויתנו כל־יהודה מנחה ליהושפט ויהי־לו עשר־
וכבוד לרב׃ ו ויגבה לבו בדרכי יהוה ועוד הסיר
את־הבמות ואת־האשרים מיהודה׃ ז ובשנת שלוש
למלכו שלח לשריו לבן־חיל ולעבדיה ולזכריה
ולנתנאל ולמיכיהו ללמד בערי יהודה׃ ח ועמהם
הלוים

מצודת ציון

וזנים · ר"ל מינים הרבה כי תרגום למינהו (בראשית א׳) ז"א לזנוהי: מרקחים · ענין ערבוב הבשמים וכן אשר ירקח כמוהו (שמות ל׳): כמרקחת · כן יקרא שם האומנות והאומן נקרא רוקח:

יז ב נציבים · פקידים:

ועוד

מצודת דוד

מרוקחים במרקחת מעשה · מעורבים במעשה מרקחת ר"ל בערבוב בשמים מעשה רוקח: וישרפו לו · מטתו וכלי תשמישו כי כן הדרך לשרוף על המלכים כמ"ש ובמשרפות אבותיך המלכים (ירמי׳ ל"ד):

יז א ויתחזק · עשה תחבולות להתחזק במלוכה: ג הראשונים · שלא חטא בהם אבל בימים האחרונים חטא בדבר אוריה ובמה שמנה את ישראל: ד ולא כמעשה ישראל · הם בני עשרת השבטים שהמה בע"ז:

ו ויגבה לבו בדרכי ה׳ · ר"ל אף שהיה לו עושר וכבוד לא גבה לבו בעבורם כי אם במה שהלך בדרכי ה׳ כי כל העושר והכבוד לא נחשב לו למאומה מול דרכי ה׳: ועוד הסיר · ר"ל לא סוף כל דבר שהוא בעצמו הלך בדרכי ה׳ אלא אף היה מכריח לזולתו: ז לשריו · את שריו: לבן חיל · את בן חיל והוא שם אדם: ללמד · להזהירם על הלמוד כי הכהנים והלוים למדו:

ועמהם

הלוים שמעיהו ונתניהו וזבדיהו ועשהאל ושמרימות
ויהונתן ואדניהו וטוביהו וטוב אדוניה הלוים ועמהם
אלישמע ויהורם הכהנים: ט וילמדו ביהודה ועמהם
ספר תורת יהוה ויסבו בכל־ערי יהודה וילמדו בעם:
י ויהי פחד יהוה על כל־ממלכות הארצות אשר
סביבות יהודה ולא נלחמו עם־יהושפט: יא ומן־
פלשתים מביאים ליהושפט מנחה וכסף משא גם
הערביאים מביאים לו צאן אילים שבעת אלפים
ושבע מאות ותישים שבעת אלפים ושבע מאות:
יב ויהי יהושפט הלך וגדל עד־למעלה ויבן ביהודה
בירניות וערי מסכנות: יג ומלאכה רבה היה לו
בערי יהודה ואנשי מלחמה גבורי חיל בירושלם:
יד ואלה פקדתם לבית אבותיהם ליהודה שרי אלפים
עדנה השר ועמו גבורי חיל שלש מאות אלף:
טו ועל־ידו יהוחנן השר ועמו מאתים ושמונים אלף:
טז ועל־ידו עמסיה בן־זכרי המתנדב ליהוה ועמו
מאתים אלף גבור חיל: יז ומן־בנימן גבור חיל
אלידע ועמו נשקי־קשת ומגן מאתים אלף: יח ועל־
ידו

מצודת דוד

ט ועמהם ספר וכו׳ · ועמהם הוליכו ספר תורת ה׳: יא וכסף משא · כסף הרבה אשר משאו רב: צאן · הוא כולל אילים ותישים וכלל בתחלה ואח״כ פירט: יב עד למעלה · עד אשר נתרומם למעלה: יג ומלאכה רבה · יאמר על האומנים מאולפים עושי מלאכת חרש וחושב: יד ואלה · המספר הזה היה פקודתם של מספר בית אבותיהם: שרי אלפים · הגבורים שהיו על קבוצת האלפים: טו ועל ידו · סמוך לו במעלה אחריו: טז המתנדב לה׳ · דרכו היה להתנדב לה׳ נדבות מרובות: גבור חיל · ר״ל ג״כ עמהם היה גבור חיל:

מצודת ציון

ח וטוב אדוניה · הוא שם אחד: יא הערביאים · שם אומה: יב בירניות · ארמונות וכן לא לאדם הבירה (דה״א כ״ט): מסכנות · אוצרות: יז נושקי קשת · מזויינים

יח וְעַל־יָדוֹ יְהוֹזָבָד וְעִמּוֹ מֵאָה־וּשְׁמוֹנִים אֶלֶף חֲלוּצֵי צָבָא׃
יט אֵלֶּה הַמְשָׁרְתִים אֶת־הַמֶּלֶךְ מִלְּבַד אֲשֶׁר־נָתַן הַמֶּלֶךְ
בְּעָרֵי הַמִּבְצָר בְּכָל־יְהוּדָה׃

יח א וַיְהִי לִיהוֹשָׁפָט עֹשֶׁר וְכָבוֹד לָרֹב וַיִּתְחַתֵּן
לְאַחְאָב׃ ב וַיֵּרֶד לְקֵץ שָׁנִים אֶל־
אַחְאָב לְשֹׁמְרוֹן וַיִּזְבַּח־לוֹ אַחְאָב צֹאן וּבָקָר לָרֹב וְלָעָם
אֲשֶׁר־עִמּוֹ וַיְסִיתֵהוּ לַעֲלוֹת אֶל־רָמֹת גִּלְעָד׃ ג וַיֹּאמֶר
אַחְאָב מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה הֲתֵלֵךְ
עִמִּי רָמֹת גִּלְעָד וַיֹּאמֶר לוֹ כָּמוֹנִי כָמוֹךָ וּכְעַמְּךָ עַמִּי
וְעִמְּךָ בַּמִּלְחָמָה׃ ד וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
דְּרָשׁ־נָא כַיּוֹם אֶת־דְּבַר יְהוָה׃ ה וַיִּקְבֹּץ מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל
אֶת־הַנְּבִאִים אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הֲנֵלֵךְ
אֶל־רָמֹת גִּלְעָד לַמִּלְחָמָה אִם־אֶחְדָּל וַיֹּאמְרוּ עֲלֵה וְיִתֵּן
הָאֱלֹהִים בְּיַד הַמֶּלֶךְ׃ ו וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט הַאֵין פֹּה
נָבִיא לַיהוָה עוֹד וְנִדְרְשָׁה מֵאֹתוֹ׃ ז וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוֹשָׁפָט עוֹד אִישׁ־אֶחָד לִדְרוֹשׁ אֶת־יְהוָה
מֵאֹתוֹ

מצודת ציון

מזויינים בקשת: יח חלוצי צבא. מזויינים ללכת בצבא מלחמה:
לרות

מצודת דוד

יט המשרתים את המלך. אשר היו עמו בתמידות בירושלים:
יח א ויתחתן לאחאב. כי יהורם בנו לקח את בת אחאב לאשה: ב לקץ שנים. לסוף כמה שנים מעת החתון ולא פירש כמה: ויסיתהו. הסית ופיתה אותו לעלות. להלחם עליה: ג כמוני כמוך. כמו שאלך אתה אלך כן גם אני: ועמך במלחמה. ויאלו עמך במלחמה: ד דרש נא כיום. ר"ל אם אינך רגיל לדרוש בדבר ה' הנה כעת דרש נא: ה הנביאים. נביאי הבעל: ויתן האלהים. בפני יהושפט אמרו בשם ה' שיחשוב שהמה נביאי ה': ו האין פה וכו'. ר"ל וכי כולם הרגה איזבל ולא נשאר עוד נביא לה' והרז"ל שהשכיל יהושפט לדעת אשר לא נביאי ה' המה על כי כולם אמרו בסגנון אחד ואין כן דרך נביאי ה': ז לדרוש. אשר תוכל לדרוש את ה' מעמו:

אל

מאד ואני שנאתיהו כי איננו מתנבא עלי לטובה כי
כל־ימיו לרעה הוא מיכיהו בן־ימלא ויאמר יהושפט
אל־יאמר המלך כן: ח ויקרא מלך ישראל אל־סריס
אחד ויאמר מהר מיכהו בן־ימלא: ט ומלך ישראל
ויהושפט מלך־יהודה יושבים איש על־כסאו מלבשים
בגדים וישבים בגרן פתח שער שמרון וכל־הנביאים
מתנבאים לפניהם: י ויעש לו צדקיהו בן־כנענה
קרני ברזל ויאמר כה־אמר יהוה באלה תנגח את־
ארם עד־כלותם: יא וכל־הנבאים נבאים כן לאמר
עלה רמת גלעד והצלח ונתן יהוה ביד המלך:
יב והמלאך אשר־הלך לקרא למיכיהו דבר אליו
לאמר הנה דברי הנבאים פה־אחד טוב אל־המלך
ויהי־נא דברך כאחד מהם ודברת טוב: יג ויאמר
מיכיהו חי־יהוה כי את־אשר־יאמר אלהי אתו אדבר:
יד ויבא אל־המלך ויאמר המלך אליו מיכה הנלך
אל־רמת גלעד למלחמה אם־אחדל ויאמר עלו והצליחו
וינתנו בידכם: טו ויאמר אליו המלך עד־כמה
פעמים אני משביעך אשר לא־תדבר אלי רק אמת

בשם

מצודת דוד

אל יאמר וכו׳ · כי את אשר ישים ה׳ בפיו אותו ידבר : ח אל סריס · ש
ר אחר מסריו : מהר · אמור למיכיהו שיבוא מהר : ט בגדים · ר״ל
בגדי מלוכה : בגורן פתח · בהגורן העומד מול פתח השער : י צדקיה ·
הוא היה מנביאי הבעל : באלה · ר״ל תחזק להתגבר עליהם כאלו תנגח אותם
בקרני ברזל וכן היה דרך נביאי ה׳ לעשות דמיונות ודוגמא לדברי הנבואה : יב
פה אחד · בהסכמה אחת מנבאים טוב על המלך לזה הנבאה כמוהם לטובה :
יד עלו והצליחו · מעצמו אמר לו בדרך הלעג שתלכו ותצליחו וימסרם ה׳ בידכם.
או שאמר בלעג והתול כנבואת נביאי הבעל : טו עד כמה פעמים · ר״ל
אני משביעך עתה לא פעם ולא שתים כ״א עד כמה פעמים אשר לא תדבר אלי רק
אמת בשם ה׳ ולא שקר בלעג והתול ולא מעצמך בדרכה ועל שלא אמר הנביא כה
אמר ה׳ עלו והצליחו השכיל לדעת שאין זה דבר ה׳ והיה מסתפק אם אמר בלעג

אם

בשם יהוה: טז ויאמר ראיתי את־כל־ישראל נפוצים
על־ההרים כצאן אשר אין־להן רעה ויאמר יהוה לא־
אדנים לאלה ישובו איש־לביתו בשלום: יז ויאמר
מלך־ישראל אל־יהושפט הלא אמרתי אליך לא־
יתנבא עלי טוב כי אם־לרע: יח ויאמר לכן שמעו
דבר־יהוה ראיתי את־יהוה יושב על־כסאו וכל־צבא
השמים עמדים על־ימינו ושמאלו: יט ויאמר יהוה
מי יפתה את־אחאב מלך־ישראל ויעל ויפל ברמת
גלעד ויאמר זה אמר ככה וזה אמר ככה: כ ויצא
הרוח ויעמד לפני יהוה ויאמר אני אפתנו ויאמר יהוה
אליו במה: כא ויאמר אצא והייתי לרוח שקר בפי כל־
נביאיו ויאמר תפתה וגם־תוכל צא ועשה־כן: כב ועתה
הנה נתן יהוה רוח שקר בפי נביאיך אלה ויהוה דבר
עליך רעה: כג ויגש צדקיהו בן־כנענה ויך את־

מיכיהו

מצודת ציון

יח כא לרוח · ענין דבור הבא בהפחת הרוח וכן וברוח שפתיו (ישעיה י״א): תוכל · מל׳ יכולת:

הלתי

מצודת דוד

אם אמר בברכה: טז ראיתי · במראה הנבואה: נפוצים · מפוזרים אלו מאלו: אין להן רועה · להכניסם יחד: לא ארונים לאלה · ר״ל הואיל ואין להם אדון ישובו וכו׳ וכאומר שאחאב מלכם ימות והעם ישובו בשלו׳: יז הלא אמרתי וכו׳ · ר״ל מפני השנא׳ יאמר כן ולא דבר ה׳ הוא: יח לכן · ר״ל הואיל וחשדתני בזה אפרש לך מוצא הדבר ותשכיל לדעת שהאמת אתי: על ימינו ושמאלו · אחז״ל על ימינו רמז להמלמדים זכות ושמאלו להמלמדים חובה: יט מי יפתה · על כי נגמר הדין לחובה אמר מי יפתנו לעלות למלחמה לקבל שם העונש (וכל הדברים האלה נאמרו במשל להסביר את האוזן כדרך מנהגי בני אדם): ויאמר · כ״א אמר דברו זה אומר ככה ר״ל באופן זה יפותה: כ הרוח · אחז״ל רוחו של נבות היזרעאלי: כא והייתי לרוח שקר · ר״ל אני אדבר שקר בפי נביאיו להבטיחו על ההצלחה: תפתה וגם תוכל · בזה תפתה אותו וגם תוכל לו כי יהיה בטוח וילך למלחמה: צא ועשה כן · אזור לזרוז על הדבר: כב הנה נתן ה׳ · ר״ל בהשגחה בא הדבר: וה׳ דבר · אבל ה׳ דבר עליך רעה כאשר אדבר אני בשם ה׳:

מיכיהו על־הלחי ויאמר אי זה הדרך עבר רוח־יהוה
מאתי לדבר אתך: כד ויאמר מיכיהו הנך ראה ביום
ההוא אשר תבוא חדר בחדר להחבא: כה ויאמר
מלך ישראל קחו את־מיכיהו והשיבהו אל־אמון שר־
העיר ואל־יואש בן־המלך: כו ואמרתם כה אמר
המלך שימו זה בית הכלא והאכלהו לחם לחץ ומים
לחץ עד שובי בשלום: כז ויאמר מיכיהו אם־שוב
תשוב בשלום לא־דבר יהוה בי ויאמר שמעו עמים
כלם: כח ויעל מלך־ישראל ויהושפט מלך־יהודה
אל־רמת גלעד: כט ויאמר מלך ישראל אל־
יהושפט התחפש ובא במלחמה ואתה לבש בגדיך
ויתחפש מלך ישראל ויבאו במלחמה: ל ומלך ארם
צוה את־שרי הרכב אשר־לו לאמר לא תלחמו את־
הקטן את־הגדול כי אם־את־מלך ישראל לבדו:
לא ויהי כראות שרי הרכב את־יהושפט והמה אמרו
מלך־ישראל הוא ויסבו עליו להלחם ויזעק יהושפט

ויהוה

מצודת דוד

כד הנך רואה · ביום המלחמה תראה שכן יהיה אשר בעבור זה תחביא עצמך לבל יהרגך על היותך סיבה לכל זה: כה והשיבהו · אולי ישב שם פעם ולזה אמר השיבהו לשם: כו להם לחץ · ר"ל בדוחק רק די החיות נפשו: כז לא דבר ה' בי · ר"ל אז תאמר שמלבי אדבר ולא מה': ויאמר: אמר דברו להשמיע לכולם ואמר שמעו עמים כולם ר"ל כל השבטים כי כל שבט קרוי עם: כט התחפש ובוא · ר"ל לי ראוי להתחפש ולבוא במלחמה מתנכר בשינוי בגדים לבל יכירו בי אנשי ארם אבל אתה תוכל ללבוש בגדיך המיוחדים לך כי אין לך לפחוד אם יכירוך כי הנבואה לא ניבאה הרעה כ"א עלי ולא על זולת ואף שלא האמין להנבואה מ"מ חשש לדבריו: לא מלך ישראל הוא · על כי ראוהו בלבוש מלכות: ויזעק · לאנשיו לבוא לעזרו:

מצודת ציון

כג הלחי. הוא המקום שיבול העין: כד הנך · הנה אתה: כו בית הכלא · בית האסירים: כט התחפש · ענין השתנות המלבוש כמו ויתחפש שאול (ש"א כ"ח):

נערת

ויהוה עזרו ויסיתם אלהים ממנו: לב ויהי כראות
שרי הרכב כי לא־היה מלך ישראל וישובו מאחריו:
לג ואיש משך בקשת לתמו ויך את־מלך ישראל בין
הדבקים ובין השרין ויאמר לרכב הפך ידיך והוצאתני
מן־המחנה כי החליתי: לד ותעל המלחמה ביום
ההוא ומלך ישראל היה מעמיד במרכבה נכח ארם
עד־הערב וימת לעת בוא השמש:
יט א וישב יהושפט מלך־יהודה אל־ביתו בשלום
לירושלם: ב ויצא אל־פניו יהוא בן־
חנני החזה ויאמר אל־המלך יהושפט הלרשע לעזר
ולשנאי יהוה תאהב ובזאת עליך קצף מלפני יהוה:
ג אבל דברים טובים נמצאו עמך כי־בערת האשרות

מן

מצודת ציון

יט ג בערת · ענין הפנוי מן העולם וכן ובערתי אחרי בית ירבעם (מ"א י"ד): ומשא

מצודת דוד

וה' עזרו · לא אנשיו עזרוהו כ"א ה' בעצה שהסית אותם להרף ממנו: לב ויהי כראות וכו' · כי ראו אשר אנשי יהודה לנגד פניו לעזרו ומזה ידעו שאינו זה מלך ישראל: לג לתומו · בתמימות שלא נתכוון לאותו שהרי לא היה ניכר: בין הדבקים ובין השרין · השרין הוא מעשה ברזל כעין לבוש ועשוי נקבים נקבים ודבוקים בו קליפים כעין קשקשים וכמ"ש שריון קשקשים הוא לבוש (ש"א י"ז) ועשויים הם נפתחים נקבי השרין לבל יכנס בהם חץ והם הם הקרויים דבקים כי המה דבוקים בהשרין ולזה אמר שנכנס החץ בין אחד מהקשקשים ובין השרין ונכנס בנקב השרין ונתחב בבשרו: לרכב · הוא המוליך את הרכב: הפך ידך · לשוב לאחור: החליתי · נעשיתי חולה ולא גלה לרכבו שהכוהו שלא ידעו אותו ויודע לכולם וינוסו מן המלחמה: לד ותעל · המלחמה עלתה למעלה כי נתחזקו מערכה מול מערכה: היה מעמיד · בהיותו חוץ למחנה היה מתחזק לעמוד במרכבה מול ארם שלא ירגישו בו אנשיו וימס לבבם: לעת בוא השמש · כאשר שקעה השמש:

יט ב אל פניו · לקראתו: הלרשע לעזור · היאכן שהלכת לעזור לרשע והוא אחאב: ובזאת · ובעבור זאת יש עליך קצף מה': ג אבל דברים טובים · ר"ל אבל מ"מ לא ימנע כי נמצאו עמך דברים טובים המגינים עליך:

ויגב

מן־הארץ והכינות לבבך לדרש האלהים: ד וישב
יהושפט בירושלם וישב ויצא בעם מבאר שבע עד־
הר אפרים וישיבם אל יהוה אלהי אבותיהם:
ה ויעמד שפטים בארץ בכל־ערי יהודה הבצרות
לעיר ועיר: ו ויאמר אל־השפטים ראו מה־אתם
עשים כי לא לאדם תשפטו כי ליהוה ועמכם בדבר
משפט: ז ועתה יהי פחד־יהוה עליכם שמרו ועשו
כי־אין עם־יהוה אלהינו עולה ומשא פנים ומקח־
שחד: ח וגם בירושלם העמיד יהושפט מן־הלוים
והכהנים ומראשי האבות לישראל למשפט יהוה ולריב
וישבו ירושלם: ט ויצו עליהם לאמר כה תעשון
ביראת יהוה באמונה ובלבב שלם: י וכל־ריב
אשר־יבוא עליכם מאחיכם הישבים בעריהם בין־דם

לדם

מצודת דוד

ד וישב יהושפט בירושלים · ר"ל נמנע מעתה לבוא לבית אחאב: וישב ויצא · ר"ל הלך פעם בפעם בין העם: ו ראו מה אתם עושים · ר"ל מאד הסתכלו במעשה המשפט: כי לא לאדם · אין המשפט מלות אדם לסתוכלו לבחש ולומר לפניו כן היה הדעת נוטה ולא במעל יצא המשפט מעוקל: כי לה' · ויודע הוא אם נעשה במעל אם בטעות הדעת: ועמכם · ה' עמכם בדבר המשפט לדעת התעלומות לב: ז ועתה · הואיל והכל ידוע לפניו יהי פחדו עליכם: שמרו ועשו · כתורה וכמצוה: כי אין עם ה' וכו' · אין חפצו במעשה העולה לעול את המשפט ולשאת פנים במשפט ולקחת שוחד וענש יענש עליהם: ח לישראל · של בני ישראל: למשפט ה' · לשפוט משפט ה' בדבר המצות: ולריב · בדבר שבין אדם לחברו: וישובו · יהושפט ואשר עמו שבו אל ירושלים אחר שהעמיד שופטים בארץ, ור"ק שבא לירושלים עד לא העמיד בה שופטים מ"מ סמך העמדת השופטים בירושלים להעמדת השופטים בכל הארץ ואח"ז אמר ששב לירושלים עם כי שב מקודם): ט עליהם · על שופטי ירושלים: כה תעשון ביראת וכו' · כן תעשו את דבר המשפט עשו אותה ביראת ה' וכו': י וכל ריב · כאשר יהיו שופטי הערים חלוקים בדבר מה ויבואו לשאול את פיכם: בין דם

מצודת ציון

ז ומשא פנים · נקרא כן על כי החייב ומתבייש נופלים פניו להביט כלפי הקרקע וכמ"ש ולמה נפלו פניך (בראשית ד') והמסביר לו פנים הוא כאלו נושא הפנים שנפלו:

תורה

לדם

לְדָם בֵּין־תּוֹרָה לְמִצְוָה לְחֻקִּים וּלְמִשְׁפָּטִים וְהִזְהַרְתֶּם
אֹתָם וְלֹא יֶאְשְׁמוּ לַיהוָה וְהָיָה־קֶצֶף עֲלֵיכֶם וְעַל־אֲחֵיכֶם
כֹּה תַעֲשׂוּן וְלֹא תֶאְשָׁמוּ׃ יא וְהִנֵּה אֲמַרְיָהוּ כֹהֵן הָרֹאשׁ
עֲלֵיכֶם לְכֹל דְּבַר־יְהוָה וּזְבַדְיָהוּ בֶן־יִשְׁמָעֵאל הַנָּגִיד
לְבֵית־יְהוּדָה לְכֹל דְּבַר־הַמֶּלֶךְ וְשֹׁטְרִים הַלְוִיִּם לִפְנֵיכֶם
חִזְקוּ וַעֲשׂוּ וִיהִי יְהוָה עִם־הַטּוֹב׃

כ א וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן בָּאוּ בְנֵי־מוֹאָב וּבְנֵי עַמּוֹן
וְעִמָּהֶם מֵהָעַמּוֹנִים עַל־יְהוֹשָׁפָט לַמִּלְחָמָה׃
ב וַיָּבֹאוּ וַיַּגִּידוּ לִיהוֹשָׁפָט לֵאמֹר בָּא עָלֶיךָ הָמוֹן רָב
מֵעֵבֶר לַיָּם מֵאֲרָם וְהִנָּם בְּחַצְצוֹן תָּמָר הִיא עֵין גֶּדִי׃
ג וַיִּרָא וַיִּתֵּן יְהוֹשָׁפָט אֶת־פָּנָיו לִדְרוֹשׁ לַיהוָה וַיִּקְרָא־
צום

מצודת ציון

י תורה · מל׳ הוראה ולמוד : יאשמו · מל׳ אשם וחטא : יא ושטרים · הם הרודים ונוגשים לקיים דברי השופטים : גומלים

מצודת דוד

לדם · בין יהיו מחולקים בדבר משפט רציחה אם הוא דם מזיד או לשוגג יחשב : בין תורה למצוה · ר״ל בין בדבר הוראה באחת ממצות ה׳ שבין אדם למקום : לחקים · הם המצו׳ שהמה כחק מבלי טעם : ולמשפטים · בדברים שבין אדם לחברו : והזהרתם אותם · לעשות כמו שתאמרו אתם : ולא יאשמו לה׳ · לעשות כמו שאמרו הם : והיה קצף עליכם · אם לא הזהרתם אותם : ועל אחיכם · על שעמדו בדבריהם : כה תעשון · להזהירם בדבר : ולא תאשמו · הואיל ופתחתם את שכלכם והם אם שמעו ואם יחדלו : יא אמריהו · יתכן שהוא עזריה הנז׳ בדה״א ה׳ ועיין בספר מלכים בחשבון הדורות : הראש עליכם · אשר הוא הראש עליכם הוא יהיה לכל דבר ה׳ וכל דבר הקשה מכם תביאו אליו : לכל דבר המלך · את פיו תשאלו בכל דבר הנוגע בחק המלוכה : לפניכם · מזומנים לפניכם לכל אשר תצוו להכריח את העם על המשפט : עם הטוב · עם העושה הטוב והישר בעיני ה׳ :

כ א מהעמונים · שם אומה נקראת ע״ש מקומה וכן נאמר ויתנו העמונים מנחה לעזיהו (לקמן כ״ו) ואולי הוא הפוך מן המעונים הנזכר שם · ובמדרש אמר שהם עמלקים והם בני שעיר האמור למטה וקראם עמונים כי התנכרו ולבשו בגדי עמונים שלא יכירום בני ישראל כי כל בני אדום בכללם היו תחת ממשלת יהודה עד שפשעו בימי יהורם בן יהושפט : ב מעבר לים · הוא ים המלח : מארם · בדרך מהלכם באו מעבר ארם : והנם · (הנה הם עתה בחצצון תמר : ג את פניו · ר״ל שם בטחונו לדרוש לה׳ :

ויקבצו

צוּם עַל־כָּל־יְהוּדָה׃ ד וַיִּקָּבְצוּ יְהוּדָה לְבַקֵּשׁ מֵיְהוָה
גַּם מִכָּל־עָרֵי יְהוּדָה בָּאוּ לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה׃ ה וַיַּעֲמֹד
יְהוֹשָׁפָט בִּקְהַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלִַם בְּבֵית יְהוָה לִפְנֵי
הֶחָצֵר הַחֲדָשָׁה׃ ו וַיֹּאמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ הֲלֹא
אַתָּה־הוּא אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וְאַתָּה מוֹשֵׁל בְּכֹל מַמְלְכוֹת
הַגּוֹיִם וּבְיָדְךָ כֹּחַ וּגְבוּרָה וְאֵין עִמְּךָ לְהִתְיַצֵּב׃ ז הֲלֹא
אַתָּה אֱלֹהֵינוּ הוֹרַשְׁתָּ אֶת־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַזֹּאת מִלִּפְנֵי
עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וַתִּתְּנָהּ לְזֶרַע אַבְרָהָם אֹהַבְךָ לְעוֹלָם׃
ח וַיֵּשְׁבוּ־בָהּ וַיִּבְנוּ לְךָ ׀ בָּהּ מִקְדָּשׁ לְשִׁמְךָ לֵאמֹר׃
ט אִם־תָּבוֹא עָלֵינוּ רָעָה חֶרֶב שְׁפוֹט וְדֶבֶר וְרָעָב
נַעַמְדָה לִפְנֵי הַבַּיִת הַזֶּה וּלְפָנֶיךָ כִּי שִׁמְךָ בַּבַּיִת הַזֶּה
וְנִזְעַק אֵלֶיךָ מִצָּרָתֵנוּ וְתִשְׁמַע וְתוֹשִׁיעַ׃ י וְעַתָּה הִנֵּה
בְנֵי־עַמּוֹן וּמוֹאָב וְהַר־שֵׂעִיר אֲשֶׁר לֹא־נָתַתָּה לְיִשְׂרָאֵל
לָבוֹא בָהֶם בְּבֹאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם כִּי סָרוּ מֵעֲלֵיהֶם וְלֹא
הִשְׁמִידוּם׃ יא וְהִנֵּה־הֵם גֹּמְלִים עָלֵינוּ לָבוֹא לְגָרְשֵׁנוּ
מִיְּרֻשָּׁתְךָ אֲשֶׁר הוֹרַשְׁתָּנוּ׃ יב אֱלֹהֵינוּ הֲלֹא תִשְׁפָּט־
בָּם כִּי אֵין בָּנוּ כֹּחַ לִפְנֵי הֶהָמוֹן הָרָב הַזֶּה הַבָּא עָלֵינוּ
וַאֲנַחְנוּ לֹא נֵדַע מַה־נַּעֲשֶׂה כִּי עָלֶיךָ עֵינֵינוּ׃ יג וְכָל־

יהודה

מצודת דוד

ד ויקבצו יהודה. מיושבי ירושלים: ה החצר החדשה. אולי הקנו אותה וחדשו הבנין: ו ואין עמך. אין מי להתיצב ולעמוד למולך: ז הורשת. גרשת אותם: ותתנה וכו' לעולם. כאומר והנה מדרך הנותן מתנה לעולם לעזור להמקבל להעמיד בידו: ח לאמר. ר"ל כי אמרו ע"י יהיו נושעים וכמ"ש במקרא שלאחריו: ט שפוט. משפט פורעניות: ולפניך. ר"ל והעמידה הבית הלא תהיה לפניך כי שמך בבית הזה: י לבוא בהם. לרשת את ארצם: יא והנה הם גומלים. ר"ל והנה ראה הגמול שמשלמים לנו לבוא לגרשנו וכו' וכי זהו הגמול הראוי: יב מה נעשה. להנצל מידם: כי עליך עינינו. הנה עינינו עליך להצילנו מידם:

מצודת ציון

כ יא גומלים. ענין תשלום שכר: הורשתנו. מל' ירושה תחתו:

לפני

יהודה עמדים לפני יהוה גם־טפם נשיהם ובניהם׃
יד ויחזיאל בן־זכריהו בן־בניה בן־יעיאל בן־מתניה
הלוי מן־בני אסף היתה עליו רוח יהוה בתוך הקהל׃
טו ויאמר הקשיבו כל־יהודה וישבי ירושלם והמלך
יהושפט כה־אמר יהוה לכם אתם אל־תיראו ואל־
תחתו מפני ההמון הרב הזה כי לא לכם המלחמה
כי לאלהים׃ טז מחר רדו עליהם הנם עלים במעלה
הציץ ומצאתם אתם בסוף הנחל פני מדבר ירואל׃
יז לא לכם להלחם בזאת התיצבו עמדו וראו את־
ישועת יהוה עמכם יהודה וירושלם אל־תיראו ואל־
תחתו מחר צאו לפניהם ויהוה עמכם׃ יח ויקד
יהושפט אפים ארצה וכל־יהודה וישבי ירושלם נפלו
לפני יהוה להשתחות ליהוה׃ יט ויקמו הלוים מן־
בני הקהתים ומן־בני הקרחים להלל ליהוה אלהי
ישראל בקול גדול למעלה׃ כ וישכימו בבקר ויצאו
למדבר תקוע ובצאתם עמד יהושפט ויאמר שמעוני
יהודה וישבי ירושלם האמינו ביהוה אלהיכם ותאמנו
האמינו בנביאיו והצליחו׃ כא ויועץ אל־העם ויעמד

משררים

מצודת דוד

מצודת ציון

טו תחתו · ענין פחד ושבר : יג לפני ה' · לפני בית ה' : יד בתוך
החלוץ הקהל · בעמדו בתוך הקהל : טו לא לכם
המלחמה · לא עליכם ללחום עמהם כי ה'
ילחם לכם : טז הנם עולים · עתה עולים הם במקום שעולים בה אל הציץ
ושם תם מקום : ומצאתם · למחר תמצאו אותם בסוף הנחל לפני מדבר
ירואל ונתן להם אות למען יחזק לבבם : יז בזאת · במלחמה הזאת :
התיצבו עמדו · ואל תתגרו בם מלחמה ולזרז כפל הדבר : יח ויקוד ·
כפה הקידה והשתחוה על פניו ארצה לפני ה' : יט להלל לה' · על בשורת
הישועה : למעלה · ר"ל גדול מאד : כ ותאמנו · ותתקיימו כמו
והיה אמונת עתיך (ישעיה ל"ג) : כא אל העם · את העם :
לגזרת

משררים ליהוה ומהללים להדרת־קדש בצאת לפני
החלוץ ואמרים הודו ליהוה כי לעולם חסדו: כב ובעת
החלו ברנה ותהלה נתן יהוה ׀ מארבים על־בני עמון
מואב והר־שעיר הבאים ליהודה וינגפו: כג ויעמדו
בני עמון ומואב על־ישבי הר־שעיר להחרים ולהשמיד
וככלותם ביושבי שעיר עזרו איש ברעהו למשחית:
כד ויהודה בא על־המצפה למדבר ויפנו אל־ההמון
והנם פגרים נפלים ארצה ואין פליטה: כה ויבא
יהושפט ועמו לבז את־שללם וימצאו בהם לרב
ורכוש ופגרים וכלי חמדות וינצלו להם לאין משא
ויהיו ימים שלושה בזזים את־השלל כי רב־הוא:
כו וביום הרבעי נקהלו לעמק ברכה כי־שם ברכו
את־יהוה על־כן קראו את־שם המקום ההוא עמק
ברכה עד־היום: כז וישבו כל־איש יהודה וירושלם
ויהושפט בראשם לשוב אל־ירושלם בשמחה כי־

שמחם

מצודת דוד

להדרת קדש · על המקום ב"ה יאמר שהוא מהודר ומפואר בקדושה: בצאת · בעת שילכו לפני החלוץ ישוררו ויהללו ויהיו אומרים הודו וכו': כב נתן ה' מארבים · נתן בלב אנשים לארוב עליהם ולהכות בהם: וינגפו · הוכו מן האורבים ונחלשו: כג על יושבי הר שעיר · כי חשבו שבני המארב הם מאנשיהם: ביושבי שעיר · להשמיד את כולם: עזרו איש ברעהו. האחד עזר את חברו להיות משחית את הבא כנגדו להלחם בו ואח"ז בא אחר לעזור לאחד מהם להשחית את השני וכן היה הולך וחוזר עד כלותם: כד על המצפה · על המקום שצופים בה אל המדבר מקום המחנה שהיא: ואין פליטה · לא נשאר בהם שארית: כה ופגרים · ר"ל מלבוש פגרים מתים ואין מי מוחה שלקחת: וינצלו להם · עשו המקום ריק לקחת הכל לעצמם: לאין משא · עד שלא יוכלו לשאתם מגודל ברבוי: כו לעמק ברכה · אשר

ע"ש

מצודת ציון

כא החלוץ · האנשים המזויינים בכלי מלחמה:
כב החלו · התחילו:
כה ורכוש · הוא שם כולל לזהב וכסף ומטלטלין:
וינצלו · ענין רקות כמו וינצלו את מצרים (שמות י"ב):
כו נקהלו · נאספו כמו ויקהל משה (שם ל"ה):

אתחבר

שמחם יהוה מאויביהם: כח ויבאו ירושלם בנבלים
ובכנרות ובחצצרות אל־בית יהוה: כט ויהי פחד
אלהים על כל־ממלכות הארצות בשמעם כי נלחם
יהוה עם אויבי ישראל: ל ותשקט מלכות יהושפט
וינח לו אלהיו מסביב: לא וימלך יהושפט על־
יהודה בן־שלשים וחמש שנה במלכו ועשרים וחמש
שנה מלך בירושלם ושם אמו עזובה בת־שלחי:
לב וילך בדרך אביו אסא ולא־סר ממנה לעשות
הישר בעיני יהוה: לג אך הבמות לא־סרו ועוד
העם לא־הכינו לבבם לאלהי אבתיהם: לד ויתר
דברי יהושפט הראשנים והאחרנים הנם כתובים
בדברי יהוא בן־חנני אשר העלה על־ספר מלכי
ישראל: לה ואחרי־כן אתחבר יהושפט מלך־יהודה
עם אחזיה מלך־ישראל הוא הרשיע לעשות:
לו ויחברהו עמו לעשות אניות ללכת תרשיש ויעשו
אניות בעציון גבר: לז ויתנבא אליעזר בן־דדוהו
ממרשה על־יהושפט לאמר כהתחברך עם־אחזיהו

פרץ

מצודת ציון

לה אתחבר · כמו התחבר ונבא האל"ף במקום ה"א :
ולמגדנות

מצודת דוד

כז ע"ש סופו שקראו לה עמק ברכה :
ל מאויביהם · במה שעזרם מאויביהם :
ותשקוט מלכות יהושפט · לא היה מי מערער
על מלכותו : לא וימלוך יהושפט : ר"ל
קבלו מלכותו באהבה בראותם הצלחתו : לב לעשות הישר · ר"ל בזה
הלך בדרכי אביו לעשות הישר כמוהו אבל לא הלך בדרכו במה שלא בטח בה' :
לג הבמות · הנעשים לה' והאסורים הם משנבנה הבית : ועוד העם לא
הכינו · ורק הוא לבד הכין לבו לה' : לד אשר העלה · הם ספורי יהושפט
העלה נכתב על ספר דברי הימים של מלכי ישראל : לה הוא הרשיע לעשות ·
אף כי אחזיה הרשיע לעשות הרע לא נמנע יהושפט מלהתחבר עמו : לו
ויחברהו עמו · יהושפט חיבר את אחזיה להיות עמו לעשות יחד אניות וכו' :
בהתחברך · בעבור התחברך עם אחזיה פרץ ה' וכו' ר"ל תבואת פרצה ושבר במעשיך

ולא

פרץ יהוה את־מעשיך וישברו אניות ולא עצרו ללכת
אל־תרשיש׃
כא א וישכב יהושפט עם־אבתיו ויקבר עם־
אבתיו בעיר דויד וימלך יהורם בנו
תחתיו׃ ב ולו־אחים בני יהושפט עזריה ויחיאל
וזכריהו ועזריהו ומיכאל ושפטיהו כל־אלה בני
יהושפט מלך ישראל׃ ג ויתן להם אביהם מתנות
רבות לכסף ולזהב ולמגדנות עם־ערי מצורות ביהודה
ואת־הממלכה נתן ליהורם כי־הוא הבכור׃ ד ויקם
יהורם על־ממלכת אביו ויתחזק ויהרג את־כל־אחיו בחרב
וגם משרי ישראל׃ ה בן־שלשים ושתים שנה יהורם
במלכו ושמונה שנים מלך בירושלם׃ ו וילך בדרך
מלכי ישראל כאשר עשו בית אחאב כי בת־אחאב
היתה לו אשה ויעש הרע בעיני יהוה׃ ז ולא־אבה
יהוה להשחית את־בית דויד למען הברית אשר כרת
לדויד וכאשר אמר לתת לו ניר ולבניו כל־הימים׃
ח בימיו פשע אדום מתחת יד־יהודה וימליכו עליהם
מלך

מצודת דוד

ולא הצליח בהם: ולא עצרו · לא עכבו הגלים הכח להתחזק ללכת עד תרשיש ובמ"א נאמר בענין אחר ואולי כנאמר שם היה בפעם אחר:

כא ד ויהרוג וכו' · לבל יהיו מערערים על המלוכה: משרי ישראל · אותם שהיו ידם עם אחיו: ז ולא אבה ה' להשחית · אף שהיו ראוים להשחתה: ניר · כמו נר ור"ל מלוכה כי המלך מספיק ומאיר כנר: ח וימליכו · כי עד הנה היה עליהם נצב מלך מתחת יד מלכי יהודה:

מצודת ציון

כא ג ולמגדנות · ממלה הבאה יורה על דבר המשובח והמעולה בין בפירות בין בבגדים בין באבני יקר כמו ומגדנות נתן לאחיה (בראשית כ"ד): מצורות · ענין מבצר: ז ולא אבה · ולא רצה: ח פשע · מרד:

ויעבר

מלך׃ ט ויעבר יהורם עם־שריו וכל־הרכב עמו ויהי
קם לילה ויך את־אדום הסובב אליו ואת שרי הרכב׃
י ויפשע אדום מתחת יד־יהודה עד היום הזה אז
תפשע לבנה בעת ההיא מתחת ידו כי עזב את־
יהוה אלהי אבתיו׃ יא גם־הוא עשה במות בהרי
יהודה ויזן את־ישבי ירושלם וידח את־יהודה׃ יב ויבא
אליו מכתב מאליהו הנביא לאמר כה ׀ אמר יהוה
אלהי דויד אביך תחת אשר לא־הלכת בדרכי
יהושפט אביך ובדרכי אסא מלך־יהודה׃ יג ותלך
בדרך מלכי ישראל ותזנה את־יהודה ואת־ישבי
ירושלם כהזנות בית אחאב וגם את־אחיך בית־אביך
הטובים ממך הרגת׃ יד הנה יהוה נגף מגפה גדולה
בעמך ובבניך ובנשיך ובכל־רכושך׃ טו ואתה
בחליים רבים במחלה מעיך עד־יצאו מעיך מן־החלי
ימים על־ימים׃ טז ויער יהוה על־יהורם את רוח
הפלשתים והערבים אשר על־יד כושים׃ יז ויעלו
ביהודה ויבקעוה וישבו את כל־הרכוש הנמצא לבית־
המלך

מצודת ציון

טז ויער · מל' התעוררות : רוח · ענין רצון כמו הנני נותן בו רוח (מ"ב י"ט) : נערבים

מצודת דוד

ט ויעבור · אל ארץ אדום : ויהי קם לילה · כי לא עצר כח ללחום עמהם ביום בפומבי : הסובב אליו · הסמוך אליו ולא עצר כח ללכת בעומק המלחמה : י אז · בעת ההיא פשעה גם לבנה וידמה שהיתה מארץ יהודה סמוכה לאדום ופשעה גם היא במלך יהודה : כי עזב את ה' · ובא עליו מגר המוכם : יא עשה במות · לעכו"ם : ויזן · הסיתם לזנות אחר העכו"ם : וידח · הדיחם מעבודת ה' : יב מכתב · אגרת כתובה ועם היותה אחר עלה בסערה השמים כי נגלה לאחד מהנביאים ושם הדברים האלה בפיו ולוהו לכתבו בספר ולהביאה אליו : לאמר · וכזה נאמר בה כה אמר ה' וכו' : יג כהזנות וכו' · כמו שזנו הם אחר העכו"ם : טו ואתה בחליים · ואתה תהיה בחליים רבים : ימים על ימים · בכל יום ויום : טז על יד · הסמוכים לארץ כוש : יז ויבקעוה ·
בקעו

המלך וגם־בניו ונשיו ולא נשאר־לו בן כי אם־יהואחז
קטן בניו: יח ואחרי כל־זאת נגפו יהוה במעיו
לחלי לאין מרפא: יט ויהי לימים מימים וכעת צאת
הקץ לימים שנים יצאו מעיו עם־חליו וימת בתחלאים
רעים ולא־עשו לו עמו שרפה כשרפת אבתיו: כ בן־
שלשים ושתים היה במלכו ושמונה שנים מלך בירושלם
וילך בלא חמדה ויקברהו בעיר דויד ולא בקברות
המלכים:

כב א וימליכו יושבי ירושלם את־אחזיהו בנו
הקטן תחתיו כי כל־הראשנים הרג
הגדוד הבא בערבים למחנה וימלך אחזיהו בן־יהורם
מלך יהודה: ב בן־ארבעים ושתים שנה אחזיהו
במלכו ושנה אחת מלך בירושלם ושם אמו עתליהו
בת־עמרי: ג גם־הוא הלך בדרכי בית אחאב כי
אמו

מצודת דוד

בקעו חומות העיר ועלו בה: יהואחז. הוא
אחזיהו בהפך האותיות: יח לחלי לאין
מרפא. חולי הכוסה עד לא מצא רפואה לפי
סבה: יט ויהי לימים מימים. החולי ההוא
היה לו מתחלת השנה עד סיפה מבלי הפסק:
וכעת. וכאשר בא עת יציאת הקץ של שתי שנים:
עם חליו. במכאוב החולי יצאו מעיו אל החוץ
בתחלואים רעים. אחר שעבר עליו תחלואים רעים מת: ולא
עשו וגו'. לשרוף עליו מטתו וכלי תשמישו כדרך ששורפין על המלכים: כ
וילך. הלך מן העולם בלא חמדה כי כל ימי חייו לא היה לו קורת רוח למלאות
חמדתו כי היה מעונה ומדוכא:
כב א הבא בערבים. הבא מערבים אל מחנה פלשתים להלחם ביהורם
כמ"ש למעלה: ב בן ארבעים ושתים שנה.
שנויה בס"ע שהמנין הזה הוא לתחלת מלכות עמרי על כל ישראל אשר היתה ע"פ
שנשא יהושפט את בתו לאשה כמ"ש שם ויתכן שנסבה שנה אחת לפני מלוך עמרי על
כל ישראל ובעבור היות אחזיה מזרעו קרא לו שנהרג עם מלך ישראל ע"י יהוא
ולזה תלה מלכותו בתחלת מלכות עמרי: בת עמרי. ונמצא; כאמור שיהורם
אביו

מצודת ציון

כב א בערבים. הני"ת
כ"א
במקום מ"ס כמו והנותר בבשר
ובלחם (ויקרא ח') ומשפטו
מבשר ומלחם:
הרמים

אמו היתה יועצתו להרשיע : ד ויעש הרע בעיני
יהוה כבית אחאב כי המה היו־לו יועצים אחרי מות
אביו למשחית לו : ה גם בעצתם הלך וילך את־
יהורם בן־אחאב מלך ישראל למלחמה על־חזאל
מלך־ארם ברמות גלעד ויכו הרמים את־יורם : ו וישב
להתרפא ביזרעאל כי המכים אשר הכהו ברמה
בהלחמו את־חזהאל מלך ארם ועזריהו בן־יהורם
מלך יהודה ירד לראות את־יהורם בן־אחאב ביזרעאל
כי־חלה הוא : ז ומאלהים היתה תבוסת אחזיהו
לבוא אל־יורם ובבאו יצא עם־יהורם אל־יהוא
בן־נמשי אשר משחו יהוה להכרית את־בית אחאב :
ח ויהי כהשפט יהוא עם־בית אחאב וימצא את־שרי
יהודה ובני אחי אחזיהו משרתים לאחזיהו ויהרגם :
ט ויבקש את־אחזיהו וילכדהו והוא מתחבא בשמרון
ויבאהו אל־יהוא וימיתהו ויקברהו כי אמרו בן־
יהושפט הוא אשר־דרש את־יהוה בכל־לבבו ואין

לבית

מצודת ציון

ו הרמים · כמו הארמים בא"ס : ז תבוסת · מל' בסיסה ורמיסה : כמו כפגר מובס (ישעי' י"ד) : לעוזריה

מצודת דוד

אביו נשא בת אחאב וידמה שעמרי גדלה ונקרא' בתו אף כי בני בנים הם כבנים : ד למשחית לו · וכאומר עצתם לא היו לטובתו כ"א להשחיתו : ה גם בעצתם הלך · הם היו מייעצים אותו וגם הוא הלך בעצתם ושמע להם : ו כי המכים · הוא מקרא קצר וכאלו אמר כי באו לו המכים וכו' ולזה היה צריך לרפואה : ועזריהו · הוא אחזיה ולמעלה קראו יהואחז ובשלש השמות היה נקרא : ירד לראות · ר"ל לבקרו בחליו : ז ומאלהים היתה · מה' באה רמיסת אחזיה ולזה נתן בלבו לבוא אל יורם ומזה באה לו המיתה : ח כהשפט · כאשר עשה משפט מות לבית אחאב : משרתים לאחזיה · אשר היו משרתים לאחזיה : ט והוא מתחבא · בעת שבקשוהו היה מתחבא בשמרון ומצאוהו שם : ויקברהו · צוה להוליכו לירושלים לקברו בקבר הראוי לו כמ"ש במ"ב : כי אמרו וכו' · ובעבור כבוד אביו ראוי לקברו בדרך כבוד : בן יהושפט · בן יהורם בנו היה אבל בן הבן יחשב לבן : ואין וכו' · לא נשאר מי מבית אחזיה

לבית אחזיהו לעצר כח לממלכה : י ועתליהו אם
אחזיהו ראתה כי־מת בנה ותקם ותדבר את־כל־זרע
הממלכה לבית יהודה : יא ותקח יהושבעת בת־
המלך את־יואש בן־אחזיהו ותגנב אתו מתוך בני־
המלך המומתים ותתן אתו ואת־מינקתו בחדר המטות
ותסתירהו יהושבעת בת־המלך יהורם אשת יהוידע
הכהן כי היא היתה אחות אחזיהו מפני עתליהו ולא
המיתתהו : יב ויהי אתם בבית האלהים מתחבא שש
שנים ועתליה מלכת על־הארץ :

כג א ובשנה השבעית התחזק יהוידע ויקח את־
שרי המאות לעזריה בן־ירחם
ולישמעאל בן־יהוחנן ולעזריהו בן־עובד ואת־מעשיהו
בן־עדיהו ואת־אלישפט בן־זכרי עמו בברית : ב ויסבו
ביהודה ויקבצו את־הלוים מכל־ערי יהודה וראשי
האבות לישראל ויבאו אל־ירושלם : ג ויכרת כל־
הקהל ברית בבית האלהים עם־המלך ויאמר להם
הנה בן־המלך ימלך כאשר דבר יהוה על־בני דויד :

זה

מצודת דוד

אחזיה לעכב הכח אצלו להתחזק במלוכה כי כל
זרע הממלכה היו קטנים : י ותדבר · הביאה
עליהם הדבר כי האכילה אותם דבר ארסי
וכדומה : לבית יהודה · של בית יהודה :

מצודת ציון

כג א לעזריה · את עזריה:

הספים

יא בת המלך · בת יהורם היתה אחות אחזיה : בחדר המטות · עליה
בבה"מ : יהוידע הכהן · יתכן שהוא יוחנן הנז' בד"ה א' ו' ועיין בסוף מלכים
בחשבון הדורות : כי היא וגו' · ולזה חמלה על בנו : מפני עתליה ·
מוסב על ותסתירהו לומר ההסתרה היה מפני עתליה : יב ויהי אתם ·
יואש היה עם יהושבעת ובעלה בבית האלהים כי יהוידע בעלה היה כ"ג והתמידו
לשבת בבה"מ :

כג א עמו בברית · לקחם עמו בברית להיות ידם עמו להמליך את
יואש : ג עם המלך · להיות בעזרתו : ויאמר ·

יהוידע

ד זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ הַשְּׁלִשִׁית מִכֶּם בָּאֵי הַשַּׁבָּת
לַכֹּהֲנִים וְלַלְוִיִּם לְשֹׁעֲרֵי הַסִּפִּים: ה וְהַשְּׁלִשִׁית בְּבֵית
הַמֶּלֶךְ וְהַשְּׁלִשִׁית בְּשַׁעַר הַיְסוֹד וְכָל־הָעָם בְּחַצְרוֹת
בֵּית יְהוָה: ו וְאַל־יָבוֹא בֵית־יְהוָה כִּי אִם־הַכֹּהֲנִים
וְהַמְשָׁרְתִים לַלְוִיִּם הֵמָּה יָבֹאוּ כִּי־קֹדֶשׁ הֵמָּה וְכָל־הָעָם
יִשְׁמְרוּ מִשְׁמֶרֶת יְהוָה: ז וְהִקִּיפוּ הַלְוִיִּם אֶת־הַמֶּלֶךְ
סָבִיב אִישׁ וְכֵלָיו בְּיָדוֹ וְהַבָּא אֶל־הַבַּיִת יוּמָת וִהְיוּ אֶת־
הַמֶּלֶךְ בְּבֹאוֹ וּבְצֵאתוֹ: ח וַיַּעֲשׂוּ הַלְוִיִּם וְכָל־יְהוּדָה
כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וַיִּקְחוּ אִישׁ אֶת־אֲנָשָׁיו
בָּאֵי הַשַּׁבָּת עִם יוֹצְאֵי הַשַּׁבָּת כִּי לֹא פָטַר יְהוֹיָדָע
הַכֹּהֵן אֶת־הַמַּחְלְקוֹת: ט וַיִּתֵּן יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן לְשָׂרֵי
הַמֵּאוֹת אֶת־הַחֲנִיתִים וְאֶת־הַמָּגִנּוֹת וְאֶת־הַשְּׁלָטִים אֲשֶׁר

לַמֶּלֶךְ

מצודת ציון

ד הספים. הוא בית האסופים האמור בדה"א ובמ"ב נאמר בשער אחר הרצים והיא היא: ז והקיפו. יסבבו: ח פטר. הוא הפוך החיוב וכן בלשון פטורים (דה"א ט): המחלקות. המשמרות הנחלקים: ט השלטים. הם כעין מגנים:

שלחו

מצודת דוד

יהוידע הכהן אמר להם הנה בן המלך ראוי למלוך כאשר דבר ה' וכו': ד השלישית. חלק שליש: באי השבת. כי משמרות הכהנים והלוים היו מתחלפים בכל שבת אלו יוצאים ואלו באים וקורים המה באי השבת ואמר להם השלישית מכם ר"ל חלק שליש משומרי המלך יהיו מאנשי באי השבת מן הכהנים ומן הלוים: לשערי הספים. ר"ל במספר שליש ישמרו שערי הספים אולם לא באי השבת היו שומרים שם כי מקום משמרתם היה משמרת בית המלך כמ"ש במ"ב: ה והשלישית. משומרי המלך יהיו שומרים בבית המלך אחר שיבוא המלך אל ביתו: והשלישית. שני השלישים היו מבאי השבת כמ"ש במ"ב וזהו לפי שיוצאי השבת המה פנוים מעבודה כי באי השבת עמדו במקומם: בשער היסוד. ישמרו בשער היסוד והיא שער המזרחי שהוא מקום התחלת הקדושה כמו היסוד שהוא התחלת הבנין: וכל העם. מבני ישראל ישמרו בחצרות בית ה': ו בית ה'. היא ההיכל: והמשרתים ללוים. משרתי הבית מן הלוים: ישמרו וכו'. לבל יקרבו לגשת אל המקום האסור להם: ז וכליו. כלי זיינו: והבא. איש זר הבא שמה יומת כי אולי הוא מאנשי עתליה ומבקש להרוג את המלך: בבואו. אל הבית ובצאתו ממנה: ח איש את אנשיו. כל שר מאה מבאי השבת ויוצאי השבת לקח את אנשיו: כי לא פטר וכו'. לא נתן

רשות

לַמֶּלֶךְ דָּוִיד אֲשֶׁר בֵּית הָאֱלֹהִים׃ י וַיַּעֲמֵד אֶת־כָּל־
הָעָם וְאִישׁ שִׁלְחוֹ בְיָדוֹ מִכֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית עַד־כֶּתֶף
הַבַּיִת הַשְּׂמָאלִית לַמִּזְבֵּחַ וְלַבָּיִת עַל־הַמֶּלֶךְ סָבִיב׃
יא וַיּוֹצִיאוּ אֶת־בֶּן־הַמֶּלֶךְ וַיִּתְּנוּ עָלָיו אֶת־הַנֵּזֶר וְאֶת־
הָעֵדוּת וַיַּמְלִיכוּ אֹתוֹ וַיִּמְשָׁחֻהוּ יְהוֹיָדָע וּבָנָיו וַיֹּאמְרוּ
יְחִי הַמֶּלֶךְ׃ יב וַתִּשְׁמַע עֲתַלְיָהוּ אֶת־קוֹל הָעָם הָרָצִים
וְהַמְהַלְלִים אֶת־הַמֶּלֶךְ וַתָּבוֹא אֶל־הָעָם בֵּית יְהוָה׃
יג וַתֵּרֶא וְהִנֵּה הַמֶּלֶךְ עוֹמֵד עַל־עַמּוּדוֹ בַּמָּבוֹא וְהַשָּׂרִים
וְהַחֲצֹצְרוֹת עַל־הַמֶּלֶךְ וְכָל־עַם הָאָרֶץ שָׂמֵחַ וְתוֹקֵעַ
בַּחֲצֹצְרוֹת וְהַמְשׁוֹרְרִים בִּכְלֵי הַשִּׁיר וּמוֹדִיעִים לְהַלֵּל
וַתִּקְרַע עֲתַלְיָהוּ אֶת־בְּגָדֶיהָ וַתֹּאמֶר קֶשֶׁר קָשֶׁר׃
יד וַיּוֹצֵא יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאוֹת פְּקוּדֵי הַחַיִל
וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הוֹצִיאוּהָ אֶל־מִבֵּית הַשְּׂדֵרוֹת וְהַבָּא
אַחֲרֶיהָ יוּמַת בֶּחָרֶב כִּי אָמַר הַכֹּהֵן לֹא תְמִיתוּהָ בֵּית
יהוה

מצודת דוד

רשות לאמר ליוצאי השבת ללכת לבתיהם כדרכם תמיד אבל בשביל צויהם החיוב להתעכב עוד :
ט אשר למלך דויד · אשר המה למלך דוד שעשאם הוא : בית האלהים · בבית האלהים :
י ואיש · וכל איש חרבו בידו : למזבח · לפני המזבח והיכל : יא ויציאו · ממקום מחבואו : הנזר · כתר מלכות : העדות · היא התורה הנקראה עדות ותלו אותה בזרועו וכמ"ש רז"ל בס"ת היתירה של מלך · או הוא מל' עדי וקשוט ור"ל קשטו אותו בעדי מלוכה מאבני יקר : יב קול העם הרצים · קול פרסת העם וקול המהללים את המלך : יג על עמודו · על המקום המיוחד למלך לעמוד שם : במבוא · במקום שבאים בו לעזרה : ומודיעים · מלמדים דעת זה לזה איך להלל : קשר קשר · מרד יש כאן וכפלה דרך החרד : יד ויוצא · מבית ה' : פקודי החיל · הממונים על החיל : הוציאוה אל מבית השדרות · ר"ל הוציאו אותה מחוץ לבה"מ אולם תלך אל מבית הסדרות ר"ל מבפנים למערכת השומרים לבל תמלט : והבא אחריה להיות בעזרתה דתו להמית בחרב : כי אמר וגו' · ולזה לא הרגוה מיד :

מצודת ציון

י שלחו · חרבו כמו בשלח יעבורו (איוב ל"ג) :
מכתף · מצד :
השדרות · כמו הסדרות בס"ך והוא מל' סדור ועריכה וכמו שהחיל המסודר נקראים מערכות כן יקראו סדרות :
מבוא

ויפנו

יהוה: טו וישימו לה ידים ותבוא אל־מבוא שער־
הסוסים בית המלך וימיתוה שם: טז ויכרת יהוידע
ברית בינו ובין כל־העם ובין המלך להיות לעם ליהוה:
יז ויבאו כל־העם בית־הבעל ויתצהו ואת־מזבחתיו
ואת־צלמיו שברו ואת מתן כהן הבעל הרגו לפני
המזבחות: יח וישם יהוידע פקדת בית יהוה ביד
הכהנים הלוים אשר חלק דויד על־בית יהוה להעלות
עלות יהוה ככתוב בתורת משה בשמחה ובשיר על
ידי דויד: יט ויעמד השוערים על־שערי בית יהוה
ולא־יבוא טמא לכל־דבר: כ ויקח את־שרי המאות
ואת־האדירים ואת־המושלים בעם ואת ׀ כל־עם
הארץ ויורד את־המלך מבית יהוה ויבאו בתוך־שער
העליון בית המלך ויושיבו את־המלך על כסא
הממלכה: כא וישמחו כל־עם־הארץ והעיר שקטה
ואת־עתליהו המיתו בחרב:

כד א בן־שבע שנים יואש במלכו וארבעים שנה
מלך בירושלם ושם אמו צביה
מבאר

מצודת ציון

טו מבוא. מל' ביאה:
יז ויתצהו: מל' נתיצה ושבירה:
צלמיו. מל' צלם ודמות:
מתן. כן שמו:
יח פקדות. ממונים:
כ האדירים. ר"ל השרים:
כא שקטה. נחה:
מדי

מצודת דוד

טו וישימו לה ידים. עשו לה מקום פנוי ללכת מבית ה' ונתבאה אל בית המלך בדרך אשר הסוסים באים בה ושם נהרגה: טז בינו וכו'. ר"ל כולם קבלו עליהם בברית להיות לעם לה' ולעבדו: יח וישם וכו'. עשה ממונים בבית ה' כי בהיותם עובדים לבעל בטלו הממונים: ביד הכהנים. המינוי הזה מסר ביד הכהנים בני לוי כפי אשר חלק דוד לממונים על בית ה' להעלות עולות כומ"ש: על ידי דויד. בשיר הנעשה ע"י דוד מה שתקן הוא: יט השוערים. הממונים לשמור בשערי המקדש: ולא יבוא. לשמור שלא יבוא ברם הטמא לכל דבר ממיני הטומאות: כא והעיר שקטה. לא נתעורר עוד מלחמה בעבור זה כי אחר מתליהו המיתו ולא היה עוד מי לעורר מלחמה:

לחדש

מבאר שבע: ב ויעש יואש הישר בעיני יהוה כל־
ימי יהוידע הכהן: ג וישא־לו יהוידע נשים שתים
ויולד בנים ובנות: ד ויהי אחרי־כן היה עם־לב יואש
לחדש את־בית יהוה: ה ויקבץ את־הכהנים והלוים
ויאמר להם צאו לערי יהודה וקבצו מכל־ישראל
כסף לחזק את־בית אלהיכם מדי שנה בשנה ואתם
תמהרו לדבר ולא מהרו הלוים: ו ויקרא המלך
ליהוידע הראש ויאמר לו מדוע לא־דרשת על־הלוים
להביא מיהודה ומירושלם את־משאת משה עבד־
יהוה והקהל לישראל לאהל העדות: ז כי עתליהו
המרשעת בניה פרצו את־בית האלהים וגם כל־קדשי
בית־יהוה עשו לבעלים: ח ויאמר המלך ויעשו ארון
אחד ויתנהו בשער בית־יהוה חוצה: ט ויתנו־קול
ביהודה ובירושלם להביא ליהוה משאת משה עבד־
האלהים

מצודת דוד

כד ד לחדש · לתקנו ולבנות מה הרוס: ה מדי שנה בשנה · לפי שהבית צריך תקון בכל שנה ושנה: תמהרו לדבר · לכו מהרה וקבצו הכסף: ו מדוע לא דרשת · כאומר היה לך לדרוש עליהם אם ממהרים אם לא וכו': את משאת משה · ור"ל מפורש שלשה נכפים וגם מחצית השקל המוטל על כל איש מישראל ומי שהצריך עצמו אל זולתו ומי שהקדיש מה לבדק הבית וכולם קרואים משאת משה ר"ל התרומה שצוה משה להביא: והקהל לישראל · ר"ל ומה שהיה מדרך הקהל מישראל להביא מאז לאהל העדות: ז בניה · שהיו לה מאיש אחר הם פרצו את בית האלהים ע"כ א"צ יהיה נוסף הקדשים שהיו לבית ה' עשו לבעלים ולכן א"צ כסף מאת הקהל על צורך התקון: ח חוצה · בהעבר שבכנפי החוץ: ט ויתנו קול · ר"ל הכריזו ברבים:

מצודת ציון

כד ה מדי · מתי ור"ל בכל עת שנה ושנה כמו מדי עלותה (ש"א א'): ו משאת · ענין דורון ותשורה כמו ארוחה ומשאת (ירמ' מ'): ז פרצו · שברו: ח ארון · ענין ארגז:

האלהים על־ישראל במדבר: י וישמחו כל־השרים
וכל־העם ויביאו וישליכו לארון עד־לכלה: יא ויהי
בעת יביא את־הארון אל־פקדת המלך ביד הלוים
וכראותם כי־רב הכסף ובא סופר המלך ופקיד כהן
הראש ויערו את־הארון וישאהו וישיבהו אל־מקמו
כה עשו ליום ביום ויאספו־כסף לרב: יב ויתנהו
המלך ויהוידע אל־עושה מלאכת עבודת בית־יהוה
ויהיו שכרים חצבים וחרשים לחדש בית יהוה וגם
לחרשי ברזל ונחשת לחזק את־בית יהוה:
יג ויעשו עשי המלאכה ותעל ארוכה למלאכה בידם
ויעמידו את־בית האלהים על־מתכנתו ויאמצהו:
יד ובכלותם הביאו לפני המלך ויהוידע את־שאר
הכסף

מצודת ציון

יא אל פקדת · כמו בפקדת וכן ואל הארון (שמות כ"ה) ומשפטו ובהארון ופקדת הוא ענין צואה כמו והוא יפקד עלי (לקמן ל"ו): ויערו · ענין שפיכה והרקה כמו ותער כדה (בראשית כ"ד): יג ארוכה · הוא ענין רפואה ובא בדרך השאלה על חזוק הבנין וכן כי עלתה ארוכה לחומת ירושלים (נחמיה ד'): ויאמצהו · מל' אמוץ וחזוק: יד וכבלותם · בהשלימם והכלות

מצודת דוד

על ישראל · שם שמה על ישראל בהיותם במדבר והם הכספים האמורים למעלה: י וישמחו · ר"ל הביאו הכסף בשמחה: עד לכלה · ר"ל הביאו יום יום עד שכלו כולם להביא איש את נדרו: יא ויהי בעת יביא וכו' · בעת שהביאו את הארון אל תוך הבית בפקודת המלך אשר ביד הלוים וכאשר ראו אשר הכסף רב כי משקלו כבד אז בא סופר המלך וכו': ויערו · שפכו הכסף מן הארון: ליום ביום · כי מצות המלך היה להביאו בכל לילה מן החוץ אל תוך הבית וכאשר ראו שרב הכסף אז שפכו הכסף ממנו: יב אל עושה מלאכת וכו' · הם האומנים הגדולים הממונים בבית ה' ומתחת ידם בונים האומנים הפועלים כפי אשר יורו אותם ובדברי רז"ל נקראים אדריכלין: ויהיו שוכרים · שהם יהיו שוכרים פועלי אבן וחרשי עץ: לחרשי ברזל · גם יהיו שוכרים את חרשי ברזל ונחושת: יג ויעשו וכו' · עשו מה שעליהם לעשות: ותעל וכו' בידם · על ידם עלתה חזוק למלאכת התקון: על מתכנתו · על כנו ובסיסו ור"ל שתקנו את כל הצריך לתקן: יד ובכלותם · לחזק את כל בית ה':
וכלי

הכסף ויעשהו כלים לבית־יהוה כלי שרת והעלות
וכפות וכלי זהב וכסף ויהיו מעלים עלות בבית־יהוה
תמיד כל ימי יהוידע: טו ויזקן יהוידע וישבע ימים
וימת בן־מאה ושלשים שנה במותו: טז ויקברהו
בעיר־דויד עם־המלכים כי־עשה טובה בישראל ועם
האלהים וביתו: יז ואחרי מות יהוידע באו שרי
יהודה וישתחוו למלך אז שמע המלך אליהם:
יח ויעזבו את־בית יהוה אלהי אבותיהם ויעבדו את־
האשרים ואת־העצבים ויהי־קצף על־יהודה וירושלם
באשמתם זאת: יט וישלח בהם נבאים להשיבם
אל־יהוה ויעידו בם ולא האזינו: כ ורוח אלהים
לבשה את־זכריה בן־יהוידע הכהן ויעמד מעל לעם
ויאמר להם כה אמר האלהים למה אתם עברים את־
מצות יהוה ולא תצליחו כי־עזבתם את־יהוה ויעזב
אתכם: כא ויקשרו עליו וירגמהו אבן במצות המלך
בחצר בית יהוה: כב ולא־זכר יואש המלך החסד
אשר

מצודת דוד

וכלי זהב· ושאר כלי זהב וכסף: תמיד· הם התמידין שבכל יום בבוקר ובערב: טז בישראל· במה שהעמיד להם מלך מזרע דוד: ועם האלהים· במה שקרב את ישראל לעבודת המקום: וביתו· במה שהעמיד בה הממונים: יז וישתחוו למלך· אז"ל שעשאוהו אלוה באמרם אליו הנה נאמר והזר הקרב יומת (במדבר י"ח) ואתה נכנסת לבית קה"ק שנים ועודך חי ותרצה לעבוד אותך עבודת אלהות: אז שמע המלך· קבל דבריהם: יח ויעזבו וכו'· ונמשך מזה שעזבו את בית ה' ועבדו האשרים: באשמתם זאת· בעבור אשמתם זאת: יט ויעידו בם· התרו בם כ"כ כדרך המתרה להתרות בעדים למען לא יכחש בדבר: ולא האזינו· לא הטו אוזן לשמוע: כ מעל לעם· במקום גבוה מכל העם למען ישמעו כולם: כא במצות המלך· הוא צוה לרגמו באבן: כב החסד

מצודת ציון

והעלות· היא יד המכתשת וקרויה כן ע"ש שמעלין ומורידין אותה בעת הכתישה וכן בתוך הריפות בעלי (משלי כ"ז):
במלגר

אשר עשה יהוידע אביו עמו ויהרג את־בנו ובמותו
אמר ירא יהוה וידרש: כג ויהי לתקופת השנה
עלה עליו חיל ארם ויבאו אל־יהודה וירושלם
וישחיתו את־כל־שרי העם מעם וכל־שללם שלחו
למלך דרמשק: כד כי במצער אנשים באו חיל
ארם ויהוה נתן בידם חיל לרב מאד כי עזבו את־
יהוה אלהי אבותיהם ואת־יואש עשו שפטים:
כה ובלכתם ממנו כי־עזבו אתו במחלים רבים
התקשרו עליו עבדיו בדמי בני יהוידע הכהן ויהרגהו
על־מטתו וימת ויקברהו בעיר דויד ולא קברהו
בקברות המלכים: כו ואלה המתקשרים עליו
זבד בן־שמעת העמונית ויהוזבד בן־שמרית המואבית:
כז ובניו ורב המשא עליו ויסוד בית האלהים הנם
כתובים על־מדרש ספר המלכים וימלך אמציהו בנו
תחתיו

מצודת ציון

כד במצער · במעט כמו הביא מצער (בראשית י״ט): כה התקשרו · עשו קשר אגודת מרידה: כו זבד · ובמ״ב נאמר יוזכר ונשתנה השם כי היה נקרא וכן אביו שמרית ושם שומר: כז ורב · מל׳ רבוי:
סבו

מצודת דוד

אשר עשה · אשר הצילו מן המיתה והמליכו על ישראל: ירא ה׳ · בעל הכם הורגים אותי וידרוש מהם את דמי לקחת נקמתי: כג לתקופת השנה · ר״ל כאשר הקיפה השנה לבוא אל הנקודה שהיא בעולם בעמדה בעת שנהרג: מעם · ר״ל מן העם כי עזבו את העם והשחיתו את השרים לבד להראותם שבא בעונם על אשר השחיתו למלך: כד כי במצער · ר״ל כי אם הדבר שבא בעונם ובהשגחה כי באו ארם באנשים מעטים ובני יהודה היו חיל רב ועכ״ז נפלו בידם: עשו שפטים · עשו בו דין משפט יסורין: כה ובלכתם · ובעת שהלכו הארמים ממנו ולא על שהמיתו עליו רק כי עזבוהו חולה בחלאים רבים כי עשו בו מה שרצו ביסורים: התקשרו · בעת ההיא התקשרו עליו עבדיו בעבור נקמת דמי בני יהוידע ועם זכריה נהרג אמר בני וכן ובני דן חושים (בראשית מ״ו): כו ובניו · זכרון מספר בניו: ורב המשא עליו · ומה שרבה עליו המשא ר״ל מרבית הנבואות שנבאו עליו הנביאים: ויסוד · ספור יסוד בית ה׳ אשר חזק ובדק: על מדרש · הספר של דברי הימים מהמלכים נקרא מדרש

כי

תחתיו:

כה א בן־עשרים וחמש שנה מלך אמציהו ועשרים
ותשע שנה מלך בירושלם ושם
אמו יהועדן מירושלים: ב ויעש הישר בעיני יהוה
רק לא בלבב שלם: ג ויהי כאשר חזקה הממלכה
עליו ויהרג את־עבדיו המכים את־המלך אביו:
ד ואת־בניהם לא המית כי ככתוב בתורה בספר
משה אשר־צוה יהוה לאמר לא־ימותו אבות על־בנים
ובנים לא־ימותו על־אבות כי איש בחטאו ימותו:
ה ויקבץ אמציהו את־יהודה ויעמידם לבית־אבות
לשרי האלפים ולשרי המאות לכל־יהודה ובנימן
ויפקדם למבן עשרים שנה ומעלה וימצאם שלש־
מאות אלף בחור יוצא צבא אחז רמח וצנה:
ו וישכר מישראל מאה אלף גבור חיל במאה ככר־
כסף: ז ואיש האלהים בא אליו לאמר המלך אל־
יבוא עמך צבא ישראל כי אין יהוה עם־ישראל כל
בני אפרים: ח כי אם־בא אתה עשה חזק למלחמה
יכשילך האלהים לפני אויב כי יש־כח באלהים לעזור
ולהכשיל: ט ויאמר אמציהו לאיש האלהים ומה־

לעשות

מצודת דוד

כי בו נדרש סדורי ענייני המלכים והקורות:

כה ד כי ככתוב · כי עשה ככתוב בתורה ונתוספה ביאור אמר בספר
משה: על בנים · בעבור עון הבנים: איש
בחטאו ימותו · ר"ל כל המתים המה כל איש בחטאו ולא בחטא זולתו: ה
לבית אבות וגו' · לכל בית אב לבד ולכל שר אלף יתחבר עם אנשיו לבד: ז כל
בני אפרים · מלכות עשרת השבטים קרויה ע"ש אפרים על כי ירבעם המלך
הראשון שעליהם היה מבני אפרים: ח כי אם בוא אתה · בוא למלחמה
לבד ולא עמהם: יכשילך · ר"ל פן יכשילך ותענינו חסרון הפרונו ור"ל אם
יבואו עמך צבא ישראל פן יכשילך האלהים לפני האויב: ט ומה

לעשות

לַעֲשׂוֹת לִמְאַת הַכִּכָּר אֲשֶׁר נָתַתִּי לִגְדוּד יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר
אִישׁ הָאֱלֹהִים יֵשׁ לַיהוָה לָתֶת לְךָ הַרְבֵּה מִזֶּה׃
י וַיַּבְדִּילֵם אֲמַצְיָהוּ לְהַגְּדוּד אֲשֶׁר־בָּא אֵלָיו מֵאֶפְרַיִם
לָלֶכֶת לִמְקוֹמָם וַיִּחַר אַפָּם מְאֹד בִּיהוּדָה וַיָּשׁוּבוּ
לִמְקוֹמָם בָּחֳרִי־אָף׃ יא וַאֲמַצְיָהוּ הִתְחַזַּק וַיִּנְהַג אֶת־
עַמּוֹ וַיֵּלֶךְ גֵּיא הַמֶּלַח וַיַּךְ אֶת־בְּנֵי שֵׂעִיר עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים׃
יב וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים חַיִּים שָׁבוּ בְּנֵי יְהוּדָה וַיְבִיאוּם
לְרֹאשׁ הַסָּלַע וַיַּשְׁלִיכוּם מֵרֹאשׁ־הַסֶּלַע וְכֻלָּם נִבְקָעוּ׃
יג וּבְנֵי הַגְּדוּד אֲשֶׁר הֵשִׁיב אֲמַצְיָהוּ מִלֶּכֶת עִמּוֹ
לַמִּלְחָמָה וַיִּפְשְׁטוּ בְּעָרֵי יְהוּדָה מִשֹּׁמְרוֹן וְעַד־בֵּית־חוֹרוֹן
וַיַּכּוּ מֵהֶם שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַיָּבֹזּוּ בִּזָּה רַבָּה׃ יד וַיְהִי
אַחֲרֵי בוֹא אֲמַצְיָהוּ מֵהַכּוֹת אֶת־אֲדוֹמִים וַיָּבֵא אֶת־
אֱלֹהֵי בְּנֵי שֵׂעִיר וַיַּעֲמִידֵם לוֹ לֵאלֹהִים וְלִפְנֵיהֶם יִשְׁתַּחֲוֶה
וְלָהֶם יְקַטֵּר׃ טו וַיִּחַר־אַף יְהוָה בַּאֲמַצְיָהוּ וַיִּשְׁלַח אֵלָיו
נָבִיא וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה דָרַשְׁתָּ אֶת־אֱלֹהֵי הָעָם אֲשֶׁר
לֹא־הִצִּילוּ אֶת־עַמָּם מִיָּדֶךָ׃ טז וַיְהִי בְּדַבְּרוֹ אֵלָיו
וַיֹּאמֶר לוֹ הַלְיוֹעֵץ לַמֶּלֶךְ נְתַנּוּךָ חֲדַל־לְךָ לָמָּה יַכּוּךָ
וַיֶּחְדַּל הַנָּבִיא וַיֹּאמֶר יָדַעְתִּי כִּי־יָעַץ אֱלֹהִים לְהַשְׁחִיתֶךָ
כִּי־עָשִׂיתָ זֹּאת וְלֹא שָׁמַעְתָּ לַעֲצָתִי׃ יז וַיִּוָּעַץ אֲמַצְיָהוּ
מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּשְׁלַח אֶל־יוֹאָשׁ בֶּן־יְהוֹאָחָז בֶּן־יֵהוּא מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל

מצודת ציון

כה יב · שבו · מלשון שביה:
יג ויפשטו · מל' התפשטות ופזור כדרך הנלחמים ושוללים:
לך
מינה אותך להיות יועץ למלך:
מי מאנשי: כי יעץ אלהים ·

מצודת דוד

לעשות · ר"ל וכי אפסיד הכסף הלא לא יחזירו לי: יש לה' וכו' · וימלא חסרונך ממקו' אחר: י ויבדילם · מבין אנשי יהודה: ויחר אפם · כי לבזיון יחשב להם: יב נבקעו: נבקע כריסם: טו אשר לא הצילו. ונראה א"כ שלא אלהים המה: טז הליועץ · וכי מי חדל לך · מדבריך אלה: למה יכוך · יועץ את עצמו:

מולה

ישראל לאמר לך נתראה פנים: יח וישלח יואש
מלך־ישראל אל־אמציהו מלך־יהודה לאמר החוח
אשר בלבנון שלח אל־הארז אשר בלבנון לאמר תנה
את־בתך לבני לאשה ותעבר חית השדה אשר בלבנון
ותרמס את־החוח: יט אמרת הנה הכית את־אדום
ונשאך לבך להכביד עתה שבה בביתך למה תתגרה
ברעה ונפלת אתה ויהודה עמך: כ ולא־שמע
אמציהו כי מהאלהים היא למען תתם ביד כי דרשו
את אלהי אדום: כא ויעל יואש מלך־ישראל ויתראו
פנים הוא ואמציהו מלך־יהודה בבית שמש אשר
ליהודה: כב וינגף יהודה לפני ישראל וינסו איש
לאהליו: כג ואת אמציהו מלך־יהודה בן־יואש בן־
יהואחז תפש יואש מלך־ישראל בבית שמש ויביאהו
ירושלם ויפרץ בחומת ירושלם משער אפרים עד־שער
הפונה ארבע מאות אמה: כד וכל־הזהב והכסף

ואת

מצודת דוד

יז נתראה פנים · לאומר אין זה גבורה מה שבאו אנשיך פתאום והכו בעמי אך נתראה פנים בפנים ונדעה הגבורה עם מי: יח החוח · המשיל את אמציה לחוח ואת עצמו לארז וכאלו אומר אף אם דברת לשלום לכלימה יחשב לי להתחבר עמך ומכ"ש לרדת עמך במלחמה: ותרמס · על אשר נשאו לבו לדבר כזאת ורמז לו שאנשיו ירמסו אותו: יט אמרת הנה הכית וכו' · ולדבר גבורה יחשב אצלך. ולזה נתגאת ורוצה אתה להרבות כבודך בהלחמך עמדי: עתה · הואיל וקנית כבוד מה בנצחון אדום שב בביתך ותשאר בכבודך: למה תתגרה ברעה. למה תתגרה עמדי בעבור תביא עליך הרעה ותפול אתה ועמך: כ למען תתם · את אמציה ועמו ביד מלך ישראל: כא ויתראו פנים · ר"ל נלחמו פנים בפנים: כג משער אפרים · התחיל לפרוץ מן השער הנקרא שער אפרים ופרץ עד השער הנקרא שער הפונה נמשך באורך ת' אמה: כד וכל הזהב ·

מצודת ציון

יז לך · ענינו כמו לכה בה"א: יח החוח · הוא מין קוצים כמו כשושנה בין החוחים (ש"ה ב'): ותרמס · ענין דריכה ברגל: יט ונשאך לבך · ענין התרוממות וגאוה: תתגרה · מל' תגר ומחלוקת וכן ואל תתגר בם (דברים ב'): כג שער הפונה · הוא שער הפינה

ר"ל

את כל־הכלים הנמצאים בבית־האלהים עם־עבד אדום ואת־אוצרות בית המלך ואת בני התערבות
וישב שמרון : כה ויחי אמציהו בן־יואש מלך יהודה אחרי מות יואש בן־יהואחז מלך ישראל חמש עשרה
שנה : כו ויתר דברי אמציהו הראשנים והאחרונים הלא הנם כתובים על־ספר מלכי־יהודה וישראל :
כז ומעת אשר־סר אמציהו מאחרי יהוה ויקשרו עליו קשר בירושלם וינס לכישה וישלחו אחריו לכישה
וימיתהו שם : כח וישאהו על־הסוסים ויקברו אתו עם־אבתיו בעיר יהודה :

כו א ויקחו כל־עם יהודה את־עזיהו והוא בן־שש עשרה שנה וימליכו אתו תחת אביו אמציהו :
ב הוא בנה את־אילות וישיבה ליהודה אחרי שכב־המלך עם־אבתיו :
ג בן־שש

עשרה

מצודת ציון

הפינה המעמד כמ"ש פני השער העומד בפינה הוא פונה לכאן ולכאן : כד התערובות · מל' ערבון ומשכון כמו מה הערבון (בראשית ל"ח):

המקצוע

מצודת דוד

ר"ל ולקח את כל הזהב וכו' ופעמינו הבין חסרונו : עם עובד אדום · עם כל הכמנה בבית עובד אדום כי בהיות הארון שם בימי דוד היה בביתו אוצרות הקדשים ונשארו שמה אף אחר שנלקח הארון משם : בני התערובות · בני השרים שהם ביד המלך לערבון שלא ימרדו בו האבות : כז ומעת וכו' ויקשרו · מעת היא התחילו לקשור עליו ולמרוד בו : כח בעיר יהודה · ר"ל בעיר המיוחדת אשר ביהודה והיא עיר ציון :

כו ב הוא בנה את אילות וישיבה ליהודה · כי שלמה כבשה מאדום כמ"ש אז הלך שלמה וכו' ואל אילות (לעיל ח') ובני אדום חזרו ולקחו אותה מיהודה וכאשר הכה אמציה את אדום לקחה מידם ועוזיהו בנה את חומתה להיות עיר מבצר וזהו השיבה ליהודה כי בעודה פרוזה אין להתחזק בה ובהחזיקה מבלעם : אחרי שכב המלך · על אמציה יאמר כי רק אז הוא לבדה עדיין לא הוחזר ליהם להחזיק בה עד כי מת וגם עוזיה ועשאה עיר מבצר :

ויעש

עשרה שנה עזיהו במלכו וחמשים ושתים שנה מלך
בירושלם ושם אמו יכיליה מן־ירושלם׃ ד ויעש הישר
בעיני יהוה ככל אשר־עשה אמציהו אביו׃ ה ויהי
לדרש אלהים בימי זכריהו המבין בראת האלהים
ובימי דרשו את־יהוה הצליחו האלהים׃ ו ויצא
וילחם בפלשתים ויפרץ את־חומת גת ואת חומת
יבנה ואת חומת אשדוד ויבנה ערים באשדוד
ובפלשתים׃ ז ויעזרהו האלהים על־פלשתים ועל־
הערביים היושבים בגור־בעל והמעונים׃ ח ויתנו
העמונים מנחה לעזיהו וילך שמו עד־לבוא מצרים
כי החזיק עד־למעלה׃ ט ויבן עזיהו מגדלים
בירושלם על־שער הפנה ועל־שער הגיא ועל־המקצוע
ויחזקם׃ י ויבן מגדלים במדבר ויחצב ברות רבים
כי מקנה־רב היה לו ובשפלה ובמישור אכרים וכרמים
בהרים ובכרמל כי־אהב אדמה היה׃ יא ויהי לעזיהו
חיל עשי מלחמה יוצאי צבא לגדוד במספר פקדתם

ביד

מצודת דוד

ד ויעש הישר וכו׳ ככל וכו׳ · ר״ל נדבר הישר עשה כאביו ולא נדבר מה שלא טוב עשה׃ ה ויהי לדרוש אלהים · היה דרכו לדרוש אלהים וכו׳׃ המבין בראות אלהים · היה בעל בינה להבין נפלאות במראות הנבואה הבאה מאלהים׃ ח העמונים · אולי הם המעונים שנזכר והוא הפוך׃ וילך שמו · פרסום שמו הלך עד סבא אל מצרים׃ עד למעלה · ר״ל גדול מאד׃ ט ויחזקם · בכל פעם חיזק את המגדלים ההם׃ י ויחצוב בורות · כחופר במקום אבנים קרוי חוצב בלשון מקרא׃ כי מקנה רב · והיה צריך לבורות רבים להשקות המקנה׃ ובשפלה ובמישור · מהם רועים בשפלה ומהם במישור׃ כי אוהב אדמה · אוהב היה עסוק בעבודת אדמה׃ יא במספר פקודתם · במספר מנינם המסור ביד

מצודת ציון

כו ט המקצוע · הזוית כמו לשני המקצעות (שמות כ״ו)׃ י ובשפלה · בעמק׃ איכרים · הם עובדי האדמה בחרישה כמו וקראו איכר אל אבל (עמוס ה׳)׃ וכורמים · עובדי הכרמים׃ ובכרמל · ענין גבעות שמנים ועושים כמו ורעה הכרמל והבשן (ירמיה נ׳)׃

ויכן

ביד יעואל הסופר ומעשיהו השוטר על יד־חנניהו
משרי המלך: יב כל מספר ראשי האבות לגבורי
חיל אלפים ושש מאות: יג ועל־ידם חיל צבא שלש
מאות אלף ושבעת אלפים וחמש מאות עושי מלחמה
בכח חיל לעזר למלך על־האויב: יד ויכן להם עזיהו
לכל־הצבא מגנים ורמחים וכובעים ושרינות וקשתות
ולאבני קלעים: טו ויעש בירושלם חשבנות מחשבת
חושב להיות על־המגדלים ועל־הפנות לירוא בחצים
ובאבנים גדלות ויצא שמו עד־למרחוק כי־הפליא
להעזר עד כי־חזק: טז וכחזקתו גבה לבו עד־
להשחית וימעל ביהוה אלהיו ויבא אל־היכל יהוה
להקטיר על־מזבח הקטרת: יז ויבא אחריו עזריהו
הכהן ועמו כהנים ליהוה שמונים בני־חיל: יח ויעמדו
על־עזיהו המלך ויאמרו לו לא־לך עזיהו להקטיר
ליהוה כי לכהנים בני־אהרן המקדשים להקטיר צא

מן

מצודת ציון

יד ויכן · מל' הכנה: וכובעים · עשוים הם מברזל ישימו על הראש להגן ממכ' חרב: ושריונות · כעין מלבוש ברזל ילבשו במלחמה להגן: טו הפנות · המה כעין מגדלים כמו ועל הפנות הגבוהות (צפניה א'): לירוא · להשליך כמו ירה בים (שמות ט"ו): טז וימעל · ענין חטא ופשע:

ויזעף

מצודת דוד

יעואל וכו': על יד חנניהו · הוא היה מוסר בידם המספר: יב לגבורי חיל · של גבורי החיל: יג ועל ידם · הנתונים בידם ותחת ממשלתם: בכח חיל · הוא כפל ענין במ"ש ויורה על רב הכח: יד ולאבני קלעים · הכלים הנצרכים לאבני הקלע: טו חשבנות · מעשה אומנות הבאה ע"י מחשבה ועיון רב ולתוספת ביאור אמר מחשבת חושב ר"ל הנעשה במחשבת של החושב והוא הרגיל במחשב' העיון: להיות על המגדלים · מעשה האומנות ההם עשה לשומם על המגדלים לירות בהם בחצים ובאבנים: כי הפליא · עשה דברים נפלאים להיות נעזר בהם עד כי נחזק על ידיהם:

טז עד להשחית · עד כי נשחת להרשיע בעבור רוב גובה הלב:
יח לא לך · לא בוחר לך להקטיר:

מן־המקדש כי מעלת ולא־לך לכבוד מיהוה אלהים׃
יט ויזעף עזיהו ובידו מקטרת להקטיר ובזעפו עם־
הכהנים והצרעת זרחה במצחו לפני הכהנים בבית
יהוה מעל למזבח הקטרת׃ כ ויפן אליו עזריהו כהן
הראש וכל־הכהנים והנה־הוא מצרע במצחו ויבהלוהו
משם וגם־הוא נדחף לצאת כי נגעו יהוה׃ כא ויהי
עזיהו המלך מצרע עד־יום מותו וישב בית החפשות
מצרע כי נגזר מבית יהוה ויותם בנו על־בית המלך
שופט את־עם הארץ׃ כב ויתר דברי עזיהו הראשנים
והאחרנים כתב ישעיהו בן־אמוץ הנביא׃ כג וישכב
עזיהו עם־אבתיו ויקברו אתו עם־אבתיו בשדה
הקבורה אשר למלכים כי אמרו מצורע הוא וימלך
יותם בנו תחתיו׃

כז א בן־עשרים וחמש שנה יותם במלכו ושש־
עשרה שנה מלך בירושלם ושם
אמו

מצודת דוד

כי מעלת. כי פשעת בזה: ולא לך לכבוד. ר"ל לא כמו שחשבת אשר יהיה לך בהקטרה זו כבוד מה' כי לא כן הוא: יט ויזעף. על שמיחו בו: ובידו מקטרת. וכבר היה בידו המחתה ובו הקטורת: ובזעפו. ובעת זעפו פרחה הצרעת במצחו ולפי שהצרעת לבנה היא כמ"ש והם נהפך לבנה הוא (ויקרא י"ג) לזה אמר לשון זריחה כי מבהיק בעבור הלובן: מעל. עמדו מעל המזבח: כ ויבהילוהו. הבהילוהו משם בבהלה ומהירות: נדחף לצאת. מעצמו היה נדחף לצאת מהר כי ראה שה' נגעו ובפומבי נא: כא בית החפשית. בבית ההפקרות ר"ל עזב הנהגת המלוכה והיה חפשי מן העמל הזה וכמ"ש רז"ל שהמלכות לעבדות יחשב לפי רב העמל: כי נגזר. כי נכרת מלבוא בבית ה' בעבור טומאת צרעתו לזה עזב גם הנהגת המלוכה: על בית המלך. היה ממונה על בית המלך להיות שופט ומשפט העם תחת המלך: כג בשדה הקבורה. ולא במערה של קבורת המלכים: מצורע הוא. ואין שראוי ע"כ לקוברו

מצודת ציון

יט ויזעף. ענין כעס: מקטרת. כן יקרא המחתה שבה עם הקטורת ונכונה להקטיר: כ נדחף. מל' דחיפה ומהירות הליכה: כא נגזר. נכרת:
העופל

אמו ירושה בת־צדוק: ב ויעש הישר בעיני יהוה
ככל אשר־עשה עזיהו אביו רק לא־בא אל־היכל
יהוה ועוד העם משחיתים: ג הוא בנה את־שער
בית־יהוה העליון ובחומת העפל בנה לרב: ד וערים
בנה בהר־יהודה ובחרשים בנה בירניות ומגדלים:
ה והוא נלחם עם־מלך בני־עמון ויחזק עליהם ויתנו־
לו בני־עמון בשנה ההיא מאה ככר־כסף ועשרת
אלפים כרים חטים ושעורים עשרת אלפים זאת השיבו
לו בני עמון ובשנה השנית והשלישית: ו ויתחזק
יותם כי הכין דרכיו לפני יהוה אלהיו: ז ויתר דברי
יותם וכל־מלחמתיו ודרכיו הנם כתובים על־ספר
מלכי ישראל ויהודה: ח בן־עשרים וחמש שנה היה
במלכו ושש־עשרה שנה מלך בירושלם: ט וישכב
יותם עם־אבתיו ויקברו אתו בעיר דויד וימלך אחז
בנו תחתיו:

א בן־עשרים שנה אחז במלכו ושש־עשרה
שנה מלך בירושלם ולא־עשה
הישר בעיני יהוה כדויד אביו: ב וילך בדרכי מלכי
ישראל

מצודת ציון

כז ג העופל · שם מגדל וכן ויבוא אל העופל (מ"ב ה') :
ד ובחרשים · ביערות כמו וחרש מצל (יחז' ל"א) ור"ל מעיף :
בירניות · ארמונות וכן לא לאדם הבירה (דה"א כ"ט) :
ה השיבו · לפי שעלתו פעם פעמים לזה אמר השיבו ר"ל שלחו והשיבו ושלחו :

מסכות

מצודת דוד

המערה עם המלכים :
כז ב ככל אשר עשה · ר"ל בדבר היושר עשה כאביו רק לא בדבר המעל ולא בא אל ההיכל להקטיר כמו שבא אביו : ועוד העם · ר"ל עם כי יותם היה צדיק גמור עכ"ז היו העם משחיתים דרכיהם ולא למדו מדרכיו : ג הוא בנה · ר"ל בנה עליו בנין גבוה · או שנפל וחזר בנאו ובנהו מחדש : ה ושעורים עשרת אלפים · מוסב הוא על כורים :

וינסר

ישראל וגם מסכות עשה לבעלים: ג והוא הקטיר
בגיא בן־הנם ויבער את־בניו באש כתעבות הגוים
אשר הריש יהוה מפני בני ישראל: ד ויזבח ויקטר
בבמות ועל־הגבעות ותחת כל־עץ רענן: ה ויתנהו
יהוה אלהיו ביד־מלך ארם ויכו־בו וישבו ממנו שביה
גדולה ויביאו דרמשק וגם ביד־מלך ישראל נתן ויך
בו מכה גדולה: ו ויהרג פקח בן־רמליהו ביהודה
מאה ועשרים אלף ביום אחד הכל בני־חיל בעזבם
את־יהוה אלהי אבותם: ז ויהרג זכרי גבור אפרים
את־מעשיהו בן־המלך ואת־עזריקם נגיד הבית ואת־
אלקנה משנה המלך: ח וישבו בני־ישראל מאחיהם
מאתים אלף נשים בנים ובנות וגם־שלל רב בזזו מהם
ויביאו את־השלל לשמרון: ט ושם היה נביא ליהוה
עדד שמו ויצא לפני הצבא הבא לשמרון ויאמר להם
הנה בחמת יהוה אלהי־אבותיכם על־יהודה נתנם
בידכם ותהרגו־בם בזעף עד לשמים הגיע: י ועתה
בני־יהודה וירושלם אתם אמרים לכבש לעבדים
ולשפחות לכם הלא רק־אתם עמכם אשמות ליהוה
אלהיכם:

מצודת דוד

כח ג ויבער את בניו · ר"ל העביר
למולך:
ו בעזבם · בעבור עזבם ובעונם זה: ח
בנים ובנות · ר"ל קטנים וקטנות: ט לפני
הצבא · לקראת הצבא: בחמת ה' · בעבור
שבערה חמת ה' על יהודה לזה נתנם בידכם לא
בעבור זכותכם: בזעף · ר"ל ברב ונדל הקצף
שהכיתם את הפחות לרוב גדל [illegible]
[illegible] הבלו [illegible]: י ועתה
[illegible] כי הגדול [illegible] עוד
לעבדים [illegible] הלא רק אתם. ר"ל הטובים

מצודת ציון

כח ב מסכות · פסילים
יצוקים
ממתכת וכן אלהי מסכה (שמות
ל"ד): ג ויבער · ענין
שריפה: הוריש · גרש:
ז נגיד הבית · פקיד הבית:
משנה המלך · שני למלך:
י לכבש · לאחוז בחזקה כמו
והכבוש אותם (ירמיה ל"ד):

אלהיכם: יא ועתה שמעוני והשיבו השביה אשר
שביתם מאחיכם כי חרון אף־יהוה עליכם: יב ויקמו
אנשים מראשי בני־אפרים עזריהו בן־יהוחנן ברכיהו
בן־משלמות ויחזקיהו בן־שלם ועמשא בן־חדלי על־
הבאים מן־הצבא: יג ויאמרו להם לא־תביאו את־
השביה הנה כי לאשמת יהוה עלינו אתם אמרים
להסיף על־חטאתינו ועל־אשמתנו כי־רבה אשמה לנו
וחרון אף על־ישראל: יד ויעזב החלוץ את־השביה
ואת־הבזה לפני השרים וכל־הקהל: טו ויקמו
האנשים אשר־נקבו בשמות ויחזיקו בשביה וכל־
מערמיהם הלבישו מן־השלל וילבשום וינעלום ויאכלום
וישקום ויסכום וינהלום בחמרים לכל־כושל ויביאום
ירחו עיר־התמרים אצל אחיהם וישובו שמרון:
טז בעת ההיא שלח המלך אחז על־מלכי אשור לעזר
לו

מצודת ציון

יד החלוץ · אנשי המלחמה המזויינים: טו נקבו · נתפרשו כמו ונוקב שם (ויקרא כ"ד): ויחזיקו · אחזו: וינהלום · ענין הנהגה כמו אתנהלה לאטי (בראשית ל"ג): כושל · ענין חלישות כח כמו כשל כח הסבל (נחמיה ד'): עיר התמרים · על שם שגדלו בה תמרים הרבה הפריע

מצודת דוד

הביא לא למוצא לכם הבאתם עמכם רק אתם מביאים עמכם אשמות ופשעים: יא כי חרון · כי כן יהיה חרון אף ה' עליכם: יב על הבאים · לעורר לבבם לעזוב השבויים: יג הנה · אל שמרון: כי לאשמת ה' · כי את אשמת ה' ר"ל דבר הנחשב בעיני ה' לאשמה אתם אומרים להוסיף עלינו עוד על חטאתינו אשר אתנו: כי רבה · בדבר הזה יהיה לנו אשמה רבה וחרון אף ה' על ישראל: יד ויעזב וכו' לפני השרים · עזבו הכל מידם והעמידם לפני השרים לעשות בהם הטוב בעיניהם: טו אשר נקבו · עזריהו וחבריו הנזכרים למעלה: ויחזיקו בשביה · שיהיו תחת ידם וברשותם: וכל מערומיהם · כל מי בהם שהיה ערום מבלי לבוש הלבישו מן השלל: וינעלום · נתנו מנעלים ברגליהם: ויסכום · בשמן: וינהלום · הנהיגום על החמורים את כל מי שחלש כחו ונלאה ללכת ברגליו: אצל אחיהם · שבני שבט יהודה: טז בעת ההיא · שנלחם בו מלך ישראל:

לו: יז ועוד אדומים באו ויכו ביהודה וישבו־שבי:
יח ופלשתים פשטו בערי השפלה והנגב ליהודה
וילכדו את־בית־שמש ואת־אילון ואת־הגדרות ואת־
שוכו ובנותיה ואת־תמנה ובנותיה ואת־גמזו ואת־
בנתיה וישבו שם: יט כי־הכניע יהוה את־יהודה
בעבור אחז מלך־ישראל כי הפריע ביהודה ומעול
מעל ביהוה: כ ויבא עליו תלגת פלנאסר מלך
אשור ויצר לו ולא חזקו: כא כי־חלק אחז את־בית
יהוה ואת־בית המלך והשרים ויתן למלך אשור ולא
לעזרה לו: כב ובעת הצר לו ויוסף למעול ביהוה
הוא המלך אחז: כג ויזבח לאלהי דרמשק המכים
בו ויאמר כי אלהי מלכי־ארם הם מעזרים אתם להם
אזבח ויעזרוני והם היו־לו להכשילו ולכל־ישראל:
כד ויאסף אחז את־כלי בית־האלהים ויקצץ את־כלי
בית־האלהים ויסגר את־דלתות בית־יהוה ויעש לו
מזבחות בכל־פנה בירושלם: כה ובכל־עיר ועיר
ליהודה

מצודת דוד

יח בערי השפלה והנגב · בערים שעמדו בעמק ובערים הדרומים של יהודה: יט כי הפריע ביהודה · הוא גלה מעשיהם הרעים כי ע"י עשו בפרסום רב: ומעול · וגם הוא עצמו מעל בה': כ ויצר לו · עם שבוא אליו לעזרו הצר לו עוד ולא חזקו כאשר שאל מאתו ולאף שנלחם בעבורו עם מלך ארם כמ"ש במ"ב מ"מ לא יחשב לעזר הואיל והוא הצר לו נוסף: כא כי חלק · אף כי חלק אחז את האוצרות הנמצא בבית ה' וכו' ונתן חלק אחד למלך אשור אעפ"כ לא היה לו לעזרה: כב ובעת הצר לו · בעת שהיה צר לו לא שב לה' כי אם עוד הוסיף למעול יותר: הוא המלך · ר"ל כל ימיו היה בהויתו ולא חזר בו: כג המכים בו · אשר חזר על אנשי דרמשק: להכשילו · כי בעבור זה היה מעלו עוד יותר: כד ויקצץ · קלף וכרת משם את הזהב: ויסגור · לבל יבוא מי לבה"מ:

מצודת ציון

יט הפריע · ענין גלוי כמו ופרע את ראש האשה (במדבר ה'): כ תלגת פלנאסר · הוא תגלת פלאסר האמור במ"ב: ויצר · מל' צר ודחק: כד פנה · זוית:

התקדשו

כי

לִיהוּדָה עָשָׂה בָמוֹת לְקַטֵּר לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַיַּכְעֵס
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו׃ כו וְיֶתֶר דְּבָרָיו וְכָל־דְּרָכָיו
הָרִאשֹׁנִים וְהָאַחֲרוֹנִים הִנָּם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר מַלְכֵי־
יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל׃ כז וַיִּשְׁכַּב אָחָז עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקְבְּרֻהוּ
בָעִיר בִּירוּשָׁלִַם כִּי לֹא הֱבִיאֻהוּ לְקִבְרֵי מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל
וַיִּמְלֹךְ יְחִזְקִיָּהוּ בְנוֹ תַּחְתָּיו׃

כט א יְחִזְקִיָּהוּ מָלַךְ בֶּן־עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה וְעֶשְׂרִים
וָתֵשַׁע שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם
אִמּוֹ אֲבִיָּה בַּת־זְכַרְיָהוּ׃ ב וַיַּעַשׂ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה
כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה דָּוִיד אָבִיו׃ ג הוּא בַשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה
לְמָלְכוֹ בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן פָּתַח אֶת־דַּלְתוֹת בֵּית־יְהוָה
וַיְחַזְּקֵם׃ ד וַיָּבֵא אֶת־הַכֹּהֲנִים וְאֶת־הַלְוִיִּם וַיַּאַסְפֵם
לִרְחוֹב הַמִּזְרָח׃ ה וַיֹּאמֶר לָהֶם שְׁמָעוּנִי הַלְוִיִּם עַתָּה
הִתְקַדְּשׁוּ וְקַדְּשׁוּ אֶת־בֵּית יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם וְהוֹצִיאוּ
אֶת־הַנִּדָּה מִן־הַקֹּדֶשׁ׃ ו כִּי־מָעֲלוּ אֲבֹתֵינוּ וְעָשׂוּ הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה־אֱלֹהֵינוּ וַיַּעַזְבֻהוּ וַיַּסֵּבּוּ פְנֵיהֶם מִמִּשְׁכַּן יְהוָה
וַיִּתְּנוּ־עֹרֶף׃ ז גַּם סָגְרוּ דַּלְתוֹת הָאוּלָם וַיְכַבּוּ אֶת־
הַנֵּרוֹת וּקְטֹרֶת לֹא הִקְטִירוּ וְעֹלָה לֹא־הֶעֱלוּ בַקֹּדֶשׁ
לֵאלֹהֵי

מצודת ציון

כט ה התקדשו · הטהרו : הנדה · מל' נדודה : ז עורף · הוא אחורי הפנים : לגזוב :

מצודת דוד

כז כי לא וכו' · בעבור גודל רשעו : מלכי ישראל · כי גם דוד ושלמה נקברו שמה אשר היו גם מלכי ישראל :
כט ג פתח · כי אחז אביו סגרם כמ"ש למעלה ובא הוא ופתחם : ויחזקם · תקנם בבנין : ד לרחוב המזרח · העומדת בהר הבית : ה עתה התקדשו · הואיל והתחלתי את הדלתות התקדשו בטבילה למען תוכלו לבוא לבית ה' : וקדשו וכו' והוציאו · קדשו בזה מה שתוציאו ממנה את הנדה היא העכו"ם הראויה להנידה ממקום להשליכה חוצה כדבר הנמאס ומתועב : ו ויסבו פניהם · החזירו פניהם ממנה לבל להסתכלות אליה : ז את הנרות · של המנורה :

ניכי

לאלהי ישראל : ח ויהי קצף יהוה על־יהודה
וירושלם ויתנם לזועה לשמה ולשרקה כאשר אתם
ראים בעיניכם : ט והנה נפלו אבותינו בחרב ובנינו
ובנותינו ונשינו בשבי על־זאת : י עתה עם־לבבי
לכרות ברית ליהוה אלהי ישראל וישב ממנו חרון
אפו : יא בני עתה אל־תשלו כי־בכם בחר יהוה
לעמד לפניו לשרתו ולהיות לו משרתים ומקטרים :
יב ויקמו הלוים מחת בן־עמשי ויואל בן־עזריהו מן־
בני הקהתי ומן־בני מררי קיש בן־עבדי ועזריהו בן־
יהללאל ומן־הגרשני יואח בן־זמה ועדן בן־יואח :
יג ומן־בני אליצפן שמרי ויעואל ומן־בני אסף זכריהו
ומתניהו : יד ומן־בני הימן יחואל ושמעי ומן־בני
ידותון שמעיה ועזיאל : טו ויאספו את־אחיהם
ויתקדשו ויבאו כמצות־המלך בדברי יהוה לטהר בית
יהוה : טז ויבאו הכהנים לפנימה בית־יהוה לטהר
ויוציאו את כל־הטמאה אשר מצאו בהיכל יהוה
לחצר בית יהוה ויקבלו הלוים להוציא לנחל־קדרון
חוצה

לזעוה ק' · ויעיאל ק' · יחיאל ק'

מצודת דוד

ח ויהי קצף · ובעבור זה היה הקצף : ויתנם לזועה · נתנם לחרדה לכל השומע כי יחרד שלא יקרה לו כמקרה : כאשר אתם רואים · אשר כן הוא : ט כשבי · הנה הם נשבי : יא אל תשלו · לא יהיה לכם שכחה ושגגה בדבר טהרת הבית : כי בכם בחר וכו' · א"כ מהראוי שתהיו זהירים בעבודת המקום : טו בדברי ה' · בדבר שהיא עבודת ה' : טז לפנימה · היא ההיכל ולהוספת ביאור אמר בית ה' : הטומאה · העכו"ם : ויקבלו הלוים · בהכרח קבלו מיד הכהנים כי לא היו רשאים ליכנס להיכל :

מצודת ציון

ח לזועה · מל' זיע ורעדה וכן ונתתים לזועה (ירמיה ט"ו): לשמה · לתמהון : ולשרקה · כן יקרא הקול הנעשה בקבוץ השפתים ודרך בני אדם לעשותם על דבר חשוב שנחרב וכן ושמתי את העיר הזאת לשמה ולשרקה (שם י"ט) : יא תשלו · ענין שכחה ושגגה כמו על השל (ש"ב ו') :

חוצה: יז ויחלו באחד לחדש הראשון לקדש וביום
שמונה לחדש באו לאולם יהוה ויקדשו את־בית־
יהוה לימים שמונה וביום ששה עשר לחדש הראשון
כלו: יח ויבואו פנימה אל־חזקיהו המלך ויאמרו
טהרנו את־כל־בית יהוה ואת־מזבח העולה ואת־כל־
כליו ואת־שלחן המערכת ואת־כל־כליו: יט ואת־
כל־הכלים אשר הזניח המלך אחז במלכותו במעלו
הכנו והקדשנו והנם לפני מזבח יהוה: כ וישכם
יחזקיהו המלך ויאסף את שרי העיר ויעל בית יהוה:
כא ויביאו פרים־שבעה ואילים שבעה וכבשים שבעה
וצפירי עזים שבעה לחטאת על־הממלכה ועל־המקדש
ועל־יהודה ויאמר לבני אהרן הכהנים להעלות על־
מזבח יהוה: כב וישחטו הבקר ויקבלו הכהנים את־
הדם ויזרקו המזבחה וישחטו האלים ויזרקו הדם
המזבחה וישחטו הכבשים ויזרקו הדם המזבחה:
כג ויגישו את־שעירי החטאת לפני המלך והקהל
ויסמכו ידיהם עליהם: כד וישחטום הכהנים ויחטאו

את

מצודת ציון

יז ויחלו · התחילו: יט הזניח · ענין עזיבה כמו זנח ה' מזבחו (איכה ב'): כא וצפירי עזים · ושעירי עזים וכן צפירי חטאת (עז"א ח'): במתנותים

מצודת דוד

חוצה · סביבות מחוץ לעיר: יז לקדש · לטהר את ההיכל: את בית ה' · זה ההיכל: כלו · גמרו לטהר את כל המקדש: יח פנימה · אל בית הפנימי מקום מושב המלך: המערכת · שעורכין עליו לחם הפנים: יט הזניח · מנעם מעבודת המקום ושמם נכס לעכו"ם: במלכותו · בימי מלכותו: במעלו · ברוב מעלו: הכנו · טהרנו להיות מוכנים לעבודה והקדשנום לה' כבתחלה הדבר לא אמרו שגנזום והקדישו אחרים תחתיהם כי נמאסו לגבוה: כא על הממלכה · ר"ל לה' לכפר להם שיתקיים בהם המלכות: ועל המקדש וכו' · למען יעמדו ויתקיימו: כד ויחטאו · נתן הדם בנתינה באצבע קרני המזבח וחטאם על המזבח (שמות כ"ט):

את־דמם המזבחה לכפר על־כל־ישראל כי לכל־
ישראל אמר המלך העולה והחטאת :
כה ויעמד
את־הלוים בית יהוה במצלתים בנבלים ובכנרות
במצות דויד וגד חזה־המלך ונתן הנביא כי ביד־יהוה
המצוה ביד־נביאיו :
כו ויעמדו הלוים בכלי דויד
והכהנים בחצצרות :
כז ויאמר חזקיהו להעלות
העלה להמזבח ובעת החל העולה החל שיר־יהוה
והחצצרות ועל־ידי כלי דויד מלך ישראל :
כח וכל־
הקהל משתחוים והשיר משורר והחצצרות מחצצרים
הכל עד לכלות העלה :
כט וככלות להעלות
כרעו המלך וכל־הנמצאים אתו וישתחוו :
ל ויאמר
יחזקיהו המלך והשרים ללוים להלל ליהוה בדברי
דויד ואסף החזה ויהללו עד־לשמחה ויקדו וישתחוו :
לא ויען יחזקיהו ויאמר עתה מלאתם ידכם ליהוה
גשו והביאו זבחים ותודות לבית יהוה ויביאו הקהל
זבחים

מצודת דוד

כי לכל ישראל וכו׳ · בעבור כל ישראל אמר המלך להקריבם : העולה · הפרים והאילים והכבשים הניחו לעולה וצפירי העזים להטאת : **כה** במצות דוד · כמו שצוה דוד וכו׳ : כי ביד ה׳ · מצות השיר אמורה היא מה׳ ביד נביאיו ועם שלא נזכר בפירוש בתורת משה : **כז** החל העולה · העלאת העולה : ועל ידי וכו׳ · חוזר על השיר לומר שהשיר היה ע״י כלי השיר שעשה דוד : **כח** והשיר משורר · ר״ל השיר היה משורר ע״י בעלי השיר : הכל · לא פסקו המשוררים ותוקעי החצוצרות עד שגמרו העלאת העולה : **ל** בדברי דויד · בהלולים שעשה דוד ואסף : עד לשמחה · מרוב הדבקות אל המקום ב״ה שהיה להם בעת ההלול באו אל השמחה : **לא** מלאתם ידכם · התחלת הדבר ותכונו נקרא מלוי ידים כמו ומלאת יד אהרן (שמות כ״ט) ור״ל הנה עד עתה הזלתם מעבודת המקום ב״ה ועתה התחלתם לעבדו : זבחים · שלמים :

מצודת ציון

כה במצלתים וכו׳ · שמות מיני כלי זמר : **כז** החל · התחיל : **כט** כרעו · נפלו על ברכיהם : **ל** ויקדו · ענין כפיפת הקדקוד : **לא** ויען · ענין הרמת הקול כמו וענו הלוים וכו׳ קול רם (דברים כ״ז) :
להפשיט

זבחים ותודות וכל־נדיב לב עלות : לב ויהי מספר
העלה אשר־הביאו הקהל בקר שבעים אילים מאה
כבשים מאתים לעלה ליהוה כל־אלה : לג והקדשים
בקר שש מאות וצאן שלשת אלפים : לד רק הכהנים
היו למעט ולא יכלו להפשיט את־כל־העלות ויחזקום
אחיהם הלוים עד־כלות המלאכה ועד־יתקדשו
הכהנים כי־הלוים ישרי לבב להתקדש מהכהנים :
לה וגם־עלה לרב בחלבי השלמים ובנסכים לעלה
ותכון עבודת בית־יהוה : לו וישמח יחזקיהו וכל־
העם על ההכין האלהים לעם כי בפתאם היה
הדבר :

ל א וישלח יחזקיהו על־כל־ישראל ויהודה וגם־
אגרות כתב על־אפרים ומנשה לבוא
לבית־יהוה בירושלם לעשות פסח ליהוה אלהי ישראל :
ב ויועץ המלך ושריו וכל־הקהל בירושלם לעשות
הפסח

מצודת ציון

לד להפשיט. להסיר העור: לה בחלבי. עם חלבי כמו הרק אך במשה (במדבר י״ב) נמשכו עם משה : ותכון. מל׳ הכנה :

כולים

מצודת דוד

ותודות. שלמי תודה: נדיב לב. לפי שהעולה כולה כליל ואין לבעליהן בהם כלום לכן קראה למביאיהן נדיב לב: לב כל אלה. היו עולות ואמר לתוספת ביאור: לג והקדשים. שאר הקדשים והם שלמים ותודות: לד ויחזקום. ר״ל היו מסייעין להם: המלאכה. מלאכת ההפשט: ועד יתקדשו הכהנים. ר״ל וכן בכל פעם היו מסייעין להם עד אשר נתקדשו הכהני׳ להיות די בהם לכלו׳ המלאכ׳: כי הלוים ישרי לבב. המה היו ישרי לבב למהר לקדש עצמן יותר מן הכהנים אשר נתעצלו בדבר: לה וגם עולה לרוב. ר״ל לזה היו צריכים הלוי׳ לסייע את הכהנים כי המלאכה היתה מרובה כי הקריבו גם עולות מרובות עם חלבי השלמים ועם הנסכים לעולה ולא יכלו הכהנים להקריב כל אלה ולהפשיט: ותכון. כי הלוים סייעו בעבודת ההפשט: לו על ההכין. על אשר הכין האלהים להעם להיות הכל נסדר נפלא ועם כי נעשה הדבר בפתאום :

בחדש

הפסח בחדש השני: ג כי לא יכלו לעשתו בעת
ההיא כי הכהנים לא־התקדשו למדי והעם לא־נאספו
לירושלם: ד ויישר הדבר בעיני המלך ובעיני כל־
הקהל: ה ויעמידו דבר להעביר קול בכל־ישראל
מבאר־שבע ועד־דן לבוא לעשות פסח ליהוה אלהי־
ישראל בירושלם כי לא לרב עשו ככתוב: ו וילכו
הרצים באגרות מיד המלך ושריו בכל־ישראל ויהודה
וכמצות המלך לאמר בני ישראל שובו אל־יהוה אלהי
אברהם יצחק וישראל וישב אל־הפליטה הנשארת
לכם מכף מלכי אשור: ז ואל־תהיו כאבותיכם
וכאחיכם אשר מעלו ביהוה אלהי אבותיהם ויתנם
לשמה כאשר אתם ראים: ח עתה אל־תקשו
ערפכם כאבותיכם תנו־יד ליהוה ובאו למקדשו אשר
הקדיש לעולם ועבדו את־יהוה אלהיכם וישב מכם
חרון אפו: ט כי בשובכם על־יהוה אחיכם ובניכם

לרחמים

מצודת דוד

ל ב בחדש השני · בחייר ור״ל לעבר השנה לאיקרא ניסן: ג בעת ההיא · ר״ל בעת הראוי בחדש הראשון: למדי · למן די ר״ל שיהיה די בהם להקריב פסחי כל ישראל: ד ויישר הדבר · למעלה אמר שהיו מתייעצים בדבר וכאן אמר שהיה הדבר ישר בעיני כולם והסכימו לעבר השנה: ה ויעמידו דבר · גזרו לומר להכריז בכל מקומות ישראל וכו׳: כי לא לרוב · כי לזמן מרובה לא עשו פסח ככתוב בתורה ולזה היה מהצורך להזכיר ולזרזם: ו וכמצות המלך לאמר · לומר להם כמצות המלך אתם בני ישראל שובו וכו׳: וישוב · ואז ישוב גם הוא אל הפליטה הנשארת לעזור לכם: מכף מלכי אשור · כי אותם שבעבר הירדן כבר גלו מארצם ע״י תפור: ח תנו יד · ר״ל תקעו כף דרך התחייבות: ט אחיכם ובניכם · אשר הם

מצודת ציון

ל ו הרצים · ההולכים במרוצה ורדיפה: באגרות · בספרים: הפליטה · ענין הצלה: ז לשמה · לתמהון: ח אל תקשו · הוא ענין מליצה כאלו נתקשה העורף עד שא״א להחזיר הפנים מול ה׳ ואמר מעתה אל תקשו · והחזירו פניכם אל ה׳:

יד

לרחמים לפני שוביהם ולשוב לארץ הזאת כי־חנון
ורחום יהוה אלהיכם ולא־יסיר פנים מכם אם־תשובו
אליו: י ויהיו הרצים עברים מעיר לעיר בארץ־
אפרים ומנשה ועד־זבלון ויהיו משחיקים עליהם
ומלעגים בם: יא אך אנשים מאשר ומנשה ומזבלון
נכנעו ויבאו לירושלם: יב גם ביהודה היתה יד
האלהים לתת להם לב אחד לעשות מצות המלך
והשרים בדבר יהוה: יג ויאספו ירושלם עם־רב
לעשות את־חג המצות בחדש השני קהל לרב מאד:
יד ויקמו ויסירו את־המזבחות אשר בירושלם ואת
כל־המקטרות הסירו וישליכו לנחל קדרון: טו וישחטו
הפסח בארבעה עשר לחדש השני והכהנים והלוים
נכלמו ויתקדשו ויביאו עלות בית־יהוה: טז ויעמדו
על־עמדם כמשפטם כתורת משה איש־האלהים
הכהנים זרקים את־הדם מיד הלוים: יז כי־רבת
בקהל אשר לא־התקדשו והלוים על־שחיטת הפסחים
לכל לא טהור להקדיש ליהוה: יח כי מרבית העם

רבת

מצודת דוד

הם בגולה יתן אותם המקום לרחמים לפני שוביהם לתת להם רשות לשוב להארץ הזאת: יא ומנשה ומזבלון · אף שהשחקו על הרצים מ"מ אנשים מהם נכנעו ובאו: יב לב אחד · ר"ל הסכמה אחת: כדבר ה' · בדבר שהוא מצות ה': יד המקטרות · המזבחות העשויות להקטיר בהם לעכו"ם את הקטורת: טו נכלמו · על מה שאחרו להתקדש עד הנה ובעבורם עברו השנה: ויביאו עלות · לרצות לה' על מה שאחרו להתקדש: טז ויעמדו על עמדם · חוזר הוא על הלוים ולפי שאמר שהכהני' היו זורקים את הדם מיד הלוים לזה אמר שהלוים עמדו על מקום מעמד' ולא הוליכו את הדם כי ההולכ' לעבודה יחשב והמה זרים לעבודה וז"ש כמשפטם כתורת משה שאסר עליהם העבודה. מיד הלוים · כי הכהנים קבלו את הדם והוליכו אל המזבח והוסיפו במזרקות על ידי הלוים להיות ע"כ זריקה: יז כי רבת בקהל ·

בא

מצודת ציון

יב יד האלהים · כח האלהים: טו נכלמו · ענין בושה: יח מרבית · מל' רבוי:

וירפא

רבת מאפרים ומנשה יששכר וזבלון לא הטהרו כי־
אכלו את־הפסח בלא ככתוב כי התפלל יחזקיהו
עליהם לאמר יהוה הטוב יכפר בעד׃ יט כל־לבבו
הכין לדרוש האלהים יהוה אלהי אבותיו ולא כטהרת
הקדש׃ כ וישמע יהוה אל־יחזקיהו וירפא את־העם׃
כא ויעשו בני־ישראל הנמצאים בירושלם את־חג
המצות שבעת ימים בשמחה גדולה ומהללים ליהוה
יום ביום הלוים והכהנים בכלי עז ליהוה׃ כב וידבר
יחזקיהו על־לב כל־הלוים המשכילים שכל־טוב ליהוה
ויאכלו את־המועד שבעת הימים מזבחים זבחי
שלמים ומתודים ליהוה אלהי אבותיהם׃ כג ויועצו
כל־הקהל לעשות שבעת ימים אחרים ויעשו שבעת

ימים

מצודת דוד

בא ליתן טעם מדוע לא שחטו הבעלים עצמן את פסחיהם ואמר כי רבים היו נמצאים בהם אשר לא התקדשו ולא הותרו לבוא לעזרה ולזה היו הלוים ממונים על שחיטת הפסחים לשחוט בעבור מי שלא היה טהור להקדיש לה׳ ר״ל לעשות בעצמו את ההקדש והוא שחיטת הפסח: יח רבת מאפרים. בא לפרש מי היו מרבית העם ואמר שהיו מאפרים וכו׳: כי אכלו. בא לפרש אם לא נטהרו איך אכלו הפסח ואמר כי בהמת אכלו את הפסח בדרך אשר לא כן כאשר כתוב בתורה: כי התפלל. כי בעבור העון הזה התפלל יחזקיה עליהם ואמר ה׳ הטוב לכל הוא יכפר בעד העון הזה והוא מקרא קצר ומובן מאליו וכאומר בדבר אכילת הפסחים בע״כ עשו שלא כהוגן כי לא היה מההספק לטמאים אחרים במקומם כי אין הפסח נאכל אלא למנוייו אבל בדבר ביאת העזרה לשחוט הפסחים הואיל והיה אפשר בלוים לא באו בטומאה לעזרה: יט כל לבבו הכין. על יחזקיה סובר: ולא בטהרת הקדש. ועם שעל״י נאכלו הפסחים בלא טהרה הראוי לקדש מ״מ הכוונה לבבו היתה לה׳ והוראת שעה היתה: כ וישמע ה׳. ולזה שמע ה׳ אל תפלתו וכפר על העון הזה: כא ויעשו וכו׳. ר״ל בדבר הקרבנות הקבועים: בכלי עוז. בכלים העושים בחשיבות: כב על לב. ר״ל דברים המקובלים להכהנים בלב הבנת המקום: לה׳. בדבר עבודת ה׳: את המועד. זבחי המועד והוא מקרא קצר: מזבחים. היו מזבחים: ומתודים. על שלמי התודה הבא להודות עליו על הנסים: כג שבעת וגו׳. לשמוח בהם ולזבוח זבחי

פלגנ

מצודת ציון

כ וירפא. ענין כפרה כי החטא הוא חולי הנפש ותחשב הכפרה לרפואה וכן רפאה נפשי כי חטאתי לך (תהלים מ״א):

הגים

ימים שמחה׃ כד כי חזקיהו מלך־יהודה הרים לקהל
אלף פרים ושבעת אלפים צאן והשרים הרימו לקהל
פרים אלף וצאן עשרת אלפים ויתקדשו כהנים לרב׃
כה וישמחו ׀ כל־קהל יהודה והכהנים והלוים וכל־
הקהל הבאים מישראל והגרים הבאים מארץ ישראל
והיושבים ביהודה׃ כו ותהי שמחה גדולה
בירושלם כי מימי שלמה בן־דויד מלך ישראל לא
כזאת בירושלם׃ כז ויקמו הכהנים הלוים ויברכו את־
העם וישמע בקולם ותבוא תפלתם למעון קדשו
השמים׃

לא א וככלות כל־זאת יצאו כל־ישראל הנמצאים
לערי יהודה וישברו המצבות
ויגדעו האשרים וינתצו את־הבמות ואת־המזבחות
מכל־יהודה ובנימן ובאפרים ומנשה עד־לכלה וישובו
כל־בני ישראל איש לאחזתו לעריהם׃ ב ויעמד
יחזקיהו את־מחלקות הכהנים והלוים על־מחלקותם
איש

מצודת ציון

כד הרים. הפרישו כמו ויקחו לי תרומה (שמות כ״ה)׃ כז למעון. ענין מדור כמו השקיפה ממעון קדשך (דברים כ״ו)׃

לא א ויגדעו. ענין כריתה כמו נגדע בחרי אף (איכה ב׳)׃ ומנת

לא א הנמצאים.

מצודת דוד

מלבד שבעת ימי חג המצות׃ כד כי חזקיה׳ בא לומר מהיכן ומאין היה להם בשר לכל העם הזה לאכול ולשמוח בכל הימים הללו ואמר כי המלך והשרים הרימו לקהל פרים וכבשים הרב׳ וכהנים מרובים נטהרו והקריבום שלמים ואכלו הקהל את הבשר׃ כה והגרים. אשר נתגיירו מן האומות׃ כו לא כזאת. לא היתה שמחה כזאת בירושלים כי היתה דוגמת חנוכת הבית שעשה שלמה׃ כז וישמע בקולם. ה׳ שמע בקולם והסכים על ידיהם׃

בירושלים׃ עד לכלה. עד שהשלימו לשבור ולהחריב הכל׃ ב מחלקות. המשמרות הנחלקות העמיד כ״א של משמרו׃

איש כפי עבדתו לכהנים וללוים לעלה ולשלמים
לשרת ולהדות ולהלל בשערי מחנות יהוה: ג ומנת
המלך מן רכושו לעלות לעלות הבקר והערב והעלות
לשבתות ולחדשים ולמעדים ככתוב בתורת יהוה:
ד ויאמר לעם ליושבי ירושלם לתת מנת הכהנים
והלוים למען יחזקו בתורת יהוה: ה וכפרץ הדבר
הרבו בני ישראל ראשית דגן תירוש ויצהר ודבש
וכל תבואת שדה ומעשר הכל לרב הביאו: ו ובני
ישראל ויהודה היושבים בערי יהודה גם הם מעשר
בקר וצאן ומעשר קדשים המקדשים ליהוה אלהיהם
הביאו ויתנו ערמות ערמות: ז בחדש השלשי
החלו הערמות ליסוד ובחדש השביעי כלו: ח ויבאו
יחזקיהו והשרים ויראו את הערמות ויברכו את יהוה
ואת עמו ישראל: ט וידרש יחזקיהו על הכהנים
והלוים

מצודת דוד

כפי עבודתו · אשר מוטל ע״כ אחד הכהנים להקריב העולה והשלמים והלוים לשרת בדבר השיר וכו׳: מחנות ה׳ · זה ב״המ: ג ומנת המלך · ומסורת המלך מן רכושו היה על דמי העלות ומוזר ומפרש לעלות הבוקר וכו׳: ד מנת וכו׳ · הם תרומה ומעשר. למען יחזקו · כאשר לא יהיו טרודים בפרנסתם יחזקו בתורת ה׳ בדבר העבודה המוטלת עליהם: ה וכפרוץ הדבר · וכאשר נתחזק הדבר הרבו להביא ראשית דגן וכו׳ והוא תרומה הקרויה ראשית כמ״ש ראשית דגנך (דברים י״ח): ודבש · היא דבש

מצורת ציון

ג ומנת · ענין חסורה כמו ומשלוח מנות (אסתר ט׳): מן רכושו · מנכסיו: ה וכפרוץ · ענין חוזק כמו מה פרצת (בראשית ל״ח): תירוש · יין: יצהר · שמן: ו ערמות · צבורים כמו בקצה הערמה (רות ג׳) והכפל יורה על הרבוי ההמון

תמרים ועם שאינם חייבין מן התורה בתרומה: ו גם הם · הביאו גם הם
את מעשר בקר וצאן: ומעשר קדשים · את מהקדשים שהקדישו הביאו מהם
המעשרות ואע״פ שהמה פטורים מן המעשר: הביאו · את כל אלה הביאו
לירושלים והניחום ערמות: ז החלו · התחילו ליסד את הערמות ר״ל להתחיל
לצבור והוא מושאל מל׳ יסוד הבנין: כלו · השלימו את הערמות: ח
את ה׳ · על שנתן בלב העם להביא עד להרבות:

והלוים על־הערמות: י ויאמר אליו עזריהו הכהן
הראש לבית צדוק ויאמר מהחל התרומה לביא בית־
יהוה אכול ושבוע והותר עד־לרוב כי יהוה ברך את־
עמו והנותר את־ההמון הזה: יא ויאמר יחזקיהו
להכין לשכות בבית יהוה ויכינו: יב ויביאו את־
התרומה והמעשר והקדשים באמונה ועליהם נגיד
כונניהו הלוי ושמעי אחיהו משנה: יג ויחיאל ועזזיהו
ונחת ועשהאל וירימות ויוזבד ואליאל ויסמכיהו ומחת
ובניהו פקידים מיד כונניהו ושמעי אחיו במפקד
יחזקיהו המלך ועזריהו נגיד בית־האלהים: יד וקורא
בן־ימנה הלוי השוער למזרחה על נדבות האלהים
לתת תרומת יהוה וקדשי הקדשים: טו ועל־ידו
עדן ומנימן וישוע ושמעיהו אמריהו ושכניהו בערי
הכהנים באמונה לתת לאחיהם במחלקות כגדול
כקטן: טז מלבד התיחשם לזכרים מבן שלש שנים
ולמעלה

מצודת ציון

י ההמון · ענין רבוי :
יב נגיד · פקיד וממונה :
משנה · שני לו :
מגרש

מצודת דוד

ט על הערמות · אם כבר לקחו מה מהם :
י עזריהו הכהן · יתכן שהוא החשוב הנזכר בד"ה א' ה' ועיין בסוף מלכים בחשבון הדורות:
לבית צדוק · אשר היה מבני צדוק: מהחל · מעת שהתחילו להביא התרומה היה לנו מהם לאכול ולשבוע ועוד נותר מהם עד לרוב כי נתברכו התבואות ומרובים התרומו':
את ההמון · מרבית הערמות הללו הם הנותר : יב ויביאו · אל הלשכות :
והקדשים · הם התרומות והמעשרות שהקדישו מהדברים שאינם חייבים מן התורה : יג פקידים · היו ממונים תחת יד כנניה וכו' : במפקד יחזקיה · במצות יחזקיה וכו' : יד השוער · שומר שער המזרח :
על נדבות · היה ממונה על הנדבות המובאות בדבר אלהים לחלקם בין הכהנים בין תרומה הן בשר ק"ק : טו ועל ידו · ואחריו במעלה היו ממונים עדן וכו' להיות בערי הכהנים ממונים באמונה לתת לכ"א חלקו בין גדול בין קטן :
טז מלבד וכו' · ר"ל מלבד שנתן בעריהם היו נותנים עוד לזכרים המיוחסים בנודעים לכהנים אשר היו מבן שלש שנים ומעלה בעת באו לבית ה' :

לנגר

ולמעלה לכל־הבא לבית־יהוה לדבר־יום ביומו
לעבודתם במשמרותם כמחלקותיהם: יז ואת
התיחש הכהנים לבית אבותיהם והלוים מבן עשרים
שנה ולמעלה במשמרותיהם במחלקותיהם:
יח ולהתיחש בכל־טפם נשיהם ובניהם ובנותיהם
לכל־קהל כי באמונתם יתקדשו־קדש: יט ולבני
אהרן הכהנים בשדי מגרש עריהם בכל־עיר ועיר
אנשים אשר נקבו בשמות לתת מנות לכל־זכר
בכהנים ולכל־התיחש בלוים: כ ויעש כזאת יחזקיהו
בכל־יהודה ויעש הטוב והישר והאמת לפני יהוה
אלהיו: כא ובכל־מעשה אשר־החל בעבודת בית־
האלהים ובתורה ובמצוה לדרש לאלהיו בכל־לבבו

עשה

מצודת דוד

לדבר. להיות להם למאכל ביום ויום: לעבודתם. ר"ל לא בכל עת בואם כ"א בבואם לעבודתם במשמרתם הקבוע להם כפי שנחלקו כי אז היה דרכם להביא עמהם בניהם הקטנים להרגילם לעבודה ואז ניתן להם: יז ואת התיחש. הממונים חלקו תרומה לכהנים המיוחסים לסדר תולדות בית אבותיה' והמעשר חלקו ללוים מבן עשרים שנה ומעל' לאותם הקבועים במשמרות כפי אשר נתחלקו: יח ולהתיחש. ולכל המיוחסים על כל טפם וכו' על כל קהל הלוים: כי באמונתם. בעבור שהיו נאמנים כי היו מקדשים את הקדש לשמרו בטהרה ולזה חלקו לכולם את המעשר: יט בשדי וכו'. אותם היושבים בשדי וכו' ר"ל הכהנים היושבים בעריהם שלא הגיע זמן עבודת אנשי משמרתם: אנשים וכו'. עליהם היו ממונים האנשים אשר נקבו בשמות למעלה והם עדן וחבריו ועליהם לתת מנות וכו' ולכל הלוים המיוחסים ובא לומר שהממונים ההם לא חלקו כ"א להיושבים בעריהם ולא אל הבאים לבית ה': כ כזאת. כאותה ההיא היה בכל ארץ יהודה לתת תרומה ומעשר לכל הכהנים והלוים היושבים בכל הארץ: והאמת. עשה הכל באמת לשם ה' ולא ברמיה: כא בעבודת וגו'. בין בדבר עבודת בית ה' בין בדבר התורה ובין בדבר מצוה לדרוש לאלהיו את הכל עשה בכל לבבו והצליח בהם:

מצודת ציון

יט מגרש עריהם. כן נקראות ערי הכהנים והלוים על שם שהיה לכולם מגרש סביב: נקבו. נתפרשו: כא החל. התחיל:

ויתן

עשה והצליח :

לב א אחרי הדברים והאמת האלה בא סנחריב
מלך־אשור ויבא ביהודה ויחן על־
הערים הבצרות ויאמר לבקעם אליו : ב ויראה
יחזקיהו כי־בא סנחריב ופניו למלחמה על־ירושלם :
ג ויועץ עם־שריו וגבריו לסתום את־מימי העינות
אשר מחוץ לעיר ויעזרהו : ד ויקבצו עם־רב ויסתמו
את־כל־המעינות ואת־הנחל השוטף בתוך־הארץ
לאמר למה יבואו מלכי אשור ומצאו מים רבים :
ה ויתחזק ויבן את־כל־החומה הפרוצה ויעל על־
המגדלות ולחוצה החומה אחרת ויחזק את־המלוא
עיר דויד ויעש שלח לרב ומגנים : ו ויתן שרי
מלחמות על־העם ויקבצם אליו אל־רחוב שער העיר
וידבר על־לבבם לאמר : ז חזקו ואמצו אל־תיראו
ואל־תחתו מפני מלך אשור ומלפני כל־ההמון אשר־
עמו

מצודת ציון

לב א ויחן · מל' חניה והסבבה : לבקעם · ר"ל לשבור ולפתוח החומות : ג העינות · המעינות כמו עין הקורא (שופ' ט"ו) : ד השוטף · כן יקרא מרוצת המים בחוזקה : ה המלוא · מקום המוכן לאסיפת העם כמו קראו אחריך מלא (ירמיה י"ב) : שלח · קבוצת חרב כמו ואיש שלחו בידו (לעיל כ"ג) : ז תחתו · ענין פחד ושבר : ההמון · רבוי העם :

מצודת דוד

לב א אחרי וכו' · ר"ל אחר הדברים הטובים האלה שעשה יחזקיה באמת לשם ה' מ"מ בא עליו סנחריב וזהו לפי שבני יהודה הרעו מעשיהם : ויאמר לבקעם · חשב לבקעם וכן נבקעם ודומהו להרגו בערמה (שמות כ"א) ור"ל חשב להרגו וכן הרגו : ב ופניו · שם פניו לבוא להלחם בירושלים : ג לסתום וכו' · שלא ימצא חיל לשתות וילך לו : ויעזרהו · להסכים : ד בתוך הארץ · מחוץ לירושלים : ה ויעל וכו' · ר"ל הגביה את החומה למעלה מן המגדלות : ולחוצה · מן החומה היא בנה עוד חומה אחרת וחיזק סוללת המלוא שהיתה בעיר דוד :

זרוע

עמו כי־עמנו רב מעמו: ח עמו זרוע בשר ועמנו
יהוה אלהינו לעזרנו ולהלחם מלחמתנו ויסמכו העם
על־דברי יחזקיהו מלך־יהודה: ט אחר זה שלח
סנחריב מלך־אשור עבדיו ירושלימה והוא על־לכיש
וכל־ממשלתו עמו על־יחזקיהו מלך יהודה ועל־כל־
יהודה אשר בירושלם לאמר: י כה אמר סנחריב
מלך אשור על־מה אתם בטחים וישבים במצור
בירושלם: יא הלא יחזקיהו מסית אתכם לתת אתכם
למות ברעב ובצמא לאמר יהוה אלהינו יצילנו מכף
מלך אשור: יב הלא־הוא יחזקיהו הסיר את־במתיו
ואת־מזבחתיו ויאמר ליהודה ולירושלם לאמר לפני
מזבח אחד תשתחוו ועליו תקטירו: יג הלא תדעו
מה עשיתי אני ואבותי לכל עמי הארצות היכול יכלו
אלהי גויי הארצות להציל את־ארצם מידי: יד מי
בכל־אלהי הגוים האלה אשר החרימו אבותי אשר
יכול להציל את־עמו מידי כי יוכל אלהיכם להציל
אתכם מידי: טו ועתה אל־ישיא אתכם חזקיהו ואל־

ישית

מצודת דוד

ח זרוע בשר. גבורת זרוע בשר: ט והוא על לכיש. אז היה נלחם על לכיש ועמו כל אנשי ממשלתו: על יחזקיהו. חוזר על ראשית המקרא לומר ששלח אל יחזקיהו: י על מה וכו'. כאומר אם היה לכם בטחון מה להנצל מידי היה מהראוי לשבת במצור ובמצוק זמן מה להשיג תכלית טוב אבל הואיל ובטחון אין ובע"כ אתם נמסרים בידי מה לכם לשבת במצור. צאו מיד אלי ועבדו אותי: יא הלא יחזקיהו. כאומר הסתת יחזקיהו תועיל במיתתו ברעב ובצמא ולא לטובה היא כי אומר ה' יצילנו ואין זה בטחון: יב הלא הוא. כי הלא הוא בעצמו הסיר הבמות הנעשים למקום ואמר לכם לפני מזבח אחד תשתחוו וגו' ומיעט א"כ בעבודת האלוה ואיך א"כ יעזרו:

כזאת

מצודת ציון

ח רב. גדול וחזק: י במצור. מל' צר ומציק: טו ישיא. ענין הסתה כמו הנחש השיאני (בראשית ג'):

ולנבלם

ישית אתכם כזאת ואל-תאמינו לו כי-לא יוכל כל-
אלוה כל-גוי וממלכה להציל עמו מידי ומיד אבותי
אף כי אלהיכם לא-יצילו אתכם מידי: טז ועוד
דברו עבדיו על-יהוה האלהים ועל-יחזקיהו עבדו:
יז וספרים כתב לחרף ליהוה אלהי ישראל ולאמר
עליו לאמר כאלהי גויי הארצות אשר לא-הצילו עמם
מידי כן לא-יציל אלהי יחזקיהו עמו מידי: יח ויקראו
בקול-גדול יהודית על-עם ירושלם אשר על-החומה
ליראם ולבהלם למען ילכדו את-העיר: יט וידברו
אל-אלהי ירושלם כעל אלהי עמי הארץ מעשה ידי
האדם: כ ויתפלל יחזקיהו המלך וישעיהו בן-אמוץ
הנביא על-זאת ויזעקו השמים: כא וישלח יהוה
מלאך ויכחד כל-גבור חיל ונגיד ושר במחנה מלך
אשור וישב בבשת פנים לארצו ויבא בית אלהיו
ומיציאו מעיו שם הפילהו בחרב: כב ויושע יהוה
את-יחזקיהו ואת ישבי ירושלם מיד סנחריב מלך-
אשור ומיד-כל וינהלם מסביב: כג ורבים מביאים
מנחה ליהוה לירושלם ומגדנות ליחזקיהו מלך יהודה

וינשא

מצודת ציון

יח ולבהלם · מל' בהלה :
כא ויכחד · ענין כריתה כמו ותכחד מן הארץ (שמות ט):
כב וינהלם · ענין הנהגה בנחת כמו על מי מנוחות ינהלני (תהלים כ"ג) :
כג ומגדנות · המלה הזאת יורה על דבר המעולה בין בפירות בין בבגדים בין באבני יקר :

ומסכנות

מצודת דוד

טו כזאת · כדבר הבטחון הזאת : אף כי · כ"ש אלהיכם לא יצילו אתכם הואיל והסיר יחזקיה את במותיו וכמ"ש למעלה וא"כ אין לכם בטחון בה : טז ועוד דברו · דברי חירוף :
יח יהודית · בלשון יהודית למען יבינו כולם : למען ילכדו · בחושבם שימס לבבם ולא יעצרו כח להלחם : יט מעשה וכו' · חסר המה מעשה ידי אדם : כא ומיציאי מעיו · בניו המיתו אותו בבית אלהיו כמ"ש במ"ב : כב וינהלם מסביב · את קמים מסביב נהגם בנחת ובשלוה :

מאחרי

וַיִּנַּשֵּׂא לְעֵינֵי כָל־הַגּוֹיִם מֵאַחֲרֵי־כֵן׃ כד בַּיָּמִים הָהֵם
חָלָה יְחִזְקִיָּהוּ עַד־לָמוּת וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר לוֹ
וּמוֹפֵת נָתַן לוֹ׃ כה וְלֹא־כִגְמֻל עָלָיו הֵשִׁיב יְחִזְקִיָּהוּ
כִּי גָבַהּ לִבּוֹ וַיְהִי עָלָיו קֶצֶף וְעַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם׃
כו וַיִּכָּנַע יְחִזְקִיָּהוּ בְּגֹבַהּ לִבּוֹ הוּא וְיוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם
וְלֹא־בָא עֲלֵיהֶם קֶצֶף יְהוָה בִּימֵי יְחִזְקִיָּהוּ׃ כז וַיְהִי
לִיחִזְקִיָּהוּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד הַרְבֵּה מְאֹד וְאֹצָרוֹת עָשָׂה־
לוֹ לְכֶסֶף וּלְזָהָב וּלְאֶבֶן יְקָרָה וְלִבְשָׂמִים וּלְמָגִנִּים וּלְכֹל
כְּלֵי חֶמְדָּה׃ כח וּמִסְכְּנוֹת לִתְבוּאַת דָּגָן וְתִירוֹשׁ
וְיִצְהָר וְאֻרָוֺת לְכָל־בְּהֵמָה וּבְהֵמָה וַעֲדָרִים לָאֲוֵרוֹת׃
כט וְעָרִים עָשָׂה לוֹ וּמִקְנֵה־צֹאן וּבָקָר לָרֹב כִּי נָתַן־לוֹ
אֱלֹהִים רְכוּשׁ רַב מְאֹד׃ ל וְהוּא יְחִזְקִיָּהוּ סָתַם אֶת־
מוֹצָא מֵימֵי גִיחוֹן הָעֶלְיוֹן וַיַּשְּׁרֵם לְמַטָּה־מַּעְרָבָה לְעִיר
דָּוִיד וַיַּצְלַח יְחִזְקִיָּהוּ בְּכָל־מַעֲשֵׂהוּ׃ לא וְכֵן בִּמְלִיצֵי

שָׂרֵי

מצודת דוד

כג מאחרי כן · אחר שנעשה לו הנס הזה היה מנושא ומכובד לעיני כל העמים : כד בימים ההם · שלשה ימים לפני מפלתו של סנחריב : עד למות · עד שהיה קרוב למות : ויאמר לו · קצר וסמך על תמכין שאמר לו שקבל תפלתו ויחיה ונס נתן לו מופת ע"ז כמ"ש במ"ב : כה ולא כגמול · לא כמו שגמל עליו המקום ב"ה השיב לו : כי גבה לבו · במה שהראה לשלוחי מלך בבל את כל בית נכותו להתגאות בהם כמ"ש במ"ב : כו בגובה לבו · בעבור עון גובה לבו : כח לכל בהמה ובהמה · לכל מין ומין בפ"ע : ועדרים לאורות · בכל אבוס העמיד עדרים : ל את מוצא · את מקום מוצא העליון של גיחון במעלה : ויישרם · הוליכם בדרך ישר לצד מטה אל רוח המערבי לעיר דוד : בכל מעשהו · ר"ל ברוב כי הרוב הוא ככל : לא וכן וכו' · חוזר למעלה כאומר הנה ברוב הדברים היה מוצלח וכן פעם כמהו ולא הצליח בו והוא בדבר מליצי שרי בבל :

מצודת ציון

כח ומסכנות · מקום אוצרות וכן ויבן ערי מסכנות (שמות א'): וארות · הם מקומות אשר יאכלו שם הבהמות כי אבוס בעליו (ישעיה א') תרגומו אוריא דמרוהי : ועדרי' · כן יקראו קבוץ המקנה: לא במליצי · השליח נקרא מליץ כי מביא דברי השולח אל מי ששולח אליו והוא מלשון כי המליץ בינותם (בראשית מ"ב) :

לדרוש

שרי בבל המשלחים עליו לדרוש המופת אשר היה
בארץ עזבו האלהים לנסותו לדעת כל־בלבבו :
לב ויתר דברי יחזקיהו וחסדיו הנם כתובים בחזון
ישעיהו בן־אמוץ הנביא על־ספר מלכי־יהודה וישראל :
לג וישכב יחזקיהו עם־אבתיו ויקברהו במעלה קברי
בני־דויד וכבוד עשו־לו במותו כל־יהודה וישבי
ירושלם וימלך מנשה בנו תחתיו :

לג א בן־שתים עשרה שנה מנשה במלכו וחמשים
וחמש שנה מלך בירושלם :
ב ויעש הרע בעיני יהוה כתועבות הגוים אשר הוריש
יהוה מפני בני ישראל : ג וישב ויבן את־הבמות
אשר נתץ יחזקיהו אביו ויקם מזבחות לבעלים ויעש
אשרות וישתחו לכל־צבא השמים ויעבד אתם :
ד ובנה מזבחות בבית יהוה אשר אמר יהוה בירושלם
יהיה־שמי לעולם : ה ויבן מזבחות לכל־צבא השמים
בשתי חצרות בית־יהוה : ו והוא העביר את־בניו
באש בגי בן־הנם ועונן ונחש וכשף ועשה אוב
וידעוני הרבה לעשות הרע בעיני יהוה להכעיסו :

וישם

מצודת ציון

לג במעלה · במקום מעולה ומכובד :

לג ב הוריש · גרש : ג צבא השמים · כוכבים ומזלות המזל

לג ד אשר אמר וכו' ·

מצודת דוד

לדרוש המופת · לשאול אמיתת המופת הנעשה בארץ בעת חליו כמ"ש למעלה : עזבו האלהים · ר"ל לא הכה אז את לבבו לא לטובה ולא לרעה : לנסותו · למען נסיתו לדעת כל אשר בלבבו : לב בחזון ישעיה · ר"ל בדברי נבואות ישעיה : על ספר · כמו ועל ספר : לג במעלה · במקום המעולה שבהם והוא ר"ל עם דוד ושלמה :

כאלו המקרא קורא עליו לומר ראו מה עשה : בירושלים · בבית ה' אשר בירושלים : ה

בשתי הצרות · עזרת כהנים ועזרת ישראל : ו והוא העביר וכו' · ה"א עבודת המולך : ועונן וכו' · הם מעשה כשפים :

בנית

ז וישם את־פסל הסמל אשר עשה בבית האלהים
אשר אמר אלהים אל־דויד ואל־שלמה בנו בבית
הזה ובירושלם אשר בחרתי מכל שבטי ישראל אשים
את־שמי לעילום: ח ולא אוסיף להסיר את־רגל
ישראל מעל האדמה אשר העמדתי לאבותיכם רק׀ אם־
ישמרו לעשות את כל־אשר צויתים לכל־התורה
והחקים והמשפטים ביד־משה: ט ויתע מנשה את־
יהודה וישבי ירושלם לעשות רע מן־הגוים אשר
השמיד יהוה מפני בני ישראל: י וידבר יהוה אל־
מנשה ואל־עמו ולא הקשיבו: יא ויבא יהוה עליהם
את־שרי הצבא אשר למלך אשור וילכדו את־מנשה
בחחים ויאסרהו בנחשתים ויוליכהו בבלה: יב וכהצר
לו חלה את־פני יהוה אלהיו ויכנע מאד מלפני אלהי
אבתיו: יג ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחנתו
וישיבהו ירושלם למלכותו וידע מנשה כי־יהוה הוא
האלהים: יד ואחרי־כן בנה חומה חיצונה׀ לעיר־
דויד מערבה לגיחון בנחל ולבוא בשער הדגים וסבב
לעפל ויגביהה מאד וישם שרי־חיל בכל־הערים

הבצרות

מצודת דוד

ז בבית וכו׳ · פסל הסמל שעשה שמה בבית האלהים: לעילום · כמו לעולם: ח ולא אוסיף וכו׳ · גם זה מדברי ה׳ שאמר לדוד ולשלמה: ט מן הגוים · יותר מן הגוים וגו׳: י וידבר ה׳ · ע״י הנביאים: יד מערבה · ממערב מי גיחון ההולך בנחל: ולבוא · מגם שסך

מצודת ציון

ז הסמל · צורה מה וכן סמל הקנאה (יחזקאל ח׳): ט ויתע · הוליכם בדרך תועה: י הקשיבו · ענין שמיעה: יא בחוחים · הוא טבעת המשימים בלחיי החיה להוליכה בע״כ. כמו ונתתי חחים בלחייך (שם ל״ח) ואמר בלשון מליצה ומשלה: בנחשתים · שלשלאות של נחושת: יב וכהצר · מל׳ צרה: חלה · ענין תפלה כמו חל נא (מ״א י״ג): יג ויעתר · קבל התפלה כמו ויעתר לו ה׳ (בראשית כ״ה): יד בנחל · בעמק:

הבצרות ביהודה׃ טו ויסר את־אלהי הנכר ואת־
הסמל מבית יהוה וכל־המזבחות אשר בנה בהר
בית־יהוה ובירושלם וישלך חוצה לעיר׃ טז ויכן ויבן
את־מזבח יהוה ויזבח עליו זבחי שלמים ותודה ויאמר
ליהודה לעבוד את־יהוה אלהי ישראל׃ יז אבל
עוד העם זבחים בבמות רק ליהוה אלהיהם׃ יח ויתר
דברי מנשה ותפלתו אל־אלהיו ודברי החזים
המדברים אליו בשם יהוה אלהי ישראל הנם על־
דברי מלכי ישראל׃ יט ותפלתו והעתר־לו וכל־
חטאתו ומעלו והמקמות אשר בנה בהם במות
והעמיד האשרים והפסלים לפני הכנעו הנם כתובים
על דברי חוזי׃ כ וישכב מנשה עם־אבתיו ויקברהו
ביתו וימלך אמון בנו תחתיו׃ כא בן עשרים ושתים
שנה אמון במלכו ושתים שנים מלך בירושלם׃
כב ויעש הרע בעיני יהוה כאשר עשה מנשה אביו
ולכל־הפסילים אשר עשה מנשה אביו זבח אמון
ויעבדם׃ כג ולא נכנע מלפני יהוה כהכנע מנשה
אביו כי הוא אמון הרבה אשמה׃ כד ויקשרו עליו
עבדיו וימיתהו בביתו׃ כה ויכו עם־הארץ את כל־
הקשרים על־המלך אמון וימליכו עם־הארץ את־

יאשיהו

מצודת ציון

יט חוזי · כן היה שם נביא :
כ ביתו · בביתו :
כג אשמה · פשע ועון :
כד ויקשרו · ענין מרידה :
הקל

מצודת דוד

מסך החומה לבוא בשער הדגים ומשם הלך וסבב את העופל והוא שם מגדל : טז ויבן את מזבח · ר״ל חנכו וחדשו : יז רק לה׳ · ועכ״ז אסורים הם משנבנה הבית : יח הנם על דברי · הנם כתובים על דברי הימים של מלכי ישראל : יט והעתר לו · מה שה׳ קבל תפלתו : כג כי הוא אמון · ר״ל הוא היה בהויתו מתחלה עד סוף הרבה אשמה ולא שב מדרכיו :

ונשמנה

יאשיהו בנו תחתיו׃

לד א בן־שמונה שנים יאשיהו במלכו ושלשים
ואחת שנה מלך בירושלם׃
ב ויעש הישר בעיני יהוה וילך בדרכי דויד אביו
ולא־סר ימין ושמאול׃ ג ובשמונה שנים למלכו
והוא עודנו נער החל לדרוש לאלהי דויד אביו
ובשתים עשרה שנה החל לטהר את־יהודה וירושלם
מן־הבמות והאשרים והפסילים והמסכות׃ ד וינתצו
לפניו את מזבחות הבעלים והחמנים אשר־למעלה
מעליהם גדע והאשרים והפסילים והמסכות שבר
והדק ויזרק על־פני הקברים הזבחים להם׃ ה ועצמות
כהנים שרף על־מזבחותים ויטהר את־יהודה ואת־
ירושלם׃ ו ובערי מנשה ואפרים ושמעון ועד־
נפתלי בהר בתיהם סביב׃ ז וינתץ את־המזבחות
ואת־האשרים והפסילים כתת להדק וכל־החמנים
גדע בכל־ארץ ישראל וישב לירושלם׃ ח ובשנת
שמונה עשרה למלכו לטהר הארץ והבית שלח
את־שפן בן־אצליהו ואת־מעשיהו שר־העיר ואת

מזבחותם ק׳ בחרבתיהם ק׳

יואח

מצודת דוד

לד ג ובשמונה וכו׳ · בעת שהיה בן שמנה שנים והיא לעת מלכו בתחלת מלכותו: ד וינתצו · אנשיו נתצו לפניו: והדק · עשאם דק דק: הזובחים · של הזובחים להם למען לבזותם: ה כהנים · כהני עכו״ם שכבר מתו: ו ובערי מנשה וכו׳ · והוא שכבר גלו עשרת השבטים מ״מ מעט מהם נשארו בארצותם: בחרבותיהם · ר״ל בתוך מלכותם מסביב בחרבותיהם של עצמם והם כלים העשויים לנתוץ בהם כמו ומגדלותיך יתוץ בחרבותיו (יחזק׳ כ״ו): ח לטהר · ר״ל אחר גמר טהרת הארץ והבית אז שלח את שפן וכו׳:

מצודת ציון

לד ג החל · התחיל: ד והחמנים · צורת חמה: גדע · כרת: והדק · מל׳ דק: ויזרק · השליך: ז כתת · ענין שבר ורציצה:

שומרי

ואת בן־יואחז המזכיר לחזק את־בית יהוה אלהיו׃
ט ויבאו אל־חלקיהו הכהן הגדול ויתנו את־הכסף
המובא בית־אלהים אשר אספו־הלוים שמרי הסף
מיד מנשה ואפרים ומכל שארית ישראל ומכל־
יהודה ובנימן וישבי ירושלם׃ י ויתנו על־יד עשה
המלאכה המפקדים בבית יהוה ויתנו אתו עושי
המלאכה אשר עשים בבית יהוה לבדוק ולחזק
הבית׃ יא ויתנו לחרשים ולבנים לקנות אבני מחצב
ועצים למחברות ולקרות את־הבתים אשר השחיתו
מלכי יהודה׃ יב והאנשים עשים באמונה במלאכה
ועליהם מפקדים יחת ועבדיהו הלוים מן־בני מררי
וזכריה ומשלם מן־בני הקהתים לנצח והלוים כל־מבין
בכלי־שיר׃ יג ועל הסבלים ומנצחים לכל עשה
מלאכה לעבודה ועבודה ומהלוים סופרים ושטרים
ושוערים

מצודת ציון

ט שומרי הסף. הם השוערים כי סף הוא ענין מזוזה כמו וסף השער (יחזקאל מ'): י על יד. ביד: לבדוק. לתקן הבדק והוא מקום השבור והפרוץ ונקרא בדק ע"ש שבודקין ומחפשין אחריו: יב מופקדים. ממונים: לנצח. מלשון נצחון וחוזק ור"ל לנגוש בחוזקה: יג הסבלים. ענין טעינת משא:

ויתיכו

מצודת דוד

ט המזכיר. הממונה על ספר הזכרונות: י עשה המלאכה. הם האומנים הגדולים הממונים בבית ה' ונקראים בדרז"ל אדרגלין ותחת ידם בונים האומנים הפועלים כפי מה שיורו אותם: ויתנו אותו. והם יתנו אותו אל עושי המלאכה וכו' ר"ל הם ישלמו שכר הפועלים אשר יתקנו ויחזקו את הבית: יא ויתנו לחרשים. יפרש מי הם הפועלים ואמר לחרשים והם כורתי העצים בתמונה הנרצה: ולבונים. בוני הקירות: אבני מחצב. אבנים חצובים ביושר: למחברות. הם המחברים את הבנין להיות הכל בחבור אחד: ולקורות. על תקרות המכסה: יב והאנשים. האומנים הפועלים: לנצח. לזרז על המלאכה ולנגוש אותם: כל מבין. כל מי שהיה בעל בינה בדבר השיר עמד בכלי שיר לשורר בעת הבנין: יג ועל הסבלים. גם העמיד ממונים על הסבלים והם נושאי המשאות לבנין: ומנצחים. העמיד נוגשים על כל עושה המלאכה לכל מין עבודה ועבודה: סופרים. לכתוב מספר הכסף הבאה בגזבר לבדק הבית: ושוטרים. הם הכופים לתת את הכסף

ושוערים : יד ובהוציאם את־הכסף המובא בית
יהוה מצא חלקיהו הכהן את־ספר תורת־יהוה ביד־
משה : טו ויען חלקיהו ויאמר אל־שפן הסופר ספר
התורה מצאתי בבית יהוה ויתן חלקיהו את־הספר
אל־שפן : טז ויבא שפן את־הספר אל־המלך וישב
עוד את־המלך דבר לאמר כל אשר־נתן ביד־עבדיך
הם עשים : יז ויתיכו את־הכסף הנמצא בבית־יהוה
ויתנוהו על־יד המפקדים ועל־יד עושי המלאכה :
יח ויגד שפן הסופר למלך לאמר ספר נתן לי חלקיהו
הכהן ויקרא־בו שפן לפני המלך : יט ויהי כשמע
המלך את דברי התורה ויקרע את־בגדיו : כ ויצו
המלך את־חלקיהו ואת־אחיקם בן־שפן ואת־עבדון
בן־מיכה ואת שפן הסופר ואת עשיה עבד־המלך
לאמר :

מצודת דוד

הכסף מה שנדב כ"א : ושוערים . שומרים שערי המקדש ורואים את הבאים אל המלאכה: יד ובהוציאם וכו' . לצורך הבנין : ביד משה . ר"ל מה שכתב משה בידו : טו ספר התורה מצאתי : יהכן שעל כי אחז שרף את התורה כמ"ש רז"ל לכן פחדו הכהנים פן ישלח ידו גם בספר התורה המונח מצד הארון אשר כתב משה מפי ה' ולקחו הס"ת הזאת והטמינו מפניו ולאחר מותו תפשו אחריה ולא מצאוה וכאשר היה הכ"ג מחפש אחר הכסף המובא ואחר בדקי הבית מצאה ואז"ל שמצאה כשהיתה מגוללת בפרש' תוכחות והיה התחלת הדף יולך ה' אותך ואת מלכך וכו' ועל כי מאז חפשו אחריה ולא מצאוה אמר כמבשר ספר התורה ההיא מצאתיה בבית ה' : ויתן וכו' ר"ל הראה לו המצאה כתוב בתחלת הדף כי חשב את הדבר לאות ורמז להחריד את העם : טז כל אשר ניתן . ר"ל דבר המוטל עליהם ונתון בידם : יז ויתיכו . התיכו את הכסף לעשות מטבעות להוציא בהוצאה : על יד המופקדים . הם האומנים הגדולים הקרויים אדרכלין והמה נתנו על יד עושי המלאכה הם האומנים הפועלים : יח ספר נתן לי . ר"ל נתן לי ספר הנמצא כשהיא מגוללת בדף הזה : ויקרא בו . בדף ההוא : יט ויקרע וכו' . בעבור החרדה כי גם הוא חשבו לאות וסימן :

מצודת ציון

יז ויתיכו . ענין הליכה ע"י האש כמו כהתוך כסף (שם כ"ב). כ עבדון . ובמ"ב נאמר עכבור ונשתני השמות היה נקרא : נתכה

לאמר׃ כא לכו דרשו את־יהוה בעדי ובעד הנשאר
בישראל וביהודה על־דברי הספר אשר נמצא כי־
גדולה חמת־יהוה אשר נתכה בנו על אשר לא־שמרו
אבותינו את־דבר יהוה לעשות ככל־הכתוב על־
הספר הזה׃ כב וילך חלקיהו ואשר המלך אל־
חלדה הנביאה אשת ׀ שלם בן־תוקהת בן־חסרה שומר
הבגדים והיא יושבת בירושלם במשנה וידברו אליה
כזאת׃ כג ותאמר להם כה־אמר יהוה אלהי ישראל
אמרו לאיש אשר־שלח אתכם אלי׃ כד כה אמר
יהוה הנני מביא רעה על־המקום הזה ועל־יושביו את
כל־האלות הכתובות על־הספר אשר קראו לפני
מלך יהודה׃ כה תחת ׀ אשר עזבוני ויקטירו לאלהים
אחרים למען הכעיסני בכל מעשי ידיהם ותתך חמתי
במקום הזה ולא תכבה׃ כו ואל־מלך יהודה השלח
אתכם לדרוש ביהוה כה תאמרו אליו כה־אמר יהוה
אלהי ישראל הדברים אשר שמעת׃ כז יען רך־
לבבך

מצודת דוד

כא דרשו את ה׳ · שאלו לנביאים עלי ועל העם הנשאר פה ועל כל יהודה בעבור דברי הספר הנמצא כתוב בו בתחלת הדף אשר מהנראה שבזה לאות אשר גדלה חמת ה׳ וכו׳׃ לעשות · אשר רוצה לעשות ככל הכתוב בתחלת הדף ההוא׃ כב ואשר המלך · ר״ל ושאר השרים אשר שלח המלך׃ אל חולדה · אמרו רז״ל מפני שהנשים רחמניות הן הלכו אליה שהיא תתפלל בעדם · או יתכן אשר שאר הנביאים לא היו אז בירושלים׃ שומר הבגדים · של המלך׃ במשנה · בין שתי החומות היא משנה להעיר׃ כזאת · כדברי המלך׃ כד הנני מביא · ר״ל האות הזה לא במקרה בא כ״א מה׳ וכאלו אמר הנני מביא רעה וכו׳׃ כו ואל מלך יהודה · ר״ל דבר בו גם אל המלך עצמו׃ הדברים אשר שמעת · ר״ל אף שהגזרה גזורה כאשר שמעת

מצודת ציון

כא נתכה · ענין יציקה והרקה כמו ותתך עלינו האלה (דני׳ ט)׃ כב תקהת בן חסרה · ובמ״ב באמ׳ תקוה בן חרחס והוא הוא׃ כד האלות · הקללות׃ כה ותתך · ענין יציקה והרקה׃ תכבה · מלשון כבוי והוא מושאל מכבוי האש׃ כז רך לבבך · הוא הפוך מקשה

לבבך ותכנע מלפני אלהים בשמעך את־דבריו על־
המקום הזה ועל־ישביו ותכנע לפני ותקרע את־בגדיך
ותבך לפני וגם־אני שמעתי נאם יהוה׃ כח הנני
אספך אל־אבתיך ונאספת אל־קברותיך בשלום ולא־
תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על־המקום
הזה ועל־ישביו וישיבו את־המלך דבר׃ כט וישלח
המלך ויאסף את־כל־זקני יהודה וירושלם׃ ל ויעל
המלך בית־יהוה וכל־איש יהודה וישבי ירושלם
והכהנים והלוים וכל־העם מגדול ועד־קטן ויקרא
באזניהם את־כל־דברי ספר הברית הנמצא בית
יהוה׃ לא ויעמד המלך על־עמדו ויכרת את־הברית
לפני יהוה ללכת אחרי יהוה ולשמור את־מצותיו
ועדותיו וחקיו בכל־לבבו ובכל־נפשו לעשות את־
דברי הברית הכתובים על־הספר הזה׃ לב ויעמד
את כל־הנמצא בירושלם ובנימן ויעשו יושבי ירושלם
כברית אלהים אלהי אבותיהם׃ לג ויסר יאשיהו
את־כל־התעבות מכל־הארצות אשר לבני ישראל

ויעבד

מצודת דוד

שמעת לא תהיה כלול פתאם : כז בשמעך
את דבריו · ר"ל בעת השכלת בדברי האות
הזה אשר היא מה' : כח אל קברותיך ·
ולא תקבר בארץ העמים : בשלום · עם כי מת
במלחמה מ"מ תחשב לו לשלום על כי לא ראה
ברעה הבאה על ישראל : וישיבו · חלקיה
וחבריו : ל ספר הברית · ספור התוכחות הנאמרים בברית : הנמצא
בית ה' · וזהו על כי בהספר היא מצאו התוכחות גלולה בפתיחתה ואף היא
כתובה בידי משה ממקודשות ומפי ה' והמה סיבות עצומות להחריד את העם לשוב
לה' : לא על עמדו · על המקום המיוחד למלך לעמוד שם : את דברי
הברית · דברי התורה הכתובה בברית : לב ויעמד · העמיד כולם
בברית : ויעשו · מאז והלאה עשו כדברי התורה הכתובה בברית :

מצודת ציון

מקשה הלב : כח אספך
ונאספת · ענין הכנסה כמו
ואין איש מאסף אותי (שופטים
י"ט) :

לפלגות

ויעבד

ויעבר את כל־הנמצא בישראל לעבוד את־יהוה
אלהיהם כל־ימיו לא סרו מאחרי יהוה אלהי
אבותיהם:

לה א ויעש יאשיהו בירושלם פסח ליהוה וישחטו
הפסח בארבעה עשר לחדש הראשון
ב ויעמד הכהנים על־משמרותם ויחזקם לעבודת
בית יהוה: ג ויאמר ללוים המבונים לכל־ישראל
הקדושים ליהוה תנו את־ארון־הקדש בבית אשר
בנה שלמה בן־דויד מלך ישראל אין־לכם משא
בכתף עתה עבדו את־יהוה אלהיכם ואת עמו ישראל:
ד והכונו לבית־אבתיכם במחלקותיכם בכתב דויד
מלך ישראל ובמכתב שלמה בנו: ה ועמדו בקדש
לפלגת בית האבות לאחיכם בני העם וחלקת בית־
אב

מצודת ציון

לה ה לפלגות · לחלקים כמו בימיו נפלגה הארץ (בראשית י׳):

מצודת דוד

לג ויעבר · העביר את כל הנמצא בישראל וחוזר ומפרש מהו העבודה ואמר לעבוד את ה׳:

לה א לחדש הראשון · לפי שאמר למעלה שיחזקיה עשה פסח בחדש השני לזה אמר שיאשיהו עשהו בחדש הראשון כמשפט: ב על משמרותם · כ״א במשמר שלו: ויחזקם · זרזם באזהרה לעשות עבודת ה׳: ג ללוים המבינים · לכהנים בני לוי המלמדים בינה לישראל וכו׳: תנו את ארון · רז״ל אמרו שלוה לגנזו במקום מטמון שעשה שלמה כמען לא יוליכוהו בגולה עם ישראל · ולפי פשוטו יאמר כי המלכים הרשעים אשר קדמו לו העבירו הארון ממקומו והעמידו תחתיו הפסל לזה אמר להם להחזירו למקומו: אין לכם משא בכתף · ר״ל אחר שתשאו את הארון בכתף להחזירו למקומו שוב לא יהיה לכם מעתה עוד עבודת משא בכתף ולזה תהיו פנוים ועבדו את ה׳ ועמו בדבר הקרבנות: ד והכינו · את עצמיכם הכינו כ״א לבית אבותיו כפי אשר נחלקתם כאמור בכתב דוד ושלמה: ה בקדש · בעזרה: לפלגות בית האבות · למחלוקת בית האבות כ״א לבד: לאחיכם בני העם · את בני ישראל צוה להעמיד כל בית אב לבד לעשות את הפסח: וחלקת וכו׳ · וכן הלוים יעמדו כל בית אב לבד:

והתקדשו

אב ללוים: ו ושחטו הפסח והתקדשו והכינו
לאחיכם לעשות כדבר־יהוה ביד־משה: ז וירם
יאשיהו לבני העם צאן כבשים ובני־עזים הכל
לפסחים לכל־הנמצא למספר שלשים אלף ובקר
שלשת אלפים אלה מרכוש המלך: ח ושריו לנדבה
לעם לכהנים וללוים הרימו חלקיהו וזכריהו ויחיאל
נגידי בית האלהים לכהנים נתנו לפסחים אלפים ושש
מאות ובקר שלש מאות: ט וכונניהו ושמעיהו
ונתנאל אחיו וחשביהו ויעיאל ויוזבד שרי הלוים
הרימו ללוים לפסחים חמשת אלפים ובקר חמש
מאות: י ותכון העבודה ויעמדו הכהנים על־עמדם
והלוים על־מחלקותם כמצות המלך: יא וישחטו
הפסח ויזרקו הכהנים מידם והלוים מפשיטים: יב ויסירו
העלה לתתם למפלגות לבית־אבות לבני העם
להקריב ליהוה ככתוב בספר משה וכן לבקר:

ויבשלו

מצודת דוד   מצודת ציון

ו והתקדשו · טהרו את עצמיכם: והכינו · ז וירם · והפריש:
גם הכינו וזרזו את אחיכם לטהר את עצמם   נסירות
לעשות הפסחים כדבר ה': ז לכל הנמצא ·
בירושלים: ובקר · לשלמי חגיגה: ח לעם · וחוזר ומפרש שהם
לכהנים וללוים: חלקיה · ר"ל השרים חלקיה וכו' פקידי בית האלהים הם
נתנו לכהנים לפסחים וגו': י ותכון העבודה · נעשית העבודה בתקון ובהכנה:
על עמדם · על מקום מעמדם כל משמר לבד: על מחלקותם · כפי
שנחלקו למשמרות: כמצות המלך · אשר צוה שתעמוד כל משמר לבד:
יא וישחטו · הלוים שחטו כי השחיטה כשירה בזרים: מידם · מיד
הלוים כי הכהנים הושיטו בידם הזרקות עם הדם להיות מוכן לזריקה: מפשיטים ·
עורות הפסחים: יב ויסירו העולה · מכל פסח הסירו דבר העולה ממנו
על המזבח והם האימורים: לתתם · לתת הפסחים לכתות החלוקות מבתי
אבות וכו': להקריב לה' · חוזר על ראשית המקרא לומר הסירו העול' להקריב
לה': וכן לבקר · וכן עשו לבקר של שלמי חגיגה שהסירו מתחלה האימורים
ואח"ז נתנו הבקר לבעליהם:

יג ויבשלו הפסח באש כמשפט והקדשים בשלו
בסירות ובדודים ובצלחות ויריצו לכל־בני העם :
יד ואחר הכינו להם ולכהנים כי הכהנים בני אהרן
בהעלות העולה והחלבים עד־לילה והלוים הכינו
להם ולכהנים בני אהרן : טו והמשררים בני־אסף
על־מעמדם כמצות דויד ואסף והימן וידתון חוזה
המלך והשערים לשער ושער אין להם לסור מעל
עבדתם כי־אחיהם הלוים הכינו להם : טז ותכון
כל־עבודת יהוה ביום ההוא לעשות הפסח והעלות
עלות על מזבח יהוה כמצות המלך יאשיהו :
יז ויעשו בני־ישראל הנמצאים את־הפסח בעת ההיא
ואת־חג המצות שבעת ימים : יח ולא־נעשה פסח
כמהו בישראל מימי שמואל הנביא וכל־מלכי ישראל
לא־עשו כפסח אשר־עשה יאשיהו והכהנים והלוים
וכל־יהודה וישראל הנמצא ויושבי ירושלם :

בשמונה

מצודת ציון

יג בסירות · קדרות : ובדודים · מל' דוד ויורה : ובצלחות · כעין קדרה וכן את הצלחת (מ"ב ב"א) :

נכו

מצודת דוד

יג ויבשלו הפסח באש · ר"ל צלו אותו באש וזהו כמשפט : והקדשים · בשר השלמים : ויריצו · הוליכו במרוצה את הבשר לבני העם : יד ואחר · אח"ז הכינו גם לעצמם ולהכהני' כי הכהנים היו עסוקים בהעלאת העולות והאימורים ולזה היו הלוים מכינים לעצמם ולהכהנים : טו על מעמדם · עמדו על מקום מעמדם לשורר : כמצות דוד · ר"ל בההלולים שתקן דוד ואסף וכו' כי גם המה תקנו מזמורים כמ"ש בספר תהלים : והשוערים · שומרי השערים עמדו במקומם כ"א בשערו : אין להם לסור · לא היה להם צורך לסור מעבודתם להכין פסחיהם כי אחיהם הלוים הפנוים מעבודה המה הכינו להם : טז ותכון · הכל היה בתקון רב ובסדר נפלא בין בדבר הפסח בין בדבר העלות : יז הנמצאים · בירושלים : ואת חג המצות · ר"ל הקרבנות הקבועות בכל יום ועולות ראיה ושלמי חגיגה : יח כמוהו · להיות כמוהו בטהרה יתירה ובתקון נפלא : מלכי ישראל · הם דוד ושלמה שהיו גם מלכי ישראל : הנמצא · הבא מערין ונמצא בירושלים :

ספר

יט בשמונה עשרה שנה למלכות יאשיהו נעשה
הפסח הזה: כ אחרי כל־זאת אשר הכין יאשיהו
את־הבית עלה נכו מלך־מצרים להלחם בכרכמיש
על־פרת ויצא לקראתו יאשיהו: כא וישלח־אליו
מלאכים ׀ לאמר מה־לי ולך מלך יהודה לא־עליך
אתה היום כי אל־בית מלחמתי ואלהים אמר לבהלני
חדל־לך מאלהים אשר־עמי ואל־ישחיתך: כב ולא־
הסב יאשיהו פניו ממנו כי להתחפש־בו ולא
שמע אל־דברי נכו מפי אלהים ויבא להלחם בבקעת
מגדו: כג וירו הירים למלך יאשיהו ויאמר המלך
לעבדיו העבירוני כי החליתי מאד: כד ויעבירהו
עבדיו מן־המרכבה וירכיבהו על רכב המשנה אשר־
לו ויוליכהו ירושלם וימת ויקבר בקברות אבתיו וכל־
יהודה

מצודת דוד

כ אשר הכין וכו׳ · אחר העמיד דבר הבית על מכונו ונכסיו בהעמדת המשמרות וכיוצא: נכו · פרעה נכו וכן נאמר במ״ב: על פרת · סמוך לנהר פרת: כא מה לי ולך · ר״ל מה לי עליך ומה לך עלי וכי אויבים אנחנו זה לזה: לא עליך אתה היום · היום הזה אינני הולך עליך ואמר אתה לתוספת ביאור: אל בית מלחמתי · אל מקום מלחמתי והיא על מלך אשור: ואלהים אמר לבהלני · אולי שמע מפי ירמיה בדבר ה׳ למהר ללכת בבהלה על אשור: חדל לך מאלהים · ר״ל די לך מלהלחם עם אלהים אשר עמי וכאומר הלא מפי ה׳ אני הולך וא״כ הוא עמי ואם תעכב על ידי מללכת יחשב כאלו תלחם עמי לזה חדל לך ולא ישחיתך אלהים: כב ולא הסב · לא החזיר פניו ממנו ונכרי להלחם בו סיבר בגדי המלוכה ללבוש בגדי מלחמה. מפי אלהים · מה שאמר לו דברי אלהים מפי אלהים: כג ויורו היורים · המורים בקשת ירו בו חצים: העבירוני · העבירו אותי מן המרכבה הזאת כי נעשיתי חולה מאד וקשה לי לרכוב בה: כד על רכב המשנה · המשנה המלוכה אל מרכבתו הנוחה יותר לרכוב בה:

מצודת ציון

כ נכו · ת״י חגירא והוא מענין צליעה וכן נכה רגלים (ש״ב ד׳): כב התחפש · ענין לבישת בגדים משונים מבגדים הרגיל בהם ודוגמתו התחפש ובוא במלחמה (לעיל י״ח): כג וירו · וישליכו: היורים · רובי קשת: ויחמן

יהודה וירושלם מתאבלים על־יאשיהו׃ כה ויקונן
ירמיהו על־יאשיהו ויאמרו כל־השרים ׀ והשרות
בקינותיהם על־יאשיהו עד־היום ויתנום לחק על־
ישראל והנם כתובים על־הקינות׃ כו ויתר דברי
יאשיהו וחסדיו ככתוב בתורת יהוה׃ כז ודבריו
הראשנים והאחרנים הנם כתובים על־ספר מלכי־
ישראל ויהודה׃

לו א ויקחו עם־הארץ את־יהואחז בן־יאשיהו
וימליכהו תחת־אביו בירושלם׃
ב בן־שלוש ועשרים שנה יואחז במלכו ושלשה
חדשים מלך בירושלם׃ ג ויסירהו מלך־מצרים
בירושלם ויענש את־הארץ מאה ככר־כסף וככר
זהב׃ ד וימלך מלך־מצרים את־אליקים אחיו על־
יהודה וירושלם ויסב את־שמו יהויקים ואת־יואחז
אחיו לקח נכו ויביאהו מצרימה׃ ה בן־עשרים וחמש
שנה יהויקים במלכו ואחת עשרה שנה מלך בירושלם
ויעש הרע בעיני יהוה אלהיו׃ ו עליו עלה
נבוכדנאצר מלך בבל ויאסרהו בנחשתים להליכו
בבלה

מצודת דוד

כה השרים והשרות. המשוררים והמשוררות וכאשר המשורר בדבר שמחה יקרא משורר כן בדבר קינה ויללה נקרא משורר כי תוכן אחד להם בדבר הרמת הקול וההכרעה הנעימה: בקינותיהם. ר״ל בעת אשר קוננו קינה מה אמרו אז זכרון מיתת יאשיה לקונן גם עליו: ויתנום לחוק. קבעו חוק בישראל להזכיר מיתת יאשיה בקינותיהם: והנם כתובים. הקינות בעל יאשיה: על הקינות. בספר איכה: כו וחסדיו. החסדים אשר עשה ככתוב בתורה:

לו ג בירושלים. ר״ל ממלוך בירושלים: ויענוש. על שהמליכו את יהואחז לפני יהויקים אחיו הגדול ממנו אשר לו משפט המלוכה: ו ויאסרהו. קשרו בשלשלאות של נחושת להוליכו אל בבל ומת בדרך כמ״ש בירמיה:

בקיכלו

בבלה׃ ז ומכלי בית יהוה הביא נבוכדנאצר לבבל
ויתנם בהיכלו בבבל׃ ח ויתר דברי יהויקים
ותעבתיו אשר עשה והנמצא עליו הנם כתובים על
ספר מלכי ישראל ויהודה וימלך יהויכין בנו תחתיו׃
ט בן שמונה שנים יהויכין במלכו ושלשה חדשים
ועשרת ימים מלך בירושלם ויעש הרע בעיני יהוה׃
י ולתשובת השנה שלח המלך נבוכדנאצר ויבאהו
בבלה עם כלי חמדת בית יהוה וימלך את צדקיהו
אחיו על יהודה וירושלם׃ יא בן עשרים ואחת
שנה צדקיהו במלכו ואחת עשרה שנה מלך
בירושלם׃ יב ויעש הרע בעיני יהוה אלהיו לא
נכנע מלפני ירמיהו הנביא מפי יהוה׃ יג וגם במלך
נבוכדנאצר מרד אשר השביעו באלהים ויקש את
ערפו ויאמץ את לבבו משוב אל יהוה אלהי ישראל׃

גם

מצודת דוד

ז בהיכלו · בארמונו שהיה לו בבבל : ח והנמצא עליו · ר״ל תועבותיו שנסתר אשר נתגלה לאחר זמן : ט בן שמונה שנים · ובמ״ב נאמר בן שמונה עשרה שנה ואולי יהויקים אביו המליכו בחייו עשר שנים על כי ראה אשר עם הארץ המליכו לפניו את אחיו הקטן ממנו וחשש פן לאחר מותו ימליכו הקטן לפני הגדול לזה המליכו בחייו ואמר כאן עת מלכו בחיי אביו ובמ״ב עת מלכו לאחר מות אביו : ושלשה חדשים וכו׳ · ר״ל משמלך לאחר מיתת אביו ובמ״ב לא חש לכתוב עוד עשרה ימים : י ולתשובת השנה · ר״ל לעת שנה השמש אל הנקודה ההיא בעצמה שהיתה עומדת כאשר שלח נבוכדנאצר על יהויקים אז שלח על יהויכין בנו (אולם כבוש יהויקים והמלכת יהויכין וכבושו והמלכת צדקיה היה הכל בשנה אחת) : ויבאהו בבלה · במ״ב נאמר שיצא אליו מעצמו להמסר בידו : כלי חמדת · כלים החמודים של בית ה׳ : צדקיה אחיו · לפי שנאמר למעלה שאחר יהויקים מלך יהויכין בנו אמר כאן שהוא המליך את צדקיה אחיו של יהויקים : יב מפי ה׳ · אשר ניבא לו מפי ה׳ : יג אשר השביעו · להיות לו לעבד : ויקש את ערפו · הוא ענין מליצה כאלו נתקשה ערפו עד שהיה לו מהקשה לפנות לבו אל ה׳ :

מצודת ציון

לו יג ויאמץ · חזק :

וישלח

יד גם כל־שרי הכהנים והעם הרבו למעול־מעל ככל
תעבות הגוים ויטמאו את־בית יהוה אשר הקדיש
בירושלם: טו וישלח יהוה אלהי אבותיהם עליהם
ביד־מלאכיו השכם ושלוח כי־חמל על־עמו ועל־
מעונו: טז ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים ובוזים
דבריו ומתעתעים בנביאיו עד עלות חמת־יהוה בעמו
עד־לאין מרפא: יז ויעל עליהם את־מלך כשדיים
ויהרג בחוריהם בחרב בבית מקדשם ולא חמל על־
בחור ובתולה זקן וישש הכל נתן בידו: יח וכל
כלי בית האלהים הגדלים והקטנים ואצרות בית־
יהוה ואצרות המלך ושריו הכל הביא בבל:
יט וישרפו את־בית האלהים וינתצו את־חומת
ירושלם וכל־ארמנותיה שרפו באש וכל־כלי מחמדיה
להשחית: כ ויגל השארית מן־החרב אל־בבל ויהיו־
לו ולבניו לעבדים עד־מלך מלכות פרס: כא למלאות

דבר

מצודת ציון

טו מעונו · מדורו כמו השקיפה ממעון קדשך (דברים כ"ו): טז מלעיבים · ענין לעג כי והייתי בעיניו כמתעתע (בראשית כ"ז) ת"א כמתלעב: במלאכי · בשלוחי: יז וישש · כמו וישיש והוא רב הימים מאד כמו גם שב גם ישיש בנו (איוב ט"ו) והוא מלשון ר"ל עמד בו ביאות ימים רבים: כא למלאות · ענין השלמה:

ונתב

מצודת דוד

טו וישלח · שלח דבריו עליהם: השכם ושלוח · שלח בהשכמה ר"ל בזריזות: כי חמל · וחשב אולי ישובו ולא יחרבו הם והבית לא יחרב: טז ומתעתעים בנביאיו · ר"ל אמרו שעוד הנביאים המה תועים מדרך הישר או הוא ענין לעג כמו והייתי בעיניו כמתעתע (בראשית כ"ז) ור"ל כמלעיב ומתעה: עד לאין מרפא · עד שלא רצה לכפר עוד ונגזר שהגזרה הואת אולי הכונה אמר לשון רפואה על הכפרה וכן ושב ורפא לו (ישעיה ו'): יז ויעל · העיר לב מלך כשדים לעלות עליהם: הכל נתן בידו · ה' מסר בידו את הכל: יט להשחית · שברו וקלקלו להשחית אותם: כ השארית · מה שנשארו מן החרב הגלה לבבל: עד מלוך וכו' · עד שכבש מלך פרס את בבל ומלך בה: כא למלאות

דבר

דבר־יהוה בפי ירמיהו עד־רצתה הארץ את־שבתותיה
כל־ימי השמה שבתה למלאות שבעים שנה׃
כב ובשנת אחת לכורש מלך פרס לכלות דבר־יהוה
בפי ירמיהו העיר יהוה את־רוח כורש מלך־פרס
ויעבר־קול בכל־מלכותו וגם־במכתב לאמר׃ כג כה־
אמר כורש מלך פרס כל־ממלכות הארץ נתן לי
יהוה אלהי השמים והוא־פקד עלי לבנות־לו בית
בירושלם אשר ביהודה מי־בכם מכל־עמו יהוה אלהיו
עמו ויעל׃

חזק ונתחזק

סכום פסוקי ספר ד״ה א׳ וב׳ אלף ושבעה מאות ושמנים ושבעה׃

מצודת דוד

דבר ה׳ • ר״ל מה שהיו בגולה כפי מספר הימים השם היה נגדי להשנים דבר ה׳ אשר היה בפי ירמיה שיהיו בגולה עד התרצה הארץ להתפייס על שלא שבתה מעבודה בשנות השמטות ויובלות כי בעודם עליה לא קיימו השמטות והיובלות כתקנן : כל ימי השמה שבתה • ר״ל ובזה התפייסה כי תמורות השמטות והיובלות שבתה מעבודה כל הימים שהיתה שממה מאנשיה ואין עובד בה : למלאות שבעים שנה • לאשלים שבעים שנה של שממון מול שבעים שנה של שמטות ויובלות שבטלו וכמ״ש רז״ל בס״ע : כב ובשנת אחת • בשנה הראשונה : לכלות • לעת כלה הזמן אשר דבר ה׳ בפי ירמיה והוא בכלות שבעים שנה מעת שכבש נ״נ את יהויקים בראשונה וכאשר פרשנו בדניאל : ויעבר קול • צוה להכריז : בכל מלכותו • בכל מדינות מלכותו : וגם במכתב • שלח הדברים האלה במכתב : לאמר • וכה אמר : כג נתן לי • ר״ל כשהפיל ה׳ מסר בידי כל הממלכות א״כ מהראוי לי לעשות מצותו : פקד עלי • צוה עלי לבנות וכו׳ כמ״ש האומר לכורש וכו׳ והיכל תוסד (ישעיה מ״ד) : אשר ביהודה • אשר בארץ יהודה : מי בכם • כי הדברים האלה צוה להכריז ושלא בין האומות ולזה אמר מי האמנם בכם מעם ה׳ יהיה ה׳ עמו ובעזרתו ויעל אל ארצם ר״ל הרשות נתון ממני לעלות:

מצודת ציון

רצתה • מל׳ רצוי ופיוס : שבתותיה • ענין בטול עבודה כמו שבת נוגש (ישעיה י״ד) : שבתה • בטלה ונחה מן עבודה : כב העיר • מל׳ התעוררות : רוח • רצון כמו הנני נותן בו רוח (מ״ב י״ט) : ויעבר קול • ענין הכרזה כמו ויעבירו קול (שמות ל״ו) :

חזק ונתחזק

חזק ונתחזק

חתימה

בעבור כי היה מן הנמנע להזכיר בכל דבר מבטי מי יצא ומי ילדו מצארתי עצמי מחויב בדבר להזכיר בחתימת זה הספר שמות ספרי רפירושים והדרושים אשר מהם צרפתי ולקטתי דפי׳ המאוסף הלזה והריקיא באלו והיינו פורטם בכל דבר ודבר :

ואלו הן

התרגום · רש״י · ראב״ע · רלב״ג · רד״ק · אלשיך · מהרי״א · אילת שלוחה · חבורי לקט · מכלל יופי · אבן יחייא · כליפז · לב אהרן · רס״ג · רמב״ן · מירקארו · ספורנו · בן עתיה · חשק שלמה · קב ונקי · תקון עולם · נורא תהלות · מאיר תהלות · מאיר איוב · אוהב משפט · משפט צדק · מהר״י כהן · דעקידה · העיקרים · עשרה מאמרות · עוללות אפרים · עיר גבורים · ספרי האלגזי · בינה לעתים · מעייני הישועה · משמיע ישועה · חזוק אמונה · יד יוסף · נוה שלום · צורתהבית . לבד רספרים אשר זכרון שמותם נשכח ממני מלבד הספרים אשר דרשים מקרוב באו ועוד הרבה צרפתי ולקטתי מספרי כתיבת יד מצארתים פה בגנזי ספרי ידידי גביר משכיל ונבון הי״ו . ומכל אלה בניתי לי בית מצודו״ת להושיעני בעת תשוב הרוח אל מקורה · לחסות בצלו לשוב לשבת במדורה. נקיה מעון ומחלאה מטוהרה · אבי״ר :

אודה את ה׳ בכל לבב אשר שלח מלאכו לפני ויהי עמדי בכל הדרך אשר הלכתי עליה עד בואי הנה קריה עליזה כלילת יופי · ואברך לאל גומר עלי אשר דפק את זממי והשלמתי את ספרי שלי״ת · ומברכת ה׳ יתברכו נדיבי העם הזה המסייעים לדבר מצוה הא באתרא הדין הא בכל אתר ואתר דהם שבט מושכים בשבט סופר והכא מחוקק רוזנים יחוקקו צדק במחוקק במעגותם להוציא כלי למעשהו חתמו למו לקבל רספר בכסף מלא · ואף זאת אשר עוד ידם נטויה לקחתי במחיר :

ולעילא מנהון ראשין שבקדושה ארז בלבנון ברוב ממשת הכונך הקצין המפורסם הגביר המהולל שר ושפטר נגיד ומצוה משכיל ונבון גבר רחיל חטאין ומוה״ר **אליעזר חי שאלתיאל ריקאנאטי** הי״ו · אשר בצל הכסף ובצל חכמת ישיבתו רדמה חסיתי כל ימי היותי פה · לכן שאל״תי א״ל ח״י אל״י עז״ר נא בהסרך לכל מחזיקי עמודי התורה למען יוסיפו עוד אומץ ויזכו לחזות בנועם ה׳ ולבקר בהיכלו ולראות בנחמות ציון כ״ב אמן :

הן מצאתי פה את שאהבה נפשי חמדת לבבי אף רוחי בקרבי התום חותם צר על יד ימיני חותם תכנית אדר היקר נצר מגזע היחס והמעלה גביר מאושר וקצין שוע ונדיב משכיל ונבון מושלם במעלות ומדות ושמו פלאי הי״ו · הוא הרבה עצמה לעשות טוב וחסד עמדי ועם הספר אשר ספחתי ורביתי · ומעת בואי פה עד הנה תמכני בימין צדקו והיה לי לעזר רב בגופו ובממונו ובהשאלת ספרים לכל אות נפשי ואף ספרי כתיבת יד אשר רבו בבית גנזיו מכל אשר שאלו עיני לא אצל ממני · לכן עיניו תראינה עת תשבון לבטח ירושלים רתושע יהודה · חיים יראה עם ראשה אשר הוכיח לו ה׳ כמעשהו מהנו תראיה ובן תעשה · מצודו״ת סלעים להם למשגב וגם מנוס · עלם יעלסו בכבוד המקום יתגנם בזרע צדיקים וישרים וחכמי לבב ומצליחים והתורה לא ימוש מפי זרעם וזרע זרעם עד עולם אבי״ר :

ראשית מלאכתו **רשם** גרשם · והשלמתו שילהי אלול **במצודה** צי״ון ·

אלה דברי החכם השלם והכולל הדיין המצויין מרביץ תורה דור"ש טוב ר' עמו ראש המשררים ונז"י כמוה"רר אברהם יצחק קאשטילו נר"ו ·

אך מעין וכור . הלא המה בדמותם כצלמם · אנשים חכמים ונבונים וידועים בין שוכני עפר עיני קהל עדת ישרא' · והלכו עמים לאורם מדר דר · (לא מראש דברתי ראשונים יקוממו גבה מעל נכה · וקדמונים אחזו שער החכמה · להם לבדם נתנה · רוח ה' דבר כם · הלא הם יורו יאמרו · והדברים עתיקים · חזקו עלי דבריהם כתועפות ראם · ותחתם תעמוד טובה וחכמה · וכסוד אלוה שמעו ומי היא זה אשר יגיד לדבר · ומי יקים במקום קדשם · ויתהללו כל ישרי לב ומלתם על לשונו קטנה או גדולה · והגה מפיו יצא ? חלילה.הן אמת מארץ תצמח כי רוח אלהים בקרבם · הם ידעו דרך ה' ואב לבנים יודיע כי מאד עמקו מחשבותם · אף חכמתם עמדה למראה עיניהם לבאר על הלוחות הכל בכתב . יושר דברי אמת באר היטב · נכתומים וחתומים דברים פעמים רבות · ולבבם יבין שהכל נשמע בדבריהם על נקלה · ומלאה הארץ דעה · כלבם הנכון מלא רוח חכמה · אשתחוה אל היכל קדשם · כאלה חפצתי כבוד והדר · (ינוחו על משכבותם) לא ידעתי דבר · נאלמתי דומיה החשתי מעולם אחריש · וחדשות אני מגיד) יש איש אשר מים עמוקים דברי פיו כבוד · או כי כלעגי שפה וכלשון אחרת ידבר · כי שם בלל · אין מוקדם ומאוחר. קציר קצדה ידו . ומימיו עכורים ויגרשו רפש וטיט ותולעתם לא תמות · והאבן גדולה על פי הבאר הוא לבדו נשאר בהגות לבו תבונות ואין ללומדים חלק ונחלה עמו וישארו אנשים כלים רקים באין מבין הוא אמר · יראה בעיניו שעושה מה שלבו חפץ · ומאומה אין בידו מתכסיסי הדבור והלשון הצחה · נעו מעגלותיה · לא ידע להבין ולהגיד מחשבות לבו אל הקורא ירדוף · כי זה כל האדם אשר בו נפש חיה · ויצאו מן העם ללקוט ולא מצאו . או כי מעקש דרכיו ובזה הוא חפץ כל קבל די רוח יתירה ביה יעוד עיני פקחים ועל סביבותיו שב הרוח מתחדש עליו בכל יום. והוא ידע ואשם · ולא מלין יכביר בדבר איש אל רעהו לבעבור לא יכלו לשמוע בקול דברו · למען ספר שמו · וקרא זה אל זה איש גדול הוא מאד · לכל מראה עיני האדם · עמוק עמוק מי ימצאנו אז רעה חולה כי יבא איש לשתות מי בורו שתה מים ויעף · כי ייגע בשתי ידיו דלה דלה וישתה מר מדלי אחר העמל · ואיננו רואה את כל מאומה בידו · ובפעם כפעם ידים שופכות מים שאובים וממקום שיצאו שם הם שבים ללכת . ולא ימצא די מחסורו וריקה נפשו · או יקר מקרה שהחבל ילך אחר הדלי · ושם נפל ולא יוסיף קום ונרוץ הגלגל · או תשבר כד ויצמא שם למים. ובאות נפשו שואף רוח · הרה עמל וכעס · כלו עיניו כי אין עשב · צמאה נפשו לשמוע את דברי ה' :

ויש אשר יהיה כעין המים . מעין המתגבר . יפוצו מימיו חוצה ברחובות · ובו הולכי נתיבות נהרי נחלי דבש אמרות טהורות · רבים שתו תמיד כל היום · ושתה העם למגדול ועד קטן · ילכו ולא ייעפו · ועמל לא יזכר·זה האיש·אשר פיו ידבר חכמות · כמים צלולים צ"ללו שפתיו ולשונו תדבר צחות · כונן דבריו בתבונה . יפלס נתיב דבריו בקו משקולת · במד"ה שאדם מו"דד. וכעין יפה נותן מחכמתו לעני הדעת · ומפרי פי איש יאכל תבונה תיישר לבת · כי ממכון שבתו השגית טוב האדם באדם · והחכמה תמצא ברחובות קריה . וכבודו לאחר יתן · ויאמרו תמיד קלי"ם היו דבריו ורוח אין בהם · ובא האות כי לא חכם לבו · ומראה

איננו

איננו עמוק. ודוא ילעג למו · אז ימלא שחוק פיו · ישחק ולא יחת . וכבודו נעליו הפשיט · כאשר עשו רבים ונכבדים גדולי דור ישרים קדושי׳ אשר בארץ ינם ראיתי העודם חיים · כי כל העמים קראו בשמותם יראי ה׳ וחושבי שמו לא אעלים עיני מהם · כי השפילו את חכמתם · ובשפל ישבו וירדו הם וכל אשר להם במדרגה התחתונה · ומעפר תשח אמרתם וענוים יירשו ארץ מטה מטה · והמה מ״רו ועצבו את רוח גבוהה דמרטשה עולליה למען הרחיקה מעל גבולם · וימירו את כבודם באהבת בני ברית אשר יקראו באמת · חכמים יזרו דעת המה׳ ולהטיב ידעו · לא זרו מתאותם לראות בטובת נערי בני ישראל · ללמדם ספר ולשון ולפקח עינים · ולא כירם טובם ונתנו את נפשם ללמד דעת את העם ונקרא שמם עליהם · ולא יפרדו ׃

איש אחד בתיכם לבוש עוז והדר · ואחזה אנכי זה הדור כלבושו נאה לו · לפי שכלו יהלל כאן **הלל** מהולל בתשבחות זה דורי. סמוך ונראה בתוך מורשי לבבי. החכם השלם והכולל סיני ועוקר הרים כמהר״ר **יחיאל הלל אלט ישולר** נר״ו · אשר פעל ועשה ורצליח · מה יתרון עמלו שעמל · אסף וקבץ ותקן · ויוציא לאור בקרב מחננו · ביאור נחמד להשכיל יקר ונעים על הנביאים וכתובים · ויבחר לשון רכה והשביע בצחצח״ות נפש קטון וגדול · שולת דברים כפי איש זכו דבריו וטהורים אמרי נעם · צחו מחלב · משם נסעו אל שכל אדם · ויבחנו כבחון את הזהב על כן ישמח ויגל · כל חיך יטעם לו · והיה טעמו כנפת צפים · ואשמע אחרי קול יורע ספר לאמר קרא נא זה . ואמר לא התום הוא · אוכל אנכי לבדי לבא אל חדריו · קראתי בכל לב שלש דלתות וארבעה · ואראה אור גדול · אורו עיני כי טעמתי מעט דבש הזה · ואני אמרתי בחפזי ׃

מְבּוֹר וּמִמַּעְיָן תְּדַשֶּׁן רוּחַ
גַּם כִּצְבִי רָץ אִישׁ וַיִּמְצָא מַיִם
שָׁם עַל מְעַט יִיגַע בְּמוֹ יָדַיִם
שָׁם עַד מְאֹד יִשְׁתֶּה וְהוּא יָנוּחַ ·
כֵּן בַּנְּבוֹנִים כּוֹתְבִים עַל לוּחַ
תָּמִיד בְּכָל יוֹם יֶחֱזוּ עֵינַיִם ·
פֹּה לוֹקְטִים זֶרַע מְלֹא חָפְנַיִם ·
פֹּה קוֹשְׁשׁוּ קַשׁ קוֹטְפִים מַלּוּחַ ·
זֶה לּוֹ לְשׁוֹן זָהָב , בְּלִי כָל טֹרַח
יִרְוֶה אֱנוֹשׁ , אַךְ זֶה לְדַבֵּר יַרְגִּיעַ
לִכְסִיל כְּבַד שָׂפָה , וְלִבְנֵי גֹמֶר
הִלֵּל מְהֻלָּל , אֵת תְּיַשֵּׁר אֹרַח ·
אַתָּה כְּמַעְיָן שׁוֹקְקִים תַּשְׂבִּיעַ ·
אַתָּה נְבוֹן לַחַשׁ , וְתָשִׂים אֹמֶר

בְּפֶה, בְּנוֹעַם שִׂיחַ ·
עֵת אֵל נְבִיאִים (הַצְּבִי) הָגִיתָ
דֵּעָה אֱלֹהִים יִבְחֲנוּ עָלֶיךָ ·

אִם מַעֲלָה תַּזְרִיחַ
חַי עוֹרְךָ · יָד עַל זְבוּל נָטִיתָ ·
מִי יַעֲלֶה רוּם עִמְּךָ? אַשְׁרֶךָ ·

קץ אקרא · שלום בטח יהי ·

ואלה דברי החכם השלם המופלא והמופלג תמים דעים המשורר הגדול כמוהר״ר יצחק חיים פרוסולוני נר״ו :

עת שיר״ה היא לגמור את ההלל בכל מיני שבח והודיה · על חד מן קאמיז׳ דזיו ליה כבר בתיה · עמו עוז ותושיה · היל״ל בן שחר דנפל מן שמיא גליא לדרעיה ונפל נהורא כשרגא דמהניא׳ למאיר ובא מארץ מרחקים ותלמידו בידו נטויה · לבנות בניו״ת ברמה בנין נאה ומכלל יופי לך משכח יופי לך משבח לשתי מצירות בגויות לתלפיות שכיות החמדה עופל ובחן אבן בחן פנת יקרת אשר בחן בעימק שכלו האי גברא רבה החכם השלם הדיין המצויין עניו וחסיד זקן ונשוא פנים כמוהר״ר **יחיאל הילל** נר״ו מק״ק **יאברוב** · הנו נצב על חומת אנ״ך לבנות ולנטוע נטיעה של צ״מחה פוריה וענפה עשירית האיפה סלת מנופה כל צרכה כ״ג נפה · ואזן וחקר לקט ואסף כאומרים מל״א חפניו אמירה דכיא משיפרי שופרי ב״שורי מכ״שרא בהכשר אוכלין בשרא שמינא אפתורא דדהבא רטובה וערבה שלחן ערוך לכל איש מבין עם תלמיד אצעדה וצמיד לפקית עינים עורות ולשים מעקשים למישור לבא עד תכונת הבנת הכתובים ופשוטן של דברים מאירים כספירים פרחים וכפתורים מישרים דדורים · וכמה יגיעות יגע לעשות להם דרים במקום בינה להבין ולהשכיל וילמוד ס׳.נ׳ז מן המפורש דבר דבור על אופניו באר היטב בשבעי״ם לשון שיש בו כדי שביעה להשביע לרעבים גם צמאים לשמוע דבר ה׳ וכל אחד על מקומו יבא בשלום · איכו השתא הנה עטי עט רודים שנים שלשה נרגרים לישנא קלילה לכבוד אכסניא של תורה בחיבה יתירה בשנת אז ישיר ישראל את השירה ·

עֵת שַׂר צְבָא דָוִד נִגַּשׁ וַיַּעַל
עַל מִבְצְרֵי צִיּוֹן אֶל חֵל הָעִירָה
עֵוֵר וּפִסֵּחַ יָדוֹ הֵסִירָה
בְּתֹק בְּחַרְבּוֹ זֵר עִם אַנְשֵׁי מַעַל

את אויביו השקה מימי סף רעל
אז מגבורתו ארץ האירה
היה לראש ולשר · אמר אשירה
כי נתנו קמי מדרך כף נעל
למען מצד ציון גם את עליה
תוך ארמנותיו לבטח שכנת
שוגה ופתי רמסת סלית
בנוה מצודת דוד עוז כוננת
שמה בגנזכיו נוגה גלית
מסלול ודרכי בין אתה הסכנת
ישר ויפה דגת
ובשכלך הזך יסדת עופל
גמת להביא אור גרשת אופל

הצעיר כלא חשיב יצחק חיים פרוסולוני ס"ט

ואלה דברי המשכיל ונבון המופלא והמופלג המשורר המהולל תמים דעים כמוהר"ר אליעזר סעדון נר"ו ·

זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה · כי נגמרה מלאכת הקדש מנחה היא שלוחה
מאת אבינו שבשמים לעמו ישראל סגלה לקוחה · על יד איש בא באנשים
וימינו טפחה · פירוש נחמד ונעים על נביאים וכתובים ליהודים היתה אורה
ושמחה · כל מבין להק' החכם יהיה או סכל ימצא בו מנוחה · כקטן כגדול כ
מבין עם תלמיד יבין ויוסיף דעת בהשקט ובבטחה · תשואות חן לאיש אשר עשה
לנו כזאת ויורר עוז מבטחה ·

זה האיש ממשפחת סופרים · דובר צדק ומגיד מישרים · הן אמר והן דברים
מתוקים מדבש מפי ראש המדברים · המאיר לארץ ולדרים · פ"ה ע"ה סינ
ועוקר הרים · ה"ה החכם השלם והכולל · גבורותיו מי ימלל · ענותן כהלל
כמוה"רר יחיאל הלל נר"ו יאיר לדור דורים אמן:

זה לנו האות כי ה' שלחו כמתנו · כי מן היום אשר האיר אל עבר פנינו · הי
הבריות כולם נוחה הימנו · וכל יום אהבתו מרובה חקוק בתוך קירות לבנו
ושלי יותר ויותר כי מן היום אשר זכיתי להכירו לא זזתי מחבבו כאהבת עולם
וארכה רבה · עד כי היום הזה אהבה מכלכ"לת את השירה ואצא גם אני כעכבו
המשוררים למעלה ראש צופי ומיודעי . וענתה השירה הזאת לפני לעד לעולם וע
עד יקוים מקרא כתוב שם אצמיח קרן לדוד . לפ"ק אכי"ר ואשא משלי
התאספו

תאספו כל־הנביאים עתת
משה ודוד עם שלמה יחד ·
קהת איש חמודות קום · וקום גם אתה.
עזרא (צאו לא תיראו מפחד
לא יום קרב הוא זה ולא יום צער
אך יום שמחות הוא לישב ונער)
שופטים הקבצו ובאו
באו מלכים חיש ואל תוחרו
ולכו חזו הכם · ומי כמוהו
הכין לכל־איש את אשר תאמרו ?
באו מהרה כלכם העידו
כי האמת כן היא לכו הגידו
הכותבים הם אחזו כלמו
דרך לבאר כאשר בחרו
בה ישמחו כי היא מנת חלקמו
בה ידרכו בה ילכו לא סרו
בה ייגעו בה יחליפו כח
ולבד בדרכם ימצאו מנוח
רק היא ישרה אל ראות עינימו
עמה לתכלית האמת הגיעו
הקוראים אמנם כפי שכלמו
ככה עליהם יאמרו יביעו
זה בארוכה בא בקל וחומר
סתם דבריו זה וקצר אמר
לא כן אדוני יאמרו עליך
אכן יעידון כל־אשר קראו
אם קצרו אם ארכו מליך

תוך מאזני צדק במשקל באו:
צח כל־לשונך וכן דברת
על קודמים לך את מאד גברת
נפתל ועקש אין בביאוריך:
כלם נכוחים אל נבוני דעת
כדבש למתוק נאוין עריך
כי הם בלא יתרון ולא מגרעת
יוהר ויוהר כחך הודעת
עת כי באיוב האמת השמעת
חשבון שנות כל־המלכים שמת
ערוך כמו שלחן אלי עינינו:
ותעשה עוד כאשר זממת
לחקוק בספר את גבול ארצנו:
עבר ועתיד · גם בספרך:
מקדש אדני כוננו ידיך
עשי אדוני באמת לא תלא
אוכל לספר עוד שבחים כמה
אך די לעת כזאת דברי אלה
כי יפתחו ספרך ויראו שמה
כי אין לך דמיון ואין לך ערך:
לך יאמרו אשרי תמים הדרך:

מאפס ותהו הצעיר **אליעזר סערון** ס"ט ·

כל בעלי השיר יצאו בשיר · ואני אחרון · אקרא בגרון · בשיר ורון
ובספר לכרון · אחוה היתרון · ומעשה הכשרון:
השיר הזה יהיה לכם · לזכרון בין עיניכם · למען תהיה תורת ה׳
בפיכם · ובעדו שחדו מכוחכם · וזכרון שמי לא יסיף מזרעיכם
שיר הדוזי על משקל ב"ת ויתד וב"ת ויתד וב"ת ויתד וב"ת:

ה שביב אשי מאור שמשי דבת אישון
חין ניב שפתים מקור חיים פרי לשון
נעם לאיש נבר נבון דבר כשי נחשון
אכן יבול גפני ומיר גני כלי קמשון
לקחי מאד גבר וחוק עבר כאון שמשון
הנו כציץ יפרח כנר יזרח בכו אישון
יפיו כגז צהר כזיו שחר כאור ראשון
לכן תנו הלל ביום וליל ובל לישון
לקטו יקר דעת רוו שפעת נהר פישון
שליט ואל עילום נמה שלום כמי קישון
חזק מצד ציון ערת אביון בני דישון
אמיץ מצד דוד כהוד רביד כמראשון
אמן עלי תועים לגרף עם שרש קלשון :

כ"ר המצפה לשבת בארץ הקרושה · לעבוד שם את ה' במדה גדושה ·
כזאת התקוה אסיר בקולר . **יחיאל הילל אלט שולר** ·

לבלתי הוציא הנייר חלק אערכה פה לוח קביעות השנים עד כלות האלף הששי · ולהשכיל הקורא אפרש לומר אשר (מ בחה) פי' שנה מעיברת · ר"ה ביום ב' · חשון וכסליו חסרים · פסח ביום ה' · וכן (פ זשג) פי' שנה פשוטה · ר"ה ביום ז' · חשון וכסלו שלמים · פסח ביום ג' · וכן (פ הכז) פי' שנה פשוטה · ר"ה ביום ה' · חשון וכסלו כסדרן · פסח ביום ז'. ובדרך הזה סיבב והולך עד תום כל הלוח :

תקמג	מחזור	תקנד	תקס	תקסו	תקעא	תקעז	תקפג
מ כחה	רצג	מ זחג	פ כשה	פ גכה	פ זשג	פ כהג	פ בשה
תקמד	תקמט	תקנה	תקסא	תקסז	תקעב	תקעח	תקפד
פ זשג	פ הכז	פ הכז	פ זחא	מ זשה	פ הכז	מ השג	מ זחג
תקמה	תקן	תקנו	תקסב	מחזור	תקעג	תקעט	תקפה
פ רכז	פ כחג	מ כשז	מ גכז	רצד	מ כחה	פ הכז	פ השא
תקמו	תקנא	תקנז	תקסג	תקסח	תקעד	תקף	תקפו
[illegible] כשה	מ השג	פ כחג	פ כשה	פ זשג	פ זשג	פ כשה	מ גכז
תקמז	תקנב	תקנח	תקסד	תקסט	תקעה	תקפא	מחזור
פ זשג	פ הכז	פ השא	פ זשג	פ הכז	מ השג	מ זחג	רצה
תקמח	תקנג	תקנט	תקסה	תקע	תקעו	תקפב	תקפז
פ השג	פ כשה	מ גכז	מ החא	מ בחה	פ הכז	פ הכז	פ בשה

לוח

תקפח	תרט	תרל	תרנא	תרעב	תרצג	תשיד	תשלה
פ זחא	פ הכז	מ בשז	מ כחה	פ זשג	פ זשג	מ החא	פ גכה
תקפט	תרי	תרלא	תרנב	תרעג	תרצד	תשטו	תשלו
מ גכז	פ בשה	פ בשה	פ זשג	מ השג	פ הכז	פ גכז	מ זשה
תקצ	תריא	תרלב	תרנג	תרעד	תרצה	תשטז	תשלז
פ בשה	מ זשה	מ זחג	פ הכז	פ הכז	מ כחה	פ זשג	פ זחא
תקצא	תריב	תרלג	תרנד	תרעה	תרצו	תשיז	תשלח
פ זשג	פ זחא	פ הכז	מ בשז	פ בחג	פ זשג	מ השג	מ גכז
תקצב	תריג	תרלד	תרנה	תרעו	תרצז	תשיח	מחזור
מ החא	מ גכז	פ בשה	פ בחג	מ השג	פ הכז	פ הכז	שג
תקצג	תריד	תרלה	תרנו	תרעז	תרצח	תשיט	תשלט
פ גכה	פ בשה	מ זחג	פ השא	פ הכז	מ כשז	מ נחה	פ בשה
תקצד	תרטו	תרלו	תרנז	תרעח	תרצט	מחזור	תשם
מ זשה	פ זשג	פ השא	מ גכז	פ בשה	פ בחג	שב	פ זשג
תקצה	תרטז	תרלז	תרנח	תרעט	תש	תשך	תשמא
פ זשג	מ החא	פ גכה	פ בשה	מ זחג	מ השג	פ זשג	מ החא
תקצו	תריז	תרלח	תרנט	תרף	מחזור	תשכא	תשמב
פ הכז	פ גכה	מ זשה	פ זחא	פ הכז	שא	פ הכז	פ גכה
תקצז	תריח	תרלט	תרס	תרפא	תשא	תשכב	תשמג
מ כחה	פ זשג	פ זשג	מ גכז	מ בשז	פ הכז	מ בחה	פ זשג
תקצח	תריט	תרם	תרסא	מחזור	תשב	תשכג	תשמד
פ זשג	מ השג	פ הכז	פ בשה	ש	פ בשה	פ זשג	מ השג
תקצט	תרך	תרמא	תרסב	תרפב	תשג	תשכד	תשמה
פ הכז	פ הכז	מ כחה	מ זחג	פ בשה	מ זחג	פ הכז	פ הכז
תר	תרכא	תרמב	מחזור	תרפג	תשד	תשכה	תשמו
מ בשז	פ בחג	פ זשג	רצט	פ זחא	פ הכז	מ בשז	מ בחה
תרא	תרכב	תרמג	תרסג	תרפד	תשה	תשכו	תשמז
פ כחג	מ השג	מ החא	פ השא	מ גכז	פ בשה	פ בחג	פ זשג
תרב	תרכג	מחזור	תרסד	תרפה	תשו	תשכז	תשמח
פ הכז	פ הכז	רצח	פ גכה	פ בשה	מ זחג	מ השג	פ הכז
תרג	תרכד	תרמד	תרסה	תרפו	תשז	תשכח	תשמט
מ בשז	מ בחה	פ גבה	מ זשה	פ זשג	פ הכז	פ הכז	מ בחה
תרד	מחזור	תרמה	תרסו	תרפז	תשח	תשכט	תשן
פ בשה	רצז	פ זשג	פ זשג	מ החא	מ בשז	פ בשה	פ זשג
תרה	תרכה	תרמו	תרסז	תרפח	תשט	תשל	תשנא
מ זחג	פ זשג	מ השג	פ הכז	פ גכה	פ בשה	מ זחג	פ הכז
מחזור	תרכו	תרמז	תרסח	תרפט	תשי	תשלא	תשנב
רצו	פ הכז	פ הכז	מ בחה	מ זשה	פ זחא	פ הכז	מ כשז
תרו	תרכז	תרמח	תרסט	תרץ	תשיא	תשלב	[illegible]
פ הכז	מ כשז	פ בחג	פ זשג	פ זחא	מ גכז	פ בשה	פ בחג
תרז	תרכח	תרמט	תרע	תרצא	תשיב	תשלג	תשנד
פ בשה	פ בחג	מ השג	מ החא	פ גכה	פ כשה	מ זחג	פ השא
תרח	תרכט	תרן	תרעא	תרצב	תשיג	תשלד	תשנה
מ זחג	פ הכז	פ הכז	פ גכה	מ זשה	פ זשג	פ השא	מ גכז

ת[illegible]	מחזור	תשצז	תתיח	תתלט	תתס	תתפא	תתקב
כשה	שה	פ כחג	פ זשג	מ החא	מ נכז	פ כשה	פ כחג
תשנז	תשעז	תשצח	תתיט	תתס	תתפא	תתפב	תתקג
מ זרג	פ בחג	מ השג	פ הכז	פ גכה	פ כשה	מ זחג	פ רשא
מחזור	תשעח	תשצט	תתך	תתמא	תתסב	תתפג	תתקד
שד	פ הכז	פ דכז	ג כחה	מ זשה	פ זשג	פ השוז	מ נכז
תשנח	תשעט	תת	תתכא	תתמב	תתסג	תתפד	תתקה
פ הכז	מ כשז	פ כשה	פ זשג	פ זשג	מ החא	פ גכה	פ כשה
תשנט	תשפ	תתא	תתכב	תתמג	תתסד	תתפה	תתקו
פ בשה	פ בשה	מ זחג	מ השג	פ רכז	פ נכה	מ זשה	פ זחא
תשס	תשפא	תתב	תתכג	תתמד	תתסה	תתפו	תתקז
מ זשה	פ זחא	פ הכז	פ הכז	מ כחה	פ זשג	פ זשג	מ נכז
תשסא	תשפב	תתג	תתכד	תתמה	תתסו	תתפז	תתקח
פ זחא	מ גכז	מ בשז	פ כחג	פ זשג	מ השג	פ הכז	פ כשה
תשסב	תשפג	תתד	תתכה	תתמו	תתסז	תתפח	תתקט
פ גכה	פ בשה	פ כחג	מ השג	פ הכז	פ הכז	מ כחה	מ זחג
תשסג	תשפד	תתה	תתכו	תתמז	תתסח	תתפט	מחזור
מ זשה	מ זחג	פ השא	פ הכז	מ כחה	פ בחג	פ זשג	שיב
תשסד	תשפה	תתו	תתכז	תתמח	תתסט	תתץ	תתקי
פ זשג	פ השא	מ גכז	פ כשה	פ זשג	מ השג	מ החא	פ השא
תשסה	תשפו	תתז	תתכח	תתמט	תתע	מחזור	תתקיא
מ החא	פ גכה	פ כשה	מ זחג	פ הכז	פ הכז	שיא	פ נכה
תשסו	תשפז	תתח	תתכט	תתן	תתעא	תתצא	תתקיב
פ נכה	מ זשה	פ זחא	פ הכז	מ כשז	מ כחה	פ גכה	מ זשה
תשסז	תשפח	תתט	תתל	תתנא	מחזור	תתצב	תתקיג
זשג	פ זשג	מ גכז	פ בשה	פ כחג	שי	פ זשג	פ זשג
תשסח	תשפט	תתי	תתלא	תתנב	תתעב	תתצג	תתקיד
מ החא	פ הכז	פ כשה	מ זחג	מ השג	פ זשג	מ השג	פ הכז
תשסט	תשצ	תתיא	תתלב	מחזור	תתעג	תתצד	תתקטו
פ גכה	מ כהה	פ זשג	פ השא	שט	פ הכז	פ הכז	מ כחה
תשע	תשצא	תתיב	תתלג	תתנג	תתעד	תתצה	תתקטז
פ זשג	פ זשג	מ החא	מ נכז	פ הכז	מ כשז	פ כחג	פ זשג
תשעא	תשצב	תתיג	מחזור	תתנד	תתעה	תתצו	תתקיז
מ השג	פ הכז	פ נכה	שח	פ כשה	פ כחג	מ השג	מ החא
תשעב	תשצג	תתיד	תתלה	תתנה	תתעו	תתצז	תתקיח
פ הכז	מ כחה	מ זשה	פ כשה	מ זחג	פ הכז	פ הכז	פ נכה
תשעג	תשצד	מחזור	תתלו	תתנו	תתעז	תתצח	תתקיט
מ כחג	פ זשג	שז	פ זחא	פ הכז	מ כשז	מ כחה	פ זשג
תשעד	תשצה	תתטו	תתלז	תתנז	תתעח	תתצט	תתקך
מ השג	מ השג	פ זשג	מ נכז	פ כשה	פ כשה	פ זשג	מ השג
תשעה	מחזור	תתטז	תתלח	תתנח	תתעט	תתק	תתקכא
פ הכז	שו	פ הכז	פ כשה	מ זשה	מ זחג	פ הכז	פ הכז
תשעו	תשצו	תתיז	תתלט	תתנט	תתף	תתקא	תתקכב
מ בשז	פ הכז	מ כחה	פ זשג	פ זחא	פ הכז	מ בשז	פ כחג

תתקכג תתקלב תתקמב תתקנב תתקסג תתקעג תתקפד [illegible] גג
[illegible] השג פ גשה מ בחה פ כשה פ זשג פ בחג פ זחא מ [illegible]
תתקכד תתקלג תתקמג תתקנג תתקסד תתתער תתקפה תת[illegible]
פ הכז פ זחא פ זש[illegible] מ זחג מ השג מ השג מ גכ[illegible] פ זשג
תתקכה תתקלד תתקמד תתקנד תתקסה תתקעה מחזור תתקצה
פ בשה מ גכז פ רכז פ הכז פ הכז פ הכז שטז פ רכז
תתקכו תתקלה תתקמה תתקנה תתקסו תתקעו תתקפו [illegible]
מ זחג פ כשה מ כשז מ כשז מ כחה פ בשה פ כשה מ [illegible]
תתקכז תתקלו תתקמו תתקנו מחזור תתקעז תתקפז תתקצז
פ הכז מ זשה פ החג פ בשה שטו מ זחג פ זשג פ זשג
תתקכח תתקלז תתקמז תתקנז תתקסז תתקעח תתקפח תתקצח
מ כשז פ זחא מ השג פ זחא פ זשג פ הכז מ החא פ הכז
מחזור תתקלח מחזור תתקנח תתקסח תת[illegible]ט תתקפט תתקצט
שיג פ גכה שיד מ גכז פ רכז פ [illegible] פ גכה מ בשז
תתקכט תתקלט תתקמט תתקנט תתקסט תת[illegible] תתקץ תתר
[illegible] מ זשה פ הכז פ בשה מ בחה מ זחג פ זשג פ בחג
תתקל [illegible] תתקמט תתקס תתקע תתקפא תתקצא תם הל[illegible]
פ [illegible] פ זשג פ בשה פ זשג פ זשג פ השא מ השג השע[illegible]
תתקלא תתקמא תתקן תתקסא תתקעא תתקפב תתקצב
מ גכז פ הכז מ זהג מ החא פ הכז פ גכה פ הכז המחב[illegible]
תתקנא תתקסב תתקעב תתקפג
פ הכז פ גכה מ בשז מ זשה

הפרשיות ההן פעמים מחוברות ופעמים נפרדות · ואלו הן · ויקהל פקודי · תזריע מצורע · אחרי קדושים · בהר בחקותי · חוקת בלק · מטות מסעי · נצבים וילך ·

פ

בשה · כולן מחוברות ·
בחג · כולן מחוברות לבד חוקת בלק ·
גכה · כולן מחוברות ·
השא · כולן מחוברות לבד ויקהל פקודי · חוקת בלק · נצבים וילך ·
הכז · כולן מחוברות לבד חוקת בלק · נצבים וילך ·
זשג · כולן מחוברות לבד חוקת בלק ·
זחא · כולן מחוברות לבד חוקת בלק · נצבים וילך ·

מ

בשז · כולן נפרדות לבד מטות מסעי ·
בחה . כולן נפירדות לבד חוקת בלק מטות מסעי · נצבים וילך ·
גכז · כולן נפרדות לבד מטות מסעי ·
השג · כולן נפרדות לבד נצבים וילך ·
החא · כולן נפרדות ·
זשה · כולן נפרדות לבד חוקת בלק מטות מסעי · נצבים וילך ·
זחג · כולן נפרדות לבד מטות מסעי · נצבים וילך ·

הסימן על ארבע פרשיות בין בפשוטה בין במעוברת הוא (זטו [illegible] בו [illegible] דר [illegible] וכין · ופי' אם יום ב' דר"ח אדר יחול ביום ז' יהיה דפסקה אחת בט"ו בו · ואם יחול ביום ב' יהי' הפסקה בו' בו · ואם יחול ביום ד' יהי' דפסקה בד' בו · ואם יחול ביום ו' יה' ב' הפסקות אחת בב' בו ואחת בי"ו בו ·

ה"ו [illegible] שיל [illegible] ב"ע

הספריה הלאומית
S 22 A 2555

תנ"ך :

Vol. 4-5 C.2

1288591-90

Z1G